

Міністерство внутрішніх справ України

Харківський національний університет внутрішніх справ

**ШЛЯХ УСПІХУ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
(ДО 26 РІЧНИЦІ ЗАСНУВАННЯ
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ)**

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції

(20 листопада 2020 року, м. Харків)

**Харків
ХНУВС
2020**

УДК [378.6:351.74](477.54)“1994/2020”(06)
Ш70

Редакційна колегія:

Д. В. Швець (голова), О. М. Бандурка, С. М. Гусаров, С. М. Бортник, М. Ю. Бурдін,
А. М. Клочко, Л. В. Могілевський, В. А. Греченко, І. В. Щербакова

Упорядник

доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України В. А. Греченко

*Друкується згідно з рішенням оргкомітету за дорученням
Харківського національного університету внутрішніх справ
від 11.11.2020 № 160*

Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці
Ш70 заснування Харківського національного університету
внутрішніх справ) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.
(м. Харків, 20 листоп. 2020 р.) / редкол.: Д. В. Швець (го-
лова), О. М. Бандурка, С. М. Гусаров та ін. ; МВС України,
Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2020.
548 с.

Збірник містить більше 200 тез доповідей, присвячених становленню та розвитку Харківського національного університету внутрішніх справ, а також дослідженню актуальних проблем філософії і теорії права, адміністративного, кримінального, цивільного права, криміналістики, психології та педагогіки, історії держави і права, української культури та мови.

УДК [378.6:351.74](477.54)“1994/2020”(06)

Матеріали викладено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання, фактичних даних, цитат, власних назв, географічних назв, а також за розголошення фактів, що не належать відкритому друку, тощо відповідають автори публікацій та їх наукові керівники.

Електронна копія збірника розміщується у відкритому доступі на сайті Харківського національного університету внутрішніх справ (<http://www.univd.edu.ua>) у розділі «Видавнича діяльність. Матеріали науково-практичних конференцій, семінарів, тощо».

ЗМІСТ

ЄФРЕМОВА І. О.	
Відшкодування за Сімейним кодексом України моральної шкоди, завданої жінці або чоловікові внаслідок позбавлення їх можливості здійснення репродуктивної функції.....	26
БАКУМОВ О. С.	
Правозахисна функція судової влади як реальне втілення відповідальної держави.....	29
БАНДУРКА О. М.	
Модель сучасного працівника поліції.....	31
ГУСАРОВ С. М.	
Зміст та значення правозастосовної діяльності органів (підрозділів) Національної поліції України в контексті реформування системи МВС України.....	33
СОКУРЕНКО В. В.	
Актуальні проблеми правового забезпечення професійної освіти в Україні.....	37
ШВЕЦЬ Д. В.	
Формування особистості працівника поліції в умовах трансформаційного суспільства	40
БОРТНИК С. М.	
Зміст, особливості та елементи часу відпочинку поліцейських.....	43
БУРДІН М. Ю.	
До витоків поняття «ліберальна держава».....	47
КЛОЧКО А. М.	
Вплив міжнародно-правових стандартів на формування національної політики України у сфері правоохоронної діяльності.....	48
ГОЛОВКО О. М.	
Витоки вітчизняної державно-правової думки.....	51
МОГЛЕВСЬКИЙ Л. В.	
Об'єктивна обумовленість єдності й диференціації правового регулювання трудових відносин працівників Національної поліції України	55
ЛУКАШ С. С.	
Особливості проведення колективних переговорів у деяких країнах ЄС, Великобританії та США за умов пандемії COVID-19.....	59
ЯКОВЛЄВ Р. П.	
Модель системи управління безпілотним літальним апаратом у польоті.....	62
МИНАЛКОВ У. К.	
Legal and Organizational Problems of Combating crimes by Law Enforcement Agencies Bulgarian Experience and Examples of Combating and Preventing Conventional Crimes	66
АБРОСЬКІН В. В.	
Трансформація функцій закладів вищої освіти МВС України МВС в умовах сьогодення.....	69
БАБАК Г. С., КРАСНОВА Н. В.	
Національно-культурний компонент навчання іноземної мови та засоби його засвоєння	72
БАЙБАК А. Г.	
Деякі особливості нормотворчої діяльності Кабінету Міністрів України	73

БАКАЄВА О. О. Деякі аспекти розшуку суб'єкта вчинення кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності особи.....	75
БАНДУРКА С. С. Принцип конфіденційності здійснення адвокатської діяльності	77
БАРАНОВА Ц. С., ЧМИРКОВА Н. О. Бінарні заняття як дієвий засіб формування професійності майбутніх юристів	79
БАХАЄВА А. С. Щодо питання винесення термінового заборонного припису.....	81
БЕЗСОННА Т. Ф. Упровадження безконтактних електронних документів як один із способів запобігання злочинності.....	82
БЕЗУСА Ю. О. Принципи систематизації підзаконних нормативно-правових актів: загальна характеристика.....	84
БЕЗПАЛОВА О. І. Перспективні напрямки впровадження системи «CUSTODY RECORDS» в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ.....	86
БОГАТИР К. В. Особливості ліквідації професійних учасників ринку цінних паперів.....	88
БОРЕЦЬ Ю. В. Індивідуальні психологічні фактори психічного здоров'я	91
БРИГАДИР І. В. Обчислення розміру шкоди від використання земельних ділянок не за цільовим призначенням.....	95
БРУСАКОВА О. В. Законний інтерес як правова цінність	97
БУГАЙЧУК К. Л. Особливості підготовки адвокатів, прокурорів і суддів у зарубіжних країнах	100
ВАСИЛЕНКО В. А., СВИРИДЕНКО Л. А. Формування інформаційно-психологічної культури особистості.....	102
ВАСИЛЕНКО М. Є. Житлове право в доктрині національної правової та законодавчої системи	105
ВАСИЛЬКО І. В. Теоретико-методологічні проблеми захисту трудових прав та інтересів працівників, які працюють у роботодавців – фізичних осіб	108
ВЛАДИМИРОВ М. В. Стрілецький спорт, як невід'ємна частка професійної діяльності поліцейського.....	111
ВЛАДОВ С. І., ПОДГОРНИХ Н. В., ТЕЛЕСУН В. Я. Математична модель компресора авіаційного двигуна ТВ3-117 для його контролю і діагностики технічного стану в умовах бортової експлуатації повітряного судна.....	112
ВІНЦУК В. В. Протидія організованій злочинності	116
ВОЛОШЕНЮК О. В. Межі використання сучасних технологій в освітньому процесі	119

ГАВРИЛЬЦІВ М. Т.	
Проблеми ефективності дії Конституції України та напрями її забезпечення в умовах конституційно-правової реформи.....	121
ГАРБУЗІЮК К. Г.	
До проблеми застосування дисциплінарної відповідальності поліцейських.....	125
ГЕТМАНЕЦЬ О. П.	
Фінансово-правові знання як основа підготовки сучасних поліцейських.....	126
ГІРЕНКО С. П., МАЙБОРОДА А. П.	
До питання теоретико-методологічних проблем дистанційної освіти в закладах вищої освіти в умовах світової пандемії.....	130
ГЛОБЕНКО Г. І.	
До питань нормативно-правового регулювання закінчення досудового розслідування.....	132
ГНУСОВ Ю. В., СТРУКОВ В. М.	
Становлення підготовки кадрів для поліції в галузі інформаційних технологій у Харківському національному університеті внутрішніх справ.....	134
ГОГОЛЬ І. О., КОЧИНА В. В.	
Формування самостійності курсанта правоохоронних органів під час навчання іноземної мови в умовах самоорганізації.....	136
ГОЛОВКО Б. Г.	
Особливості судової реформи 1864 р. на території Азербайджану у складі Російської імперії.....	138
ГОЛОВКО Т. В.	
Розслідування морських аварій в УСРР (перша половина 20-х років ХХ ст.).....	140
ГОЛОПІЧ І. М.	
Застосування інформаційно-комунікативних технологій у підготовці майбутніх поліцейських до професійного спілкування.....	143
ГОЛУБ М. В.	
Пілотний проект МВС України «Поліцейський офіцер громади» – запорука ефективності процесу подальшого підвищення рівня довіри населення до поліції.....	145
ГОНЧАРЕНКО Л. Л.	
Історія творення Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року.....	148
ГОНЧАРУК В. В.	
Особливості трудової відповідальності в Національній поліції.....	150
ГОРОБЕЦЬ Н. О., ДАНИЛЕНКО А. В.	
Основні аспекти формування особистості поліцейського під час навчання в закладі вищої освіти МВС України.....	152
ГРЕЧЕНКО В. А.	
«Харківська справа» 1953 року.....	155
ГРИБАНОВА С. А.	
Технології віртуальної реальності в інноваційних комунікаціях: теоретичний аспект.....	157
ГРИЩУК А. Б.	
Загальна характеристика особистої безпеки поліцейського.....	159
ГУМЕННИЙ В. С., ГАЛАТА О. В., ЛОЖЧЕНКО О. В.	
Вивчення рівня фізичної підготовленості курсантів льотних спеціальностей.....	162

ГУРТОВА К. М.	
Інститут імпідменту президента в системі стримувань і противаг: світовий досвід	165
ДАВИДЕНКО В. Л., БІРУКОВА Л. М.	
Покарання та його роль у системі протидії злочинності	166
ДЕДУРІН Г. Г.	
Правовий статус національних меншин у нормах міжнародного права між двома світовими війнами	168
ДЕНИЩУК Д. Є.	
Види державної таємниці: сучасний стан	170
ДЕРЕВ'ЯНКО Б. В.	
Відносно доцільності ухвалення окремого Закону України «Про мультимодальні перевезення»	173
ДЖАГУПОВ Г. В.	
Деякі психологічні складові підготовки фахівців підрозділів превентивної діяльності ...	175
ДЖАФАРОВА О. В.	
Національна поліція України як провідний суб'єкт здійснення превентивної діяльності	176
ДОЛИНСЬКА М. С.	
До питання застосування деонтологічних принципів латинського нотаріату в нотаріальній діяльності України	178
ДОЛУДАРЄВА Я. С., РІШКО Є. І.	
Вплив граничних умов вільної поверхні блока на розподіл динамічних напружень	181
ДРОГОМЕРЕЦЬКА Г. В., НАЛЬОТОВА Н. І.	
Перспективи використання безпілотних апаратів для пожежогасіння	183
ДРОЗДОВА Л. В.	
Брехливість у психологічному дискурсі	185
ДЯТЛОВСЬКА В. Л., КІСЕЛЬОВ Н. Р.	
Використання сплавів елінвар для виготовлення елементів прецизійних приладів	188
ЄВДОКИМЕНКО С. В., ЄВДОКИМЕНКО С. А.	
Основні питання взаємозв'язку громадської та економічної безпеки як складових елементів системи національної безпеки України	189
ЄЛЬНІКОВА Н. І.	
Стійкі мовні одиниці в усному професійному мовленні правоохоронців	191
ЗАВОРИНА О. П., ЗАСОРІН К. І.	
Поліграфічне дослідження як доказ у кримінальному провадженні	193
ЗАГОРОДНІЙ С. А.	
Стан і перспективи розвитку дистанційного навчання в Харківському національному університеті внутрішніх справ	195
ЗАГУМЕННА Ю. О., КОНОПЛІНА Т. В.	
Бандурка О. М.: Старт України в незалежність	197
ЗАЙЦЕВ О. Л.	
Шляхи удосконалення тендерного законодавства у ракурсі конституційної реформи	200
ЗАРУБЕЙ В. В., РОМАНОВА Ю. Р.	
Особливості закінчення розслідування кримінальних проступків	202

ЗАРУБЕЙ В. В., СІРЕНЬКА Д. С.	
Особливості екстрадиційного арешту	205
ЗОЗУЛЯ Є. В.	
До питання структури і змісту слідчих ситуацій початкового етапу розслідування примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, вчиненого організованою злочинною групою	207
ІВАНОВ С. Ю.	
Особливості системи німецького середньовічного права	209
ІВАНЦОВ В. О., ЧИШКО К. О.	
Принципи адміністративного права як основа формування державної політики України	211
ІЛЬКІВ Н. В.	
Національна інфраструктура геопросторових даних як основа ведення державних кадастрів природних ресурсів	213
КАЗНАЧЕСЬКА Д. В., КАЗНАЧЕСЬКИЙ В. М.	
Академічна доброчесність: виклики сучасності	216
КАЛЄНІЧЕНКО Л. І.	
Юридична відповідальність працівників поліції: поняття, види	219
КАЦАЛАП Л. С.	
Реалізація гендерної політики в діяльності органів системи МВС України	221
КІКІНЧУК В. В.	
Сучасний стан підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України	223
КИРИЧЕНКО О. Ю.	
Деякі аспекти систематизації видів кваліфікації адміністративних правопорушень	226
КИРЄЄВА І. В.	
Порушення вимог екологічної безпеки як підстава примусового припинення спеціального природокористування	227
КИСЕЛЬОВ В. М.	
Доказування як складова частина застосування норм кримінального процесуального права	229
КИСЕЛЬОВ Н.	
Дистанційне навчання: переваги та недоліки	233
КИСИЛЬОВА К. В.	
Український вимір європейської інтеграції	234
КІРЮХІНА М. В., КОШЕВА Ю. В.	
Вироблення мотивації до навчання у студентів авіаційних і технічних ЗВО	237
КОБИЛКО Н. А.	
Специфіка злочину як жанрова особливість трилеру	239
КОЖУШКО А. Р.	
Психологічні особливості оцінки та прогнозу процесу адаптації поліцейських	241
КОЗЛОВСЬКА Т. Ф., ПАНЧЕНКО В. І.	
Визначення ризику зниження надійності компонентів обладнання та витоку пально-мастильних матеріалів	244

КОЛОМІЄЦЬ Ю. М., ОБЗОР А. С. Засоби протидії Європейського Союзу поширенню COVID-19 крізь призму забезпечення права на охорону здоров'я.....	248
КОЛОТІК А. С. Підстави виникнення, зміни та припинення правовідносин зі спеціального пенсійного забезпечення	251
КОМЗЮК А. Т., КОМЗЮК М. А. Щодо ролі Конституції України в регулюванні адміністративної поліцейської діяльності	254
КОНДРАТОВ Д. Ю., ГУРЕНКО Д. Ю. Охорона життя працівника правоохоронного органу в системі кримінально-правового захисту діяльності осіб у зв'язку з виконанням ними службового або громадського обов'язку	257
КОРОБЦОВА Д. В. Роль фінансово-правових принципів у сфері розвитку бюджетного права	260
КОТЛЯРОВ К. Г. Нейромережі: можлива користь і потенційна небезпека	263
КОЧЕРГА І. О., ЧЕРЕДНИК С. О. Взаємодія мови та культури в міжкультурній комунікації.....	264
КРАВЧЕНКО Н. В. Професійний розвиток та управління людськими ресурсами в системі SMART-освіти...266	266
КРАМАРЕНКО Н. В. Алекситимічні прояви у військовослужбовців – учасників операції Об'єднаних сил як психологічна проблема	268
КРИКУН В. В. Проблеми кваліфікації адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 44 ³ КУпАП (порушення правил щодо карантину людей).....	270
КРОЙТОР В. А. Проблема розуміння значення принципів цивільного судочинства	272
КРУТ К. О. Громадський контроль у сфері охорони здоров'я Республіки Польща.....	275
КУЗУБОВА Т. О. Процесуальні аспекти обчислення строків дізнання при його зупиненні.....	276
ЛАЗАРЄВ В. В., ЛОГВИНЕНКО І. А. Право на свободу мирних зібрань і право на свободу об'єднань: міжнародні акти та національне законодавство України.....	278
ЛАРІОНОВ С. О., МАКАРЕНКО П. В. Досвід конвергенції психології та медицини під час підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони	281
ЛЕПШ Н. Я. Проблеми ефективності національного законодавства.....	283
ЛИТВИНОВ О. М., ГЛАДКОВА Є. О. Особливості функціонування університету в умовах коронакризи.....	285
ЛУК'ЯНИХІНА О. А., ЛУК'ЯНИХІН В. О. Діяльність правоохоронних органів у контексті забезпечення державою суспільних благ	287

МАЙСУН І. В.	
Підміна понять в інституті свободи слова в ЄС: Hate speech	290
МАКАРЕНКО В. С.	
Загальні засади протидії гендерно обумовленому насильству в Нігерії	293
МАКСИМЕНКО Н. О.	
Роль держави у правовому регулюванні ринку цінних паперів	296
МАЛЯРОВА В. О.	
Інформаційний вплив як протидія розслідуванню	298
МАРИКІВСЬКА Г. А.	
Формування конкурентоспроможності майбутніх правоохоронців	300
МАРКОВ В. В., РВАЧОВ О. М., КОВТУН В. О.	
Досягнення та перспективи розвитку факультету № 4 (кіберполіції) Харківського національного університету внутрішніх справ.....	303
МАРКОВА О. О.	
Ціннісний аспект адміністративної процедури.....	310
МАРЧУК М. І.	
Конституційні принципи польської демократії	312
МАТЕТА О. А.	
Категорія «національні інтереси» як складова національної безпеки України	315
МАТЮШКОВА Т. П.	
Технології віртуальної та доповненої реальності у криміналістиці: переваги запровадження в навчальний процес.....	318
МАХОТА І. Ю.	
Самостійна робота студентів на заняттях з англійської мови у вищій школі.....	321
МАЦЕГОРА Я. В., КОЛЕСНІЧЕНКО О. С., БАЙДА М. С.	
Типологія курсантів вищого військового навчального закладу, які вживають психоактивні речовини, як підґрунтя для розробки ефективної програми профілактики вживання наркотиків.....	322
МЕЛЕХ Л. В.	
Адвокат як суб'єкт надання професійної правової допомоги	326
МЕЛЬНИК К. Ю.	
До проблеми функціонування держави в умовах карантинних обмежень	331
МІЛОРАДОВА Н. Е., ДОЦЕНКО В. В.	
Застосування тренінгу «командоутворення» в період адаптації курсантів-першокурсників до умов освітньо-професійного середовища ЗВО зі специфічними умовами навчання	334
МІЩЕНКО Л. В.	
Фінансово-правове регулювання страхових відносин	336
МОГЛЕВСЬКИЙ Л. В., СЄВІДОВА О. В.	
Сутність та особливості правового регулювання трудових прав працівників органів прокуратури відповідно до нового законодавства про прокуратуру.....	338
МОГІЛЬОВА С. В.	
Що віддзеркалює тероризм?	340
МОЖАСЬВ М. О., МЕЛАЩЕНКО О. П., РОГ В. Є.	
Аналіз методів підвищення показників якості обслуговування комп'ютерної мережі інформаційної системи критичного застосування.....	342

МОЖАЄВ О. О., БУСЛОВ П. В.

Сучасний стан рекрутингу та його використання для потреб інформаційної системи Національної поліції України..... 345

МОРГУНОВ О. А.

Формування професійних компетентностей у майбутніх офіцерів Національної поліції України в умовах значного психофізичного навантаження..... 348

МОРКВІН Д. А.

Організація навчального процесу у військових училищах внутрішніх військ МВС в 1970–1980-х роках 350

МОСКАЛИК В. М., ВИБОРНОВ Д. О.

Лазерні технології у промисловості 353

МОШЕНСЬКИЙ О. С.

Особливості етикету українського поліцейського..... 355

МУЗИЧУК Е. О.

Забезпечення академічної автономії закладів вищої освіти 357

МУЗИЧУК О. М.

Підготовка слідчих у Харківському національному університеті внутрішніх справ: традиції та перспективи розвитку..... 359

НАСТОЯЦА У. В.

Формування соціально-психологічної компетентності у персоналу Державної кримінально-виконавчої служби 364

НАУМОВА А. О.

Умови і процесуальні підстави виникнення права на реабілітацію: проблеми законодавства і практики 366

НЕЧТАЙЛО І. С.

Міждисциплінарність як основа розвитку сучасного університету та його освітніх програм..... 369

НОВІКОВ А. О.

«Шедевр» як «головна робота» митця (автопортрет Тараса Шевченка в молодості)..... 372

НОЖНОВА М. О., ЖУРІД В. І., ГІНОСЯН Д. А.

Передпольотна підготовка льотного складу та розробка інформаційної підтримки для прийняття рішень..... 375

ОБРУСНА С. Ю.

Нормативно-правове регулювання впровадження електронного суду в Україні: сучасний стан і перспективи 377

ОВЕРЧУК О. Б.

Тренінгові технології як засіб формування комунікативних компетентностей курсантів 381

ОРЛОВА О. О.

Професійний рівень іміджу майбутніх викладачів іноземних мов у ЗВО України..... 383

ОСАДЧИЙ Ю. Г.

Про анафему гетьману Івану Мазепі 385

ОСИПЧУК І. І.

Щодо визначення місця Служби безпеки України в системі суб'єктів забезпечення критичної інфраструктури..... 387

ПАНОВА І. В.

Трансформація методу правового регулювання відносин в інформаційному праві..... 389

ПАНОВА О. О. Адміністративно-деліктологічна характеристика правопорушень у сфері незаконного виробництва, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст. 44 КУпАП).....	391
ПАРФЕНТІЙ Л. А. Перспективи створення в Україні єдиного правоохоронного органу у сфері економічної безпеки	395
ПЕРЦЕВА В. А. Культура як система: особливості побутування	399
ПЕТРОВСЬКА С. А., ЦИБУЛЬКО В. А. Актуальні питання залучення інвестицій до регіону.....	400
НОЖНОВА М. О., ЖУРІД В. І., ГІНОСЯН Д. А. Передпольотна підготовка льотного складу та розробка інформаційної підтримки для прийняття рішень.....	402
ПІСТРЕНКО Н. С. Конституційно-правове регулювання державно-церковних відносин в Україні	405
ПІХУРЕЦЬ О. В. Окремі питання здійснення суб'єктивних виключних патентних прав.....	406
ПОГОРІЛЕЦЬ О. В. Каністерапія, як одна з можливостей використання службових собак після встановлення їх неспроможності нести службу.....	408
ПОДОРОЖНІЙ А. Ю. До проблеми використання досвіду США та Японії щодо правового регулювання притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності в українських реаліях.....	412
ПОДОРОЖНІЙ Є. Ю. Соціально-правові проблеми забезпечення конкурентоспроможності професії працівника поліції.....	414
ПОПОВА С. М. Сучасний стан правового забезпечення децентралізації в умовах розвитку держави.....	417
ПРОКОПЕНКО О. Ю., БУЛАТІН Д. О. До питання щодо взаємодії з громадою під час здійснення превентивної діяльності поліцією в окремих країнах ЄС.....	420
ПРОХОРЧЕНКО Г. О. Житлово-побутові умови працівників залізничного транспорту у 30-х роках ХХ ст.....	423
ПУЗАНОВА Т. А. Правова охорона материнства та дитинства у сфері трудових відносин у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.	425
РАДЧЕНКО О. І. Категорії громадян і конституційний принцип рівноправності громадян: співвідношення змісту	427
РЕЗАНОВ С. А. Щодо реалізації змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення стосовно запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)	430
РЕЙДА О. А., ІВЛЄВА К. С. Основні труднощі передавання граматичних явищ під час перекладу англійських текстів військового характеру	432

РЕУТА А. В., ДЄРЯБІНА І. О.	
Переваги та недоліки організації дистанційного навчання	434
РОМАНЦОВА С. В.	
Політика захисту від сексуальних домагань: зарубіжний досвід.....	436
РОМАНЮК В. В.	
Здійснення дослідчої перевірки за чинним Кримінальним процесуальним законодавством України	438
РОСЬ А. В.	
Деякі питання правової регламентації кримінального процесуального інституту дізнання.....	440
САВЧЕНКО О. А.	
Образ Григорія Сковороди у творчій спадщині Івана Кавалерідзе.....	442
САЛАЄВА К. А.	
Тенденції вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з вандалізмом, у період пандемії кононавірусу.....	445
САЛМАНОВА О. Ю.	
Особливості порядку застосування виправних робіт як виду адміністративного стягнення	447
САПИЧ Н. М., ХАМЛИКА К. О.	
Проектний менеджмент: теорія та практика застосування	450
САПІА М. М.	
Покоління Z: необхідність перезавантаження освітніх технологій	453
САШУРІНА О. Ю.	
Психологічні ресурси особистості в контексті психологічного забезпечення поліцейської діяльності.....	455
СЕЗОНОВ В. С.	
Аспекти правового регулювання документообігу в Україні	457
СЕЛЮКОВ В. С.	
Загальні засади племінної справи в кінологічних підрозділах в Україні	461
СЕРДЮК О. О.	
Безпека та довіра: моніторинг громадської думки про роботу правоохоронних органів Харківської області	464
СИРОМ'ЯТНІКОВА М. С.	
Правовий статус суб'єктів угоди про податковий компроміс та податкової амністії.....	466
СКРИННІКОВА К. О.	
Питання наявності моральної шкоди у випадках надання неякісних медичних послуг ...	468
СЛИНЬКО Д. В.	
Особливості відомчого нормотворчого процесу в діяльності Міністерства внутрішніх справ України.....	470
СТЕПАНЮК Р. Л., МАТАРИКІНА О. В.	
Типові ситуації призначення судової молекулярно-генетичної експертизи у кримінальному провадженні	473
СОКОЛОВ О. А.	
Специфіка особистісно-професійної відповідальності патрульних поліцейських з різним стажем професійної діяльності	475

СТРЕЛЯНИЙ В. І.	
Правові проблеми запровадження інституту старости об'єднаної територіальної громади	478
СТУЩАНСЬКИЙ Ю. В.	
Про необхідність оснащення безпілотних літальних апаратів системами попередження зіткнень у повітрі.....	480
СУПРУН Д. М.	
Перспективи професійної підготовки фахівців в умовах сьогодення.....	482
ТАТУСЬКО Д. Р., ЛЕПШ Н. Я.	
Проблеми доступу громадян до публічної інформації.....	485
ТКАЧЕНКО С. О.	
Структура моделі стратегічного розвитку суб'єкта господарювання	487
ТОКАРЄВА К. О.	
Принципи бюджетної системи як принципи бюджетного процесу.....	489
ТУТОВА Н. В.	
Тестові технології оцінювання знань здобувачів вищої освіти та їх застосування.....	492
ФЕДОРЕНКО О. І.	
Особливості педагогіки співробітництва як інноваційної технології навчання в закладах вищої освіти	494
ФЕДОРОВ В. В., ПІСКУНОВА О. Б.	
Перспективи впровадження методик і технік практичної стрільби під час вогневої підготовки поліцейських	497
ФІАЛКА М. І.	
Злочинність серед працівників Національної поліції: сучасний стан і тенденції існування.....	499
ФИЛИПСЬКА В. І.	
Іноземна мова професійного спрямування як засіб досягнення професійної реалізації майбутніх правоохоронців	504
ФІЛІПСЬКА Н. О.	
Поліція та інклюзивне суспільство: закордонний досвід.....	507
ФУРСА В. А.	
Фінансова стабільність підприємств на сучасному рівні.....	510
ХАРЧЕНКО В. Б.	
Кримінально-правове забезпечення охорони комерційного найменування, торговельної марки і географічного зазначення: проблеми гармонізації.....	512
ХАРЧЕНКО С. В.	
Характеристика взаємозв'язків творчих здібностей і спілкування в курсантів ЗВО зі специфічними умовами навчання	516
ХОЛДОЄНКО А. В.	
Правові аспекти захисту свідомості людини від впливу шкідливої інформації.....	518
ХОЛОД Ю. А.	
Інститут поліції: демократичний ракурс.....	520
ЧЕПЕЛЄВА Н. І., ПІДЧАСОВ Є. В.	
Психологічні чинники забезпечення ефективності роботи поліції.....	522

ЧЕРВОНИЙ П. Д.

Викладання навчальної дисципліни «Професійна етика.
Ефективна комунікація» як засіб виховання курсантів..... 524

ЧОРНИЙ І. В.

Показ представників злочинного світу в історичних детективах Річарда Цвірлея..... 526

ЧОРНОУС О. В.

До питання про електронні трудові книжки: переваги та недоліки..... 528

ШАТРАВА С. О.

Діяльність підрозділів Національної поліції щодо здійснення ювенальної превенції..... 530

ШЕВЧУК А. М., ГУСАРОВА О. В.

Microsoft Teams – платформа для організації спілкування..... 532

ШЕВЧУК Т. А.

До питання про наукове забезпечення протидії злочинності 534

ШМЕЛЬОВ Ю. М., БАЗИК О. І.

Особливості деформації кривих сили світла світлодіодного модуля
в ближній зоні освітленості..... 537

ЩЕРБАКОВСЬКИЙ М. Г.

Судові експертизи – обов’язкова складова компетентності правозастосовника..... 538

ЮХНО О. О.

Правові підстави процесуальної діяльності працівників оперативних
підрозділів при виконанні доручень слідчого, дізнавача, прокурора
під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій 541

ЮШКЕВИЧ О. Г.

Стан розвитку інституту «жандармерії» в сучасній Україні 544

**Шановний колектив Харківського національного
університету внутрішніх справ!**

Колегія Міністерства внутрішніх справ України щиро вітає вас з 26-ю річницею з дня надання закладу вищої освіти статусу університету. Харківському національному університету внутрішніх справ виповнилося 26 років.

Самовіддана праця колективу університету має велике значення для держави та громадян. Ваша щоденна робота неоціненна, адже завдяки професіоналізму, самовідданості та творчій енергії кожного з вас університет випускає справжніх фахівців, що продовжують славні традиції правоохоронців, самовіддано протидіють злочинності та забезпечують публічну безпеку і порядок у державі.

Щороку університет досягає нових вершин у педагогічній, науково-дослідній діяльності, у сфері забезпечення розвитку матеріальної бази, а ваше прагнення до вдосконалення підвищує авторитет не тільки університету, а й Міністерства внутрішніх справ України в цілому.

Сподіваємося, що колектив університету не зупиниться на досягнутому та примножуватиме здобутки, продовжить готувати висококваліфікованих фахівців для Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України.

Щиро вітаємо вас із 26-ю річницею з дня надання закладу вищої освіти статусу університету та бажаємо невпинного руху вперед!

Колегія Міністерства внутрішніх справ України

---

*Голова Колегії,
Міністр внутрішніх справ України
Арсен АВАКОВ*

Щиро вітаю здобувачів освіти, викладачів і співробітників Харківського національного університету внутрішніх справ із Днем Університету та висловлюю глибоку вдячність усьому колективу за плідну працю!

Ваш заклад вищої освіти має славні традиції підготовки фахівців у сфері права загалом та працівників правоохоронних органів зокрема. На сьогодні університет має великий науково-педагогічний потенціал, значний досвід упровадження новітніх навчальних та інформаційних технологій і виконання фундаментальних наукових досліджень. Університет постійно цілеспрямовано вдосконалюється та підтримує плідний зв'язок із практикою, що забезпечує якісний рівень підготовки працівників поліції.

Наразі випускники університету із честю несуть службу з охорони публічної безпеки та порядку, захисту прав і свобод громадян, боротьби зі злочинністю в різних регіонах України, багато хто з них заслужено обіймає провідні посади в органах та підрозділах Національної поліції, Міністерства внутрішніх справ України. Саме їх сумлінна служба формує рівень довіри населення до поліції.

Нехай День Університету стане стартом для нових здобутків у професійній діяльності, адже у вашому закладі вищої освіти створено всі умови для навчання, і я впевнений, що ви готові до будь-яких нових викликів часу. Бажаю найміцнішого здоров'я, довгоочікуваного миру, наснаги та невичерпної енергії задля розквіту нашої держави!

Переконаний, що професіоналізм та самовіддана праця, притаманні колективу Харківського національного університету внутрішніх справ, дозволять йому і надалі дотримуватися високих стандартів якості освіти та примножувати добрі традиції підготовки висококваліфікованих поліцейських.

*Державний секретар МВС
Олексій ТАХТАЙ*

Шановні колеги!

Харківському національному університету внутрішніх справ виповнилося двадцять шість років. За цей час заклад вищої освіти системи Міністерства внутрішніх справ України посів провідні позиції в багатьох питаннях підготовки кадрів для Національної поліції, ставши провідним освітнім і науковим центром, одним із лідерів вищої спеціалізованої освіти нашої держави.

Університет постійно демонструє високу динаміку розвитку, вдосконалюючи навчальний процес та його методичне забезпечення і розширюючи сферу наукових досліджень з актуальних проблем права та правоохоронної діяльності, за результатами яких готуються численні пропозиції, спрямовані на вдосконалення чинного законодавства.

Випускники цього навчального закладу несуть службу в усіх регіонах нашої країни, із честю виконуючи свій службовий обов'язок. Високий професіоналізм, відданість справі й активна життєва позиція випускників створюють позитивний імідж Національної поліції, роблять свій внесок у добру славу університету.

Щира подяка всьому колективу університету за те, що в нелегких умовах сьогодення вони не лише діляться своїми знаннями, а й самовіддано продовжують почесну справу виховання молоді, сприяючи становленню високоосвіченого покоління України.

Упевнений, що Харківський національний університет внутрішніх справ і надалі залишатиметься лідером серед відомчих закладів вищої освіти. Бажаю працівникам, офіцерам, курсантам, студентам і слухачам магістратури та ад'юнктури нових досягнень на благо університету та нашої держави. Продовжуйте та розвивайте славні традиції, втілені в гаслі навчального закладу: «Закон. Знання. Честь»!

*Директор Департаменту персоналу МВС
Геннадій ДОСКЕВИЧ*

Дорогі друзі!

День народження – час не тільки приймати вітання і будувати грандіозні плани на майбутнє, а й аналізувати, як минув попередній рік та чого вдалося досягти.

У 26-ту річницю Харківського національного університету внутрішніх справ мені щиро хочеться підбити певні підсумки, адже у всіх нас є багато підстав пишатися нашим Університетом.

Протягом багатьох років Університет є флагманом вищої освіти для правоохоронців в Україні. Не перше десятиліття можливість вступити до Університету є потужним стимулом для багатьох старшокласників по всій країні, щоб старанно навчатися і закінчити школу з найвищими оцінками.

Бути курсантом Харківського національного університету внутрішніх справ не лише престижно, а й дуже відповідально. Науковий склад Університету, командири, наставники працюють за найвищими стандартами і такого ж ставлення до навчання вимагають від курсантів. Ця вимогливість є запорукою і найвищою гарантією того, що лави Національної поліції України щороку поповнюватимуться ініціативними, відповідальними, талановитими, а головне, професійними кадрами, які будуть гідно нести звання поліцейського та на найвищому рівні захищати права і свободи громадян.

Вкотре хочу із задоволенням нагадати, що Харківський національний університет внутрішніх справ – це єдиний правоохоронний ЗВО в Україні, який готує фахівців у сфері кібербезпеки. Надважливо, що в Університеті не лише розроблені навчальні програми з цієї галузі знань, а й наявна відповідна матеріально-технічна база, що забезпечує підготовку спеціалістів за найвищими світовими стандартами.

Також тішить той факт, що Університет є лідером у підготовці майбутніх кадрів для правоохоронної системи України, активно займається науковими дослідженнями, розробкою нових підходів і методів, які потім запроваджуються в Національній поліції України і дають можливість успішно вирішувати складні практичні завдання.

«Служити і захищати!» – ця філософія, яку запропонував Міністр внутрішніх справ України Арсен Аваков, розпочинаючи проект побудови нової, сучасної, такої, що повністю відповідає викликам сьогодення, правоохоронної системи України, знаходить відгомін у серці кожного викладача, командира, курсанта нашого Університету. Це суголосся виникає завдяки плідній співпраці та повному порозумінню між Університетом і профільним міністерством на чолі з Арсеном Аваковим. Ми кожного дня крок за кроком наближаємося до стандартів найбільш розвинених демократичних країн світу!

Щиро вітаю весь колектив Харківського національного університету внутрішніх справ із 26-ю річницею нашого рідного навчального закладу! Впевнена, ми і далі триматимемо таку високу планку і найбільші досягнення ще попереду!

***Голова Наглядової ради Харківського
національного університету внутрішніх справ,
член Центральної виборчої комісії України,
кандидат юридичних наук, доцент
Ірина ЄФРЕМОВА***

Щиро вітаю колектив Харківського національного університету внутрішніх справ з нагоди 26-річчя отримання статусу університету!

Сьогодні наш Університет – один із найбільш потужних структурних підрозділів системи Міністерства внутрішніх справ України, сучасний навчально-науковий центр, який упевнено посідає провідні позиції в системі української вищої освіти.

Багаторічні традиції, досвідчений колектив талановитих учених і викладачів – докторів і кандидатів наук, професорів і доцентів, сучасна матеріально-технічна база, використання інноваційних технологій у навчальному процесі – все це запорука ефективної підготовки кадрів для нашої держави.

За час свого існування Університет підготував понад 50 тисяч висококваліфікованих спеціалістів, його випускники успішно працюють в органах і підрозділах внутрішніх справ України. Для багатьох поліцейських нашої держави університет – це рідні стіни. Тут вони отримали якісні знання, знайшли вірних друзів, які допомагають приймати і реалізовувати важливі та відповідальні рішення у сфері забезпечення правопорядку.

Пишаюся тим, що безпосередньо був причетний до навчання та виховання курсантів кращого поліцейського вишу держави. Я вдячний науковцям університету за участь у законотворчій діяльності, розробку та експертизу законопроектів. В Університеті сформувалася особлива атмосфера – творчого пошуку, професійного спілкування, доброзичливості й поваги.

Упевнений, що і надалі ваші професійні здобутки примножуватимуть славу Університету та правоохоронних органів нашої держави!

Бажаю всім добра та справедливості, миру, злагоди й успіхів у розбудові стабільної та процвітаючої держави!

Слава Харківському національному університету внутрішніх справ!

Слава Україні!

***Член Наглядової ради Харківського
національного університету внутрішніх справ,
народний депутат України,
кандидат юридичних наук, доцент
Олександр БАКУМОВ***

Щиро вітаю рідний заклад вищої освіти – Харківський національний університет внутрішніх справ, керівництво, науковців, працівників, курсантів, студентів, слухачів, випускників і ветеранів із 26-річчям!

Шлях Університету – це добра слава та високі досягнення в освітній діяльності, науково-педагогічній роботі, національно-патріотичному вихованні. Працівники, професіоналізм яких спирається на потужну традицію підготовки юристів, здобули авторитет і визнання далеко за межами України. Неможливо переоцінити їх внесок у розвиток вітчизняних правової та правоохоронної систем.

Кожен, кому пощастило навчатися в нашому закладі освіти, із вдячністю згадує свою альма-матер. Підкреслюю «нашому», бо я є випускником найкращого закладу освіти МВС України – Харківського національного університету внутрішніх справ, багато років тут працював і стверджую: нам є чим пишатися, ми віримо, що попереду – нові звершення та нові перемоги.

Бажаю Університету нових перспектив, планів, творчих ідей, сміливих рішень, успіхів, розумних і допитливих курсантів та студентів, щоб наш Університет випустив ще багато чудових і талановитих фахівців своєї справи!

Усім миру, добра, здоров'я та нових звершень в ім'я України!

*Голова Полтавської обласної
державної адміністрації,
доктор юридичних наук, доцент
Олег СИНЕГУБОВ*

Шановні працівники університету, курсанти, студенти та слухачі!

22 листопада 2020 року Університет святкує пам'ятну дату – 26 років свого створення як вищого навчального закладу. Можна по-різному ставитися до цього часу. Це і замало, і багато. Всі ми пам'ятаємо це народження. Воно було складним, але таким довгоочікуваним і значущим для всієї України. Уперше в системі МВС створювався навчальний заклад університетського рівня. Це потім за нашим зразком були створені Московський університет внутрішніх справ і Санкт-петербурзький університет внутрішніх справ у Росії, Кримінологічний університет у Молдові, Університет права в Литві та низка вищих навчальних закладів в Україні.

Головний здобуток Університету – це підготовка висококваліфікованих працівників органів поліції, які працюють у різних, найвіддаленіших куточках нашої країни, втілюють у практику свої знання та вміння. Вони гордо несуть своє звання випускника Харківського національного університету внутрішніх справ. І в цих здобутках – досягнення всього колективу. Саме науково-педагогічний склад Університету, керівна його ланка є тим життєдайним джерелом професійних якостей наших курсантів і студентів. Це ви їх навчаєте, надихаєте на успіхи, підтримуєте, вселяєте впевненість у собі, у своїх знаннях. Саме ви робите з них професіоналів, людей, небайдужих до чужої біди, справедливих і відважних захисників правопорядку в державі. Мені дуже приємно бачити наших випускників серед професорсько-викладацького складу Університету. Доктори та кандидати наук, видатні науковці, адвокати, судді та прокурори, керівники підрозділів Національної поліції України розвивають юридичну науку, розробляють теорію та практику правозахисної діяльності, шляхи протидії новітнім проявам злочинності, беруть активну участь у законотворчості.

Шановні працівники Університету! Мені приємно привітати вас із черговою датою в житті Університету, висловити слова щирої вдячності за плідну працю, а також побажати наснаги та подальших досягнень, спрямованих на зміцнення правопорядку на благо народу України.

***Ректор Харківського національного університету
внутрішніх справ у 1992–2003 рр. та 2010–2012 рр.,
академік НАПрН України, доктор юридичних наук,
професор, заслужений юрист України,
генерал-полковник міліції Олександр БАНДУРКА***

Шановні колеги! Дорогі друзі та соратники!

Мені приємно усвідомлювати, що вже склалася добра традиція відзначати 22 листопада вагомими науковими форумами не лише ювілейні дати, а й кожен річницю створення нашого рідного університету. Це вкрай корисно – зібратися у святковий день (навіть з дотриманням «соціальної дистанції» – з використанням zoom-режиму), щоб підбити підсумки зробленому за рік та обговорити перспективи розвитку. Тим більш, що сьогодні є про що говорити.

Університет динамічно розвивається, має безперечні здобутки в усіх сферах. Улітку, як і завжди, сотні кваліфікованих фахівців, молодих офіцерів, влились до лав правоохоронців усіх областей України. На їх місце, витримавши нелегкий відбір, прийшли першокурсники з відповідною професійною мотивацією. Успішно розпочала навчання студентська молодь. Уже традиційно навчальний процес з усіх основних предметів ґрунтується на підручниках і посібниках, підготовлених кращими педагогами університету. Науковці видали десятки монографій та сотні статей, присвячених дослідженню найбільш актуальних проблем юриспруденції, економіки, психології, соціології тощо. Наукові школи університету отримують дедалі ширше визнання не лише в нашій країні, а й у міжнародному масштабі. Гучно лунають імена наших курсантів і студентів серед переможців і призерів різноманітних конкурсів, олімпіад та спортивних змагань. Дуже приємно, що протягом останніх років наші недавні колеги-викладачі й випускники яскраво проявили свої здібності, набуті навички та знання на відповідальних посадах у парламентській діяльності, у сфері державного управління та в правоохоронній діяльності.

Усе це дає підстави для оптимізму, впевненості у добрих перспективах розвитку університету. Але наразі варто приділити увагу не лише нашим здобуткам, а й тим викликам, які нам демонструє сьогоднішнє. А їх, на жаль, чимало. Зупинюсь лише на одному з них. Уже з перших днів існування системи закладів освіти МВС (а створення власної, національної системи підготовки кадрів мало колосальне значення для процесу становлення України як незалежної держави) не припиняються спроби «кардинально реформувати» її таким чином, щоб вона опинилась осторонь від загальнодержавних процесів розвитку вищої освіти (передусім юридичної). Новітнім свідченням тому є недавні перипетії, пов'язані з підготовкою та обговоренням чергового проекту Концепції розвитку юридичної освіти. Серед багатьох хибних, на мою думку, ідей, які були озвучені, мене особливо вразила спроба позбавити права на «справжню» юридичну освіту тих, хто навчається у закладах вищої освіти з особливими умовами навчання. Підстави, які наводяться для обґрунтування цієї ідеї, не витримують критики. Мені довелося свого часу працювати в центральному апараті Міністерства, очолювати Управління освіти і науки. У мене була безпосередня можливість (і на державних іспитах, і під час розподілу молодих спеціалістів) порівняти рівень підготовки випускників університетів та інститутів МВС і цивільних вишів. Скажу відверто, порівняно з випускниками навіть найбільш «престижних» цивільних юридичних закладів наші вихованці мають аж ніяк не гіршу (а нерідко і кращу) теоретичну підготовку, не говорячи вже про практичні навички.

Я переконаний, що спроби горе-реформаторів урешті-решт приречені на провал, але, тим не менш, рекомендував би науковцям поглиблювати дослідження і регулярно обговорювати проблеми подальшого вдосконалення навчального процесу, виходячи з вимог сьогоднішнього, завжди тримати в полі зору питання наповнення навчання гуманітарним змістом.

Бажаю вам плідної роботи! Будьте здоровими!

***Ректор Харківського національного університету
внутрішніх справ у 2003–2005 рр.,
член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук,
професор, заслужений юрист України,
генерал-майор міліції Олександр ЯРМИШ***

Шановні колеги!

Вітаю колектив із черговою річницею надання нашому навчальному закладу статусу університету!

Харківський національний університет внутрішніх справ є продовжувачем і примножувачем славних традицій навчальних закладів попередніх років, які займалися підготовкою кадрів для правоохоронних органів. Створений у 1994 році, непростому році в історії України, коли відбувалося її становлення як держави, Університет поступово став важливим центром відомчої науки й освіти.

На всіх етапах свого існування університет відіграв важливу роль у підготовці фахівців для Міністерства внутрішніх справ, із року в рік покращуючи її. Розвивалася навчальна та матеріальна база вишу, збільшувалася кількість докторів і кандидатів наук. Це дало змогу у 2015 році успішно перейти від підготовки працівників міліції до підготовки поліцейських. В Університеті створені і плідно працюють надзвичайно важливі для підготовки поліцейських кафедри, де зосереджені кращі фахівці.

За 26 років свого існування наш навчальний заклад підготував більше 50 тисяч спеціалістів для органів правопорядку України. Це правоохоронці, які стояли і стоять на захисті прав і свобод громадян нашої держави, її незалежності. Вони працюють у підрозділах карного розшуку, боротьби з незаконним обігом наркотиків, у сфері захисту економіки, в інших службах поліції. Своєю сумлінною повсякденною працею вони підтримують високий авторитет нашого Університету.

Із часу створення Університету пройдено вже чималий шлях. Це був шлях змін, перетворень, непростих рішень. Ми з вами стали свідками того, як Університет перетворюється на потужну навчальну базу для підготовки поліцейських – були створені спеціалізовані аудиторії, комп'ютерні класи, навчально-тренувальні полігони, стрілецькі комплекси, сучасна спортивна база, новий 9-ти поверховий гуртожиток, сквери для відпочинку та багато іншого. Без сумніву, були значні здобутки, нам є чим пишатися. Однак попереду нові завдання, нові виклики, які потрібно вирішувати щоденно і щогодинно. Упевнений, що високопрофесійному та випробуваному колективу нашого навчального закладу до снаги вирішити всі поставлені перед нами завдання.

Бажаю нашому Університету, всім, хто тут працює і навчається, міцного здоров'я, особистого щастя, добробуту в кожній родині, натхнення й невтомності у праці!

***Ректор Харківського національного
університету внутрішніх справ у 2012–2015 рр.,
член-кореспондент НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
генерал-полковник міліції Сергій ГУСАРОВ***

Шановні друзі, колеги!

Більше 100 років підготовки охоронців правопорядку, 26 із них саме в статусі університету – це «послужний список» Харківського національного університету внутрішніх справ, який уже став для мене рідним.

«Злодій повинен сидіти у в'язниці» – це гасло з культового тепер фільму «Місце зустрічі змінити не можна» закарбувалося в моїй пам'яті ще під час першої демонстрації фільму на телеекранах у 1979 році. Однак для того, щоб злодій сидів у в'язниці, потрібні глибокі знання з юридичних дисциплін, чесність і самовідданість, добра фізична підготовка. Усе це може дати курсанту і студенту саме наш Університет. Очолюючи впродовж певного часу Головне управління Національної поліції України в Харківській області, я на практиці переконався, що кадри, які готує Харківський національний університет внутрішніх справ, можуть вирішувати завдання будь-якої складності, мають хорошу теоретичну та фізичну підготовку, здатні швидко оволодівати практичними навичками. Ми й надалі будемо продовжувати співробітництво з Університетом, приймати до своїх лав його випускників, учити їх і самим учитися у кращих професорів навчального закладу.

Науково-практична конференція, до якої я пишу вітання, – це акумуляція досвіду розвитку освіти і науки в Харківському національному університеті внутрішніх справ протягом значного історичного періоду. Багато років Університет готує фахівців для різних правоохоронних органів, різних галузей економіки держави, кількість яких перевищила цифру 50 тисяч. Його досвід – це не лише надбання Харкова та Харківщини, а й надбання всієї держави, він значущий, повчальний і цікавий. І, що важливо, Університет весь час був в авангарді відомчої освіти. Він був першим міліцейським університетом на пострадянському просторі, саме тут створили «харківський стандарт» підготовки поліцейських, на практиці було доведено важливість вищої юридичної освіти для правоохоронця. Бути першими завжди почесно та складно, і ці складнощі були і будуть, але головне, що в Університеті ніколи не було сумнівів щодо реальності виконання поставлених завдань і, в кінцевому рахунку, необхідних вершин досягали. Це я кажу не з чужих слів, а зі свого власного досвіду – як ректор Університету, який очолював його майже 4 роки. Історія Університету – це роки пошуків і звершень. Його майбутнє, я впевнений, на цьому ж шляху. Є дороговкази, встановлені Міністерством внутрішніх справ, в Університеті працюють висококваліфіковані викладачі, тому я бачу для нього значні перспективи для подальшого розвитку.

У цей значущий, важливий та пам'ятний для Харківського національного університету внутрішніх справ день хочеться побажати всьому науково-педагогічному складу вишу, працівникам, курсантам, студентам, слухачам міцного здоров'я, нових перемог, нових досягнень у науці, нових кубків і медалей, завжди тримати себе у формі та не бути запасними на урочистостях і торжествах життя.

***Ректор Харківського національного
університету внутрішніх справ у 2015–2019 рр.,
начальник Головного управління Національної поліції в Харківській області,
член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук,
професор, заслужений юрист України,
генерал поліції третього рангу Валерій СОКУРЕНКО***

Шановні колеги!

Сьогодні ми всі разом – і ті, хто зараз працює в Університеті, і ті, хто раніше тут працював, і наші друзі та колеги з інших навчальних закладів і правоохоронних органів святкуємо День Університету – 26 років з дня його створення. І не випадково, що наша конференція має назву «Шлях успіху та перспективи розвитку». Цей шлях успіху почався 22 листопада 1994 року, коли Рішенням Кабінету Міністрів України було створено наш Університет. Тому сьогодні ми повинні згадати і привітати, перш за все, тих, хто ініціював його створення та зробив багато для того, щоб наш шлях став дійсно шляхом успіху.

Це Олександр Маркович Бандурка, який висунув ідею заснування університету і, головне, втілював її в життя з тим, щоб з фактично курсів міліції перетворити навчальний заклад на університет з високим освітнім і науковим потенціалом, причому перший на пострадянському просторі. Для ілюстрації наведу лише дві цифри: у 1992 році, коли було створено тоді ще Інститут внутрішніх справ, у ньому працювали, в тому числі за сумісництвом, усього 4 доктори наук, а сьогодні їх майже 90. Досягнення нашого Університету вже в перші роки були такими переконливими, що майже одразу ідея створення потужних університетів правоохоронного профілю була запозичена іншими державами. Ці досягнення були закріплені наданням 2 березня 2001 року нашому Університету статусу національного.

Розвиток нашого навчального закладу, ще більше зростання його авторитету були б неможливими без тих, хто розбудовував і розбудовує Університет. Це ректори Університету Олександр Маркович Бандурка, Олександр Назарович Ярмиш, Сергій Миколайович Гусаров, Валерій Васильович Сокурєнко. Розвиваючи різні напрямки роботи вишу, вони чимало зробили для зміцнення позицій Університету, примноження його досягнень, і в діяльності кожного з них була присутня концептуальна ідея: Університет повинен бути потужним і сучасним навчальним закладом.

За роки свого існування Харківський національний університет внутрішніх справ дав путівку в життя понад 50 тисячам фахівців, які по праву носять звання захисників закону, для яких почуття відповідальності та справедливості визначають суть їх роботи. Вже чимало випускників і вихованців нашого Університету стали генералами, обіймають високі посади в МВС України й інших правоохоронних органах. Серед них також чимало провідних учених, професорів, докторів наук, роботи яких широко відомі в багатьох галузях науки.

Нинішньому поколінню правоохоронців, у тому числі працівникам Університету та його випускникам, випала дуже непроста доля. Це, перш за все, участь у боротьбі за збереження суверенітету та незалежності України, трансформації органів внутрішніх справ після Революції Гідності, переході від міліції до поліції, торуванні непростого шляху до Європи, протидії агресії Росії на Сході України. І без усілякого зайвого пафосу можна відзначити, що ми ці випробування витримали.

Однак перед нами сьогодні постали нові проблеми і виклики. Це перехід і впровадження навчання за дистанційною формою, захист можливості підготовки фахівців за спеціальністю «Право». Звичайно, ніхто не знімав з порядку денного й інші суттєві завдання: підготовку кадрів вищої кваліфікації, розширення та зміцнення матеріально-технічної бази тощо.

Вітаючи сьогодні весь наш колектив з річницею Університету, бажаю всім міцного здоров'я, успіхів та удачі, побільше світлих голів у цих стінах, побільше талановитих і перспективних курсантів та студентів! У цей значущий день багато років тому наш Університет був заснований, щоб перетворитися на альма-матер для багатьох талановитих людей, справжніх професіоналів своєї справи. Зі святом! І нехай майбутні покоління курсантів і студентів будуть гідні своїх попередників!

***Ректор Харківського національного університету
внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент,
полковник поліції Дмитро ШВЕЦЬ***

УДК 347.625

Ірина Олександрівна ЄФРЕМОВА,

кандидат юридичних наук,

член Центральної виборчої комісії,

голова Наглядової ради Харківського національного

університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2542-6812>

ВІДШКОДУВАННЯ ЗА СІМЕЙНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ЖІНЦІ АБО ЧОЛОВІКОВІ ВНАСЛІДОК ПОЗБАВЛЕННЯ ЇХ МОЖЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ РЕПРОДУКТИВНОЇ ФУНКЦІЇ

Сімейний кодекс України надає велике значення правовому регулюванню немайнових відносин подружжя, оскільки ці відносини мають глибоко особистий характер. Під час розгляду положень Сімейного кодексу, що регулюють немайнові відносини подружжя, звертає на себе увагу насиченість законодавства положеннями морального характеру. Норми морального характеру проникають буквально в усі куточки шлюбних відносин, міцність яких значною мірою залежить від моральних уявлень людини. Органічний зв'язок норм сімейного права й моралі та їх взаємодія в процесі реалізації є відмінною рисою особистих немайнових відносин подружжя. У переважній більшості правові норми, що регулюють відносини, пов'язані з укладенням і розірванням шлюбу, присвячені немайновим правам та обов'язкам подружжя, мають морально-правовий зміст. Сімейний кодекс містить найрізноманітніше поєднання моральних і правових вимог, норми права і моралі доповнюють і збагачують одна одну, мають єдині кінцеві цілі [1, с. 21, 57].

Це відобразилося і на заходах сімейно-правової відповідальності. Сімейне законодавство майже не містить універсальних заходів відповідальності. Закон установлює для кожного конкретного випадку свої заходи впливу. Перелік способів захисту сімейних прав та інтересів передбачено статтею 18 СК України, але він не є вичерпним. Норми СК України містять і інші, крім зазначених у згаданій статті, засоби відповідальності. Серед них СК України передбачає відшкодування моральної шкоди. Так, у частині 3 ст. 49 СК України встановлено, що позбавлення жінки можливості народити дитину (репродуктивної функції) в результаті протиправної поведінки щодо неї є підставою для відшкодування завданої їй моральної шкоди, а ч. 3 ст. 50 СК України проголошує, що позбавлення чоловіка можливості здійснення репродуктивної функції в результаті протиправної поведінки щодо нього є підставою для відшкодування завданої йому моральної шкоди.

Серед науковців немає єдності щодо меж застосування та джерел правового регулювання порядку застосування цього заходу.

На думку однієї групи вчених, моральна шкода відшкодовується в разі порушення сімейних прав та інтересів лише у випадках, прямо передбачених законом або договором [2, с. 73–74; 3, с. 109].

З іншого боку, розробник СК України З. В. Ромовська дотримується іншої точки зору. Вона вважає, що у деяких випадках все ж таки «не слід забувати про механізм аналогії права. Він неодмінно допоможе суду постановити рішення, яке б містило адекватну кару за протиправну поведінку і мало б одночасно превентивно-виховне значення, в тому числі і для інших осіб» [4, с. 69–70]. Проте, на наш погляд, стаття 18 СК України не містить підстав для такого розширеного тлумачення.

Стаття 49 СК України встановлює декілька причин позбавлення жінки репродуктивної функції: а) виконання конституційних обов'язків; б) виконання службових обов'язків; в) виконання трудових обов'язків; г) протиправна поведінка щодо неї. Проте відшкодування моральної шкоди, заподіяної жінці у зв'язку з виконанням нею конституційних, службових і трудових обов'язків здійснюється відповідно до спеціального законодавства [2, с. 152], у публічно-правовій, а не сімейній сфері. Тому є не зовсім зрозумілим, чому законодавець сформулював цю норму таким чином. Юридична відповідальність за заподіяння моральної шкоди внаслідок виконання конституційних, службових і трудових обов'язків регулюється іншими галузями законодавства.

Разом із тим право на материнство як особисте немайнове право дружини є відносним [5, с. 77]. Із цього випливає, по-перше, що зобов'язаною особою щодо дружини є її чоловік, а по-друге, що відповідно до норми ч. 3 ст. 49 СК України відшкодування моральної шкоди, завданої жінці внаслідок позбавлення її можливості народити дитину (репродуктивної функції), має здійснюватися чоловіком і ніким іншим.

Отже, жінка набуває права на відшкодування її моральної шкоди в разі, якщо вона втратила можливість народити дитину внаслідок вчинення щодо неї протиправних дій її чоловіком.

Відповідно до загальних підстав юридичної відповідальності обов'язковому з'ясуванню під час вирішення спору про відшкодування моральної (немайнової) шкоди підлягають наявність такої шкоди, протиправність діяння її заподіювача, наявність причинного зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача та вини останнього в її заподіянні.

Одним із критеріїв протиправності поведінки чоловіка є невідповідність його дій правовим приписам. Аналіз норм СК дозволяє зробити висновок, що на чоловіка покладаються певні пасивні й активні обов'язки, як-то: дбати про матеріальне забезпечення сім'ї в цілому та дружини зокрема, повідомити дружину про стан свого здоров'я, а у разі необхідності пройти медичне обстеження в порядку, передбаченому законодавством, тощо.

Наступним критерієм протиправності є порушення суб'єктивних прав дружини: права на життя, здоров'я, материнство, права на повагу до її індивідуальності, права на свободу та особисту недоторканість тощо.

Норма частини 3 ст. 49 СК України не містить вказівки на те, чи має бути згадана поведінка умисною або необережною. Через це вважаємо, що форма вини у цьому випадку значення не має. І взагалі конструкція вказаної норми не дозволяє зробити висновок, що саме в цьому випадку є підставою для відшкодування моральної шкоди, а також чи має вона відшкодовуватися на загальних підставах, передбачених нормами ЦК України, або цей випадок є винятком із загального правила, і для відшкодування моральної шкоди, заподіяної жінці позбавленням її репродуктивної функції в результаті протиправної поведінки щодо неї, достатньо тільки протиправної поведінки з боку її чоловіка та наявності у неї шкоди, тобто чи можна вказаний випадок відшкодування моральної шкоди розглядати як випадок відповідальності за заподіяну моральну шкоду без вини? На наш погляд, немає підстав для позитивної відповіді на це питання, і моральна шкода, заподіяна жінці позбавленням її можливості мати дитину в результаті протиправної поведінки щодо неї, має відшкодовуватись на загальних підставах, передбачених ст. 1167 ЦК України.

СК України не встановлює порядку визначення розмірів моральної шкоди та її відшкодування. Як відомо, визначення моральної шкоди, а також порядок її визначення та відшкодування встановлюються ЦК України. На наш погляд, спираючись на положення статті 8 СК України, для визначення розміру та порядку відшкодування шкоди, заподіяної жінці внаслідок позбавлення її можливості народити дитину, можуть застосовуватись відповідні норми ЦК України.

Сума виплати за моральну шкоду визначається в судовому порядку. Відповідно до частини 3 ст. 23 ЦК України, якщо інше не встановлено законом, моральна шкода відшкодовується грошовими коштами, іншим майном або в інший спосіб. Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. Під час визначення розміру відшкодування враховуються вимоги розумності та справедливості.

Чоловік також набуває права на відшкодування йому моральної шкоди в разі, якщо він втратив можливість здійснювати репродуктивну функцію внаслідок вчинення щодо нього протиправних дій. Зважаючи на місце цієї норми у СК (у главі, яка закріплює особисті немайнові права подружжя), можна припустити, що обов'язок такого відшкодування лежить на дружині, чия протиправна поведінка стала причиною втрати чоловіком репродуктивної функції.

На жаль, такий захід відповідальності, як відшкодування моральної шкоди, не набув свого поширення у сімейному законодавстві. Стаття 18 СК України обмежує його застосування тільки приписами норм СК України: відшкодування моральної шкоди може здійснюватися тільки, якщо

це передбачено нормами СК чи договором (п. 6 ч. 2 ст. 18 СК України). Це має, зокрема, означати, що моральна шкода підлягає відшкодуванню в разі порушення не будь-яких сімейних прав, а лише у випадках, прямо передбачених СК, і застосовувати ЦК України у тих випадках, коли це не передбачено СК, не можна.

Проте порушення особистих прав громадян у сфері сім'ї та шлюбу нерідко завдає громадянам найвідчутніші фізичні та моральні страждання [6, с. 157]. Тому виникає питання, чи є правильним зводити можливість компенсації моральної шкоди у сімейних правовідносинах лише до спеціально передбачених випадків?

Щоб відповісти на це питання, треба з'ясувати, що в підґрунті вирішення проблеми протиправності діянь у разі заподіяння моральної шкоди завжди перебуває три принципових положення, кожне з яких характеризується таким:

- 1) моральна шкода має відшкодуватися кожному, кому вона дійсно заподіяна;
- 2) моральна шкода – категорія глибоко суб'єктивна, що залежить і від конкретного потерпілого, і від конкретних обставин справи;
- 3) вимога про компенсацію моральної шкоди не може бути неодмінним «додатком» до будь-якої іншої вимоги, а норми про компенсацію моральної шкоди повинні мати власну сферу застосування [3, с. 111].

Такий підхід до проблеми правового регулювання відшкодування моральної шкоди за вчинення сімейного правопорушення дозволив би розширити сферу застосування зазначеного заходу відповідальності у сімейному праві. Так, наприклад, у літературі зустрічається пропозиція надати добросовісній стороні у недійсному шлюбі право вимагати відшкодування заподіяної їй моральної шкоди [7, с. 14; 8, с. 327–328].

Крім того, слід погодитись із С. Н. Тагаєвою, яка зазначає, що моральна шкода може заподіюватись не лише дорослим членам сім'ї, але й неповнолітнім дітям, навіть у ранньому віці, тільки-то вони стають здатні відчувати фізичні та моральні страждання. З дитячого віку діти є уразливими до різноманітних форм насильства у сім'ї. Тому саме в разі вчинення правопорушень щодо неповнолітнього компенсація моральної шкоди має застосовуватись широко [6, с. 159].

Висновок. Застосування такого заходу відповідальності, як відшкодування моральної шкоди, заподіяної сімейним правопорушенням, не одержало значного поширення у судовій практиці. Так само у науці сімейного права особливості відшкодування моральної шкоди, заподіяної порушенням сімейних прав, не отримали свого належного дослідження.

Однак відшкодування моральної шкоди, завданої жінці або чоловікові внаслідок позбавлення їх можливості здійснення репродуктивної функції в результаті протиправної поведінки щодо них, може стати досить дієвим способом попередження насильства в сім'ї.

Список бібліографічних посилань

1. Нечаева А. М. Семья и закон. М. : Наука, 1980. 126 с.
2. Сімейний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Жилінкової. Харків : Кси-лон, 2008. 855 с.
3. Сиротенко С. Є. Щодо компенсації моральної шкоди за Сімейним кодексом України. *Проблеми законності*. 2003. Вип. 63. С. 109–113.
4. Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.
5. Сімейне право України : підручник / за ред. В. С. Гопанчука. Київ : Істина, 2002. 304 с.
6. Тагаева С. Н. К проблеме компенсации морального вреда в семейном праве. *Вестник Пермского университета*. 2012. Вып. 1 (15). С. 157–164.
7. Ковтунова Л. Ю. Інститут недійсного шлюбу у сімейному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2015. 20 с.
8. Ворожейкин Е. М. Семейные правоотношения в СССР. М. : Юрид. лит., 1972. 336 с.

Одержано 15.11.2020

УДК 342.56

Олександр Сергійович БАКУМОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

народний депутат України

ПРАВОЗАХИСНА ФУНКЦІЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ ЯК РЕАЛЬНЕ ВТІЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Забезпечення юридичної відповідальності держави з боку суду досить виразно унаочнюється крізь призму сучасних функцій судової влади.

Попри різноманітність підходів до класифікації та виокремлення тих чи інших функцій судової влади, пріоритетною її функцією в умовах демократичної правової держави ми вважаємо правозахисну, під якою розуміємо здійснення органами правосуддя у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина як ключової і визначальної конституційної цінності в суспільстві й державі. Так, у Рішенні від 30.01.2003 № 3-рп/2003 у справі про розгляд судом окремих постанов слідчого та прокурора Конституційний Суд України зауважив, що «правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах» [1]. Винесення судом законного, обґрунтованого і справедливого рішення є неможливим без проведення ним усебічного, повного й об'єктивного дослідження всіх обставин справи. При цьому судові рішення повинні ґрунтуватись на принципах верховенства права, неупередженості, незалежності, змагальності сторін та рівності всіх учасників судового процесу [2]. Водночас, як відомо, «суспільні відносини у сфері правосуддя перебувають під конституційним захистом із тим, щоб не допустити дій, що суперечать меті правосуддя, та запобігти постановленню судового рішення, яке за своєю суттю не може бути актом правосуддя» [3].

В юридичній науці нині переконливо обґрунтовується теза про те, що серед різноманітних механізмів захисту та забезпечення прав і свобод людини найбільш важливою та дієвою є судова форма захисту, яка є вищою конституційною формою захисту прав і свобод людини, що забезпечується державою [4, с. 30]. Аргументуючи таку оцінку, В. В. Сенчук, наприклад, слушно звертає увагу на такі обставини: 1) сама по собі судова влада та здійснюваний нею судовий захист прав і свобод людини та громадянина є тією ознакою конституційної демократії, без якої унеможливується функціонування всієї системи демократичної організації державної влади; будь-які демократичні перетворення в Україні не можуть і не повинні відбуватися поза контекстом удосконалення організації і діяльності судової влади, що, в свою чергу, значно актуалізує проведення фундаментальних теоретико-правових досліджень судової влади та її ролі в забезпеченні демократизму Української держави; 2) демократія є системою, яка гарантує і забезпечує права та свободи людини і громадянина, перетворюючи людину, її добробут та її права на основну соціальну цінність, яка визначає і спрямовує діяльність держави, що дає підстави багатьом дослідникам характеризувати здійснюваний судовою владою захист прав і свобод людини як своєрідну «серцевину» процесу постання демократичної і правової держави в Україні; 3) досвід функціонування судової влади в Україні переконливо вказує, що доволі часто вона відіграє одну з ключових ролей у збереженні демократичних основ державного ладу, стоїть на сторожі демократії і недопущення узурпації державної влади [5, с. 24].

Функція забезпечення і захисту прав людини нині вважається головною функцією судів і суддів, які реалізують її шляхом вирішення юридично значущих справ, що чітко підтверджується не лише доктринально, але й законодавчо. Так, у статті 2 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» закріплено положення про те, що суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України [6].

У Кодексі адміністративного судочинства України зазначено, що завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб і прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів

місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень (ст. 2) [7].

Стаття 1 Кримінального кодексу України вказує, що Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. Для здійснення цього завдання КК України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили [8]. Подібно до цієї норми у статті 1 Цивільного процесуального кодексу України вказується, що завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб та інтересів держави [9]. Визнаючи у такий спосіб, що для демократичної держави однією з пріоритетних цілей є забезпечення і захист прав і свобод людини та громадянина, а також її законних інтересів, ми тим самим погоджуємося з положенням про виняткову роль судової влади в організації державної влади у демократичній державі, а також в її функціонуванні.

Отже, забезпечити надійний захист прав і свобод людини і громадянина, як того вимагає Основний Закон України, може лише судова система, яка діє виключно на засадах, визначених Конституцією, а саме: законності, рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, гласності судового процесу, змагальності сторін, додержання презумпції невинуватості тощо в умовах незалежності й недоторканності суддів [10].

На наш погляд, вирішальне значення судової влади у вирішенні юридичних спорів за участю держави як делінквента обумовлюється тим, що, наприклад, у деяких країнах (і в Україні зокрема) дотепер «інститут позасудового, а тим паче добровільного відшкодування шкоди, завданої діяннями органів влади, ... відсутній. Відсутній навіть чіткий і прозорий концептуальний підхід до функціонування цього інституту. Також проблема полягає у тому, що в деяких випадках, особа не може реалізувати своє право, оскільки відсутній механізм його реалізації» [11, с. 47]. Саме тому на суд лягає подвійний тягар із вирішення практично всіх (у тому числі й тих, які могли бути вирішені на досудовій стадії врегулювання відповідних спірних питань) юридичних спорів за участю держави як делінквента. Зауважимо, що в сучасній українській державі питання судового порядку відшкодування шкоди фактично застосовується як єдиний спосіб захисту і поновлення порушених прав. Також звертаємо увагу, що вагомою перевагою судової відповідальності держави в умовах нерозвиненості чи слабкої розвиненості позасудових форм і механізмів застосування інституту юридичної відповідальності держави є процесуальна чіткість, упорядкованість відповідних процедур та очікуване розмежування судових інстанцій та юрисдикцій у вирішенні відповідних спорів.

Список бібліографічних посилань

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) : від 30.01.2003 № 3-рп/2003 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03> (дата звернення: 16.11.2020).

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин сьомої, дев'ятої, пункту 2 частини шістнадцятої статті 236-8 Кримінально-процесуального кодексу України : від 30.06.2009 № 16-рп/2009 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-09> (дата звернення: 16.11.2020).

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 375 Кримінального кодексу України : від 11.06.2020 № 7-р/2020 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-20> (дата звернення: 16.11.2020).

4. Шевчук П. І. Історичні аспекти розвитку принципу змагальності в судовому процесі. *Вісник Верховного Суду України*. 2000. № 1. С. 30–33.
5. Сенчук В. В. Судова влада у процесі забезпечення демократизму сучасної Української держави. *Судова апеляція*. 2009. № 2 (15). С. 23–30.
6. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 16.11.2020).
7. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 16.11.2020).
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 16.11.2020).
9. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 16.11.2020).
10. Гуменний О. І. Судова влада як арбітр між державою та суспільством. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2016. № 2 (14). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16hoidts.pdf> (дата звернення: 16.11.2020).
11. Куцин А. В. Відшкодування шкоди, завданої державою, органами державної влади та органами місцевого самоврядування. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 33. С. 45–48.

Одержано 17.11.2020

УДК 351.741(477)

Олександр Маркович БАНДУРКА,

*доктор юридичних наук,
професор, академік Національної академії правових наук України,
президент Кримінологічної асоціації України
ORCID: 0000-0002-0240-5517*

МОДЕЛЬ СУЧАСНОГО ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ

Сучасна потреба України у фахівцях з боротьби зі злочинністю та охорони громадського порядку обумовлюється станом розвитку української державності, соціально-економічними і політичним перетвореннями й нарощуванням зусиль у боротьбі зі злочинними проявами.

Реформування та перебудова діяльності поліції потребують не лише реорганізації її структури, але й зміни системи дійсних орієнтацій та ставлення працівників поліції до своєї службової діяльності. Виконати це завдання неможливо без якісної підготовки спеціалістів, фахівців високого класу. Результативність та ефективність виконання завдання пов'язано передусім з кадровим потенціалом органів поліції, а саме відбором, підготовкою та перепідготовкою працівників поліції. Коли ми говоримо про результативність, то, перш за все, ми маємо на увазі повноту та ступінь наближення до запланованих кінцевих результатів державно-владних повноважень підготовки фахівців. Ефективність ми пов'язуємо із співвідношенням кінцевих і проміжних результатів з витратами (інтелектуальними, організаційними, матеріальними). Кінцева діяльність спеціаліста відображається в моделі фахівця. У сучасній літературі «модель» використовується в таких значеннях:

- модель-опис найбільш характерних властивостей оригіналу, отриманих у процесі його вивчення, тобто змістова схема проекту;
- модель – штучно створені для вивчення предметів явище, процес чи ситуація, що замінюють оригінал, вивчення якого неможливе.

Поняття «спеціаліст» ми трактуємо так: людина, здатна отримувати запропоновані результати в процесі трудової діяльності для фіксованого діапазону умов праці на основі використання

знань, умінь, навичок і властивостей особистості, забезпечуючи при цьому ефективність діяльності не нижче фіксованого рівня. Є декілька підходів до цієї проблеми.

По-перше, це випадки, в яких на перше місце ставляться характеристики, що описують діяльність спеціаліста. У них розглядається набір найбільш істотних завдань (проблем), які вирішує фахівець у своїй діяльності, засоби, за допомогою яких виконуються завдання та здійснюється діяльність, функції – узагальнені характеристики основних обов'язків, що визначаються вимогами професій, та шляхи вирішення, які використовує спеціаліст під час вирішення проблем.

По-друге, коли йдеться про модель спеціаліста, мають на увазі його знання, якими він оперує у своїй діяльності; уміння та навички чи засоби, за допомогою яких досягається результат діяльності, та властивості особистості – її індивідуально-типові характеристики, що забезпечують успішність діяльності.

По-третє, це підходи, в яких на перше місце ставляться вимоги, що характеризують робоче місце фахівця залежно від системи його функціонування.

Підготовка фахівців для системи органів поліції передбачає реалізацію таких основних функцій:

- ціннісно-орієнтаційної: формування професійної свідомості працівників поліції, підвищення рівня їх професійної культури, гордості за професію;
- експертно-діагностичної, яка передбачає вивчення та аналіз стану злочинності, особливостей професійного та соціального спілкування працівників поліції з різними верствами населення і нагальних проблем, що стосуються компетенції поліції;
- організаційно-технологічної – ця функція має справу з розробленням нових методів, технологій і підходів до боротьби зі злочинністю та охорони громадського порядку;
- профілактично-виховної – проведення роз'яснювальної роботи серед широких верств населення (молоді, груп ризику тощо).

Місцем професійної діяльності фахівців, підготовка яких здійснюється у вищих закладах освіти МВС України, є районні, міські й галузеві управління та відділи, управління Національної поліції України в областях, відомчі заклади освіти та наукові установи МВС України.

Середовище діяльності – райони роботи та проживання населення, організації, установи та підприємства різних форм власності.

Об'єкт діяльності – різноманітні прошарки населення України, злочинні угруповання, групи ризику, засуджені до позбавлення волі тощо.

Модель сучасного працівника органів поліції передбачає відповідність його професійних якостей основним кваліфікаційним вимогам до фахівців органів поліції. Ці вимоги поділяються на загальні та спеціальні.

Загальні вимоги. Спеціаліст – працівник поліції повинен професійно володіти всіма фундаментальними та професійно орієнтованими дисциплінами, особливо у галузі права, творчо оцінювати суспільні та економічні явища, брати участь у реалізації завдань, які стоять перед державою та органами поліції, ухвалювати науково обґрунтовані рішення, поєднувати високий професійний рівень з моральністю і культурою, володіти сучасним мисленням і здібністю щодо ділового спілкування.

Спеціальні вимоги. Спеціаліст органів поліції у соціальній діяльності повинен мати такі якості, як прагнення до істини, до торжества справедливості, професійну гордість та етику. Для своєї конструктивної діяльності він повинен мати добрі пам'ять, уяву й мислення, загальний та спеціальний інтелект, а у своїй організаційній діяльності має бути зібраним та цілеспрямованим, мати організаційні здібності щодо спілкування з людьми. Працівник органів поліції мусить бути також комунікативним – до цього належать його товариськість, емоційна стійкість, чуйність, уміння слухати та розмовляти з людиною. Для пошукової діяльності фахівець органів поліції повинен мати такі якості, як спостережливість, цікавість, обсяг і стійкість уваги, її концентрацію і високу орієнтацію. Якщо ми об'єднаємо всі вимоги до спеціаліста поліції, то отримаємо модель професійно важливих якостей особистості співробітника поліції.

Безумовно, підготовка якісного професіонала, корифея своєї справи сприятиме підвищенню ефективності та результативності функціонування органів поліції як цілісної системи.

Від змісту та якості залежать результати майбутньої професійної діяльності випускника. Для адекватного відбору змісту навчальних програм і контролю всіх етапів процесу підготовки фахівця є необхідною систематична та системна діагностика всього процесу підготовки. Вона дозволяє своєчасно вносити необхідні корективи на всіх етапах навчально-виховного процесу з метою підвищення його ефективності.

Ступінь адекватності реального результату цілям навчання як ідеальної моделі бажаного виступає показником ефективності навчання. Для оцінювання ефективності тієї чи іншої форми навчально-виховного процесу застосовується діагностика – обстеження тих, що навчаються, з метою визначення об'єктивно фіксованих кількісних і якісних змін їх особистості, що сталися внаслідок засвоєння ними у процесі пізнавальної і практичної діяльності накопиченого соціального досвіду (змісту освіти), порівняно з початковим станом.

Під структурою навчання як соціально-психологічної системи розуміється сукупність функціональних зв'язків і логічних відношень між її елементами: змістом освіти, методами, цілями, організаційними формами навчання та його реальними результатами.

Зміст освіти являє собою педагогічно адаптовану систему знань, способів діяльності інтелектуального та практичного характеру, досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до світу.

Список бібліографічних посилань

1. Бандурка О. М. Професійна етика поліцейського. Харків : Золота миля, 2017. 298 с.
2. Ануфрієв М. І., Бандурка О. М., Ярмиш О. Н. Вищий заклад освіти МВС України. Харків : ХНУВС, 1999. 369 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 342.951(477)

Сергій Миколайович ГУСАРОВ,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8673-4624>

ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ (ПІДРОЗДІЛІВ) НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

У контексті проведення в Україні реформи системи правоохоронних органів і приведення правового статусу Національної поліції у відповідність до європейських стандартів і норм особливої значущості набуває вдосконалення їх правозастосовної діяльності. Національна поліція України є одним з основних суб'єктів правозастосовної діяльності щодо реалізації норм законодавства про адміністративні правопорушення. Фактично для повноцінного функціонування і визначення правового статусу поліції важливе теоретичне і практичне значення має встановлення єдиного і гарантованого порядку реалізації правозастосовної поліцейської діяльності. В українській нормотворчій практиці непоодинокими є випадки видання формальних правових актів, які є марними або такими, що ускладнюють правозастосовну діяльність. Саме тому поліція повинна видавати правові акти, що реально відповідатимуть потребам суспільства та держави й організаційним потребам самої Нацполіції. Окрім того, як слушно зазначає О. Ю. Салманова, правові акти поліції вважатимуться обґрунтованими тоді, коли відповідатимуть різним показникам доцільності: безпековим, економічним, соціальним і культурним [1, с. 25]. Отже, правові акти поліції повинні ґрунтуватись на досягненні оптимальних та ефективних безпекових, соціально-економічних і культурних результатів, що відображають стратегію позитивного розвитку суспільства та держави.

Розглядаючи правозастосовну діяльність органів Національної поліції, слід звернути увагу на те, що цій проблемі в юридичній літературі та під час проведення наукових дискусій

приділяється недостатньо уваги. За таких умов потреба у всебічному й системному дослідженні та правовому врегулюванні правозастосовної діяльності Національної поліції є нагальною. У зв'язку з цим слід визначити поняття правозастосовної діяльності поліції з погляду аналізу доктрин щодо розуміння терміна «правозастосовна діяльність» та специфіки правової регламентації повноважень поліцейських. При цьому слід урахувувати політичну обстановку у державі, правовий режим, професіоналізм кадрів і правову культуру громадян.

Узагалі в юридичній літературі існує велика кількість трактувань понять застосування права. Поштовх для науково-правових досліджень правозастосовної діяльності дала ідея юридично-організаційного та владного характеру застосування права. На думку В. В. Головченка, правозастосовна діяльність – це одна з форм реалізації права, яка має державно-владний організуючий характер компетентних державних органів та уповноважених державою інших суб'єктів суспільних відносин, спрямованих на зміну, виникнення та припинення правовідносин шляхом видання індивідуальних актів застосування правових норм у певних формах, а також спрямована на конкретизацію правового регулювання та охорону соціальних цінностей суспільства [2, с. 144]. Між тим, Є. А. Гетьман характеризує правозастосовність як процес оцінювання правових потреб суспільства і держави, ухвалення та застосування правових актів уповноваженими суб'єктами в межах відповідних процедур [3, с. 46].

Національна поліція України, як і всі інші правоохоронні органи нашої держави, належить до органів, що забезпечують верховенство закону та зміцнення правопорядку. Під час здійснення юрисдикційних повноважень Національна поліція України в особі уповноважених структурних підрозділів і посадових осіб поліції відповідно до статті 2 Закону України «Про Національну поліцію» виконує завдання з надання поліцейських послуг у сферах забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [4]. Указані суспільні відносини є об'єктом адміністративно-правової охорони органами поліції, їх захист забезпечується здійсненням підрозділами поліції (зокрема, підрозділами патрульної поліції, відділами превентивної діяльності) поліцейських заходів. Адміністративно-юрисдикційні повноваження щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення та винесення відповідних постанов здійснюються одноособово уповноваженими працівниками органів та підрозділів Національної поліції, які мають спеціальні звання, відповідно до покладених на них повноважень (ст. 222 КУпАП). Указані напрямки визначають основні змістовні та структурні елементи правозастосовної діяльності.

Наразі з урахуванням специфіки повноважень органів (підрозділів) поліції наукові погляди на їх правозастосовну діяльність суттєво трансформуються. Пояснюється це тим, що Нацполіція, здійснюючи оперативно-розшукову і в деяких випадках адміністративну діяльність, досить часто використовує інформацію, яка є обмеженою для вільного доступу. Це той фактор, який іноді негативно впливає на ефективність підготовки й ухвалення правових актів Національної поліції України і врешті-решт – на результативність її правозастосовної діяльності.

Правозастосовна діяльність органів поліції характеризується сукупністю таких ознак: по-перше, вона є елементом правової системи суспільства; по-друге, має комплексний характер та охоплює, як правило, і інші форми реалізації права або здійснюється паралельно; по-третє, ця діяльність має, як правило, владний характер і здійснюється компетентними підрозділами (органами) поліції чи їх посадовими особами; по-четверте, означає реалізацію законодавства в правовідносинах; по-п'яте, вона завжди має активний характер, тобто спрямовується на виникнення, зміну або припинення правовідносин; по-шосте, її результатом є ухвалення правозастосовних актів, де фіксуються індивідуально-конкретні приписи. Із зазначених ознак впливають зміст і мета правозастосовної діяльності поліції, і якщо метою правозастосовної діяльності органів (підрозділів) поліції є поширення загальних приписів правозастосовних норм на персонально визначених суб'єктів, відповідно, зміст власно правозастосовної діяльності Національної поліції становлять збирання, дослідження, опрацювання і зберігання інформації або, простіше кажучи, операції з нею.

Визначивши ознаки правозастосовної діяльності органів поліції, необхідно звернути увагу на те, що з'ясування необхідних загальносоціальних і юридичних умов, що відповідають

закономірним зв'язкам і якісним особливостям системи суспільних відносин, повинно зрештою призвести до зростання правозастосування, спрямованого на регулювання суспільних відносин, а не на здійснення державного примусу. До загальносоціальних умов правильного і справедливого застосування права належать загальна ситуація в країні, обстановка стабільності та рівень культури. До юридичних слід віднести якість чинного законодавства, всієї правової системи, узгодженість між різними видами нормативно-правових актів, між загальними і спеціальними нормами, підвищення юридичної відповідальності за їх порушення та посилення ефективності правозастосовчої діяльності державних органів [5, с. 29].

Слід урахувати той факт, що поліція застосовує чинні норми до конкретних життєвих ситуацій шляхом ухвалення правозастосовного акта. Саме в такому контексті реалізується її правозастосовна діяльність.

У науковій юридичній літературі під поняттям «правовий акт» розуміють універсальну форму реалізації державної влади, що є виразом державно-владного волевиявлення і спрямовується на регулювання суспільних відносин або шляхом установавання правових норм, або шляхом виникнення, зміни чи прийняття правовідносин [6, с. 103]. Інакше кажучи, правовий акт – це ухвалений уповноваженим державним чи іншим органом у межах його компетенції офіційний письмовий документ, який встановлює, змінює чи скасовує норми права, має загальний чи локальний характер та застосовується неодноразово. Отже, правовий акт – це належним чином (словесно-документально) оформлений зовнішній вираз волі держави, її органів та окремих осіб, що виступає носієм змістовних елементів правової системи (юридичних норм, індивідуальних приписів тощо).

Так, за допомогою правових актів МВС України та Національної поліції здійснюється застосування норм права як підстава для видання індивідуальних (правозастосовних) актів повноважними особами Національної поліції України. Характерними рисами правового акту є такі: по-перше, це письмовий документ, тобто він відповідає встановленій формі, має всі необхідні реквізити і до нього застосовують правила юридичної техніки; по-друге, він видається уповноваженими на те державними органами (відповідний підрозділ (орган) поліції видає виключно такі правові акти, які належать до його компетенції). Правові акти спрямовано як на виявлення порушень закону, так і на їх усунення та притягнення винних до відповідальності. Вони можуть бути різними за формою та змістом і мають відповідати певним правилам, а саме бути юридично і фактично законними, обґрунтованими, бездоганно складеними, стилістично грамотними, конкретними й написаними загальнодоступною мовою. Сама процедура застосування норм права повинна відповідати таким основним вимогам, як обґрунтованість, законність і доцільність ухвалення правозастосовного акта [1, с. 209].

Слід зазначити, що правові акти ухвалюються і реалізуються у процесі здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності поліції, контролю і нагляду за додержанням законів іншими державними органами, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності, а також посадовими особами і громадянами. Їх головне завдання – запобігати порушенню закону, а коли воно сталося – усунути і його, і негативні наслідки такого порушення. Саме за допомогою правозастосовних актів, ухвалених поліцією, найбільш повно і змістовно проявляється сутність її правозастосовної діяльності.

Викладене дозволяє зазначити, що правозастосовна діяльність Національної поліції України – це особлива форма діяльності органів (підрозділів) поліції та їх посадових осіб з підготовки й ухвалення владно-розпорядчих та організуючих рішень на підставі юридичних фактів щодо конкретних суб'єктів, спрямована також на конкретизацію правового регулювання та охорону й захист суспільних відносин від протиправних посягань. Тобто захист порушених прав здійснюється шляхом визнання права, відновлення положення права, що існувало до порушення, припинення протиправних дій і забезпечення права, що, в свою чергу, позитивно впливає на правозастосовну діяльність Національної поліції в цілому.

Слід зазначити, що під час здійснення правозастосовної діяльності органи поліції керуються окремими процесуально-процедурними методами, які вони реалізують на певних стадіях. Ці стадії визначають повноваження працівників поліції і їх функції та закріплюються на законодавчому рівні. У загальнотеоретичному аспекті стадії правозастосовної діяльності органів Національної поліції конкретизуються під час здійснення адміністративних проваджень.

В юридичній літературі розрізняють три стадії правозастосовної діяльності органів Національної поліції [6, с. 354–356]: 1) встановлення фактичних обставин у справі (наприклад, доказами у справі про адміністративне правопорушення згідно зі ст. 251 КУпАП є будь-які фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) установлює наявність або відсутність адміністративного правопорушення, винність конкретної особи у його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [7]); 2) добір та аналіз правових норм як юридичної основи справи; 3) вирішення адміністративної справи та оформлення ухваленого рішення. Цей перелік стадій правозастосовної діяльності не є завершеним. До нього необхідно включити стадію доведення ухваленого рішення до відома суб'єктів, яких воно стосується, і його виконання, використання або дотримання.

І наостанок слід доповнити, що право за своєю юридичною природою не може функціонувати саме по собі та виступати засобом вирішення різноманітних проблем. Як відомо, воно мусить взаємодіяти з іншими категоріями права. Тому правозастосовну діяльність органів поліції охарактеризуємо через її механізм і категорію «ефективність». Зазначимо, що під категорією механізму правозастосування розуміється система правових актів, дій і рішень компетентних органів та осіб, услід за якими виникають, проявляються, а також втілюються в життя організаційна і забезпечувальна функції правозастосування [8, с. 71]. Тому механізм правозастосовної діяльності поліції – це сукупність взаємоузгоджених і взаємопов'язаних засобів правового регулювання, які використовуються органами (підрозділами) поліції та їх посадовими особами з метою реалізації і функціонування законного, обґрунтованого, доцільного, справедливого й об'єктивного застосування правових норм для забезпечення і підтримання правопорядку в країні та зміцнення законності в суспільстві. У свою чергу, ефективність правозастосовної діяльності визначається як співвідношення між результатами індивідуального регулювання і метою правової норми, за якого в акті індивідуального регулювання (правозастосовному) будуть використані в межах закону певні можливості, заповнені прогалини в законі й усунуті інші його дефекти.

Висновок. З викладеного вище можна зробити певні висновки. Правозастосовна діяльність Національної поліції є особливою та індивідуальною формою реалізації права. Цю діяльність спрямовано на індивідуальну регламентацію і правогарантування. Правозастосовна діяльність поліції характеризується специфічними ознаками, поширюється на конкретно визначене коло осіб, що відрізняє її від правоохоронної та праворегулятивної діяльності. Вона передбачає видання конкретизованих владних приписів, які визначають суб'єктивні права й обов'язки адресатів приписів, та гарантування їх фактичної реалізації.

У цілому з моменту проголошення незалежності Української держави та перманентного реформування системи МВС України було ухвалено велику кількість нормативно-правових актів, проте значна їх частина вже не відповідає реаліям сьогодення. Відповідно, недосконалість сучасного механізму реалізації правозастосовної діяльності на практиці та складна політична й економічна ситуація в нашій країні негативно впливають на ефективність правозастосовної діяльності органів поліції. Тому основними факторами, що сприятимуть удосконаленню правозастосовної діяльності поліції, є насамперед добір професійних і висококваліфікованих кадрів на службу в поліцію, які здійснюватимуть таку діяльність, а також підвищення правосвідомості суспільства в цілому.

Список бібліографічних посилань

1. Салманова О. Ю. Правові акти в управлінській діяльності Національної поліції України : монографія. Харків : Панов, 2016. 460 с.
2. Головченко В. В. Правозастосування і захист прав людини в суверенній Україні : монографія. Чернігів : Лозовий В.М., 2012. 327 с.
3. Гетьман Є. А. Нормотворча діяльність органів виконавчої влади: поняття, сутність, основні ознаки. *Європейські перспективи*. 2013. № 6. С. 42–47.
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 10.11.2020).
5. Карабань В. Правозастосовні аспекти системи права. *Право України*. 2006. № 5. С. 48–52.

6. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, С. Стеценко та ін. 2-ге вид. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 520 с.

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 10.11.2020).

8. Гусаров С. М. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 368 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 342.951

Валерій Васильович СОКУРЕНКО,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
начальник ГУНП в Харківській області;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8923-5639>*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Стратегічною складовою цивілізованого розвитку суспільства, індивідуального добробуту, майбутнього процвітання та якості життя стало проведення ефективної державної політики у сфері освіти та науки, яка на рівні реалізації потребує узгоджених політичних ініціатив, ефективних управлінських рішень та довгострокових інвестицій. Особливого значення у контексті трансформаційних процесів освіти в Україні набуває реформа професійної освіти як ключового напрямку розвитку людського капіталу та, як наслідок, отримання економічної вигоди у формі сталого зростання й конкурентності на ринку праці.

Формування «сучасної державної політики» у сфері професійної освіти розпочалось із затвердження Кабінетом Міністрів України Плану заходів на 2020–2027 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року [1]. Наступним і беззаперечно центральним етапом становлення професійної освіти в Україні має стати ухвалення титульного законодавчого акту як уособлення правового підґрунтя врегулювання відповідної сфери суспільних відносин. 28 жовтня 2020 р. надано на ознайомлення проект Закону України «Про професійну освіту» (номер реєстрації 4207-1) [2] (далі – Проект). Очікується, що втілення цього документу в життя забезпечить узгодження положень нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини у сфері професійної освіти, створить умови для здобуття освіти впродовж життя, розвитку співпраці з роботодавцями та їх об'єднаннями, дасть поштовх підвищенню якості та престижності професійної освіти, запровадить нові механізми управління закладами професійної освіти і забезпечить фінансову стабільність та додаткові джерела фінансування закладів освіти [2]. Разом із тим, не заперечуючи безумовної актуальності та важливості ухвалення відповідного закону, оцінка його перспективних положень засвідчує необхідність їх доопрацювання у таких основних напрямках.

1. У пункті 1 ч. 1 ст. 2 Проекту визначення поняття «академічна мобільність» подано як «можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити педагогічну, наукову діяльність в іншому закладі освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами» [2]. Зміст указанного поняття, по суті, зводиться до того, що свою діяльність учасники освітнього процесу можуть реалізовувати в будь-якій науковій установі. Слід акцентувати увагу на тому, що наукова установа – це «юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, утворена в установленому законодавством порядку, для якої наукова та/або науково-технічна діяльність є основною» [3] (п. 16 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»). Викладене дає підстави стверджувати, що наукову установу не можна ототожнювати із закладами освіти, що фактично впливає з формулювання «в іншому

закладі освіти (науковій установі) на території України», оскільки поняття «наукова установа» є ширшим за своїм змістом. Зважаючи на зазначене, можна запропонувати таку редакцію поняття «академічна мобільність»: «можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити педагогічну та наукову діяльність в іншому закладі освіти та/або іншій науковій установі на території України чи поза її межами».

Окремої уваги заслуговує неврахування такого важливого аспекту академічної мобільності, як можливість проведення досліджень у бібліотеках, архівах та інших установах, де потенційно можна отримати матеріали для перспективних досліджень, що свідчить про необхідність подальшого опрацювання змісту поняття академічної мобільності.

2. Ухвалення законодавчого акту передбачає встановлення правових засад урегулювання певної сфери суспільних відносин. Особливе місце у межах останніх посідають принципи як ключові, визначальні й незмінні засади функціонування відповідної сфери суспільно-політичної діяльності. У цьому аспекті положення Проекту можуть бути охарактеризовані з позитивного боку, адже його авторами було передбачено закріплення переліку принципів державної політики у сфері професійної освіти (ст. 5). Разом із тим сучасні тенденції правового регулювання, а також численні наукові розробки проблем принципів правового регулювання засвідчують необхідність розкриття змісту останніх, що забезпечить більш глибоке розуміння сутності державної політики у відповідному питанні та, як наслідок, сприятиме підвищенню ефективності нормативно-правового регулювання та правозастосовчої практики уповноважених суб'єктів.

3. Статтею 5 Проекту передбачено, що «Державну політику у сфері професійної освіти визначає Верховна Рада України, а формують і реалізують Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, інші державні органи та органи місцевого самоврядування» [2]. При цьому відповідно до положень статті 56 Проекту у сфері професійної освіти Кабінет Міністрів України «забезпечує проведення державної політики у сфері професійної освіти» [2]. Зазначене свідчить про невідповідність змісту загальної норми (ст. 5) та конкретизованої норми (ст. 56) і, як наслідок, про необхідність узгодження відповідних положень.

4. У статті 9 Проекту окреслено систему професійної освіти. З етимологічної точки зору формулювання складових елементів системи є правильним, проте з юридичної може бути піддано критиці. В юриспруденції, як правило, елементами системи поняття виступають близькі за змістом об'єкти, які кореспондуються один з одним. Водночас у зазначеній системі її елементи за своєю сутністю є абсолютно різними, зокрема закони, юридичні та фізичні особи, установи тощо. Така диференціація є характерною не для вузького напрямку діяльності (професійної освіти), а для широкої сфери, в межах якої здійснюється відповідна діяльність. Виходячи з викладеного, об'єднаним вбачається викласти зміст аналізованої статті у такій редакції:

«Стаття 9. Основні елементи системи сфери професійної освіти

Основними елементами системи сфери професійної освіти є такі:

- нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері професійної освіти;
- заклади професійної освіти та їхні структурні підрозділи, суб'єкти господарювання, що здійснюють освітню діяльність та/або надають послуги із здобуття професійної освіти та їхні структурні підрозділи;
- учасники освітнього процесу;
- навчально-методичні (науково-методичні) установи;
- органи управління у сфері освіти».

5. У частині 6 ст. 15 Проекту передбачено, що для здобувачів професійної освіти, які є іноземцями, місце проведення практичної підготовки передбачається у контракті на підготовку і може бути на території України або на території держав їх походження. Разом із тим, держава походження та держава, громадянство якої має особа, можуть відрізнитися. У такому разі особі навряд чи буде можливо (комфортно) проходити практику в країні, де вона «лише народилася», проте вже тривалий період часу не має з нею правового зв'язку. Тому вважаємо за доцільне уточнити зміст зазначеної норми, замінивши словосполучення «їх походження» іншим словосполученням: «громадянство якої мають такі здобувачі».

6. Серед видів професійної освіти Проект передбачає інформальну професійну освіту (самоосвіту) як «самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям» [2], при цьому порядок оцінювання і визнання результатів навчання, зокрема шляхом інформальної освіти, а також присвоєння та/або підтвердження відповідних професійних кваліфікацій визначається Кабінетом Міністрів України (ч. 2 ст. 18 Проекту). Проте специфіка названого виду професійної освіти очевидно передбачає необхідність врегулювання його змісту на більш високому рівні правового регулювання, тобто у межах перспективного Закону України «Про професійну освіту».

7. Статтею 28 Проекту передбачено право здобувачів професійної освіти з особливими освітніми потребами здобувати професійну освіту за умови допомоги такому здобувачеві асистента, який може здійснювати у тому числі фізичний супровід. Для асистента здобувача професійної освіти з особливими освітніми потребами Проектом передбачено достатньо серйозні вимоги, зокрема те, що перший має відповідати вимогам законодавства, які поширюються на педагогічних працівників (крім вимог щодо обов'язкової наявності педагогічної освіти та/або професійної кваліфікації педагогічного працівника). Окрему увагу приділено порядку допущення асистента здобувача освіти до участі в освітньому процесі. Так, щодо форм, методів, способів і механізмів такої участі рішення ухвалює педагогічна рада закладу професійної освіти або уповноважена на те особа суб'єкта господарювання, що здійснює освітню діяльність та/або надає послуги із здобуття професійної освіти, де навчається особа, що потребує асистента. При цьому частиною 5 ст. 28 Проекту встановлено, що «асистент здобувача освіти допускається до участі в освітньому процесі для виконання його функцій виключно за умови проходження відповідної підготовки, що підтверджена відповідним документом» [2].

Вважаємо, що описані умови допуску асистента здобувача освіти негативно позначатимуться на практичній реалізації права здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. У свою чергу, виходячи з того, що «функцію асистента здобувача освіти можуть виконувати батьки, або опікуни, або інші законні представники здобувача освіти, або визначена ними на основі відповідного договору особа» [2] (ч. 2 ст. 28 Проекту), вважаємо за необхідне виключити частину 5 ст. 28 Проекту.

Висновок. Підсумовуючи викладене, маємо констатувати, що ухвалення Закону України «Про професійну освіту» стане основою формування конкурентоспроможної системи освіти, яка задовольнить потреби ринку праці та особистості у професійній реалізації. У свою чергу, врахування запропонованих шляхів удосконалення досліджуваного Проекту забезпечить належний рівень законодавчого регулювання цієї сфери та, як наслідок, ефективність і результативність ініційованої реформи.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження плану заходів на 2020–2027 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.04.2020 № 508-р // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/508-2020-p> (дата звернення: 12.11.2020).

2. Проект Закону про професійну освіту : від 26.10.2020 № 4207-1 / ініціатори: О. В. Коваль, С. В. Бабак, С. В. Колебошин // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70262 (дата звернення: 12.11.2020).

3. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (дата звернення: 13.11.2020).

Одержано 16.11.2020

УДК 159.9

Дмитро Володимирович ШВЕЦЬ,

доктор юридичних наук, доцент

ректор Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1999-9956>

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Поняття «трансформація» почало широко використовуватися у суспільних науках у другій половині ХХ століття. Трансформація трактувалася як процес подолання істотних елементів старого порядку та досягнення нової якості певної системи [7]. У сучасних наукових роботах цей термін тлумачиться досить широко і застосовується для позначення всіх типів істотних змін основних структур та систем того чи іншого суспільства: процесу модернізації в широкому розумінні, зворотного процесу повернення до традиції або заміни однієї форми традиційного суспільства на іншу, еволюції сучасних суспільств від однієї моделі до іншої, пов'язаної як із збереженням їхніх парадигмальних особливостей, так і з еклектичним поєднанням різних парадигмальних контекстів [2, с. 443]. Отже, під трансформаційним суспільством науковці найчастіше розуміють суспільство докорінних змін, процеси набуття суспільством нових рис, які відповідають вимогам часу, коли відбуваються суттєві зміни у життєвих стандартах, зразках і нормах поведінки, а також у потребах.

І. Попова зазначає, що трансформація не передбачає вектора змін: вони можуть бути як прогресивними, так і регресивними. Головне в трансформації – власне перетворення форм і змісту суспільного життя, його інституційної сфери, норм, цінностей, ментальності та інших соціокультурних сторін соціуму [7]. До глобальних перетворень залучаються всі соціальні структури, у тому числі і система забезпечення правопорядку.

Під терміном «системна трансформація» науковці розуміють «поступові зміни, перетворення суспільних структур, в межах яких можуть співіснувати паралельно як старі, так і нові елементи. При цьому відбувається поступова трансформація колишніх структур в нові, виникають нові соціальні структури» [8, с. 21]. Однак у суспільстві, що трансформується, може виникати парадокс, коли перетворення не призводять до реальних суспільних змін. Якщо в стабільному суспільстві зміни відбуваються постійно, і воно є дійсно динамічним, то в суспільстві, що трансформується, неврегульовані зміни обумовлюють нединамічний процес. На думку М. К. Подольського, однією з ознак кризи, якої зазнає українське суспільство, є відсутність змін на тлі хаотичного безплідного динамізму [6, с. 138].

Система правоохоронних органів України, яка зазнала останнім часом серйозних перетворень, надала психологам практично унікальну можливість спостерігати та досліджувати процеси становлення у нових умовах таких феноменів, як професійна свідомість, професійна ідентичність і професійна компетентність правоохоронців. Зміни парадигмальних контекстів розвитку суспільства респондувалися у глибинних психічних процесах, зокрема у процесах формування та становлення особистості правоохоронця.

Переважає більшість психологів розглядає процес розвитку особистості як динамічний процес якісних і кількісних змін, протягом якого виникають нові психічні утворення на основі і за допомогою диференціації наявних структур (Л. С. Виготський, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко, Р. Мей, В. Штерн та ін.). За Г. Олпортом, «Особистість – це скоріше перехідний процес, ніж завершений продукт. Вона постійно змінюється. Саме цей процес змінювання, становлення, індивідуалізації становить особливий інтерес».

В юридичній психології окремі аспекти розвитку та змін особистості правоохоронців досліджували О. М. Бандурка, В. І. Барко, О. О. Євдокімова, О. В. Землянська, О. В. Іванова, З. Р. Кісіль, І. В. Клименко, Н. І. Ковальчишина, С. О. Ларіонов, О. А. Левенець, В. О. Лефтеров, П. В. Макаренко, Я. В. Мацегора, Н. Е. Мілорадова, Л. І. Мороз, А. П. Москаленко, О. О. Назаров, Н. В. Оніщенко, О. В. Романенко, Н. П. Сергієнко, О. М. Цільмак, Г. Х. Яворська, С. І. Яковенко, Н. Ю. Ярема та ін. Переважає більшість науковців відзначає тісний зв'язок розвитку особистості

з умовами та зі зміною провідного типу діяльності, які й обумовлюють основні психологічні зміни особистості (Е. Ф. Зеєр, Є. О. Клімов, А. К. Маркова, В. В. Рибалка та ін.). У психологічних дослідженнях вивчалися характеристики, притаманні професійній діяльності працівника поліції: жорстка регламентація діяльності працівника чинним законодавством та нормативно-правовими актами, наявність численних екстремальних та конфліктних ситуацій, надзвичайні умови праці, значні фізичні перевантаження та стреси, контакти з різними категоріями громадян (працівники поліції, потерпілі, злочинці та ін.), діяльність в умовах постійного дефіциту часу, домінування негативних емоцій, завелика кількість функцій тощо [3; 4]. Усе це обумовлює постановку питання про необхідність наближення результатів процесу підготовки правоохоронців до вимог сучасної професійної практики, а вивчення змін особистості, які виникають у процесі професійної підготовки майбутніх правоохоронців, набуває особливої актуальності [4].

На етапі реформування відомчої освіти одним із важливих напрямків розбудови вищої школи є науково обґрунтована діяльність із професійної підготовки та виховання фахівців правоохоронців у ЗВО МВС України. Основним інститутом соціалізації особистості майбутнього працівника поліції стає заклад вищої освіти МВС України. Для курсантів є характерним специфічне соціальне середовище: відсутність поблизу сім'ї, проживання в казармі, чітка регламентація життєдіяльності, одночасні відносини підкорення і керування [1].

Окрім специфіки навчання у закладі зі специфічними умовами навчання, яка теж зазнає суттєвих модернізацій, на особистість курсанта впливає низка особливостей, притаманних узагалі студентському віку. Студентський вік як період «складної структуризації інтелекту» є чутливим до навчальних впливів проблемного характеру, що зумовлює виникнення психічних новоутворень інтелекту.

Майбутній поліцейський як особистість юнацького віку характеризується оптимумом розвитку інтелектуальних та фізичних сил, творчістю та активним розвитком моральних почуттів. Помітно вдосконалюються ті якості, яких не вистачало у старшокласників, – рішучість, цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, ініціативність, уміння володіти собою. У плані загального психічного розвитку юність є періодом інтенсивної соціалізації, розвитком вищих психічних функцій та всієї інтелектуальної системи. Отже, період професійного становлення майбутнього правоохоронця характеризується як період інтенсивного психічного, особистісного й інтелектуального розвитку. Основні досягнення цього віку дослідники пов'язують із входженням у різні соціальні спільноти і засвоєнням нових ролей, формуванням соціально відповідальної поведінки, життєвим «облаштуванням», прийняттям ролі курсанта й умінням здійснювати основні навчальні дії і способи, особистісним і професійним самовизначенням, становленням цілісної структури інтелекту, зумовленого значною мірою вимогами навчальної і професійної діяльності.

Якісний попередній професійно-психологічний відбір абітурієнтів зменшує імовірність інтелектуальної недостатності, недостатньої резистентності до впливу стресорів завдяки достатній силі й рухливості процесів збудження та гальмування, про що свідчать роботи Ю. В. Александрова, В. І. Барка, О. С. Губаревої, В. С. Медведєва, А. П. Москаленка, В. М. Павлушенка, Б. Г. Бовіна, Я. В. Мацегори, Н. І. Мягких, А. Д. Сафронова та ін. Науковці вважають, що професійно-психологічний відбір має не лише враховувати психофізіологічні особливості абітурієнтів, але й акцентувати увагу на особистих властивостях (соціально зумовлених).

Для того щоб успішно сформувати адекватну професійну мотивацію особистості, «образ Я» працівника поліції на вузівському етапі професійного становлення, доцільно приділяти увагу рефлексії, самосприйняттю та сенсожиттєвій орієнтації як засобу подолання труднощів професійного становлення [3].

Аналіз сучасних психологічних досліджень щодо критеріїв та чинників особистісного розвитку майбутніх фахівців, зокрема поліцейських, дає змогу констатувати таке:

- розвиток особистості майбутніх правоохоронців у ЗВО МВС України детермінується комплексом зовнішніх і внутрішніх умов, а саме особливостями юнацького віку, статусом курсанта чи студента, особливостями професійної підготовки на різних курсах навчання і напрямком професійної підготовки (І. В. Клименко, Д. В. Швець та ін.);

- критерієм особистісного розвитку майбутніх правоохоронців дослідники вважають аксіогенез (В. М. Мицько, А. А. Фурман), асертивність (С. А. Медведєва), професійну свідомість (А. Г. Самойлова), самоактуалізацію (Ю. Г. Долінська), соціальну компетентність (Р. Л. Скірко), суб'єктність (З. М. Адамська), «Я-концепцію» (І. П. Андрійчук, С. О. Ренке) тощо;

- чинниками, що впливають на розвиток особистості на етапі професійного становлення, є такі: сенсожиттєві орієнтації (Х. М. Дмитерко-Карабин), цінності (О. А. Фурман), мотивація (З. М. Адамська, В. М. Мицько, С. О. Ренке, Н. Є. Скулиш), когнітивні стилі (Л. Л. Жердецька), професійно значущі якості (І. А. Дружиніна, С. О. Ренке), рефлексія (Х. М. Дмитерко-Карабин, К. С. Олійник, Н. М. Фалько, Ю. Г. Шапошникова), гендерний фактор (С. О. Ренке), курс навчання (С. А. Медведєва), форма навчання (С. А. Медведєва, С. О. Ренке) та чинники професійного виго-рання (А. В. Костюк) і професійної дезадаптації (О. Ф. Федоренко);

- становлення майбутнього правоохоронця забезпечується рівнем сформованості профе-сійної правової самосвідомості особистості (О. М. Бандурка, О. В. Землянська, О. М. Кокун, В. Осьодло, А. Сергєєва) та її професійної ідентичності (Я. С. Посохова, Ю. Поваренкова та ін.);

- становлення особистості правоохоронця залежить насамперед від розвитку особистісних і професійно важливих якостей особистості, із цієї низки можна виокремити систему цінностей, комунікативні й організаторські здібності та когнітивні процеси (пам'ять, увага, мислення, інте-лект) (Ю. В. Александров, В. В. Барко, А. А. Шиліна та ін.).

С. Д. Максименко – автор генетико-психологічної теорії народження, зростання та існу-вання особистості – визначає особистість як «форму існування психіки людини, яка являє собою цілісність, здатну до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності і саморегуля-ції, та має свій унікальний і неповторний внутрішній світ» [5, с. 25].

З іншого боку, особистість і суспільство являють собою дві системи, пов'язані низкою жор-стких взаємних впливів. Відповідно, формування особистості правоохоронця в умовах соціальних трансформацій має відбуватися на основі їх ґрунтовного осмислення і врахування всіх умов і чин-ників. Треба також усвідомлювати і пам'ятати, що «людинотворча та суспільновідтворювальна місія освіти, її цілі і цінності, гуманістична спрямованість і історична відповідальність закладають міцний фундамент для розвитку суспільства й особистості, гармонізації їхніх відносин» [9].

Список бібліографічних посилань

1. Горбенко Ю. Л. Особливості становлення ціннісних орієнтацій у процесі професійної підготовки військовослужбовців : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2006. 20 с.
2. Загуменна Н. В. Соціальна трансформація суспільства та її вплив на людину. *Гілея*. 2011. Вип. 54. С. 443–447.
3. Клименко І. В., Євдокімова О. О. Психологічне забезпечення професійної підготовки поліцейських // *Dny vědy – 2018 : materiály XIV mezinárodní vědecko-praktická konference (22–30 března 2018 r.)*. Vol. 5: Filologie. Psychologie a sociologie. Hudba a život. Tělesné kultury a sport. Praha : Publishing House «Education and Science», 2018. S. 66–68.
4. Клименко І. В. Психологічні засади професійної підготовки поліцейських : монографія. Харків : Фоліо, 2018. 424 с.
5. Ручка А. А. Особенности системной трансформации современного украинского обще-ства. *Современное общество*. 1994. № 4. С. 18–26.
6. Максименко С. Д. Психологія особистості : підручник. Київ : КММ, 2007. 296 с.
7. Подольський М. К. Парадокси системи трансформації суспільства: український варіант. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. 2011. Вип. 37. С. 138–142.
8. Попова І. В. Трансформаційне суспільство як середовище екобезпечного розвитку. *Нова парадигма*. 2015. Вип. 126. С. 15–25.
9. Сисоєва С. Суспільство і особистість: гармонізація розвитку. *Рідна школа*. 2012. № 12. С. 8–12.

Одержано 16.11.2020

УДК 349.2

Сергій Миколайович БОРТНИК,

доктор юридичних наук, доцент,

перший проректор Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5281-6007>

ЗМІСТ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ЕЛЕМЕНТИ ЧАСУ ВІДПОЧИНКУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Аналіз низки наукових позицій дає змогу констатувати, що час відпочинку поліцейських може бути визначений як закріплений на нормативно-правовому рівні, а також як урегульований розпорядком дня проміжок часу, протягом якого поліцейський, перебуваючи у службово-трудових відносинах, звільняється від виконання своїх функціональних обов'язків, використовуючи такий час на власний розсуд.

Говорячи про окремі елементи часу відпочинку, слід зазначити, що хоча законодавець й не розкриває суті цього поняття, аналіз положень окремих нормативно-правових актів дозволяє назвати такі елементи. Зокрема, у главі V «Час відпочинку» КЗпП України йдеться про такі складові елементи або ж види часу відпочинку, як перерва для відпочинку та харчування, вихідні дні, щотижневий безперервний відпочинок, святкові та неробочі дні, відпустки [1]. Саме наведеними законодавчими положеннями, мабуть, і керувалися деякі науковці, які до видів часу відпочинку відносять: перерви протягом робочого дня, святкові та неробочі дні, щоденний відпочинок (міжзмінну перерву), відпустку, вихідні дні (щотижневий відпочинок) [2, с. 17]. Отже, розглядати проблеми правового регулювання часу відпочинку поліцейських слід з урахуванням наведених його видових елементів.

Одним із елементів часу відпочинку поліцейських слід уважати щоденний відпочинок, до складу якого входить перерва для відпочинку та харчування. Відповідно до ст. 66 КЗпП України працівникам надається перерва для відпочинку та харчування тривалістю не більше 2-х годин. Перерва не включається в робочий час та повинна надаватись, як правило, через чотири години після початку роботи. Час початку та закінчення перерви встановлюється правилами внутрішнього трудового розпорядку. Працівники використовують час перерви на свій розсуд. На цей час вони можуть відлучатися з місця роботи. Аналіз наведеного законодавчого положення дає змогу стверджувати, що перерву для відпочинку та харчування можна розглядати як час для відпочинку. На це, зокрема, вказують такі ознаки: а) такий час є вільним від виконання працівником своїх трудових функцій; б) він використовується на власний розсуд; в) після його завершення працівник зобов'язаний приступити до виконання своїх трудових функцій, тобто трудові правовідносини не припиняються; г) такий час не включається до робочого часу, тобто є його протилежністю. При цьому слід звернути увагу на те, що законодавець установлює лише максимальну тривалість наведеного часу відпочинку, а про мінімальну взагалі не йдеться. Вважаємо, що такий стан справ негативно впливає на гарантування повноцінного відпочинку всіх категорій працівників, у тому числі й поліцейських.

Водночас є науковці, які не вважають відсутність визначення на рівні закону мінімальної тривалості часу відпочинку недоліком його правового регулювання, оскільки трудовий колектив, уповноважений вирішувати це питання при затвердженні правил внутрішнього трудового розпорядку, не є повністю вільним у визначенні мінімальної тривалості перерви для відпочинку та вживання їжі. Вони наголошують на тому, що тривалість має бути такою, щоби перерва виконувала своє призначення: за час перерви працівники мають встигнути відпочити і вжити їжу. Разом з тим науковці відмічають поширеність практики надання працівникам перерви для відпочинку і вживання їжі тривалістю одну годину, що, на їх погляд, не виправдовує себе через відсутність на більшості підприємств умов для ефективного використання часу перерви з метою відпочинку [3, с. 307].

Отже, з одного боку, науковці наголошують на тому, що проблеми немає, оскільки це питання врегульовує трудовий колектив, а з іншого, – звертають увагу на поширеність практики

неефективного врегулювання мінімальної тривалості цього виду часу відпочинку. Така позиція, без сумніву, суперечить сама собі.

Як щоденний відпочинок слід також розглядати відпочинок поліцейських між робочими днями (змінami), який являє собою перерву в роботі між закінченням робочого дня (зміни) і початком наступного [4, с. 167]. Цей вид часу відпочинку не отримав свого законодавчого закріплення в положеннях КЗпП України. Втім логічно визначити його тривалість, виходячи з тривалості робочого дня. Як цілком слушно було зауважено з цього приводу, все, що лежить за межами робочого часу протягом доби, складає час такого відпочинку [5, с. 206]. Зазначимо, що деякі аспекти правового регулювання відпочинку між робочими днями все ж таки встановлено. У цьому випадку йдеться про перерви між змінами. Так, відповідно до ст. 59 КЗпП України тривалість перерви в роботі між змінами має бути не меншою подвійної тривалості часу роботи в попередній зміні (враховуючи і час перерви на обід). При цьому призначення працівника на роботу протягом 2-х змін підряд забороняється [1].

Окрім вищенаведеного, поліцейські мають право й на щотижневий відпочинок. На відміну від щоденного відпочинку наведений різновид часу відпочинку знайшов своє законодавче закріплення в положеннях Закону України «Про Національну поліцію». Відповідно до ч. 3 ст. 91 Закону для поліцейських устанавлюється п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями, а для курсантів (слухачів) вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які готують поліцейських, – шестиденний робочий тиждень з одним вихідним днем [6]. Більш детально правове регулювання такого різновиду часу відпочинку, як вихідні дні, регламентовано на рівні трудового законодавства. Так, з аналізу ст. 67 КЗпП України виходить, що при п'ятиденному робочому тижні працівникам надаються два вихідні дні на тиждень, а при шестиденному робочому тижні – один вихідний день. При цьому загальним вихідним днем є неділя. Другий вихідний день при п'ятиденному робочому тижні, якщо він не визначений законодавством, визначається графіком роботи підприємства, установи, організації, погодженим з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) підприємства, установи, організації, і, як правило, має надаватися підряд із загальним вихідним днем [1].

Окремим видом часу відпочинку поліцейських слід уважати святкові та неробочі дні. На рівні національного законодавства закріплено вичерпний перелік таких днів. Слід також зазначити, що трудове законодавство встановлює заборону залучати працівників до роботи у вихідні, святкові та неробочі дні. Зокрема, такі заборони передбачені статтями 71, 73 КЗпП України. Як впливає з аналізу наведених правових норм, у святкові та неробочі дні допускаються лише роботи, припинення яких неможливе через виробничо-технічні умови, а також роботи, викликані необхідністю обслуговування населення.

Окрім цього, встановлена заборона роботи у вихідні дні. Проте наводиться перелік виняткових випадків, коли може бути залучено окрему категорію працівників до роботи у вихідні, святкові та неробочі дні. Зокрема, такими випадками є: а) відвернення або ліквідації наслідків стихійного лиха, епідемій, епізоотій, виробничих аварій і негайного усунення їх наслідків; б) відвернення нещасних випадків, які ставлять або можуть поставити під загрозу життя чи нормальні життєві умови людей, загибелі або псування майна; в) виконання невідкладних, наперед не передбачених робіт, від негайного виконання яких залежить у подальшому нормальна робота підприємства, установи, організації в цілому або їх окремих підрозділів; г) виконання невідкладних вантажно-розвантажувальних робіт з метою запобігання або усунення простою рухомого складу чи скупчення вантажів у пунктах відправлення і призначення [1].

Аналіз наведеного переліку підстав залучення працівників до роботи у вихідні, святкові та неробочі дні дає змогу стверджувати, що вони застосовуються у виключних випадках і, як правило, не повинні поширюватися на поліцейських. Проте згідно з ч. 4 ст. 91 Закону України «Про Національну поліцію» вихідні, святкові та неробочі дні є днями відпочинку поліцейських, окрім залучених до виконання службових обов'язків [6].

На нашу думку, в наведеному законодавчому приписі повинні бути вказані як конкретні посади поліцейських, так і перелік службових обов'язків, необхідність виконання яких може виникнути (або існує постійно) протягом вихідного, святкового або ж неробочого дня. У такому разі

необхідно внести й відповідні правки до ст. 71 КЗпП України, в якій треба вказати, що законом можуть бути встановлені й інші випадки залучення працівників до роботи у зазначені дні.

Отже, вважаємо, що ч. 5 ст. 91 Закону України «Про Національну поліцію» потребує коригування та викладення в такій редакції: «Поліцейським, які виконували службові обов'язки у вихідні дні, крім поліцейських, які працюють у змінному режимі, за їх вибором надається компенсація у вигляді іншого дня відпочинку протягом двох наступних місяців або у грошовій формі в подвійному розмірі».

Окрім цього, ст. 91 Закону «Про Національну поліцію» необхідно доповнити ч. 6 такого змісту: «Поліцейським, які виконували службові обов'язки у святкові та неробочі дні, крім поліцейських, які працюють у змінному режимі, виплачується компенсація у грошовій формі в подвійному розмірі».

Найбільш тривалим часом відпочинку поліцейських слід уважати відпустку, яка як вид часу відпочинку є найважливішою для відновлення працездатності працівника, вдосконалення його особистості. Істотною прогалиною вітчизняного трудового законодавства залишається відсутність дефінітивної норми, яка б містила визначення поняття «відпустка» [7, с. 141–142]. З погляду науковців, це вид часу відпочинку, що надається працівникам з метою відновлення працездатності та задоволення інших життєво важливих потреб та інтересів зі збереженням за цей період місця роботи (посади) та, як правило, заробітної плати [8, с. 277].

Нормативно-правовим актом, який устанавлює державні гарантії права на відпустки, визначає умови, тривалість і порядок надання їх працівникам для відновлення працездатності, зміцнення здоров'я, а також для виховання дітей, задоволення власних життєво важливих потреб та інтересів, всебічного розвитку особи, є Закон України «Про відпустки» від 15 листопада 1996 р. Згідно зі ст. 4 цього Закону встановлюються такі види відпусток: 1) щорічні відпустки (основна відпустка, додаткова відпустка за роботу із шкідливими та важкими умовами праці, додаткова відпустка за особливий характер праці, інші додаткові відпустки, передбачені законодавством); 2) додаткові відпустки у зв'язку з навчанням; 3) творча відпустка; 4) відпустка для підготовки та участі у змаганнях; 5) соціальні відпустки (відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами, відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею 3-річного віку, відпустка у зв'язку з усиновленням дитини, додаткова відпустка працівникам, які мають дітей або повнолітню дитину – особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи); 6) відпустки без збереження заробітної плати. До того ж законодавством, колективним договором, угодою та трудовим договором можуть устанавлюватися й інші види відпусток.

Аналіз наведеного переліку видів відпусток працівників свідчить про їх різноманітність і багатоаспектність. Більшість із таких відпусток застосовується і відносно поліцейських. Зокрема, в ч. 2 ст. 92 Закону «Про Національну поліцію» зазначено, що, крім щорічної чергової оплачуваної відпустки, поліцейському надаються також додаткові відпустки у зв'язку з навчанням, творчі відпустки, соціальні відпустки, відпустки без збереження заробітної плати (грошового забезпечення) та інші види відпусток відповідно до законодавства про відпустки [6].

У цьому контексті виникає запитання стосовно того, чи можна розглядати додаткові відпустки поліцейських як час їхнього відпочинку. На нашу думку, слід підтримати позицію тих учених, які вважають, що для відпочинку надаються лише щорічні відпустки як такі, що їх працівники можуть використовувати на власний розсуд. Усі інші види відпусток (творчі, соціальні та відпустки у зв'язку з навчанням) мають цільовий характер, тобто надаються з конкретною метою, а тому не належать до часу відпочинку.

Отже, елементом права на відпочинок є не всі відпустки, а тільки щорічні, основним призначенням яких є забезпечення повноцінного відпочинку працівників. Усі інші, зокрема творчі, соціальні, відпустки у зв'язку з навчанням та відпустки без збереження заробітної плати, через визначену законом мету їх надання мають цільовий характер і надаються працівникам у зв'язку з настанням певних життєвих обставин [7, с. 143]. Отже, різновидом часу відпочинку поліцейських слід розглядати лише основну їх відпустку – щорічну чергову оплачувану відпустку.

Відповідно до ч. 1 ст. 92 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейським надаються щорічні чергові оплачувані відпустки. Аналіз указаної норми свідчить, що тривалість

відпусток поліцейського обчислюється подобово. Святкові та неробочі дні до тривалості відпусток не включаються. Також встановлено мінімальну тривалість відпустки поліцейського – 30 днів, якщо інше не визначено законом [6]. Така тривалість відпустки є дещо збільшеною, якщо порівнювати її з тривалістю відпусток інших категорій працівників. Зокрема, у ст. 6 Закону України «Про відпустки» встановлено, що щорічна основна відпустка надається працівникам тривалістю не менш як 24 календарних дні за відпрацьований робочий рік. Цю тривалість може бути збільшено за кожних два відпрацьованих роки на 2 календарних дні, але не більше 28 календарних днів.

Тобто за загальним правилом мінімальна тривалість щорічної відпустки становить 24 дні, а максимальна – 28. Максимальна кількість днів щорічної відпустки поліцейського також може бути визначена шляхом аналізу положень Закону України «Про Національну поліцію». І хоча тут не визначено конкретної кількості днів тривалості щорічної відпустки, проте в ч. 3 ст. 93 встановлено, що за кожний повний календарний рік служби в поліції після досягнення п'ятирічного стажу служби поліцейському надається 1 календарний день додаткової оплачуваної відпустки, але не більш як 15 календарних днів. Із цього виходить, що поліцейським надається чергова щорічна оплачувана відпустка, мінімальна тривалість якої становить 30 календарних днів, а максимальна – 45.

Таким чином, як окремі складові часу відпочинку поліцейських слід виокремити: щоденний відпочинок (перерви на відпочинок і харчування, перерва між робочими днями або змінами); щотижневий відпочинок (вихідні дні); святкові та неробочі дні; чергову щорічну оплачувану відпустку (від 30 до 45 днів). Однією з основних проблем правового регулювання часу відпочинку поліцейських є недостатня регламентація цієї юридичної гарантії їх діяльності в положеннях Закону України «Про Національну поліцію». Зокрема, Закон, визначаючи окремі аспекти часу відпочинку поліцейських, вступає у конфлікт із нормами трудового законодавства.

Отже, основними ознаками, що відрізняють час відпочинку поліцейського від інших схожих за своєю природою юридичних гарантій, є такі: цей час є вільним від виконання поліцейським своїх функціональних обов'язків; використовується на власний розсуд поліцейського; після його завершення поліцейський зобов'язаний приступити до виконання своїх функціональних обов'язків, тобто службово-трудова відносина не припиняються; такий час не включається до робочого часу, тобто є його протилежністю.

Список бібліографічних посилань

1. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 12.11.2020).
2. Грузінова Л. П., Короткін В. Г. Трудове право України : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 103 с.
3. Ротань В. Г., Зуб І. В., Сонін О. Є. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю / відп. ред. В. Г. Ротань. 12-ге вид., перероб. і допов. Харків : Фактор, 2010. 816 с.
4. Костюченко О. Є. Правове регулювання праці лікарів в умовах ринкової економіки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2009. 207 с.
5. Теліпка В. Е., Дутова О. Г. Трудове право України : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2009. 456 с.
6. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 12.11.2020).
7. Ситницька В. В. Юридичні гарантії права на працю та права на відпочинок за трудовим законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Хмельницький, 2008. 222 с.
8. Трудове право України : підручник / за заг. ред. М. І. Іншина, В. Л. Костюка, В. П. Мельника. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Центр учб. літ., 2016. 472 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 340.12

Михайло Юрійович БУРДІН,

доктор юридичних наук, професор,

проректор Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6748-3321>

ДО ВИТОКІВ ПОНЯТТЯ «ЛІБЕРАЛЬНА ДЕРЖАВА»

Поява ліберальної держави уможливила згодом упровадження та утвердження в офіційному дискурсі та в текстах конституційних актів поняття демократичної, соціальної і правової держави. Більш того, у багатьох країнах XIX ст. поняття ліберальної держави вживалося як синонім поняття «конституційна держава» (державна влада обмежується і здійснюється на конституційно-правових засадах), що ставить феномен ліберальної держави в один поняттєвий ряд, близький до феноменів конституціоналізму, свободи та прав людини [1, с. 31]. Зрештою, сам термін «лібералізм» був уперше вжитий в 1811 році в Іспанії саме для характеристики нової конституції цієї держави та її адептів [2, с. 117]. Тож, слід визнати, що «без торжества ліберальних ідей не було б держави і соціальної, і правової одночасно, тобто держави, де соціальні права громадян належать їм від народження, а не даруються їм згори, і їх перелік не залежить від монаршої волі; ці права закріплюються в конституціях і законах та гарантуються державою внаслідок вимог (потреб) громадянського суспільства і вимог норм міжнародного права на основі принципу справедливості і загальноприйнятих стандартів» [3].

Уявлення про ліберальну державу як якісно відмінну від типів держав, що існували до неї та продовжували існувати поруч із нею, найбільшою мірою відображали людиномірність держави (зокрема, за принципом «не людина для держави, а держава для людини», за словами німецького мислителя В. фон Гумбольдта [4, с. 267–268]) та її практичну процесуальність (у повсякденній діяльності така держава почала відтворювати і на практиці забезпечувати права людини, відійшовши тим самим від застосування переважно силових методів і прийомів владарювання, що домінували в монархічних і поліцейських державах), що стало колосальним кроком уперед у цивілізаційному розвитку державних форм організації суспільного життя.

У концептуальній моделі ліберальної держави саме поняття держави перебуває у тісному зв'язку з поняттям свободи (з лат. «liberalis» – вільний, той, що має стосунок до свободи), а право в такій державі сприймається як міра свободи. Тому головна увага в ліберальній державі якраз і приділяється позбавленню людини від будь-яких форм особистої несвободи, усуненню залишків станових та інших групових привілеїв і переваг, утвердженню засад формальної рівності та автономії кожної дієздатної особистості. Відповідні вимоги стають тим змістовним осердям, довкола якого вибудовується та функціонує ліберальна держава.

Водночас, на відміну від попередніх історичних типів держав, ліберальна держава стала першою державною формою організації суспільного життя, яка створювалася людьми як спонтанно, так і під потужними впливами певних доктринальних побудов, що відображали цілком певні філософсько-світоглядні настанови. Так, формування і розвиток ліберальної держави спочатку як європейського, а згодом універсального феномену людської цивілізації стали можливими на засадах класичної ліберальної доктрини, що виникла в Західній Європі у XVIII ст., за доби Просвітництва. Зазначена доктрина стала ідеологічним «підмурком» для створення ліберальної держави. Сутність ідеології ліберальної держави можна відобразити двома добре відомими тезами: 1) *laissez faire*, що означає «не заважати індивіду займатися своїми справами»; 2) держава – «нічний сторож» [5, с. 12; 6, с. 160].

У структурі відповідної доктрини, що стала підґрунтям для формування і розвитку ліберальної держави, є три складові: 1) західноєвропейський економічний лібералізм, ґрунтований на проліберальному економічному вченні А. Сміта; 2) політичний лібералізм, що походить із буржуазних політичних концепцій доби Просвітництва (доктрини «природного стану» людини, суспільного договору, суверенітету народу та невідчужуваних прав людини); 3) філософський лібералізм, що брав свої витоки з раціоналізму, емпіризму й індуктивізму французької та англійської

просвітницької філософії XVIII ст. Зокрема, до вихідних засад лібералізму та ліберальної держави як його інституційного прояву в державному житті слід віднести категорії свободи (Liberty), рівності (Equality), незалежності (Freedom) та справедливості (Justice). Рівність передбачає передусім політичну рівність усіх людей та рівність їхніх можливостей. Відповідно, призначення ліберальної держави полягає в тому, щоб створювати й підтримувати умови, за яких люди змушені боротися за поліпшення свого добробуту відповідно до своїх амбіцій та здібностей, але і в межах законів, які передбачають повагу до цінності життя і власності інших людей. Незалежність/свобода передбачає не просто здатність робити все, що забажає кожен, але й ідею про певний ступінь успіху або про досягнення задоволеності громадянином, який живе серед інших громадян у конкретній державі. Ліберальна держава повинна гарантувати невторчання у приватний простір кожного індивіда. Якщо він поважає права інших, то має підтримувати суспільний порядок. Нарешті, справедливість полягає в тому, що людина як розумна істота здатна ставитися до однакових речей однаково і до різних – по-різному, погоджуючись на певний набір правил і вимог, на основі яких вона має вирішувати проблему такої відповідності [7, с. 140]. Відповідно, осердям лібералізму стало визначення держави як знаряддя для обслуговування інтересів людини та її життєвих потреб [7, с. 141].

Список бібліографічних посилань

1. Любашиц В. Я. Либерализм как политический источник конституционного государства. *Философия права*. 2004. № 4 (12). С. 31–35.
2. Алексеева Т. А. Либерализм как политическая идеология. *Полития*. 2001. № 1 (15). С. 116–130.
3. Стандарт справедливости // RG.RU : сайт. 08.06.2007. URL: <https://rg.ru/2007/06/08/zorkin.html> (дата звернення: 10.11.2020).
4. Гумбольдт В. О пределах государственной деятельности. Челябинск : Социум, 2009. 287 с.
5. Бутенко А. П. Государство: его вчерашние и сегодняшние трактовки. *Государство и право*. 1993. № 7. С. 12–20.
6. Кожокин Е. М. Ипостаси «Государства-ночного сторожа»: Франция первой половины XIX века. *Вопросы государственного и муниципального управления*. 2007. № 1. С. 159–182.
7. Сморгунова В. Ю. Англо-американский либерализм как основание западной модели гражданского общества: теоретико-правовой анализ. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. Серия: Общественные и гуманитарные науки*. 2006. № 6 (16). С. 139–152.

Одержано 16.11.2020

УДК 341.231.14(043.2)

Анатолій Миколайович КЛОЧКО,

доктор юридичних наук, доцент,

проректор Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0588-9550>

ВПЛИВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Питання про існування зв'язку між національною політикою України та міжнародно-правовими стандартами у галузі забезпечення й захисту прав людини і громадянина наразі не викликає жодних сумнівів. Про це говорилося ще на початку розбудови молодій Українській державі у Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. і зверненні Верховної Ради України «До парламентів і народів світу» від 5 грудня 1991 р., які проголосили, що до сім'ї цивілізованих країн бажає увійти нова, демократична, правова держава, яка ставить собі за мету, зокрема, реально забезпечити права та свободи людини і громадянина й зобов'язується суворо

дотримуватись загально визнаних принципів і норм міжнародного права та міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини.

Варто зауважити, що зазначений зв'язок проявляється у комплексному впливі міжнародних стандартів як на правотворчу функцію держави (через механізм їх імплементації у національне законодавство), так і на її правозастосовну функцію (шляхом впровадження міжнародних стандартів у діяльність органів виконавчої влади, у першу чергу правоохоронних органів). Зокрема, суттєво вплинув на подальший розвиток прав і свобод людини і громадянина в Україні її вступ до Ради Європи у 1995 р. Одночасно із приєднанням до цієї організації Україна приєдналась і до великої кількості багатосторонніх європейських конвенцій у галузі прав і свобод людини й узяла на себе конкретні зобов'язання щодо імплементації їх норм у своє національне законодавство. Членство у Раді Європи суттєво стимулювало процес підготовки й ухвалення Конституції України 1996 року.

Багато у чому саме завдяки членству у Раді Європи та сприйняттю гуманітарних стандартів цієї організації Конституція України 1996 р. стала, на думку багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників, взірцем сучасного конституціоналізму з питань прав і свобод людини та громадянина, фактично здійснивши «гуманітарну революцію» у нашій країні. Варто також зазначити, що чинна Конституція України імплементувала положення і інших важливих міжнародно-правових актів з прав людини, насамперед Загальної декларації прав людини 1948 р., Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. та Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., які є одним із найбільших досягнень людства ХХ ст. у гуманітарній сфері, справжнім «людським виміром», мірою людської гідності.

Під впливом міжнародно-правових стандартів, присвячених проблемі визнання та захисту прав людини, чинна Конституція України вперше за всю історію вітчизняного конституціоналізму замість фрагментарного набору прав і свобод визначила систему прав і свобод у всіх основних сферах, передбачивши, зокрема, громадянські, політичні, економічні, соціальні й культурні права і свободи людини та громадянина, а також передбачила ефективний механізм їх реалізації. Чинний Основний Закон України значно розширив коло конституційних прав і свобод, передбачивши низку нових прав і свобод, та істотно збагатив їх за змістом. У ньому вперше передбачено такі істотні права і свободи, як право на життя (ст. 27), на інформацію (ст. 34), право приватної власності (ст. 41), на підприємницьку діяльність (ст. 42), на страйк (ст. 44), на достатній життєвий рівень (ст. 48), свободу пересування, вільного вибору місця проживання, право вільно залишати територію України і повертатися в Україну (ст. 33) тощо. Саме завдяки реалізації міжнародних гуманітарних стандартів в Україні скасовано смертну кару, утворились понад 90 політичних партій і формується громадянське суспільство, а до Конституції України внесено норму про те, що кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звернутися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом чи учасницею яких є Україна (ст. 55), серед яких Європейський суд з прав людини та Комітет ООН з прав людини.

Слід зазначити, що визнання і впровадження Україною міжнародних стандартів у галузі прав людини та правоохоронної діяльності обумовлює її зобов'язання погодитись на міжнародний контроль за додержанням цих стандартів у вітчизняній правовій системі. Крім того, відповідно до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Факультативного протоколу до нього 1966 р., Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р., Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р., Конвенції про права дитини 1989 р. і Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. Україна взяла на себе зобов'язання надавати конвенційним органам доповіді про дотримання передбачених ними прав і свобод та виконувати зауваження цих органів, а також брати участь в інших формах міжнародного контролю.

Відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Україна взяла на себе зобов'язання співпрацювати (шляхом визнання та виконання його рішень) із Європейським судом з прав людини, який розглядає заяви будь-яких осіб, неурядових організацій або

груп осіб про порушення положень Конвенції або Протоколів до неї. Держави – учасниці Конвенції зобов'язались жодним чином не перешкоджати ефективному здійсненню цього права.

Відповідно до Європейської конвенції про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 р. Україна визнала гуманітарні та правоохоронні стандарти цієї конвенції. Вона взяла на себе зобов'язання співпрацювати з Європейським комітетом про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, зокрема й у питаннях контролю за її дотриманням.

Відповідно до Статуту ООН і Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. Україна має сумлінно виконувати чинні договори, учасницею яких вона є, а також дотримуватися всіх загально визнаних норм міжнародного права у сфері прав і свобод людини. Зокрема, згідно з міжнародними пактами про права людини 1966 р. Україна взяла на себе зобов'язання привести своє законодавство у відповідність до міжнародних стандартів, закріплених у цих пактах. Аналогічне зобов'язання наша держава взяла і згідно зі статтею 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

Отже, Україна з моменту проголошення незалежності стала складовою частиною міжнародної системи захисту прав людини та взяла на себе відповідні міжнародні зобов'язання, зокрема в межах європейської системи захисту прав людини, яка є найбільш розвинутою і найефективнішою у світі.

Для визначення ролі міжнародно-правових стандартів у формуванні національної політики України у сфері правоохоронної діяльності важливим також є положення статті 9 Конституції України, яке закріплює, що чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, адже саме реалізація цього положення на практиці означає інкорпорацію міжнародно-правових норм у національне законодавство України.

При цьому слід наголосити, що ситуація з імплементацією міжнародних стандартів у сфері прав людини та правоохоронної діяльності в національне право України на сьогодні є далекою від ідеальної. Так, наприклад, з конвенцій, угод, кодексів і протоколів Ради Європи, що стосуються прав і свобод людини (усього 173 документи), Україна приєдналася лише до 32, а саме: з 12 конвенцій про захист прав людини – до 9; з 5 конвенцій щодо запобігання нелюдському чи такому, що принижує людську гідність, поводженню або покаранню – до 2; з 5 конвенцій Європейської соціальної хартії – до жодної; з 15 конвенцій із соціальних питань – до жодної; з 18 конвенцій щодо охорони здоров'я – до жодної; з 14 конвенцій з питань освіти, культури і спорту – до 1; з 22 конвенцій з кримінального права – до 9; з 8 конвенцій із загального права та захисту інформації – до 2; з 2 конвенцій з біоетики – до жодної тощо.

Така ситуація особливо ускладнюється тим, що зволікання з неприведенням національного законодавства у відповідність до міжнародних і насамперед європейських стандартів може призвести до застосування міжнародними контрольними органами санкцій проти України. У цьому контексті симптоматичними є: а) рішення Парламентської Асамблеї Ради Європи 1999 р. про можливе припинення повноважень України, у зв'язку з неналежним виконанням нею зобов'язань, узятих під час вступу до цієї інституції, щодо приведення її законодавства у відповідність до її стандартів (виконання рішення тимчасово відкладено у жовтні 1999 р.); б) порушення в січні 2000 р. процедури призупинення прав та обов'язків членів української делегації в Парламентській Асамблеї Ради Європи у зв'язку з подальшим невиконанням Україною згаданих зобов'язань.

У контексті розвитку ситуації, коли пріоритет прав і свобод людини та громадянина має стати стрижнем державної політики, особлива роль у приведенні українського законодавства у сфері прав людини у відповідність до її міжнародно-правових зобов'язань та реального забезпечення цих прав і свобод усіма державними органами та посадовими особами належить уряду країни і системі органів виконавчої влади, зокрема правоохоронних органів.

Ураховуючи зазначене, необхідно визнати, що на сьогодні стандарти прав і свобод людини, що мають забезпечуватися в Україні, необхідно розширювати, приєднуючись до якомога більшої кількості наявних універсальних та європейських нормативно-правових актів із прав людини.

Також необхідно знімати застереження до вже ратифікованих Україною міжнародно-правових актів, адже попри те, що низку конвенцій з прав людини протягом останніх років Україною

ратифіковано, національне законодавство все ще не узгоджено з ними. Це стосується, зокрема, конвенцій Ради Європи «Про взаємну допомогу в кримінальних справах», «Про нагляд за умовно звільненими правопорушниками», «Про передання засуджених осіб», «Про видачу правопорушників» і «Про передання провадження у кримінальних справах», ратифікованих Україною як одна з умов вступу до Ради Європи. У цих конвенціях містяться важливі права обвинувачуваних і засуджених осіб, які не мають відповідного регулювання в законодавстві України. Зокрема, в Кримінальному та Кримінально-процесуальному кодексах України не забезпечуються європейські стандарти захисту прав людини в процесі екстрадиції. Згадана необхідність зумовлюється тим, що зазначене становище фактично порушує вимоги Закону України «Про міжнародні договори України», який зобов'язує державні органи вносити відповідні зміни і доповнення до чинного законодавства.

Одержано 16.11.2020

УДК 340.12.340.15

Олександр Миколайович ГОЛОВКО,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету*

*Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1770-9027>*

ВИТОКИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ

Здавалося, зовсім нещодавно святкували чверть століття інтенсивного наукового зростання, підвищення якості підготовки правоохоронців, зміцнення та розширення навчально-матеріальної бази Харківського національного університету внутрішніх справ, а вже минув рік, і настала 26-а річниця університету. Традицією в історії цього знаного в Україні та за її межами провідного закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання є надзвичайна інтенсивність розвитку, своєрідна «спресованість» часу, коли кожен день приносить нові події та здобутки. За час існування університету його науковці чимало зробили для розквіту й удосконалення української правової науки фактично в усіх її галузях. Здобутки вчених спрямовані на задоволення потреб практики, вдосконалення діяльності спершу органів внутрішніх справ, а згодом Національної поліції. Це дає реальний ефект для вдосконалення правових засад, організації, кадрового забезпечення її функціонування, що, у свою чергу, дає можливість готувати для практичних підрозділів правоохоронців, особистість яких гармонійно поєднує високі людські та професійні якості.

Не в останню чергу ці риси, зокрема патріотизм, ґрунтуються на правових традиціях українського народу. Їх необхідно знати, усвідомлювати і розуміти нерозривність зв'язку часів. Право є одним із найвищих за рівнем досягнень інтелектуальної діяльності людини, воно в її бутті належить до найвищих цінностей. Недарма загальновідомий вислів І. Канта проголошує: «Найбільш святе, що є у Бога на землі, – це право». Для усвідомлення значення вітчизняного права, його опертя на багаторічний розвиток слід розуміти, що як і кожна нація, українська за цей період сформувала унікальний культурно-правовий код, власну національну культурно-правову ідентичність. Саме право як правда, як справедливість, як суспільний ідеал і водночас ідеальна поведінка та комунікація людей формували той свідомісний стрижень, який дозволив українській правовій традиції зберігатися, «вижити» у вкрай несприятливих умовах бездержавності, іноземної окупації, інкорпорації й прагнення позбавлення національно-етнічної ідентичності імперіями, між якими було «розшматовано» українські землі та власне українців, – Австро-Угорською та Російською.

Відтак важливо звернутися до самого коріння, до Давньоруської держави, яку слідом за науковцями ХІХ ст. (підтримуємо припущення, що першим серед них став М. О. Максимович) сьогодні часто називають Київською Руссю. Там заклався той культурно-правовий фундамент, який зберіг свої ознаки і в роки роздробленості, і в роки монгольської навали, і в роки входження

українських земель до складу Литовсько-Руської держави, а потім і в добу національно-релігійного гноблення в Речі Посполитій. Про поділ українських земель між імперіями Петербурга та Відня вже згадувалося. Трагічні події перебування України ХХ ст. у складі СРСР, особливо тоталітарної доби, є загальновідомим і достатньо визнаним і в нашій державі, і у світі фактом.

Перша чверть ХХІ ст., яка триває, сповнена славних ювілеїв, пов'язаних із вікопомними подіями в українській історії, зокрема державно-правовій, адже потужна і високорозвинена як для часів Середньовіччя Давньоруська держава зазнала піку свого розвитку саме в ХІ столітті (разом із кінцем попереднього Х ст. і початком наступного ХІІ ст.). З цієї точки зору видається винятково важливим звернутися до зародження вітчизняної державно-правової думки навіть попри обмеженість джерельного матеріалу, а також попри численні пізніші фальсифікації Московського царства, Російської імперії, СРСР (та й сучасна Російська Федерація все більше ідеологізується у великодержавному, шовіністичному «забарвленні»), їх прагнення штучно побудувати логічну схему тотожності Русі та пізнішої Росії, позбавити українство власної історичної минувшини.

Право – це сфера належного, воно є антропологічним, нерозривно пов'язаним з індивідуальністю людини, її комунікацією з іншою людиною, суспільною організацією. Право – це не лише сукупність норм, а й уявлення людей про правильне та справедливе в їх бутті. І це уявлення, втілене в загальнообов'язкові правила, є настільки важливим, що воно сприймається людьми і суспільством як реальність. Тобто це ідеальне явище, яке через своє виняткове значення для співіснування людей і самого їх виживання у світі набуває значення, сили та ролі матеріального [1]. Тому державно-правова думка в Давньоруській державі відіграє важливу роль в осягненні ролі права в тогочасному суспільстві, в розумінні генезису і подальшого розвитку українського права, його свідомісної укоріненості, яка дозволила йому зберегтись як правова культура, як правова традиція в найнесприятливіших умовах, зокрема кінця ХVІІІ – початку ХХ ст., і відродитися у вигляді національної правової системи та національної держави [2].

Очевидно, що первісне, архаїчне право було притаманне суспільству і людям, які мешкали на території сучасної України тисячі років тому, вже на етапі, коли формувалася соціальна організація (що мала родоплеменний характер), складалися майнові відносини, поглиблювався суспільний розподіл праці, а життя регулювалося нормами первісного родового права, яке було ще невід'ємне від загальносоціальних норм і стандартів поведінки, а також релігійних обмежень. Будь-яке культурно організоване суспільство виробляло усні, сакралізовані (освячені волею богів та ідолів, авторитетом пращурів), стабільні впродовж століть, сповнені мудрості поколінь правила поведінки.

При тому, що землеробське населення, етнічно належне до праслов'янського, на території України зберігалось (досить згадати про людей у чорному одязі – меланхленів, про яких писав ще Геродот), контроль за півднем нинішньої України здобували, змінюючи одне одного, племена кочівників, що тримали в покорі місцеве осіле населення. Серед цих племен виділимо скіфів, які ще у VII ст. до н.е. створили величезне ранньодержавне утворення, притаманне для кочових народів. Його територія простягалася між Доном, Дунаєм і Дніпром, охоплювала частину Криму. Скіфи – іраномовний кочовий народ, який очолював об'єднання племен, становив еліту держави. Право було звичаєвим, усним, консервативним. Скіфи, як указує український дослідник О. М. Гавриленко, проводили в культурному та правовому сенсі ізоляціоністську політику і не вважали за потрібне запозичувати більш високий рівень культури та розвитку права в античного (давньогрецького) світу [3].

На території Північного Причорномор'я виникла низка грецьких міст-колоній. Колоністи «несли» із собою, у своїй свідомості звичаї й закони міст-держав, звідки вони переселялися (переважно це був Мілет), уявлення про право та державу, погляди на них. Слід зауважити, що ідеї найбільш видатних грецьких філософів, таких, наприклад, як Платон і Аристотель, були добре відомими далеко за межами Афін (достатньо згадати, що Аристотель протягом тривалого часу мешкав у Македонії). З високою вірогідністю можемо припустити, що з цими поглядами, а також ідеями стоїків, епікурейців були обізнані і представники інтелектуальної еліти міст-колоній, розташованих на території сучасної України, – Херсонесу, Ольвії, Тіри, Пантикапею, Феодосії тощо [4].

До виникнення Давньоруської держави існували ранньодержавні утворення східних слов'ян (антів), які, вірогідно, перебували на стадіях суспільного розвитку, що отримали в історико-правовій науці визначення військової демократії та чифдому (див. курси «Теорія права і держави», «Історія права і держави зарубіжних країн», «Історія права і держави України»). Ці інститути державності поєднані з архаїчним звичаєвим правом (мало «класичний» усний вигляд, оскільки анти не знали писемності), вони реконструйовані відомим українським ученим О. М. Мироненком [5].

Розвиток звичаєвого права пращурів сучасних українців відбувався під певним впливом уже згаданої античної політико-правової думки, втіленої у правові взірці та реальні державні інститути, в тому числі високорозвиненого римського права, якщо згадати про панування Римської імперії на півдні сучасних українських земель (провінція Нижня Мьозія). Вплив римського права і навіть рецепція окремих його норм відбувалися й пізніше, в часи Київської Русі, завдяки її постійним і тісним контактам, зокрема в інтелектуально-культурній сфері, з Візантією.

Природним шляхом взаємообміну, взаємозбагачення, становлення державно-владних інститутів та їх централізації під час створення Давньоруської держави погляди представників її еліти на право та державу певною мірою відображалися у процесах формулювання зведення норм звичаєвого права у IX столітті, яке отримало назву «Закон Руський». Це був комплекс правових звичаїв, якими знать союзів племен, що перетворювалися на державу, керувалася в суді й управлінні. Передусім він поширювався в середовищі племінного союзу полян, ним користувалася правляча еліта Києва та Київської землі [6].

Хрещення Володимиром Великим Русі також стало поштовхом до розвитку освіти, письменства. Стають відомими і використовуються норми візантійського та канонічного права, успадковуються політичні традиції і досвід Східної Римської імперії, формується оригінальна давньоруська державно-правова думка.

Видатною пам'яткою давньоруського права стала Руська Правда. Її аналіз дозволяє не лише судити про суспільство і право, державний устрій Русі, а й реконструювати правову свідомість і правову культуру творців. Отже, спробуємо показати ідейне підґрунтя положень Руської Правди. Обмеженість відомостей щодо обставин її створення обумовила виникнення різних версій і гіпотез. Убачається обґрунтованою позиція радянського історика права С. В. Юшкова, який доводив, що Руська Правда як вираз загальнопоширеного закону набула цього статусу саме в Києві, столиці держави, а не в Новгороді, як вказували низка інших науковців [7]. Також розділяємо точку зору, що Руська Правда не була рецепцією чи то скандинавського, чи то візантійського (а через нього – римського) права. Вона ґрунтувалася, передусім, на давньоруському звичаєвому праві, про що свідчить, зокрема, казуїстичний характер значної кількості норм. Вплив візантійського права також помітний, особливо щодо сімейно-спадкових відносин, але говорити про рецепцію як скільки-небудь цілісний процес запозичення не доводиться. Всі наявні редакції Руської Правди є певними етапами розвитку давньоруського права.

Окремо слід зупинитися на рисах Руської Правди, притаманних і поширених також іншим державним утворенням, які перебували приблизно на тому самому рівні суспільного та правового розвитку. Це властивості, які видатний німецький юрист-компаративіст К. Цвайгерт трактував як правовий стиль. Це були, на нашу думку, загальні закономірності розвитку уявлень про право. Так, самі правові феномени вже мали ті чи інші характеристики, які об'єктивно існують, але доктринально, на понятійному рівні вони ще не розпізнані, не осмислені й не сформульовані. Від того, що творці тексту (про створення норм, зважаючи на звичаєво-правове підґрунтя, говорити було б надмірно) не знали і не використовували поняття «злочин» (вони користувалися поняттям «обида», тобто «образа»), сам злочин як суспільно небезпечне діяння нікуди не зникав. З іншого боку, текст Руської Правди вказує, що давньоруські правознавці також не виокремлювали достатньо чітко матеріальне і процесуальне право (часто важко виокремити право кримінальне і цивільне). Історично обумовлений рівень доктринального осмислення правових явищ був невисоким [8, с. 197]. Так, грошове покарання за окремі види майнових правопорушень важко однозначно трактувати чи як кримінальну санкцію у вигляді штрафу, чи як цивільно-правове відшкодування шкоди.

XI ст. стало етапом вітчизняної інтелектуально-правової історії, коли сформувалися особистості перших мислителів, які зверталися до політико-правових питань. Природно, що в умовах

Середньовіччя (з усією його східноєвропейською специфікою) ними були церковні ієрархи. Чи не найбільш відомою постаттю є перший місцевий за походженням Київський митрополит Іларіон (Ларіон, 990–1088 рр.), примислений до лику Святих. Найбільш відома праця – «Слово про Закон і Благодать» [9]. У контексті теологічних міркувань проступає патріотизм православного ієрарха, розуміння ним необхідності централізованої держави, ідеологічної підтримки державницьких тенденцій, дотримання справедливості як у релігійних, так і у правових нормах. У дуже великому наближенні ідейна основа поглядів Іларіона нагадує засадничий підхід християнської теологічної доктрини до права і держави, викладений у вченні Августина Блаженного, адже він, нагадаємо, писав про «два Гради», один з яких є земним, гріховним, не освяченим християнською благодаттю, а інший – небесним, де праведники не потребують закону, оскільки живуть і мислять відповідно до вчення Христа.

У частині своєї праці, присвяченої похвалі Володимирові як хрестителеві Русі, митрополит виказав свої суспільні та політичні погляди. Передусім він обґрунтовував законність влади великого князя і шляхетність його походження (тут названо славних пращурів Володимира – Ігоря та Святослава): «Не в убогій бо й невідомій землі владарювали, а в Руській, яку знають і до якої прислухаються по всіх чотирьох кінцях землі». Бачимо гордість за свою землю та державу.

Вважаючи прийняття християнства головною подією вітчизняної історії, митрополит вказував на значення міжнародно-правового статусу Русі, зокрема відносно головного претендента на лідерство у східнохристиянському світі – Візантійської імперії. Тут Іларіон виказував нову, сміливу й патріотичну ідею про рівноправ'я Русі та Візантії. Обґрунтовував він її по-різному. По-перше, через найбільш зрозуміле для середньовічного суспільства особистісне сприйняття. Володимира Іларіон порівнює з імператором Костянтином, який хрестив Римську імперію і став засновником її східного центру – Візантійського: «Костянтин серед еллінів і римлян царство Боже сотворив, ти ж – у Русі». Інший аргумент щодо здатності Русі самотійно та без візантійської політичної опіки жити і розвиватися – це християнство її народу, його сила й авторитет. Настав час «... всім стати християнами – малим і великим, рабам і вільним, юним і літнім, боярам і простим, багатим і вбогим».

Історико-правова реконструкція державно-правової думки на світанку вітчизняної державності та становлення права дозволяє стверджувати таке.

1. Українська державно-правова думка почала формуватися разом із першими правовими нормами, які ґрунтувалися на звичаєвому праві, та виникненням Давньоруської держави.

2. Необґрунтованими є будь-які припущення щодо «периферійності» й меншовартості поглядів давньоруських мислителів на право і державу. Вони виникали в середовищі високоосвічених (як на свій час) і патріотичних представників давньоруської інтелектуальної еліти, мали теологічний і теократичний характер.

3. Попри поширені середньовічні погляди на церкву як духовного провідника і зверхника щодо світської влади, саме в Давньоруській державі зусиллями митрополита Іларіона було сформульовано концепції підкорення (на засадах духовної єдності) та допомоги святенництва і чернецтва великокнязівській владі, державі, а також рівності Давньоруської держави іншим суб'єктам міжнародно-правових відносин, її незалежності від зовнішніх імперських впливів (Візантії).

4. На ідеологічно-правовому підґрунті розвивалася подальша державно-правова думка Давньої Русі. Вона була неоднорідною. Так, Феодосій Печерський обстоював класичну для тогочасного європейського християнства позицію про зверхність церкви над державою (демонструючи при цьому непримиренну нетерпимість до католицького віровчення). У наступному столітті з'явилася вже перша пам'ятка світського погляду на державу, правління нею («Повчання» Володимира Мономаха).

Список бібліографічних посилань

1. Максимов С. І. Філософія права: сучасні інтерпретації : вибр. праці: статті, аналіт. огляди, переклади (2003–2010). Харків : Право, 2010. 336 с.

2. Головка О. М. Місце українського права у правових системах Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій. *Право України*. 2020. № 1. С. 159–179.

3. Гавриленко О. А. Основні риси права скіфських ранньодержавних утворень. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 1. С. 17–22.
4. Гавриленко О. А. Античні держави Північного Причорномор'я: біля витоків вітчизняного права (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.) : монографія. Харків : Парус, 2006. 352 с.
5. Мироненко О. М., Горбатенко В. П. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. Київ : Академія, 2010. 456 с.
6. Мироненко О. М. Закон руський // *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 2. С. 481–482.
7. Юшков С. В. Русская Правда. Происхождение, источники, ее значение / под ред. О. И. Чистякова. М. : Зерцало-М, 2002. 402 с.
8. Головка О. М., Греченко В. А. Право Київської Русі в дослідженнях вчених університетів на теренах України у XIX – на початку XX ст. Харків : Константа, 2018. 472 с.
9. Київський Іларіон. Слово про закон і благодать // *Ізборник* : сайт. URL: <http://litopys.org.ua/oldukr/ilarion.htm> (дата звернення: 13.11.2020).

Одержано 16.11.2020

УДК 349.2

Леонід Володимирович МОГІЛЕВСЬКИЙ,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
проректор Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6994-6086>*

ОБ'ЄКТИВНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ЄДНОСТІ Й ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Спільність загальних положень у правовому регулюванні трудових відносин на всій території України, взаємозв'язок основних трудових прав і обов'язків як працівників, так і роботодавців визначають єдність трудового законодавства. Про таку єдність трудового права, яка встановлює єдиний для всіх працівників рівень гарантованих загальних трудових прав, свідчать ст. 2, 3, 5 Кодексу законів про працю України.

Показником і гарантом єдності трудового права є, перш за все, наявність самого Кодексу законів про працю України – єдиного кодифікованого акта, що закріплює в ст. 1 єдині цілі і завдання трудового законодавства, які поширюються на всю територію України і на всіх працівників незалежно від того, де вони працюють. При цьому не мають значення ані вид трудового договору, ані характер виконуваної роботи, місце роботи, умови праці, організаційно-правова форма і форма власності майна роботодавця, оскільки ця єдність поширюється на всіх працівників, які працюють за трудовим договором. Також єдність трудового права знаходить своє відображення в ст. 4 КЗпП України, яка встановлює єдину систему законодавства про працю, що складається з Кодексу законів про працю та інших актів законодавства України, прийнятих відповідно до нього.

Слушна думка була висловлена М. Г. Александровим, яку він послідовно наводив у підручниках із трудового права, про єдність трудового права як галузі права, що регулює трудові відносини всіх громадян, які виникають безпосередньо з приводу застосування здібностей до праці, незалежно від сфери діяльності [10, с. 70–71]. Розвиваючи наведений вище вислів М. Г. Александрова про єдність трудового права, Б. К. Бегічев указав такі юридичні ознаки, з якими пов'язана єдність трудового права: “а) єдиний тип законодавства про працю, що виражає єдиний правовий режим для всіх суб'єктів урегульованих відносин; б) єдність способів формування змісту суб'єктивних прав і обов'язків у трудових відносинах; в) єдність підстав виникнення, зміни і припинення трудових правовідносин; г) єдність заходів захисту суб'єктивних трудових прав і засобів забезпечення виконання обов'язків” [2, с. 137].

Єдність правового регулювання умов праці забезпечується конституційним принципом рівності прав і свобод людини та громадянина, конкретизованим стосовно сфери трудових відносин. Так, правове регулювання трудових відносин ґрунтується на принципі єдності основних умов праці та рівності трудових прав і обов'язків усіх працівників, які працюють за трудовим договором. В основі такої єдності – конституційна рівність можливостей усіх громадян, без будь-якої дискримінації вступити у трудові відносини, реалізуючи принцип свободи праці [6].

Трудове законодавство, конкретизуючи рівні можливості кожного для здійснення своїх трудових прав, визначає гарантії реалізації свободи праці. Так, чинний КЗпП України закріплює в ст. 2-1 основоположні норми про заборону дискримінації у сфері праці, про неприпустимість обмеження в трудових правах і свободах або отримання яких-небудь переваг залежно від обставин, не пов'язаних із діловими якостями працівника [5].

Проте єдність у цілому основних принципів правового регулювання трудових відносин і загальних норм трудового права не виключає диференціації, а, навпаки, передбачає її існування у вигляді встановлення відмінностей у правовому регулюванні праці певних категорій працівників.

Цілком правильно наголошує О. І. Ставцева, що “особливо необхідна соціальна захищеність прав працівника на першому етапі формування ринкових відносин, тому що ринок праці не створює рівних можливостей не тільки для реалізації права на працю, але й на тривале існування трудові відносини, що виникла” [11, с. 13]. Тому законодавець установлює і поглиблює відмінності у правовому регулюванні праці таких категорій працівників, як жінки, неповнолітні, особи з інвалідністю, працівники передпенсійного віку, захищаючи їх від шкідливих факторів виробництва шляхом встановлення певних заборон, понижених норм виробітку, а також пільг і компенсацій. Таке вирішення питання дозволяє вказаним категоріям працівників на рівні з іншими працівниками здійснювати своє право на свободу праці й інші основні трудові права.

За допомогою встановлення спеціальними нормами пільг і компенсацій законодавець проводить також у цілому диференціацію залежно від важкості і шкідливості умов праці, враховуючи у тому числі і природно-кліматичні умови, місце виконання роботи. Також за допомогою диференціації гарантується рівне здійснення трудових прав працівників, зайнятих на роботах із важкими, шкідливими і небезпечними умовами праці. Інакше для виконання роботи з такими умовами праці було б важко знайти працівників.

Спільним у різноманітні точок зору з приводу диференціації трудового права, на наш погляд, є її мета – ефективне регулювання трудових відносин шляхом врахування у правових нормах особливостей і відмінностей, що мають місце в суспільному виробництві. Цим зумовлена об'єктивна необхідність диференціації трудового права як правового механізму, що забезпечує дотримання одного з основоположних принципів у сфері праці – рівних можливостей під час реалізації своїх трудових прав.

Кодекс законів про працю України визначає однією з основних цілей та одним із завдань трудового законодавства захист прав та інтересів працівників і роботодавців, оптимальне узгодження інтересів сторін трудових відносин. Досягнення таких цілей можливе лише за умови дотримання основних принципів правового регулювання трудових відносин, одним із яких є рівність прав і обов'язків працівників. Проте різні категорії працівників володіють неоднаковими можливостями, працюють у різних умовах, тому одним із завдань трудового права є пристосування загальних правил до цих категорій для забезпечення дотримання принципу рівності прав і обов'язків працівників. Для цього необхідне врахування в нормах права особливостей виконання працівниками своїх трудових функцій, відмінностей, які мають місце під час виконання робіт у певних умовах, тобто врахування об'єктивно різної дійсності. Це завдання покликана виконати диференціація трудового права. Диференціація встановлює для працівників “поправочні коефіцієнти”, гарантуючи таким чином “рівне право” [3, с. 50]. При цьому не можна не враховувати, що разом з інтересами працівників трудове законодавство покликане захищати також інтереси роботодавця, забезпечувати баланс інтересів сторін трудових відносин. У зв'язку з цим іншим, новим завданням диференціації є встановлення “поправочних коефіцієнтів” для забезпечення певної свободи в діяльності роботодавців. Ще одним завданням диференціації трудового права слід визнати захист здоров'я працівника, збереження його життєдіяльності і працездатності. Для

цього необхідно враховувати в нормах права важкість, шкідливість, небезпеку конкретних умов праці. Цією причиною, спрямованою на збереження здоров'я, працездатності працівників, також зумовлена і диференціація правового регулювання праці залежно від фізіологічних особливостей організму працівників (жінок, підлітків, інвалідів, осіб передпенсійного віку).

Значення диференціації трудового права, як справедливо зауважив М. Й. Бару, полягає в тому, що “диференціація вдосконалює процес правового регулювання, підвищує його ефективність, сприяючи охопленню різнорідних відносин і проникненню в їх сутність” [1, с. 47]. Вивчення відмінностей у правових нормах, що регулюють окремі види трудових відносин, робить можливим визначення умов для правильного застосування основних положень до різних категорій працівників та ефективніше вирішення завдань регулювання трудових відносин осіб, діяльність яких вимагає спеціальної регламентації. На важливість врахування єдності й диференціації під час розроблення трудового законодавства вказав О. М. Куренной [7, с. 38–39]. Диференціація трудового права має різні причини. Ці причини можна розділити на стійкі, що передбачають необхідність регулювання праці окремих категорій працівників спеціальними нормами незалежно від рівня розвитку економіки, і причини, зумовлені сучасним розвитком техніки. До стійких причин належать, наприклад, фізіологічні особливості учасників трудові правовідносини.

Проголошуючи в ст. 43 свободу у виборі громадянином роду діяльності і професії, Конституція України закріплює тим самим можливість наявності в галузі трудових відносин тільки такої диференціації в реалізації цього принципу, яка зумовлена можливістю вибору громадянином тієї чи іншої сфери діяльності з урахуванням наявних у нього здібностей до праці.

Визнаючи у праці такий чинник диференціації, як сфера діяльності, Конституція України в водночас заперечує диференціацію свободи праці залежно від інших ознак, які характеризують громадянина як особу, – раси, національності, мови, походження тощо, забороняючи дискримінацію за ними. У свою чергу, диференційований підхід до регулювання трудових відносин залежить не тільки від того, в якій сфері діяльності громадянин реалізує свої здібності до праці, але й від того, яким чином реалізуються права й обов'язки у сфері праці, якими є умови цієї праці.

Вважаємо, що саме цим можна пояснити велику кількість правових норм, за допомогою яких здійснюється диференційований підхід до регулювання відносин у сфері праці не тільки тих громадян, які працюють за трудовим договором, але й тих, хто працює в інших сферах діяльності. Як пише В. М. Лебедев, без ретельного вивчення диференціації “неможливо зрозуміти практичне наповнення, конкретний зміст соціально-трудова відносин, а, отже і їх потреби в правовому регулюванні” [8, с. 25].

Єдність і диференціація однаково властиві трудовому праву і перебувають у нерозривному зв'язку: щоб забезпечити єдність у регулюванні трудових відносин, потрібне диференційоване врахування різних чинників, а забезпечити диференціацію можна лише на базі єдиних норм трудового права. З урахуванням наведених вище обставин питання єдності й диференціації розглядаються в науці трудового права в їх взаємозв'язку і взаємодії, без протиставлення одної одній.

Так, Ю. П. Орловський обґрунтовував об'єктивну необхідність єдності й диференціації трудового права, звертав особливу увагу на те, що диференціація сприяє єдності трудового права, а єдність створює умови для диференціації правового регулювання. Тому, на думку цього вченого, нерозривний зв'язок двох сторін змісту правового регулювання праці – єдності й диференціації – не тільки передбачає непотиставлення одної іншій, але й вимагає забезпечення єдності за допомогою диференціації, а диференціації – за допомогою єдності [4, с. 317–319].

О. С. Пашков, досліджуючи співвідношення єдності й диференціації трудового законодавства, вважав, що законодавство про працю слід аналізувати як із погляду його єдності, тобто розглядати сукупність правових норм у їх внутрішньому діалектичному зв'язку, у плані відповідності кожної окремої норми загальним принципам організації праці, так і з погляду диференціації в підході до правового регулювання в окремих галузях народного господарства залежно від особливостей виробництва, кліматичних умов, місцевості, в якій розташовано підприємство, або інших особливостей [9, с. 106–107].

Тому диференціація трудового законодавства, яка впливає з принципу рівності і єдності основних прав та обов'язків громадян і є, таким чином, фактично підпорядкованою йому, забезпечує

тим самим застосування рівного масштабу (міри праці і міри оплати) до тих людей, які з тих чи інших обставин не є рівними один щодо одного або ж працюють у різних умовах. Диференціація сприяє єдності трудового права в цілому під час реалізації конституційного принципу свободи праці, а єдність створює умови для диференціації правового регулювання відносин у сфері праці.

Слід зазначити, що всі галузі права (більшою чи меншою мірою) також характеризуються єдністю і диференціацією, оскільки містять норми загальної дії, які поширюються на всіх учасників певних правовідносин, і норми, дія яких обмежена певним колом осіб або суспільних відносин.

Проте поєднання єдиного і диференційованого правового регулювання має особливе значення саме для галузі трудового права, що відрізняється різноманіттям як суб'єктів-працівників, так і видів урегульованих трудовим правом відносин, що об'єктивно вимагає використання в їх сукупності єдиного і диференційованого правового регулювання праці.

Проведення науково обгрунтованої диференціації є необхідним чинником розроблення правових положень, які передбачають обмежену сферу дії. Яскравим прикладом указанного висновку є регулювання трудових відносин працівників поліції, яке здійснюється разом із загальними і спеціальними нормативно-правовими актами. Відокремлення трудових відносин працівників Національної поліції від інших трудових відносин є безпосереднім результатом диференціації у трудовому праві. Проходження служби в органах поліції має багато особливостей і стійких об'єктивних ознак, які виступають підставами для проведення диференціації правового регулювання трудових відносин їх працівників. Тому існує об'єктивна необхідність у диференціації трудових відносин службовців поліції та врегулюванні таких відносин разом із нормами загальної дії ще й спеціальними нормативно-правовими актами, за допомогою яких втілюється диференційований підхід до правового регулювання праці.

Отже, об'єктивна необхідність впровадження єдиного і диференційованого правового регулювання трудових відносин працівників органів Національної поліції зумовлена насамперед специфічними функціями і завданнями цього правоохоронного органу та, як наслідок, існуванням особливостей під час виконання службових обов'язків, які дуже відрізняють працю працівників поліції від інших видів діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Бару М. И. Унификация и дифференциация норм трудового права. *Советское государство и право*. 1971. № 10. С. 47–54.
2. Бегичев Б. К. Субъектная дифференциация правового регулирования в советском трудовом праве. *Сборник ученых трудов Свердловского юридического института*. 1964. Вып. II. 246 с.
3. Волегов Ю. Б. Значение дифференциации для совершенствования трудового законодательства. *Советское государство и право*. 2012. № 1. С. 48–55.
4. Иванов С. А., Лившиц Р. З., Орловский Ю. П. Советское трудовое право: вопросы теории. М. : Наука, 1998. 368 с.
5. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 13.11.2020).
6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 13.11.2020).
7. Куренной А. М. «Болевые точки» российского трудового права // Трудовое право и право социального обеспечения. Актуальные проблемы. М., 2000. 352 с.
8. Лебедев В. М. Трудовое право: проблемы общей части. Томск : Томск. гос. пед. ун-т, 1998. 184 с.
9. Советское трудовое право : учебник / под ред. А. С. Пашкова. М. : Юрид. лит., 1976. 242 с.
10. Советское трудовое право : учебник / под ред. Н. Г. Александрова. М. : Госюриздат, 1949. 431 с.
11. Ставцева А. И. Судебная защита трудовых и иных социальных прав граждан. *Трудовое право*. 1997. № 2. С. 13–19.

Одержано 16.11.2020

УДК 349.222.1

Сергій Станіславович ЛУКАШ,

доктор юридичних наук, професор,

директор Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2957-8052>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ КОЛЕКТИВНИХ ПЕРЕГОВОРІВ У ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ЄС, ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА США ЗА УМОВ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Колективні договори в більшості країн світу є основним засобом регулювання трудових відносин. Фіксуючи нормальні умови праці, колективний договір дозволяє працівникам брати участь у прийнятті рішень, і це підтверджує, що він є засобом реалізації соціальної справедливості та гуманного ставлення до працівників.

Укладення колективних договорів та угод, їх зміст передбачається і регулюється як міжнародно-правовими актами, ухваленими Міжнародною організацією праці (далі – МОП), так і національним законодавством країни. Хартія Співтовариства про основні соціальні права трудящих встановлює право на переговори і укладення колективних договорів між підприємцями й організаціями підприємців, з одного боку, і організаціями трудящих, з іншого боку, на умовах, визначених національними законами та практикою [1]. Конвенція МОП № 154 про сприяння колективним переговорам та Рекомендація МОП № 163 визначають мету колективних переговорів, предметом яких можуть бути: а) визначення умов праці та зайнятості; б) регулювання відносин між роботодавцями і працівниками; в) регулювання відносин між роботодавцями й організаціями працівників [2].

Сприяння колективним переговорам полягає в тому, щоб у країнах, які ратифікували Конвенцію № 154: здійснювалися заходи, спрямовані на створення та розвиток на добровільній основі вільних, незалежних і представницьких організацій роботодавців і працівників; щоб для цілей колективних переговорів визнавалися представницькі організації роботодавців і працівників, а за наявності на підприємстві інших представників трудящих здійснювалися відповідні заходи для того, щоб їх присутність не могла ослабити позиції зацікавлених організацій працівників (профспілок) у веденні колективних переговорів; колективні переговори були можливими для всіх роботодавців і всіх працівників та могли проходити на будь-якому рівні, зокрема на рівні підприємства, установи, організації, галузі, регіону та державному рівні; здійснювалися заходи для того, щоб сторони мали доступ до інформації, необхідної для компетентного ведення переговорів, а державні органи надавали необхідну інформацію про соціально-економічний стан країни, галузі, регіону.

Національна рада з питань трудових відносин (NLRB) Сполучених штатів Америки зазначає, що очні переговори між роботодавцем і профспілкою його працівників є елементарною та важливою умовою добросовісних переговорів, а колективні переговори найефективнішими будуть у формі особистих зустрічей і конференцій сторін за столом переговорів. Через це Національний закон про трудові відносини накладає обов'язок очної зустрічі сторін. Оскільки місце та формат переговорів не впливають на умови працевлаштування працівників, Національна рада з питань трудових відносин не дозволяє проводити колективні переговори за допомогою віддаленого конференц-зв'язку з використанням хмарних обчислень, телефонного зв'язку, навіть якщо сторони знаходяться в сусідніх кімнатах і ведуть переговори за допомогою медіатора. Особливо в разі, коли одна зі сторін наполягає на форматі, відмінному від переговорів віч-на-віч.

Також відповідно до рішення Національної ради з питань трудових відносин незаконним є наполягання на тому, щоб інша сторона подала свої пропозиції заздалегідь, поштою чи електронною поштою як передумову до очних переговорів.

Переговори щодо укладення колективних договорів стають дедалі важливішими в різних європейських країнах, особливо під час кризи, що пов'язана з пандемією, викликаною коронавірусом COVID-19, адже вони є засобом залучення працівників до заходів, ужитих компаніями, підприємствами, організаціями для виходу з кризи. Винятком є Великобританія, де укладення колективних договорів не є розповсюдженою практикою. Проте, якщо вони використовуються, то охоплюють

широке коло питань: робочий час, оплата праці та відпустки; залучення або припинення/відсторонення працівників; розподіл роботи; фізичні умови праці та механізми колективних переговорів. Також колективні договори зазвичай встановлюють необхідність консультацій роботодавців з працівниками щодо значних подій, які можуть вплинути на суб'єктів трудових правовідносин, враховуючи реструктуризацію, закриття та ліквідацію. Законодавство Великобританії не передбачає обов'язкового укладення колективного договору, але, незважаючи на типову відсутність правової забезпеченості, більшість колективних договорів підписуються представниками роботодавця та профспілки. Для цього допустимим є як звичайний підпис, так і електронний. Щодо проведення колективних переговорів урядом Великобританії рекомендується проводити відео- чи телефонні зустрічі між сторонами.

У Франції колективні договори зазвичай повинні укладатися із дотриманням суворого режиму переговорів, але через кризу COVID-19 були внесені деякі корективи. Під час блокаду засідання могли проводитися лише для того, щоб дотриматися термінів перегляду колективних договорів, із дотриманням правил соціальної дистанції. Тим не менше, уряд держави настійно рекомендує проводити відео- або телефонні зустрічі. Обов'язковою умовою дистанційних колективних переговорів є додержання принципу лояльності, який означає присутність усіх учасників переговорів на всіх їх етапах, в інших випадках колективний договір буде нікчемним. Підписати колективний договір можна як в електронному вигляді (за умови дотримання вимог Європейського регламенту № 910-2014 та статті 1367 Цивільного кодексу), так і шляхом власноручного підписання угоди всіма сторонами за допомогою фіксації підписання web-камерою, сканування підпису та подальшого роздрукування і якщо всі підписані угоди ідентичні та об'єднані в одному PDF для подання до «DIRECSTE» – регіональної адміністрації, в якій повинна бути зареєстрована угода.

У випадку, якщо на підприємстві працюють менше 20 осіб, колективний договір може бути підписаний шляхом референдуму працівників у вигляді електронного голосування за умови гарантування конфіденційності.

Зазнали змін норми, які врегульовують терміни укладення колективних договорів під час пандемії. Так, наприклад, на підприємствах, де працюють менше 20 осіб та відсутні професійні спілки, мінімальний період між поданням роботодавцем проєкту угоди працівникам і проведенням референдуму скорочується з 15 до 5 днів.

Відповідно до німецького законодавства колективні договори мають бути в письмовій формі. Це означає, що електронних або відсканованих підписів недостатньо. До укладення колективного договору чи угоди з роботодавцем, робоча рада повинна ухвалити офіційну резолюцію. Згідно з новим Законом, ухваленим парламентом Німеччини через пандемію COVID-19, резолюції трудових рад тепер можуть бути ухвалені через відео- та телефонну конференцію. Правило письмової форми не було змінено німецьким законодавцем навіть в умовах пандемії.

Відповідно до італійського законодавства переговори й укладення колективних договорів не врегульовані спеціальними нормами трудового права. Тому під час періоду блокаду з метою дотримання «надзвичайного законодавства» (що вимагає уникати зібрань) було досягнуто багато домовленостей із профспілками за допомогою відеоконференцій. «Надзвичайне законодавство» Італії чітко врегульовує питання щодо переговорів із профспілками стосовно питань звільнення працівників, вказуючи, що це повинно здійснюватися за допомогою телематичних інструментів (але не надає визначення поняттю «телематичні переговори») [2]

Відповідно до останнього указу «Covid» (ст. 1 п. 10 Закону № 33/2020) тепер допускаються фізичні збори, якщо можливо зберегти відстань між учасниками в 1 м [3]. В Італії колективні договори юридично не вимагають письмової форми, проте це є найрозповсюдженішим варіантом.

Що стосується правозастосовності загалом, то в разі порушення колективних договорів як працівник, так і профспілка можуть подати позов до суду. Якщо наявне порушення колективних договорів щодо заходів безпеки під час пандемії, то може бути застосовано тимчасове припинення діяльності підприємства.

Нідерландський Закон про колективну трудову угоду не передбачає чіткого режиму переговорів щодо укладення колективного договору. Профспілки та роботодавці самостійно вирішують, коли і яким чином відбуватимуться колективні переговори. Через кризу COVID-19 більшість

професійних спілок і роботодавців оголосили, що переговори щодо нових колективних договорів будуть відкладені. Очікується, що колективні переговори будуть відновлені після того, як уряд відмінить надзвичайні заходи та дозволить проведення фізичних зустрічей.

Відповідно до тимчасової схеми екстрених субсидій на заробітну плату роботодавці за певних обставин повинні досягти згоди з профспілками щодо збереження за працівниками робочих місць. За особливих обставин така зустріч може вважатися необхідною, тому на неї не поширюватиметься загальна заборона на зустрічі. Такі переговори можуть відбуватися лише за умови, якщо дотримуються відповідні гігієнічні заходи та якщо учасники переговорів можуть дотримуватися дистанції не менше 1,5 метра один від одного. Уряд рекомендує проводити ці зустрічі за допомогою відеоконференцій або телефону.

Стаття 3 Нідерландського Закону про колективну трудову угоду передбачає укладення колективного договору в письмовій формі та не встановлює жодних інших обмежень, а отже, сторони колективного договору можуть досягти згоди в електронному вигляді. Хоча для набуття колективним договором юридичної сили власноручний підпис не потрібен, як правило використовується спеціальна техніка (принтер і сканер/камера) для підписання.

Відповідно до ст. 4 Закону про заробітну плату та зарплату сторони повинні письмово повідомити відповідні служби Міністерства соціальних питань та зайнятості про укладення, внесення змін або розірвання колективного договору.

В Іспанії під час колективних переговорів дозволяються фізичні зустрічі, однак, як правило, застосовуються відеоконференції або телефонні переговори.

Деякі підприємства впровадили засвідчені цифрові підписи, завдяки чому кожен учасник може підписати угоду. Якщо це неможливо, допустимими є відскановані рукописні підписи або повідомлення представників працівників електронною поштою. Наразі діє іспанська онлайн-система реєстрації колективних договорів «REGCON».

Пандемія коронавірусної хвороби COVID-19 суттєво вплинула на організацію та проведення колективних переговорів для укладення колективного договору у всіх країнах світу. Сучасні технології дозволяють не порушувати основні принципи трудового права й укладати колективні договори з дотриманням правил колективних переговорів без фізичної присутності сторін. Пандемія спонукала до запровадження нових форм ведення переговорів, зокрема за допомогою інтернету. Це сталося на тлі загального посилення ролі цифрових технологій і засобів дистанційного зв'язку під час пандемії.

Однак попри привабливість ідеї інтернет-переговорів, таке рішення потребує детального зважування всіх «за» і «проти», оскільки тягне за собою низку серйозних ризиків. Зокрема, виникає питання кібербезпеки та захисту даних, унеможливлення підкупу сторін і використання інших недоброчесних технологій.

Список бібліографічних посилань

1. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників : від 09.12.1989 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044 (дата звернення: 15.11.2020).
2. Рекомендація щодо колективних договорів № 91 : від 29.06.1951 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_231 (дата звернення: 15.11.2020).
3. Конвенція МОП № 154 про сприяння колективним переговорам : від 19.06.1981 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_006 (дата звернення: 15.11.2020).
4. The Law Decree no. 34 of 19 May 2020: Employment support measures // Gianni Origoni Crippa Capelli Partners : сайт. URL: http://www.gop.it/doc_covid/115.pdf (дата звернення: 15.11.2020).
5. Decree-law no. 18 of 17 March 2020 // Confindustria : сайт. URL: <https://cutt.ly/5g4IDE8> (дата звернення: 15.11.2020).
6. National Labor Relations Act // National Labor Relations Board : сайт. URL: <https://www.nlr.gov/guidance/key-reference-materials/national-labor-relations-act> (дата звернення: 15.11.2020).

7. Щодо стандартів оцінки безпеки засобів для створення кваліфікованих підпису та печатки відповідно до статей 30(3) та 39(2) Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 910/2014 про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку : Імплементаційне Рішення Комісії (ЄС) від 25 квітня 2016 року № 2016/650 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_007-16 (дата звернення: 15.11.2020).

8. Wet van 24 december 1927, houdende nadere regeling van de Collectieve Arbeidsovereenkomst // International Labour Organization : сайт. URL: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/69087/67744/F446206695/NLD69087%20Nld.pdf> (дата звернення: 15.11.2020).

Одержано 16.11.2020

УДК 629.765

Руслан Петрович ЯКОВЛЄВ,

директор Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ

МОДЕЛЬ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ БЕЗПЛОТНИМ ЛІТАЛЬНИМ АПАРАТОМ У ПОЛЬОТІ

Сьогодні використання безпілотних літальних апаратів (далі – БПЛА) стає дедалі поширенішим. Крім класичного використання таких апаратів для перенесення фото- і відеоустаткування, виникають завдання зйомки поверхні землі із застосуванням оптико-електронних систем, підйому на висоту ретрансляторів радіозв'язку [1; 2].

Як приклад БПЛА в роботі розглядається літальний апарат з чотирма несними гвинтами, що обертаються діагонально у протилежних напрямках.

Мета процесу польоту БПЛА за визначеним маршрутом полягає в його чіткому позиціонуванні у просторі та мінімальному відхиленні від заданої траєкторії, тобто позиціонуванні по просторовим координатам X , Y , Z , що керуються шляхом комбінованої зміни швидкостей окремих двигунів. Для процесу управління польотом БПЛА заданою траєкторією до керуючих впливів належить зміна швидкості обертання двигунів $U_1...U_4$, до контрольованих збурень – вага БПЛА F_2 . Усі інші вхідні дії, крім керованого впливу і контрольованого збурення F_1 , належать до неконтрольованих збурень (рис. 1).

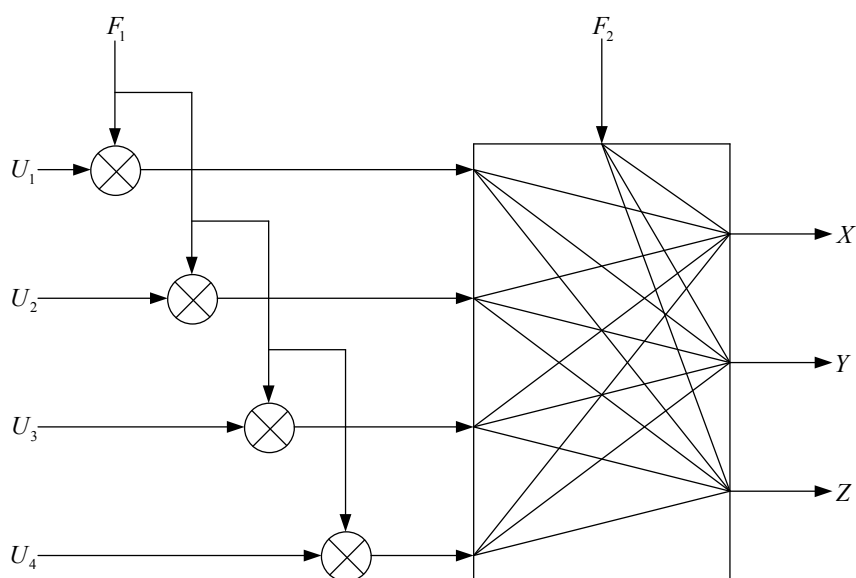

Рисунок 1 – Структурна схема БПЛА як об'єкта управління

Управління БПЛА повністю в ручному режимі є нетривіальним завданням, оскільки для його вирішення необхідно аналізувати близько семи вхідних параметрів і виробляти чотири керуючих впливи в реальному часі [3]. У зв'язку з цим, розробка моделі системи автоматичного управління (далі – САУ) БПЛА дуже актуальна.

Основними завданнями системи управління є стабілізація БПЛА в заданих координатах (x, y, z), стабілізація площини, в якій обертаються пропелери, паралельно площині горизонту (зменшення кутів крен і тангажу), а також стабілізація поздовжньої осі корпусу апарату (куту нишпорення), тобто потрібно провести стабілізацію за всіма шістьма ступенями свободи.

Пропонована система автоматичного управління істотно полегшить оператору управління БПЛА: він повинен буде призначити мету та кінцеву орієнтацію, а БПЛА самостійно їх досягатиме.

Створення моделі САУ здійснюється за таких обмежень:

- раму БПЛА будемо вважати абсолютно жорсткою;
- деталі, з яких зроблено апарат, однакові за щільністю і масою, тобто БПЛА має ідеальну симетричну конструкцію;
- БПЛА є абсолютно твердим тілом із шістьма ступенями свободи;
- сила опору повітря не враховується.

БПЛА описується шістьма ступенями свободи (рис. 2): трьома поступальними (x, y, z) і трьома обертальними (φ, θ, ψ). Для опису поступального руху використовується інерційна система відліку, пов'язана із землею, а для обертального руху – система відліку, пов'язана з корпусом апарату.

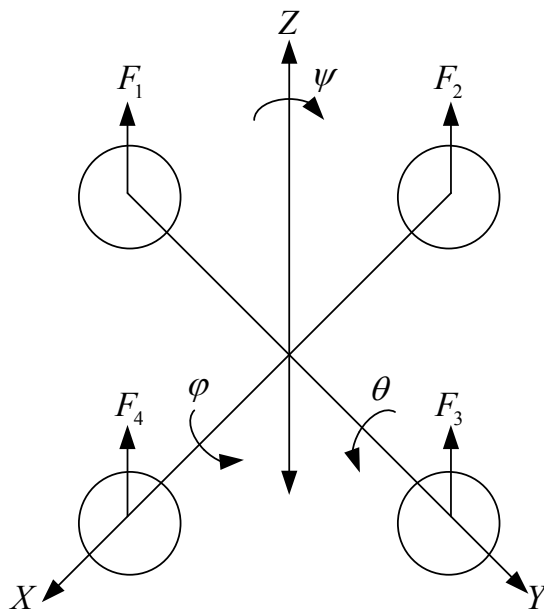
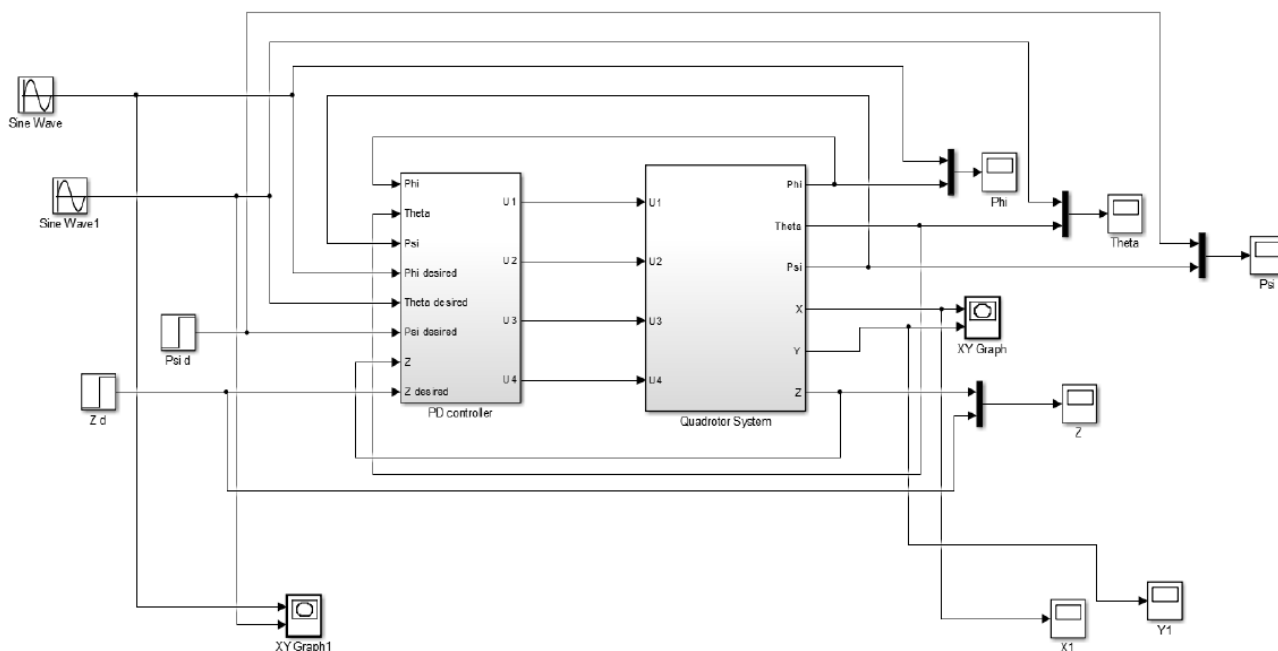

Рисунок 2 – Аналітична модель БПЛА [4]

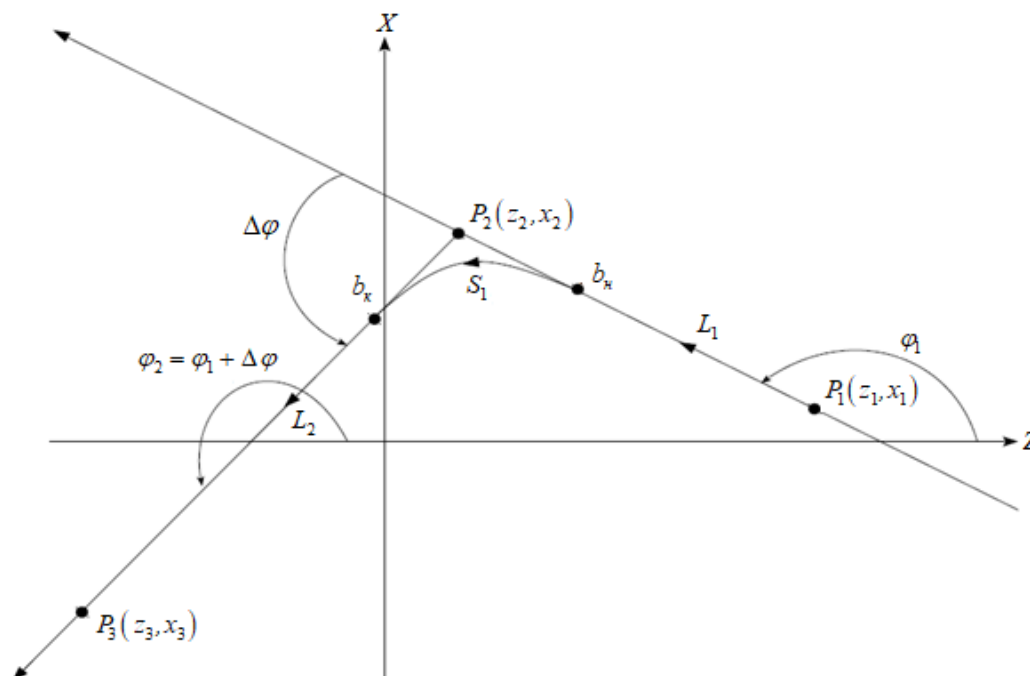
На основі законів фізики і матриць повороту отримано аналітичні залежності та закони управління [4], що стали основою математичної моделі, зібраної в середовищі Matlab Simulink (рис. 3). Модель включає в себе рівняння руху за просторовими координатами і кутами.

Для вирішення проблеми планування маршруту БПЛА, заданого послідовністю поворотних пунктів маршруту (далі – ППМ), використовуються два основні методи. За першого БПЛА повинен слідувати за точкою, що пересувається вздовж бажаної траєкторії із встановленою швидкістю (відстеженням траєкторії) [5]. При цьому потрібно, щоб БПЛА знаходився в певному положенні в певний час. Другий метод – проходження вздовж шляху [6]. Мета проходження вздовж шляху – знаходження апарату на шляху, а не в певному положенні в певний час. Алгоритми проходження вздовж шляху використовують або метод векторних полів, або метод потенційних полів [7, 8].

Рисунок 3 – Математична модель БПЛА, реалізована в середовищі Simulink Matlab

Під маршрутом руху БПЛА розуміється проекція тривимірної траєкторії польоту на горизонтальну площину. Основою планування такого маршруту є вказання координат поворотних пунктів маршруту та визначення траєкторій руху між ППМ і траєкторій поворотів в околицях цих пунктів. На рис. 4. представлена схема фрагмента маршруту, що складається з трьох ППМ і відповідних траєкторій L_1, L_2, S_1 .

Рисунок 4 – Схема фрагмента маршруту БПЛА

Пункти повороту представлені точками P_1, P_2, P_3 із зазначенням координат в системі (z, x) , прийнятій під час опису руху БПЛА. Рух між ППМ здійснюється за прямими лініями у напрямках зростання індексів ППМ, тобто на відрізках L_1, L_2 орієнтованих прямих ліній. Поворот від траєкторії

L_1 до траєкторії L_2 здійснюється за кривою S_1 , до якої висуваються специфічні вимоги, пов'язані з необхідністю врахування обмежень на перевантаження, що відчувають БПЛА.

Визначимо перевантаження $\bar{n}$ як співвідношення прискорень, що долають БПЛА, до прискорення сили тяжіння g , тобто :

$$\bar{n} = \frac{\bar{a}}{g}$$

де $\bar{a}$ – вектор прискорення (a_t, a_n) з компонентами a_t – тангенціальне прискорення і a_n – нормальне прискорення. Без втрати спільності ми будемо вважати, що рух за маршрутом здійснюється з постійною швидкістю $a = \text{const}$, а отже, у перевантаженні відсутня компонента a_t , тобто

$$n = \frac{a_n}{g}$$

У точках b_n і b_k початку та кінця повороту відповідно прями L_1 і L_2 повинні бути дотичними до кривої S_1 для безперервності траєкторії, але для гладкості траєкторії цього недостатньо, оскільки необхідно ще дотримуватися рівності кривизни траєкторій у точках сполучення. Важливість цієї вимоги виявляється, наприклад, в разі сполучення прямої з колом. У цьому випадку в точці

$$\frac{a^2}{R}$$

сполучення нормальне прискорення стрибком змінюється від нуля на прямій до $\frac{a^2}{R}$ на колі. Раптове додавання такого прискорення сприймається конструкцією БПЛА як ударне навантаження, за якого деформації елементів конструкції можуть значно перевищити деформації за повільного додавання аналогічного навантаження. Із цим явищем, наприклад, давно знайомі будівельники доріг [9]. Ними широко використовується крива, пара якої з прямолінійними ділянками траєкторії не призводить до ударних навантажень. Один з варіантів реалізації подібної перехідної кривої – це спіраль Корню або клотоїда [10].

Для вирішення завдання планування маршруту, заданого послідовністю поворотних пунктів, у роботі запропоновано спрощений метод розрахунку плоскої траєкторії, що складається з відрізків орієнтованих прямих, пов'язаних з клотоїдами (спіралями Корню).

Перспективами дослідження є розробка методу планування маршруту, що дозволить отримати траєкторію повороту з плавною зміною перевантаження від нуля на вході в поворот до максимуму допустимої у вершині повороту і до нуля при виході з повороту. Результати моделювання процедури планування гладких траєкторій руху, заданих послідовністю поворотних пунктів маршруту, підтверджують працездатність і ефективність запропонованого в роботі спрощеного методу планування з використанням кривих Корню.

Список бібліографічних посилань

1. Барддов В. М. Летящая платформа для фото и видео съемки. СПб. : НИУ ИТМО. 5 с.
2. Петров В. Ф., Барунин А. А., Терентьев А. И. Модель системы автоматического управления беспилотным летательным аппаратом. *Известия Тульского государственного университета. Технические науки*. 2014. Вып. 12, ч. 2. С. 217–225.
3. Bouktir Y., Haddad M., Chettibi T. Trajectory planning for a quadrotor helicopter // 16th Mediterranean Conference on Control and Automation, 25–27 June 2008. Pp. 1258–1263.
4. Габуев К. О., Гонгало В. О., Кучеренко Н. А., Шипко А. И. Система автоматического управления беспилотного летательного аппарата. *Автоматизация технологических и бизнес-процессов*. 2017. Т. 10, № 4. С. 57–62.
5. Kammer I., Pascoal A., Hallberg E., Silvestre C. Trajectory tracking for autonomous vehicles: An integrated approach to guidance and control. *Journal of Guidance, Control and Dynamics*. 1998. Vol. 21, No. 1. Pp. 29–38.
6. Aguiar P., Hespanha J., Kokotovic P. Path-following for non-minimum phase systems removes performance limitations. *IEEE Transactions on Automatic Control*. 2005. Vol. 50, No. 2. Pp. 234–239.
7. Khatib O. Real-Time Obstacle Avoidance for Manipulators and Mobile Robots. *The International Journal of Robotics Research*. 1986. Vol. 5. Pp. 90–98.

8. Borenstein J., Koren Y. Real-time obstacle avoidance for fast mobile robots. *IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics*. 1989. Vol. 19. Pp. 1179–1187.

9. Белятынский А. А., Чешуйко В. Н. Проектирование переходных кривых при реконструкции автомобильных дорог. *Автоматизированные технологии изысканий и проектирования*. 2007. № 2 (25). С. 34–36.

10. Meek D. S., Walton D. J. A note on finding clothoids. *Journal of Computational and Applied Mathematics*. 2004. Vol. 170, Iss. 2. Pp. 433–453.

Одержано 16.11.2020

Yuriy Kirilov MIHALKOV,
BULGARIA
Adviser/Trainer on Community Policing
FO Kharkiv - EUAM

LEGAL AND ORGANIZATIONAL PROBLEMS OF COMBATING CRIMES BY LAW ENFORCEMENT AGENCIES BULGARIAN EXPERIENCE AND EXAMPLES OF COMBATING AND PREVENTING CONVENTIONAL CRIMES

Crime is a social and legal phenomenon, representing the totality of crimes committed in a certain territory and covering a certain period of time. There has been a certain type of crime in all human societies and in all historical periods. The reasons and conditions for increasing or decreasing crime are primarily of social nature. Conventional crimes are the most common as their share of total crime in the Republic of Bulgaria is about 85% of 120,000 registered crimes. It affects extremely large part of Bulgarian citizens. Conventional crime is a social phenomenon that affects both the development of social processes as a whole, and the life of the citizen. The urgency of the problem has been growing over the last two decades - we are witnessing a "multiplication" of conventional crimes. We are witnessing the development of crime - petty thefts, beatings, rapes, domestic violence, telephone fraud, car thefts, etc. What is worse is that some of the conventional crimes become organized. In fact, conventional crime is no less dynamic and is becoming a serious socially significant factor that destabilizes social sustainability. In recent years, the lowest crime rates have been registered in the North-West, North-East and South-Central regions, and conversely the higher levels are in: South-East, South-West and North-Central regions of Bulgaria. And this as a factor can be explained very easily – because of the economic condition of the people in these areas. The first three regions are the three least developed regions in the country. The towns and villages in these regions are depopulated and big part of the population go to the big cities, respectively administrative centres of these regions - Sofia, Burgas, Veliko Tarnovo, Ruse, etc. The demographic crisis remains and it's a major problem for the development of society. Accordingly, it must be the second huge problem determining conventional crimes. The demographic crisis, the depopulation of some and the overpopulation of other regions are explained by the general economic and social condition of society. Accordingly, theft crimes in small settlements and depopulated areas are decreasing, while in large cities they are increasing. Effective counteraction to conventional crimes is the main task of the Ministry of Interior and other Law Enforcement Agencies in cooperation with local municipal structures. Reducing the harmful effects of conventional crimes is of particular importance for the normal development of social life in the country. In recent years, significant efforts have been made to limit it in order to ensure peaceful life for Bulgarian citizens. However, statistics show that thousands of Bulgarians are victims of conventional crimes, suffering numerous material damages as well as physical and mental injuries. With the development of civil society, crimes also develops, and the task of each state is to counteract adequately and purposefully, and a number of Law Enforcement Agencies have the obligation to counteract conventional crimes.

1. Prevention of conventional crimes

Prevention is a preliminary activity. The purpose of prevention is to prevent crime. Prevention is included in the police powers according to Art. 61, Para. 3 of the Bulgarian Law on the Ministry of Interior. The activity of crime prevention is the development and implementation by the police authorities of operational, security and other measures aimed at:

- identification of the persons who have taken actions for the planning and preparation of conventional crimes;
- taking measures to dissuade and refuse such persons from starting or continuing their socially dangerous activity;
- elimination of the conditions favourable for the commitment of the planned or prepared crime;

The aim is to detain such persons, to interrupt the development of criminal activity, and to prevent the occurrence of socially dangerous consequences. Investigative measures are associated with two possibilities: on one hand - crime prevention, on the other hand - interception of attempted crime. To ensure social peace, sense of security, normal development of social processes and business, trust in institutions and statehood - it is necessary to go a long way in the fight against conventional crimes. Everyone has a role to play in this process – law enforcement agencies, judicial authorities, local authorities and society.

The implementation of crime prevention in Bulgaria is based on the following national legal regulations:

- Criminal Code
- Criminal Procedure Code
- Law on the Ministry of Interior
- Law on Combating Anti-Social Behaviour of Minors
- Child Protection Act
- Law on Protection against Domestic Violence
- Law on Combating Human Trafficking
- Social Assistance Act
- Law on Physical Education and Sports

It should be noted that ineffective crime prevention and victimization often occur due to institutions being burdened with uncharacteristic functions, which is the result of frequent and unjustified changes in the regulatory framework, or its untimely renewal.

2. Causes of conventional crimes

The causes of conventional crimes are diverse, but could be summarized in the following categories:

✓ The social, economic and financial condition of the Bulgarian citizens. Undoubtedly, the social and economic problems of Bulgarian citizens are the leading motive for committing these types of crimes. Mass unemployment and lack of funds are among the most serious motives.

✓ The specific demographic situation in these settlements. There are no official statistics on the share of initiated criminal proceedings and convicted persons for crimes against property, but it is no secret that these are mainly persons from compact marginalized groups. The lack of opportunities for employment and social isolation of entire social groups and sections of the population contribute to the deterioration of the criminogenic situation in the region.

✓ Lack of sufficient police presence in small settlements. The police officers while delivering preventive activities interact with the local self-government bodies as equal partners. The interaction aims through joint efforts to identify and take joint measures to improve security and public order in the respective settlement.

3. Interaction between police and other state authorities, local governments and citizens while delivering preventive activities

Law enforcement agencies interact with state authorities, local governments, as well as with citizens at national, regional and local levels in delivering preventive activities. Interaction in the implementation of preventive activities is delivered in order to:

- study the problems of internal security and public order;
- develop and implement programs and activities for crime prevention;
- develop and implement specific projects to solve problems of internal security and public order;
- assist persons threatened or injured because of a crime;
- implement training, media and other awareness campaigns;

The main principles of interaction with local authorities are:

- priority – protection of citizens’ life and health, property of individuals, improvement of public order and ensuring the security of the population;
- pragmatism – setting realistic goals, the implementation of which would contribute to the implementation of the above priorities;
- partnership and coherence – realization of the priorities and the achievement of the goals is a result of the interaction, coherence and coordination between the stakeholders;
- Territoriality – subject of activity refers to the implementation of efficient solutions to local security problems and public order in the territory of the respective settlements;

4. Programs and measures taken by the Ministry of Interior of Bulgaria to combat conventional crimes

In order to achieve sustainability of measures and results, and to reduce levels of conventional crimes, the Ministry of Interior has developed the following programs as follows:

- Crime prevention program;
- Program for effective cooperation with civil society to combat conventional crimes;
- Program for building trust of citizens in the Ministry of Interior;

The content of these programs is as follows:

✓ *CRIME PREVENTION PROGRAM*

The first of these programs of the Ministry of Interior to combat conventional crimes includes the following two main elements:

- Effective monitoring and control of the criminal contingent, as well as of vulnerable risk groups – potential perpetrators of crimes.
- Independently or jointly with other institutions and organizations developing policies to reduce the risk of criminal behaviour.

Program activities include:

- Identification, knowledge, monitoring and engagement with the active criminal contingent
- Analysis of the risks of re-offending by the active criminal contingent, development and implementation of a system of measures to reduce these risks.

✓ *PROGRAM FOR EFFECTIVE COOPERATION WITH CIVIL SOCIETY TO COMBAT CONVENTIONAL CRIMES*

This program is established on main principles of interaction in the implementation of preventive activities such as:

- Volunteering and willingness to cooperate;
- Existence of common goals and interests
- Precisely defined expected results;
- Clearly defined rights, responsibilities and obligations;
- Publicity and transparency;

In addition, this program of the Ministry of Interior is aimed at the following areas:

- Organization and effective management of the system by freelancers of the Ministry of Interior.
- Active cooperation of the Ministry of Interior with private security companies, insurance companies and local authorities to achieve common goals in the field of combating conventional crimes.

• Selection and employment in the municipalities of persons to be appointed to the position of “security assistant” under a temporary employment program developed by the Ministry of Labour and Social Policy.

✓ **PROGRAM FOR BUILDING TRUST OF CITIZENS IN THE MINISTRY OF INTERIOR**

The third program is aimed to increase trust in the Ministry of Interior. It includes the following three main elements:

- Transparency - publicity and accountability of the goals, priorities and results of the Ministry of Interior in the activity of counteracting conventional crimes.
- Empathy of the employees of the Ministry of Interior to the problems of the people.
- Accessibility of the citizens to statistical data and information of the Ministry of Interior in connection with the results of the work against conventional crimes.

The main aim of the program is to increase trust in the Ministry of Interior and to stimulate the cooperation of citizens with the police in the combat against conventional crimes.

Conclusion. The conclusion that can be drawn is that conventional crime is a social phenomenon that affects the whole society, and to which serious attention must be paid. The importance of preventive measures that are taken to deal with the problem is essential. It is necessary to work towards strengthening the authority of law enforcement agencies, and people's belief that they are able to help them when needed.

References

1. Practical handbook on security and protection on public order - Sofia 2018
2. System of measures of the Ministry of Interior for reducing the levels of conventional crime in the country - <http://www.mvr.bg>

Одержано 13.11.2020

УДК 342.951

В'ячеслав Васильович АБРОСЬКІН,

кандидат юридичних наук,

ректор Одеського державного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4062-8105>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІЙ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ МВС В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Наразі заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, що перебувають у сфері управління Міністерства внутрішніх справ України (ЗВО МВС), керуються у своїй діяльності Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про Національну поліцію», «Про Національну гвардію України», «Про Державну прикордонну службу України», іншими законодавчими актами України, постановами Верховної Ради України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами Міністерства освіти і науки України (МОН), Міністерства внутрішніх справ України (МВС) тощо. Отже, все зазначене відразу ж характеризує деякі особливості відомчої освіти системи МВС.

По-перше, нормативно-правове регулювання діяльності ЗВО МВС відбувається на законодавчому та підзаконному рівнях. До речі, маємо наголосити, що всі вище перелічені законодавчі акти зазнали певних змін уже у 2020 році, при чому деякі з них були переглянуті досить суттєво. Тож, система відомчої вищої освіти під впливом реформ зазнає динамічних змін.

По-друге, до системи відомчої освіти МВС належать як заклади вищої освіти, підпорядковані безпосередньо Міністерству, так і ЗВО, управління яких здійснюється центральним органам виконавчої влади (ЦОВВ). До останніх, наприклад, належать Національна академія Національної гвардії України, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького й деякі інші заклади вищої освіти. Зазначимо, що з одинадцяти ЗВО системи МВС 4 підпорядковано ЦОВВ, а інші 7 готують кадри для роботи в Національній поліції. Такі органи, як Державна міграційна служба України та Сервісні центри МВС, не мають власних закладів вищої освіти, але можуть задовольняти свої кадрові потреби за рахунок випускників поліцейських ЗВО.

По-третє, ЗВО МВС відрізняються особливою подвійною підпорядкованістю – їх діяльність регламентується відразу і Міністерством внутрішніх справ України, й Міністерством освіти і науки України (далі – МОН). Таким чином, реформи, реалізовані як кожним із цих міністерств, так і ними сумісно, чинять значний вплив на діяльність відомчих ЗВО.

Разом із тим заклади вищої освіти із специфічними умовами навчання, що перебувають у сфері управління Міністерства внутрішніх справ, є важливою складовою системи підготовки та потужним засобом забезпечення кадрами правоохоронних органів України.

Трансформації системи вищої освіти історично передували проведенню масштабної реформи МВС. Так, за рахунок спрямування зусиль на розширення незалежності й автономії ЗВО підвищується роль закладів вищої освіти у системі МВС, що органічно доповнює реформування цієї системи та має сприяти організації якіснішої підготовки майбутніх службовців. Але, з іншого боку, паралельне реформування відразу обох систем спричинило і виникнення певних суперечностей. Як приклад можна навести вимогу забезпечення навчальної мобільності осіб, що проходять підготовку у відомчих ЗВО, реалізувати яку повною мірою в умовах традиційно досить замкненої системи відомчої освіти доволі складно. Уся сукупність особливостей щодо умов реалізації освітньої функції держави відомчими закладами вищої освіти МВС України в процесі свого розвитку та трансформацій призвела до загострення питань, які безпосередньо відбиваються на здійсненні ЗВО МВС своїх основних функцій.

Перед тим як дослідити особливості трансформації функцій закладів вищої освіти МВС України, зупинимось на деяких тенденціях, які спостерігаємо у відомчій освіті в умовах сьогодення.

Спочатку звернемось до Концепції реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України 2016 року (із змінами 2017 року), яка констатувала, що «після проведеної атестації в підрозділах Національної поліції України та за інших об'єктивних обставин некомплект працівників поліції становить 21 тис. (18,2 %), що потребує комплектування підрозділів Національної поліції України шляхом нового добору на службу» [1]. Насправді такі показники безумовно потребували швидкого та якісного реагування з боку відомчих ЗВО. Зазначимо, що кадрові проблеми існували в органах внутрішніх справ і до того, адже саме для їх вирішення і була розбудована система відомчих закладів вищої освіти.

Проте сучасні тенденції свідчать про спроби докорінно переглянути зміст юридичної освіти в Україні. Обговорення з цього питання не вщухають останні декілька років. Так, наприклад, у 2017 році групою народних депутатів України був поданий законопроект «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії» (реєстр № 7147) [8]. Двадцять дев'ятого серпня 2019 року цей проєкт було відкликано. Проте наразі в межах реформування системи вищої освіти Міністерством освіти і науки України було подано на обговорення оновлену Концепцію розвитку юридичної освіти. Попередній варіант цієї Концепції під час розгляду провідними юристами та науковцями отримував діаметрально протилежні оцінки.

Одна з найважливіших змін, запропонованих цим проєктом, що безпосередньо впливає на виконання освітньої функції ЗВО МВС України, стосується пропозиції запровадження стандарту правничої (юридичної) освіти, відповідно до якого правничими професіями вважатимуться лише професії судді, адвоката, прокурора та нотаріуса. Отже, поліцейські (наприклад, слідчі) не входять до переліку юридичних професій. До юридичних професій також не віднесено науково-викладацькі кадри, які здійснюють підготовку майбутніх юристів.

Наразі ЗВО МВС здійснюють підготовку набагато більше десятка професій, серед них, наприклад, слідчий, оперуповноважений, дільничний офіцер поліції, поліцейський (інспектор) патрульної поліції, експерт, психолог, рятувальник, військовослужбовець Національної гвардії України, військовослужбовець органів і підрозділів охорони державного кордону України тощо. Не дивлячись на таку різноманітність, переважну більшість випускників становлять майбутні юристи. Відпрацювавши певний час у правоохоронних органах та вирішивши змінити сферу діяльності, вони мають всі можливості для професійної реалізації в інших якостях, наприклад адвоката, нотаріуса, прокурора тощо. Але запропоновані зміни позбавлять їх такої можливості. Отже, це вплине на престиж отриманої освіти, бажання вступати на навчання та працювати в органах,

підпорядкованих Міністерству внутрішніх справ. Окрім того, за такої редакції зазначеної Концепції негативного впливу зазнають також науково-викладацькі кадри, а отже, і науковий потенціал ЗВО МВС, якій наразі є чималим.

Із цього приводу також необхідно звернути увагу на розмірковування частини учасників розгляду Концепції над тим, чи взагалі потрібні поліцейським вища професійна освіта та державний бюджет на її реалізацію. Не зупиняючись детально на змісті положень зазначеної Концепції реформування юридичної освіти, їх мотивах, причинах, оцінках і прогнозуванні можливих наслідків, констатуємо, що її розгляд та втілення невідмінно відіб'ються на змісті діяльності ЗВО МВС, результатом чого може бути не лише зміна фаху підготовки, що здійснюють ЗВО МВС, але й суттєва перебудова наявної системи відомчої вищої освіти.

У зв'язку з цим виникає необхідність уточнити питання, чи відбудеться в разі обговорюваних реформ зміна функцій, у тому числі і завдань закладів вищої освіти МВС України? Важливістю з'ясування зазначеної проблеми й обґрунтовується актуальність обраної теми дослідження.

Освітня функція держави полягає у забезпеченні конституційного права людини на освіту, спрямовується на забезпечення розвитку України й передбачає діяльність держави щодо підвищення освітнього рівня громадян та створення умов для здобуття освіти, зокрема у спеціалізованих освітніх закладах.

Загальну освітню функцію відомчих ЗВО МВС, на відміну від описаної вище загальнодержавної освітньої функції, спрямовано на забезпечення розвитку України в сферах охорони прав і свобод людини, публічної безпеки і громадського порядку, захисту державного кордону та цивільного захисту, чим, у свою чергу, й обумовлюються особливості змісту відомчої освіти в системі МВС.

Наразі ситуація з визначенням освітніх функцій МВС дещо покращилась, необхідно зауважити, що з кінця 2015 року Положення про МВС виділяє та закріплює окремі функції із забезпечення відомчої освіти. А саме, частина 4 цього документу визначає, що МВС відповідно до покладених на нього завдань: а) забезпечує формування пропозицій до обсягів державного замовлення на підготовку, перепідготовку та післядипломну освіту фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів для МВС, Національної гвардії та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує Міністр; б) забезпечує на базі навчальних закладів, що належать до сфери управління МВС, підготовку та професійне навчання кадрів для МВС, Національної поліції та Національної гвардії; в) установлює порядок добору, направлення та зарахування на навчання до навчальних закладів, що належать до сфери управління МВС; г) установлює порядок організації та строку професійного навчання працівників МВС, Національної поліції та Національної гвардії; ґ) здійснює організаційно-методичне супроводження навчального процесу в навчальних закладах, що належать до сфери управління МВС; д) організовує та здійснює поточне і перспективне планування, розроблення планів основних організаційних заходів МВС, роботи колегії МВС, нарад керівництва МВС [2, ч. 4].

Таким чином, маємо підстави для розроблення нової класифікації освітніх функцій МВС. Ураховуючи фактори, що впливають на реформування системи освіти, а також факт закріплення у нормативно-правовій базі функції МВС, в основу класифікації покладемо певні етапи (частини робіт), необхідні МВС для здійснення всього циклу реалізації загальної освітньої функції. Отже, за цим критерієм можна виділити: 1) формування державного замовлення та порядку добору за всіма видами навчання для ЗВО МВС; 2) установлення порядку організації та строків навчання в ЗВО МВС; 3) здійснення організаційного планування та методичного супроводження навчального процесу ЗВО МВС.

У зв'язку з викладеним для системи МВС маємо певну ієрархію функцій: освітня функція держави, загальна освітня функція та функції, які реалізує МВС у сфері освіти, і функції безпосередньо закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що перебувають у підпорядкуванні МВС України.

Виходячи із того ж самого критерію класифікації, зміст класифікації функцій для відомчих ЗВО виглядатиме інакше, ніж для органу, якій здійснює управління, а саме: 1) забезпечення якісного

добору та високого рівня підготовки кадрів для потреб МВС і підпорядкованих йому ЦОБВ; 2) використання та залучення ресурсів для всебічного забезпечення навчального процесу; 3) розвиток якості освіти ЗВО.

Аналіз отриманих даних свідчить про їх корисність для оцінювання реформ системи відомчої освіти МВС. Зокрема, спираючись на зазначений інструмент, можна зрозуміти, що функції ЗВО МВС із підготовки кадрів за окремими спеціальностями (перелік яких фактично визначає весь зміст відомчої освіти) насправді виходить за межі, регламентовані основними законами, положеннями та статутами, що діють у галузі вищої освіти, тобто наявної нормативно-правової бази.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Концепції реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 25.11.2016 № 1252 // ІАС Консультант : сайт. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=0AMQ2E07D1> (дата звернення: 11.11.2020).

2. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п> (дата звернення: 11.11.2020).

Одержано 15.11.2020

УДК 378.016:81'243:316.7

Ганна Сергіївна БАБАК,

*викладач кафедри іноземних мов факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3124-8212>;*

Наталія Валеріївна КРАСНОВА,

*старший викладач кафедри іноземних мов факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1986-9083>*

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ТА ЗАСОБИ ЙОГО ЗАСВОЄННЯ

Включення в зміст навчання країнознавчих знань забезпечують засвоєння реалій іншої національної культури, розширення їхнього загального кругозору, що приведе також до підвищення інтересу до іноземної мови.

До категорії засобів навчання, що більше усього можуть наблизити студента/курсанта до природного культурологічного середовища, відносяться автентичні матеріали: справжні літературні, образотворчі, музичні добутки, предмети реальної дійсності (одяг, меблі, посуд) та їх ілюстративне зображення. Нерідко в цей перелік потрапляють одноразові, повсякденні матеріали, такі, як афіші-оголошення, анкети, квитки проїзні і вхідні, вивіски, етикетки, меню, рахунки, карти, рекламні проспекти з туризму і т.д. Перераховані вище матеріали можна виділити в самостійну групу прагматичних матеріалів. Специфіка цих засобів полягає в тім, що вони стимулюють майже справжню комунікацію: студенти/курсанти ніби-то проживають усі події, грають визначені ролі, вирішують проблеми (купівлі, екскурсій, вибору навчального центра і професії, заповнення анкет, вибору меню і т.д.).

При навчанні іноземної мови можна використовувати лінгвокраїнознавчий матеріал з таких сфер:

1) **учбово-професійна сфера спілкування:** оголошення по працевлаштуванню; розклад уроків; вирізки з газет і журналів про систему освіти, бюджетні асигнування, рекламні проспекти різних навчальних центрів (курси іноземної мови, підвищення кваліфікації і т.і.); програми різних заходів (музичні, образотворчі, спортивні);

2) **соціально-культурна сфера спілкування:** запрошення на виставки, концерти, до музеїв; програми екскурсій, турів, розваг під час літнього відпочинку; вхідні квитки на видовищні заходи,

рекламні проспекти, довідники з ілюстраціями визначних пам'яток, карти-плани міст; програмки й афіші спектаклів, концертів, фестивалів, масових видовищ;

3) побутова сфера спілкування: предмети побуту; проспекти – реклами: готелів, кемпінгів, пралень, перукарень; схеми-плани усіх видів транспорту; проїзні квитки усіх видів транспорту; рахунки для оплати різних видів послуг.

4) торгово-комерційна сфера спілкування: рекламні проспекти різноманітних товарів; запрошення-реклами в ресторани, кафе, бари (із зазначенням різноманітних страв та послуг); меню замовлених страв, відомості про доставку їх додому, зазначення їхньої вартості; рецепти приготування національних блюд; рахунки за обіди, вечері; талони для купівлі товарів.

5) спортивно-оздоровча сфера спілкування: реклама оздоровчих центрів, спортивних комплексів; афіші про масові спортивні заходи; рекламні проспекти різних лікувальних заходів і засобів.

6) сімейно-побутова сфера спілкування: листи, листівки, запрошення; візитні картки; бланки вітальних листівок у зв'язку з різними святами (народження, весілля, ювілей, хрестини). Функціонально-цільове призначення прагматичних матеріалів може бути різним.

Вони використовуються для отримання країнознавчих знань: наприклад, викладач демонструє прагматичні матеріали, повідомляє інформацію, доповнює зміст підручника, або учні самостійно “добувають” інформацію з прагматичних матеріалів, а потім надають свій варіант на занятті, слухають доповнення викладача й інших учнів, або викладач і учні спільно працюють щодо систематизації розрізнено отриманої інформації, складають колажі, альбоми. Також, цю інформацію можна використати для організації мовного спілкування, розвитку усного мовлення у сферах і ситуаціях спілкування (сімейно-побутовій, учбово-трудовій, соціально-культурній, спортивно-оздоровчій): організація інтерв'ю, різних опитувань про навчальні і спортивні центри; вивчення вимог, пов'язаних з одержанням різних професій; прогнозування по довідниках і картах маршрутів екскурсій; імітація подорожей, відвідувань ресторанів; вибір подарунків по рекламних проспектах і т.і. Викладач повинен користуватися вищезазначеним матеріалом для семантизації мовних одиниць, розвитку компаративних умінь, для допитливості, пізнавальної активності та інтересу.

Одержано 15.11.2020

УДК 340.1:328.13(477)

Анастасія Геннадіївна БАЙБАК,

*викладач кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КАБІNETУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

Серед нормативно-правових актів, що регламентують нормотворчу діяльність Кабінету Міністрів України, слід назвати такі, як Регламент Кабінету Міністрів України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 08.07.2009 р. № 712 [1]; Методика проведення аналізу впливу регуляторного акта, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.2004 р. № 308 [2]; Правила підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 06.09.2005 р. № 870 [3]; Правила розроблення проектів технічних регламентів, що затверджуються Кабінетом Міністрів України, на основі актів законодавства Європейського Союзу, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 18.06.2012 № 708 [4].

Згадані нормативно-правові акти містять певні вимоги (процедурні і змістовні) до нормотворчої діяльності, а саме своїми приписами визначають: види актів, які видаються Кабінетом Міністрів України; процедуру підготовки проектів актів; порядок погодження та консультацій проектів актів; проведення експертизи (правової) проектів актів; внесення проектів актів на розгляд; прийняття актів; порядок офіційного оприлюднення актів, внесення змін і доповнень до актів тощо.

Окремо слід відзначити про загальні підходи до підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України, їх форму, структуру та техніко-юридичні особливості розроблення з урахуванням

нормопроектувальної техніки, що містяться в згаданих Правилах підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 06.09.2005 р. № 870 [3].

У п. 3 Правил закріплено положення про те, що під час підготовки тексту проекту акта Кабінету Міністрів України слід дотримуватися таких принципів:

- логічна послідовність (полягає у логічному зв'язку всіх компонентів проекту акта, чітко виявлених причинно-наслідкових зв'язках між повідомлюваними діями (фактами) - як у межах одного речення, так і в межах усього акта;

- належна ясність викладу, точність опису (базується на правильному та професійно грамотному доборі слів і словосполучень (термінів), точності, лаконічності і водночас доступності мови актів);

- свобода від суперечностей (виявляється, у тому, що обрані слова (словосполучення) належать до різних сфер мовлення; неприпустима в актах суперечність смислового плану, коли наведені в тексті норми не узгоджуються одна з однією або взаємно виключаються, а також використання розмовної лексики, русизмів; потрібно уникати вузькогалузевих професіоналізмів);

- лаконічність (досягається шляхом попереднього обдумування змісту проекту акта, складення плану, оптимальної заміни складних речень простими, а також уникання дісприкетних і дісприслівникових зворотів в значній кількості);

- правильність компоновки проекту акта (кожен аспект порушеного питання повинен зайняти певне місце в логічній структурі проекту акта та не збігатися з іншим аспектом; недотримання цієї умови призводить до розтягнутості, великого вступу, складних мотивувань, повторів);

- нормативність мовних засобів офіційно-ділового стилю (мова актів повинна відповідати сучасним правописним нормам; потрібно вживати слова (терміни) у значеннях, закріплених за ними словником) [3].

У Правилах підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 06.09.2005 р. № 870 міститься визначення нормопроектувальної техніки, під яким розуміють «систему правил і прийомів підготовки проектів актів, що забезпечує максимально повну і точну відповідність форми нормативних положень їх змісту, простоту викладу та доступність для розуміння, вичерпне охоплення питань, що належать до предмета правового регулювання актів». (п. 4) [3].

Основними елементами нормопроектувальної техніки визначаються: методологія розроблення проекту акта та визначення його структури; правила і прийоми викладення нормативних положень з обов'язковим дотриманням вимог щодо уніфікації термінології та мовного оформлення; правила внесення змін до постанов (розпоряджень), визнання їх такими, що втратили чинність, або скасування. (п. 4) [3].

Проект акта Кабінету Міністрів повинен відповідати таким вимогам: логічна послідовність викладу; взаємозв'язок нормативних положень; відсутність суперечностей у тексті проекту акта, узгодженість його положень з актами законодавства; оптимальна стислість викладу нормативних положень; кожне слово повинне нести смислове навантаження; доступність для розуміння; точність та уніфікованість термінології, дотримання мовних норм; зменшення до мінімуму кількості актів з одного питання. (п. 5) [3].

Окрім зазначеного, Правила підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 06.09.2005 р. № 870 визначають процедуру підготовки проектів постанов і розпоряджень, а саме порядок подання та розгляду проектів, наявність обов'язкових структурних елементів та вимоги до оформлення проектів (змісту – назви і термінології, структури, стилю і викладу, посилань) [3].

Необхідно відзначити, що у вітчизняному правовому полі не існує єдиного нормативного акту, насамперед, закону, в якому містилися б усі формальні та змістовні вимоги, що стосуються підготовки, прийняття, оприлюднення, моніторингу ефективності дії нормативно-правових актів.

Список бібліографічних посилань

1. Регламент Кабінету Міністрів України : затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 08.07.2009 № 712 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-п> (дата звернення: 16.10.2020).

2. Методики проведення аналізу впливу регуляторного акта : затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.2004 № 308 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/308-2004-п> (дата звернення: 18.10.2020).

3. Правила підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України : затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 06.09.2005 № 870 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/870-2005-п> (дата звернення: 18.10.2020).

4. Правила розроблення проектів технічних регламентів, що затверджуються Кабінетом Міністрів України, на основі актів законодавства Європейського Союзу : затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 18.06.2012 № 708 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/708-2012-п> (дата звернення: 18.10.2020).

Одержано 16.11.2020

УДК 343.102

Ольга Олександрівна БАКАЄВА,

*здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та розкриття злочинів
Харківського національного університету внутрішніх справ,
викладач кафедри юридичних дисциплін
Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗШУКУ СУБ'ЄКТА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ

Зі звітів Офісу Генерального прокурора України щодо стану злочинності в нашій державі не вбачається значного приросту вчинюваних кримінальних правопорушень. Так, зокрема, здійснивши вибірку зареєстрованих органами досудового розслідування кримінальних правопорушень за серпень, вересень та жовтень 2020 року розуміємо, що станом на серпень до інформаційної системи «Єдиний реєстр досудових розслідувань» було внесено відомості про початок розслідування щодо 30313 кримінальних правопорушень різного ступеня тяжкості, у вересні розпочато 25902 кримінальних проваджень, у жовтні - 27 547 [1]. Частину з них становлять кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Загалом, динаміка вчинення кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи останніми роками демонструє стійку тенденцію до зменшення. Однак, зниження зазначених показників не вирішує криміногенної ситуації, що склалася.

Ефективність кримінального судочинства загалом та досудового розслідування зокрема пов'язана зі швидким, повним, всебічним та неупередженим розслідуванням. А встановлення місця перебування суб'єкта вчинення кримінального правопорушення є важливою умовою для успішного закінчення досудового провадження, а отже, і для відновлення порушених прав потерпілих від злочинного посягання осіб.

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи унормовані Розділом IV Кримінального Кодексу України, який вміщує склади правопорушень, передбачених такими статтями: ст. 152 Згвалтування, ст. 153 Сексуальне насильство, ст. 154 Примушування до вступу в статевий зв'язок, ст. 155 Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, ст. 156 Розбещення неповнолітніх.

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи характеризуються прямим умислом, оскільки вони є свідомими діями, направленими на порушення встановленого в суспільстві порядку міжособистісних відносин і вчиняються в аморальний з винятковим цинізмом спосіб. Вчинення їх супроводжується в деяких випадках спричиненням тяжкої моральної та фізичної шкоди особі, а в окремих випадках навіть вбивством.

Зважаючи на те, що злочинні посягання на статеву свободу та статеву недоторканність особи, здебільшого, відбуваються в умовах неочевидності, слідчі ситуації, що формуються на момент початку кримінального провадження, характеризуються гострим дефіцитом інформації або ж повною її відсутністю як про обставини події кримінально караного діяння, так і про його учасників.

У випадках, коли з моменту вчинення кримінального правопорушення пройшло не занадто багато часу, розумним буде здійснення традиційного пошуку по «гарячих слідах». Так, огляд місця події при розслідуванні злочинного посягання на статеву свободу особи по «гарячих слідах» проводиться для виявлення слідів правопорушення, з'ясування обставин, що мають істотне значення для кримінального провадження.

Хоча розвинена інфраструктура великих міст дозволяє переміщуватися на значні відстані за досить нетривалий час, варто розуміти те, що правопорушник в більшості випадків має досить обмежене коло маршрутів та шляхів підходу й відходу з місця вчинення кримінального правопорушення. При цьому він змушений переміщуватися через певні ділянки місцевості, здійснювати прохід через будівлі, споруди, де й необхідно вести пошук ймовірних свідків. Серед зазначеної категорії осіб можуть виявитися люди, до професійних обов'язків яких входить забезпечення збереження територій, розташованих на шляху переміщення розшукуваного, забезпечення порядку і чистоти на них.

У випадках наявності в органів досудового розслідування характерних ознак зовнішності гвалтівника, свідкам доцільно ставити запитання про те, чи не спостерігали вони осіб, чії прикмети схожі з запропонованим до ознайомлення зовнішнім описом, які проявляли чи проявляють підвищений інтерес до осіб жіночої статі або поспіхом покидали місце події.

Недоліки, допущені при розслідуванні злочинних посягань, зокрема, поєднаних із сексуальним насильством, полягають в неякісній перевірці всіх обставин правопорушення. Поспішність висновків про причетність до злочинних дій, відсутність ретельного аналізу доказів, недостатньо глибоке дослідження особистості правопорушника є причинами низького розкриття таких кримінальних правопорушень [1].

Якісне вирішення питань досудового розслідування зазначеної категорії правопорушень лежить в комплексному підході, в більш глибокому проникненні в суть. Інформація, що дозволяє встановити всі обставини події, що відбулася, висунути версії про суб'єкта вчинення злочинного діяння, визначити напрямки розслідування, може бути отримана за допомогою моделювання способу дій, механізму заподіяння поранень або смерті, тобто шляхом аналізу наслідків, що настали.

Ефективне розслідування кримінальних правопорушення, зокрема, проти статевої свободи та статевої недоторканності особи сприятиме не лише гарантуванню безпеки в суспільстві, а й підвищенню довіри до органів, які стоять на варті правопорядку.

Список бібліографічних посилань

1. Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько - слідчої діяльності *Офіс Генерального прокурора України* : веб-сайт: URL <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>(дата звернення: 15.11.2020).
2. Топчій В. В. Кримінологічна характеристика особи насильницького злочинця. Європейські перспективи. 2015. № 5. С. 85 - 91. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/292/1/256_IR_1.pdf(дата звернення: 15.11.2020).

Одержано 16.11.2020

УДК 347.965.3

Сергій Сергійович БАНДУРКА,

доктор філософії, адвокат АО «Креденс»;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4826-5799>

ПРИНЦИП КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Адвокатська діяльність характеризується своєрідністю та унікальністю, а сам інститут адвокатури відіграє важливу роль у суспільстві, сприяє формуванню правопорядку, зміцненню законності та здійсненню справедливого правосуддя. Концептуальну у роль займають принципи адвокатури як основоположні засади, що визначають сутність адвокатури та адвокатської діяльності. Вони дають змогу дослідити функціональні та організаційні основи адвокатури через закріплену у законодавстві систему ідей, кожна з яких відображає якесь окремо визначене начало, а у сукупності характеризує увесь інститут адвокатури [1, с. 2].

Незаперечне значення для характеристики функціональних та організаційних основ адвокатури є принцип конфіденційності здійснення адвокатської діяльності (ч. 1 ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [2] і ст. 10 Правил адвокатської етики, затверджених Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури від 17.11.2012 р.[30]) займає важливе місце, оскільки є фундаментальною основою побудови відносин між адвокатом і клієнтом, що, по суті, є підставою здійснення адвокатської діяльності, адже без нього остання не матиме жодного сенсу.

А. Ф. Коні описує приватність відносин між адвокатом і клієнтом: «між захисником і тим, хто в стані тривоги і смутку від звинувачення звертається до нього з надією на допомогу, встановлюється тісний зв'язок довіри і щирості. Захисникові відкриваються тайники душі, йому намагаються роз'яснити свою невинність чи пояснити своє падіння і свою ганьбу, що приховується від інших, діляться такими подробицями особистого життя і сімейного побуту, щодо яких сліпа Феміда повинна бути і глухою» [1, с. 154].

Особа, яка звертається до адвоката, вже завідомо йде на те, щоб довіритись абсолютно незнайомій людині, а часто розповісти їй ті факти, які не знає її власне оточення. Справа в тому, що надання адвокату повної та достовірної інформації зможе забезпечити якісний та ефективний захист прав, свобод та інтересів особи, «виграти справу». Водночас особа небезпідставно розраховує на те, що така розмова та викладені факти не вийдуть за межі такої приватної розмови. Тому цілком обґрунтованими виглядають вимоги, викладені у частинах 2 і 5 ст. 10 Правил адвокатської етики, затверджених Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури від 17.11.2012 р., стосовно необмеженого строку дії цього принципу, що буквально свідчить про те, що, незважаючи на те, чи веде або вів адвокат цю справу, він однаково не повинен розголошувати жодних відомостей, які стали йому відомі в процесі, це стосується справ з будь-яким строком давності. Разом із тим адвокат самостійно повинен «забезпечити розуміння і дотримання принципу конфіденційності його помічниками, стажистами та членами технічного персоналу» [3]. Окрім того, зазначені положення у повному обсязі відповідають вимогам, закріпленим у пункті 2.3. Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства 1988 р., який розтлумачує сутність принципу конфіденційності [4].

Указані норми покладають на адвоката обов'язок не лише безстроково зберігати у таємниці та не розголошувати інформацію, яка стала йому відома внаслідок звернення до нього клієнта, та подальших фактів, які стануть йому відомі, пов'язаних із конкретною справою та особою клієнта, звичайно, за умови, якщо сам клієнт не дає на це згоди, а також забезпечувати нерозголошення такої інформації іншими пов'язаними з ним особами. Це правило не передбачає конкретної норми поширення такої інформації, а тому неважливо, яким чином вона буде поширена – усно чи письмово, наприклад шляхом оприлюднення документів, які містять такі відомості. За таких умов адвокат повинен приділяти увагу роботі з документами у справах, їх зберіганню для того, щоб унеможливити поширення таких відомостей або їх виток.

Серед складових елементів принципу адвокатської таємниці К. М. Северин виділяє його об'єкт, суб'єкт і мету: «об'єктом регулювання принципу конфіденційності адвокатської діяльності є особливий правовий стан клієнта, що безпосередньо виникає в результаті звернення за правовою допомогою до юриста. Водночас, повертаючись до суб'єктного складу принципу конфіденційності, що правова таємниця юриста стає більш захищеною, коли фахівець має статус адвоката. Тому будь-який юрист зобов'язаний попереджати клієнта перед початком надання правових послуг. Пов'язано це з тим, що відносини між адвокатом і клієнтом підпадають під режим конфіденційності вже із самого факту звернення до адвоката, що юрист забезпечити не може. Головна мета реалізації принципу конфіденційності – це забезпечення довірчих відносин між клієнтом та адвокатом» [1, с. 155].

Реалізація принципу конфіденційності під час здійснення адвокатської діяльності є суто правовою структурою – правовідносинами, що дозволяє зробити висновок, що склад втілення цього принципу відповідатиме складу правовідносин, до якого відносять його об'єкт (те, з приводу чого виникають такі правовідносини), суб'єктів (тобто їх безпосередніх учасників) і зміст (його становлять коло прав та обов'язків суб'єктів таких правовідносин). Так, об'єктом реалізації принципу конфіденційності під час професійної діяльності адвоката є адвокатська таємниця, а також інформація про персональні дані особи, тобто «відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована» (ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних») [5].

Дефініція адвокатської таємниці подається законодавцем у частині 1 ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» – це «будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності» [2]. Таким чином, саме такі дані становлять предмет адвокатської таємниці.

Іншу форму вираження він отримав у дослідженнях М. М. Погорецького, відповідно до яких цим предметом є: «1) факт звернення довірителя до адвоката, характер і зміст наданої йому юридичної допомоги; 2) відомості з особистого життя, сімейної, інтимної, суспільної, службової, господарської та іншої сфер діяльності довірителя, повідомлені адвокату (наразі адвокат може використовувати такі відомості у своїй діяльності лише у випадку згоди на це довірителя); 3) особисті записи довірителя, письмові документи, аудіо- та відеозаписи, інформація на електронних носіях. Усе це, а також відомості, отримані адвокатом унаслідок його участі в закритих судових засіданнях, та будь-які інші відомості, пов'язані з наданням юридичної допомоги, розголошення яких може завдати шкоду охоронюваним законом інтересам довірителя, адвоката або інших осіб, становить предмет адвокатської таємниці» [1, с. 157]. Тобто, необхідно говорити про нерозривний взаємозв'язок між принципом конфіденційності та адвокатською таємницею, при цьому зміст цього принципу не можна зводити виключно до дотримання останньої, оскільки реалізація цього принципу містить у собі і морально-етичний аспект, який не враховується під час визначення поняття адвокатської таємниці.

Водночас іншою нормою вказаної статті передбачається положення, яке, по суті, є винятком з правила безстроковості принципу конфіденційності, воно полягає в тому, що інформація, віднесена до адвокатської таємниці, може не належати до такої за наявності письмової заяви клієнта, якого стосується така інформація. Зауважимо, що до адвокатської таємниці не належить інформація, одержана від сторонніх осіб, вона може бути використана адвокатом за умови додержання ним законодавства в сфері захисту персональних даних.

Таким чином, зміст принципу конфіденційності насамперед становить обов'язок адвоката, його помічника, стажиста або іншої особи, пов'язаної з адвокатом трудовими відносинами, не розголошувати відомості, визначені законодавством як такі, що не підлягають розголошенню, у процесі здійснення адвокатської діяльності, а також право особи дати письмову згоду на можливість розголошення такої інформації.

Окремим елементом змісту вказаного принципу слід також визнати юридичну відповідальність, яку адвокат, його помічник, стажист або інша особа, пов'язана з адвокатом трудовими відносинами, нестиме у випадку розголошення адвокатської таємниці, – йдеться про кримінальну, адміністративну, цивільну та дисциплінарну відповідальність залежно від конкретних умов та обставин порушення принципу конфіденційності.

Список бібліографічних посилань

1. Загуменна Ю. О., Наджафли Е.М. Принципи здійснення адвокатської діяльності в Україні: адміністративно-правовий аспект: монографія. Харків: ТОВ «Планета-Прінт», 2020. 276 с.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
3. Правила адвокатської етики : затверджені Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури, З'їзд адвокатів України від 17.11.2012 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12> (дата звернення: 12.11.2020).
4. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства від 01.10.1988 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343 (дата звернення: 12.11.2020).
5. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481.

Одержано 14.11.2020

УДК [378.6:340](477)

Цвітана Сергіївна БАРАНОВА,

*аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ,
викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6559-3551>;*

Неля Олександрівна ЧМИРКОВА,

*студентка I курсу заочної форми навчання
другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право»*

БІНАРНІ ЗАНЯТТЯ ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Стрімкий розвиток нашої країни на сучасному етапі висуває нові вимоги до людського чинника. Існування значної кількості видів юридичної діяльності потребує відповідної кваліфікації фахівця, що, в свою чергу, є неможливим без засвоєння практичних знань необхідного рівня та професійної підготовки.

Кожен здобувач вищої освіти, який перебуває на стадії завершення навчання на певному освітньому рівні, постає перед вибором - яку професію обрати, а кожен роботодавець під час пошуку кадрів звертає велику увагу на практичні навички. Та як же їх отримати студентів під час навчання? Виходячи з цього, постає завдання розглянути та проаналізувати стан формування професійно-практичної підготовленої особистості, здатної кваліфіковано розв'язувати складні завдання.

Ще у 17 столітті Я.А. Каменський сформулював так зване «золоте правило»: «Нехай предмети відразу схоплюються кількома почуттями, замальовуються, щоб закарбуватися через зір і дію руки ... усіма засобами потрібно запалювати спрагу знань і палку старанність до навчання» [1].

Саме бінарні заняття є тією формою реалізації вищевказаного «золотого правила», яка здатна навчити майбутнього юриста практичним навичкам та вмінням. Сутність бінарних занять полягає в тому, що створюється багатогранний зв'язок між окремими дисциплінами освітнього процесу. Саме тому у процесі підготовки фахівців у галузі права існує необхідність у використанні

інтегрованого підходу до викладання предметів, зокрема впровадження бінарних занять, що дозволяє збагатити освітній процес за формами та змістом та озброїти здобувачів вищої освіти потрібними знаннями і практичними навичками.

Слово «бінарний» походить від латинського слова, що означає «подвійний», тобто взаємодія двох викладачів, яка переростає у творчий процес студентів та формує в останніх креативну компетентність. Мета бінарного заняття – створити умови мотиваційного практичного застосування знань, навичок та вмій [2].

Які основні переваги бінарних занять перед традиційними?

1. Професійні знання майбутніх фахівців формуються в комплексі, тоді як розрізнене вивчення дисциплін не дає уявлення про цілісне явище, дроблячи його на розрізнені фрагменти.

2. Форма проведення бінарного заняття захоплююча і нестандартна. Використання різних видів діяльності дає можливість студентам підтримувати увагу на високому рівні, що дозволяє говорити про розвиваючий ефект навчання.

3. Бінарні заняття підвищують потенціал студентів, ведуть до осмислення і знаходженню причинно-наслідкових зв'язків, до розвитку логіки, мислення, комунікативних здібностей.

4. Бінарні заняття дають можливість само реалізовуватися у творчому процесі як викладачу так і студенту, сприяють формуванню професійних компетенцій студентів.

Але в той же час маємо пам'ятати, не потрібно об'єднувати всі дисципліни в одне ціле, так як вони втрачають свою індивідуальність [3].

Завдання викладача полягає передусім у тому, щоб максимально активізувати внутрішні ресурси студента. Крім того, бінарні заняття сприяють активній взаємодії закладів вищої освіти та практикуючих підрозділів, поставити перед ними спільні завдання, виробити спільні дії і єдині вимоги.

Протягом 2019/2020 н.р. у Сумській філії Харківського національного університету внутрішніх справ проведено 74 бінарних заняття. Починаючи з вересня 2020 року, враховуючи карантинні обмеження у м. Суми, відбулося 11 бінарних занять, до яких залучалися практичні представники Головного управління національної поліції у Сумській області, прокуратури Сумської області, управління юстиції у Сумській області, юристи приватних фірм та інші. Враховуючи думку здобувачів вищої освіти, саме така форма заняття є найбільш цікавою та корисною для останніх.

Підсумовуючи вищезазначене, слід сказати, що призначення вищої юридичної освіти в тому, щоб надавати не тільки фундаментальні і професійні знання, а й насамперед виховувати законослухняного громадянина демократичної держави, який буде конкурентоспроможним серед всіх інших що вказує на важливість використання різних форм та методів викладання.

Список бібліографічних посилань

1. Психологія та педагогіка [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://psi-help.com/storya-pedagogki/29-pedagogchna-dyalnst-ta-teorya-komenskogo/176-didaktichn-vimogi.html>

2. Бінарні заняття як дієвий засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фармацевтів [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://college.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2014/05/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%B9%D0%BA%D0%BE.pdf>

3. Information technologies in education, science and production, 2013, ed. № 3(4), s.214.

Одержано 16.11.2020

УДК 342.841(477)

Альона Сергіївна БАХАЄВА,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування

факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6498-2213>

ЩОДО ПИТАННЯ ВИНЕСЕННЯ ТЕРМІНОВОГО ЗАБОРОННОГО ПРИПISУ

Сьогодні у державі проводиться активна роз'яснювальна робота серед населення, яка направлена на профілактику вчинення домашнього насильства. Така діяльність дає позитивні зміни у свідомості людей, про що свідчить статистика. Протягом 9 місяців 2020 року до Національної поліції України надійшло 157, 8 тисяч заяв та повідомлень про випадки домашнього насильства, складено 102, 9 тисячі протоколів про адміністративні правопорушення за статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (надалі – КУпАП), винесено 34 тисячі термінових заборонних приписів. Станом на вересень 2020 року у підрозділах Національної поліції на обліку перебувало 81, 9 кривдників [1]. У порівнянні з 2019 роком (141 814 звернень) кількість звернень громадян щодо фактів домашнього насильства збільшилось. З одного боку це обумовлено зростанням випадків домашнього насильства, з іншого – жертви стали здатні розрізняти його прояви, знають куди необхідно звертатися і вірять в допомогу держави. Крім того, зміни чинного законодавства України з протидії домашньому насильству внесли позитивні зміни у контексті захисту прав осіб, які стали його жертвами. Пріоритетність захисту життя особи, яка зазнала домашнього насильства є однією із головних відмінностей чинного законодавства. Запровадження спеціальних заходів реагування на прояви домашнього насильства, а саме винесення термінового заборонного припису (надалі – ТЗП) та обмежувального припису надають жертві почуття більшої захищеності.

ТЗП може бути винесений за заявою постраждалої особи. Окрім цього працівник поліції за своєю ініціативою керуючись результатами проведеної оцінки ризиків вчинення домашнього насильства уповноважений виносити ТЗП строком до 10 діб, який може містити окремо чи у сукупності наступні заходи:

- 1) зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи;
- 2) заборона на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи;
- 3) заборона в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою [2].

Зазначені заходи покликані на негайне забезпечення захисту прав та інтересів постраждалої особи та убезпечення її від подальшого негативного впливу проявів домашнього насильства. При цьому майнові права кривдника є другорядними у випадках, коли необхідно фізично дистанціювати учасників події.

На ряду з вищевикладеним існують деякі суперечливі моменти щодо винесення ТЗП. По-перше, чинне законодавство України не містить положень про вік, з якого можливо виносити ТЗП. Логічно, що це є вік настання адміністративної відповідальності – шістнадцять років. Проте, ТЗП не є адміністративним стягненням. Згідно Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»(надалі – Закон) терміновий заборонний припис стосовно кривдника – це спеціальний захід протидії домашньому насильству, що вживається уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України як реагування на факт домашнього насильства та спрямований на негайне припинення домашнього насильства, усунення небезпеки для життя і здоров'я постраждалих осіб та недопущення продовження чи повторного вчинення такого насильства[2]. Звертаючись за роз'ясненнями з питання винесення ТЗП до Методичних рекомендацій щодо запобігання та протидії насильству Міністерства освіти і науки України (рекомендаційний лист від 18.05.2018 № 1/11-5480) бачимо, що у пункті 5.1 розділу V зазначено, що виносити ТЗП особі, яка на момент його винесення не досягла 18 років заборонено. Вищевикладене суперечить положенням ст. 25 Закону, у якій законодавець обмежує застосування заходів ТЗП до дитини-кривдника, а саме забороняє застосовувати зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої

особи, а також заборону на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи, якщо особа не досягла 18 річного віку та має спільне місце проживання із жертвою. При цьому законодавець дозволяє заборонити дитині-кривднику в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою, що також є одним із заходів ТЗП [2]. Таким чином виносити неповнолітньому кривднику ТЗП можна. Знов таки, пряме посилення на вік, з якого застосовувати спеціальний захід протидії домашньому насильству відсутнє.

По-друге: немає чіткого розуміння про обов'язковість складання протоколу про адміністративне правопорушення у разі винесення ТЗП. З одного боку, пріоритетним завданням є захист жертви від проявів домашнього насильства, а також стимулювання кривдника на припинення здійснення протиправних дій у майбутньому. З іншого боку – кривдник повинен понести відповідне покарання за свої дії. У разі складання виключно ТЗП ми не будемо мати документу, у якому фіксується сам факт вчинення правопорушення, за яким буде прийнято рішення щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності. При цьому ТЗП є самостійною підставою взяття кривдника на профілактичний облік. Проте, у разі порушення вимог обмежень, зазначених у ТЗП, буде складений протокол про адміністративне правопорушення за статтею 173-2 КУпАП. На думку науковців штраф, як санкція за вчинення домашнього насильства є недоречним, оскільки часто саме жертва його і сплачує.

Систематичне вчинення домашнього насильства тягне за собою кримінальну відповідальність за ст. 126-1 Кримінального кодексу України. Систематичність характеризує діяння як таке, що було вчинено три і більше разів. Отже, якщо протягом року особа була тричі (або більше) разів притягнута до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП, то вона за свої діяння понесе кримінальну відповідальність.

Врегулювання нормами законодавства віку винесення ТЗП є важливим, оскільки ситуації, коли неповнолітній перебуває у ролі кривдника також досить розповсюджені, особливо у тих випадках, коли жінка виховує та утримує дитину сама.

Щодо питання складання протоколу про адміністративне правопорушення одночасно з винесенням ТЗП: враховуючи те, що ТЗП є підставою взяття кривдника на облік із подальшим проведень з ним профілактичної роботи, а штраф у якості стягнення не є ефективним інструментом боротьби із проявами домашнього насильства, необхідно приймати рішення, виходячи із особливостей кожного окремого випадку.

Список бібліографічних посилань

1. Поліція з початку року винесла 34 тисячі заборонних приписів щодо домашніх кривдників. *Укрінформ* : веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3135249-policia-z-pocatku-roku-vinesla-34-tisaci-zaboronnih-pripisiv-sodo-domasnih-krivdnikiv.html> (дата звернення: 14.11.2020).

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 14.11.2020).

Одержано 15.11.2020

УДК 343.985

Тетяна Федорівна БЕЗСОННА,

*старший викладач кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2482-9564>*

УПРОВАДЖЕННЯ БЕЗКОНТАКТНИХ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

В сучасному світі функціонування документів, що містять безконтактний електронний носій із біометричними даними власника займає одне з ключових місць в паспортній системі, адже

це дає можливість відстежувати громадян, які перебувають на території тієї чи іншої держави для попередження та профілактики злочинів. Паспортна система України постійно розвивається і вдосконалюється, тож і на території нашої держави було успішно впроваджено використання документів, що містять безконтактний електронний носій із біометричними даними власника.

Одним із кроків для посилення запобігання злочинних діянь було введено в обіг документи з безконтактним електронним носієм, які дозволяють ідентифікувати особу не лише за фотокарткою але і за біометричними даними. У 1980-х роках з'явилися перші машинозчитуємі паспорти. Це було зроблено у зв'язку із збільшенням числа повітряних перевезень, появою аеробусів та авіалайнерів. Такі паспорти були введені за вимогою всесвітньої організації цивільної авіації (ІСАО) для підвищення швидкості перевірки документів та збільшення потоку пасажирів. Наступним кроком стало використання біометричних паспортів із вмонтованим електронним чіпом. Даний вид документу з'явився в результаті збільшення числа підроблених документів, а також у зв'язку з необхідністю більш точної ідентифікації власника документа. У 2002 році представники 188 країн світу підписали Новоорлеанську угоду, яка визнала біометрію особи основною технологією ідентифікації для паспортів та в'їзних віз наступного покоління. Відповідно до інформації всесвітньої організації цивільної авіації (ІСАО) більше 90 країн з 193 держав-членів ООН в даний час видають такі документи, при цьому ще більше двадцяти держав готові до впровадження цих документів в найближчі роки. Україна також стала на шлях впровадження біометричних документів і 6 грудня 2012 року набрав чинності Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус». Відповідно до цього Закону в Україні були розпочаті роботи із запровадження оформлення і видачі паспорта громадянина України, що містить безконтактний електронний носій із біометричними даними власника документа. А з 1 січня 2015 року в Україні розпочалася видача біометричних закордонних паспортів.

Згідно із Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус», кожен громадянин нашої держави має право на отримання паспорта громадянина України для виїзду за кордон у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Даний документ посвідчує особу, підтверджує громадянство України особи, на яку він оформлений, і дає право цій особі на виїзд з України та в'їзд в Україну. Кожен громадянин України не може мати більше двох паспортів громадянина України для виїзду за кордон. 7 травня 2014 р. Урядом України було прийнято Постанову № 152 "Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон з безконтактним електронним носієм, його тимчасового затримання та вилучення", яка передбачає основні характеристики біометричного паспорту, в тому числі з переліком захисних властивостей бланка. Основними елементами захисту є імплантований безконтактний електронний носій, використання спеціальних фарб, папір з багатотоновим водяним знаком та захисними волокнами, УФ-захист, використання високого, офсетного, ірисного офсетного, трафаретного та інтагліо друку.

Таким чином, стає очевидним, що сучасний біометричний паспорт громадянина України має високий рівень захисних властивостей, які покликані забезпечити документ від підробок та встановити його справжність як при звичайній перевірці так і при експертному дослідженні. Вважається, що такі документи виключають можливість користування ними будь-якою особою, окрім власника. Отже, впровадження таких документів, які забезпечують ідентифікацію особи за біометричними даними, може бути визнано одним із способів запобігання злочинам, адже виконує превентивну функцію у протидії злочинності як на національному, так і на міжнародному рівні.

Одержано 13.11.2020

УДК 340.136

Юлія Олегівна БЕЗУСА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0494-6525>

ПРИНЦИПИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ПІДЗАКОННИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

У юридичній літературі завжди звертається увага на те, що будь-яка юридична діяльність спирається на принципи права, які є основоположними засадами, котрі визначають характер та зміст юридичної діяльності. У вітчизняному правознавстві всебічно опановано питання принципів права в нормотворчості, водночас, специфіка принципів упорядкування підзаконних нормативно-правових актів не показана в повній мірі. Ураховуючи те, що підзаконні нормативно-правові акти становлять левову частину законодавства України, всебічне опанування питання принципів систематизації підзаконних нормативно-правових актів, визначення їхньої особливості є актуальним науково-практичним завданням.

Принципи систематизації підзаконних нормативно-правових актів базуються на принципах права, основоположних принципах права, а також на принципах правотворчості. Принципи правотворчості диференціюються у залежності від виду правотворчості. Враховуючи, що законотворчість за своєю юридичною природною неоднорідна є принципи законотворчості та принципи правотворчості, ураховуючи те, що систематизація законодавства є частиною правотворчості, безсумнівно принципи систематизації підзаконних нормативно-правових актів відрізняються дещо від принципів систематизації законів.

У загальній теорії держави і права вказується, що систематизація нормативно-правових актів здійснюється на підставі певної системи принципів – обов'язкових вимог до цього виду юридичної діяльності. До головних принципів систематизації відносять її повноту, доцільність, оперативність, безперервність, професіоналізм здійснення та ін. Їх реалізація дозволяє суб'єктам систематизації досягти її мети – приведення нормативно-правових актів у впорядковану систему [1, с. 314].

Як стверджує Г.В. Джагупов, загалом поняття принципу систематизації потрібно розглядати як керівну, основну ідею, що концентрує в собі досягнення науки і практики, виражає інтенси суспільства й виконує функцію загально нормативного орієнтиру здійснення цієї діяльності [2, с. 106-107].

В.О. Томін надає наступне визначення: «принципи систематизації – це обов'язкові вимоги, реалізація яких дозволить суб'єктам систематизації досягти поставленого результату щодо приведення правових актів в збалансовану і придатну для використання систему» [3, с. 68]. Також зазначений дослідник стверджує, що принципами систематизації є: плановість; повнота; оперативність; безперервність; науковість [3, с. 69].

Особливо тісно робота по систематизації пов'язана з правотворчістю.

Стосовно ж підзаконних нормативно-правових актів, то можемо приділити увагу принципам правотворчої діяльності уповноважених на це органів. Зокрема, слід зазначити, що Р.С. Харчук до основних принципів правотворчої діяльності органів державної виконавчої влади відносить:

1) принцип законності, зважаючи на який, правотворча діяльність має відбуватися в межах повноважень суб'єкта нормотворення;

2) принцип верховенства права, який характеризується низкою ідей, що мають принципове значення або виступають як умови його реалізації: пріоритет прав людини, відповідність правової норми праву, правова визначеність та обмеження державної влади нормами права;

3) принцип демократизму, який виражається в тому, що сутністю правотворчості є вираження волі народу, його участь у розробці та прийнятті нормативно-правових актів;

4) принцип системності, яким передбачається комплексне нормативне рішення складних питань суспільно-політичного життя, в першу чергу, шляхом одночасної розробки та прийняття низки нормативних актів прямої дії, спрямованих на досягнення основної мети;

5) принцип науковості, який виражається в ефективному використанні юридичних та інших наук [4, с. 193].

Водночас, Є.А. Гетьман зауважує, що слід обов'язково звернути увагу на те, що вдосконалення функції упорядкування підзаконних нормативно-правових актів має відбуватися на принципах науковості та професіоналізму. Так, в нормотворчій діяльності органів виконавчої влади принцип науковості має реалізовуватися лише разом із принципом використання при розробці нормативно-правових актів практичного досвіду у галузі, в якій розробляється документ (у разі розробки локальних документів – з урахуванням особливостей регіонального розвитку і становища). Лише таким чином законодавство взагалі і підзаконні нормативно-правові акти органів виконавчої влади зокрема не будуть носити формальний «відірваний від реального життя» характер. Цей принцип має визначатися як принцип співвідношення наукового і практичного підходів при створенні нормативно-правових актів органів виконавчої влади та реалізується він шляхом вчинення наступних дій:

1) вивчення і аналіз потреб, інтересів суспільства, які вимагають нормативного регулювання;

2) залучення до нормотворчої діяльності експертів, вчених, інших спеціалістів-теоретиків і практиків галузі, в якій розробляється нормативно-правовий акт;

3) застосування позитивного міжнародного і вітчизняного досвіду органів виконавчої влади із створення нормативно-правових актів.

Принцип професіоналізму, в свою чергу, реалізується за допомогою принципу техніко-юридичної досконалості, який полягає у широкому використанні «вироблених юридичною наукою та випробуваних практикою правил і способів підготовки і оформлення нормативних положень, дотримання правил нормопроектувальної техніки», тобто створення нормативно-правових актів здійснюється з «урахуванням правил, способів, прийомів юридичної техніки, які є обов'язковими» для уповноважених на здійснення нормотворчої діяльності органів [5, с. 58].

Звертаючи увагу на дослідження Є.А. Гетьмана, відмітимо, що різниця між принципами науковості і професіоналізму полягає в тому, що під час реалізації принципу науковості передбачається залучення спеціалістів, експертів, науковців в певній сфері, в якій розробляється проект нормативно-правового акта. В свою чергу, принцип професіоналізму передбачає роботу професійно підготовлених, кваліфікованих спеціалістів саме із створення нормативно-правових актів, застосування спеціальних технологій, механізмів, засобів створення нормативно-правових актів незалежно від галузі. Тобто під час створення проекту нормативно-правового акта мають співпрацювати як науковці, спеціалісти, експерти із галузі, в якій створюється документ, так і фахівці у нормотворчому процесі [5, с. 58].

Висновок. Підсумовуючи, можемо стверджувати, що під час систематизації підзаконних нормативно-правових актів застосовуються принципи, що притаманні систематизації законодавства і процесу правотворчості. Таким чином, процесу здійснення систематизації підзаконних нормативно-правових актів не притаманні власні принципи.

Правотворчій діяльності органів державної виконавчої влади притаманні принципи органів, які здійснюють процес правотворчості у державі.

У вітчизняному законодавстві, а саме у Законі «Про нормативно-правові акти» мають бути нормативно закріплені наступні принципи систематизації нормативно-правових актів: законність, демократизм, гласність, захист прав, свобод і законних інтересів громадян, науковість, професійність і системність, оперативність, результативність, відповідальність.

Список бібліографічних посилань

1. Загальна теорія держави і права : підручник / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.

2. Джагунов Г. В. Принципи систематизації сучасного вітчизняного адміністративно-деліктового законодавства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* 2014. Вип. 29. Ч. 2. Т. 3. С. 106-109.

3. Томин В. А. Юридическая техника : учебное пособие. Санкт-Петербург : Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015. 84 с.

4. Харчук Р. С. Основні принципи правотворчої діяльності виконавчих органів влади в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 2. Том 3. С. 190-193.

5. Гетьман Є. А. Функція упорядкування підзаконних нормативно-правових актів в нормотворчому процесі органів виконавчої влади України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 2. Том. 3. С. 56-59

Одержано 13.11.2020

УДК 342.9:[351.74:343.34](477)

Ольга Ігорівна БЕЗПАЛОВА,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування
факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2886-695X>*

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ «CUSTODY RECORDS» В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

На сучасному етапі оновлення підходів до організації діяльності органів та підрозділів поліції першочергова увага приділяється створенню належних умов для забезпечення дотримання прав громадян в діяльності поліцейських, недопущення випадків насильства, першочергово з боку поліцейських. Це стосується не лише тих осіб, що звернулися до відділу поліції по допомогу, а й тих, що безпосередньо перебувають у відділах поліції в якості затриманих осіб. Сьогодні існуючі письмові форми обліку фактів затримання осіб поліцейськими не в повній мірі забезпечують можливість збору, накопичення та аналізу такої інформації.

Саме з цією метою в діяльність органів та підрозділів поліції активно впроваджується інформаційна підсистема обліку затриманих осіб інформаційно–телекомунікаційна система «Інформаційний портал Національної поліції України» (інформаційна підсистема «CUSTODY RECORDS»). Однією із основних причин, що зумовили її розробку та впровадження, є відсутність ефективного механізму контролю за перебуванням осіб у приміщеннях поліції та належної фіксації дій обох сторін.

Дана система призначена для покращення стандартів захисту прав затриманих осіб, внаслідок запровадження обов'язкового інтерв'ю під час доставлення до органу поліції, електронної фіксації всіх дій щодо затриманого (фіксація, накопичення, зберігання) та пошуку інформації про затриманих осіб, які перебувають під контролем поліції з моменту фактичного затримання. Тобто, інформація, яка повинна зберігатися в інформаційній підсистемі «CUSTODY RECORDS», стосується подій, що пов'язані із затриманням осіб, які підозрюються у вчиненні правопорушення уповноваженими особами органів поліції.

Передбачається, що функціонування інформаційної підсистеми «CUSTODY RECORDS» дозволить створити умови для підвищення стандартів захисту прав затриманих осіб та поліцейських, шляхом:

- зменшення навантаження на поліцейських задіяних у роботі з затриманими;
- захисту прав поліцейських від неправдивих звинувачень у неправомірних діях щодо затриманих осіб;
- здійснення дистанційного зовнішнього контролю за дотриманням прав затриманих осіб уповноваженими Управління дотримання прав людини Національної поліції України;
- електронної фіксації всіх дій щодо затриманої особи з моменту її фактичного затримання і до поміщення в слідчий ізолятор або звільнення з під варті;

- впровадження обов'язкового опитування затриманої особи та поліцейського, який здійснив затримання про обставини та підстави затримання;
- забезпечення контролю за дотриманням прав затриманої особи та унеможливлення контактів з нею осіб, які не мають на це повноважень;
- здійснення автоматизованого повідомлення центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про факт затримання особи;
- автоматизованого інформування відповідальних осіб про завершення терміну тримання затриманої особи;
- отримання звіту: про умови тримання, поведження та забезпечення прав затриманих осіб, стан здоров'я під час їх перебування в органах (підрозділах) поліції.

Основними блоками інформації, що міститься в інформаційній підсистемі «CUSTODY RECORDS», є такі таблиці: «Затримання»; «Очевидці затримання»; «Фотозображення»; «Опитування поліцейського»; «Опитування затриманої особи»; «Картка затриманого»; «Переміщення особи»; «Документування особи»; «Проведення медичного огляду»; «Харчування»; «Інформування РЦБВПД (Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги)».

Упровадження «CUSTODY RECORDS» забезпечить створення єдиного електронного дос'є на кожну затриману особу, фіксацію всіх аспектів, пов'язаних із затриманням, дотримання основних гарантій, які надаються затриманим особам, підвищить стандарти захисту прав поліцейських від можливих неправдивих звинувачень у неправомірних діях. Крім створення електронного дос'є на кожного затриманого (причин та підстав затримання, даних про проведення слідчих дій), в інформаційній підсистемі буде акумульовано відеофіксацію усіх дій, що мали місце в підрозділах поліції, а також інформацію з бодікамер поліцейських. Тобто, слід звернути увагу, що відео- та аудіофіксація дій поліцейських має відбуватися безпосереднього з моменту виникнення підстав для затримання особи. У результаті це дозволить істотно зменшити кількість незадокументованих затримань, а також маніпуляцій ними, вирішити певні спірні питання та конфліктні ситуації. Крім того це дозволить уникнути необґрунтованих звинувачень представників поліції у вчиненні ними неправомірних дій, а також уникнути катувань, що, на жаль, й досі мають місце в діяльності поліції.

Крім того, впровадження вказаної інформаційної підсистеми дозволяє здійснювати поліцейськими дистанційний нагляд через системи віддаленого відеоконтролю, тобто перевірку дотримання прав затриманих осіб, а також розгляд їх скарг.

У рамках функціонування інформаційної підсистеми «CUSTODY RECORDS» передбачається оновлення алгоритмів дій патрульних поліцейських, інспекторів чергової служби, слідчих. Також передбачається внесення штатних змін до структури відділів поліції та провадження посад поліцейських, відповідальних за затриманих в підрозділі поліції та дотримання прав людини («CUSTODY» офіцерів). До внесення відповідних організаційно-штатних змін передбачається, що їх повноваження будуть виконуватися інспекторами чергової служби.

Наразі дана підсистема, яка інтегрована в єдиний інформаційний портал Національної поліції, використовується в 133 ізоляторах тимчасового тримання, а також почала працювати в окремих відділах поліції Харкова та Северодонецька.

Важливою передумовою ефективного функціонування інформаційної підсистеми «CUSTODY RECORDS» є навчання поліцейських, які будуть безпосередньо працювати з нею. Так, у Харківському національному університеті внутрішніх справ Навчальний відділ поліції переобладнано з метою забезпечення функціонування інформаційної підсистеми обліку затриманих осіб інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» «CUSTODY RECORDS».

На базі Харківського національного університету внутрішніх справ вжито низку заходів щодо створення центру підготовки поліцейських роботі з системою «CUSTODY RECORDS» та стандартів роботи з затриманими особами, а саме:

- 1) з метою покращення стандартів захисту прав затриманих осіб та прав працівників поліції від можливих неправдивих звинувачень у неправомірних діях, запровадження зовнішнього незалежного контролю за процесами, що відбуваються у територіальних органах поліції, запроваджено

інфраструктурні зміни в облаштуванні «Навчального відділу поліції», зокрема, переобладнано приміщення: кімнати прийому громадян; чергової частини; кімнати інтерв'ю; кімнати (зони) для очікування спілкування зі службовою особою, відповідальною за перебування затриманих; кімнати для конфіденційного побачення з адвокатом; кімнати слідчих дій; кімнати затриманих;

2) укладено договір між Всеукраїнською благодійною організацією «Українська фундація правової допомоги» та Харківським національним університетом внутрішніх справ № 71 від 23.09.2020 р., яким передбачено надання благодійної допомоги у вигляді матеріальних цінностей/обладнання для сприяння впровадженню інформаційної підсистеми «CUSTODY RECORDS» у «Навчальному відділі поліції» Харківського національного університету внутрішніх справ в рамках проекту № SG53792 «Впровадження інноваційних рішень в роботі Національної поліції України для забезпечення прав людини». У рамках даного Договору отримано матеріальні цінності обладнання, використання якого дозволить забезпечити належну фіксацію всього періоду перебування затриманої особи під контролем поліції, починаючи з моменту її фактичного затримання;

3) завершено процедуру реєстрації комп'ютерів, що знаходяться у «Навчальному відділі поліції» на сервері ІПНІ по мережі ЄЦВМТ у підсистемі «CUSTODY RECORDS».

Варто зазначити, що в освітньому процесі з особливостями функціонування інформаційної підсистеми «CUSTODY RECORDS» можуть знайомитись не лише ті поліцейські, що будуть безпосередньо працювати з вказаною підсистемою, а і слухачі курсів підвищення кваліфікації усіх категорій поліцейських, а також курсанти. Це дозволить створити передумови для своєчасного ознайомлення курсантів та слухачів із правилами роботи з інформаційною підсистемою, завданнями, для виконання яких вони функціонує, та результатами, яких можна досягти під час роботи з нею. У результаті як у курсантів, так і у слухачів курсів підвищення кваліфікації будуть завчасно сформовані уявлення та отримано необхідний комплекс знань щодо важливості дотримання прав громадян в діяльності поліції, у тому числі дотримання стандартів дотримання прав затриманих осіб.

Таким чином, у Харківському національному університеті внутрішніх справ вжито комплекс заходів щодо забезпечення належної підготовки та підвищення кваліфікації осіб, відповідальних за перебування затриманих у територіальних органах поліції, слідчих та осіб, що здійснюють фактичне затримання.

Одержано 15.11.2020

УДК 346.27

Костянтин Вікторович БОГАТИР,

аспірант Донецького юридичного інституту МВС України;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8340-6388>

ОСОБЛИВОСТІ ЛІКВІДАЦІЇ ПРОФЕСІЙНИХ УЧАСНИКІВ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Відносини у кожній галузі економіки мають значну кількість особливостей. І ці особливості можуть не лише визначати окремі елементи правового статусу того чи іншого суб'єкта господарювання, але й можуть впливати на сам порядок утворення і припинення такого суб'єкта господарювання, зокрема і припинення внаслідок застосування до нього ліквідаційної процедури як окремої судової процедури у справі про банкрутство. Значну кількість особливостей мають відносини на ринку фінансових послуг. Можливо через це законодавець у Кодексі України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ) передбачив певні особливості застосування ліквідаційної процедури до окремих учасників ринку фінансових послуг. Зокрема такими особливими учасниками законодавець обрав страховиків. Для них виділено окрему статтю 92 «Особливості банкрутства страховиків» [1].

Стосовно застосування ліквідаційної процедури до окремих учасників ринку фінансових послуг вітчизняні вчені зазначають, що чинне законодавство потребує впровадження заходів, здатних припинити застосування тіньових схем учасниками процесу ліквідації, які суперечать суспільним інтересам, шляхом встановлення відповідальності засновників за незаконний вихід заснованих

ними підприємств з ринку, за непроведення у передбачених законом випадках процедури ліквідації тощо. Необхідність дотримання балансу інтересів при впровадженні таких заходів вимагає ув'язування їх із спрощенням процедури ліквідації окремих категорій суб'єктів господарської діяльності [2, с. 6].

Наявність публічних інтересів у діяльності страховиків вилилася у закріпленні в абзаці другого частини 3 статті 92 КУзПБ положення про те, що при проведенні ліквідаційної процедури єдиний майновий комплекс страховика, який використовується для здійснення страхової діяльності, може бути проданий тільки у разі згоди покупця взяти на себе зобов'язання страховика-банкрута за договорами страхування, за якими страховий випадок не настав до дня визнання страховика банкрутом [1]. Тобто виконання зобов'язань страховика перед його клієнтами за договорами страхування має пріоритет перед його зобов'язаннями перед його іншими кредиторами. А виконати зобов'язання за договорами страхування найбільш ефективно може інший страховик. Очевидно, керуючись такими міркуваннями, законодавець передбачив частину четверту досліджуваної статті 92 КУзПБ: «покупцем єдиного майнового комплексу страховика, який використовується для здійснення страхової діяльності, може бути тільки страховик» [1].

У разі визнання господарським судом страховика банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури всі договори страхування, укладені таким страховиком, за якими страховий випадок не настав до дати прийняття зазначеного рішення, припиняються, крім випадків викупу цілісного майнового комплексу покупцем із взяттям на себе зобов'язання страховика-банкрута за договорами страхування [1]. При цьому на основі частини сьомої статті 92 страхувальники за договорами страхування, дія яких припиняється через відкриття ліквідаційної процедури, мають право вимагати повернення частини виплаченої страховику страхової премії пропорційно до різниці між строком, на який був укладений договір страхування, і строком, протягом якого фактично діяв такий договір страхування, якщо інше не передбачено законодавством [1], що безумовно є логічним. Натомість логічною виглядає і норма у частині 8 названої статті, за якою страхувальники за договорами страхування, за якими страховий випадок настав до дня прийняття господарським судом постанови про визнання страховика банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури, мають право вимагати страхові виплати [1]. По суті такі страхувальники виступають кредиторами. І це підтверджується визначенням у частині 9 статті 92 КУзПБ черговості задоволення вимог кредиторів першої черги у разі визнання господарським судом страховика банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури [1].

Особливості ліквідації суб'єктів з надання страхових послуг визначаються статтею 92 «Особливості банкрутства страховиків» КУзПБ. Найбільшу цікавість являє остання – дев'ята частина цієї статті, якою встановлено шість черг задоволення вимог кредиторів за договорами страхування першої черги [1]. А отже вимоги різних кредиторів за різними договорами страхування поділено на шість черг. Очевидно, що вимоги усіх інших кредиторів страховика поділяються на черги на основі загальної для всіх банкрутів статті 64 КУзПБ.

Пунктом 6 частини першої статті 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» до ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів [3].

Ліквідація комерційних банків відбувається на основі спеціального Закону України «Про банки і банківську діяльність» [4] з урахуванням положень ще більш спеціального Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [5]. Визнання комерційного банку неплатоспроможним здійснюється не господарським судом, а Національним банком України; роль ліквідатора виконує тимчасова адміністрація.

Інвестиційні послуги є досить різноманітними. Вони опосередковуються різними інвестиційними договорами, що можуть значно різнитися одні від інших. До таких договорів можна віднести договір на капітальне будівництво, договір на створення і передачу науково-технічної продукції, концесійний договір, договір лізингу, договір про спільну інвестиційну діяльність, міжнародний договір про співробітництво у сфері інноваційної діяльності та ін. [6, с. 69-77]. Очевидно значна відмінність між інвестиційними послугами та, відповідно, між суб'єктами господарювання, які ці

послуги надають, стала причиною неможливості поєднання таких суб'єктів в межах однієї групи. Тому окремих норм, якими б визначалися особливості ліквідації суб'єктів підприємництва, що надають інвестиційні послуги, КУЗПБ не передбачено. Суб'єкти інвестиційної діяльності одночасно можна віднести до інших груп суб'єктів господарювання, банкрутство яких здійснюється у загальному порядку.

Операції з цінними паперами також є достатньо складними та розгалуженими. Їх надання можуть здійснювати різноманітні суб'єкти господарювання. КУЗПБ містить статтю 93 «Особливості банкрутства професійних учасників ринку цінних паперів» та статтю 94 «Особливості банкрутства емітента чи управителя іпотечних сертифікатів, управителя фонду фінансування будівництва чи управителя фонду операцій з нерухомістю» [1]. Основні особливості банкрутства таких суб'єктів господарювання знаходять прояв саме у процедурі ліквідації, на що слід звернути окрему увагу.

Частиною першою статті 93 «Особливості банкрутства професійних учасників ринку цінних паперів» КУЗПБ визначено, що якщо законодавством не встановлено окрему процедуру банкрутства відповідного професійного учасника фондового ринку, до такого учасника застосовуються положення цього КУЗПБ з урахуванням особливостей, встановлених цією статтею [1]. Аналогічно із тим, як у процедурі банкрутства страховика бере участь уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах нагляду за страховою діяльністю, так само у процедурах банкрутства юридичної особи, яка є професійним учасником фондового ринку, учасником справи про банкрутство визнається Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [1], що є логічним і має сприяти максимальному захисту інтересів усіх учасників процедур банкрутства.

Серед іншого цим державним органом установлюються не врегульовані статтею 93 КУЗПБ особливості процедури банкрутства професійних учасників фондового ринку, а також заходи щодо захисту прав та інтересів клієнтів [1]. Потреба у захисті прав інвесторів та підтримці самих учасників фондового ринку та власне розвитку цього ринку спричинила наявність у статті 93 КУЗПБ частини 6, згідно із якою цінні папери, грошові кошти та інше майно, що належать клієнтам професійного учасника фондового ринку, не включаються до складу ліквідаційної маси [1]. А в розвиток цієї норми діє норма частини 7: «з дня введення господарським судом процедури санації боржника чи визнання професійного учасника фондового ринку банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури цінні папери клієнтів підлягають поверненню клієнту, якщо інше не передбачено угодою керуючого санацією або ліквідатора з клієнтом» [1]. Логічно припустити, що за відсутності цих норм фондовий ринок України міг би просто зникнути.

На практиці може трапитися ситуація, коли майна банкрута - професійного учасника фондового ринку недостатньо для покриття вартості цінних паперів їхнім клієнтам. У такому випадку має застосовуватися норма з частини восьмої аналізованої статті КУЗПБ, згідно із якою якщо вимоги клієнтів щодо повернення належних їм цінних паперів на пред'явника, що мають однаковий міжнародний ідентифікаційний номер, перевищують кількість таких цінних паперів, які перебувають у володінні професійного учасника фондового ринку, повернення таких цінних паперів клієнтам здійснюється пропорційно до їхніх вимог. Вимоги клієнтів у незадоволеній їх частині визнаються грошовими зобов'язаннями і задовольняються в порядку черговості, передбаченому КУЗПБ [1]. Тобто, клієнти або контрагенти професійних торговців цінними паперами все одно не можуть вважати себе повністю унебезпеченими на випадок банкрутства останнього. У випадку його неефективної діяльності та відсутності у нього достатньої кількості цінних паперів на пред'явника клієнти або контрагенти стають звичайними конкурсними кредиторами і таким чином «стоять у черзі» разом із усіма іншими кредиторами.

В якості ліквідаційної маси професійного торговця цінними паперами серед іншого майна можуть виступати і належні йому цінні папери. Ті із них, які належать йому та допущені до торгів на фондовій біржі, підлягають продажу на фондовій біржі. Ті із них, що не допущені до торгів на фондовій біржі, підлягають продажу в порядку, встановленому КУЗПБ [1].

Отже, особливість ліквідації професійного учасника ринку цінних паперів полягає у пріоритетності захисту інтересів його клієнтів, залученні до процедур банкрутства в якості учасника Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, продажу частини цінних паперів банкрута через фондову біржу.

Список бібліографічних посилань

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
2. Титова О.В. Захист майнових інтересів учасників процесу ліквідації на підприємствах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Донецьк. 2006. 19 с.
3. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 року № 2664-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 1. Ст. 1.
4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5-6. Ст. 30.
5. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23 лютого 2012 року № 4452-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 50. Ст. 564.
6. Дерев'янка Б.В. Правове регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності: навч. посібник / Б.В. Дерев'янка; МВС України, Донецький юридичний інститут. Донецьк: Видавничий дім «Кальміус», 2012. 204 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 159.923:616/057

Юлія Василівна БОРЕЦЬ,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології Академії

Державної пенітенціарної служби (м. Чернігів);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7501-8606>

ІНДИВІДУАЛЬНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

На думку вчених, до складу індивідуально-психологічних факторів психічного здоров'я входять: психічні стани, психічні процеси, властивості особистості та ціннісні орієнтації.

Почнемо з розгляду психічних станів. Поведінка і діяльність людини в будь-який проміжок часу залежать від того, які саме особливості психічних процесів і психічних властивостей особистості виявляються протягом цього періоду, тобто від її психічного стану.

Психічний стан – наявний на даний час відносно стійкий рівень психічної діяльності, що проявляється в підвищеній або пониженій активності особистості. Психічний стан – психологічна характеристика людини, що відображає її тривалі, статичні душевні переживання [1, с. 76-79].

З позицій функціонування, психічний стан особистості виражається в тому, наскільки швидко чи повільно відбуваються в ньому реакції і процеси. Психічний стан тісно пов'язаний з індивідуальними властивостями особистості, оскільки він характеризує психічну діяльність не загалом, а індивідуально. Психічні стани можуть позитивно впливати на виконувану діяльність, на процес спілкування, а можуть і дезорганізувати їх.

Кожний психічний стан є переживанням суб'єкта й водночас діяльністю його різних систем, він має зовнішнє вираження і виявляється у зміні ефекту діяльності, яку виконують. Тільки за сукупністю показників, що відображають кожний з цих рівнів, можна зробити висновок про наявність у людини того чи іншого стану [1, с. 79-80].

Виділяють такі психічні стани як: стрес, тривога, настрій, афект, страх, гнів, сором, фрустрація, радість, агресія та ін. [2, с. 51-54].

Психічні стани можна класифікувати як вияви психічних процесів:

- Стани емоційні - настрої, афекти, тривога тощо.
- Стани вольові - рішучість, розгубленість тощо.
- Стани пізнавальні - зосередженість, замисленість тощо.

Психічні стани розрізняють також за глибиною і тривалістю. Кожний стан тимчасовий, його може змінити інший. З практичною метою виокремлюють стани миттєві (нестійкі), довготривалі і навіть хронічні, або оперативні, поточні та перманентні. Кожний стан - наприклад, тривога і замисленість, за певних умов може бути і оперативним (нестійким), і поточним (тривалим), і перманентним (хронічним). Перехід станів із поточних у перманентні може бути і позитивом, і негативом.

Психічні стани групують за різними ознаками. За суто психологічними ознаками стани бувають: інтелектуальні, емоційні, вольові й комбіновані.

Залежно від роду занять особистості психічні стани поділяють на стани у навчальній, трудовій, бойовій, побутовій, екстремальній та інших видах діяльності.

За роллю в структурі особистості стани можуть бути ситуативними, особистісними й груповими. Ситуативні стани виражають особливості ситуації, котра спричинила в особистості нехарактерні для її психічної діяльності реакції. Особистісні й колективні (групові) - стани, які є типовими для конкретної людини чи колективу (групи).

За глибиною переживань розрізняють стани глибокі й поверхові. Наприклад, пристрасть більш глибокий стан, ніж настрої.

За характером впливу на особистість, колектив (групу) стани поділяють на позитивні й негативні.

За тривалістю стани бувають тривалими й короткими.

За ступенем усвідомленості стани можуть бути більш-менш усвідомленими й неусвідомленими.

Психічним станом властиві такі особливості:

- Цілісність. Хоча стани і належать здебільшого до певної сфери психіки (пізнавальної, емоційної, вольової), вони характеризують психічну діяльність загалом за певний проміжок часу.
- Рухливість і відносна стійкість. Психічні стани мінливі: мають початок, кінець, динаміку.
- Прямий і безпосередній взаємозв'язок із психічними процесами і властивостями особистості [3, с. 47-50].

У структурі психіки стани розташовуються між процесами і властивостями особистості. Вони виникають унаслідок відображальної діяльності мозку. Але раз виникнувши, стани, з одного боку, впливають на психічні процеси (визначають тонус і темп відображальної діяльності, вибірковість відчуттів, сприйняття, продуктивність мислення індивіда тощо). Психічні стани слугують фоном, який сприяє вияву особливостей чи властивостей особистості.

Одночасно психічні стани випробують на собі вплив попередніх станів і властивостей особистості:

- Індивідуальна своєрідність і типовість. Психічні стани кожної людини своєрідні, оскільки нерозривно пов'язані з індивідуальними особливостями особистості, її моральними та іншими рисами.

- Крайнє різноманіття психічних станів. Про це свідчить такий неповний їхній перелік: подив і здивування, розгубленість і зосередженість, надія і безнадійність, зневіра і бадьорість, піднесення і збудженість, нерішучість і рішучість, напруженість і спокій тощо.

- Полярність. Кожному психічному стану відповідає протилежний стан. Так, активності протистоїть пасивність, упевненість — непевність, рішучості - нерішучість. Полярність станів, швидкий перехід людини з одного стану в протилежний, особливо яскраво виявляється в незвичайних (екстремальних) умовах [4, с. 132-134].

Перейдемо до розгляду психічних процесів. Психічні процеси - сприйняття, уявлення, увага, уява, пам'ять, мислення, мова та ін. - є найважливішими компонентами будь-якої людської діяльності. Для того, щоб задовольняти свої потреби, спілкуватися, грати, учитися і працювати, людина повинна сприймати світ, звертати увагу на ті або інші моменти або компоненти діяльності, уявляти те, що їй потрібно зробити або запам'ятати, обміркувати, висловлювати судження. Отже, без участі психічних процесів людська діяльність неможлива, вони виступають як її невід'ємні внутрішні моменти [1, с. 101-103].

Психічні процеси — складні утворення, в яких беруть участь різні психофізіологічні функції та різні сторони свідомості, у тому числі й екологічної. Психічні процеси мають свій специфічний зміст і розкриваються через розвиток цього змісту [1, с. 100-101].

Виділяють такі психічні процеси як пізнавальні психічні процеси та емоційно - вольові психічні процеси. Почнемо з розгляду пізнавальних психічних процесів.

Пізнавальна діяльність – це процес відображення в мозку людини предметів та явищ дійсності. Відображення реальності в людській свідомості може відбуватися на рівні чуттєвого та абстрактного пізнання.

Чуттєве пізнання характеризується тим, що предмети і явища об'єктивного світу безпосередньо діють на органи чуття людини – її зір, слух, нюх, тактильні та інші аналізатори і відображуються в мозку. До цієї форми пізнання дійсності належать пізнавальні психічні процеси відчуття та сприймання. Враження, одержані за допомогою відчуттів і сприймань, несуть інформацію про зовнішні ознаки та властивості об'єктів, утворюючи чуттєвий досвід людини.

Вищою формою пізнання людиною дійсності є абстрактне пізнання, що відбувається за участю процесів мислення та уяви. Істотною особливістю мислення та уяви є опосередкований характер відображення ними дійсності, зумовлений використанням раніше здобутих знань, досвіду, міркуваннями, побудовою гіпотез, тощо. Об'єктом пізнання у процесах мислення та уяви є внутрішні закономірності явищ і процесів.

Важливу роль у пізнавальній діяльності людини відіграє пам'ять, яка своєрідно відображується у свідомості у процесі пізнання. Важливою характеристикою пізнавальної діяльності є емоційно-вольові процеси, які спонукають особистість до активних дій, вольових актів. Пізнання предметів і явищ об'єктивної дійсності, психічного життя людини здійснюється всіма пізнавальними процесами.

Підґрунтям розумового пізнання світу, яким би складним воно не було, є чуттєве пізнання. Разом з тим сприймання, запам'ятовування, відтворення та інші психічні процеси неможливі без участі в них розумової діяльності, переживань і вольових прагнень. Але кожний з цих процесів має певні закономірності й постає у психічній діяльності або як провідний, або як допоміжний.

Як зазначалося нами, ще одним чинником психічного здоров'я є властивості особистості.

На тлі загальнолюдських фізичних і психічних особливостей у кожної людини помітно виокремлюються індивідуальні особливості, які позначаються на її житті, поведінці, діяльності.

Фізичні індивідуальні особливості – це конституція організму, його фізіологічні процеси: гуморальні, ендокринні, нервові.

Психічні індивідуальні особливості виявляються в різній швидкості реакцій, порогах чутливості, у властивостях уваги, пам'яті, спостережливості, кмітливості, в інтересах.

Індивідуально-психологічні особливості — неповторна своєрідність психіки кожної людини. Природною передумовою індивідуальних особливостей людини є передусім спадкові та природжені біологічні особливості будови та функцій організму. Дитина народжується з властивими їй конкретними задатками, на ґрунті яких за життя залежно від умов виховання розвиваються й формуються притаманні певному індивіду будова та функції організму, особистісне психічне буття.

Індивідуальні особливості особистості слід відрізнити від вікових, які настають з дозріванням або старінням організму. Індивідуальні якості особистості, наприклад швидкість реакції, міра активності, вразливості тощо, виявляються незалежно від віку без особливих змін.

Індивідуальні особливості особистості найяскравіше виявляються в темпераменті, характері та здібностях, у пізнавальній, емоційно-вольовій діяльності, потребах та інтересах.

Діяльність і поведінка людини зумовлюються не лише соціальними умовами життя, а й індивідуальними особливостями її психофізичної організації. Це виразно виявляється в темпераменті особистості.

Важливим елементом психічного здоров'я людини, що надає духовної визначеності системі мотивів, ціннісній орієнтації. Обираючи ту чи іншу цінність, людина тим самим формує свого роду довгостроковий план своєї поведінки й діяльності, визначає тривку смислової перспективи діяльності.

Ціннісні орієнтації можна визначити як вибір людиною певних матеріальних і духовних цінностей, як об'єктів, що визначають її цілеспрямовану життєдіяльність, весь спосіб життя. Ціннісна орієнтація завжди виявляється у сфері розгалужених взаємовідносин між людиною і суспільством

(стосовно праці, колективу, культури, побуту і т. п.). Саме вона дозволяє судити про ступінь втілення соціально необхідних норм, регламентацій, зразків поведінки в індивідуальній свідомості.

Ціннісна орієнтація — це вибіркове ставлення до носія цінності, який може бути реальним предметом задоволення потреб окремої людини чи соціальної спільності. Наявність усталених ціннісних орієнтацій свідчить про зрілість людини як особистості. Проявляються вони в діяльності та поведінці людини. Вони є своєрідним індикатором ієрархій переваг, які людина надає матеріальним чи духовним цінностям у процесі своєї життєдіяльності. Ціннісна орієнтація, сформована на рівні переконань, адекватно проявляється в реальній поведінці й діяльності людини.

Діяльність людини невіддільна від ціннісної орієнтації, яка спирається на ціннісні уявлення. Ціннісна орієнтація завжди носить індивідуальний характер. На відміну від неї, ціннісні уявлення, хоч і здаються людині суто індивідуальними, насправді ж завжди є типовими уявленнями певних соціальних груп, представником яких даний індивід виступає. Вони є зовнішніми стосовно до конкретного індивіда і лише привласнюються ним у результаті їх засвоєння. У такий спосіб забезпечується механізм взаємозв'язку і взаємодії індивіда й суспільства, одиничного і загального, внутрішнього й зовнішнього.

Своєрідною моделлю становлення ціннісної орієнтації особи виступають її життєві плани, які є прерогативою індивідуальної свідомості.

Ціннісна орієнтація формується на підґрунті базових (основних, ключових) цінностей, зміст і співвідношення яких в історії як окремої людини, так і людства в цілому надзвичайно різноманітні. Ціннісні орієнтації визначають смисл життя людини.

Серед чинників, які впливають на психічне здоров'я, в емпіричному дослідженні нами будуть вивчатись наступні психічні стани: тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність. Вибір даних факторів зумовлений тим, що з нашого погляду, вони є значимими для вікової категорії - студентська молодь. На наступному етапі перейдемо до опису діагностичного інструментарію та обговорення результатів емпіричного дослідження.

Висновки. Отже, психічне здоров'я — це стан душевного благополуччя, при якому людина може реалізувати свій власний потенціал, справлятися з звичайними життєвими стресами, продуктивно та плідно працювати, а також вносити вклад в життя свого суспільства. До психічного здоров'я належать такі ознаки, як відсутність психічних хвороб, нормальний психічний розвиток, сприятливий функціональний стан вищих відділів центральної нервової системи.

Визначено, що до складу індивідуально-психологічних факторів психічного здоров'я входять: психічні стани - наявний на даний час відносно стійкий рівень психічної діяльності, що проявляється в підвищеній або пониженій активності особистості; психічні процеси - найважливіші компонентами будь-якої людської діяльності, які можуть проявлятися у вигляді сприйняття, уявлення, уваги, уяви, пам'яті, мислення, мови та ін.; властивості особистості — властивості, які починаються на її житті, поведінці, діяльності; та ціннісні орієнтації - вибір людиною певних матеріальних і духовних цінностей, як об'єктів, що визначають її цілеспрямовану життєдіяльність, весь спосіб життя.

Список бібліографічних посилань

1. Максименко С. Д. Загальна психологія. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 272 с.
2. Вернік О. Л. Деякі особливості специфічного ставлення і поведінки підлітків у доквіллі. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць*. Т. 7. Екологічна психологія. Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2003. Ч. 1. С. 51-54.
3. Львовичкіна А. М. Основи екологічної психології: Навч. посіб. Київ: МАУП, 2004. 136 с.
4. Коцур Н. І., Гармаш Л. С. Психогігієна: Навчальний посібник. Чернівці: Книги — ХХІ, 2006. 380 с.

УДК 349.42

Іван Васильович БРИГАДИР,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри трудового та господарського права факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3181-3410>

ОБЧИСЛЕННЯ РОЗМІРУ ШКОДИ ВІД ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК НЕ ЗА ЦІЛЬОВИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ

В практиці правозастосування досить часто виникає питання визначення (обчислення) розміру шкоди яку завдано державі чи територіальній громаді при використанні земельної ділянки не за цільовим призначенням. Такі питання пов'язані не тільки з необхідністю компенсації цієї шкоди, але і є необхідною умовою правильної кваліфікації кримінального чи адміністративного правопорушення.

Незважаючи на те, що в певній мірі проблему обчислення шкоди від нецільового використання земельної ділянки врегульовано законодавством, однак, всі затверджені методики розраховані на можливість повернення земельної ділянки у стан, який передував порушенню. В практиці правозастосування постають окремі питання застосування відповідного земельного законодавства за умови неможливості повернення попереднього стану земельної ділянки.

В роботах закордонних вчених шкода завдана землям найчастіше розглядається як шкода доквіллю в цілому [1], а тому не носить такої специфіки як в Україні щодо використання земель не за цільовим призначенням. Більше того, посібники щодо управління землями не розглядають не цільове використання земель як підставу та необхідність компенсації шкоди [2]. Адже в розвинутих країнах Західної Європи практично не розглядається можливість нецільового використання земель, особливо враховуючи сталість такого користування та права приватної власності на землі впродовж тривалого часу.

У свою чергу, в Україні все частіше висвітлюються приклади нецільового використання земельних ділянок, які зачіпають інтереси не тільки держави чи територіальної громади як суб'єктів права власності на земельну ділянку чи органів управління. Порушуються права необмеженого кола осіб вразі порушення вимог щодо забудов територій, які мали б використовуватися людьми для рекреаційних потреб, оздоровлення тощо. Непоодинокими є приклади забудов або обмежень доступу до берегових ліній, лісопаркових зон. Крім випадків прямої неправомірної поведінки порушників, таким порушенням інколи передують рішення органів влади чи місцевого самоврядування щодо передачі в користування земельних ділянок для мети, яка суперечить вимогами правового режиму певної категорії земель. Такі незаконні рішення надають форму "узаконовавання" правопорушення та значно ускладнюють відновлення прав громадян або роблять таке відновлення фактично неможливим, в тому числі шляхом протиставлення різних права громадян одні одному. Наприклад, на підставі незаконного рішення про передачу земельної ділянки рекреаційного призначення для будівництва житла, після спорудження житлового комплексу відновити право людей на відпочинок неможливо без знесення житла, а це порушує інше конституційне право на житло громадян – добросовісних набувачів такого житла.

Такі ситуації виникають в практиці [3] і викликають значну проблему визначення розміру шкоди завданої державі та/або територіальній громаді прийняттям посадовими особами неправомірного рішення щодо передачі в користування або погодження використання земель в супереч вимогам щодо дотримання їх цільового призначення.

З огляду на необхідність кваліфікації правопорушення та обов'язок доведення розміру шкоди саме стороною обвинувачення, вбачається доцільнішим застосувати мінімальний, але законодавчо встановлений розмір шкоди від нецільового використання земельної ділянки. Ст. 221 Земельного кодексу України передбачає: "1. Громадяни та юридичні особи несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законодавства за такі порушення: ... г) невиконання вимог щодо використання земель за цільовим призначенням; ...". На

реалізацію даного положення в Україні прийнята та діє Методика визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2007 р. № 963 (в редакції від 09.09.2020 р).

В тексті вказаної Методики прямо вказано:

"1. Ця Методика спрямована на визначення розміру шкоди, заподіяної державі, територіальним громадам, юридичним та фізичним особам, на всіх категоріях земель внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу (далі - розмір шкоди). ..."

Не вдаючись в детальний опис розрахунків, слід вказати для прикладу розмір шкоди за умови використання для житлової забудови земель рекреаційного призначення в Київській області площею 1 га та нормативною грошовою оцінкою (умовно) 50 тис. грн., без обставини чи критерії природоохоронної цінності, наявності обмежень (обтяжень), які зумовлюють особливий режим використання земельних ділянок складає на 20.09.2020 р. 50904,55 грн. Застосування вказаної методики дозволяє використовувати законодавчо встановлений мінімум розміру шкоди, який не підлягає оцінці судовою експертизою, у зв'язку з правовим характером самого обчислення. Всі інші видатки є додатковими як то на проведення рекультивациі порушених земель, знесення будинків тощо, і можуть додатково бути використані при кваліфікації правопорушення та обчисленні збитків від таких дій.

Однак, в умовах сьогодення 50 тис. грн. наприклад у вартості житла біля обласних центрів України явно не значна сума як для кваліфікації правопорушення, так і для створення умов загальної превенції подібних правопорушень. Адже, розташування житлового комплексу в рекреаційній зоні значно підвищує ринкову вартість об'єктів нерухомості, і по суті, різницею у вартості однієї квартири потенційні ризики оплати нецільового використання земельної ділянки покриваються з значним запасом. Більше того, названою вище Методикою прямо передбачається: *"3. Розмір шкоди не включає витрати на: - знесення будинків, будівель і споруд, які самочинно збудовані чи будуються на самовільно зайнятих земельних ділянках чи на земельних ділянках, не відведених в установленому порядку на цю мету; - приведення земельних ділянок у стан, придатний для їх подальшого використання за цільовим призначенням; - проведення рекультивациі порушених земель."*

Тобто, вбачається, що поряд з компенсацією шкоди від самого факту нецільового використання земельної ділянки, законодавець передбачає необхідність знесення будівель, приведення земельних ділянок у стан, придатний для їх подальшого використання за цільовим призначенням та рекультивациі земель. Однак на практиці такого не відбувається і не може бути застосовано, що визнається самими правоохоронними органами. Тому існують намагання якимось чином застосувати інші підходи до обчислення розміру шкоди від подібних порушень, однак в силу відсутності прямої вказівки про них в законодавстві, такі спроби важко реалізувати в практиці правозастосування.

Висновок. Вбачається необхідним внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу" від 25.07.2007 р. № 963, якими передбачити:

- долучення до формул № 3 та № 4 коефіцієнту строку використання земель не за цільовим призначенням в бік збільшення кратно кількості років терміну землекористування;
- введення окремої формули розрахунку розміру шкоди заподіяної внаслідок використання земельної ділянки не за цільовим призначенням в разі неможливості повернути земельну ділянку в стан придатний для подальшого використання за цільовим призначенням або нездійснення такого повернення з інших причин.

Список бібліографічних посилань

1. Anders Enefjörn, Scott Cole, Matleena Kniivilä, Svein Erik Hårklau, Linus Hasselström, Tryggve Sigurdson and Johan Lindberg. Environmental compensation. Key conditions for increased and cost

effective application. / Nordic Council of Ministers 2015. 147 p. <http://dx.doi.org/10.6027/TN2015-572>. URL: <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:858413/FULLTEXT03.pdf>.

2. Land Use Planning Concept, Tools and Applications. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit. Eschborn, February 2011. 236 с. URL: <https://landportal.org/file/9781/download>.

3. Лист Національного антикорупційного бюро України від 02.10.2020 №02-012/34504 // Поточний Архів Харківського національного університету внутрішніх справ.

Одержано 12.11.2020

УДК 340.113

Оксана Валеріївна БРУСАКОВА,

кандидат філософських наук, доцент,

декан факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6522-8020>

ЗАКОННИЙ ІНТЕРЕС ЯК ПРАВОВА ЦІННІСТЬ

Термін «законний інтерес» не є новим для українського права, проте до цих пір викликає дискусію у представників загальної теорії права і вельми актуальний не тільки для розвитку юридичної науки, а й безпосередньо для правозастосовувачів, виступаючи самостійним об'єктом правового забезпечення суб'єктів. Одним з перших це поняття запропонував застосовувати ще у 1912 р. уродженець України, дореволюційний правник Г.Ф. Шершеневич, пояснюючи, що «якщо правопорушення є дія протиправна, то правопорушення немає там, де дія людини залишається в межах дозволеного об'єктивним правом, хоча б при цьому були порушені законні інтереси іншої людини» [1, с. 633]. Ще 100 років тому визнавалося існування суб'єктивних прав і законних інтересів, які є різною формою визнання і захисту інтересів індивідуумів з боку держави.

Категорія інтересу нерідко стає предметом наукових досліджень різних галузей наук - ця увага пояснюється міжгалузевим характером даного терміну. Ще І. Кант, розглядаючи проблему інтересу, вказував на усвідомлення суб'єктом своєї думки, на вираз конкретної волі, визначеного прагнення: «Інтерес є те, завдяки чому розум стає практичним, тобто стає причиною, що визначає волю» [2, с. 306]. Про правову природу інтересу в науковій юридичній літературі висловлені різні точки зору. При цьому присутність в змісті інтересу об'єктивної складової визнає більшість дослідників. Інтереси набувають особливого значення в правовій сфері в якості правових інтересів. Саме інтереси є видимим символом того, що склалися певні умови для формування правових правил (норм, принципів, способів, конструкцій), які можна застосувати до конкретних випадків. Можна говорити про правові інтереси як про видові поняття стосовно родового поняття «інтерес». Це означає, що інтерес в правовій сфері має певні додаткові ознаки, що надають йому правову якість. Кількість інтересів, які потребують правотворчої конкретизації і безпосередньої охорони, набагато ширша норм, що складають правову основу регулювання суспільних відносин. Право є більш статичним, ніж регульовані їм відносини.

Воно майже завжди «відстає від життя» як при упорядкуванні соціальних зв'язків, так і при опосередкуванні різноманітних інтересів. Тому й існують інтереси, які «пробивають» собі дорогу в «законотворчу матерію», «жадають» свого визнання в суб'єктивному праві, лобіюють право на існування в «захищеному державою» «гарантованому» вигляді. Ці інтереси в разі їх несуперечливості суті і принципам права в цілому і можна назвати законними [3, с. 87, 90]. Щодо виразу інтересів в праві слід відзначити, що умови життя соціальних верств не можуть бути безпосередньо виражені в праві; вони повинні пройти через опосередковану ланку, тобто отримати конкретизацію в інтересах, які є формою прояву і усвідомлення життєвих умов. Тільки шляхом даної конкретизації умови життя можуть стати мотивами правотворчої діяльності і привести до розгортання суб'єктивного етапу процесу правотворення - започаткувати дії механізму вираження інтересів в праві.

Але при вході від інтересів в правову сферу, при трансформації інтересів в правові інтереси необхідний ще один такий перехідний елемент. Як уявляється, цією перехідною ланкою є правові

цінності. Коли об'єкт інтересу набуває значення правової цінності шляхом утворення правових норм, що забезпечують реалізацію і захист зазначених інтересів, інтерес трансформується в правовий інтерес. Це пов'язано з тим, що інтерес як щось значуще для індивіда або колективу може бути неусвідомленим або невизнаним, а категорія цінності передбачає загальне визнання. Інтереси формуються юридичний мотив, який перетворюється в певних умовах в право. Перш за все повинен з'явитися викликаний інтересом юридичний мотив, слідом з'являється закон. Інтереси, звичайно, самі собою не відображаються в правовій ідеї. До тих пір, поки вони не усвідомлені, вони виступають лише в якості об'єктивного зв'язку між людьми і відповідно не грають ролі свідомо-спонукального чинника. При трансформації політичних, економічних та інших інтересів в правові вони стають елементом правовідносин, які в свою чергу є елементом надсистеми, тобто системи вищого порядку - механізму правового регулювання. Законний інтерес грає істотну роль в механізмі правового регулювання, безпосередньо пов'язаний з функціями права, його соціальною сутністю і цінністю. Економічні відносини кожного суспільства проявляються насамперед як інтереси. Соціально зумовлюється державно-вольовим, що в свою чергу є власне-юридичне. У соціальному змісті мають пріоритет політичні та економічні інтереси, так як саме вони пов'язані з державою і правом. Саме вони вимагають державно-правової підтримки та форми реалізації.

Ті, інтереси, які отримали визнання з боку закону, набувають нової якості, тобто перетворюються в юридичні інтереси. Юридичні і правові інтереси в цьому контексті можна вважати синонімами. Правове визнання інтересів здійснюється в двох формах. Ряд інтересів, таких як інтереси власників, що полягають у володінні, користуванні та розпорядженні майном, інтереси покупців, що полягають в передачі купленої речі, та ін., визнаються законом шляхом наділення зацікавлених осіб відповідними суб'єктивними цивільними правами. Законними інтересами є такі інтереси, які отримали визнання в законі за допомогою надання їхнім носіям суб'єктивних цивільних прав як засобу задоволення цих інтересів. Однак допускається існування і таких інтересів, визнання яких не супроводжується наділенням зацікавлених осіб – їхніх носіїв суб'єктивними цивільними правами. Вони не вважаються законними інтересами, але і не є також інтересами, які не мають юридичного значення, так як здатні впливати на зміст винесених судом рішень. Юридично значимим інтересом є інтерес, легально закріплений в якості обставини, що може або повинна враховуватися правозастосовчими органами при вирішенні відповідної справи. При цьому поняття законного інтересу та інтересу, що охороняється законом, розглядаються як синоніми. Таким чином, законний інтерес і юридично значущий інтерес слід вважати двома видами правових або юридичних інтересів. У зв'язку з цим можна зробити висновок, що в структурі правовідносин правові інтереси пов'язані як з об'єктом правовідносин, так і з їх змістом. Законні інтереси - це можливість, гарантована в меншій мірі, ніж дозволено поведінка в рамках суб'єктивного права. Законний інтерес - всього лише незабороненість, надана державою і в певній мірі підтримувана нею.

Законні інтереси учасників правовідносин впливають не тільки на реалізацію правових норм, а й на використання прав, які належать суб'єкту, а, значить, і на «координацію» обов'язків, які існують в суспільстві. Між законними інтересами і юридичними обов'язками досить багато спільного. Обидва феномени обумовлені рівнем розвитку і характером сформованих суспільних відносин, особливостями взаємодії різних учасників правовідносин. Вони виступають в якості необхідних «підспособів» правового регулювання, впливають на функціонування і вдосконалення суспільних відносин. Законні інтереси - це не тільки інтереси учасників правовідносин, які потрапили в сферу дії праворегулятивних механізмів, а й ефективний засіб правового впливу на соціальні процеси, досягнення цілей правового регулювання. При цьому слід зазначити, що якщо законний інтерес в якості правового інструменту представляє собою форму опосередкування потреб і інтересів суб'єктів правовідносин, відображаючи їх прагнення володіти певними соціальними благами, то юридичним обов'язком інтереси опосередковуються лише непрямо. Якщо законним інтересом прагнення суб'єкта опосередковується безпосередньо, то завдяки юридичному зобов'язанню це прагнення стає реальним, можливим за допомогою встановлених ним правил поведінки, визначених «рамкам повинності», що поширюються не тільки на «зацікавлених осіб» правовідносин.

Законний інтерес як невід'ємна властивість правосуб'єктності постає як ціннісна правова установка і як ціннісна правова орієнтація. Не всякий закон містить правовий елемент, тобто

захищає певну міру свободи і рівності суб'єктів, не всякі закономірності є правовідносинами, але немає права поза законом, немає правовідносин поза державним визнанням. У зв'язку з тим, що в політично організованому суспільстві право не може існувати поза державним визнанням, поняття «законний інтерес» набуває суб'єктивного характеру. Державне визнання і законодавче санкціонування не може обійти те, що є найголовнішим у життєдіяльності людей - їхні інтереси. Саме через зіткнення інтересів держава звертається до поняття «законний інтерес». Законний інтерес дає можливість проводити політику зміцнення держави і використовувати його як інструмент узгодження інтересів за допомогою права і юридичних законів.

Поняття «інтерес» виступає атрибутом сімейного законодавства, оскільки застосовується при сімейно-правовому регулюванні відносин між багатьма членами сім'ї. Зокрема, захист «законного інтересу» дитини виникає при встановленні опіки або піклування над дітьми, які залишились без піклування батьків.

Цікавим є питання щодо інтересу, наприклад, платника податків. Зароджуючись в свідомості платника податків, цей інтерес суб'єктивований. Законним він є тільки на думку самого платника податків, оскільки суть правового дозволу на володіння бажаним благом полягає у відсутності нормативної заборони на вчинення планованої дії або бездіяльності. Для податкового органу і законодавця народжуваний у свідомості платника податків інтерес до володіння благами в податковій сфері завжди прихований або, у крайньому разі, неочевидний. Виявляється він моментом свого позначення, вираженням платником податків своєї зацікавленості у володінні тим чи іншим благом. Законодавець просто не має фактичної можливості все заздалегідь передбачити і законодавчо закріпити. В реальному житті інтереси практично є невичерпними, їх прояви настільки різноманітні, що врегулювати їх в повному об'ємі є просто неможливо. При цьому і стверджувати, що всі законні інтереси не формалізовані, тобто перебувають за рамками тексту закону, було б невірно. Створюючи «точки напруги» в сфері податкових правовідносин, домагання платника податків виступають не тільки предметом податкових суперечок і наукових дискусій, а й підмогою для законотворчої діяльності, будучи, таким чином, каталізатором розвитку податкового законодавства. Будучи не закріпленими нормами податкового права, фактичні претензії платника податків через правозастосовче випробування створюють основу для законодавчого вирішення проблемних зон в системі правового регулювання, формують внутрішнє переконання законодавця і мотивують його легалізувати прагнення платника податків або накласти на нього своє вето, визнавши його неприйнятним.

Законодавець, керуючись по своєму зрозумілими державними та суспільними інтересами (помітимо, що сам подібний зворот фразеологізму вказує на регулятивну функцію інтересу) і діючи від імені держави, закріплює існуючі соціальні інтереси-норми або прописує знову сформульовані ним самим норми, використовуючи при цьому законодавчу техніку, що дозволяє доповнити соціальні норми, які зацікавили його, специфічно юридичними рисами як: загальнообов'язковість, формальна визначеність, представницько – зобов'язуючий характер, захищеність від порушень примусовою силою держави. Сутнісний структурний зв'язок, момент тотожності норми права та інтересу, що розглядаються з формального боку, полягає в єдиному, загальному для них структурному елементі – правилі поведінки або діяльності [4, с. 12]. Законний інтерес як правова цінність - це юридичне відображення взаємоузгодження сторін правовідносин на основі норм права.

Висновок. Категорія інтересу відіграє одну з центральних і системоутворюючих ролей як в теорії права, так і в практиці правозастосування. В якості базової складової, основи формування та розвитку правової системи в цілому інтереси безпосередньо впливають на поведінку і діяльність суб'єктів права. Диференційовані і такі, що постійно динамічно розвиваються, інтереси повинні бути адекватно виражені в правових нормах. Тільки в цьому випадку вони зможуть бути забезпечені з юридичної точки зору. Реалізація функцій права як найважливішого соціального регулятора можлива лише за умови забезпечення і поєднання інтересів різних соціальних груп за допомогою юридичних засобів і правових механізмів. Законний інтерес як правова цінність виражає спрямованість суб'єктивних прав і юридичних обов'язків двох сторін правовідносин і державної правової норми.

Список бібліографічних посилань

1. Шершеневич Г.Ф. Общая теория права. М.: Изд-во Бр. Башмаковых, 1912. 805 с.
2. Кант И. Сочинения : в 6 т. М. : Мысль, 1965. Т. 4. Ч. 1. 544 с.
3. Малько А.В., Субочев В.В. Законные интересы в правовой жизни общества: актуальные вопросы теории и практики. *Правоведение*. 2014. № 2 (313). С. 84-98.
4. Заморська Л.І. Правовий інтерес у змісті норм права: інтегративний підхід. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. №5. С.8-14.

Одержано 12.11.2020

УДК 351:005.1

Костянтин Леонідович БУГАЙЧУК,

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2429-5010>

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ АДВОКАТІВ, ПРОКУРОРІВ І СУДДІВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Сьогодні в країні започаткований черговий етап реформи юридичної освіти, метою якої визначено формування компетентностей, необхідних для розуміння природи і функцій права, змісту теоретичних засад (доктрин), принципів і основних юридичних інститутів, застосування права, а також меж юридичного регулювання суспільних відносин [1]. Вказаний документ також містить положення відповідно до яких система та структура підготовки правників та мережа правничих шкіл має відповідати міжнародним стандартам та сучасним потребам демократичного суспільства.

Аналізуючи наведені тези маємо, по-перше, сказати, що вивчення та імплементація закордонного досвіду підготовки фахівців в сфері права, безумовно, є своєчасним та актуальним кроком для нашої держави. В той же час така діяльність не повинна перетворюватися на «сліпе копіювання» та нехтування багаторічною успішною діяльністю вітчизняних правоохоронних інституцій щодо захисту прав і свобод громадян, боротьби зі злочинністю, забезпечення публічної безпеки та порядку.

А по-друге, на сьогодні в країнах світу та Європи немає єдиних стандартів підготовки фахівців в сфері права, як посадових осіб суду, прокуратури, адвокатів, так і працівників органів поліції.

Так у Чехії та Словаччині адвокатом, нотаріусом, прокурором стає особа яка здобула вищу юридичну освіту за магістерською програмою «Право та юридична діяльність» (Právo a právní věda) у ЗВО Чеської Республіки та склала кваліфікаційний іспит [2]. В свою чергу, поліцейським стає особа, що здобула середню професійну освіту (коледж) за спеціальністю 68-42-М/01 «Безпека та правоохоронна діяльність» (Bezpečnostně právní činnost), або вищу професійну освіту за спеціальностями 68-42-N/04 «Безпека та правоохоронна діяльність», 68-42-N/05 «Діяльність у сфері безпеки дорожнього руху» та 68-42-N/03 «Досудове кримінальне провадження».

Відповідно до вимог законодавства про прокуратуру Республіки Польща працювати на відповідних посадах має право особа, що здобула вищу юридичну освіту в Польщі за ступенем магістра або іноземну юридичну освіту, визнану в Польщі та склала іспит на посаду прокурора [3]. Щодо майбутніх адвокатів, то їм також потрібна освіта рівня «магістр» або іноземна юридична освіта, визнана в Польщі, а також стажування в органах адвокатури й успішно складений адвокатський іспит [4].

У Німеччині існує кілька способів працювати адвокатом: як самозайнятий юрист у власному офісі, у партнерстві з одним або кількома адвокатами або як штатний захисник в юридичній фірмі.

Академічна підготовка займає рівно стільки ж часу, скільки підготовка до державної служби в якості судді або прокурора: після стандартного періоду навчання у дев'ять семестрів (приблизно п'ять років) проводиться перший державний іспит. Як тільки студент пройде це випробування,

він здобуде «перший ступінь» юриста. Випускник може працювати юридичним радником у компаніях, але він не має права виступати в якості адвоката в судах і не може стати суддею.

Щоб стати «кваліфікованим» юристом (Volljurist), кандидат повинен скласти другий державний іспит. Це можна порівняти з адвокатським іспитом у багатьох країнах, але він дозволяє йому не лише працювати в установах адвокатури, але й займати посаду судді, оскільки німецька освіта не робить різниці між цими професіями.

Перш ніж скласти другий державний іспит, випускник повинен пройти обов'язкову службу (практичну підготовку), яка триває два роки і складається з декількох етапів: 1) у цивільному суді; 2) у кримінальному суді або в прокуратурі; 3) в адміністративному органі або в адміністративному суді; 4) в юридичній фірмі. Кожен етап триває щонайменше три місяці, тоді як етап стажування в адвокатури зазвичай займає дев'ять місяців.

Структура другого іспиту різниться в залежності від федеральної землі Німеччини. Зазвичай після четвертого етапу стажування кандидат повинен скласти кілька іспитів (від 7 до 11), під час яких він має написати позов як адвокат, скласти обвинувальний акт як прокурор або виписати судові рішення [5].

Професія адвоката у Франції – це регульована професія. Адвокатами можуть стати особи із вищою освітою «магістра права» або еквівалентним дипломом та отриманим свідоцтво про право на професію адвоката (CAPA), виданого регіональним Центром професійної підготовки юристів (CRFPA). Обов'язкове навчання в Центрі професійної підготовки юристів проходить протягом 18 місяців [6].

Щоб стати державним прокурором, необхідно мати ступінь бакалавра в кримінальному праві, господарському праві, трудовому праві або в іншій галузі права. Потім кандидат повинен пройти спеціальне навчання в Національній школі суддів, яка знаходиться в Бордо. Після закінчення школи суддів особа може стати або заступником прокурора або помічником судді (слідчим суддею). Згодом, після здобуття певного практичного досвіду, особа призначається або прокурором або суддею.

Щоб стати адвокатом у США або Канаді, особа повинна закінчити середню школу та здобути вищу освіту за освітнім ступенем бакалавра за будь-якою спеціальністю. Потім треба скласти вступний іспит до юридичної школи (LSAT), що проводиться чотири рази на рік. Після вступу треба закінчити трирічну програму навчання у юридичній школі, скласти випускний іспит, скласти кваліфікаційний іспит та отримати ліцензію адвоката.

Разом із цим зазначимо, що у США є можливість працювати в адвокатурі без закінчення юридичної школи. Зокрема, на теперішній час чотири штати – Каліфорнія, Вірджинія, Вермонт і Вашингтон дозволяють майбутнім юристам складати іспити на адвоката, не відвідуючи юридичний факультет (юридичну школу).

Особа, що має ступінь бакалавра може проходити навчання у практикуючого адвоката або судді. Адвокат чи суддя у якого особа проходить навчання повинен мати певний досвід, який залежить від штату і може становити від 3 до 10 років. Однією з головних переваг відмови від юридичної школи є економія коштів. Юридична школа – це дорога освітня послуга, яка часто фінансується за рахунок студентських позик, які потрібно повернути після завершення навчання. Ще однією перевагою того, щоб стати адвокатом без навчання в юридичній школі, є можливість отримати практичний досвід у громаді, в якій особа хоче працювати [7].

У якості висновків відмітимо, що зарубіжний досвід підготовки майбутніх адвокатів, прокурорів та суддів показує наступне:

1. Започаткована в Україні реформа юридичної освіти увібрала в себе основні риси підготовки поліцейських та юристів США чи Канади. Разом із цим автоматичне перенесення моделей інших країн у національну практику вважаємо передчасним та недоцільним, оскільки незрозуміло чому певні особи вважають таку систему освіти кращою чи взірцевою? Ми не маємо достатніх підстав стверджувати, що це є вірним і пристосованим до національних реалій кроком.

2. Існування вищезазначеного алгоритму навчання юристів зумовлено тим, що у цих країнах поліцейські за замовчуванням не мають вищої юридичної освіти. Більш того, багато поліцейських в останні роки прагнуть здобути вищу юридичну освіту, оскільки вони наголошують на тім, що їм бракує знань, щоб належним чином опонувати в процесі діяльності прокурорам та адвокатам, а

також, що в них не вистачає компетенцій для того щоб удосконалити свою роботу та надалі про-суватися по службі [8-9].

3. В більшості досліджуваних країн, для того щоб стати адвокатом прокурором чи суддею, особа повинна здобути вищу юридичну освіту, пройти стажування або випробувальний термін на майбутньому місці роботи та скласти кваліфікаційні іспити. Тобто наявність вищої юридичної освіти не гарантує особі отримання певної ліцензії чи свідоцтва.

4. В Європейських країнах базова освіта для зайняття посади адвоката, прокурора та судді вимагає вищу освіту рівня бакалавра чи магістра. В той же час не існує єдиного переліку закладів вищої освіти, де повинна здійснюватися така підготовка. Окрім цього слід вказати, що, напри-клад, у Франції для того, щоб вступити в Національну школу суддів або Центр професійної під-готовки юристів (майбутні адвокати) особа може мати вищу юридичну освіту із будь-якою спеці-алізацією.

Список бібліографічних посилань

1. Проект концепції розвитку юридичної освіти (редакція від 06.11.2020). Офіційний сайт Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій. URL: http://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75465.html (дата звернення 16.11.2020).

2. Zákon o advokacii 85/1996 Sb. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1996-85> (дата звер-нення 16.11.2020).

3. Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze. URL: <https://tinyurl.com/y4fjvlka> (дата звернення 16.11.2020).

4. Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze. URL: <https://tinyurl.com/y5we3fe5> (дата звернення 16.11.2020).

5. How to qualify as a lawyer in Germany. International Bar Association. URL: <https://tinyurl.com/y4stbzew> (дата звернення 16.11.2020).

6. L'accès à la profession par la voie normale: le CAPA. URL: <https://tinyurl.com/y647525r> (дата звернення 16.11.2020).

7. Can You Take the Bar Exam Without Going to Law School? URL: <https://tinyurl.com/yxae9yb6w> (дата звернення 16.11.2020).

8. Police Add Law Degrees To Their Badges and Guns. URL: <https://tinyurl.com/y56up9r2> (дата звернення 16.11.2020).

9. My Law School Story: Byron Foote, Attending Law School as a Police Officer. URL: <https://tinyurl.com/y4bq5rgf> (дата звернення 16.11.2020).

Одержано 17.11.2020

УДК 811.161

Валентина Анатоліївна ВАСИЛЕНКО,

*кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9167-1130>;*

Людмила Анатоліївна СВИРИДЕНКО,

*магістрант Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Сучасне суспільство в епоху інформатизації характеризується значною залежністю від ство-реного ним же інформаційного середовища, яке є складним і системним утворенням. Найбіль-шого впливу інформаційно-комунікативні процеси завдають духовній сфері соціуму, викликаючи часто негативні наслідки і деструктивні зміни у формі психоемоційної і соціальної напруженості,

помилкових орієнтацій і цінностей тощо [1]. Основою процесуальної складової інформаційного середовища є інформаційно-комунікативні процеси, які активно впливають на емоційні складові свідомості. Однією з характерних особливостей процесів, що протікають в інформаційному середовищі, є їх динамізм.

Сьогодні усе більше учених і практиків виокремлюють проблему забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості і наголошують на необхідності її розробки (В.А. Герасименко, В. П. Горбулін, Я. М. Жарков, П.Д. Зегжда, А.О. Малюк, В.В. Мельшков, Л. Ф. Компанцева, В. В. Остроухов, В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Є. Д. Скулиш, В.В. Хорошко, В.І. Ярошкін. та ін.).

Інформаційно-психологічна безпека як науково-практичний напрямок сформований для того, щоб забезпечити захищеність індивідуумів і спільнот від протизаконних інформаційних загроз і формування інформаційної сфери, що відповідає завданням стимулювання і підтримки рефлексивного способу існування людини (групи) як суб'єкта життя (діяльності) [2, с.101-110].

Як впливає з визначень інформаційно-психологічної безпеки особистості, які даються в роботах Г.В. Грачова, І.К. Мельник, С.Ю. Решетіної, Г.Л. Смолян та ін. Інформаційно-психологічна безпека особистості зводиться до вирішення проблеми її захищеності від негативних інформаційно-психологічних загроз. Психологічний захист особистості трактується як застосування різних психологічних засобів і способів трансформації процесів інформаційно-психологічного взаємодії людини з інформаційним середовищем у цілому для усунення і нейтралізації загрозливих чинників, здатних завдати йому шкоди [3].

Таким чином, навчання особистості у сфері інформаційно-психологічної безпеки необхідно направити на формування знань, умінь і навичок, які забезпечили б безпеку людини. У межах даного підходу можна також рекомендувати форми психологічної підготовки спеціального призначення, зокрема, тренінги, які забезпечували б набуття досвіду протидії інформаційно-психологічному впливу.

Інший підхід базується на осмисленні інформаційно-психологічної безпеки як стану життєдіяльності людини, при якому з плином часу може зменшуватися ймовірність реалізації особистістю життєвих цілей і ускладнюється її розвиток [2, с.101-110]. З точки зору такого підходу, однією із ключових умов забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості є наявність у людини стійкої системи життєвих цінностей і подальша їх реалізація.

Термін «наявність» передбачає знання і розуміння себе, самовизначення, а термін «здійснення» передбачає сприйняття себе, здійснення своїх переконань, цінностей. Самовизначення передбачає розуміння і визначення людиною своєї природи, цілей, творчого пізнання своєї сутності, формування власної ціннісно-сислової картини світу. З такої точки зору забезпечення інформаційно-психологічної безпеки індивідуума є формування його ціннісно-сислової сфери, особистих якостей, сприяння процесу духовно-морального становлення.

Зазначені ідеї збігаються з основними тенденціями розвитку сучасної освіти, особливо, з напрямком її гуманізації, а завдання даного процесу в основному подібні до цілей загальної психологічної освіти. Саме інформаційну та психологічну освіту необхідно розглядати як предметну галузь освіти, яка спрямована на створення інформаційної та психологічної культури особистості.

Завдання інформаційного та психологічного освіти у сфері інформаційно-психологічної безпеки людини доцільно об'єднати в три блоки:

- 1) сприяння підростаючій особистості в самопізнанні, формуванні умінь самоконтролю, саморегуляції, самоорганізації;
- 2) сприяння в осягненні своєї системи цінностей, підтримка процесу вироблення персонального шляху до подолання актуальних протиріч, вибору життєвої стратегії;
- 3) допомога у формуванні поглядів, які сприяли б становленню позитивного емоційно-ціннісного сприйняття себе, інших людей, саморозвитку і своєї безпеки.

Розглянуті нами підходи розвивають певні сторони особистості людини (знання, вміння, емоційно-ціннісні відносини), які сприяють підвищенню рівня її захищеності (перший підхід), допомагають перейти в рішенні питань інформаційно-психологічної безпеки індивідуума від

попереджувальних до профілактичних заходів. У рамках другого підходу, дбаючи про розвиток особистості, слід перейти від профілактичних до творчих заходів. І перший, і другий підходи передбачають пізнання психологічної дійсності і втілюються в життя в галузі спеціальної і загальнопсихологічної освіти відповідно.

Отже, можна стверджувати, що вирішення теоретичних і практичних проблем психологічного освіти здатне внести значний вклад в підвищення рівня інформаційно-психологічної безпеки особистості. Із цих позицій формування інформаційно-психологічної безпеки вимагає створення належної системи протистояння по відношенню до зовнішніх загроз. Така система повинна складатися з нормативно-правової, організаційної та технологічної складових [4, с.24-27].

У ряді зарубіжних досліджень, присвячених аналізу якісної сторони потоків інформації, стверджується, що зростання інформації - це природне явище, і воно не є першопричиною інформаційного стресу. Інформаційний стрес виникає під впливом значного обсягу неякісної інформації і неготовність людини до відбору інформації та її критичної оцінки, неготовність відсівати і переробляти відомості в знання.

Дотримуючись цієї концепції можна стверджувати, що внутрішні загрози національній безпеці особистості по суті породжуються самою особистістю. Основними факторами, що породжують загрози, є неготовність і нездатність до незалежного відбору інформації та її критичної оцінки (відсутність інформаційної культури або невисокий її рівень), низька оцінка людиною своїх можливостей до навчання методам захисту від впливу на нього інформації низької якості (помилкова і перекручена).

Значно більшу кількість зовнішніх загроз особистості містить інформаційна сфера, зокрема:

- недостатньо повна інформація або відсутність необхідної інформації;
- обмеження прав і свобод особистості в питаннях доступу до джерел інформації;
- незаконне обмеження доступу до відкритих інформаційних ресурсів;
- наявність інформації, яка породжує соціальну, расову, національну чи релігійну ненависть або пропагує насильство і жорстокість;
- дезінформація, наявність неперевірені, помилкової і спотвореної інформації;
- подвійність інформації таке ін.

Очевидним є той факт, що реалізація критичного підходу до оцінки інформації можлива далеко не завжди, а лише в разі, коли особистість, осмислюючи результати пізнання, усвідомлює мету своєї діяльності. Згідно з Кантом, процес пізнання зводиться до сприйняття інформації на рівні відчуттів і подальшій обробці даної інфорції за допомогою розуму. Отже, процес пізнання у особистості виникає з народження і триває до самої смерті. Грунтуючись на твердженнях Канта, критичне мислення є складовою діяльності розуму, тому можна стверджувати, що воно як частина розумової діяльності властиво людині і тому не вимагає спеціального формування. В такому випадку критичне мислення цілком і повністю ґрунтується на світогляді людини [5, с.239-245].

Висновок. Проведений нами аналіз свідчить, що інформаційна культура особистості може стати одним з наріжних каменів у формуванні інформаційної безпеки особистості. Ключовою складовою інформаційної культури, на наш погляд, може стати критичне ставлення до інформації, яке формується в процесі практичного осмислення результатів пізнання, що реалізується в ході пошуку, оцінки і використання необхідних відомостей. Безпосередньо показником інформаційної грамотності слід прийняти здатність особистості відкидати або приймати інформацію на основі своїх знань, досвіду або досвіду інших людей, які користуються довірою.

Список бібліографічних посилань

1. Вознюк Л. Психологічний аспект формування світобачення сучасної молоді в умовах війни [Електронний ресурс]. Сторінка психолога. Режим доступу: http://storinkapsyhologavoznyk.blogspot.com/2015/07/blog-post_99.html
2. Гавришак Л. Інформаційно-психологічна безпека особистості у сучасному світі. Проблеми гуманітарних наук. 2012. Вип. 29. С. 101–110.
3. Горбулін В. П. Проблеми захисту інформаційного простору України: монографія. К.: Інтертехнологія. 2009. 136 с.

4. Василенко В.А. Комунікативно-психологічна культура особистості як складова інформаційно-психологічної безпеки // Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів: матеріали міжнародної науково-практичної, 30 жовтня 2020 року, Державний науково-дослідний інститут МВС України, Київ: ДНДІ МВС України, 2020. С.24-27.

5. Пучков О. О. Інформаційна безпека у контексті сьогоденних реалій: філософський аспект. Гуманітарний вісник ЗДІА. 2015. № 60. С. 239–245.

Одержано 15.11.2020

УДК 349.444

Марина Євгенівна ВАСИЛЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2992-6646>

ЖИТЛОВЕ ПРАВО В ДОКТРИНІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ТА ЗАКОНОДАВЧОЇ СИСТЕМИ

Доктринальна невизначеність місця житлового права в національній правовій системі вже давно викликає стійкий дослідницький інтерес. Це пов'язано перш за все з тим, що такого роду прогалини в науці не сприяють формуванню однакової судової практики в настільки соціально значущій сфері і негативно позначаються на стані національного правопорядку в цілому. Вважаємо, в основі розгорнутої дискусії лежить думка прихильників дуалізму цивільного права, яке протиставляється думці прихильників монізму. Протистояння двох протилежних цивилістических підходів частково проектується на житлове право, місце якого часто визначається як підгалузі цивільного права.

Дійсно, в дискусії про місце житлового права в системі національного права спостерігаються певні напрямки, основними серед яких є: розгляд житлового права в якості підгалузі цивільного права [1, с. 64], обґрунтування його самостійного характеру, комплексного характеру (окремо як галузі та як законодавства) [2, с. 21]. Спробуємо розібратися в цих непростих питаннях, вдавшись до допомоги класичних критеріїв, на підставі яких загальна теорія права дозволяє виділяти самостійну галузь. До таких критеріїв-підстав традиційно відносяться предмет, метод і принципи правового регулювання.

Предмет житлового права являє собою досить різномірні відносини, що підтверджується і сформованим комплексом їх правового регулювання. Розширення даних відносин дозволяє виділити наступні основні блоки норм, що регулюють дані відносини: норми конституційного права, які встановлюють розподіл компетенції між органами різних гілок влади в сфері житлових відносин; адміністративно-правові норми, присвячені обліку житлового фонду, постановці громадян на облік в якості потребуючих; цивільно-правові норми (право власності на житлові приміщення, спільне майно багатоквартирного будинку); норми «іншого законодавства» (надання комунальних послуг, ремонт і перепланування житлових приміщень). Треба зауважити, що цивільно-правовий блок відносин є превалюючим в предметі правового регулювання житлових відносин, що дає підставу окремим ученим робити висновок про те, що житлове право є частиною цивільного права, його підгалуззю. Незважаючи на те, що при регулюванні житлових відносин дійсно не можна обійтися без положень цивільного права про угоди, договори, зобов'язання, позовної давності, праві власності, наявність вищевказаних відносин, регульованих ЖК, не дозволяє авторам підтримувати цю точку зору в зв'язку з наявністю в предметі відносин владно-розпорядчого характеру. Крім того, ми поділяємо думку Г.А. Сverdлик про те, що «кількість нормативно-правових актів житлового законодавства переросло будь-яку підгалузь цивільного права і вельми серйозно може конкурувати з самим цивільним правом» [3, с.23].

Останнім часом в спеціальній юридичній літературі чітко простежується тенденція до визначення житлового права в якості самостійної галузі права. Вчені, що підтримують дану позицію, наголошують на критерії виділення єдиного предмета і методу правового регулювання в житловому праві. Зокрема, одним із критеріїв, до яких апелюють прихильники такого підходу, є той факт, що вони виникають з приводу об'єкта – житлового приміщення (існуючого зараз або в перспективі) або об'єктів, безпосередньо пов'язаних з житловим приміщенням і забезпечують їх правовий режим. Житлове приміщення має специфіку правового режиму з огляду на те, що воно, з одного боку, традиційно розглядається як об'єкт речових і зобов'язальних відносин. Тому виключення житлових відносин з цивільно-правових за видовою ознакою об'єкта є, на наш погляд, нелогічною. З іншого боку, отримання об'єктом нерухомості статусу житлового приміщення передбачає його участь в якості об'єкта адміністративних відносин, так як тут зачіпаються не тільки приватні, а й суспільні інтереси (наприклад, санітарно-технічні правила експлуатації, відповідність певним технічним характеристикам тощо).

Виділення житлового права в якості самостійної галузі права також обґрунтовується тим, що цивільно-правові відносини в сфері житла мають свою специфіку, яка «не дозволяє» їм залишатися цивільними відносинами. Яскравими прикладами даних відносин є відносини з надання та використання житлових приміщень за договором соціального найму і відносини в сфері управління багатоквартирними будинками. Дійсно, у відносинах соціального найму спостерігається обмеження прав учасників в порівнянні з договором комерційного найму, але від цього не змінюється правова природа відносин з проживання за договором соціального найму, яка, на наш погляд, тотожна відносинам комерційного найму. Посилення громадського контролю в сфері управління багатоквартирним будинком також не змінює договірну природу цих відносин, що має цивільно-правовий характер.

Специфіка житлових відносин полягає в тому, що їх правове регулювання має забезпечити постійне балансування між публічними і приватними інтересами, які не можуть бути задоволені за допомогою традиційних саморегульованих цивільно-правових моделей. Цим пояснюється і підпорядкування волі більшості при виборі способу управління, і правове регулювання відносин осіб, які не є членами ОСББ і не беруть участі в договорах, які опосередковують зміст багатоквартирного будинку при безпосередньому управлінні відповідно з ОСББ і підрядниками (виконавцями). У той же час цивільно-правові норми про стабільність договору звужують простір для публічно-правового втручання в сферу управління багатоквартирним будинком та визначають саме укладення договору управління багатоквартирним будинком через торги, а норми про обов'язок держави забезпечити житлом малозабезпечених громадян звужують права наймача за договором соціального найму і відповідно приватноправову сферу. Таким чином, цивільно-правові інститути збагачуються за рахунок новел житлового законодавства, що веде до появи нових оціночних понять цивільно-правових властивостей, що не змінює природу даних норм.

Наявність синкретичного характеру житлових правовідносин дає підставу прихильникам самостійності житлового права говорити про специфічний метод правового регулювання – приватно-публічний, який відрізняється і від цивільно-правового методу (переважно диспозитивного), і від адміністративного (імперативного).

Необхідно відзначити, що в даний час в теорії права не склалося однозначного розуміння сутності приватно-публічного методу правового регулювання, який повинен існувати поряд з імперативним і диспозитивним. На наш погляд, дане «злиття» взагалі неможливо через неможливість об'єднання під егідою єдиної самостійної галузі права різноманітних за своєю правовою природою відносин. Зокрема, саме специфіка цивільно-правових відносин, що підпадають під регулювання житлового законодавства, зумовлює меншу ступінь автономії волі і самостійності їх учасників порівняно з тотожними за правовою природою відносинами, що регулюються цивільним правом.

Об'єднання різнорідних галузевих інститутів в єдину галузь права передбачає створення для них загальних принципів і правил. Але якщо звернути увагу на принципи житлового права, то стає очевидним відсутність їх повної універсальності. Одні з них мають приватну спрямованість

(недоторканність житла, неприпустимість позбавлення житла), а інші – публічну (забезпечення схоронності житлового фонду).

Таким чином, вважаємо, говорити про самостійність житлового права немає ніяких підстав. З упевненістю можна лише наполягати на відносній відокремленості житлового права як сукупності норм, що володіє своєрідним змістом, що має специфічні об'єкти регулювання, заснованої на непритаманних іншим галузям права принципах.

На думку Ю.К. Толстого, житлові відносини є збірним поняттям, що по суті робить житлове право комплексною галуззю права, яке складається з норм, взятих з основних галузей права, і регулює різноманітні відносини, а тому займає лише умовне місце в системі права [4, с. 25].

Поряд з поглядом на житлове право як комплексну галузь права в доктрині можна почути про те, що житлове право є комплексною галуззю законодавства і регулює суспільні відносини, що входять в предмет інших самостійних галузей права, наприклад, цивільного та адміністративного. На відміну від комплексних галузей права комплексні галузі законодавства не мають єдиного предмета правового регулювання і мають різні методи правового регулювання відповідно до виду регульованих ними правових відносин. За логікою такого роду міркувань, можна дійти до висновку, що житлове законодавство розглядається як галузь законодавства, не заснована на галузі житлового права. У загальній теорії права «співвідношення галузі законодавства як форми з галуззю права як вираженням в цій формі змістом характеризується принциповою скоординованістю і логічною відповідністю» [5, с. 180], при цьому допускається розбіжність галузі права і галузі законодавства тільки при виділенні галузі законодавства або зведенні будь-якої сукупності юридичних норм в ранг галузі права.

Ідея існування комплексних галузей права з тими чи іншими модифікаціями багато років підтримувалася в юридичній науці когортою дослідників. Прихильники загальної теорії права стверджують, що «комплексні інститути є однією з форм взаємодії між галузями права ... для комплексного інституту характерно, що зв'язок між галузями зачіпає саме зміст правовідносин, зміст прав і обов'язків суб'єктів» [6, с. 231].

Прихильники ідеї існування комплексних галузей права вказують на те, що зазначена комплексність норм володіє відносною єдністю предмета регулювання. Відповідно до такої позиції норми комплексних галузей законодавства об'єднуються не тільки в силу їх предметної єдності, а й за тематичною або цільовою ознакою [6, с. 110]. У той же час наявність комплексної галузі права може і не бути обумовлено будь-якою предметною єдністю регульованих нею відносин, а достатньо всього лише певної мети, яку поставив перед собою законодавець, видаючи той чи інший акт.

Як було встановлено вище, житлове право не володіє жодним предметом правового регулювання, жодним методом правового впливу. Наявність в правовому регулюванні суспільних і приватних основ не дає можливості створити загальні положення, які також неможливі для інститутів різних галузей права. Дослідники, обговорюючи питання, пов'язані з кодифікацією законодавства, не можуть чітко визначити місце ЖК в традиційних кодифікаційних актах.

Разом з тим житлове право зачіпає соціально значиму сферу, пов'язану із забезпеченням об'єктивної потреби громадянина в житлі. Як вірно зазначав С.С. Алексєєв, «сама по собі правова система здатна постати як дієвий, стабільний і в той же час динамічний організм, що володіє значними регулятивними можливостями і в силу цього глибоко і всебічно впливає на суспільні відносини» [6, с. 110].

Вважаємо, житлове право є комплексним утворенням, що об'єднує різноманітні за своєю природою відносини, що мають на меті реалізацію державою своєї соціальної функції щодо забезпечення громадян житлом та створення правового механізму, що забезпечує сприятливі умови проживання в житловому приміщенні.

Список бібліографічних посилань

1. Литовкин В. Н. Жилищное право, жилищное законодательство – соотношение с гражданским правом. 1995. № 59. С. 51–76.
2. Брауде И. Л. Некоторые вопросы системы советского права / Ученые записки ВИЮН. М.: Госюриздат, 1955. С. 3–27.

3. Свердлык Г. А. Становление жилищного права как комплексной отрасли права (исторический аспект развития с 60-х годов прошлого века по настоящее время) / Жилищное право. 2007. № 4. С. 20–30.
4. Толстой Ю. К. Жилищное право. М.: Пост-Фактум, 1966. 128 с.
5. Структурные подразделения системы права (на материалах гражданского права) // Избранные труды. В 4 т. Т. 4 / О. С. Иоффе. СПб.: Юридический центр Пресс, 2010. 681 с.
6. Алексеев, С. С. Теория права. 2-е изд., перераб. и доп. М.: БЕК, 1995. 320 с.

Одержано 15.11.2020

УДК 349.2

Ірина Вячеславівна ВАСИЛЬКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2361-3726>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ПРАЦІВНИКІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ У РОБОТОДАВЦІВ – ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Будь-які права, в тому числі й трудові, дивлячись на велику кількість зловживань, що вчиняються кожного дня з боку відповідних суб'єктів потребують належного захисту. Відмітимо, що взагалі, поняття захисту є досить багатоаспектним, що обумовлює існування великої кількості підходів до його тлумачення. Так, до прикладу, авторський колектив великого тлумачного словника сучасної української мови слово захист тлумачать як дію за значенням захищати, тобто обороняти, охороняти кого-небудь від нападу, замаху, удару, ворожих, небезпечних дій; пильно стежити за недоторканістю чого-небудь і багато робити для цього; боронити, обстоювати погляди, права, інтереси, честь кого-небудь; брати участь у судовому процесі. Окрім цього зазначається, що захист являє собою заступництво, охорону, підтримку [1, с. 432, 433]. Таким чином, захист трудових прав працівників, які працюють у роботодавців – фізичних осіб передбачає можливість оскарження рішень, дій та бездіяльності роботодавців – фізичних осіб, а також застосування до останніх міри юридичної відповідальності. Так, згідно із ст. 13 Закону України “Про зайнятість населення”, кожен має право на оскарження рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, фізичних осіб, що застосовують найману працю, а також дій або бездіяльності посадових осіб, що призвели до порушення права особи на зайнятість, відповідно до законодавства [2].

Відповідно до ст. 221 КЗпП України, трудові спори розглядаються комісіями по трудових спорах, а також районними, районними в місті, міськими чи міськрайонними судами. При цьому слід зазначити, що в ст. 224 вищенаведеного нормативно-правового акта встановлено, що комісія по трудових спорах є обов'язковим первинним органом по розгляду трудових спорів, що виникають на підприємствах, в установах, організаціях [3]. Отже, порядок звернення до комісій по трудових спорах щодо оскарження відповідних рішень дій або бездіяльності працівниками, які працюють у роботодавців – фізичних осіб до, як засіб захисту їх трудових прав чинним трудовим законодавством не передбачена.

Що ж стосується судового захисту трудових прав працівників, які працюють у роботодавців – фізичних осіб то він виступає основним засобом захисту їх трудових прав. Так, як слушно зауважує І. В. Саприкіна, в своєму дослідженні, що присвячено захисту честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України, основний напрямок реалізації права на захист – це оскарження особою неправомірних дій, що порушують її права та свободи, в судовому порядку [4, с. 44]. Як зауважує І. В. Дашутін, в своєму дослідженні, що присвячено проблематиці правового

регулювання судового захисту прав громадян, що право на судовий захист трудових прав, в тому числі працівників, які працюють у роботодавців – фізичних осіб, з одного боку, як одне з конституційних прав людини в державі нарівні з іншими політичними, економічними, соціальними й культурними правами, а з другого – як закріплення спеціального механізму захисту всіх без винятку вищезазначених прав [5, с. 67]. Так, відповідно до ст. 55 Конституції України права та свободи людини й громадянина захищаються судом. При цьому як постановив Конституційний Суд України у своєму рішенні “у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води)” від 25 грудня 1997 року, що вищенаведена конституційна норма треба розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод [6].

Відповідно до ст. 232 КЗпП України слідує, що в районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судах можуть розглядатися такі трудові спори, пов’язані із захистом трудових прав працівників, які працюють у роботодавців – фізичних осіб: працівників про поновлення на роботі незалежно від підстав припинення трудового договору, зміну дати і формулювання причини звільнення, оплати за час вимушеного прогулу або виконання нижчеоплачуваної роботи; працівників про оформлення трудових відносин у разі виконання ними роботи без укладення трудового договору та встановлення періоду такої роботи; молодих спеціалістів, які закінчили вищий навчальний заклад і в установленому порядку направлені на роботу на дане підприємство, в установу, організацію; вагітних жінок, жінок, які мають дітей віком до трьох років або дитину-інваліда, а одиноких матерів (батьків) – при наявності дитини віком до чотирнадцяти років [7].

Отже, судовий захист трудових прав працівників, які працюють у роботодавців фізичних осіб виступає однією із найважливіших гарантій забезпечення таких прав, оскільки в разі їх неправомірного порушення будь-яка особа може звернутися до суду з вимогою про припинення таких порушень і відновлення стану, який існував до порушення права.

Наступною складовою захисту трудових прав працівників, які працюють у роботодавців – фізичних осіб виступає можливість притягнення винних в порушенні таких прав до відповідної міри юридичної відповідальності. Як зауважує Н. В. Іванчук в своєму дослідженні, що присвячено особливостям взаємної відповідальності особи та держави в контексті розбудови сучасної української держави, юридична відповідальність являє собою фундаментальне поняття юриспруденції, в якому чітко виражена сутність права, найважливіші риси взаємної відповідальності особи і держави [8, с. 28]. При цьому авторський колектив великого юридичного словника звертає увагу на те, що юридична відповідальність являє собою вид соціальної відповідальності, сутність якої полягає в застосуванні до правопорушників (фізичних та юридичних осіб) передбачених законодавством санкцій, що забезпечуються в примусовому порядку державою. Юридична відповідальність є правовідношенням між державою в особі її органів (суду, спеціальних інспекцій тощо) та правопорушником, до якого застосовують юридичні санкції з негативними для нього наслідками (позбавлення волі, штраф, відшкодування шкоди тощо). Юридична відповідальність, наголошують у науково-правових колах, є важливим засобом забезпечення законності та правопорядку в країні, належної реалізації Конституції України та чинного законодавства. З іншого боку вона стимулює правомірну поведінку суб’єктів суспільних відносин, сприяє формуванню в населення поваги до закону та права, а отже, є істотним фактором побудови правової держави в Україні [9, с. 430-431].

У контексті досліджуваного питання зазначимо, що згідно із ст. 53 Закону України “Про зайнятість населення”, яка має назву відповідальність за порушення законодавства про зайнятість населення, посадові особи органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, а також фізичні особи – підприємці, винні в порушенні законодавства про зайнятість населення, несуть відповідальність згідно із законодавством. В якості прикладу зазначимо, що відповідно до ст. 50 вищенаведеного нормативно-правового акта роботодавці зобов’язані своєчасно та в повному обсязі в порядку, затвердженому центральним органом

виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері зайнятості населення та трудової міграції, за погодженням з центральним органом виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики в галузі статистики, подавати територіальним органам центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері зайнятості населення та трудової міграції, інформацію про: попит на робочу силу (вакансії); заплановане масове вивільнення працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці, у тому числі ліквідацією, реорганізацією або перепрофілюванням підприємств, установ, організацій, скороченням чисельності або штату працівників підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання за два місяці до вивільнення.

При цьому в разі неподання або порушення роботодавцем установленого порядку подання вищенаведених даних стягується штраф у чотирикратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої на момент виявлення порушення. Більш того в разі невиконання роботодавцем протягом року квоти для працевлаштування громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню з нього стягується штраф за кожну необґрунтовану відмову у працевлаштуванні таких осіб у межах відповідної квоти у двократному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої на момент виявлення порушення [2].

Окрім цього зазначимо, що відповідно до ст. 265 КЗпП України посадові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, винні в порушенні законодавства про працю, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством. Зокрема, фізичні особи – підприємці, які використовують найману працю, несуть відповідальність у вигляді штрафу в разі:

- фактичного допуску працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту), оформлення працівника на неповний робочий час у разі фактичного виконання роботи повний робочий час, установлений на підприємстві, та виплати заробітної плати (винагороди) без нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та податків – у тридцятикратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення, за кожного працівника, щодо якого скоєно порушення;

- порушення встановлених строків виплати заробітної плати працівникам, інших виплат, передбачених законодавством про працю, більш як за один місяць, виплата їх не в повному обсязі – в трикратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення;

- недотримання мінімальних державних гарантій в оплаті праці – у десятикратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення, за кожного працівника, щодо якого скоєно порушення;

- порушення інших вимог трудового законодавства - у розмірі мінімальної заробітної плати [7].

Таким чином, на підставі вищенаведеного здається можливим дійти висновку стосовно того, що під захистом трудових прав працівників, які працюють у роботодавців – фізичних осіб слід розуміти комплекс визначених державою на нормативно-правовому рівні засобів, спрямованих на недопущення порушення прав, свобод та інтересів працівників, припинення таких порушень, а також поновлення стану, що існував до порушення права, що здійснюються шляхом встановлення можливості оскарження рішень, дій та бездіяльності роботодавців – фізичних осіб у судовому порядку та застосування до винних в порушенні трудових прав зазначених суб'єктів трудових прав правовідносин заходів юридичної відповідальності.

Список бібліографічних посилань

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.] К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
2. Про зайнятість населення : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5067-VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 24. Ст. 243
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України : від 7 груд. 1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. № 51. Ст. 1122
4. Сучасний словник із суспільних наук [Текст] / за ред. О.Г. Данильяна, М.І. Панова. Х.: Прапор, 2006. 432 с.

5. Дашутін І. В. Правове регулювання судового захисту трудових прав громадян : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Дашутін Ігор Володимирович. Х., 2008. 178 с.
6. Стоякин Г. Я. Меры защиты в советском гражданском праве: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03– Свердловск, 1973. 258 с.
7. Кодекс законів про працю України // Відомості Верховної Ради України. 1971. Ст. 375
8. Іванчук Н. В. Взаємна відповідальність особи і держави в контексті розбудови сучасної української держави : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Іванчук Наталія Віталіївна. К., 2007. 185 с
9. Ярошенко О.М. Теоретичні та практичні проблеми джерел трудового права України: Монографія. - Х.: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. 456 с.

Одержано 17.11.2020

УДК 799.3:351.741

Максим Вячеславович ВЛАДИМИРОВ,
*доцент кафедри вогневої підготовки факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
<https://orcid.org/0000-0002-0519-9405>*

СТРІЛЕЦЬКИЙ СПОРТ, ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Не є таємницею, що професійна підготовка, яка проводиться регулярно, спрямована на підтримання знань та навичок поводження із вогнепальною зброєю із подальшою здачею заліків. Але вона не дає подальшого розвитку в оволодінні у повної мірі вогнепальною зброєю, а саме: розвитком реакції на обставини, прийняття швидкого рішення, щодо застосування, використання вогнепальної зброї, відчуття хвили почуттів – психологічного навантаження, які виникають у поліцейського під час ситуацій пов'язаних із можливим застосуванням зброї.

Але найбільш високою оцінкою, заліком, на мою думку, є участь у змаганнях із стрілецької зброї де відчуваються почуття: хвилювання, тремор, відповідальність за себе, за команду, прийняття швидкого рішення щодо вибору цілі, усунення можливих затримок та ін. Це дає можливість з кожним разом все більш бути зібраним та не розгублятися. Більшість таких почуттів стілець відчуває саме у змаганнях з практичної стрільби. В останній час Міністерством внутрішніх справ цьому було приділена певна увага та укладений меморандум з Міжнародною конфедерацією практичної стрільби (МКПС). МКПС – вид стрілецького спорту маючий мету засвоєння та відпрацювання прийомів, найбільш повно відповідаючи різноманітним випадкам застосування вогнепальної зброї.

З боку керівництва Національного університету внутрішніх справ щодо забезпечення розвитку у цьому напрямку проведена вже велика робота, яка в подальшому змінить формат проведення навчання курсантів та офіцерів предмету «вогнева підготовка». На сьогодні придбано понад 20 одиниць нових зразків зброї та набоїв до неї, придбано три одиниці спортивної пневматичної зброї для забезпечення спортивної команди університету з кульової стрільби, придбаний автотренажер для відпрацювання стрільби із автомобіля. За зверненням ректора університету, представниками МКПС з метою підвищення професійних навичок з викладацьким складом кафедри вогневої підготовки факультету №3 проведений тренінг після якого вони брали участь у змаганнях різних рівнів. Серед постійного та перемінного складу проводяться змагання зі стрільби із табельної вогнепальної зброї. Підтримує розвиток цього напрямку і профспілка університету: започатковано проведення змагань з кульової стрільби серед ветеранів органів внутрішніх справ, членів профспілки університету.

Вважаю, що в подальшому такі слова, як точність, швидкість, безпечність будуть закріплені на практиці під час проведення змагань з практичної стрільби серед поліцейських Харківського національного університету внутрішніх справ.

Одержано 12.11.2020

УДК 629.765

Сергій Ігорович ВЛАДОВ,

кандидат технічних наук,
завідувач відділення планування навчального процесу фахової підготовки
навчального відділу Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8009-5254>;

Надія Володимирівна ПОДГОРНИХ,

викладач циклової комісії природничих дисциплін
Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1503-6896>;

Владислав Якович ТЕЛЕШУН,

курсант Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ

МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ КОМПРЕСОРА АВІАЦІЙНОГО ДВИГУНА ТВ3-117 ДЛЯ ЙОГО КОНТРОЛЮ І ДІАГНОСТИКИ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ В УМОВАХ БОРТОВОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПОВІТРЯНОГО СУДНА

Контроль і діагностика авіаційного двигуна ТВ3-117, що базується на вимірюванні та аналізі параметрів його роботи, має ґрунтуватися на математичних моделях, що описують спільну роботу вузлів двигуна. Математична модель дозволяє визначити взаємозв'язок між показниками, що характеризують комплектність двигуна і вимірювані параметри [1].

Відомо, що різна комплектність авіаційного двигуна ТВ3-117 призводить до зміни низки параметрів його роботи, до того ж вплив різних деталей і вузлів на одні й ті ж самі параметри неоднакові. Тому оцінювати їх вплив слід за такими параметрами як коефіцієнт корисної дії (ККД) компресора, ККД турбіни тощо («первинні» параметри). При зміні ККД вузлів та інших параметрів, будуть змінюватися параметри від них залежні – температура газу, витрата повітря, витрата палива, потужність тощо («вторинні» параметри).

Математична модель повинна встановити взаємозв'язок між «первинними» і «вторинними» параметрами. Такі математичні моделі відомі [2], однак потрібно виявити вплив на параметри авіаційного двигуна ТВ3-117 зміщення його характеристик, що вимагає введення до математичних моделей додаткових змінних. Це може бути здійснено шляхом включення до вихідної системи рівнянь, що описує спільну роботу вузлів двигуна, додаткових рівнянь, що апроксимують ті чи інші характеристики, з подальшим розв'язанням отриманої системи щодо первинних параметрів.

На рис. 1 представлена блок-схема математичної моделі турбовального двигуна (авіаційного двигуна ТВ3-117) з вільною турбіною.

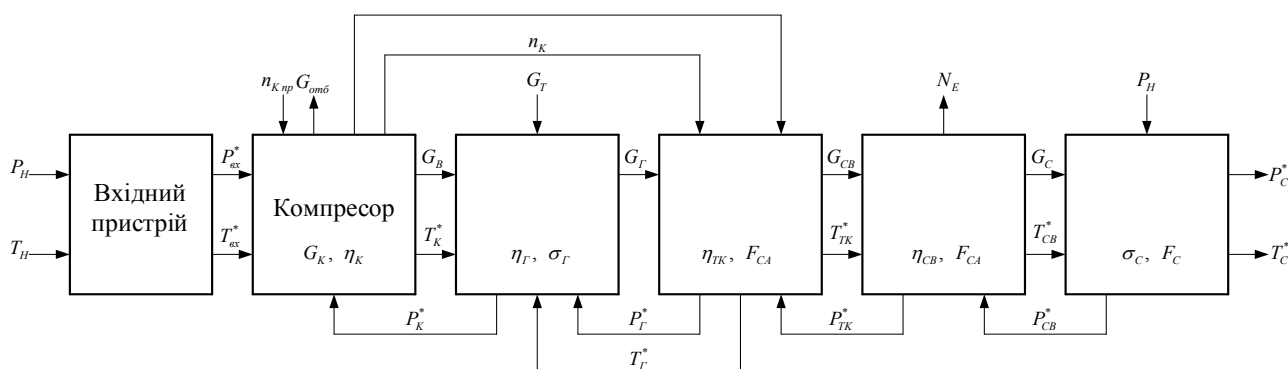

Рисунок 1 – Блок-схема математичної моделі турбовального двигуна з вільною турбіною (авіаційного двигуна ТВ3-117)

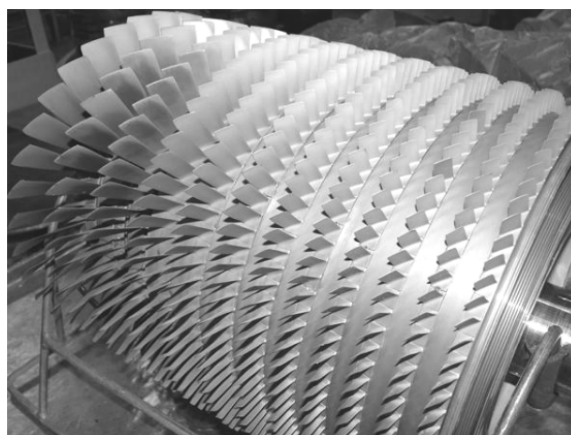
Як розглядалося у [2–4], представимо залежності, що описують процеси, які відбуваються в основних вузлах турбовального двигуна з вільною турбіною (авіаційного двигуна ТВ3-117): у вхідному пристрої, у компресорі, у камері згоряння, у турбіні компресора, у вільній турбіні, у вихідному пристрої. У дані рівняння введені характеристики компресора і турбіни.

У даній роботі розроблено математичну модель компресора авіаційного двигуна ТВ3-117, отримані аналітичні вирази для обчислення відповідних термогазодинамічних параметрів.

В авіаційному двигуні ТВ3-117 встановлено осьовий 12-ступінчастий компресор з регульованим вхідним напрямним апаратом і напрямними апаратами перших чотирьох ступенів.

Компресор є одним з основних елементів турбовального двигуна з вільною турбіною ТВ3-117. 12-ступінчастий компресор з поворотними лопатками вхідного направляючого апарату (ВНА) і напрямних апаратів перших чотирьох ступенів призначений для підвищення тиску повітря, що надходить з атмосфери, і подачі його в камеру згоряння.

Він являє собою лопаткову машину, в якій повітря повідомляється енергія, що йде на підвищення його повного тиску. Енергія, що підводиться до повітря в компресорі, у вигляді роботи відбирається від газу за допомогою турбіни компресора.

Рисунок 2 – Загальний вигляд компресора авіаційного двигуна ТВ3-117 [5]

Досвід експлуатації двигуна ТВ3-117 показує, що найчастіше несправності виникають у наступних елементах компресора: лопатки робочих коліс і направляючих апаратів, корпусу, лабіринтові ущільнення, деталі систем механізації компресора. Характерними несправностями лопаток компресора є поверхнева ерозія (знос), корозія, забоїни, вм'ятини і подряпини, тріщини, поломка [6].

Все це призводить до зміни числових значень термогазодинамічних параметрів компресора, тому їх аналітичне визначення є актуальною науково-практичною задачею, розв'язання якої дозволить отримати їх числові значення в польоті повітряного судна та, як наслідок, приймати командиром екіпажу повітряного судна оперативні рішення щодо подальшого продовження польоту.

Витрата повітря через компресор визначається згідно виразу:

$$G_B = G_{Bnp} \cdot \sqrt{\frac{288}{T_{ex}^*}} \cdot \frac{P_{ex}^*}{101,3}; \quad (1)$$

де G_{Bnp} – приведена витрата повітря через компресор; T_{ex}^* – повна температура повітря за вхідним пристроєм, що дорівнює температурі незбуреного потоку в атмосфері, тобто $T_{ex}^* = T_H$; $P_{ex}^* = P_H \cdot \sigma_{ex}$ – повний тиск повітря за вхідним пристроєм; P_H – тиск незбуреного потоку в атмосфері; σ_{ex} – коефіцієнт відновлення повного тиску повітря у вхідному пристрої.

Ступінь підвищення повного тиску в компресорі є функціональною залежністю виду:

$$\pi_K^* = \pi_K(G_{Bnp}, n_{Knp}); \quad (2)$$

де n_{Knp} – приведена частота обертання ротора компресора.

Ступінь підвищення повного тиску в компресорі визначається згідно виразу:

$$\pi_K^* = \frac{P_K^*}{P_{ex}^*}; \quad (3)$$

де P_K^* – повний тиск повітря за компресором.

Температура повітря за компресором визначається згідно виразу:

$$T_K^* = T_{ex}^* \cdot \frac{1 + \left((\pi_K^*)^{\frac{k-1}{k}} - 1 \right)}{\eta_K}; \quad (4)$$

де η_K – ККД компресора; k – показник ізоентропи повітря (приймається рівним 1,4).

Тиск повітря за компресором визначається згідно виразу:

$$P_K^* = P_H \cdot \pi_K \cdot \left(\frac{T_K^*}{T_H + \frac{102,5 \cdot T_H \cdot (\pi_K^{0,286} - 1)}{102,5 \cdot \eta_{AD}}} \right)^{\frac{k_B}{k_B - 1}}; \quad (5)$$

де $\eta_{AD} = 0,85 \pm 5\%$.

ККД компресора є функціональною залежністю виду:

$$\eta_K = \eta_K(G_{Bnp}, n_{Knp}). \quad (6)$$

ККД компресора за нормального функціонування двигуна знаходиться в межах $0,855 \pm 5\%$ й визначається згідно виразу:

$$\eta_K = \frac{\pi_K^{\frac{k-1}{k}} - 1}{\pi_K^{\frac{k-1}{k}} \eta_{CT} - 1}; \quad (7)$$

де $\eta_{CT} = 0,88 \dots 0,92$ – ККД ступені компресора.

Потужність, що потрібна для обертання компресора, визначається згідно виразу:

$$N_K = \frac{k}{k-1} \cdot \frac{R_B \cdot T_{ex}^* \cdot G_B}{\eta_K} \cdot \left((\pi_K^*)^{\frac{k-1}{k}} - 1 \right); \quad (8)$$

де R_B – газова стала повітря.

Відбір повітря з компресора є функціональною залежністю виду:

$$G_{omb} = G(G_B). \quad (9)$$

Частота обертання ротора компресора визначається згідно виразу:

$$n_K = n_{Knp} \cdot \sqrt{\frac{T_{ex}^*}{288}}. \quad (10)$$

Наведені аналітичні вирази дозволяють отримати значення термогазодинамічних параметрів в інших перерізах авіаційного двигуна ТВ3-117 згідно з блок-схемою математичної моделі турбовального двигуна з вільною турбіною (авіаційного двигуна ТВ3-117) (рис. 1).

Отже, для оцінки технічного стану авіаційного двигуна ТВ3-117 контролюється множина різних за своєю фізичною природою параметрів. Досвід експлуатації авіаційних двигунів показує, що оцінка їх стану вимагає комплексного використання методів і засобів моніторингу (контролю, діагностики тощо), узагальнення вихідної діагностичної інформації для прийняття правильного і своєчасного рішення. У загальному випадку, прийняття рішення про технічний стан авіаційних двигунів, в тому числі, й двигуна ТВ3-117, і його систем проводиться в умовах дії множини невідомих факторів, основними з яких є [7]:

- нестационарність фізичних процесів, що протікають в двигуні і його системах;
- процеси ерозії та зносу механічних вузлів;
- технологічний розкид параметрів при виробництві двигуна і його систем;
- недосконалість методів і засобів вимірювання газодинамічних параметрів двигуна, які призводять до наявності додаткових помилок контролю;
- вплив на характеристики двигуна і його систем особливостей конструкції випробувального стенду тощо.

До числа особливостей авіаційного двигуна ТВ3-117 як об'єкта моніторингу також відносяться:

- багатопов'язність (багатовимірність), обумовлена взаємодією декількох одночасно протікаючих процесів обміну і перетворення енергії;
- наявність великого числа ступенів свободи, що визначаються кількістю регулюючих елементів;
- вплив зовнішніх умов функціонування на основні характеристики двигуна;
- велика інформаційна продуктивність, що визначається кількістю контрольованих параметрів і швидкістю їх вимірювання.

Висновок. Отже, як відомо, точність призначення допусків на вимірювані параметри в цих умовах зазвичай невисока. З огляду на наявність зазначених вище факторів невизначеності, «класичні» методи контролю і діагностики доводиться допрацьовувати, так як в розглянутих умовах вони погано справляються з поставленими перед ними завданнями. Інтеграція «класичних» і інтелектуальних методів, призначених для розв'язання погано структурованих задач, істотно підвищує ефективність контролю і якість прийнятих рішень.

У цих умовах використання апарату нейронних мереж (НМ) [8–10] виявляється досить перспективним. За результатами вимірювань вхідних і вихідних параметрів авіаційного двигуна ТВ3-117 встановлюються їх причинні взаємозв'язки, а потім вибираються або розраховуються за певними аналітичними залежностями ознаки для контролю і діагностики його технічного стану. Для цього використовуються спеціальні методи оцінки параметрів, спостереження за показниками стану і співвідношенням паритетів. Зміни вимірних або розрахованих ознак слугують симптомами для встановлення можливих помилок у функціонуванні виконавчих органів, датчиків або процесу в цілому. Ці симптоми, доповнені спостереженнями екіпажем повітряного судна і евристичними правилами, подаються далі в систему моніторингу на базі НМ, здатну узагальнити отриману інформацію і прийняти правильне рішення про технічний стан авіаційного двигуна ТВ3-117.

Список бібліографічних посилань

1. Контроль і діагностика технічного стану авіаційного двигуна ТВ3-117 із застосуванням модернізованих методів найменших квадратів й зрівнювання / Владов С. І., Шмельов Ю. М., Пилипенко Л. М., Подгорних Н. В., Назаренко Н. П., Тутова Н. В., Дерябіна І. О. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Технічні науки. 2020. Том 31 (70). № 1. Част. 1. С. 14–20.
2. Черкез А. Я. Инженерные расчеты газотурбинных двигателей. Москва : Машиностроение, 1965. 380 с.
3. Епишев Н. И. Исследование характеристик и параметрическая диагностика авиационных ГТД, работающих в наземных условиях : дис... канд. техн. наук : 05.07.07. Казань, 1983. 204 с.
4. Теория автоматического управления силовыми установками летательных аппаратов: Управление ВРД / Белкин Ю. С. и др.; под ред. д-ра техн. наук, проф. А. А. Шевякова. Москва : Машиностроение, 1976. 344 с.
5. Двирник Я. В., Павленко Д. В. Предельное состояние осевого компрессора ГТД эксплуатируемого в условиях запыленной атмосферы. *Системи озброєння і військова техніка*. 2018. № 1 (53). С. 97–107.
6. Конструкция и эксплуатация двигателя ТВ3-117В. Режим доступу: <https://tehclub.site/storage/products/07-20/konstruktsiya-i-ekspluatatsiya-dvigatelya-tv3117v.pdf>
7. Применение нейросетевых технологий в системе контроля технического состояния авиационного двигателя ТВ3-117 в полетных режимах / Шмелев Ю. Н., Владов С. И., Крышан А. Ф., Гвоздик С. Д. *Радиотехника*. 2018. Вып. 194. С. 147–154.

8. Жернаков С. В. Идентификация характеристик газотурбинного двигателя на основе нейронных сетей. *Приборы и системы. Управление. Контроль. Диагностика*. 2006. № 11. С. 49–55.
9. Васильев В. И., Жернаков С. В., Муслухов И. И. Бортовые алгоритмы контроля параметров ГТД на основе технологии нейронных сетей. *Вестник УГАТУ*. 2009. Т. 12. № 1 (30). С. 61–74.
10. Жернаков С. В. Применение технологии нейронных сетей для диагностики технического состояния авиационных двигателей. *Интеллектуальные системы в производстве*. 2006. № 2. С. 70–83.

Одержано 16.11.2020

УДК 343.46

Вікторія Володимирівна ВІНЦУК,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології

факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4241-4474>

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Актуальність проблеми дослідження та розробки науково-обґрунтованих алгоритмів щодо удосконалення протидії організованій злочинності обумовлена високим ступенем суспільної небезпеки злочинів, які вчиняються ними, у зв'язку з чим заходи протидії з боку правоохоронних органів повинні бути максимально ефективними.

Особливу небезпеку організована злочинність, яка давно набула транснаціонального характеру, становить для країн, які йдуть шляхом економічних перебудов і зазнають серйозних кризових явищ. У такому становищі перебуває й Україна. Саме в тих умовах, коли держава недостатньо може впливати на регулювання законних та інших соціально-економічних відносин, організована злочинність намагається встановити над цими відносинами свій контроль [1, с. 39-40]. Але основний Закон України - Конституція України, гарантує кожному громадянину держави недоторканість прав і свобод, та зобов'язує правоохоронні органи здійснювати заходи щодо їх забезпечення [2].

Досвід довів, що ефективно протидіяти злочинності в сучасних умовах можна лише на основі докорінної перебудови оперативної роботи. Об'єктом особливої уваги спеціальних підрозділів стали найбільш небезпечні кримінальні угруповання, мобільні та добре законспіровані і озброєні. З 1994 по 1996 роки кількість організованих формувань чисельністю від 4 до 10 осіб збільшилася майже на чверть. Без кваліфікованих оперативних співробітників викрити їх було б дуже важко [3, с. 123].

Спроби перекласти політичну відповідальність за існування цього явища на МВС і його керівництво безпідставні. Тенденції останніх років дозволяють зробити висновок, що організована злочинність, як той спрут, охопила собою не тільки загальнокримінальну злочинність (до традиційних загальнокримінальних організованих груп відносяться бандитські, шахрайські, рекетирські, контрабандистські групи, а також ті, які займаються нарко- та секс бізнесом, торгівлею зброєю, крадіжками (автотранспорту) та інші) [4, с.108-177], а й економічну, тобто увійшла в ті галузі економіки, які є прибуткові: паливно-енергетичний і агропромисловий комплекси, фінансово-кредитна і банківська сфери, господарська діяльність, гірнично-збагачувальна та металургійна промисловість, приватизація, ринки земельних відносин та нерухомості, а також зовнішньо-економічна діяльність.

Об'єктивна необхідність активізації протидії злочинності поставила перед правоохоронними органами України нові завдання і спонукало до ретельного перегляду стратегії, форм та методів діяльності, пошуку нових підходів до організації і здійснення завдань у протидії злочинності.

На виконання Керівних засад щодо попередження організованої злочинності та боротьби з нею, затверджених Восьмим Конгресом ООН, в Україні прийнято Закон «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [5], вносилися необхідні зміни в кримінальне

законодавство з метою посилення кримінального переслідування членів організованих злочинних угруповань. Незважаючи на важливе значення для боротьби з організованою злочинністю Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», його роль у системі правового забезпечення цієї діяльності продовжує залишатися на низькому рівні, хоча і внесені зміни до Закону і окреслено перед правоохоронними органами, врешті-решт, завдання щодо пошуку і фіксації даних щодо протиправних дій організованих кримінальних структур. Але певні вади зазнаються на шляху узаконення матеріалів, які набулі оперативним працівником, тому що у світлі діючого Кримінального процесуального кодексу [6, с. 25] співробітники оперативних підрозділів не те що не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою, а й не можуть звертатись з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Без сумніву, це додає правових колізій і впливає на діяльність оперативних підрозділів. І хоча багато науковців суміжних юридичних наук, таких як криміналістика, кримінальне право, кримінологія, кримінально-виконавче право та інші, вводять у науковий оборот значну кількість визначень та понять, а існуючим раніше надається нова інтерпретація, приймаються нові кодекси, але проблема організації протидії злочинності залишається актуальною.

Одним з найбільш вагомих факторів, що зумовлюють реальну криміногенну ситуацію в суспільстві та потребують пошуку нових нетрадиційних підходів щодо боротьби з організованою злочинністю, як визначають науковці, є «незахищеність» представників правоохоронних органів, яка обумовлена могутнім впливом злочинних структур на вищі ешелони влади. Ці підходи базуються на сучасних інформаційних технологіях і в ряді випадків виходять за рамки кримінально-процесуальної сфери. Наприклад, це може бути пов'язано з цілеспрямованим дозованим вкиданням у ЗМІ оперативної інформації задля дискредитації лідерів злочинного світу та чиновників з державних структур та виконавчої влади, які є їх «дахом». Також, для підриву економічної бази та фінансових основ злочинності компрометують через ЗМІ діяльність комерційних і фінансових структур, які працюють легально, але «під дахом» організованої злочинності [7, с. 147].

На теперішній час правоохоронні органи мають таку практику і зараз немає інформаційного «голоду», адже, зріс потік публікацій в пресі та сюжетів в «аналітичних» програмах телеканалів. Використання ЗМІ в інформаційних війнах політичних блоків та між собою структур, які мають протиправні відносини з організованою злочинністю надає можливість спостерігати їх саморуйнування. І в цьому процесі приймає активну участь преса та телебачення закордонних держав.

Завдяки розвитку новітніх технологій все ширше розвивається таке явище, як розповсюдження через Інтернет компрометуючих матеріалів в комп'ютерних телекомунікаційних мережах.

Нетрадиційні підходи в боротьбі зі злочинністю, з одного боку, повинні відображати розвиток процесу переходу цієї боротьби в інформаційні сфери, а з іншого боку, дозволять вирішувати ті завдання, які в теперішній час не можливо ефективно вирішувати в межах системи та практики використання кримінального законодавства. Правоохоронні органи повинні в повній мірі володіти технологіями щодо застосування «інформаційної зброї», включаючи технології нанесення інформаційних ударів з використанням засобів масової інформації та комп'ютерних мереж, радіоэфірів і телекомунікацій [7, с. 148].

Тобто, протидія злочинності, її сучасним організованим формам усе більше стає загальнонаціональною проблемою. Реальних результатів у її розв'язанні можна досягти лише шляхом комплексного одночасного вжиття термінових заходів у всіх сферах нашого суспільства, запровадження реальних механізмів відповідальності владних структур на всіх рівнях, особливо відповідальності регіонів за стан правопорядку.

На мій погляд аналіз та облік сучасної злочинності надзвичайно важливі для виявлення її тенденцій, розробки, а також здійснення науковообґрунтованої стратегії й тактики протидії злочинності не тільки засобами загальносоціальної й спеціально-кримінологічної профілактики, але й шляхом використання кримінально-правових засобів. Ця проблема набуває особливої актуальності на сучасному етапі, в умовах подальшої реформи кримінального законодавства. Якісний показник злочинності залежить від усіх його складових: від осіб, які скоюють злочини, і від їхньої «спеціалізації», їхньої організованості, професійності, жорстокості, зухвалості, вікових ознак,

способів скоєння злочинів, озброєності, постійного удосконалення кримінальної професійності. На якості відображається, чисельність і зміст злочинності, форми й методи її діяльності, та інші складові, що сприяють скоєнню будь-яких злочинів. Від якості скоєння злочину унеможлиблюється його розкриття. Якість перешкоджає практичним працівникам ОВС вирішувати, яка саме служба повинна займатися розкриттям скоєного злочину (у боротьбі з організованою чи з економічною злочинністю тощо). Всі перераховані якісні показники злочинності є стимулюючими і допоміжними чинниками скоєння злочинів проти загальної безпеки [8].

На жаль, нині правоохоронні органи України практично залишились наодинці, тобто, вічна-віч зі злочинністю. Констатуємо, що організовану злочинність ніхто не організовував і хоч вона не визначена у статистиці, вона нікуди не поділась. Вона склалася об'єктивно, на основі соціально-економічних, ідеологічних, моральних, правових та інших недоліків, що існували й існують у суспільстві, тим паче, що зараз для організованої професійної злочинності слушна нагода заробляти брудні гроші, як на нестабільній економіці, так і на контрабанді зброї, наркотиків, торгівлі людьми і т.д.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, треба зазначити, що економічні та соціальні негаразди, низькі темпи та нестабільність реформування суспільства, відсутність належної профілактичної роботи, недостатня ефективність діяльності правоохоронних та інших державних органів, а також наявність серйозних прогалин у законодавстві з питань протидії злочинності, насамперед з її організованими формами, сприяють гальмуванню демократичних та економічних перетворень, створюють передумови для подальшої криміналізації суспільства та найбільш важливих сфер функціонування держави. Треба не забувати, що кримінальні структури намагаються оволодіти не лише часткою національного багатства, а й контролювати органи виконавчої влади, безпосередньо брати участь у підготовці та прийнятті на свою користь нормативних та законодавчих актів і використовують слабкість національних систем регулювання фінансової системи, відмінності в регулюванні підприємницької діяльності, користуються послугами тих категорій професійних працівників, діяльність яких не регулюється, чи тих, хто порушує правові і морально-етичні норми. В протидію їх діяльності необхідно розробити ефективні заходи щодо скорочення та зменшення перерахованих можливостей.

Правоохоронні органи до сьогодні шукають шляхи підвищення ефективності протидії злочинності за рахунок резервів власної системи, й найперше в її раціональній організації, спрямованій на оптимізацію кількісної і якісної структури галузевих служб, насамперед тих, які несуть на собі головний тягар протидії злочинності.

Список бібліографічних посилань

1. Филонов В. П. Актуальные проблемы современной криминологии. / В. П. Филонов - Донецк. - 1997. - 288 с.
2. Конституція України. - К. : Юрінком, 1996. – ст.ст. 29-36.
3. Михайленко П.П. Міліція України. Сторінки історії. / П.П. Михайленко - Київ. - 2001 р. - 888 с.
4. Криминологія : запрошення до дискусії: Монографія / Авт. кол.: О.В. Баляба, Е.В. Віленська, Е.О. Дідоренко, Б.Г. Розовський. - Луганськ: РІО ЛІВД, 2000. с. 318.
5. Закон України «Про організаційно - правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 № 3341-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Х. : Одиссей, 2012. – 360 с.
7. Овчинский С.С. Монография. Оперативно-розыскная информация. / С.С. Овчинский. - Москва. - 1999. - 345 с.
8. Литвин О. П. Кримінально-правова охорона громадської безпеки і народного здоров'я // Монографія. – К.: РВВ КІВС, ВКФ «Сатсанга», 1998. – с. 44–45; Литвин О. П. Злочини проти екологічної й громадської безпеки та безпеки здоров'я населення // Навчальний посібник для студентів

вищих навчальних закладів – Черкаси: Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, 2004. – с. 72–73. // Олександр Литвин. Загальна характеристика стану злочинності. [Електронний ресурс]. <http://www.justinian.com.ua/article>.

Одержано 15.11.2020

УДК 37.018

Олександр Володимирович ВОЛОШЕНЮК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8978-0645>

МЕЖІ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Входження України до європейського простору вищої освіти співпало із процесами переходу до нової освітньої парадигми, яка передбачає широке впровадження у навчальний процес сучасних технологій, зокрема – механізмів дистанційного навчання. Термін «дистанційне навчання» означає таку організацію навчального процесу, за якої навчання студентів відбувається у віддаленому режимі, а зв'язок з викладачами здійснюється за допомогою сучасних комунікаційних систем. Розвиток дистанційного навчання, його форм, методів і технологій зумовив появу навчальних закладів нового типу: «відкритих», «дистанційних», «віртуальних», «електронних» університетів, «смарт» університетів тощо [1, с.192]. Серед найвідоміших електронних університетів – Canad's Open University, Open University of the Netherlands, Міжнародний університет США та ін. Зокрема, Відкритий Університет Великобританії щорічно приймає більш ніж 250 000 студентів, переважна більшість з яких є іноземцями. Він є одним із найбільших університетів Європи разом із Іспанським Національним Університетом Дистанційного Навчання (UNED). Деякі із університетів були відкриті у країнах, що розвиваються. Найбільшим з них є Відкритий Національний Університет імені Індіри Ганді (IGNOU) в Індії, кількість студентів у якому перевищує 1,5 млн. Такі інституції мають можливість надавати освіту за більш низькою вартістю порівняно з традиційними навчальними закладами за рахунок стандартизації академічних програм, обмеженого використання найбільш коштовних освітніх компонентів, забезпечення екстенсивної взаємодії між студентами та тьюторами [2, с.9].

Безумовно, переваги такої форми навчання важко переоцінити, використання новітніх технологій значно розширює перспективи отримання якісної освіти, вони є особливо корисними для тих категорій громадян, для яких традиційні форми навчання є недосяжними або пов'язані з численними перешкодами. Автори колективної монографії «Модернізація системи вищої освіти: соціальна цінність і вартість для України» відмічають, що на наших очах відбувається перехід від писемної до електронної освітньої культури, а розвиток дистанційної освіти відкриває широкі можливості навчання і соціалізації для тих людей, які не можуть здобути освіту у звичайних її формах, передусім для тих, хто має певні фізичні вади, коли створене людиною штучне інтелектуальне середовище може дати їм те, що не дала природа [3, с.182-183]. В сучасних умовах, коли розповсюдження COVID-19 набуло статусу всесвітньої пандемії, дистанційне навчання не просто розширює освітні можливості, воно перетворюється на один з політико-правових інструментів профілактики і стримування поширення коронавірусної інфекції серед населення.

Водночас, підкреслюючи позитивні наслідки запровадження сучасних освітніх технологій, необхідно звернути увагу і на зворотну сторону цього процесу. Перш за все, слід усвідомлювати, що отримання освіти являє собою дещо набагато більше, ніж механічне накопичення знань. А. Уайтхед підкреслює, що університет повинен поєднувати наукову та викладацьку складові, і кожна із цих задач могла б бути вирішена окремо, поза університетом, проте цінність університету полягає у створенні відповідної творчої атмосфери, що поєднує учнів та тих, хто навчає, в результаті чого

відбувається процес пошуку істини [4, с.65]. Жодні технологічні нововведення не здатні замінити живого спілкування викладача зі студентами, оскільки лише їх безпосередня соціально-психологічна взаємодія допомагає мотивувати, зацікавити студентів не тільки на інформаційному, а й на емоційному рівні. Інтелектуальна жорсткість та емоційна сухість навчального процесу, породжена відсутністю безпосередньої комунікації із викладачем, сприяють розвитку «технократичного» формального мислення, умінь роботи з абстрактною і символічною інформацією. При цьому на узбіччі залишається емоційна складова навчання, а вона грає неабияку роль і в мотивації, і в процесі засвоєння знань, і в розвитку творчих засад людини. Особливо це важливо для вивчення гуманітарних предметів [3, с.183-184, 187]. Крім того, деякі студенти потребують відчуття психологічної близькості та командного духу, який забезпечує активна безпосередня комунікація між викладачами та студентами, а її відсутність негативним чином впливає на здатність до активного та результативного навчання [4, с.237].

Важливими принципами сучасної гуманістичної педагогіки є персоналізація педагогічної взаємодії та діалогічний принцип навчання. Саме у спільній колективній діяльності закладається фундамент соціалізації особистості, формуються комунікативні навички та конфліктологічна компетентність, збалансований психоемоційний стан та стресостійкість [5, с.285]. Л. Мурашова акцентує увагу на тому, що у сфері освіти сьогодні, в просторі Інтернету, гіпертексту, вибіркового відеосимуляцій та стимуляторів, виявляє себе нова епістемічна ситуація, котра говорить про можливість небезпечних наслідків для форм діалогічного спілкування, коли семіотична кінематика образів та текстів замінить живу участь та причетність педагогів [4, с.28].

Багато фахівців звертають увагу на те, що використання віртуальних технологій в освіті призводить до глибинних змін розумової діяльності, оскільки привчає суб'єкта до засвоєння візуальних образів у готовій формі, уникаючи операції аналізу умов та обставин їх виникнення. Г. Мак-Ларен висловлює думку, що подальше поширення Інтернет-технологій в освітній практиці може докорінно змінити діяльність головного мозку, його здібність до фокусування на глибоких концепціях, що потребує розвиненої «довгої пам'яті» у студентів; завдяки візуальній перестимуляції, студенти використовують тільки «коротку» пам'ять і, відповідно, втрачають здатність до сприйняття великих фрагментів інформації з метою аналізу її змісту та контекстуалізації, що так важливо для навчального процесу в сучасних умовах [6, с.385].

Крім того, на дану проблематику слід також поглянути з позицій духовно-інтелектуального розвитку суспільства. Кожен студент – це не лише носій певної інформації, майбутній спеціаліст у певній сфері суспільної життєдіяльності; він також є членом соціуму, громадянином, особистістю, наділеною певними морально-психологічними якостями. Як зазначає Б. Гершунський, «неможливо виховати людину, а в більш широкому плані – неможливо створити умови для самотворення особистості, залишаючись в межах інформаційного підходу, який зараз є панівним. Особистість створюється особистістю, соціумом, життям, власною життєдіяльністю та життєтворчістю» [7, с.304]. У процесі навчання особа повинна не лише отримати необхідні знання, а й увібрати сукупність моральних принципів, переконань, програм соціального життя, спрямованих на стійкий і гармонійний розвиток соціоприродного світу, що характеризують небайдужість, відповідальність, активну громадянську позицію людини, її готовність до аналізу і вирішенню проблем відповідно до ступеня інтеріоризованості вказаних знань і цінностей, їх включеності до індивідуального поведінкового статусу. У сучасному соціокультурному контексті дуже важливим є становлення у того, хто навчається, консенсуально орієнтованих, комунікативних якостей (толерантності, емпатії). Толерантність постає як гуманістична цінність, що сприяє розумінню і терпимості індивіда до Іншого, встановленню комфортних відносин в колективі і, в кінцевому рахунку, його успішної самоактуалізації в соціумі [5, с.284].

Висновок. В сучасних історичних умовах динамізм суспільних відносин накладається на випереджальний розвиток інформаційно-комунікаційних систем, внаслідок чого невід'ємною частиною нашого життя стають такі явища, як дистанційне навчання, електронні університети, вебинари тощо. Використання веб-технологій у навчально-виховному процесі забезпечує подальше підвищення ефективності освіти, дозволяє зробити процес навчання доступнішим та більш інтерактивним, сприяє адаптації молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

Водночас використання новітнього електронного інструментарію у закладах освіти має свої «підводні камені», на чому і було наголошено вище. Таким чином, наукова (практична) новизна матеріалів, викладених у доповіді, полягає у розкритті недоліків і деяких небезпечних наслідків широкого використання сучасних технологій у освітньому процесі, серед яких: зменшення обсягу безпосередньої комунікації між викладачами та студентами, що знижує ефективність передачі професійного досвіду, ускладнює формування у отримувачів освітніх послуг комунікативної компетентності, досвіду роботи у колективі; глибинні зміни розумової діяльності, що проявляється у незбалансованому розвитку «короткої» та «довгої» пам'яті, зниження навичок аналізу значних за обсягом текстів; утруднення прищеплення майбутнім випускникам деяких морально-психологічних якостей, зокрема – небайдужості, відповідальності, терпимості тощо. Отже, в процесі подальшого розвитку освіти в Україні необхідно дотримуватися розумного балансу між використанням сучасних технологій та освітянських традицій, задля підготовки фахівців, здатних до адекватної реалізації професійних навичок та особистих якостей в умовах сьогодення.

Список бібліографічних посилань

1. Кадемія М.Ю., Уманець В.О. Дистанційне навчання у віртуальному університеті як спосіб доступу до якісної освіти. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2016. № 2. С.192-198.
2. Depover C. Orivel F. Developing countries in the e-learning era. Paris: International Institute for Educational Planning, 2013. 82 p.
3. Модернізація системи вищої освіти: соціальна цінність і вартість для України / М.І. Михальченко [та ін.]; голова ред. кол. В. Кремень. К.: Педагогічна думка, 2007. 257 с.
4. Свириденко Д.Б. Академічна мобільність: відповідь на виклики глобалізації. К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2014. 279 с.
5. Шиндаулова Р.Б. Философские основания ноогуманистической педагогики как стратегии развития высшего образования эпохи глобализации. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. 2016. Вип.109. С.283-286.
6. McLaren G. The triumph of virtual reality and its implications for philosophy and civilization. *Cosmos and History: The Journal of Natural and Social Philosophy*. 2012. Vol. 8., № 1. pp.383-411.
7. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций). М.: Совершенство, 1998. 608 с.

Одержано 12.11.2020

УДК 342.4(477)

Марія Теодорівна ГАВРИЛЬЦІВ,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6735-7181>*

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ

Для того, щоб оцінити ефективність законодавства, слід чітко уявляти очікувані наслідки дії конкретного закону або конкретної норми права, щоб мати можливість порівняти юридичні норми з реально існуючим результатом. Тобто ефективність Конституції повинна визначатися як співвідношення між фактичним результатом дії конституційних норм і тими соціальними цілями, для досягнення яких вона була прийнята: забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя; зміцнення громадянської злагоди на землі України, розвиток і зміцнення демократичної, соціальної, правової держави.

Проблема реалізації Конституції України має надзвичайно важливе теоретичне і практичне значення, оскільки механізм реалізації Основного Закону є унікальним і багатограним, він відіграє досить вагому роль у забезпеченні втілення на практиці норм та принципів нової Конституції України. Адже саме Конституція юридично закріплює основні засади становлення та розвитку держави, забезпечує стабільний розвиток суспільства.

У випадку, коли норми Конституції не виконуються, спостерігається надзвичайно негативний вплив на норми поточного галузевого законодавства. З іншої сторони, якщо послідовно виконувати вкладений у Конституції України зміст, то можна здійснити позитивний вплив на всі соціальні, політичні, економічні та інші процеси, на які спрямоване конституційне регулювання [1, с. 328].

У зв'язку з розвитком конституційної державності, актуалізується проблематика конституційних законів в Україні. Основний Закон не передбачає можливості прийняття конституційних законів. Водночас конституційні закони України існують де-факто і не ідентифікуються нормативними положеннями чинного законодавства. Така ситуація призводить до того, що потенціал конституційних законів у сучасній Україні не використаний, це створює несприятливі наслідки щодо конституційної практики, яка об'єктивно потребує конституційних законів з метою більш ефективного регулювання найважливіших суспільних відносин. Зокрема, проблематичність реалізації Конституції України, окрім іншого, зумовлена тим, що не прийняті всі необхідні базові закони, передбачені Основним Законом України, які за своєю природою є конституційними законами (наприклад: Закон України про Президента України, Закон України про адміністративно-територіальний устрій України і ін.).

Роль і значення конституційних законів у системі конституційного законодавства значні, оскільки порівняно невеликий обсяг Конституції не дає змоги охопити своєю дією увесь спектр конституційних відносин, зокрема відносин у системі основ конституційного ладу України, які вимагають вищого, ніж звичайними законами, рівня регулювання [2, с. 31].

Дефіцит необхідних конституційних законів в умовах формування вітчизняного конституціоналізму практично заповнюється актами тлумачення Конституційного Суду України. Зокрема, відсутність конституційного закону про Президента України викликала необхідність офіційного тлумачення положень Конституції, що визначають межі компетенції глави держави (справа про повноваження Президента України реорганізувати центральні органи виконавчої влади). Відсутністю відповідного конституційного закону та практичною необхідністю «удосконалення нормативної бази, яка розкривала б зміст права недоторканності Президента України і спеціальної процедури – імпідменту – з метою створення належного конституційно-правового механізму їх застосування», зумовлено ухвалення Рішення Конституційного Суду України від 10 грудня 2003 р. (справа щодо недоторканності та імпідменту Президента України). Такі рішення, за своєю суттю, розкривають ті питання, які повинні бути врегульовані конституційними законами. Аналогічна ситуація склалася й у сфері нормативного визначення функціонування Верховної Ради України (наприклад, Рішення Конституційного Суду України від 17 жовтня 2002 р. у справі щодо повноважень Верховної Ради України; Рішення Конституційного Суду України від 19 травня 2004 р. у справі про умови дострокового припинення повноважень Верховної Ради України).

Таким чином, необхідним для створення ефективної системи конституційного законодавства як нормативної основи сучасного конституціоналізму є запровадження в законотворчу практику України конституційних законів як конституційно і законодавчо закріпленого самостійного виду законів, використовуючи досвід зарубіжних держав, а також з урахуванням особливостей української конституційно-правової теорії та практики [2, с. 32].

На відміну від законодавчої практики України законодавство ряду зарубіжних країн закріплює існування конституційних законів (Австрія, Італія, Франція, Молдова, Румунія і ін.). Враховуючи зарубіжну практику, ґрунтуючись на конституційно-правовій теорії, у контексті сучасного конституціоналізму під конституційними законами доцільно розуміти закони, що вносять зміни до Конституції України (конституційні закони про внесення змін до Конституції України), та закони, що регулюють найважливіші суспільні відносини, які складаються у процесі здійснення державної і публічно-самоврядної влади, та відносини органів публічної влади з народом, громадянським суспільством, населенням країни, людиною [2, с. 32-33].

За своїми юридичними властивостями конституційні закони відзначаються тим, що вони: 1) приймаються виключно з питань, що закріплені у Конституції України; 2) мають вищу юридичну силу щодо інших законів; 3) приймаються за особливою (ускладненою) процедурою не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України; 4) проходять попередній конституційний контроль на предмет відповідності Конституції України (конституційності); 5) виключено право вето Президента України стосовно конституційних законів [2, с. 33].

Ефективність дії Конституції України можна вважати далеко не безпроблемною. Однією з важливих проблем можна назвати перехідний характер, у зв'язку з трансформаційним розвитком Української держави та суспільства. Варто зауважити, що ефективність дії конституції кожної сучасної демократичної держави насамперед залежить від двох чинників:

- по-перше, від державної влади та її бажання і політичної волі діяти від імені та в інтересах народу; втілювати основні конституційні принципи та норми в житті держави й суспільства;
- по-друге, втілення конституційних норм неможливе без бажання самого суспільства їх усвідомити, прийняти і мати бажання дотримуватися, а також вимагати від держави їх виконання, гарантування і забезпечення.

Що ж до проблем, що виникають у процесі реалізації Конституції України, її принципів, норм, установлень, то вони пов'язані різними ознаками, які притаманні нашому суспільству та державі, а саме: недосконалість законодавства України, а також суперечність його між собою та з Конституцією України; недосконалість самої Конституції, тому що в ній міститься багато норм, які суперечать одна одній або існуючій дійсності (фактичній Конституції); низький рівень розвитку правової культури і свідомості громадян; кризові політичні та соціально-економічні явища в суспільстві та державі; низька правова та політична свідомість політичної еліти в державі, яка тлумачить норми Конституції на свою користь, лобіює власні корисливі олігархічні інтереси та інтереси впливових бізнес-структур, не зважаючи на той факт, що згідно з Конституцією, вони є уповноваженими представниками народу, а тому повинні представляти його народу та діяти в його інтересах.

Ці та інші фактори здійснюють негативний вплив на ефективність дії Конституції, впливають на рівень її реалізації в суспільстві, роблять її практично недієвою [3, с. 16].

Проблему реалізації Конституції України слід аналізувати не лише з суто теоретичного боку, але й з використанням більш широких, соціальних підходів. Вона повинна досліджуватись не лише в державно-правовому, а й політологічному та соціологічному аспектах, оскільки Конституція характеризується не лише юридичними параметрами [1, с. 322].

Проблема реалізації Конституції не вичерпується сферою правового розвитку законів і нормативно-правових актів. Ця проблема охоплює, по суті, всі сторони життя суспільства, включаючи виховання свідомості, правової культури, розширення і поглиблення демократії, підвищення рівня правозастосування та ін.

Проблему реалізації Конституції не можна зводити також лише до її дії як нормативно-правового акта. Вона має також безпосередній вплив на правосвідомість. У Конституції закладений значний творчий потенціал, який не вичерпується протягом усього терміну її дії. Під впливом норм Конституції складаються переконання людей про необхідність участі в управлінні державними і громадськими справами, дотримання правових норм, поваги до прав та законних інтересів громадян [4, с. 181].

До концептуальних гарантій реалізації Конституції України – тих, що справляють визначальний вплив, С. Морозюк пропонує віднести: особливий порядок прийняття та внесення змін до Конституції; розвинене законодавство; скасування нормативно-правових актів, що суперечать Конституції; конституційно-правова відповідальність; міжнародні гарантії.

Усі зазначені гарантії спрямовані на досягнення однієї мети – втілення в реальних суспільних відносинах норм Основного Закону. Ефективність кожної із зазначених гарантій залежить від реальних умов її дії, а тому в кожному конкретному випадку необхідно враховувати всі позитивні та негативні фактори впливу на правореалізаційний процес [5, с. 168].

Основними напрямками забезпечення ефективності дії Конституції України в умовах сучасної конституційно-правової реформи є:

по-перше, *удосконалення правотворчої діяльності* відповідних органів та посадових осіб як основоположної ланки механізму реалізації Конституції України та правового регулювання. Основне призначення законотворчості полягає в розвитку положень Конституції і створенні механізму їх реалізації з метою забезпечення суворого і неухильного дотримання всіх конституційних норм. Правотворча діяльність цих органів є засобом забезпечення конституційно-правового регулювання шляхом застосування норм Конституції України та прийняття правових актів, що конкретизують норми Конституції України. Основними засобами удосконалення правотворчості слід вважати такі: планування діяльності з нормотворення; єдиний уніфікований порядок розроблення, прийняття та реалізації нормативно-правових актів; ретельність та скрупульозність підготовки проектів законодавчих актів у сфері конституційно-правового регулювання та їх технічна досконалість; проведення спеціальної експертизи для визначення відповідності проектів нормативних актів чинному національному та міжнародному законодавству; підготовка фахівців, які здатні підготувати нормативні акти з урахуванням вимог забезпечення ефективності конституційного законодавства;

по-друге, *розвиток поточного конституційного законодавства*. Адже ряд конституційних норм встановлюють лише загальні правила поведінки, детальна регламентація яких здійснюється конституційним законодавством. Також існують бланкетні конституційні норми, які безпосередньо відсилають суб'єкта реалізації норми до закону, що прийнятий для їх виконання. Отже, наявність системи розгалуженого, узгодженого конституційного законодавства є гарантією того, що норми Конституції будуть правильно втілені в життя;

по-третє, *забезпечення залучення до парламенту представниками різних соціальних груп та професіоналів (технократів)* різних сфер життєдіяльності суспільства. Це може бути досягнуто шляхом внесення змін у виборче законодавство України;

по-четверте, *конституційно-правова відповідальність*, що очікує суб'єктів конституційно-правових відносин у вигляді негативних наслідків, у випадку порушення ними вимог Конституції та інших норм конституційного законодавства. Конституційна відповідальність є одним із найважливіших складників механізму реалізації Конституції України.

Таким чином, ефективність дії Конституції України повинна бути забезпечена спеціальними засобами та механізмами, застосування яких може забезпечити максимальний рівень втілення конституційних приписів і норм у життя, забезпечення адекватності між юридичною та фактичною Конституціями. Кризові політичні та соціально-економічні явища в суспільстві та державі здатні послабити дієвість механізму реалізації Основного Закону. Тому, Конституцію України та поточне конституційне законодавство України слід оцінювати з урахуванням тих умов, у яких воно буде в подальшому реалізовуватись, а також враховувати усі як позитивні, так і негативні фактори впливу. Тільки за таких умов можлива ефективна дія Конституції і реальний результат втілення Основного Закону України в суспільних відносинах.

Список бібліографічних посилань

1. Тодика Ю.М. Конституція України: проблеми теорії і практики. Х.: Факт, 2000. 608 с.
2. Конституційний процес в Україні та світовий досвід конституціоналізму монографія / наук, ред. Ю.С. Шемшученко, відп. ред. П.М. Пархоменко. К.: Вид-во «Юридична думка», 2014. 262 с.
3. Кравець М.О. Проблеми реалізації Конституції України. *Право і суспільство*. 2017. № 1. Ч. 2. С. 14-17.
4. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика : монографія / відп. ред. В.Ф. Погорілко. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. 652 с.
5. Морозюк С. Загальна характеристика гарантій реалізації Конституції. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 167-172.

Одержано 16.11.2020

УДК 349.2:351.74

Костянтин Геннадійович ГАРБУЗЮК,

кандидат юридичних наук,

декан факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6714-5074>

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Дисциплінарна відповідальність поліцейських встановлена Законом України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» від 15 березня 2018 р. № 2337-VIII. У юридичній літературі під дисциплінарною відповідальністю розуміється один із видів юридичної відповідальності, який полягає в обов'язку працівника, який порушив трудову дисципліну, понести покарання, передбачене нормами трудового законодавства [1, с. 321].

Підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності є дисциплінарний проступок. Стосовно поліцейських ст. 12 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» визначає дисциплінарний проступок протиправною винною дією чи бездіяльністю поліцейського, що полягає в порушенні ним службової дисципліни, невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків поліцейського або виходить за їх межі, порушенні обмежень та заборон, визначених законодавством для поліцейських, а також у вчиненні дій, що підривають авторитет поліції [2].

Як відзначає К.Ю. Мельник сутність дисциплінарної відповідальності полягає в тому, що до винного в здійсненні дисциплінарного проступку застосовуються дисциплінарні стягнення, а у встановлених у законодавстві випадках – заходи дисциплінарного і громадського впливу [1, с. 321]. С.М. Прилипко вказує на відмінності дисциплінарних стягнень, які обов'язково повинні бути закріплені в законодавстві про працю, та заходів дисциплінарного впливу, які не зафіксовані в законодавстві, але можуть бути закріплені в локальних актах, прийнятих на підприємствах, в установах, організаціях, наприклад в положеннях про преміювання. Науковець до заходів дисциплінарного впливу відносить позбавлення працівника премії, переміщення в черзі на одержання квартири, обговорення на зборах трудового колективу та ін. [3, с. 350].

Стосовно останнього вважаємо, що дисциплінарні стягнення можуть бути закріплені не лише в законодавстві про працю, а ще і у спеціальному законодавстві, як це зроблено у Законі України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України».

Звернемо увагу на те, що національне законодавство встановлює виключний перелік дисциплінарних стягнень, які можуть застосовуватися до поліцейських. Так, відповідно до ст. 13 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» до поліцейських можуть застосовуватися такі види дисциплінарних стягнень: 1) зауваження; 2) догана; 3) сувора догана; 4) попередження про неповну службову відповідність; 5) пониження у спеціальному званні на один ступінь; 6) звільнення з посади; 7) звільнення із служби в поліції. До курсантів (слухачів), які проходять навчання у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, крім видів дисциплінарних стягнень, визначених цією статтею, застосовується дисциплінарне стягнення у виді призначення поза чергою в наряд - до п'яти нарядів [2].

До поліцейських забороняється застосування інших видів дисциплінарних стягнень, не передбачених Законом України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України». Також національне законодавство не встановлює заходи дисциплінарного і громадського впливу до поліцейських.

Перед накладенням дисциплінарного стягнення на поліцейського, як правило, проводиться службове розслідування, яке має встановити: наявність чи відсутність складу дисциплінарного проступку в діянні (дії чи бездіяльності) поліцейського, з приводу якого (якої) було призначено службове розслідування; наявність чи відсутність порушень положень законів України чи інших нормативно-правових актів, організаційно-розпорядчих документів або посадових інструкцій; ступінь вини кожної з осіб, що вчинили дисциплінарний проступок; обставини, що пом'якшують

або обтяжують ступінь і характер відповідальності поліцейського чи знімають безпідставні звинувачення з нього; відомості, що характеризують поліцейського, а також дані про наявність або відсутність у нього дисциплінарних стягнень; вид і розмір заподіяної шкоди; причини та умови, що призвели до вчинення дисциплінарного проступку [4].

Відповідно до ч. 4 ст. 14 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» та розділу II Порядку проведення службових розслідувань у Національній поліції України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.11.2018 р. № 893, підставами для призначення службового розслідування є заяви, скарги та повідомлення громадян, посадових осіб, інших поліцейських, засобів масової інформації, рапорти про вчинення порушення, що має ознаки дисциплінарного проступку, або безпосереднє виявлення ознак такого проступку посадовою особою поліції, за наявності достатніх даних, що вказують на ознаки дисциплінарного проступку.

Слід зазначити, що заяви, скарги, рапорти та інші повідомлення різних осіб ще не є підставою для призначення службового розслідування, а служать лише приводом для розгляду питання про наявність або відсутність ознак дисциплінарного проступку. В свою чергу, підставами для призначення службового розслідування можуть бути виключно фактичні дані, що вказують на порушення поліцейським службової дисципліни.

Надходження зазначених повідомлень не зобов'язує керівника, якому надані повноваження із застосування до поліцейського дисциплінарного стягнення, призначити службове розслідування за будь-яких умов. Такі повідомлення створюють обов'язок розглянути питання щодо наявності або відсутності ознак дисциплінарного проступку в діях (бездіяльності) поліцейського і лише в разі наявності призначити службове розслідування.

Висновок. При застосуванні дисциплінарної відповідальності поліцейських необхідно суворо дотримуватися вимог спеціального законодавства. Не допускати зловживання дисциплінарною владою з боку керівників. Забезпечити гласність, повноту та об'єктивність з'ясування обставин дисциплінарного проступку. Залучати до складу дисциплінарних комісій представників громадськості.

Список бібліографічних посилань

1. Мельник К. Ю. Трудове право України : підручник. Харків : Діса плюс, 2014. 480 с.
2. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15 березня 2018 р. № 2337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text>
3. Трудове право : підручник / В. В. Жернаков, С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко та ін. ; за ред. В. В. Жернакова. Харків : Право, 2012. 496 с.
4. Про реалізацію окремих положень Дисциплінарного статуту Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.11.2018 р. № 893. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1355-18>.

Одержано 15.11.2020

УДК 347.73(043)

Ольга Петрівна ГЕТМАНЕЦЬ,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4826-5799>

ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ ЗНАННЯ ЯК ОСНОВА ПІДГОТОВКИ СУЧАСНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Сучасні поліцейські виконують різноманітні завдання та функції, які відповідно до чинного законодавства охоплюють п'ять основних сфер діяльності: забезпечення публічної безпеки та порядку, охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства та держави, протидія

злочинності, надання в межах визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або в наслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги (ст. 2 «Завдання поліції» Закону України «Про Національну поліцію»). Масштабність завдань потребує якісної, систематичної підготовки поліцейських кадрів, зокрема і сучасних фінансово-правових знань. Формування та розподіл публічних фінансових ресурсів, з одного боку, впливає на стан законності в державі, оскільки фінансова злочинність поширюється та ускладнюється, що суттєво впливає на економічну безпеку держави, а з іншого боку, позначається на фінансовому, матеріально-технічному забезпеченні органів поліції та на особистих фінансових інтересах поліцейських.

Фінансове право, як наука має потужний потенціал розвитку та впливу на суспільні відносини, оскільки сприяє формуванню законодавства, яке регламентує сучасну фінансову систему держави, нові міжбюджетні, податкові, грошові та інші відносини. Отже, фінансово-правова наука вивчає фінансово-правові категорії, розвиває їх та сприяє удосконаленню фінансово-правових норм, спрямовує розвиток фінансового законодавства на удосконалення правового регулювання фінансової діяльності держави, органів місцевого самоврядування та всіх публічних утворень. Цілком слушним є висновок відомого фахівця фінансового права, академіка Л.К. Воронової, яка писала: «... якщо фінансове право як галузь права матеріалізується у фінансово-правових принципах, нормах, методах, то наука фінансового права матеріалізується в монографіях, статтях, навчальних посібниках, підручниках з фінансового права» [1, с. 58]. В останні роки бурхливо йде процес публікацій підручників та посібників з фінансового права, захищаються дисертації, а також наука фінансового права активно поповнюється за рахунок електронних видань та публікацій в системі Інтернет. Проте не завжди ці публікації сприяють накопиченню якісних наукових знань і не завжди відображають стан фінансових відносин. Практика фінансової діяльності держави та уповноважених суб'єктів свідчить про нові реалії у фінансовому обігу, зокрема сучасні електронні схеми обігу грошей, нові види фінансових розрахунків, особливості ведення податкової звітності тощо. Всі ці обставини вимагають оновлення методики надання фінансово-правових знань.

Традиційним при вивченні фінансового права є розгляд фінансової системи, яка складається з різних грошових фондів і є предметом правового регулювання, але склад фінансової системи визначається по різному. Наприклад, у підручнику «Фінансове право», рекомендованого ДВНЗ «Ужгородський національний університет», у складі фінансової системи пропонується визначити наступні ланки: бюджетна система, державні позабюджетні фонди, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси обов'язкового державного страхування, кредит (державний, місцевий та банківський) [2, с. 7]. При всій різноманітності підходів до визначення складу фінансової системи країни і дискусійної суті цього питання, дивує відсутність таких ланок, як місцеві фінанси, децентралізовані місцеві фінансові ресурси, фінанси населення. У підручнику «Фінансове право», за редакцією О.М. Бандурки та О.П. Гетманець система фінансового права вивчається, як сукупність правових норм, що утворюють Загальну та Особливу частини. До Загальної частини відносяться норми, які закріплюють базові, фундаментальні положення, а до Особливої частини – однорідні фінансово-правові інститути, підгалузі права - бюджетне право, інститут державних доходів, податкове право, інститут державних видатків, інститут державного кредиту, інститут грошового обігу, банківське право, валютне право, фінансовий контроль [3 с.46-48]. Враховуючи бурхливий розвиток фінансів об'єднаних територіальних громад в сучасній Україні, особливого значення набувають питання правового регулювання та захисту місцевих фінансових ресурсів.

Іншим прикладом сучасних публікацій, які «розвивають» фінансово-правову науку є зміст наукових робіт, які публікуються в Інтернеті. В роботі на тему «Наука фінансового права, предмет, методологія, основні етапи розвитку», яка пропонується для юристів в мережі Інтернет визначається, що в коло досліджень науки фінансового права входять «... суспільні (економічні) відносини, що виникають під час мобілізації коштів з юридичних осіб, громадян, з інших джерел на потреби, які пов'язані із здійсненням владних державних повноважень» [4, с. 30]. В цьому ствердженні три грубих помилки, які в решті-решт впливають на формування сучасної правової свідомості. Це по-перше, суспільні економічні відносини, які пов'язані не тільки з мобілізацією

коштів, а і їх розподілом, витрачанням та контролем, по-друге, призначення цих коштів пов'язано не з фінансуванням владних державних повноважень, а з фінансовим забезпеченням виконання суспільних завдань і функцій, а по-третє, виникає питання які, ще кошти відносяться до джерел формування необхідних державі фінансових ресурсів, крім коштів юридичних осіб та громадян. Наведені приклади свідчать, що матеріальні носії науки фінансового права поширюються, а прирощення наукових знань не відбувається.

Розвиток науки фінансового права пов'язано з розвитком суспільних відносин, виникаючих у процесі формування, розподілу, використання публічних фондів і контролю за цими процесами з метою забезпечення потреб суспільства та держави. У процесі фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування постійно виникають нові суспільні відносини, які пов'язані з розвитком сучасного матеріального виробництва, ринкових умов господарювання та міжнародних зв'язків. Вагомим є висновок одного із фундаторів фінансового права С. І. Іловайського щодо науки фінансового права «...це - наука, яка відповідає на питання, яким є фінансове господарство держави в дійсності» [5, с. 2]. З цих позицій наука фінансового права вивчає та систематизує знання про дану галузь права та відображає зміни у суспільних відносинах, що складають об'єкт пізнання. Існує думка у дослідників, що система науки фінансового права ширше та змістовній ніж система фінансового права, як галузі права, оскільки складається не тільки з підгалузей і правових інститутів, а і з знань про понятійний апарат [6, с. 73]. Слід додати а також доктрини, концептуальні нові теорії, нові категорії, які відображають сучасні зміни в суспільних відносинах, судова практика, а також практика фінансової діяльності.

В сучасних умовах розвитку господарської діяльності при перевірці законності проведення фінансових операцій податкові органи визначають типовими наступні правопорушення:

- відсутність об'єктів та складських приміщень, з яких відповідно до первинних документів здійснюється навантаження/розвантаження товарів;
- не підтвердження ДП «Держреєстри України» реєстрації місць зберігання зернових культур підприємств-постачальників по ланцюгу постачання;
- відсутність взаємовідносин власників складських приміщень по ланцюгу постачання, з яких нібито здійснювалось постачання товарів підприємствами - постачальниками;
- не підтвердження власниками машин, які зазначені у товаро-транспортній накладній, факту перевезення товарів;
- не відповідність типу машин, їх вантажесмність для здійснення перевезень відповідних товарів (наприклад, перевезення зернових культур легковими машинами, мотоциклами, автобусами);
- відсутність виплат доходів фізичним особам-водіям;
- відсутність пояснення посадових осіб підприємств - постачальників про непричетність до здійснення діяльності [7].

Наведений перелік порушень свідчить про недосконалість правового забезпечення процедур податкових перевірок і потребують відповідних фінансово-правових знань.

Отже, догматичні знання про існуючі економічні відносини складають фундамент вивчення фінансово-правових норм та категорій, а система науки фінансового права повинна віддзеркалювати сучасні реалії руху публічних фінансових ресурсів. Л.К. Воронова зазначала, що до основних особливостей науки фінансового права належить цілісна система елементів, вивчення яких сприяє виявленню взаємозв'язків між ланками цієї системи та аналіз їх структури [8, с.526]. Постає питання про складові сучасної системи фінансово-правової науки.

Система науки фінансового права складається з таких типових складових, як бюджетне, податкове, банківське право, по-новому вивчаються такі правові інститути, як «валютне право», «правові основи грошового обігу», «фінансово-правове регулювання ринку цінних паперів» тощо. Зміни стосуються не тільки складових у так званих «традиційних» ланках, а і появу нових, раніше не врахованих, але вже існуючих і потребуючих правового регулювання відносин у фінансовій діяльності держави та органів місцевого самоврядування. З врахуванням сучасних особливостей розвитку грошового обігу потребує більш змістовного вивчення сучасне явище - електронні гроші. Питанням сутності та призначення цифрових активів, як фундаментального

економіко-правового феномену, поява та використання якого стали можливими завдяки розвитку технології розподіленого реєстру (блокчейну) у відповідь на глобальну цифровізацію соціально-економічної системи [9].

Важливе значення в системі складових фінансово-правової науки мають відносини з державного соціального страхування, зокрема медичного, що зумовлює вивчення не тільки відносин з страхового публічного права, а і правового регулювання державного медичного страхування. Потребує більш змістовного дослідження правовий інститут – бюджетний контроль, оскільки Бюджетний кодекс України містить Розділ 5 «Контроль за дотриманням бюджетного законодавства та відповідальність за порушення бюджетного законодавства». На розробки нової підгалузі фінансового права – фінансово-контрольне право наполягає відомий вчений Л.А. Савченко [10]. В дисертаційній роботі А.Й. Іванського визначається, що фінансово-правова відповідальність покликана забезпечити своєчасне і повне знаходження податків та зборів до бюджету, раціональне витрачання бюджетних коштів і стабільність фінансової системи України, що обумовлює новий аспект актуальності проблем фінансово-правової відповідальності [11, с. 4]. Приклади оновлення фінансових правовідносин і практики використання фінансів можливо продовжити. Вони свідчать про виникнення нових фінансово-правових інститутів і оновлення сутності існуючих.

Ці зміни вказують на необхідність оновлення змісту та структури фінансово-правової науки, яка повинна складати систему ланок, що спираються на сучасну фінансову систему країни. Проте, іноді не враховуються у навчальних планах підготовки правоохоронців в системі вузів с особливими умовами навчання такі навчальні дисципліни, як бюджетне право, фінансово-контрольне право, або в обмеженій кількості викладається податкове право та банківське право.

Висновок. Виконання покладених на поліцію завдань вимагає підготовки особового складу органів поліції по-новому, не як силовий орган, або орган покарання, а як орган влади, що займається профілактикою, виявленням, попередженням, припиненням, розкриттям та досудовим розслідуванням фінансових злочинів та правопорушень, злочинів в економічній сфері. Оволодіння фінансово-правовими знаннями повинно сприяти побудові державної системи протидії економічної злочинності, виявленню та попередженню таких злочинів

На сьогодні існує гостра потреба дослідження сучасних фінансово-правових методів та засобів, якими держава, органи поліції, органи місцевого самоврядування та інші державні суб'єкти мобілізують кошти та витрачають їх для фінансування потреб громадян.

Методика викладання фінансово-правових знань, як учбового матеріалу, повинна спиратися на логічна і послідовно побудовану сучасну систему фінансового права, як галузі права і охоплювати такі дисципліни, як фінансово-контрольне право, бюджетне право, податкове право, банківське право, валютне прав, які дають повне та об'ємне уявлення про фінансові правовідносини, що сприятиме формуванню професійного мислення та практичних навичок майбутніх поліцейських, професіоналів у всіх сферах захисту суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Воронова Л.К. Фінансове право України: підручник. К. : Прецедент, Моя книга, 2006 - 448 с.
2. Фінансове право : навч. посіб. / М.Г. Волощук, Т.О. Карабін, М.В. Менджул. Вид. 3-тє, допов. та перероб. – Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2017 - 244 с.
3. Фінансове право: підручник / за заг. ред. О.М. Бандурки та О.П. Гетманець та ін. Харків. Екограф. 2015. 496 с.
4. Наука фінансового права: предмет, методологія, основні етапи розвитку. Курсова робота. Юридичні науки. URL: http://ua-referat.com/H_2018_41.
5. Гловайский С. И. Учебник финансового права. Одесса, 1895. 334 с.
6. Финансовое право: учебник для бакалавров / под ред. И.А. Цинделиани. Москва: Проспект, 2016. - 656 с.
7. Як податківці викривають схеми ухилення від сплати податків https://biz.ligazakon.net/news/188146_yak-podatkvts-vikrivayut-skhemi-ukhilennya-vd-splati-podatkv
8. Словник фінансово-правових термінів / [за заг. ред. д.ю.н., проф. Л. К. Воронової]. – 2-ге вид. , переробл. і доповн. К.: Алерта, 2011 - 558 с.

9. Кудь А., Кучерявенко М.П., Смичок Є. Цифрові активи та їх правове регулювання у світі розвитку технології блокчейн: монографія. Харків : Правою 2019 - 216 с.

10. Савченко Л.А. Фінансово-контрольне право: становлення і розвиток: монографія. Київ: Юринком Інтер, 2017 - 400 с.

11. Іванський А.Й. Фінансово-правова відповідальність: теоретичний аналіз: монографія. Одеса : Юридична література, 2008 - 504 с.

Одержано 15.11.2020

УДК 037.011.33(477)

Сергій Петрович ГРЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент,

заступник декана з навчально-методичної роботи факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4871-5481>;

Антоніна Петрівна МАЙБОРОДА,

викладач-методист Комунального закладу «Бердянський медичний фаховий коледж»

ДО ПИТАННЯ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ПАНДЕМІЇ

Серед найбільш актуальних сучасних проблем сучасної держави значне місце посідає подолання негативних явищ, пов'язаних з неспроможністю побудованої в Україні системи освіти ефективно протистояти сучасним викликам з боку глобальних світових економічних, політичних санітарно-епідеміологічних трансформацій, з якими стикаються переважна більшість держав та континентів. Епідемія вірусу Covid-19 у 2020 році не лише завдала катастрофічної шкоди світовій економіці, а й відкрила нові проблеми, а відповідно, стимулювала нові вектори розвитку (або адаптивної трансформації) практично всіх галузей суспільства – медицини, культури, спорту, освіти тощо. Саме тому, в представленій роботі авторами зроблена спроба акцентувати увагу на низці специфічних аспектів адаптації закладів вищої освіти (надалі - ЗВО) до сучасних умов навчання із врахуванням протиепідемічних вимог керівництва держави та відповідних відомств.

Мета адаптації ЗВО, на наш погляд, полягає у формуванні та впровадженні надзвичайно гнучкої та мобільної моделі освітнього простору, побудованої з використанням сучасних та ефективних комп'ютерно-комунікативних платформ та здатної звести до мінімуму несприятливі наслідки дистанційної взаємодії головних учасників освітнього процесу – педагога та здобувача освіти.

В умовах загрози масового зараження учасників освітнього процесу заклади освіти у першому кварталі 2020 року за рекомендацією МОН України масово перейшли на дистанційну форму надання освітніх послуг, змінивши звичне для них навчальне середовище, методи педагогічної діяльності – навчально-дидактичні, морально-виховні, розвивальні тощо. Наслідками піврічної, досить тривалої (приблизно 15-20% від загального терміну отримання вищої освіти) відмови навчальних закладів від проведення класичних очних форм організації навчального процесу, на нашу думку, стали значні трансформації комунікативного, перцептивно-когнітивного, оцінно-результативного та інтерактивного компонентів освітньої діяльності ЗВО.

Розглядаючи чинники, які лежать в основі складнощів протікання дистанційної освітньої діяльності, визначимо за допомогою них декілька найголовніших «бар'єрів», що обумовлюють несприятливий вплив на програмовані результати освіти, а саме:

• **«Бар'єри психіки».** Річ в тому, що переважна більшість студентів та учнів за роки очного дошкільного навчання, в школі та вишах сформували певний алгоритм психічної діяльності, здатної впливати на сприйняття та обробку інформації, процеси мислення та запам'ятовування, підтримку уваги та розвиток творчих здібностей. Цей алгоритм запрацював – як результат очної

безпосередньої аудиторної комунікації між її носієм (батьки, вчителі, педагоги) та заснований на принципі «Ми один одного бачимо, чуємо, відчуваємо, впливаємо».

• **«Бар'єри дефіциту комунікації»** - систематична та тривала нестача міжособистого спілкування в наступних векторах взаємодії: «педагог-курсант» «курсант-курсант», «курсант-офіцер (керівник курсу).

• **«Методико-технологічні бар'єри»**. Дисонанс між звичними для психіки особистості навчально-розвивальними процесами та вимушеною інноваційною дистанційною формою комунікації, сприйняття та обробки інформації, помножених на скорочення педагогічних технологій та методик викладання (відмова від ділових ігор, тренінгів, конференцій та інших групових технологій) в багатьох випадках призводить до обмеження запрограмованих результатів навчання та негативно впливає на операційно-дієву складову формування професійних компетентностей здобувачів (для здобувачів вищої освіти). Велика кількість навчальних дисциплін, включених до освітніх програм підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальностями 053 «Психологія», 081 «Право», 262 «Правоохоронна діяльність» передбачає застосування під час проведення семінарських та практичних занять інтерактивних методів навчання. За дистанційної форми навчання викладачу технічно складно сьогодні організувати навчальні дискусії, проводити тренінги та застосовувати вирішення групових завдань.

• **«Бар'єри саморегуляції»**. Визначаючи можливості впливу дистанційної освіти на низку діяльнісних показників (успішність, інтенсивність, результативність навчання), особистісних вимог для успішної діяльності (систематичність виконання навчальних завдань, наполегливість, цікавість навчального матеріалу за допомогою опосередкованого спілкування витривалість та концентрація уваги, об'єм інформації, що запам'ятовується), інтенсивність та різноманітність контрольних заходів та об'єктивність отриманих оцінок, здобувач освіти нерідко визначає для себе найпростіші шляхи вирішення навчальних завдань («цілком достатньо лише прослухати лекцію, опитування ж на семінарі не буде», «без викладача матеріал сухий та нецікавий, тому в мене нема бажання ретельно вивчати цю тему» та ін.), втрачаючи інтенсивність та результативність у оволодінні дисципліною. До цього додається ще один аспект - психологічна неготовність певної кількості здобувачів освіти до раціональної системної самоорганізації власного навчального часу, тривалої концентрації вольових зусиль, особливо при продовженні карантину.

• **«Бар'єри дефіциту персоналіфікованої уваги»**. Сучасні форми організації дистанційного навчання значно ускладнюють ефективне виконання індивідуальних завдань здобувачами (реферати, курсові роботи), які згідно Положення про організацію освітнього процесу в ХНУВС «є невід'ємною складовою самостійної роботи здобувача з метою поглиблення, узагальнення та закріплення знань» [1]. Нажаль, технологічно далеко не всі ЗВО готові до ефективного постійного двостороннього дистанційного зв'язку між викладачем та здобувачем освіти з метою обговорення змісту, аналізу помилок та перспективних напрямків виконання індивідуальних завдань. Заклади освіти та викладачі на мають достатніх можливостей та навичок, в результаті відсоток навчальної уваги, яка приділяється викладачем кожному учню значно скорочується.

• **«Бар'єри форм контролю»**. Відповідно до пп.4.7.1. вищезазначеного Положення, оцінка за навчальний предмет складається з суми середньоарифметичних оцінок за аудиторну, самостійну роботу здобувача та оцінку за підсумковий залік чи іспит [1]. Але обліково-накопичувальна інформація про поточну успішність здобувача під час дистанційного навчання має бути результатом систематичної перевірки викладачем індивідуальних самостійних робіт та контрольних поточних тестів, виконаних здобувачами та постійно фіксуватися в електронному журналі успішності навчальної групи. Такий облік потребує значної модернізації серверу дистанційного навчання, включення до нього нових розділів, створення та впровадження нових програмних продуктів, навчання педагогічного персоналу тощо.

Висновки. Зазначені вище чинники дистанційного навчання, на наш погляд, є актуальними сьогодні для закладів освіти, можуть бути враховані в процесі побудови ЗВО ефективних моделей дистанційної освіти як під час карантину, так і організації навчання за заочною та змішаною формами [2].

Наукова новизна, викладена в доповіді, полягає в систематизації авторами окремих несприятливих чинників сучасної організації навчального процесу в закладах вищої освіти з метою його оптимізації відповідно до програмних результатів навчання.

Список бібліографічних посилань:

1. Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті внутрішніх справ. URL: http://univd.edu.ua/files/generaldocs/principle_education_KhNUVS_.pdf?ver=2019 (дата звернення: 15.11.2020).
2. Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти (Лист МОН від 13.11.2020) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2020/zmyshene%20navchanny/zmishanenavchannia-bookletspreads-2.pdf> (дата звернення: 15.11.2020).

Одержано 15.11.2020

УДК 343.132(477)

Геннадій Іванович ГЛОБЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1533-9213>

ДО ПИТАНЬ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Євроінтеграційні процеси, що відбуваються останнім часом в Україні, зумовили необхідність суттєвої зміни законодавства, у тому числі і кримінально-процесуального. Рухаючись у цьому напрямі у 2012 р. в державі був прийнятий КПК України. Разом з тим судова та слідча практика не стоять на місці і виявляє певні недоліки нормативної бази, що у свою чергу вимагає подальшого її наукового розроблення та законодавчої регламентації. Вирішення окреслених проблемних питань має важливе значення як у боротьбі із злочинністю, так і для належного забезпечення захисту прав та свобод громадян особливо на завершальному етапі досудового розслідування.

Закінчення досудового розслідування є важливим етапом у відповідному кримінальному провадженні. У теорії кримінального процесу закінчення досудового розслідування зазвичай пов'язується з виконанням вимог закону з встановлення обставин, які підлягають доказуванню (предмета доказування) у кримінальному провадженні. Саме в рамках даної діяльності оцінюються зібрані докази, підводиться підсумок усього розслідуванню і, нарешті, приймається та реалізується процесуальне рішення щодо подальшого руху кримінального провадження (ч. 2 ст. 283 КПК України). До того ж детальний аналіз положень КПК України надає можливість визначити його наслідки: а) унеможлиблюється подальше проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій направлених на збирання доказів; б) припиняються владні повноваження суб'єктів кримінального провадження з постановлення процесуальних рішень; в) закінчується функція судового контролю за дотриманням прав та інтересів осіб під час досудового розслідування тощо.

До закінчення досудового розслідування у провадженні накопичується значна кількість документів різноманітних як за юридичним значенням, так і процесуальною природою, в яких міститься чималий обсяг доказової інформації. Для найбільш зручного використання цієї інформації в матеріалах кримінального провадження слідчому, дізнавачу зазначені документи необхідно належним чином розмістити, прошити й пронумерувати, тобто їх систематизувати. У теорії виділяють кілька можливих варіантів групування процесуальних документів. Так, вони можуть знаходитися в систематичному, хронологічному та змішаному порядках. Систематичний спосіб, передбачає розташування матеріалів відносно того, яка група обставин установлюється доказами, що містяться в цих документах. Хронологічний спосіб передбачає розташування матеріалів у тій

послідовності, в якій вони були отримані слідчим, дізнавачем. Водночас у практичній діяльності здебільшого використовують змішаний спосіб систематизації, сутність полягає в тому, що за основу береться систематичний спосіб, проте в інформаційних блоках матеріали розташовуються у хронологічному порядку. Слід зазначити, що окреслені питання в положеннях чинного КПК України, на відміну від КПК України 1960 р., залишились поза уваги законодавця.

Окремого розгляду потребують питання, що стосуються надання доступу до матеріалів досудового розслідування після його завершення. В юридичній літературі як за часів дії КПК України 1960 р., так і чинного КПК України досліджуваному питанню присвячено чимало праць науковців. Однак, незважаючи на це, положення чинного КПК України з цього питання потребують подальшого детального аналізу та вдосконалення. Процесуальний порядок пред'явлення матеріалів кримінального провадження у ст. 290 КПК України отримав назву «відкриття матеріалів іншої сторони». Зміст цієї статті визначає загальний порядок відкриття матеріалів кримінального провадження іншої сторони. Втім, це не єдина можливість для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження. Новацією чинного кримінального процесуального законодавства є те, що слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надати їм для ознайомлення матеріали досудового розслідування до його закінчення (ст. 221 КПК України). Окреслений підхід законодавця створює реальні можливості для належної реалізації засади змагальності сторонами кримінального провадження.

Варто зазначити, що за часів дії КПК України 1960 р. ознайомлення з матеріалами кримінальної справи було можливе лише у випадку визнання зібраних доказів достатніми для складення обвинувального висновку. У свою чергу, згідно з положеннями чинного КПК України ознайомлення з матеріалами кримінального провадження здійснюється у разі визнання зібраних під час досудового розслідування доказів достатніми для складення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. На підставі цього можна констатувати, що законодавець таким чином покращує процесуальний статус учасників кримінального провадження.

Слід звернути увагу на те, що законодавець не встановив чітких вимог щодо фіксації в матеріалах кримінального провадження процесуальних дій, пов'язаних з виконанням вимог, передбачених ст. 290 КПК України. Так, у положеннях ч. 9 ст. 290 КПК України лише зазначається, що сторони кримінального провадження зобов'язані письмово підтвердити протилежній стороні, а потерпілій – прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів. Уважаємо, що процесуальні дії, передбачені ст. 290 КПК України, мають фіксуватися у відповідному протоколі, у зв'язку з чим до вищезазначеної норми доцільно внести відповідні доповнення. Тим більше, про важливість означеної процесуальної дії наголошується у положеннях ч. 12 ст. 290 КПК України.

Доречно зауважити, що положення КПК України не конкретизують час, який надається сторонам кримінального провадження, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ. Водночас у ч. 10 ст. 290 КПК України, наголошується на тому, що цей час має бути достатнім. Отже, питання про достатність часу мають вирішуватися у кожному конкретному випадку з урахуванням особливостей відповідного кримінального провадження. У разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з ними. Після його закінчення сторона кримінального провадження або потерпілій, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів.

Отже, резюмуючи викладене, вважаємо, що на відміну від КПК України 1960 р. норми чинного КПК України більш повно регламентують процесуальний порядок закінчення досудового розслідування. Втім, окремі питання вищевказаного інституту мають стати предметом подальших наукових досліджень.

Одержано 11.11.2020

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Юрій Валерійович ГНУСОВ,

кандидат технічних наук, доцент,

завідувач кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9017-9635>;

Володимир Михайлович СТРУКОВ,

кандидат технічних наук, доцент,

професор кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4722-3159>

СТАНОВЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ ПОЛІЦІЇ В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Орієнтація на застосування інформаційних технологій в діяльності поліції (в ті роки - міліції) розпочалася одночасно з створенням інституту внутрішніх справ у Харкові завдяки зусиллям і стратегічній мудрості керівництва інституту на чолі з Олександром Марковичем Бандуркою. І це було дуже своєчасно, оскільки тоді на початку 90-тих років відбувалося революційне з точки зору технологій всеохоплююче поширення інтернету, глобальних комп'ютерних мереж і електронної пошти – принципово нових засобів комунікації, які забезпечували кардинальне розширення можливостей і якості виробничої діяльності і спілкування між людьми. І ці технологічні новації забезпечували якісно нові можливості у правоохоронній діяльності, дозволяли перевести роботу правоохоронних органів на якісно інший, більш високий рівень. Але ці можливості миттєво опановував і злочинний світ, народжувалася зовсім інша сфера злочинності – кіберзлочинність. В ті роки такого терміну ще не було, він з'явився пізніше. І на ці нові виклики необхідна була адекватна реакція правоохоронних органів не тільки у сфері застосування технологічних новацій, а і у внесенні відповідних змін у систему відомчої підготовки кадрів. І абсолютно далекоглядним в цих обставинах було рішення про створення в складі інституту окремого факультету для підготовки і перепідготовки фахівців у сфері комп'ютерних технологій. Оскільки давно відомо, що якщо держава своєчасно не використовує сучасні засоби і технології, то криміналітет, як правило, випереджає державу. Так, наприклад, у дев'яностих роках «...Когда лондонская полиция вела раскопки в архивах дедовскими методами, в колумбийском наркокартеле Кали анализ данных давно был поставлен на широкую ногу. В начале девяностых картель приобрёл мощную компьютерную систему IBM AS/400, стоившую в те времена полтора миллиона долларов, и обзавёлся штатом сисадминов и программистов, разрабатывающих специализированный софт для Data Mining. Техника была нужна для того, чтобы прочесать краденые базы данных с рабочими и домашними телефонами сотрудников американских спецслужб и дипломатических работников в Колумбии, сопоставить их с полным списком всех телефонных звонков, которые совершаются в стране, и выявить потенциальных информаторов, подлежащих ликвидации. Об эффективности затеи можно судить по тому факту, что, когда эта история всплыла на свет, американское Управление по борьбе с наркотиками предпочло сохранить подробности произошедшего в секрете.»[1]. Цей приклад яскраво свідчить про те, що держава повинна завжди випереджати злочинний світ, в протилежному випадку наслідки будуть вельми негативні.

Вірний стратегічний напрям був ораний і в інформаційній службі МВС – на початку 2000-х років була впроваджена перша відомча глобальна інформаційно-пошукова система АРМОР завдяки енергії і ініціативі тодішнього начальника департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення Єрмоленка Віктора Михайловича і розумінню важливості справи тодішнім керівництвом МВС. Впровадження цієї системи було справжньою технологічною революцією в інформаційній службі МВС України, переваги якої дозволили різко підвищити оперативність і зручність обслуговування запитів працівників міліції а також створити відомчу централізовану розподілену

систему баз даних МВС України, такий собі «відомчий міні інтернет». До речі, до сих пір не всі країни ЄС мають такий рівень інтеграції інформаційних ресурсів. Але під час впровадження АРМОРу фахівці департаменту зіткнулися з проблемою відсутності в обласних управліннях спеціалістів з адміністрування інформаційних систем, побудованих на основі СКБД ORACL. Один день навчання одного фахівця на сертифікованих курсах тоді коштував еквівалентно 250 дол. США. А таких адміністраторів було потрібно хоча б по 1-2 на кожен область і місто Київ. Вихід був оперативним знайдений завдяки наявності відповідних фахівців на факультеті управління та інформатики. За рішенням керівництва МВС і департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України були організовані і проведені двотижневі курси підготовки адміністраторів інформаційних систем на базі СКБД ORACL. Тьюторами на курсах стали молоді викладачі кафедри інформатики Андрій Бабій, Олексій Турута і Олексій Кольченко, а також доцент кафедри Олексій Лановий. Фахівці з обласних управлінь пройшли кваліфіковане навчання, отримали додатково методичні матеріали, підготовлені тьюторами, і повернулися до своїх підрозділів. Організатори і тьютори курсів отримали подяку від керівництва департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС. Впровадження стартового варіанту АРМОРу було здійснено у заплановані терміни. Навчання здійснювалося у сучасному комп'ютерному класі, наданому університету МВС України, з встановленою навчальною версією АРМОРу.

Наразі розвиток інформаційних технологій триває і зараз світ увійшов в епоху четвертої промислової революції, технології якої створили нові виклики і загрози. Одним з найбільш важливих нових явищ стало виникнення кіберзлочинності, масштаби якої з кожним роком зростають. Реакцією світової спільноти стало формування у правоохоронних органах підрозділів з боротьби з кіберзлочинністю. І тут Україна і Харківський університет внутрішніх справ були на хвилі сучасних трендів. На базі колишнього факультету управління та інформатики (назви були декілька раз змінені) був створений факультет з підготовки фахівців для боротьби з кіберзлочинністю, який зараз постачає кадри для підрозділів кіберполіції.

Що нас чекає надалі? Фахівці МВС Великобританії вважають, що найближчим часом не залишиться невисокотехнологічної злочинності взагалі. Навіть вуличні злочинці будуть використовувати ті чи інші плоди високих технологій. Напрями подальшого реформування поліції Великобританії викладені в Сучасній стратегії попередження злочинності, яка прийнята у березні 2016 р. Щоб найкращим чином використовувати дані та технології, британська поліція планує не тільки здійснити до 2020 р. апаратне і програмне переоснащення, але найголовніше - провести суцільне підвищення кваліфікації поліцейських, і в першу чергу на низовому рівні, змінити культуру поліцейських розслідувань. Згідно з цим документом найближчим часом всі британські поліцейські, незалежно від віку, повинні пройти прискорені курси підготовки в галузі використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Правоохоронні органи цивілізованих країн переходять до предикативної парадигми діяльності, основою якої є попередження і профілактика злочинів. В цих умовах на перший план виходять високотехнологічні інструментальні засоби, які забезпечують можливість такої діяльності, тобто виявлення злочинних намірів на ранньому етапі їх підготовки. Прикладами таких інструментів є системи Palantir, ePOOLICE.

І знов ми переходимо до наступного етапу розвитку інформаційних служб, коли на перший план виходять не програмісти, а фахівці по роботі з даними (Data Scientist). І нагальною постає задача враховувати ці тренди у підготовці фахівців з відповідними знаннями і навичками.

Список бібліографічних посилань

1. "Большие Данные на службе полиции (и преступников): сайт. URL: <http://www.computerra.ru/86823/crime-bigdata/>

Одержано 14.11.2020

УДК 351.74:[378.6:174](477)

Ірина Олександрівна ГОГОЛЬ,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9182-7932>;

Валентина Василівна КОЧИНА,

кандидат педагогічних наук,

викладач кафедри іноземних мов факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8031-4269>

ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ КУРСАНТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ САМООРГАНІЗАЦІЇ

Внаслідок стрімкого розвитку суспільства, швидких темпів його інформатизації, з'являються значні обсяги відкритої іншомовної інформації, що має відношення до всіх видів професійної правоохоронної діяльності, що визначає необхідність для майбутнього офіцера вміння самостійно розбиратися в безлічі іншомовної інформації, витягувати потрібну і адекватно її оцінювати, визначаючи сфери застосування, теоретичну і практичну значущість для вирішення професійних завдань.

Постійне звернення до різних іншомовним джерел інформації дозволяє отримувати, накопичувати, оновлювати знання. Однак скористатися повною мірою всіма наданими можливостями під силу тільки суб'єкту з високим ступенем самоорганізації і самостійності. Саме тому питання, пов'язані з поняттям самоорганізації і з формуванням самостійності сьогодні актуальні при навчанні курсантів іноземної мови. Невід'ємною складовою і важливою передумовою якості професійної підготовки студентів у вищому навчальному закладі є самостійна робота студентів, як така, що відповідає сучасним тенденціям в освіті, орієнтованим на підтримку прагнень особистості на дослідження, відкриття, модифікацію світу [1].

Розвиток сучасної полікультурної мовної інформаційного середовища, детерміноване великим доступним кількістю іншомовної інформації, актуалізує питання і про готовність майбутнього офіцера самостійно організувати впорядковане і результативну взаємодію з цим середовищем у майбутній професійній діяльності.

Принципово новим підходом до організації самостійної роботи засобами інформаційно-комунікаційних технологій розглянуто Н. Бойко, а також визначено особливості використання різних типів засобів інформаційно-комунікаційних технологій, виявлено педагогічні умови ефективної організації самостійної роботи засобами ІКТ, проаналізовано стан готовності студентів до використання ІКТ у самостійній роботі [2].

Показником такої готовності виступає компетенція самоорганізації. Ми не ототожнюємо поняття «компетенція» і «компетентність», вважаючи останнє ширше. Дотримуючись визначення І.А. Зимової, ми розглядаємо поняття «компетенція» як здатність і готовність учня діяти в різних життєвих ситуаціях, спираючись на наявні знання, вміння і навички при вирішенні конкретної задачі. Орієнтуючись на вказане розуміння компетенції і сутнісне розуміння самоорганізації як процесу свідомої особисто керованої цілеспрямованої самостійної діяльності, зверненої на вивчення іноземної мови, можна охарактеризувати компетенцію самоорганізації. Під компетенцією самоорганізації ми розуміємо здатність і готовність курсанта до ведення ефективної самостійної іншомовної діяльності, тобто його здатність і готовність до прояву самостійності при оволодінні іноземною мовою.

Таким чином, ініціювання процесу самоорганізації можливо тільки за допомогою формування самостійності курсанта. Самостійність є тим внутрішнім вектором, який визначає готовність курсанта до самоорганізації. Отже, формування самостійності актуально в вивченні іноземних мов, де зазвичай мається на увазі її високий рівень.

Самостійність (К.Е. Безукладников, Е.А. Таранчук, К.Г. Чікнаверова) у вивченні іноземних мов або, як деякі автори говорять, автономність (О.А. Долгіна, І.Л. Колесникова, І.Ф. Коряковцева, Л.А. Милованова, Е.А. Насонова, Е.Н. Соловова, Д.А. Ходяков і ін.), становлять сьогодні одне з організаційних напрямків в навчальному процесі. Проте, в нашому дослідженні формулювання «самостійність» вибрана не випадково. Ми вважаємо, що поняття автономність істотно ширше, ніж самостійність і пов'язане з необхідністю її формування. Отже, автономність виникає в той момент, коли навчається усвідомлює себе повноцінним суб'єктом навчальної діяльності, готовий діяти активно, усвідомлено і самостійно. Порівнюючи і зіставляючи погляди дослідників на трактування цих понять, можна зробити висновок, що автономність не може бути прирівняна до самостійності. Швидше це вищий прояв творчої самостійності, в той час як самостійність може бути трьох видів: репродуктивно-наслідувальний, пошуково-виконавська і творча. Не менш значущі для вирішення проблеми праці вчених, присвячені організації самостійної роботи, що лежить в основі формування самостійності (С.І. Архангельський, К.Е. Безукладников, І.А. Бобикін, А.А. Вербицький, К.Б. Есипович, А.А. Леонт'єв, П.І. Підкасистий, Г.В. Рогова, Н.В. Язикова).

Мова йде не лише про збільшення кількості годин на самостійне навчання, а про принциповий перегляд організації навчального процесу у ВНЗ, який повинен будуватися так, щоб розвивати вміння вчитися, формувати у студента здібності до саморозвитку, творчого застосування отриманих знань, способів адаптації до професійної діяльності. Тому основним завданням викладача у вищій школі стає не репродуктивне викладання набору готових знань, а організація активної самостійної роботи студентів [3].

Самостійність курсанта - це інтегральна якість особистості майбутнього офіцера, його здатність і готовність до постійного використання іноземної мови для професійного зростання, професійної та соціальної мобільності, роботи за фахом на рівні світових стандартів; його готовність і здатність до безперервного підвищення рівня володіння іноземною мовою. Самостійність курсанта є ключовим синтезуючою якістю особистості, навколо якого формується полілінгвальна полікультурна особистість майбутнього офіцера. Ця якість особистості, цілеспрямовано формується в процесі навчання іноземної мови курсантів, стає розвиваючим ресурсом компетенції самоорганізації.

Висновок. На сьогоднішній день формування самостійності в процесі навчання іноземної мови майбутніх правоохоронців набуває все більшого значення і стає його закономірним компонентом. В цілому, формування самостійності курсанта є способом інтенсифікації навчання і множення ефективності навчального процесу з іноземної мови у майбутніх правоохоронців. Це підвищує якість викладання іноземної мови, розширює можливості його практичного використання курсантами, стимулює їх інтерес до занять, що в результаті повинно забезпечити курсантам більш високий рівень володіння іноземною мовою, необхідний для їх інтеграції в міжнародну професійну, наукову та соціальну середовища.

Список бібліографічних посилань

1. Філософія освіти: Навчальний посібник За заг. ред. В. Андрущенко. І. Передборської. - К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. - 329 с.
2. Підкасистий П.И. Организация учебно-познавательной деятельности студентов: учебн. пособие / Підкасистий П.И. - М.: Педагогическое общество России, 2004. - 112 с
3. Кононец Н. В. Педагогічні інновації вищої школи: ресурсноорієнтоване навчання / Н.В. Кононец // Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Полтава, 2012.– Вип. 54.– С. 76–80

Одержано 16.11.2020

УДК [340.15:347.9-048.78](479.24:(470+571))"1864"

Борис Георгійович ГОЛОВКО,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8815-5722>

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ 1864 Р. НА ТЕРИТОРІЇ АЗЕРБАЙДЖАНУ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Як відомо, протягом останніх років Харківський національний університет внутрішніх справ став визнаним центром з підготовки фахівців для Азербайджанської республіки, перш за все, за спеціальностями «Право» і «Правоохоронна діяльність». Тому, на наш погляд, викликає особливий інтерес все, що пов'язане з історією становлення і розвитку державності і держави Азербайджан, її окремих інститутів, органів влади і управління тощо. Наша доповідь має на меті визначити основні етапи і особливості проведення судової реформи другої половини XIX століття на території Північного Азербайджану, який внаслідок підписання Гюлістанського 1813 р. і Туркманчайського 1828 р. договорів з Персією (Іраном), було приєднано до Російської імперії[1, с. 177].

У другій половині XIX ст. розвиток капіталістичних відносин, соціальний спротив різних верств населення архаїчним порядкам в цілому, у галузі судоустрою і судочинства зокрема, примусили царський уряд провести низку реформ. Правові засади судової реформи закріплювалися Судовими статутами 20 листопада 1964 р., за якими запроваджувались незалежність суду від адміністрації, гласність засідань, змагальність судового процесу, інститути присяжних засідателів, адвокатури, виборний мировий суд, нотаріат, а також на зміну судам становим приходили безстанові. Судові статuti запровадили інститут судових слідчих, апеляційний і касаційний порядок перегляду вироків і рішень, збільшили повноваження прокуратури. На жаль, як і раніше в Російській державі, безумовно позитивні принципи судочинства супроводжувалися умовами, заборонами, застереженнями, що забезпечувало контроль царської адміністрації над судочинством, готувало підґрунтя для судової контрреформи і відклало запровадження чесного і правого суду до «найкращих часів». При цьому, навіть реформи непослідовні і недосконалі, на окраїнах імперії, у тому числі, у Північному Азербайджані, проводились дуже повільно і супроводжувалися додатковими обмеженнями.

22 листопада 1866 р. Олександр II затвердив «Предположение» про запровадження на Південному Кавказі Судових статутів. Документ був розроблений спеціальною комісією, яку створив намісник у 1865 р.[2, с. 234]. Царат, зазвичай, посилався на «нерозвиненість» і «неготовність» місцевого населення до нововведень буржуазних перетворень, тому і судова реформа прийшла на Кавказ зі значними вилученнями і відхиленнями від, в цілому, дуже передових принципів Судових статутів. Так, у Північному Азербайджані, не було створено суд присяжних. Уряд Олександра II зазначав, що «місцеве населення, беручи участь у суді, поголовно виправдовувало б запеклих злочинців, тому що тяжкі злочини були звичним явищем». До речі, дослідники доводять, що рівень злочинності у Північному Азербайджані був аналогічним ситуації у центральних російських губерніях [3]. Більш переконливою є думка, що уряд просто не хотів допустити представників місцевого населення до участі у правосудді. Наступним відхиленням від Судових Статутів було те, що мирові судді не обиралися, а призначалися намісником, при чому, на відміну від російських центральних губерній, на мирових суддів покладалися як слідчі, так і судові обов'язки. Внаслідок цього, якщо у центральних російських губерніях судові округи склалися зі слідчих і мирових дільниць, то у Північному Азербайджані лише з мирових. Міністерство юстиції пояснювало це нестачею кваліфікованих кадрів на посади мирових суддів і повною відсутністю кандидатів на посади судових слідчих, а також неможливістю місцевих бюджетів утримувати слідчих і перекладачів при них[3]. Тобто великий край, який приносив у царську казну величезні доходи, проголошувався неспроможним забезпечити себе судовими слідчими, і така політика обмежувала можливість і права місцевого населення добитися правосуддя.

9 грудня 1867 р. Державна Рада постановила розпочати судову реформу в окрузі Тифліської судової палати, до складу якої входили Бакинська, Еріванська і Єлізаветпольська губернії [4]. Судуострій на Південному Кавказі набув такої системи: мирові відділи в повітах, округах, областях і губернських центрах; окружні суди у губерніях; Тифліська судова палата.

Мировий судовий відділ, як первинна ланка, складався з мирового судді, двох помічників, секретаря, двох судових приставів і двох перекладачів. До компетенції мирових суддів відносилися цивільні справи про нерухоме і рухоме майно вартістю не більше двох тисяч крб., дрібні кримінальні справи, по відношенню до яких закон не передбачав покарання у вигляді обмеження або позбавлення майнових прав, також мировий суддя виконав функції нотаріуса у місцевостях, де їх не було і проводив попереднє слідство. Як видно, коло справ мирових суддів у Північному Азербайджані було ширшим, ніж у центральних російських губерніях. Значним недоліком у організації діяльності мирових суддів була територіальна віддаленість від більшості населених пунктів, тому намісник у 1870 р. видав циркуляр про створення особливих мирових дільниць зі слідчою частиною. Всього к 1874 р. на Південному Кавказі існували 38 судових мирових відділів і 27 особливих мирових дільниць. У зв'язку з явним перенавантаженням мирових суддів намісник видав циркуляр 24 липня 1874 р., за яким мирові судді звільнялися від ведення слідчих справ там, де створювалися особливі мирові дільниці зі слідчою частиною. У таких дільницях слідство проводилося помічниками і кандидатами на посади помічників мирових суддів. Окрім цього, у 1870 р. при кожному окружному суді запроваджувалися дві посади судових слідчих. Але завантаження мирових суддів залишалося надмірним, про що свідчать наступні данні – у 1874 р. у Бакинській губернії на кожному мирову дільницю припадало 1674 справи, з яких майже 200 залишались нерозглянутими. Дуже часто слідство затягувалося на роки, і у підсумку прокурор виносив рішення про його закриття[4].

У 1868 р у кожній губернії на території Північного Азербайджану були створені Бакинський, Еріванський і Єлізаветпольський окружні суди. Вони виконували функцію вищої губернської судової інстанції і підпорядковувалися Тифліській судовій палаті, касаційним департаментом Сенату і Міністерству юстиції[5, с. 214]. До складу окружного суду входили: голова, його товариш і шість членів суду, які призначалися царем за поданням міністра юстиції з числа місцевих мешканців. Також при окружних судах перебували 2 секретаря, 5 помічників секретаря, 2 судових пристава і два перекладача. Окружні суди розглядали скарги на вироки і рішення мирових суддів, а у якості першої інстанції – справи зі злочинів, які тягли за собою позбавлення або обмеження станових прав, позови по зобов'язанням і договорам, а також справи про нерухоме майно вартістю понад дві тисячі крб. Окружний суд складався з чотирьох відділень: кримінального, позовного, апеляційного і межового. Позовне відділення розглядало справи з публічної продажі нерухомого майна, опікунські тощо. Апеляційне відділення – усі справи мирового провадження, як цивільні, так і кримінальні. Указом від 9 грудня 1867 . створюється посада прокурора окружного суду, а у 1871 р. йому був наданий товариш. Прокурори призначалися царем за поданням міністра юстиції і підпорядковувалися прокурору Тифліської судової палати. Цілком очікуваним була нестача чисельності прокурорів окружних судів, що призводило до порушення строків, відведених на розгляд кримінальних справ, а також ускладнювало прокурорський нагляд за слідством. Так, у 1872 р. у Бакинському прокурорському нагляді залишилось 18% нерозглянутих справ, Єлізаветпольському – 37,5%[6, с. 117]. Прокурор Тифліської судової палати звернувся до намісника з пропозицією збільшити склад товаришів прокурорів на 14 чиновників. У 1876 р. цар підписав рішення Державної Ради про збільшення коштів на утримання південнокавказьких судових установ. Окружному прокуророві було заборонено брати участь у поточних справах. До його обов'язків відносились: присутність на загальних зборах і дисциплінарних засіданнях судів, губернських правліннях і присутностях, губернському тюремному комітеті, складання термінових звітів, перегляд обвинувальних актів, що складалися товаришами прокурора, нагляд за провадженням слідства з особливо важливих справ, винесення висновку з судового звинувачення.

Судові органи Північного Азербайджану відносилися до округу Тифліської судової палати. До її складу входили: Тифліська, Кутаїська, Ставропольська, Бакинська і Еріванська губернії [5, с. 227]. Судова палата ставала апеляційною інстанцією для розгляду цивільних і кримінальних

справ, що розглядалися в окружних судах. Також для окремих категорій справ (про друк, казенне майно, посадові злочини) судова палата була судом першої інстанції. До складу Тифліської судової палати входили старший голова, голови департаментів і 8 членів, які призначалися безпосередньо царем. Оскаржити вироки і рішення Тифліської судової палати можна було у касаційному департаменті Сенату.

Усі розпорядження з введення в дію Судових статутів на Південному Кавказі виходили від Головного управління намісника. До 1882 р. загальний нагляд за судовими установами і посадовими особами на Південному Кавказі також здійснював намісник, який наділявся повноваженнями міністра юстиції. У касаційний департамент Сенату намісник звертався через міністра юстиції. Після скасування у 1882 р. посади намісника судова частина краю була передана у відання Центрального управління Міністерства юстиції[7].

Таким, чином, судова реформа у Північному Азербайджані почалася лише у 1868 р., тобто з певним запізненням. Безумовно позитивним наслідком реформи стало впровадження прогресивних буржуазних принципів судочинства і оптимізація судоустрою. Однак, як і в цілому по імперії, судові перетворення не було послідовними, зберігали залежність судової влади від адміністрації, станові привілеї, в тому числі через запровадження цензів при виборах суддів. У Північному Азербайджані не створили суд присяжних, всі судові посадовці призначалися урядом, голови окружних судів, прокурори окружних судів, прокурори судової палати, їхні товариші затверджувалися імператором за поданням намісника. Не було створено з'їздів мирових суддів, тобто на місцях справи розглядалися одноосібно мировим суддею. Але, навіть за цих недоліків, судова система Північного Азербайджану у другій половині XIX століття стала більшою мірою відповідати вимогам суспільного розвитку.

Список бібліографічних посилань

1. Исмаилов Э. Очерки по истории Азербайджана. Москва: Флинта, 2010. 416 с.
2. Российское законодательство X – XX веков. Т. 8. Судебная реформа. – М.: Юрид. литература, 1991. 496 с.
3. <https://azerhistory.com/?p=31909>
4. <http://e-derslik.edu.az/books/273/units/unit-1/page36.xhtml>
5. Мильман А.Ш. Политический строй Азербайджана в XIX-начале XX веков: административный аппарат и суд, формы и методы колониального управления. Баку: Азербайджанское госизд, 1966. 318 с.
6. Государство и право народов Кавказа: проблемы становления и развития// Материалы международной научно-практической конференции. Нальчик: Перо, 2012. 382 с.
7. <http://politika.snauka.ru/2014/10/2005>

Одержано 16.11.2020

УДК 340.15(477)

Тетяна Владиславівна ГОЛОВКО,

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри управління експлуатаційною роботою

Українського державного університету залізничного транспорту (м. Харків);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7247-1037>

РОЗСЛІДУВАННЯ МОРСЬКИХ АВАРІЙ В УСРР (ПЕРША ПОЛОВИНА 20-Х РОКІВ XX СТ.)

В ході завершення основних етапів Громадянської війни в колишній Російській імперії і з розумінням того, що світова революція, як мінімум, відкладається, радянська влада змушена була зайняти прагматичну позицію щодо тих питань, де її інтереси перетиналися з рештою світу. З огляду на гостру потребу у відродженні не тільки економіки, а й зовнішньої торгівлі, частина

таких заходів була спрямована на визнання існуючих у світі норм, що регулюють окремі питання торгового мореплавства. Не стали винятком і норми, в тій чи іншій мірі пов'язані з морським аварій і зіткнень суден.

Так, вже 29 жовтня 1920 був прийнятий декрет РНК РРФСР від «Про виробництво розрахунків по загальній аварії (диспаш)», в якому світова практика переносилася на радянські реалії. Визначення загальної аварії і розподіл збитків від неї слід було проводити в портах за заявою капітана, судновласника або його представника, або інших зацікавлених осіб диспашером (досвідченим особою за визначенням і розподілу аварійних збитків), що призначається народним судом.

Загальною аварією пропонувалося вважати збитки, свідомо заподіяну судну або вантажу, або того й іншого, за розпорядженням капітана заради порятунку судна і вантажу від загрожувала морської небезпеки, а також пошкодження і витрати, які з'явилися прямим наслідком вжитих заходів порятунку. Збитки від загальної аварії слід розподіляти між судном, вантажем і фрахтом за правилами і постановами, зазначеним у пункті 7 цього положення. Заява про виробництво аварійного розрахунку належало подавати народному суду того порту, в якому потерпілий корабель закінчував своє плавання. Заяви та протести капітана з приводу подій під час плавання також слід подавати в народний суд портового району, на який покладалося і виконання необхідних нотаріальних дій. При цьому суд міг доручити виконання цих дій диспашеру.

У свою чергу, «суд, після розгляду надійшов до нього заяви про виробництво аварійних розрахунків, або міг визнати його не заслуговує поваги, про що повідомляв заявнику, або ж призначав диспашера для складання аварійного розрахунку» 2. Інших варіантів суду декрет не залишав. При цьому капітан і всі зацікавлені особи повинні були повідомляти диспашеру на його вимогу всі наявні в їхньому розпорядженні і стосуються аварії відомості та документи. У разі, якщо між усіма зацікавленими особами укладена угода щодо розміру та способу покриття збитків від аварії, то воно могло бути представлено безпосередньо в підлягає суд для засвідчення і, в загальному то припинення справи. Розпочате ж диспашером виробництво диспаші в цьому випадку припинялося [1].

Якщо ж між зацікавленими особами не відбулися угоди про застосування в разі аварії інших правил або положень, то диспашером слід при виробництві аварійного розрахунку керуватися звичаями торговельного мореплавства, оскільки вони не суперечать декретів Радянської влади. В даному випадку малися на увазі не стільки власне звичаї, скільки загальноновизнані і встановлені міжнародні норми, які в 1920 році у зв'язку з невизнанням світовою спільнотою нової влади, а також недосконалість радянського законодавства в даних питаннях, радянська влада погоджувалася прийняти де-факто. У тому числі і про діяльність тих же диспашерів.

Встановлювалося, що на прохання зацікавлених осіб суд міг призначити диспашеру термін, до закінчення якого повинен бути складений розрахунок. Подовження цього терміну допускалося лише при наявності «достатніх підстав», а за недотримання терміну диспашер «піддається законної відповідальності». При цьому, що саме розуміти під «достатніми підставами» і «законною відповідальністю» декрет не уточнюється. Відмінність правового статусу торговельних суден з радянським і іноземними прапорами в декреті встановлювалося в § 9, яким передбачалося, що на прохання зацікавлених осіб суд міг дозволити торговим судам, які потерпіли аварію, відплисти до закінчення розрахунку, а також дозволити видачу вантажів. Однак такий дозвіл давали тільки судам, що не належить УСРР, і приватним власникам вантажу тільки при представленні забезпечення, форма і розмір якого визначалися народним судом.

Складений диспашером розрахунок разом з заявленими проти нього запереченнями представлявся до суду. У разі, коли з боку зацікавлених осіб не було заявлено жодних заперечень проти проведеного розрахунку, суд стверджував його і видавав зацікавленим особам на їх прохання засвідчену копію або виписку з нього з написом про затвердження. В іншому випадку для розгляду розрахунку і заявлених заперечень призначалося засідання суду, в яке викликалися для дачі висновку по всіх спірних питаннях один або кілька диспашерів.

Рішення суду про відхилення прохання про виробництво розрахунку, про його затвердження або зміну могли бути оскаржені зацікавленими особами, проте порядок такого оскарження ще не був точно встановлений самим законом і випробуваний в умовах нової влади.

Затверджений судом розрахунок слід повідомляти портовому управлінню в копії, яка негайно вивішування на видному місці із зазначенням числа та місяця вивішування. Зацікавлені особи, які не мали можливості подати свої заперечення під час виробництва диспаша, отримали право в дво-місячний термін з дня вивішування розрахунку пред'явити позов про зміну відбувся розрахунку в що їх стосуються. Позов було пред'являти в тому ж суді і розбирати з дотриманням порядку, зазначеного в §7.

Список диспашерів, на яких могло бути покладено виконання передбачених цим положенням обов'язків, повинен був складатися Народним комісаріатом шляхів сполучення (далі - НКПС) на підставі відомостей, затребуваних від всіх портових установ, і повідомляти суду портових міст. Список міг поповнюватися, в міру потреби, тим же порядком. При цьому підкреслювалося, що за ухилення від виконання покладених на них обов'язків без поважної причини винні диспашером повинні нести відповідальність.

На відміну від імперського законодавства, де диспашер отримував обумовлений відсоток за свою працю, декрет встановив, що розмір винагороди диспашерів визначається судом. При цьому потрібна для сплати винагороди сума стягувалася з усіх осіб, зацікавлених в розподілі аварійних збитків, пропорційно часткам їх участі у збитках. Крім того, слід згадати і про те, що 17 жовтня 1921 року був прийнятий декрет РНК «Про виробництво розрахунків по загальній і приватній аварії (диспаш)». У ньому радянський законодавець спробував ще більш інтегруватися в міжнародні норми. Зокрема, встановлювалося, що аварійний розрахунок повинен проводитися по Йорк-Антверпенским правилами в редакції 1890 року з подальшими до них доповненнями, а у випадках, не передбачених цими правилами, - за загальноприйнятими звичаями торговельного мореплавання [2].

Збитки від приватної аварії розподілу не підлягали, а їх ніс той, кого вони спіткали, або, за рішенням відповідного суду, - винуватець цих збитків.

Повернення збитків, що сталися від зіткнення морських суден або морського судна з судном внутрішнього плавання, незалежно від того, в яких водах сталося зіткнення, належало робити відповідно до ст. 1-13 Брюссельської конвенції про встановлення одноманітних правил на випадок зіткнення судів, укладеної 23 вересня 1910 року.

У примітці встановлювалося, що надалі до видання народним комісаріатом шляхів сполучення особливої інструкції з цього питання, технічні правила для попередження зіткнення суден у морі, затверджені Вашингтонської конференцією 1889 року залишаються в силі. В цьому випадку не зовсім зрозуміло звернення до Вашингтонським правилами, так як вони дуже мало відрізнялися від правил конвенції 1910 року.

Таким чином, вже в 1920-1921 рр. декретами «Про виробництво розрахунків по загальній і приватній аварії (диспаш)» і «Про виробництво розрахунків по загальній аварії (диспаш)» радянська влада звернулася до загальносвітової практики і праву в справі встановлення як самого терміна «аварія» в морському праві, так і його застосування. Був відтворений інститут диспашерів, а розслідування аварій покладалося на місцеві народні суди. Однак в цей період відбувався не тільки активний процес створення радянського законодавства, але в умовах відновлення світової економіки продовжився процес розвитку міжнародних норм, що відносяться до морського права.

Так, на конференції Асоціації міжнародного права, що відбулася в Стокгольмі в 1924 році Йорк-Антверпена правила зазнали значних змін і доповнень, результатом яких стали «Йорк-Антверпена правила 1924 р.», що стали основою для всього світового морського права, в тому числі і СРСР. Очевидно, що немає ніякої наукової обґрунтованості розглядати згадуються Правила, так як вони детально вивчені і описані як у вітчизняній, так і в зарубіжній юридичній науці. Йорк-Антверпена правила зіграли дуже важливу роль не тільки у визначенні терміна «аварія», а й у вирішенні питань врегулювання частки і випадків відповідальності при настанні загальної аварії. Цей документ взяв на себе лідируючу роль при регуляції подібних питань на міжнародному рівні і, в силу необхідності в подальшому також удосконалювався в 1950, 1974 році.

Виходячи з цього, створювані в СРСР Кодекси торгового мореплавання, в обов'язковому порядку в питаннях визначення аварії ґрунтувалися на відповідних Йорк-Антверпенских правилах.

Список бібліографічних посилань

1. Декрет СНК РСФСР 29 октября 1920 г. «О производстве расчетов по общей аварии (диспаш)».
2. Декрет СНК РСФСР от 17 октября 1921 г. «О производстве расчетов по общей и частной аварии (диспаш)».

Одержано 15.11.2020

УДК 378.37.03:004.9

Інна Миколаївна ГОЛОПІЧ,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри українознавства факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1831-9752>

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Технічні зміни в інформаційному середовищі мають великий вплив на функціонування суспільства як загалом так і на деякі його сфери зокрема. Акцентуючи увагу на діяльності правоохоронних органів, варто зазначити, що сучасні технології посприяли створенню в Національній поліції нового підрозділу превентивної комунікації (поліція діалогу), впровадженню інноваційних платформ комунікації з населенням, як-от: онлайн-платформи, створення «карт злочинності» (crime mapping), тематичні зустрічі, спільні ініціативи. Це є свідченням того, що у діяльності Національної поліції визначився новий вектор комунікації.

Також базовими детермінантами принципів і технологій безпосередньої роботи поліцейських із суспільством, його верствами та окремими громадянами виступили задекларовані в Законі України «Про Національну поліцію» основи професійної діяльності, зокрема, «Відкритість та прозорість» (ст. 9) та «Взаємодія з населенням на засадах партнерства» (ст. 11) [1].

Так на принципах постійної взаємодії і комунікації поліції з населенням було засновано інтернет-платформу «Community Policing», головною метою якої було створення спільного безпечного простору в якому:

- поліція та місцева громада разом відповідають за безпеку;
- поліція реагує на місцеві потреби й вимоги, які визначає громада;
- спілкування між населенням і поліцією є ефективним, а отже приносить відповідні результати;
- підхід до вирішення кожної з місцевих проблем є індивідуальним;
- співпраця спрямована на попередження правопорушень і створення плану запобіжної діяльності [2].

Запровадження інноваційних платформ комунікації з населенням таких як: онлайн-платформи «Community Policing», мобільного додатку MyPol для завантаження у [Google Play](#) і [Apple Store](#), сторінок в соціальних інтернет-мережах «Facebook», «Telegram», що є майданчиком для комунікації поліції з суспільством, вимагає від правоохоронців обізнаності у застосуванні нових технологій, вміння використовувати мовні засоби для створення грамотних, логічних інформаційних текстів, а також адекватного сприйняття інформації, що надходить. Отже, формування вмінь у курсантів послуговуватися дистанційними платформами для професійного спілкування, і, разом з тим, володіння офіційно-діловим і публіцистичним стилями мови є нагальною потребою сьогодення.

Під впливом факторів, які виникли у світі й в Україні, як-от технічні зміни в інформаційному середовищі та необхідні обмеження в умовах пандемії, виникає необхідність переформатування професійної підготовки курсантів з використанням ІКТ у навчальній і науковій діяльності із

залученням науково-педагогічного складу університету. З цією метою на інтернет-базі університету було створено сервер дистанційного навчання «Moodle 3.1», для проведення занять онлайн.

Викладачами було розроблено комплекс методичних рекомендацій і планів до семінарських та практичних занять, теоретичних матеріалів, відеолекцій, практичних завдань, презентацій. Також в Moodle були розміщені, завдання для самостійного виконання й контрольні тести до кожної теми дисципліни, які мотивують курсантів до самостійної роботи. Наприклад, у дистанційному курсі «Українська мова професійного спрямування» до теми № 2 розміщено завдання, де необхідно проаналізувати патогенний текст, визначити його структурно-семантичну організацію і комунікативне призначення. Пояснити чим відрізняється прецедентний текст від патогенного й описати їх функції у суспільстві. Такий аналіз текстів сприяє формуванню навичок правильного сприйняття інформації, свідомого вибору засобів і методів її обробки, розвиває критичне мислення, допомагає уникнути маніпуляцій, що є необхідною умовою у професійному спілкуванні правоохоронців.

Контрольні тести містять питання, які допомагають закріпити і систематизувати отримані знання.

Навчання із використанням сучасних електронних засобів комунікації допомагають сформувати у майбутніх поліцейських вміння і навички дистанційної взаємодії із громадянами. Тому, важлива роль у навчанні відводиться використанню сучасних інтелектуальних Смарт-технологій, таких як комп'ютерні системи і мікропроцесори, завдяки яким відбувається виконання щоденних завдань й обміну інформацією, розвиток професійно значущих якостей поліцейського, таких як швидкість реакції, спостережливість, відповідальність, поінформованість, технічність, врівноваженість, стресостійкість, комунікабельність, мобільність [3].

Така взаємодія із поліцією допомагає громадянам швидше отримувати реакцію на свої звернення та ефективніше вирішувати проблеми з безпекою. У процесі більш тісної комунікації та взаємодії між населенням і поліцією має збільшитися рівень поінформованості людей про роботу поліції, її роль, права та обов'язки.

Це формування нерозривно пов'язане із такими поняттями як толерантність, відкритість, неупередженість, прозорість, гуманність, орієнтацією на соціокультурні та професійноорієнтовані цінності як підґрунтя ефективної комунікативної, взаємодії сучасного українського поліцейського з населенням під час виконання службових завдань.

Однак не слід забувати, що у дистанційному спілкуванні є і негативні моменти. Коли поліцейський не бачить співрозмовника і не може візуально його оцінити, що теж є важливим у процесі комунікації. Адже технічними пристроями для передачі неправдивої інформації можуть поспілкуватися шахраї або терористи.

Отже, поліцейські мають отримувати всі необхідні знання під час підготовки до професійного дистанційного спілкування із застосуванням інформаційно комунікативних технологій.

Список бібліографічних посилань

1. Закон України «Про національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII (2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/ed20180831> (дата звернення: 12.11.2020).
2. Що таке Community Policing. URL: <https://cop.org.ua/ua/community-policing/shcho-take-community-policing> (дата звернення: 13.11.2020).
3. Волошина О. В. Зарубіжний досвід ефективної комунікації в діяльності поліцейських. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua> (дата звернення: 13.11.2020).

Одержано 15.11.2020

УДК 351.743

Микола Володимирович ГОЛУБ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правоохоронної діяльності та поліційстики факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5257-081X>

ПЛОТНИЙ ПРОЄКТ МВС УКРАЇНИ «ПОЛЦЕЙСЬКИЙ ОФЦЕР ГРОМАДИ» – ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ ПОДАЛЬШОГО ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ДО ПОЛІЦІЇ

Виходячи з положень ст. 3 Конституції України, яка гарантує людині, що її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю і, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1] та враховуючи, що з 2014 року в нашій країні здійснюються позитивні зміни, які, за ініціативою діючої влади, направлені на реформування та активізацію розвитку економіки, здійснення соціальних реформ, підвищення рівня життя українців, забезпечення їхньої безпеки, то одним з основних напрямків реалізації цього процесу є процес децентралізації, і, як складова частина цього процесу, створення на території України об'єднаних територіальних громад.

Враховуючи, що влада приділяє значну увагу цьому процесу і діє за принципом: «Сильна громада – сильна країна», керівництво держави ставить завдання Національній поліції України – вжити вичерпних заходів щодо забезпечення належного стану публічного порядку на територіях об'єднаних територіальних громад.

Доцільність та необхідність таких заходів підтверджує досвід таких країн Європи, як: Норвегія, Данія, Польща, Словаччина, Литва, Латвія, Естонія.

Ми можемо назвати таких відомих та фахових правників, як: О.М. Бандурка, О.І. Безпалова, О.В. Джафарова, А.М. Довгополов, В.О. Заросило, С.П. Мельник, О.С. Проневич, які у своїх працях приділили значну увагу питанням забезпечення Національною поліцією України та поліцією європейських країн публічного порядку та публічної безпеки на регіональному та місцевому рівнях, організації та побудові партнерських відносин поліції із місцевим населенням.

Процес децентралізації має суттєве значення для формування регіональної політики в тому чи іншому регіоні держави. Цей процес потребує значних зусиль та ефективних дій з боку центральних органів влади і, в тому числі, правоохоронних структур.

Стаття 2 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 року говорить про те, що принцип конституційності та законності є одним з найважливіших принципів добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст [2] і який потребує з боку Національної поліції, інших правоохоронних органів реальних кроків, направлених на його виконання.

Вищезазначені дії передбачають забезпечення належного рівня публічного порядку на територіях, на яких утворені об'єднані територіальні громади. Основне завдання проєкту – гарантування забезпечення мешканцям ОТГ та формування у них відчуття безпеки, як складової частини комфортного проживання на цій території.

Положення Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» дає перелік суб'єктів, які мають повноваження виступити з ініціативою щодо створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Пункт 1 статті 5 вищевказаного Закону визначає, що ініціаторами добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст можуть бути:

1. сільський, селищний, міський голова;
2. не менш як третина депутатів від загального складу сільської, селищної, міської ради;
3. члени територіальної громади в порядку місцевої ініціативи;
4. органи самоорганізації населення відповідної території (за умови представлення ними інтересів не менш як третини членів відповідної територіальної громади) [2].

Враховуючи те, що процес децентралізації – це є ініціатива влади, то необхідно з боку правоохоронних органів і, в першу чергу, Національної поліції, вжити дієвих заходів, направлених на забезпечення реалізації такої ініціативи.

Якщо вказані у Законі України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» суб'єкти будуть переконані, що на територіях об'єднаних територіальних громад існує належний правопорядок, і це буде одним з напрямків формування їхнього ставлення до створення ОТГ, то це буде сприяти активізації процесу утворення об'єднаних громад.

Стабільність та покращення стану публічного порядку будуть відчувати і люди – мешканці відповідних територій (ОТГ), вони будуть переконані в тому, що на території ОТГ правопорядок постійно забезпечують співробітники поліції – поліцейські офіцери громади, постійне знаходження котрих на закріпленій території передбачає пілотний проєкт МВС України, Департаменту Національної поліції «Поліцейський офіцер громади».

Належний стан публічного порядку буде сприяти прийняттю рішень щодо створення ОТГ і на інших територіях держави. Забезпечення публічного порядку, оперативне та дієве реагування на порушення закону, ефективна профілактична робота, постійна присутність співробітників поліції, які професійно і оперативно здатні надавати поліцейські послуги членам ОТГ – суттєвий аргумент на користь децентралізації.

Стаття 11 Закону України «Про Національну поліцію» визначає, що основними вимогами взаємодії поліції із населенням на засадах партнерства є наступні положення:

- діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб;
- з метою визначення причин та/або умов учинення правопорушень планування службової діяльності органів і підрозділів поліції здійснюється з урахуванням специфіки регіону та проблем територіальних громад;
- рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції;
- оцінка рівня довіри населення до поліції проводиться незалежними соціологічними службами в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [3].

Враховуючи досвід Європейських країн, Міністерство внутрішніх справ, Департамент Національної поліції запровадив в Україні у Дніпропетровській (грудень 2018 року), Кіровоградській (квітень 2019 року), у Харківській та Черкаській областях (липень 2019 року), у Рівненській, Хмельницькій та Волинській областях (серпень 2019 року) пілотний проєкт «Поліцейський офіцер громади». В Донецькій, Луганській та Запорізькій областях підписано Меморандуми про співпрацю між главами ОТГ та керівництвом Головних управлінь Національної поліції в областях [4].

Якщо ми повернемося до аналізу діяльності дільничного офіцера поліції, яка регламентована Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 28 липня 2017 року №650 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції» [5], то ми прийдемо до висновку, що дільничний офіцер поліції – це одна з ключових фігур у складі Національної поліції, від результатів роботи якої залежить не тільки стан правопорядку на території обслуговування, а й рівень довіри населення, не тільки безпосередньо до дільничного, а й до Національної поліції в цілому.

У п.п. 1-3, статті 1, розділу 2 Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції закріплене положення про те, що основними завданнями дільничних офіцерів поліції є:

- діяльність, що ґрунтується на принципі взаємодії з населенням на засадах партнерства та має на меті співпрацю з громадянами та громадськими організаціями, установами, підприємствами різних форм власності;
- взаємодія з органами державної влади та місцевого самоврядування, населенням та утвореними відповідно до чинного законодавства громадськими формуваннями з охорони громадського порядку;
- виконання завдань, спрямованих на дотримання прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави [5].

Є обґрунтовані підстави розглядати пілотний проект «Поліцейський офіцер громади» в якості наступного етапу втілення в Україні такої концепції взаємодії поліції з населенням, як «Community Policing», яка вперше була запроваджена у США. Також необхідно в повній мірі використовувати той зарубіжний досвід взаємодії поліції з населенням, який накопичений в інших країнах.

В таких країнах, як США, Німеччина, Франція, Великобританія, Австрія, Бельгія, Італія, Японія та інші вважається, що взаємодія поліції з населенням є необхідною умовою ефективної роботи правоохоронних органів. Відомі західні програми взаємодії поліції з населенням – «Сусідська допомога», «Зупини злочинця», «Громадський патруль», «Адміністративна допомога», «Команди нерозкритих справ», «Допомога жертвам правопорушень», створення оперативних груп з охорони публічного порядку та боротьби з правопорушеннями, утворення наукових та педагогічних організацій, які передають поліції результати своєї роботи та надають рекомендації по підвищенню ефективності роботи правоохоронних органів [6].

Основні положення концепції «Community Policing» передбачають, що одним з основних напрямків реформи Національної поліції в Україні є те, що «Поліція має бути першочергово зорієнтована на профілактику правопорушень. Натомість акценти зміщуються на рівень територіальної громади, що є замовником послуг та оцінювачем ефективності діяльності поліції. Поглиблення партнерської взаємодії поліції та населення – є могутнім чинником розбудови правової держави і ствердження громадянського суспільства» [7].

Висновок. Залучення населення, яке мешкає на територіях ОТГ, до правоохоронної діяльності – є одним із основних факторів підвищення ефективності роботи поліції у справі охорони публічного порядку, профілактиці та розкриття злочинів.

Взаємодія правоохоронних органів з громадськістю, удосконалення дій громадських формувань по охороні публічного порядку, участь поліції у вирішенні проблем певної території, в межах якої мешкає громада – все це вимоги сьогодення, ігноруючи які не можливо провести якісне реформування правоохоронної системи в нашій державі [8].

Враховуючи вищевикладене, ми можемо зробити висновок, що реалізація пілотного проекту «Поліцейський офіцер громади» дає можливість щодо:

- збільшення ефективності роботи підрозділів Національної поліції, задіяних безпосередньо при забезпеченні публічного порядку і публічної безпеки на території сільської місцевості;
- визначення переваги у забезпеченні належного рівня публічного порядку і безпеки на території ОТГ перед іншими територіями, які не увійшли до ОТГ;
- забезпечення більш ефективного рівня взаємодії поліції та населення;
- проведення поліцейським офіцером громади об'єктивного аналізу стану правопорядка на території обслуговування;
- планування поліцейським офіцером громади заходів по забезпеченню публічного порядку на території ОТГ;
- проведення поліцейським офіцером громади розрахунку сил та засобів (поліція, громадські організації, приватні структури, окремі громадяни), які планується задіяти при проведенні відповідних заходів;
- безпосереднє проведення поліцейським офіцером громади заходів по забезпеченню публічного порядку на території ОТГ, попередження та припинення правопорушень (акцент в роботі поліцейського офіцера громади робиться саме на попередженні правопорушень, а не на їх припиненні);
- аналіз поліцейським офіцером громади результатів проведення заходів, корегування дій суб'єктів, задіяних в охороні публічного порядку, їх ефективність, кількісний склад, стан взаємодії, професійна здатність виконувати поставлені завдання;
- обов'язкове та максимальне урахування думки та побажань членів ОТГ при оцінюванні роботи поліцейського офіцера громади, визначення основних напрямків його роботи;
- співпраця з членами ОТГ при здійсненні заходів по забезпеченню публічного порядку на території громади, як необхідна умова протидії злочинності;

- проведення заходів, направлених на профілактику правопорушень, забезпечення прав і свобод громадян.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року №254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-vr/print>.

2. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 №157-VIII // База даних «Законодавство України» (Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/157-19> (дата звернення: 27.05.2020).

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/laws/show/580-19>.

4. Інформація щодо впровадження та реалізації проекту «Поліцейський офіцер громади» у Харківській області за період з 01.08.2019 по 01.09.2020 року. Управління превентивної діяльності ГУ НП в Харківській області. Звіт за результатами роботи до Департаменту Національної поліції України.

5. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28 липня 2017 року №650 / Міністерство внутрішніх справ України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17>.

6. Калужний С.М. Правоохранительная деятельность в зарубежных странах – М.: ИНИОН, 1991. – 345 с.

7. Голуб М.В. COMMUNITY POLICING: Сутність та складові елементи / М.В.Голуб // Право і безпека. – 2012. – №1 (43). – С. 62-67.

8. Голуб М.В. Взаємодія поліції та населення – обов'язкова умова забезпечення належного стану публічного порядку в сучасних умовах / М.В. Голуб // Форум права. – 2016. – №2. – С. 30-33.

Одержано 12.11.2020

УДК 34(3/9)Є24

Леся Леонідівна ГОНЧАРЕНКО,

кандидат історичних наук, доцент,

викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0750-7344>

ІСТОРІЯ ТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ВІД 4 ЛИСТОПАДА 1950 РОКУ

До Другої Світової війни захист прав людини розглядався, головним чином, як питання внутрішньої національної політики. Забезпечення основних прав і свобод залежало від кожної окремої держави, яка передбачала захист від порушень прав людини. Але, ті порушення, які мали місце під час Другої Світової війни, зокрема у нацистській Німеччині, продемонстрували недостатню ефективність такого підходу. У відповідь на вчинені нацистами звірства та жорстокість і була зроблена спроба запровадити регулювання прав людини та встановити засоби їх ефективного захисту в міжнародних документах, що розроблювалися як на світовому рівні так і на європейському континенті.

В Європі розробкою даних проблем зайнялася створена в 1949 році Рада Європи, яка досягла вагомих результатів в області захисту прав і свобод людини, що і були закріплені у основоположному документі Ради Європи – Європейській конвенції про захист прав і основних свобод людини [1], від 4 листопада 1950 р., а також в цілому ряді інших конвенцій [2].

Починаючи з другої половини 40-х рр. ХХ ст. питання розробки документів щодо захисту прав і свобод людини, активно обговорюються в європейських владних структурах. В 1949 році

велика кількість делегатів Консультативної Асамблеї Ради Європи наполягали на підготовці спеціальної конвенції про права людини для Європи. Дев'ятнадцятого серпня 1949 р. Поль-Анрі Тейтжен (Франція), Максвелл Файф (Великобританія) і Антоніо Азаро (Італія) внесли в Асамблею пропозицію, в якій йшлося про те, що Асамблея рекомендує державам-членам Ради Європи визнати принцип колективної відповідальності за забезпечення поваги прав людини та основних свобод і для цього негайно укласти конвенцію, згідно з якою, кожна держава-член зобов'язується:

а) зберігати в недоторканності права людини і основні свободи, гарантовані конституцією, законами та адміністративною практикою, вже існуючими у відповідних країнах на дату підписання конвенції;

б) створити Європейську комісію з прав людини і Європейський суд з прав людини з метою забезпечити дотримання вищезгаданої конвенції.

Через десятиліття, Поль-Анрі Тейтжен визначив 19 серпня 1949 р. як дату, коли Європейська конвенція про права людини стала частиною позитивного права [3, с.24].

Навіть на сьогодні ряд положень проекту виглядає досить радикально, адже у Європейського Суду з прав людини немає повноважень на скасування рішень органів державної влади країн-членів Ради Європи. Тому неважко уявити собі, які суперечливі почуття міг викликати проект міжнародного договору з прав людини, що передбачав сильний механізм контролю за виконанням зобов'язань. У цьому зв'язку цілком зрозуміло, чому узгодження тексту проекту викликало настільки гострі дебати у всіх органах Ради Європи.

У зв'язку з цим, під час обговорень було вирішено, що в тих умовах можна гарантувати лише такі права і основні свободи, які на той момент вже були визначені демократичними режимами і визнані ними після тривалого застосування [4, с.216]. Вони повинні були ґрунтуватися на праві, перерахованих положеннях Загальної декларації прав людини. У запропонованому проекті конвенції перераховувалися 12 істотних прав, кожне з яких супроводжувалося прямим посиланням на статті Загальної декларації, передбачалося створення Європейського суду та Комісії з прав людини, як окремим особам, так і державам надавалося право подавати петиції до Комісії. Комісія, в свою чергу, могла передавати справи до Суду [4, с.218].

Пропозиції про створення Комісії та Суду схвалили не всі. Однак, відкинувши доведення, в яких відстоювалася святість державного суверенітету, і підтримавши пропозицію про створення Суду, П.-А. Тейтжен у промові 7 вересня 1949 р. повернувся до теми порушення прав людини під час Другої світової війни. У своїй промові він говорив про те, що демократичні країни не стають нацистськими за один день. Він зазначав, що свободи придушуються по черзі - в одній сфері, потім в іншій. Душиться громадська думка і національне сумління. А потім, коли все в порядку, запановує «фюрер», і цей процес розвивається аж до печей крематорію. П.-А. Тейтжен вважав, що повинна існувати совість, яка стривожить розум нації, попередить про небезпеку і покаже, що ця дорога може призвести навіть до Бухенвальду або Дахау. Він вважав, що Міжнародний суд, який дієтиме в рамках Ради Європи, і система нагляду та гарантій могли б стати такою совістю [5, с.6].

Представник Італії Домінело настільки ж ясно висловився за створення нового європейського регіонального міжнародного суду. 8 вересня 1949 р. він роз'яснив, чому не підійде Гаазький Міжнародний суд. На думку Домінело, Міжнародний суд в Гаазі не був європейським судом, так як він не відповідав основоположній меті Ради Європи, а саме завдання створення міжнародного юридичного органу. Подача апеляцій в Суд, компетенція якого є позаєвропейською, не сприяє формуванню європейської єдності. Крім того, за Статутом Організації Об'єднаних Націй, Міжнародний суд в Гаазі приймає лише скарги, що подаються державами. Рада Європи в свою чергу повинна зайнятися делікатним питанням, а саме, Європейський Суд повинен надати можливість окремим особистостям, які стверджують, що їх основоположні права і свободи порушені, подавати скаргу або апеляцію [4, с.156-158].

Спірним виявилось питання і про право подання індивідуальних скарг. Однак багато делегатів, в тому числі і представник Великобританії сер Максвелл-Файф, наполягали на тому, що необхідно дати кожній людині особисту можливість утвердити свою гідність і попередити несправедливість [4, с.200].

Не маючи можливості одразу ж вирішити назрілі питання, була скликана Конференція вищих посадових осіб, які мали б відповідні інструкції своїх урядів в питанні вирішення неузгоджених проблем. З 8 по 17 червня 1950 р. відбувалася Конференція вищих посадових осіб урядів держав-членів Ради Європи. В результаті якої була підготовлена доповідь, з уніфікованим текстом Конвенції, хоча єдності в думці серед учасників досягти так і не вдалося. Що ж стосується проблеми створення Європейського Суду з прав людини, то було ухвалено рішення зробити факультативним повноваження Суду розглядати справи по Конвенції, тобто ця компетенція Європейського Суду ставилася в залежність від відповідної заяви з боку тієї чи іншої держави-учасника Європейської конвенції.

Після консультацій з Комісією з правових питань Консультативної Асамблеї Комітет Міністрів розглянув доповідь Конференції на своїй сесії на початку серпня 1950 р. Саме тоді Комітетом вперше було розглянуто і схвалено пропозицію Великобританії про те, щоб зробити право на подачу петицій приватними особами так само факультативним. Комітет Міністрів схвалив проект Європейської конвенції 7 серпня 1950 р., уряди підписали конвенцію 4 листопада 1950 року. Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод вступила в силу 3 вересня 1953 р.

Отже, завдяки активній діяльності Ради Європи та задля недопущення обмеження прав та свобод людини 4 листопада 1950 року була підписана Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод, яка діє і на сьогодні та закріплює права людини і основні свободи, що забезпечують захист особистості від посягань з боку третіх осіб і державної влади, дозволяють людині самостійно будувати своє життя і безперешкодно брати участь в житті суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Європейська конвенція з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf
2. Зібрання актів європейського права / [за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. І. Муравйова]. – К.: Редакція журналу "Право України". – Вип. 1. Європейський Союз. – 2013. – 1051 с.
3. Дженис М., Кей Р., Бредли Э. Европейское право в области прав человека: практика и комментарии / М. Дженис, Р. Кей, Э. Бредли; [пер. с англ.]. – Москва–Будапешт, 1997. – 607 с.
4. Collected Edition of the "Travaux Préparatoires" of the European Convention on Human Rights: Preparatory Commission of the Council of Europe, Committee of Ministers, Consultative Assembly, 11 May-8 September 1949. – Strasbourg, 1975. – 354 p.
5. Robertson A. Human rights in Europe being an account of the European Convention for the Protection of Human rights and Fundamental Freedoms signed in Rome on 4 Nov. 1950. / A. Robertson. – N.-Y., 1963. – 280 p.
6. Заблоцька Л.Г., Федорова А.Л., Шинкаренко Т.І. Політико–правові аспекти діяльності Ради Європи / Л.Г. Заблоцька, А.Л. Федорова, Т.І. Шинкаренко. – К.: Фенікс, 2007. – 224 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 349.2:351.74(477)

Валентина Василівна ГОНЧАРУК,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри трудового та господарського права факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8157-0130>*

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ

Зміни, які останнім часом відбуваються в українському суспільстві, не можуть не впливати на розвиток та вдосконалення трудових відносин, яким відведено значну роль в демократизації суспільства, оскільки вони направляють, координують і впорядковують найрізноманітніші відносини між людьми як безпосередньо в процесі праці, так і пов'язані з ними. Саме через це є

необхідною чітка правова регламентація належного функціонування трудових відносин, у тому числі поліцейських. Неабияку роль в цьому відведено трудовправовій відповідальності. Виникнення терміну «трудоправова відповідальність» пояснюється тим, що така відповідальність виникає при реалізації трудових правовідносин або безпосередньо пов'язана з їхнім виникненням, зміною чи припиненням. Така відповідальність – це відповідальність в процесі праці, відповідальність за діяльність, пов'язану з реалізацією права на працю, відповідальність суб'єктів трудового права за свої дії або бездіяльність.

На сьогодні поняття дисциплінарної відповідальності не закріплено на законодавчому рівні, тому для з'ясування його правової природи маємо проаналізувати думки вчених. Так, серед інших, необхідно виокремити: 1) осуд поведінки працівника шляхом оголошення йому владою роботодавця дисциплінарного стягнення; 2) передбачений нормами трудового права особливий правовий стан суб'єктів охоронних правовідносин, який виявляється в тому, що роботодавець дає негативну оцінку протиправній поведінці працівника та реагує на неї визначеними законом примусовими заходами; 3) обов'язок працівника відповісти (понести покарання) за дисциплінарний проступок, передбачений нормою трудового права [1, с. 50]. Тобто, дисциплінарну відповідальність науковці пропонують розуміти з позиції накладення роботодавцем на найманого працівника дисциплінарного стягнення за порушення трудової дисципліни, із чим варто погодитись.

7 жовтня 2018 року набрав чинності Дисциплінарний статут Національної поліції України, затверджений законом України від 15 березня 2018 року № 2337-VIII, не призупинивши дію донині чинного Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ України, затвердженого законом України від 22 лютого 2006 року № 3460-IV, цим самим виокремивши поліцейських у категорію суб'єктів відповідальності зі власним нормативно-правовим актом її регулювання.

Згідно зі ст. 11 Дисциплінарного статуту Національної поліції України за порушення службової дисципліни поліцейські незалежно від займаної посади та спеціального звання несуть дисциплінарну відповідальність згідно з цим Статутом. За вчинення адміністративних правопорушень поліцейські несуть дисциплінарну відповідальність відповідно до цього Статуту, крім випадків, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення. Так, поліцейських, яких в установленому порядку притягнуто до адміністративної, кримінальної або цивільно-правової відповідальності, одночасно може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності згідно з цим Статутом.

Необхідно зазначити, що вказана норма потребує роз'яснення, оскільки: 1) поняття юридичної відповідальності у даному випадку розуміється у сенсі так званої негативної юридичної відповідальності, яку, зазвичай, визначають як вид і міру обмежень прав і свобод особи, що вчинила правопорушення, які передбачені законом; 2) поняття «притягнення до юридичної відповідальності» не є ідентичним до поняття «юридична відповідальність». Притягнення до юридичної відповідальності передує юридичній відповідальності особи. Форма й порядок притягнення особи до юридичної відповідальності регламентується законом. У нашому випадку, порядок притягнення поліцейського до дисциплінарної відповідальності врегульовано Дисциплінарним статутом. Тобто, це процес і його результат; 3) відповідно до ч. 1 ст. 61 Конституції України, заборонено притягати фізичну особу щонайменше двічі до юридичної відповідальності одного виду (цивільно-правової, кримінальної, адміністративної, дисциплінарної тощо) за одне й те саме правопорушення (цивільно-правовий делікт, злочин, адміністративне або дисциплінарне правопорушення). Відтак, стає зрозумілим, що особа може бути притягнена за одне вчинене правопорушення до різних видів юридичної відповідальності (наприклад, за вчинення злочину особу може бути притягнуто до кримінальної і дисциплінарної відповідальності); 4) виходячи зі змісту ч. 1 ст. 61 Конституції України, заборона повторного притягнення особи до юридичної відповідальності одного виду звернена не тільки до законодавчої влади, а й до правозастосувача, який на підставі відповідних нормативно-правових актів, здійснює притягнення винних осіб до юридичної відповідальності та визначає для них вид і міру такої відповідальності.

Відтак, необхідно бути дуже обережним, застосовуючи до поліцейських норми ст. 11 Дисциплінарного статуту Національної поліції України.

Матеріальна відповідальність – це один із видів юридичної відповідальності, яка становить собою обов’язок однієї сторони трудового договору – працівника або роботодавця – відшкодувати іншій стороні шкоду, заподіяну внаслідок винного, протиправного невиконання або неналежного виконання трудових обов’язків у встановленому законом розмірі й порядку [2, с. 44]. Відтак, характерною рисою матеріальної відповідальності є можливість її застосування до обох сторін трудового договору. В свою чергу, матеріальна відповідальність поліцейських виражається в обов’язку цих працівників повністю або частково покрити матеріальну шкоду, що була заподіяна з їх вини.

31.10.2019 року набрав чинності закон України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі» від 03.10.2019 року № 160-ІХ. Раніше на поліцейських розповсюджувалися норми Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі, затвердженого постановою Верховної Ради України від 23.06.1995, № 243/95-ВР, яка з прийняттям вказаного закону, чинність втратила. Відповідно до закону, притягнення особи до матеріальної відповідальності за завдану шкоду не звільняє її від дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності так само, як і переведення її до іншого місця служби чи звільнення з посади або служби.

Закон визначає обмежену, повну та підвищену матеріальну відповідальність поліцейських за шкоду, завдану державі. Вид відповідальності залежить від особливостей служби, посадових обов’язків працівників, способу заподіяння шкоди, ступеня і форми вини, стану особи, яка заподіяла шкоду, а також значення та виду майна.

Висновок. Численні істотні зміни, внесені останнім часом до чинного українського законодавства дозволяють по-новому розуміти правову сутність юридичної відповідальності як інституту трудового права. Саме тому, трудовою відповідальністю в Національній поліції за сучасних умов реформування правоохоронної системи країни та направлення її розвитку в напрямку євроінтеграційних процесів й пріоритетності надання нею сервісних функцій та превентивної діяльності – потребує нового переосмислення, додаткового наукового вивчення, інноваційних підходів та відповідної кодифікації.

Список бібліографічних посилань

1. Мустеца І. В. Відповідальність посадових осіб підприємства за порушення законодавства у сфері праці: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2017. 215 с.
2. Хуторян Н. М. Теоретичні проблеми матеріальної відповідальності сторін трудових правовідносин: монографія. Київ, 2002. 264 с.

Одержано 15.11.2020

УДК 355.4:351.74(477)

Наталія Олександрівна ГОРОБЕЦЬ,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри юридичних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2731-9682>;*

Анастасія Василівна ДАНИЛЕНКО,

*курсантка 2 курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІД ЧАС НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

1. Бандурка О. М. зазначає, що концепція розвитку поліції безпосередньо фокусується на вивченні та використанні внутрішнього і міжнародного досвіду в організації та діяльності поліції та міліції. Цікавий досвід у цьому плані було накопичено у Харкові за перше десятиріччя

незалежності України, де була розроблена та почала реалізовуватися нова парадигма підготовки охоронців правопорядку. Університет внутрішніх справ став першим в Україні готувати майбутніх правоохоронців [1, с. 24]. Традиції підготовки кадрів для органів Національної поліції в університеті є безцінним досвідом формування особистості поліцейського під час навчання у закладі вищої освіти МВС України.

2. Подолання поставлених задач щодо забезпечення боротьби із злочинністю в різних сферах життєдіяльності людини визначається зокрема рівнем кадрового потенціалу системи МВС України. Саме тому робота з особовим складом органів Національної поліції України розглядається як одне з найважливіших резервних підвищень ефективності оперативнослужбової діяльності правоохоронців. Через триваючі реформи в державі, в правоохоронних органах відчувається дефіцит кваліфікованих та сумлінних працівників. Це обумовлено збільшенням морального, психологічного та фізичного навантаження на співробітників, зменшення престижу служби в Національній поліції України, значне підвищення рівня професійного ризику тощо. За таких несприятливих для держави і самих правоохоронців умов, гостро постає питання щодо фізичної та психологічної підготовки особового складу [3, с. 35]. Особливо важливим у процесі професійного становлення є формування основ професіоналізму завдяки реалізації особистісного потенціалу [4, с. 99].

Особлива увага у системі професійної підготовки приділяється знанням, умінням та навичкам, однак зовсім не приділяється увага розвитку психофізичних показників, які саме і формують ті самі уміння і навички, які так потрібні поліцейському [5, с. 287]. Специфіка роботи потребує цілісної системи формування у поліцейських певної психологічної готовності до протидії небезпеці чи загрози життю. Це можливо здійснити використовуючи у закладах вищої освіти системи МВС України сучасних психотехнологій, за допомогою методів, що пов'язані з імітацією відповідних ситуацій. Щодо формування психологічної стійкості та професійних якостей на основі отриманих знань, варто згадати про обов'язкову роботу психологів та інтерактивної підготовки майбутніх поліцейських.

3. Ефективність діяльності залежить від якості їхньої професійної підготовки, уміння швидко орієнтуватися в обстановці, адаптуватися до сучасних умов, адекватно реагувати на ситуацію, передбачати і випереджати дії правопорушників. Це можливо лише за умов високого рівня професіоналізму тих, на кого вони покладені, що може бути реалізоване завдяки проведенню дієвої кадрової політики, спрямованої на розвиток якостей особистості в процесі професійного становлення.

4. Наявність освіти та досвіду роботи, знання юридичних та спеціальних дисциплін, чинних наказів, інструкцій та інших нормативних актів; володіння оперативною і кримінологічною технікою, спеціальними технічними засобами є показниками певної спроможності кваліфікованого виконання службових обов'язків. Слід зауважити, що джерелом формування даних якостей є фундаментальні знання, отримані ще під час навчання [6, с. 98].

Професійна діяльність поліцейського відноситься до типу «людина – людина», тобто її об'єкти – соціальні системи, спільноти та групи людей. Відповідно, представники даної професії повинні вміти надавати певної впорядкованості суспільним процесам у відповідності з означеними цілями та певною мірою впливати на людей. Спостережливість до прояву почуттів, емоцій та характеру людини та її поведінки; вміння змодельовати її внутрішній світ є надзвичайно важливими якостями для поліцейського.

Не варто забувати про самостійність та нестандартність рішень, проявів ініціативності, цілеспрямованості та здатності до виправданого ризику. При чому, відповідальність слугуватиме зворотною стороною самостійності та свободи дій. Уміння неупереджено оцінювати людей, їхні вчинки, події, явища, які часто мають суперечливий характер, тобто толерантність, що дозволяє відзначати позитивні та негативні риси подій і явищ, співвідносячи власні погляди з усією наявною інформацією і не віддаючи при цьому переваги в остаточній оцінці власному ставленню. Для поліцейського толерантність є ознакою його розуму, культури та професіоналізму.

5. Аналіз навчання курсантів у закладах вищої освіти МВС України, свідчить про існуючі відмінності навчальної діяльності від майбутньої професійної практики. Тобто, основною метою засвоєння навчальних дисциплін є предметні знання та вміння. Заклади вищої освіти зобов'язані використовувати сучасні технології правоохоронної діяльності та методика системного підходу

до вирішення завдань із забезпечення прав і свобод людини, публічної безпеки і порядку, застосування спеціальної техніки, спеціальних, оперативних та оперативно-технічних засобів. Зазвичай це реалізується при викладанні спеціальних предметів за рахунок використання ситуацій, розв'язання задач із професійним змістом, вогневої підготовки, відпрацювань практичних ситуацій тощо.

Неабияке значення у процесі набуття курсантом професіоналізму має особистісний розвиток. Професіоналізм можна характеризувати не лише професійними знаннями, навичками, а й здатністю до постановки та вирішення професійних завдань та особливим розумінням дійсності.

Лише на основі професійної діяльності не може сформуватися справжній професіоналізм. Розвиток загальних та спеціальних здібностей, ставлення до професії, особистий досвід, індивідуальне бачення засобів діяльності, норми професійного мислення є невід'ємною складовою даного явища.

Здібності людей не є однаковими, відповідно темпи їх розвитку також різняться. Під час навчання у закладі вищої освіти, можна спостерігати суперечності професійного розвитку особистості майбутнього працівника поліції, які проявляються: між вимогами професії до особистості фахівця та рівнем відповідності його потенціалу цим вимогам; між рівнем адекватності уявлень працівника про професію під час навчання і реальним змістом та умовами професійної діяльності; між професійною потребою у підвищенні рівня роботи над собою і реальними процесами професійного розвитку; між потребою в педагогічному керівництві професійним розвитком і недостатнім його рівнем у вищому навчальному закладі.

Варто виділити наступні етапи процесу професійного розвитку майбутніх поліцейських, а саме: розвиток належного рівня самосвідомості; формування стійкої, усвідомленої та динамічної системи уявлень індивіда про себе, на основі якої будується його ставлення до навколишнього світу і самого себе; визначення мети розвитку особистості, що складається в процесі спілкування і діяльності, в результаті чого суб'єкт уточнює, змінює, удосконалює образи свого Я; практична реалізація, що передбачає самоаналіз, самоконтроль, саморегуляцію, самокорекцію та самовиховання.

Процес професійного розвитку майбутніх поліцейських передбачає активізацію морально-вольових зусиль і включає елементи нормативного регулювання бажань, прагнень і намірів; особливої попередньої підготовки, яка спрямована на засвоєння знань, умінь і навичок, вдосконалення професійних та особистісних якостей; усвідомлення сутності майбутньої діяльності, її важливості та своєї відповідальності.

6. Варто врахувати важливість вольового та мотиваційного компонентів освітньої діяльності. Вагоме значення мають періоди професійно-особистісного становлення: адаптація до умов навчання і формування стилю поведінки, схвалюваного для відповідної професії; накопичення професійних знань, умінь і навичок та розвитку належних якостей; підготовка до подальшої самостійно професійної діяльності.

Заклад вищої освіти повинен допомогти курсантові не лише освоїти фахові знання, але і осмислити цінність професійно важливих якостей, які у подальшому стануть явно значимими, визначать зміст і спрямованість професійного розвитку. Особистісні характеристики майбутнього поліцейського – це складне особистісне утворення професійних та морально-вольових якостей, що, в свою чергу характеризується динамічною зміною, суперечливою єдністю думок, почуттів, бажань та дій, які реалізуються в адекватній професійній поведінці.

Список бібліографічних посилань

1. Бандурка О. М. Становлення підготовки охоронців правопорядку в Харківському національному університеті внутрішніх справ у перші роки незалежності України (1991–2001 рр.). // Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917– 2017 рр.) : зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 23-28.

2. Алексєєва Т.В. Професійне становлення особистості в системі вузівської підготовки: теоретико-методологічний аналіз проблеми. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2013. Випуск 4. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2013_4_18.pdf (дата звернення: 14.11.2020).

3. Лопаєва О. М., Латиш А. В. Теоретичні аспекти професійної підготовки працівників Національної поліції України. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків, 2020. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/29_05_2020/pdf/9.pdf (дата звернення: 12.11.2020).

4. Лапшина В. Л. Про деякі особливості формування професійних якостей правоохоронців. Вісник Харківського університету. 2000. № 472. С. 99–102.

5. Бондар А. П. Удосконалення психологічної стійкості майбутніх працівників Національної поліції України. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків, 2020. URL: <http://univd.edu.ua/uk/dir/2359> (дата звернення: 14.11.2020).

6. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособие для студентов пед. вузов и системы повышения квалификации пед. кадров / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Е. Петров. М. : Академия, 2000. 272 с.

Одержано 15.11.2020

УДК 343.9:[343.37+343.55](477)”1953”

Володимир Анатолійович ГРЕЧЕНКО,

*доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6046-0178>*

«ХАРКІВСЬКА СПРАВА» 1953 РОКУ

У 1953 році – переломному для історії СРСР та України (смерть Сталіна, прихід до влади нового керівництва держави, початок «відлиги») продовжувалася повсякденна робота міліції щодо протидії злочинності. Зокрема, досить значна робота проводилася у сфері боротьби з економічною злочинністю. Виявлені розкрадання і розтрата в системі державної торгівлі і споживчої кооперації в Україні за 1953 р. складали: в держторгівлі за 8 місяців цього року було виявлено розтрат і розкрадань на сумму 11 825 тис. рублів, або на 14,4 % менше, ніж за той же період 1952 р. З розкрадачів стягнуто 8 666 тис. рублів, або 73,1 % стосовно суми викраденого. У споживчій кооперації за цей же період було виявлено розтрат і розкрадань на суму 22 824 тис. рублів, або на 26,6 % менше, ніж за той же період 1952 р. Стягнуто з розкрадачів 10 251 тис. рублів, що складає 45 % до суми викраденого.

За цими справам була притягнена до кримінальної відповідальності 2 171 особа, з них заарештовані 1 350 осіб. У тому числі: по лінії державної торгівлі порушено 530 справ на 916 осіб, з них заарештовано 650 осіб; по лінії споживчої кооперації порушено 1 003 справи, по яких притягнені 1255 осіб, з них заарештовані 700 осіб. За провадженими кримінальними справами розкрито 221 група розкрадачів, притягнуто до відповідальності 859 осіб.

Найбільша кількість розкрадачів і хабарників в системі держторгівлі була притягнута управліннями міліції: Києва – 74 особи, Одеси – 50 осіб, Харкова – 60 осіб, Львова – 42 особи, Сталінської області – 58 осіб, Харківської області – 74 особи, Запорізької області – 42 особи, Станіславської області – 43 особи і по лінії споживчої кооперації – Одеської області – 81 особу, Львівської області – 76 осіб, Тернопільської області – 91 особу, Волинської області – 67 осіб, Рівненської області – 105 осіб і Дрогобицької області – 71 особа [1, с.400-401].

Особливо резонансною була так звана “харківська справа”. У цій справі було заарештовано 119 осіб і виявлена велика кількість їх злочинних зв'язків.

Свідченнями заарештованих і висновками експертизи встановлено, що учасники злочинної групи шляхом розкрадання, неправильного перемірювання тканин, продажі товарів через спекулянтів і магазини за підвищеними цінами, завдали збитку державі на суму близько двадцяти мільйонів рублів. На гроші, здобуті злочинним шляхом, учасники групи розкрадачів скуповували золото, діаманти і інші цінності, а частину з цих коштів витрачали для створення умов розкішного життя

собі і своїм родичам. В процесі слідства у заарештованих у справжній справі виявлено і вилучено в різних тайниках і місцях : золото у виробках і монетах царського і іноземного карбування 92 824,5 грам, діамантів у виробках на суму 9 170 000 руб., срібла у виробках і монетах 7 кг, грошей сов. знаками, що переховувалися заарештованими у своїх знайомих 950 000 руб.,ощадних книжок з вкладками на суму 155 000 руб., облігацій різних державних позик на суму 465 000 руб., різних промтоварів (дорогі відрізи, хутра, шовк) на суму 650 000 руб. Окрім цього, у злочинців описано майно на суму понад 600 000 рублів.

Крім того, у заарештованого Калініна описаний двоповерховий кам'яний будинок, за який він сплатив 200 тисяч рублів, а у Теплицького описаний семикімнатний будинок, за який, за його заявою, ним сплачені 60 тисяч рублів. Разом з цим встановлено, що заарештований Каплан в 1947 р. купив діамант в 25 карат за 210 тисяч рублів і другий діамант в 10 карат за 110 тисяч рублів.

З метою уникнення відповідальності за вчинені найбільші злочини, ватажки цієї зграї Поляков, Калінін, Каплан, Теплицький та інші встановили злочинний зв'язок з деякими посадовцями партійних та радянських відомчих і контролюючих органів, яким вони щомісячно вручали великі грошові суми, а також різні подарунки цінними товарами. У числі таких хабарників заарештовані і притягалися до кримінальної відповідальності: головний державний інспектор по торгівлі Харківської області – Гудзенко Н. А., начальник Харківського облторгвідділу Асеев З.М., завідувач планово-фінансово-торгвідділом Харківського міськкому КП України Фокін Г. Н., колишній начальник обласного управління місцевих торгів Шеломко І. П.

Колишній перший секретар Харківського міськкому КПУ Погорелов підтримував близький зв'язок з Капланом, з яким він систематично пиячив, посилав його на бази купувати і доставляти до нього на квартиру текстильні товари, взуття і інші речі. Разом з цим дружина Погорелова до ручала продавати Каплану через скупні пункти всілякі носильні речі, що не підходили їй по фасону або зросту, за які Каплан відразу ж платив їй вартість за державною ціною, але на скупних пунктах, у зв'язку з тим, що ці речі були мало ходовими, він знижував ціни від 100 до 300 рублів і покривав цю різницю грошима, здобутими злочинним шляхом.

Колишній заступник голови Харківського облвиконкому по торгівлі Тищенко знаходився у близькому зв'язку з Капланом, якого постійно використовував для придбання незаконним шляхом на базах і доставки додому текстильних товарів. Крім того, Каплан у різний час продав за 6 100 рублів старий рояль, гардероб, костюм і пальто, що належали Тищенко, а йому купив новий гардероб, відрізи на костюм і пальто за 8 600 рублів і 5 000 рублів вручив дружині Тищенкова, що нібито залишилися від цих операцій. Різницю в сумі 7 500 рублів Каплан доплатив із коштів, добутих злочинним шляхом.

Колишній заступник прокурора міста Харкова радник юстиції Потапов приймав хабарі від Теплицького, якому обіцяв припинити справу на його співучасника Воїнова. За цю обіцянку Потапов узяв від Теплицького хабар - два відрізи шерсті і шовку вартістю 1 500 крб., а пізніше отримав від нього декілька відрізів тканин, за які недоплатив 700 рублів.

Колишній начальник Управління міліції міста Харкова полковник міліції Горелов, отримав від Теплицького хабар в сумі 2 000 рублів, за що обіцяв йому посприяти в припиненні справи на спекулянта Воїнова.

Прокурор Харківської області - старший радник юстиції Савченко теж підтримував близький зв'язок із злочинцями, у яких систематично незаконно брав на базах текстильні товари, взуття і інші речі, попереджав про арешти. Цим же займався і помічник прокурора міста Харкова юрист І класу Ковалевський.

Незважаючи на такі кричущі факти, партійно-радянським керівникам вдалося уникнути суду. Далі в документі написано, (а це була доповідна міністра внутрішніх справ УРСР П. Я. Мешика першому секретареві ЦК КПУ Л. Г. Мельникову): “У зв'язку з тим, що здійснені Погореловим, Тищенковим, Потаповим, Риженко, Гореловим, Савченко, Клоповою і Ковалевським службово-кримінальні злочини підпадають під дію Указу Президії Верховної Ради СРСР “Про амністію”, матеріали на них із слідчої справи виділені для вирішення питання про них по партійній лінії”.

Справа на ватажків злочинної групи Полякова, Цукерника, Калініна, Каплана, Теплицького, Швидкого і Капельнікова спрямовується на розгляд Військового трибуналу за статтями 54-7 і 54-

11 КК УРСР, а на інших розкрадачів справи розглядає обласний суд» [2, с. 118-126]. Згідно з Кримінальним кодексом 1934 р. ст. 54-7 кваліфікувала такі злочини як шкідництво, що передбачало розстріл або оголошення ворогом трудящих з конфіскацією майна і з позбавленням громадянства. А ст. 54-11 – участь у контрреволюційній організації з такою ж санкцією.

Багато зусиль доклали для викриття злочинців офіцери міліції з Харкова С.С. Дробот (начальник відділення відділу БРСВ), І.К. Кондратенко, Ф.І. Сергієнко, Г.Н. Глущенко, П.Г. Прокопенко [3, с.110-111].

Висновок. Отже, незважаючи на зміну влади та деяку лібералізацію радянського тоталітарного режиму, міліція продовжувала свою діяльність щодо протидії злочинності, в тому числі і в сфері економіки. Завдяки цьому, у Харкові упродовж 1952-1953 рр. була викрита злочинна група працівників торгівлі та пов'язаних з ними співробітників партійного та державного апаратів, а також прокуратури і міліції, які займалися хабарництвом. Аналіз цієї справи та висвітлення основних її перипетій і є новизною даної публікації. Її практичне значення полягає в тому, що вище наведені матеріали можна буде використати при вивченні дисципліни «Історія держави та права України» та спецкурсів з історії міліції та інших правоохоронних органів України.

Список бібліографічних посилань

1. Справка о работе органов милиции МВД УССР по борьбе с разворовыванием социалистической собственности в системе торговли Украинской ССР за период с января по октябрь 1953 года. 28 октября в 1953 г. *Історія міліції України у документах і матеріалах* : у 3 т./ П. П. Михайленко, Я. Ю. Кондратьєв. Київ : Генеза, 1997. Т. 3: 1946-1990. С. 400-401.

2. Галузевий державний архів Служби безпеки України. (ГДА СБУ). Ф. 16. Оп. 1. Спр. 925. Арк. 118-126.

3. Михайлюк Н.Т. Рожденная революцией: очерк истории милиции Харьковщины (1917-1982 гг.): рукопись. С.110-111.

Одержано 10.11.2020

УДК 004.89

Світлана Анатоліївна ГРИБАНОВА,

викладач вищої категорії циклової комісії природничих дисциплін

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-5831-2363>

ТЕХНОЛОГІЇ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В ІННОВАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЯХ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У широкому розумінні поняття «інновація» означає нововведення, нове, зміни, перш за все, це матеріальне втілення ідей, що дозволяють вийти на новий рівень розвитку.

Інноваційними, перспективними та досить ефективними в плані залучення та утримання уваги, створення ефекту «повного занурення» та максимізації є інтерактивні технології з ефектом доповнення існуючої реальності графічними об'єктами або створення повністю віртуального простору. Такі технології отримали назву «технології доповненої та віртуальної реальності».

Віртуальна реальність - це нова концепція використання комп'ютерів та людино-машинного інтерфейсу для створення ефекту тривимірного оточення, в якому користувач в інтерактивному режимі взаємодіє з віртуальними об'єктами і при цьому створюється відчуття тривимірної присутності [1].

Поняття «віртуальна реальність» набуло популярності порівняно недавно. «Віртуальна реальність - це комп'ютерна система, що застосовується для створення штучного світу, користувач якої відчуває себе в цьому світі, може бути керованим в ньому та маніпулювати його об'єктами» [2]

Ідеї, що сприяли виникненню цього феномену, зародилися набагато раніше. Першою історико-теоретичною роботою про віртуальну реальність стала книга американського журналіста

Ф. Хемміта «Віртуальна реальність» (1993). Хемміт пише, що функції комп'ютера можуть істотно змінюватися, якщо вдосконалювати його програмне забезпечення. «Природний» спосіб орієнтації у світі електронної інформації для потенціалу людини - це віртуальна реальність (VR). VR дає практичний спосіб та можливість антропологізувати інформацію, надавати їй топологічну визначеність та оперувати звичним чином віртуальними даними як натуральними речами [3]

Працювати в середовищі віртуальної комп'ютерної реальності зручно і легко. Людина сприймає віртуальні об'єкти подібно звичній природній реальності, виникає повне відчуття неподільності, цілісності людини та комп'ютера. Віртуальна реальність являє собою подобу навколишнього світу, штучно створеного за допомогою технічних засобів та представленого в цифровій формі. Створювані ефекти проєктуються на свідомість людини і дозволяють отримати відчуття максимально наближені до реальних.

Звіт, наданий інвестиційним банком Goldman Sachs, пророкує, що в найближчі десять років загальний обсяг ринку пристроїв віртуальної реальності збільшиться до 80 мільярдів доларів США. Згідно базовим розрахункам, адаптація суспільства до технології буде досить повільною в порівнянні, наприклад, зі смартфонами та планшетами, але незворотною [4]

Виділяють кілька типів віртуальної реальності, в залежності від ступеня заглибленості користувача в створювану віртуальну картину. Найбільш простим у виконанні є застосування програмних та технічних засобів, що створюють 3D-зображення на екрані монітору. Користувач при цьому є зовнішнім спостерігачем по відношенню до змодельованого тривимірного світу, а також може ззовні міняти заздалегідь визначені параметри, пересувати об'єкти на екрані, довільно вибирати хід розвитку подій та т.і.

Існують засоби створення віртуального оточення з ефектом часткової заглибленості: спеціальні шоломи, в яких створюється зображення, яке передається безпосередньо на сітківку користувача, з використанням додаткових засобів, наприклад, крісел, штурвалів, джойстиків, що дозволяють управляти подіями в віртуальному оточенні.

Комплекси імерсивної віртуальної реальності, типу CAVE 3D, створюють ефект повної присутності. Така система складається з декількох екранів, розташованих у формі кубу, розміром з невелику кімнату, на які проєктується зображення. Зайшовши в таку кімнату та одягнувши спеціальні окуляри, користувач не бачить нічого крім навколишнього віртуального середовища, всередині якого він може пересуватися, розглядати з різних позицій віртуальні об'єкти та взаємодіяти з ними за допомогою керуючих пристроїв.

У зв'язку із застосуванням технологій віртуальної реальності зазнають змін практично всі сфери бізнесу. Наприклад, туризм (віртуальні подорожі), освіта (участь в віртуально відтворених історичних подіях, наочні приклади хімічних та фізичних процесів і так далі), індустрія розваг (кінофільми, де споживач самостійно створює свій унікальний сюжет і є головним героєм) та багато іншого.

Для максимально реалістичного занурення у світ віртуальної реальності використовуються датчики, що відстежують положення тіла, а також різні трекінгові системи. Системи айтрекінга призначені для відстеження руху зіниць очей і дозволяють визначити, куди людина дивиться в кожен момент часу. За допомогою систем Моушн трекінг відслідковуються рухи тіла людини і одночасно повторюються в віртуальному світі. Відстежування може виконувати камера або спеціальні пристрої, надягненні на користувача.

Щоб користувач відчував себе комфортно у віртуальній реальності, традиційні 2D-контролери (мишки, джойстики та ін.) замінені на об'ємні маніпулятори 3D-контролери, які дозволяють працювати в тривимірному просторі. Протягом довгого часу джерелом 3D-картинки для пристрою віртуальної реальності виступав комп'ютер або призначена для користувача консоль (наприклад, «PlayStation VR»).

В даний час в якості джерела 3D-картинки використовується смартфон, що дозволило в рази знизити вартість пристрою. Це обумовлено тим, що сучасні смартфони є високопродуктивними і здатні самостійно обробляти навіть самий «важкий» 3D-контент, дисплеї смартфонів мають досить високу роздільну здатність і на кожному сучасному смартфоні вже вбудовані датчики визначення положення в просторі.

Серед гаджетів віртуальної реальності найпопулярнішим є шолом або окуляри віртуальної реальності. Шоломи або окуляри віртуальної реальності підрозділяються на стаціонарні, які необхідно підключати до комп'ютера і мобільні, які використовують смартфони. За допомогою технологій віртуальної реальності користувачі можуть комунікувати один з одним.

Технологія віртуальної реальності за допомогою сучасних гаджетів при використанні в комунікаціях соціальних суб'єктів може вирішувати ряд найважливіших завдань:

- віртуальна реальність являє собою розширену форму спілкування, яка б пов'язала людину з технікою, людину з людиною, людину з суспільством, людину з соціальним суб'єктом;
- віртуальна реальність реалізує найважливішу з комунікаційних функцій - пізнавальну функцію, це можливо завдяки розширенню спектра сприйняття інформації людиною;
- віртуальна реальність забезпечує швидкий і зручний доступ до різних довідкових матеріалів (каталогів, довідників, енциклопедій) в будь-якій точці світу з відтворенням реальної обстановки будь-якої бібліотеки або інформаційного сховища.

Перспективи використання віртуальної реальності стосуються усіх сфер життєдіяльності людини та усіх видів соціальних комунікацій. За допомогою віртуальної реальності можлива реалізація перспективи її використання в моделюванні, проектуванні, просторовому інжинірингу.

Науковця обґрунтовано, що віртуальний простір витіснить навчальні класи та офіси, віртуальні екрани прийдуть на зміну телебаченню і театрам, технології доповненої реальності будуть використовуватися для отримання інформації про подорожі, віртуальна і доповнена реальність будуть інтегровані в одному пристрої, що об'єднує окуляри для доповненої реальності і вбудовані функції віртуальної.

Віртуальна реальність з маловідомих і складно реалізованих технологій перетвориться в бізнес індустрію і в найближчому майбутньому так чи інакше стане невід'ємною частиною життєвого простору людини, і залишиться тільки навчитися користуватися новими досягненнями цієї технології.

Список бібліографічних посилань

1. Використання технології віртуальної реальності у навчальному процесі. [Електроний ресурс] - Режим доступу: <http://www.dgma.donetsk.ua/03112020vikoristannya-tehnologiyi-virtualnoyi-realnosti-u-navchalnomu-protsesi.html>
2. IT-Enterprise. [Електроний ресурс] - Режим доступу: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/virtualnaja-realnost-vr>
3. Хэммит Ф. Віртуальна реальність. Вашингтон., 1993. С. 104.
4. Звіт Goldman Sachs, [Електроний ресурс] – Режим доступу: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-01-13/goldman-sachs-has-four-charts-showing-the-huge-potential-in-virtual-and-augmented-reality>

Одержано 16.11.2020

УДК 351.745.5

Аліна Борисівна ГРИЩУК,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін юридичного факультету

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6289-6656>

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Діяльність працівників Національної поліції у багатьох випадках пов'язана з небезпекою та стресовими ситуаціями, що виникають у процесі її здійснення. Прикрим є той факт, що під час патрулювання чи навіть носінні форми чи зброї на працівника може бути здійснено напад тощо. Нажаль на сьогодні забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції України не

має належного рівня через що щорічно помирає та отримує важкі поранення, психічні розлади чи закінчує життя самогубством значна кількість правоохоронців. З цього слід зробити висновок, що проблема особистої безпеки поліцейського під час виконання своїх службових обов'язків має важливе значення.

Термін «безпека» визначається як стан, за якого ніщо не загрожує кому- або чому-небудь [1, с. 65]. Таке поняття як «безпека особи», яку у загальному значенні Ю.І. Римаренко визначає як стан (ступінь) оптимальної життєдіяльності людини в певних конкретно-історичних умовах [2, с. 51]. О.І. Дубенко вважає, що безпека особи складається з такого стану суспільних відносин, які виключають наявність факторів, що створюють загрозу невизначеному колу осіб [3, с. 15].

В системі Національної поліції України, у складі кримінальної поліції, 09 листопада 2018 р. було створено Департамент внутрішньої безпеки (далі – ДВБ), одним з основних завдань якого є організація і здійснення заходів захисту поліцейських, державних службовців та інших працівників поліції від перешкоджання їм у виконанні службових обов'язків, та дотримання внутрішньої безпеки в діяльності підрозділів Національної поліції України шляхом внутрішнього контролю та забезпечення власної безпеки органів поліції.

Слід наголосити, що до реформування Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) в Україні правова термінологія та правоохоронна практика не містила такого терміну як забезпечення «власної безпеки» органів поліції. На сьогодні цей термін також не містить будь-якого чіткого визначення. Серед термінів, які мають певну змістовну схожість з поняттям «власна безпека» у наукових роботах та правових актах використовуються словосполучення «внутрішня безпека», «безпека особи», «особиста безпека», «безпека життєдіяльності персоналу», що створює певні складнощі у правильному розумінні їх змісту.

Особиста безпека працівника поліції на думку О.Д. Вербицького «це стан захищеності його особистого життя та здоров'я чи життя та здоров'я інших поліцейських з якими він спільно виконує оперативно-службове завдання під час здійснення оперативно-службової діяльності.» З урахуванням викладеного, науковець вважає, що поняття «безпека особи» є ширшим та абстрактним поняттям у порівнянні з поняттям «особиста безпека». Термін «безпека особи» є однією з тих категорій, яка згадується поряд з такими правовими явищами як «правопорядок», «громадська безпека» і іншими в межах реалізації правоохоронної функції держави. Тому, як вбачається з наукових джерел – «безпека особи» – це здебільше об'єкт правоохоронної діяльності, який включає широкий спектр охоронних» [4].

Під втручанням в діяльність працівників правоохоронних органів І.М. Ізай пропонує розуміти незаконні дії, що перешкоджають або унеможливають здійснення законної службової діяльності такими працівниками. Характеризуючи склад злочину, передбаченого у ст. 343 КК України вчена зазначає, що видовим об'єктом цього кримінального правопорушення є порядок здійснення законної діяльності працівників правоохоронних органів по виконанню службових повноважень. Обов'язковими ознаками потерпілого у складі злочину, що згадується, авторкою запропоновано визнавати наявність спеціальних службових обов'язків щодо виконання правоохоронної функції та пов'язаність конкретного посягання на таку особу з діяльністю, яка нею здійснюється [5, с. 8].

В Україні вже накопичений певний досвід підготовки працівників Національної поліції України до дій у критичних ситуаціях, забезпечення їх особистої безпеки. Так, наприклад, у своїй монографії «Екстримально-професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях» Козяр М.М. наголошує на тому, що, оволодіваючи професією, працівнику-правоохоронцю необхідно постійно працювати над створенням «персонального» набору засобів та прийомів особистої безпеки. А також рекомендує наступні настанови:

- завжди обмірковувати і оцінювати все, що відбувається під час екстремальної ситуації, відпрацьовувати вміння передбачати дії свої і супротивника на крок уперед;
- враховувати час «запізнення» (проміжок часу між думкою і дією) і час на постріл; - навчитися контролювати навколишній простір (звуки, предмети, людей, рухи тощо);
- вибирати і використовувати власне місцезнаходження як позицію для створення переваги у певній ситуації;

- перевірити свій фізичний і емоційний стан перед службою;
- перевірити зброю, екіпіровку, транспорт перед роботою;
- ніколи не випускати підозрілу особу з поля зору;
- не застосовувати загрози, якщо не можна її реалізувати;
- злочинця важко визначити лише за ознаками зовнішності, тому очікувати непередбачуваного відпрацьовувати навички швидко діставати та перезаряджати зброю (наприклад, на ходу, у темряві та в інших складних умовах);
- контролювати ситуацію у просторі навколо свого місце знаходження, поділивши умовно його на сектори, узгоджуючи свої дії з напарником;
- використовувати при необхідності для передачі інформації кодові слова, фрази і жести;
- при небезпеці діяти активно, завжди пам'ятати про обережність [6, с. 136].

Проте, факти пошкоджень, поранень та загибелі, які мають місце серед особового складу Національної поліції України за сучасних умов, свідчать про наявність недоліків та недосконалість вирішення питання їх особистої безпеки.

Досвіду Сполучених Штатів Америки, показує, що саме там розроблюється та впроваджується велика кількість програм та рекомендацій, спрямованих на забезпечення особистої безпеки поліцейських. До таких програм відносяться програма «Виживання поліцейського при виїзді на місце події»; програма «Виживання поліцейського під час рейду по вилученню наркотиків»; програма «Виживання поліцейського під час здійснення затримання»; «Виживання на вулиці» тощо. Варто зазначити, що здійснюються також програми, що спрямовані на навчання окремих категорій працівників з урахуванням їх специфіки (наприклад, забезпечення особистої безпеки працівників дорожньої поліції), існує і спеціальний курс навчання для жінок-поліцейських [7, с. 462].

У програмах розглядаються тактичні прийоми та способи захисту особистої безпеки працівниками поліції. Проте найважливішим є те, що ці програми є обов'язковою умовою професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників поліції.

З вище зазначеного слід зробити висновок, що особиста безпека працівників Національної поліції є дуже важливим аспектом проходження служби. Для кожного працівника поліції зниження рівня небезпечних факторів дозволяє гарантувати збереження життя і здоров'я, нормального психічного стану і дієздатності працівника під час виконання функціональних обов'язків, професійних завдань як у буденних, так і в екстремальних ситуаціях.

Список бібліографічних посилань

1. Куньч З.Й. Універсальний словник української мови. Тернопіль : Навч. книга Богдан, 2005. 848 с.
2. Римаренко Ю.І. Безпека особи. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. Т. 1. С. 51.
3. Дубенко О.І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення безпеки особи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Нац. ун-т держ. податкової служби України. Ірпінь, 2009. 21 с.
4. Вербицький О.Д. Поняття власної безпеки в органах поліції. Журнал Правова позиція, № 2 (23), 2019. С. 111-116. URL: <http://www.legalposition.umsf.in.ua/archive/2019/2/15.pdf>
5. Ізай І.М. Кримінально-правова протидія втручанню в діяльність працівників правоохоронних органів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2018. 22 с.
6. Козяр М.М. Екстремально-професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях: монографія. М.М. Козяр. Львів: СПОЛІОМ, 2004. 376 с.
7. Соболев Є.Ю. Досвід організації та діяльності поліції провідних країн Європи. Є.Ю. Соболев, С.С. Коломойцев II Форум права. 2012. № 31(2). С. 461-463.

Одержано 16.11.2020

УДК 796.011.3:355.232

Віктор Степанович ГУМЕННИЙ,

*кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
викладач Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8669-7205>;*

Олег Вікторович ГАЛАТА,

*викладач Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8081-4730>;*

Олександр Володимирович ЛОЖЧЕНКО,

*викладач Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5584-6802>*

ВИВЧЕННЯ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ КУРСАНТІВ ЛЬОТНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Новим підходом у вирішенні проблем підготовки до процесу навчання є акцентування на прикладному значенні фізичного виховання, формування мотивації шляхом демонстрації реальної необхідності та користі запропонованих фізичних вправ, диференційованих з урахуванням стану здоров'я і подальших кар'єрних очікувань [1, 2]. Складові фізичної підготовленості (база, організація, науково-методичне забезпечення) досліджені та наведені нерівномірно. Взаємозв'язок між ними в основному відсутній або є логічними висновками, а не науково обґрунтованою системою [3].

Аналіз науково-методичної літератури свідчить про те, що організація й методика фізичної підготовки курсантів вимагає вдосконалення. При цьому підготовка повинна сприяти зміцненню здоров'я, поліпшенню фізичного розвитку, розвитку сили, витривалості, швидкості й спритності, а також підвищенню працездатності та якості професійного навчання [4, 5, 6].

Тривалий та інтенсивний вплив льотної діяльності на організм курсантів, а також часом надмірні розумові та нервово-емоціональні навантаження, не підкріплені достатнім рівнем фізичної підготовленості, спричиняють погіршення їх працездатності, зниження рівня розвитку рухових і льотних навичок [7, 8].

За допомогою засобів фізичного виховання виховуються й удосконалюються психічні та вольові якості, здобуваються знання й уміння, розвиваються різні професійно-важливі сенсорні, розумові, рухові, організаторські та педагогічні навички; забезпечується високий рівень функціонування та надійності всіх основних органів, систем, психічних процесів людського організму [9, 10, 11].

Мета дослідження – вивчити рівень фізичної підготовленості курсантів протягом навчання у коледжі та встановити основні рухові якості майбутніх пілотів.

Дослідження проводилися з вересня 2016 по квітень 2019 років на базі спортивного комплексу Кременчуцького льотного коледжу Харківського національного університету внутрішніх справ. У дослідженні взяли участь 28 курсантів спеціальності «272 Авіаційний транспорт».

Методи дослідження: теоретичний аналіз й узагальнення науково-методичної літератури і даних мережі Internet; педагогічне тестування; методи математичної статистики.

Вивчення науково-методичної літератури дозволило сформулювати проблему, визначити ступінь актуальності питань, а також теоретично обґрунтувати мету та завдання роботи.

Педагогічне спостереження проводили з метою отримання об'єктивної оцінки навчального процесу курсантів і контролю за виконанням фізичних навантажень.

Педагогічне тестування рівня фізичної підготовленості курсантів проводилося за орієнтованими навчальними нормативами, що передбачені навчальною програмою. Це дозволило встановити рівень розвитку фізичних якостей курсантів до початку та наприкінці навчання.

Навчальною програмою для спеціальності «272 Авіаційний транспорт» передбачено 210 годин з навчальної дисципліни фізичне виховання.

У ході дослідження нами встановлено достовірні зміни показників фізичної підготовленості курсантів коледжу (табл. 1).

Спостерігається значне покращення результатів у бігу на 100 м протягом педагогічного експерименту – на 0,9 с (6,8 %), бігу на 1000 м – на 17 с (3,7 %) та човникового бігу 4x9 м – на 0,6 с (6,3 %).

Аналогічні показники спостерігаються у курсантів, що характеризують силові здібності. Так, достовірно були покращені показники в підтягуванні на перекладині – на 4,4 рази (35,5 %), у висі на зігнутих руках – на 9,2 с (18,7 %) та у стрибку з місця – на 20,8 см (9,1 %).

Таблиця 1

Динаміка показників розвитку рухових якостей курсантів льотних спеціальностей (n=28)

№	Показники тестування	1 курс ($\bar{x} \pm m$)	4 курс ($\bar{x} \pm m$)	p
1	Біг 100 м, (с)	14,2 ± 0,32	13,3 ± 0,28	<0,05
2	Човниковий біг 4x9 м, (с)	9,5 ± 0,8	8,9 ± 0,7	<0,05
3	Біг 1000 м, (с)	218 ± 3,8	201 ± 3,1	<0,05
4	Підтягування на перекладині, (кількість разів)	12,4 ± 1,32	16,8 ± 1,77	<0,05
5	Вис на зігнутих руках, (с)	49,2 ± 1,9	58,4 ± 2,1	<0,05
6	Стрибок з місця, (см)	228,4 ± 6,8	249,2 ± 7,4	<0,05

У школах професійної фізичної підготовки, які є в США, вивчивши професіограми більшості професій, установили, що в 98 % професій необхідна вестибулярна стійкість, у 91 % – увага, у 87 % – уміння зберігати рівновагу, у 78 % – координація рухів, 65 % – мислення, 64 % – витривалість, 59 % – швидкість, 56 % – просторова орієнтація, 52 % – пам'ять, 40 % – сила.

Важливе значення має проста рухова реакція – швидка відповідь заздалегідь відомими рухами на заздалегідь відомий сигнал. Гарна реакція є одним з показників високої кваліфікації фахівця даного профілю.

Важливу роль відіграють психічні якості, такі, як увага, здатність одночасно сприймати кілька об'єктів (обсяг уваги), виконувати кілька дій (розподіл уваги), зосереджуватися на одному об'єкті (концентрація уваги), здатність утримувати необхідну інтенсивність уваги протягом тривалого часу (стійкість уваги) [12, 13].

Загальна фізична підготовка займає особливе місце у професійній підготовці майбутніх пілотів та сприяє підвищенню професійної підготовленості, вихованню моральних і психічних якостей. Вона проводиться у вигляді практичних занять різних форм: спеціальні навчально-тренувальні заняття з фізичного виховання та професійно-орієнтовані, спортивно-масові заходи із професійно-прикладною цілеспрямованістю; індивідуальні та самостійні заняття. За своєю спрямованістю навчальний процес фізичної підготовки поділяється на загальну, ППФП, що коригує, та профілактичну підготовки. Таким чином, процес фізичної підготовки має плануватися відповідно поставленої мети підготовки майбутніх пілотів [14, 15].

Для розвитку загальної фізичної підготовки курсантів використовували заняття з легкої атлетики, для розвитку спеціальної фізичної підготовки заняття з ігрових видів спорту – волейболу та баскетболу.

Критеріями оптимізації у процесі спеціальної фізичної підготовки курсантів можуть бути ефективність і якість вирішення освітньо-виховних завдань з урахуванням професійної спрямованості спеціальної фізичної підготовки; виправдані затрати часу курсантів і викладачів на досягнення запланованих результатів; доступні затрати зусиль курсантів і викладачів, спрямовані на досягнення визначених результатів за відведений час.

Висновок. Удосконалення процесу фізичного виховання полягає в педагогічному аналізі занять з фізичного виховання. Рівень фізичної підготовленості, розвиток фізичних якостей впливають на психофізичну підготовленість курсантів, що в свою чергу має позначитися на результатах льотної підготовки.

Подальші наші дослідження будуть спрямовані на встановлення взаємозв'язку рівня фізичної підготовленості та якості льотної підготовки майбутніх пілотів.

Список бібліографічних посилань

1. Caloglu, M., Yüksel, O. (2020). The effect of CrossFit training on anaerobic power Dynamic balance of greco-roman and freestyle wrestlers. *International Journal of Applied Exercise Physiology*, 9(1), 122-132. Retrieved from <http://www.ijaep.com/index.php/IJAE/article/view/629>.
2. Waryasz, G., Suric, V., Daniels, A., et al. (2016). CrossFit instructor demographics and practice trends. *Orthopedic Reviews*, 8(4). 6571. doi:10.4081/or.2016.6571.
3. Гуменний В. С. Особливості фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів на основі урахування специфіки професійної діяльності. *Спортивний вісник Придніпров'я*, 2013. № 1. С. 70–73.
4. Круцевич Т. Ю. Предмет і зміст теорії і методики фізичного виховання. Лекція. К., 2001. С. 5–6.
5. Gäbler, M., Prieske, O., Hortobágyi, T., Granacher, U. (2018). The effects of concurrent strength and endurance training on physical fitness and athletic performance in youth: A systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Physiology*, 9, 1057. <https://doi.org/10.3389/fphys.2018.01057>.
6. Sammito, S., Gundlach, N., Bockelmann, I. (2016). Correlation between the results of three physical fitness tests (endurance, strength, speed) and the output measured during a bicycle ergometer test in a cohort of military servicemen. *Military Medical Research*, 12(3), 1-6. doi:10.1186/s40779-016-0083-4.
7. Горелов А. А., Макаров Р. Н., Марищук В. Л. Физическая подготовка летного состава военной авиации *Вестник МНАПЧАК*; 2003. С. 17–42.
8. Кирпенко В. М. Підвищення ефективності педагогічного процесу спеціальної фізичної підготовки курсантів ВВНЗ повітряних сил на основі ідеї оптимізації. *Слобожанський науково-спортивний вісник: наук.-теорет. журн. Х. : ХДАФК*, 2013. № 2. С. 169–174.
9. Гуменний В. С. Вивчення впливу занять з фізичного виховання на розумову працездатність студентів залежно від специфіки майбутньої професійної діяльності. *Теорія і практика фізичного виховання*, 2013. № 1. С. 363–371.
10. Дубровський А. В. Понятие «физическая готовность» в структуре общей готовности человека к профессиональной деятельности. *Теория и практика физической культуры*, 2002. № 3. С. 40.
11. Макаров Р. Н. Методические рекомендации по физической и психофизиологической подготовке летного и курсантского состава гражданской авиации: учеб. пособ. : Воздушный транспорт, 1988. 344 с.
12. Керницький О. М. Методика формування психофізіологічної готовності курсантів-льотчиків до льотної діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Х., 2004. 194 с.
13. Кириленко О. А. Психологічні детермінанти професійного стресу у працівників професії типу «людина-людина» : дис. ... канд. психол. наук : 13.00.07. К., 2006. 196 с.
14. Кирпенко В. М. Функціональна модель оптимізації спеціальної фізичної підготовки курсантів в період льотної практики. *Педагогика, психологія і медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 2013. № 3. С. 23–30.
15. Pierce, J. R., DeGroot, D. W., Grier, T. L., Hauret, K. G., Nindl, V. C., East, W. B. et al. (2017). Body mass index predicts selected physical fitness attributes but is not associated with performance on military relevant tasks in U.S. Army Soldiers. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 20(Suppl.4), 79-84. doi:10.1016/j.jsams.2017.08.021.

Одержано 17.11.2020

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Ксенія Миколаївна ГУРТОВА,

*викладач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ІНСТИТУТ ІМПІЧМЕНТУ ПРЕЗИДЕНТА В СИСТЕМІ СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Одним із проявів системи стримувань і противаг в українській державно-правовій практиці є інститут імпічменту. Історично інститут імпічменту виник як функціональний замітник парламентської відповідальності уряду у президентській республіці. Однак у ході розвитку сучасної державності він став атрибутом усіх республіканських форм правління.

Батьківщиною імпічменту є Англія, де імпічмент був одним з елементів судового процесу, який здійснював судовий комітет Палати лордів у кримінальних справах щодо вищих посадових осіб держави. Інститут імпічменту (а точніше, осудження в порядку імпічменту) був уперше закріплений на конституційно-правовому рівні в Конституції США 1787 р. Відтоді він став типовим для державно-правової практики всіх розвинених республік.

Імпічмент, також «відклікання» (англ. *impeachment*) — в конституціях деяких держав процедура притягнення до суду парламенту вищих посадових осіб держави. Результатом імпічменту, як правило є дострокове припинення повноважень президента або іншого посадовця і усунення його з посади. При імпічменті голови держави таке рішення приймається конституційною більшістю парламенту.

Різні країни окремо визначають процедуру імпічменту відповідно до власного законодавства. У демократичних державах імпічмент є одним з елементів контролю над владою країни і необхідний для збереження стабільності суспільного і конституційного ладу. Імпічмент є також засобом недопущення авторитаризму і механізмом гарантування національної безпеки. Тобто, імпічментом називається повноваження законодавчої влади, що дозволяє висувати офіційні звинувачення державному службовцю.

Отже, імпічмент у системі конституційних інститутів за своєю правовою природою є поза-судовим конституційним процесом, за змістом якого Парламент у разі вчинення злочину Президентом України може достроково припинити його повноваження, усунувши з поста. Положення частини першої статті 105 Конституції України треба розуміти так, що конституційна процедура розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту здійснюється без порушення проти нього кримінальної справи”

В американській моделі процедура порушується Палатою представників Конгресу; сформульоване нею ж звинувачення приймається більшістю голосів загального складу Палати. Рішення за результатами слухання в Сенаті приймається не менше двома третинами голосів від списочного числа сенаторів. Застосування абсолютної більшості в першій частині процедури і кваліфікованої більшості в не менше двох третин голосів у другій частині значно ускладнює її проходження.

За більш ніж двохсотрічну історію американської конституційної практики жоден президент не був усунутий із посади в порядку імпічменту, хоча двічі (у 1974 р. і в 1999 р.) процедура припинялась на стадії сенатського слухання. Якщо прийняття рішення про звинувачення Президента України не менш як двома третинами голосів від конституційного складу Верховної Ради України є ще вірогідним, то прийняття рішення про усунення з поста Президента України не менш як трьома четвертими голосів від її конституційного складу є більш ніж сумнівним.

Очевидно, можливість широкого тлумачення підстав притягнення президента до відповідальності в порядку імпічменту теоретично здатна спровокувати парламентарів до його деструктивного використання.

Висновок. Вважаємо, що процедура імпічменту навіть у державно-правовій практиці високорозвинених країн є явищем вкрай рідкісним, у вітчизняній державно-правовій практиці вона має бути настільки простої конструкції, наскільки це необхідно аби вона стала реальною. На даному етапі конституційного розвитку сучасних демократичних країн світу, процедура відсторонення від

посади та притягнення до конституційної відповідальності глави держави перед народом України, повинна завжди мати місце задля безболісного усунення президента від його повноважень, що також попередить національну безпеку країни.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
2. Мартинюк Р.В. Інститут імпічменту президента в Україні : вади вітчизняної моделі. *Право України*. 2008 р. №2. Ст. 105-108.
3. Болдирев С.В., Ребриш Б.Ю. : Підстави проведення імпічменту глави держави за Конституцією України: перспективи удосконалення: зб. наук. пр. Харків: Право, 2012. 106-115 с.
4. Конституційний Суд України : Рішення від 10.12.2003 р. №19-рп/2003 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 105, частини першої статті 111 Конституції України (справа щодо недоторканності та імпічменту Президента України). *Офіційний Вісник України*. 2003. № 51. Ст. 2704. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-03>.

Одержано 11.11.2020

УДК 343.9:343.24

Вікторія Леонідівна ДАВИДЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8175-7026>;

Лілія Миколаївна БІРУКОВА,

студентка групи Ф-6-ПДдср-18-2 факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО РОЛЬ У СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОТІ

Відповідно до цілей і завдань, що стоять перед державою у правоохоронній сфері, кримінальне законодавство України посідає важливе місце в системі заходів попередження окремих злочинів і злочинності в цілому. Боротьба зі злочинністю з боку держави передбачає комплекс заходів, серед яких одну з головних ролей відіграє застосування покарання. Попереджувальний вплив застосування покарання є необхідним засобом охорони суспільства від злочинних посягань. Виконання цієї ролі здійснюється як за допомогою погрози покаранням, що існує в санкції кожної кримінально-правової норми, так і шляхом його реалізації, тобто примусового впливу на осіб, що вже вчинили злочини. Застосовуючи покарання, держава впливає на свідомість як правопорушника, так і певною мірою й на оточуючих [1, с. 331].

Ч.Беккарія визначав, що покарання спрямовано на майбутнє, а головною його метою є запобігання злочинам. Профілактика злочинності є результатом покарання і запроваджує втілення принципу економії репресії. Незважаючи на те, що покарання завжди зберігає форму помсти, необхідно карати лише тією мірою, яка є достатньою для протидії іншому злочину [2].

Запобігання кримінальним правопорушенням визнане в Україні одним із головних напрямків у протидії злочинності. Головна увага приділяється усуненню причин, що породжують злочинність і сприяють вчиненню кримінальних правопорушень. Відповідно ч.1 ст.1 Кримінального кодексу України, кримінальний закон має одним із своїх завдань запобігання кримінальним правопорушенням. Для виконання цього завдання КК України визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальним правопорушенням та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили. Результат досягається не окремо закріпленням у нормі складом кримінального правопорушення й окремо передбаченням за його вчинення покаранням, а їх спільним впливом на свідомість осіб.

В ст. 50 КК визначено, що покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

Покарання має на меті не тільки кару й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами.

Метою покарання є:

- кара щодо засудженого, як відплата за вчинене;
- виправлення засудженого;
- запобігання вчиненню нового злочину засудженим;
- запобігання вчиненню злочинів іншими особами [3, с. 54].

Попереджувальна (превентивна) роль покарання полягає в тому, що за допомогою примусового впливу на засудженого, він та інші особи утримуються від учинення злочинного посягання в майбутньому. Превенція поділяється на загальну та спеціальну. Застосування заходів державно-примусового впливу до особи «настроює» її проти нових правопорушень (спеціальна превенція). Крім того, можливість застосування заходів державно-примусового впливу сприяє виробленню в особі мотивів до неухильного дотримання юридичних норм (загальна превенція) [1, с. 332].

Передбачені чинним кримінальним законом окремі види покарань утворюють їх певну систему, що відображена у ст. 51 КК України і є тією юридичною базою, на якій ґрунтується діяльність судів відносно застосування покарань. Система покарань покликана визначати однаковість у правозастосовній діяльності і є важливим засобом забезпечення законності.

Під системою покарань розуміють встановлений кримінальним законом і обов'язковий для суду вичерпний перелік покарань, розташованих у певному порядку за ступенем їх суворості.

Потрібно зазначити, що покарання як специфічна форма державного примусу, крім основних цілей, чинить виховний та психологічний вплив на засудженого, на його оточення, окремі групи населення з нестійкою чи протиправною поведінкою. Тобто, покарання є одним із інструментів управління процесом соціальної реадптації злочинця до умов життя суспільства.

Розглядаючи більш докладно основні напрями запобіжної дії покарання, слід зупинитися перш за все на загальнопревентивній дії покарання, тому що саме невідворотність кримінального покарання, його справедливість, суворість та відповідність тяжкості вчиненого злочину є найбільш ефективними способами досягнення загальної мети. Діяльність держави має спрямовуватися на те, щоб особа, яка вчинила злочин, невідворотно зазнала покарання, що пов'язується із позбавленням чи обмеженням засудженого у певних духовних, матеріальних та фізичних благах, аби воно повністю відповідало її злочинним діям, було адекватним стосовно неї як особистості.

Переживання, від покарання, певною мірою повинні спонукати засудженого усвідомити свою вину та відповідальність перед державою і суспільством.

Погоджуємось з позицією Денисової Т.А., що важливою формою прояву принципу справедливості в кримінальному праві є призначення особі, яка вчинила злочин, адекватних заходів покарання, відносна точна відповідність між тяжкістю вчиненого злочину та ступенем суворості покарання. За цих умов обґрунтоване призначення покарання стає ефективним та дійовим заходом протидії злочинним проявам [4, с. 414].

Під впливом демократичних процесів, які відбуваються в країні, враховуючи курс України на інтеграцію до європейської спільноти, законодавча і виконавча гілки влади активно залучилися до процесу нормоутворення у сфері кримінально-виконавчої політики, практичним результатом якого є низька нормативно-правових актів, спрямованих на досягнення забезпечення прав і свобод громадян, прийнятих у передовій практиці розвинених країн. В першу чергу, були прийняті нормативно-правові акти, спрямовані на гуманізацію процесу відбування покарання засудженими.

Призначення судами покарань повинно насамперед спиратися на реалізацію принципів справедливості, законності та невідворотності покарання.

Висновок. Таким чином, можна визначити, що покарання є важливою кримінально-правовою інституцією та має провідну роль у системі протидії злочинності. Водночас важливою тенденцією розвитку сучасної системи покарань в Україні стає подальша її гуманізація та зміцнення в ній одного із найбільш пріоритетних принципів – принцип поваги до прав людини.

Список бібліографічних посилань

1. Щеулова І.Д. Превентивна роль застосування покарання. *Науковий вісник*. № 3.2011. С. 328-335.

2. Беккария Ч. О преступлениях и наказаниях. М.: Стелс. 1995. С. 214-233.
3. Вереша Р.В., Лоєнко К.Ю. Мета покарання: теорії (концепції), історія, та сучасний стан. *Вісник Академії адвокатури України.* № 2 (18). 2010. С. 54-61.
4. Денисова Т.А. Покарання в системі протидії злочинності. *Вісник Асоціації кримінального права України.* № 1. 2013. С. 409-423.

Одержано 15.11.2020

УДК 341.234

Геннадій Геннадійович ДЕДУРІН,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5277-023X>

ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У НОРМАХ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ

Після завершення Першої світової війни проблема урегулювання правового становища національних меншин набула міжнародного значення. Розпад чотирьох багатонаціональних імперій (Російської, Австро-Угорської, Германської, Османської) сприяв появі низки нових держав. Проте, у більшості випадків, встановлені між ними кордони не відповідали етнічній карті, отже перед новоствореними країнами повстала проблема національних меншин, яка перетворилася на один з головних дестабілізуючих факторів як у середині країн, так і у міждержавних відносинах.

Так, національні меншини становили майже третину населення у європейській частині Туреччини, близько 50% у Польщі та Румунії, понад 50% у Чехо-Словаччині та Королівстві сербів хорватів і словенців. У тринадцяти країнах Європи проживало понад 10 млн. німців, у складі п'яти країн опинилося близько 8 млн. українців, 6,5 млн. євреїв проживало по всій Європі [1, с. 263].

Враховуючи такий стан речей, вирішення проблеми національних меншин мало стати одним з головних завдань творців Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин. Пункти, які стосувалися захисту прав національних меншин було включено до мирних договорів з Австрією, Угорщиною, Болгарією, Туреччиною. За спогадами сучасника подій, члена Секретаріату Ліги Націй Х. Ростінга, ключову роль у цьому відіграли представники новоутворених країн, які входили до складу Комітету захисту меншин [2, с. 97]. Ліга Націй, яка мала стати гарантом дотримання прав національних меншин, намагалася створити систему міжнародних договорів, що мали забезпечити їх правовий захист. У цьому контексті, на особливу увагу заслуговує Малий Версальський трактат, укладений 28 червня 1919 року державами-переможницями у світовій війні з Польщею. Даний документ зобов'язував польську владу:

- сприяти адаптації меншин до їх нового становища;
- запобігати будь-яким проявам дискримінації меншин;

- у разі виникнення конфліктів на етнонаціональному ґрунті, забезпечувати їх мирне вирішення [1, с. 265]¹. Дещо згодом, подібні за змістом договори було укладено з Чехо-Словаччиною, Королівстві сербів хорватів і словенців, Румунією, Грецією, Вірменією. Крім того, було укладено й низьку двосторонніх договорів, які мали регулювати становище національних меншин: чесько-австрійська конвенція від 7 червня 1919 р., Ризький мирний договір від 18 березня 1921 р., шведсько-фінська угода щодо Аландських островів від 24 червня 1921 р., польсько-німецька конвенція від 15 травня 1922 р. щодо Верхньої Сілезії тощо. Загалом, з 1920 до 1937 р. європейські країни підписали близько двадцяти багатосторонніх та двосторонніх угод, що стосувалися захисту прав національних меншин. Таким чином, країни-підписанти, погоджувалися надати певну кількість

---

¹У 1934 р. Польща у односторонньому порядку відмілась від виконання положень трактату, денонсувавши цей акт. (Зауваж. автора).

прав і гарантувати мінімальний рівень захисту етнічної ідентичності меншин, приймаючи умови контролю з боку Ліги Націй, як індикатора дотримання ним міжнародних зобов'язань у зазначеній сфері.

З формальної точки зору, система захисту прав національних меншин періоду Ліги Націй, використовувала багатосторонній договір як класичний інструмент міжнародного права. Втім, його ефективність напряму залежала від того, наскільки його положення будуть відображені у внутрішньому законодавстві країн, імплементувавши подібні договори. Іншою складовою дієвості даної системи, мала виступити власне Ліга Націй.

Безумовно, зазначені договори більш ширшої та демократичної системи захисту прав меншин. Їх позитивне значення полягало не тільки у наданні міжнародних гарантій захисту, які не мали прецедентів у минулому, але й акцентування переваги загальнолюдських цінностей і свобод над вузько етнічними, таким чином, відображаючи антидискримінаційну філософію. У цьому контексті, можна погодитися з низкою зарубіжних дослідників, які стверджували, що філософія захисту прав меншин, відображала кращі здобутки епохи лібералізму, посилаючись при цьому, на згадані вище договори, укладені під егідою Ліги Націй [3, с. 68].

Слід звернути увагу й на те, що у цей час мали місце спроби конкретизації самої дефініції «меншини». Так, у 1930 р. Постійна палата міжнародного правосуддя при Лізі Націй, розглядаючи греко-болгарський конфлікт, запропонувала наступне формулювання: «Колектив осіб, що проживають у одній країні або місцевості, належать до однієї раси, релігії, мають спільну мову, традиції та об'єднані почуттям солідарності, щоб все це зберегти, забезпечуючи освіту дітей на рідній мові та вільне віросповідання власної релігії» [4, с. 153]. Протягом міжвоєнного періоду, зазначеним судом було винесено кілька важливих рішень, які задовольняли прагнення національних меншин. Зокрема, консультативна ухвала щодо становища німецьких поселенців у Польщі (1923), ухвали у справах функціонування шкіл німецької меншини у Верхній Сілезії (1928 та 1931), надання медичної допомоги особам польського походження у районі (Данцигу), функціонування шкіл грецької меншини у Албанії (1935) тощо [2, с. 105].

Висновок. У міжвоєнний період проблема урегулювання правового становища національних меншин, вперше набула міжнародного значення. Мали місце спроби створення системи захисту національних меншин під патронатом Ліги Націй, виникали національні і міжнародні неурядові організації, які переймалися даними питаннями. Втім, всупереч тому, що були зроблені кроки у напрямку покращення механізмів захисту прав людини, говорити про створення ефективної системи міжнародного захисту прав національних меншин, на жаль, не можна. Більшість договорів, конвенцій, трактатів тощо відверто саботувалися країнами, які повинні були їх виконувати. У результаті, невирішеність проблеми національних меншин, активно використовувалася у реваншистських та пропагандистських цілях, що стало однією з головних причин розв'язання Другої світової війни.

Список бібліографічних посилань

1. Яцишин Н. Міжнародно-правові акти – правова основа захисту національних меншин у міжвоєнний період. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 2. С. 262 – 271.
2. Degtyarev S., Samoilenko Y. League of nations and protection of national minorities in Eastern European States (1919–1946). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2019. Вип.12. С. 94 – 107.
3. Salzborn S. The Concept of Ethnic Minorities. *International Law and the German-Austrian Response. Behemoth. A Journal on Civilisation*. 2009. № 3. P. 63–79.
4. Абашидзе А. Национальные меньшинства и право на самоопределение (международно-правовые проблемы). *Этнографическое обозрение*. 1995. № 2. С. 149 – 158.

Одержано 15.11.2020

УДК 351.746.1(477)

Денис Євгенійович ДЕНИЩУК,

науковий співробітник

науково-дослідної лабораторії з проблем забезпечення діяльності поліції

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0285-8831>

ВИДИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ: СУЧАСНИЙ СТАН

З моменту прийняття «Акту проголошення незалежності України» у 1991 році [1], наша держава активно розбудовує власне правове поле. Зовнішні та внутрішні події, що відбулися за цей час, знайшли своє відбиття у численних реформах національного законодавства та призвели до якісного перегляду багатьох його положень.

Між іншим, як слушно зазначають Ю. Шемшученко та І. Чиж: «За роки незалежності в Україні створено практично нову галузь законодавства – інформаційного» [2, с. 3]. «Класифікатор галузей законодавства України» 2004 року наочно демонструє це твердження, виділяючи галузь законодавства, що регулює суспільні відносини у сфері «зв'язку, інформації та інформатизації» [3]. А постанова президії ВАК України 2008 року виокремлює серед напрямків вивчення юридичної науки спеціальність «12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» [4].

Наразі в законодавстві з інформаційного права важливе місце займають нормативно-правові акти присвячені регулюванню питань із захисту та охорони державної таємниці. До них відносяться Закони України: «Про інформацію» 1992 року [5], «Про оперативно-розшукову діяльність» 1992 року [6], «Про державну таємницю» 1994 року [7] «Про доступ до публічної інформації» 2011 року [8], тощо.

Окрему увагу на себе звертає нещодавно прийнятий Закон України «Про розвідку» [9], що набрав чинності наприкінці жовтня 2020 року. Важливим є факт закріплення у зазначеному законі нового для національного законодавства України терміну, що стосується державної таємниці, а саме – «розвідувальна таємниця».

Отже, приймаючи до уваги усе вище зазначене, можна аргументовано стверджувати, що формування галузі інформаційного права не лише триває але й характеризується виникненням нових правових термінів й понять у такій вкрай важливій для стану безпеки держави сфері, як охорона державної таємниці.

Питанням розвитку системи охорони державної таємниці та розбудови її основних понять й елементів присвятили дослідження такі провідні науковці, як: О. Бандурка, О. Безпалова, О. Ботвінкін, В. Ворожко, О. Джафарова, Ю. Дрейс, В. Козенюк, В. Макаренко, В. Окіпнюк, А. Пашков, В. Пилипчук, С. Пупко, С. Чертопруд, О. Шамсутдінов, С. Шатрава, В. Шлапаченко.

Необхідно зазначити, що охоронювана законом таємна інформація та відомості з обмеженим доступом відрізняються різноманітністю. Так, поряд із державною таємницею існують: комерційна, банківська, страхова, адвокатська, лікарська, професійна та службова таємниці, таємниця слідства, листування, усиновлення, голосування, приватна таємниця, комп'ютерна інформація з обмеженим доступом тощо.

Досить велика кількість науковців підходили до аналізу визначених законодавством видів таємниць та інформації з обмеженим доступом як до предмету кримінально-правової охорони при цьому виходячи за межі суто інформаційного права. Серед них: П. Андрушко, Т. Вислоцька, Л. Владимиров, О. Горпинюк, Ю. Дем'яненко, Д. Кондратов, М. Мазуров, А. Марущак, М. Палій, М. Паршин, О. Радутний, Г. Резнікова, М. Рудин, О. Самойлова, І. Смолькова, С. Сулова, А. Фатянов, В. Харченко і багато інших.

Проте, як визнає більшість вчених, сучасні наукові дослідження здебільшого зосереджені лише на окремих аспектах пов'язаних із охороною таємниці та секретної інформації. Отже, означену проблематику неможна вважати достатньо вивченою. Особливої актуальності дослідженню надає не лише введення в національне нормативно-правове поле нового поняття «розвідувальна

таємниці» але й загальні тенденції до реформування законодавства та інститутів державної влади, що необхідні й неминучі на шляху України до вступу у європейську спільноту.

Спираючись на визначене, доцільно спрямувати дане дослідження на виявлення підстав щодо класифікації видів державної таємниці. Досягненню цієї мети має сприяти виконання наступних завдань: виокремити державну таємницю серед інших різновидів таємниць; вивчити особливості та місце «розвідувальної таємниці» в класифікації державних секретів; на основі вивченої сутності категорії «розвідувальна таємниця» сформулювати визначення поняття «вид державної таємниці» та виявити фактори, що можуть здійснювати вплив на формування нового виду державної таємниці.

Отже, зміст терміну «державна таємниця» закріплено Законом України «Про державну таємницю», а його сутність зводиться до існування певної секретної інформації «... розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України...» [7, ст. 1]. Проте, підґрунтя для виділення цього окремого виду даних закладене у Законі України «Про інформацію», який поділяє інформацією з обмеженим доступом на «конфіденційну, таємну та службову» [5, ч. 1 ст. 21].

Узагальнюючи досвід з вивчення родової належності поняття «державна таємниця», В. Олійник наводить висновки отримані іншими дослідниками і наголошує: «державна таємниця сформувалася на базі військової таємниці й поглинула, врешті, її. Крім відомостей про склад військ, резерви, згодом державна таємниця почала включати інформацію про внутрішньодержавні та міждержавні відносини, розголошення яких могло завдати шкоди інтересам держави, інформацію про збереження секретів виробництва окремих видів продукції (історії відомі приклади захисту державою інтересів виробників порцеляни, пороху)» [10, с. 147].

Усе зазначене дозволяє зробити декілька висновків. По-перше, поняття «державна таємниця» має достатньо тривалу історію виникнення і наразі цей вид відомостей досить чітко законодавчо відокремлений від інших типів інформації з обмеженим доступом. По-друге, нормативно-правове закріплення подібного терміну має відбуватися паралельно із виділенням й формуванням певних специфічних державних функцій та структур. По-третє, формування нових видів таємниці виявляється не винятком, а досить типовим процесом, що відбувається під впливом розвитку історичних умов і актуальних викликів сучасності.

Продовжуючи дослідження, постає питання: чому наразі відбулося формування саме поняття «розвідувальна таємниця», а не скажімо таємниця виробнича, наукова чи оборонна адже про ці відомості йдеться у нормативно-правовому визначенні державної таємниці?

Відповідаючи на це питання, перш за все необхідно довести, що «розвідувальна таємниця» є видом державної таємниці, а не повністю окремим самостійним правовим поняттям. Зробити це досить просто адже віднесення певної категорії відомостей до державної таємниці відбувається шляхом включенням цієї інформації до «Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» (ЗВДТ) [11]. Наразі у багатьох пунктах цього документа прямо йдеться про розвідувальну діяльність та зазначені розвідувальні органи, державними експертами яких були прийняті відповідні рішення про віднесення інформації до державної таємниці. Отже розвідувальна таємниця має усі формальні ознаки державної таємниці. А крім того, обидва види таємниці пов'язані із запобіганням шкоди національній безпеці України, що і закріплене у їх визначеннях.

Другим важливим фактором є наявність державних органів які здійснюють відповідну специфічну діяльність та виконують специфічні завдання.

Так, Законом України «Про розвідку» визначено, що розвідувальна діяльність здійснюється для: 1) своєчасного забезпечення споживачів розвідувальною інформацією; 2) сприяння реалізації національних інтересів України; 3) протидії зовнішнім загрозам національній безпеці України...» [9, ст. 2]. Крім того, «розвідувальні заходи не можуть організовуватися і проводитися для вирішення завдань кримінального провадження» [9, ч. 3 ст. 14].

Натомість Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено, що завданням оперативно-розшукової діяльності є: «пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння..., розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав... з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також... в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави» [6, ст. 1].

Крім того, обома законами закріплено перелік державних органів які виконують перелічені вище завдання. Разом із тим зазначимо, що споживачами інформації із державною та розвідувальною таємницею є й інші органи, які не входять до цих переліків. Але для нашого дослідження, як вже зазначалося вище, виключне значення має саме наявність специфічних державних функцій та органів, які їх виконують.

Висновки. Отже, спираючись на зібрані нами дані, маємо запропонувати наступне визначення поняття «вид державної таємниці» – це тип інформації (відомостей) з обмеженим доступом, що використовують законодавчо визначені державні органи під час виконання ними специфічних функцій спрямованих на забезпечення належного рівня національної безпеки України.

Підсумовуючи результати дослідження, маємо констатувати: наразі під видами державної таємниці маємо розуміти саму державну таємницю і таємницю розвідувальну, остання є окремим видом державної таємниці, визначення розвідувальної таємниці у якості законодавчо закріпленого терміну призначено сприяти розбудові нормативно-правового підґрунтя для здійснення державної розвідувальної діяльності та її впорядкування.

Список бібліографічних посилань

1. Про проголошення незалежності України : Постанова Верховної Ради Української РСР від 24.08.1991 р. № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення: 16.11.2020).
2. Інформаційне законодавство України: Науково-практичний коментар / За ред. Ю.С. Шемшученка, І.С. Чижа. К., 2006. 232 с.
3. Про затвердження Класифікатора галузей законодавства України : Наказ Міністерства юстиції України від 02.06.2004 р. № 43/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v43_5323-04#Text (дата звернення: 16.11.2020).
4. Паспорти спеціальностей : затверджені Постановою президія Вищої атестаційної комісії України від 08.10.2008 р. № 45-06/7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v45_6330-08#Text (дата звернення: 16.11.2020).
5. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. Дата оновлення: 16.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 16.11.2020).
6. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. Дата оновлення: 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#top> (дата звернення: 16.11.2020).
7. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII. Дата оновлення: 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#top> (дата звернення: 16.11.2020).
8. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. Дата оновлення: 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#top> (дата звернення: 16.11.2020).
9. Про розвідку : Закон України від 17.09.2020 р. № 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення: 16.11.2020).
10. Олійник В.І. Вивчення родової належності поняття «Державна таємниця». Право і суспільство. 2015. № 5/Ч. 2. С. 147-152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_5%282%29__28 (дата звернення: 16.11.2020).
11. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ Служби безпеки України від 12.08.2005 р. № 440. Дата оновлення: 11.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05#Text> (дата звернення: 16.11.2020).

Одержано 16.11.2020

УДК 346.7.656

Богдан Володимирович ДЕРЕВ'ЯНКО,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри цивільного та господарського права факультету № 2

Криворізького навчально-наукового інституту

Донецького юридичного інституту МВС України;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7408-8285>

ВІДНОСНО ДОЦІЛЬНОСТІ УХВАЛЕННЯ ОКРЕМОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО МУЛЬТИМОДАЛЬНІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ»

В умовах нових викликів на шляху розвитку транспортної системи України, необхідності її модернізації, інтеграції до європейської транспортної системи, створенні Єдиного європейського транспортного простору, заснованого на поєднанні різних видів транспорту, змінюється вектор правового регулювання перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні. У зв'язку з цим перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні (мультимодальні перевезення) набувають усе більшого значення, а формування відповідної правової основи стає пріоритетним напрямком удосконалення вітчизняного законодавства.

Окремі питання перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні наразі регулюються нормами Господарського та Цивільного кодексів України, транспортними статутами, правилами перевезення та іншими нормативними актами, тобто нормативно-правовими актами різної юридичної сили, прийнятими різними державними органами у різні часи. Проте комплексне правове регулювання зазначеного виду господарської діяльності в окремому законі залишається невирішеним завданням і потребує належної уваги з боку законодавця. Слід вказати на наявність двох кандидатських дисертацій з господарського права, зокрема В.В. Кадали, захищеної у 2012 році [1] та С.М. Павлюка, нещодавно захищеної у 2020 році [2], в яких доводилася необхідність розробки та прийняття окремого спеціального закону України «Про перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні» або «Про мультимодальні перевезення». Названими авторами з проміжком часу у більш ніж вісім років на основі аналізу наукових досягнень, відповідного законодавства та практики його застосування було обґрунтовано нові наукові положення та розроблено пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні в нових соціально-економічних умовах. Сьогодні такі перевезення мають альтернативну назву «мультимодальні перевезення». Так, 23 жовтня 2020 року КМУ було подано до Верховної Ради України законопроект за номером 4258 під назвою «Про мультимодальні перевезення», який містить 21 статтю та перехідні положення [3].

Раніше (ще декілька років тому) у науковій та навчальній літературі зустрічався переважно термін «перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні». У ряді випадків перевезення вантажів до пункту призначення неможливо здійснити одним видом транспорту, чи таке перевезення є неефективним чи дорогим. Для уникнення цього законодавець передбачив можливість перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні, тобто різними видами транспорту – залізничним, внутрішньоводним, морським, автомобільним, кожен з яких, здійснюючи перевезення вантажу на своєму відрізку руху вантажу, продовжує процес перевезення, розпочатий первісним перевізником [4, с. 356]. Хоча термін «мультимодальні перевезення» у науковій та навчальній літературі починав зустрічатися і більше десяти років тому, проте застосовувався у більшій мірі по відношенню до правового регулювання міжнародних змішаних перевезень і визначався як перевезення вантажів щонайменше двома різними видами транспорту, при якому один з перевізників організовує все транспортування з пункту відправлення до пункту призначення з перевалкою з одного виду транспорту на інший [4, с. 772]. Хоча сам В.В. Кадала вважає, що пряме змішане сполучення не може бути різновидом мультимодального перевезення, адже комбіноване, інтермодальне та, у свою чергу, мультимодальне перевезення є різновидами прямого змішаного перевезення [1, с. 33], а також вказує, що правила ІНКОТЕРМС передбачають перевезення вантажів з використанням комбінації різних транспортних засобів (так звані змішані або мультимодальні перевезення).

І хоча, як зазначається в самих правилах, вони стосуються не перевезення вантажу, а купівлі-продажу товару, деякі з термінів містять посилання щодо застосування змішаних перевезень [1, с. 66].

Результати досліджень двох названих авторів кандидатських дисертацій або були вивчені розробниками законопроекту КМУ, або ситуація у транспортній сфері та наявні проблеми, зокрема в частині регулювання мультимодальних перевезень, потребують застосування стандартного набору заходів, що є очевидним для усіх дослідників.

Зокрема, у роботі С.М. Павлюка важливими є формулювання пропозицій щодо надання функцій з державного управління у сфері перевезень вантажів у прямому змішаному сполученні центральному органу державної виконавчої влади у сфері транспорту – Міністерству інфраструктури України; доцільності запровадження до суб'єктів господарювання, які виконують функції операторів змішаного перевезення при організації перевезення вантажу у прямому змішаному сполученні, вимоги щодо підтвердження відповідності якості послуг, що надаються у зазначеній сфері, шляхом технічного регулювання, сертифікації, добровільного декларування відповідності [2, с. 123-124; 159-160]. Схожі положення щодо органів, що здійснюють державне управління у цій сфері, містить і названий законопроект у статті 5 «Державне регулювання мультимодальних перевезень». Положення про технічне регулювання, сертифікацію, добровільне декларування відповідності у законопроекті відсутні; стаття 18 «Страхування при мультимодальних перевезеннях» має бланкетний характер [3].

С.М. Павлюком удосконалено положення щодо правової форми здійснення перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні з уточненням, що такою формою має бути: а) договір мультимодального перевезення вантажу, в тому числі електронного, який укладається між оператором мультимодального перевезення та вантажовідправником на користь вантажоодержувача та підтверджується єдиним електронним перевізним документом; б) договір про організацію прямих змішаних (мультимодальних) перевезень, що укладається оператором змішаного (мультимодального) перевезення вантажу з фактичними перевізниками у разі систематичних перевезень вантажів [2, с. 22]. У законопроекті хоча і не вказано на ці два види договору, проте слушно передбачено статтю 10 «Договір мультимодального перевезення», в якій визначено його істотні умови: - предмет договору; - права, обов'язки сторін; - ціну договору; - строк дії договору; - строк (термін) виконання договору; - відомості про сторони договору; - вид та найменування вантажу; - види транспорту, які будуть використовуватися та маршрут мультимодального перевезення із зазначенням мультимодальних терміналів, де здійснюється зміна видів транспорту; - пункти відправлення та призначення вантажу; - відповідальність сторін за неналежне виконання сторонами умов договору; - усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди [3].

Законопроект запроваджує термін «мультимодальний термінал», вказує на можливість надання державної підтримки мультимодальних перевезень, визначає загальні засади відповідальності учасників відносин, достатньо уваги приділяє визначенню компетенції різних учасників мультимодальних перевезень: у статті 13 «Права та обов'язки оператора мультимодального перевезення», статті 14 «Права та обов'язки замовника послуги мультимодального перевезення», статті 15 «Права та обов'язки фактичного перевізника», статті 16 «Права та обов'язки власників мультимодальних терміналів або суб'єктів господарювання, у володінні та користуванні яких на законних підставах знаходяться мультимодальні термінали» [3]. Стаття 17 «Права та обов'язки інших учасників мультимодального перевезення» має бланкетний характер [3]. Проте питання відносно доцільності прийняття окремого закону України «Про мультимодальні перевезення» має вирішуватися у комплексі із питанням щодо прийняття окремого транспортного «мультикодексу», який поєднає у собі регулювання усіх правовідносин, пов'язаних із діяльністю усіх можливих видів транспорту. Про це розмови ведуться давно, але допоки реальні законопроекти відсутні. Якщо ж у найближчій перспективі прийняття такого «мультикодексу» не очікується, то прийняття наведеного чи іншого законопроекту є нагальним. Зрозуміло, що одразу після його прийняття постануть питання щодо зміни його окремих положень та доповнення його новими нормами. Питання про доцільність його існування, рівно як і про доцільність існування інших «транспортних» кодексів і законів поновляться з моменту появи реальних перспектив прийняття окремого великого «мультикодексу».

Список бібліографічних посилань

1. Кадала В.В. Правове регулювання перевезень вантажів у прямому змішаному сполученні: дис. ... к. ю. н., спец. 12.00.04. Київ, 2011. 232 с.
2. Павлюк С.М. Правове регулювання перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні: дис. ... к.ю.н., спец. 081 «Право». Вінниця, 2020. 193 с.
3. Про мультимодальні перевезення: законопроект від 23 жовтня 2020 року № 4258. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70239
4. Шелухін М.Л. Транспортне право України. Академічний курс: підручник / за ред. М.Л. Шелухіна. К.: Ін Юре, 2008. 896 с.

Одержано 16.11.2020

УДК [159.9:351.74](477)

Григорій Володимирович ДЖАГУПОВ,

кандидат юридичних наук, професор,

заступник декана з навчально-методичної роботи факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4443-9114>

ДЕЯКІ ПСИХОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ПІДРОЗДІЛІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Як відомо, вже другий рік поспіль, на виконання Наказу Міністерства внутрішніх справ України від 30 травня 2019 року № 427 «Про вдосконалення підготовки курсантів у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» до Національної поліції направляються курсанти другого року навчання всіх ЗВО МВС. Так в 2019 році, 414 осіб призначено на посади молодшого складу поліції до територіальних підрозділів патрульної поліції та 216 осіб на посади молодшого складу поліції секторів реагування патрульної поліції головних управлінь Національної поліції. З серпня 2019 та 2020 років курсанти факультету №3 Харківського національного університету внутрішніх справ відряджені до практичних підрозділів Національної поліції України для проходження служби та переведені за цією ж спеціальністю до складу слухачів факультету №5 заочного навчання. В минулому році за схемою «2 роки курсант – 1 рік слухач» навчалось 182 особи, зараз навчається 102 слухача.

Так, з метою супроводження проходження слухачами зазначеної програми постійно проводяться анонімні опитування в яких беруть участь біля 90 % як працівників управлінь патрульної поліції, так і працівники ГУНП в областях. Напрямки цих опитувань стосуються педагогічних, психологічних та питань службової підготовки фахівців підрозділів превентивної діяльності.

Підкреслимо, що психологія превентивної поліцейської діяльності полягає у готовності і здатності поліції виконувати дії або комплекс дій, що обмежують певні права і свободи людини, використання яких не завжди пов'язане з протиправною поведінкою конкретних осіб, які застосовуються відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень із дотриманням установлених законом вимог [1, с. 289].

Перш за все, треба наголосити, що питання вибору професії це завжди важливий крок для кожної людини, що включає в себе відповідальність перед собою, перед своїм дорослим життям, а також відповідальність перед суспільством в цілому. І результати відповіді на питання вибору професії, ми вже аналізували у попередніх роботах [2]. Тільки зазначимо ще раз, що за результатами опитувань, в середньому три четверті курсантів обрали професію самостійно та свідомо.

Проте, на наш погляд, є дуже цікавими деякі результати опитування фахівців підрозділів превентивної діяльності стосовно психологічної складової забезпечення публічної безпеки в рамках їх діяльності. Так, на питання «Як Ви оцінюєте сучасний стан забезпечення публічної безпеки та порядку в районі де Ви несете службу?» сімдесят відсотків респондентів зазначили «високий

рівень», та тридцять – як «середній». Хоча істотно, це є суб'єктивний та не прямий показник, але він підтверджує той факт, що на відміну від заходів поліцейського примусу, які є реакцією на протиправні діяння людини, превентивні поліцейські заходи чинять психологічний вплив на населення та використовуються для попередження та профілактики правопорушень, а також для забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1, с. 289].

Підкреслимо, що особистість має принципову соціальну цінність і значимість. В той же час, людина стає особистістю тільки в суспільстві, завдяки участі в суспільних відносинах. Проте, й суспільство розвивається завдяки діяльності людей у формі їх спільної діяльності. Дуже важливим чинником діяльності фахівця превентивної діяльності, стає його особистий психологічний стан. Дві треті опитуваних, зазначили цей стан як "дуже значний", тобто, можна констатувати, що їх діяльність в суспільстві та для суспільства залежить від конкретного психічного здоров'я особистості. Варій М.Й. визначав психічне здоров'я людини, як наявність у її психіці активних і пасивних залежних патернів, що постійно генерують позитивний психоенергетичний потенціал, який забезпечує усвідомлене позитивне сприйняття навколишнього світу, гармонію з ним і з собою, особистісний оптимізм та задоволення від життя [3, с.278].

Підтвердженням оптимізму у молодих фахівців є стовідсотковий результат відповіді на запитання – «Чи вважаєте Ви, що ваші здібності відповідають вимогам професії працівника поліції превентивної діяльності»: «переважно» відповіли 55 відсотків, а «повністю» – 45.

Наприкінці слід зазначити, що мотиваційна направленість поліцейських до подальшої службової діяльності позитивна, лише 1 (0,6 %) респондент вказував на бажання звільнитися з Національної поліції України. Але, що не дивно, майбутні програми підготовки курсантів за схемою «2роки курсант – 1 рік слухач» майже 90 % опитуваних оцінюють дуже позитивно та такої, що потребує продовження.

Треба наголосити, що значну роль у підготовці справжнього фахівця поряд з підготовкою у закладі вищої освіти, досвідом служби у практичних підрозділах відіграє й психологічна складова.

Список бібліографічних посилань

1. Юридична психологія: підручник / за заг. Редакцією О.М. Бандурки. Харків: Майдан, 2018. 684 с.
2. Джагунов Г.В. Деякі особливості нової моделі підготовки фахівців підрозділів превентивної діяльності: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. «Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України»: 27 березня 2020 року. Х.: ХНУВС, 2020. С. 77-79
3. Варій М.Й. Психологія: Навчальний посібник / Для студ. вищ. навч. закладів. – К.: «Центр учбової літератури». – 2007. – 288 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 342.9

Олена В'ячеславівна ДЖАФАРОВА,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри поліцейської діяльності
та публічного адміністрування факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4201-0218>*

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ПРОВІДНИЙ СУБ'ЄКТ ЗДІЙСНЕННЯ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Основне призначення будь-якої державної інституції полягає в реалізації державної політики в окремій взятій сфері суспільних відносин. При цьому при реалізації державної політики стоїть завдання щодо урегулювання відносин, не допущення порушення прав учасників таких

відносин, а у випадках порушення – притягнення винних до відповідальності. Ключовим, на нашу думку, є завдання щодо не допущення порушення прав учасників відповідних публічно-правових відносин. Така діяльність, як правило, має назву: «запобігання», «попередження» «профілактична» або «превентивна діяльність» тощо.

Зауважимо, що вищенаведена діяльність в більшості асоціюється із діяльністю публічних інституцій, які наділені правоохоронними функціями, а особливо – Національною поліцією України. Враховуючи той факт, що вся правоохоронна система після Революції Гідності була тотальна «перезавантажена» на виконання публічно-сервісного напрямку функціонування держави, потребує перегляду зміст завдань та функцій, які покладені на такі інституції в цілому та Національну поліцію зокрема. Завдяки вищенаведеному в діяльності Національної поліції відбулись докорінні зміни, які на перший план поставили завдання останньої щодо здійснення превентивної діяльності тощо.

На шпальтах наукових видань підіймаються питання щодо визначення зазначених категорій. Так, словник сучасної української мови термін «превенція» інтерпретується доволі лаконічно, зокрема, як «запобігання злочинам» [1, с. 919]. При цьому прикметник «превентивний» як похідне від вищевказаної дефініції розглядається на сторінках загальних (неюрідичних) тлумачних і перекладних видань у такий спосіб: а) запобіжний; той, що випереджає дії суперника [2, с. 556]; б) попередження чогось, або запобігання чомусь [3, с. 552].

Узагальнюючи, можна констатувати, що зміст категорії «превентивна діяльність» включає діяльність, спрямовану на недопущення, випередження певних протиправних дій або заходів з боку певних суб'єктів в окремій сфері суспільних відносин. Розмірковуючи над правовою природою превентивної діяльності в цілому, виникає питання: «Чи є остання самостійною функцією права чи похідною від регулятивної чи охоронної»? На сьогоднішній день серед наукової спільноти не має однозначної відповіді щодо останньої. Не вдаючись до детального аналізу існуючих позицій з цього приводу, висловимо свою позицію. На наше глибоке переконання, превентивна діяльність не є окремою функцією права, або частиною тільки однієї із частин функцій права. Це пов'язано з тим, що вона природно вмонтована в усі функції права, оскільки призначення останньої розкриває правову природу такого явища, як «право».

Зауважимо, що законодавець тільки останнім часом став застосовувати зазначену категорію в положеннях нормативно-правових актів. Ця категорія з'явилась в Законі України «Про Національну поліцію», «Про запобігання корупції» (у преамбулі законодавчого акта, де визначено його цілі і завдання, вказується на застосування превентивних антикорупційних механізмів), а також на рівні низки підзаконних правових актів (наказів, положень, інструкцій МВС України та Національної поліції України). Це свідчить, що категорія «превентивна діяльність» використовується для позначення діяльності державних інституцій, які наділені правоохоронними функціями.

Так, п. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію», п. п. 2 п. 4 Положення про Національну поліцію, а також п. 2 Розділу III Положення про Департамент патрульної поліції чітко визначено, що поліція відповідно до покладених на неї завдань здійснює (або провадить) превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень [4; 5; 6]. Звертає на себе увагу п.1 і п.2 Розділу II Положення про Департамент превентивної діяльності Національної поліції України, затвердженого наказом Національної поліції України від 27.11.15 № 123 (у редакції наказу Національної поліції України від 01.08.18 № 735), в якому серед функцій Департаменту превентивної діяльності названо «організацію у межах компетенції проведення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень» [7]. Виходячи із вищенаведеного законодавець розмежовує категорії «превентивна діяльність» та «профілактична». Ми цілком погоджуємося з тим, що зазначені категорії хоча і дуже схожі, але мають певні відмінності. Так, профілактична діяльність завжди спрямована на певного суб'єкта, об'єкта або захід. При цьому «превентивна діяльність» не має чіткого об'єкта, суб'єкта або предмета впливу, вона спрямована на суспільні відносини в певній сфері, тобто остання має більш широкий спектр розповсюдження і застосовується в більшості випадків коли протиправні дії ще не були вчиненні.

Виходячи із вищенаведеного спробуємо сформулювати визначення «превентивної діяльності Національної поліції» це окрема функція Національної поліції, зміст якої вмонтовано в завдання та повноваження поліцейських і представляє собою систему взаємоузгоджених, системних, цілеспрямованих випереджувальних заходів і дій, які спрямовані на перешкоджання виникненню тих чи інших форм соціальних відхилень, девіантної поведінки, а також їх розповсюдження у суспільстві.

До основних особливостей превентивної діяльності Національної поліції слід віднести: 1) призначення останньої розкриває правову природу такого явища, як «право»; 2) вмонтовано в усі завдання, які покладені на Національну поліцію; 3) має нормативно визначений характер, що розкриває її державно-владний, системний та взаємоузгоджений характер з іншими функціями, які покладені на органи і підрозділи поліції; 4) застосування відкритих, доступних і прозорих для громадськості та окремих його членів заходів випереджувального, виховного (перевиховного), інформаційно-попереджувального, роз'яснювального та застережливого характеру з метою недопущення скоєння різного роду анти суспільних проявів; 5) реалізуються у формі поліцейських заходів, які визначенні чинним законодавством.

Список бібліографічних посилань

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
2. Сучасний словник іншомовних слів / укл.: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2006. 789 с.
3. Тлумачний словник сучасної української мови / укл. Л.П. Коврига, Т.В. Ковальова, В.Д. Пономаренко ; за ред. доктора філолог. наук В.С. Калашника. Харків : Белкар-книга, 2005. 800 с
4. Про затвердження Положення про Департамент патрульної поліції : наказ Національної поліції України від 06.11.2015 № 73. URL : [http : //patrol.police.gov.ua/wp-content/uploads/2016/03/Polozhennya_DPP_zi_zminamy_vid_31_10_16.pdf](http://patrol.police.gov.ua/wp-content/uploads/2016/03/Polozhennya_DPP_zi_zminamy_vid_31_10_16.pdf).
5. Про затвердження Положення про Національну поліцію : постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877. *Офіційний вісник України*. 2015 р. № 89. С. 34. Ст. 2971.
6. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL : [http : //zakon.rada.gov.ua/go/580-19](http://zakon.rada.gov.ua/go/580-19).
7. Про затвердження Положення про Департамент превентивної діяльності Національної поліції України : наказ Національної поліції України від 27.11.2015 № 123. Київ, 2015. 11 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 67.76я73

Марія Степанівна ДОЛИНСЬКА,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0352-5470>

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ДЕОНТОЛОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ ЛАТИНСЬКОГО НОТАРІАТУ В НОТАРІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Деонтологія дійсно є новим терміном в українській нотаріальній діяльності.

Термін «деонтологія» має грецьке походження (deontos —«належне», logos —«вчення») означає «наука про належне розуміння людського обов'язку, визначальною складовою якого є й обов'язок професійний». Це поняття було відоме ще в древньому Китаї, згодом у демократичній Елладі, пізніше в період розквіту Римської імперії [1, с. 210].

Гене́за та еволю́ція нотаріальної діяльності базувалася на певних принципах, які в свою чергу знаходилися у постійному русі та удосконалювалися, у залежності від розвитку суспільних відносин, у тій чи іншій державі.

Оскільки нотаріат, як правовий інститут був започатковано у Римській імперії, то стосовно теми дослідження, на нашу думку, варто звернутися до правового регулювання візантійського нотаріату.

Таким нормативним актом, який до нас дійшов, була «Книга Епарха» – збірник статутів константинопольських цехів візантійського імператора Лева VI (886–912).

Зауважуємо, що перший титул вказаного акту «Про табуляріїв» (тогочасних нотаріусів), був ідентичним – тексту 115 Новели Лева VI та серед певних кіл науковців отримав назву Нотаріального кодексу.

На нашу думку, це свідчить про те, що правове регулювання діяльності візантійських табуляріїв здійснювалося локальними нормативними актами, які формувалися на підставі Новели Лева VI, та свідчить, що табулярії – символеографи були розповсюджені по всій території Візантії.

Розглядаючи це документ, приходимо до висновку про те, що було встановлено наступні принципи провадження нотаріальної діяльності візантійськими табуляріями, як членами цеху табуляріїв :

- виконання табуляріями публічних функцій (повноважень) щодо вчинення нотаріальних дій;
- регулювання порядку доступу табуляріїв до здійснення нотаріальної діяльності;
- принцип квотування табуляріїв – символеографів у конкретному населеному пункті (місті);
- принцип обов'язкового членства табуляріїв у колегіальному органі;
- принцип територіальності щодо вчинення нотаріальних дій табуляріями - символеографами;
- принцип оплатності праці табуляріїв;
- принцип дисциплінарної відповідальності табуляріїв, як зі сторони керівника колегіального органу табуляріїв - прімікерія, так і держави – в особі епарха міста, у якому здійснює свою діяльність табулярій [1, с. 446].

З точки зору теми дослідження, слід відзначити, що у візантійському Нотаріальному кодексі був започатковані певні деонтологічні принципи нотаріальної діяльності.

Головним деонтологічним принципом табуляріїв був принцип виконання ним своїх професійних обов'язків, тобто публічних функцій, що включають також обов'язки щодо товаришів по цеху, колегіальних органів табуляріїв, зокрема прімікерія, як голови цеху табуляріїв.

Також було врегульовано випадки вчинення нотаріальних дій двома табуляріями одночасно.

Наступною важливою деонтологічною основою діяльності табуляріїв було надання нотаріальних послуг всім, без виключення, особам, які зверталися до них за вчиненням нотаріальних дій.

Також на табуляріїв було покладено обов'язок надавати нотаріальні «добродійні» послуги для монастирів, будинків для осіб похилого віку (притулків для старців), будинків архонта, тобто безкоштовно.

Вищевказані деонтологічні принципи знайшли свій подальший розвиток у наступних поколіннях нотаріусів та досягли свого найвищого розвитку у сучасних Фундаментальних принципах системи латинського нотаріату, які були затверджені Асамблеєю нотаріатів – членів Міжнародного союзу нотаріату у 2005 році [1].

Варто зауважити, що у жовтня 2013 року український нотаріат приєднався до лав вищевказаного Міжнародного Союзу Латинського Нотаріату.

З точки зору теми цього дослідження, окрему увагу варто приділити четвертому розділу Фундаментальних принципів системи латинського нотаріату, під назвою «Нотаріальна деонтологія», який включає шість принципів.

Основним деонтологічним принципом провадження латинського нотаріату є те, що право щодо дисциплінарної відповідальності нотаріусів визначається кожною державою (членом МСН) самостійно.

При цьому у документі наголошено, що це повинно бути здійснюватися тільки двома органами: державними, та колегіальними органами нотаріусів.

Другою важливою деонтологічною засадою нотаріальної діяльності у країнах з латинською моделлю нотаріату, є принцип регулювання основних обов'язків нотаріусів.

Так, Міжнародний союз нотаріату зобов'язує нотаріусів бути лояльним та чесним до:

- а) клієнтів,
- б) держави,
- в) інших нотаріусів, тобто колег по професії.

Надзвичайно важливим у нотаріальній діяльності, на нашу думку, є наступний деонтологічний принцип латинського нотаріату, який зобов'язує нотаріусів дотримуватися нотаріальної професійної таємниці.

Ми погоджуємося з науковцями, що цей принцип впливає з того, що нотаріус наділений, перш за все, публічними функціями – повноваженнями щодо вчинення нотаріальних дій від імені держави, де він проживає та здійснює нотаріальну практику.

На нашу думку, дотримання нотаріальної таємниці не означає збереження інформації щодо вчинення нотаріальних дій лише самим нотаріусом, але повинно тлумачитися в більш широкому розумінні, тобто збереження нотаріальної таємниці, щонайменше, працівниками нотаріуса.

Четвертим, надзвичайно значущим, деонтологічним принципом діяльності латинського нотаріату є принцип надання кваліфікованої нотаріальної допомоги нотаріусами всім «без виключення» клієнтам, щоб не зашкодити тим сторонам договору, які знаходяться «у гіршому становищі» по відношенню до іншої сторони договору.

Таким чином, нотаріус вчиняючи нотаріальні дії, одночасно виступає як неупереджений радник, а також поборник захисту прав всіх без виключення сторін правочинів та всіх осіб, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій [1, с. 123].

На нашу думку цей принцип латинського нотаріату взаємопов'язаний з принципами українського нотаріального процесу: принципом рівності перед законом під час здійснення нотаріальної діяльності, а також принципом сприяння громадянам, підприємствам та організаціям у здійсненні їхніх прав та законних інтересів.

Наступний принцип (латинського нотаріату) встановлює, що тільки сторони повинні здійснювати вибір нотаріуса, який вчинятиме для них нотаріальні дії.

На нашу думку вищевказаний принцип реалізується також у наступних принципах українського нотаріального процесу: принципі законності, а також принципі рівності перед законом всіх учасників нотаріального під час здійснення нотаріальної діяльності, в тому числі нотаріусів, які вчиняють таку нотаріальну дію.

Останній принцип латинського нотаріату зобов'язує нотаріусів дотримувати правила професійної деонтології не лише національної (держави, де він працює), але й міжнародної.

Ми погоджуємося з думкою науковців та практиків, серед яких Володимира Черниша, що нотаріус – це не просто професія, а стиль життя людини, причетної до цієї системи [1, с. 15].

Де б нотаріус не знаходився: на роботі, в повсякденному житті чи на відпочинку, він повинен завжди пам'ятати, що він є виконавцем публічних повноважень, та на нього покладено в тому числі деонтологічні обов'язки.

Чесність та гідність нотаріуса огульно сприяють довірі пересічних громадян до нього, як громадянина та фахівця.

Ми погоджуємося, що лише повага нотаріуса до своєї праці, та праці своїх колег – нотаріусів, взаємодопомога та взаємовиручка між нотаріусами, сприятиме підняттю професії нотаріуса на вищий щабель.

Висновок. Таким чином, деонтологічні основи діяльності нотаріальних органів було закладено у Візантійській імперії.

Нотаріальна деонтологія – це сукупність етичних правил поведінки нотаріуса як посадової особи, що включає обов'язки нотаріуса перед особами, які до нього звертаються за вчиненням нотаріальних дій, колегами-нотаріусами та нотаріальною спільнотою, а також державою.

Список бібліографічних посилань

1. Лисак В.М. Проблеми педагогічної деонтології в історико-дидактичних дослідженнях. *Педагогіка і психологія професійної освіти. Науково-методичний журнал.* 2009. № 1. 268 с.

2. Долинська М. С. До питання генези принципів нотаріальної діяльності: *Авіація, промисловість, суспільство* : матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 60-річчю КЛК ХНУВС (м. Кременчук, 14 трав. 2020 р.) : у 2 ч. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Кременчуц. льотний коледж. Харків : ХНУВС, 2020. ч. 1. С. 445-447.

3. Фундаментальні принципи системи латинського нотаріату. URL: <http://npu.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/>.

4. Долинська М. С. Нотаріальний процес: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 652 с.

5. Черниш Володимир. Питання деонтології в нотаріальній діяльності. *Юридична Україна*. 2014. № 1. С. 14-19.

Одержано 15.11.2020

УДК 622.235

Яна Станіславівна ДОЛУДАРЄВА,

*кандидат технічних наук, доцент,
викладач вищої категорії циклової комісії природничих дисциплін
Кременчуцького льотного коледжу*

*Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4089-2010>;*

Євгенія Іванівна РІШКО,

*курсант Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ВПЛИВ ГРАНИЧНИХ УМОВ ВІЛЬНОЇ ПОВЕРХНІ БЛОКА НА РОЗПОДІЛ ДИНАМІЧНИХ НАПРУЖЕНЬ

Для розколу гірської породи необхідно створити за відповідними напрямками підвищені розтягуючі напруження, що перевищують межу міцності на відрив. Керуючи, характером розподілу і величиною амплітуди динамічних напружень, можна регулювати ступінь розміщення і якість розколу поверхні блочного каменю [1; 2]. Граничні умови на вільній поверхні впливають на розподіл напружень при динамічному навантаженні [3; 4].

Переходячи до декартової системи координат і вводячи основні параметри завдання, отримаємо такий вираз для визначення напружень по лінії розколу, які враховують вплив різних граничних умов на їх величину

$$\sigma_* = -p_2 + 4(p_1 - p_2) \frac{R_{mp}^2(x^2 - W^2 + R_{mp}^2)}{(x^2 + W^2 - R_{mp}^2)^2}, \quad (1)$$

де p_1 – тиск по контуру отвору;

p_2 – рівномірно розподілений тиск на зовнішньому контурі;

W – відстань від вільної поверхні до осі свердловини;

R_r – радіус свердловини при встановленні квазістатичного тиску.

Екстремальні значення для σ_ξ будуть:

1) при $\xi = 0$, що відповідає $x = 0$;

2) при $\xi = \arccos\left(-\frac{1}{2}\right)$, що відповідає $x = \pm \sqrt{3(W^2 - R_{mp}^2)}$.

При $x = 0$, тобто в точці 0, мають місце максимальні розтягуючі напруження

$$\begin{aligned} \sigma_{*max} &= -4p_1 \frac{R_{mp}^2}{W^2 - R_{rp}^2} - p_2 \frac{W^2 + 3R_{rp}^2}{W^2 - R_{rp}^2} \\ \sigma_{*max} &= -p_2 + 4(p_1 - p_2) \frac{R_{mp}^2}{(W^2 - R_{mp}^2)}. \end{aligned} \quad (2)$$

При відсутності тиску на зовнішньому контурі ($p_2 = 0$) в зазначеній точці матимуть місце розтягуючі напруження

$$\sigma_* = -4p_1 \frac{R_{mp}^2}{W^2 - R_{mp}^2}.$$

У точках $x = \pm \sqrt{3(W^2 - R_{mp}^2)}$ екстремальне значення напруження на прямолінійній межі має вигляд

$$\sigma_* = -p_1 \frac{R_{mp}^2}{2(W^2 - R_{mp}^2)} - p_2 \frac{2W^2 - 3R_{mp}^2}{2(W^2 - R_{mp}^2)}.$$

Екстремальні значення напружень у точках $x = \pm \sqrt{3(W^2 - R_{mp}^2)}$ на прямолінійній межі є максимальними стискаючими (рис. 1). Характер розподілу напружень поблизу прямолінійної межі залежить від співвідношення між d та W_{mp} , p_1 та p_2 .

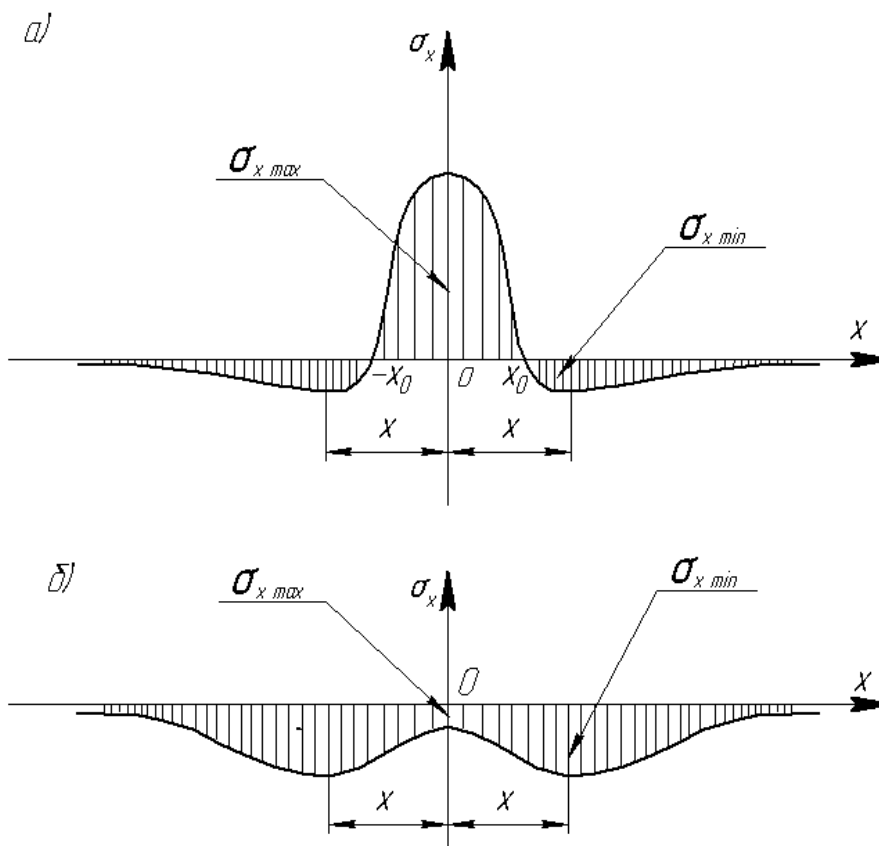

Рисунок 1 – Розподіл напружень на площині прямолінійної межі:

а) - при $\sqrt{\frac{3-K_d}{2}} < \frac{W}{R_{mp}} < \sqrt{4K_d - 3}$ $x = \pm \sqrt{3(W^2 - R_{mp}^2)}$,

$$x_0 = \pm \sqrt{3R_{mp}^2 - W^2 - 2kR_{mp}^2 + 2\sqrt{k-1} R_{mp}\sqrt{2W^2 - 3R_{mp}^2 + kR_{mp}^2}};$$

б) - при $\frac{W}{R_{mp}} > \sqrt{4K_d - 3}$, $x = \pm \sqrt{3(W^2 - R_{mp}^2)}$

Аналіз рівнянь (1), (2) дозволяє встановити, що при $W > R_{mp}\sqrt{4K_d - 3}$ напруження на зовнішньому контурі стискаючі (рис. 1 б), а при $W < R_{mp}\sqrt{4K_d - 3}$ напруження в епіцентрі розтягуючі, а при віддаленні від епіцентру – стискаючі (рис. 1 а). Координати точок, в яких напруження дорівнюють нулю, визначають із виразу

$$x_0 = \pm \sqrt{3R_{mp}^2 - W^2 - 2kR_{mp}^2 + 2\sqrt{k-1} R_{mp} \sqrt{2W^2 - 3R_{mp}^2 + kR_{mp}^2}}$$

При збільшенні коефіцієнту динамічності K_d розміри зони розтягуючих напружень зростають [2].

Навантаження на контурі прямолінійної межі дозволяють створити умови, що ускладнюють розвиток тріщин від поверхні свердловини.

Висновок. Для отримання спрямованої тріщини необхідно у напрямку розколу створити напруження розтягу, що перевищують межу міцності на відрив. Такі напруження можуть створюватися різними типами навантажень:

а) статичними, за допомогою спеціальних робочих органів при зусиллях, що повільно змінюються;

б) квазістатичними, що змінюються настільки повільно, що весь процес можна уявити як сукупність послідовних статичних процесів з різними параметрами без урахування динамічних складових;

в) динамічними, в більшості випадків супроводжуються квазістатичними складовими.

Граничні умови сприяють виникненню зусиль на контурі прямолінійної межі блоку, які ускладнюють розвиток тріщин, а значить зменшують його розміщення.

Список бібліографічних посилань

1. Кулинич В.Д. Изменение предела прочности различных типов горных пород в зависимости от внешних условий / Кулинич В.Д., Долударева Я.С., Козловская Т.Ф. – «Розробка, використання та екологічна безпека сучасних гранульованих та емульсійних вибухових речовин» – X міжнародна науково-технічна конференція. Кременчук – Кошице, 03 – 08 лютого 2014 р. Матеріали конференції. – Кременчук: КрНУ, 2014. – С. 87–91.

2. Долударева Я.С. Влияние различных граничных условий на свободной поверхности модели на интенсивность трещинообразования при взрыве / Я.С. Долударева. – Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – 2012. – Вип. 6/2012 (77). – С. 83–86.

3. Комир В.М. Исследование процесса разрушения и разработка методов регулирования дробления горных пород взрывом на карьерах: дис. доктора техн. наук: 05.312 / Виталий Михайлович Комир. – Днепропетровск, 1972. – 480 с.

4. О. Корнілов. Опір матеріалів. Підручник / О. Корнілов – Київ: Логос, 2002. – С. 238-244.

Одержано 16.11.2020

УДК 629.734

Ганна Валеріївна ДРОГОМЕРЕЦЬКА,

викладач циклової комісії технічного обслуговування авіаційної техніки

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8296-9816>;

Наталія Ігорівна НАЛЬОТОВА,

викладач циклової комісії технічного обслуговування авіаційної техніки

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3243-202X>

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПЛОТНИХ АПАРАТІВ ДЛЯ ПОЖЕЖОГАСІННЯ

Все ширше використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) у повсякденному житті, дозволяє суттєво змінити підхід до багатьох звичних речей, наприклад до реагування на виникнення пожежі та надзвичайні ситуації.

Зростання потреби в БПЛА в різних країнах цілком закономірне. Практичний досвід застосування БПЛА провідними країнами виявив широкий набір цивільних завдань, при вирішенні яких безпілотники показують високу ефективність. Як свідчить аналіз публічно доступних документів організації Європейського Союзу, розподіл споживчого попиту за період з 2015 до 2020 років для цивільних БПЛА виглядає наступним чином: 45% - урядового контролю у сфері внутрішніх справ та екологічного моніторингу, 25% - для пожежогасіння, 13% - сільського та лісового господарства, 10% - енергетики, 6% - огляду земної поверхні, 1% - зв'язку та мовлення [1].

Сучасні безпілотники мають можливості які дозволяють використовувати їх для гасіння пожеж і проведення рятувальних робіт. Особливо перспективним виглядає впровадження безпілотних технологій гасіння пожеж в умовах багатоповерхової забудови.[2].

Згідно зі статистичними даними найбільше пожеж сталося в житловому секторі – 24 446, а також у категорії "інше" – 62 592, зокрема в екосистемах. У виробничій сфері сталися 1 485 пожеж, а у транспорті – 3 245. Врятувати вдалося 1 218 осіб. Загинули 1 132 людини, ще 1021 особа постраждала.[3] Більше 30% пожеж в квартирах або офісах, розташованих в багатоповерхових будинках, мають свій подальший розвиток через віконні прорізи та фасадні системи на вище розташовані поверхи. При цьому багатоповерхова забудова становить основу сучасного житлового будівництва.

Події останніх років (пожежі в навчальних закладах), показали наскільки далека від ідеалу організація пожежної безпеки в Україні, та наскільки вона потребує модернізації в умовах повсякденних життєвих реалій.

Існуючі в даний час технології висотного пожежогасіння в будівлях в основному базуються на застосуванні спеціальних пожежних автомобілів: автомобільних драбин і підйомників. У такого підходу є кілька суттєвих недоліків і обмежень:

1. Підйомна автотехніка вітчизняних виробників має обмеження по висоті висувається до 70 метрів. А у зв'язку із дефіцитом оснащення, ще й не кожна пожежна частина в українських містах може похвалитися наявністю такого обладнання;
2. Завантаженість доріг в мегаполісах і, як наслідок, зниження середньої швидкості руху в години пік до 30 кілометрів на годину.
3. Збільшення кількості автомобілів в містах і як наслідок запаркованість прибудинкових територій, що призводить до значного збільшення часу на бойове розгортання пожежних розрахунків;
4. Використання пожежних автомобільних драбин і підйомників в першу чергу для порятунку людей, а не для гасіння пожеж.

Існуючі дослідження та наукові доробки в цій сфері свідчать про те, що на сьогоднішній день жодні дрони не можуть задовільнити вимоги до висотного пожежогасіння. Більшість безпілотників використовуються для спостереження та збору інформації, а також для реагування на контрольні параметри, наприклад джерело запалення у випадку моніторингу лісових пожеж [2].

Тому достатньо перспективними є роботи в цьому напрямку. В якості майбутніх варіантів використання безпілотних літальних апаратів для висотного пожежогасіння пропонуються наступні:

1. Використання безпілотників на основі автономних літальних апаратів з швидкозмінними модулями пожежогасіння. Такий пожежний дрон міг би подавати вогнегасну речовину в осередок пожежі через виносний телескопічний патрубок. При цьому в залежності від площі загоряння може бути задіяно кілька апаратів, для кожного з яких може бути організована оперативна зміна використаного модуля на новий, з повним запасом вогнегасних речовин. При використанні такого способу пожежогасіння слід враховувати також і вид вогнегасної речовини, її властивості та вогнегасну концентрацію.

- 2 Дрони, що працюють в технологічній зв'язці з наземної пожежною технікою. У такому варіанті з наземної техніки на літальний апарат можуть подаватися як вогнегасники речовини, так і харчування самого дрона.[4]

В умовах багатоповерхової забудови більшості великих міст, ці технології можуть достатньо полегшити роботу пожежних служб і дати змогу врятувати людські життя та попередити знищення матеріальних цінностей.

Список бібліографічних посилань

1. Нікулін О.Ф., д-р техн. наук, Чумаченко С.М., д-р техн. наук, Кропивницький В.С. Шляхи підвищення ефективності застосування пожежорятувального катеру UMS-1000 За рахунок легкого безпілотного авіаційного комплексу. Науковий вісник УкрНДІПБ, 2013, № 2 (28)/Режим доступу http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvundipb_2013_2_36.pdf
2. Застосування безпілотних літаючих систем при вирішенні задач землеустрою Бутенко Є.В. кандидат економічних наук, доцент, Кулаковський О.В. магістр/Режим доступу http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/sdgn_2014_2_17.pdf
3. https://news.24tv.ua/pozhezhi-ukrayini-2020-rotsi-statistika-vrazhaye-novini-ukrayini_n1437526
4. Пожарные дроны, беспилотные авиационные системы для тушения пожаров – перспективы использования. Молчанов В.П., д.т.н 28.05.2019

Одержано 16.11.2020

УДК 159.9

Людмила Володимирівна ДРОЗДОВА,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

БРЕХЛИВІСТЬ У ПСИХОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

У сучасній психологічній науці спостерігається наростання інтересу до проблеми брехливості, але недостатньо представлено емпіричних фактів, які відображають внутрішні механізми функціонування феномену брехливості та особистості брехуна і це диктує нагальну потребу в їх вивченні. Брехливість суперечить загальнолюдським вимогам, що впливають з потреби людей мати правильне уявлення про суспільство, в якому вони живуть, про вчинки оточуючих, які вони повинні оцінювати, про обставини, в які вони потрапляють.

В царині психологічної науки феномен брехливості розглядається як результат соціальних стосунків та як прояв особистісних якостей. Досить часто можна зустріти різноманітні теорії щодо формування, прояву та розвитку брехливості. На наш погляд, найбільш продуктивними та значимими є концептуальні ідеї брехні та брехливості (А. Акименко, В. Знакова, А. Ленец, Н. Майорчак, Ф. Савельєва, Л. Філонова, П. Екман та інші). Однак, концептуальні підходи ґрунтуються більше на теоретичних узагальненнях, ніж емпіричних даних.

В.В. Знаков розуміє під брехнею «умисне повідомлення фактів, що не відповідають дійсності» [1, с.216].

Аморальною вважає брехню К. Мелітан. Вчений говорить, що люди починають брехати, коли прагнуть приховати від інших «щось погане» або своє справжнє «Я». В суспільстві людина бреше, щоб показати себе з кращої сторони або коли це для неї максимально вигідно [2, с.158].

Не менш влучним є визначення С. Поварніна, який говорить: «Брехня – форма поведінки, яка полягає в навмисному спотворенні дійсності для досягнення бажаної мети чи прагнення уникнути небажаних наслідків. Там, коли брехливість стає звичною формою поведінки, вона закріплюється і перетворюється на якість особистості» [3, с.98].

Але Ж. Дюпра дає більш розгорнуте визначення поняття брехні. Брехня, на його думку, є «актом вселяння, за допомогою якого одна особа намагається ввести до розуму іншої поняття, незгодне з тим, що перша особа вважає істиною. Брехня є явищем психофізіологічним, що підтверджується нервово-м'язовими змінами, які помічаються особливо у дітей, і водночас психосоціологічним, яке доводиться випадками брехні, що обумовлюються соціальними причинами. Особливо тісний зв'язок має брехня з роботою уяви, але тому, що ця функція розуму завжди є залежною

від свідомих схильностей або від бажань та антипатій прихованих, то брехня повинна вивчатися у зв'язку з явищами афективного характеру» [4, с.82].

Деякі представники психологічної спільноти вважають, що такі водночас схожі категорії як «брехня», «обман» і «неправда» наділені різними функціями. Такої ж думки дотримується П. Екман, який не розмежовує брехню за визначеннями, а ділить її за функціями [5, с.21].

Істотний внесок у дослідження брехні зробив В. Штерн. Він пропонує наступне трактування даного поняття: «Брехня є свідомо невірним показанням, яке служить для того, щоб шляхом обману інших досягти певних цілей. Дійсній брехні властиві, отже, на відміну від інших видів невірних показань, такі три ознаки: усвідомлення хибності, намір обдурити, доцільність. Двома першими ознаками брехня відрізняється від ілюзій спогаду, третьою – від фантастичного невірного показання».

Дане визначення має чіткі ознаки брехні, які притаманні особистості брехуна, а сам об'єкт брехні виступає зовсім пасивним об'єктом впливу. До недоліків можна віднести те, що брехня розглядається як деяка дія у рамках діяльності брехуна при повному абстрагуванні від спілкування контактуючих при цьому людей [6, с.15].

За Ю.І. Холодним, брехня – це свідоме спотворення відомої суб'єкт істини, де вона являє собою усвідомлений продукт мовної діяльності, суб'єкта, що ставить своєю метою увести в оману співрозмовника. Брехня – невід'ємна частина людського буття, проявляється в різних ситуаціях, окрім тих, які розкривають досить різнопланове тлумачення цього поняття. Брехня в психічно здорової, нормально розвиненої людини, зазвичай, визначається реальними мотивами й спрямована на досягнення конкретних цілей. Тому повна щирість стає практично неможливою і цьому разі її можна, мабуть, розглядати як психічну патологію [7, с.204].

Н.Г. Любимовою було виділено біологічні, соціальні, особистісні та ситуативні чинники, які сприяють появі брехні.

Біологічні чинники є основою психічного розвитку людини, які формуються й активуються ще до народження людини (особливості внутрішньоутробного розвитку, спадковість тощо).

Особистісні чинники – вік і етап життєвого циклу родини, вид занять, економічне становище, спосіб життя, особливості характеру і само-сприйняття.

Соціальні чинники – це соціальне середовище, передусім люди, їх взаємини, створені ними речі, знаряддя діяльності, мовні засоби, духовні цінності.

До ситуативних факторів можемо віднести діяльність, інтереси, погляди [8, с.57].

На сторінках «Риторичного словника» З. Куньч можна знайти цікаву інформацію щодо способів введення в оману. Авторка говорить, що способи введення в оману можуть бути усними і писемними висловлюваннями, мімікою, мовчанням, відсутністю дії тощо. «Брехня може бути прямою протилежністю правді (не чорне, а біле) чи являти собою частковий відступ від неї (перебільшення в розповіді мисливця, слова в компліментах, формулах етикету тощо). Звичайною причиною брехні є страх перед неприємностями різного роду – болем, осудом, приниженням, невдачею тощо» [9, с.83].

В людському житті брехня відіграє колосальну роль. Брешуть не тільки люди брехливі за природою, але і люди правдиві. Брешуть не лише свідомо, а й несвідомо. Люди живуть в обіймах страху, і брехня є знаряддя захисту. Структура свідомості деформується функцією брехні, породженою страхом. Існує декілька типів брехні, і найцікавіший той тип, який усвідомлюється не як гріх і вада, а як обов'язок. Елементарним уявляється тип брехні корисливої, як засобу для досягнення егоїстичних цілей. Є тип брехні безкорисливої, майже художньої, коли людина втрачає відмінність між реальністю і власною вигадкою. Є ще тип брехні із співчуття, який може бути порятунком життя іншої людини. Правдивість не означає формалізму і педантизму. Етичний акт людини завжди творчо-індивідуальний і вчиняється для конкретного випадку життя, одиничного і неповторного. Але найбільше значення має брехня соціальна, схвалювана як обов'язок. Це вона наповнює життя держав і суспільств, підтримує цивілізацію, це нею пишаються, як оберіганням від розвалу й анархії. Брехня, визнана соціально корисною нині досягає в міфі таких небувалих масштабів і настільки деформує свідомість, що ставиться питання про кардинальну зміну ставлення до істини і до брехні, про зникнення самого критерію істини [10, с.20].

Так вже сталося, що брехня є звичайним явищем у повсякденному житті людини. З неправдивою інформацією кожен член суспільства стикається постійно і вже настільки до неї звик, що мало коли реагує на неї обурливо, оскільки обман як дія (свідома чи несвідома) часто протікає у контексті різності поглядів чи версій. Навіть звичайна реклама, що постійно оточує індивіда є за своєю суттю різновидом обману. Тому, сьогодні обман у різних його проявах стає нормою поведінки суб'єкта ринку, як у дії, так і в структурі комунікації. У «Словнику української мови» написано, що обманом є неправдиві слова, вчинки, дії та інше, а також хибне сприйняття дійсності, зумовлене неправильним, викривленим відображенням її органами чуття [11, с.533-534].

Достовірність інформації, щирість і неупередженість комунікатора сприяють у ефективній міжособистісній взаємодії. Однак, це не гарантує того, щоб не стати жертвою брехні. Вона є однією з вагомих складових соціальних взаємодій, міжособистісних комунікацій. Зважаючи на це, особливо важливо застосовувати ефективні способи детекції брехні і визначати за різними особистісними ознаками успішність цієї детекції.

Висновок. Отже, брехливість - це тенденція особистості до порушення принципів конструктивного спілкування, за допомогою маніпуляції інформацією. Основні ознаки брехливості суб'єкта - внутрішня готовність свідомо маніпулювати в процесі спілкування і конкретні способи інформаційної маніпуляції.

Список бібліографічних посилань

1. Філенко О.І. Феномен брехні у світлі ціннісних вимірів особистості та соціально-психологічна адаптація. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія.* 2012. С. 215-229.
2. Яковлева М. Феномен брехні як перешкода в умовах полікультурної комунікації. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія.* 2015. №. 37. С. 156-166.
3. Майорчак Н.М. Психологічні аспекти категорії брехні у роботах українських і зарубіжних учених. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна.* 2013. №. 1. С. 96-104.
4. Колісник О.Л. Психологічний аналіз проблеми дезінформації у міжособистісному спілкуванні у сучасних психологічних дослідженнях. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України.* 2011. №. 2. С.78 – 87.
5. Вансовская Л.И., Гайда В.К., Гербачевский В.К. Практикум по экспериментальной и практической психологии. СПб.: Издательство С.-Петербургского университета, 1997. 312 с.
6. Колісник О. Психологічний аналіз стану дослідженості проблеми дезінформації у міжособистісному спілкуванні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка (військово-спеціальні науки).* 2016. №. 2. С.13-18.
7. Майорчак Н. М. Вплив особистісних якостей студентів на розуміння брехні як психологічного феномену. *Психологічні перспективи.* 2015. №. 26. С. 199-208.
8. Майорчак Н.М. Історіогенез вивчення брехні у психолого-педагогічних дослідженнях. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна.* 2013. №. 2. С. 53-60.
9. Браїлко Ю. Побравшись за руки, ходили і все о плутнях говорили. Вербалізація концепту БРЕХНЯ в українській мові. *Рідний край.* 2015. №. 2. С. 83-87.
10. Бердяев М. Парадокс брехні. *Психологія і суспільство.* 2014. №. 4 (58). С. 20-23.
11. Егоров Д.М., Бессмертная И.А. Сравнительный анализ стратегий восприятия правдивого и лживого текста. *Сибирский психологический журнал.* 2016. №. 62. С. 67-80.

Одержано 16.11.2020

УДК 620.22

Вікторія Леонідівна ДЯТЛОВСЬКА,

викладач циклової комісії природничих дисциплін

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8125-1407>;

Назар Романович КІСЕЛЬОВ,

курсант Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ СПЛАВІВ ЕЛІНВАР ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ПРЕЦИЗІЙНИХ ПРИЛАДІВ

Прецизійні електровимірювальні прилади, які відносяться до універсальних, призначені, в першу чергу, при проведенні високоточних повірочних та калібрувальних, а також дослідних робіт.

До складу цих приладів входять різні компоненти. У даній роботі розглянемо види пружно-чутливих елементів прецизійних вимірювальних приладів, які виготовляють із сплавів елінвар.

Елінвар – це сплави на основі нікелю, сталі та хрому (група сплавів на Fe-Ni-основі (близько 36% Ni і 8% Cr, інше Fe), отримані, в основному, шляхом додавання до нікелевої сталі великих доз хрому або вольфраму.

Як сплав, елінвар винайдений на початку ХХ століття і використовується для виготовлення деталей, які повинні мати пружні властивості, що не залежать від температури. Це означає, що елінвар при високому опорі до пластичних деформацій володіє малим температурним коефіцієнтом модуля пружності, тобто він феромагнітний.

Елінвар з найбільш високою точкою Кюрі (470°C) можна вважати сплав 30Н25КТЮ, який (за рекомендаціями) застосовують після низькотемпературної термомеханічної обробки з наступним загартуванням і старінням.

Елінвари різноманітні залежно від способу зміцнення.

Так, з дисперсно-твердіючих пластичних елінварів виготовляють пружні чутливі елементи різної форми і розмірів, що застосовуються в електротехнічних і авіаційних приладах. Ці елементи, в залежності від марки сталі, працюють в діапазоні температур від -250 до 250-400 °С.

Деформаційно-тверднучі матеріали використовуються в теплостійких і заводних пружинах; кернах приладів; приладових підшипниках, вимірювальних пружинах і т.д. Такі елінвари мають високі пружні та міцнісні характеристики; вони немагнітні і часто мають корозійну стійкість у багатьох середовищах.

Висновок.

Розглянуто деякі види елінварів, як матеріалів, що мають унікальні властивості та використовуються, переважно для виготовлення деталей електровимірювальних приладів.

Список бібліографічних посилань

1. Прецизионные сплавы. Справочник, М., 1974.
2. Материалы в машиностроении. Выбор и применение. Справочник в пяти томах. Под общей редакцией д-ра техн. наук И. В. Кудрявцева. Том 3. Специальные стали и сплавы. Под редакцией д-ра техн. наук Ф. Ф. Химушина. – Москва : Издательство «Машиностроение», 1968. 447 с.

Одержано 15.11.2020

УДК 351.746.1(477)

Світлана Вікторівна ЄВДОКИМЕНКО,

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін

та адміністративного права ТОВ «Харківський університет»;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2924-6621>;

Сергій Анатолійович ЄВДОКИМЕНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін

та адміністративного права ТОВ «Харківський університет»;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4700-9777>

ОСНОВНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ГРОМАДСЬКОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Перспективи розвитку України в якості демократичної держави обумовлюють застосування значної кількості заходів і засобів для забезпечення громадської та економічної безпеки. Така діяльність полягає не лише в удосконаленні роботи правоохоронних органів, вказане питання є значно глибшим та глобальнішим, і стосується великого обсягу сфер життєдіяльності. Слід приймати до уваги соціальні, економічні, правові, політичні фактори, а також розвиток України на міжнародному рівні. Так, економічна нестабільність на геополітичному рівні відбивається на добробуті населення, задоволенні базових потреб народу, а як наслідок – криміногенній ситуації в державі. Функціональний зв'язок громадської та економічної безпеки є беззаперечним, так як безпека держави неможлива без належного стану її компонентів, взаємодії суб'єктів її забезпечення.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» [1] фундаментальними національними інтересами України є:

1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;

2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;

3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами. З вищевказаного можна зробити висновок про те, що для ефективного забезпечення національної безпеки необхідним є досягнення високого рівня як економічної, так і громадської безпеки держави.

Для розуміння вказаної проблематики слід дослідити зміст понять «економічної» та «громадської безпеки». Економічна безпека являє собою універсальну категорію, що відбиває захищеність суб'єктів соціально-економічних відношень на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожним її громадянином [2]. У Великому економічному словнику зазначено: економічна безпека – це стан юридичних, економічних відносин, організаційних зв'язків, матеріальних та інтелектуальних ресурсів підприємства, при якому гарантується стабільність його функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний та соціальний розвиток [3]. Забезпечення економічної безпеки підприємства – це процес реалізації функціональних складових економічної безпеки з метою запобігання можливим збиткам і досягнення максимального рівня економічної безпеки нині та в майбутньому [4].

Громадську безпеку доцільно визначати як сукупність суспільних відносин, пов'язаних із запобіганням чи усуненням загрози життю і здоров'ю осіб та їх майну, які можуть виникнути внаслідок дій людей або прояву негативних властивостей джерел підвищеної небезпеки [5, с. 305]. Інтерпритуючи національну безпеку в контексті базових цінностей, вважаючи громадську безпеку складовою національної, В. Г. Фатхутдіновим висунуто гіпотезу про можливість трактування громадської безпеки як цінності національної безпеки. Об'єктом громадської безпеки виступає суспільство з його цінностями, середовищем та ресурсами [6, с., с. 10, 11].

На стан громадської безпеки впливає велика кількість факторів, в тому числі соціально-економічний фактор, який формує стан захищеності і безпеки населення на державному рівні. Покращення соціально-економічного забезпечення народу виступає профілактичним заходом у протидії злочинності, виключає зростання злочинів проти власності на фоні матеріального зубожіння населення. З-поміж основних чинників економічного та соціального розвитку, найважливішим є людський фактор. Людина завжди була і залишається у центрі перетворень суспільного життя, формування економічної системи і державного устрою. На жаль, в Україні спостерігається довготривала демографічна криза, що є проблемою демографічної безпеки – захищеності життя та безперервного природного відтворення поколінь людей. У цій сфері досліджено проблеми формування нових контингентів робочої сили, причин смерті, старіння населення і зменшення його репродуктивного потенціалу, еміграційних процесів [7, с.23];

Розглядаючи загрози національній безпеці в економічній сфері, виділяємо такі: ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки; збільшення внутрішнього боргу країни; незбалансована економічна політика, наслідком якої є зниження соціальних стандартів; нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, що призводить до збільшення масштабів криміналізації економіки тощо;

Комплексний підхід до забезпечення як економічної, так і громадської безпеки передбачає взаємодію суб'єктів їх забезпечення як на регіональному, так і на державному рівнях. У зв'язку із децентралізацією державної влади в Україні забезпечення економічної безпеки все частіше розглядають на регіональному рівні. Регіон служить складовим елементом економічної системи, у складі якої представлені основні показники соціально-економічної структури виробництва, для якої властива присутність певних природних і ресурсних факторів, процеси управління якої реалізують регіональні органи влади. Регіон є одним з ключових об'єктів організаційно-економічних і політико-правових відносин, спрямованих на організацію регіональної економіки, формування сприятливих умов життя й задоволення потреб населення з урахуванням специфіки його розвитку [8, с. 8]. Що стосується забезпечення громадської безпеки, то виділяємо необхідність і важливість участі громад у життєдіяльності регіону і їх вплив на стан громадської безпеки. Багаторічні дослідження в багатьох країнах показали, що саме активізація громади та зміцнення її потенціалу є рушійною силою для розбудови демократичного суспільства, розвитку різних сфер життя людини. Завдяки активній участі громади у розробці й ухваленні рішень можна вплинути на розвиток місцевої політики, зокрема у сфері безпеки [9, с. 30]. В Україні створена законодавча база для розвитку стратегії взаємодії поліції з населенням, а також для участі органів місцевого самоврядування в забезпеченні і підтримці правоохоронної діяльності [9, с. 18].

З огляду на вищевказане, зроблено висновок, що стан громадської безпеки є складовим елементом для визначення економічної політики в державі. Рівень захищеності і безпеки громадян в конкретному регіоні впливає на залучення інвестицій у певні галузі економіки, розвиток підприємницької діяльності, підтримку з боку міжнародних організацій, а як наслідок – на стан економічної безпеки у державі. Нестабільність у сфері економіки, велика кількість реальних загроз економічній безпеці створюють атмосферу неспокою, низький соціально-економічний розвиток, неконтрольований ріст злочинності, що є причиною масових заворушень та безпорядків та впливає на стан громадської безпеки. Отже одночасне, комплексне, системне забезпечення, як економічної, так і громадської безпеки дозволить досягнути результатів у розвитку держави. Інструментами у забезпеченні вказаних видів безпеки є: належне нормативно-правове регулювання питань безпеки, як на регіональному, так і на державному рівні, взаємодія суб'єктів забезпечення безпеки, матеріально-технічне забезпечення таких суб'єктів відповідно до умов сучасності, участь громадськості у процесі забезпечення безпеки, дієвий контроль з боку держави за дотриманням законності, ефективна профілактична робота у сфері запобігання загрозам економічній та громадській безпеці, використання міжнародного досвіду в питаннях управління державою, залучення міжнародних організацій до вирішення проблем, що стосуються економічної та громадської безпеки на рівні міжнародної співпраці.

Список бібліографічних посилань

1. Про національну безпеку України: закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Коваленко О. В. Підходи до визначення поняття економічної безпеки підприємства / О. В. Коваленко, Л. В. Лисенко // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Запоріжжя, 2014. – № 7. – С. 28–38
3. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азриляна. – 5-е изд., доп. и перераб. – М., 2002.
4. Гончаренко Л.П. Процесс обеспечения экономической безопасности предприятия / Л.П. Гончаренко. – Справочник экономиста. – 2004. – № 12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.profiz.ru/se/12_04/952
5. Комзюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Комзюк Анатолій Трохимович. – Харків, 2002. – 408 с
6. Фатхутдінов В. Г. Адміністративно-правове забезпечення громадської безпеки в Україні : автореф. дис. ... док. юрид. наук : 12.00.07 / Фатхутдінов Василь Гайнулович. – Київ, 2017. – 36 с.
7. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. праці / О. С. Власюк. – К. : НІСД, 2016. – 528 с.
8. Регіони України у післякризовий період: ризики та перспективи розвитку: аналіт. доп. / С. О. Біла, О. В. Шевченко, В. І. Жук [та ін.]; за ред. С. О. Білої. – К. : НІСД, 2011. – 104 с.
9. Шадська У. Безпека громади: пошук спільних рішень / У. Шадська. – «HUSS» huss.com.ua: Київ 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/350/Bezpeka_Hromad.pdf

Одержано 16.11.2020

УДК [81:351.741](477)

Наталія Ігорівна ЄЛЬНІКОВА,

*старший викладач кафедри українознавства факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5061-8226>*

СТІЙКІ МОВНІ ОДИНИЦІ В УСНОМУ ПРОФЕСІЙНОМУ МОВЛЕННІ ПРАВООХОРОНЦІВ

Мова продукує навколишню дійсність, фіксує у своєму словниковому складі практичний і суспільно-пізнавальний досвід людей, наукові, культурні, матеріальні та духовні досягнення. Комунікативна функція мови, як одна із важливих функцій, гарантує спілкування в усіх сферах суспільного призначення. Словники сучасної української літературної мови містять загальноживані слова, що є зрозумілими для всіх носіїв цієї мови. На відміну від термінів – офіційних наукових найменувань, спеціальних понять, професіоналізми функціонують переважно в усному мовленні як слова, що не маркуються суворим науковим характером. Професійне спілкування здійснюється за допомогою мови науки та техніки, спеціальної форми природної мови, концентрує в собі колективну професійно-наукову пам'ять.

У нашому дослідженні в центрі уваги перебуває усна професійна лексика правоохоронців, тобто лексика, яка має неофіційний характер, пов'язана з особливостями сприйняття професіоналами поточної, повсякденної діяльності. Лінгвісти в усі часи переймалися проблемами мовної культури, так, О. Потєбня, В. Виноградов, І. Огієнко, Л. Ставицька досліджували системний аспект мови. Важливість культури мовлення у професійній сфері представників різних галузей вивчали такі дослідники, як В. Русанівський, Н. Бабич, М. Мельник, А. Коваль, які наголошували на тому, що представник кожної професії повинен досконало володіти культурою мовлення під час комунікації. Проте свідомість професіонала містить не лише базові концепти тієї чи іншої професійної субкультури, а й зумовлює у своїх носії відповідний погляд на світ. Актуальність цієї розвідки

визначається важливістю дослідження оцінних стійких мовних одиниць як комунікативно значущих системних угруповань.

Спеціальна лексика – це слова та словосполучення, що вживаються та розуміються представниками певної професії та галузі знань, у ній виокремлюють терміни та професіоналізми. Поліція є тим соціальним інститутом, що сполучає всі верстви суспільства. Спілкуючись на різних рівнях, правоохоронці є гарантом збереження правових і морально-етичних норм життя. Різноманітна робота (спілкування із правопорушниками, виховна робота з неповнолітніми, розслідування злочинів, робота з населенням тощо) і спілкування на всіх рівнях професійної комунікації неминуче припускають сприйняття й оцінювання різноманітних якостей, характеристик, властивостей один одного, співвіднесення їх з цінностями і нормами, які безпосередньо потрапляють у поле зору. Так, правоохоронці, через специфіку своєї роботи, контактують зі злочинними елементами, що накладає відбиток на структурну складову їхнього мовлення, до професійної сфери вжитку потрапляють елементи арготизму (*мент, гастролери, зачищати, базарять, шиють, барига, браслети*).

Стійкі мовні одиниці, що функціонують у професійному середовищі співробітників поліції, репрезентовані різноманітними відомостями про їхню діяльність, оцінки і уявлення про якість роботи, професійні навички тощо. Багато із цих одиниць виникли безпосередньо під час комунікативного акту і згодом набули того чи іншого оцінного значення. Так, на основі арготизму *мент* виникли такі стійкі оцінні вирази, як *справжній мент* (позитивна оцінка), *мент поганий* (різка негативна конотація).

У професійній комунікації співробітників поліції одне із центральних місць займає гумор і самоіронія, тому такий концепт, як «робота» поповнюється значною кількістю висловів і фразеологізмів, що носять яскраво-виражений іронічний характер. Вербально ця ланка у представників правоохоронних органів представлена такими одиницями: «*поїдемо кататися*» (виїхати на місце злочину), «*халтурка*» (проста справа), «*зарядити*» (устаткувати оперативника, що вирушає на переговори зі злочинцем, звукофіксувальним пристроєм), «*поставити очі на декілька днів*» (встановити зовнішнє спостереження).

Територіальні підрозділи органів внутрішніх справ, відділень поліції найчастіше позначаються в повсякденному комунікації нейтральним словом *відділ*, на основі якого виникло стійке словосполучення *доставити до відділу*, тобто «доставити правопорушника (затриманого) до територіального відділення». Жаргонними варіантами вираження зазначеної семантики є лексема *земля* та словосполучення *земельний відділ*. Слід зазначити, що концепт «земля» для українців має важливе значення, адже з ним пов'язані практично всі сторони його буття. Із прадавніх часів робота на землі визнавалася не лише найважчою, але й дуже поважною. Крім того, земля в українській лінгвокультурі усвідомлюється годувальницею, тому із самого народження в людей виховують дбайливе ставлення до землі. Цим пояснюється позитивна конотація стійкої мовної сполуки *працювати на землі, наша земля, на своїй землі*, які міцно увійшли в ужиток співробітників правоохоронних органів. Поліцейський, який працює на землі, – це досвідчений, обізнаний у своїй справі професіонал.

Взаємодія повсякденного та спеціального знань у професійному мовленні поліцейських найчастіше здійснюється шляхом накладення або об'єднання типів знань. Наприклад, фразеологізм *шукати голку в копиці сіна* (шукати те, що важко знайти). У формуванні цього вислову актуалізовано буденне знання носія мови (уявлення про те, що знайти в сіні невеликий предмет практично неможливо), на яке накладається професійне знання фахівця (важко здійснювати пошук злочинця на величезній території). Подекуди такі знання об'єднуються: *засвічений ствол* (зброя, що перебуває на розгляді поліції у зв'язку зі злочином). Ймовірно, компонент *засвітити* можна сполучити із виробництвом фотографії, коли псується фотоматеріал. У лексиконі правоохоронців це дієслово набуває додаткового значення «поширити інформацію, що повинна зберігатися в таємниці».

Таким чином, проаналізовані мовні сполуки демонструють, що усне професійне мовлення правоохоронців складається не лише із загальноживаних слів, а й містить значну кількість лексем, що відображають особливості творчого мислення співробітників поліції.

Список бібліографічних посилань

1. Березовенко А. Кримінальне арготизм в Україні. *Мовознавство*. Доповіді та повідомлення IV Міжнародного конгресу українців. К., 2002. С. 197–201.

2. Ставицька Л. Сучасний український інтержаргон: проблеми й аспекти вивчення. *Мовознавство*. Доповіді та повідомлення IV Міжнародного конгресу українців. К., 2002. С. 213–216.
3. Ставицька Л. Український жаргон. Словник: Містить близько 4070 слів і понад 700 стійких словосполучень. К.: Критика, 2005. 496 с.
4. Поповченко О. І. Словник жаргону злочинців. К., 1996. 342 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 343.142

Олена Петрівна ЗАВОРИНА,

*кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінального процесу та
організації досудового слідства факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7477-3570>;*

Кирило Іванович ЗАСОРІН,

*курсант 4 курсу факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПОЛІГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ДОКАЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Питання використання поліграфа у правоохоронних органах України, а також використання поліграфічних досліджень як доказу у кримінальному провадженні останніми роками активно обговорюється як практиками, так і науковою спільнотою. Термін «поліграф» тлумачиться в «Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України» затвердженій Наказом МВС України від 13 листопада 2017 р. № 920, як різновид спеціального психофізіологічного технічного засобу, який здійснює реєстрацію динаміки протікання не менше п'яти незалежних психофізіологічних процесів людини (грудного і діафрагмального дихання, серцево-судинної активності, електропровідності шкіри, рухової активності) у відповідь на пред'явлення за спеціальною методикою певних психологічних стимулів (запитань, зображень, предметів), не завдаючи шкоди життю, здоров'ю людини та навколишньому середовищу. Особа яка здійснює дослідження з використанням поліграфа повинна дотримуватись основоположних прав і свобод людини, гарантованих Конституцією України, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, а також міжнародними договорами [1]. Всі дослідження з використанням поліграфа поділяються на:

1) стандартні перевірки (тести), які проводяться державними чи приватними поліграфологами з метою розслідування правопорушень, кадрового відбору, з'ясування приватних питань, тощо;

2) психологічні експертизи з використанням поліграфа, які проводяться в рамках кримінального, цивільного, адміністративного чи господарського процесу, а висновки за їх результатами використовуються як докази.

Директор Всеукраїнської асоціації поліграфологів В.А. Ведмідь визначив, що поліграфічні дослідження – це науково-дослідна діяльність, яка вимагає спеціальної освіти, підтвердженої документами офіційного зразка, практичних навичок, а також суворого дотримання встановлених методик. Поліграфічні дослідження не підлягають ліцензуванню/патентуванню та не відносяться до медичної практики [2]. Дані дослідження не передбачають отримання спеціальних дозволів та можуть проводитись в рамках звичайної підприємницької діяльності.

Також дослідження з використанням поліграфа здійснюється за згодою особи. Результати такого опитування фіксуються в довідку про результат опитування за допомогою поліграфа. Кримінальний процесуальний Кодекс у статті 84 визначає доказами в кримінальному провадженні фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають

значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів [3]. Тому данні, які будуть отримані за допомогою поліграфа, не можуть бути доказами в суді, а можуть використовуватися як «орієнтири» для збору офіційних даних у провадженні, які можуть стати доказами. Тому у довідці про результати опитування з використанням поліграфа зазначається, що висновки вірогідні та орієнтовні, не можуть бути використані як доказ, потребують додаткової перевірки та пошуку доказів в установленому законодавством порядку.

Результат дослідження з використанням поліграфа може бути використаний як доказ лише за умови призначення судової експертизи, яка у свою чергу регламентується КПК України, Законом України «Про судову експертизу», Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5 [4, 5]. Але експертиза з використанням поліграфа не є обов'язковою, тому призначається на розсуд суду, і має назву - «судова психофізіологічна експертиза з використанням поліграфа», а сама експертиза є методом дослідження, який використовує судовий експерт, який повинен володіти певними знаннями та навичками, а результати експертизи закріплюються у висновку експерта. Також сам технічний засіб - комп'ютерний поліграф має відповідати «ДСТУ 8692:2016 Поліграфи. Технічні умови».

Водночас необхідно зазначити, що відповідно до статті 94 КПК України усі докази оцінюються з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення, тому не сприйняття судами використання поліграфа неможливе без належного обґрунтування підстав відхилення даного доказу.

З огляду на зазначене можна дійти висновку, що відповідно до законодавства України дослідження з використанням поліграфа може здійснюватися за добровільною згодою особи на проведення опитування з використанням технічного засобу - комп'ютерний поліграф, але таке опитування фіксується у довідку про результат опитування за допомогою поліграфа і використовується як допоміжна інформація для встановлення доказів. Але законодавство передбачає використання результатів дослідження з використанням поліграфа лише за умови, якщо таке дослідження було проведено на підставі постанови про проведення судово-психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа та результат експертизи закріплюється у висновку експерта, який є процесуальним джерелом доказу. Однак, враховуючи успіхи поліграфічних обстежень під час встановлення осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення ми переконані, що існує практична доцільність більш широкого впровадження в підрозділах Національної поліції сучасних новітніх технологій та подальшого нормативного врегулювання такої діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. «Інструкція про порядок використання поліграфів у Національній поліції України» затверджена Наказом МВС України від 13.11.2017 № 920. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17#Text> (дата звернення 21.10.2020 року).
2. Ведмідь В.А. Законодавство в сфері поліграфа. URL: <https://polygraph.ua/zakonodavstvo/>. (дата звернення 01.11.2020).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 01.11.2020).
4. Закон України «Про судову експертизу» в редакції від 03.07.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення 21.10.2020 року).
5. «Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5 в редакції від 13.03.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення 21.10.2020 року).

Одержано 16.11.2020

УДК 378.018.43:[378.6:351.74](477.54-25)

Сергій Андрійович ЗАГОРОДНІЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,

заступник декана факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2668-3121>

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

1. Дистанційне навчання, як одна із сучасних форм набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, сягає своїм корінням в далеке минуле. З розвитком у Європі в кінці XVIII століття поштового зв'язку виникло «кореспондентське навчання». Воно полягало у тому, що учні поштою отримували навчальні матеріали, листувалися з педагогами та здавали іспити довіреній особі або підтверджували рівень здобутої освіти у вигляді наукової роботи.

Протягом XIX-XX століть «кореспондентське навчання» набувало розвитку та зазнавало певних трансформацій, оскільки в процесі його реалізації активно використовувалися телеграф, телефон, радіо та телебачення.

У другій половині XX століття у світі були засновані університети, які спеціалізувалися на дистанційній освіті, або мали програми дистанційної освіти. Серед таких: Відкритий університет (Велика Британія), Національний університет дистанційної освіти (Іспанія), Національний технологічний університет (США) [1].

Стрімкий розвиток дистанційного навчання наприкінці XX століття став можливим завдяки використанню персональних комп'ютерів та Інтернету.

2. В Україні запровадження дистанційного навчання розпочалося наприкінці XX, початку XXI століть, яке набуло законодавчого регулювання з прийняттям Закону України «Про освіту» від 23 травня 1991 року № 1060-XII та Закону України «Про вищу освіту» від 17 січня 2020 року №2984-III. Так, у ч.1 ст. 42 Закону «Про вищу освіту» серед форм навчання у вищих навчальних закладах була передбачена й заочна, дистанційна форма навчання [2].

У ч. 1. ст. 49 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII також була передбачена заочна (дистанційна) форма навчання. У редакції Закону станом на 25 вересня 2020 року різновидом інституційної форми здобуття вищої освіти є й дистанційна форма [3].

На рівні підзаконних нормативних актів регулювання дистанційного навчання розпочалося з прийняттям наказу Міністерства освіти і науки України від 21 січня 2004 року № 40, яким було затверджене «Положення про дистанційне навчання». Наразі регулювання дистанційного навчання відбувається у відповідності до «Положення про дистанційне навчання», затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 року № 466 [4].

3. На сьогодні значна кількість національних закладів вищої освіти реалізує дистанційне навчання як у окремій формі навчання, так і очного або заочного навчання з елементами дистанційного навчання. Організація та забезпечення дистанційного навчання переважно здійснюється спеціалізованими підрозділами ЗВО. Наприклад, **Інститут дистанційних технологій навчання** Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний Університет імені Вадима Гетьмана», Навчальний центр заочно-дистанційної освіти Хмельницького національного університету, Центр дистанційного навчання Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу [5], Інститут післядипломної освіти та заочного (дистанційного) навчання Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна [6], Центр післядипломної освіти, заочного та дистанційного навчання Львівського державного університету внутрішніх справ [7].

4. У Харківському національному університеті внутрішніх справ (далі - ХНУВС) дистанційне навчання набуло організованої форми у 2013 році зі створенням Навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання. Структурні підрозділи інституту: факультет з

підготовки працівників ОВС; факультет права, економіки, психології та інформаційних технологій; науково-дослідна лабораторія з проблем організації навчального процесу заочного та дистанційного навчання, забезпечували дистанційне навчання слухачів зі складу працівників ОВС та студентів зі складу цивільних осіб. Створення такого інституту у складі ХНУВС дозволило впорядкувати та забезпечити належний рівень дистанційного навчання.

У наслідок наступних змін структури ХНУВС навчання слухачів зі складу працівників ОВС наразі забезпечує Інститут післядипломної освіти та факультет № 5, а студентів зі складу цивільних осіб – факультет № 6 (права та масових комунікацій). Загальне керівництво дистанційним навчанням здійснює навчально-методичний відділ. Технічне та інформаційно-комунікаційне забезпечення дистанційного навчання здійснює інформаційно-технічний відділ у співпраці з вищезазначеними інститутом та факультетами. Науково-дослідна лабораторія з проблем розвитку інформаційних технологій та науково-дослідна лабораторія з проблем протидії злочинності сприяють впровадженню дистанційних технологій в навчальний процес.

5. Нормативне регулювання дистанційного навчання у ХНУВС відбувалося на основі законодавчих актів та локальних нормативних актів, зокрема, «Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті внутрішніх справ» та «Положення про дистанційне навчання у Харківському національному університеті внутрішніх справ», які періодично оновлювалися з урахуванням змін правового регулювання дистанційного навчання, вітчизняної та закордонної практики його здійснення.

Наразі дистанційне навчання врегульоване «Положенням про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті внутрішніх справ», введеним в дію наказом ХНУВС від 02 вересня 2019 року № 534 (далі – Положення про ООП), та «Положенням про дистанційне навчання у Харківському національному університеті внутрішніх справ», затвердженим наказом ХНУВС від 22 серпня 2016 року № 556 (далі – Положення про ДН). Особливості здійснення дистанційного навчання на період карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) врегульовані «Положенням про тимчасове дистанційне навчання у Харківському національному університеті внутрішніх справ», затвердженим наказом ХНУВС від 30 жовтня 2020 року № 630.

У вищезазначених Положеннях простежується певна непослідовність щодо позначення дистанційного навчання. Так, у п. 4.1. «Форми навчання в університеті» Положення про ООП зазначено, що навчання в університеті здійснюється за очною (денною) та заочною (з елементами дистанційної) формами навчання. У п. 1.3. Положення про ДН зазначено, що дистанційне навчання реалізовується шляхом: застосування дистанційної форми як окремої форми навчання; використання технологій дистанційного навчання для забезпечення навчання в різних формах.

Вищенаведене дозволяє дійти висновку про те, що дистанційне навчання у ХНУВС потребує удосконалення. Насамперед, варто усунути розбіжності в позначенні дистанційного навчання у локальних нормативних актах ХНУВС, які прямо або опосередковано врегульовують таку форму набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини в результаті споживання освітньої послуги.

Також, варто переглянути зміст локальних нормативних актів ХНУВС на предмет відповідності ст. 49. Закону України «Про вищу освіту», в чинній редакції від 25 вересня 2020 року, в якій закріплені форми здобуття освіти а не форми навчання, а дистанційна форма здобуття вищої освіти є різновидом інституційної.

Доцільним вбачається й перегляд структури ХНУВС зі створенням на базі факультету № 6 (права та масових комунікацій) Інституту, до складу якого входив би факультет дистанційної освіти. В якості аргументів, на користь такого перегляду, можна навести: реалізацію ХНУВС на національному та міжнародному рівнях фундаментального принципу освітньої діяльності – доступність освіти; впорядкування дистанційної форми здобуття освіти на рівні спеціалізованого навчального підрозділу; значну кількість осіб, зі складу громадян України та іноземних громадян, які здобувають освіту за кошти фізичних та юридичних осіб; невизначеність тривалості карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) й необхідність забезпечення здобуття освіти у цей період; необхідність забезпечення набору здобувачів вищої освіти ХНУВС на майбутнє.

Список бібліографічних посилань

1. Дистанційне навчання. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія* : веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5_%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F (дата звернення: 15.11.2020).
2. Про освіту : Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380
3. Про вищу освіту : Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004.
4. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> (дата звернення: 15.11.2020).
5. Навчальні заклади, які надають можливість навчатись віддалено. *Міністерство освіти і науки* : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/distancijna-osvita/navchalni-zakladi-yaki-nadayut-mozhlivist-navchatis-viddaleno> (дата звернення: 15.11.2020).
6. Інститут післядипломної освіти та заочного (дистанційного) навчання ХНУ ім. В.Н. Каразіна : веб-сайт. URL: https://www.univer.kharkov.ua/ua/departments/graduate_distance_inst дата звернення: 15.11.2020).
7. Центр післядипломної освіти, заочного та дистанційного навчання : веб-сайт. URL: <http://www.lvduvs.edu.ua/informatsiia-pro-fakultet5> дата звернення: 15.11.2020).

Одержано 15.11.2020

УДК 340(477)

Юлія Олександрівна ЗАГУМЕННА,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0617-8363>;

Таїсія Володимирівна КОНОПЛІНА,

учениця 9-А класу Харківської спеціалізованої школи

I–III ступенів № 119 Харківської міської ради

БАНДУРКА О. М.: СТАРТ УКРАЇНИ В НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

«Усі розуміли, що твориться історія України».

О. М. Бандурка

В останні десятиліття активно розвивається так звана альтернативна, або контрфактуальна історія, яка відповідає на питання про те, що було б, якби не було тієї чи іншої особистості. Це дає можливість глибше усвідомити та уявити роль конкретної людини в історичному процесі [1, с.182]. Значний внесок у процес творення незалежної України, зробив Олександр Маркович Бандурка, народний депутат України чотирьох скликань, академік Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, ректор Харківського національного університету внутрішніх справ (1992–2003, 2010–2012 рр.), генерал-полковник міліції.

В житті України, як незалежної держави є три ключові дати, це: прийняття Декларації про державний суверенітет України, проголошення Акту проголошення незалежності України та прийняття Конституції України [2].

Декларацією про державний суверенітет України було проголошено «державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах». Крім того, в Декларації зазначалось, що вона є основою для нової Конституції та законів України. Реалізуючи положення

Декларації Верховна Рада Української РСР прийняла Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.), яким урочисто поголосила незалежність України та створення самостійної української держави – України.

Лише при обговоренні Декларації про державний суверенітет народному депутатові Олександрю Бандурці довелося 5 разів виступати з пропозиціями до різних статей. Під час роботи лише Верховної Ради I (XII) скликання О.М. Бандурка взяв участь у розробці 84 законів. Коли відбувалася позачергова сесія Верховної Ради 24 серпня 1991 р. О.М. Бандурка сказав слова, які є актуальними і зараз, майже через 30 років після вказаних подій: «Україна повинна жити власним розумом і Росія нам – не указ».

Самі ці два документи були імпульсом для розробки Основного Закону.

24 жовтня 1990 р. парламент утворив Комісію по розробці нової Конституції Української РСР, а вже 19 червня 1991 р. своєю Постановою Верховна Рада схвалила Концепцію нової Конституції. У Концепції було визначено науковометодологічні принципи, що покладаються в основу майбутньої Конституції, а основними засадами концепції були: суверенність України, недоторканість її території, влада народу, поділ влади, рівність усіх громадян, гарантія їхніх прав та свобод.

Розробка проекту Основного Закону була складним і дуже відповідальним процесом. Проекти Конституційної комісії обговорювалися на наукових конференціях, в органах державної влади і місцевого самоврядування, на нарадах практичних працівників. Надійшла велика кількість поправок, доповнень та зауважень. Було винесено перший проект Конституції України на народне обговорення (1 липня – 1 листопада 1992 р.) та підготовлено і затверджено Верховною Радою другий проект Конституції у травні 1993 р..

Проте, суперечностями між позиціями та загостренням політичної ситуації, що була обумовлена протистоянням різних гілок влади, конституційний процес було перервано (жовтень 1993 р.). Конституційна криза в Україні тривала приблизно рік.

10 листопада 1994 р. парламентом було затверджено новий склад Конституційної комісії, робота якої теж не відзначалася особливою продуктивністю, через ті самі причини. Ініціатива Президента щодо проекту «Конституційного закону України про державну владу і місцеве самоврядування в Україні» не була підтримана Верховною Радою і ще більше посилювала напруження між гілками влади. Необхідний був компроміс. Ним і став узгоджений після піврічного обговорення Конституційний договір, схвалений Верховною Радою 8 червня 1995 р. Цей документ обмежував повноваження Верховної та місцевих рад, водночас розширював нормотворчі та адміністративні функції Президента та Уряду. Укладений на один рік, Конституційний договір, незважаючи на певні недоліки, створив умови для активізації конституційного процесу.

Конституційний договір послабив напругу між гілками влади, але не вирішив проблему прийняття нової Конституції. Потрібно було мобілізувати зусилля для досягнення мети. Так, 24 листопада 1995 р. Конституційна комісія підтримала пропозицію Президента України й утворила нову Робочу групу з підготовки проекту Конституції в складі 4 представників Верховної Ради України, 4 представників Президента України і 2 представників від органів правосуддя для доопрацювання конституційного проекту.

24 лютого 1996 р. на засіданні Комісії було представлено розроблений Робочою групою проект, а 18 березня 1996 р. з метою вирішення усіх процедурних питань було проведене останнє засідання Комісії, на якому було вирішено направити узгоджений проект Конституції до Верховної Ради України.

20 березня 1996 р. проект Конституції було представлено на спеціальному засіданні Верховної Ради, на яке були запрошені також члени Конституційної комісії. Проте, депутати не були налаштовані конструктивно, розгляд проекту було розпочато 17 квітня і лише 5 травня 1996 р. парламент створив Тимчасову спеціальну комісію з доопрацювання проекту Конституції. Поступово узгоджуючи позиції різних депутатських об'єднань щодо спірних статей проекту, комісія крок за кроком визначила той текст Конституції, який міг бути прийнятий Верховною Радою України.

З 28 травня по 4 червня тривав розгляд проекту Конституції в першому читанні, який завершився успішним прийняттям рішення 258 голосами. Проте прийняття даного документу не було

безхмарним, зокрема, 26 червня деякі фракції відмовились брати участь у засіданні, чим заблокували подальший розгляд питання прийняття Конституції в цілому. У відповідь Президент України видав Указ про проведення 25 вересня 1996 р. всеукраїнського референдуму з питання прийняття нової Конституції України, в основу якого було покладено попередній проект від 11 березня 1996 р. не опрацьований Верховною Радою. Враховуючи такий хід подій на наступний день, 27 червня 1996 р., парламент розпочав пленарне засідання, яке тривало майже добу.

Загалом, в обговоренні проекту Конституції України у ті червневі дні Олександр Бандурка виступав 9 разів. Уже цих фактів досить, щоб пишатися ними усе подальше життя. Але ж на цьому державотворча діяльність Олександра Бандурки не закінчилася, вона продовжувалася і далі.

В результаті постатейного розгляду Конституції та доповіді з кожного питання Основний Закон України був прийнятий 28 червня 1996 р. 315 голосами. Президент скасував свій Указ про проведення референдуму.

Коли говорять, що Конституція була прийнята в ніч на 28 червня 1996 року, але слушно зазначає Олександр Бандурка, голосування йшло кілька днів, а Конституція готувалася з моменту проголошення незалежності [2, с. 530].

З прийняттям Конституції була підведена риска під перехідним періодом становлення української державності, а Україна закріпила позиції самостійної суверенної держави. Проте ця подія, одночасно, стала і точкою відліку наступного етапу розвитку українського конституціоналізму.

З висоти сьогодняшнього дня можна говорити що Україна вдало стартувала до своєї незалежності, але потім на шляху її розбудови втратила темп. Якщо порівнювати Україну в перший рік незалежності і Україну сьогодні, Україну 2020 року, то можна зробити висновок, що в економічному відношенні Українська держава втратила свої позиції. Україна здобула свою незалежність без єдиного пострілу, без єдиного краплі людської крові, а сьогодні Україні приходится відстоювати своє право на незалежність із зброєю в руках. Україна проголосила незалежність і суверенність у кордонах, визнаних світом і без конфліктів, а сьогодні Україна частину своїх територій, сподіваємось, що тимчасово, втратила. Україна здобула незалежність не в результаті революційних подій, а еволюційним шляхом, результат якого визнав весь світ пізніші революції, як би вони не називалися, лише відкидали Українську державу в політичну та соціально-економічну кризи, з яких Україна не вибралася до нинішнього часу.

Сьогодні люди в Україні в більшості своїй живуть гірше, чим десять чи п'ятнадцять років тому, але якби відбувся знову референдум про незалежність, то український народ знову переконливо висловився би за незалежність, оскільки попри всі негаразди Україна, як держава відбулася [3, с. 42].

Список бібліографічних посилань

1. Греченко В. А. Книга про феноменальну особистість (З приводу книги Миколи Пугача «Потрібний людям»(Життя видатних людей)). Харків: ФОП Панов А. М., 2020. 276с.). *Pravo.ua*. 2020. №2. С.182-184.

2. Історія держави та права України: підручник для курсантів та студентів вищих навчальних закладів / О. М. Бандурка, М. Ю. Бурдін, О.М. Головка та ін. ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Майдан, 2018. 616 с.

3. Бандурка О. М. Камо грядеши, Україно? Куди йдеш, Україно? : монографія. Харків: Майдан, 2019. 290с.

Одержано 16.11.2020

УДК 347.132.6

Олексій Леонідович ЗАЙЦЕВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9530-3941>;

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕНДЕРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У РАКУРСІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ

На початку формування національного права тендерні процедури використовувались лише при міжнародних закупівлях та регламентувались постановою КМ України «Про затвердження Положення про порядок організації та проведення міжнародних торгів (тендерів) в Україні» від 21 жовтня 1993 р. № 871. Відповідно до неї визначався порядок організації та проведення в Україні міжнародних торгів (тендерів) для іноземних, а також українських підприємств, установ і організацій. Але вже з 1997 р. процедура закупівель запроваджується на внутрішньому ринку України відповідно до постанови КМ України «Про організацію та проведення торгів (тендерів) у сфері державних закупівель товарів (робіт, послуг)» від 28 червня 1997 р. № 694. Цією постановою були закладені основні умови торгів, а саме:

По-перше, переказування коштів державного бюджету на оплату договорів, укладених з переможцями торгів (тендерів), здійснюється через органи Державного казначейства або уповноважені банки на підставі звіту про результати проведення торгів (тендерів) при закупівлі товарів (робіт, послуг);

По-друге, вартість закупівель повинна дорівнювати або перевищувати суму, еквівалентну 100 тис. дол. США, затвердженого Міністерством зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі, або протоколу – при закупівлі товарів (робіт, послуг), вартість яких становить від 10 тис. грн до суми, еквівалентної 100 тис. дол. США. На сьогодні ця вимога застосовується до всіх замовників і закупівлі товарів, робіт та послуг за умови, що вартість закупівлі товару (товарів), послуги (послуг) дорівнює або перевищує 200 тис. грн, а робіт – 1 млн 500 тис. грн.

З того часу законодавство щодо закупівель почало динамічно змінюватись. До законів, що регулюють означену сферу, слід віднести Закони України «Про публічні закупівлі» (надалі Закон) від 25.12.2015 р. № 922-VIII, «Про приєднання України до Угоди про державні закупівлі» від 16.03.2016 № 1029-VIII; «Про внесення змін до Закону України “Про публічні закупівлі” щодо особливостей використання окремих публічних коштів на території Донецької області» від 12.04.2016 р. № 1078-VIII. Останнім регулюючим актом в сфері державних закупівель став Наказ Мінекономрозвитку України «Про внесення змін до Порядку визначення предмета закупівлі» від 19.12.2016 № 2092, відповідно до якого предмет закупівлі товарів і послуг визначається замовником згідно з пунктами 17 і 32 частини першої статті 1 Закону «Про публічні закупівлі» та на основі національного класифікатора України ДК 021:2015 “Єдиний закупівельний словник”, затвердженого наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 23 грудня 2015 року № 1749, за показником четвертої цифри основного словника із зазначенням у дужках конкретної назви товару чи послуги.

Але чи перераховані акти повністю відповідають Конституції України, як акту з найвищою юридичною силою? Зупинимось на декількох полеженнях.

По-перше, ст. 10 Конституції України передбачила, що державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Відповідно до п.13 ч. 2 ст. 22 Закону, обов'язковою умовою тендерної документації є мова (мови), якою (якими) повинні бути складені тендерні пропозиції, тобто під час проведення процедур закупівель усі документи, що готуються замовником, викладаються українською мовою,

а також за рішенням замовника одночасно всі документи можуть мати автентичний переклад на іншу мову. Визначальним є текст, викладений українською мовою. Таке положення законодавства є дискреційним по відношенню до іноземних учасників, які будуть змушені витратити час на автентичний переклад.

По-друге, ст. 6 Конституції України передбачає, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

П.17. ст.1 Закону вказує орган оскарження - Антимонопольний комітет України, який з метою неупередженого та ефективного захисту прав та законних інтересів осіб, пов'язаних з участю у процедурах закупівлі, утворює постійно діючу адміністративну колегію (колегії) з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель. Рішення постійно діючої адміністративної колегії (колегій) приймаються від імені Антимонопольного комітету України. За результатами розгляду скарги орган оскарження має право прийняти рішення про встановлення або відсутності порушень процедури закупівлі (у тому числі порушення порядку оприлюднення або неоприлюднення інформації про закупівлі, передбаченої цим Законом) та про заходи, що повинні вживатися для їх усунення, зокрема зобов'язати замовника повністю або частково скасувати свої рішення, надати необхідні документи, роз'яснення, усунути будь-які дискримінаційні умови (у тому числі ті, що зазначені в технічній специфікації, яка є складовою частиною тендерної документації), привести тендерну документацію у відповідність із вимогами законодавства, або за неможливості виправити допущені порушення відмінити процедуру закупівлі. На наш погляд такі права повинен мати тільки суд, тому таке правило грубо порушує норму Конституцію України.

По-третє, ч. 4 Стаття 13 Конституції України передбачає, що Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом. Як цей принцип реалізується в законі?

Тільки Замовник може вимагати надати забезпечення виконання договору про закупівлю, тобто надання забезпечення виконання зобов'язань учасника перед замовником за договором про закупівлю або забезпечення тендерної пропозиції - надання забезпечення виконання зобов'язань учасника перед замовником, що виникли у зв'язку з поданням тендерної пропозиції, у вигляді такого забезпечення, як гарантія.

Тільки Замовник на будь якій стадії може відмінити торги. Наприклад, відсутності подальшої потреби в закупівлі товарів, робіт і послуг або неможливості усунення порушень, що виникли через виявлені порушення законодавства з питань публічних закупівель. Така відміна не потребує компенсації витрат Учаснику на підготовку та участь у тендері.

За загальним правилом умови договору про закупівлю не повинні відрізнятися від змісту тендерної пропозиції за результатами аукціону переможця процедури закупівлі або ціни пропозиції учасника у разі застосування переговорної процедури. Але Закон дозволяє в односторонньому порядку Замовнику змінювати істотні умови договору у випадках:

- 1) зменшення обсягів закупівлі, зокрема з урахуванням фактичного обсягу видатків замовника;
- 2) збільшення ціни за одиницю товару до 10 відсотків пропорційно збільшенню ціни такого товару на ринку у разі коливання ціни такого товару на ринку за умови, що така зміна не призведе до збільшення суми, визначеної в договорі про закупівлю, - не частіше ніж один раз на 90 днів з моменту підписання договору про закупівлю. Обмеження щодо строків зміни ціни за одиницю товару не застосовується у випадках зміни умов договору про закупівлю бензину та дизельного пального, газу та електричної енергії;
- 3) покращення якості предмета закупівлі, за умови що таке покращення не призведе до збільшення суми, визначеної в договорі про закупівлю;
- 4) продовження строку дії договору про закупівлю та строку виконання зобов'язань щодо передачі товару, виконання робіт, надання послуг у разі виникнення документально підтверджених об'єктивних обставин, що спричинили таке продовження, у тому числі обставин непереборної сили, затримки фінансування витрат замовника, за умови що такі зміни не призведуть до збільшення суми, визначеної в договорі про закупівлю;

5) погодження зміни ціни в договорі про закупівлю в бік зменшення (без зміни кількості (обсягу) та якості товарів, робіт і послуг), у тому числі у разі коливання ціни товару на ринку;

6) зміни ціни в договорі про закупівлю у зв'язку зі зміною ставок податків і зборів та/або зміною умов щодо надання пільг з оподаткування - пропорційно до зміни таких ставок та/або пільг з оподаткування;

7) зміни встановленого згідно із законодавством органами державної статистики індексу споживчих цін, зміни курсу іноземної валюти, зміни біржових котирувань або показників Platts, ARGUS регульованих цін (тарифів) і нормативів, що застосовуються в договорі про закупівлю, у разі встановлення в договорі про закупівлю порядку зміни ціни.

Висновок: як ми бачимо національне тендерне законодавство містить в собі достатньо велику кількість дискримінаційних умов по відношенню до звичайних учасників торгів, ставлячи в виграшний стан Замовників - органи державної влади, органи місцевого самоврядування та органи соціального страхування, створені відповідно до закону, а також юридичні особи (підприємства, установи, організації) та їх об'єднання, які забезпечують потреби держави або територіальної громади.

Одержано 13.11.2020

УДК 343.132:351.745.7

Вікторія Володимирівна ЗАРУБЕЙ,

*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ);*

Юлія Романівна РОМАНОВА,

курсант Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКІНЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

На реорганізацію досудового розслідування та спрощену процедуру чекали давно. З одного боку, створення інституту кримінальних проступків – це безсумнівно великий внесок в удосконалення роботи органів внутрішніх справ та підвищення ефективності правоохоронної діяльності, а з іншого – існує ряд особливостей. Особливу увагу слід звернути на кінцевий етап, а саме на закінчення досудового розслідування кримінальних проступків, адже він має важливе значення для кримінального провадження у цілому.

У Кримінальному процесуальному кодексі (далі КПК) України 2012 року, який дещо випередив зміни кримінального законодавства, було запроваджено поняття «кримінальне правопорушення», яке поділив на кримінальні злочини та кримінальні проступки. У ч.2 ст. 12 Кримінального кодексу (далі КК) України кримінальний проступок визначається, як один із видів кримінального правопорушення, діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого призначають основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше ніж три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [1].

Слід зазначити, що законодавець не зазначив чітких відмінних ознак для розмежування проступків від злочинів, а лише формально їх відокремив. Сачко О.В. пропонує врахувати практику закордонних країн та віднести проступки до суспільно шкідливих, а злочини – суспільно-небезпечних діянь, чітко розмежувавши їх за даними суттєвими ознаками [2, с. 67]. Із запровадженням кримінального проступку, частину злочинів невеликої тяжкості законодавець відніс до кримінальних проступків, решту – до нетяжких злочинів. Тому також слід відмежовувати кримінальний проступок від злочину невеликої тяжкості.

Дізнавач здійснює розслідування кримінальних проступків, володіє повноваженнями слідчого та призначається керівником органу дізнання, якщо підрозділ дізнання відсутній - керівником органу досудового розслідування. Дізнавач є самостійним у своїй процесуальній діяльності,

втручання в яку заборонено особам, які не мають законних повноважень на це. Адже він несе відповідальність за своєчасність та законність здійснення своєї службової діяльності. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення дізнавача [3, с.299].

Ч. 2 ст. 298 КПК України передбачає, що досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК України, враховуючи положення глави 25 КПК України. Тому загальні правила закінчення досудового розслідування, які передбачені главою 24 КПК України, поширюються і на етап закінчення дізнання [4]. В системі кримінального процесу моментом закінчення дізнання вважається виконання вимог закону по встановленню обставин, які підлягають доказуванню. Коли дізнавач перевірить всі можливі версії, всебічно, повно й неупереджено дослідить всі обставини кримінального правопорушення, оцінить чи є кожний доказ допустимим і достовірним, і визнає їх достатніми та взаємопов'язаними, тільки тоді може прийняти рішення про можливість прийняття одного з визначених законодавством остаточного рішення за результатами досудового розслідування у кримінальному провадженні [5, с.145]. Тобто закінчення розслідування кримінальних проступків відбувається лише за наявності відповідних підстав та умов.

Чернявський С.С. разом із іншими науковцями вважають, що під «закінченням дізнання» слід розуміти певний комплекс процесуальних дій і рішень, що здійснюється у визначені КПК України строки, встановлені послідовності й порядку, які у своїй сукупності забезпечують можливість здійснення подальшого кримінального провадження або його припинення відповідно до завдань кримінального провадження у цілому (ст. 2 КПК України) і безпосередніх завдань стадії досудового розслідування зокрема [6, с.87].

Встановлення наявності причин і умов є необхідними для закінчення досудового розслідування у формі дізнання. Існують фактичні підстави закінчення дізнання, які являють собою достатні докази для здійснення необхідних процесуальних дій та складання належних процесуальних документів, та юридичні – встановлені законодавством повноваження дізнавача, прокурора здійснювати такі рішення та складати відповідні документи. КПК України передбачає, що умовами закінчення дізнання є встановлення всіх фактичних обставин кримінального проступку, шляхом проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій [6, с.88-93].

Особливості закінчення розслідування кримінальних проступків передбачені в ст. 301 КПК України, де роз'яснені повноваження на виконання певних процесуальних дій та ухвалення процесуальних рішень, складання належних процесуальних документів, головних суб'єктів закінчення дізнання – дізнавача та прокурора. Дізнавач зобов'язаний у найкоротший строк, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298-2 КПК, подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру, про що невідкладно письмово повідомляє підозрюваного, його захисника, законного представника, потерпілого. Прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання матеріалів дізнання разом з повідомленням про підозру, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298-2 КПК протягом двадцяти чотирьох годин здійснити одну із зазначених дій:

- 1) прийняти рішення про закриття кримінального провадження, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298-2 КПК, - про негайне звільнення затриманої особи;
- 2) повернути дізнавачу кримінальне провадження з письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням строку дізнання до одного місяця та звільнити затриману особу (у разі затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298-2 КПК);
- 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності;
- 4) у разі встановлення ознак злочину направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства [4].

У ч. 5 ст. 301 КПК вказано, що якщо прокурор приймає рішення про звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, то він зобов'язаний забезпечити надання особі, яка вчинила кримінальний проступок, або

її захиснику, потерпілому чи його представнику копій матеріалів дізнання шляхом їх вручення, а у разі неможливості такого вручення - у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень, зокрема шляхом надсилання копій матеріалів дізнання за останнім відомим місцем проживання чи перебування таких осіб. У разі відмови вказаних осіб їх отримати чи зволікання з отриманням вказані особи вважаються такими, що отримали доступ до матеріалів дізнання. У разі відмови від отримання чи неотримання вищезазначених копій складається відповідний протокол з підписами прокурора та особи, яка відмовилася отримувати, або тільки прокурора, якщо особа не з'явилася [4]. У разі, якщо у особи не було об'єктивної можливості ознайомитися з матеріалами у порядку, передбаченому частиною п'ятою статті 301 КПК, суд за клопотанням сторони кримінального провадження постановляє відповідну ухвалу про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів дізнання [3, с. 301].

Проаналізувавши положення ст. 301 КПК, можна виокремити такі форми закінчення дізнання:

- 1) закриття кримінального провадження (п. 1 ч. 2 ст. 301, ст. 284 КПК України);
- 2) звернення до суду з обвинувальним актом (п. 3 ч. 2 ст. 301, ст. 291 КПК України);
- 3) звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру (п. 3 ч. 2 ст. 301, ч. 2 ст. 292 КПК України);
- 4) звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру (п. 3 ч. 2 ст. 301, ч. 1 ст. 292 КПК України);
- 5) звернення до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності (п. 3 ч. 2 ст. 301, § 2 глави 24 КПК України);
- 6) направлення кримінального провадження для проведення досудового слідства (п. 4 ч. 2 ст. 301 КПК України) [6, с.93-94].

Необхідно зазначити, що кожній із вищезазначених форм має передувати обґрунтування наявності відповідних підстав та умов.

Необхідно зробити висновок, що в кримінальному процесуальному законодавстві існують деякі прогалини (наприклад: відсутність чітких відмінних ознак для розмежування проступків від злочинів), але законодавець працює над їх усуненням. Створення інституту кримінальних проступків, попри неодноразове відхилення Закону України про проступки, є значним досягненням для України в цілому та великим внеском в удосконалення роботи органів внутрішніх справ, який сприятиме зменшенню навантаження на слідство та значно прискорить процес досудового розслідування кримінальних проступків. Особливу увагу при розслідуванні кримінальних проступків необхідно звернути на особливості закінчення досудового розслідування кримінальних проступків, яке здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими главою 24 КПК України та враховуючи положення глави 25 КПК України.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001№2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Сачко О. В. Верховенство права під час застосування інституту дізнання щодо кримінальних проступків. Приватне та публічне право. 2018. №4. С. 67-70.
3. Бровко Н. І., Сімакова С.І. Інститут кримінальних проступків як механізм спрощеного порядку досудового розслідування. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. №3. С. 298-301
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>
5. Сисоєнко Г. І. Закінчення досудового розслідування. Вісник Академії адвокатури України. 2015. Т. 12. Ч. 2. С. 145–153.
6. Досудове розслідування кримінальних проступків [Текст] : метод. рек. / [С. С. Чернявський, М. С. Цуцкірідзе, Р. М. Дударець та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – 160 с.

Одержано 15.11.2020

УДК 343.132:351.745.7

Вікторія Володимирівна ЗАРУБЕЙ,

*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ);*

Дар'я Сергіївна СІРЕНЬКА,

курсант Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСТРАДИЦІЙНОГО АРЕШТУ

Інститут міжнародного співробітництва, який регулює відносини у сфері боротьби зі злочинністю, запобігання, виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень має міжгалузевий характер. Одним із актуальних питань, що існують в межах міжнародного співробітництва є екстрадиційний арешт.

Екстрадиційний арешт відповідно до положень п. 9 ч. 1 ст. 541 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК) України - це застосування запобіжного заходу у вигляді тримання особи під вартою з метою забезпечення її видачі (екстрадиції) [1]. Відповідно до положень українського законодавства застосування запобіжних заходів можливе лише за наявності спеціальних підстав. Л. М. Лобойко та О. А. Банчук виділяють дві складові, які містять підстави застосування тримання під вартою: матеріально-правова: наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення; процесуальна: наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що зашкодять інтересам розслідування та/або судового розгляду [2, с.142].

Процесуальний механізм примусової діяльності закріплений в нормах кримінального процесуального законодавства, в яких визначено характер, зміст, обсяг, вид примусових заходів, а також повноваження органів досудового розслідування та суду щодо їх застосування. Встановлення правових основ державної примусової діяльності пов'язане з пошуком норм права, що визначають обсяг примусових повноважень держави та регулюють порядок їх здійснення. У першому випадку встановлюється вид, зміст та межі застосування примусу у вигляді арешту на екстрадицію, у другому випадку порядок застосування та виконання цього примусового заходу визначається відповідними уповноваженими посадовими особами. Суттєва різниця між цими правилами є основним критерієм їх поділу на дві конкретні групи: групу матеріальних норм примусу - норми, що встановлюють вид, зміст, підстави та межі примусу у формі екстрадиційного арешту, та групу процесуальних правил, що визначають порядок, правила та процесуальний механізм реалізації норм першої групи. У своїй єдності ці норми розглядаються як процесуальні підстави для застосування екстрадиційного арешту.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 584 КПК України після надходження запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи за дорученням або зверненням центрального органу України прокурор звертається з клопотанням про її екстрадиційний арешт до слідчого судді за місцем тримання особи під вартою [1]. Проте під час здійснення даної процедури виникають проблемні питання, так як застосування екстрадиційного арешту досить часто є недостатньо обґрунтованим та вмотивованим.

Так, наприклад, 21 січня 2019 року Колегія суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Київського апеляційного суду розглянувши у відкритому судовому засіданні в приміщенні суду апеляційну скаргу захисника Володимирської О.М. в інтересах особи, щодо якої здійснюється екстрадиційна перевірка, ОСОБА_2 (ОСОБА_2) на ухвалу слідчого судді Шевченківського районного суду міста Києва від 19 грудня 2018 року, - встановила... ОСОБА_2 (ОСОБА_2), ... який розшукується компетентними органами Королівства Іспанія за вчинення злочинів, передбачених ст. ст. 248, 390 КК Королівства Іспанія (шахрайство, підробка офіційних документів службовою особою чи державним діячем). Згідно з ухвалою суду першої інстанції, слідчий суддя прийшов до висновку про наявність достатніх підстав для подальшого тримання ОСОБА_2 під вартою, тобто продовження екстрадиційного арешту, оскільки тільки застосування щодо останнього

екстрадиційного арешту до фактичної передачі його компетентним органам Королівства Іспанія є достатнім для попередження можливих спроб ОСОБА_2 переховуватися з метою уникнути передачі його правоохоронним органам Королівства Іспанія. Не погоджуючись з таким рішенням, захисник Володимирська О.М. подала в інтересах особи, щодо якої здійснюється екстрадиційна перевірка, ОСОБА_2 апеляційну скаргу, в якій, вважаючи ухвалу слідчого судді незаконною та необґрунтованою, просить її скасувати та постановити нову ухвалу, якою застосувати до громадянина Палестини ОСОБА_2 (ОСОБА_2), ІНФОРМАЦІЯ_3, запобіжний захід у вигляді цілодобового домашнього арешту. На думку апелянта, слідчим суддею не було враховано, що клопотання прокурора базується виключно на припущеннях та в ньому не наведено жодної обґрунтованої підстави, яка дає змогу обґрунтовано вважати, що існують ризики, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України.

Відповідно до ч. 4 ст. 584 КПК України, при вирішенні питання про застосування екстрадиційного арешту слідчий суддя керується положеннями КПК України та нормами міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а екстрадиційний арешт застосовується, як то визначено в п. 10 ст. 584 КПК України, до вирішення питання про видачу особи (екстрадицію) та її фактичної передачі, але не може тривати більше дванадцяти місяців. Одночасно слідчий суддя при вирішенні даного питання має керуватися і частинами 1 та 2 ст. 585 КПК України. Зокрема, у разі наявності обставин, які гарантують запобігання втечі особи та забезпечення у подальшому її видачі, слідчий суддя може обрати щодо такої особи запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою (екстрадиційним арештом). При цьому слідчий суддя обов'язково має врахувати: відомості про ухилення особи від правосуддя у запитуючій стороні та дотримання нею умов, на яких відбулося звільнення її з-під варти під час цього або інших кримінальних проваджень; тяжкість покарання, що загрожує особі в разі засудження, виходячи з обставин, встановлених під час заявленого кримінального правопорушення, положень закону України про кримінальну відповідальність і усталеної судової практики; вік та стан здоров'я особи, видача якої запитується; міцність соціальних зв'язків особи, у тому числі наявність у неї родини та утриманців. Такі дані слідчим суддею при прийнятті рішення про застосування щодо ОСОБА_2 (ОСОБА_2) екстрадиційного арешту належним чином перевірені не були.

Зокрема, як встановлено в судовому засіданні суду апеляційної інстанції, у ОСОБА_2 (ОСОБА_2) є місце проживання в Україні, а саме за адресою: АДРЕСА_1 що підтверджується договором оренди житлового приміщення від 14 грудня 2018 року, а також він має досить вагомий репутацію, про яку свідчить звернення до суду громадської організації Палестинської Діаспори в Україні на чолі з її президентом - громадянином України Хатомом Хуссейном, який гарантує матеріальну підтримку, повне медичне забезпечення і оплату житла для громадянина Палестини ОСОБА_2 (ОСОБА_2) на весь час його перебування в Україні.

За наведених обставин колегія суддів вважає, що відносно ОСОБА_2 (ОСОБА_2) може бути застосований запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою (екстрадиційним арештом), а саме у вигляді цілодобового домашнього арешту, оскільки саме такий запобіжний захід, за переконанням колегії суддів, зможе забезпечити у подальшому видачу ОСОБА_2 (ОСОБА_2) на запит іноземної держави у разі встановлення відсутності обставин, що виключають його видачу [3]. Варто зауважити, що хоча підстави застосування та процесуальний порядок екстрадиційного арешту визначено на рівні КПК України, проте у процесуальному механізмі його застосування наявні деякі проблеми, зокрема, відсутність детально обґрунтованих мотивів обрання даного виду запобіжного заходу або неналежно вмотивоване прокурором клопотання про обрання екстрадиційного арешту.

Отже, процес екстрадиції - це складна і тривала процедура, ефективний механізм реалізації завдань кримінального судочинства та виконання міжнародних договорів. З огляду на те, що екстрадиційний арешт має міжгалузеву правову природу та процесуальний характер, його правове регулювання здійснюється на основі міжнародного та національного кримінального процесуального права, що визначає особливості його змісту та механізм реалізації на практиці. Застосування екстрадиційного арешту забезпечує запобігання ухиленню підозрюваних та обвинувачених від розслідування та судового розгляду в системі міжнародної правової допомоги.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>
2. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес: Навчальний посібник. – К.: Ваіте, 2014. – 280 с.
3. Ухвала Київського апеляційного суду у справі № 11-сс/824/400/2019 від 21 січня 2019 року URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79716283>

Одержано 12.11.2020

УДК 343.98

Євгеній Вікторович ЗОЗУЛЯ,

*викладач кафедри криміналістики, судової експертології
та домедичної підготовки факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДО ПИТАННЯ СТРУКТУРИ І ЗМІСТУ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИМУШУВАННЯ ДО ВИКОНАННЯ ЧИ НЕВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ВЧИНЕНОГО ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННОЮ ГРУПОЮ

Розслідування злочинів здійснюється в конкретних умовах, що залежать від часу, місця, навоколишнього середовища, поведінки осіб, що опинилися у сфері кримінального судочинства, а також під впливом інших, часом невідомих для слідчого факторів. Ця складна система утворює обстановку, в якій діють слідчі та інші суб'єкти, що приймають участь у розслідуванні злочину. У криміналістиці така обстановка отримала назву слідчої ситуації.

Вирішення проблеми типових ситуацій розслідування злочинів, скоєних організованими групами, необхідно з багатьох причин, і насамперед у зв'язку з тим, що слідчі ситуації відрізняються своєрідністю в порівнянні з відомими науці та практиці їх різновидами, що виникають при розслідуванні злочинних діянь однієї особи. Ситуації розслідування злочинів, скоєних організованими групами, можуть «управлятися» злочинцями шляхом попередньої домовленості її членів, втручанням корумпованих посадових осіб тощо.

Правильно визначені слідчі ситуації дозволяють висунути найбільш обґрунтовані слідчі версії, сформулювати основні завдання розслідування, намітити оптимальний комплекс слідчих розшукових заходів, звести до мінімуму число помилкових тактичних рішень слідчого та оперативного працівника.

Узагальнений аналіз особливостей, властивих типовим слідчим ситуаціям, дає можливість розробити методичні рекомендації, що забезпечують успішне вирішення багатьох завдань, що виникають при розслідуванні примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, скоєних організованими групами.

При розслідуванні примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань вчиненого організованою злочинною групою, необхідно виявити і довести:

- факт вчинення примушування групою осіб;
- характер злочинного формування (група з попередньою змовою, організована група, злочинне співтовариство, злочинна організація);
- структуру злочинного формування, обумовлену взаємозв'язками і взаємовпливом її членів, і розподіл ролей;
- існуючу систему правил поведінки для членів організованого злочинного формування, характер санкцій за їх порушення та види заохочень, які застосовуються у відношенні окремих членів;

- способи протидії розкриттю і розслідуванню злочинів (конспірація злочинної діяльності, зв'язок членів формування (перш за все - організаторів) з представникам органів влади, вироблення лінії поведінки на слідстві тощо).

- технічне забезпечення діяльності злочинного формування (технічні засоби, що використовуються для вчинення примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, забезпечення безпеки членів злочинного формування, підвищення ефективності протидії діяльності правоохоронних органів).

- наявність і розміри грошових фондів («обшаки»), що використовується злочинним формуванням;

Особливості розслідування примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань вчиненого організованою злочинною групою включають поділ криміналістичних ситуацій на початкові, проміжні і кінцеві.

Послідовність і можливість вирішення завдань, що стоять перед слідчим, багато в чому залежать від початкової (вихідної) слідчої ситуації, тобто обстановки, в якій починається розслідування. Основними елементами вихідної слідчої ситуації, можуть бути:

1) отримана первинна інформація про подію, що містить ознаки примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, і причетних до нього осіб;

2) об'єктивні умови, що характеризують процес отримання цієї інформації (місце, час, кліматичні умови, використані науково-технічні засоби тощо);

3) сили і засоби, наявні в розпорядженні слідчого для подальшої роботи з використання вихідної інформації в цих умовах;

4) позиції підозрюваних, потерпілого, свідків, результати їх протидії встановленню істини на початку розслідування, потенційні можливості такої протидії. Конфліктність або не конфліктність слідчої ситуації;

5) фактори, що перешкоджають або сприяють успішному вирішенню криміналістичних завдань (наприклад, смерть потерпілого, втрата виявлених при огляді речових доказів, та ін).

Розкриття та розслідування примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, скоєних організованими групами починається з встановлення самого факту злочину і здійснення його саме групою осіб. Це одне з першочергових завдань початкового етапу розслідування.

Встановлення факту вчинення злочину організованою групою можливо за оперативною інформацією, а також в результаті проведених слідчих розшукових дій, найчастіше таких, як огляд місця події, допити потерпілих, свідків, різні експертизи. У більшості випадків слідчий вже при огляді місця події (як правило місця безпосереднього примушування) мають у своєму розпорядженні достатні дані, що дозволяють зробити висновок про те, що у скоєнні злочину брали участь декілька осіб. Своєчасне висування версії про скоєння примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань організованою групою дає можливість цілеспрямовано провести слідчі розшукові дії і оперативно-розшукові заходи щодо встановлення осіб, причетних до злочину, полегшити його розкриття і розслідування.

Найбільш важливими факторами, що впливають на характер слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинів організованих кримінальних груп, є: напрям злочинної діяльності (корисливо-насильницька чи загально кримінальна, економічна кримінально-політизована), зміст злочинних дій (об'єкт і предмет злочинного посягання, час, місце, спосіб злочинних дій, кількість злочинців, мета і мотив злочину та ін), характер, повнота і якість інформації про подію злочину, наслідки злочину, результати попередньої роботи з перевірки первинної інформації (затримання підозрюваних, встановлення свідків і потерпілих, виявлення предмету зобов'язання, виявлення даних при огляді місця події, отримання відповідей на запити та ін), дані, що підтверджують вчинення злочину організованою групою осіб.

Найбільш типовими слідчими ситуаціями для початкового етапу розслідування примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, вчинених організованими групами є наступні:

1. Ведеться активна підготовка членів організованої групи - з придбанням зброї, вибухових речовин, необхідних технічних засобів тощо - до скоєння примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань конкретної особи (боржника);

2. Відбувається безпосереднє вчинення членами організованої кримінальної групи примушування боржника до виконання чи невиконання цивільно-правового зобов'язання перед кредитором (при цьому кредитором у зобов'язанні може бути як учасник, або організатор злочинного формування, так і інша особа, яка зробила замовлення на здійснення групою примушування виконати певні дії кредитором);

3. Є факт вже закінченого примушування до виконання чи невиконання цивільно-правового зобов'язання, скоєного організованою групою.

Кожна з цих найбільш типових слідчих ситуацій включає в себе велику кількість слідчих ситуацій більш вузької спрямованості.

Для успішної боротьби з організованими злочинними формуваннями необхідно ефективно викриття якомога більшої кількості учасників та головних дійових осіб, тобто організаторів та керівного групи. Діяльність оперативних працівників і слідчих, перш за все повинна бути спрямована на злочинця взагалі і організатора зокрема. При розслідуванні примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань повинна приділятися першочергова увага вивченню персональних даних, зв'язків членів формування.

Одержано 16.11.2020

УДК 340.15(430)

Станіслав Юрійович ІВАНОВ,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0166-9016>

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ НІМЕЦЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧНОГО ПРАВА

Актуальність даної проблеми обумовлена тим, що у Німеччині в період середньовіччя не склалася система загально німецького права, натомість існувало право окремих територіальних об'єднань та міст. Правова система відрізнялася окремим комплексом правових норм, які стосувалися привілейованої верхівки суспільства. Традиційним був поділ права на ленне (яке корегувало відносини між сеньйорами та васалами), земське (регулювало земельні відносини), міське та канонічне. Дані види права регулювали різні відносини у залежності від того, до якого суспільного стану належить та чи інша людина. Існувало також кулачне право (яке регулювало право потерпілого на самозахист).

Швидкими темпами розвивалося земське право. До джерел цього права належали: постанови державних органів влади а також рішення графських судів. Завдяки розвитку земського права почали розвиватися норми цивільного, сімейного та інших галузей права.

Міське право було майже однаковим для усіх міст тому, що право яке діяло у найбільших містах запозичувалось іншими. Міста навіть створювали свої юридичні об'єднання у якому рада міст виконувала функції вищої інстанції. Так наприклад право міста Магдебург було чинним ще у 80 містах Німеччини та видано у 5 книгах [1]. У першій книзі містилися відомості стосовно міських суддів, визначалися сфери їхньої компетенції, права, обов'язки та ін. Друга книга містила питання, що стосувалися судочинства, у третій містилися різного роду позови, четверта регулювала норми сімейного права, п'ята містила усі інші питання, які не розглядалися у попередніх чотирьох книгах.

Характерною рисою правової системи Німеччини було те, що провідну роль у неї відігравало римське право. Починаючи з 1495 р. воно було визнано головним джерелом права в імперії.

У судочинстві домінували постулати римської правової школи. Загалом римське право діяло у Німеччині до 1896 р.

Із XIII ст. починаються спроби кодифікації правових звичаїв, серед яких найбільш відомим стає «Саксонське зерцало» [2]. Цей збірник складався із двох частин. У першій частині містилися норми земського права, яке упорядковувало: цивільні, карні та державно-правові відносини. Відповідно до цієї збірки кожна вільна людина мала право відстоювати свою позицію у судах. Крім цього, правовий статус визначався приналежністю до тієї чи іншої суспільної групи.

Друга частина містила норми ленного права та вирішувала відносини між привілейованими шляхетними людьми. Загалом у «Саксонському зерцалі» не містилося посилянь на римське та міське право, згадувалися лише норми канонічного права та право, яке використовувалося у інших землях.

«Саксонське зерцало» стало поштовхом для створення іншого збірника правових норм «Німецького зерцала».

Що стосується майнових відносин то вони упорядковувалися нормами земського права «Саксонського зарцала». До головних майнових об'єктів відносилися алод та інші види рухомого майна. Правом власності на землю володіли не тільки князі та графи а також представники вільного селянства. Земельні відносини у Німеччині як і в інших країнах західної Європи будувалися на головних принципах феодалізму. Ленне право визначалося певними особливостями серед яких варто відзначити право «очікування» ленна. Якщо одна людина отримала право володіти леном, інша людина, також могла претендувати на цей лен у випадку смерті законного власника та за умови, що у власника немає законних спадкоємців. Продаж ленна або його застава дозволялася лише за умови погодження власника.

Крім цього існувала традиція обов'язкового дарування найбільших імперських ленів князям, що у свою чергу позбавляло імператорів можливості приєднувати вільні лени до власного домену.

Різноманітними були також форми селянської власності у Німеччині. Вільні селяни працювали на землі феодала на умовах ренти грошової чи натуральної. При чому ці володіння могли бути по життєвими або спадковими.

Зобов'язальне право було врегульовано недостатньо. У «Саксонському зерцалі» існують згадки угод, позик, купівлі-продажу та зберігання. Угоди пов'язані із майном переважно укладалися у суді для того, щоб затвердити факт укладення. Всі угоди мали бути письмово підтвержені. Найбільш послідовно регламентувалися питання щодо заподіяння шкоди [3].

Шлюбно-сімейні відносини регулювалися за допомогою канонічного права. Відповідно до давнього звичаю купівля нареченої була змінена на сплату її батькові окремої суми грошей, яка віддавалася нареченій після шлюбної церемонії. Майном родини опікувався чоловік. «Саксонське зерцало» підтверджувало право чоловіка повністю керувати спільним майном. Жінка без дозволу чоловіка не мала права керувати родинним майном. У випадку розлучення дружина могла упродовж життя користуватися тією частиною майна, що їй надавав чоловік. Діти могли володіти майном виключно за погодженням власного батька.

Основні принципи спадкування були спрямовані на збереженні землі у руках чоловіків та мали становий характер. Відповідно до ленного права земля переходила тільки до одного з синів, натомість за земським правом весь спадок ділився між усіма родичами порівну. Право на спадок мали родичі включно до сьомого коліна, при чому перевага надавалася братам перед сестрами.

1532 р. було створено карне та карно-процесуальне укладення законів «Кароліна» під час правління Карла V, вона оголошувала верховенство імперського права над правом окремих територій. Разом з цим курфюрсти, князі та інші привілейовані члени суспільства зберігали свої права. «Кароліна» стала підґрунтям для формування загального німецького карного права [4].

У відповідності до «Кароліни» визначалися наступні види злочинів: державні (зрада, повстання, порушення мирної угоди), проти релігії, проти особистості, проти власності та ін. Покарання за скоєння злочинів поділялися на три групи: смертна кара, нанесення тілесних ушкоджень та осоромлюючі. Домінуючим у системі покарання був принцип залякування. Крім цього виокремлювалися пом'якшуючі та погіршуючі обставини. До пом'якшуючих належали: відсутність

мотиву, виконання службових обов'язків та не досягнення 14 річного віку. До важких обставин відносили: повторне скоєння злочину, характер завданої шкоди та злочини проти представників вищих станів суспільства.

Висновок. Таким чином, феодалне право досліджуваного періоду мало безліч власних особливостей, які відіграли ключову роль упродовж розвитку правової системи Західної Європи в цілому. При цьому для непривілейованих верств соціуму воно було правом експлуатації, яке відрізнялося такими характерними рисами як жорстокість, консерватизм, партикуляризм та ін. Але не дивлячись на усе це, саме у період середньовіччя було закладено фундамент у подальший процес формування та розвитку елементів права.

Список бібліографічних посилань

1. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
2. Сборник документов по всеобщей истории государства и права / Сост. К. Е. Ливанцева. Л., 1987. 483 с.
3. Саксонское зеркало. Памятник, комментарии, исследования / отв. ред.: В. М. Корецкий. М.: Наука, 1985. 270 с.
4. Історія держави і права зарубіжних країн: правові джерела / упоряд. Г. І. Трофанчук. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 352 с.

Одержано 13.11.2020

УДК 342.92

Володимир Олександрович ІВАНЦОВ,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2904-0466>;*

Катерина Олександрівна ЧИШКО,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8810-7950>*

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Євроінтеграційні прагнення України на шляху її розвитку як сучасної демократичної держави вимагають від її інституційної складової утвердження безкомпромісного порядку на території країни, забезпечення благополуччя населення та, як наслідок, вироблення і реалізації систематичних послідовних рішень, заходів та дій, спрямованих на підвищення рівня розвитку всіх соціально-важливих сфер, які в узагальненому розумінні є уособленням державної політики.

Разом з тим необхідно відзначити, що зміст поняття «державна політика» до сьогодні не уніфіковано про, що свідчать актуальні наукові дослідження. Зокрема, Е. Янг розглядає державну політику як «реакцію держави на реальні життєві потреби чи проблеми, тобто така політика намагається реагувати на конкретні потреби або проблеми суспільства чи суспільних груп, наприклад, громадян, недержавних організацій чи органів влади» [1, с. 5]. На думку Ю. В. Ковбасюка державна політика уособлює в собі «сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядок реалізації державно-політичних рішень (поставлених державною владою цілей) і системи державного управління розвитком країни» [2, с. 8].

Державна політика як багатогранна комплексна категорія, що об'єднує різноманітні організаційно-правові заходи, що формуються та реалізуються компетентними органами публічного адміністрування знаходить своє нормативне закріплення в спеціалізованих правових актах на

кшталт стратегій і програм різного рівня. Підтвердження зазначеного знаходимо в тезах, що належать В. В. Лобанову та О. В. Лавруку відповідно: «майже кожному політику можна пов'язати з певним законодавчим актом, але справжній зміст політики часто визначається агентством із делегованими повноваженнями» [3, с. 23]; «основними складовими державної політики, заходи яких певним чином мають вплив на розвиток суспільних процесів, є такі блоки: інституційний (державна, органи державної влади, політичні партії), нормативний (норми, положення, державні програми) й матеріальний (засоби для реалізації поставленої мети), а також рівні її здійснення — місцевий, регіональний, загальнодержавний, міжнародний» [4, с. 256-257]. Таким чином, в основу цих документів покладаються конкретні проблеми в той або іншій сфері, котрі потребують нагального вирішення, ставляться завдання, а також визначаються відповідні методи та способи їх досягнення. Стратегії, програми та інші подібні документи мають довготривалий характер, оскільки ухвалюються на декілька років. Аналогічний характер притаманний і заходам, котрі передбачається втілити в межах кожного правового акта. Об'ємність останніх, внаслідок закріплення численної кількості елементів (визначення проблем галузі, аналіз ситуації, що склалась, визначення мети, постановки цілей, опис стратегії, викладення чіткого переліку заходів і тому подібне), потребує не тільки систематичного викладення, а і закріплення фундаментальних спільних засад, які будуть об'єднувати ці всі елементи, виконуючи важливу функцію регулювання здійснення нормативно закріпленої державної політики. Між тим всупереч безспірної доцільності вироблення та регламентації таких засад, які в юриспруденції найчастіше називаються принципами, останні не враховуються в провідних нормативно-правових актах, на підставі яких реалізується державна політика в різних суспільно важливих сферах. Для прикладу зазначимо наступне.

З проаналізованих нами чотирьох державних стратегій (Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 № 1023-р, Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, затверджена указом Президента України від 20.05.2015 № 276/2015, Стратегія державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11.01.2018 № 10-р, Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 № 142-р, тільки одна опосередковано закріплює відповідні принципи на рівні окремих завдань. Так, у Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки вказано, що з метою удосконалення внутрішнього контролю необхідно впровадити проекти в цьому напрямі які спрямовуються на «посилення відповідальності керівників за управління і розвиток установи в цілому (управлінська відповідальність та підзвітність) та якісне виконання ними завдань з планування та організації діяльності, формування адекватної структури внутрішнього контролю, нагляду за здійсненням внутрішнього контролю та управління ризиками для досягнення мети, а рішення, зокрема фінансові, виконуватимуться з урахуванням принципів законності, економічності, ефективності, результативності та прозорості». Слід відмітити, що навіть зазначений перелік принципів не може охопити та врегулювати весь процес реформації фінансової сфери, а отже будь-яка державна політика, в тому числі в фінансовій сфері як і будь-якій іншій повинна ґрунтуватись на відповідних нормативно закріплених засадах (принципах), де основа роль повинна бути відведена загальноправовим, зокрема адміністративно-правовим принципам (зважаючи на специфіку та публічний характер галузі адміністративного права).

Висновок. Викладене дає підстави вести мову про те, що на сьогодні в умовах, коли в Україні необхідно будувати нові публічні проєвропейські державні інститути, швидко та ефективно реформувати провідні суспільні галузі та запроваджувати нові суспільні цінності державна політика повинна бути комплексною і послідовною, незважаючи на різні сфери реалізації. Тільки загальна спільна діяльність органів державної влади всіх рівнів у межах державної політики забезпечить якісне проведення реформаційних процесів, а тому нормативно-текстуальне принципів, на підставі яких буде втілюватись державна політика, на нашу думку, є надзвичайно актуальним питанням, що має не тільки теоретичне, а і прикладне значення.

Список бібліографічних посилань

1. Янг Е., Куїнн Л. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики: практичний посібник для радників з державної політики у Центральній і Східній Європі. К.: К.І.С., 2003. 120 с.
2. Державна політика: підручник / Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін [та ін.]. К.: НАДУ, 2014. 448 с.
3. Лобанов В. В. Государственная политика: раз работка и реализация: учебное пособие. М.: ГУУ, 2000. 114 с.
4. Лаврук О. В. Сутність поняття державної політики. *Університетські наукові записки*. 2018. № 3-4. С. 254-263.
5. Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 № 1023-р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 23. Ст. 808.
6. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 41. Ст. 1267.
7. Про схвалення Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.01.2018 № 10-р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 8. Ст. 317.
8. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 № 142-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 23. Ст. 659

Одержано 16.11.2020

УДК 349.6:504.062

Наталія Володимирівна ІЛЬКІВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін юридичного факультету

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3182-8391>

НАЦІОНАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА ГЕОПРОСТОРОВИХ ДАНИХ ЯК ОСНОВА ВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНИХ КАДАСТРІВ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Обґрунтованість, якість та ефективність прийняття різних управлінських рішень у галузі природокористування залежить від рівня достовірності й актуальності інформації. Однак, різноманіття об'єктів та суб'єктів природноресурсових відносин, що характеризує сучасну систему природокористування в Україні, зумовлює значний за обсягом масив інформації, що постійно змінюється та оновлюється, й, у свою чергу, призводять до складностей у її використанні. Збір, обробку, збереження, пошук, розповсюдження і використання цієї складної та багатоаспектної інформації можуть забезпечити лише автоматизовані інформаційні системи.

Супутникові технології, геоінформаційні системи з їх засобами інтегрування різноманітних даних та просторового аналізу допомагають контролювати та оцінювати довкілля методами та засобами, які ще недавно здавалися нереальними. Найефективнішими є технології, пов'язані з автоматизацією інформаційних процесів і з розвитком телекомунікаційних мереж [1, с.10].

Сучасний стан суспільного розвитку, поступова інтеграція України до світового товариства й вихід на міжнародні ринки обумовлюють активізацію діяльності з інформатизації екологічної сфери шляхом створення національної багаторівневої інфраструктури з управління геоекологічними даними.

Необхідність інтегрування геопросторових даних, які створюються різними органами державної влади і місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання усіх форм власності на

єдиній геодезичній і картографічній основі за єдиними технічними регламентами, забезпечення широкого доступу до геопросторових даних, розвитку ринку сучасної геоінформаційної продукції і геоінформаційних послуг відповідно до рекомендацій Директиви 2007/2/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 14 березня 2007 року із запровадження інфраструктури просторової інформації у Європейському Союзі (INSPIRE) зумовила необхідність створення, функціонування та розвиток національної інфраструктури геопросторових даних, що спрямована на забезпечення ефективного прийняття управлінських рішень органами державної влади та місцевого самоврядування, виключення дублювання робіт та витрат державного бюджету на створення геопросторових даних на усіх рівнях державного управління та місцевого самоврядування, задоволення потреб суспільства у всіх видах географічної інформації, інтегрування України до європейської та глобальної інфраструктури геопросторових даних.

У більшості держав світу розроблені й реалізуються програми створення національних інфраструктур геопросторових даних, що забезпечують постачання та використання геоінформаційних ресурсів. Деякі кроки в цьому напрямку вже зроблені і Україною. Так, Законом України від 13 квітня 2020 р. «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» [2] закладено правові засади створення й функціонування і розвитку національної інфраструктури геопросторових даних, що повинно сприяти виробництву і оновленню, обробленню і зберіганню, оприлюдненню і використанню геопросторових даних, іншої діяльності з такими даними.

До наборів (видів) геопросторових даних екологічного характеру законодавчо віднесені, зокрема: земельні ділянки та кадастрове зонування (сформовані земельні ділянки та їх частини, земельні угіддя, масиви земель сільськогосподарського призначення, кадастрові зони та квартали); гідрографія (водні об'єкти, болота, басейни водозбірні, гідрографічне та водогосподарське районування, водогосподарські системи, акваторії морських портів (портова акваторія), гідротехнічні споруди морських портів); природоохоронні території та об'єкти (території та об'єкти природно-заповідного фонду, їх функціональні та охоронні зони, території, зарезервовані з метою наступного заповідання, території та об'єкти екомережі, території Смарагдової мережі, водно-болотні угіддя міжнародного значення, біосферні резервати програми ЮНЕСКО "Людина і біосфера", об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО); рельєф; земний покрив (земельні угіддя (сільськогосподарські угіддя; землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом; ліси та інші лісовкриті землі; води; землі під житловою забудовою; землі під громадською забудовою; землі, що використовуються для транспорту; землі, що використовуються для технічної інфраструктури; землі під промисловою забудовою; землі, зайняті поточним будівництвом та відведені під будівництво; землі під сільськогосподарськими та іншими господарськими будівлями і дворами; землі, що використовуються для відпочинку та оздоровлення; землі під об'єктами та спорудами спеціального призначення); геологічна будова надр, геоструктурне районування; ґрунти; типи землекористування (функціональні зони), категорії земель за цільовим призначенням, види цільового призначення земель та земельних ділянок); служби моніторингу навколишнього природного середовища, результати спостережень і вимірювання стану довкілля та інші параметри екосистем; територіальні зони, зони регулювання, обмеження у використанні земель та облікові одиниці (частини території України, щодо яких здійснюються особливе регулювання та/або звітування на міжнародному, загальноєвропейському, національному, регіональному та місцевому рівнях; об'єкти поводження з відходами; обмеження у використанні земель (охоронні зони, зони санітарної охорони, санітарно-захисні зони, зони особливого використання земель, водоохоронні зони, прибережні захисні смуги, пляжні зони, смуги відведення, зони особливого режиму забудови, зони радіоактивного забруднення, зони надзвичайних екологічних ситуацій, спеціальні сировинні зони для виробництва сільськогосподарської продукції); зони природного ризику (зони надзвичайної екологічної ситуації, деградовані землі; атмосферні умови; метеорологічні географічні характеристики (погодні умови та їх вимірювання, опади, температура, вміст водяної пари, швидкість і напрям вітру); морські регіони (гідрографічні умови, шляхи руху суден, морські коридори, системи розподілу руху в територіальному морі, засоби навігаційного обладнання морських шляхів і акваторій); біогеографічні регіони (природно-сільськогосподарське, еколого-економічне, протиерозійне та інші види районування); природні оселища (біотопи); поширення видів

(географічний розподіл поширеності видів тварин і рослин у розрізі адміністративно-територіальних одиниць чи інших аналітичних одиниць); енергетичні ресурси (нафтогазопроєви, нафтогазоперспективні площі, структури, параметричні, пошукові, розвідувальні та експлуатаційні нафтові і газові свердловини, об'єкти альтернативної енергетики (гідроенергетичні, біоенергетичні, сонячні, вітрові енергетичні ресурси); мінеральні ресурси (родовища корисних копалин, гірські породи, руди, мінерали, підземні води, відпрацьовані родовища загальнопоширених корисних копалин).

Інформаційна інфраструктура у галузі природокористування реалізується у формі кадастрових систем. Незважаючи на істотні відмінності різних типів кадастрових систем, основними задачами, які повинна вирішувати будь-яка кадастрова система є забезпечення отримання достовірної семантичної та географічної інформації про об'єкти; формування різного роду кадастрової документації; надання інформації для вирішення різного роду кадастрових завдань.

Кадастри природних ресурсів є не просто набором даних про природні об'єкти, а системою відомостей, що уможлиблюють на підставі кадастрового обліку об'єктивне оцінювання стану кожного природного об'єкта. Кадастровий процес є діяльністю спеціально уповноважених органів державної влади та інших суб'єктів зі створення, формування та функціонування державних кадастрів природних ресурсів, спрямована на досягнення певного результату (в першу чергу формування, а в подальшому наповнення інформацією єдиної системи, що містить відомості про правовий, природний та господарський стан природних ресурсів), надання відповідної екологічної інформації, яка здійснюється на основі приписів, що містяться в процесуальних нормах екологічного права [3, с.6]. Будь-яке рішення, пов'язане з використанням природних ресурсів, ґрунтується на даних кадастрового обліку [4, с.5].

М.М.Бринчук наголошує: «важливо, щоб дані про якісні характеристики природних ресурсів, що містяться у відповідних кадастрах, були основою для прийняття рішень про надання природного ресурсу в користування» [5, с.347].

У складі національної інфраструктури геопросторових даних передбачено функціонування як національного геопорталу, так і геопорталів за галузевим охопленням, зокрема «Водні ресурси України», «Публічна кадастрова карта» (оприлюднюються відомості Державного земельного кадастру), «Мінеральні ресурси України», «Ліси України».

Єдиного державного кадастру природних ресурсів на сьогодні немає, що пояснюється тим, що природні об'єкти як об'єкти кадастру різні й потребують різних форм та методів кадастрового обліку. Хоча і слід зауважити наявність певних додаткових шарів, для прикладу в геопорталі «Водні ресурси України» - населені пункти України й кадастровий поділ. Тісний економічний й екологічний взаємозв'язок між природними ресурсами, єдність суті, ознак й цільового призначення кадастрів, що обумовлює взаємозв'язок й залежність між видами кадастрів природних ресурсів, дає підстави об'єднати їх в єдину систему природноресурсових кадастрів. Через формування єдиної системи природних кадастрів будуть узгоджені критерії й показники обліку природних ресурсів, запроваджені єдині підходи до їхньої економічної оцінки, уніфіковані завдання по використанню природних ресурсів на різних рівнях управління - на державному, регіональному й місцевому. Принцип інтегрування всієї кадастрової інформації і переведення її у цифровий стан передбачає запровадження єдиної геопросторової інформаційної бази даних.

Однак, переважання обліково-описової інформації свідчить лише про моніторингове спрямування геопорталів. Важливо також забезпечити інтерактивне спілкування користувача з геопорталом, що може відбуватися, для прикладу, через особистий кабінет, в якому можливий перегляд, зберігання інформації, а також подання заяв та можливість отримання дозволу на спеціальне водокористування, ін. Таким чином, слід розширити коло послуг, які можуть бути реалізовані через геопортали. Використання геопорталу повинно спрямовуватися не лише на об'єктивне подання інформації про природний об'єкт, своєчасне виявлення змін у стані природного ресурсу, гарантування мобільності доступу до геопросторових даних, але й створити можливості для отримання електронних послуг.

Висновок. Геопросторові дані, метадані та сервіси, оприлюднення, інша діяльність з якими та доступ до яких здійснюються у мережі Інтернет згідно із Законом України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних» включаються до складу державних кадастрів природних ресурсів.

Тож, просторовою основою ведення кадастрів природних ресурсів є базовий набір геопросторових даних. Об'єднання галузевих кадастрів у цілісну кадастрову систему уможливиться за допомогою інтеграції даних кадастрів на єдиній геопросторовій основі у єдиній державній системі координат.

Список бібліографічних посилань

1. Козлова Т.В., Шевченко С.О. ПС в кадастрових системах : навч. посіб. К. : НАУ, 2013. 129 с.
2. Про національну інфраструктуру геопросторових даних: Закон України від 13 квітня 2020 р. № 554-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-20>
3. Яремак З. В. Правове регулювання ведення державних кадастрів природних ресурсів: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.06. Івано-Франківськ-2009. 29 с.
5. Панас Р.М., Маланчук М.С. Кадастр природних ресурсів: навчальний посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 48 с.
6. Бринчук М.М. Экологическое право (право окружающей среды): Учебник для высших юрид. зав. М.: Юристъ, 2002. 439 с.

Одержано 14.11.2020

УДК 796.323.2(477)

Дар'я Володимирівна КАЗНАЧЕСВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7596-294X>;

Володимир Михайлович КАЗНАЧЕСВ,

старший викладач кафедри тактичної та

спеціальної фізичної підготовки факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Вітчизняна наука, освіта зазнає активних реформ, зумовлених соціально-історичними, політичними, міжнародними обставинами, що вимагає впровадження нових підходів до організації освітнього процесу, підвищення рівня викладання та навчання, спрямування роботи професорсько-викладацьких та студентських колективів на утвердження академічної доброчесності в кожній академічній студентській групі, кафедрі, структурному підрозділі – учасників і організаторів як освітнього так і науково-дослідницького процесу.

Завдання щодо підвищення академічної культури, утвердження чесності та етичних цінностей при здобутті вищої освіти і проведенні та оприлюдненні результатів науково-дослідної роботи чітко прописані в Законі України «Про вищу освіту» (2014). Слід зазначити, що відповідно до Закону України «Про освіту» (2017), відповідні зміни, уточнення було внесено і до Закону України «Про вищу освіту» (2014) на рівні Верховної Ради України і тепер ці зміни є нормативно-правовою основою втілення академічної доброчесності в життя. Вони знайшли нове обґрунтування (розкриття) у тлумаченні змісту академічної доброчесності (п. II, ст. 1, Закон України «Про вищу освіту»).

На сьогодні існування плагіату залишається однією із важливих проблем, до якої все більше уваги приділяється з боку науковців. Стрімкий розвиток Інтернету, комп'ютеризація населення сприяють проникненню плагіату до різних проявів людської діяльності, зокрема, у сферу освіти, промисловості, науки тощо. Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» під плагіатом розуміють оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору [1].

Однак ст. 21 зазначеного нормативно-правового акту перелічує випадки вільного використання твору без згоди автора, але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення, зокрема, для використання цитат (коротких уривків) з опублікованих творів в обсязі, виправданому поставленою метою, в тому числі цитування статей з газет і журналів у формі оглядів преси,

якщо воно зумовлено критичним, полемічним, науковим або інформаційним характером твору, до якого цитати включаються; вільне використання цитат у формі коротких уривків з виступів і творів, включених до фонограми (відеограми) або програми мовлення; використання літературних і художніх творів в обсязі, виправданому поставленою метою, як ілюстрацій у виданнях, передачах мовлення, звукозаписах чи відеозаписах навчального характеру тощо. Таким чином не будь-яке запозичення, відтворення тексту, твору є незаконним.

З метою гарантування якості освіти, формування довіри суспільства до системи та закладів освіти, постійного та послідовного підвищення якості освіти, Законом України «Про освіту» введено термін академічна доброчесність. Відповідно до п. 8 ч. 2 ст. 16 Закону України «Про вищу освіту», система внутрішнього забезпечення якості вищої освіти має забезпечувати «дотримання академічної доброчесності працівниками закладів вищої освіти та здобувачами вищої освіти». Одним із порушень академічної доброчесності є академічний плагіат.

Відповідно до ст. 42 Закону України «Про освіту» академічний плагіат - оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства [2].

Треба зазначити, що дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає:

- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;
- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;
- об'єктивне оцінювання результатів навчання.

З іншого боку, дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти становить:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; - надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації [3].

На сьогодні вирізняють такі основні різновиди академічного плагіату:

- дослівне запозичення текстових фрагментів без оформлення їх як цитат з посиланням на джерело (в окремих випадках некоректним вважають навіть використання одного слова без посилання на джерело, якщо це слово використовують в унікальному значенні, наданому цим джерелом);
- використання інформації (факти, ідеї, формули, числові значення тощо) з джерела без посилання на це джерело;
- перефразування тексту джерела у формі, що є близькою до оригінального тексту, або наведення узагальнення ідей, інтерпретацій чи висновків з певного джерела без посилання на це джерело;
- подання як власних робіт (дисертацій, монографій, навчальних посібників, статей, тез, звітів, контрольних, розрахункових, курсових, дипломних та магістерських робіт, есеїв, рефератів тощо), виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання [3].

Таким чином існують певні проблеми при розмежуванні понять «плагіат», «академічний плагіат», «самоплагіат», «помилки цитування» тощо. Однією з форм самостійної роботи студента є написання рефератів, курсових робіт, контрольних робіт тощо. Однак, на сьогодні, при аналізі робіт викладач все більше уваги повинен приділяти виявленню різноманітних запозичень внаслідок стрімкого зростання випадків академічного плагіату у студентських працях. Враховуючи обмеженість у часі, що виділяється на перевірку таких видів робіт, постає проблема оцінки якості суті самої роботи, що відходить на другий план, або потребує більшої кількості часу на перевірку.

Доцільно наголосити, що академічна доброчесність є важливим фактором успішності закладів вищої освіти, їх науково-педагогічних працівників, наукових і педагогічних працівників, а також випускників. На ній базується довіра колег, роботодавців, замовників освітніх і наукових послуг, грантодавців, інших партнерів, необхідна для належного ресурсного забезпечення якісної вищої освіти і наукових досліджень. Наявність ресурсів дає змогу залучати кращих студентів, викладачів і науковців, які формують репутацію університету, брати участь у цікавих і престижних освітніх, наукових та інших проектах, отримувати важливі для науки і практики результати досліджень. Таким чином, формується позитивний зворотний зв'язок, який посилює репутацію університету, його працівників і студентів та сприяє стійкому розвитку і конкурентоспроможності університету.

Так, можна підтримати думку В.Саценка, відповідно до якої «дієвими методами боротьби з плагіатом у країнах ЄС виступають: використання спеціальних програм для виявлення плагіату; розробка вищими навчальними закладами спеціальних інституційних політик боротьби з плагіатом; розробка національних вимог до проведення досліджень з цієї проблематики; наявність у багатьох навчальних програмах спеціальних курсів» [4].

Звичайно, впровадити принципи академічної доброчесності та отримати позитивний результат за кілька років не можливо, тому заходи для продовження розбудови ефективної системи забезпечення академічної доброчесності тривають.

Харківський національний університет внутрішніх справ перебуває у когорті найкращих закладів вищої освіти України, що сповідують дотримання принципів академічної доброчесності, заклад приділяє значну увагу додержанню правил та норм академічної доброчесності в освітньо-науковій діяльності.

Перший крок до цього вже проложено, сформовано електронний репозитарій наукових та навчально-методичних робіт професорсько-викладацького складу університету.

З 2016 року введено у дію Положення про систему внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти ХНУВС, що містить основні засади ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату. Також, відповідно до наказу ХНУВС, з 2019 року в університеті діє Положення про академічну доброчесність, в якому визначаються основні терміни, а також передбачено відповідальність за різні види порушень академічної доброчесності.

В університеті існують спеціальні процедури перевірки на наявність плагіату – так, підписано Меморандум про співпрацю з організацією ТОВ «Антиплагіат» та запроваджено антиплагіатну інтернет-систему за допомогою онлайн-сервісу Unicheck. Програма аналізує текст і видає відсоткове співвідношення оригінального і запозиченого тексту.

На сьогодні число користувачів сервісу становить близько 1,5 млн. у всьому світі. Сервіс пошуку плагіату Unicheck вже успішно використовують понад 90 українських та 350 іноземних навчальних закладів, зокрема у США, Іспанії, Бельгії, Нідерландах, Індії, Латинська Америка, Австралія та інші. Серед них: University of Tennessee (США), Universidad Rey Juan Carlos (Іспанія), Connections Education@Pearson (США), Universidad Complutense de Madrid (Іспанія), Western Governors University (США) та інші. Сервіс може працювати з текстами на 22 мовах у різних форматах (PDF, DOC, DOCX, XLS, XLSX, PPT, PPTX, ODT, ODS, ODP, RTF, PAGES, TXT, HTM, HTML, Google Docs via Google Drive). Він працює як у мережі Інтернет, так і в інтеграції з навчальними системами (Moodle, Canvas, Blackboard, Schoology, Google Classroom та ін.). Завдяки зручному функціоналу сервіс дозволяє порівнювати наукові роботи не тільки з інтернет-джерелами, але й академічною базою закладу освіти, а також з усіма документами в певному обліковому записі. Для перевірки однієї сторінки тексту Unicheck необхідно до 20 секунд, а працювати в ньому можна паралельно всім користувачам закладу. Окрім того, він не потребує надскладної технічної підтримки або ж новітнього обладнання. Для перевірки тексту на плагіат завдяки Unicheck необхідні комп'ютер, браузер і доступ до мережі Інтернет. Документи в Unicheck можна завантажувати з комп'ютера, Google Drive, OneDrive або Dropbox, а параметри пошуку текстових збігів налаштовувати індивідуально. Unicheck не тільки надає користувачам зручний інтерфейс та оперативні результати, але й дає можливість формувати власні цінові моделі, які відповідатимуть потребам і бюджету закладу.

Також для сприяння академічної доброчесності в університеті регулярно проводяться зустрічі з фахівцями, презентації, лекції, тренінги, майстер-класи.

Крім того, науково-педагогічні працівники університету приймають участь у багатьох заходах присвячених проблемам запровадження академічної доброчесності, наприклад, у науковому стажуванні для освітян «Академічна доброчесність» (м. Варшава, Польща), семінарі-тренінгу «Librarians vs plagiarism: питання академічної доброчесності» (м. Київ) тощо.

Важливим кроком на шляху формування нової академічної культури, стало запровадження інституційного репозитарія ХНУВС, який містить книги (монографії, підручники, навчальні посібники), наукові статті, звіти, автореферати дисертацій, дисертації, матеріали конференцій та періодичні видання у вільному доступі, (<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui>) а також функціонування бібліотечного порталу університету (<http://lib.univd.edu.ua>). Також працівники університету підвищують професійний рівень щодо питань академічної доброчесності, наприклад, проходження курсу підвищення кваліфікації «Академічна доброчесність» на онлайн платформі EDERA, або систематичного ознайомлення із інформаційними бюлетенями SIAD щодо зазначеної тематики.

У підсумку можна зазначити, що Харківський національний університет внутрішніх справ приділяє значну увагу додержанню принципів академічної доброчесності та їх популяризації. А його досвід в імплементації принципів академічної доброчесності свідчить про новий етап у розвитку академічної культури в українських вищих навчальних закладах, що базується на відкритості, доброчесності та свідомої відповідальності. Продовження впровадження академічної доброчесності допоможе підвищити конкурентоспроможність закладів вищої освіти України та сприятиме їх інтеграції до європейського та світового науково-освітнього простору.

Список бібліографічних посилань

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/page3>. (остання дата звернення 23.10.2019).
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 // Відомості Верховної Ради України. – 2017. - № 38-39 . ст. 380.
3. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності // Лист МОН України № 1/9-650 від 23.10.2018р. URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/62228 (остання дата звернення 23.10.2019).
4. Сацик В. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти? URL: <http://education-ua.org/ua/articles/930-akademichna-dobrochesnist-mifichnakontseptsiya-chi-dievij-instrument-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti> (остання дата звернення 23.10.2019).

Одержано 11.11.2020

УДК 34.018

Лідія Іванівна КАЛЄНІЧЕНКО,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4068-4729>

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ

Працівники Національної поліції України можуть бути загальним та спеціальним суб'єктом права. Як загальний суб'єкт права працівник Національної поліції України зобов'язаний виконувати всі вимоги норм права, що й інші суб'єкти права. Відповідно, до юридичної відповідальності працівник Національної поліції України як загальний суб'єкт права, притягується на єдиних фактичних, юридичних, процесуальних підставах, що й інші громадяни, особи без громадянства тобто. Як спеціальний суб'єкт права, працівник Національної поліції України, наділений відповідним обсягом державно-владних повноважень, тому й несе відповідний обсяг додаткової юридичної відповідальності.

На сторінках юридичної наукової літератури вчені-правознавці неодноразово давали визначення такому правовому явищу як юридична відповідальність працівників міліції [1, с. 425; 2, с. 365; 3, с. 88; 4, с. 82].

Поняття «юридична відповідальність працівників Національної поліції України» діалектично пов'язане з поняттям «юридична відповідальність». Зважаючи на загальнотеоретичні положення юридичної відповідальності, на наш погляд, доцільно *юридичну відповідальність працівників Національної поліції України розрізнати як інститут об'єктивного права та юридичну відповідальність як елемент змісту правовідносин.*

Юридична відповідальність працівників Національної поліції України як інститут об'єктивного права – це передбачені санкціями норм права, забезпечені можливістю застосування державного примусу, несприятливі наслідки особистого, майнового чи організаційного характеру, яких працівник Національної поліції України зазнає за вчинене ним правопорушення у передбаченому законодавством порядку.

Юридична відповідальність як елемент змісту правовідносин – це передбачені санкціями норм права вид і міра обов'язку працівника Національної поліції України зазнати позбавлення особистого, майнового, організаційного характеру у правовідносинах, що виникають з факту правопорушення.

Юридична відповідальність працівників Національної поліції України як конкретна суб'єктивна категорія виникає з моменту вступу особи на службу до лав Національної поліції України. Тобто, у суб'єкта права виникає юридична відповідальність як у працівника Національної поліції України, з моменту його вступу до службово-трудова правових відносин. Комплекс відповідних суб'єктивних прав і обов'язків, що формують правовий стан державного службовця органів системи Міністерства внутрішніх справ є змістом службово-трудова відносин. А, отже, юридична відповідальність працівника Національної поліції України є невід'ємним елементом його правового статусу.

У загальному вигляді *особливості юридичної відповідальності працівників Національної поліції України полягають у наступному:*

- по-перше, працівники Національної поліції України як особи, що перебувають на державній службі та виконують відповідні функції і завдання держави, мають більш високий рівень юридичної відповідальності, ніж інші громадяни. При цьому показово, що до працівників Національної поліції України можуть застосовуватися всі види юридичної відповідальності, що й до загальних суб'єктів права.

- по-друге, працівники Національної поліції України, як особи, що перебувають на державній службі та покликані служити суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, мають специфічний набір підстав юридичної відповідальності.

- по-третє, обсяг підстав юридичної відповідальності працівників Національної поліції України є ширшим, у порівнянні з обсягом підстав юридичної відповідальності загальних суб'єктів права.

- по-четверте, склад правопорушення працівника Національної поліції України є специфічним, тісно пов'язаним із його державно-владними повноваженнями.

Спеціальним нормативно-правовим актом, який прямо врегульовує діяльність працівників Національної поліції України, є Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VII «Про Національну поліцію». Стаття 19 цього законодавчого акту має назву «Види відповідальності поліцейських». Законодавець у положеннях зазначеного нормативно-правового припису визначає, що у випадку вчинення протиправних діянь *поліцейські несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, дисциплінарну відповідальність відповідно до закону* [5, с. 389–394].

Що стосується *матеріальної відповідальності*, то ч. 3 ст. 19 закону України «Про Національну поліцію» свідчить про те, що держава відповідно до закону відшкодовує шкоду, завдану фізичній або юридичній особі рішеннями, дією чи бездіяльністю органу або підрозділу поліції, поліцейським під час здійснення ними своїх повноважень [5, с. 389–394].

Використовуючи *буквальний спосіб тлумачення норми права*, закріпленої у ст. 19 Закону України «Про Національну поліцію», маємо підстави відзначити, що законодавець на нормативно-

правовому рівні, за вчинення поліцейським протиправного діяння під час виконання ним повноважень, визнає можливість притягнення його до чотирьох видів юридичної відповідальності: кримінальної, адміністративної, цивільно-правової, дисциплінарної.

Однак, враховуючи особливості розширеного тлумачення норм права, положення ст. 19 Закону України «Про Національну поліцію» дають підстави до числа видів юридичної відповідальності працівників Національної поліції України віднести і матеріальну відповідальність.

Про необхідність віднесення до числа видів юридичної відповідальності працівників Національної поліції України матеріальної відповідальності частково свідчать положення Постанови Верховної Ради України «Про затвердження Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі» [6]. Так, у пункті 1 цього Положення законодавець прямо вказує, що його дія поширюється на осіб рядового та начальницького складу Міністерства внутрішніх справ України.

У пункті 2 цього підзаконного нормативно-правового акту вказано, що відшкодуванню підлягає пряма дійсна шкода, заподіяна розкраданням, пошкодженням, втратою чи незаконним використанням військового майна, погіршенням або зниженням його цінності, що спричинило додаткові витрати для військових частин, установ, організацій, підприємств та військово-навчальних закладів для відновлення, придбання майна чи інших матеріальних цінностей або надлишкової виплати [6].

Таким чином, до працівників Національної поліції України можуть бути застосовані такі види юридичної відповідальності: кримінальна, адміністративна, цивільно-правова, матеріальна, дисциплінарна.

Список бібліографічних посилань

1. Шатрава С. О. Юридична відповідальність як гарантія забезпечення законності діяльності судової міліції. *Форум права*. 2009. № 2. С. 423–429. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09scodcm.pdf>
2. Кошиков Д. О. Юридична відповідальність підрозділів міліції громадської безпеки особливого призначення. *Митна справа*. 2015. № 5 (101). Ч. 2. С. 360–366.
3. Куліш А. М. Теоретико-методологічні засади юридичної відповідальності працівників податкової міліції. *Право і безпека*. 2002. № 4. С. 85–88.
4. Падалка О. А. Юридична відповідальність Національної поліції України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. № 20. С. 81–84.
5. Попов С. В. Юридична відповідальність працівників ОВС України. *Форум права*. 2010. № 2. С. 388–394. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10pcvrou.pdf>
6. Про затвердження Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі: постанова Верховної Ради України від 23.06.1995 № 243/95-ВР. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/243/95-%D0%B2%D1%80>

Одержано 13.11.2020

УДК 351.74(477):316.346.2

Людмила Сергіївна КАЦАЛАП,

*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем забезпечення діяльності поліції
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2740-1376>*

РЕАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Гендерна політика та питання гендерної рівності набувають особливого значення в сучасному суспільстві. Актуальність гендерної проблематики в Україні зумовлена, в тому числі, і євроінтеграційними процесами.

Конституцією України визначено, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах та не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками статі. Рівність прав жінок і чоловіків має забезпечуватися наданням рівних можливостей у громадсько-політичній, культурній діяльності, здобутті освіти, праці та винагороді за неї [1].

Забезпечення гендерної рівності в усіх сферах суспільного життя є невід'ємною частиною становлення України як держави, що дотримується демократичних принципів.

Міністерство внутрішніх справ України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку. Саме тому реалізація гендерної політики в діяльності органів системи МВС України потребує окремої уваги.

Висвітленню питань гендерної рівності у діяльності правоохоронних органів присвячені дослідження таких науковців, як Г.С. Буга, Т.С. Ганзицька, О.В. Горбачова, І.О. Грицай, К.Б. Левченко, О.А. Мартиненко, Я.В. Мацегора, І.І. Приходько, Н.В. Юр'єва та ін. Але не зважаючи на значний інтерес у наукових дослідженнях цього питання, наявність сучасних суспільних змін та викликів зумовлюють необхідність у більш детальному вивченні вже сформованих та перспективних напрямів реалізації гендерної політики в органах системи МВС України.

Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року закріплює необхідність удосконалення організаційних і правових основ для посилення протидії домашньому та гендерно обумовленому насильству, удосконалення організаційних механізмів забезпечення реалізації гендерної політики в діяльності органів системи МВС та впровадження комплексного гендерного підходу до політики розвитку кадрового потенціалу [2].

В Національному плані дій з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року, затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05 вересня 2018 року № 634-р [3], було сформовано ряд завдань, спрямованих на виконання рекомендацій, відповідальність за виконання яких була покладена на Міністерство внутрішніх справ України та Національну поліцію. Зазначені завдання спрямовані на удосконалення законодавства про відповідальність працівників правоохоронних органів за насильство щодо жінок і дівчат, зокрема домашнє насильство; забезпечення систематичного навчання з питань прав людини, зокрема прав жінок для працівників правоохоронних органів, в тому числі шляхом внесення змін до наявних та розроблення нових навчальних курсів з питань прав жінок та включення їх до навчальних планів закладів вищої освіти системи МВС та проведення навчань і тренінгів з питань прав людини, зокрема прав жінок, для працівників МВС; включення положень щодо дотримання прав людини, зокрема прав жінок до кодексу етичної поведінки працівників органів системи МВС; розроблення стандартів гендерної компетентності для кожного рівня вищої освіти в межах спеціальностей "Право", "Правоохоронна діяльність", "Міжнародне право" та затвердження їх як невід'ємної складової стандарту вищої освіти за зазначеними спеціальностями, тощо.

В 2019 році було затверджено План заходів Міністерства внутрішніх справ України з реалізації гендерної політики на період до 2021 року, в якому закріплено заходи з запровадження гендерного підходу в реформі МВС, урахування гендерних аспектів та розширення участі жінок у миротворчій та мирозахисній діяльності, запобігання і реагування на конфлікти та насильство проти жінок і дівчат, чоловіків та хлопчиків [4].

В Плані заходів з реалізації Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року [5] також значну увагу приділено питанням посилення боротьби з гендерно обумовленим насильством, розвитку спроможностей органів системи МВС щодо ефективної реалізації гендерної політики, в тому числі створення механізмів забезпечення рівних умов доступу жінок і чоловіків до служби/роботи, просування по службі або кар'єрного зростання в органах системи МВС до участі у робочих та консультативних органах, миротворчих операціях, цивільно-військовому співробітництві, а також протидії гендерно зумовленим правопорушенням на службі.

Враховуючи викладене, слід зазначити, що ряд нормативних документів, що були розглянуті складають основу реалізації гендерної політики в органах системи МВС України.

Але не дивлячись на наявну законодавчу базу та інтерес науковців до питань реалізації гендерної політики Концепцією комунікації у сфері гендерної рівності, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України 16 вересня 2020 року наголошується на існуванні низки проблем, пов'язаних з тим, що наявні в суспільному житті прояви нерівності, дискримінації за ознакою статі, насильства за ознакою статі та гендерні стереотипи нерідко замовчуються. Доволі поширеним є також хибне переконання, що гендерна тематика стосується лише жінок. Проблемою є і надзвичайно велика кількість сексистського та дискримінаційного контенту в інформаційному просторі [6].

У зв'язку з цим питання покращення розуміння в суспільстві суті та завдань державної гендерної політики та сприйняття її як невід'ємної складової демократичної та правової держави продовжують бути актуальними та потребують суспільної уваги.

Зважаючи на існуючі в українському суспільстві гендерні проблеми, до основних напрямів гендерної політики в органах системи МВС України сьогодні має бути віднесено саме навчання особового складу МВС з питань гендерної рівності та формування гендерної компетентності, підвищення рівня обізнаності та розуміння основних напрямів державної політики, переваг для українського суспільства, а також їх значення для розвитку нашої держави.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 № 1023-р // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-р>.
3. Національний план дій з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.08.2018 № 634-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2018-%D1%80#Text>
4. План заходів Міністерства внутрішніх справ України з реалізації гендерної політики на період до 2021 року: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26 квітня 2019 № 330
5. План заходів з реалізації Стратегії розвитку органів систем Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 693-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/693-2019-%D1%80#Text>
6. Концепція комунікації у сфері гендерної рівності: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1128-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2020-%D1%80#Text>

Одержано 16.11.2020

УДК 343.98

Василь Васильович КІКІНЧУК,

*кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри криміналістики, судової експертології та
домедичної підготовки факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2241-6384>*

СУЧАСНИЙ СТАН ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Конституцією України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. Однак, сучасний стан речей диктує складні умови реалізації державних програм за вказаним напрямом. Мова йде не лише про процес нормотворчої діяльності в

аспекті створення дієвих механізмів захисту конституційних прав і свобод громадянина України, але й про практичну реалізацію органами державної влади своїх обов'язків з їх охорони. Так, центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, є саме Національна поліція України [2]. Тому важливе значення має належна організація діяльності зазначеного органу, що є особливо актуальним в сучасних умовах його реформування у напрямі відходу від суто примусових методів роботи до виконання сервісних функцій.

Вирішення цього завдання є можливим за умови підвищення якості професійної підготовки кадрів для зазначеного відомства у закладах вищої освіти системи МВС України. У першу чергу в даному напрямі уявляється очевидною необхідність акцентувати увагу на підготовці фахівців з вищою освітою для підрозділів досудового розслідування. При цьому найбільш вагомим є набуття курсантами знань і умінь у таких галузях юридичних знань як кримінальне право, кримінальний процес і криміналістика. Особливе значення має також практичне спрямування навчального процесу.

Проте аналіз тенденцій зазначеного аспекту підготовки слідчих у ЗВО системи МВС України дозволяє виокремити як позитивні моменти, так і проблемні питання. До позитиву, безперечно, слід віднести багаторічний досвід фахової підготовки слідчих у відомчих закладах вищої освіти, створення належних умов щодо технічного і навчально-методичного забезпечення навчального процесу, а також навчання одночасно з проходженням курсантами служби в поліції, що сприяє адаптації до специфічних умов роботи на практиці [3, с. 271]. У свою чергу проблемні питання пов'язані із відсутністю системного підходу до формування навчальних програм підготовки слідчих і деякий відрив навчального процесу та наукових досліджень від потреб практики.

Як приклад розглянемо підходи щодо вивчення курсантами ЗВО системи МВС України криміналістики, яка, як відомо, є важливою для слідчого прикладною галуззю знань.

Останнім часом дослідники проблем реформування правничої освіти в Україні взагалі ставлять під сумнів можливість підготовки фахівців спеціальності «Право» у відомчих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання, головним чином, через формування у курсантів світогляду солдатів замість людиноцентризму та лібералізму. Але і вони визнають, що основоположною дисципліною у фаховій підготовці правоохоронців є криміналістика [4, с. 47]. Отже, навряд чи є потреба обґрунтовувати її значення у професійній підготовці слідчого. Але, на жаль, доводиться констатувати, що зазначена навчальна дисципліна поступово обмежується у першу чергу шляхом значного зменшення аудиторних годин, відведених у навчальних планах для її вивчення.

Так, наприклад, у 2007-2008 навчальному році курсанти (майбутні слідчі) третього курсу Харківського національного університету внутрішніх справ вивчали криміналістику в обсязі 190 аудиторних годин (90 годин – лекції, 100 годин – практичні заняття). У період 2010-2014 років у зв'язку з переходом від підготовки спеціалістів до бакалаврів на вивчення вказаної навчальної дисципліни відводилось 150 годин аудиторних занять (60 годин – лекції, 90 годин – практичні заняття). У червні 2015 року був затверджений Типовий навчальний план МВС України підготовки здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра за галуззю знань «Право» (08), за спеціальністю «Право» (081), яким на вивчення криміналістики відведено 100 аудиторних годин (30 годин – лекції, 70 годин – практичні заняття). Тобто кількість аудиторних годин загалом скоротилася приблизно на 33%, а лекційних занять на 50%. При цьому в підручниках з криміналістики, підготовлених у ЗВО системи МВС України, з даної навчальної дисципліни передбачено у Національній академії внутрішніх справ – 37 тем [5], Харківському національному університеті внутрішніх справ – 31 тема [6], у Львівському державному університеті внутрішніх справ – 43 теми [7]. Такий обсяг є цілком виправданим, адже для прикладу в підручнику з криміналістики, підготовленому фахівцями Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, викладено матеріал з 33 тем [8]. Якщо врахувати, що вивчення криміналістичної фотографії та відеозапису, криміналістичного дослідження слідів рук, транспортних засобів, зброї, документів, тактики огляду, допиту, слідчого експерименту та інших не може обмежуватись одним двогодним практичним заняттям, уявляється очевидним недостатність вищевказаного обсягу часу, передбаченого для засвоєння курсантами криміналістики в достатній мірі.

Не виправляє ситуацію і підготовка здобувачів ступеня вищої освіти магістра, які вивчають навчальну дисципліну «Особливості розслідування окремих видів злочинів» в обсязі 90 годин, з яких 50 годин становить аудиторна робота.

Таким чином, за десять років обсяг вивчення криміналістики курсантами відомчих закладів вищої освіти було скорочено майже вдвічі. Зазначений підхід навряд чи можна вважати таким, що йде на користь підвищенню якості підготовки слідчих і цілком слушним є висновок про те, що через півтора роки курсанти – здобувачі ступеня вищої освіти бакалавра за галуззю знань «Право», за спеціальністю «Право», закінчать ЗВО зі специфічними умовами навчання, отримають дипломи бакалавра та будуть призначені на посади до підрозділів досудового розслідування Національної поліції України, не вивчивши повністю криміналістики, не оволодіють базовими знаннями із розслідування злочинів, алгоритмами розслідування певних видів злочинів.

Основною причиною такого становища є непродумані кроки щодо введення для курсантів визначеного обсягу окремих навчальних дисциплін без урахування обмежень бюджету часу навчання в цілому, встановлених нормативними вимогами МОН України. У результаті збільшений обсяг викладання таких важливих для поліцейського навчальних дисциплін, як тактико-спеціальна підготовка, спеціальна фізична підготовка, іноземна мова та вогнева підготовка, призводить до скорочення інших, не менш важливих дисциплін, у тому числі криміналістики. Вказана ситуація наводить на думку про доцільність розмежування процесів спеціальної підготовки поліцейських і надання слідчим вищої юридичної освіти. Тому слід підтримати пропозиції щодо запровадження ступеневої підготовки, спочатку співробітника патрульної поліції, потім – слідчого [3, с. 272]. При цьому підготовка слідчих має здійснюватись із урахуванням першочергового вивчення саме прикладних юридичних дисциплін, важливих для даного роду практичної діяльності.

Підсумовуючи викладений матеріал, варто відзначити, що наведені вище шляхи удосконалення підготовки кадрів для слідчих підрозділів органів Національної поліції України дозволять знівелювати наявні прогалини у законодавчому забезпеченні реалізації окремими категоріями працівників своїх повноважень щодо забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-вр / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про Національну поліцію України : Закон України від 02.07.2015 № 580-19 / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. – Ст. 379.
3. Степанюк Р.Л., Лапта С.П. Щодо вдосконалення криміналістичної підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України. Збірник тез доповідей МНПК «Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917-2917 рр.)». Харків, 2017. С. 271-272.
4. Пацурківський П., Гаврилюк Р. Ціннісні виклики українській юридичній (правничій) освіті. *Право України*. 2017. № 10. С. 38-55.
5. Криміналістика: підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.
6. Криміналістика : підручник / [В. Д. Берназ, В. В. Бірюков, А. Ф. Волобуєв та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х. : ХНУВС, 2011. 666 с.
7. Криміналістика: навч. посібн. Р. І. Благута, Р. І. Сибірна, В. М. Бараняк та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. К.: Атіка, 2012. 496 с.
8. Криміналістика: підруч. / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. 5-те вид. перероб. та доповн. К.: Ін Юре, 2016. 640 с.

Одержано 13.11.2020

УДК 356.689(842)

Ольга Юріївна КИРИЧЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права та процесу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6085-6175>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ВИДІВ КВАЛІФІКАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Кваліфікація адміністративних проступків є фундаментом для призначення справедливого покарання правопорушника з боку уповноважених осіб та органів, адже надає змогу розмежувати адміністративні правопорушення з кримінальними проступками, злочинами та іншими видами правопорушень; вона має безпосередній вплив як на державні інтереси взагалі, так і на інтереси кожного конкретного громадянина, зокрема; шляхом забезпечення законності та правопорядку у суспільстві цей процес формує умови для ефективної розбудови правової держави та реформування правоохоронної системи.

Кожному виду адміністративного проступку має відповідати свій вид адміністративно-правової кваліфікації. Узагальнено адміністративно-правова кваліфікація залишається різновидом правової кваліфікації, яка являє собою юридичну оцінку усієї сукупності фактичних обставин справи шляхом віднесення конкретного випадку до певних юридичних норм. В основі правової кваліфікації знаходиться «конкретний випадок», а іншими словами – юридичний факт, який саме і досліджується в процесі адміністративно-правової кваліфікації [1, с. 198-199].

Аналізуючи наукові джерела адміністративно - деліктного права можна дійти до висновку, що процес кваліфікації адміністративного проступку, маючи оціночно-пізнавальні ознаки, відбувається у певних логічних формах. З точки зору формальної логіки та філософії, безпосереднє зіставлення у процесі кваліфікації вчиненого діяння як явища об'єктивної дійсності із ознаками абстрактного поняття делікту, є неможливим, як і використання щодо названих явищ філософських категорій відповідності чи тотожності. Абстрактне і конкретне розрізняються як за характером, так і за ступенем відповідності знання об'єктивній природі досліджуваних речей [2, с. 10].

Уповноважена особа, здійснюючи кваліфікацію адміністративного делікту, відображає у своїй свідомості певну правову норму у всіх її законодавчо сформульованих ознаках, утворює її поняття. Це поняття (відображені ознаки норми) накладається на відображувані у свідомості ознаки конкретного діяння, що має формальні ознаки адміністративного делікту. При цьому зіставлення відбувається лише за ознаками норми, і до уваги не береться множина додаткових характеристик діяння не передбачених нормою права. У процесі кваліфікації адміністративного делікту, попри можливе суттєве доказове значення великої кількості фактичних ознак вчиненого діяння далеко не всі з них беруться до уваги уповноваженим суб'єктом кваліфікації [3, с. 118]

З доктринальної точки зору **кваліфікація юридичних фактів за ознакою характеру наслідків**, котрі настають внаслідок існування певних обставин, це правова оцінка певних юридичних фактів, які можуть бути поділені на:

1) юридичні факти, що встановлюють право. З їх існуванням пов'язане виникнення правовідносин. Так, призначення на певну посаду слугує підставою виникнення правовідносин державної служби;

2) юридичні факти, що змінюють право. Наявність цих фактів тягне зміну правовідносин, що вже існують;

3) юридичні факти, що припиняють право. Це такі обставини, наявність яких тягне припинення правовідносин, що вже існують.

4) юридичні факти, що перешкоджають виникненню або трансформації права. Це обставини, наявність яких зумовлює правову неможливість виникнення, зміни, припинення тощо правовідносин. Наприклад, накладення на державного службовця дисциплінарного стягнення може бути перешкодою до отримання наступного рангу службовця тощо;

5) **юридичні факти, що призупиняють право.** Це може бути тимчасове позбавлення певних прав за адміністративне правопорушення. Наприклад, позбавлення права управління автотранспортними засобами на певний строк;

б) **юридичні факти, що поновлюють право.** До них належать обставини, наявність яких тягне відновлення прав, що існували раніше».

Адміністративно-правова кваліфікація у межах адміністративно-судового процесу – оцінка суб'єктом адміністративно-правової кваліфікації (адміністративним судом) юридичного факту (рішення, дії чи бездіяльності), який визначається в адміністративному позові як порушення, а сама оцінка полягає у встановленні наявності чи відсутності порушення прав, свобод та інтересів позивача. **Адміністративно-правова кваліфікація в межах адміністративного процесу як діяльності суб'єктів владних повноважень при здійсненні ними владних управлінських функцій** – оцінка суб'єктом адміністративно-правової кваліфікації (суб'єктом владних повноважень) у позасудовому порядку юридичного факту (рішення, дії чи бездіяльності), який визначається в зверненні як адміністративне порушення, а сама оцінка полягає у встановленні наявності чи відсутності порушення прав, свобод та інтересів суб'єкта звернення.

Якщо розглядати питання **кваліфікації адміністративних деліктів, що вчиняються юридичними особами**, слід зазначити наступне. Законодавство про адміністративну відповідальність фізичних осіб є систематизованим і складається з КУпАП України, навколо якого групуються інші закони, що її встановлюють та регулюють. Натомість законодавство про адміністративну відповідальність юридичних осіб є несистематизованим і складається із сукупності законів і підзаконних нормативних актів. Єдиного систематизованого законодавчого акту, який би врегулював зазначене питання, в Україні поки що не створено.

Можна зробити висновок, що юридичний факт, який підлягає кваліфікації, призводить до виникнення низки нових юридичних фактів, а логіка їх виникнення обумовлена чинним законодавством. По суті це і є провадження в справах про адміністративні правопорушення, де на кожній стадії здійснюється адміністративно-правова кваліфікація відповідним суб'єктом такої кваліфікації, але в основі кваліфікації знаходиться один і той самий юридичний факт.

Список бібліографічних посилань

1. Гуржій А. В. Сутність і значення адміністративно-правової кваліфікації. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 197–201
2. Стороженко О.М. Адміністративно-правова кваліфікація зловживань монополієм (домінуючим) становищем на ринку: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.М. Стороженко ; Нац. аграр. ун-т. К., 2007. 19 с.
3. Білас Ю. Ю. Європейські стандарти прав людини в контексті правозастосування сучасної України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Білас Юлія Юліанівна. К., 2011. 228 с.

Одержано 14.11.2020

УДК 349.6

Ірина Валеріївна КИРСЬВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5447-4314>

ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ПІДСТАВА ПРИМУСОВОГО ПРИПИНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Згідно статті 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» екологічна безпека – це такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я

людей. Екологічна безпека гарантується громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів [1]. Беззаперечно, заходи щодо забезпечення екологічної безпеки пронизують практично всі норми, що забезпечують правове регулювання використання природних ресурсів. Особливо важливими є забезпечення екологічної безпеки при використанні природних ресурсів суб'єктами господарювання. На думку М. Хилько, екологічна безпека встановлює порушений взаємозв'язок людини і природи та гармонізує їх співіснування, а також сприяє розміреному, розумному використанню природних ресурсів людиною. В основі екологічної безпеки лежить фактор надійної захищеності природи від негативного впливу людства, та охорони людства від руйнівних наслідків його ж дій, пов'язаних з нормальними умовами проживання на планеті [2, с. 23]. Доцільно погодитися з думкою вказаного автора стосовно того, що метою екологічної безпеки вочевидь є гармонізація відносин суспільства та природи, що особливо актуальне значення має для відновлення природних ресурсів, які використовуються в процесі господарської діяльності.

Використання природних об'єктів в процесі господарювання є необхідною умовою функціонування більшості сфер народного господарства. При цьому саме якісне, раціональне (економне, бережливе) використання конкретних природних об'єктів є передумовою забезпечення екологічної безпеки в сфері господарської діяльності.

Порушення вимог екологічної безпеки під час використання природних ресурсів при здійсненні господарської діяльності за деяких передбачених природноресурсовим законодавством підстав призводить до примусового припинення такого природокористування. В якості прикладів можна навести окремі положення природноресурсових кодексів. Згідно статті 78 Лісового кодексу України право використання лісових ресурсів припиняється в разі використання лісових ресурсів способами, які негативно впливають на стан і відтворення лісів, призводять до погіршення навколишнього природного середовища [3]. Означене безпосередньо пов'язано з таким поняттям, як «екологічна відповідальність».

Тому уявляється важливим звернути увагу на можливість виділення примусового припинення права спеціального природокористування суб'єктів господарювання в якості самостійного виду юридичної відповідальності.

В літературі з цього приводу не існує єдності. Так, земельно-правову відповідальність визнає А.Берлач, під якою він розуміє примусове припинення прав на земельну ділянку шляхом її безоплатного вилучення (без повернення вартості землі власнику) [5, с. 22]. На думку О. Колбасова, примусове припинення права водокористування як захід відповідальності за правопорушення, з точки зору правової кваліфікації цього заходу, може розглядатися «як специфічний різновид юридичної відповідальності за порушення прав та обов'язків водокористувачів, як водно-правова відповідальність» [7, с. 220].

Слід зазначити, що таке розуміння земельно-правової або водно-правової відповідальності цілком закономірно пов'язано зі згадуванням в літературі особливої еколого-правової відповідальності. В. Андрейцев виділяє еколого-правову (превентивну) відповідальність, яка застосовується виключно до юридичних осіб у вигляді таких санкцій, як обмеження, зупинення чи припинення їх діяльності внаслідок порушення ними вимог екологічної безпеки, екологічних нормативів, стандартів або в разі перевищення лімітів використання природних ресурсів [8, с. 194]. Не зупиняючись на дослідженні наукових позицій стосовно справедливості існування превентивної (позитивної) та ретроспективної видів юридичної відповідальності, вбачається за доцільне погодитися з тією думкою, що на відміну від загально-соціальної позитивної відповідальності, юридична відповідальність завжди ретроспективна [9, с. 8]. На думку Ю.С.Шемшученка, еколого-правова відповідальність виступає в якості комплексу найбільш широко застосованих у цій сфері заходів адміністративної, кримінальної, матеріальної (майнової) та дисциплінарної відповідальності; підпорядкована закономірностям правового регулювання цих самостійних видів юридичної відповідальності. Тому доцільно погодитися з думкою згаданого автора про те, що еколого-правова відповідальність не може бути визнаною самостійним видом юридичної відповідальності [10, с. 155].

Слід підкреслити дійсну схожість примусового припинення прав громадян на природні об'єкти внаслідок неправомірної поведінки їх суб'єктів з юридичною відповідальністю.

Юридична відповідальність виступає в якості передбачених законом наслідків негативного характеру, які з необхідністю настають внаслідок рішення уповноважених органів у особи, яка здійснила порушення вимог, встановлених законодавством.

У примусовому припиненні права спеціального природокористування суб'єктів господарювання на природні об'єкти, яке пов'язано з неправомірною поведінкою, порушенням вимог екологічної безпеки, дійсно можливо виділити певні риси, що мають схожість з юридичною відповідальністю, а саме: настає у випадках, передбачених законом; має негативний характер для названих осіб, оскільки пов'язано з примусовим припиненням їх повноважень щодо конкретних природних об'єктів.

Вбачається за доцільне підтримати позиції тих вчених, які заперечують проти виокремлення згаданого примусового припинення прав на природні об'єкти у самостійний різновид юридичної відповідальності.

Висновок. Представляється, що примусове припинення спеціального природокористування суб'єктами господарювання внаслідок їх неправомірної поведінки, зокрема порушення вимог екологічної безпеки, являється не самостійним видом екологічної або земельної, водної чи іншої юридичної відповідальності, а особливою еколого-правовою санкцією в складі механізму еколого-правового стимулювання позитивної поведінки суб'єктів прав на природні об'єкти. Слід зауважити, що можливим є класифікація названих еколого-правових санкцій залежно від виду прав на природні об'єкти, де вони застосовуються; тобто можливо виділення, відповідно, земельно-правової санкції, водно-правової, надро-правової, лісо-правової тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 26 червня 1991р. №1264-VII. Відомості Верховної Ради. 1991. № 41. Ст. 546.
2. Хилько М.І. Екологічна безпека України: Навчальний посібник. Київ. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2017. 267 с.
3. Лісовий кодекс України. Закон України від 21.01.1994. № 3852-XII. Відомості Верховної Ради України, 1994, № 17, ст.99
4. Берлач А. Проблеми юридичної відповідальності за нераціональне використання землі в сільському господарстві України. Економіка. Фінанси. Право. 2000 № 8. С. 20-23.
5. Колбасов О.С. Теоретические основы права пользования водами в СССР. М. Изд-во «Наука». 1972. 228 с.
6. Андрейцев В.І. Екологічне право: Курс лекцій: Навч. Посібник для юрид. фак. Вузів. Київ. Вентурі. 1996. 208 с.
7. Шемшученко Ю.С., Розовський Б.Г., Мунтян В.Л. Юридическая ответственность в области охраны окружающей среды. Киев. Наукова думка. 1978. 279 с.
8. Шемшученко Ю.С. Правовые проблемы экологии. Киев: Наукова думка. 1989. 232 с.

Одержано 11.11.2020

УДК 343.132.2

Віктор Миколайович КИСЕЛЬОВ,

*старший викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДОКАЗУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Згідно положень ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до

відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [1].

Виконанню передбачених ст. 2 КПК України завдань перш за все сприяє успішне та своєчасне розслідування кримінальних правопорушень, що є неможливим без чіткого й однозначного розуміння суб'єктами доказування, якими є слідчий, прокурор, слідчий суддя та суд такої правової категорії, як предмет доказування.

Поняття «предмет доказування» є одним із найважливіших у теорії кримінально-процесуального доказування, оскільки це питання про те, що саме підлягає доказуванню у кримінальному судочинстві, а тому від правильного визначення предмету доказування залежить забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінального провадження і його судового розгляду [2].

Кримінально-процесуальне доказування – це здійснювана в правових і логічних формах частина кримінальної-процесуальної діяльності органів досудового розслідування, прокуратури і суду, що полягає у висуванні можливих версій щодо системи юридично-значущих обставин кримінального провадження, у збиранні, перевірці та оцінці доказів за цими версіями, а також в обґрунтуванні на досудовому розслідуванні достовірного висновку про доведеність вини особи та його подальше обстоювання у судових стадіях процесу. Згідно ч. 2 ст. 91 КПК України доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [3].

У ч.1 ст. 91 КПК України наведено перелік обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, а саме: 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинувачуваного у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив, мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання[1].

Безпідставне розширення предмета доказування тягне загромождження кримінального провадження фактами й обставинами, що не мають суттєвого значення для його вирішення, а також до необґрунтованого затягування строків досудового розслідування й судового розгляду. У той час обмеження предмета доказування призводить до неповноти та односторонності досудового розслідування та судового розгляду, що може призвести до постановлення виправдовувального вироку через недоведеність винуватості особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, до скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції тощо. Отже, доказуванню повинні підлягати виключно ті обставини, що мають значення для вирішення кримінального провадження[2].

Доказування має важливе кримінально-правове та кримінально-процесуальне значення.

Кримінально-правове значення доказування полягає в тому, що: 1) завдяки доказуванню встановлюється, чи мало місце кримінальне правопорушення та якою є його кваліфікація; 2) доказування гарантує реалізацію кримінальної відповідальності [3].

Кримінально-процесуальне значення доказування проявляється в тому, що: 1) правильне його здійснення дає змогу забезпечити реалізацію прав і законних інтересів усіх учасників кримінального процесу; 2) усі питання, що виникають під час кримінального провадження, можна вирішити лише на підставі достовірно встановлених під час доказування обставин; 3) участь у доказуванні зацікавлених суб'єктів є гарантією реалізації засад кримінального процесу (зокрема, змагальності, забезпечення права на захист, презумпції невинуватості); 4) докази є підставою для прийняття всіх процесуальних рішень у кримінальному провадженні [3].

Елементами процесу доказування є збирання, перевірка та оцінка доказів.

Збирання доказів – це врегульована КПК України діяльність сторін кримінального провадження, яка полягає в пошуку, виявленні й фіксації у встановленому порядку матеріальних та

ідеальних слідів кримінального правопорушення або інших фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження. Воно здійснюється: сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому ч. 1 ст. 93 КПК України [3].

Відповідно до ч. 2 ст. 93 КПК України способами збирання доказів та їх процесуальних джерел для сторони обвинувачення є: 1) проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; 2) витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок; 3) проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України [1].

Відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК України основним способом збирання доказів стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи є витребування та отримання від органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок. На практиці цей спосіб застосовується переважно захисником підозрюваного, обвинуваченого, яким може бути тільки адвокат, який відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» має право звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб за їх згодою. У результаті застосування зазначеного способу також отримуються предмети з документами, але вони набувають процесуального статусу документів-доказів або речових доказів лише після їх огляду слідчим, проведення експертного дослідження та належного процесуального оформлення.

Згідно ч. 2 ст. 9 КПК України прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень, а тому обов'язковим елементом доказування є перевірка доказів, яка передує їх оцінці. Перевірка доказів – це діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду з ретельного, всебічного й об'єктивного визначення достовірності фактичних даних і доброякісності джерел їх отримання для правильного встановлення обставин кримінального провадження. Перевірці підлягають як фактичні дані, так і їхні процесуальні джерела; як кожний доказ окремо, так і у сукупності з іншими доказами. Перевірку доказів здійснюють слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд, від яких залежить прийняття процесуальних рішень, а інші учасники кримінального провадження лише беруть участь у перевірці доказів.

Перевірка доказів здійснюється: 1) за допомогою логічно-розумової діяльності, яка полягає у аналізі і дослідженні змісту кожного доказу окремо з позицій його повноти, несуперечності, логічної послідовності, а також у зіставленні з іншими доказами; 2) шляхом проведення нових чи повторних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Оцінка доказів – це розумова (логічна) діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, яка полягає в тому, що вони за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ч. 1 ст. 94 КПК України).

Внутрішнє переконання – це тверда впевненість, що склалася у слідчого прокурора, слідчого судді, судді в тому, що ними дано правильну оцінку всім наявним у кримінальному провадженні засобам доказування і всім встановленим фактам, і те, що отриманий таким шляхом висновок з усіх питань, які виникли в кримінальному провадженні, є єдино правильним.

Оцінка доказів спрямована на з'ясування таких обставин: 1) чи стосуються зібрані фактичні дані предмету доказування; 2) чи достатньо зібраних доказів для достовірного висновку про

обставини, які становлять предмет доказування; 3) чи зібрані докази становлять собою достовірну і повну інформацію про вчинене кримінальне правопорушення.

Оцінка доказів здійснюється також і учасниками кримінального провадження (підозрюваним, обвинуваченим, їх захисником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, їх представниками), однак така оцінка для слідчого, прокурора, слідчого судді, суду носить рекомендаційний характер.

Характерним є те, що кримінально-процесуальний закон наперед не визначає сили і значення доказів. Навпаки, сила, значення та достовірність того чи іншого доказу визначаються щоразу слідчим, прокурором, слідчим суддею та судом. Так, висновок експерта не є обов'язковим для слідчого, прокурора, слідчим судді та суду, оскільки, якщо до того є відповідні підстави, вони мають право не погодитися з висновками експерта. Так, визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї вини не може розглядатися як доказ, що має особливе значення [3].

Основні положення оцінки доказів є єдиними для всіх етапів кримінального провадження і передбачені у ч. 1 ст. 94 КПК, згідно якої: слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення». Згідно ч. 2 ст. 94 КПК жоден доказ не має наперед встановленої сили [1].

Висновок. Кримінально-процесуальне доказування пронизує всі стадії застосування норм кримінального процесуального права і є його основним змістом, його складовою частиною. Про об'єктивну істину в кримінальному процесі можна вести мову як про пізнавальний ідеал, якого треба прагнути, але не завжди досягають. Нормативно визначити мету та межі доказування неможливо – врегулювати можна тільки шлях до їх визначення та досягнення, яким є процедура доказування. Готових джерел доказів, тобто показань, висновків експертів, речових доказів, документів у природі не існує і існувати не може: об'єктивно існують лише матеріальні та ідеальні сліди кримінального правопорушення, в яких міститься необхідна інформація. Однак ця інформація ще не є доказом і лише під час пізнавально-посвідчувальної діяльності чітко визначених кримінально-процесуальним законодавством суб'єктів доказування, що наділені відповідними повноваженнями і які діють у встановлений законом спосіб, такій інформації надається належна процесуальна форма, у результаті чого і виникають та формуються докази. Реалізація норм кримінального процесуального права під час правозастосування у значній мірі можлива тільки шляхом здійснення кримінально-процесуального доказування. Говорячи про процес доказування у кримінальному провадженні перш за все мається на увазі те, що вирішується доля людини, а тому від того, наскільки ретельно і правильно буде зібрано та оцінено весь доказовий матеріал, залежить правильність і законність судового рішення у кримінальному провадженні.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України ((Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88, із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. О.В. Баганець. Поняття і значення доказування у кримінальних провадженнях про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Стаття//Форум права – 2015 - №1- с.18-23. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_1_5.pdf/
3. Кримінальний процес : підруч. / Бойко О.П., Гаркуша А.Г., Захарко А.В., Литвинов В.В., Рогальська В.В., Сербін М.М., Солдатенко О.А., Федченко В.М., Черняк Н.П./ кер. авт. кол. д-р юрид. наук, доц. Кобзар О.Ф. – Ч. 1 «Досудове провадження». – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017 –337с.

Одержано 16.11.2020

УДК 37.018.43:657

Назар КІСЕЛЬОВ,

курсант навчальної групи ТМдбср-19-3

відділення планування навчального процесу фахової підготовки навчального відділу

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

В даний момент ситуація, що склалася у світі диктує свої умови на навчальні процеси. В цьому варто шукати плюси та виводити загальні тенденції для розуміння і користування. Озираючись назад ми можемо зробити висновок про те, що відбувається зараз, а вивчати зараз потрібно для того, щоб краще розуміти, що буде завтра. Ще рік тому, «дистанційку» ми всі називали «заочним навчанням», а сьогодні такий формат вже нікого не дивує. Та повністю адаптуватися до «нового» світу, нам поки не вдається. І хочеться зрозуміти чому.

За даними eLearning Industry, тільки в проміжок з 2001 по 2017 рік ринок електронних освітніх рішень виріс на 900%. Можливість навчатися дистанційно приваблює багатьох, і в найближчі роки частка студентів, які здобувають освіту дистанційно, буде тільки зростати, адже інструментів для організації такого навчання з кожним днем все більше. Система освіти адаптується під нові виклики, а технології допомагають бути завжди «на зв'язку» з часом. [1]

З власного досвіду, після роботи з подібною системою навчання можна виділити певні позитивні сторони: зменшення стресу та більш комфортна робота, інформація подається чіткіше і організовано, при цьому присутня індивідуалізація в роботі і взаємодіях. З'явилося більше вільного часу. Навчаючись віддалено людина не залежить від транспорту. Крім економії грошей, це дозволяє зберегти масу вільного часу, який можна використовувати у власних цілях.

Можливість працювати в комфортній обстановці-перевага віддаленої роботи – можна вставати пізніше, немає необхідності поспіхом збиратися і їхати через все місто на навчання. Віддалення від «шкільної» атмосфери з її шумом і метушнею покращує душевний стан курсантів та викладачів і допомагає їм сконцентруватися на важливих аспектах роботи.

Важливі фактори актуальності знань і переведення інформації в діджитал сприяє загальній тенденції розвитку та відповідності часу, адже незабаром, конспекти будуть не потрібні, а для вивчення будь-якої з тем, ми можемо звернутися до джерел в інтернеті. Це швидкий спосіб отримання інформації, її обробки та адаптації під конкретні умови для всіх учасників процесу.

Отже, позитивні сторони дистанційного навчання:

1. Гнучкість і доступність, унікальна можливість підлаштувати темп і місце навчання під себе.

2. Знижується психічне і фізичне навантаження.

3. Розвиваються навички самоосвіти.

4. Економія грошей і часу.

5. Актуальність знань.

Але в той же час відчувається велика частина недоліків у використанні дистанційного навчання, які можуть здаватися мінусами.

Така проблема, як відсутність живого спілкування з однолітками та викладачами, виливається у відсутність соціалізації та відношенням до ком'юніті. В такому форматі засвоєння soft skills буде явно поступатися, але разом з цим з більшою ефективністю буде опановуватись hard skills.

Питання організації часу та самоконтролю: в комфортних умовах можна втратити межу між робочим і вільним часом. Ця проблема може бути сприйнята, як мінус, але поліпшення особистих якостей менеджменту, в подальшому допоможе краще планувати і розпоряджатися часом.

Всі ми по-різному сприймаємо і засвоюємо інформацію. Є аудіали, візуали, дискретні, кінестетики. Дослідження доводять, що більшість дітей - кінестетики, пізнають світ через практичний досвід. В онлайні, як правило, не існує практики – одні лише дані, які потрібно якось обробити і

засвоїти. Звідси можна зробити висновок, що варто задіяти різні форми донесення інформації курсантам, такі, як візуальні, аудіо та практичні розмови з викладачем для засвоєння інформації. Тому що, практики в діджитал-навчанні мало. [2]

Для ефективного навчання курсанту потрібна людина, якій вони довіряють і в присутності якої не бояться зробити помилку. Ця людина повинна бути здатна створити ефект безпечного простору, формувати і підтримувати динаміку групи. Це впливає на цілісність і магію навчального процесу.

З конкретних мінусів, а точніше недоліків в дистанційному навчанні можна виділити такі:

1. Недолік особистого спілкування.
2. Відсутність соціалізації та відношення до ком'юніті. Відсутність живих контактів та соціальних зв'язків.
3. Неможливість придбання soft skills.
4. Мало практичних занять.

Висновок. Чимало викладачів вже встигло оцінити всі плюси і мінуси віддаленого навчання. І, якщо придивитися, переваги у цієї системи все ж більше. З кожним роком все більше студентів буде здобувати освіту дистанційно, а звичні офлайн-практики будуть приймати все більше цифровий вигляд.

Дистанційне навчання грає все більшу роль у модернізації освіти, відкриває студентам доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, дає зовсім нові можливості для творчості, знаходження і закріплення різних професійних навичок, а викладачам дозволяє реалізовувати принципово нові форми і методи навчання із застосуванням концептуального і математичного моделювання явищ і процесів. Система дистанційної освіти може і повинна зайняти своє місце в системі освіти, оскільки при грамотній її організації вона може забезпечити якісну освіту, що відповідає вимогам сучасного суспільства сьогодні. [3]

Потрібно підібрати висококваліфікованих спеціалістів із сфери ІТ-технологій, які допомагатимуть викладачам із певних дисциплін створювати відповідні on-line курси. І, мабуть, зрозуміти найголовніше, що дистанційне навчання тільки для самодисциплінованих, мотивованих, чесних, насамперед, із собою та своєю совістю студентів, які хотіли б навчатися без хитрувань. Все, чого ми навчимося зараз, стане безцінним професійним багажем в майбутньому і допоможе нашій кар'єрі.

Список бібліографічних посилань

1. Дистанційне навчання – старт із сьогодення в майбутнє: збірник науково-методичних праць II всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 19 травня 2016 р., Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – 255 с.
2. osvitoria.media, Ірина Зарецькая-Котруце, керівник DEC Camp
3. Дистанційне навчання, як сучасна освітня технологія. [Електронний ресурс] : матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2017 р.) / відп. ред. Л.Б. Ліщинська. – Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. – 102 с

Одержано 16.11.2020

УДК 339.92

Кристина Володимирівна КИСИЛЬОВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін

факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6872-5209>

УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Україна прагне стати частиною європейської спільноти для поліпшення життя в політичній, економічній і соціальній сферах. Цей шлях зумовлений певними проблемами (корупція, застаріле виробництво, низький рівень правової культури тощо). Саме Євроінтеграція являє собою цивілізаційний вибір України.

Європейська інтеграція для України являє собою перш за все шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед на ринок ЄС. Як невід'ємна частина Європи Україна орієнтується на діючу в провідних європейських країнах модель соціально-економічного розвитку.

Утворення Європейського Союзу – складний, багатоетапний процес, під час якого країнам-учасникам довелося розв'язати гострі економічні, соціальні, політико-правові проблеми, відшукувати адекватні відповіді на виклики часу. Серед актуальних тем українських видань питання європейської інтеграції посідає особливе місце. Мабуть, немає в Україні іншого питання, у якому всі структури влади та переважна частина політикуму настільки солідарні, як наш європейський вибір. Про його цінність, важливість, стратегічність заявляють уже багато років політики. В умовах політичного суперництва відбувається підготовка нової угоди співпраці між Україною і ЄС, яка підносить європейську інтеграцію до рангу державної ідеології, покликаної так чи інакше об'єднати країну.

Обговорення питання орієнтирів зовнішньополітичного курсу України має значну джерельну базу. Але матеріали, що стосуються цього аспекту, переважно спрямовують свою аргументацію на економічно-матеріальний або глобально-безпековий бік переваг європейської стратегії України. Переважна більшість публікацій висвітлює європейський напрям зовнішньої політики України, стан відносин між Україною та ЄС, новий формат відносин – «сусідства» та перспективи нової угоди [1].

Політичні переваги інтеграції України у ЄС пов'язані зі створенням надійних механізмів політичної стабільності, демократії та безпеки. Зближення з ЄС є гарантією, а виконання його вимог – інструментом розбудови демократичних інституцій в Україні. Членство у ЄС відкриє шлях до колективних структур спільної безпеки Євросоюзу, забезпечить ефективнішу координацію дій з європейськими державами у сфері контролю за експортом і нерозповсюдження зброї масового знищення, дасть змогу активізувати співробітництво в боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю, контрабандою, нелегальною міграцією, наркобізнесом тощо.

Діяльність України та ЄС регулюється зокрема Угодою про партнерство та співробітництво від 14 червня 1994 р. (надалі УПС) (набула чинності 1 березня 1998 р.) яка започаткувала співробітництво з широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань. Укладення УПС дозволило встановити регулярний двосторонній діалог між Україною та ЄС на політичному та секторальних рівнях, впровадити впорядкований режим торгівлі між обома сторонами на основі принципів ГАТТ/СОТ, визначити пріоритети адаптації законодавства України до стандартів та норм Європейського Співтовариства (*acquis communautaire*) у пріоритетних секторах української економіки [2].

Угодою про партнерство та співробітництво встановлено 7 пріоритетів співпраці між Україною та ЄС: енергетика, торгівля, інвестиції, юстиція, внутрішні справи, наближення законодавства України до законодавства Євросоюзу, охорона навколишнього середовища, транспортна сфера, транскордонне співробітництво, співпраця у сфері науки, технологій та космосу.

У березні 2008 року закінчився 10-річний термін дії УПС, тому 5 березня 2007 року Україна та ЄС розпочали переговорний процес щодо укладення нової угоди між Україною та ЄС. На період до укладення нової угоди чинність УПС щороку автоматично продовжується за взаємною згодою сторін.

18 лютого 2008 року були започатковані переговори в частині створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, що відкриває шлях до лібералізації руху товарів, капіталів та послуг та широку гармонізацію нетарифних інструментів економічного регулювання.

9 вересня 2008 року на Паризькому саміті Україна та ЄС досягли політичної домовленості про укладення майбутньої угоди в форматі Угоди про асоціацію, яка будуватиметься на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції. У ході 15-го Саміту Україна-ЄС в Києві 19 грудня 2011 сторони оголосили про завершення переговорів по майбутній Угоді про асоціацію.

Для вступу до Євросоюзу країна-кандидат повинна відповідати Копенгагенським критеріям. Критерії вимагають, щоб в державі дотримувалися демократичні принципи, принципи свободи і пошани прав людини, а також принцип правової держави (ст. 6, ст. 49 Договору про Європейський союз). Також в країні має бути конкурентоздатна ринкова економіка і повинні визнаватися загальні правила і стандарти ЄС, включаючи прихильність цілям політичного, економічного і валютного союзу [3].

Україна 21 березня 2014 року підписала політичну частину асоціації з метою подальшого вступу в ЄС.

Угода про Асоціацію між Україною та ЄС була повністю підписана 27 червня 2014 року.

16 вересня 2014 року Угода про асоціацію була одночасно ратифікована Верховною Радою та Європейським парламентом.

З 1 листопада 2014 року набуло чинності часткове застосування деяких частин Угоди про асоціацію.

Стаття 4 Угоди про асоціацію, про встановлення Поглибленої та Всеосяжної Зони Вільної Торгівлі (ПВЗВТ), частково вступила в силу 1 січня 2016 року.

Угода про Асоціацію передбачає та зобов'язує обидві сторони сприяти впровадженню європейських правил та стандартів життя в Україні.

У перспективі угода має підвищити конкурентоспроможність товарів, що виробляються в Україні, а також, підвищити обсяг експорту на всесвітніх ринках. Окрім того, зі зростанням якості українських товарів зміцняться позиції національних виробників на внутрішньому ринку. Водночас українські споживачі матимуть доступ до якісніших і дешевших товарів і послуг.

Проте існують внутрішні чинники, що гальмують рух України до ЄС: - повільність у проведенні економічних реформ; - відсутність помітних результатів внутрішніх соціально-економічних трансформацій, високий рівень корупції та економічної злочинності; - відсутність консенсусу стосовно європейського вибору серед населення; - дефіцит досвідчених фахівців з євроінтеграції, насамперед серед політичної еліти і державних службовців України, величезний розрив у рівнях економічного розвитку України і європейських країн; - значна відмінність рівня життя населення; - невідповідність правових систем.

Доцільно зауважити, що наряду з позитивними чинниками існують і побоювання вступу України до ЄС. Зокрема до них можна віднести – політичні загрози, що полягають у небезпеці втягнення України в конфлікт цивілізацій між заходом і мусульманським світом; - економічні загрози, полягають у переміщенні до України шкідливих виробництв; - соціальні загрози, полягають у поглибленні демографічного спаду, проблема незаконної міграції та відтоку кадрів; - культурні (ідеологічні) загрози падіння духовності та переорієнтація на чужі традиції та цінності [4].

Висновок. З урахуванням всіх чинників (негативні, позитивні) Україна повинна виробити найбільш оптимальну модель співпраці з ЄС. Цілі як ЄС, так і України, переважно знаходяться в одній площині та взаємодоповнюються. Тому, входження до Європейського Союзу є логічним наслідком прагнення України до цивілізованої правової держави та розбудови демократичного громадянського суспільства, обумовлений сучасними реаліями та вимогами.

Список бібліографічних посилань

1. Бобицький Н. Україна – ЄС: на шляху до нової угоди // Дзеркало тижня. 2006. С. 85-86.
2. Засади співробітництва України з Європейським Союзом (Офіційна інформація представництва України у Європейському Союзі) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukraine.eu.mfa.gov.ua/eu/ua/556.htm>. – Заголовок з екрана.
3. Електронний ресурс. Міністерства Закордонних справ <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes/kopengagenski-kriteriyi-chlenstva-v-yevropejskomu-soyuzi>.
4. [Відносини між ЄС та Україною: інформаційна довідка, 6 березня 2018 р. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquartersHomepage/29685/node/29685_uk.].

Одержано 17.11.2020

УДК [378.6:005.32](477)

Марина Володимирівна КІРЮХІНА,

*викладач вищої категорії, голова циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки Кременчуцького льотного коледжу Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2155-8102>;*

Юлія Володимирівна КОШЕВА,

*спеціаліст вищої категорії, викладач циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки Кременчуцького льотного коледжу Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0785-6234>*

ВИРОБЛЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У СТУДЕНТІВ АВІАЦІЙНИХ І ТЕХНІЧНИХ ЗВО

Мотивація є вагомим рушійною силою будь-чого, стосується це роботи чи банальних повсякденних справ, але одне з найважливіших місць посідає мотивація до навчання. До того ж на сьогоднішній день вироблення мотивації до вивчення навчальних дисциплін у студентів авіаційних та технічних вузів займає вагомим місце в Україні. Саме тому викладачі повинні виробити цю мотивацію у студентів, аби вони мали бажання навчатися, а не просто думати як по скоріше закрити той чи інший предмет, забувши всю інформацію, яка була викладена до цього. Адже, роботодавці при працевлаштуванні працівників висувають до них ряд вимог, яким вони повинні відповідати і приступаючи до роботи мати відповідний багаж професійних знань, здобутих у вищому навчальному закладі. Аби, працедавець не навчав працівника з нуля базовим знанням. У зв'язку з цим студенти мають почерпнути від навчання якомога більше знань і вмінь, щоб закінчуючи навчальний заклад бути готовими спеціалістами, які знають з чим будуть у майбутньому працювати.

Слід зазначити, що мотивація являє собою систему спонукань, які зумовлюють активність організму і визначають її спрямованість. Якщо розглядати мотив з точки зору сучасної психології, то він виступає збуджувальним стимулом, пов'язаним з іншими компонентами діяльності, насамперед – потребою. Тож мотивація визначає сукупність символів, які у першу чергу викликають активність індивіда, а також визначають її активність, процес утворення мотивів, характеристику процесу, підтримуючого та стимулюючого поведінкову активність людини, у нашому випадку – студента [3, с. 56].

Також підкреслюється, що мотивація виступає рушійною силою кожної людини і професійна діяльність у даному питанні не є винятком, скоріше навпаки. Адже, не дарма говорять, що той, хто знайшов себе у своїй професійній діяльності по-справжньому щасливий і його набагато простіше прокидатися на роботу. А все через те, що він із задоволенням на неї іде. Саме тому мотивація і виступає одним із головних факторів успішного навчання молоді, а в подальшому її професійного становлення. Саме тому викладач і повинен виробити в учнів необхідну мотивацію.

Наприклад, В. Войтко вважає, що мотивація являє собою систему мотивів, що визначає конкретні форми діяльності або ж поведінки людей.

У свою чергу, К. Платонов також розділяє думку В. Войтка щодо визначення поняття «мотивація», підкреслюючи при цьому, що мотивація являє собою сукупність стійких мотивів. До того ж він відстоює точку зору, яка говорить про те, що серед багатьох мотивів існує домінуючий, який у першу чергу, виражає спрямованість особистості, особливості і напрями її розвитку, а також зумовлює вид її діяльності [1, с. 24].

Тим часом, Х. Хенкаузен досліджуючи проблему мотивації дійшов висновку, який збігається з висновками вищеперерахованих вчених. При цьому провідний вчений зазначає, що існує визначений мотив, який спонукає людину (студента) до дії. Говорячи детальніше, він розглядає мотивацію як процес вибору між різними діями, які регулюються і спрямовують дію на досягнення специфічного для даного мотиву цільового стану і підтримує цю спрямованість [1, с. 25].

Зазвичай, мотиваційна складова навчальної діяльності охоплює пізнавальні потреби, сенси та мотиви навчання. До того ж під час занять у вищих навчальних закладах у студентів має виникати

потреба у самовдосконаленні, самовираженні і самореалізації. У даному питанні вагому роль відіграє співробітництво викладача зі студентами і між самими студентами за допомогою діалогу.

При цьому до різних методів навчання відносяться внутрішні та зовнішні мотиви. Зокрема, зовнішня мотивація включає мотиви, які виявляються за межами людини і її безпосередньої діяльності, тобто: побоювання, осудження, а також прагнення до престижу. Зазначається, що до зовнішньої позитивної мотивації можна віднести просування по роботі, так званій кар'єрній сходінці, стимули, заради яких людина вважає за потрібне докладати свої зусилля. У свою чергу, внутрішні мотиви пов'язані з пізнавальною потребою суб'єкта, тобто задоволенням, яке він отримує від самого процесу пізнання. Вона є джерелом розвитку людини як особистості, яке виробляє прагнення людини до досконалості, тоді як зовнішня мотивація тільки орієнтує людину на досягнення її особистісних цілей [2, с. 100].

Варто зазначити, що мотивація у навчанні відіграє вагому значення і через те, що сучасне суспільство вимагає від майбутнього спеціаліста високих вимог, таких як: нестандартне мислення, знаходження оптимальних рішень у тій чи іншій ситуації, аналіз, проведення рефлексії власних дій, стійких та глибоких знань і умінь застосовувати їх у своїй професійній діяльності. А даним знанням та умінням студенті може посприяти високий рівень мотивації до навчальної діяльності.

До того ж проблема надійності в авіації може бути реалізована враховуючи належну професійну підготовку майбутніх авіаційних та технічних спеціалістів, їх високу інтелектуальну працездатність в екстремальних умовах, загальну високу працездатність та високий рівень мотивації до майбутньої професійної діяльності.

Зауважимо, що методи пізнавального процесу являють собою методи активізації навчання студентів авіаційних та технічних вузів, зокрема: роботу у малих групах, дискусії, «мозкову атаку», аналіз конкретних ситуацій, презентації, проектні роботи, інсценізації, метоплани тощо. У дану групу також можна внести метод випереджаючого навчання, тобто викладач, враховує зону найближчого розвитку особистості та орієнтується не на наявний рівень, а на вищий, якого у перспективі можна досягти. Не обійдеться і без методу кооперативного навчання, що базується на роботі студентів у парах та малих групах над завданням на зразок ролевих та ділових ігор, різноманітних навчальних проектів, а також дискусій і кейсів [1, с. 45].

Підкреслюється, що спонукати мотивацію у майбутніх спеціаліст допоможуть спеціальні практикуми із соціально-психологічного тренінгу, цілісні тренінгові програми, спрямовані на досягнення конкретних цілей, які концентруються у підсумку у тренінги мотивації та особистісного зростання, впливу та протистояння впливу, формування конструктивного мислення і самого осмислення своєї індивідуальності, вироблення впевненості у собі та розвиток рефлексивних вмінь і навичок тощо.

Також важливим мотивом до навчання студентів є пізнавальна потреба – їх насамперед потрібно зацікавити у вивченні того чи іншого матеріалу. Якщо викладач зможе виробити у них даний навик, то їм самим буде цікаво розширити власні знання, розвинути здібності та оперувати фактами і набути компетентності з даного фаху. Результат не змусить на себе довго чекати – студенти почнуть набагато краще і глибше пізнавати тонкощі і особливості майбутньої професії. До того ж не варто забувати, що професійний мотив навчання студентів формується за певними етапами. При цьому самостійний і свідомий вибір професійного напрямку є необхідною умовою успішності всього життєвого шляху.

Таким чином, якщо аналізувати навчальний процес у вищих навчальних закладах, слід зауважити, що інтерес до навчально-пізнавальної діяльності у студентів виникає лише у тому разі, коли його об'єкт викликає емоційний відгук у слухачів.

При цьому мотивація навчання є структурно пов'язаною із настановами. Наприклад, Я. Петровський та М. Ярошевський виразили думку, що настанова являє собою схильність людини, яка виникає при передбаченні ним появи виявленого об'єкта і яка забезпечує стійкий цілеспрямований характер діяльності у відношенні до даного об'єкта [3, с. 88].

При цьому вчені вважають, що розрізняється три рівні настанов, а саме, змістові, цільові та операціональні. Говорячи детальніше, змістові настанови відображають у діяльності особистості її ставлення до об'єктів, які мають для них особливе значення. Тим часом, цільові настанови

виявляють стійкий характер протікання дії, а операціональні – свідчать про стереотипність мислення особистості.

Зазначимо, що до основних методів формування пізнавального інтересу до навчання у студентів вищих навчальних закладів зокрема належать: дискусія, диспут, словесні, практичні і наочні методи, репродуктивні методи, пошукові методи, відео методи, організування семінарів-дискусії, проведення ділових, дидактичних, пізнавальних та рольових ігор, аналізування авіаційних пригод, прослуховування аудіо записів та перегляд відео сюжетів, спрямованих безпосередньо на майбутню професійну діяльність, застосування проблемно-пошукових методів, які є надзвичайно цінними в створенні позитивних мотивів навчання, включення учнів у ситуацію особистого переживання успіху в навчанні та інші ситуації емоційно-моральних переживань (зокрема, задоволення, радості, здивування тощо), а також метод опори на здобутий життєвий досвід [3, с. 87].

До методів емоційного стимулювання щодо навчання також відноситься прийом створення ситуації зацікавленості, тобто, використання цікавих для студентів прикладів, парадоксальних фактів, а також проведення різноманітних дослідів. Виробити мотивацію та інтерес до навчання також допоможуть цікаві аналогії, а саме, зіставлення наукових та життєвих тлумачень окремих природних та суспільних явищ.

Таким чином, підводячи підсумки, слід зазначити, що одним із найголовніших факторів забезпечення конкурентоспроможності країни на світовому рівні є саме підвищення якості підготовки фахівців та формування в них позитивної мотивації до майбутньої професії. При цьому її формування не можливо без стійкої мотивації до навчально-пізнавальної діяльності, що пов'язана з напрямком професійної діяльності, яка здійснюється завдяки педагогу. Тож педагог під час навчання студентів авіаційних та технічних вузів повинен враховувати інтерактивні методи навчання, використовувати сучасні способи до зацікавлення вивчення навчальних дисциплін. Зокрема, потрібно наполегливо готуватися до лекції, впроваджуючи у неї різноманітні методи задля мотивації студентів вищих навчальних закладів.

Висновок. Зокрема, наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що у статті визначено і обґрунтовано різноманітні методи мотивації студентів авіаційних та технічних вузів, наведено педагогічні умови активного формування мотивів навчально-пізнавальної діяльності молоді та проаналізовано підготовку педагога до навчального процесу.

Список бібліографічних посилань

1. Віннікова Л. Ф. Деякі напрямки гуманізації фахової підготовки студентів вищих навчальних закладів. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 5. С. 130–132.
2. Козловська І. М., Стечкевич О. О. Інтеграція змісту природничо-гуманітарного компоненту у підготовці майбутніх фахівців технічного профілю. *Молодий вчений*. 2018. № 8. С. 150–153.
3. Плачинда Т. Професійна підготовка фахівців авіаційної галузі: зарубіжний досвід. *Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки*, 2017. № 2. С. 152–160.

Одержано 16.11.2020

УДК 82.09

Наталія Андріївна КОБИЛКО,

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8123-4156>

СПЕЦИФІКА ЗЛОЧИНУ ЯК ЖАНРОВА ОСОБЛИВІСТЬ ТРИЛЕРУ

Питання жанрових особливостей трилеру на сьогодні залишається актуальним. Дослідники розглядають його в розрізі детективної літератури, у контексті масової, а також як явище літератури жахів. У Літературознавчій енциклопедії знаходимо таке визначення: «Трилер – жанр кіно

та літератури, в яких специфічні засоби повинні викликати у глядачів або читачів почуття співпереживання, пов'язане з емоціями тривожного очікування, невизначеності, хвилювання чи страху» [2, с. 499].

Ми можемо зазначити, що жанрово трилер дуже подібний до пригодницької літератури, адже в основі сюжету знаходиться таємниця, яку головний герой має розкрити. У той же час трилер розрахований на загострення почуттів читача, тому досить часто автор подає неочікуваний фінал, будує текст на контрастах. Сюжет трилеру розгортається за схемою: злочин, його розслідування, викриття злочинця. У тексті розповідь здебільшого ведеться від імені жертви або злочинця. Прикметною рисою цього жанру є затягування драматичної паузи, що викликає в читача нервову напруженість, тривогу очікування, неспокій. Таким чином, у цьому аспекті трилер за жанровими характеристиками наближається до готичного роману.

Оскільки в основі сюжету лежить розкриття злочину, то деякі літературознавці, такі як О. Анциферова, Б. Брехт, Я. Маркулан, не відокремлюють трилер від детективної літератури. Проте А. Охріменко стверджує, що «хоча детектив і трилер багато в чому схожі, основною їх відмінною рисою є композиція сюжету: в детективі дія в часі рухається назад, до розгадки, тоді як в трилері – вперед, до катастрофи» [1, с. 396]. Інші дослідники, зокрема О. Малахов, схиляються до думки, що трилер споріднений із горором – літературою жахів, яка останнім часом є надзвичайно популярною. Проте не варто забувати, що трилер має на меті не лише викликати почуття страху, а й розгадати таємницю, викрити злочин.

На сьогодні виокремлюють такі різновиди трилеру: медичний, історичний, юридичний, пригодницький, політичний, шпигунський, романтичний, психологічний, техно-трилер, трилер-катастрофа [1, с. 396]. Отже, трилер – жанр літератури, що виник унаслідок схрещування архаїчних форм і нових структур.

Композиційно трилер можна поділити на такі частини: скоєння злочину, тобто постановка проблеми; боротьба головного героя з негативним персонажем; розкриття злочину. Важливо пам'ятати, що автори цього жанру розповідь вибудовують, застосовуючи ефекти саспенсу (тривога очікування) та стазису (психологічний ступор). Таким чином досягається максимальний ефект.

Фабула трилеру також досить цікава, адже вибудовується вона в хронологічній послідовності: від моменту злочину й до його розкриття. У той же час автори певною мірою порушують традиційний хронотоп, межу «свій/чужий». «Свій» простір керується законом, правилами, нормами, у «чужому» панує хаос, безлад, аморальність. Тонку межу порушує злочинець, який уносить хаос у гармонійний світ жертви. Події здебільшого відбуваються у темний час доби. Це можуть бути сутінки або глибока ніч. Сюжет твору розгортається динамічно. Оскільки головна увага прикута до відчуттів читача, письменники не перевантажують романи описами, не занурюються в психологію героя-вбивці, навіть обирають прості імена персонажів.

Причину популярності романів-трилерів А. Охріменко вбачає в подвійній фабулі, де присутня фабула злочину та фабула його розкриття. Перша фабула апелює до органів відчуття людини, її психіки. Відповідно до специфіки кожної фабули й зображується головний герой. Так у центрі злочину знаходиться вбивця, маніяк, демонічна істота, а в центрі розслідування – юрист, криміналіст, приватний детектив. Окрім цього, важливим жанровим елементом є пара злочинець-жертва, адже жертва дзеркально відображає злочинця. Останній, як правило, для скоєння злочину обирає тих осіб, якості яких він би хотів мати, якими глибоко в душі захоплюється. Здебільшого злочинець таким чином демонструє свою перевагу над ними, владу над людським життям.

На сьогодні серед зарубіжних авторів трилерів найбільш популярними є С. Кінг, Т. Геррітсен, Ж.-К. Гранже. В українській літературі цей жанр розвивають М. Кідрук, І. Павлюк, С. Пономаренко, А. Кокотюха, П. Кулакова, К. Циганчук, С. Карюк, В. Лис.

Отже, трилер – своєрідний літературний жанр, який поєднав у собі риси пригодницького й готичного романів, детективу, горору, генетично пов'язаний із билиною, чарівною казкою та загадкою.

Список бібліографічних посилань

1. Охріменко А.С. Трилер як тип тексту: теоретичний аспект // Мова і культура. 2011. Вип. 14, т. 5. С. 394–401.

2. Трилер // Літературознавча енциклопедія: у 2-х т. / авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. Київ: Академія, 2007. Т. 2. С. 499.

Одержано 16.11.2020

УДК 159.922

Аліна Романівна КОЖУШКО,

кандидат психологічних наук,

завідувач ВП та ППФВ ДУ «ТМО МВС України по Харківській області»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ТА ПРОГНОЗУ ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Незважаючи на стійкий інтерес до проблеми адаптації та численні дослідження в психології і суміжних науках досі виникає багато питань, пов'язаних з феноменологією, структурою і механізмами, що забезпечують можливість досягнення збалансованості в системі «людина - середовище» в постійно змінюючихся життєвих умовах.

З урахуванням важливості комплексного підходу до багатовимірного явища адаптації, необхідність виявлення динаміки особистісних змін в ході адаптації на різних етапах життєдіяльності індивіда, зупинимося на наступних концептуальних передумов розгляду феномена адаптації.

По-перше, вивчення адаптації має проводитися з позиції її активного носія - суб'єкта адаптації. Як вважає А. В. Брушлинський [3], людина і її психіка - єдина система, в якій саме суб'єкт об'єктивно є підставою всіх психічних процесів, властивостей і станів, взагалі всіх видів своєї активності (діяльності, спілкування і т.д.). У суб'єкті і через нього вони взаємопов'язані і інтегровані воедино, так як є невід'ємними якістьми одного і того ж суб'єкта. По-друге, аналіз адаптації має на увазі вивчення усіх вимірів цього комплексного феномена. В якості таких основних вимірів, згідно з концепцією А. А. Реана, А. Р. Кудашева, А. А. Баранова, ми розглядаємо процес і результат адаптації як підстави для формування нових психічних якостей, внутрішніх змін, зовнішнього активного пристосування і самозміни індивіда до нових умов існування [7].

Найбільш складні і різноманітні аспекти, явища адаптації проявляються в багатогранній людської діяльності, в якій можна виділити психофізіологічні, когнітивні і суб'єктно-особистісні (емоційні, мотиваційно-волевие, ціннісно-сміслові, поведінкові) компоненти адаптаційного процесу і, безсумнівно, присутній рефлексивний компонент, відбитий в загальному вигляді в самооцінці особистості. Рефлексивний компонент включає в себе оцінку, як наявного потенціалу, своїх здібностей, так і можливостей їх розвитку; свого минулого, майбутнього і сьогодення; своїх якостей як стабільних і розвиваються рис особистості, як і процесу, так і результату своєї діяльності.

Розуміючи, що адаптація - це процесуальне явище, що протікає як безпосередній процес пристосування до умов зовнішнього середовища, ми зосередили увагу на динамічному аспекті адаптації. У той же час ми розглядаємо здатність до адаптації поліцейських не тільки як індивідуальну, а й як особистісну якість. Б.Г. Ананьїв, А.М. Богомолів, А.Г. Маклаков, А.Н. Леонт'єв, С.Л. Рубінштейн, В.І. Розов та ін [1,6,7]. Вказують на необхідність дослідження феномену адаптації з позиції особистісного підходу. Різні якості особистості можуть мати різний вплив на хід адаптації в залежності від вимог військово-професійної діяльності.

В рамках розглянутої проблеми також дуже важливим є той факт, що особливості нейродинаміки впливають на формування професійно важливих якостей особистості поліцейських. Відомо, що слабкість нервових процесів породжує підвищену тривожність, емоційну нестійкість, знижену активність в діяльності і т.д. Навіть такий важливий для діяльності момент, як формування професійної самооцінки, багато в чому залежить від характеристик нейродинаміки: особи з тенденцією до слабкості нервових процесів відчувають більше труднощів у формуванні адекватної самооцінки, для осіб з дуже високими показниками сили нервової системи підвищена ймовірність встановлення негнучкою неадекватно високої самооцінки [2, с. 55-70].

Функціональна недостатність адаптаційних механізмів і систем частіше в своїй основі має біологічну слабкість нервової системи і рідше - дефекти попереднього соціального формування

особистості (виховання поза сім'єю, відсутність одного з батьків, бездоглядність, педагогічна за-недбаність).

Можливості психологічної адаптації щодо поліцейських тісно пов'язані з рівнем психічної стійкості особистості, що в основному вивчається стосовно до складних ситуацій, що вимагає підвищеної психічної напруги. Психічно стійкі при зустрічі з труднощами шукають спосіб їх подолання, у них йде зниження сили негативних емоцій за рахунок саморегуляції, поліпшується функціонування задіяних систем організму, оптимізується рівень збудження. Для психічно нестійкою особистості характерні спонтанні пошуки виходу, посилення усвідомлюваних труднощів, зростання сили негативних емоцій; погіршення функціонування систем організму, знижується соціальна мотивація (або йде оборонна реакція) у важкій ситуації. Психічно нестійкі люди проявляють низький рівень саморегуляції і не здатні контролювати свою діяльність.

Фактично адаптація людини до особливих умов діяльності багато в чому визначається існуючими у нього вищими адаптивними психофізіологічними рівнями і застосування тих чи інших адаптаційних стратегій обумовлюється великою мірою особливостями психічного складу людини.

В процесі емпіричного дослідження зазначеної теми були використані методика для діагностики процесу адаптації: «Адаптивність» (МЛО) А.Г. Маклакова, С.В. Чермяніна; методика для самооцінки окремих особистісних особливостей (які у ролі чинників адаптації) «Самооцінка» Т. Дембо і С.Я. Рубінштейн (модифікована з метою дослідження, що допускає її процедура) і методика оцінки рівня суб'єктивного контролю (УСК), розроблена на основі шкали локусу контролю Дж. Роттера (Locus of control scale).

За результатами вибіркового дослідження поліцейських в кількості 108 осіб, були виявлені наступні результати: екстернальним локусом контролю мають 12% поліцейських. Екстернальність пов'язана з такими особистісними рисами, як: безвідповідальність, невпевненість у своїх здібностях, прагнення знову і знову відкладати здійснення своїх намірів. В цілому їм більше властиві підозрілість, агресивність, конформізм, догматизм, авторитарність, безпринципність, цинізм, схильність до обману. Екстернали гірше орієнтуються в особливостях міжособистісного спілкування, недооцінюють впливаючі фактори і схильні «звалювати провину» за невдачі на інших або обставини, що ускладнює їх адаптацію в колективі, а також підвищує відчуття нестабільності, нездатності передбачити поведінку оточуючих і хід розвитку ситуації.

Інтернальність локусом контролю за результатами дослідження мають 88% поліцейських. Характерними рисами інтерналів є: емоційна стабільність, дотримання норм суспільства, довіра до людей, товариськість і виражена сила волі. Поліцейські, яким властива така локалізація контролю, більш відповідальні, послідовні при досягненні мети, схильні до самоаналізу, незалежні. Вони більш продуктивні в ситуаціях прийняття рішення і ситуаціях, пов'язаних з ризиком, виявляють більшу готовність відстрочити миттєве задоволення заради досягнення віддаленого в часі, але більш цінного блага. Інтернали більшою мірою, ніж екстернали, переконані, що старання служба (робота) сприяє досягненню високої продуктивності, а висока продуктивність, в свою чергу, - отримання високого «винагороди». У поліцейських з інтернальної спрямованістю контролю загальна задоволеність службою значно вище, ніж у поліцейських з екстернальній спрямованістю контролю.

За даними методики «Самооцінка» Т. Дембо, С.Я. Рубінштейн були отримані наступні результати: Дані по контрольним шкалами «Здоров'я» і «Розум» показали, що більшість поліцейських (89%) оцінюють себе на середньому і високому рівнях, на низькому рівні самооцінка у 11% поліцейських. Низькі результати виявлені за шкалою «Прогностичні здібності», що може бути пов'язано з тим, що поліцейські пред'являють підвищені вимоги до себе прогностичних здібностей в силу специфіки поліцейської діяльності.

За шкалами комунікативні здібності, здатність до подолання труднощів, адаптаційні та інтуїтивні здібності більше половини поліцейських (53%) мають високу самооцінку, а 34% середню, що може бути обумовлено їх особистісними якостями або прагненням до розвитку даних якостей. Низька самооцінка також була виявлена у 8%, що можливо свідчить про наявність ознак дезадаптації, що може бути пов'язано, наприклад, з високими фізичними навантаженнями або труднощами побудови соціальних контактів.

Поліцейські із середнім або високим рівнем самооцінки налаштовані більш оптимістично, ніж ті, у кого самооцінка занижена; вони успішніше вирішують поставлені перед ними завдання, оскільки відчувають впевненість у власних силах. Такі люди менш схильні до стресу і тривожності, більш доброзичливо сприймає навколишній світ і себе самого.

Після проведення «МЛЮ Адаптивність» А.Г. Маклакова були отримані наступні результати. Більшість поліцейських (88%) мають високий або середній рівні адаптивних здібностей, що проявляється в здатності досить швидко і легко адаптуватися до нових умов діяльності, адекватній оцінці і вірною орієнтації в ситуації, швидкої виробленні стратегії своєї поведінки, хороші показники нервово-психічної стійкості в цілому свідчать про високу поведінкової регуляції, адекватної самооцінки і реальному сприйнятті дійсності.

В ході кореляційного аналізу було виявлено значуща кореляція (на рівні значущості $p \leq 0,05$) рівня суб'єктивного контролю з адаптивними здібностями, дозволяючи стверджувати, що чим сильніше виражена інтернальна спрямованість локусу контролю, тим вище адаптивні здібності. Це пояснюється наступним: поліцейські здатні більшого домогтися в житті, якщо вони вірять, що їх доля знаходиться в їх власних руках. Це, в свою чергу, веде до кращої адаптації у інтерналів і поганю адаптацією у екстерналів, останні більше піддаються соціальному впливу.

Також була виявлена значуща кореляція рівня суб'єктивного контролю з нервнопсихічної стійкістю, що означає, що чим вище показники інтернальності, тим вище і рівень нервово-психічної стійкості. Результати дослідження дозволяють нам зробити висновок про те, що адаптовані поліцейські вважають, що більшість важливих подій в їх житті було результатом їх власних дій, що вони можуть ними керувати, відчувають свою власну відповідальність за ці події і за те, як складається їхнє життя в цілому. Таким чином, вони приписують свої успіхи і досягнення в більшій мірі власним зусиллям і здібностям. Вони мають також розвиненим почуттям суб'єктивного контролю по відношенню до негативних подій і ситуацій, що проявляється в схильності шукати причини невдач в тому, що вони недостатньо старалися, прагнули до мети, або ж, в окремих випадках - недостатнім знанням і здібностям в даній області.

Наявність негативної кореляції рівня суб'єктивного контролю зі схильністю до суїцидальної ризику у поліцейських ($p \leq 0,05$) говорить про те, що чим сильніше виражена екстернальна спрямованість локусу контролю, тим вище схильність до суїцидальної ризику. В цілому, рівень тривоги і прояви депресії у екстерналів вище, а самоповага нижче, ніж у інтернали. Екстернальний локус контролю є передумовою для виникнення суїцидальних тенденцій, частіше демонстративно-шантажного типу.

Таким чином, ефективність професійної діяльності поліцейських багато в чому визначається успішністю їх адаптації до умов їх життєдіяльності. Для більш точної оцінки адаптації поліцейських та прогнозування змін слід враховувати рівень самооцінки і рівень локусу контролю.

Висновок. Так як проблема феноменології адаптивності особистості в психології залишається мало розробленою, то слід більше приділяти увагу питанням про індивідуальну специфіку, яка визначає межі потенційних внутрішніх змін особистості, пов'язаних з характером її діяльності, в рамках якої можлива адаптація конкретної особистості.

Список бібліографічних посилань

1. Баевский, Р. М. Оценка адаптационных возможностей организма и риска развития заболеваний // Р. М. Баевский, А.П. Берсенева. – М., 1997.
2. Берези, Ф. Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека // Ф. Б. Березин. – Л. : Наука, 1988. – С. 55 – 70.
3. Брушлинский А. В. Проблема субъекта в психологической науке / А. В. Брушлинский / Психологический журнал. – 1993. – Т. 14. – № 6. – С. 3 – 15.
4. Маклаков А. Г. Личностный адаптационный потенциал: его мобилизация и прогнозирование в экстремальных условиях / А. Г. Маклаков // Психологический журнал. – 2001. – Т. 22. – № 1. – С. 16 – 24.
5. Приступа, И. В. Факторы социально-психологической адаптации военнослужащих по призыву различных возрастных групп / И. В. Приступа // Армия и общество. – 2011. – № 4. – С. 28 – 36.

6. Психическая и социально-психологическая адаптация: проблемы теории и практики: Тематический сборник научных трудов / Отв. ред. М. П. Беребин. – Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2005. – 155 с.

7. Реан, А. А. Психология адаптации личности. Анализ. Теория. Практика // А.А. Реан, А. Р. Кудашев, А. А. Баранов.– СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. – 479 с.

Одержано 15.11.2020

УДК 628.5:662.001.57+656.13:621.892

Тетяна Федорівна КОЗЛОВСЬКА,

кандидат хімічних наук, доцент,

викладач циклової комісії технічного обслуговування авіаційної техніки

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6106-5524>;

Віктор Іванович ПАНЧЕНКО,

викладач циклової комісії технічного обслуговування авіаційної техніки

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4729-4435>

ВИЗНАЧЕННЯ РИЗИКУ ЗНИЖЕННЯ НАДІЙНОСТІ КОМПОНЕНТІВ ОБЛАДНАННЯ ТА ВИТОКУ ПАЛЬНО-МАСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

У теорії та практиці ризик-аналізу в дослідженнях управління його складовими все частіше застосовують міри ризику, які є більш прийнятними при співставленні оцінок ефективності керуючих заходів щодо зниження величини ризику. Особливо це стосується процесів транспортування, зберігання пально-мастильних матеріалів і заправлення ними цивільного авіаційного транспорту та авіаційного транспорту в системі МВС України.

Отже, теорія ризику передбачає управління виробничою діяльністю в різних галузях виробництва та, як наслідок, природоохоронною діяльністю. У такому випадку мова йде про перехід від концепції обмеження величини впливу небезпечного чинника на його зниження до оптимального рівня, що визначається величиною прийнятного ризику.

Ризик виробничої діяльності потребує критеріального підходу з урахуванням усіх можливих складових ризику як такого (рис. 1) [1].

Величину ризику можна оцінити лише з деяким ступенем надійності при застосуванні кількісних характеристик чинників ризику. Кількісна оцінка достовірності емпірично встановлених зв'язків здійснюється за допомогою методів математичної статистики, які дозволяють урахувати невизначеності, що пов'язані як з вимірами впливів, так й визначенням характеру взаємозв'язків між впливами та ефектами. В основі статистичних методів лежить математичний апарат теорії ймовірностей.

У продовження попередніх досліджень [2, 3] встановлено, що при оцінці ризику зниження надійності компонентів обладнання та витоку пально-мастильних матеріалів статистичні методи можна застосувати для вирішення таких класів задач:

– перевірка припущення про те, що даний чинник (безпосередньо або в комбінації з іншими чинниками) є чинником ризику;

– дослідження питання про те, які рівні чинника ризику відповідають різним ризикам (відмова компонентів обладнання з наступним витоком пально-мастильних матеріалів).

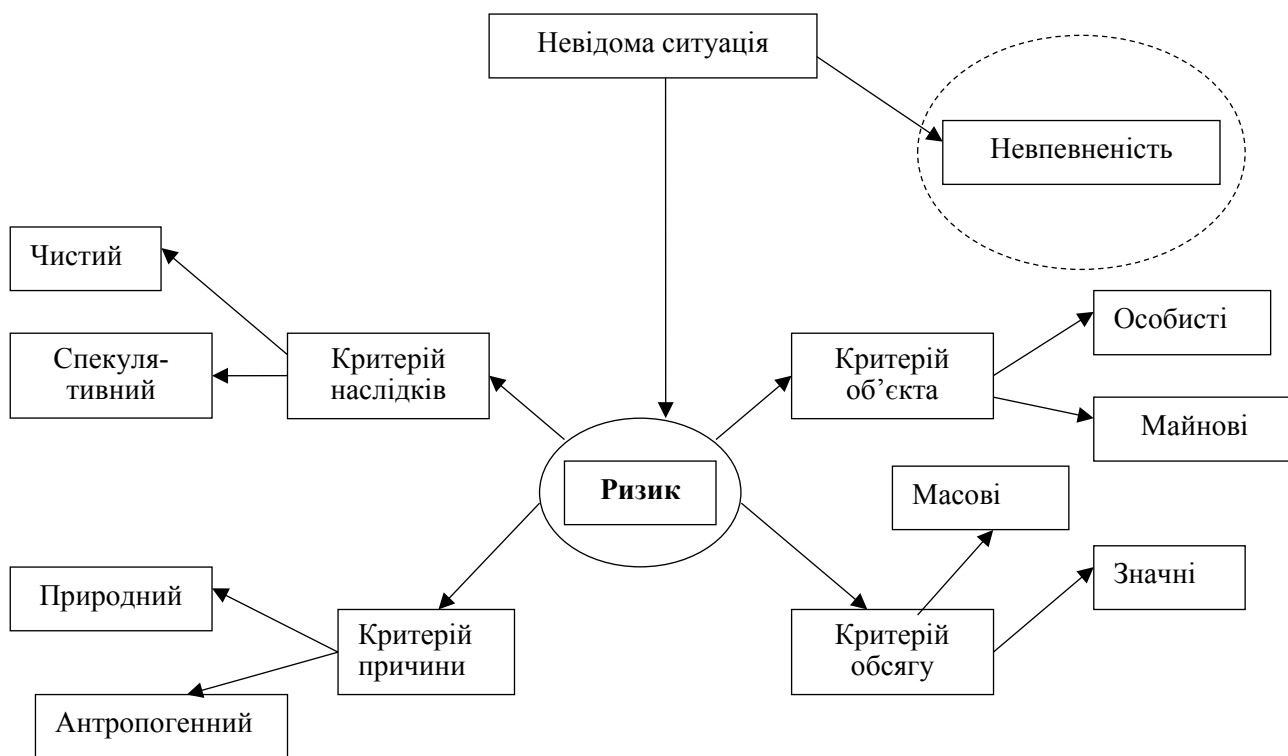

Рисунок 1 – Види ризиків за різними критеріями

При цьому завжди виникають проблеми внаслідок невизначеності явищ технічного і технологічного характеру. Особливого значення при виборі і розробці критеріїв й параметрів чинників ризику та їхньої оцінки виникають такі проблеми:

- 1) ступінь імовірності метричного чи бального вираження показника;
- 2) його значимість (універсальність) у часі і просторі;
- 3) можливість екстраполяції і співставлення одержуваних значень показників;
- 4) ступінь (напрямок) зміни значимості показників при їхньому сполученні і можливості їхнього підсумовування;
- 5) можливості практичного одержання показників.

Але на теперішній час для оцінки низки чинників ризику зниження надійності компонентів обладнання та витоку пально-мастильних матеріалів не вистачає достатньої інформаційної бази й експериментальних даних. Надзвичайну важливість мають методична єдність і використання атестованих способів, засобів і лабораторій для виміру оцінюваних чинників.

Не менші труднощі виникають і при виборі інтегральних критеріїв оцінки ризику (рис. 1). Усе викладене дає підставу зробити такі висновки:

- багато чинників ризику зниження надійності компонентів обладнання та витоку пально-мастильних матеріалів не встановлені і не вивчені;
- не визначені уніфіковані інтегральні критерії оцінки стану надійності компонентів відповідного обладнання;
- розроблені відповідні нормативи не дозволяють здійснювати оцінку ризику зниження надійності компонентів обладнання та витоку пально-мастильних матеріалів.

У цьому плані пріоритетне значення має проведення наукових досліджень і розробка практичних рекомендацій техніко-технологічного характеру, подібних до відомих.

Слід зазначити, що з точки зору теорії ймовірностей є головним чинником є випадковість, яка призводить до результату, що неможливо передбачити заздалегідь, навіть знаючі умови проведення дослідів. Тоді мову ведуть про результат випадкового дослідження – елементарну подію. Повна система елементарних подій – це набір елементарних випадків, один з яких обов'язково відбудеться при будь-якому дослідженні із заданим комплексом умов. Тоді випадки, які включають усі можливі елементарні події, тобто які відбуваються обов'язково, будуть достовірними, або повними.

Випадок, який не містить жодного елементарного, тобто того, що не відбудеться, зветься пустим, або неможливим.

З літератури [4–6] відомо, що для заданого простору елементарних подій Ω імовірністю буде функція $P(A)$, визначена для будь-якої події A та яка задовольняє такимим умовам (аксіомам):

- 1) імовірність будь-якої події позитивна – $P(A) \geq 0$ для будь-якого A ;
- 2) імовірність достовірної (повної) події дорівнює $1 - P(\Omega) = 1$;
- 3) для будь-якої системи неперехрестних подій $\{A_1, A_2, \dots\}$ імовірність їх поєднання дорівнює сумі імовірностей цих подій:

$$P(A_1 \cup A_2 \cup \dots) = P(A_1) + P(A_2) + \dots \quad (1)$$

Із зазначеного випливає, що імовірність будь-якої події знаходиться в інтервалі від 0 до 1. При аналізі ризиків необхідно встановити залежності між чинниками ризику, які досліджуються, та показниками величинами зниження надійності компонентів обладнання та витоку пально-мастильних матеріалів. При дослідженні ризиків слід мати на увазі, що вимірювання як подій, так й їх наслідків завжди включає деякий елемент невизначеності. У зв'язку з цим чинники ризику розглядаються як випадкові величини.

Невизначеність при змінах випадкових величин має декілька джерел:

- неоднорідність простору елементарних подій, тобто наявність подій, для яких випадкова величина приймає різні значення;
- випадкові помилки спостереження: помилкова класифікація подій внаслідок недостатньої надійності діагностичних процедур похибок, пов'язаних з обмеженою чутливістю приладів, за допомогою яких реєструються показники приборів;
- систематичні похибки спостережень, зумовлені невірним калібруванням вимірювальних приладів або деякими дефектами устаткування, яке здійснює вимірювання;
- залежність вивчаємої випадкової величини від інших випадкових величин.

Два перших джерела варіабельності забезпечують випадкові, а два останніх – закономірні, або систематичні, зміни випадкової величини.

Чинники ризику зниження надійності компонентів обладнання та витоку пально-мастильних матеріалів можна поділити на два класи – дискретних і безперервних випадкових величин, – залежно від того, якою є кількість допустимих значень цих величин.

Розподіл дискретної випадкової величини ξ повністю визначено, якщо для кожного її значення x_i указана імовірність його прояву (p_i):

$$p_i = P\{\xi = x_i\} \quad (2)$$

При оцінці ризиків найбільш часто застосовують наступні види розподілів дискретних випадкових величин: дискретний рівномірний розподіл; розподіл Бернуллі; розподіл Пуассона.

У першому випадку для випадкових величин, розподілених за дискретним рівномірним законом, кожне з n можливих значень $x_1, \dots, x_n$ приймається з імовірністю $1/n$. Такі випадкові величини можна застосовувати як моделі подій для оцінки зниження надійності компонентів обладнання та витоку пально-мастильних матеріалів.

При розподілі Пуассона випадкова величина приймає значення $0, 1, 2, \dots$ (будь-яке негативне число) з імовірностями:

$$p_i = \frac{\lambda^i e^{-\lambda}}{i!}, \quad (3)$$

де λ – параметр розподілу Пуассона.

Найбільш доцільним є його застосування для оцінки ризику окремих взаємно незалежних ефектів чинників ризику. Але для випадку оцінки ризику зниження надійності компонентів обладнання та витоку пально-мастильних матеріалів цей розподіл подій не дасть дійсної картини процесів, що відбуваються.

Розподіл Вейбула виведений з аналізу тривалості безвідмовної роботи для багатокомпонентних технічних систем, але й багатьох випадках воно ефективно описує залежність ризику смерті від віку дорослої людини. Функція розподілу та функція щільності Вейбула мають вигляд:

$$F(x) = 1 - e^{-(\lambda x)^{\nu}} \quad (4)$$

$$f(x) = \lambda \nu e^{-(\lambda x)^{\nu-1}} \quad (5)$$

За цими функціями авторами [7] було оцінено надійність компонентів обладнання для перекачування займистих речовин і різного виду палив (табл. 1).

Таблиця 1 – Надійність компонентів обладнання [7]

№ з/п	Компоненти обладнання	Ризик відмови, або ступінь надійності
1.	Арматура трубопроводів	0,295
2.	Вентилі	0,229
3.	Обертальні частини насосів	0,058
4.	Місткості під тиском	0,017
5.	Силові лінії	$1,99 \cdot 10^{-3}$
6.	Манометри	0,011
7.	Сильфони	0,92
8.	З'єднання гідравлічні	$2,63 \cdot 10^{-4}$
9.	З'єднання пневматичні	$3,5 \cdot 10^{-4}$
10.	Клапани	0,0395
11.	Резервуари гідравлічні	$1,31 \cdot 10^{-3}$
12.	Регулятори тиску	0,037
13.	Запобіжні мембрани	$9,81 \cdot 10^{-5}$
14.	Індикатори вибухів автоматичних систем придушення вибухів	$2,19 \cdot 10^{-3}$
15.	Блоки управління автоматичних систем придушення вибухів	$1,05 \cdot 10^{-3}$
16.	Полум'я відсікачі	$3,41 \cdot 10^{-3}$
17.	Насоси з машинним приводом	0,074
18.	Мотори гідравлічні	0,037

З цих даних можна зробити висновок, що найбільш небезпечними з точки зору відмов є арматура трубопроводів, вентилі, обертальні частини насосів, місткості під тиском, манометри, сильфони, клапани, насоси з машинним приводом, мотори гідравлічні. Значення ризиків перевищують значення прийнятного ризику 10^{-6} – 10^{-5} .

Звідси можна оцінити ризик витoku пально-мастильних матеріалів у випадку зниження надійності компонентів обладнання: а) відбувається розрахунковий виток;

б) весь вміст витікає;

в) відбувається одночасно витік пально-мастильних матеріалів із трубопроводів або місткостей зберігання по прямому і зворотному потоках протягом часу, необхідного для відключення трубопроводів.

Розрахунковий час відключення трубопроводів визначається в кожному конкретному випадку, виходячи з реальної обстановки, і повинне бути мінімальним з урахуванням паспортних даних на запірні пристрої, характеру технологічного процесу і виду розрахункового витoku.

Розрахунковий час відключення трубопроводів варто приймати рівним: часу спрацьовування системи автоматики відключення трубопроводів згідно з паспортними даними обладнання, якщо імовірність відмовлення системи автоматики не перевищує $1 \cdot 10^{-6}$ на рік і забезпечена резервуванням її елементів; 120 с, якщо імовірність відмовлення системи автоматики перевищує $1 \cdot 10^{-6}$ на рік і не забезпечена резервуванням її елементів; 300 с – при ручному відключенні.

Під «часом спрацьовування» і «часом відключення» варто розуміти проміжок часу від початку можливого витoku пально-мастильних матеріалів з трубопроводу (перфорація, розрив, зміна номінального тиску і т.п.) до повного припинення витoku.

Для окремих складових пально-мастильних матеріалів були розраховані ризики їх витoku під час транспортування, перекачування, заправлення за математичним виразом (4):

нафтопродукти сумарно – $Risk=1 \cdot 10^{-5,63}=2,34 \cdot 10^{-6}$ вище нормативного значення $1 \cdot 10^{-6}$;

ксилол – $Risk=1 \cdot 10^{-4,74}=1,8 \cdot 10^{-5}$ вище нормативного значення $1 \cdot 10^{-6}$;

ненасичені полікарбонатові кислоти – $Risk=1 \cdot 10^{-5,74}=2,22 \cdot 10^{-8}$ ризик мінімальний;

бензол – $Risk=1 \cdot 10^{-8,15}=7 \cdot 10^{-8}$ – ризик мінімальний

Висновок. Порівняння ризиків відмови роботи компонентів обладнання і ризиків витoku пально-мастильних матеріалів у випадку відмови роботи вузлів обладнання свідчить, що переважним чинником ризику при транспортуванні, зберіганні, перекачуванні залишається надійність функціонування відповідного устаткування.

Список бібліографічних посилань

1. Солошич І. О., Козловська Т. Ф. Екологічний ризик : навч. посіб. Харків : Друкарня «Мадрид», 2015. 274 с. ISBN 978-617-7294-05-3

2. Козловська Т. Ф., Білаш Т. А., Нальотова Н. І. Розробка системи моніторингу техногенно-екологічної безпеки при зберіганні пально-мастильних матеріалів. *Авіація, промисловість, суспільство* : матеріали І Міжнар. наук.-практ. конференція, 14 травня 2020 р. Част. 1. Кременчук : Кременчуцький льотний коледж Харківського національного університету внутрішніх справ, 2020. С. 296–298.

3. Козловська Т. Ф., Білаш Т. А., Нальотова Н. І. Визначення ризику виникнення аварійних ситуацій при зберіганні пально-мастильних матеріалів. Міжнародна науково-практична конференція «*Наука, техніка і технології: глобальні та сучасні тенденції*», 27–28 грудня 2019 р. Прага, 2019. С. 116–121.

4. Звягинцева А. В., Аверин Г. В., Каргин А. А. Количественная оценка рисков в экологической безопасности. Част. 1. Методические принципы оценки рисков. *Вісник Донецького університету*. 2006. № 2. Част. 2. С. 296–304.

5. Методика визначення ризиків та їх прийнятних рівнів для декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки. Затв. Мінпраці та соцполітики України від 04.12.2002., № 268. Київ : Основа, 2003. 191 с.

6. Акимов В. А. и др. Надежность технических систем и техногенный риск. Москва : Деловой экспресс, 2002. 368 с.

7. Стоецкий В. Ф. и др. Управление техногенной безопасностью объектов повышенной опасности. Тернополь : Изд-во «Астон», 2006. 424 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 342.7

Юрій Миколайович КОЛОМІЄЦЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5171-7808>;

Анна Сергіївна ОБЗОР,

студентка групи Ф6-Пддб-20-1м

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ПОШИРЕННЮ COVID-19 КРІЗЬ ПРИЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

Низка міжнародних документів, зокрема, такі як: Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Конвенція про права інвалідів, Конвенція про права дитини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейська соціальна Хартія закріплюють право

особи на охорону здоров'я. У ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, наприклад, йдеться про те, що «держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я» [1]. При цьому серед заходів, яких повинні вжити держави-учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, включають з-поміж інших і запобігання і лікування епідемічних, ендемічних, професійних та інших хвороб і боротьби з ними. Актуальності даний захід набув із грудня 2019 р., коли в китайському муніципалітеті Ухань спалахнув новий коронавірус (COVID-19), який швидко поширився в інших регіонах Китаю та світу.

У деяких країнах-членах Європейського Союзу до січня 2020 року фіксувалися поодинокі випадки поширення даного вірусу, проте дедалі ситуація лише погіршувалася і стала справжнім викликом перед Союзом, оскільки вимагала зміцнення системи охорони здоров'я та обмеження поширення вірусу.

Коли настає криза або катастрофа, незалежно від того, чи є вона природною чи техногенною, Європейський Союз повинен використовувати кілька механізмів реагування на кризи у відповідних галузях для надання допомоги та вирішення ситуації. Механізм Інтегрованого реагування на політичну кризу (IPCR) підтримує швидке та скоординоване ухвалення рішень на політичному рівні ЄС щодо великих і складних криз, включаючи терористичні акти. За допомогою цього механізму Рада ЄС координує політичну реакцію на кризу, об'єднуючи інституції ЄС, постраждалих держав-членів та інші ключові дійові особи.

Необхідність механізму реагування на кризи на рівні ЄС виникла на початку 2000-х років після кількох драматичних подій, серед яких напади 11 вересня у США, вибухи в Мадриді у 2004 році та в Лондоні в 2005 році, цунамі в Індійському океані в 2004 році [2, с. 64].

У червні 2006 року Рада ЄС ухвалила надзвичайні та кризові механізми координації (ССА), які були розроблені як платформа для обміну інформацією та координації дій між державами-членами у випадку великої кризи [3, с. 82]. Пізніше, у 2013 році Рада ухвалила комплексні механізми реагування на політичну кризу (IPCR), яка представляє собою платформу ЄС для координації міжгалузевих криз на найвищому політичному рівні. Цей удосконалений механізм повинен був забезпечувати кілька переваг, серед яких більша гнучкість, більша масштабованість, яка спирається на існуючі ресурси, структури та можливості [4, с. 5].

Щоб відповісти на спалах COVID-19, 28 січня 2020 року Президент Хорватії вирішив активувати інтегрований механізм реагування на політичну кризу (IPCR) в режимі обміну інформацією, щоб сприяти розвитку спільного розуміння ситуації між державами-членами та установами, в тому числі щодо вживаних заходів. Адже повний режим активації дозволяє розробляти конкретні скоординовані заходи реагування ЄС на круглих столах під керівництвом головуючих за участю Комісії ЄС, Європейської служби зовнішньої дії, офісу Президента Європейської Ради, постраждалих держав-членів, відповідних агентств ЄС та експертів.

Проте у лютому 2020 року в Північній Італії було зареєстровано значне збільшення випадків захворювання на COVID-19, а вже в березні країна досягла свого піку захворюваності. Ситуація настільки загострилася, що стурбувала весь світ. В Італії станом на березень 2020 року була найбільша кількість смертей через хворобу у світі [5]. Вплив спалаху COVID-19 в Італії має характер та масштаби, які дозволяють використовувати статтю 107 (3) (б) Договору про функціонування Європейського Союзу. Це дає можливість Комісії затвердити додаткові національні заходи підтримки для усунення серйозних порушень в економіці Держави-члена [6].

Водночас у такій складній ситуації допомогу країна отримала не від країн-учасниць ЄС, а за межами Союзу. Адже Німеччина блокувала поставки медичної продукції та ігнорувала заклик Італії про допомогу медикаментами. Крім цього, Європейський центробанк не підтримав фінансову стабільність країни, що на практиці показало неефективність дій існуючих механізмів реагування в кризових ситуаціях і відсутність координації не лише між країнами-учасницями, а й між органами Союзу.

Згодом ЄС трохи оговтавшись після стрімкого поширення коронавірусної хвороби та тих наслідків, яких вона заподіяла, почав вирішувати проблеми, існуючі в реалізації інтегрованого механізму. Посли ЄС схвалили законодавчу пропозицію про розширення сфери дії Фонду

солідарності ЄС для покриття надзвичайних ситуацій у сфері суспільної охорони здоров'я (спочатку Фонд було створено для надання допомоги державам-членам і країнам, які приєднуються, у боротьбі з наслідками стихійних лих). Включення надзвичайних ситуацій до сфери суспільної охорони здоров'я дозволить Союзу задовольнити найважливіші потреби людей під час пандемії, а також дозволить доповнити заходи реагування зацікавлених країн на запобігання і лікування епідемії.

Наступним кроком у боротьбі з вірусом стала пропозиція ухвалення великого плану відновлення Європи, заснованого на використанні всього потенціалу бюджету ЄС, який був представлений Європейською Комісією 26 травня 2020 року. Проте лише 21 липня 2020 року лідери ЄС узгодили цей план відновлення та багаторічну фінансову базу на 2021–2027 рр., в якому є приклади виходу з кризи, та заклали основи для сучасної та більш стійкої Європи. Тепер відбудуться переговори з Європарламентом із метою термінового завершення роботи над усіма правовими актами. Рішення про власні ресурси після його ухвалення має бути схвалено державами-членами якомога швидше відповідно до їх конституційних вимог [7].

Окрім великого плану щодо відновлення Європи 15 липня було представлено план координації заходів стримування та профілактики COVID-19 на найближчі три місяці. В загальних рисах план складається з комплексу заходів, які спрямовані на протидію можливим новим спалахам COVID-19.

Проте, на нашу думку, окрім ухвалених в ЄС законопроектів та існуючих механізмів, які повинні вирішувати проблему з розповсюдженням COVID-19, потрібно створити новий самостійний орган екстреного реагування з надзвичайними повноваженнями, який був би готовий до ситуацій, подібних до пандемії. До його повноважень входили б швидка координація країн-членів, створення спеціальної платформи для ухвалення рішень, вироблення послідовних інструкцій дій органів ЄС і країн-членів у подібних випадках і ухвалення законопроектів із протидії таких ситуацій у майбутньому. У випадку з COVID-19 новий орган мав би можливість розробляти заходи з профілактики хвороби: координацію дій між членами ЄС, недолік якої спостерігався на початку кризи; спеціальні заходи щодо найбільш уразливих груп людей; заходи щодо зменшення ризику співіснування COVID-19 із сезонним грипом, підготовка систем охорони здоров'я до цієї можливої ситуації. Крім того, передбачав би посилення можливостей відстеження контактів, зокрема на місцевому рівні через мобільні додатки.

Підсумовуючи необхідно зазначити, що цей рік став показовим у сфері міжнародного співробітництва та єдності між країнам-членами ЄС під час кризових ситуацій. Мали місце негативні явища, які показали, що не всі країни були готові зіштовхнутись із такою ситуацією. Інституції ЄС мають здійснювати низку заходів щодо усунення прогалин у законодавчій та організаційній сфері Союзу, які б гарантували дієвість кризисного механізму IPCR у боротьбі з поширенням COVID-19, що цілком відповідатиме положенням міжнародних стандартів у галузі прав людини щодо забезпечення права на охорону здоров'я.

Список бібліографічних посилань

1. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : від 16.12.1966 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 12.11.2020).
2. Прокопенко Л. Л., Рудік О. М., Рудік Н. М. Інституційна система ЄС. Навч. посіб. Дніпро : ДРІДУ НАДУ. 2018. 220 с.
3. Яковюк І. В. Історичні передумови і основні етапи європейської інтеграції. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 4. С. 82–92.
4. The European Union: What it is and what it does. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2018. 60 p.
5. План координації заходів стримування та профілактики COVID-19. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/topics/covid-19/> (дата звернення: 12.11.2020).
6. Огляд початкових механізмів економічного, національного і багатостороннього реагування на covid-19 // BRDO. 18.03.2020. URL: <https://brdo.com.ua/analytics/oglyad-pochatkovykh>

mehanizmiv-ekonomichnogo-natsionalnogo-i-bagatostoronnogo-reaguvannya-na-covid-19/ (дата звернення: 12.11.2020).

7. A recovery plan for Europe // European Council. Council of the European Union : сайт. 10.11.2020. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/topics/covid-19/> (дата звернення: 14.11.2020).

Одержано 12.11.2020

УДК 349.2

Анатолій Сергійович КОЛОТІК,

кандидат юридичних наук,

декан факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ

ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ, ЗМІНИ ТА ПРИПИНЕННЯ ПРАВОВІДНОСИН ЗІ СПЕЦІАЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Виникнення, зміна та припинення будь-яких правовідносин, зокрема правовідносин зі спеціального пенсійного забезпечення, завжди відбувається на підставі юридичних фактів. Відомий теоретик права М. І. Матузов зазначає, що ці факти стають юридичними не в силу тих чи інших особливих внутрішніх властивостей, а в результаті визнання їх такими державою, законом. Життя — безперервний ланцюг різнорідних фактів, явищ, дій, випадків, подій, але не усі з них набувають юридичного значення, а лише ті, які зачіпають найбільш суттєві інтереси суспільства, входять у сферу правового регулювання і можуть потягти за собою відповідні юридичні наслідки [1, с. 293]. Таким чином, надання правового характеру тим або іншим обставинам цілком залежить від волі нормотворця, а не від самих учасників життєвого процесу, хоча без них ці обставини могли б і не наступити. Іншими словами, не право породжує певні обставини, вони виникають і існують без нього, але право надає їм статус юридичних.

У загальній теорії права виділяють наступні підстави для класифікації юридичних фактів: за вольовою ознакою, за характером дії, за правовими наслідками. Так, за вольовою ознакою більшість вчених усі юридичні факти поділяють на події та дії. У той же час Л. С. Явич запропонував поділяти юридичні факти за вольовою ознакою на дії, події і стани [2, с. 172]. Підтримуючи поділ юридичних фактів за вольовою ознакою на події і дії, відзначимо справедливості тези О. А. Красавчикова, який писав, що якщо використовувати тільки вольову ознаку, то факти-стани повинні бути віднесені або до подій, або до дій, тому що події та дії можуть мати однакову завершеність, мати однакову тривалість. Отже, факти-стани не можуть бути виокремлювані поряд (тобто в одній класифікації) з подіями і діями [3, с. 85–86].

У свою чергу факти-події можна поділити на абсолютні та відносні. Так, абсолютні події — це ті, які у жодний спосіб не залежать від будь-чиєї волі (урагани, землетруси, повені, сніжні лавини, виверження вулканів тощо), і які впливають на життєдіяльність людини. Відносні події пов'язані з діями людини. Наприклад, пожежа в результаті удару блискавки — це абсолютна подія, однак пожежа як результат підпалу — відносна подія. У праві соціального забезпечення фактом-подією є досягнення фізичною особою певного віку, втрата годувальника, інвалідність, вилуга років тощо.

Певний поділ можна провести і щодо фактів-дій. Традиційно дії поділяють на правомірні й неправомірні. Правомірні дії — це дії людей, що відбуваються відповідно до вимог правових норм, не порушують цих вимог. У правомірних діях реалізуються, перетворюються в життя вимоги правових норм, з їх допомогою і досягаються цілі, переслідуювані законодавцем під час видання норм права [4, с. 303].

Не викликає жодних сумнівів те, що держава зацікавлена тільки в корисних для суспільства діях, тому основна увага приділяється правомірним діям осіб, які здійснюються в рамках приписів чинних норм. Правомірні дії в теорії права поділяють на юридичні акти та юридичні вчинки. В. С. Афанасьєв та Н. Л. Гранат зазначають, що юридичні акти — це дії, вчинювані з метою

домогтися конкретного правового результату. Юридичні вчинки — такі правомірні дії, які не переслідують правових цілей, але об'єктивно, незалежно від волі й намірів суб'єкта, породжують правові наслідки [5, с. 131]. Вважаємо, що якщо вищезазначені вчені в одному випадку вказують у визначенні на таку ознаку, як правомірність, то таку ознаку слід виділяти і в іншому.

Неправомірні дії — це дії, які порушують вимоги правових норм. Такі дії у юридичній літературі поділяють на правопорушення й об'єктивно протиправні діяння. Правопорушення являють собою винне протиправне діяння. Характерною рисою правопорушення є те, що ці діяння із суб'єктивної сторони містять у собі неприпустиму з погляду закону мотивацію. На відміну від цього суб'єктивна сторона об'єктивно протиправних діянь не містить у собі такої мотивації. Категорія «об'єктивно-протиправна дія» була вперше запропонована І. С. Самощенком, який розумів її як акт вольової поведінки, що має суто зовнішній характер, викликаний незнанням закону, суперечливістю окремих норм [6, с. 39].

Слід відзначити, що юридичними фактами можуть бути не лише дії, а й бездіяльність як варіант вольових вчинків людей. Бездіяльність — це пасивна поведінка, що не має зовнішнього вираження. Бездіяльність може бути правомірною (дотримання заборон) і неправомірною (невиконання обов'язку).

За характером дії юридичні факти можна розподілити на факти одноразової дії і факти безперервної юридичної дії, або стани. Факти-стани мають широке застосування у праві соціального забезпечення. Так, наприклад, стан непрацездатності має істотне значення для змісту та обсягу суб'єктивних прав і обов'язків сторін соціально забезпечувальних правовідносин.

За правовими наслідками юридичні факти прийнято поділяти на правоутворюючі, правозмінюючі та правоприпиняючі факти. З правоутворюючими фактами пов'язується виникнення правовідносин, тобто виникнення конкретних суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, що не існували раніше. З правозмінюючими фактами пов'язується зміна суб'єктивних прав і обов'язків сторін правовідносин. Правоприпиняючі факти спричиняють припинення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

Нерідко для виникнення, зміни або припинення правовідносин потрібен не один юридичний факт, а сполучення декількох таких фактів, що можуть належати до різних класифікаційних груп. Так, для одержання права на пенсію за вислугу років необхідними є: наявність спеціального трудового стажу (вислуги років), подання заяви до органу Пенсійного фонду про призначення та виплату пенсії за вислугу років, рішення органу Пенсійного фонду про призначення та виплату зазначеної пенсії.

Для визначення даного сполучення в юридичній літературі застосовуються різні термінологічні конструкції, а саме: «юридичний склад», «складний юридичний фактичний склад», «фактичний (юридичний) склад», «складний юридичний склад», «фактичний склад», «юридичний (фактичний) склад» тощо. Слід погодитися з К. Ю. Мельником, який запропонував сукупність юридичних фактів, необхідних для настання певних правових наслідків, визначати як склад юридичних фактів [7, с. 201].

Склад юридичних фактів необхідно відрізнити від складного юридичного факту, хоча і один, і другий складаються з декількох частин. «Під елементом юридичного складу слід розуміти окремий юридичний факт (подію або дію). Під елементом юридичного факту слід розуміти явища, що складають подію або дію», писав О. А. Красавчиков [3, с. 57].

Виходячи з цього, не можемо повністю погодитися з М. І. Матузовим, який і юридичні склади, і складні, комплексні факти, визначає як сукупність фактів, необхідних для виникнення певного правовідношення [1, с. 293].

Отже, правовідносини зі спеціального пенсійного забезпечення виникають на підставі складів юридичних фактів, які включають такі елементи: по-перше, наявність у громадянина (сім'ї) усіх юридичних фактів для права на даний вид пенсії. Такі факти по кожному виду пенсії різні, і їх кількість теж різна. По-друге, волевиявлення громадянина (сім'ї), який(а) володіє правом на спеціальне пенсійне забезпечення, щодо призначення і виплати пенсії певного виду. По-третє, прийняття рішення Пенсійним фондом про призначення пенсії відповідного виду і розміру.

З огляду на те, що для права на спеціальну пенсію різних її видів потрібні різні юридичні факти, коротко вкажемо підстави виникнення правовідносин зі спеціального пенсійного забезпечення конкретного виду. Так, підставою виникнення правовідносин зі спеціального пенсійного забезпечення за вислугу років є наступний склад юридичних фактів: 1) заява особи, яка має право на даний вид пенсійного забезпечення, про надання пенсії за вислугу років; 2) наявність у неї передбаченої законом вислуги років (спеціального трудового стажу); 3) рішення органу Пенсійного фонду з призначення пенсії за вислугу років певного розміру. Підставою виникнення правовідносин зі спеціального пенсійного забезпечення за віком є наступний склад юридичних фактів: 1) заява особи, яка має право на даний вид пенсійного забезпечення, про надання пенсії за віком; 2) досягнення особою пенсійного віку; 3) наявність спеціального стажу; 3) рішення органу Пенсійного фонду про призначення пенсії за віком певного розміру. Підставою виникнення правовідносин зі спеціального пенсійного забезпечення по інвалідності є наступний склад юридичних фактів: 1) заява інваліда про надання йому пенсії по інвалідності; 2) установлені медико-соціальною експертною комісією або військово-лікарською комісією для військовослужбовців інвалідність, її група, ступінь обмеження здатності до трудової діяльності, причина і час виникнення; 3) рішення органу Пенсійного фонду про призначення пенсії по інвалідності певного розміру. Підставою виникнення правовідносин зі спеціального пенсійного забезпечення у зв'язку з втратою годувальника служить сукупний склад з наступних юридичних фактів: 1) заява сім'ї померлого (загиблого) годувальника про призначення їй пенсії даного виду; 2) смерть годувальника або визнання його судом безвісно відсутнім або померлим; 3) наявність у сім'ї померлого годувальника його непрацездатних утриманців; 4) рішення органу Пенсійного фонду про призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника певного розміру.

Правовідносини зі спеціального пенсійного забезпечення впродовж свого існування можуть змінюватися. Стадія зміни правовідносин зі спеціального пенсійного забезпечення характеризується зміною обсягу суб'єктивних прав і юридичних обов'язків суб'єктів цих правовідносин. Так, підставою зміни правовідносин зі спеціального пенсійного забезпечення за вислугу років у частині розмірів пенсії можуть служити факти підвищення пенсії (наприклад, у зв'язку з централізованим підвищенням грошового забезпечення службовців правоохоронних органів), а також факти появи або припинення виплати надбавок на утриманців або на догляд за пенсіонером. Підставою зміни правовідносин зі спеціального пенсійного забезпечення по інвалідності є рішення МСЕК про зміну групи інвалідності, а також поява факту, що дає право інваліду на надбавку до пенсії або, навпаки, що припиняє виплату надбавки. Підставою зміни правовідносин зі спеціального пенсійного забезпечення в разі втрати годувальника служить факт зміни складу членів сім'ї, що мають право на цю пенсію.

Будь-які правовідносини, які колись виникли, за наявності певних підстав припиняються. Не є виключенням і правовідносини зі спеціального пенсійного забезпечення. Так, підставою припинення правовідносин зі спеціального пенсійного забезпечення за вислугу років є факт смерті пенсіонера або переходу його на інший вид пенсії (по інвалідності, наприклад), коли замість попереднього правовідношення виникає пенсійне правовідношення іншого виду. Це також притаманне і спеціальному пенсійному забезпеченню за віком. Підставою припинення правовідносин зі спеціального пенсійного забезпечення по інвалідності є смерть особи з інвалідністю або припинення останньої, або ж його неявка на черговий повторний огляд (раз на рік або на два роки), а також перехід пенсіонера по інвалідності на інший вид пенсії (наприклад, за вислугу років). Правовідносини зі спеціального пенсійного забезпечення в разі втрати годувальника припиняються з припиненням непрацездатності або зі смертю всіх членів сім'ї, що мають право на цей вид пенсії.

Список бібліографічних посилань

1. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Юристъ, 2001. 776 с.
2. Явич Л. С. Право и социализм / Л. С. Явич. М. : Юрид. лит., 1982. 294 с.
3. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве / О. А. Красавчиков. М. : Юрид. лит., 1958. 183 с.

4. Черданцев А. Ф. Теория государства и права : учебник [для вузов] / А. Ф. Черданцев. М. : Юрайт, 2000. 432 с.
5. Общая теория права и государства : учебник / под ред. В. В. Лазарева. – 3-е изд., перераб. и доп. М. : Юристъ, 2001. 520 с.
6. Самощенко И. С. Понятие правонарушения по советскому законодательству / И. С. Самощенко. М. : Юрид. лит., 1963. 322 с.
7. Мельник К. Ю. Проблеми правового регулювання трудових відносин службовців правоохоронних органів : монографія / К. Ю. Мельник Х. : Харківськ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. 360 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 342.9

Анатолій Трохимович КОМЗЮК,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7377-9241>;

Микола Анатолійович КОМЗЮК,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки

факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7656-1061>

ЩОДО РОЛІ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В РЕГУЛЮВАННІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Як відомо, правовий статус поліції, в тому числі адміністративно-правовий, в основному закріплено Законом України «Про Національну поліцію» [1]. Цілком виправдано і логічно згаданий Закон (ст. 3) називає у складі правової основи діяльності поліції Конституцію України [2]. Це й зрозуміло, оскільки Конституція України є джерелом адміністративного права, її норми мають пряму дію, одночасно є основою побудови системи інших джерел адміністративного права щодо формування, розвитку та уточнення спеціальних принципів, функцій, форм і методів адміністративної діяльності й адміністративних процедур забезпечення публічних прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина публічною адміністрацією, державного й загалом публічного інтересу суспільства [3, с. 62]. Разом з тим у поліцейській недостатньо уваги, як уявляється, приділяється визначенню значення конкретних норм Конституції України у регулюванні адміністративної поліцейської діяльності, а також оцінці загалом повноти та досконалості цього регулювання.

Аналіз змісту Конституції України дозволяє констатувати, що деякі питання адміністративної поліцейської діяльності (при цьому цю діяльність не можна ототожнювати з діяльністю тільки поліції, оскільки коло її суб'єктів є значно ширшим [4, с. 226-232]) не знайшли, хоча мали б знайти в ній закріплення. Це стосується, наприклад, гарантій реалізації такого заходу як адміністративне затримання особи, яке досить часто застосовується в адміністративній поліцейській діяльності. Справа в тому, що ст. 29 Конституції України, встановлюючи гарантії права особи на свободу та особисту недоторканність, визначила, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Проте таке обмеження може стосуватись виключно кримінально-процесуального затримання, адміністративне ж затримання здійснювати за рішенням суду неможливо, оскільки, по-перше, воно тому і має назву «адміністративне», що здійснюється у позасудовому порядку, а, по-друге, це технічно неможливо, адже затримання починається з початку фактичного доставлення особи до приміщення відповідного органу поліції.

Дещо інший висновок з цього приводу зробив Конституційний Суд України, який ще 2003 р. у рішенні у справі про гарантії депутатської недоторканності дав і тлумачення ст. 29 Конституції

України. У мотивувальній частині рішення Конституційний Суд пояснив, що таке затримання треба розуміти і як тимчасовий запобіжний кримінально-процесуальний, і як адміністративно-процесуальний заходи, застосування яких обмежує право на свободу та особисту недоторканність індивіда [5].

В той же час визнання зазначеного заходу також і адміністративно-процесуальним викликає ряд запитань. По-перше, чи означає це, що адміністративне затримання має застосовуватися виключно за вмотивованим рішенням суду, адже саме таке обмеження встановлює ст. 29 Конституції? По друге, оскільки в цій статті мова йде про запобігання злочинів чи його «перепинення», чи може застосовуватися затримання з метою припинення адміністративного проступку (саме «припинення», а не «перепинення», як сказано в Конституції)? Відповіді на ці запитання очевидні, вони свідчать про неможливість поширення зазначених правил на сферу протидії адміністративним правопорушенням, а також про недосконалість конституційних норм, в яких практично проігноровано існування інституту адміністративного затримання.

Проблема виникла також і в розумінні такого заходу забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення як доставлення порушника і його співвідношення із адміністративним затриманням. Незважаючи на те, що ці заходи є загально визнаними засобами правоохоронної діяльності, і у теорії, і в законодавстві вони розуміються не зовсім однозначно. Безперечним є те, що затримання полягає в примусовому короткочасному обмеженні волі дій і пересування особи. Але затримання виражається не тільки в утриманні особи в спеціальному приміщенні під охороною, і зупинка відповідної особи на місці (вимога поліцейського залишатися на місці), і її доставлення до місця розгляду справи також охоплюється поняттям «затримання».

Отже, поняття «доставлення» особи, порядок застосування якого передбачено ст. 259 КпАП України [6], необхідно розглядати як елемент затримання. Доставлення в теорії адміністративного права частіш за все розуміється як примусове вилучення особи, яка вчинила або вчиняє адміністративне правопорушення, з місця його вчинення або виявлення правопорушника і супроводження останнього до відповідного приміщення. Але перед тим як особу кудись доставити, її необхідно спочатку фізично затримати. Тому можна стверджувати, що доставлення починається із такого фізичного затримання.

Тут виявляється ще одна проблема загального характеру. Мова йде про відсутність конституційного обмеження рівня правового регулювання видів, підстав та процедур застосування заходів адміністративного примусу, внаслідок чого можливі певні порушення. Пунктом 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України визначено, що діяння, які є адміністративними правопорушеннями, та відповідальність за них мають визначитися виключно законами України. Тобто в цій нормі Конституції закріплено правило про винятково законодавче регулювання лише адміністративної відповідальності. Що ж стосується інших видів адміністративного примусу, в тому числі адміністративного затримання, то такого обмеження Конституція не передбачає.

Крім недоліків конституційного регулювання порядку застосування адміністративного затримання існують також проблеми у закріпленні в Конституції України загальних принципів адміністративної відповідальності, зокрема провадження в справах про адміністративні проступки, яке здійснюється в рамках адміністративної поліцейської діяльності, на що вже зверталась увага [7].

Особливо варто наголосити на принципі презумпції невинуватості, який у законодавстві про адміністративні правопорушення, на жаль, взагалі не згадано, а у визначенні його в Конституції України йдеться виключно про випадки вчинення злочинів. Проте цей принцип для реалізації заходів юридичної відповідальності карального характеру має бути визначальним, адже його значення обумовлено не тільки тим, що особа, яка притягається до відповідальності, визнається невинуватою, якщо її вина не доведена в передбаченому законом порядку і не встановлена відповідним рішенням, яке набрало чинності, а ще й іншими гарантіями для цієї особи, які є важливими саме для здійснення адміністративної поліцейської діяльності, – особа, яка притягається до відповідальності, не зобов'язана доводити свою невинуватість; сумніви з приводу винуватості особи, яка притягається до відповідальності, вирішуються на її користь.

Саме тому Конституційний Суд України у рішенні від 22.12.2010 р. [8] визнав неконституційною ст. 14-й КпАП України, якою передбачалась можливість притягнення до адміністративної

відповідальності власників транспортних засобів за порушення правил дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, оскільки для цього потрібно встановити особу, що безпосередньо перебувала за кермом під час вчинення правопорушення. На власника транспортного засобу покладалася також обов'язок повідомляти про особу порушника, тим самим практично доводити власну невинуватість. Даний обов'язок покладений на правоохоронні органи, що мають відповідні повноваження.

Підсумовуючи викладене, можна зробити **висновок**, що роль Конституції України у регулюванні адміністративної поліцейської діяльності наразі є недостатньою, оскільки вона визначає переважно загально-правові засади цієї діяльності, як і будь-якої іншої державно-владної діяльності. Що ж стосується окремих конкретних питань адміністративної поліцейської діяльності, зокрема застосування адміністративного затримання, здійснення провадження в справах про адміністративні проступки, то вони належного закріплення в ній не знайшли.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Видання третє. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 584 с.
4. Мельник Р. С., Мосьондз С. О. Адміністративне право України (у схемах та коментарях): навч. посіб. / За ред. Р. С. Мельника. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер; Буква Закону, 2018. 344 с.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 26, частин першої, другої, третьої статті 27 Закону України "Про статус народного депутата України" та за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України (справа про гарантії депутатської недоторканності) : Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2003 р. № 1-15/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-03#Text>
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст.1122.
7. Комзюк А. Т., Панасюк О. В. Деякі питання нормативного закріплення та реалізації принципів адміністративної відповідальності. *Запорізькі правові читання: матеріали Щорічної міжнародної науково-практичної конференції*, м. Запоріжжя, 19–20 травня 2020 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2020. С. 105-107.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 14-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху) : Рішення Конституційного Суду України № 1-34/2010 22 від грудня 2010 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-10>

Одержано 16.11.2020

УДК 343.35

Дмитро Юрійович КОНДРАТОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5426-4878>;

Дмитро Юрійович ГУРЕНКО,

кандидат юридичних наук,

адвокат Ради адвокатів Харківської області

ОХОРОНА ЖИТТЯ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ДІЯЛЬНОСТІ ОСІБ У ЗВ'ЯЗКУ З ВИКОНАННЯМ НИМИ СЛУЖБОВОГО АБО ГРОМАДСЬКОГО ОBOB'ЯЗКУ

Під впливом сучасної кримінально-правової політики закон про кримінальну відповідальність України, здійснюючи охоронну функцію, постійно посилює кримінально-правовий захист осіб, які виконують службовий або громадський обов'язок.

У зв'язку з цим у науковій літературі була звернута увага на те, що аналіз змін та доповнень, які були здійснені у кримінальному законодавстві на протязі його розвитку, та сучасний стан закону про кримінальну відповідальність дозволяють зафіксувати тенденцію, яка проявляється у збільшенні спеціальних норм, що встановлюють, посилюють та диференціюють відповідальність за посягання на життя, здоров'я, майно та діяльність окремих категорій осіб у зв'язку з тим, що їх суспільна діяльність піддається підвищеній небезпеці [1, с. 3; 2, с. 149].

Так, у чинному КК України нараховується біля сорока норм, що посилюють кримінально-правовий захист життя, здоров'я, майна та діяльності окремих категорій осіб. Всі ці норми, що здійснюють спеціальний кримінально-правовий захист діяльності осіб, які виконують службовий або громадський обов'язок, можна класифікувати за двома підставами.

Так, в залежності від блага, цінності, що захищаються, ці норми можна поділити на такі, які здійснюють спеціальний захист життя, здоров'я, майна, діяльності, і залежно від сфери суспільного життя – на такі, що здійснюють спеціальний захист у сфері державної влади, правоохоронної діяльності, здійснення правосуддя, військової служби, міжнародних відносин тощо. Тобто ст. 348 КК України, яка окремо встановлює відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, в системі кримінально-правового захисту осіб у зв'язку з виконанням ними службового або громадського обов'язку є складовою частиною, з одного боку, кримінально-правового захисту життя особи у зв'язку з виконанням нею службового або громадського обов'язку, а з іншого – кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності.

Як складова частина кримінально-правового захисту життя особи у зв'язку з виконанням нею службового або громадського обов'язку норма, передбачена ст. 348 КК України, є спеціальною порівняно із загальною нормою, що передбачена п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України, поряд з такими спеціальними нормами, що передбачені статтями 112, 379, 400, ч. 5 ст. 404, ст. 443 КК України.

Таке співвідношення вказаних норм визначається постановою Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», який з цього приводу надав у п. 12 наступне тлумачення:

«Відповідальність за п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку настає, якщо злочин вчинено з метою не допустити чи перепинити правомірну діяльність потерпілого у зв'язку з виконанням ним зазначеного обов'язку, змінити характер останньої, а так само з мотивів помсти за неї незалежно від часу, що минув з моменту виконання потерпілим своїх обов'язків до вбивства.

Умисне вбивство або замах на вбивство державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів, члена громадського формування з охорони

громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного або їх близьких родичів, захисника чи представника особи або їх близьких родичів, начальника військової служби чи іншої особи, яка виконує обов'язки з військової служби, представника іноземної держави або іншої особи, яка має міжнародний захист, за наявності відповідних підстав належить кваліфікувати тільки за статтями 112, 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, ст. 443 КК України. Разом з тим, коли вчинене вбивство зазначених осіб чи замах на нього вчинені за інших обтяжуючих обставин, передбачених ч. 2 ст. 115 КК України, дії винної особи додатково кваліфікуються і за відповідними пунктами цієї статті» [3, с. 417].

Як складова частина кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності ст. 348 КК України входить до системи норм, які в своїх конструкціях містять поняття «працівник правоохоронного органу», а саме: статті 342, 343, 345, 347, 348, 349 КК України.

Таким чином, з'ясовуючи місце ст. 348 КК України серед кримінально-правових норм, можна схематично уявити її у середині двох кіл, що перетинаються, тобто кола норм, які здійснюють кримінально-правовий захист життя осіб у зв'язку з виконанням ними службового або громадського обов'язку, та кола норм, які здійснюють кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності, при цьому обидва кола охоплюються більш широким колом, який містить у собі усі норми, що здійснюють кримінально-правовий захист діяльності осіб у зв'язку з виконанням ними службового або громадського обов'язку.

Особливістю конструкції ст. 348 КК України є те, що її диспозиція фактично містить ознаки двох складів злочинів, а саме:

- 1) вбивство або замах на вбивство працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків;
- 2) вбивство або замах на вбивство члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця у зв'язку з їх діяльністю щодо охорони громадського порядку [4, с. 291–299].

У зв'язку з цим пропонується відокремлювати поняття «працівник правоохоронного органу» та «інші суб'єкти правоохоронної діяльності».

Необхідність особливого кримінально-правового захисту працівників правоохоронних органів обумовлюється об'єктивними обставинами, оскільки їх діяльність спрямована в першу чергу на захист життя, прав і свобод людини, запобігання правопорушенням і злочинності, на зміцнення правопорядку, «адже працівники правоохоронних органів при виконанні службових обов'язків можуть спиратися тільки на захист держави та власні сили» [5, с. 43].

Кримінально-правовий захист життя працівника правоохоронного органу та його близьких родичів у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, а також члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця у зв'язку з їх діяльністю щодо охорони громадського порядку здійснюється згідно зі ст. 348 КК України, яка міститься у Розділі XV Особливої частини КК, що має назву «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів».

Виходячи з того, що в назві Розділу XV відсутній термін «правоохоронний орган», можна зробити висновки, що у цьому випадку поняттям «орган державної влади» охоплюються також і правоохоронні органи.

Такий підхід до співвідношення цих понять можна виявити і в багатьох інших випадках. Так, в абз. 2 п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» міститься таке положення: «Виконання службового обов'язку – це діяльність особи, яка входить до кола її повноважень, а громадського обов'язку – здійснення спеціально покладених на особу громадських повноважень чи вчинення інших дій в інтересах суспільства або окремих громадян (наприклад, припинення правопорушення, повідомлення органів влади про злочин або про готування до нього)» [3].

Крім того, у зв'язку з цим дуже цікавою видається думка Ю. В. Бауліна, який зазначає, що: «Основним суб'єктом протидії злочинності визнається держава, що представлена Президентом України як главою держави, загальними органами законодавчої, виконавчої та судової влади, а

також спеціально уповноваженими органами державної влади (окремі підрозділи Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Прокуратури України, кримінально-виконавчої служби, кримінальні суди). Другою групою суб'єктів протидії злочинності є окремі громадяни, а також їх об'єднання, інші інституції громадського суспільства, а також певні міжнародні установи та організації» [6, с. 16].

Водночас в окремих статтях Розділу XV Особливої частини КК України поняття «представник влади» і «працівник правоохоронного органу» використовуються як самостійні. Зокрема, в ст. 342 КК України встановлюється відповідальність за опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; у ст. 343 КК України – за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця; у ст. 349 КК України – за захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника.

Більше того, в окремих статтях передбачається відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України), погрозу або насильство щодо журналіста (ст. 345¹ КК України), погрозу або насильство щодо державного або громадського діяча (ст. 346 КК України), погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350 КК України), а також за умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця (ст. 347 КК України), умисне знищення або пошкодження майна журналіста (ст. 347¹ КК України) та умисне знищення або пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 352 КК України).

Висновок. Отже, на підставі вищезазначених положень можна зробити висновок про те, що в одних випадках поняття «працівник правоохоронного органу» охоплюється поняттям «представник влади», в інших же випадках ці поняття використовуються як самостійні. Тому поняття «представник влади» можна розглядати у двох розуміннях – широкому, яке охоплює представників усіх відомих гілок влади (законодавчої, виконавчої, судової), та вузькому, яке не охоплює працівників правоохоронних органів і суду. Таке ставлення до вказаних понять обумовлюється також історією розвитку вітчизняного законодавства та зарубіжним досвідом законотворення.

Список бібліографічних посилань

1. Гаухман Л. Уголовное законодательство об охране лиц, выполняющих служебный или общественный долг. *Законность*. 1995. № 11. С. 2–8.
2. Дунаева Т. Є. Кримінально-правова охорона життя та здоров'я службової // Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи: матер. наук.-практ. конф. (Харків, 22–23 квітня 2004 р.)/Редкол. Сташиса В. В. (голов. ред.) та ін. Київ–Харків: Юрінком-Інтер, 2004. С. 149–151.
3. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 № 2 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text> (дата звернення: 10.11.2020).
4. Гуренко Д. Ю. Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця: загальна характеристика складу злочину. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 4. С. 291–299.
5. Осадчий В. Правоохоронній діяльності – спеціальний кримінально-правовий захист. *Право України*. 1996. № 8. С. 43–44.
6. Баулін Ю. В. Конституційні основи протидії злочинності в Україні // Від громадського суспільства – до громадської держави : Теорія і практика протидії злочинності: VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15 квітня 2011 р.): збірник тез доповідей. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. С. 16–19.

Одержано 13.11.2020

УДК 351.72

Дар'я Вікторівна КОРОБЦОВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2571-8433>

РОЛЬ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ ПРИНЦИПІВ У СФЕРІ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОГО ПРАВА

Фінансово-правові принципи як система координат розвитку бюджетного права.

До принципів фінансового права, які визначають його галузеві особливості і закладають основу принципів бюджетного права як його основної підгалузі, вчені відносять наступні: *принцип пріоритету публічних фінансів у правовому регулюванні відносин у галузі фінансової діяльності; принцип соціальної спрямованості фінансового законодавства; гласність; плановість; фінансова незалежність (самостійність) органів місцевого самоврядування* [1, с. 55–57], а також *принцип єдності фінансової політики та грошової системи* [2, с. 163–170]. Тісний зв'язок фінансового і бюджетного права обумовлює залежність принципів бюджетного права від принципів фінансового права та публічної фінансової діяльності, і більшість вчених визначають ці принципи майже однаково. Проте неможливо погодитися з ототожненням фінансових і бюджетних правовідносин, публічної фінансової діяльності та бюджетної і, як наслідок, з ототожненням принципів цих видів діяльності. Правове регулювання бюджетних фондів коштів, яке лежить в основі бюджетної діяльності держави і органів місцевого самоврядування, характеризується особливостями об'єкта, суб'єктним складом і методом правового регулювання.

Як вірно зауважує російський вчений Ю.А Крохіна, фінансово-правові принципи встановлюють засадничі орієнтири розвитку інститутів фінансового права, визначають норми розвитку фінансового законодавства, проте вони визначають і зворотній зв'язок у цих відносинах, який полягає у тому, що правове оформлення принципів фінансового права будують переважно за інституційними складовими (наприклад, принципи бюджетної системи) [3].

Враховуючи конституційні засади бюджетної діяльності, ст. 7 БКУ («Принципи бюджетної системи України») встановлює такі принципи: єдності бюджетної системи України, збалансованості, самостійності, повноти, обґрунтованості, ефективності та результативності, субсидіарності, цільового використання бюджетних коштів, справедливості та неупередженості, публічності та прозорості [4]. Проте ці принципи у більшості хоч і тотожні загально-соціальним або загально-правовим принципам і дублюють загальні фінансово-правові принципи, однак, відповідно до волі законодавця, визначають тільки окремий інститут бюджетного права – бюджетну систему.

Таким чином, доцільно розглянути принципи фінансового права, які встановлюють основу як публічної фінансової діяльності, так і бюджетних правовідносин. До загальних фінансово-правових принципів належать такі, які відображають особливості правових форм регулювання фінансових відносин. До таких галузевих принципів, на які вказується у наукових працях, можливо віднести наступні: ***плановості, самостійності суб'єктів фінансових правовідносин, гласності, федералізму та пріоритету публічних фінансових інтересів над приватними.***

Принцип плановості як загальний фінансово-правовий принцип реалізується у бюджетних правовідносинах у діяльності держави та органів місцевого самоврядування на підставі загальнодержавних програм економічного і соціального розвитку, фінансових планів та бюджетів. Основним фінансово-плановим актом держави є бюджет, до якого відносяться Державний бюджет, місцеві бюджети, бюджети Пенсійного фонду України та інших фондів соціального страхування. Принцип плановості у бюджетних правовідносинах забезпечує тлумачення норм бюджетного права через систему відповідних нормативно-правових актів і визначає пріоритет організаційних бюджетно-правових відносин. З іншого боку, зовнішній аспект даного принципу зумовлює місце бюджетної діяльності, як і фінансової, у суспільних відносинах та пов'язує всі сфери фінансово-правового регулювання, а у бюджетних відносинах – усі інститути бюджетного права. Отже, бюджетний процес на рівні держави, органів місцевого самоврядування, бюджетних установ

повинен відбуватися відповідно до бюджетів як особливих фінансових планів. Наявність бюджетів, кошторисів потребує особливого виду бюджетної діяльності – планомірного правового регулювання.

Принцип самостійності суб'єктів фінансових правовідносин як принцип фінансового права спирається на ст. 95 Конституції України і в бюджетних правовідносинах реалізується через наступне:

- наявність власної матеріальної бази, оскільки згідно з Конституцією України матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме та нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у їх власності, інші об'єкти, що є у спільній власності (ст. 142);

- органи місцевого самоврядування самостійно, незалежно один від одного, формують, розглядають, затверджують та виконують місцеві бюджети і контролюють їх виконання, а також встановлюють місцеві податки і збори (ст. 143 Конституції України, ст. 7 БКУ);

- обласні та районні ради самостійно планують і затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання;

- бюджети, що складають бюджетну систему країни, самостійними, оскільки держава не несе відповідальності за бюджетними зобов'язаннями органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, а органи місцевого самоврядування не відповідають за бюджетні зобов'язання держави та один одного (ст. 7 БКУ).

Самостійність як принцип фінансового права, що реалізується у бюджетних відносинах, є визначальною умовою існування місцевих бюджетів і реалізації бюджетних повноважень. Такий принцип дозволяє стверджувати, що потрібно враховувати місцеві фінансові інтереси шляхом формування бюджетних фондів не менше, ніж державні.

Принцип гласності як загальний фінансово-правовий принцип реалізується у бюджетних правовідносинах через конституційну вимогу щодо оприлюднення законів, зокрема і бюджетних. Цей принцип забезпечується обов'язком щодо оприлюднення будь-якої інформації про соціально-економічні плани, програми країни, бюджетні зобов'язання, фінансово-планові акти, звіти про виконання бюджетів, інформації про результати фінансових перевірок тощо, які повинні бути доступними для громадян, усіх бажаючих. Дотримання принципу гласності є гарантією відкритості та прозорості бюджетного процесу, недопущення таємності у формуванні і використанні бюджетних коштів.

Принцип публічності має важливе значення для фінансових і бюджетних відносин як основна умова формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, які призначені для задоволення загальносуспільних потреб, для функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, для «проникнення» народовладдя у публічну фінансову діяльність. Принцип публічності фінансових ресурсів повинен виступати як загальна основа для регулювання публічних та опосередковано приватних інтересів у всіх видах фінансових відносин, зокрема і в бюджетних.

До загальних фінансово-правових принципів у бюджетному праві слід віднести не принцип пріоритету публічних фінансових інтересів, а принцип публічності фінансових ресурсів у правовому регулюванні фінансових відносин і принцип збалансованості бюджетної системи як окремого аспекту втілення загальноправового принципу верховенства права у бюджетні правовідносини. Реалізація цих принципів у бюджетних правовідносинах тісно пов'язана з дією принципу федералізму.

Принцип федералізму вивчався у фінансовому праві багатьма вченими, але фундаментальне дослідження здійснила російська вчена Ю.О. Крохіна, яка визначила принцип федералізму у бюджетному праві як вихідне начало бюджетної діяльності держави, що втілюється в поєднанні загальнодержавних фінансових інтересів та інтересів суб'єктів Російської Федерації, а також що полягає в розподілі бюджетних доходів та витрат і в розмежуванні бюджетної компетенції між Російською Федерацією та її суб'єктами [5, с. 152].

В Україні, відповідно до ст.ст. 132-133 Конституції України, бюджетна система будується на підставі державного устрою та адміністративно-територіального поділу країни. Повноваження з формування доходів бюджетів, прийняття та виконання бюджетів визначаються на принципах

збалансованості, самостійності, повноти і обґрунтованості бюджетів. До повноважень Верховної Ради України належить право розгляду та прийняття бюджетного закону і контролю його виконання (ст. 85 Конституції України), а місцеві державні адміністрації на відповідній території відповідають за підготовку та виконання відповідних обласних і районних бюджетів (ст. 119 Конституції України), звітів про їх виконання. Обласні та районні ради розглядають та затверджують відповідні бюджети і звіти про їх виконання (ст. 143 Конституції України). Відповідно до ст. 143 Конституції України та ст. 62 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», держава фінансово підтримує місцеве самоврядування, бере участь у формуванні доходів місцевих бюджетів, здійснює контроль за законним, доцільним, економічним, ефективним використанням коштів та належним їх обліком [6].

Доходи місцевих бюджетів містять переважно закріплені доходи (ст. 66 БКУ), а бюджети місцевого самоврядування містять як закріплені доходи, так і надходження від власних джерел (ст. 69 БКУ). Склад доходів, що закріплюються за місцевими бюджетами та бюджетами місцевого самоврядування, групується у дві частини: доходи, що враховуються при визначенні трансфертів, і доходи, що не враховуються при визначенні трансфертів (ст.ст. 64, 66, 69 БКУ). На базі цих коштів формуються підстави для фінансування делегованих та власних бюджетних повноважень. Отже, в доходній частині місцевих бюджетів окремо вказуються кошти на виконання власних повноважень і окремо – для виконання делегованих законом повноважень місцевих органів влади. Таким чином складається модель взаємовідносин центра та регіонів в Україні, яка схожа на агентську, оскільки держава делегує та фінансує окремі повноваження органів влади на місцях.

Проблема фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування і надання їм реальних бюджетних повноважень залишається на цей час актуальною в Україні. Таким чином, принцип федералізму в бюджетних відносинах, з одного боку, гарантує місцевим органам влади доходу базу на рівні забезпечення мінімальних бюджетних потреб, а з іншого – обмежує бюджетні повноваження і самостійність місцевих бюджетів.

Висновок. Підсумовуючи викладене слід зазначити, що фінансово-правові принципи мають важливе значення для врегулювання й бюджетних правовідносин. По суті вони виступають галузевою основою для цих правовідносин. Разом із цим практика бюджетної діяльності потребує встановлення чітких правових приписів і необхідності розмежування принципів бюджетного права та принципів бюджетної діяльності. Саме таке розмежування, вважаємо, є необхідним для удосконалення бюджетної діяльності.

Принципи бюджетного права представлені синтезом загальноправових принципів, міжгалузевих принципів та принципів фінансового права. Фактично, в даному випадку йдеться про своєрідне переломлення названих принципів через сферу існування бюджетних відносин. Поділяємо думку вчених, що "чистих" принципів бюджетного права, не існує, тому що всі вони є одночасно принципами більш великих системних утворень публічного права і об'єктивною вимогою для діяльності суб'єктів бюджетних правовідносин" [7, с. 91].

Принципи бюджетного права є підставою для реалізації бюджетної діяльності, яка знаходить свій прояв у розвитку бюджетної системи як правотворчої діяльності та у правозастосовній діяльності, що реалізується під час складання, розгляду, затвердження, використання бюджетних фондів та бюджетного контролю, як правоохоронній діяльності. У принципах бюджетного права втілюються найголовніші особливості бюджетної діяльності, а також її спрямованість на справедливий та неупереджений розподіл публічних фінансових ресурсів, і тому потрібно детально проаналізувати види цих принципів.

Список бібліографічних посилань

1. Образцова І. О. Бюджетне право в системі права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / І. О. Образцова. – Запоріжжя, 2013. – 214 с.
2. Заверуха І. Фінансово-правові принципи в розрізі проблем правового регулювання відносин в сфері державного боргу / І. Заверуха // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2005. – Вип. 41. – С. 162–170.
3. Крохина Ю. А. Доктрина как фактор оптимизации финансового законодательства / Ю. А. Крохина // Научные доклады и сообщения Международной научной конференции «Финансово-правовая доктрина постсоциалистического государства». – Черновцы : Рута, 2003. – Вып. 1. – 360 с.

4. Бюджетний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50–51. – Ст. 572.
5. Крохина Ю. А. Принцип федерализма в бюджетном праве : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 / Ю. А. Крохина. – Саратов, 2001. – 40 с.
6. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – С. 168-179.
7. Образцова І. О. Принципи бюджетного права / І. О. Образцова // Право і безпека. – 2012. – № 5 (47). – С. 87–91.

Одержано 16.11.2020

УДК 519.6

Кирило Геннадійович КОТЛЯРОВ,

*викладач вищої категорії Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1109-6381>*

НЕЙРОМЕРЕЖІ: МОЖЛИВА КОРИСТЬ І ПОТЕНЦІЙНА НЕБЕЗПЕКА

Штучні нейронні мережі (ШНМ, англ. artificial neural networks, ANN), або нейромережі – це обчислювальні системи або програмні комплекси, зроблені подібно до біологічних нейронних мереж, що складають мозок живих істот. Такі системи, можуть самонавчатися, оброблюючи неможливі для людини об'єми інформації у досить стислий проміжок часу і розглядаючи приклади з оточуючого світу, загалом без спеціального програмування під конкретну задачу.

Сучасні нейронні мережі можуть застосовуватися в таких сферах людського життя, як розваги, творчість, медицина, хімія, виробництво, наука і багатьох інших.

Наприклад, у розпізнаванні зображень вони можуть навчатися ідентифікувати певні зображення методом аналізу великої кількості зображень із певними об'єктами (які надає оператор ШНМ), щоб згодом безпомилково ідентифікувати ці об'єкти в інших зображеннях або в реальному житті з допомогою камер без допомоги оператора.

По суті, вони будуть виконувати таку задачу це без жодного реального уявлення про об'єкт. Навпаки, вони розвивають свій власний набір параметрів об'єкту з навчального матеріалу, який вони оброблюють.

Цей приклад – це проста задача аналізу даних для сучасних нейромереж і не є основним перспективним напрямком їх розвитку.

Більш перспективним і необхідним для людини є такий напрямок використання ШНМ, як синтез – тобто створення нового, використовуючи проаналізовані дані.

Використання нейромереж для розв'язання економічних задач і генерування нестандартних рішень, створення нових ліків на основі аналізу вже існуючих, оптимізація задач логістики. Сучасна ШНМ дійсно здатна створювати щось нове, використовуючи доступні знання, але, на відміну від людини, враховуючи її швидкодію і доступ до інформації, робити це значно оперативніше.

Можна навести декілька прикладів:

Створення картин, проект AI Portrait Args - генеративно-змагальна мережа, яка працює як дві нейромережі, що змагаються: одна створює зображення, друга порівнює його з оригіналом. Для портрета нейромережа не просто комбінує шматки картин, які вона «бачила» раніше, а створює зображення з нуля, орієнтуючись на фото.

Розробники зі школи фармацевтики при Університеті Кароліни створили штучний інтелект на основі двох нейромереж, який може створити нові ліки без допомоги людини, абсолютно з нуля, на основі словника із даними про 1,7 млн відомих біологічно активних молекул, їх властивості та правила взаємодії один з одним.

Соціальні мережі часто надають користувачам, з допомогою сторонніх програм, заснованих на нейромережах, можливість змінити свою зовнішність, зістарити або омолодити себе, замінити

обличчя актора на своє у зображеннях і відео, згенерувати задній фон для фотографії і багато іншого.

І саме синтез нового матеріалу ШНМ може стати загрозою для людства. Один з прикладів, який може вплинути на суспільне життя негативно, я вирішив розглянути.

В сучасному світі дуже вагоме значення мають фотографії і відеозаписи, як доказ певних подій і явищ. Вони використовуються і у кримінальному судочинстві: доповнення (уточнення) до ч. 1 ст. 99 КПК (документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.) є частина 2 ст. 99 КПК, п. 1 матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні);

Тобто, матеріали фото- і відеозйомки можна використати як доказ того, що певна особа вчинила (або не вчинила) злочин. І в більшості країн це використовується. А якщо ці матеріали були модифіковані? Або згенеровані з нуля?

Враховуючи, навіть, сучасні можливості нейромереж, вони можуть синтезувати голос, модифікувавши існуючий запис або створивши бесіду, якої насправді не було. Не буде великою проблемою для ШНМ підробити будь-яке фото або підставити будь-який об'єкт у вже існуюче відео (обличчя або повністю людину, автомобіль, зброю, тощо). Нейромережа може створити нове відео події, якої насправді не було, і це відео згодом може бути використано у кримінальній справі. Причому, якість таких матеріалів може бути настільки високою, що навіть експерти не розпізнають підробку.

З допомогою ШНМ можна буде згенерувати матеріали для компрометації особи, для обвинувачення у неіснуючих злочинах або ж навпаки – для забезпечення алібі особі, яка дійсно здійснила злочин.

Ця загроза – реальна, хоч і не у найближчому майбутньому. Але готуватися до можливих загроз, які можуть виникнути, потрібно заздалегідь.

Одержано 15.11.2020

УДК 81:008316.77

Ілля Олегович КОЧЕРГА,

курсант навчальної групи ТЕдбср-19-2

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Світлана Олексіївна ЧЕРЕДНИК,

викладач циклової комісії філологічних дисциплін

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9067-4505>

ВЗАЄМОДІЯ МОВИ ТА КУЛЬТУРИ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Мова – це вагома складова культури кожного народу. Вона є основним інструментом розвитку культури, освоєння якої здійснюється за допомогою природної мови, мова – це ланцюжок між людиною та її оточенням, це і засіб, і спосіб адаптації людини до навколишнього світу.

Мова розвивалась і зростала одночасно з національним духом, за нею визначається національний характер. Вона є зв'язком, проміжним світом між особистістю і навколишнім середовищем, що визначає світогляд. Усі форми, системи, структури мови визначають менталітет спільноти.

Мова - це генетичний код нації, що підкреслює самостійність країни, саме в ній виражається психологія людини, зберігається інформація, відображається навколишній світ і створюється унікальна, неповторна картина світу, характерна для певної етнічної групи. У слові

закарбувалися традиції, звичаї, погляди, обряди, побут, свята, фольклор, радості й печалі, душа кожної особистості [1].

Мовна картина світу відображається за допомогою вербальних засобів спілкування, невербальні засоби залежать від культури народу. Культура, сукупність досягнень певного суспільства в різних галузях, об'єднує в собі науку, освіту, мистецтво, мораль, світогляд, спосіб життя, вірування, вміння, навички. Вона містить досвід людської діяльності, що виражається мовою.

Із мислетворчою функцією мови пов'язаний процес пізнання, формування й формулювання думки.

У переважній більшості країн з метою ознайомлення громадян з досягненнями інших народів світу у сфері культури здійснюються переклади, видання та розповсюдження художньої, наукової, політичної, довідкової, технічної літератури державною мовою та мовами меншин. Переклади фільмів іноземного виробництва для показу в кінотеатрах, домашньому відео здійснюється із дублюванням або озвучуванням чи субтитруванням державною мовою, мовами меншин з урахуванням мовних потреб.

Культура мови, ділове мовлення та діловий етикет, стилістика мови - мовознавчі науки, що утверджують норми, пропагують їх, забезпечують стабільність мови; це традиції усного та писемного спілкування інтелігенції, освічених кіл суспільства з метою врегулювання мовних процесів та збереження чистоти рідної літературної мови [2].

Життєва ідеологія, або соціальна чи колективна психологія, виражається за допомогою мови та в мові. Протягом часу вона змінюється, але зміни ідеології в мові відбуваються достатньо повільно.

У різних народів, різних культурних ареалів, протягом всієї історії людства з'явилося уявлення про мову й склалися свої лінгвістичні традиції. Перші з них з'явилися у I тисячолітті до н.е.

Головною причиною складання лінгвістичних традицій була педагогіка: потрібно було вчитися мові культури. Для цього необхідно було створювати правильні ритуальні тексти, які передавалися в усній формі від учителя до учня, бо усне знання – істинне знання, писемне – низьке. Так було колись.

Найдавнішою такою традицією є індійська традиція, що склалася та досягла свого апогею у 4-3 столітті до н.е. Їх життєва ідеологія вимагала постійної комунікації з богами. Неправильне звертання, як вважали індійці, або не дійде до богів, або принесе кару небесну. Такою була одна з основних особливостей індійської культури. Магічні формули відігравали значну роль у житті стародавньої людини, а уявлення про силу слова, його магічне значення й сьогодні важливі для багатьох культур [3].

Сьогодні існує думка, що усне мовлення стихійне, тобто в деяких випадках нижче за писемне. Мова культури завжди мала різні функції для різних культурних площин та суттєво відрізнялась від розмовної мови [4].

Людина завжди фіксує у мові свої знання, погляди, досвід, тому мова й культура постійно перебувають у діалозі між собою, хоча належать до різних семіотичних систем.

Отже, у XXI столітті перед науковцями стоїть проблема з'ясування взаємозв'язку мови та культури, вирішення якої не можливе без усвідомлення принципів співвідношення мови, культури, особистості, суспільства. Мова може бути незалежною, якщо розглядати її як семіотичну систему. Але зміни в мові відбуваються за рахунок змін у суспільстві, впливу держави. Змінюється дійсність, відбуваються зміни в культурно - національному житті – змінюється мова. Вплив культури на мову є очевидний.

Список бібліографічних посилань

1. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Три лингвострановедческие концепции: лексического фона, речеповеденческих тактик и сапиентемы. – М.: Индрик, 2005. – 1040 с.
2. Манакин В.М. Мова і міжкультурна комунікація / В. М. Манакин. – Київ: ЦУЛ, 2012. – 288 с.
3. Алпатов В.М. Історія лінгвістичних навчань. Навчальний посібник 2012- 368 с.
4. Скубішевська Т.С. Роль мовних стратегій у міжкультурній комунікації // Мультиверсум: Філософський альманах. – 2004. – № 43. – С. 57-64.

Одержано 16.11.2020

УДК 378.14:004

Наталія Володимирівна КРАВЧЕНКО,

викладач вищої категорії, викладач-методист,

завідувач відділення планування навчального процесу загальноосвітньої підготовки

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4425-2915>

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ТА УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ В СИСТЕМІ SMART-ОСВІТИ

У ході минулого десятиріччя активно формувалося цифрове суспільство. Однак, коли говориться про цифрове навчання, то акцент робиться в основному на технології. Освітній контент у вільному доступі для здобувачів, зворотний зв'язок між викладачем та здобувачем освіти, обмін знаннями між викладачами та студентами, викладачами та викладачами, автоматизація адміністративних задач – все відноситься до технології. Сьогодні технологічний розвиток досяг такої межі, коли подальший розвиток інформаційної бази якісно нових змін не принесе, e-learning більш не являється інновацією, не має нез'ясованих позицій. Виникає необхідність розвивати такі навички, як аналітичні, компетенції для вирішення комплексних задач, інноваційність – здатність до розвитку нових ідей, їх впровадження, навички комунікацій між культурами. Ці питання лежать вже в розрізі Smart-Education. Саме Smart-освіта здатна забезпечити максимально високий рівень освіти, що відповідає завданням сьогодення, дозволить молоді адаптуватися в умовах швидкоплинного середовища, забезпечить перехід до активного контенту.

Smart-освіта – це об'єднання навчальних закладів та викладацького складу для здійснення спільної освітньої діяльності в мережі Інтернет на базі загальних стандартів та технологій, тобто спільне створення та використання контенту, спільне навчання. Прикладом може служити проект в системі європейської освіти – Єдиний європейський університет зі спільним деканатом, який буде супроводжувати здобувачів освіти від одного навчального закладу до іншого, тобто здійснювати процес навчання за допомогою загального спільного репозиторію навчальних матеріалів, з можливістю приймати здобувачів освіти без академічної різниці [1].

Таким чином, можна сказати, що Smart-освіта це гнучка освіта в новому освітньому середовищі за допомогою контенту зі всього світу, доступний усім. Це дозволить розширити межі освіти не тільки з точки зору кількості здобувачів, а також освіта стане доступна всім і всюди. Якість в репозиторії повинні контролюватися та працювати в єдиному зв'язку з системами управління освітнім процесом. Smart-освіта являється концепцією, яка передбачає модернізацію всіх освітніх процесів, а також методів і технологій, які використовуються в цих процесах комплексно [1].

З провадженням нової концепції змінюється роль як здобувача освіти, так і викладача. В минулому здобувач повинен був відвідувати заняття, конспектувати навчальний матеріал, єдиним джерелом якого були лекції. Зрозуміло, що сучасна молодь гарно володіє базовими інформаційними технологіями, пошуковими інструментами Інтернету, здатна самостійно знаходити потрібну інформацію; потреби записувати навчальний матеріал як такої немає. Але він потребує наставника. В цьому й полягає функція викладача, який повинен створювати нові знання, направляти студента на вивчення необхідних для нього знань та навчати студента з використанням вже звичних технологій.

Закріплений Болонською системою принцип дозволить здобувачам освіти здобувати навички та знання за самостійним вибором, більш того здобувач зможе брати участь у розробці конкретних дисциплін. Тобто викладач зможе розробляти індивідуальний підхід до кожного здобувача завдяки дисциплінам за вибором. Це дозволить викладачу не витратити час на технічну розробку курсу, він зможе використовувати вже існуючі моделі у вигляді модулів, описаний певним способом. При цьому модулі можна збирати в будь-якій послідовності і в автоматизованому режимі.

Зміни в системі освіти країни вимагають нових якостей від педагогічних кадрів, серйозного осмислення, упровадження нових педагогічних розробок. Це дозволить підвищити якість навчального процесу, його зміст. Саме на педагога покладено функцію реалізації освітніх програм для нового покоління здобувачів на основі передових технологій, підготовки майбутніх успішних,

конкурентоздатних, з вмінням сучасного мислення фахівців. Збільшенням обсягу наукової інформації, швидкий розвиток техніки і технології, інтеграція освіти, наук і виробництва, а також поглиблюються демографічні, економічні, економічні та інші проблеми країни – це одні з факторів, що потребують підвищення кваліфікації сучасного викладача[2].

Для здійснення смарт-освіти необхідна реалізація трьох необхідних складових: технологічної, організаційної, педагогічної. Розглянемо ці складові детальніше. Технологічна складова базується на інформаційних смарт-технологіях. Властивостями інформаційних технологій є інтерактивність, здатність до інтелектуального аналізу даних, можливість персоналізації даних, здатність створювати віртуальну особистість користувача. У освітньому процесі можуть бути використані різноманітні мультимедійні можливості, що дозволяють створювати навчальний контент. Smart-технології дозволяють створювати «ефект присутності», прискорювати обмін контентом, змінювати його якість, можливість комунікації між учасниками навчального процесу. Організаційна складова Smart-освіти базується на ефективності Smart-технологій. Освітні програми мають формуватися на основі профілізації навчання, з урахуванням індивідуальної освітньої траєкторії і можливості інтеграції різних освітніх програм, ураховуючи те, що освітні програми мають відповідати принципу неперервності навчання [2].

Мотивація педагогів до удосконалення професійних та інформаційних компетенцій сприяє досягненню нових завдань, впровадження в освітній процес нових засобів навчання. Впровадження нових технологій в сферу освіти веде за собою перехід від старої схеми передачі знань до креативності нових форм навчання.

Висновок. За вимогами сучасності професійна освіта має швидко оновлюватися як з точки зору змісту, так і з точки зору технологій і методів навчання. На жаль, у сучасній системі освіти Інтернет-сервіси ще не знайшли широкого застосування, оскільки впровадження їх в освітній процес вимагає переосмислення вимог, перш за все, до ролі викладача, його професійної підготовки.

Науково-методичне забезпечення розумного навчання включає:

–інструкції для викладачів та здобувачів освіти по роботі з електронними інформаційно-освітніми програмами;

–методичні матеріали по проходженню курсу, які містять докладний опис раціональних прийомів самостійної роботи здобувачів освіти та її самоконтролю, рекомендації по ефективному використанню консультацій, контролю засвоєння теоретичного матеріалу та виконання практичних робіт;

–методичні матеріали для розробки електронного навчального курсу, електронних освітніх курсів і медіаконтента в системі електронного навчання;

–реєстрація та проведення технологічної та методичної експертизи створених курсів;

–матеріали для використання соціальних мереж в навчальному процесі;

–моніторинг активності викладача при реалізації програм електронного та дистанційного навчання;

– методичні та наукові матеріали у сфері педагогіки, психології у відношенні до використання освітніх дистанційних технологій та ін.

Опрацювавши дослідження ведучих науковців у сфері технологій в освіті, можна зробити висновок: одне з головних завдань сучасної освіти це створення стійкої мотивації студентів до отримання знань і творчій та креативний пошук нових форм та інструментів освоєння цих знань.

Список бібліографічних посилань

1. Тихомиров В. Smart eLearning – новая парадигма развития образования и обеспечения устойчивой конкурентоспособности страны. *ИКТ в образовании: педагогика, образовательные ресурсы и обеспечение качества* : материалы Международной конференции ИИТО-2012. – Институт ЮНЕСКО. – 2012. – 228 с. – Стр. 17-19.

2. Методичні основи розроблення SMART-комплексів для підготовки кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти / Пригодій М.А., Гуржій А.М., Липська Л.В., Гуменний О.Д., Зуєва А.Б., Кононенко А.Г., Прохорчук О.М., Белан В.Ю. – Житомир: «Полісся», 2019. – 255 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 159.9

Наталія Валеріївна КРАМАРЕНКО,

аспірантка навчально-наукової лабораторії екстремальної та кризової психології

Національного університету цивільного захисту України (м. Харків);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1737-7691>

АЛЕКСИТИМІЧНІ ПРОЯВИ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ – УЧАСНИКІВ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Проблема психологічних наслідків участі в бойових діях є актуальною в умовах проведення антитерористичної операції (2014 – 2016 рр.), надалі - операції Об'єднаних сил (з 2016 р по теперішній час) в Україні. У процесі адаптації військовослужбовця до військових стресорів важливу роль відіграє емоційна сфера. Відхилення або зміни в цій сфері можуть призводити до несприятливих наслідків.

Алекситимія - складний психофізіологічний феномен, що характеризується нездатністю людини відстежити і вербалізувати власні емоції. Термін «алекситимія» (від грецьк. а – відсутність, lexis – слово, thymos – почуття) був введений у 1967 р. американським психоаналітиком Р.Е. Sifneos'ом, а надалі їм же уточнений і розроблений разом з J.C. Nemiah [1]. На даний час не існує єдиної концепції, що пояснює виникнення алекситимії. У літературі, зазвичай, виділяють біологічну, соціальну та травматичну природу даного феномену. Freyberger [2] був першим, хто розмежував ці типи, заявивши, що первинну алекситимію слід розглядати як фактор схильності, в той час як вторинну алекситимію слід розглядати як захисний механізм, який підлягає психокорекції. Вторинна алекситимія може виникнути у будь-який момент життя в результаті важких життєвих подій та/або травм. Деякі дослідження підтвердили це, припускаючи, що алекситимія може розвиватися у відповідь на сильний стрес, щоб уникнути непереносимі емоції [3]. У цьому дослідженні ми зосередилися на виникненні алекситимії внаслідок травматичних переживань, пов'язаних з впливом бойового стресу.

Хоча концепція подібна концепції порушення регуляції емоцій, прийнято вважати, що порушення регуляції емоцій відноситься до більш широкого спектру поведінки, тоді як алекситимія є більш тонким та специфічним типом порушення регуляції емоцій [4]. З моменту своєї появи алекситимія визначається як така, що включає п'ять основних признаков : (а) труднощі у визначенні власних емоцій; (б) труднощі в словесному описі самовідчуття; (в) зниження або нездатність відчувати емоції; (г) зовні орієнтований когнітивний стиль, та (д) слабка здатність до фантазування або символічного мислення [5].

Типовими для алекситимії є погані диференціація і вербалізація емоцій, втрачаючих свої сигнальні функції, що, у подальшому, призводить до неефективності комунікації. Це афективно-когнітивне порушення спостерігається, зазвичай, у людей з психосоматичними та посттравматичними розладами. У людей з посттравматичними порушеннями також розвивається ангедонія (нездатність відчувати почуття вдоволення, втрата інтересу до тих сторін життя, що, зазвичай, приносили радість, приємні відчуття). Розвиток ангедонії, в свою чергу, - важливий показник в діагностиці патологічної депресії. Подальше дослідження в даному напрямку висуває на перший план проблему вивчення масштабів алекситимії, як факторів ризику симптомів дистресу, депресії та тривоги у військовослужбовців.

Методологію комплексного вивчення алекситимії представила Є.Ю.Брель [6]. Ця дослідниця вважає, що роль алекситимії в розвитку психоемоційних порушень може бути вивчена при розгляді особливого алекситимічного простору, психологічними компонентами якого є сильна тривожність та ворожо-агресивне реагування поряд зі зниженими емпатійними здатностями [6]. Представляє інтерес вивчення ролі алекситимічних рис в їхній взаємодії з агресивно-ворожими проявами до виникнення серйозних психічних хвороб, тобто в процесі розвитку дистресу, при хронічному стані якого можливе формування депресивних, тривожних та інших розладів. На фоні низької емоційної диференційованості у алекситиміків в ряді ситуацій з легкістю виникають

короткочасні, але надзвичайно різко виражені в поведінці афективні зриви, причини яких погано усвідомлюються пацієнтами. Обмежені можливості розуміння себе, пов'язані з дефіцитом рефлексії, стають значною перешкодою в психотерапевтичній роботі з цими хворими [7].

Міжособистісні зв'язки алекситиміків обмежені та ригідні, з тенденцією до патологічної залежності або уникання спілкування з іншими людьми, вони відчують труднощі встановлення теплих, довірливих контактів і отримання соціальної підтримки. Алекситиміки часто страждають від самотності.

Оскільки алекситимія, виникаючи у відповідь на психотравмуючі події, призводить до вищезазначених негативних наслідків, але не є обов'язковою реакцією військовослужбовця на надсильні стресори, то перед нами повстало питання щодо причин виникнення, особливостей протікання та можливостей мінімізації цих станів. Алекситимія є регресією за лінією афективного розвитку, причина якої знаходиться у психічній травмі [3]. Психотравма може бути інфантильною (в довербальному періоді) або «катастрофічною», але це завжди надсильне емоційне переживання, що викликає тенденцію до блокування емоцій чи втрату здатності їх інтегрувати, і як наслідок, соматизацію афектів. З нашого погляду, одним з ймовірних факторів детермінування саме такого типу реакцій (тотальне гальмування афектів) на дію надсильних стресорів (бойовий стрес) може виступати стиль прив'язаності військовослужбовців. Теорія прив'язаності була розроблена психоаналітиком Джоном Боулбі. Це психологічна модель, яка описує динаміку довгострокових і короткострокових міжособистісних стосунків. Дослідження прив'язаності у дорослих вказують на наявність міжособистісного компонента в регуляції емоцій, а саме – на внесок факторів прив'язаності в регуляторні процеси. Другий аспект відноситься до регуляції емоцій у відносинах прив'язаності у дорослих, в якому задіяні як зовнішні, так і інтерналізовані ресурси прив'язаності. Таким чином, дослідниками вказується на найважливішу роль надійної прив'язаності в регуляції дистресу [8].

Підвищення стресогенності оточуючого середовища у вигляді бойових стресорів пред'являє жорсткі вимоги до життєстійкості та ресурсів військовослужбовця. З огляду на екстремальний рівень стресових навантажень у військовослужбовців в зоні бойових дій і виникла необхідність вивчення психологічних особливостей алекситимічних проявів у військовослужбовців – учасників операції Об'єднаних сил з метою мінімізації впливу негативних психологічних наслідків бойової обстановки на особистість військовослужбовця.

Усе вищевикладене у кінцевому підсумку дозволяє нам сформулювати мету дослідження – на основі сучасного теоретико-прикладного доробку з питань алекситимічних проявів у осіб, які зіткнулися з психотравмуючою ситуацією, виділити психологічні особливості прояву алекситимії у військовослужбовців – учасників операції Об'єднаних сил та обґрунтувати шляхи їх мінімізації.

Для досягнення мети нами передбачається вирішення таких завдань:

- провести огляд наукової літератури та проаналізувати психологічний зміст поняття «алекситимія»;
- обґрунтувати комплекс психодіагностичних процедур та алгоритм оцінки алекситимічних проявів у військовослужбовців – учасників операції Об'єднаних сил;
- виявити поширеність алекситимії серед військовослужбовців – учасників операції Об'єднаних сил;
- за допомогою методів багатомірного математичного моделювання виявити симптомокомплекс індивідуально-психологічних властивостей військовослужбовців - учасників операції Об'єднаних сил, що обумовлюють їх алекситимічні прояви;
- обґрунтувати та розробити методологічні засади мінімізації алекситимічних проявів серед екс-комбатантів.

Очікувана наукова новизна полягає в тому, що:

уперше буде визначено психологічні особливості алекситимічних проявів у військовослужбовців - учасників операції Об'єднаних сил; розглянуто алекситимію, як «немотивоване забуття», що пояснюється витісненням і запереченням;

ми спробуємо уточнити: психокорекційні та психотерапевтичні заходи мінімізації алекситимічних проявів у учасників війн та локальних збройних протистоянь.

Отримані нами результати дадуть змогу розширити та систематизувати:

- а) поняття «алекситимічні прояви у учасників війн та локальних збройних конфліктів»;
- б) сучасні наукові підходи до проблеми вивчення психологічних особливостей алекситимічних проявів у екс-комбатантів;
- б) наукові уявлення про мінімізацію впливу алекситимічних проявів на адаптацію ветеранів локальних збройних конфліктів до мирного життя.

Ми переконані, що практичне значення очікуваних наукових результатів полягатиме у можливості їхнього використання у процесі розробки рекомендацій та цільових програм щодо мінімізації негативних психологічних наслідків діяльності працівників сектору безпеки та оборони України в умовах надзвичайної ситуації воєнного характеру.

Список бібліографічних посилань

1. Nemiah, J. C. Psychosomatic illness and problem of communication / J. C. Nemiah, P. E. Siffoes // *Psychother. Psychosom.* – 1970. – Vol. 18. – P. 154–160.
2. Фрейбергер Х. Поддерживающие психотерапевтические техники при первичной и вторичной алекситимии / дискуссия. *Psychother Psychosomat.* (1977) 28: 337–45. DOI: 10.1159 / 000287080
3. Кристал Х. Алекситимия и эффективность психоаналитического лечения. *Int J Psychoanal Psychother.* (1982) 9: 353–78.
4. Тейлор Дж. Дж., Бэгби Р. М., Паркер Дж. Д.. Нарушения регуляции аффекта: алекситимия при медицинских и психиатрических заболеваниях. Кембридж: Издательство Кембриджского университета (1999).
5. Nemiah JC. Алекситимия: взгляд на психосоматический процесс. *Современные тенденции Psychosomatic Med.* (1976) 3: 430–9.
6. Брель Е.Ю. Алекситимия в норме и патологии: психологическая структура и возможности превенции : автореф. дис. ... д-ра психол. наук. – Томск, 2018. – 40 с.
7. Николаева В.В. О психологической природе алекситимии // *Телесность человека: междисциплинарные исследования.* М., 1991. С. 80-89.
8. Падун М.А. Регуляция эмоций и ее нарушения // *Психологические исследования.* 2015. Т. 8, № 39. С. 5.

Одержано 15.11.2020

УДК 351.74(477)(075.8)

Вячеслав Віталійович КРИКУН,

кандидат юридичних наук,

помічник ректора Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1089-555X>

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 44³ КУПАП (ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ЩОДО КАРАНТИНУ ЛЮДЕЙ)

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17.03.2020 № 530-IX доповнено Кодекс України про адміністративні правопорушення статтею 44³ «Порушення правил щодо карантину людей». Законодавець юридично наділив повноваженнями з контролю за дотриманням цих правил органи Національної поліції України через надання їм права щодо складання протоколу у справах за ст. 44³ КУПАП. Водночас, ефективне виконання поставлених законодавцем перед Національною поліцією завдань щодо контролю за дотриманням громадянами правил карантину залежить від якості законодавчого викладення ст. 44³ КУПАП, правильного тлумачення її змісту практичними працівниками Національної поліції та як результат, її правильного застосування на практиці. Саме у цей момент й виникає завдання для юридичної доктрини щодо

надання науково-обґрунтованих рекомендації для практичної кваліфікації цього правопорушення, що в першу чергу повинно здійснюватися через дослідження його юридичного складу.

Першим елементом складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44³ КУпАП є його об'єкт. Останній у науковій літературі визначається в якості суспільних відносини, що поставлені під охорону адміністративно-правових норм [1, с. 230; 2, с. 18]. Виділяють загальний, родовий, та безпосередній об'єкти адміністративного правопорушення [3, с. 145; 4, с. 38]. Загальним об'єктом є вся сукупність суспільних відносин, які поставлені під охорону адміністративно-деліктних норм. До цієї загальної сукупності, відповідно, входять родовий та безпосередній об'єкти. Під родовим об'єктом адміністративного правопорушення прийнято розуміти коло однорідних за своєю соціальною, політичною або економічною природою суспільних відносин. Безпосередній об'єкт розуміється як суспільні відносини, що охороняються конкретною адміністративно-деліктною нормою [4, с. 125].

Родовий об'єкт, як правило, відображений у найменуванні тієї чи іншої глави Особливої частини КУпАП. Глава 5 Особливої частини КУпАП йменується як «Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення». Це дозволяє зробити висновок, що родовим об'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44³ КУпАП є суспільні відносини у галузі охорони праці і здоров'я населення. Можна побачити, що законодавець сформував родовий об'єкт з двох відносно самостійних частин: 1) суспільні відносини щодо охорони праці та 2) суспільні відносини щодо охорони здоров'я населення. Відповідно, безпосередній об'єкт досліджуваного нами адміністративного правопорушення повинен змістовно відноситись до однієї з зазначених частин родового об'єкта.

Безпосередній об'єкт прямо не сформульований законодавцем при викладенні диспозиції ст. 44³ КУпАП, проте його визначення вбачається можливим через аналіз тих законодавчих актів, за порушення правил яких передбачається адміністративна відповідальність за цією статтею КУпАП.

Так, вказана стаття передбачає відповідальність за порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм. На сьогоднішній день, зазначені правила здебільшого визначаються у Законі України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 № 1645-III, Законі України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 № 4004-XII та постанові Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11 березня 2020 р. № 211.

У преамбулі Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» визначається, що він визначає права, обов'язки та відповідальність юридичних і фізичних осіб у сфері захисту населення від інфекційних хвороб. Отже, регулює суспільні відносини у сфері захисту населення від інфекційних хвороб. В свою чергу, Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» в аналогічній частині визначає, що предметом його регулювання є суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення. Що ж стосується постанови Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11 березня 2020 р. № 211, дія цього підзаконного нормативно-правового акту спрямована на врегулювання суспільних відносин щодо запобігання поширенню на території України конкретної інфекційної хвороби - коронавірусу SARS-CoV-2. Це також впливає із змісту її преамбули та, власне, найменування.

Враховуючи викладене, безпосередній об'єкт адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44³ КУпАП можна визначити як суспільні відносини щодо захисту населення від інфекційних хвороб та забезпечення його санітарного та епідемічного благополуччя.

Однак, вказаним проблема безпосереднього об'єкта не вичерпується. Мова йде про конкуренцію норм ст. 44³ та ст. 42 КУпАП за об'єктом адміністративно-правової охорони та об'єктивною стороною в частині суспільно небезпечного діяння. Законодавець сформулював диспозицію ст. 42 КУпАП як порушення санітарних норм. В свою чергу, профільний Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» у п. 10 ч. 1 ст. 1 визначає

санітарні норми як родове поняття до таких категорій як «санітарні норми та правила», «санітарно-гігієнічні та санітарно-протиепідемічні правила і норми», «санітарно-епідеміологічні правила і норми», «протиепідемічні правила і норми», «гігієнічні та протиепідемічні правила і норми», «державні санітарно-епідеміологічні нормативи, санітарні регламенти». Нагадаємо, що ст. 44³ КУпАП передбачає відповідальність за порушення правил щодо санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм. Не складно звернути увагу, що суспільно небезпечне діяння у вигляді порушення санітарних норм, що передбачене ст. 42 КУпАП включає в себе поняття порушення санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, що застосовуються законодавцем при описі суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 44³ КУпАП. Підтверджує вказану тезу й той факт, що поняття «санітарні норми» було внесено до ст. 42 КУпАП Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів» від 22.07.2014 № 1602-VII, коли до цього це адміністративне правопорушення визначалось як «порушення санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм».

Враховуючи те, що суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 42 КУпАП повністю поглинається суспільно небезпечним діянням ст. 44³ КУпАП та з метою усунення конкуренції цих норм, пропонуємо прибрати ст. 42 КУпАП шляхом внесення відповідних законодавчих змін.

Список бібліографічних посилань

1. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: підручник. Київ : Атіка, 2007. 624 с.
2. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб / за заг. ред. А. Т. Комзюка; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2000. 99 с.
3. Адміністративне право України. За ред. Т. О. Коломоєць. Київ. Істина, 2008. 457 с.
4. Гладун З.С. Адміністративне право України: навч. посіб. Тернопіль: Картбланш, 2004. 579 с.

Одержано 12.11.2020

УДК 347.9(477)

Володимир Андрійович КРОЙТОР,

кандидат юридичних наук, професор,

професор кафедри цивільного права та процесу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1849-5721>

ПРОБЛЕМА РОЗУМІННЯ ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

На підставі аналізу доктринального розуміння принципів права та принципів судочинства в дослідженнях вчених-теоретиків і вчених-процесуалістів можемо говорити про те, що сьогодні в юридичній науці склався достатньо традиційний підхід до розуміння значення принципів цивільного судочинства, який підтримується в цих тезах доповіді, шляхом визначення їх функціонального призначення.

У теорії права доведено, що функції розкривають призначення права – регулювання суспільних відносин, але їх сутність і методологічна значущість полягають у впливі на суспільні відносини в певних напрямках. Так, О. Ф. Скакун під функціями права розуміє «основні напрями впливу права на суспільні відносини та поведінку особи з метою їх упорядкування, охорони і захисту»[1, с.283]. У той же час Н. М. Оніщенко вказує, що, синтезуючи погляди вчених, «під функцією права розуміють або соціальне призначення права, або його напрями правового впливу на суспільні відносини, або і те, й інше разом»[2, с. 317]. Низка вчених подає дефініцію функцій права, трактуючи їх, як основні шляхи (канали) правничого впливу, що відображають роль права в упорядкуванні суспільних відносин[3, с.172]; способи правничого впливу на поведінку людей і суспільні відносини, що є предметом правового регулювання[4, с. 436].

Регулювання (*від лат. *regulo*, англ. *regulation* – улаштувую, упорядковую*) – це «дія за значенням регулювати, тобто впорядковувати що-небудь, керувати чимось, підкоряючи його

відповідним правилам, певній системі; домагатися нормальної роботи механізму, машини, установи тощо, забезпечуючи злагоджену взаємодію складових, деталей»[5, с.1207]. У свою чергу, «упорядковувати» трактується так: «доводити до ладу що-небудь, робити належний порядок у чомусь» [5, с. 1511]. Усі значення вказують на сутність явища, а отже, регулювання є нормативним вимірником, що відкриває шляхи подальшої діяльності [6, с. 8].

Як наголошував С. С. Алексєєв, регулятивними функціями слід визнати напрями правничого впливу, завдяки якому забезпечується належна нормальна організація панівних суспільних відносин, їх статика та динаміка, функціонування відповідно до вимог об'єктивних законів суспільного розвитку. Тому, на його думку, регулятивні функції можна називати функціями організації[7, с.132]. Аналогічної точки зору дотримується С. Т. Максименко, яка запропонувала регулятивну функцію назвати функцією організації та трансформації суспільних відносин. На її погляд, регулювання суспільних відносин є загальносоціальною функцією права, що конкретно виражається у функції організації і трансформації суспільних відносин, охорони суспільних відносин і вихованні[8, с.7]. До такої точки зору приєднуємося і ми при визначенні функцій права і, відповідно, функцій принципів цивільного судочинства. Це пов'язано з тим, що беззаперечним є факт, що право – регулятор суспільних відносин, і в цьому контексті всі функції виконуються у спосіб (методом, режимом) регуляції, тобто цивільне процесуальне право впливає на суспільні відносини лише в межах дієвого регулювання.

В теорії права виокремлюються такі функції, притаманні принципам права:

– систематизуюча, на основі якої формуються відповідні системи, галузі та інститути права. Вони забезпечують зв'язок між нормами права та є орієнтиром у правотворчому процесі, систематизації, тлумаченні та реалізації норм права;

– правотворча, що забезпечує одноманітність формулювання норм права, визначає шляхи удосконалення правових норм, являє собою сукупність керівних ідей для законодавця;

– регулятивна, що визначає особливості застосування правових норм, регламентує загальну лінію вирішення тієї чи іншої юридичної справи;

– інтегративна, що виступає з'єднувальною ланкою між основними закономірностями розвитку й функціонування суспільства та правової системи[9].

Зазначене розуміння функцій принципів права дає можливість екстраполювати зроблені висновки й при розгляді питань функцій принципів цивільного судочинства. Оскільки принципи права є такими, що реалізуються в тому числі й у межах цивільного судочинства, а принципи цивільного судочинства засновані на принципах права, функціональне призначення принципів цивільного судочинства так само буде зводитись до подолання прогалин у позитивному праві, здійснення тлумачення та сприяння проведенню правових реформ. Водночас вважаємо, що функціональне призначення принципів цивільного судочинства має бути доповнено і такими аспектами, які підкреслюють особливості конкретного виду судочинства.

Л. С. Аносова доходить до висновку про те, що принципи судочинства як такі вже наділені власними функціями, відповідно виконують своє функціональне призначення. На прикладі аналізу правової природи принципу гласності судочинства вчена сформулювала його найважливіші функції. До таких функцій вона відносить:

1) створення умов для забезпечення захисту прав шляхом винесення справедливого судового рішення;

2) зміцнення атмосфери довіри до суду, відновлення в суспільній свідомості панування права;

3) підвищення якості правосуддя;

4) здійснення контролю над судом з боку суспільства, що сприятиме незалежності суддів;

5) створення умов для забезпечення однакової практики правозастосування[10, с. 8].

Розкриваючи особливості принципів цивільного судочинства, вчені наголошують на тому, що значення принципів цивільного судочинства полягає в тому, що вони:

– встановлюють зміст, структуру цивільного процесуального законодавства;

– визначають мету цивільного судочинства та методи досягнення цієї мети;

– характеризують зміст діяльності суб'єктів цивільного судочинства;

– визначають істотні риси, які виражають сутність процесуального судочинства[11, с.253].

А. С. Федіна, розглядаючи цю проблему, зазначає, що функціональний аспект характеристики принципів цивільного процесуального права розкриває їх практичне призначення. Можна констатувати наявність у них двох функцій: внутрішньої та зовнішньої. Внутрішня полягає у впливі на систему цивільних процесуальних норм, що забезпечує її несуперечність і узгодженість. Усі нормативні приписи повинні логічно впливати зі змісту принципів і точно їм відповідати. Всі доповнення і зміни, які вносяться в цивільне процесуальне законодавство, формулюються, насамперед, з принципів галузі. Це дозволяє здійснювати правове регулювання на єдиних засадах і забезпечувати його максимальну ефективність. Реалізуючи внутрішню функцію, принципи цивільного процесуального права як керівні положення обслуговують нормативний масив, і їх вплив на цивільні процесуальні відносини відбувається опосередковано – через обумовлені ними конкретні юридичні норми [12, с.130-131].

Зовнішня функція принципів цивільного процесуального права полягає в безпосередньому регулюванні поведінки суб'єктів цивільних процесуальних відносин, у тому числі, за наявності прогалин і суперечливості норм права. У світлі принципів здійснюється тлумачення норм цивільного процесуального права, що дозволяє суду пізнати дійсний сенс цих норм і правильно їх застосувати, а в кінцевому підсумку – винести законне й обґрунтоване судове рішення[12, с.131].

Слушною є думка А. М. Колодія, який слушно зауважує, що принципи права є критерієм оцінки права та методологічною основою вдосконалення, тому що саме на засадах принципів оцінюють рівень й ефективність реалізації права, його пізнають і поліпшують[13, с. 5]. Система принципів базується на їх стійкому зв'язку між собою. Реалізуючи ту чи іншу правову норму, необхідно враховувати всі принципи права[14, с. 76]. Таке розуміння значення принципів права більшою мірою підходить і до розуміння функціонального призначення принципів цивільного судочинства, яке виявляється в правотворчій та в правозастосовній діяльності.

Висновок. Подальші наукові розробки щодо теорії функцій принципів цивільного судочинства можливі через широке наукове обговорення окреслених нами проблем. При цьому, на нашу думку, слід виходити із сучасних реалій побудови системи судоустрою та судочинства.

Принципи цивільного судочинства мають регулюючу функцію та певне місце в структурі процесуального права. Регулятивна функція принципів цивільного судочинства має виняткове значення, тому що недотримання принципів тягне порушення основних правових засад порядку цивільного судочинства й ухвалення незаконних судових рішень.

Визначення функціонального призначення принципів цивільного судочинства має бути доповнено і такими аспектами, які підкреслюють особливості конкретного виду судочинства. Вважаємо, що перспективним для подальших досліджень є розуміння функціонального призначення принципів цивільного судочинства, яке виявляється в правотворчій та в правозастосовній діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. Київ : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. 520 с.
2. Теорія держави і права. Академічний курс : підруч. / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
3. Матузов Н. И., Малько А. В. Теория государства и права. М. : Дело АНХ, 2009. 528 с.
4. Теория государства и права : учеб. / под ред. А. С. Пиголкина, Ю. А. Дмитриева. 2-е изд., перераб и доп. М. : Юрайт, 2011. 743 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2007. 1736 с.
6. Тихомиров Ю. А. Правовое регулирование: теория и практика : монография. М. : Формула права, 2008. 400 с.
7. Алексеев С. С. Общая теория права : учеб. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Велби ; Проспект, 2008. 565 с.
8. Максименко С. Т. Функции советского гражданского права. *Актуальные вопросы советской юридической науки*. 1978. Ч. 2. С. 5–8.
9. Принципы права : URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%CF%F0%E8%ED%F6%E8%EF%FB_%EF%F0%E0%E2%E0 (дата звернення: 24.02.2020).

10. Аносова Л. С. Конституционный принцип гласности судопроизводства: правовое регулирование и практика реализации : дис. ... канд. юрид. наук. М., 2012. 231 с.
11. Гражданский процесс : учеб. / под ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Г. Коваленко, д. ю. н. проф. А. А. Мохова, д. ю. н., проф. П. М. Филиппова. М. : КОНТРАКТ ; ИНФРА-М, 2008. 448 с.
12. Федина А. С. Интегративное понимание принципов гражданского процессуального права. *Вестник ТвГУ. Серия: Право.* 2015. № 2. С. 130–131.
13. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання) : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 1999. 436 с.
14. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.

Одержано 15.11.2020

УДК 342.9

Катерина Олегівна КРУТ,

кандидат юридичних наук,

*старший викладач кафедри правоохоронної діяльності та поліцієстики факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3027-4198>

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Під громадським контролем у сфері охорони здоров'я запропоновано розуміти діяльність громадян та (або) їх об'єднань, що спрямована: по-перше, на проведення оцінки якості та ефективності реалізації державою політики у сфері охорони здоров'я, виявлення у ній недоліків і прогалин та формулювання відповідних пропозицій щодо їх усунення; по-друге, на моніторинг якості надання медичних послуг окремими закладами охорони здоров'я.

Після розпаду Союзу Радянських Соціалістичних Республік, усім країнам потрібно було обирати власний шлях розвитку усіх без винятку державних інститутів, в тому числі і у сфері охорони здоров'я. Польща - країна, одна із перших пострадянських держав обрала шлях на європейську інтеграцію, та успішно по ньому крокує.

Система охорони здоров'я Республіки Польща, як і переважної більшості країн колишнього соціалістичного табору, в даний час перебуває у процесі глибоких реформ. Право всіх громадян Польщі на охорону здоров'я і безоплатну медичну допомогу задеклароване у Конституції. А тому основними завданнями реформи системи охорони здоров'я є підвищення ефективності використання доступних обмежених ресурсів і необхідність збільшення суспільних видатків на охорону здоров'я. Пусковими факторами для початку реформи були прийняття закону про заклади охорони здоров'я (1991) та закону про обов'язкове медичне страхування (1997) [1]. Важливим кроком на шляху розвитку сфери охорони здоров'я Польщі стала створення загальної бази даних – OSOZ. Така база дозволила стандартизувати та перевести в електронну форму інформацію про лікарні, аптеки та пацієнтів. Таким чином, процес надання інформації щодо годин роботи лікаря, аптеки набагато пришвидшується. Також, лікарі можуть швидко отримувати інформацію історії попередніх лікувань та діагнозів пацієнта, що прискорює процес надання медичної допомоги [2]. Разом із тим створення такої бази має важливе значення із точки зору забезпечення здійснення ефективного громадського контролю у зазначеній сфері. Слід також зазначити, що скільки Польща має чималу фінансову підтримку Євросоюзу, який не надає матеріального ресурсу безпосередньо державі, а лише місцевим громадам, влада та громада, не можуть існувати одна без одної. Фінансування країн Євросоюзом, відбувається через громадські організації та фонди, які в одній особі, виступають і автором проектів під які отримуються гранди і контролюючим органом, який слідкує за доцільністю їхнього використання. Тому у відносинах громади з владою все прозоро. На шляху до результату, одні – доповнюють інших [3].

Слід зазначити, що польський сектор громадських організацій дуже добре розвинений – в Польщі діє приблизно 30 тис. зареєстрованих громадських організацій. Це політичні групи та аналітичні центри з питань державної політики; профспілки; професійні асоціації; соціальні, екологічні, релігійні, молодіжні, освітні, культурні, гуманітарні та благодійні організації. З юридичної точки зору в Польщі існує два типи громадських організацій – асоціації і фундації [4].

Аналізуючи громадський контроль у сфері охорони здоров'я Польщі, слід зазначити, що він характеризується активною позицією громадських організацій, яка полягає у тому, що вони прагнуть виконувати не лише суто контролюючу функцію, а й долучатися до розбудови сфери охорони здоров'я, сприяти її ефективному розвитку.

Зазначене має стати прикладом для діяльності суб'єктів громадського контролю України, які в основному зводять свою діяльність лише до здійснення контролю. Відмітимо, що активна позиція громадських організацій щодо здійснення контролю у сфері охорони здоров'я Польщі підтримується і нормами чинного законодавства, яке надає їм велике коло всіх необхідних повноважень для здійснення контролю у зазначеній сфері, а також створює всі умови для доступу до всієї необхідної інформації.

Список бібліографічних посилань

1. Черненко В. Г. Рудий В. Досвід країн Європи у фінансуванні галузі охорони здоров'я. Уроки для України. Київ : Академпрес, 2002. 112 с.
2. Кувіта К. Реформи охорони здоров'я у Польщі [Електронний ресурс]. URL : <http://bhfoundation.com.ua/image/data/file/doc/639x2.doc>.
3. Терехова Н. Польща – країна активних громадських організацій [Електронний ресурс]. URL : <https://www.smila.in.ua/news-id-81.html>.
4. Польські громадські організації та інформування з питань [Електронний ресурс] // Інститут регіональних та євроінтеграційних досліджень. URL : http://www.academia.edu/9442539/ПОЛЬСЬКІ_ГРОМАДСЬКІ_ОРГАНІЗАЦІЇ_ТА_ІНФОРМУВАННЯ_З_ПИТАНЬ_ЄВРОПЕЙСЬКОЇ_ІНТЕГРАЦІЇ.

Одержано 16.11.2020

УДК 343.132

Тетяна Олексіївна КУЗУБОВА,

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального процесу та
організації досудового слідства факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6488-4971>*

ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ ДІЗНАННЯ ПРИ ЙОГО ЗУПИНЕННІ

З набуттям чинності 01.07.2020 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» відбулись зміни положень КПК України. Зокрема, на тепер відповідно до ч. 3, 4 ст. 298-5 КПК України строк із дня винесення постанови про зупинення дізнання після повідомлення особі про підозру до дня її скасування слідчим суддею не включається до строків, передбачених ст. 298-5 КПК України [2]. Натомість відповідно до ч. 5 ст. 219 КПК України, тобто за загальним правилом, строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею включається у строки досудового розслідування, передбачені ст. 219 КПК України. При цьому, у ст. 298-5 КПК України вказується лише на один строк дізнання, а саме строк 30 днів до якого прокурор може продовжити дізнання у разі необхідності проведення додаткових слідчих і розшукових дій. В свою чергу, у ч. 3 ст. 219 КПК України вказується три «початкових» строки дізнання з дня повідомлення особі про підозру, а саме: 1) 72 години

(такий же строк проведення дізнання, передбачено у випадку затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298-2 КПК України); 2) 20 діб, у трьох випадках: а) якщо підозрюваний не визнає вину; б) існує необхідність проведення додаткових слідчих (розшукових) дій; в) кримінальний проступок вчинено неповнолітнім; 3) 1 місяць якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи впродовж 48 годин з моменту повідомлення їй про підозру з одночасним ознайомленням її з результатами медичного освідчення та/або висновком спеціаліста у разі їх наявності. До того ж, у положеннях п. 1 ч. 4 ст. 219, ч. 2 ст. 294 КПК України вказується строк 1 місяць до якого прокурором може бути продовжено проведення дізнання у зв'язку з неможливістю закінчити кримінальне провадження в строк 72 години або 20 діб у зв'язку з його складністю. Системний аналіз вказаний положень приводить до наступних висновків щодо їх застосування. Враховуючи, що положення ст. 298-5 КПК України є спеціальними по відношенню до положень ст. 219 КПК України, про що чітко вказується у ч. 2 ст. 298 КПК України, то строк із дня винесення постанови про зупинення дізнання після повідомлення особі про підозру до дня її скасування слідчим суддею не включається до строків дізнання, лише у випадку, якщо строк дізнання було продовжено прокурором в межах до 30 днів до його зупинення. Така підстава «як продовжений строк дізнання чи ні» при вирішенні питання зарахування певного терміну до строків дізнання є дещо нелогічною. Як ми вважаємо, законодавець мав на меті, закріпити правило відповідно до якого при досудовому розслідуванні кримінальних проступків строк із дня винесення постанови про зупинення дізнання до дня її скасування слідчим суддею не включається до строків дізнання. При цьому, на нашу думку, таке правило, сформульоване у відповідності до законодавчої техніки і без законотворчих помилок, було б позитивним кроком щодо унормування як процесуального порядку обчислення строків дізнання при його зупиненні, так й загалом процесуальної форми проведення та закінчення дізнання. Адже, як свідчить більш ніж дворічна практика, непоодинокі випадки, коли лінія захисту сторони обвинувачення ґрунтується на спробі досягти скасування слідчим суддею постанови про зупинення досудового розслідування. При цьому, стороною захисту обирається такий момент, щоб у разі отримання бажаного, строки досудового розслідування автоматично закінчувались [3, 4]. Вказане, в свою чергу, тягне за собою закриття слідчим, прокурором кримінального провадження у якому особі повідомлено про підозру на підставі абз. 1 п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Висновок. Враховуючи, викладене пропонуємо з метою вирішення піднятого питання внести зміни до ч. 4 ст. 298-5 КПК України замінивши останні слова «...передбачених цією статтею» словом «дізнання». Поряд з тим, зауважимо, що такі неузгодженості змін до положень КПК України свідчать про їх безсистемність, відсутність належного обґрунтування таких змін, а загалом про низьку законодавчу техніку. Критичне накопичення таких неузгодженостей положень КПК України може призвести до неможливості взагалі вірно застосовувати положення КПК України. При цьому, вирішити проблемні питання керуючись положеннями ч. 6 ст. 9 КПК України відповідно до яких у таких випадках слід застосовувати загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 КПК України, фактично буде не можливо. Пропоную учасникам міжнародної науково-практичної конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань і наданих пропозицій.

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII : редакція від 20.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#n492> (дата звернення: 11.11.2020).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI : редакція від 11.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n6776> (дата звернення: 11.11.2020).

3. Ухвала Святошинського районного суду м. Києва від 1 квітня 2020 р., суд. справа № 759/5227/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88705620> (дата звернення: 11.11.2020).

4. Ухвала Ленінського районного суду м. Миколаєва від 24 липня 2020 р., суд. справа № №489/2993/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90611787> (дата звернення: 11.11.2020).

Одержано 16.11.2020

УДК 342.7(477)

Віктор Вікторович ЛАЗАРЄВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9468-0497>;

Ігор Альбертович ЛОГВИНЕНКО,

кандидат історичних наук, доцент,

завідувач кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1505-4418>

ПРАВО НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ І ПРАВО НА СВОБОДУ ОБ'ЄДНАНЬ: МІЖНАРОДНІ АКТИ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Право громадянина на висловлювання своїх політичних поглядів шляхом організації та проведення мирних зібрань є однією з ознак демократичної держави, мірилом готовності такої держави обґрунтовано відповідати на певні запитання та вимоги такої особи [1]. Недарма, ця теза відображена у ряді міжнародних документів. Зокрема, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у статті 11 передбачає: «Кожен має право на свободу мирних зібрань та на свободу об'єднання з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів».

Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, які встановлені законом ...» [2]. Подібну тезу ми можемо знайти і в інших міжнародних актах: ст. 20 Загальної декларації прав людини [3], ст. 21, 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [4], Основних принципах застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку [5].

У будь-якій демократичній державі існує розгалужена система громадських організацій, які мають значний вплив на всі аспекти суспільного життя. Право на свободу мирних зібрань та право на свободу об'єднань - це основний елемент політичного та соціального життя будь-якої країни. Це право має забезпечити можливість людей збиратися разом з метою висловлення та захисту спільних інтересів. Саме громадські організації своєю діяльністю істотно впливають на формування громадської думки у суспільстві, а політичні партії є найважливішою формою вияву політичних переконань та поглядів громадян.

Держава зобов'язана забезпечити здійснення цього права, але може при цьому накладати на нього деякі обмеження: для запобігання заворушенням чи злочинам; для захисту здоров'я чи моралі; з метою захисту прав і свобод інших осіб [6, с. 30].

На міжнародному рівні, зокрема ст. 20 Загальної декларації прав людини [3], ст. 21, 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [4], ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2], передбачено право осіб на об'єднання та зібрання з метою реалізації економічних, соціальних і культурних прав, крім того, дозволяється створення та діяльність політичних партій, груп за інтересами та професійних спілок.

Міжнародні стандарти передбачають конкретні й детальні інструкції щодо застосування сили в контексті припинення протизаконних зібрань. Так, Основні принципи застосування сили і вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку стверджують (принципи 12, 13, 14): під час припинення протизаконних зібрань ненасильницького характеру посадові особи з підтримання правопорядку уникають застосування сили або, якщо це можливо, обмежують таке застосування до необхідного мінімуму. А при припиненні зібрань насильницького характеру посадові особи з підтримання правопорядку можуть застосовувати вогнепальну зброю лише у тих випадках, коли не можна застосувати менш небезпечні засоби і лише в мінімально необхідних межах. Звернемо увагу, що забороняється застосовувати і використовувати вогнепальну зброю при значному скупченні людей, якщо від цього можуть постраждати сторонні особи.

У свою чергу п. 4 «Десяти основних правозахисних стандартів належної поведінки для правоохоронних органів» (сформульованих Міжнародною Амністією разом з поліцейськими та експертами з різних країн) стверджує: «Уникайте застосування сили проти незаконних, але мирних зібрань. Припиняючи зібрання із застосуванням насилля, силу застосовуйте в мінімально необхідному обсязі» [6, с. 30–31].

В Україні порядок створення і засади діяльності громадських організацій, політичних партій регулюється Конституцією України [7], Законами України «Про громадські об'єднання» [8], «Про політичні партії в Україні» [9] та ін.

У статті 36 Конституції України [7] окреслено право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення й захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Законодавство України передбачає, що діяльність легалізованих об'єднань громадян забороняється у судовому порядку, якщо їх діяльність спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення [6, с. 31].

До того ж Конституційний Суд України за поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України своїм рішенням від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001 встановив, що право громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, закріплене в статті 39 Конституції України, є їх невідчужуваним і непорушним правом, гарантованим Основним Законом України, а обмеження свободи мирних зібрань в Україні може здійснюватися лише: на підставі закону; якщо воно здійснюється заради легітимних цілей [10].

Ст. 45 Закону України «Про національну поліцію» [11] чітко визначає правила застосування спеціальних засобів, зокрема і при припиненні групового порушення громадського порядку чи масових заворушень.

У ст. 315 Цивільний кодекс України гарантує, що «фізичні особи мають право вільно збиратися на мирні збори, конференції, засідання, фестивалі тощо. Обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання може встановлюватися судом відповідно до закону» [12].

Пункт пп.б п. 3 ч. 1 статті 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» делегує виконавчим органам сільських, селищних, міських рад повноваження «вирішення відповідно до закону питань про проведення зборів, мітингів, маніфестацій і демонстрацій, спортивних, видовищних та інших масових заходів; здійснення контролю за забезпеченням при їх проведенні громадського порядку» [13]. Таким чином, під час забезпечення громадського порядку у ході проведення мирних зібрань працівники органів внутрішніх справ, безперечно, контактуватимуть із представниками виконавчих органів сільських, селищних, міських рад. Рівень і якість цієї співпраці може доволі серйозно вплинути на забезпечення громадського порядку в таких випадках [6, с. 32].

Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за порушення встановленого порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій - у вигляді попередження або накладення штрафу від десяти до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 185¹); за надання посадовими особами для проведення з порушенням установленого порядку зборів, мітингів, вуличних походів або демонстрацій приміщень, транспорту, технічних засобів або створення інших умов для організації і проведення зазначених заходів - накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 185²) [14].

Висновки. Мирні зібрання є одним із засобів відстоювання людиною і громадянином своїх прав, свобод та інтересів у демократичному суспільстві.

Право громадян на свободу мирних зібрань в Україні гарантується та захищене державою, яка зобов'язана забезпечити його ефективну реалізацію. Здійснення цього права не підлягає жодним обмеженням, крім установлених законом в інтересах національної безпеки та громадського

порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Обмеження щодо реалізації цього права може бути встановлено тільки судом, у зв'язку з чим забезпечення гарантованого державою права на мирні зібрання значною мірою покладається на суд. Роль суду в регулюванні зазначених відносин сьогодні зростає, а в період активізації руху громадянських та політичних сил вирішення судами справ розглядуваної категорії викликає особливу увагу і резонанс у суспільстві.

Список бібліографічних посилань

1. Єфанова Н. Чи готова Україна унормувати право на мирні зібрання? *Юридична Газета online*. № 14 (567). URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/chi-gotova-ukrayina-unormuvati-pravo-na-mirni-zibrannya.html> (дата звернення: 13.11.2020).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 13.11.2020).

3. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 13.11.2020).

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 13.11.2020).

5. Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_334#Text (дата звернення: 13.11.2020).

6. Забезпечення прав людини в діяльності правоохоронних органів: за міжнародними стандартами : навч.-довідк. посіб. / Т. О. Проценко та ін. Київ : ДНДІ МВС України, 2009. 52 с.

7. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://aphd.ua/prykłady-oformlennia-bibliografichnoho-opysu-vidpovidno-do-dstu-83022015/> (дата звернення: 13.11.2020).

8. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 14.11.2020).

9. Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text> (дата звернення: 14.11.2020).

10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини : Рішення Конституційного суду України від 19.04.2001 р. № 4-рп/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01#Text> (дата звернення: 14.11.2020).

11. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 14.11.2020).

12. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#top> (дата звернення: 14.11.2020).

13. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення: 14.11.2020).

14. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 14.11.2020).

Одержано 16.11.2020

УДК 159.922

Станіслав Олександрович ЛАРІОНОВ,

*кандидат психологічних наук, доцент,
начальник кафедри психології та педагогіки
Національної академії Національної гвардії України (м. Харків);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3027-8535>;*

Павло Валентинович МАКАРЕНКО,

*кандидат психологічних наук, доцент,
заступник декана з навчально-методичної роботи факультету № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9055-3287>*

ДОСВІД КОНВЕРГЕНЦІЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА МЕДИЦИНИ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Прикладна психологія має на меті застосування психологічних знань (теорій, принципів, законів і закономірностей тощо) для забезпечення практичної діяльності у суміжних сферах праці. Так розвивались традиційні галузі психологічної науки: юридична, військова, педагогічна, психологія спорту тощо.

Проблема забезпечення потреб практики психологічними знаннями призвела до виникнення необхідності надавати ці знання під час підготовки відповідних фахівців, зокрема у закладах вищої освіти.

Підготовка кадрів для правоохоронних органів в Україні має досить давню історію, нещодавно, наприклад, у Харкові відбувся 100-річний ювілей, присвячений цій події [1]. За ці роки накопичений значний досвід, це означає, що натеper існує низка спеціалізованих вишів, які достатньо кваліфіковано і професійно навчають кадри для «своїх»: поліцейських, військових, прикордонників тощо. На цьому ж полі намагаються «грати» і цивільні заклади вищої освіти, надаючи як правило більш фундаментальну, але менш практично-орієнтовану підготовку своїм здобувачам освіти.

Підготовка фахівців за певними спеціальностями провадиться закладами вищої освіти в межах стандартів вищої освіти, затверджених Міністерством освіти і науки України [2]. Закон України «Про вищу освіту» надає визначення компетентності як динамічній комбінації знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти (стаття 1.1.13) [3]. Відповідні компетентностям результати навчання мають комплексний характер, що передбачає їх системне формування у розрізі декількох освітніх компонент.

Аналіз стандартів підготовки бакалаврів у вищих військових навчальних закладах і ЗВО МВС України дає змогу пересвідчитись, що формування компетентності надавати домедичну допомогу передбачено за спеціальностями 252 «Безпека державного кордону» (Здатність упевнено застосовувати процедури надання першої медичної допомоги та тактичної медицини), 261 «Пожежна безпека» (Здатність надавати домедичну допомогу постраждалому), 262 «Правоохоронна діяльність» (Здатність у передбачених законом випадках застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю, тактичні прийоми під час службової діяльності в разі отримання інформації чи безпосереднього виявлення ознак правопорушення перебуваючи на місці події та в інших службових ситуаціях, а також здатність надавати домедичну допомогу), 263 «Цивільна безпека» (Здатність надавати домедичну допомогу постраждалим особам). Отже, майбутні фахівці з цих спеціальностей повинні одержувати відповідні навички в ході навчання.

Парадоксально, що для військових фахівців стандарти вищої освіти за спеціальностями 253 «Військове управління (за видами збройних сил)», 254 «Забезпечення військ (сил)», 255 «Озброєння та військова техніка», не передбачають формування здатності надавати домедичну допомогу, а отже це не є обов'язковим. Риторичним є питання, чи повинен військовослужбовець володіти цією компетентністю.

Але, для військовослужбовців існує стандарт підготовки з тактичної медицини І-СТ-3, відповідно до якого тактична медицина є одним з розділів бойової підготовки військ (сил) і має самостійне значення. Підготовку з тактичної медицини організовують і проводять з метою набуття військовослужбовцем спроможності рятувати та зберігати життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, в умовах бойової обстановки. Основним завданням підготовки з тактичної медицини є надання військовослужбовцю теоретичних знань, освоєння ним практичних прийомів і навичок з надання домедичної допомоги в обсязі само- і взаємодопомоги при пораненнях, травмах і ураженнях [4].

Тобто в поточних умовах формування здатності надавати домедичну підготовку (володіти основами тактичної медицини) є обов'язковим для усіх атестованих співробітників сектору безпеки і оборони України.

Слід зазначити, що «психологічна компетентність» в тих чи інших дефініціях (найчастіше – в контексті здійснення морально-психологічного забезпечення, надання першої психологічної само- і взаємодопомоги) вимагається усіма проаналізованими стандартами вищої освіти.

В Національній академії Національної гвардії України в якості експерименту започаткована навчальна дисципліна «Психологія екстремальної діяльності (в т.ч. тактична медицина)», яка викладається для бакалаврів на усіх факультетах.

Завданнями цієї навчальної дисципліни є: вивчення основних видів екстремальних ситуацій; ознайомлення з основними психічними станами, поведінкою і діяльністю людини безпосередньо в екстремальній ситуації; засвоєння та вміння використовувати прийоми екстреної психологічної допомоги; ознайомлення з головними напрямками забезпечення особистої безпеки військовослужбовців у ризикованих службово-бойових ситуаціях; отримання навичок візуальної діагностики (в тому числі за допомогою невербальних форм спілкування) агресивних намірів підозрюваної особи, громадян (правопорушників) у яких спостерігається потенційно небезпечна поведінка під час несення служби з охорони громадського порядку; засвоєння методів психологічної підтримки професійної та функціональної надійності військовослужбовців в умовах виконання завдань за призначенням та по їх завершенню; вивчення методів надання першої медичної допомоги при виконанні службово-бойових завдань та способи евакуації поранених; засвоєння умінь своєчасно надавати першу медичну допомогу при пораненнях, травмах, отруєннях, порушеннях серцево-легеневої діяльності та евакуювати потерпілих самостійно або у складі групи; оволодіння методами надання першої медичної допомоги в секторі обстрілу та в секторі укриття.

Таким чином здійснено експеримент з конвергенції медицини і психології, що створює можливість формувати «психологічну» і «медичну» компетентності спільно, під час моделювання відповідних навчальних ситуацій.

Висновок. Актуальним напрямом вдосконалення освітнього процесу у ЗВО сектору безпеки і оборони здається створення комплексних навчальних дисциплін, які давали б змогу формувати у здобувачів суміжні компетентності. Для ЗВО, де готують майбутніх фахівців Національної поліції такою навчальною дисципліною могла б стати «Перший на місці події», де б відбувалась інтеграція домедичної і першої психологічної допомоги.

Список бібліографічних посилань

1. Макаренко П.В., Ларіонов С.О. Харківська школа юридичної психології: становлення і сучасність. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917-2017 рр.)* : зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 листопада 2017 р.). – Харків : ХНУВС, 2017. – С. 191-193.

2. Затверджені стандарти вищої освіти : МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti> (назва з екрану).

3. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (назва з екрану).

4. Стандарт підготовки І-СТ-3 (видання 2) : підготовка військовослужбовця з тактичної медицини. К. : «МП Леся», 2015. 148 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 340.132.6

Наталія Ярославівна ЛЕПШ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін юридичного факультету

Львівського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Питання ефективності національного законодавства особливо загострюється за умов, коли система суспільних відносин ще недостатньо стабільна й потребує впорядкування державою. Воно є особливо актуальним для України, яка перебуває на перехідному етапі розвитку, що супроводжується реформами суспільних і державних інститутів. Одним із важливих чинників забезпечення ефективності законодавства є якість закону України та поряд з ним акти тлумачення норм права. Якість закону та інтерпретаційного акта значною мірою залежить від того, наскільки його зміст враховує необхідність регулювання відповідних суспільних відносин, наскільки правильно цей зміст визначений з позиції юридичної техніки [1, с. 128].

Проблема ефективності актів тлумачення як правового інституту в умовах трансформації суспільних відносин з ряду обставин набула першочергового як практичного, так і теоретичного значення [2, с. 48].

Ефективність взагалі – це абстрактне поняття, яке означає тільки здатність застосовуваного засобу сприянню досягнення бажаної мети, оцінка ж відноситься не до ефективності, а до мети, досягнення якої стає засобом аналізу.

У юридичній літературі немає єдиної думки взагалі про ефективність правових норм та ефективності інтерпретаційного акта. Термін «ефективність» застосовується у значенні результату, наслідку будь-якого явища. Також його вживають, говорячи про науку в цілому та відносять до загальнонаукових категорій [3, с. 397].

Критерієм ефективності акта тлумачення є повна (міра) досягнення мети, що становиться перед актом тлумачення. При визначенні ефективності інтерпретаційного акта беруть до уваги мету, що була визначена при виданні норми права та реально досягнутий результат у процесі функціонування цієї норми. Іншими словами рівень досягнення цієї мети буде визначити рівень ефективності акта тлумачення.

До мети необхідно відносити:

- закріплення та регламентація за допомогою юридичних засобів вже існуючих суспільних відносин;
- стимулювання існуючих відносин, які відповідають загальним інтересам суспільства;
- створення умов для виникнення і розвитку нових суспільних відносин;
- практичне витіснення соціально небезпечних зв'язків та відносин [4, с. 11].

Якість діяльності, іменованої тлумаченням норм права, прямо залежить від стану розвитку техніки тлумачення юридичних актів. Техніка тлумачення нормативно правових актів отримала назву право-інтерпретаційної техніки. У правовій науці право-інтерпретаційна техніка часто не розглядається в якості самостійної форми реалізації юридичної техніки, а є складовою правозастосовної техніки. Прихильники даної точки зору стверджують, що будь-яке тлумачення має на меті забезпечити правильне застосування нормативно правових актів на практиці. Правильність, грамотність і результативність тлумачення норм права, насамперед, залежить від досконалості юридичної техніки.

Принагідно зазначимо, що юридична техніка (від грец. Juris - право і teche - мистецтво, майстерність, ремесло, уміння) – це сукупність правил, прийомів, способів підготовки, складання, оформлення юридичних документів, їх систематизації та обліку; сукупний зв'язок певних правил, що застосовуються як при розробці змісту і структури правових приписів держави, так і при втіленні їх у життя; система знань про правила здійснення юридичної діяльності, що утворює методологію практичного створення права [5, с. 46].

Предметом юридичної техніки є найбільш загальні закономірності здійснення юридичної діяльності. Мета юридичної техніки - раціоналізація юридичної діяльності, досягнення ясності,

простоти, стислості, певної стандартності, однаковості (уніфікованості) юридичних документів. Інтерпретаційна техніка покликана чітко, недвозначно, визначено і в той же час коротко, економічно, одноманітно і стандартно здійснити тлумачення норм права. Велика кількість слів, розпливчасті формулювання, недостатня чіткість і пробільність знижують ефективність правового регулювання.

Сам акт тлумачення норм права має бути зрозумілим і ясним для суб'єктів, яким він адресований. Цей документ, як власне і сам нормативно правовий акт, повинен мати необхідні реквізити, які відображали б його юридичну силу, предмет регулювання, сферу дії, надавали б офіційності. До акта тлумачення застосовуються правила, що відносяться до змісту та структури нормативного акта. Суб'єкт, що здійснює тлумачення власного акту, застосовує в міру необхідності всі відомі способи тлумачення, використовує їх в комплексі, цим сприяє виявленню помилок і нейтралізації їх.

Невдалі фрази, звороти, малопоширені або навпаки поширені терміни не посилюють, а навпаки послаблюють регулюючу роль інтерпретаційного акта, принижують та авторитет і соціальну цінність самого акта. Тому в під час нормопроектної діяльності слід використовувати переважно ті формулювання й терміни, які широко живаються в юридичній літературі, особливо новітніх тлумачних словниках української мови [6, с. 38].

Використовуючи дефініції, тлумачення тим самим надає однозначності поняттям, які об'єктивно необхідні для реалізації регулюючих положень закону. При тлумаченні з'ясовується принциповий зміст правових приписів.

Отже, перевагою мови права є чіткість, стислість, визначеність, стереотипність, доступність для розуміння. Різні способи (прийоми) викладу норм права, що підлягають тлумаченню сприяють цьому.

З огляду на проблему ефективності тлумачення, особливого значення набувають проблеми якості самих актів тлумачення у зв'язку зі створенням ефективно діючої системи норм права, що забезпечує стабільність і правопорядок в суспільстві. Саме тому використання однакових реквізитів актів тлумачення, стереотипної структури, єдиних термінології, юридичних конструкцій і формувань складає суть уніфікації форми й структури актів тлумачення. Різної реквізитів і рубрик актів тлумачення, відсутність їх стереотипної структури, єдиного стилю викладення, неоднакова в різних актах нумерація статей, пунктів і їх підрозділів, формул відміни, змін актів і їх частин перешкоджають адекватному розумінню й ефективному застосуванню правових норм [6, с. 40].

Висновки. Отже, *якість - основний критерій ефективності законодавства, що полягає у вимогах доступності, переконливості, точності, визначеності, ясності, стислості і виразності до нормативних правових актів* (так звані правила принципу правової визначеності – [*res judicata*]).

З цих позицій, *техніко - юридична якість акта тлумачення є важливою умовою його ефективності*, оскільки дія акта тлумачення, нормативні положення якого є нечіткими, недостатньо зрозумілими, логічно суперечливими, не повними, буде недостатньою або навіть малоефективною. Більше того, як зазначають сучасні вчені, нині трапляються непоодинокі випадки поверхового ставлення до якості складання навіть процесуальних документів, що спричинено слабкою юридичною підготовкою та відсутністю необхідного досвіду.

Список бібліографічних посилань

1. Тлумачення актів адміністративного законодавства: монографія. Т. О. Коломієць, О. І. Костенко. Запоріжжя: Запор. на ун-т, 2011. 200 с.
2. Філософія правового виховання: навч. Посібник. А. П. Гетьман, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін; за ред. А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. Х.: Право, 2012. 248 с.
3. Проблеми правового регулювання суспільних відносин: загальнотеоретичні аспекти: монографія. О. І. Левченков; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 528 с.
4. Третяк Н. В., Карпалюк В. С. Українська мова за професійним спрямуванням: навч. посібник. Кам'янець-Подільський: Вид. Зволейко Д. Г., 2012. 376 с.
5. Опотяк С. З. Роль тлумачення правових норм в удосконаленні законодавства України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 1 (1). С. 46–52.

6. Ковальський В. С., Козінцев І. П. Правотворчість: теоретичні та логічні засади. К.: Юрінком Інтер, 2005. 192 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 343.93

Олексій Миколайович ЛИТВИНОВ,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри кримінального права і кримінології
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2952-8258>;*

Євгенія Олексіївна ГЛАДКОВА,

*доктор юридичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4621-1738>*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ КОРОНАКРИЗИ

В нинішніх реаліях економічної доцільності, суспільних пріоритетів, стрімкого розвитку телекомунікаційного простору Харківський національний університет внутрішніх справ активно трансформується. Не останню роль в цьому відіграють і карантинні, протиепідемічні заходи в умовах коронакризи. Що тут на користь, а що навпаки шкодить виконанню функцій університету як центру навчання, трансляції знання, і центру його добування?

Університет – унікальний соціальний феномен. Будучи гуманітарним і культурним інститутом, він створює передумови для розвитку соціуму через свій продукт – знання. Корпоративна академічна субкультура виступає ядром університету. Проте надмірна регламентація зводить нанівець увесь його інноваційний потенціал. Засилля бюрократичних підходів (менеджмент якості, моніторинги, рейтинги) сприяє занепаду культурного ядра академічної спільноти. Сучасний університет намагаються перетворити на комерційно-бюрократичну організацію.

Університет ґрунтується на парадоксальному принципі: держава його фінансує, визначає його цілі і водночас надає йому академічну свободу. Без академічної свободи університету не може бути. Втім зараз університет поставлений в умови дотримання критерію «ефективність/не-ефективність» на основі моніторингу. На його плани впливають ринок праці та роботодавці, а також необхідність залучення грошових коштів. Навіть у затвердженні програм навчання його обмежено у самостійності.

Колись університет був елітарним. Елітарність як ознака університету повинна підтверджуватися високим ступенем відбору, продуманим набором дисциплін і предметів вивчення, високим рівнем не лише знань, а і стилю, грамотності, освіченості й ерудиції. Національний університет працює на самосвідомість соціуму, з нього виходять інтелектуали, які визначають цвіт нації, тобто створюють її основні інтелектуальні досягнення в різних сферах.

Університет формує тип особистості, здатної до самостійної високоінтелектуальної діяльності, до саморозвитку в цій сфері. Науковий стиль мислення формується за рахунок тісного поєднання науки й освіти. Особливе значення у випускників університету має уміння самостійно рухатися в будь-якому науковому напрямку, самостійно вчитися і вчити інших. Натомість випускник комерційного закладу орієнтується не на критичне мислення, а на використання готового, стереотипного, шаблонного знання на симулювання новацій за рахунок запозичення з інтернет-комунікацій.

Ще більш складна справа із відомчими закладами. На наше глибоке переконання, саме відомчі ВНЗ здатні забезпечити необхідний рівень підготовки та набуття відповідних компетентностей майбутніми правоохоронцями. Наша конкурентна перевага у цій сфері утворюється через

викладання спеціальних дисциплін, у тому числі тих, що оперують інформацією з обмеженим доступом (наприклад, оперативно-розшукова діяльність, режим таємності тощо), а також дисциплін, метою яких є формування навичок, необхідних для забезпечення громадської безпеки та публічного порядку (наприклад, вогнева та фізична підготовка).

Плюсом є також практична складова освіти, її орієнтація на потреби практики, а також активне включення представників комплектуючих підрозділів у ці процеси, які в наших умовах поєднуються з активними заходами із формування особистості майбутнього правоохоронця, зокрема щодо національно-патріотичного виховання, прищеплення моделей толерантної, гендерно стриманої поведінки, поважного ставлення до державних символів та традицій українського народу, дотримання законності і прав людини.

Ось чому виглядають справжнім блюзнірством усі розмови про економічну витратність для держави утримування такого «господарства». Воно того варте, адже наявність необхідної для навчання матеріально-технічної бази дозволяє здійснювати спеціалізовану підготовку фахівців для правоохоронної сфери. Варто згадати і про наявні (принаймні у ХНУВС) спеціалізовані аудиторії, полігони, тири, тренажери (зокрема для відпрацювання льотних навичок та набуття льотного досвіду). У цивільних ВНЗ така матеріально-технічна база відсутня, оренда відповідного обладнання у сторонніх власників потребує суттєвих витрат.

Ми також намагаємось вирішувати і проблему плинності кадрів, адже складні умови професійної діяльності, ненормований робочий час, недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення професійної діяльності та багато інших об'єктивних та суб'єктивних чинників створюють умови для звільнення працівників з лав Національної поліції. При цьому лєвова частка не бажаючих продовжувати службу припадає на перший рік.

ХНУВС є чи не єдиним закладом, де реалізований весь обсяг професійного навчання, а саме: первинна професійна підготовка, навчання курсантів, післядипломна освіта та службова підготовка. Здійснюється підготовка здобувачів бакалаврського та магістерського рівня вищої освіти, які в подальшому проходять службу на різних посадах підрозділів органів досудового розслідування, карного розшуку, боротьби з незаконним обігом наркотиків, у сфері захисту економіки та інших оперативних служб, ювенальної превенції, боротьби з кіберзлочинами, злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, тощо. У складі університету діє Кременчуцький льотний коледж, який дозволяє отримати випускникам свідоцтво пілота міжнародного зразка та проходити подальшу службу в авіаційних підрозділах МВС України. Лише цього року стіни університету полишили майже пів тисячі випускників із відповідними особистими та професійними якостями, необхідним рівнем знань, умінь і навичок.

ХНУВС з його специфічними умовами навчання оперативно реагує на зміни у базових засновках комплектування підрозділів та служб правоохоронних органів. Адже фахівці ХНУВС систематично беруть участь у засіданнях робочих груп МВС по розробці типових навчальних планів підготовки фахівців для підрозділів поліції; представники комплектуючих підрозділів мають можливість внесення змін до освітньо-професійних програм підготовки фахівців для підрозділів поліції; їх побажання ураховуються під час проходження ознайомчих практик та стажування курсантів, а також проведення першопочаткової підготовки в Інституті післядипломної освіти ХНУВС; наші викладачі залучаються для проведення оглядових лекцій з проблематики діяльності правоохоронних органів у межах службової підготовки (як правило – на базі комплектуючих підрозділів).

Окрім виконання практичних завдань з підготовки кадрів для поліції існує ще одна надважлива складова діяльності університету – наука. Університет орієнтується як на прикладну освіту, так і на фундаментальну науку. Фундаментальна наука – це знання про світ у цілому, наукову картину світу, її основні закони і закономірності. Фундаментальність дослідження і його результатів визначає науково-академічне співтовариство, яке відбирається й виховується університетською традицією. Таке знання є пов'язаним із практикою не прямо, а опосередковано, через прикладні дослідження і розробки.

Наш університет як відомчий флагман віддає перевагу проведенню досліджень, спрямованих на вирішення завдань практичних підрозділів. На основі фундаментальних знань розробляються методичні рекомендації для патрульних, кіберполіцейських, слідчих, оперативних

працівників тощо. Ефективним є і безпосередній зв'язок науковців із практиками, що реалізується, перш за все, в процесі дискусій на науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, які проводяться у ХНУВС.

Важливою на сьогоднішній день є і роль університету у науковому забезпеченні як загальнодержавного, так і регіонального стратегування у сфері протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки. Серед іншого зауважимо на позитивному досвіді взаємодії ХНУВС із ГУНП у Харківській області, Харківською обласною державною адміністрацією, Харківською обласною радою при розробці та реалізації подібних проєктів. Наявний досвід дозволяє виходити нам з позиціями його поширення.

Але вжиті карантинні обмеження все ж впливають на систему освіти і, зокрема, на навчальний процес у ХНУВС. Досвід введення безпрецедентних карантинних заходів у зв'язку з пандемією вірусу COVID-19 доводить, що вони назавжди змінили уявлення людства про освітній процес. Карантин змусив нас швидко адаптуватися до нових умов та шукати альтернативні засоби надання освітніх послуг. Таким рішенням для більшості освітніх установ України та світу стало дистанційне навчання. Його реалізація стала можливою завдяки інноваційним технологіям на основі новітніх освітніх платформ.

13 березня 2020 року в університеті було оголошено карантин, а навчальний процес переведений у дистанційну форму. Викладачі записали відеолекції, які супроводжувалися мультимедійним контентом. Перевірка рівня засвоєних знань здійснювалася шляхом вирішення розроблених викладачами завантажених на сервер тестових завдань. Практичні та семінарські заняття також проходили он-лайн. Викладачі постійно підтримували зворотній зв'язок з курсантами і слухачами та надавали консультації за допомогою засобів зв'язку.

В університеті новий навчальний рік було розпочати раніше – з серпня місяця. Одночасно проходила і вступна компанія. Усі ці заходи відбувались за умов суворого дотримання протиепідемічних правил, що забезпечило успішне виконання поставлених завдань.

І про злободенне в якості резюме: здатність відомчих ВНЗ оперативно реагувати на потреби практики правоохоронної діяльності, створення різноманітних алгоритмів навчання, які поєднуються з елементами службової підготовки, зумовлюють об'єктивну потребу у збереженні державного замовлення для таких закладів. Тим більш шкідливими є намагання позбавити відомчі заклади підготовки слідчих, що загрожує падінням авторитету правоохоронних органів, системним порушенням прав і свобод громадян, подальшим загостренням негативних соціальних явищ, в тому числі і насамперед – злочинності.

Одержано 14.11.2020

УДК 330.5:355.45(477)

Олена Анатоліївна ЛУК'ЯНИХІНА,

кандидат економічних наук, доцент,

завідувач кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0326-9983>;

Вадим Олександрович ЛУК'ЯНИХІН,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри управління Сумського державного університету

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВОЮ СУСПІЛЬНИХ БЛАГ

Становлення і розвиток будь-якої держави визначається багатьма чинниками, одним із яких є тип суспільних відносин, що визначають національну соціально-економічну систему. Останні 29 років відбуваються складні трансформації починаючи від руйнування сформованих десятиліттями економічних зв'язків командно-адміністративної системи до формування і впровадження

ринкової парадигми розвитку економіки. Кардинальна зміна механізму розробки, координації, прийняття і реалізації господарських рішень в економічному житті країни, трансформації панівного типу власності від виключно державної до плюралізму їх форм відбувалась одночасно із становленням України як незалежної держави та з формуванням усіх державних інституцій як обов'язкових її атрибутів.

Прийняття у 1996 році Верховною радою Конституції України (1) стало першим кроком у формуванні правничих підойм демократичного суспільства. Подальше становлення і розвиток державності орієнтовані на впровадження принципів і цінностей громадянського суспільства й інтеграції України у світове співтовариство, зокрема європейське.

Специфіка українських трансформацій у порівнянні з розвитком ринкових відносин в американській і економіках європейських країн полягає в тому, що там це відбувалося еволюційно на базі капіталізму зі збільшенням втручання держави в економічне регулювання господарського життя від мінімального рівня (2) (на початку ХХ-го ст. це 1/12 від можливого обсягу втручання) до поступового накопичення цих функцій і збільшення ваги держави у врегулюванні і розв'язанні «фіаско» ринку із формуванням механізмів фінансового забезпечення покриття відповідних суспільних витрат.

У свою чергу в Україні це був радикальний розрив усталених економічних зв'язків, обумовлених державною формою власності і тотальним регулюванням усіх економічних і соціальних процесів. При цьому налагодження нових комунікаційних можливостей, що працюють за іншим принципом, потребувало зміни логіки і мотивації економічної поведінки суб'єктів соціально-економічних відносин від патерналістської моделі до самостійної і відповідальної за свій економічний вибір самоорганізації. Це потребувало часу і низки законодавчих рішень щодо запуску процесів роздержавлення і приватизації об'єктів державної власності, формування інфраструктури для створення відповідних умов для розвитку ринкової економіки. У той час (90-ті -2000рр.), коли ми відмовлялися і заперечували навіть доцільні форми впливу держави на економічне життя суспільства, західні економічні системи являли собою змішані економічні системи, в яких нівелюються негативні прояви ринку та командної економіки, а позитивні колаборації забезпечували підвищення стійкості і конкурентоспроможності економік цих країн.

Рух цивілізованих країн у напрямку побудови ефективного громадянського суспільства і популяризації його цінностей спонукав сприймати у цьому процесі державу як партнера (3). Не заглиблюючись у зміст і погляди на трактування цієї категорії, зауважимо, що «під громадянським суспільством розуміють суспільство з розвинутими економічними, культурними, правовими відносинами між самими індивідами, неопосередкованими державою» (4). Між тим, Т.Ю. Дашо та Т.З. Гарасимів (3) вважають що розвинене громадянське суспільство можливо побудувати лише за сильної держави.

Загально відомо, що економічна роль держави втілена у діяльності виконавчої гілки влади, тобто уряду, який на думку К.Р. Макконелла і С.Л. Брю (5), повинен забезпечити правову базу та суспільну атмосферу, спрямовану на ефективне функціонування ринкової системи; захист конкуренції, перерозподіл доходу і багатства; корегований розподіл національних ресурсів з метою зміни структури національного продукту; стабілізацію національної економіки (контроль за безробіттям та інфляцією) та забезпечення економічного зростання. Формування нормативно-правової бази, тобто «правил гри» для суб'єктів ринкової економіки спрямовано на захист конкурентного середовища і забезпечення дотримання усіма учасниками цих відносин вимог законодавства. Такий погляд на роль і ступінь впливу держави на економічну систему і учасників транзакцій в ринковій економіці змінювався від цілковитого заперечення такого втручання (чистий капіталізм) до поступового розуміння необхідності збільшення державного регулювання економічних процесів. У зв'язку з цим виникають також проблеми формування нових політичних еліт в Україні (6).

Еволюція ринку від дикого капіталізму до сучасних конгломератів економічних систем – соціально-ринкової економіки обумовлена неефективністю виключно ринкових механізмів у розв'язанні деяких протиріч, зокрема суперечностей між приватними і суспільними інтересами учасників ринкових відносин. Держава як публічно-суспільне утворення є складною системою інституцій і зв'язків між ними, виконуваних відносно суспільства функцій й економічних відносин,

які обумовлені різними типами власності і механізмами координації господарських рішень. При виборі варіанта виробництва благ і послуг економічний інтерес власника засобів виробництва (підприємця) полягає в отриманні максимального прибутку, що зазвичай визначається економічною, а не соціальною ефективністю та переважно не збігається з інтересами суспільства, а преважує над ними (наприклад, виробництво супроводжується викидами шкідливих речовин, неприємним запахом через невикористання фільтрів і погіршує якість повітря, котрим дихає населення району, де розташоване підприємство). Тобто такі проблеми як якість навколишнього природного середовища, соціальний захист, забезпечення публічної безпеки, національної оборони, безпечного середовища (від інфекцій і хвороб) і т. ін. не спроможні розв'язати механізми ринкового саморегулювання, бо ті знаходяться поза полем їх регулювання і головне – економічних інтересів (7).

У свою чергу згідно з Конституцією України (1) три гілки влади повинні забезпечити ефективне функціонування держави стосовно дотримання прав і свобод, безпечного існування і розвитку, задоволення потреб і інтересів її громадян в рамках закону. Ми не будемо зупинятися на трактуванні сутності категорії «інтерес» але заслуговує на увагу докладне дослідження І. Венедиктової (8) щодо методологічних підходів до визначення її сутності, об'єктивних і суб'єктивних сторін цього поняття з погляду психологів, економістів, соціологів та юристів.

У зв'язку з цим сучасні економічні системи з метою цілісного і збалансованого розвитку економіки, забезпечення відтворення на усіх етапах виробничого циклу і зростання соціально-економічних показників відводять важливе місце саме державі (поруч із ринковими механізмами) у врегулюванні «неспроможностей» ринку.

Зважаючи на циклічність розвитку економіки і виникнення різних за характером походження (економічних, фінансових, політичних та інших) і масштабом криз, котрі збуджують економіки країн світу з певною періодичністю (2001, 2008, 2014, 2020 роки) виникає нагальна потреба у формуванні адаптивних механізмів до таких впливів і пошук інструментів державного регулювання діяльності економічних систем в умовах невизначеності і шоківих впливів. Пол Самуельсон (2) зауважив, що для американської економіки початку - середини ХХ-го ст. було характерним таке: вплив держави у кризові періоди значно збільшувався і був спрямований на антикризове управління (до речі, розвиток поглядів щодо виникнення бюрократичних структур управління, «раціональної бюрократії» М. Вебера теж припадає на періоди криз, коли в організаціях пріоритет віддають саме авторитарному централізованому управлінню з чітким визначенням повноважень і зон відповідальності). При цьому у посткризові періоди обсяг втручання держави в економіку не знижується до докризового рівня, а залишається доволі високим. Тобто з часом спостерігається стала тенденція до збільшення обсягу і ваги виконуваних державою функцій щодо регулювання економічних процесів у країні.

Відповідно до ст.1 Закону України (9) «Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку», тобто фактично забезпечує надання населенню країни необхідних суспільних благ за рахунок фіскальної і податкової функцій.

Віднесення цього блага до суспільних не викликає дискусій у дослідників (5, 10), оскільки поруч із національною обороною, безпекою навколишнього природного середовища воно має ознаки, сформульовані за (2, 5, 10): неподільність споживання, неможливість виключити певних осіб з кола споживачів цих благ; відсутність конкуренції між споживачами у процесі споживання цих благ; наявність неринкового характеру вартості. І головною, важливою для нашого дослідження властивістю, виокремленою К.Р.Макконеллем і С.Л.Брю (5) є те, що отримання вигоди від суспільних благ відбувається внаслідок його виробництва, а не споживання (характерне для індивідуальних благ).

Враховуючи виклики сьогодення, теоретичні й емпіричні дослідження науковців, і наші попередні викладки, держава повинна забезпечити фінансування національної оборони, правоохоронної системи, системи боротьби з пандемією, збереження культурної та історичної спадщини особливо у періоди криз, незважаючи на те, чи можна їх віднести до суспільних благ чи вважати їх такими, що мають позитивні чи негативні екстерналії (11).

Висновок. Роль держави в ринковій економіці визначається еволюцією економічних систем і сформованими в них економічними та суспільними відносинами. В ринкових умовах господарювання держава виконує регулювальну фіскальну, розподільну та інші функції і забезпечує виробництво і відтворення суспільних благ, що споживаються усіма членами суспільства і є необхідними для його динамічного розвитку. Діяльність правоохоронних органів у напрямку забезпечення публічної безпеки є необхідним суспільним благом, виробництво і відтворення якого держава повинна забезпечувати у повному обсязі, починаючи від підготовки курсантів за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» до безпосереднього супроводження цієї галузі за рахунок державного фінансування.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст.141
2. Самуельсон, Пол Економіка : підручник. / За ред. О.Лецишина Львів. Світ, 1993. 489с.
3. Дашо, Т.Ю., Гарасимів, Т.З. Роль і місце органів внутрішніх справ України в умовах формування громадянського суспільства: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 212 с.
4. Соціологія: Короткий енциклопедичний словник / Соціологічна асоціація України; уклад. Волович В.Г. [та ін.]. К.: Укр. Центр духовної культури, 1998. С. 108.
5. Макконел, Р. Кэмпбелл, Брю, Л. Стэнли. Экономикс: принципы, проблемы и политика : Т.1. / Пер. с англ. 1993.
6. Деміхов О.І., Скрипка Л., Руденко Є. Можливості застосування в Україні меритократичної моделі управління. *Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ: матеріали III Всеукр. н.-пр. конф. (Херсон, 18-19 квітня 2019 р.)*. Херсон, 2019. С. 204-207. URL: <http://www.ksau.kherson.ua/files/konferencii/>(дата останнього звернення 1.11.2020)
7. Застосування стратегічної екологічної оцінки при розробці стратегій забезпечення соціо-еколого-економічного розвитку міських територій. / [В.О. Лук'янихін, О.А. Лук'янихіна та ін.]. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2017. №3. С. 73-79. DOI: 10.21272/1817-9215.2017.3-10.
8. Венедиктова, І. Методологічні підходи до співвідношення понять «інтерес» і «потреба» при визначенні юридичної категорії «охоронюваний законом інтерес». *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 3 [66]. С.129-137.
9. Про Національну поліцію : Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. ст.379.
10. Вертелєва, О. В. Національна оборона як суспільне благо та особливості його відтворення в Україні. *Економіка та держава*. 2018. № 1. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2018/8.pdf.pdf (дата останнього звернення 31.10.2020)
11. Пигу А. Экономическая теория благосостояния. М.: Прогресс, 1985. Т.2, с. URL:<http://mirknig.su/knigi/biznes/24983-ekonomicheskaya-teoriya-blagosostoyaniya-tom-1-2.html> (дата останнього звернення 31.10.2020)

Одержано 16.11.2020

УДК 342.7

Ірина Володимирівна МАЙСУН,

*викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2778-2957>;*

ПІДМІНА ПОНЯТЬ В ІНСТИТУТІ СВОБОДИ СЛОВА В ЄС: HATE SPEECH

Починаючи з 2016 року в США та країнах ЄС назріває занепокоєння щодо можливих порушень права на свободу слова та свободу висловлювань, на фоні популяризації поняття «Хейт спіч» - «мова ненависті» і співставлення його з поняттям «Хейт крайм» - «злочин,

пов'язаний з розпалюванням міжнаціональної ворожнечі». Це питання широко вивчається вченими-правниками сьогодення, такими як: Гжегож Бліхарч, Йен Т. Бенсон, Ендре Орбан, Джордан Пітерсон та Філіп Цеплі.

Мета роботи: розгляд різних підходів (американського та європейського) до визначення поданих понять, їх вплив на модернізацію міжнародного та національного законодавства у сфері прав людини.

Завдання: визначення терміну «Хейт спіч», аналіз міжнародної законодавства.

Предмет: природні права людини.

Об'єкт: право на свободу слова.

Права та свободи людини і громадянина є традиційно актуальною проблематикою наукових досліджень. В 21 столітті йде виклик перспективі абсолютизму та фундаменталізму права свободи слова. В міжнародному праві немає юридичної дефініції «мови ненависті», а характеристика того, що є «ненавистю» контраверсійне та спірне. Під терміном «хейт спіч» розуміється будь-який вид спілкування: вербального, письмового чи поведінкового, що атакує чи використовує слова і словосполучення, що виражають негативну оцінку чого-небудь або кого-небудь, несхвалення, осуд, зневагу чи дискримінаційну мову стосовно людини чи групи людей на основі того, ким вони є, на основі їх релігії, етнічної приналежності, національності, раси, кольору шкіри, походження, статі чи іншого фактору особистості. Це часто корениться і породжує нетерпимість і ненависть, і, в певному контексті, можуть бути принизливими та конфліктотворними [1, с. 2].

Оскільки мова ненависті є досить антагоністичним і розмитим поняттям, то для ідентифікації її значення вона розглядається через різні призми порівняльного аналізу: міжнародних документів, наукової літератури, заключних спостережень органів міжнародних організацій, правотворчість Європейського суду з прав людини та підхід ЄС в цілому.

У ході судових процесів це поняття намагаються спів підставити з «хейт краймом» - що, є кримінально караним у низці країн ЄС.

Відповідно до статей 1, 10, 21 та 47 Хартії Європейського Союзу про основні права, гарантується право на: гідність людини; свободу думки, совісті і релігії; недискримінації; і право на ефективний засіб правового захисту і доступ до неупередженого суду.

Згідно з юридичним словником точне визначення «хейт крайму» - злочину на ґрунті ненависті різниться від однієї держави до іншої. Деякі країни визначають злочин на ґрунті ненависті як будь-який злочин, заснований на переконаннях щодо раси, релігії, кольору шкіри, фізичних вад, сексуальної орієнтації, національного походження. Інші обмежують своє визначення такими злочинами, як переслідування, посягання та пошкодження майна. У всіх країнах фактичний статус потерпілого не має значення. Наприклад, якщо на жертву нападає хтось, хто вважає, що жертва є геєм, атака є злочином на ґрунті ненависті, незалежно від того, чи є жертва геєм чи ні. [2, с. 1].

Отже, злочин на ґрунті ненависті складається з двох окремих елементів, а саме: діяння, що містить склад злочину, передбаченого чинним кримінальним законодавством та упередженого ставлення, яким керується суб'єкт при скоєнні злочину. Тим самим злочинець прагне принизити честь і гідність певної нації, раси або конфесії, продемонструвати свою перевагу або неповноцінність іншої особи. Кримінальним кодексом України у ст. 161 встановлено відповідальність за вчинення порушення рівноправності громадян, а саме: умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями [3, с. 1].

США займають чітку позицію з цього питання і відмежовують одне від одного. Остання справа (Матал проти Там) Верховного суду з цього питання була у 2017 році, коли судді одногласно підтвердили, що фактично не існує поняття «мова ненависті», бо це було б повним порушенням права на свободу слова, захищеним Першою поправкою Конституції США [4, с. 39].

Експерт з питань Першої Поправки Конституції США, Євген Волох пише, що у справі «Матал проти Там», також відомій як «справа «Slants»», судді чітко заявили, що виступ, який деякі вважають расово образливим, захищений не лише від прямої заборони, але і проти менших обмежень. Наприклад, юрист Самуель Аліто писав, що замовчування образливих висловлювань є

неправильним і що «наша юриспруденція щодо свободи слова полягає в тому, що ми захищаємо свободу висловлення думки, яку ми ненавидимо» [5, с. 1].

Справа Снайдер проти Фелпса, 562 U. S. 443 (2011), рішення Верховного Суду США було знаковим, який постановив, що вербальний вираз інформації з питання, що представляє суспільний інтерес, в громадському місці не може бути підставою для відповідальності за правопорушення емоційного розладу, навіть в тих обставинах, коли вербальний вираз розглядається або інтерпретується як "образливий" або "обурливий"[6, с. 1].

Сполучені Штати – це модель, яка задає сучасні напрями розвитку інституту демократії, всі політичні, економічні і правові тенденції у сфері законодавства про права людини спочатку перетікають до ЄС, а потім до субурбаністичних країн, в тому числі і до України.

Вчений Рональд Дворкін визнає, що ненависницькі висловлювання можуть привести до згубних наслідків, але він все ж пропонує нам терпіти їх. Його головний аргумент заснований на демократичній легітимності.

К.Едвін Бейкер згоден з тим, що деякі висловлювання, такі як расистські, не можуть запропонувати ніякої цінності або вкладу в ринок ідей, але ці вирази є основою демократичної легітимності політики країни [7, с. 24].

Наприклад, Європейська комісія запустила кодекс поведінки у травні 2016 року разом з чотирма найбільшими ІТ-компаніями (Facebook, Microsoft, Twitter і YouTube) в спробі дати відсіч поширенню расистських і ксенофобних висловлювань ненависті в Інтернеті. Мета цього кодексу - забезпечити швидкий розгляд запитів на видалення контенту. Коли компанії отримують запит на видалення зі своєї онлайн-платформи контенту, визнаного незаконним, вони оцінюють цей запит відповідно до своїх правил і керівних принципів спільноти, а також, при необхідності, з національними законами, що транспонують законодавство ЄС про боротьбу з расизмом і ксенофобією.

Висновок. В еру глобалізації Україна виявила бажання вступу до ЄС, що накладає зобов'язання зміни та підлаштування національних культурних цінностей до цінностей ЄС, де набагато розвинутіші демократичні інститути, але, один з виявів демократії, а саме волі більшості - це розширення природних прав людини, а не їх обмеження в сторону меншості.

Список бібліографічних посилань

1. United Nations Strategy And Plan Of Action On Hate Speech [Електронний ресурс] // United Nations Secretary-General. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/UN%20Strategy%20and%20Plan%20of%20Action%20on%20Hate%20Speech%2018%20June%20SYNOPSIS.pdf>.
2. Legal Dictionary [Електронний ресурс] // West's Encyclopedia of American Law. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <https://legal-dictionary.thefreedictionary.com/hate+crime>.
3. Дорош Л.В. Мотив расової, національної чи релігійної нетерпимості як кваліфікуюча ознака злочинів проти життя і здоров'я особи / Л.В. Дорош // Проблеми законності: Академ. збірн. наук пр. / Відп. ред. В.Я. Таціц: Х.: Нац. ун-т «ЮАУ», 2011. – Вип. 114. – 257 с. – 163-173.
4. Matal, Interim Director, United States Patent And Trademark Office V. Tam [Електронний ресурс] // Supreme Court Of The United States. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://www.supremecourt.gov/opinions/16pdf/15-1293_1o13.pdf.
5. Volokh E. Supreme Court Affirms Hate Speech Protected [Електронний ресурс] / Eugene Volokh // First Amendment Watch at New York University. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://firstamendmentwatch.org/slants-case-supreme-court-affirms-no-hate-speech-exception/>.
6. Facts and Case Summary - Snyder v. Phelps [Електронний ресурс] // United States Courts. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.uscourts.gov/educational-resources/educational-activities/facts-and-case-summary-snyder-v-phelps>.
7. Weinstein J. Hate Speech Bans, Democracy, and Political Legitimacy [Електронний ресурс] / James Weinstein // University of Minnesota Law School Scholarship Repository. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://scholarship.law.umn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1475&context=concomm>.

Одержано 15.11.2020

УДК 347.156

Вікторія Сергіївна МАКАРЕНКО,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3310-0684>

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ОБУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ В НІГЕРІЇ

Гендерне (або гендерно обумовлене) насильство (тут і надалі ГН) є однією з найбільш гнітючих форм гендерної нерівності, крім того, воно сприяє утворенню перепон для рівної участі жінок та чоловіків у соціальній, економічній та політичній сферах життя.

Світовий банк у своєму дослідженні «Voice and Agency: Empowering Women and Girls for Shared Prosperity» визначає ГН як загальний термін для будь-якого шкідливого діяння, вчиненого проти волі людини і який базується на соціально визначених (гендерних) відмінностях між чоловіками та жінками. [1] Воно стосується як чоловіків, так і жінок, але жінки, зазвичай, набагато вразливіші, оскільки насильство відображає та посилює існуючу гендерну нерівність. Через значно превалюючу кількість жінок, постраждалих внаслідок гендерного насильства, деякі організації, такі як ООН-жінки або Департамент міжнародного розвитку Великобританії, використовують в роботі терміни «насильство по відношенню до жінок» та «насильство відносно жінок та дівчат», щоб окреслити фокус своєї роботи, пов'язаної з ГН. Організація Об'єднаних Націй визначає ці терміни як «будь-який акт гендерного насильства, що спричиняє або може спричинити фізичну, сексуальну чи психологічну шкоду або страждання жінкам, включаючи загрози таких актів, примус чи свавільне позбавлення свободи, як у суспільному, так і в приватному житті». [2] Виходячи з їх сутності, два вищенаведених терміни можна використовувати як взаємозамінні.

До ГН відносять такі дії як: насильство з боку інтимних партнерів, сексуальне насильство з боку особи, що не є партнером, каліцтво жіночих статевих органів, сексуальну експлуатацію та жорстоке поводження, жорстоке поводження з дітьми, вбивство дітей та дитячі шлюби. [2] Таке насильство перешкоджає гендерній рівності та досягненню сталого розвитку. Досвід насильства в минулому заважає жінкам брати участь у заходах для розвитку або отримувати користь від них, обмежуючи їх вибір та здатність діяти.

В Нігерії ГН залишається проблемою, яка суттєво обмежує жіночу автономію та можливість. За даними Демографічного опитування про стан здоров'я в Нігерії 2013 року 28 відсотків жінок у Нігерії у віці 15–49 років зазнали певної форми фізичного або сексуального насильства, а за останні 12 місяців до опитування 11 відсотків зазнали фізичного насильства. Майже 45 відсотків жінок, які зазнали насильства, ніколи не звертались за допомогою і нікому не розповідали про цей інцидент. Також в країні поширена практика дитячих шлюбів та каліцтва жіночих статевих органів; а торгівля жінками та дітьми є ендемічною проблемою у регіоні Едо. [3] Конфлікт у північно-східній геополітичній зоні Нігерії ще більше сприяв різкому зростанню насильства, спрямованого на жінок та дітей з боку Боко Харам. Жінки все частіше використовуються як знаряддя війни, наприклад, як терористи-смертники або шляхом примусових шлюбів, що в подальшому робить їх більш уразливими до стигматизації та неприйняття з боку їх сімей та громад.

Серед видів насильства, якому піддавались жінки у Нігерії дослідники виділяють наступні: *Сексуальне насильство, Насильство з боку інтимних партнерів* (незважаючи на високу поширеність побиття дружин, емоційних та економічних знущань та згвалтування в шлюбі, багато нігерійців вважають насильство над інтимними партнерами приватною проблемою, в яку громада не повинна втручатися. Сюди відносяться побиття дружини, полігамний шлюб, ранні примусові шлюби), *негативне ставлення до вдів* (вдова в Нігерії зазнає великих труднощів через поширене переконання, що вона «винна у смерті свого чоловіка»), *насильство над жінками з обмеженими можливостями* (жінки та дівчата з обмеженими можливостями частіше зазнають ГН та менш здатні чинити опір, рідше говорять, менше вірять і рідше звертаються по послуги, до яких вони

можуть отримати доступ), *сексуальне та фізичне домагання в громадських місцях* (значна кількість жінок, піддається публічним домаганням, їх словесно та фізично ображають у громадських приміщеннях. Жінки у професіях, де переважають чоловіки, таких як робота у кар'єрах, виготовлення взуття та сумок, сільське господарство (обробка та культивування), та фарбування тканин особливо вразливі до переслідувань і насильства), *насильство щодо дітей* (за даними опитування «Насильство щодо дітей», половина всіх дітей в Нігерії зазнала фізичного насильства (50 відсотків дівчат і 52 відсотки хлопців) [4] Діти, які неофіційно працюють, самостійно або для допомоги членам сім'ї, особливо схильні до сексуальної експлуатації та жорстокого поводження, особливо якщо вони не мають нагляду), *торгівля людьми з сексуальною метою* (Нігерія є країною-джерелом, транзиту і країною призначення торгівлі людьми. Згідно з даними Глобального індексу рабства на 2018 рік, Нігерія займає 32 із 167 країн з найбільшою кількістю рабів - 1 386 000; [5] і Національне агентство з питань Заборони торгівлі людьми для Нігерії повідомляє, що середній вік жертв торгівлі дітьми в Нігерії становить 15 років. [6] Бідність залишається головним фактором ризику, що робить жінок та дівчат вразливими до сексуальної торгівлі [7]), *транзакційний секс* (транзакційний секс чимось схожий на секс-роботу, обидва це позашлюбні стосунки, в яких подарунки або готівка обмінюються на секс), *ранні шлюби* (за даними 2017 року за результатами Кластерного обстеження за кількома показниками, дитячі шлюби набагато більш поширені в північних зонах, ніж у південних. [8] В Нігерії, маючи обмежені ресурси, батьки, як правило, менше інвестують в освіту дівчат, яким вийти заміж. Ранні шлюби частіше зустрічаються у сільській місцевості.).

Ще однією проблемою є те, що у Нігерії один з найнижчих показників поведінки, що звертається за допомогою. Серед жінок у віці 15–49 років, які постраждали внаслідок фізичного або сексуального насильства, незалежно від того, чи був винний інтимний партнер чи ні, 45 відсотків ніколи не звертались за допомогою і нікому не розповідали про досвід, лише 31 відсоток звертався за допомогою до будь-якого джерела та 12 відсотків розповів комусь про свій досвід, але не звернувся за допомогою. [3]

На сьогодні уряд країни звертає посилену увагу на проблему насильства за ознакою статі, тому здійснюється активна робота, щодо запобігання негативним проявам такої діяльності в кількох напрямках, перший з яких є законодавчим. Тут слід зауважити, що правова система Нігерії є множинною: в північних зонах діє законодавство та закони шаріату, паралельно із звичаєвим правом у сільській місцевості. У країні діє активна федералістична політична система; і федеральний уряд, і уряди штатів мають право законодавчої ініціативи. Одночасне застосування цієї трирівневої системи створюватиме різні ступені захисту прав жінок і дітей.

Нігерія ратифікувала численні міжнародні закони та конвенції щодо боротьби з історичною дискримінацією та маргіналізацією жінок і дівчат, включаючи ГН. Прикладами можуть бути: Закон про права дитини від 2003 р. (ним було ратифіковано Конвенція ООН про права дитини), який передбачає детальний захист дівчинки до 18 років, спрямований на припинення примусової праці та дитячих шлюбів і на забезпечення медичних послуг для вагітних; Конвенція про елімінацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), ратифікована в червні 1985 року; Протокол про права жінок до Африканської хартії прав людини і народів (Протокол Мапуту), ратифікований 16 грудня 2004 р. та Закон про заборону насильства проти людей, який був остаточно прийнятий у 2015 році. [9]

Окрім міжнародних, в країні діють два основні закони щодо гендерного насильства: Закон про права дитини та Закон про заборону насильства проти людей 2015 року, прийняті федеральним урядом, але не багатьма з 36 штатів, що робить їх непридатними в цих сферах. Двадцять чотири штати ратифікували Закон про права дитини; 12 північних штатів ще цього не зробили. Основними перешкодами для одомашнення цих законів є опір, заснований на звичаєвих нормах гендерної нерівності та протидія концепціям щодо рівності та прав, які сприймаються як чужі. Уряд Нігерії також схвалив Федеральний меморандум виконавчої влади, який наказує всім урядовим міністерствам, відомствам та відомствам призначати координаторів з питань гендерних питань у своєму складі для включення гендерної рівності до актуальних питань розвитку галузевих політик та програм. У 1995 р. було створено Федеральне міністерство у справах жінок та соціальний

розвиток для забезпечення інституційного дому для вирішення проблем жінок. Конституція Нігерії 1999 року забороняє дискримінацію за ознакою статі, релігії, етнічної приналежності, віку чи обставин народження. Національний план дій, який був розрахований на період 2014–2019 рр., включає всебічну стратегію реалізації національної гендерної політики та ставить пріоритет насильства щодо жінок та дітей як ключове питання, визначає конкретні дії щодо запобігання та реагування на таке насильство. Крім того, було розроблено національний план, який ідентифікує зацікавлені сторони в кожному регіоні для відстеження випадків насильства. [10]

Незважаючи на багато позитивних політичних ініціатив, законодавчі рамки Нігерії обмежені – вони не забезпечують належного захисту постраждалих від ГН. У звіті Коаліції громадських організацій CEDAW Нігерії зазначається, що розділ 55 (4) Кримінального кодексу, який застосовується в північних зонах, передбачає законне «виправне» побиття дитини, студента, слуги або дружини, якщо воно є не заповідювати тяжкої шкоди. Згвалтування в шлюбі виключається із законодавчого визначення згвалтування у кримінальному законодавстві на півночі та згідно з кримінальним кодексом на півдні. [11] У звіті Amnesty International зазначається, що розбіжності у визначенні згвалтування у федеральній, штатній, шариатській та звичаєвій правових системах створюють систему плурального правосуддя, яка, можливо, підриває права жінок вимагати правового захисту. Дійсно, чинне законодавство може карати жертву, а не злочинця. Жінки-мусульманки, зокрема, змушені шукати справедливості та відшкодування за згвалтування відповідно до закону шариату, оскільки для цього потрібні свідки, що ускладнює забезпечення успішного розслідування. [12]

Окрім законодавчих ініціатив, в рамках протидії гендерному насильству, на території країни діє проект «Нігерія для жінок» – ініціатива, що фінансується Світовим банком на суму 100 мільйонів доларів США, реалізована Федеральним міністерством у справах жінок та соціального розвитку, спрямована на покращення засобів існування жінок у цільових районах Нігерії. [9]

Загалом, слід зазначити, що найбільш дієвим напрямком запобігання та протидії гендерно обумовленому насильству є підхід, орієнтований на осіб, що постраждали внаслідок насильства. Він полягає в тому, що всі, хто займається програмами боротьби з насильством щодо жінок, надають пріоритети правам, потребам та побажанням тих, хто постраждав від насильства. Під час взаємодії з жінками та дівчатами, які зазнали сексуального чи іншого виду насильства, підхід сприяє створенню сприятливого середовища, де права потерпілого поважаються і де вона з гідністю та повагою ставляться. Це сприяє одужанню потерпілої, допомагає їй визначити та висловити свої потреби та побажання, а також посилює її здатність приймати рішення щодо можливих втручань.

Отже, можна зробити висновок, що не зважаючи на наявність діючого законодавства, що стосується протидії гендерно обумовленому насильству та роботу певних недержавних ініціатив проблема насильства за ознакою статі у Нігерії все ще залишається надзвичайно актуальною і основними факторами її зміни є широке інформування громадськості про права жінок, співпраця з державними та недержавними організаціями в даному напрямку, створення більшої кількості центрів допомоги постраждалим жінкам та подальша робота у сфері актуалізації національного законодавства.

Список бібліографічних посилань

1. Klugman, J., L. Hanmer, S. Twigg, T. Hasan, T., J. McCleary-Sills, and J. Santa Maria. 2014. *Voice and Agency: Empowering Women and Girls for Shared Prosperity*. Washington, DC: World Bank. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/19036>
2. Arango, D. J., M. Morton, F. Gennari, S. Kiplesund, and M. Ellsberg. Interventions to Prevent or Reduce Violence Against Women and Girls: A Systematic Review of Reviews. *Women's Voice and Agency Research*. Series 10, World Bank, Washington, DC. 2014. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/700731468149970518/pdf/927130NWP0Wome00Box385382B00PUBLIC0.pdf>.
3. NPC (National Population Commission) and ICF International. 2014. *Nigeria Demographic and Health Survey 2013*. Abuja, Nigeria, and Rockville, MD, USA: NPC and ICF International. URL: <https://dhsprogram.com/pubs/pdf/fr293/fr293.pdf>

4. UNICEF (United Nations Children's Fund). 2014. *Violence Against Children Survey*. UNICEF. https://www.unicef.org/Violence_against_Children_East_Asia_and_Pacific.pdf
5. Nigeria. 2018 Global Slavery Index. <https://www.globallslaveryindex.org/2018/data/country-data/nigeria/>
6. The National Agency for the Prohibition of Trafficking in Persons (NAPTIP). URL: <https://www.naptip.gov.ng/resources-new/>
7. Pathfinders Justice Initiative. Nigeria: Human Trafficking Factsheet, *PJI*, 30 November 2018. URL: <http://pathfindersji.org/nigeria-human-trafficking-factsheet/>.
8. UNICEF. *Multiple Indicator Cluster Survey (MICS) 2016–2017*. National Bureau of Statistics, United Nations Children's Fund. 2018. URL: <https://www.unicef.org/nigeria/reports/multiple-indicator-cluster-survey-2016-17-mics>
9. International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank. *Gender-Based Violence. An Analysis of the Implications for the Nigeria For Women Project*. 2019. URL: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/731521555064925144/pdf/Gender-Based-Violence-An-Analysis-of-the-Implications-for-the-Nigeria-for-Women-Project.pdf>
10. Federal Ministry of Women Affairs and Social Development. *Nigeria: National Gender Policy Strategic Framework*. Abuja: FMWASD. 2008. <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/nig151427.pdf>.
11. Nigeria CEDAW NGO Coalition. *The Nigeria CEDAW NGO Coalition Shadow Report*. Submitted to the 41st session of the United Nations Committee on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women, New York, June 30–July 18. 2008. URL: www.fidh.org/IMG/pdf/BAOBABNigeria41.pdf.
12. Amnesty International. *Nigeria. Rape: The Silent Weapon*. London: Amnesty International. 2006. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/AFR44/020/2006/en/>

Одержано 14.11.2020

УДК 336.761

Наталя Олегівна МАКСИМЕНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9565-6675>

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

В основі правового регулювання ринку цінних паперів мають бути покладені певні принципи, що дозволять забезпечити певну узгодженість всієї системи фондового ринку в Україні. Основні принципи побудови та функціонування ринку цінних паперів були закладені ще в 1995 році Постановою Верховної Ради України «Про Концепцію функціонування та розвитку фондового ринку в Україні» метою якої є становлення цілісного, високоліквідного, ефективного і справедливого ринку цінних паперів в Україні, регульованого державою та інтегрованого у світові фондові ринки. В Концепції зазначено, що для того щоб фондовий ринок України став ефективним механізмом обігу цінних паперів, сприяв економічному розвитку забезпечував належні умови для інвестицій та надійний захист інтересів, його створення та подальше функціонування повинно будуватися на таких принципах: соціальна справедливість - забезпечення створення рівних можливостей та спрощення умов доступу інвесторів та позичальників на ринок фінансових ресурсів, недопущення монопольних проявів дискримінації прав і свобод суб'єктів ринку цінних паперів; надійність захисту інвесторів - створення необхідних умов (соціально-політичних, економічних, правових) для реалізації інтересів суб'єктів фондового ринку та забезпечення захисту їх майнових прав; регульованість - створення гнучкої і ефективної системи регулювання фондового ринку; контрольованість - створення надійно діючого механізму обліку і контролю,

запобігання і профілактики зловживань та злочинності на ринку цінних паперів; ефективність - максимальна реалізація потенційних можливостей фондового ринку щодо мобілізації та розміщення фінансових ресурсів у перспективні сфери національної економіки, що сприятиме забезпеченню її прогресу та задоволенню життєвих потреб населення; правова упорядкованість - створення розвиненої правової інфраструктури забезпечення діяльності фондового ринку, яка чітко регламентує правила поведінки і взаємовідносин його суб'єктів; прозорість, відкритість - забезпечення надання інвесторам повної і доступної інформації, що стосується умов випуску та обігу на ринку цінних паперів, гласності фінансово-господарської діяльності емітентів, усунення проявів дискримінації суб'єктів фондового ринку; конкурентність - забезпечення необхідної свободи підприємницької діяльності інвесторів, емітентів і ринкових посередників, створення умов для змагання за найбільш вигідне залучення вільних фінансових ресурсів та встановлення немонопольних цін на послуги фінансових посередників за умов контролю за дотриманням правил добросовісної конкуренції учасниками фондового ринку [1].

Як справедливо зазначає Г. Терещенко ця Концепція має низку суперечностей. Як відомо, соціальна справедливість та ринковий механізм – поняття несумісні. Забезпечувати соціальну справедливість – завдання державних фінансів, але не фондового ринку. Тому більшість положень Концепції так і залишилися гаслами [2, с. 147]. Разом з тим уповноважені на нормотворчу функцію суб'єкти вочевидь повинні враховувати ці принципи як загальну направленість для подальшого правового регулювання ринку цінних паперів в Україні. В літературі саме з прийняттям Концепції функціонування та розвитку фондового ринку в Україні пов'язують початок окремого етапу розвитку ринку цінних паперів.

Процес регулювання фондового ринку має містити комплекс правових, адміністративних, економічних, технічних та інших методів, оформлених в загальнообов'язкові правила діяльності і закріплені у нормативно-правових актах держави [3, с. 91]. Сьогодні правове регулювання ринку цінних паперів відбувається на підставі таких нормативно-правових актів як Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок», що визначає фондовий ринок (ринок цінних паперів) - як сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних (деривативів) [4], Указ Президента України «Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку» від 23.11.2011р., що регулює діяльність Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку – державного колегіального органу, підпорядкованого Президенту України, та підзвітним Верховній Раді України [5], Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» метою якого є створення правових основ для захисту інтересів споживачів фінансових послуг, правове забезпечення діяльності і розвитку конкурентоспроможного ринку фінансових послуг в Україні, правове забезпечення єдиної державної політики у фінансовому секторі України [6], Закон України «Про депозитарну систему України», який визначає правові засади функціонування депозитарної системи України, встановлює порядок реєстрації та підтвердження прав на емісійні цінні папери та прав за ними у системі депозитарного обліку цінних паперів, а також порядок проведення розрахунків за правочинами щодо емісійних цінних паперів [7], Указ Президента України «Про заходи щодо посилення захисту права власності» від 12.02.2007 р. [8] Законом України «Про інвестиційну діяльність», який визначає загальні настанови здійснення інвестиційної діяльності [9], Законом України «Про інститути спільного інвестування», який спрямований на забезпечення залучення та ефективного розміщення фінансових ресурсів інвесторів і визначає правові та організаційні основи створення, діяльності, припинення суб'єктів спільного інвестування, особливості управління активами зазначених суб'єктів, встановлює вимоги до складу, структури та зберігання таких активів, особливості емісії, обігу, обліку та викупу цінних паперів інститутів спільного інвестування, а також порядок розкриття інформації про їх діяльність та іншими нормативно-правовими актами [10].

Важливим напрямом правового регулювання ринку цінних паперів є видання нормативних актів органами виконавчої влади з питань випуску цінних паперів

Висновок. Перераховані нормативно-правові акти дають змогу зробити висновок, що нормативно-правове регулювання ринку цінних паперів в основному спрямовано на організацію

функціонування ринку цінних паперів, встановлення правил та порядку розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних (деривативів).

Ринок цінних паперів має особливу цінність для залучення додаткового капіталу.

На підставі зазначеного слід підкреслити, що основною метою державного регулювання ринку цінних паперів – є забезпечення публічних та приватних інтересів шляхом створення умов для ефективної мобілізації та розміщення суб'єктами господарювання фінансових ресурсів з урахуванням інтересів суспільства та захисту прав учасників фондового ринку. Важливим напрямком вдосконалення роботи державних нормотворчих органів – це запровадження нормативно-правових засад емісії та торгівлі державними цінними паперами. Вдосконалення адміністративно-правового статусу владних суб'єктів, уповноважених реалізовувати публічне регулювання ринку цінних паперів.

Список бібліографічних посилань

1. Про Концепцію функціонування та розвитку фондового ринку в Україні : Постанова Верховної Ради України від 22.09.1995. № 342/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 33. Ст. 257.
2. Терещенко Г.М. Державне регулювання ринку цінних паперів в Україні. Наукові праці НДФІ. 2005. Вип. 4. С. 141-149. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2005_4_17
3. Блага Н.В. Державне регулювання фондового ринку // Фінанси України. – 2002. – № 7. – С. 89–93.
4. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. №31. Ст. 268.
5. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку . Указ Президента України від 23.11.2011. № 1063/2011. Офіційний вісник України . 2011. № 94, ст. 3415
6. Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг . Закон України від 12.07.2001. № 2664-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 1. ст. 1.
7. Про депозитарну систему України. Закон України від 06.07.2012. № 5178-VI Відомості Верховної Ради. 2013. № 39. ст.517.
8. Про заходи щодо посилення захисту права власності. Указ Президента України від 12.02.2007. № 103/2007. Урядовий кур'єр від 16.02.2007. № 30.
9. Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18.09.1991. № 1560-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. ст.646.
10. Про інститути спільного інвестування. Закон України від 05.07.2012. № 5080-VI. Відомості Верховної Ради. 2013. № 29. ст.337.

Одержано 11.11.2020

УДК [159.9:351.741](477)

Валерія Олегівна МАЛЯРОВА,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри криміналістики,

судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ ЯК ПРОТИДІЯ РОЗСЛІДУВАННЮ

Зважаючи на сьогоднішні реалії, можна констатувати, що способи протидії розслідуванню, стають більш цинічними, агресивними і витонченими. Особливо це стосується організованих форм злочинності з корупційною складовою, коли відбувається активний тиск на учасників кримінального процесу, і, насамперед, осіб, що ведуть розслідування, суддів, а також громадян, які сприяють здійсненню правосуддя. Нерідко способи впливу, що застосовують організовані злочинні формування, відрізняються особливою жорстокістю і винятковим цинізмом, спричиняють смерть неугодних осіб або заподіюють шкоду їх здоров'ю.

Одним з відносно нових способів протидії розслідуванню, стало активне використання різних засобів масової інформації, в тому числі широке висвітлення ходу розслідування різними блогами в YouTube, Telegram і ін. При цьому інформація подається перекрученою і необ'єктивною, часто політизованою. На учасників кримінального процесу здійснюється найпотужніший інформаційний і психологічний тиск. На адресу представників правоохоронних органів і суддів несуться загрози, з обіцянками їх здійснення в разі неугодних для замовників результатів розслідування і рішення суду. Нерідкі ситуації, коли з екранів телевізорів і через інтернет на працівників правоохоронних органів, суддів, інших учасників кримінального процесу і їх сім'ї «плиють потоки бруду» і завуальованих погроз. Крім того, тиск може здійснюватися і через проплачені мітинги нібито небайдужих громадян. На жаль сьогодні це один з найдієвих способів протидії розслідуванню, подолати який практично неможливо. У правоохоронних органів сьогодні недостатньо засобів і можливостей для реального подолання такого агресивного виду протидії розслідуванню, незважаючи на те, що у національному законодавстві України розроблено низку заходів щодо боротьби із цим суспільно небезпечним явищем.

Так, Кримінальний кодекс України містить більше тридцяти статей, які тим або іншим чином зачіпають цю проблему. Вирішення цієї проблеми пов'язане із завданнями криміналістики в цілому, і особливо - криміналістичної методики розслідування окремих видів злочинів і тому викликає великий інтерес у вчених-криміналістів. Зазначений зв'язок проявляється, в першу чергу, з такими криміналістичними категоріями, як криміналістична характеристика, спосіб підготовки, вчинення і приховування злочинів, слідча ситуація, слідчі версії та планування розслідування тощо.

На сьогодні у криміналістиці проведені численні наукові дослідження і видані серйозні публікації з цієї проблеми; захищено кандидатські й докторські дисертації, присвячені протидії розслідуванню і заходам для його подолання. Тим часом на практиці протидія з боку організованої злочинності встановленню істини при розслідуванні посилюється і досягла в Україні нечуваних розмірів.

Протидію розслідуванню можна визначити як детерміновану об'єктивними і суб'єктивними факторами систему протиправних діянь, спрямованих на дезорганізацію роботи з розслідування злочину, унеможливлення встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні, які вчиняються різними особами, зацікавленими в ухиленні винних осіб від відповідальності.

У систему дій з протидії розслідуванню включають: по-перше, сукупність умисних активних дій осіб, пов'язаних з подією злочину, що перешкоджають слідчому встановити об'єктивну істину у кримінальному провадженні; по-друге, сукупність пасивних дій осіб, які є носіями важливої криміналістична значущої інформації про подію злочину та його учасників, які перешкоджають встановленню істини у кримінальному провадженні; по-третє, сукупність дій інших осіб, зацікавлених у не встановленні істини у кримінальному провадженні, дезорганізації слідства, не притягненні винних осіб до відповідальності.

Хотілося б приділити особливу увагу способам протидії розслідуванню, застосовуваним захисниками підозрюваних (обвинувачених). Згідно з кримінальним процесуальним законодавством України права сторони захисту підозрюваних (обвинувачених) є досить широкими. Наприклад, ч. 4 ст. 213 КПК регламентує безкоштовну обов'язкову участь адвоката в разі затримання особи за ст. 208 КПК по усім категоріям злочинів; п.8 ч.3 ст.42 КПК надає можливості підозрюваному (обвинуваченому) збирати та подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази; застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій (п.11 ч.3 ст.42 КПК) і ін.

Безумовно, надання широких прав стороні захисту на досудовому слідстві обумовлено бажанням законодавця забезпечити декларовані в Конституції України права людини. Але, це не спричинило адекватного розширення прав на захист своїх інтересів потерпілій стороні, що викликає протиріччя і дисбаланс між правами підозрюваних (обвинувачених) і потерпілих. Сьогодні, цей правовий дисбаланс може призводити до негативних наслідків не тільки для потерпілої сторони, а й для суспільства в цілому.

Адвокати практично завжди мають досить сильну зацікавленість і бажання, а також значні можливості здійснювати протидію розслідуванню. Багато адвокатів сьогодні - колишні слідчі й

прокурори, що працювали на цих посадах десять і більш років, тоді як стаж роботи осіб, які ведуть розслідування, в переважній більшості не перевищує п'ять років. За такого стану справ неважко завести розслідування у глухий кут або направити шляхом, що влаштовує злочинців. На жаль, не всі адвокати жорстко дотримуються норм чинного законодавства. А з урахуванням високого рівня корупції в нашій державі, можна констатувати, що в деяких випадках адвокати, відпрацьовуючи свої гонорари використовують некоректні, а іноді і незаконні методи захисту - створюють штучні докази невинності своїх підзахисних, неправдиві алібі, впливають на показання свідків і потерпілих шляхом підкупу, погроз, а іноді і фізичного усунення. Особливо це стосується розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних з вчиненням злочинів організованими злочинними групами (ОЗГ), що мають серйозні економічні можливості та корупційні зв'язки в державних і правоохоронних структурах.

На жаль, у законодавстві України прямо не встановлені обмеження для захисника в частині його впливу на показання клієнта. Безсумнівним є право і обов'язок адвоката підтримувати і відстоювати будь-яку позицію клієнта. Але існують ситуації, коли несумлінний адвокат сам схиляє підзахисного до давання завідомо неправдивих показань. З одного боку, давання підозрюваним (обвинуваченим) завідомо неправдивих показань не є порушенням законодавства, тому що вони не зобов'язані говорити правду. Однак, це положення відноситься тільки до підозрюваного (обвинуваченого), але не до інших учасників кримінального процесу, до яких належить захисник. З іншого боку, дії адвоката в подібній ситуації є порушенням вимог Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо обов'язкового дотримання присяги адвоката України та правил адвокатської етики.

Протидія злочинності в передових країнах світу сьогодні здійснюється на державному рівні на основі комплексного підходу. Такий підхід включає в себе цілий ряд різноманітних заходів, спрямованих на боротьбу і викорінення цього соціального зла, в тому числі і з використанням інформаційного і психологічного впливу через засоби масової інформації і Інтернет. Україні варто перейняти цей досвід передових країн світу.

Одержано 16.11.2020.

УДК 37.011.3:372.461

Галина Анатоліївна МАРИКІВСЬКА,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9561-9292>

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

Завдання, які стоять перед МВС України на сучасному етапі, підвищують вимоги як до правоохоронців, так і до системи освіти правоохоронців, що актуалізує проблему формування конкурентоспроможності майбутніх правоохоронців – особливої професійно важливої якості, що визначає їхні життєві та професійні перспективи.

«Конкуренція – стан взаємодії між двома чи більше одиницями (які можуть бути людьми, групами, установами, біологічними структурами тощо), при якому вони знаходяться у змагальному переслідуванні однакових цілей і речей» [1, с. 36].

Для такої взаємодії суб'єкту необхідно бути конкурентоспроможним, тобто мати певні якості, що дозволяють йому в умовах конкуренції досягати успіхів у професійній діяльності. Тому формування конкурентоспроможної особистості випускників закладів МВС є однією з вимог до майбутніх правоохоронців.

У зв'язку з вищезазначеним, проблема формування конкурентоспроможної особистості набуває актуальності для сучасних закладів вищої освіти, зокрема для закладів системи МВС.

Проблемою формування конкурентоспроможної особистості займалися педагоги, психологи, соціологи. Серед них І. Ващенко, Є. Глущенко, В. Журавльов, А. Капцов, С. Рошин, Ю. Тихонравов та інші.

У більшості робіт поняття «конкурентоспроможність» стосується підприємця. Однак перехід суспільства до якісно нових умов існування висуває інші вимоги до всіх людей, а не тільки до підприємців. Це стосується і студентів, які навчаються у ЗВО системи МВС.

Професійна компетентність є якістю, необхідною для конкурентоспроможної особистості. На першорядне значення професійної компетентності для сучасної людини вказує багато авторів. Вони вважають, що якщо ринок праці має яскраво виражений конкурентний характер, то будуть перемагати власники більш високих професійних якостей.

Професійна компетентність має різні складові. Однією із її складових є мовленнєва компетентність.

На нашу думку, мовленнєва компетентність – це здатність вільно володіти мовленнєвими вміннями й навичками, комунікативно виправдано користуватися мовними засобами в процесі здійснення основних видів мовленнєвої діяльності: слухання, читання, говоріння, письма.

На необхідність формування мовленнєвої компетентності для конкурентоспроможного фахівця вказують різні автори. Так, наприклад, Є. Глущенко, А. Капцов, Ю. Тихонравов вважають, що конкурентоспроможній особистості необхідно мати підготовку в трьох галузях: технологічні знання (пов'язані із засвоєнням конкретної професії), комунікативні та мовленнєві навички (сприйняття та оцінка співробітників, установлення з ними всебічних контактів, цілеспрямований вплив на них), концептуальні навички (здатність відчувати зв'язки між своєю справою й оточенням: мистецтво прогнозувати події, планувати діяльність великих груп людей тощо). Автори [2] вважають, що будь-яка конкурентоспроможна особистість повинна вміти будувати своє ділове спілкування. А оскільки ділове спілкування – це перш за все передача інформації, то велике значення мають мовленнєві вміння: уміння оформити за допомогою слів внутрішнє мовлення, введення цього мовлення в зовнішнє, тобто вміння висловлюватися. Це висловлювання має бути почутим і зрозумілим.

Оскільки, на думку авторів, найбільш ефективною формою спілкування є діалог, то найважливішими вміннями для ділової людини є вміння говорити й уміння слухати.

Автори [3] вважають, що конкурентоспроможна особистість повинна, перш за все вміти спілкуватися: і дотримуватися різних стратегій під час проведення переговорів, і правильно вимовляти слова, і попереджати зайвість у мовленні та письмі.

Ураховуючи все вищезазначене, ми вважаємо, що у ЗВО, зокрема ЗВО системи МВС, необхідно формувати мовленнєву компетентність студентів, що є складовою професійної компетентності, а також і ознакою конкурентоспроможності фахівця.

Формувати мовленнєву компетентність краще за все на заняттях з української мови у ЗВО. Саме процес навчання рідної мови містить великі можливості для оволодіння мовленнєвими вміннями й навичками.

Оскільки основними видами взаємодії людей у процесі вербального спілкування (основними видами мовленнєвої діяльності) є слухання, читання, говоріння, письмо, то ми впевнені в тому, що мовленнєва компетентність неможлива без активної мовленнєвої діяльності. Викладач української мови повинен у своїй роботі використовувати різні завдання та вправи для розвитку основних мовленнєвих умінь, ситуативно-комунікативні завдання, а також інтерактивні методи навчання (рольові та ділові ігри тощо). Які саме мовленнєві вміння можна вважати основними в процесі підготовки майбутніх правоохоронців? Майбутній правоохоронець повинен *володіти навичками швидкого й аналітичного читання*, тобто користуватися різними видами читання, використовувати алгоритми читання. Це вміння дозволить своєчасно реагувати на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події, здійснювати інформаційно-аналітичну діяльність з метою реалізації своїх повноважень. Також правоохоронець повинен *ефективно й раціонально слухати*, тобто аналізувати зміст почутого й установлювати зв'язок між ним і фактами дійсності, слухати критично, запам'ятовувати інформацію, володіти навичками та технікою записування. Це дозволить уважно слухати керівництво для виконання наказів, а також уважно

слухати постраждалих і надавати їм допомогу. Також правоохоронець повинен *уміти раціонально писати*, тобто створювати письмові тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення, складати конспекти, анотації, реферати. Особливо важливо для правоохоронців *уміти складати офіційно-ділові документи*, що є необхідними для здійснення професійної діяльності. Серед таких документів можна виокремити автобіографію, заяву, пояснювальну записку, акт, протокол, витяг з протоколу тощо. Правоохоронець має *ефективно й раціонально говорити*, тобто створювати монологічні висловлювання з метою впливу на людей через мову, вести різні види діалогової комунікації, розкривати тему й основну думку висловлювання, користуватися виражальними засобами мовлення. Тільки завдяки розвиненому вмінню говорити й спілкуватися можна ефективно здійснювати профілактику, запобігання, виявлення й припинення проступків і правопорушень, надавати невідкладну допомогу потерпілим, здійснювати розслідування кримінальних правопорушень, здійснювати співпрацю та взаємодію з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства, інформувати їх, надавати роз'яснення щодо здійснення державної політики в сфері поліцейської діяльності.

Використання мовленнєвих завдань і вправ на заняттях з української мови в ЗВО, комунікативно-ситуативних завдань, а також інтерактивних методів навчання дозволить майбутнім правоохоронцям оволодіти всім арсеналом засобів мови та вмінням їх використовувати на практиці, тобто спілкуватися через мову.

Ми погоджуємося з Ю. Федоренко, яка вважає, що під час навчання мови необхідно враховувати фактор реальної комунікації. Наближення процесу навчання до потреб комунікації, як вважає автор, можливе тільки в умовах організації матеріалу не тільки навколо «розмовних» тем і «граматичних» явищ, а й навколо мовних завдань [4].

Бажано, щоб комунікативно-ситуативні завдання були наближені до умов майбутньої професійної діяльності студентів. Це створить у майбутніх фахівців внутрішню мотивацію до формування професійно зорієнтованого мовлення. Тому найголовнішим завданням викладача є розробка комплексу типових навчальних професійно орієнтованих ситуативних завдань.

З метою мотивації дій майбутніх спеціалістів доцільно використовувати ділові і рольові ігри, «адже у грі, особливо у вищій її формі – соціально-рольовій, за твердженням психологів, відбувається визначення орієнтирів у суспільних відносинах і щодо майбутньої професійної діяльності, формується здатність оцінювати власні вчинки та дії. Можливість виконувати різні ролі, необхідність встановлювати мовленнєвий контакт є передумовами професійно зорієнтованого мовлення» [5, с. 51].

Висновок. Конкурентоспроможна особистість повинна бути професійно компетентною. Однією із складових професійної компетентності є мовленнєва компетентність, яка формується в процесі здійснення основних видів мовленнєвої діяльності: слухання, читання, говоріння, письма. Формувати мовленнєву компетентність можливо на заняттях з української мови у ЗВО. Для її формування викладач повинен використовувати на заняттях різні мовленнєві завдання й вправи, комунікативно-ситуативні завдання, а також інтерактивні методи навчання. Ці завдання, вправи, ігри повинні мати різноманітні проблемні ситуації мовленнєвих дій.

Перспективні напрямки дослідження. Усебічний мовленнєвий розвиток студентів, зокрема майбутніх правоохоронців, формування їхньої конкурентоспроможності, зокрема мовленнєвої компетентності – найважливіше завдання сучасного навчання. Формування мовленнєвої компетентності здійснюється шляхом виконання спеціального комплексу мовленнєвих завдань, комунікативно-ситуативних завдань, інтерактивних методів навчання. На нашу думку, розробка й удосконалення таких завдань, ігор є перспективним напрямом дослідження. Потрібно пам'ятати, що крім пізнавального змісту, ці завдання повинні мати естетичну й виховну цінність, прагнути розкрити багатство та красу мови, про яку Д. Білоус писав: «Ти наше диво калинове, кохана материнська мово!»

Науково-практична новизна. Набули подальшого розвитку ідеї про методи вдосконалення мовленнєвої компетентності студентів у ЗВО, що є умовою формування їхньої конкурентоспроможності.

Список бібліографічних посилань

1. Большой толковый психологический словарь: в 2 т. / Ребер Артур. Москва: Вече, 2000. Т. 2. 560 с.
2. Глущенко Е.В., Капцов А.И., Тихонравов Ю.В. Основы предпринимательства: учебное пособие. Москва: Вестник, 1996. 336 с.
5. Социальная психология и этика делового общения: учебное пособие для вузов / за ред.: В.Н. Лавриненко. Москва: Культура и спорт, ЮНИТИ, 1995. 160 с.
6. Федоренко Ю. Комунікативна компетенція як найважливіший елемент успішного спілкування // *Рідна школа*, 2002. № 1. С. 63-65.
3. Момот В. Проблемність у вивченні української мови професійного спрямування. *Українська мова і література в школі*. 2004. №№7-8. С 51-54.

Одержано 15.11.2020

УДК 378.096

В'ячеслав Валерійович МАРКОВ,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
декан факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2024-657X>;*

Олексій Михайлович РВАЧОВ,

*старший викладач кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки факультету № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3500-9393>;*

Вікторія Олександрівна КОВТУН,

*курсантка 3 курсу факультету № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1263-5970>*

ДОСЯГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФАКУЛЬТЕТУ № 4 (КІБЕРПОЛІЦІЇ) ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Факультет № 4 (кіберполіції) Харківського національного університету внутрішніх справ (далі – ХНУВС) був створений у 2013 році на базі колишнього факультету психології, менеджменту, соціальних та інформаційних технологій і є правонаступником створеного ще 1 березня 1993 року факультету № 3 – управління та інформатики Харківського інституту внутрішніх справ. Факультет має багаторічний досвід підготовки правоохоронців, які мають спеціальні знання у сфері використання високих інформаційних технологій.

Науково-педагогічні працівники кафедр факультету викладають навчальні дисципліни для здобувачів вищої освіти (курсантів), які навчаються на всіх факультетах університету.

Факультету підпорядковані наступні кафедри:

- інформаційних технологій та кібербезпеки – випускова кафедра;
- цивільно-правових дисциплін;
- конституційного і міжнародного права.

На теперішній час на факультеті здійснюється підготовка фахівців з вищою освітою для підрозділів Національної поліції України, що займаються протидією кіберзлочинності, злочинам у сфері торгівлі людьми та моральності, у міжнародній сфері та транснаціональній злочинності.

Починаючи з 2019 року щорічно на факультет здійснюється набір 75 курсантів для навчання за наступними спеціальностями та спеціалізаціями:

- 081 «Право», за спеціалізацією навчання «протидія кіберзлочинності» – 25 осіб;
- 125 «Кібербезпека», за спеціалізацією навчання «протидія кіберзлочинності» – 25 осіб;

– 262 «Правоохоронна діяльність», за спеціалізацією навчання «протидія торгівлі людьми» – 25 осіб.

Головними напрямками практичної діяльності випускника факультету є: протидія правопорушенням, що вчиняються з використанням високих інформаційних технологій; підвищення ефективності правоохоронної діяльності Національної поліції України за допомогою використання сучасних засобів управління; впровадження в діяльність поліції комп'ютерних систем обробки та аналізу інформації, сучасних інформаційних технологій та методик використання технічних засобів [1].

У 2020 році факультет № 4 (кіберполіції) ХНУВС закінчили 46 випускників (23 особи за спеціальністю 081 «Право» та 23 особи за спеціальністю 125 «Кібербезпека»), з них 11 дівчат. Серед випускників факультету мешканці майже всіх областей України.

7 випускників факультету отримали дипломи з відзнакою, з них 5 дівчат та 2 хлопці.

За результатами персонального розподілу після закінчення університету випускники 2020 року факультету № 4 працюють слідчими Головного слідчого управління Національної поліції України та територіальних органів досудового розслідування, оперуповноваженими кримінальної поліції, інспекторами підрозділів дізнання та превенції ГУНП в областях, а 12 курсантів-випускників продовжили службу в територіальних підрозділах та в апараті Департаменту кіберполіції Національної поліції України.

Випускники факультету відповідно до спеціальностей та спеціалізацій отримують необхідні знання та навички, засвоюють методи та засоби, що забезпечують розкриття та протидію кіберзлочинів; побудову комплексної системи захисту інформації; пошук та аналіз інформації оперативно-розшукового, довідкового та управлінсько-адміністративного характеру в інформаційних системах та мережах; використання інформаційних систем та технологій у роботі правоохоронних органів; технічне забезпечення інформаційно-управляючих систем та комп'ютерних мереж тощо.

На факультеті в навчальний процес активно впроваджується практична орієнтація в підготовці курсантів. З цією метою при факультеті діють:

1) навчально-тренувальний центр протидії кіберзлочинності та моніторингу кіберпростору на громадських засадах, учасниками та консультантами якого стали курсанти та працівники університету. Основним напрямом діяльності центру є вивчення питань протидії кіберзлочинності та моніторингу кіберпростору, надання практичної допомоги працівникам Національної поліції України;

2) навчально-тренувальні полігони:

– з протидії злочинам у сфері торгівлі людьми, що вчиняються з використанням високих інформаційних технологій;

– з протидії кібератакам;

– з інформаційної безпеки;

– «Ситуаційний центр» [1].

Навчально-тренувальні полігони факультету оснащені сучасною комп'ютерною технікою. Так 14 серпня 2019 року Харківський національний університет внутрішніх справ у рамках реалізації проекту міжнародної технічної допомоги «Посилення кримінального переслідування торгівлі людьми з використанням інформаційних технологій в Україні» отримав від Координатора проєктів ОБСЄ в Україні 21 надсучасний ноутбук, мультимедійний проєктор та інше комп'ютерне устаткування (загалом на суму 37 039 EUR) для облаштування вже другого навчально-тренувального полігону з протидії злочинам у сфері торгівлі людьми, що вчиняють з використанням інформаційних технологій [2].

Даний навчально-тренувальний полігон та розміщену в ньому комп'ютерну техніку активно використовують під час проведення тренінгів і підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України, які задіяні у розкритті злочинів, що були вчинені з використанням інформаційних технологій, а також для проведення практичних та лабораторних занять зі спеціалізованих навчальних дисциплін у курсантів факультету № 4 та студентів факультету № 6.

Передані університету Координатором проєктів ОБСЄ в Україні ноутбуки також неодноразово використовувалися під час виїзних тренінгів для тренерів (до м. Київ та м. Одеса) організованих для науково-педагогічних працівників усіх закладів вищої освіти МВС України із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських.

За останні роки як в Україні, так і в інших країнах світу спостерігається тенденція до все більшого використання майже у всіх сферах діяльності людини безпілотних літальних апаратів (далі – БПЛА). На сьогодні БПЛА широко застосовують військові, правоохоронці, державні та комерційні установи, а також цивільні громадяни. Але злочинці також активно використовують БПЛА.

Під керівництвом досвідчених науково-педагогічних працівників кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки курсанти факультету опановують правила та прийоми керування безпілотними повітряними суднами – квадрокоптером «DJI Mavic 2 Enterprise», що був спеціально розроблений для правоохоронних органів. Також курсанти факультету № 4 опановують методи та засоби моніторингу повітряного простору для виявлення у повітрі БПЛА та ймовірне місце знаходження дистанційних пілотів, які керують БПЛА [3].

У 2019 році на підставі Закону України «Про наукові парки» № 1563-VI від 25 червня 2009 року у Харківському національному університеті внутрішніх справ створено науковий парк «Наука та безпека» у рамках проєкту «Безпечна Слобожанщина».

Метою створення наукового парку є розвиток науково-технічної та інноваційної діяльності закладу вищої освіти, ефективно та раціонально використання наявного наукового потенціалу, матеріально-технічної бази для комерціалізації результатів наукових досліджень і їх впровадження на вітчизняному та закордонному ринках.

Партнерами наукового парку «Наука та безпека» є: Харківська обласна державна адміністрація, ГУНП в Харківській області, об'єднані територіальні громади Харківської області, приватні компанії, діяльність яких пов'язана з пріоритетними напрямками діяльності наукового парку.

Одним із головних завдань наукового парку «Наука та безпека» є розвиток науково-технічної та інноваційної діяльності у сфері безпеки шляхом створення навчально-практичного полігону «Ситуаційний центр», що буде невід'ємною частиною загального Обласного ситуаційного центру, що здійснює аналітичну діяльність, пов'язану з обробкою інформації з камер відеоспостереження, зокрема інтелектуальних відеокamer [4].

Одним із пріоритетних напрямів роботи факультету № 4 є підготовка кваліфікованих фахівців для Національної поліції України, які орієнтовані на боротьбу зі складними в технічному плані злочинами. Курсанти вивчають новітні методи використання комп'ютерної техніки в оперативно-розшуковій діяльності, значна увага приділяється сучасним інформаційним технологіям. Отриманні знання використовуються випускниками під час служби в оперативних підрозділах Національної поліції України та експертних підрозділах МВС України, задіяних у протидії кіберзлочинності.

Дисципліни, що викладаються науково-педагогічними працівниками факультету № 4, охоплюють напрями сучасних інформаційних технологій, інформаційного забезпечення діяльності Національної поліції України, інформаційної безпеки правоохоронця. При вивченні навчальних дисциплін здобувачі вищої освіти (студенти, курсанти та слухачі) оволодівають навичками використання сучасної комп'ютерної техніки, програмування, розробки та використання баз даних, WEB-програмування та систем підтримки прийняття рішень.

Здобувачі вищої освіти за спеціальністю 125 «Кібербезпека» під час свого навчання отримують теоретичні знання та практичні навички з таких професійних навчальних дисциплін, як «Правові засади захисту інформації», «Поліцейська діяльність у кіберсфері», «Цифрова криміналістика», «Безпека електронних платіжних систем», «Прикладний аналіз великих даних у розслідуванні злочинів», «Аудит безпеки комп'ютерних систем і мереж» та «Кібербезпека».

Частина лекційних і практичних занять зі здобувачами вищої освіти проходять у формі бінарних занять за участі практичних працівників Національної поліції – представників різних технічних і аналітичних підрозділів ГУНП в Харківській області та Департаментів Національної поліції України.

У захисті матеріалів практики та стажування, прийнятті випускних екзаменів та захисті кваліфікаційних робіт курсантів також беруть участь досвідчені працівники поліції, у тому числі випускники факультету минулих років.

19 вересня 2019 року на засіданні Координаційної ради з протидії наркоманії Харківської міської ради, активними учасниками якого є представники факультету № 4, було презентовано

Telegram чат-бот «СтопНаркотик» (<https://t.me/StopDrugsBot>), який було розроблено курсантами та працівниками факультету № 4.

Широку інформаційну підтримку щодо поширення серед населення інформації про чат-бот «СтопНаркотик» та його можливості провели:

- Міністерство внутрішніх справ України, у тому числі Управління забезпечення формування державної політики у сфері протидії наркозлочинності;
- Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції України та його територіальні підрозділи;
- ГУНП в областях, у тому числі в Донецькій області;
- Київська обласна рада;
- Харківська міська рада;
- Кременчуцька міська рада.

Долучились до популяризації чат-боту ряд місцевих та загальнодержавних телеканалів, а також електронні медіа [5].

На сьогодні до користувачів чат-боту долучились майже 32 тис. осіб, у тому числі мешканці тимчасово окупованих територій України.

Через популярність, що набув чат-бот «СтопНаркотик» за рік своєї роботи, по допомогу до його користувачів щодо блокування наркоадрес звертаються не тільки мешканці України, а й мешканці інших країн, наприклад, Молдови, Казахстану.

За час роботи чат-боту користувачі надіслали на перевірку:

- більше 23 тис. зображень із «рекламою» електронних адрес «інтернет-наркокрамниць»;
- понад 41 тис. електронних адрес у месенджері Telegram;
- 3 тис. гіперпосилань на вебсайти.

З безпосередньою допомогою користувачів Telegram чат-боту «СтопНаркотик» вдалося заблокувати 1700 електронних адрес у месенджері Telegram, що використовували зловмисники для незаконного збуту наркотиків через мережу Інтернет, у тому числі:

- 10 «наркокрамниць», що працювали на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей;
- 3 «наркокрамниці» в Автономній республіці Крим.

За час своєї роботи колектив чат-боту «СтопНаркотик» та його користувачі допомогли заблокувати у месенджері Telegram не тільки наркоадреси, а й електронні адреси, що використовувалися для:

- начебто продажу підроблених банкнот України різного номіналу;
- виманювання у користувачів банківських платіжних карток конфіденційної інформації для несанкціонованого списання коштів через фейкові чат-боти державного банку;
- розміщення фейкових новин і повідомлень від імені державних установ, політичних діячів, відомих публічних осіб;
- поширення неправдивої та конфіденційної інформації про жінок;
- поширення «порад» щодо того, як здійснювати насильство над жінками, у тому числі сексуальне.

9 квітня 2020 року заступниця Міністра внутрішніх справ України Катерина Павліченко презентувала розроблений представниками університету Telegram чат-бот «#ДійПротиНасильства» (https://t.me/police_helpbot).

Даний чат-бот може:

- допомогти викликати служби допомоги (поліцію і «швидку допомогу»);
- роз'яснити, що таке домашнє насильство та як протидіяти цьому явищу, повноваження органів і установ, які здійснюють заходи з попередження домашнього насильства;
- переадресувати на спеціалістів безоплатної правової допомоги, які нададуть юридичну консультацію в онлайн-режимі;
- надати контакти служб допомоги на регіональному рівні: соціальних служб і територіальних підрозділів Національної поліції України.

Також на замовлення МВС України було розроблено версію чат-боту «#ДійПротиНасильства» для месенджера Viber [6].

Постійним та перемінним складом факультету № 4 безперервно здійснюється співпраця та надання допомоги підрозділам Національної поліції України, а саме:

- 1) Департаменту кіберполіції Національної поліції України, у тому числі Управлінню протидії кіберзлочинам в Харківській області;
- 2) Департаменту боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України;
- 3) Департаменту превенції Національної поліції України;
- 4) Управлінню ювенальної превенції Департаменту превенції Національної поліції України;
- 5) ГУНП в Харківській області:
  - Слідчому управлінню;
  - Управлінню кримінального аналізу;
  - Управлінню стратегічних розслідувань;
  - Управлінню протидії наркозлочинності;
  - Управлінню зв'язку та телекомунікацій;
  - Управлінню превентивної діяльності, у тому числі відділ ювенальної превенції;
  - територіальним відділам поліції в м. Харків.
- 6) ГУНП в Сумській області;
- 7) ГУНП в Полтавській області.

Працівники факультету № 4 залучаються до проведення виїзних занять із працівниками Національної поліції України, підвищення їх кваліфікації, надання консультацій працівникам зазначених підрозділів, а також залучаються в якості спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) заходів.

У 2020 році до ГУНП в Сумській та Харківській областях надіслано науково-методичні рекомендації «Особливості документування наркозлочинів, які вчиняються з використанням можливостей кіберсфери», розроблені доцентом кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки факультету № 4 кандидатом юридичних наук, доцентом, підполковником поліції Манжаєм О.В.

На запит Управління стратегічних розслідувань ГУНП в Харківській області доцентом кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки факультету № 4 підполковником поліції Манжаєм О.В. підготовлено розгорнуту довідку про один із популярних вебсайтів в мережі Інтернет, який використовують зловмисники для незаконного збуту наркотиків через мережу Інтернет.

На підставі постанов слідчих ГУНП в областях офіцери та курсанти факультету № 4 залучалися в якості спеціалістів при проведенні окремих слідчих дій, що проводилися працівниками ГУНП в Харківській області. Взято участь в огляді:

- електронних документів, що містили інформацію про реєстрацію та рух коштів по електронних гаманцях (один документ, як правило, містить більше 2000 аркушів інформації);
- електронних документів, що містили відомості про реєстрацію та рух коштів по банківських платіжних картках (один документ, як правило, містить більше 2000 аркушів інформації);
- образів цифрових носіїв інформації, вилучених у підозрюваних.

Офіцери та курсанти факультету № 4 з використанням мережі Інтернет надали допомогу у встановленні 39 осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів.

Під час свого навчання курсанти беруть активну участь у роботі університетського навчально-тренувального центру боротьби з кіберзлочинністю та моніторингу кіберпростору, де надають допомогу практичним працівникам поліції у виявленні та розслідуванні злочинів, що були скоєні з використанням інформаційних технологій.

Кіберцентр створено з метою забезпечення якісної підготовки фахівців вищої кваліфікації, формування у них первинних систематизованих навичок протидії загрозам у сфері інформаційної безпеки та вмінь застосовувати інформаційні технології в боротьбі зі злочинністю, використовуючи методи аналітичної роботи та спеціалізоване програмне забезпечення.

Пріоритетним напрямком діяльності Кіберцентру є співпраця та постійна взаємодія з практичними підрозділами Національної поліції України в частині збору, обробки та аналізу інформації з відкритих джерел за напрямками, визначеними керівництвом відповідних підрозділів Національної поліції України.

На базі Кіберцентру було організовано цілодобовий моніторинг кіберпростору. До несення служби у даному виді чергування було залучено курсантів факультету № 4.

Основними завданнями Кіберцентру є:

- надання допомоги підрозділам НПУ за завданнями кураторів з відповідних підрозділів;
- ознайомлення курсантів з роботою практичних підрозділів і їх взаємодією між собою;
- набуття курсантами знань і навичок поліцейської діяльності у кіберсфері;
- набуття курсантами практичних навичок пошуку інформації з різних джерел;
- моніторинг, аналіз та прогнозування ситуації для забезпечення публічної безпеки та порядку.

З моменту запровадження карантину в Україні та переведення курсантів у дистанційний режим представники факультету № 4 ХНУВС на волонтерських засадах постійно надають допомогу онлайн Департаменту кіберполіції Національної поліції України щодо виявлення в мережі Інтернет фейкових повідомлень про коронавірус та шахраїв.

За результатами моніторингу українського сегменту мережі Інтернет було виявлено та передано до Департаменту кіберполіції Національної поліції України інформацію про:

1) фейкові повідомлення у месенджерах та соціальних комп'ютерних мережах щодо:

- поширення коронавірусу;
- профілактики коронавірусу;
- негативних наслідків поширення коронавірусу;

2) фейкові сторінки державних установ;

3) повідомлення від шахраїв про продаж:

- спеціальних пропусків на право проїзду в громадському транспорті м. Київ;
- товарів, які нібито допомагають лікувати коронавірус;
- експрес-тестів для діагностування коронавірусу.

Відповідно до завдань вище зазначених підрозділів поліції, що взаємодіють з університетом, Кіберцентром здійснюється інформаційно-пошукова та аналітична діяльність за наступними напрямками:

- розшук осіб, які переховуються від органів державної влади;
- пошук безвісті зниклих дітей;
- обстановка в зоні проведення ООС;
- незаконний продаж підроблених документів;
- незаконний продаж зброї;
- моніторинг масових акцій громадськості;
- протидія кібератакам та розповсюдженню шкідливого програмного забезпечення;
- протидія шахрайствам в Інтернеті.

Діяльність Кіберцентру також має на меті реалізацію заходів просвітницького, превентивного та профорієнтаційного характеру, формує у курсантів практичні навички поліцейської діяльності в кіберсфері, зокрема опанування ними методів і засобів кримінального аналізу, які курсанти ХНУВС будуть застосовувати в процесі службової діяльності в практичних підрозділах НПУ.

Одним із напрямів роботи факультету є кібербезпека. Для поліпшення знань і умінь в цій сфері існує велика кількість інструментів, серед яких і платформи гейміфікованого навчання.

У липні 2020 року команда факультету № 4, до якої входять науково-педагогічні працівники та здобувачі вищої освіти, посіла 13 місце серед 340 команд університетів всього світу та 1 місце серед 6 українських університетів на інтернет-платформі «Hack The Box», призначеній для відпрацювання в спеціальному віртуальному середовищі практичних навичок у сфері кібербезпеки [7].

Провідні учасники команди ХНУВС посідають перше та шосте місце у рейтингу України на платформі. Порівняно із травнем поточного року університет покращив рейтинг на 12 позицій.

У травні 2020 року МВС України спільно з громадською організацією «Всеукраїнська організація "Федерація Є-Спорту України"» та Харківським національним університетом внутрішніх справ організували та провели онлайн-турнір МВС з кіберспорту «Ukrainian Open Quarantine Esports Cup».

У відповідності до затвердженого наказом МВС України Регламенту турнір проводився з трьох кіберспортивних дисциплін (комп'ютерних ігор), участь у змаганнях з яких могли брати команди із кількістю спортсменів (гравців), що залежала від дисципліни, а саме:

- стратегія «League of Legends» (далі – LOL) – в кожній команді 5 спортсменів;
- стратегія «Dota 2» – в кожній команді 5 спортсменів;
- симулятор футболу «Pro Evolution Soccer» (далі – PES) – в кожній команді 1 спортсмен.

Участь у турнірі могли брати громадяни України без вікових обмежень та безкоштовно.

Метою проведення турніру є залучення молоді до дотримання режиму самоізоляції під час запровадження в Україні карантинних заходів, пов'язаних із запобіганням поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та розвитку кіберспорту в Україні.

Відповідно до Регламенту турніру загальне керівництво організацією та проведенням турніру здійснювалося МВС та ХНУВС, а безпосередню організацію, проведення та контроль за проведенням змагань здійснювала «Федерація Є-Спорту України».

Для участі в кібертурнірі зареєструвалися:

- 110 команд з дисципліни «Dota 2»;
- 28 команд з дисципліни «League of Legends»;
- 30 спортсменів з дисципліни «Pro Evolution Soccer».

Всього для участі в турнірі було зареєстровано 720 кіберспортсменів.

За даними громадської організації «Федерація Є-Спорту України», кількість команд, що зареєструвалися для участі в змаганнях з дисципліни «Dota 2», є рекордною для турнірів, що проводилися з цієї дисципліни в Україні [8].

Два роки поспіль факультет № 4 ХНУВС організовує та проводить олімпіаду з інформаційної безпеки «Юний кіберерудит» для випускників закладів загальної середньої освіти України.

З нагоди відзначення Дня захисту дітей нещодавно університет спільно з Координатором проєктів ОБСЄ в Україні та Федерацією кіберспорту України провели цьогорічну олімпіаду «Юний кіберерудит».

Для участі в олімпіаді зареєструвалися 253 учні закладів загальної середньої освіти України, з яких 62 учасники (24,5%) були дівчата.

Серед учасників олімпіади:

- 124 особи є мешканцями обласних центрів (49 %);
- 32 особи проживають у містах обласного значення (12,6 %);
- 57 осіб є мешканцями районних центрів (22,5 %);
- 40 осіб проживають у селищах (15,8 %).

Під час участі в I турі олімпіади за допомогою тестових завдань було перевірено рівень знань учасників у сфері інформаційної безпеки. Тестування успішно пройшли 68 юнаків та 20 дівчат, всього 88 осіб.

До участі в II турі було відібрано 10 випускників, у тому числі 1 дівчина, з різних куточків України – мешканці міст Київ, Львів, Луцьк, Рівне, Вінниця, Харків, Куп'янськ-Вузловий та селищ Івано-Франківської та Рівненської областей.

Усі фіналісти II туру отримали грамоти за участь в олімпіаді, рюкзаки для ноутбуків, повербанки та наукові видання у сфері протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми.

Учасники, які зайняли призові місця, отримали дипломи за зайняті ними місця в олімпіаді, смарт-годинники та навушники, а також автобіографічну книгу «В супереч: путь до перемоги» з автографом автора – чемпіона світу з гри «Counter-Strike» харків'янина Данііла Тесленка «Zeus».

Метою проведення олімпіади були реалізація здібностей талановитих учнів, стимулювання творчого самовдосконалення учнівської молоді, популяризації досягнень науки, техніки та новітніх технологій, а також вивчення рівня обізнаності шкільної молоді щодо можливостей протидіяти торгівлі людьми з використання інформаційних технологій.

Харківський національний університет внутрішніх справ, як флагман освіти і науки, і колектив факультету № 4 постійно працюють над удосконаленням свого потенціалу.

Список бібліографічних посилань

1. Факультет № 4 // Харківський національний університет внутрішніх справ : офіційний вебсайт. URL: <http://www.univd.edu.ua/uk/dir/589/fakultet---4> (дата звернення: 14.11.2020).
2. Університет отримав сучасну комп'ютерну техніку від офісу Координатора проектів ОБСЄ в Україні // Харківський національний університет внутрішніх справ : офіційний вебсайт. 14.08.2019. URL: <http://univd.edu.ua/uk/news/5566> (дата звернення: 14.11.2020).
3. Курільнонук Д. В., Перець О. В., Рвачов О. М. Щодо питання запровадження в МВС України Єдиної системи моніторингу повітряного простору // Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми : зб. матеріалів Міжнарод. наук.-практ. конф. (27 травня 2020 р., м. Харків) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Координатор проектів ОБСЄ в Україні. Харків : ХНУВС, 2020. С. 154-159.
4. Науковий парк // Харківський національний університет внутрішніх справ : офіційний вебсайт. URL: <http://www.univd.edu.ua/uk/dir/1999/naukovuu-park> (дата звернення: 14.11.2020).
5. Лактіонов В. В., Дацюк Д. О., Рвачов О. М. Досвід протидії незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів через мережу інтернет шляхом залучення населення у якості користувачів Telegram чат-боту «СтопНаркотик» // Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми : зб. матеріалів Міжнарод. наук.-практ. конф. (27 травня 2020 р., м. Харків) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Координатор проектів ОБСЄ в Україні. Харків : ХНУВС, 2020. С. 160-163.
6. Плеханов В. Р., Рвачов О. М., Макаренко П. В. Оперативне реагування на випадки домашнього насильства за допомогою Telegram чат-боту МВС України «#ДійПротиНасильства» // Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми : зб. матеріалів Міжнарод. наук.-практ. конф. (27 травня 2020 р., м. Харків) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Координатор проектів ОБСЄ в Україні. Харків : ХНУВС, 2020. С. 179-184.
7. Носов В. В. Гейміфіковане навчання кібербезпеки та цифрових криміналістичних досліджень у виші // Протидія кіберзагрозам та торгівлі людьми (26 листоп. 2019 р., м. Харків) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Координатор проектів ОБСЄ в Україні. Харків : ХНУВС, 2019. С. 286-288.
8. У МВС нагородили переможців Всеукраїнського онлайн-турніру з кіберспорту «Ukrainian Open Quarantine Esports Cup» // Єдиний портал органів системи МВС України : вебсайт. 17.06.2020. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/31808_U_MVS_nagorodili_peremozhciv_Vseukrainskogo_onlayn_turniru_z_kybersportu_Ukrainian_Open_Quarantine_Esports_Cup.htm (дата звернення: 14.11.2020).

Одержано 16.11.2020

УДК 342.9

Олена Олегівна МАРКОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9970-0944>

ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ

Одним з визначальних критеріїв ефективності функціонування загальної адміністративно-правової системи будь-якої країни є наявність і якість Закону про адміністративну процедуру. У більшості європейських країн адміністративні процедури вже інституціалізовані, вироблені відповідні європейські стандарти правової регламентації загальної адміністративної процедури.

В Україні сьогодні, як відомо, у чинному адміністративному законодавстві саме процедурна частина найменш розвинена, оскільки і до сьогодні відсутній загальний закон про адміністративну процедуру, а наявне правове регулювання є фрагментарним, суперечливим і, як правило, підзаконним і спрямованим на захист переважно інтересів держави та її органів, а не громадян. Реалізація адміністративних процедур у взаєминах громадян і їх організацій з органами

державного управління прямо залежить від гарантованої державою можливості користуватися наданими правами, в тому числі і правом на захист від неправомірних дій. Відповідно до Конституції України держава гарантує захист прав громадян. Право на захист виступає не тільки в якості права, а є гарантією реалізації всіх інших прав громадян, в тому числі і тих прав, які пов'язані з адміністративними процедурами.

Гарантованість прав – це своєрідний зовнішній механізм обмеження влади, яка завжди прагне до домінування і посилення своєї присутності в усіх сферах суспільного життя. Законодавче регулювання адміністративних процедур покликане визначити і встановити чіткі рамки правомірної поведінки учасників розглядуваних правовідносин, знизити ступінь розсуду публічної влади при прийнятті адміністративних рішень, забезпечити максимальне врахування інтересів громадян і юридичних осіб при прийнятті рішень, а також виключити прояв бюрократизму і корупції, усунути зайві адміністративні бар'єри і тим самим забезпечити захист прав, свобод і законних інтересів громадян, підвищити ефективність функціонування діяльності органів публічної влади.

На думку І.М. Лазарева, реалізація адміністративно-правового статусу громадян у взаємовідносинах з органами виконавчої влади пов'язана з адміністративними процедурами в адміністративно-політичній, соціально-культурній та економічній сферах {1,с.55}.

Важливим методологічним завданням для формування єдиної наукової позиції щодо адміністративної процедури є з'ясування її аксіологічного значення. Проблема цінностей розглядається нами як напрям пошуку нових методологічних підстав юридичної науки, подолання недоліків, обмеженості, «раціоналістичного» типу пізнання. Дослідження різних ціннісних чинників відчутно перетворюють як сучасну юридичну науку, так і систему управління. Відбувається переосмислення значення системи відносин державних і недержавних структур з точки зору реалізації публічних цінностей та інтересів, що позначається А.В. Волковою як аксіологічний поворот у праві {2,3}.

Не можна не погодитися з думкою А.Б. Габбасова про те, що адміністративні процедури, які є одним зі «стрижневих» елементів адміністративної діяльності, до недавнього часу недооцінювалися. Затребуваність адміністративних процедур пов'язана з посиленням ролі адміністративних органів, їх повноваженнями, які постійно безконтрольно розширюються. Розглядаючи адміністративну процедуру крізь призму цінностей, ми зможемо дати відповіді на головні питання, які перед нами ставить наука, суспільство і політика {5}.

У сучасному суспільствознавстві в дослідженнях, пов'язаних з оцінкою нових інститутів, процедур, які мають важливе значення для суспільства і країни, завжди відбувається «аксіологічний ренесанс», який помітно змінює профільну науку загалом і систему публічного управління зокрема. Вивчення і розгляд адміністративної процедури з точки зору аксіологічного підходу може надати нам можливість не тільки сформулювати ціннісний орієнтир подальшого розвитку адміністративної процедури в нашій країні, а й урахувати різні фактори, які так чи інакше деформують цінність за допомогою створення штучних адміністративних бар'єрів.

Характеризуючи цінність адміністративної процедури, хотіли б послатися на роботу Кристофера Худа, який виділяє три «групи адміністративних цінностей». Він визначає адміністративні цінності в такий спосіб: «Адміністративні цінності ... це відносно вузькі поняття про «добре адміністрування», а не більш широкі ідеї про належну роль держави в суспільстві». Таким чином, вони відокремлюються від політичних цінностей {4}. К. Худ виділяє три «групи» адміністративних цінностей: сигма (σ), тета (θ) і лямбда (λ). Цінності групи «сигма» пов'язані з такими поняттями, як економія та ощадливість; «тета» корелює з поняттями чесності, відкритості, прозорості; «лямбда» асоціюється з поняттями безпеки та надійності. Акцент на кожній із цих груп цінностей визначає сутність реформи державного управління.

Необхідність якісної зміни системи державного управління в Україні актуалізує проблему побудови демократичних відносин держави та суспільства, висуває завдання визначення таких ціннісних параметрів, які б сприяли підвищенню ефективності діяльності органів влади і громадян у їхніх взаємовідносинах. Якщо розглядати цінність адміністративних процедур з точки зору їхніх функцій, необхідно зазначити, що адміністративні процедури є важливим інструментом у реалізації принципу верховенства права, законності, прозорості, ефективності при прийнятті рішень

органами. Для того щоб з'ясувати, в чому полягає адміністративно-правова цінність адміністративної процедури, необхідно проаналізувати цілі, функції та принципи адміністративної процедури.

У сучасних демократичних державах виділяють три основні цілі адміністративної процедури, а саме: 1) гарантувати захист прав громадян у взаєминах із державними органами, які є законними тлумачами спільного інтересу шляхом практичного застосування принципу законності; 2) забезпечити прозорість у процесі прийняття рішень, контролюючи у такий спосіб адміністративні дії органів; 3) створити умови для капіталовкладень і економічного розвитку шляхом надання гарантії через рішення, які будуть відповідати законним сподіванням окремих осіб. Функції адміністративної процедури поділяються на «неінструментальні» та «інструментальні» функції. До неінструментальних функцій належать ті, які не пов'язуються з результатом адміністративної процедури. Це такі функції: захист людської гідності; просування ідеї «соціальної залученості» і участі громадян в управлінні; підвищення прозорості управління та підзвітності влади; підвищення рівня законності. Інструментальні функції адміністративних процедур стосуються досягнення певного матеріального результату {6}.

Цінність адміністративної процедури виражається в її принципах, які є основою ефективних взаємовідносин суб'єктів публічного права і приватних осіб. Вони фіксують істотні закономірності, взаємозв'язки і відносини між сторонами адміністративної процедури. Саме в них відображаються соціальна роль і сутність функціонування державного апарату у сфері реалізації прав, свобод і виконання обов'язків громадянами і організаціями.

Список бібліографічних посилань

1. Лазарев И.М. Административные процедуры в сфере взаимоотношений граждан и их организаций с органами исполнительной власти в Российской Федерации: Дисс. канд. юрид. наук. - М.: Институт государства и права РАН, 2002. - С. 79.
2. Волкова, А.В. (Анна Владимировна). Формирование системы государственного управления в России (политико-аксиологический подход) : автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора политических наук. Специальность 23.00.02 - политические институты, политические процессы и технологии / А. В. Волкова ; науч. конс. Л. В. Сморгунов ; Санкт-Петербургский государственный университет. - СПб., 2014. - 36 с. - Библиогр. : с. 32-35.
3. Волкова А.В. 2013. Публичные ценности и система государственного управления в России. СПб.: Изд-во СПбГУ. 383 с. Публичные ценности и государственное управление»: коллективная монография (под ред. Л.В. Сморгунова, А.В. Волковой). 2014. М.: Аспект Пресс. 400 с.
4. Hood C. (1991) A public management for all seasons? *Public Administration*. No. 69 (1). P. 3–19.
5. Современные проблемы административного права, процесса и процедур: российский и зарубежный опыт: материалы Международной научно-практической конференции (Россия, г. Новосибирск, 14–15 мая 2018 г.) / под ред. Ю.Н. Старилова, К.В. Давыдова; АНОО ВО Центросоюза РФ «СибУПК». – Новосибирск, 2018. – 329 с.
6. Sabino Cassese, Veith Mehde, Carol Harlow et al. “Function and purpose of the administrative procedure, *ICJP*. 2011 p. 325.

Одержано 16.11.2020

УДК 342.5(438)

Микола Іванович МАРЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0217-478X>

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ПОЛЬСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Існують різні варіації змістовної характеристики демократії, що стосуються держави, суспільства і світоглядних орієнтацій. Але при цьому практично спільним для всіх підходів є обґрунтування ціннісного змісту, що охоплює народовладдя (в різних формах), пріоритет права,

загальнолюдські цінності та інші універсальні ознаки, які поширюються на демократію як на форму, цінність і процес [1, с. 146–147]. Сучасна юридична наука демократичною визнає ту державу, яка базується на здійсненні народовладдя шляхом забезпечення прав громадян, їх рівної участі у формуванні державної влади й контролі за її діяльністю.

Частина з цих ознак можна вважати й конституційними принципами демократії, яка завжди має державно-орієнтований характер [2, с. 83]. На польському ґрунті до них, зокрема, належать:

1) *засада верховної влади (суверенітету) польського народу*. Деталізує та розкриває це положення п. 1 ст. 4 Конституції Республіки Польща, де зазначається: «Верховна влада в Республіці Польща належить Народу». У такий спосіб закріплюється одна з головних ознак Польщі як демократичної держави – визнання народного суверенітету, тобто влади польського народу як верховного носія та джерела державної влади. Більше того, у преамбулі до Конституції Республіки йдеться, що «у турботі про існування і майбутнє нашої Вітчизни, віднайшовши у 1989 р. можливість суверенного і демократичного вирішення її долі, ми, Польський Народ – усі громадяни республіки, як віруючі в Бога, який є джерелом істини, справедливості, добра і краси, так і ті, хто не поділяє цю віру, а виводить ці універсальні цінності з інших джерел, рівні в правах і обов'язках щодо загального добра Польщі ... приймаємо Конституцію Республіки Польща як базовий документ держави, оснований на повазі свободи та справедливості, співпраці влад, суспільному діалогу, а також засадах субсидіарності, що зміцнює права громадян та їхніх спільнот» [3]. Отже, вже вступною нормою Основного закону Польської республіки передбачається рівноправна участь усього народу, а не лише окремої частини населення, в управлінні справами в суспільстві та державі безпосередньо (через органи самоврядування) і через представницькі органи. При цьому рівний доступ усіх поляків до державної влади передбачає участь у формуванні органів держави, контролі за їх діяльністю, підтриманні постійного контакту з ними населення тощо;

2) *принципи політичної свободи й рівності громадян*. Верховенство влади народу може мати місце лише за умови забезпечення кожному рівної політичної свободи. Так, відповідно до ст. 32 Конституції Республіки Польща, усі (фізичні особи) є юридично рівними й мають право на рівне ставлення з боку публічної влади. При цьому ніхто за будь-яких обставин не може зазнавати дискримінації в політичному, соціальному або економічному житті. Водночас ст. 57 Конституції Польщі гарантує кожному свободу організації мирних зборів і участі в них, а відповідно до ст. 60 Конституції польські громадяни, які повною мірою користуються публічними правами, мають рівне право доступу до публічної служби тощо;

3) *принцип виборності*. Народ не може повсякчасно безпосередньо здійснювати владу. З цією метою створюються представницькі органи та встановлюється процедура делегування їм влади. Так, відповідно до ст. 62 Конституції польський громадянин має право брати участь у референдумі, а також право обирати Президента Республіки, депутатів, сенаторів і представників до органів територіального самоврядування, якщо на день голосування досяг 18 років;

4) *принципи підзвітності й підконтрольності*. В умовах демократії органи державної влади підлягають взаємному контролю та контролю з боку інститутів громадянського суспільства, зобов'язані звітувати населенню про свою роботу. Крім того, результати їх діяльності оцінюються під час виборів. Так, у ст. 115 Основного закону йдеться про те, що Голова Ради Міністрів та інші члени Ради Міністрів зобов'язані протягом 21 дня надавати відповіді на депутатські інтерпеляції та запитання. Також Голова Ради Міністрів та інші члени Ради Міністрів зобов'язані на кожному засіданні Сейму надавати відповіді з поточних питань. Крім того, згідно зі ст. 157 Конституції Польщі члени Ради Міністрів несуть солідарну відповідальність перед Сеймом за діяльність Ради Міністрів, а також вони несуть індивідуальну відповідальність перед Сеймом за діяльність у межах їх компетенції або здійснювану за дорученням Голови Ради Міністрів.

Реалізація зазначеного принципу знаходить своє практичне втілення і щодо органів територіального самоврядування. Зокрема, відповідно до ст. 171 Конституції Республіки Польща за діяльністю одиниць територіального самоврядування здійснюється нагляд щодо її законності. Органами, що здійснюють нагляд за діяльністю одиниць територіального самоврядування, є Голова Ради Міністрів і воєводи, а у сфері фінансових питань – регіональні рахункові палати. Сейм за поданням Голови Ради Міністрів може розпустити представницький орган територіального

самоврядування. Також, згідно зі ст. 61 Конституції, кожен громадянин має право отримувати інформацію про діяльність органів публічної влади та осіб, які виконують публічні функції. Це право охоплює також отримання інформації про діяльність органів господарського і професійного самоврядування, інших осіб і організацій в обсязі, в якому вони виконують завдання публічної влади та розпоряджаються комунальною власністю або майном Державної скарбниці;

5) *принцип відкритості* вимагає забезпечення гласності державного життя, доступності джерел інформації, можливості її вільного пошуку, одержання та поширення. Відкритість покладає на державні органи Республіки Польща обов'язок систематично інформувати населення про події державного і суспільного значення, ухвалені цими органами рішення, перебіг їх обговорення та виконання. Необхідними передумовами дії цього принципу є заборона цензури, розвиток свободи слова і друку, врахування громадської думки при ухваленні державних рішень тощо. Так, згідно зі ст. 14 Конституції, Польська республіка, зокрема, забезпечує свободу преси та інших засобів масової інформації;

6) *принцип поділу влади*. За демократичної, правової державності влада будується на засадах її поділу на різні гілки (законодавчу, виконавчу та судову). Відповідно до ст. 10 Конституції державний лад Польської республіки ґрунтується на поділі та рівновазі законодавчої влади, виконавчої влади та судової влади. При цьому законодавчу владу здійснюють Сейм і Сенат, виконавчу владу – Президент Республіки Польща та Рада Міністрів, судову владу – суди і трибунали;

7) *принцип багатоманітності (плюралізму)*. Суспільне життя в Республіці Польща ґрунтується на засадах економічної, ідеологічної та політичної багатоманітності. В економіці цей принцип виявляється в існуванні й рівноправності форм власності. При цьому у ст. 20 Конституції проголошено, що основою економічного ладу Республіки Польща є соціальне ринкове господарство, що ґрунтується на свободі господарської діяльності, приватній власності, а також солідарність, діалог і співробітництво соціальних партнерів.

Політичний плюралізм ґрунтується на однаковому ставленні держави до всіх суб'єктів політичного життя, створенні для них рівних можливостей. Саме тому відповідно до ст. 11 Конституції Польська республіка забезпечує свободу утворення та діяльності політичних партій, які на засадах добровільності й рівності об'єднують польських громадян з метою впливати демократичними методами на формування політики держави. Також, згідно зі ст. 12 Конституції, Польська Республіка забезпечує свободу утворення та діяльності професійних спілок, соціально-професійних організацій аграріїв, товариств, громадських рухів, інших добровільних об'єднань, фондів. Крім того, в ідеологічній сфері, відповідно до ст. 25 Конституції, публічні власті в Республіці Польща є безсторонніми в питаннях релігійних, світоглядних і філософських переконань, забезпечують свободу їх вираження у публічному житті;

8) *принцип ухвалення рішень більшістю з урахуванням прав меншості*. Ухвалення рішень більшістю – найголовніший засіб легітимізації та легалізації владних актів у демократичному суспільстві. Саме тому ст. 120 Конституції Польщі передбачає, що Сейм ухвалює закон звичайною більшістю голосів у присутності не менше половини від загального числа депутатів, якщо Конституція не передбачає іншої більшості. У такому самому порядку Сейм ухвалює постанови, якщо закон або постанова Сейму не передбачають іншого. При цьому польська Конституція допускає в окремих соціально значущих випадках використання механізму отримання кваліфікованої більшості голосів, зокрема для подолання вето Президента Сеймом (не менше 3/5 голосів депутатів Сейму).

До принципів польської демократії належать і такі безперечні вимоги, як законність, гласність у діяльності держави, невтручання держави у приватне життя громадян тощо.

Отже, досвід Республіки Польща ще раз доводить, що формування демократичної системи має базуватися на основі загальнотеоретичних критеріїв і принципів демократії, що сформувалися у процесі еволюції людської цивілізації, та які обов'язково розглядаються крізь призму національної культури і є логічним наслідком національних характеристик населення.

Список бібліографічних посилань

1. Кормич А. І. Зміст та форми сучасної демократії: концептуальні засади. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 47. С. 145–151.

2. Латигіна Н. Основні критерії, принципи та рівні здійснення демократії. *Політичний менеджмент*. 2009. № 3. С. 81–91.

3. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 02.04.1997 r. *Dziennik Ustaw*. 1997. Nr 78. Poz. 483. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483> (дата звернення: 15.11.2020).

Одержано 17.11.2020

УДК 323:351.746.1(477)

Олексій Анатолійович МАТЕТА,

кандидат політичних наук, доцент,

викладач вищої категорії Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3087-9832>

КАТЕГОРІЯ «НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ» ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Національна безпека будь-якої держави повинна базуватися, перш за все, на національних інтересах. Взаємозв'язок між проблемою визначення й реалізації національних інтересів і проблемою забезпечення національної безпеки визначає характер внутрішньої і зовнішньої політики держави, стратегію її діяльності як всередині країни, так і на міжнародній арені.

Очевидним є той факт, що сьогодні значно актуалізувалась проблема своєчасного і точного визначення національних інтересів, загроз, що перешкоджають їх досягненню. Це зумовлено не тільки широкомасштабними завданнями державного будівництва (що характерно молодим державам, як наприклад, Україні), а й загальними тенденціями кардинальних змін геополітичного та гео економічного характеру.

Метою наших тез є розгляд проблеми категоріального визначення поняття «національні інтереси» у законодавстві України як важливої складової національної безпеки.

Вельми важливим для нашого дослідження, вважаємо аналіз правового поля існування українських національних інтересів. Адже без законодавчої основи формування, утвердження й забезпечення, національні інтереси залишатимуться лише намірами, а їх реалізація черговою декларацією.

Правову основу для формування, формулювання й реалізації національних інтересів України становлять Конституція України, Закон України «Про основи національної безпеки України» інші закони України, міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, а також видані на виконання законів інші нормативно-правові акти.

Становлення концепції національних інтересів України на законодавчому рівні розпочалося з прийняття Декларації про державний суверенітет України.

Фундаментальним національним інтересом Декларація проголосила «державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах». Нею передбачалося здійснення Україною як суб'єктом міжнародного права безпосередніх зносин з іншими державами: укладання з ними договорів, обмін дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, участь у діяльності міжнародних організацій у обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національно-державного інтересу «у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах». Україна, зазначається в Декларації, виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та в європейських структурах і «урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї» [1, с. 188-189].

Конституція України використовує термін «національні інтереси» у 18 статті де йдеться про зовнішньополітичну діяльність України. У ній говориться: Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права [2, с. 6].

Закон України про національну безпеку України який діяв до 2018 року національні інтереси визначав як «життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток» [3].

Чинний Закон України про національну безпеку України визначає національні інтереси як життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [4].

З цих визначень, ми також не бачимо єдиного суб'єкту національних інтересів. Якщо на початку незалежності це була виключно держава, потім вони асоціювалися з цінностями народу, а зараз їх кілька - це людина, суспільство і держава.

Проаналізувавши розуміння національних інтересів на законодавчому рівні, приходимо до висновку, що в Україні, взагалі, на законодавчому рівні національні інтереси не класифікуються, відсутня їх концепція та стратегія, на відміну, наприклад, від США. Український законодавець, як правило, дає визначення поняття «національний інтерес» та перелік пріоритетних національних інтересів. А враховуючи те, що в Законі України «Про Раду національної безпеки і оборони України», до компетенції РНБО відноситься визначення стратегічних національних інтересів України [5], складається враження, що документи стосовно визначення національних інтересів України є певною мірою утаємничені.

Характеризуючи поняття національних інтересів, потрібно усвідомлювати, що інтерес взагалі – це об'єктивно зумовлений мотив діяльності окремої людини, соціальної спільноти, суспільства в цілому, спрямований на досягнення мети.

Якщо поняття національної безпеки виражає стан захищеності держави, її громадян від різних загроз, то поняття національних інтересів – зміст головних цінностей, цілей і прагнень суспільства й держави на конкретно-історичному етапі розвитку.

«Енциклопедія етнокulturознавства» визначає «національний інтерес» як «реальну причину дій нації і держави, спрямованих на своє виживання, функціонування і розвиток», або як «сукупність національних цілей і базових цінностей, які відіграють важливу роль у стратегії і тактиці в галузі національної безпеки» [6, с. 421].

Національні інтереси є синтезом різноманітних інтересів певної національної спільноти. Індивідуальні та групові інтереси викристалізуються, проходять витримку часом, узгоджуються та зводяться до загального, а потім на їх основі й формуються національні інтереси. Саме це загальне А. Колодій розглядає як інтерес до самозбереження, до реалізації свого соціально-політичного і культурного потенціалу, форма якого властива саме цій нації (до реалізації національної ідеї). Серцевиною національних інтересів є збереження і зміцнення національного суверенітету, що означає «повновладдя нації, оволодіння нею всіма можливостями розпоряджатися власною долею» [7, с. 39]. Тому національні інтереси не можуть зводитись лише до якихось соціально-економічних, культурних та інших потреб. Вони повинні виступати як органічний синтез, а не механічна сума приватних і корпоративних інтересів.

Цілком погоджуємося з думкою О. Дзьобана про те, що фактично національні інтереси повинні втілювати у собі зв'язок громадянського суспільства й держави, взаємодію між ними. Порушення цієї взаємодії, гегемонія одного з начал і слабкість, пригніченість іншого завдають збитку національним інтересам, деформуючи їх [8, с. 128].

Отож, головним суб'єктом національних інтересів в Україні має бути певна соціокультурна спільнота, яка охоплює більшість населення України, усвідомлює свої інтереси та відповідальність, розуміє своє значення в історії, готова захищати свою ідентичність. Такою спільнотою, вочевидь, і є українська нація.

Під національними інтересами, вважаємо за потрібне, розуміти сукупність загальних для нації інтересів і потреб, задоволення і захист яких є необхідною умовою її існування як суб'єкта історії. У національних інтересах виражається потреба нації займати те місце у світовій спільноті, яке у повній мірі відповідає її культурно-історичним і духовним традиціям, дозволяє максимально реалізувати її потенціал.

А під поняттям «українська нація», варто розуміти як представників українського етносу, так і національних меншин, котрі є громадянами України.

Висновок. Таким чином, за умов перехідного стану, у якому перебуває наша країна, коли досі залишаються невирішеними багато з аспектів політичної й економічної трансформації, національні інтереси мають бути фундаментальною основою національної безпеки України.

Національні інтереси України, як підґрунтя безпечного існування нашої держави, мають бути не тільки проголошені у політичних програмах, а й закріплені у національному законодавстві, корелюватися з правовими цінностями демократичного суспільства.

Нація перебуває в небезпеці, коли існує загроза її національним інтересам – об'єктивним потребам матеріального та духовного існування як внутрішньоцілісного та самобутнього соціального утворення.

Визначення та реалізація національних інтересів являє собою складний, тривалий, багатоступінчастий процес, в якому беруть участь різні суб'єкти соціальної системи. Найкраще реалізація національних інтересів відбувається у взаємозв'язку нації, громадянського суспільства й держави. Порушення цієї взаємодії, гегемонія одного з начал і слабкість, пригніченість іншого завдають збитку національним інтересам, ставлячи під загрозу національну безпеку України.

Список бібліографічних посилань

1. Декларація про державний суверенітет України. Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. *Конституції і конституційні акти України: історія і сучасність* / відп. ред. Ю. С. Шемшученко; упоряд. І. О. Кресіна. 2-ге вид., змінене і доп. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. С. 188-192.
2. Конституція України. Харків: ТОВ «Одіссей», 2009. 48 с.
3. Закон України про основи національної безпеки України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (дата звернення: 10.04.2020).
4. Закон України про національну безпеку України. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 10.04.2020).
5. Закон України про Раду національної безпеки і оборони України. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. №35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.04.2020).
6. Особа, нація, культура. *Енциклопедія етнокультурознавства* / за ред. Ю. І. Римаренко. Кн. 2: «Е – Н» Київ: Друкарня Державної академії керівних кадрів культури та мистецтв, 2001. 522 с.
7. Колодій А. *Національний вимір суспільного буття*. Львів: Астролябія, 2008. 368 с.
8. Дзьобань О. П. Національні інтереси як основа національної безпеки: світоглядно-методологічні аспекти. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3. С. 124-136.

Одержано 16.11.2020

УДК 343.98

Тетяна Петрівна МАТЮШКОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судової експертології та
домедичної підготовки факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7973-4581>

ТЕХНОЛОГІЇ ВІРТУАЛЬНОЇ ТА ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛІСТИЦІ: ПЕРЕВАГИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Осучаснення професійної підготовки поліцейських вимагає системного запровадження у освітній процес мультимедійного і програмного забезпечення, інтерактивних комплексів, цифрового криміналістичного обладнання як сукупності спеціальних додатків і технічних засобів для забезпечення успішності здобуття майбутніми та вдосконалення діючими поліцейськими своїх знань і вмінь з виявлення і розслідування кримінальних правопорушень [1]. Слід відзначити, що увагу вітчизняних науковців привертала окремі аспекти використання віртуальної реальності [2; 3; 4]. Водночас, увага криміналістів до даного напрямку потребує активізації. При цьому не можна не відмітити, що орієнтиром можуть слугувати як наукові дослідження, так і практичний досвід європейських та інших країн світу з використання технологій віртуальної та доповненої реальності у навчальному процесі поліцейських.

VR-технології (віртуальна реальність (Virtual Reality)) – це створене комп'ютером тривимірне середовище, з яким може взаємодіяти людина шляхом використання спеціального шолому чи окулярів через свої відчуття (зір, слух, дотик тощо). Для повноцінної взаємодії користувача з елементами віртуальної реальності може використовуватись додаткове оснащення (магнітометр для кращої орієнтації у 3D-просторі; контролер руху, що дозволяє користувачу приймати безпосередню участь у навчальній грі та взаємодіяти з об'єктами; пульт для керування вбудованим відеоплеєром та розширеного функціоналу VR-окулярів; навушники, що забезпечують повне «занурення» у віртуальну реальність; мікрофон для введення інформації голосом і спілкування з іншими користувачами; зовнішні датчики орієнтації в просторі та ін. [5].

На розташований перед очима користувача дисплей виводиться відео в форматі 3D, яке змінюється в залежності від показань датчиків, що відстежують повороти голови і передають дані в обчислювальну систему. В результаті користувач має можливість «озирнутися» всередині віртуальної реальності і «відчути» себе в ній, як в реальному світі. Завдяки технології VR можна відтворити будь-яке місце за введеними даними, що дозволяє, наприклад, проведення слідчого експерименту на місці, якого вже не існує фізично.

AR-технології (доповнена реальність (Augmented Reality)) – результат введення в поле сприйняття будь-яких сенсорних даних з метою доповнення відомостей про оточуючі об'єкти й покращення сприйняття інформації. Технології AR здатні проектувати цифрову інформацію (зображення, відео, текст, графіку) поза екранами пристроїв та об'єднувати віртуальні об'єкти з реальним середовищем. Може бути використана для підготовки різних видів тактичних операцій, а також слідчих (розшукових) дій, у т.ч. негласних.

Також, використання VAR-технологій дозволить мінімізувати наслідки так званої деградації сцени (порушення, знищення обстановки на місці події), яка починається відразу після вчинення злочину (через неминучий вплив навколишнього середовища в межах простору чи(і) вплив людей) [6]. Зважаючи на те, скільки часу може пройти до того, як матеріали кримінального провадження потрапляють до суду, дані технології можуть дати суду та присяжним не тільки наочне зображення місця події, але й продемонструвати механізм взаємодії її учасників.

Так, у США адвокати Марк Ламбер і Джеймс Гуднау розробляють сценарії для відтворення в віртуальній реальності подій, що послужили приводом для судових розглядів – переважно ДТП та насильницької смерті. Юристи співпрацюють з командою аналітиків і художників, які вивчають

свідчення поліції, жертв події і свідків і на основі цього створюють реалістичні VR-фільми тривалістю близько 30 секунд для демонстрації роликів в суді з використанням гарнітури віртуальної реальності, щоб допомогти присяжним краще відтворити картину події і зрозуміти, що насправді сталося під час інциденту. Технологія також дозволяє подивитися на подію з різних точок зору і підтвердити/спростувати деякі пункти показань [7].

У Поліцейській Академії Королівства Нідерландів використовуються два типи цифрових симуляцій віртуальної реальності (Virtual Reality Training), що сприяють напрацюванню поліцейськими навичок та вмінь:

1) з реагування на кримінальні та інші правопорушення, а також надзвичайні ситуації (увага спрямована на перевірку знань процесуальних норм та вимог з реагування на різні види подій, обмін інформацією, управління ситуацією та її контроль, організацію взаємодії різних служб з реагування тощо). Використовується для тренування патрульних поліцейських;

2) з огляду місця події (дослідження цифрової моделі місця злочину з метою аналізу обстановки, виявлення слідів, висування версій тощо). Дозволяє відпрацювати навички з огляду місць різних видів злочинних подій, протренувати увагу та цілеспрямованість сприйняття елементів обстановки на місці події у різних ситуаціях. Використовується для тренувань слухачів первинної підготовки (майбутніх патрульних поліцейських) та діючих працівників поліції, які здобувають нову спеціалізацію (наприклад, кримінальні розслідування).

Тренінги для поліцейських з використанням віртуальної реальності також проводяться у США. При цьому різноманітні сценарії охоплюють такі ситуації, як взаємодія із емоційно-нестабільною людиною, динамічні сценарії стрільби, опосередковане навчання упередженості з використанням випадково сформованих появ підозрюваних, тренінг з виявлення підозрюваних серед підозрілих осіб, зупинка руху, розбійні напади, запобігання суїцидальним спробам, обстеження будівель, інші сценарії для навчання поліцейських курсантів [8]. Також технології віртуальної реальності використовуються для оволодіння / вдосконалення комунікаційних навичок під час проведення процесуальних інтерв'ю (допитів) різних категорій осіб [9].

Аналіз наукової літератури та передових практик з навчання й тренування поліцейських інших країн дозволяє визначити такі **переваги запровадження технологій віртуальної й доповненої реальності під час навчання криміналістиці:**

1. **Наочність** (кожен курсант / слухач зможе безпосередньо детально розглянути складний процес, об'єкт або явище у віртуальному просторі).

2. **Зосередженість** (у віртуальному середовищі курсант / слухач не відволікатиметься на зовнішні подразники, що дасть змогу повністю сфокусуватися на матеріалі).

3. **Максимальне залучення** (технології віртуальної реальності надають можливість повністю контролювати та змінювати сценарій подій для кожного учасника).

4. **Безпека** (за допомогою VR та AR технологій можна провести складну слідчу (розшукову) дію, тактичну операцію і при цьому не завдати шкоди ні собі, ні оточенню).

5. Поєднання всіх відомих курсанту / слухачу інструментів і тактик при виконанні конкретного завдання.

6. Формування всіх видів пам'яті при виконанні вправ із використанням можливостей віртуальної та доповненої реальності.

7. Навчання поліцейських криміналістиці на основі симуляції, моделювання, ігрових технологій, віртуальної та доповненої реальності дозволить урізноманітнити навчальні полігони без суттєвого збільшення витрат на їх обладнання, забезпечить індивідуальний підхід до постановки завдань кожній групі або слухачу з урахуванням спеціальності, рівня підготовки, попереднього досвіду, актуальних потреб тощо.

8. Даний корисний тренувальний інструмент може значно пришвидшити навчальний процес, що сприятиме значній економії грошових коштів, що витрачаються державою та правоохоронними органами на навчання, підвищення кваліфікації та спеціалізацію співробітників поліції.

9. Технології віртуальної та доповненої реальності можуть бути використані і під час проведення практичних занять, і в якості залікових, екзаменаційних, вступних тестувань.

Водночас слід відзначити і певні проблеми на шляху запровадження технологій віртуальної та доповненої реальності у навчальний процес: 1) вартість обладнання у кількості, достатній для забезпечення навчального процесу; 2) складний процес створення симуляцій, основою яких стають сценарії завдань, що потребують вирішення; 3) необхідність залучення додаткового персоналу для створення симуляцій та налагодження дієвої взаємодії між ними та викладачами, відповідальними за розробку сценарію; 4) час, якого вимагає підготовка й реалізація технологій віртуальної і доповненої реальності у навчальний процес. Зазначені та інші проблеми хоча і не є нездоланними, але можуть суттєвим чином вплинути на можливість запровадження технологій віртуальної та доповненої реальності у навчання поліцейських.

Наукова та практична новизна: Запровадження технологій віртуальної та доповненої реальності у навчання поліцейських криміналістиці відповідає практичній спрямованості навчання, активному використанню у викладанні права інтерактивних методів навчання, ігрових технологій, нових програмних продуктів візуалізації даних та значною мірою сприятиме підвищенню рівня фахової компетентності поліцейських. Навчання поліцейських криміналістиці на основі симуляції, моделювання, ігрових технологій, віртуальної та доповненої реальності мають стати обов'язковим елементом професійної підготовки курсантів та слухачів ХНУВС.

Список бібліографічних посилань

1. Матюшкова Т.П. Напрямки розвитку поліцейської освіти в Україні // Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994–2019 рр.): зб. тез доп. на міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя створення ун-ту, Харків, 22 листоп. 2019 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. С. 292-294.
2. Ткач Ю. VR-технології як метод і засіб навчання // Освітологічний дискурс, 2017, № 3-4 (18-19). С. 309-322.
3. Ерохин С.В. Технологии виртуальной реальности как инструмент повышения эффективности решений в системе образования URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tehnologii-virtualnoy-realnosti-kakinstrument-povysheniya-effektivnosti-resheniy-v-sisteme-obrazovaniya> (дата звернення 12.11.2020).
4. Климнюк В.С. Віртуальна реальність в освітньому процесі // Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил. 2018. № 2 (56). С. 207-212.
5. Віртуальна реальність: принципи роботи та переваги для навчання // URL: <http://teach-hub.com/virtualna-realnist/> (дата звернення 12.11.2020).
6. Crimes of the future will be solved by robo-CSIs, smell and VR // URL: <https://www.wired.co.uk/article/crime-scene-technology> (дата звернення 15.11.2020).
7. Американські юристи готуються використовувати пристрої віртуальної реальності в суді <http://loyer.com.ua/uk/amerikanski-yuristi-gotuyutsya-vikoristovuvati-pristroyi-virtualnoyi-realnosti-v-sudi/>
8. Virtual Reality Police Training // <https://survivr.com/virtual-reality-police-training/> (дата звернення 12.11.2020).
9. Cortney Harding, Brian Orth. Virtual Reality Training: New Technology Opens Up New Training Opportunities for Law Enforcement. URL: <https://www.policechiefmagazine.org/virtual-reality-training/> (дата звернення 12.11.2020).

Одержано 16.11.2020

УДК 378.091.31-042.65:81.111

Ірина Юрїївна МАХОТА,

викладач кафедри іноземних мов факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9491-4270>

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті зазначено, що головною метою сучасної української освіти є створення умов для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України. У сучасних умовах розвитку суспільства об'єм необхідних для людини знань швидко зростає, тому студент повинен не просто оволодіти певною сумою знань, а за час навчання сформувати уміння і навички самостійно здобувати знання, знаходити відповіді на питання, що висуває життя. Тому зростає роль самостійної роботи під час занять. Разом із іншими видами роботи саме самостійна робота є, по-перше, одним із засобів боротьби за глибокі знання, а по-друге, є засобом формування самостійності та активності студентської особистості, допомагає розвивати її розумові, пошукові здібності [1].

За умовами Болонської декларації в процесі навчання зменшується частка прямого інформування студента й розширюється застосування інтерактивних форм роботи студента під керівництвом викладача, тож у сучасній вищій школі частка самостійної праці, самоорганізації, самоосвіти студентів поступово збільшується. Самостійна робота студента в лабораторіях, читальних залах, участь у наукових дослідженнях формує сучасного фахівця, здатного до засвоєння та практично застосування осмисленої інформації [1]. Під час аудиторних занять самостійна робота може використовуватись на різних етапах, але на заняттях це такі види роботи як: самостійна робота з підручником та словником, самостійне виконання вправ комбінованого характеру, завдання з елементами творчості (складання речень, переказ тексту та інше), тестування та інші [2]. Тому, питання самостійності, самостійної роботи привертало та привертають увагу педагогів та науковців. Різні аспекти самостійної роботи студентів розглянуто у численних дослідженнях вітчизняних педагогів (Ф.М. Алексюк, В.К. Буряк, Л.В. Клименко, В.В. Луценко, М.Ш. Сметанський та ін.).

Теоретичні питання організації самостійної роботи студентів висвітлені в працях багатьох науковців: А. Алексюка, Ю. Бабанського, В. Безпалька, П. Підкасистого, А. Петровського, О. Леонтьєва, К. Платонова, С. Рубінштейна, О. Біляєва, Л. Паламар, М. Пентилюк, К. Плиско.

При зазначенні і навчально-виховну силу самостійної роботи говорив ще російський письменник Л. Толстой: «Якщо учень у школі не вчиться сам нічого творити, то і в житті він завжди буде тільки копіювати». Тож організація самостійної роботи студента стає одним з пріоритетних завдань у роботі педагога в навчальному закладі будь-якого рівня. Її мета полягає не тільки в тому, аби студенти накопичили знання, уміння і навички, вона повинна створити можливість для розвитку творчих здібностей студентів.

Мережа Інтернет – це необмежений доступ до великої кількості мовного і країнознавчого матеріалу, детального опису новітніх технологій, інновацій, можливість постійно підвищувати рівень володіння мовою. Спілкування молоді в режимі он-лайн з іноземцями змінює їх ставлення до іноземної мови - вона перетворюється з навчального предмету в реальний засіб спілкування. Все це стає потужним мотиваційним фактором для вивчення іноземної мови. Метою самостійної роботи з такими системами може бути: формування вміння самостійно підібрати матеріал за визначеною темою; опрацювання теоретичного матеріалу; уміння вирішити практичне завдання зі свого фаху та розвиток навичок аргументації та складання логічно пов'язаного повідомлення за запропонованою або самостійно обраною темою. Сьогодні існує низка комп'ютерних програм для вивчення, розвитку та вдосконалення знань, умінь та навичок студентів [3]. Всі ці програмні продукти можна розподілити на чотири основні категорії:

1. Електронні словники (Lingvo, Webster's Dictionary, Longman Dictionary, Macmillan English Dictionary та інші), що надають можливість швидко знаходити слово з усіма його значеннями та

можливими граматичними формами, прослуховувати озвучену транскрипцію та розглядати приклади речень з даним словом.

2. Електронні перекладачі, що дозволяють перекладати великі тексти (Prompt, Magic Goody та інші).

3. Програми для тестування з іноземної мови (електронне тестування з TOEFL, IELTS та ін.) служать для перевірки та контролю знань, визначення загального рівня володіння іноземною мовою.

Важливим елементом самостійної навчальної діяльності студентів при оволодінні іноземною мовою є використання відеоматеріалів. Робота з такими матеріалами урізноманітнює види діяльності студентів, підвищує рівень мотивації вивчення іноземної мови, дає можливість працювати з автентичним зразками мови, що є особливо актуальним з огляду на відсутність іншомовного оточення[4].

Висновок. Отже, правильна грамотна організація самостійної роботи на заняттях з англійської мови дозволить поглибити, закріпити чи узагальнити знання студентів, розвиватиме інтерес до вивчення англійської мови, сприятиме формуванню вміння самостійно набувати нових знань, застосовувати вже набуті, таким чином, розвивати творчу та пізнавальну активність студентів. А саме комп'ютерні технології та мережа Інтернет створюють можливість для комплексного розвитку навичок мовлення, говоріння, письма та аудіювання, вони дозволяють глибше зрозуміти культуру країни, мова якої вивчається, спонукають інтерес до вивчення іноземної мови.

Список бібліографічних посилань

1. Демченко О. Дидактична система організації самостійної роботи студентів / О. Демченко // Рідна школа. – 2006. – № 5. – с. 68–70.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 351 с.
3. Олійник Л.Й. Інноваційні технології викладання іноземних мов
4. Полат Е.С. "Интернет на уроках иностранного языка" // "Иностранные языки в школе" № 2, 2001. – с.58-62.

Одержано 15.11.2020

УДК 159.9

Яніна Володимирівна МАЦЕГОРА,

*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності
Національної гвардії України;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6103-1466>;*

Олександр Сергійович КОЛЕСНІЧЕНКО,

*доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
начальник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження
службово-бойової діяльності Національної гвардії України;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6406-1935>;*

Максим Степанович БАЙДА,

*старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного
супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4484-9781>*

ТИПОЛОГІЯ КУРСАНТІВ ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ, ЯКІ ВЖИВАЮТЬ ПСИХОАКТИВНІ РЕЧОВИНИ, ЯК ПІДҐРУНТЯ ДЛЯ РОЗРОБКИ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОГРАМИ ПРОФІЛАКТИКИ ВЖИВАННЯ НАРКОТИКІВ

Проблема поширення аддиктивної поведінки серед військовослужбовців актуальна для більшості армій світу.

Так, французькі дослідники зазначають, що у опитаній ними виборці (близька 1000 військово-вотслужбовців), серед яких 58% рядові, 26% унтер-офіцери, 16% офіцери аддиктивна поведінка значно поширена: 54.1% активні курці; 56,0% зловживають алкоголем, 20.5% вживають алкоголь більше ніж один раз на тиждень; 52.6% хоч раз пробували каннабіс, 12.5% вживали його нерегулярно, 8,2% – регулярно; ще 15.0% заявили про мультіризиковану поведінку [2].

Зрозуміло, що такі данні зробили для французьких дослідників актуальним визначення чи є вступ до армії предиктором паління та вживання каннабісу. A. Mayet з колегами було визначено, що залучення до вживання психоактивних речовин відбувається в основному до вступу на службу до армії. Проте, якщо серед цивільних «маршрут» вживання психоактивних речовин розпочинається із паління тютюну, то серед військовослужбовців – із вживання каннабісу. Дослідники не знайшли доказів, які б підтвердили гіпотезу про військово-соціальний ефект пробудження до аддиктивної поведінки [1].

Дослідження проведене Міністерством оборони США показало, що військовослужбовці, які зазнали значного бойового впливу мали значно більші показники аддиктивної поведінки, ніж їх колеги [10].

Це підтверджується і дослідженням D. W. Russell та колег, які встановили, що серед учасників бойових дій вживання алкоголю виросло до 80.5%, а зловживання збільшилось у два рази - з 8.51% до 19.15%. Проте, серед тих, хто вбив супротивника під час бою зловживання алкоголем значно зменшилось [3]

Значного поширення набувають дослідження в яких зловживання алкоголю чи психоактивними речовинами є супутнім фактором при ПТСР, який значно ускладнює перебіг останнього [5].

Крім цього виявлено, що у військовослужбовців, які ніколи не приймали участь у бойових діях, негативні переживання з приводу нереалізованості себе також стають предиктором аддиктивної поведінки. Негативні переживання з приводу відсутності бойової служби більш характерні для чоловіків, ніж для жінок-військовослужбовців [8]. Для жінок-військовослужбовців саме стрес, пов'язаний із тим, щоб бути жінкою в армії, є предиктором вживання заборонених наркотиків та паління [9].

R. A. Hoopsick і соавтори порівнюючи військовослужбовців США, які приймали участь у бойових діях і тих, хто не мав такого досвіду, встановив, що низька стійкість та наявні у зв'язку з цим психосоціальні проблеми, а не сам статус учасника бойових дій, стають причинами аддиктивної поведінки у військовослужбовців [7].

Зазначимо, що попри значну поширеність теми адитивної поведінки у військових колективах, курсанти ВВНЗ рідко стають учасниками таких досліджень.

Метою цього дослідження було – узагальнюючи данні курсантів вищого військового навчального закладу, про яких є відомості щодо вживання (поодинокі спроби та випадки більш регулярного вживання) ними психоактивних речовин, укласти типологію для розробки ефективної диференційованої психопрофілактичної роботи у ВВНЗ.

Значна закритість військового колективу курсантів перед усім ставить завдання виявлення розповсюджувачів психоактивних речовин, як найбільш ефективного заходу профілактики поширення залежності військовослужбовців від психоактивних речовин.

Для укладення типології, було використано процедуру кластерного аналізу за шкалами методики БОО «Адаптивність». Для уточнення характеристик виділених типів використовувались данні за іншими методиками, які входять у профвідбірний комплекс «Психодіагностика» («Методика визначення типу акцентуації рис характеру і темпераменту» (К. Леонгард, Х. Шмішек), Прогресивні матриці П. Равена, «Закрита анкета вивчення мотивів професійного вибору абітурієнтів у ВНЗ МВС України», «Опитувальник суїцидального ризику» (А.Г. Шмельова), 16-факторний особистісний опитувальник (Р. Кеттелла), «Самооцінка структури темпераменту» (Б.М. Смірнов)).

Було визначено, що 86.84% тих, про кого є відомості щодо вживання психоактивних речовин, належать до групи з задовільними показниками адаптивності; і лише 13.16% – характеризуються вираженою дезадаптивністю.

Для групи з задовільними показниками адаптивності характерним є прагнення позиціонувати свою поведінку, як таку, що відповідає соціальним нормам; демонстрація впевненості в собі,

сміливості (невиправдана ризикованість, потенційна здатність порушити заборони), прагнення позитивної стимуляції, яка поєднується із неохильністю до надзусиль (розслабленість), задоволеністю, неохильністю зосереджуватися на негативних наслідках своїх дій.

Втім, попри досить високу однорідність вибірки з задовільними показниками адаптивності, для реалізації диференційованого підходу у здійсненні первинної профілактики вживання психоактивних речовин в ній можна виділити дві досить рівні групи з двома підгрупами в кожній.

Представників першої групи (42.11%) можна охарактеризувати насамперед як таких, що намагаються демонструвати оточуючим соціально схвальний спосіб поведінки, проте створений ними образ є утрираним. Вони прагнуть відповідати нормам (ідеалу), демонструвати підконтрольність емоцій, компанійськість, завзятість у роботі, сміливість, моральність. Проте, вони не схильні до рефлексування, не задумуються над негативними наслідками своїх дій, не схильні до докладання зусиль (напруження), їх активність напускна; вони схильні до моралізування – розмірковування на тему моралі і доцільності тих чи інших соціальних правил, а не до саморегуляції ними.

Проте, причини утрирування образу себе, його ідеалізації, можуть бути геть різними.

Так, військовослужбовці підгрупи 1.1 (15.79%) схильні приховувати свою особистість (мають незадовільні показники щирості). Для них характерним є сплюснення емоційного реагування, виснаження, укріплення тенденцій до саморуйнації (Вони не бояться болю і смерті і не прагнуть (чи не мають для цього сил) змін). Такі данні дозволяють припустити, що представники цієї підгрупи вже на час вступу до ВВНЗ мали тривалий досвід вживання наркотичних речовин, що призвело до змін їх особистості. Вони усвідомлюють необхідність приховування своєї справжньої особистості, усвідомлюють свою невідповідність виборці військовослужбовців. Приховуючи свою особистість, вони орієнтуються на знаний ними «ідеал» поведінки у суспільстві.

Оскільки ці курсанти на момент вступу до ВВНЗ вже мали значний досвід вживання наркотичних речовин, який став причиною зміни особистості, то питання первинної профілактики для них не є актуальними. Наявність цієї підгрупи ставить питання підвищення якості професійного психологічного відбору курсантів ВВНЗ (проходження психіатра, нарколога, клінічних досліджень) та необхідності постійних моніторингових досліджень для контролю наркологічної ситуації у ВВНЗ.

Військовослужбовці підгрупи 1.2 (26.32%) на відміну від групи 1.1 скоріше схильні не свідомо спотворювати інформацію про себе, а орієнтовані на ідеалізацію своїх здібностей, особливо сили; на ідеалізацію очікуваних змін внаслідок навчання у військовому закладі. Причому, вони не прагнуть докладати надзусиль для цих очікуваних змін, високо оцінюючи наявний у себе потенціал здібностей. Можна сказати, що вони мають інфантильні нереалістичні уявлення про себе і легко дозволяють себе переконати в тому, що існує «чудодійна пігулка», яка може зробити з них «супермена» – підвищить їх активність, реакцію, силу.

Заходами первинної профілактики для курсантів такого типу має стати:

- формування адекватної самооцінки, рефлексії;
- формування вольових якостей особистості, смислової саморегуляції.

Для представників другої групи характерною є відвертість, відкритість, неохильність до емоційної упередженості у ставленні до оточуючого світу, прагнення позитивних переживань. Як і перша вона також має дві підгрупи.

Представники підгрупи 2.1 (15.79%) позиціонують себе, як незалежного, емоційно незаангажованого (емоційновідстороненого) експерта, інтелектуала, який на все прагне мати власну думку. Досить вірогідно, що представники цієї групи мають виражену потребу у враженнях. Маючи розвинені інтелектуальні здібності вони важко переносять одноманітні, формалізовані, рутинні завдання.

Мотивами прийняття такими курсантами наркотику може бути, як прагнення створити власну думку про наркотики, так і потреба у враженнях. Відповідаючи на питання, чому ці курсанти, маючи розвинені інтелектуальні здібності, не подумали про негативні наслідки своїх дій, припустимо, що вони були самонадіяно впевнені, що завдяки своєму розуму зможуть впоратися із ситуацією.

Первинна профілактика для такої категорії військовослужбовців має полягати у:

- передбачення у програмах професійної підготовки рівня підвищеної складності, що містить творчі завдання;
- урізноманітнення програми професійної підготовки заходами, що стимулюють позитивні враження;
- формування смислового рівня саморегуляції, що дозволяє переживати необхідні рутинні завдання на шляху досягнення відстрочених цілей.

В основі відвертості представників підгрупи 2.2 (28.94%) лежить їх простодушність (знижений інтелект, низький рівень знань щодо норм, які регулюють відносини). Природно, що прагнучі компенсувати недоліки свого адаптаційного потенційного потенціалу, прагнучи уникати болю і страждань, вони намагаються потоваришувати з більш сильними (авторитетними) особистостями, формують стосунки залежності. В них також виражена потреба у прийнятті, товариських стосунках.

Припускаємо, що саме прагнення підтримувати «залежні» стосунки змусило цих військовослужбовців стати споживачем наркотичних речовин.

Первинна профілактика для подібної категорії має полягати у: проведенні тренінгу командоутворення; формування комунікативної компетентності у курсантів з вираженою потребою у прийнятті; виявлення і усвідомлення сильних сторін особистості та формування індивідуального стилю подолання життєвих труднощів (тренінги формування життєвих навичок).

Можливо через наявність серед військовослужбовців осіб із залежними рисами Matthew F. Smout з колегами змогли довести, що терапія прийняття та належності (Acceptance and Commitment Therapy) має такі самі високі показники ефективності при роботі із військовослужбовцями, які вживають наркотичні речовини, як і когнітивно-поведінкова терапія (Cognitive Behavior Therapy), яку, зазвичай рекомендують військовослужбовцям в США [6].

Усі представники групи з незадовільною адаптивністю (13,16%) мали 4 групу адаптаційних здібностей (від 44 до 104 балів за шкалою «Адаптивність») з різними комбінаціями інших шкал методик. Зазначимо, що у звичайних умовах, вони не мали пройти професійний психологічний відбір, проте, для вступників-учасників бойових дій були значно пом'якшені критерії. Припускалося, що виникла внаслідок участі в бойових дій дезадаптивність зменшиться при зменшенні дії бойових стресорів. Вірогідно, що для цієї частини курсантів психоактивні речовини – спосіб знизити негативні переживання. Зрозуміло, що курсанти, які пережили дію бойових стрес-факторів і можуть мати ознаки ГСР, ПТСР, повинні отримати необхідну психологічну допомогу, бути ре-адаптованими, що також можна вважати первинною профілактикою вживання наркотичних речовин.

Зазначимо, що Edgar Jones та Nicola T. Fear вказують, що алкоголь традиційно використовується військовослужбовцями щоб впоратися із напруженням бойового стресу та як засіб посередництва при переході від підвищеного бойового досвіду до буденної безпечності [4]. Цілком можливо, що у що у свідомості комбатантів наркотикам відводиться та сама функція (а надання переваги наркотикам, а не алкоголю, пов'язане із необхідністю приховувати факт вживання психоактивних речовин в закритому курсантському колективі).

Враховуючи, що професія військовослужбовця передбачає дію професійних стрес-факторів, то заходи із формування стійкості до дії професійних стрес-факторів також належать до первинної профілактики наркоманії серед військовослужбовців.

Група зі зниженою адаптивністю є неоднорідною, проте вона замала для диференційованого аналізу. Цілком можливо, що частина її складу – особи, які стали учасниками бойових дій внаслідок «пошуку вражень» чи безпосереднього пошуку більш легкого доступу до психоактивних речовин.

Виділена типологія дозволяє припустити, що лише одна із усіх виділених груп потрапила в ВВНЗ з вже сформованою залежністю. і могла бути «агентом розповсюдження наркотику» (підгрупа 1.1 (15.79%)) та залучення курсантів до вживання психоактивних речовин, використовуючи наступні їх особливості: «відкритість та потреба у враженнях» у підгрупі 2.1 (15.79%), «простодушність та потреба у прийнятті» у підгрупі 2.2 (28.94%), «довірливість та нереалістичні очікування» у підгрупі 1.2 (26.32%), а також загальні для всіх груп потребу в активації та схильність

до невиправданого ризику (сміливість та несхильність думати про наслідки). Вони також могли використати потребу у зниженні негативних переживань «дезадаптованих» (13.16%).

Список бібліографічних посилань

1. Mayet, Aurélie et al. "Is serving in the armed forces associated with tobacco or cannabis initiation? A study of onset sequences before and after joining the French armed forces." *Addictive behaviors* vol. 38,9 (2013): 2437-44. doi:10.1016/j.addbeh.2013.04.001
2. Marimoutou, Catherine, Benjamin Queyriaux, Rémy Michel, Catherine Verret, Rachel Haus-Cheymol, Aurélie Mayet, Xavier Deparis, и Jean-Paul Boutin. «Survey of Alcohol, Tobacco, and Cannabis Use in the French Army». *Journal of Addictive Diseases* 29, вып. 1 (2010 г.): 98–106. <https://doi.org/10.1080/10550880903436028>.
3. Russell DW, Russell CA, Riviere LA, Thomas JL, Wilk JE, Bliese PD. Changes in alcohol use after traumatic experiences: the impact of combat on Army National Guardsmen. *Drug Alcohol Depend.* 2014 Jun 1;139:47-52. doi: 10.1016/j.drugalcdep.2014.03.004. Epub 2014 Mar 15. PMID: 24685562.
4. Jones, Edgar, и Nicola T. Fear. «Alcohol use and misuse within the military: A review». *International Review of Psychiatry* 23, вып. 2 (2011 г.): 166–72. <https://doi.org/10.3109/09540261.2010.550868>.
5. Thomas, Jeffrey L., Joshua E. Wilk, Lyndon A. Riviere, Dennis McGurk, Carl A. Castro, и Charles W. Hoge. «Prevalence of Mental Health Problems and Functional Impairment Among Active Component and National Guard Soldiers 3 and 12 Months Following Combat in Iraq». *Archives of General Psychiatry* 67, вып. 6 (2010 г.): 614–23. <https://doi.org/10.1001/archgenpsychiatry.2010.54>.
6. Smout, Matthew F., Marie Longo, Sonia Harrison, Rinaldo Minniti, Wendy Wickes, и Jason M. White. «Psychosocial Treatment for Methamphetamine Use Disorders: A Preliminary Randomized Controlled Trial of Cognitive Behavior Therapy and Acceptance and Commitment Therapy». *Substance Abuse* 31, вып. 2 (2010 г.): 98–107. <https://doi.org/10.1080/08897071003641578>.
7. Hoopsick RA, Homish DL, Collins RL, Nochajski TH, Read JP, Homish GG. Is deployment status the critical determinant of psychosocial problems among reserve/guard soldiers? *Psychol Serv.* 2019 Feb 14;10.1037/ser0000331. doi: 10.1037/ser0000331. Epub ahead of print. PMID: 30762411; PMCID: PMC6693987.
8. Hoopsick, Rachel A., D. Lynn Homish, Bonnie M. Vest, и Gregory G. Homish. «Alcohol Use Among Never-Deployed U.S. Army Reserve and National Guard Soldiers: The Effects of Nondeployment Emotions and Sex». *Alcoholism: Clinical and Experimental Research* 42, вып. 12 (2018 г.): 2413–22. <https://doi.org/10.1111/acer.13901>.
9. Bray, Robert M., John A. Fairbank, и Mary Ellen Marsden. «Stress and Substance Use Among Military Women and Men». *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse* 25, вып. 2 (1999 г.): 239–56. <https://doi.org/10.1081/ADA-100101858>.
10. Bray, Robert M., Janice M. Brown, и Jason Williams. «Trends in Binge and Heavy Drinking, Alcohol-Related Problems, and Combat Exposure in the U.S. Military». *Substance Use & Misuse* 48, вып. 10 (2013 г.): 799–810. <https://doi.org/10.3109/10826084.2013.796990>.

Одержано 15.11.2020

УДК 347.965

Любомира Володимирівна МЕЛЕХ,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри господарсько-правових дисциплін

Львівського державного університету внутрішніх справ

АДВОКАТ ЯК СУБ'ЄКТ НАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Найбільше поширеною у юридичній літературі була думка, відповідно якої науковці вважали, що термін «адвокат» походив від латинського слова «advocare», «advocatus» (закликати, покликаний). Із такої позиції виходить, Васьковський С.В., котрий вказує на те, що спершу римляни

називали адвокатами родичів та друзів позивача, котрих він просить представляти його на суді. Лише за часів Імперії це поняття стає застосовуватися відносно судових захисників. Тає ж позиції дотримуються Галоганов О.П., Яргих І.С. та низка інших науковці [1, с. 130].

На мою думку, слушною є думка науковців, які зазначають те, що поняття «адвокат» походить від латинського слова «advocare» – закликати на допомогу. Саме, до такої позиції є схильні Стецовський Ю.І., Сергєєв В.І. і Вайпан В.О.. Під поняттям «адвокат» (переклад латинського слова «advocatus» – «запрошений», запрошений захищати у суді, або вести справу) варто розуміти, як зазначив ще у 1914 році Петрученко О.А., «обізнану особу, як радника, захисника у суді».

Низка науковців конкретизують особу, яку можна вважати «адвокатом», саме, вказавши, що ним може стати тільки юрист (захисник, юридичний радник, повірений, тощо), інші ж дотримуються більш загального підходу, наголошуючи на тому, що адвокатом є будь-яка особа, котра надає юридичну допомогу.

Також конкретизує особу адвоката учений Локшин С.М., зазначивши, що адвокат – це, спершу, захисник на суді, повірений в судових справах, а по-друге, він може виступати усно або письмово, кого-небудь захищаючи.

Розкриваючи поняття «адвокат» через коло осіб, на котрих воно поширюється, подивимося у тлумачний словник Даля І.В., у якому під терміном «адвокатом» розуміють приватний посередник із позовів, ходок, стряпчий, ділок; присяжний повірений, правознавець, який бере на себе ведення позову та захисту підсудного.

Узагальнююче визначення дають, до прикладу, у енциклопедичних словниках та юридичних енциклопедіях. Так, у Великому енциклопедичному словнику за редакцією Прохорова О.М. вказують на те, що адвокатом є особа, професія якої – надавати юридичну допомогу громадянам та організаціям, у тому числі також захищати інтереси у суді. Схожа позиція відображена у Юридичній енциклопедії за редакцією професора Шемшученка Ю.С. (адвокат – це особа, котра надає фізичним та юридичним особам різні види юридичної допомоги, які передбачені законодавством) [2].

У юридичній літературі має місце також визначення терміну «адвокат», у якому автори узагальнюють низку професійних якостей у одній професії. Дослідниця Рафальська І. вказує нам на те, що «адвокатом є юридичний захисник, радник, джерело правових знань, медіатор в спорі та, дуже хотілося б, – зразок професіоналізму і професійної етики, так як лише в нашій професії є спеціальні правила, важливі етичні норми, котрим адвокат має відповідати й за порушення яких несе відповідальність».

Об'єднуючим у зазначених дефініціях терміну «адвокат» є те, що у основі їх лежить професійне призначення такої особи. На мою думку, в цьому разі варто взяти до уваги природу адвокатської діяльності, суть якої є у наданні професійної правничої (правової) допомоги усім особам без винятків. Також не варто забувати те, що надання допомоги на належному рівні може реалізовуватися тільки особами, котрі мають відповідну кваліфікацію й відповідають певним вимогам.

Ураховуючи зазначене, я поділяю позицію науковців, котрі вважають, що «термін «адвокат» складається із двох частин: перша визначає правову (статусну) сторону його, друга ж – функціональну, а саме призначення адвоката» [3, с. 35].

Стосовно офіційно закріплених трактувань терміну «адвокат», що застосовує законодавець, доцільно відстежити певну непослідовність при створенні дефініції цього поняття. Так, в попередньому Законі України «Про адвокатуру» узагалі відсутнє було чітке визначення терміну «адвокат». Проаналізувавши положення ст. 2 цього Закону, що мала назву «Адвокат», вказувалося те, що законодавець використовує лише статусну сторону правової основи при трактуванні поняття, так як у даній статті урегульовувалися вимоги лише до особи, що могла стати адвокатом.

Зовсім інший підхід використовував законодавець відносно формування поняття «адвокат» в діючому Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», в п. 1 ч. 1 ст. 1 зазначено: «адвокат – фізична особа, що здійснює адвокатську діяльність на підставах і у порядку, передбаченому даним Законом». Використовуються законодавцем бланкетні норми («на підставах та в порядку»), це дає змогу припускати на застосування ним усе таки подвійної правової основи при створенні дефініції «адвокат».

Однак, я вважаю, що існування бланкетних норм не дає змоги з'ясувати нам суть поняття «адвокат», а отже, не виправдає основне призначення поняття узагалі. Враховувавши це, бачимо, що законодавцю й надалі доцільно використати суть подвійної правової основи стосовно формування поняття «адвокат», однак варто обмежитися застосуванням бланкетних і відсилочних норм. Тому, виходячи із потреби використання суті подвійної (статусної і функціональної) правової основи формування визначення поняття «адвокат», вважаю за потрібне сприймати його як фізичну особу, котра в становленому Законом порядку набрала статус адвоката, й право, згідно з таким статусом, здійснювати професійну діяльність стосовно представництва, захисту й надання інших видів правової допомоги своєму клієнтові на засадах абсолютної незалежності.

Визначивши правову природу і сформулювавши власне авторське визначення терміну «адвокат», відносно подальшого дослідження суті правового статусу адвоката вважаю потрібним провести детальний аналіз дефініції такого терміну як «адвокатура».

Аналізуючи офіційно закріплені дефініції поняття «адвокатура» і різні думки науковців відносно визначення такого поняття, можна погодитися із наявністю декількох підходів стосовно такого розуміння. Насамперед пов'язано є це із тим, що у науковій літературі до сьогодні нема єдної думки стосовно юридичної природи адвокатури, так як вона не є досить науково дослідженою і визначеною [4, с. 12].

На думку Борзих Н.В. поширеним та вдалим є трактування терміну «адвокатура», згідно із яким вона визначається як професійне співтовариство адвокатів, які як інститут громадянського суспільства не є у системі органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Дослідник Галоганов О.П. вказує те, що правовий статус адвокатури являється похідним від терміну «адвокатура», зазначаючи при цьому, що його варто трактувати в двох аспектах, по-перше, як професійне співтовариство адвокатів - сукупність осіб, котрі одержали адвокатський статус, є об'єднані на умовах спільного членства у особливій організації, тобто регіональні адвокатські палати, по-друге, адвокатуру доцільно трактувати як діючий на основних принципах (законності, дотримання адвокатської етики, лояльності до клієнта, незалежності, професіоналізму, корпоративності, самоврядності, рівноправності адвокатів) інститут, який гарантує усім право на кваліфіковану юридичну допомогу [5, с. 57].

Стосовно сприйняття адвокатури як професійного об'єднання (організації) адвокатів, то доречно зауважити нам те, що воно характерне не тільки для науковців у галузі права, але також для інших сфер знань. Із такої позиції, виходить й укладач енциклопедії (одним із двох трактувань адвокатури є сприйняття її як організації адвокатів) і енциклопедичних словників (адвокатура виступає як організація адвокатів). Дане професійне об'єднання (організація) адвокатів у юридичній літературі отримало ще назву професійної корпорації (публічної корпорації професійних юристів).

Здебільшого у західноєвропейських країнах, за висловлюванням Деханова С.О., адвокатуру «розглядають як професійне об'єднання осіб, що займаються адвокатською діяльністю, яке охоплює як всіх осіб, котрі визнані адвокатами за законами взятої країни, так й організацію адвокатів, яка має правові основи та власну компетенцію». На це трактування адвокатури звернув увагу Васьковський Є.В., котрий вказав на те, що «адвокатура» має у розмовній мові два значення, одне із них – це те ж саме що клас осіб, що присвятили себе даній професії.

Стосовно українського законодавця, то це визначення терміну «адвокатура», котре дає можливість розуміти його у двох значеннях, було у статті 1 Закону України «Про адвокатуру», що втратив чинність, у якій адвокатуру України розуміли як добровільне професійне громадське об'єднання, що було покликане за Конституцією України відстоювати захист прав, свобод й представляти у судах законні інтереси громадян України, юридичних осіб, іноземних громадян, осіб без громадянства, надавати їм іншу юридичну допомогу. Тому науковці зробили висновок про те, що це громадське об'єднання, як адвокатура виступає інститутом громадянського суспільства.

Без сумнівів вважаю, що має бути положення, відповідно до якого закріплене визначення того або іншого поняття чи нормативне урегулювання його статусу має мати визначальне значення відносно сприйняття його [6, с. 149].

До прикладу, Фойницький І.Я. вважав, що адвокатура налічує багато століть та належить до низки найдавніших процесуальних інститутів) й Васьковський Є.В. зазначав, що адвокатура

виступає не заступницею сторін як суб'єктів процесу, а фактором правосуддя та елементом судової організації, будучи, при цьому, інститутом в такій гільді публічного права, яка носить назву процесуальної чи судової), а також вказував на те, що адвокатура відноситься до процесуальних інститутів.

Однак, на жаль, не завжди нормативно-правове регулювання (в тому числі також стосовно закріпленої дефініції «поняття») того або іншого ж правового явища відображає усі основні риси його. Не винятком тут виступає й визначення поняття «адвокатура», що міститься у чинному Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Як вже зазначалося, у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» чітко не урегульовано питання про належність адвокатури до інститутів громадянського суспільства. До даного висновку дає змогу прийти комплексний аналіз низки положень у Законі. Не позбавлене є поняття також другого недоліку, що полягає в ненаявності чіткої вказівки на те, що адвокатура є професійною організацією (об'єднанням) осіб, що отримали статус адвоката. У частині 1 статті 2 Закону тільки зазначається те, що адвокатура України є недержавним самоврядним інститутом, який забезпечує здійснення представництва, захисту й надання інших видів правової допомоги на основі, що є професійною, а у частині 2 цієї статті зазначається те, що адвокатура України складається з усіх адвокатів України, котрі мають право здійснити адвокатську діяльність. Окрім того, треба взяти до уваги також положення частини 1 статті 45 Закону, відповідно до якого НААУ є недержавною некомерційною професійною організацією, що об'єднує усіх адвокатів України і утворюється із метою забезпечення реалізації цілей адвокатського самоврядування. Це правове регулювання статусу адвокатури не дає можливості утворити повністю уявлення про адвокатуру як професійне об'єднання (організацію) осіб, котрі мають статус адвоката.

Дослідивши питання щодо правої природи визначення поняття «адвокатура», варто звернути увагу, що у юридичній літературі існує також точка зору, що виділяє не два, а аж три статуси адвокатури. Цієї думки дотримувалася Лібанова С.Е., котра сучасне статусне становище адвокатури розуміє як «триєдність», тобто: адвокатура як професійна діяльність та професія; адвокатура як інститут громадянського суспільства; адвокатура як співтовариство адвокатів.

Вона також проводить порівняльний аналіз тих трьох статусів адвокатури і зазначає на те, що суб'єктом адвокатської діяльності є тільки адвокат, а адвокатура як інститут й співтовариство здійснює правозахисну діяльність, що розмежовується по функціях та об'єктах захисту [7, с. 155].

Я погоджуюся із думкою Лібанової С.Е., котра, окрім уже вищезазначеного подвійного розуміння адвокатури (як інституту громадянського суспільства і як професійного об'єднання (організації) осіб, що отримали статус адвоката), виділяла також додаткове сприйняття її, як професії й професійної діяльності.

Варто зауважити, що із такої позиції ще виходили укладачі енциклопедичного словника за редакцією Андрієвського І.Є 1890 року, у якому адвокатура, схоже до судової, трактувалася як громадська посада, мета якої була у тому, щоб забезпечувати права приватної особи.

Із таких позицій виходив також український законодавець, котрий у частині 2 статті 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зазначає, що адвокатуру України утворюють усі адвокати України, котрі мають право здійснити адвокатську діяльність. Я не піддаю сумніву можливість цього розуміння співвідношення поняття «адвокат» та «адвокатура» й поділяю думку Кудрявцева В.Л., котрий зазначав: «У центрі інституту адвокатури є професійний юрист – адвокат, лише він й безпосередньо надає усім хто бажає кваліфіковану юридичну допомогу».

Однак це розуміння співвідношення поняття «адвокат» та «адвокатура» є обмеженим, бо не розкриває усієї правової природи інституту «адвокатура». Вважаю слушною позицію науковців, котрі вказують те, що «статус адвоката у деякій мірі є залежним від статусу адвокатури, й навіть можна сказати те, що у статусі адвоката знаходить свою реалізацію й продовження статус адвокатури.

Також б було неправильним статус адвоката розглядати лише як просту конкретизацію статусу адвокатури, так як ця постановка питання породжує думку про те, що статус адвокатури включає сукупність статусів усіх членів адвокатської спільноти, що, по суті є невірною. Зазначені поняття перебувають у різних площинах, хоча й тісно є пов'язані одне із одним».

Проаналізувавши співвідношення поняття «адвокат» й «адвокатура», варто погодитися із позицією Лібанової С.Е., котра зазначала: «Суб'єктом адвокатської діяльності є тільки адвокат, тоді як адвокатура є суб'єктом правозахисної діяльності, яка відрізняється від адвокатської функціями і об'єктами захисту. Адвокат захищатиме завжди інтереси конкретної особи, а інституційна адвокатура – інтереси усього громадянського суспільства, котрі можуть не збігатися із інтересами конкретного індивіда. Адвокатура як організація не дає кваліфікованої юридичної допомоги ані суспільству, ані громадянам, ані організаціям, вона навіть не займається адвокатською діяльністю, а тільки створює умови адвокатам щоб ефективно надавати допомогу усім та кожному, здійснюючи організаційні функції та правозахисну діяльність, об'єктом котрої є тільки адвокати» [8, с. 33].

Нездивлячись на виконання адвокатами і адвокатурою різноманітних правових функцій, я думаю, що дані поняття пов'язуються між собою і впливають взаємо одне на одного.

Змога надавати адвокатом професійну правову допомогу на засадах повної незалежності ставиться під сумнів за існування перешкод і втручань із боку органів законодавчої, виконавчої й судової влади, інших організацій і установ, які обмежують адвокатуру самій вирішити питання щодо своєї діяльності та організації. Та навпаки – робота адвоката, у процесі здійснення якої він не додержується, саме, принципів незалежності та законності, не лише завдає шкоди інтересам клієнта, але також принижує авторитет самої адвокатури, адвокатської професії у цілому.

Із врахуванням наведеного приходимо до висновку, що співвідношення термінів «адвокат» та «адвокатура» не має сприйматися як просте співвідношення цілого (адвокатури) й складових елементів (адвокатів), за яким адвокатура трактується як незалежна та професійна організація адвокатів.

Проаналізувавши суть дефініції термінів «адвокат» і «адвокатура», та з'ясувавши співвідношення між ними, вважаю, що є необхідно розкрити теоретико методологічний аспект надання адвокатом професійної (правничої) допомоги, дослідивши перш за все співвідношення між поняттями «правнича допомога», «правова допомога» та «юридична допомога».

Список бібліографічних посилань

1. Димитрова М.В. Поняття та сутність принципів адвокатського самоврядування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С. 125-130.
2. Святоцька В.О. Інститут адвокатури України: становлення та розвиток: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Л., 2010. 20 с.
3. Вільчик Т.Б. Відповідальність адвоката перед клієнтом: напрями гармонізації законодавства України до європейських стандартів. *Форум права*. 2016. № 1. С. 30-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
4. Варфоломеєва Т.В. Впровадження міжнародних правил адвокатської етики в Україні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1(14). С. 7-20.
5. Вегеле І. Адвокатська монополія: європейський досвід. *Судова реформа: стан та напрями розвитку*: матеріали IV Міжнародного судово-правового форуму (м. Київ, 17-18 березня 2016 р.). К.: Юридична практика, 2016. С. 55-61.
6. Венедіктов А.А., Венедіктова Ю.Є. Види професійного спілкування адвоката. *Юридична психологія та педагогіка*. 2012. № 1. С. 145-152.
7. Вільчик Т.Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2016. 490 с.
8. Вільчик Т.Б. Відповідальність адвоката перед клієнтом: напрями гармонізації законодавства України до європейських стандартів. *Форум права*. 2016. № 1. С. 30-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index

Одержано 16.11.2020.

УДК 35.01(477)

Костянтин Юрійович МЕЛЬНИК,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри трудового та господарського права факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8960-0234>

ДО ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

Актуальною проблемою сьогодення залишається пандемія коронавірусної інфекції COVID-19, яка великими темпами поширюється світом. Так, на 14 листопада 2020 р. з початку пандемії у світі 53 320 716 осіб інфікувалися коронавірусом. З них 34 402 340 особам вдалось одужати, 1 302 036 осіб померли від ускладнень. Найбільше випадків зараження зареєстровано у США – 10 737 335, Індії – 8 728 795, Бразилії – 5 810 652, Франції – 1 915 677, Росії – 1 865 395, Іспанії – 1 458 591, Британії – 1 321 031, Аргентині – 1 296 378, Колумбії – 1 182 697 та Італії – 1 107 303. Україна опинилася на 18-ій позиції у загальному рейтингу за кількістю хворих [1].

Перший підтверджений випадок коронавірусу COVID-19 в Україні був зафіксований 3 березня 2020 р. Через загрозу епідемії коронавірусу Кабінет Міністрів України у березні 2020 р. затвердив обмежувальні заходи спочатку на три тижні – з 12 березня по 3 квітня. Всі освітні установи були закриті на карантин. За кілька днів було прийнято рішення закрити всі ресторани, кафе, кінотеатри, розважальні заклади, спортивні клуби, магазини, окрім продуктових. Також була введена заборона на проведення масових заходів. Із 17 березня 2020 р. було остаточно закрито кордон України для іноземців та припинено рух транспорту, окрім власного автотранспорту, – як всередині країни, так і за кордон [2]. 25 березня 2020 р. Кабінетом Міністрів України запроваджено режим надзвичайної ситуації на всій території України на 30 днів, до 24 квітня 2020 р. Із 6 квітня 2020 р. Уряд увів жорсткі обмеження для населення на всій території України. Зокрема, до кінця карантину встановлювалася заборона на: перебування в громадських місцях без вдягнутої маски, респіратору; переміщення групою осіб більш ніж дві особи (крім випадків службової необхідності та супроводження дітей); перебування в громадських місцях осіб, які не досягли 14 років, без супроводу батьків; відвідування парків, скверів, зон відпочинку, лісопаркових та прибережних зон (крім вигулу домашніх тварин однією особою та у випадку службової необхідності); відвідування спортивних та дитячих майданчиків; відвідування установ і закладів, що надають паліативну допомогу, соціального захисту, установ і закладів, що надають соціальні послуги; перебування на вулицях без документів, що посвідчують особу, тощо [3].

Через позитивну динаміку у сфері боротьби з коронавірусною інфекцією COVID-19, проблеми у національній економіці та невдоволення населення, викликані відповідною боротьбою, влітку 2020 р. карантинні заходи послабили. А з 1 серпня 2020 р. в Україні ввели адаптивний карантин, який передбачав поділ усіх регіонів на чотири зони – «зелену», «жовту», «помаранчеву» і «червону», залежно від епідеміологічної ситуації в кожному окремо взятому. У кожній з епідеміологічних зон встановили різні карантинні обмеження. Найм'якші – в «зеленій», найбільш жорсткі заборони – в «червоній».

Наприкінці жовтня 2020 р. переважна більшість населених пунктів в Україні опинилася у «червоній» та «помаранчевій» зонах. У зв'язку з цим, почали висловлюватися позиції у експертному та управлінському середовищі про повернення жорстких карантинних обмежень на всій території України. Так, Катерина Соляк епідеміолог Національної експертної групи з інфекційного контролю відзначила, що карантинні заходи, можливо, не такі тотальні, як раніше, але потрібно повертати, інакше ми просто не розвантажимо систему охорони здоров'я. Якби ми за літо підготували стаціонари, владнали питання з наявністю кисню в лікарнях, то тоді ми б могли сподіватися на те, що протягнемо без карантину. Але оскільки наші лікарні на тому ж рівні, що і навесні, то, очевидно, що ми знову будемо в карантині вже за пару тижнів [4].

Нині ми маємо новий антирекорд добового приросту нових випадків COVID-19 в Україні. Так, станом на ранок 14 листопада 2020 р. в Україні виявили 12 524 нових інфікованих COVID-19,

4 962 особи одужали, 191 особа померла від ускладнень. Всього в Україні з початку пандемії захворіли 525 176 осіб, з них одужали 238 811 осіб, а померли 9 508 осіб [5].

Вищезазначене об'єктивно вимагає більш суворих заходів боротьби з поширенням коронавірусу. Так, 11 листопада 2020 р. Кабінетом Міністрів України прийнято Постанову № 1100, якою скасували адаптивний карантин з поділом на зони і ввели загальнонаціональний карантин вихідного дня. Так, у період з 00 годин 00 хвилин суботи до 00 годин 00 хвилин понеділка на території України з 14 листопада до 30 листопада 2020 року забороняється: робота закладів громадського харчування (крім послуги на виніс); робота торговельно-розважальних центрів; розважальних закладів; діяльність суб'єктів господарювання, які проводять діяльність у сфері торговельного і побутового обслуговування населення, крім торгівлі харчовими продуктами на торговельних площах, не менше 60 відсотків яких призначено для торгівлі харчовими продуктами, паливом, лікарськими засобами та виробами медичного призначення, ветеринарними препаратами, кормами. Забороняється: проведення всіх масових культурних, концертних, соціальних, релігійних, рекламних заходів за участю більш як 20 осіб; діяльність театрів та кінотеатрів, заповненістю кінозалів або залів понад 50% місць; діяльність музеїв, які не забезпечують можливість обмежити кількість відвідувачів у залі з розрахунку одна особа на 20 кв.м. [6].

Сьогодні аналогічні або ще жорсткіші карантинні обмеження вводять й інші країни світу, зокрема країни ЄС. Так, у Латвії з понеділка, 9 листопада 2020 р., для обмеження поширення коронавірусної інфекції ввели надзвичайний стан. Режим надзвичайного стану у країні діятиме до 6 грудня 2020 р. Під час надзвичайного стану будуть заборонені всі очні публічні заходи. Ця заборона не торкнеться організованих на відкритому повітрі зборів, походів і пікетів. На приватних заходах буде дозволено присутність не більше 10 людей із не більше ніж двох домогосподарств, за винятком похорону. Місця проведення культурно-мистецьких заходів, виставок, релігійних дійств та спортивних занять повинні будуть починати роботу не раніше 6.00, а закінчувати не пізніше 20:00. Винятком стануть спортивні центри, які повинні будуть закінчувати роботу не пізніше 22:00. На час надзвичайного стану будуть заборонені всі спортивні заходи. За порушення обмежень чи заборон, встановлених на час надзвичайного стану, передбачений штраф від десяти до 2000 євро для фізичних осіб і від 140 до 5000 євро – для юридичних осіб [7].

Бельгія не оголошуючи повного локдауну, запроваджує низку заходів, значно більш суворих ніж були запроваджені у жовтні 2020 р. Так, кордони країни не закриваються, проте поїздки за їх межі не рекомендуються. Комендантська година залишається такою ж, що була оголошена 23 жовтня 2020 р., – з півночі до 5 години ранку у Фландрії і з 22:00 до 6-ї години ранку в Валлонії та Брюсселі. Дистанційна робота оголошується обов'язковою всюди, де вона можлива. Там, де її застосувати не можна, пропонується використання масок і вентиляція робочих приміщень. Всі нежиттєво важливі торговельні точки закриваються, але можуть торгувати «на винос» і з доставкою додому. Продовольчі магазини залишаються відкритими. Салони краси, перукарні знову закриваються. І це стосується всіх професій із безпосереднім людським контактом, окрім медичних. Шкільні канікули «Дня всіх святих» продовжуються до 15 листопада 2020 р. 16 листопада в класи повернуться тільки учні початкових шкіл. Учні середніх шкіл 50% заняття проводитимуть дистанційно. Вищі навчальні заклади продовжать роботу тільки в дистанційному форматі до 1 грудня 2020 р. з винятками для студентів перших курсів і для практичних занять. Колективні заходи як всередині приміщень, так і під відкритим небом, заборонені. Басейни, ресторани, кафе і бари будуть закриті, насамперед у готелях, які залишаються відкритими. У похоронах зможуть брати участь не більше 15 осіб. Проведення поминок заборонено. Забороняються релігійні служби [8].

Президент Франції Емманюель Макрон виступив з оголошенням нового етапу в боротьбі з поширенням COVID-19, який передбачає частковий локдаун з 30 жовтня 2020 р. Президент уточнив, що це правило поширюватиметься на континентальну частину Франції. Школи, дошкільні дитячі установи залишаться відкритими з суворим дотриманням правил санітарної безпеки. Нові обмежувальні заходи триватимуть, щонайменше, до 1 грудня 2020 р. Як і навесні 2020 р. виходити з дому можна буде тільки, щоб відправитися на роботу, до медичного закладу, допомогти близьким, зробити життєво необхідні покупки або прогулятися на свіжому повітрі біля свого будинку. Приватні зібрання людей за межами суворо сімейного кола виключаються. Забороняються

громадські збори. Не можна переміститися з одного регіону країни в інший, окрім випадків повернення з канікул, що завершуються, з нагоди «Дня всіх святих». Магазини, які не є життєво необхідними, бари і ресторани будуть закриті. Вищі навчальні заклади продовжуватимуть роботу онлайн. Скрізь, де можливо, буде застосовуватися дистанційна робота. «Відмінність у порівнянні з весною – (економічна) активність продовжиться з більшою інтенсивністю. Це означає, що віконця громадських служб залишаться відкритими, заводи, сільські господарства, сектор будівництва та роботи громадського значення продовжать функціонувати. Економіка не повинна ні зупинитися, ні обрушитися», – заявив Емманюель Макрон [9].

Слід звернути увагу на те, що країни ЄС поряд із запровадженням обмежувальних заходів, які негативно позначаються на функціонуванні бізнесу, зайнятості населення та рівні заробітних плат працівників, вводять відповідні державні компенсатори. Наприклад, у Німеччині за повідомленням прес-служби федерального міністра фінансів Олафа Шольца компенсації будуть виплачені всім, хто безпосередньо постраждає від нового локдауну: ресторани, готелі, клуби, театри, кінотеатри, фітнес-студії, будинки терпимості, масажні кабінети. Поза увагою не залишиться і малий бізнес. Постраждалі можуть подати заявку на отримання допомоги: до 76% від їхнього обороту в листопаді 2019 р. Якщо в 2019 р. в підприємців ще не було бізнесу, то розрахунок можна робити, виходячи з будь-якого іншого місяця. Якщо оборот дуже коливається, можна вказати середні значення [10]. Іншим заходом уряду ФРН стане в листопаді 2020 р. видача пільгових експрес-кредитів державного банку KfW підприємствам з менш ніж 10 працівниками (раніше це було неможливо) і кредитування більших компаній відповідно до чинних в ЄС нормами надання державної допомоги. На всі ці заходи, головним чином на компенсації виручки, німецька держава планує витратити за місяць 10 млрд євро [11].

В Україні складається дещо інша ситуація, тут представники бізнесу та наймані працівники зі страхом очікують введення обмежувальних заходів, пам'ятаючи як це було навесні 2020 р., коли і перші, і другі були залишені практично сам на сам з відповідною проблемою. Як відзначає виконавчий директор Спілки українських підприємців Катерина Глазкова повний локдаун нині – це не варіант. Це не зупинить статистику захворюваності, проте ще більше вб'є економіку, яка і так лежить на лопатках. Багато малих та мікробізнесів вже закрили. Не можна просто закрити підприємства і виробництва та вирішити проблему. Бізнес сам зацікавлений у здоров'ї своїх співробітників – тестує їх, налагоджує процеси відповідно до правил. У школах придбання масок та антисептиків лягло на плечі батьків, засоби індивідуального захисту для працівників, дезінфектори покладено на плечі бізнесу. У нас величезний «ковідний фонд». На що він витрачається? На дороги. Це важливо, але наразі інші пріоритети – лікарні та медицина, – зазначила Катерина Глазкова. Виконавчий директор Європейської Бізнес Асоціації Ганна Дерев'янка звернула увагу на те, що велика кількість бізнесу досі важко приходить до тями після першої хвилі локдауну. Повторне його введення змусить підприємців «затягнути паски» ще сильніше. І якщо для великих компаній це означатиме відмову від розвитку і довготривалу стагнацію, то для малого бізнесу – це питання виживання. Тому бізнес сподівається, що другий раз суворі обмежувальні заходи все ж не будуть введені [12].

Висновок. Заходи, які нині запровадив Кабінет Міністрів України щодо запобігання поширенню коронавірусної інфекції COVID-19, є своєчасними, правильними та такими, що відповідають європейській практиці. Разом з тим існує необхідність запроваджувати і європейський досвід надання відповідних компенсацій підприємцям і працівникам. Також необхідним є запровадження дієвого контролю за дотриманням карантинних заходів громадянами, представниками влади, місцевого самоврядування, бізнесу тощо та притягнення до юридичної відповідальності порушників обмежувальних норм.

Список бібліографічних посилань

1. У світі вже понад 53,3 мільйона інфікованих COVID-19 з початку пандемії. URL: <https://www.unian.ua/health/worldnews/koronavirus-novini-skilki-hvorih-u-sviti-dani-po-krajinah-ostanni-novini-11219234.html>
2. Коронавірус в Україні. URL: <https://www.unian.ua/theme/10000718-koronavirus-v-ukraine>
3. Уряд затвердив нові обмежувальні заходи у боротьбі з коронавірусом. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-novi-obmezhuvalni-zahodi-u-borotbi-z-koronavirusom>

4. Карантин в Україні можуть посилити вже «за пару тижнів» – епідеміолог. URL: <https://www.unian.ua/society/posilennya-karantinu-v-ukrajini-chi-bude-noviy-lokdaun-novini-ukrajini-11188802.html>
5. В Україні зафіксували новий коронавірусний антирекорд. URL: <https://www.unian.ua/health/country/koronavirus-novini-skilki-hvorih-v-ukrajini-dani-po-oblastyah-novini-ukrajini-11219249.html>
6. Уряд опублікував постанову про карантин вихідного дня. URL: <https://www.unian.ua/society/karantin-vihidnogo-dnya-uryad-opublikuvav-postanovu-pro-posilennya-karantinu-novini-ukrajini-11217566.html>
7. У Латвії вводиться режим НС через ситуацію з COVID-19 URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/701928.html>
8. Бельгія знову посилила антикоронавірусні заходи, але не запровадила повного локдауну. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/700076.html>
9. Частковий локдаун вводиться у Франції. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/699475.html>
10. Уряд Німеччини виплатить компенсації постраждалим від локдауну. URL: <http://www.golos.com.ua/article/338026>
11. Второй локдаун в ФРГ: малому бізнесу компенсують до 75 процентів виручки. URL: <https://www.dw.com/ru/vtoroj-lokdaun-v-frg-biznes-poluchit-do-75-procentov-vyruchki/a-55436528>
12. Бізнес остерегається повторного локдауну. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/695713.html>

Одержано 15.11.2020

УДК [159.98:351.74](477)

Наталія Едуардівна МІЛОРАДОВА,

*доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та психології факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0716-9736>;*

Вікторія В'ячеславівна ДОЦЕНКО,

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7757-2793>*

ЗАСТОСУВАННЯ ТРЕНІНГУ «КОМАНДОУТВОРЕННЯ» В ПЕРІОД АДАПТАЦІЇ КУРСАНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО УМОВ ОСВІТНЬО- ПРОФЕСІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Достатньо складним періодом у професійному житті фахівця є стадія здобуття вищої освіти, особливо перший її етап – етап адаптації до умов нового освітньо-професійного середовища. Для багатьох здобувачів вищої освіти початок навчання у ЗВО МВС України – це певне випробування на міцність, зрілість, дорослість та відповідальність. Нове освітньо-професійне середовище сприяє виникненню змін у самосприйнятті, ревізії особистого професійного потенціалу та перебудові міжособистісних відносин. Крім того, особливості юнацького віку, недоліки сімейного та шкільного виховання ускладнюють процес адаптації молоді до нових середовищних умов. Це породжує можливість виникнення первинної кризи професійних та особистісних очікувань та може підштовхнути молоду людину до зміни професійного шляху безпосередньо під час табірних зборів.

При позитивному розв'язанні цієї кризи через ревізію та усвідомлення свого професійного потенціалу (мотиви, цілі, якості, здібності) курсанти здійснюють теоретико-емпіричне переосмислення власного життя в цілому та переходять до наступного професіогенетичного етапу.

Тому застосування ефективних методів професійно-психологічного супроводження професійного становлення молоді саме на цьому етапі професіогенезу є одним з головних напрямків діяльності керівного, науково-педагогічного складу та курсової ланки ЗВО із специфічними умовами навчання.

Для зниження рівня адаптаційного шоку від зміни умов освітнього простору в межах закладів середньої освіти на освітньо-професійні умови ЗВО вже в період проведення табірних зборів для реалізації завдань профілактичної та корекційної складових професійно-психологічного супроводження доцільно використовувати групові та індивідуальні форми роботи, а саме тренінгові технології.

Психологічний тренінг є активною формою групової роботи і передбачає застосування комплексу дій, спрямованих на трансформацію знань та вмінь людини з метою саморозвитку та самовдосконалення особистості або підвищення результативності виконання діяльності. Тому, нами було розроблено декілька тренінгів, спрямованих саме на удосконалення індивідуально-типологічних, мотиваційно-поведінкових, емоційно-вольових, ціннісно-орієнтаційних характеристик та характеристик соціального компоненту професіогенезу працівників поліції. Одним з таких тренінгів, проведення якого рекомендовано на початку навчання є тренінг «Командоутворення».

Мета тренінгу: розвиток у здобувачів вищої освіти умінь ефективної командної роботи, згладжування «гострих кутів» у міжособистісних відносинах, створення сенсу групової ідентичності, відчуття соціальної підтримки та згуртованості.

Завдання тренінгу:

1. Формування умінь ефективної взаємодії членів групи у різноманітних ситуаціях.
2. Підвищення рівня особистої відповідальності за результати діяльності.
3. Усвідомлення переваг співробітництва над конкуренцією при вирішенні завдань.
4. Підвищення рівня довіри, підтримки та згуртованості членів групи.
5. Створення відчуття «команди» на основі розуміння сенсу групової ідентичності.

Час: 10 годин.

Місце проведення. Тренінговий клас. Проведення тренінгу передбачається як на табірних зборах, так і в межах практичних занять із курсантами ЗВО.

Структура тренінгу «Командоутворення»

Способи і методи роботи під час тренінгу	Час	Сесії
Презентація програми тренінгу. Правила роботи	10 хв.	1 день тренінгу
Вправа-знайомство	15 хв.	
Вправа «Очікування»	15 хв.	
Вправа-розминка «Міняються ті, хто»	10 хв.	
Вправа «Група, в якій я хочу навчатися»	50 хв.	
Інформаційне повідомлення «Групові ефекти та їх характеристика»	15 хв.	
Вправа «Групове присідання»	20 хв.	
Вправа скульптура «Групова згуртованість»	15 хв.	
<i>Перерва на каву</i>	20 хв.	
Вправа-розминка «Ручки»	15 хв.	
Вправа «Інструменти згуртованості»	50 хв.	
Вправа «Об'єднання»	15 хв.	
Вправа «Стежка»	50 хв.	
Підбиття підсумків тренінгового заняття.	20 хв.	
Вправа «З чим прийшов?»	15 хв.	2 день тренінгу
Вправа-розминка «Рахунок»	10 хв.	
Вправа «7 факторів»	50 хв.	
Вправа «Фігурні побудови»	20 хв.	
Вправа «Сніданок із героєм»	50 хв.	

Перерва на каву	20 хв.	
Вправа «Чим ми схожі»	10 хв.	
Вправа «Вузол»	45 хв.	
Вправа «Поводир»	15 хв.	
Вправа «Чарівна лампа»	45 хв.	
Вправа «Подарунки»	15 хв.	
Підбиття підсумків . Завершення тренінгу	20 хв.	

Результати апробації зазначеного тренінгу показали наявність позитивних змін у показниках професійної мотивації, домінуючих стратегій копінг-поведінки, адаптивних здібностей та особливостей міжособистісних стосунків: а) зниження показників ситуативного і компенсаційного типу професійної мотивації; б) збільшення показників: моделей копінг-поведінки (вступ у соціальний контакт, пошук соціальної підтримки); рівня розвитку морально-психічної стійкості й загального рівня адаптивних здібностей; рівня розвитку доброзичливого і альтруїстичного типів спілкування.

Після участі у тренінгу «Командоутворення» у здобувачів вищої освіти спостерігалися мінімізація негативного впливу нового освітньо-професійного середовища, підвищення рівня адаптаційних процесів, позитивні зміни в процесі міжособистісного спілкування, підвищення рівня згуртованості та опанування складними життєвими обставинами.

Тому ми вважаємо, що тренінгові технології повинні бути гармонійно включені до програм підготовки та перепідготовки працівників поліції різних підрозділів. Саме тренінг є сполучною ланкою між теорією та практикою, що сприятиме оволодінню працівниками поліції системою відповідних професійно-психологічних прийомів, застосування яких підвищує результативність професійної діяльності в цілому.

Одержано 12.11.2020

УДК 67.9(4УКР)304.212.73

Ліна Володимирівна МІЩЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4906-8287>

ФІНАНСОВО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВИХ ВІДНОСИН

Фінансове право, як самостійна, важлива та затребувана галузь права в сучасному суспільстві має власний предмет, який на думку, засновника науки фінансового права в Україні Л.К. Воронової є «суспільні відносини, що виникають у процесі мобілізації коштів у публічні централізовані і децентралізовані фонди держави і органів місцевого самоврядування та інші фонди, що визначаються державою публічними, їх розподілу і використання, а також у ході контролю за рухом цих коштів, їх ефективним і цільовим використанням, а також із емісією та обігом грошових знаків»[1, с. 34]. Характерними відзнаками цих відносин є – суб'єктний склад, методи та форми фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування та наявність публічного фінансового інтересу. В умовах економічного розвитку, змін впливу екологічних, епідеміологічних, космічних та інших факторів цивілізації на суспільство, фінансово-правові відносини трансформуються, потребують опрацювання нових правових інститутів та оновлення чинних, проте з визначальними ознаками, які характеризують фінансове право як галузь права. Як і будь-яка інша галузь права, фінансове право має свою систему. Характерними ознаками системи права, як вказується в науковій літературі, є - об'єктивно існуюча система суспільних відносин, як розвивається та оновлюється, взаємо узгодженість, цілеспрямованість та зв'язок правових норм, які регламентують ці суспільні відносини, а також структурна різноманітність елементів, які складають нормативний матеріал у функціональній спрямованості[2, с.239].

Отже, система фінансового права, на думку науковців, це об'єктивно обумовлена внутрішня організація фінансового права, що полягає в єдності й узгодженості фінансово-правових норм та їх згрупуванні у фінансово-правові інститути й підгалузі [3]. Проте в юридичній літературі не існує єдиного підходу щодо конкретного переліку інститутів та підгалузей, як до складових системи фінансового права. Незважаючи на існування різноманітності поглядів щодо інститутів фінансового права і місця в них страхових відносин, їх наявність не заперечується.

Страховання, як об'єкт правового регулювання розглядається в трудовому, цивільному, господарському праві тощо. Так, відповідно до Господарського кодексу України, страхування - це діяльність спеціально уповноважених державних організацій та суб'єктів господарювання (страховиків), пов'язана з наданням страхових послуг юридичним особам або громадянам (страхувальникам) щодо захисту їх майнових інтересів у разі настання визначених законом чи договором страхування подій (страхових випадків), за рахунок грошових фондів, які формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів [4, ст.352]. Існують і ніші доктринальні трактування страхування, але у фінансовому праві окремим правовим інститутом завжди вивчалася державне соціальне страхування. Слушною є думка Ю.О. Крохіної, яка зазначає, що страхування – це один із видів публічної фінансової діяльності, обумовленої необхідністю втручання держави в процес перерозподілу витрат, які падають на окремі категорії фізичних, юридичних осіб або на саму державу [5, с.587]. З позицій існування державного соціального страхування, саме держава, як суб'єкт фінансово-правових відносин, а також страхова діяльність, як напрям фінансової діяльності уповноважених державою суб'єктів, що забезпечує перерозподіл публічних фінансових ресурсів, визначили характерні ознаки інституту страхування, як фінансово-правового.

Поділяючи думку М.П. Кучерявенко щодо єдності владно-майнових начал, як елементу, що дозволяє відокремити фінансово-правові відносини і на підставі подібного підходу відокремити однорідні відносини, що є предметом регулювання фінансового права [6, с.16-17], слід розглянути і страхові відносини. Як фінансово-правовий інститут державне соціальне страхування – це врегульовані правовими нормами відносини, що регламентують страхову діяльність, яка відбувається з метою акумулювання фінансових ресурсів, що спрямовуються на попередження та послаблення соціальних ризиків для населення та забезпечують здійснення виплат та надання соціальних послуг громадянам. Фонди соціального страхування акумулюють в собі велику кількість грошової маси і є тимчасово вільними, а тому їх розподіл і використання повинно спрямовуватися на покращення соціально-економічного положення населення, і як наслідок, суттєво впливають на розвиток економіки країни в цілому.

Страхові відносини в умовах розвитку підприємництва, формування ринку страхових послуг, виникнення різних нових страхових випадків та появою нових суб'єктів, потребує оновлення, як фінансово-правовий інститут, що не відміняє потреби врегулювання таких сучасних видів обов'язкового державного страхування, як медичне, екологічне, страхування ризиків підприємництва, тощо. Оскільки сучасні види страхування потребують фінансово-правового врегулювання і повинні захищатися державою, а також спрямовуються на попередження та усунення негативних наслідків для населення країни, вони завжди мають соціальну спрямованість і убезпечують реалізацію публічного фінансового інтересу у сфері страхових послуг. Реалізація соціального страхування не можлива без врегулювання відповідних правовідносин за допомогою саме норм фінансового права, тому, тому що ці відносини фінансові, публічні та забезпечуються державою.

Державне соціальне страхування, як об'єкт фінансово-правового регулювання - сукупність фінансово-правових інструментів, які визначені в нормах фінансового права, та спрямовані на організацію і упорядкування суспільних відносин, що виникають у сфері державного соціального страхування. Особливістю регулювання цих відносин є те, що це вузький спектр правовідносин, які носять фінансовий, майновий характер і регулювання яких спрямоване на забезпечення публічного фінансового інтересу.

Список бібліографічних посилань

1. Воронова Л. К. Фінансове право України: Підручник. К.: Прецедент; Моя книга, 2006. 448 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. 656 с.

3. Лучковська С. І. Фінансове право: навч. посібник/для студ. економ, спец. вищих навч. закладів}. К.: КНТ. 2010. 296с.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15/conv>
5. Крохина Ю. А. Финансовое право России : [учебник] / Ю. А. Крохина ; [2-е изд., перераб. и доп]. – М. : Норма, 2008. – 688 с.
6. Кучерявенко Н.П. Основы налогового права. Учебное пособие. Харьков: Легас. 2003. 384 с.

Одержано 15.11.2020

УДК 349.6:347.963](477)

Леонід Володимирович МОГІЛЕВСЬКИЙ,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6994-6086>;

Ольга Володимирівна СЄВІДОВА,

аспірантка Харківського національного університету внутрішніх справ,

викладач кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4930-8845>

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ВІДПОВІДНО ДО НОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРОКУРАТУРУ

Прокуратура України відіграє важливу роль в захисті прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави, закріпленні законності та правопорядку сприяючи становленню та розвитку демократичної правової держави.

На сьогодні немає єдиного підходу щодо визначення сутності та правової природи відносин, що виникають між державою і працівником прокуратури у зв'язку з реалізацією останнім конституційного права на трудову діяльність у системі органів прокуратури України. Що практично, унеможливує повноцінне застосування норм трудового права для правового регулювання діяльності працівників прокуратури.

Д. Лещух зауважує що у правовідносинах, з одного боку яких учасником є працівник прокуратури (державний службовець), з іншого – держава (орган прокуратури), урегулювання питань у сфері трудової діяльності відбувається нормами трудового права із обов'язковим урахуванням специфіки реалізації ними своїх трудових прав та обов'язків. І хоча, на думку значної частини науковців, така діяльність працівників органів прокуратури відрізняється від діяльності в інших сферах, не можливо значною мірою погодитися із встановленням обмежень їхніх трудових прав і гарантій. Отже, працівники органів прокуратури виконують покладені на них державою за посередництвом Конституції та законів свої трудові функції на загальних принципах трудового права. Відтак, вступаючи на службу в органи прокуратури, громадянин України реалізовує конституційне право на працю, набуває правового статусу працівника, що автоматично надає статусу трудових цим відносинам і покладає їх у площину впливу та сферу дії норм трудового законодавства [1, с.251].

З цього випливає, що працівники органів прокуратури наділені усіма основними правами працівника, що закріплені в Кодексі законів про працю України. Основними правами працівника – є ті соціальні блага, які є метою вступу працівника у трудові відносини і забезпечують реалізацію природних прав людини при здійсненні трудової діяльності [2, с.509]. Ці права закріплені в ч. 2 ст. 2 Кодексу законів про працю: «Працівники мають право на відпочинок відповідно до законів про обмеження робочого дня та робочого тижня і про щорічні оплачувані відпустки, право на здорові і безпечні умови праці, на об'єднання в професійні спілки та на вирішення колективних

трудових конфліктів (спорів) у встановленому законом порядку, на участь в управлінні підприємством, установою, організацією, на матеріальне забезпечення в порядку соціального страхування в старості, а також у разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, на матеріальну допомогу в разі безробіття, на право звернення до суду для вирішення трудових спорів незалежно від характеру виконуваної роботи або займаної посади, крім випадків, передбачених законодавством, та інші права, встановлені законодавством» [3].

З іншого боку працівникам органів прокуратури притаманна спеціальна компетенція та правовий статус, а отже і спеціальні трудові права, гарантовані нормами Закону України «Про прокуратуру».

Так в ч. 1 ст. 19 Закону України «Про прокуратуру» визначені загальні права прокурора. Прокурори мають право брати участь у прокурорському самоврядуванні для вирішення питань внутрішньої діяльності прокуратури у порядку, встановленому законом. Прокурори мають право бути членами професійних спілок, утворювати громадські організації та брати в них участь з метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення свого професійного рівня [4].

Крім того, можна констатувати, що законодавство про прокуратуру закріпило право на об'єктивне оцінювання результатів і якості роботи та отримання матеріальної винагороди за працю у визначеному законодавством порядку. Заробітна плата прокурора регулюється Законом України «Про прокуратуру» та не може визначатися іншими нормативно-правовими актами. Заробітна плата прокурора складається з посадового окладу, премій та надбавок за: 1) вислугу років; 2) виконання обов'язків на адміністративній посаді, а також інших виплат, передбачених законодавством. Преміювання працівників органів прокуратури здійснюється в межах фонду преміювання, утвореного в розмірі не менш як 10 відсотків посадових окладів, та економії фонду оплати праці (ст. 81 Закону України «Про прокуратуру») [4].

Закон України «Про прокуратуру» закріпив право прокурорів на відпочинок. Прокурорам надається щорічна оплачувана відпустка тривалістю 30 календарних днів з виплатою допомоги для оздоровлення в розмірі, що не перевищує середньомісячної заробітної плати прокурора. Прокурору, який має стаж роботи в органах прокуратури понад 10 років, надається додаткова оплачувана відпустка тривалістю 15 календарних днів. Крім того, прокурору надаються додаткові та інші відпустки, передбачені законом.

Для виконання невідкладних і непередбачуваних завдань прокурори можуть бути відкликані зі щорічної основної чи додаткової оплачуваної відпустки. Частина невикористаної відпустки надається прокурорам у будь-який час відповідного року чи приєднується до відпустки в наступному році з відповідним відшкодуванням непередбачуваних витрат у зв'язку з відкликанням із відпустки (ст. 82 Закону України «Про прокуратуру») [4].

Спеціальні норми щодо права працівників органів прокуратури на соціальне та пенсійне забезпечення також закріплені в Законі України «Про прокуратуру». Прокурор підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Також, законодавством передбачено поховання прокурорів загиблих в наслідок заподіяння тілесних ушкоджень або іншої шкоди здоров'ю, пов'язаних з виконанням службових обов'язків (ст. 84 Закону України «Про прокуратуру») [4].

Після призначення на посаду прокурор, який потребує поліпшення житлових умов, забезпечується службовим житлом за місцем знаходження прокуратури. Прокурор та члени його сім'ї користуються в установленому порядку безоплатним медичним обслуговуванням у державних закладах охорони здоров'я. Члени сім'ї прокурора, які проживають разом з ним, обслуговуються у тих медичних закладах, що й прокурор.

Працівникам органів прокуратури може бути надана матеріальна допомога для вирішення соціально-побутових питань у розмірі, що не перевищує середньомісячної заробітної плати прокурора (ст. 83 Закону України «Про прокуратуру») [4].

Пенсія працівникам органів прокуратури призначається в розмірі 60 відсотків від суми їхньої місячної (чинної) заробітної плати, до якої включаються всі види оплати праці, з якої було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а до 1 січня 2011 року - страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, одержуваної перед місяцем звернення за призначенням пенсії (ст. 86 Закону України «Про прокуратуру») [4].

Висновок. Особливість правового регулювання трудових працівників органів прокуратури полягає в необхідності застосування комплексного підходу на підставі урахування елементів загального та спеціального правових статусів, особливостей професійної діяльності, спеціальної компетенції.

Теоретичний аналіз норм закону України «Про прокуратуру» дозволив виокремити спеціальні норми, що регулюють трудові права працівників органів прокуратури.

Список бібліографічних посилань

1. Лещух Д. Окремі питання правового регулювання трудових відносин в органах прокуратури України / Д. Лещух // Вісник Львівського університету. Сер. : Юридична. - 2013. - Вип. 58. - С. 250-254. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2013_58_37
2. Котова Л. В. Основні трудові права працівника: правова природа та перспективи розвитку / Л. В. Котова // Форум права. - 2011. - № 1. - С. 507-515. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_1_82
3. Кодекс законів про працю України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
4. Про прокуратуру: Закон України; Перелік від 14.10.2014 № 1697-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

Одержано 18.11.2020

УДК 130.2

Світлана Валентинівна МОГІЛЬОВА,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1821-902X>

ЩО ВІДДЗЕРКАЛЮЄ ТЕРОРИЗМ?

Правоохоронна система будь-якої розвиненої сучасної держави проголошує боротьбу з тероризмом одним із пріоритетних напрямів своєї роботи. В той же час, фіксується, що сам термін «тероризм» має багато прочитань і є досить неоднозначним. По-перше, це наслідок багатогранності різновидів, проявів, причин, спрямованості і т. ін. самого явища. По-друге, ця неоднозначність є результатом намагань дати визначення тероризму в різних наукових дискурсах, оскільки кожна наука має власний предмет, об'єкт, інструментарій тощо. Найбільш загальним і адекватним вважається визначення тероризму як використання насильницьких дій і методів для досягнення певної мети – політичної (найчастіше), ідеологічної, економічної тощо. Враховуючи складність цього явища, чисельність його проявів та досліджень, уявляється правильним звернутися до філософських прочитань тероризму в намаганні прояснити деякі його сутнісні аспекти.

Практично неможливо відділити історію людства (особливо – політичну історію) від застосування насильства. Хроніки свідчать, що «з останніх 3.500 років всього 270 були мирними; інші пройшли у війнах і збройних конфліктах» [1]. І цей факт для багатьох дослідників є підставою для висновку, що насильство є наслідком біологічної природи людини, а звідти вже було привнесено у її соціальне життя. Але існує і протилежна точка зору, якої дотримуємося і ми. Вона була чітко висловлена А.А. Зінов'євим: «Тероризм не є щось безпричинне або щось, що корениться в якихось дефектах людської біологічної природи. Це – явище соціальне, таке, що має коріння в умовах соціального буття людей» [2]. Тобто, і політичне вбивство Гая Юлія Цезаря в I ст. до н.е., і політичний терор часів Французької революції, і сучасні терористичні акти обумовлені історично різними, але сповна соціальними чинниками. Найбільш поширеними з них в усі часи були: жадоба до влади, бідність, відсутність освіти, соціальна нереалізованість, відсутність доступу до розподілення ресурсів тощо. Сьогодні можна додати: перенаселення, комплекс проблем, породжених протистоянням «Північ – Південь», медіатизація всіх сфер життя суспільства. Зрозуміло, що все розмаїття

будь-яких організованих та неорганізованих напрямків тероризму є розмаїттям форм, так би мовити – «обкладинок», в які втілені ці чинники і які ініційовані відповідними соціальними мотивами.

З іншого боку, протягом історії існувало не тільки насильство, але і вдалі спроби його обмежити, про що свідчать безсумнівні успіхи в розвитку права, держави, міжнародного права тощо. Відомі тривалі періоди в історії окремих держав та людства взагалі, коли насильство хоча і не було повністю ліквідовано, але значно обмежено. Звісно, у всі часи є окремі індивіди і групи людей, мотивовані вищезгаданими чинниками, які стають на шлях тероризму. Зрозуміло також, що з моральної точки зору, це люди, які на практиці втілюють відомий девіз Н. Макіавеллі «мета виправдовує засоби», переступаючи норми суспільних законів та етики заради досягнення певної мети. В сфері міжнародного тероризму такими цілями виступають переважно політико-економічні та владні вимоги, а сам спосіб їх досягнення (терористичні акти) можна в цілому розглядати як один із засобів ведення асиметричної війни. Але в які часи, за яких умов, насильство у вигляді тероризму виходить на передній план і стає некерованою силою серед цивільного населення в межах окремої держави? Для відповіді на це питання звернемося до аналізу проблеми тероризму, здійсненого Ж. Бодрійяром [3].

Його роздумам на цю тему передують риторичне питання: чи не є тероризм способом відреагування в формі насильства на сферу соціального? Аналізуючи проблему, філософ фіксує декілька основних позицій: насильницькі дії з боку населення є наслідком відсутності дійсних соціальних подій; вони є результатом виродження культури соціальної участі; вони породжені державним тероризмом, який в сучасності є логічним наслідком переродження сфери політичного взагалі; зростання терористичних засобів впливу є наслідком медіатизації всіх сфер сучасного життя. Спробуємо розгорнути ці міркування.

Починаючи з Нового часу, тобто з моменту виникнення держави сучасного типу, історія «не являє яскраво виражених і масштабних структур та індивідуумів, які реалізували б терористичні засоби досягнення цілей поза форматом держави» [1]. Тобто, в умовній діаді «влада – маси», держава як центр політичної влади, в більшому чи меншому ступені відчужує маси від соціальної участі і тим самим породжує терористичні форми опору. Першим яскравим наслідком цього відчуження стала Французька революція з її якобінським терором. Спрацювала логіка обміну ролями (яку Бодрійяр описує на прикладі сучасних футбольних фанатів). Люди, яким була відведена роль пасивних спостерігачів соціального буття, взяли на себе роль активних діячів і творців цього буття. Іншим, більш віддаленим, позитивним наслідком стали становлення та розвиток інститутів і норм демократії та культури соціальної участі протягом близько ста п'ятдесяти років, що дозволяло обмежувати зростання насильства як прояву соціальної незадоволеності. Але з останньої третини ХХ ст. фіксується виродження культури соціальної участі: якщо раніше ця культура передбачала залучення індивіда в соціальні процеси шляхом відмови від інертного до них ставлення, то надалі ця участь вводиться владою в певні рамки. Як сказав Бодрійяр – «"гарна" участь закінчується там, де починаються знаки участі» [3]. Тобто, черговий виток у відносинах «влада – маси» витісняє історію на рівень індивідуальної психології, потребує індиферентності і мовчазності кожного, але не дій. Або таких дій, які дозволені в межах владного дискурсу. Спостерігається дещо зворотній процес: створене довгими зусиллями громадянське суспільство знов перетворюється владою на масу. А «маси вторгаються скрізь, в усе і завжди не інакше як насильством» [4] Спалахи насильства є терористичною відповіддю на створений соціальний і політичний вакуум. В умовах проголошеного «кінця історії» влада не спроможна на скільки-небудь оригінальну, дійсно політичну стратегію. Бодрійяр зазначає, що держава дедалі більше стає десоціалізованою. Така трансполітична реальність, схильна до усунення всього соціального, просвічує крізь офіційні політичні дії, і для її маскування створюється, за допомогою медіа, симуляція (і тим самим – ескалація) насильства. Під симуляцією тут слід розуміти повсюдне створювання за допомогою медіа-засобів гіпертрофованих сцен та образів насильства, терору і нестабільності. Саме медіатизацію суспільного простору, його гіпермодерність філософ вважає головним провідником і виробником терору. Відсутність політичної волі, справжніх політичних рішень влада камуфлює медіа-образами, відсутність справжньої соціально-політичної реальності – гіперреальністю медіа-засобів. Медіа-агенти завжди там, де можна створити «брейк-нюс», навіть до того, як почнуться насильство і терор.

У разі відсутності значущих подій, їх перебільшені образи на екрані викликають перебільшену психічну реакцію. Що, до речі, повністю (але на новому рівні і в нових умовах) співпадає з аристотелівським тлумаченням поняття «Тетто» (жах), який розумівся в Давній Греції як процес і стан негативної екзальтації глядачів під час театрального дійства.

Висновок. Терористичні дії в сучасних умовах переважно спровоковані загальною відсутністю політичної волі, справжніх політичних рішень і стратегій, згасанням сфери політичної і соціальної дії взагалі. Для маскуванню такого стану (який є більш-менш загальним для характеристики політичних акторів майже у всьому світі) владні структури звужують реальність соціальної участі громадян, замінюючи її гіперреальністю медіапростору. Ж. Бодрийяр міркував над проблемою витоків тероризму наприкінці ХХ ст., але його розуміння сутності його породжуючих принципів практично може бути застосовано і сьогодні. Цікаво, що концепція загального колапсу сфери політичного, може бути продуктивною і в розумінні сучасної форми тероризму, ініційованого міграційними проблемами, а ширше – протистоянням культур та проблеми «Північ – Південь».

Список бібліографічних посилань

1. Арас Дж. Тероризм вчера, сегодня и навеки : Сайт URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Aras/index.php.
2. Зиновьев А.А. Как иголкой убить слона : Сайт URL: <http://www.zinoviev.ru/rus/slon.html>
3. Бодрийяр Ж. Зеркало терроризма : Сайт URL: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Bodr/zerk_terr.php.
4. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс. М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. С. 65.

Одержано 15.11.2020

УДК 004.7

Михайло Олександрович МОЖАЄВ,

кандидат технічних наук,

завідувач сектору комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень

Харківського науково-дослідного інституту

судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1566-9260>;

Оксана Петрівна МЕЛАЩЕНКО,

старший викладач кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4550-6879>;

Вікторія Євгенівна РОГ,

старший викладач кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7443-5125>

АНАЛІЗ МЕТОДІВ ПІДВИЩЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ЯКОСТІ ОБСЛУГОВУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ МЕРЕЖІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ КРИТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Нині інформаційні системи критичного застосування знаходять застосування в різноманітних сферах життя людського суспільства: промисловості, енергетиці, транспорті, бізнесі, науці і освіті, фінансах і інфраструктурних проектах, будівництві і правоохоронній діяльності. Важливе місце такі інформаційні системи займають і в системі судових експертиз, функціонування якої дозволяє істотно підвищити якість виконуваних експертиз, понизити вплив людського чинника на ухвалення експертних рішень, істотно скоротити час, необхідне на проведення експертизи.

Інформаційне забезпечення судової експертизи має бути процесом, який визначається законодавцем як процес збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку і поширення інформації. Таким чином, інформаційне забезпечення судової експертизи є необхідним для вирішення судово-

експертних завдань. Для обміну інформацією в інформаційних системах судово-експертної діяльності використовуються як локальні комп'ютерні мережі, наприклад, при здійсненні криміналістичної реєстрації, так і глобальна мережа Інтернет. У багатьох судово-експертних установах, як державних, так і недержавних, існують власні сайти, де можна отримати дуже корисну інформацію.

У сучасній судово-експертній практиці комп'ютерні мережі (КМ) є невід'ємною частиною комп'ютерно-технічної експертизи, тому забезпечення їх нормального функціонування стає надзвичайно важливим завданням. Це примушує користувачів ставити питання про ефективність систем контролю, захисту і передачі інформації.

Широке застосування цифрових систем і технологій передачі інформації окрім значного числа нових можливостей, що відкриваються з використанням нових принципів зв'язку, породило велике число проблем, викликаних особливостями передачі сигналів в цифровому виді. Це відноситься і до діяльності експертного співтовариства, яке повинне проводити контроль за поточним станом каналів зв'язку, можливістю несанкціонованого доступу до них, а також до інформації, що передається по цих каналах. В зв'язку з цим в теорії побудови, модифікації і експлуатації цифрових телекомунікаційних систем виникає досить загальна проблема по цифровій обробці сигналів, синхронізації мережі і її стабільності.

Вирішенню цієї складної і багатогранної проблеми були присвячені численні дослідження, які аналізували характеристики стабільності функціонування мережі і пропонували методи виміру фізичних параметрів, що визначають її. Багато хто з проведених досліджень ґрунтувався на використанні частотних вимірів в каналах зв'язку для аналізу процесів в комп'ютерних мережах передачі даних. Адже підвищення точності вимірів частоти передавача і приймача в каналі зв'язку, дозволить понизити втрати інформації і підвищити швидкість і достовірність передачі даних, що істотно підвищить показники якості обслуговування (QoS) комп'ютерних мереж. Дослідженню чинників, що впливають на QoS комп'ютерних мереж приділена велика увага [1-7]. Дослідження впливу пропускної спроможності каналів передачі даних проведено в [1]. Аналіз впливу архітектури комп'ютерних систем і комп'ютерних мереж був проведений в роботі [2]. Роботи [3-5] присвячені аналізу черг пакетів і розробці комплексного підходу діагностики QoS комп'ютерних систем і мереж. Крім того, окремо коштує питання про взаємозв'язок показників QoS і виконанні вимог до транзакцій комп'ютерної системи [4,5]. У роботі [6] розроблений метод оперативного розрахунку значення джиттера телекомунікаційної мережі на базі способу підвищення роздільної здатності акустооптичних спектроаналізаторів, який дозволяє провести динамічне перенастроювання мережевих параметрів. У роботі [7] розроблений метод діагностики порушень синхронізації телекомунікаційної мережі комп'ютерної системи критичного застосування за рахунок підвищення роздільної здатності акустооптичного спектроаналізатора. Тому виникає актуальне завдання розробка методів підвищення показників якості функціонування комп'ютерної мережі інформаційної системи критичного застосування.

Метою доповіді є аналіз методів підвищення якості діагностики параметрів комп'ютерних мереж передачі інформації для підвищення показників якості функціонування комп'ютерної мережі інформаційної системи критичного застосування.

Акустооптичні аналізатори спектра (АОАС) можливо застосовувати і в мережах передачі інформації, в тому числі і в мережах інформаційної системи судової експертизи. Застосування цих пристроїв дозволить підвищити показники QoS комп'ютерних мереж системи судової експертизи. Але на увазі швидкого збільшення кількості користувачів радіочастотного простору та обмеженості частотного ресурсу виникає питання модернізації існуючих систем спектрального аналізу. І особливе місце серед техніки спектрального аналізу відводиться акустооптичному аналізатору спектра. Існуючі АОАС мають досить високими показниками роздільної здатності по частоті, але все ж вони не досягли своїх теоретичних обмежень.

Для вирішення цього завдання скористаємося методикою обробки радіолокаційних сигналів, яка в радіолокації дозволяє визначати час запізнювання приходу досить довгого імпульсу з точністю, що значно перевищує розміри імпульсу. Вона ґрунтується на тому, що при інтегруванні імпульсного сигналу по стробу змінного знаку та подальшого підсумовування можна отримати значення математичного очікування часу приходу сигналу з дисперсією, значно меншою тривалості імпульсу.

У даній роботі цей підхід буде поширений і на вимір просторового спектра в акустооптичних аналізаторах спектра.

Використання переваг безпошукового спектрального аналізу і розширення смуги одночасно аналізованих частот в акустооптичних аналізаторах спектра обумовлює необхідність більш глибокого аналізу їх роздільної здатності.

Досить актуальним є питання покращення тактико-технічних характеристик засобів радіочастотного аналізу.

Оптимізації роботи акустооптичних аналізаторів спектра присвячено досить велику кількість робіт.

У них проведено аналіз принципової можливості підвищення точності вимірювання середньої частоти спектра сигналів в акусто-оптичних спектроаналізаторів з просторово - неінваріантною апаратної функцією, а також умови формування оптимальної оцінки параметрів оптичних сигналів при їх акустооптичному перетворенні.

Крім того велика увага приділяється завданню знаходження додаткової обробки сигналу для компенсації одночасно як нелінійної залежності ефективності акустооптичного перетворення, так і зменшення амплітуди спектральних складових. Досліджено можливість зменшення часу отримання оцінки спектра. Були розглянуті методи формування квадратурних компонент, які дозволяють скоротити час отримання оцінки спектра в інтерференційних акустооптичних спектроаналізаторів, а також при необхідності спростити їх реалізацію. Серед достоїнств акустооптичних пристроїв в порівнянні з чисто електронними аналогами можна виділити такі, як простота, менші габарити, енергоспоживання і вартість. При цьому до їх недоліків відносять порівняно низький динамічний діапазон, пов'язаний з нелінійністю АО взаємодії.

У доповіді була вирішена приватна завдання дозволу імпульсів з дуже близькими значеннями по частоті, тобто проводити вимірювання вимірювати частоти з точністю, значно перевищує точність вимірювань традиційними методами.

Для вирішення цього завдання скористаємося методикою обробки радіолокаційних сигналів, яка в радіолокації дозволяє визначати час запізнювання приходу досить довгого імпульсу з точністю, що істотно перевищує розміри імпульсу. Вона ґрунтується на тому, що при інтегруванні імпульсного сигналу по стробу змінного знаку та подальшого підсумовування можна отримати значення математичного очікування часу приходу сигналу з дисперсією, значно меншою тривалості імпульсу.

У даній роботі цей підхід буде поширений і на вимір просторового спектра в акустооптичних аналізаторах спектра.

У доповіді проаналізовано основні причини, що впливають на показники якості обслуговування (QoS) комп'ютерних мереж інформаційної системи критичного застосування. Як приклад такої системи була взята інформаційна система судової експертизи. Розглянуто особливості використання АОАС для тестування каналів зв'язку комп'ютерної мережі інформаційної системи судової експертизи.

Також в доповіді пропонується методика обробки сигналів в акустооптичних аналізатора спектра. Ця методика дозволяє підвищити роздільну здатність АОАС за рахунок того, що при інтегруванні імпульсного сигналу по стробу змінного знаку та подальшого підсумовування можна отримати значення математичного очікування часу приходу сигналу з дисперсією, значно меншою тривалості імпульсу. У пропонованому випадку ця методика буде поширена і на вимір просторового спектра в акустооптичних аналізаторах спектра. З урахуванням того, що потік сигнальних фотоелектронів в акустооптичних аналізаторі спектра описується розподілом Пуассона, досягається точність вимірювання частоти, яка визначається співвідношенням $D[\varepsilon] \ll \delta\omega_{\text{изм}}^2$, що дозволяють істотно збільшити точність вимірювання частоти в каналі передачі інформації КС, що в свою чергу забезпечує істотне підвищення показників QoS комп'ютерних мереж системи судової експертизи.

Висновок. В доповіді проведено аналіз методів підвищення якості діагностики параметрів комп'ютерних мереж передачі інформації для підвищення показників якості функціонування комп'ютерної мережі інформаційної системи критичного застосування. В результаті цього аналізу встановлено, що:

1. Існуючі апаратні обмеження роздільної здатності акустооптичних аналізаторів спектра, засновані на критерії Релея, не є граничними. За допомогою різноманітних методик обробки сигналів можна істотно підвищити роздільну здатність по частоті акустооптичних аналізаторів спектра.

2. Подальші дослідження необхідно спрямувати на розробку оптимальних алгоритмів вимірювання частоти оптично-го сигналу в акустооптичних аналізаторах спектра.

Список бібліографічних посилань

1. Свиридов А. С., Коваленко А. А., Кучук Г. А. Метод перерозподілу пропускної здатності критичної ділянки мережі на основі удосконалення ON/OFF-моделі трафіку. Сучасні інформаційні системи. 2018. Т. 2, № 2. С. 139–144. DOI: <https://doi.org/10.20998/2522-9052.2018.2.24>

2. Lemeshko, O., Yevdokymenko, M., Yeremenko, O. (2019), "Model of data traffic QoS fast rerouting in infocommunication networks", Innovative Technologies and Scientific Solutions for Industries, No. 3 (9), P. 127–134. DOI: <https://doi.org/10.30837/2522-9818.2019.9.127>.

3. Kuchuk G., Kharchenko V., Kovalenko A., Ruchkov E. Approaches to selection of combinatorial algorithm for optimization in network traffic control of safety-critical systems. East-West Design & Test Symposium (EWDTS). 2016. Pp. 1-6. doi:<https://doi.org/10.1109/EWDTS.2016.7807655>.

4. Mozhaev O. Multiservice network security metric / O. Mozhaev, H. Kuchuk, N. Kuchuk, M. Mozhaev, M. Lohvynenco // IEEE Advanced information and communication technologies-2017. Proc. of the 2th Int. Conf. – Lviv, 2017. – P. 133-136.

5. Kliuiev, O., Mozhaiev, M., Uhrovetskyi, O., Mozhaiev, O., Simakova-Yefremian, E. Method of forensic research on image for finding touch up on the basis of noise entropy. 2019 3rd International Conference on Advanced Information and Communications Technologies, AICT 2019 – Proceedings.

6. M. Mozhaiev, N. Kuchuk, M. Usatenko. The method of jitter determining in the telecommunication network of a computer system on a special software platform. Innovate technologies and scientific solutions for industries. Kharkiv, 2019 - P. 134-140, DOI: doi.org/10.30837/2522-9818.2019.10.134

7. V. Rudnytsky, M. Mozhaiev, N. Kuchuk. Method for the diagnostics of synchronization disturbances in the telecommunications network of a critical used computer system. Kharkiv, 2020 No.1(11) - P. 172-180, DOI:<https://doi.org/10.30837/2522-9818.2020.11.172>.

Одержано 15.11.2020

УДК 004.4-004.9

Олександр Олександрович МОЖАЄВ,

доктор технічних наук, професор,

професор кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1412-2696>;

Павло Володимирович БУСЛОВ,

здобувач Харківського національного університету радіоелектроніки;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2558-4984>

СУЧАСНИЙ СТАН РЕКРУТИНГУ ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ ДЛЯ ПОТРЕБ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

В даний час важко уявити якусь сферу людської діяльності без використання сучасної ІТ інфраструктури, яка забезпечує всіх споживачів інформації новими інформаційними технологіями. Широке використання ІТ технологій характерно і для сучасних силових структур держави, основним завданням яких є виявлення та запобігання протиправним діям як проти особистості, так і проти держави в цілому. Таким чином, майже всі держави намагаються забезпечити ці структури найбільш потужними технічними засобами і найдосконалішим програмним забезпеченням. Але для того, щоб ця інфраструктура функціонувала з максимальною ефективністю необхідно не

забувати і про найважливіший чинник - якість персоналу, що працює в інформаційному секторі. Адже без грамотного і надійного фахівця ніяка найдосконаліша система не буде ефективною. Отже, актуальною науковою задачею стає завдання глобального пошуку фахівців для потреб інформаційної системи Національної поліції України.

Метою даної доповіді є аналіз методів пошуку IT фахівців, використовуваний в сучасних IT фірмах і поширення цього методу для Нацполіції України.

Що ми розуміємо під поняттям «рекрутинг»? Це глобальний пошук фахівців, які по максимуму відповідають висунутим вимогам компанії. При цьому важливо мінімальне використання ресурсів. Тут також потрібно знання і розуміння того, де знаходиться той, хто вам потрібен. Найчастіше для пошуку використовуються форуми, соціальні мережі, конференції і, звичайно ж, job portals.

Сьогодні більшість IT-роботодавців пропонують людям практично однакові умови: зарплата та пільги. Цікаво, що великим компаніям для додаткового пошуку найкращих кандидатів необхідно розвивати ще бренд роботодавця. Незалежно від предметної області, майстерність рекрутера полягає в правильному виборі способу донесення інформації цільової аудиторії про потреби бізнесу, можливості для кандидата і відкрити вакансію.

Рекрутинг в сучасному світі. Початковий аналіз буде проведено на основні стратегічні питання без вирішення яких буде неможливо домогтися значних успіхів у пошуку необхідних фахівців.

По-перше необхідно ретельно вивчити ринок, на якому ви працюєте. Познайомся максимально можливою кількістю людей, які гіпотетично можуть бути корисними. Обов'язково підтримуйте з ними зв'язок і в потрібний момент звертайтеся за допомогою, підказкою або просто інформацією. Чітко і ясно визначите вимоги до претендентів. Ретельно розпишіть, що ви хочете від кандидата, розберіть які з вимог можна прибрати або зрушити на другий план. Детально формулюйте запит і чек лист характеристик, за яким далі будете відбирати фахівців.

За останні 10 років IT-рекрутмент кардинально змінився. Сьогодні перед нами відкриваються нові можливості, які дозволяють успішно закрити вакансії всього лише в пару кліків. Вам може здатися це нереальним, але насправді все можливо при правильному виборі інструментів для рекрутингу.

По-друге необхідно звертати увагу на soft skills, щире бажання працювати в даній компанії і розвиватися разом з нею. Для компанії завжди дуже важливо, чому людина хоче в ній працювати. Не варто нехтувати ставленням кандидата до вашої компанії, адже в кінцевому підсумку, саме ставлення співробітників впливає на бренд компанії як роботодавця.

По - третє ефективний рекрутинг завжди точковий! Як показує успішна практика, менше дій - більше результат. Для цього необхідні правильні інструменти і розуміння того, хто саме вам потрібен. Не варто використовувати всі скопом, замість цього, сплануйте стратегію, пошуку і шукаєте саме тих, хто потрібен вашій компанії. Використовуйте смарт-рекрутмент. Це означає, що підбір IT-персоналу повинен бути системним. Для цього потрібно вміти знаходити потрібних людей, спілкуватися з ними, консолідувати отриману інформацію і працювати з даними, які ви отримуєте в процесі. Збирайте і класифікуйте фідбек від кандидатів, аналізуйте відмови і невдалі результати інтерв'ю. В майбутньому ця інформація обов'язково допоможе вам зробити процес більш ефективним.

По - четверте необхідно шукати і знаходити тільки «своїх» людей

Визначтеся з тим, що для вас означає «своя» людина. Якими якостями повинен володіти такою кандидат і як це співвідноситься з цінностями вашої компанії. Виходячи з відповідей на ці питання, продумайте інструменти, за допомогою яких станете залучати IT-фахівців.

Іноді для того, щоб знайти потрібного працівника компаніям потрібно брати участь в тематичних конференціях, семінарах і виставках, занурюючись, таким чином, в певну цільову аудиторію. Однак цей підхід складно оцінити і практично неможливо зрозуміти наскільки вкладення в заходи зможуть допомогти закрити конкретні вакансії компанії.

У сучасному світі все швидко змінюється, але одне залишається незмінним - це лояльні до компанії люди, які бажують домогтися більшого і готові інвестувати інтелектуальні і тимчасові ресурси з метою успішного запуску великого проекту.

Класичний формат рекрутменту починається з моменту, коли ви отримуєте вакансії і закінчується тоді, коли підписано пропозицію про співпрацю з обраним кандидатом.

Але сучасний рекрутинг неможливий і без відповідних сервісів. Для пошуку фахівців найбільш ефективними залишаються соціальні мережі.

Однак використання стандартних інструментів соціальних мереж далеко не завжди забезпечують хороші результати, особливо якщо ми говоримо про безкоштовні функції.

Незважаючи на популярність, сьогодні використовувати LinkedIn не оплачуючи додаткові можливості, стає практично неможливим. З'являється маса обмежень, як на кількість пошукових запитів, так і на можливість зв'язатися з цікавлять вас фахівцем. Саме тому варто звернути увагу на інші сервіси:

Тул # 1: Boolean search в пошуку Google - інструмент пошуку кандидатів за допомогою конкретних команд, так званих логічних операторів. Такий принцип роботи дозволяє вести рекрутеру досить точний пошук, при цьому опрацьовується велика кількість інформації, яка розміщена в Інтернеті. Використання даного інструменту дає можливість отримати релевантні результати прямо з результатів пошукової системи.

Але і цей механізм можна зробити простіше, використовуючи, наприклад, «X-Ray Search». Цей безкоштовний і нехитрий інструмент дозволяє шукати кандидатів в декількох професійних мережах, автоматизує Boolean search і, позбавляючи користувача від необхідності писати довгі команди самостійно.

Працює все досить добре, і може стати непоганим інструментом для експрес-пошуку кандидатів.

Тул # 2: TalentScan - це новаторський робочий стіл повного циклу з максимально ефективними інструментами для IT-рекрутера. В результаті роботи з платформою рекрутер підвищує свою продуктивність праці, в тому числі і коефіцієнт корисної дії, знижуючи при цьому кількість прострочених дедлайнів по закриттю вакансій.

У платформи є розширена пошукова консоль, яка одночасно моніторить 5 джерел: Stack Overflow, Github, персональну базу даних XLS Google Docs pull CVs і ваш особистий коннект LinkedIn. Це дозволить при наявності контактів конкретного претендента відразу написати йому повідомлення з пропозицією роботи, наприклад, в Skype, не чекаючи додавання вас у друзі. Є можливість просто зателефонувати кандидату, що збільшує шанси успішного донесення інформації.

Все листування, яку ви будете вести з кандидатом, зберігається, структурується і надалі аналізується, що дозволяє штучного інтелекту платформи підбирати найкращих IT-фахівців на відкриті вакансії.

Рекрутера чекає потужна робота з блоком «Вакансії» платформи, Також є «Персональний асистент», розроблений окремим блоком для ретельного аналізу розсилки (листування) і відгуків по раніше відкритими вакансіями, який підкаже, який кандидат максимально підходить на активну вакансію. Просунута платформа «TalentScan» забезпечить необхідну системність рекрутеру.

Це платний інструмент, але є демо-версія, яка дозволить вам оцінити його функціональність і ефективність. В цілому при наявності фінансової можливості, він, безумовно, окупить себе з лишком.

Тул # 3: AmazingHiring - це платформа, що включає розширення для популярного браузера «Google Chrome», яке дозволяє комплексно отримати всі наявні посилання на соціальні мережі кандидата. Розширення дозволяє побачити інші посилання на актуальні профілі при відкритті однієї сторінки користувача мережі.

Функціонал продукту дозволяє вести пошук по ключових запитах, які стосуються безпосередньо до потенційного кандидата. За рахунок цього інструменту рекрутер може отримати обмежений доступ до великої бази пасивних здобувачів, що не опублікували своє резюме або ж закрили налаштуваннями приватності на сайтах пошуку роботи. Пошук ведеться по таких популярних соціальних мереж, як Facebook, а також серед основних професійних мереж: LinkedIn, GitHub і Stack Overflow. Різноманітність мереж, з якими працює «AmazingHiring» дозволяє IT-рекрутеру створити справжню соціальну карту кандидата.

Тул # 4: TurboHiring - це досить популярна платформа, яка дозволяє шукати розробників в мережі LinkedIn, і мати доступ до їх контактам. Ця платформа також включає розширення для Google Chrome, яке відображає контакти людини в його профілі LinkedIn. Платформа розроблена українськими хлопцями, і має досить зрозумілу, але при цьому велику функціональність, яка допоможе з пошуком хороших кандидатів.

Тул # 5: Pchel.net - це сервіс пошуку ІТ фахівців як для постійної роботи в офісі, так і для віддаленої роботи. Основна перевага платформи - відсутність будь-яких обмежень функціоналу і необхідність покупки додаткових послуг для роботи з сайтом. Рекрутер може публікувати необмежену кількість вакансій і фріланс проектів, а також має доступ до 40 000 резюме програмістів, дизайнерів, аніматорів і інших ІТ фахівців. Інтерфейс простий і зручний, функціональність - потужна і постійно допрацьовується розробниками. Pchel.net стане відмінним помічником для ІТ-рекрутера.

Висновок. У доповіді було проведено аналіз лише кількох з найпопулярніших інструментів ІТ-рекрутингу, і як ми бачимо багато по-справжньому зручні, як і раніше залишаються платними. Наявність софту дає гарантії, що тепер ІТ-рекрутинг стане набагато простіше і ефективніше як для компаній (роботодавців), так і для самого рекрутера. Вибір пропонує інструментів і пошук нових дозволить істотно підвищити ефективність підбору кадрів для інформаційних систем силових структур, що в підсумку дозволить істотно збільшити показники якості функціонування цих ІС.

Одержано 15.11.2020

УДК 377.374

Олександр Анатолійович МОРГУНОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

заслужений тренер України,

завідувач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2259-3620>

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗНАЧНОГО ПСИХОФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ

Бойові дії на сході України, нестабільна політична ситуація, підвищення злочинності в державі та інші суспільні негаразди, вимагають високого рівня професійної підготовленості від працівників Національної поліції України (НПУ). У свою чергу, прикладні професійні компетентності майбутніх офіцерів НПУ є важливою сутнісною характеристикою, від якої залежить рівень тактичної та спеціальної фізичної підготовленості особового складу, що безсумнівно забезпечує їх готовність до виконання завдань за призначенням. Варто також зауважити, що на сьогодні важливим є удосконалення професійних компетентностей майбутніх офіцерів НПУ в системі їх професійної підготовки у напрямі використання ними сучасних педагогічних технологій, що прискорить формування необхідних прикладних рухових навичок та фізичних якостей у представників зазначеної вище категорії правоохоронців. Зазначене вище, підкреслює актуальність та практичну складову обраного напрямку дослідження.

У відповідності до аналізу науково-методичної та спеціальної літератури (інтернет-ресурсів) [1-4], нами встановлено, що питанням розроблення та впровадження у систему професійної освіти майбутніх офіцерів НПУ сучасних та ефективних педагогічних моделей присвячено недостатню кількість робіт. Більшість з яких є застарілими та потребують модернізації у відповідності до вимог сьогодення (наявного позитивного досвіду правоохоронної діяльності), що потребує подальших наукових розвідок.

Головною метою дослідження є – розроблення та апробація змістово-функціональної моделі формування професійних компетентностей у майбутніх офіцерів НПУ в системі їх тактичної та спеціальної фізичної підготовки у змодельованих умовах значного психофізичного навантаження.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення результатів науково-методичної, спеціальної, довідкової літератури і відповідних напрямку дослідження інтернет-джерел, інструментальні методи дослідження, експертна оцінка, відеоаналіз, сучасні методики математико-статистичної обробки даних, психофізіологічний аналіз (та ін.).

Дослідження організовано упродовж 2019-2020 р.р., на базі Харківського національного університету внутрішніх справ (ХНУВС). У відповідності до аналізу спеціальної науково-методичної літератури (інтернет-джерел), нами було сконструювано змістово-функціональну модель формування професійних компетентностей у майбутніх офіцерів НПУ в системі їх тактичної та спеціальної фізичної підготовки (ТСФП) у змодельованих умовах значного психофізичного навантаження. Нами очікувалося, що зазначена вище педагогічна модель сприятиме не лише формуванню ключових професійних компетентностей майбутніх офіцерів НПУ (технічній та тактичній підготовленості, теоретичній підготовленості, спеціальної фізичної підготовленості та інш.), але й формуванню високого рівня психофізичної готовності до виконання завдань за призначенням у різних варіативних умовах службово-оперативної діяльності.

Основними функціональними блоками розробленої нами педагогічної моделі є:

- цільовий блок (складові: мета, завдання, підходи, компоненти готовності та необхідні педагогічні умови);
- організаційно-змістовий блок (складові: необхідне кадрове та навчально-методичне забезпечення, а також інтерактивні методи навчання);
- результативно-оцінний блок (складові: критерії, методики, рівні, методи, засоби, способи, форми).

З метою апробації розробленої нами змістово-функціональної моделі проведено педагогічний експеримент. У дослідженні прийняли участь курсанти старших курсів факультету №2 ХНУВС (n=42 осіб). Досліджуваних курсантів було розподілено на контрольну групу (Кг, n=21 особа) та експериментальну групу (Ег, n=21 особа). До початку педагогічного експерименту досліджувані майбутні офіцери НПУ за рівнем сформованості психофізичної готовності та основних ключових компетентностей достовірно не відрізнялися ($P \geq 0,05$).

Під час педагогічного експерименту досліджувані курсанти Кг використовували традиційну методику формування ключових професійних компетентностей, у тому числі й психофізичної компетентності, що передбачено відповідними нормативно-правовими документами та робочою програмою навчальної дисципліни «ТСФП». У свою чергу, досліджувані курсанти Ег додатково використовували зазначену вище педагогічну модель. Методологія використання розробленої нами змістово-функціональної моделі передбачала використання під час тренувань спеціального алгоритму, який передбачав наступні блоки: теоретичний, підготовчий, основний, заключний та фізичний. Крім цього, під час практичного відпрацювання тренувальних завдань, нами акцентувалася увага на побудові тактичних схем застосування заходів фізичного впливу (сили) проти різних супротивників (враховувалися їх індивідуально-типологічні особливості) на фоні втоми (значного психофізичного навантаження). Обов'язковою умовою реалізації поставлених перед нами завдань, було проведення постійного педагогічного контролю на всіх етапах дослідження. Це дозволяло своєчасно вносити корективи у тренувальні програми та функціональні комплекси досліджуваних курсантів Ег.

Наприкінці педагогічного експерименту у відповідності до плану дослідження було проведено визначення рівня сформованості професійних компетентностей, які забезпечують високу та стабільну змагальну діяльність досліджуваних майбутніх офіцерів Кг та Ег в умовах значного психофізичного навантаження. Порівнюючи показники до та після використання запропонованої нами педагогічної моделі встановлено, що результати отримані наприкінці педагогічного експерименту у досліджуваних групах суттєво підвищилися у порівнянні із вихідними даними і ці відмінності в основному достовірні (Ег, $P \leq 0,05$).

Висновок. Практична новизна викладена в доповіді полягає у розроблені та апробації змістово-функціональної моделі формування професійних компетентностей у майбутніх офіцерів НПУ в системі їх тактичної та спеціальної фізичної підготовки у змодельованих умовах значного психофізичного навантаження. Отже, мета дослідження досягнена, а завдання – виконані. Результати дослідження впроваджені в освітній процес майбутніх офіцерів-правоохоронців системи МВС України (курсантів: Харківського національного університету внутрішніх справ, Національної академії Національної гвардії України).

Перспективи подальших досліджень у зазначеному напрямі передбачають удосконалення техніко-тактичної підготовленості майбутніх офіцерів НПУ до ведення сутички із супротивником в положенні лежачи (партері) із акцентованим використанням контракуючої техніки та больових прийомів під час застосування заходів фізичного впливу (сили).

Список бібліографічних посилань

1. Моргунов О. А., Ярещенко О. А. Фізична підготовка курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України. *Збірник наукових праць Харківського національного університету внутрішніх справ*. Сер. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. 2020. Вип. 3. С. 177-179.
2. Моргунов О. А., Ярещенко О. А., Хацаюк О. В., Белошенко Ю. К. Розробка техніки рукопашного бою правоохоронців МВС України в системі спеціальної фізичної підготовки. *Збірник наукових праць Національної академії НГУ*. Сер. Честь і закон. 2018. Вип. 4 (67). С. 67-74.
3. Забродський С. С., Хацаюк О. В., Нестеров О. С., Власко С. В., Большаков О. О. Впровадження сучасних форм фізичної підготовки у систему професійної освіти майбутніх офіцерів Національної гвардії України. *Збірник наукових праць Класичний приватний університет*. Сер. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. Вип. 2 (72). С. 130-144.
4. Хацаюк О. В. Сутність та структура готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань за призначенням засобами спеціальної фізичної підготовки. *Збірник наукових праць Класичний приватний університет*. Сер. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019. Вип. 2 (65). С. 144-145.

Одержано 13.11.2020

УДК 340.15(477)

Дмитро Анатолійович МОРКВІН,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3651-6805>

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВІЙСЬКОВИХ УЧИЛИЩАХ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК МВС В 1970–1980-Х РОКАХ

У період з 1973 по 1991 рр. стався ряд змін в організації підготовки офіцерських кадрів. Початком нового етапу в розвитку системи підготовки офіцерських кадрів можна вважати 24 травня 1973 року, коли був виданий наказ МВС СРСР № 0225, в якому військовим училищам присвоювався статус вищих. У 1973 році Новосибірське і Саратовське військові училища внутрішніх військ перейшли на програму вищих військових навчальних закладів, а в 1974 році - Орджонікідзевське військове училище ім. С.М. Кірова. Харківське військове училище мало перейти на програму вищого військового училища з 1975 року.

Перераховані училища були віднесені до вищих навчальних закладів країни, термін навчання в них був встановлений чотири роки. Щорічний прийом до Новосибірського, Саратовське і Орджонікідзевське вищі військові командні училища був визначений по 300 осіб в кожне, в Харківське вище військове училище тилу набір був визначений в 225 осіб. Особам, які закінчили вищі військові командні училища, присвоювалась кваліфікація офіцер мотострілкових військ з вищою загальною освітою, а випускникам вищого військового училища тилу - офіцер служби речового та продовольчого постачання, інженер-економіст; офіцер автомобільної служби - інженер по експлуатації та ремонту автотракторної техніки; офіцер артилерійсько-технічної служби - інженер-технолог.

При цьому потрібно зазначити, що курсантів, прийнятих в Саратовське, Орджонікідзевське та Харківське військові училища, до їх перетворення в вищі планувалося навчати за старими програмами. Курсантів ж Новосибірського військового училища прийнятих на перший курс планувалося навчати вже за новою програмою.

У 1973 році у внутрішні війська було направлено 1935 офіцерів, з них 1360 осіб закінчили військові училища, 170 чоловік були випускниками військових академій і інститутів, у тому числі 60 закінчили військово-навчальні заклади заочно. 405 офіцерів були призвані на військову службу із запасу. Такий випуск забезпечував високу укомплектованість військ офіцерськими кадрами. До початку 1974 року вона становила 97%. Продовжувалася робота по омолодженню офіцерських кадрів. Наприклад, на 1 січня 1974 року кількість офіцерів у віці до 40 років в порівнянні з 1973 роком зросла з 76,3% до 78,3%. Особливо це було характерно для ротної ланки, де основна частина (84,7%) була у віці до 35 років. Станом на 1 січня 1974 року 99,2% командирів рот і їх заступників мали середню військову освіту.

Згідно з наказом МВС СРСР № 080 від 11 лютого 1974 року в цілях підвищення знань і морально-ділових якостей офіцерів була організована їх перепідготовка на курсах удосконалення офіцерського складу. У рік планувалося готувати на різних курсах удосконалення по 600 чоловік.

Перепідготовку офіцерських кадрів для внутрішніх військ слід здійснювати за такими напрямками:

- при Саратовському вищому військовому командному училищі - офіцерів, які займають командно-штабні та інженерно-технічні посади;
- при Харківському військовому училищі - перепідготовку офіцерів служб тилу внутрішніх військ і начальницького складу органів матеріально-технічного та військового постачання МВС СРСР.

Головним управлінням внутрішніх військ МВС СРСР були розроблені навчальні програми курсів удосконалення офіцерського складу та визначені категорії офіцерів, які повинні були проходити навчання на даних курсах. Так само були визначені терміни і порядок направлення їх на перепідготовку. Одночасно з цим були внесені зміни в штати Саратовського і Харківського військових училищ. У зв'язку з тим, що курси удосконалення офіцерського складу були організовані при відомчих училищах, командування внутрішніх військ розробило пропозиції про скорочення чисельності офіцерів, які проходять перепідготовку при військово-навчальних закладах Міністерства оборони СРСР.

До 1980-х років у внутрішніх військах МВС СРСР склалася певна система підготовки офіцерських кадрів, основу якої складали офіцери з вищою освітою. Проте, в рішенні кадрових проблем командування внутрішніх військ продовжувало відчувати ряд труднощів. По-перше, в період з 1976 по 1980 рік природний спад офіцерів становила 800 - 850 чоловік в рік. Для покриття цієї утрати було досить тієї кількості офіцерів яке готувалося в трьох вищих військових училищах, а саме в Саратовському, Орджонікідзевському та Новосибірському. Щорічний випуск цих училищ сумарно становив 750-900 чоловік. По-друге, на початку 1980-х років у військах налічувалося близько 1500 офіцерів, які перебували на командно-штабних посадах, котрі підлягали заміщенню офіцерами з вищою військовою підготовкою. Заповнення щорічної утрати офіцерів цієї категорії здійснювалося за рахунок щорічної підготовки 90 офіцерів у Військовій академії ім. М.В. Фрунзе. По-третє, в армії було значну кількість офіцерів закінчили військові училища екстерном. Так, за період 1971-1980 років через екстернатуру у внутрішніх військах пройшло близько 2 тис. чоловік. У внутрішніх військах було також велика кількість офіцерів, понад 7-8 років не проходили перепідготовку. Підвищення їх професійних знань було ускладнено тим, що з 1979 року були тимчасово припинені заняття на курсах удосконалення офіцерського складу при Саратовському вищому військовому командному училищі ім. Ф.Е. Держинського [1, с. 76]. З 1980 року дані курси були закриті і при Харківському вищому військовому училищі тилу, так як там була організована підготовка офіцерів для Демократичної Республіки Афганістан. Курси удосконалення залишилися в Ленінградському вищому військово-політичному і Новосибірському вищому військовому командному училищах МВС СРСР [2, с. 217].

Проблема комплектування військ офіцерськими кадрами, в тому числі знову сформованих з'єднань і частин, а також частин мають низькі показники по бойовій службі та військової дисципліни вирішувалася на найвищому рівні. Наприклад, в серпні 1981 року, за рішенням ЦК КПРС, було створено відділення з підготовки та перепідготовки офіцерів-фахівців з інженерно-технічних засобів охорони, а так само кафедра оперативно-тактичного застосування інженерно-технічних

засобів охорони на базі Військово-інженерної академії ім. В.В. Куйбишева, яка готувала фахівців з експлуатації інженерно-технічних засобів охорони для МВС СРСР [3, с. 90]. У 1982 році розпочато підготовку офіцерів-фахівців з експлуатації інженерно-технічних засобів охорони для внутрішніх військ в Калінінградському вищому інженерному училищі Міністерства Оборони, одночасно з цим на 150 чоловік щорічно було збільшено кількість підготовлених офіцерів для внутрішніх військ у військових училищах МВС СРСР.

У 1980-і роки в СРСР підготовка офіцерів для внутрішніх військ здійснювалася в шести військових училищах внутрішніх військ, 32-х військових академіях, інститутах і училищах Міністерства Оборони і Комітету Державної безпеки СРСР. На початку 1980-х років Головне управління внутрішніх військ зазнавало ряд труднощів з комплектуванням частин і підрозділів офіцерськими кадрами [1, с. 76].

З урахуванням спрямованості політики командування внутрішніх військ на поліпшення командних кадрів, в 1984 році всі командири дивізій і бригад пройшли одномісячні курси удосконалення офіцерського складу. З 1985 року була налагоджена перепідготовка заступників командирів бригад, командирів полків, їх заступників. Таке ж пильна увага приділялася навчанню і вихованню офіцерів ротної ланки. З ними регулярно проводилися навчально-методичні, показні і інструкторсько-методичні заняття, групові вправи, відкриті уроки, а головне - була налагоджена їх систематична командирська підготовка. У 1981 році, згідно з наказом МВС СРСР і з директивою Начальника внутрішніх військ, у всіх округах на базі навчальних частин були утворені одномісячні курси удосконалення офіцерів ротної ланки, що створило можливість вести професійну підготовку кадрів в плановому порядку. Тільки за два з половиною роки, з 1981 по 1983 роки, там пройшли перепідготовку понад 1000 командирів рот і понад 700 заступників командирів рот по службі контролерів [5, с. 174].

У середині 1970-х років починається робота по корінному перетворенню навчального процесу у військових училищах. У зазначений період офіцерський корпус внутрішніх військ в основному поповнювався за рахунок випускників вищих військових училищ. У зв'язку з отриманням статусу «вищі», цикли в цих училищах були перетворені в кафедри. Були утворені кафедри тактики, тактики внутрішніх військ, вогневої підготовки, інженерно-технічних засобів охорони, фізичної підготовки і спорту. А на підставі наказу МВС СРСР № 045 від 21 травня 1982 року в військових училищах були скорочені кафедри електрорадіотехніки, вищої математики, фізики та загальної хімії. Цим же наказом у військових училищах були утворені кафедри партійно-політичної роботи, педагогіки та психології.

Важливе значення мало введення в 1985 році нового предмета «Основи пристрою і застосування обчислювальної техніки», на вивчення якого спочатку відводилося лише 60 годин навчального часу, з них 18 годин відводилося на безпосередню роботу на персональних електронно-обчислювальних машинах. Мета курсу полягала в підготовці майбутніх офіцерів до роботи на ПЕОМ та використання її для проведення навчання та вирішення військово-прикладних задач.

Таким чином, весь навчальний процес перш за все був спрямований на прищеплення майбутнім офіцерам практичних навичок службово-бойової діяльності. В цілому ця проблема вирішувалася в такий спосіб: підвищенням професійного рівня та методичної майстерності викладацького складу; шляхом вдосконалення навчально-матеріальної і перш за все польової бази навчання.

У 1970-1980-е роках у внутрішніх військах склалася, багаторівнева система підготовки кадрів для виконання складних завдань, пов'язаних з охороною, конвоюванням ув'язнених, охороною громадського порядку і важливих державних об'єктів. Складність і специфіка комплектування особовим складом частин і з'єднань військ в даний період полягала в тому, що: географія розташування військ охоплювала всю країну, включаючи важкодоступні і незаселені райони; матеріальне забезпечення військовослужбовців багато в чому залежало від економічного стану об'єктів, що обслуговуються.

Список бібліографічних посилань

1. 75 лет на страже интересов государства. Исторический очерк. / Мухоед С.Д. Саратов.: СВИ ВВ МВД России, 2007,- 157 с.

2. История внутренних войск. Т. 4. Ч. 2: (1966-1991 гг.). М, 2011. 352 с.
3. Внутренние войска. Время. События. Люди. М, 2008. 480 с.
4. Баранов, В. П. Внутренние войска. Исторический очерк Текст. / В. П. Баранов, В. Л. Ми-нер, С. М. Штутман, В. М. Елагин, С. П. Петраков. М.: ОАО Типография «Новости», 2007. - 272 с.

Одержано 15.11.2020

УДК 621.373.826

Віталій Михайлович МОСКАЛИК,

викладач циклової комісії природничих дисциплін

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4916-3102>;

Данило Олегович ВИБОРНОВ,

курсант групи ТЕдбср-18-2

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЛАЗЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОМИСЛОВОСТІ

Лазер – це один з найбільш значущих винаходів минулого століття.

Лазери знайшли застосування в самих різних областях – від корекції зору до космічних польотів від керування транспортними засобами до термоядерного синтезу.

Найбільш затребувані промисловістю лазерні методи обробки матеріалів – це різання, зварювання та маркування. При зварюванні сталей, які можуть вийти на структуру мартенситу, краще використовувати гібридну технологію зварювання. Методи гібридного зварювання забезпечують великі часи термічних циклів, по продуктивності випереджають електродугове зварювання і задовольняють вимогам поточного виробництва. В основному їх застосовують в автомобілебудуванні. Лазерне зварювання найбільш підходить до аустенітних сталей. Використання скануючих пристроїв, що забезпечують коливання лазерного пучка, дозволяє зварювати деталі навіть при великих зазорах, при неточній підгонці стику.

Історія успіху лазера заснована в першу чергу на безлічі переваг, які він пропонує в порівнянні з іншими технологіями виробництва. Основні аргументи на користь використання лазера, який в кінцевому підсумку призводить до економії витрат і часу, полягають в простій автоматизації, високій гнучкості, точності, підвищеній продуктивності і, нарешті, інноваційному потенціалі цієї технології.

Для більш високих рівнів автоматизації та продуктивності на сучасних виробничих лініях потрібні інструменти, що відповідають цим вимогам, в тому числі з точки зору витрат і якості. Лазери мають дуже компактну конструкцію і завдяки стандартизованим і сучасним інтерфейсам можуть бути дуже легко інтегровані в існуючу виробничу установку. Ще одна перевага полягає в тому, що лазери працюють без контакту - лазерний процес практично не зношується [1] Однак світло як інструмент надзвичайно гнучкий не тільки в питаннях автоматизації: налаштовуються параметри обробки що означає, що найрізноманітніші матеріали різної товщини і геометрії можуть оброблятися без помітних затримок. Висока технологічна гнучкість досягається, наприклад, за допомогою лазера, який всередині однієї виробничої станції виконує завдання різання і зварювання, або маркується навіть партія з розміром, рівним одному, після простої зміни програми.

Крім того, лазер виконує більш високі вимоги, засновані на таких тенденціях, як мініатюризація, індивідуалізація, відстеження або підвищення якості: завдяки його надзвичайно високій точності можна виготовляти ультрамалі компоненти з мінімальним підведенням тепла і максимальною відтворюваністю. Чим менше деталь, тим більше лазер може показати себе з користю.

Лазер використовується переважно в машинобудуванні, автомобілебудуванні, виробництві напівпровідників і електроніки. Проте, сьогодні в медичній техніці, пакувальних технологіях,

аерокосмічній галузі і в багатьох інших областях використовуються переваги лазера. Будь то медицина, дослідження, приладобудування чи телекомунікації, лазери стали невід'ємною частиною нашого життя, і багато речей, які ми використовуємо щодня, були б неможливі без них. Зі зростанням можливостей вимоги до лазерів стають все більш різноманітними. Щоб задовольнити найрізноманітніші вимоги промисловості, також потрібно широкий спектр рішень від виробників лазерів.

Тим часом лазер став свого роду чорним ящиком в машинобудуванні. Спочатку лазерні технології використовувались тільки для з'єднання простих, обертально-симетричних деталей, таких як компоненти автоматичної коробки передач, лазери в автомобільній промисловості сьогодні обробляють цілком весь корпус. Зварні шви на дахах і дверях, 3D-обрізки гідроформованих компонентів, загартовані дверні пружини або марковані елементи управління - це лише кілька прикладів з ряду застосувань.

Лазерне маркування вже давно застосовується в напівпровідникової та електронної промисловості: може бути досягнута надзвичайно висока швидкість маркування - до 1200 символів в секунду. Уже ультрамалі символи 0,2 мм, невидимі неозброєним оком, відносяться до стандарту. Не тільки основні ринки лазерної обробки, а й велика кількість інших секторів взяли лазер в якості інструменту для виробництва.

Наприклад, медична інженерія, де лазер створив широкий спектр застосувань. Ультратонка лазерна різка мікротрубок для виготовлення стентів і медичних імплантатів - це сучасний рівень техніки. Лазерне зварювання освоїло не тільки метали, а й пластмаси для зростаючого числа нових застосувань в медичній техніці.

Світло як інструмент має низьке тепловиділення і тому може використовуватися для зварних швів поблизу чутливих електронних компонентів і для невидимих і, отже, високоестетичних з'єднань.

В авіації лазер також знаходить все більш широке застосування. Наприклад, процес зварювання стрингерів, вже успішно впроваджений на Airbus A318, також використовується на новому великогабаритний Airbus A380 для економії ваги, витрат і часу. У порівнянні з традиційною клепкою зварні шви також більш стабільні і менш схильні до корозії.

Домінуюча область застосування - лазерна різка

Як і раніше будучи найбільшим ринком, лазерні верстати для гнучкої листової обробки продовжили тенденцію до збільшення швидкості обробки і більшої автоматизації.

Тенденція до більш високої продуктивності лазера також зберігається для лазерного різання при обробці гнучкого листового металу. Це продовжує залишатися ринком з найвищим оборотом для лазерних систем. Додаткова продуктивність може бути збільшена на 40%. Для користувачів підвищена гнучкість є найбільш важливою перевагою, отриманим завдяки додатковій продуктивності, оскільки вона забезпечує як вищу швидкість різання, так і більш товсті листи. Алюміній можна різати до 15 мм, а нержавіючу сталь - до 25 мм. Більш того, нові стратегії різання, такі як FlyCut (дистанційне різання) з позиціонуванням по контуру, дозволяють підвищити продуктивність. Крім CO₂-лазерів з поздовжнім прокачуванням, для різання також використовуються лазери з дифузійним охолодженням, особливо в класі з низькою продуктивністю від 2 до 3,5 кВт. Загальні переваги обробки різних матеріалів за допомогою лазерів, такі як скорочення обсягу доводочних робіт і наступних процесів або підвищення якості процесу, що служить для мінімізації матеріалів, ваги і витрат.

При лазерному різанні відсутній механічний вплив на оброблюваний матеріал, сфокусоване лазерне випромінювання з регульованою потужністю - ідеальний інструмент, що забезпечує якісну гладку поверхню кромки різку будь-якого матеріалу незалежно від його теплофізичних властивостей.

Точність позиціонування лазерної головки складає 0,05 мм, за рахунок чого досягається висока точність взаємного розташування елементів заготовки. При лазерного різання виходить якісний зріз, який не потребує додаткової обробки, крім того, можна виготовляти вироби будь-якої складності, в будь-якій кількості і практично з будь-якого матеріалу.

Очищення поверхні за допомогою лазерів

Основний принцип цієї технології простий: надзвичайно короткий лазерний імпульс дуже високої потужності вдаряє по шару який потрібно видалити. Енергія, що діє подібно до удару, не може бути розсіяною за допомогою теплопровідності, але знімає покриття з поверхні, що очищається, як ніби вибухом. Цей метод застосовується сьогодні в ряді операцій з очищення та видалення покриттів в різних промислових областях. До них відносяться нішеві застосування, такі як видалення шарів з гальмівних магістралей, а також обробка плоских кабелів, очищення прес-форм в вулканізації або шинній промисловості або очищення будівель і творів мистецтва. За допомогою лазерної ерозії можливе нешкідливе видалення шарів фарби в авіаційній промисловості [2].

Висновок. Застосування лазерного випромінювання при механічній обробці металів та сплавів дозволяє збільшити продуктивність в декілька разів, покращити якість обробки. Інтенсивно розвиваються методи лазерної обробки тонкостінних листових матеріалів для формування об'ємних конструкцій в наслідок направлено деформування. Таким чином, теорія і практика лазерної обробки матеріалів підтверджує широкі можливості лазерних технологічних процесів, які дозволяють ефективно вирішувати найскладніші задачі в промисловості.

Список бібліографічних посилань

1. Лазерні технології : навч. посіб. Ч. 1 / Я. В. Бобицький, Г. Л. Матвішин; Нац. ун-т "Львів. політехніка". - Львів, 2015. - 316 с.
2. Вибір джерела лазерного випромінювання для цілей промислового очищення деталей авіаційної техніки [Текст] / С.І. Планковський, Є.В. Цегельник, І.І. Головін, П.І. Мельничук // Наукоємні технології. – 2014. – № 4.

Одержано 16.11.2020

УДК 174.4

Олександр Семенович МОШЕНСЬКИЙ,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5171-0112>

ОСОБЛИВОСТІ ЕТИКЕТУ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Етикет (*від фр. *étiquette* – ярлик, етикетка*) – сукупність правил поведінки, що регулюють зовнішні прояви людських взаємовідносин: поведіння з оточуючими, особливості звернення і привітання, поведінку у громадських місцях, зовнішній вигляд і манери спілкування.

Відомий китайський філософ Конфуцій ще у V ст. до н.е. всебічно розглянув і сформулював норми етикету для китайського суспільства, які він називав ритуалом. На його думку, дотримання правил етикету (ритуалу) є важливою умовою забезпечення соціального порядку і стабільності.

Українська держава приділяє значну увагу формуванню морально-етичних засад поліцейської діяльності. Сукупність етичних норм, регулюючих професійну діяльність поліцейського і становить його службовий етикет.

Необхідність засвоєння і, головне, застосування норм службового етикету впливає зі специфіки поліцейської діяльності. Будучи представником влади, озброєним і наділеним повноваженнями силового примусу, поліцейський потенційно здатен своїми неправильними діями нанести серйозну моральну, або фізичну шкоду особам, які потрапили у сферу його компетенції. Етикет у цій ситуації виконує роль, свого роду, запобіжника, утримуючого від неправомірних службових вчинків і допомагаючого контролювати власні дії і відносини.

З іншого боку, в умовах значного психологічного навантаження, постійного спілкування з представниками криміналітету, в яких є свій, своєрідний, «етикет», поліцейський зазнає значного негативного тиску на свої морально-психологічні установки, не помічаючи їх повільної корозії. Працівник поліції поступово починає керуватися у своїй діяльності «етикетом» злочинного світу,

причому, не лише з представниками цього середовища, а й зі звичайними громадянами. За таких умов знання і використання етикетних норм певною мірою зберігає його особистість від професійних деформацій, перешкоджає процесам духовної деградації.

Важливість і корисність службового етикету пояснюється ще й тим, що він є необхідною умовою здорової морально-психологічної атмосфери у поліцейському колективі, покращуючи показники його службової діяльності.

Основу службового етикету сучасного поліцейського становлять наступні моральні принципи:

- ввічливості, що вимагає поважливо ставитися до людини, яка попадає в сферу твоєї професійної діяльності;
- коректності, тобто дотримання міри у власній поведінці з метою недопущення ситуацій, за яких принижується гідність і честь людини;
- скромності – стриманого оцінювання власних інтелектуальних, ділових, професійних достоїнств, уникнення проявів посадової зверхності;
- шляхетності – пунктуальності і відповідальності як за свої діла, так і за слова.

Ніщо так не красить службову особу і не викликає до неї симпатії і поваги, як її стриманість, поміркованість, скромність і доброзичливість.

Незважаючи на свою деонтичну модальність, правила службового етикету мають чітко виражений утилітарний характер. Вони алгоритмізують поведінку поліцейського у різних ситуаціях, дозволяють йому, певною мірою, уникати зайвого напруження у сфері службової комунікації, незручностей взаємного непорозуміння. Дотримання цих правил є, у тому числі, й засобом профілактики хворобливих психологічних станів серед особового складу.

Службовий етикет працівників поліції має свої специфічні риси:

- норми службового етикету носять деонтологічний характер, тобто характер обов'язків;
- службовий етикет поліції ґрунтується на цілій низці відомчих наказів, директив, інструкцій, етичному кодексі тощо;
- поліцейські етикетні норми є жорстко регламентованими зважаючи на те, яку реакцію (далеко не завжди адекватну) з боку населення викликає їх порушення.

Висновок. Зовнішні прояви поведінки, особливо поведінки людини, наділеної владними повноваженнями, завжди привертають до себе велику увагу з боку суспільства. Знання морально-етичних норм службового етикету ще не гарантує того, що поліцейський буде керуватися ними у своїй професійній діяльності, тому стоїть практичне завдання не тільки дати йому ці знання, а й створити умови, за яких дотримання етикетних норм буде важливою складовою виконання правоохоронцем своїх посадових обов'язків, одним з маркерів рівня його професійності, який би враховувався при будь-яких службових міграціях і давав би йому чітке уявлення про можливість подальшого кар'єрного зростання.

Подібно до норм закону у суспільстві, дотримання норм етикету у службовому колективі робить робочу обстановку у ньому передбачуваною, керованою і, відповідно, більш комфортною. Регламентація службових відносин на основі норм службового етикету, на наш погляд, мала б бути більшою мірою імплементаваною у посадові обов'язки працівників поліції. Механізми заохочень за дотримання і стягнень за порушення вимог службової етики мали б бути більш ретельно продуманими і комплексними. Бажано, щоб заняття зі службового етикету регулярно проводилися у службових колективах фахівцями відповідної кваліфікації. Враховуючи те, що поліцейському доводиться комунікувати з представниками різних прошарків суспільства, доцільно було б систематично проводити цільові тренінги, які б формували навички ефективного, з дотриманням етичних норм, поведіння з відповідними аудиторіями: «Поліція і молодь», «Поліція і літні люди», «Поліція і роми», «Поліція і протестувальники» тощо.

Одержано 15.11.2020

УДК 004:343.1

Едуард Олександрович МУЗИЧУК,

слухач магістратури факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ АВТОНОМІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Можливість успішного та необмеженого існування в державі інституту вільної думки та вільних висловлювань є одним з найважливіших компонентів її благополуччя та прогресивного розвитку. Адже відомим фактом є те, що справжні наукові відкриття та значущі звершення можливі лише тоді, коли у дослідників та науковців відсутній страх за власні судження та висловлювання, немає бар'єрів для законної професійної діяльності.

В Україні, громадяни якої воліють жити у розвиненій демократичній країні зі справжнім верховенством права та бути членами однієї загальноєвропейської родини, розділяючи при цьому спільні цінності, роками відбувається тиск на владні кола з метою закріпити у національному законодавстві механізми захисту академічної свободи та доброчесності.

Спостерігаючи інтенсивний рух українського суспільства до повної інтеграції з країнами Європейського Союзу, намагаючись таким чином стати повноцінним членом єдиної європейської родини, можемо виокремити декілька найважливіших кроків, які повинні бути зроблені для досягнення успіху у вищенаведених прагненнях. Серед пріоритетних мають бути подальша демократизація усіх сфер повсякденної життєдіяльності вітчизняного суспільства, підвищення рівня життя українців шляхом забезпечення економічного зростання і фінансового благополуччя громадян, а також якісне та принципово нове реформування освітньої системи та науково-дослідної сфери країни.

Доведеною тезою є те, що жодна держава у світі не може бути розвиненою та економічно благополучною, якщо вона не має потужного науково-технічного потенціалу, рівно як і гідної системи підготовки майбутніх професійних кадрів. Ще одним питанням, яке є рівнозначно пов'язаним як з освітньою системою, так і з демократією, є проблематика академічної автономії. Остання визначається сучасним законодавством України (Законом України «Про вищу освіту») як самостійність, незалежність і відповідальність закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених цим законом.

Також визначено, що державна політика у сфері вищої освіти забезпечується шляхом розвитку автономії закладів вищої освіти та академічної свободи учасників освітнього процесу. Автономія закладу вищої освіти гостро потребує самоорганізації та саморегулювання, які є відкритими до критики, служать громадському інтересові, встановленню істини стосовно викликів, що постають перед державою і суспільством, здійснюються прозоро та публічно (пункт 5 частини ст. 3).

Автономія та самоврядування є принципом діяльності закладу вищої освіти (пункт 1 частини першої ст. 32). Змістом автономії закладів вищої освіти є їх право: провадити фінансово-господарську та іншу діяльність відповідно до законодавства та статуту закладу вищої освіти (пункт 22 частини другої ст. 32); розпоряджатися власними надходженнями (для закладів вищої освіти державної і комунальної форми власності), зокрема від надання платних послуг (пункт 23 частини другої ст. 32); відкривати поточні та депозитні рахунки в банках (пункт 24 частини другої ст. 32).

Отже, у чинному законодавстві, протягом останніх років з'явилися норми, у змісті яких чітко прописані зобов'язання держави з невтручання у повсякденну життєдіяльність вищих навчальних закладів. Причому це правило стосується як державних університетів та академій (яких наразі в Україні більшість), так і приватних навчальних закладів.

Такі зміни, будучи абсолютно повсякденним явищем у розвинених та демократичних країнах Заходу, на жаль, почали стикатися в Україні з певним спротивом. Звичайно, найбільшу з-поміж

інших протидію чинили представники старих пострадянських корумпованих еліт і владних кіл України. Можливість втрати вже звичного для них злочинного впливу на вищі навчальні заклади дуже не сподобалася окремим державним політикам і високопосадовцям.

Через описаний вище супротив, а також протидію реформам з боку чималої кількості працівників освітньої сфери, якісні зміни у вітчизняній освітній системі проходять повільніше та складніше, ніж очікувалося. Однією з головних причин іноді вдалого спротиву реформам з боку корупціонерів є той факт, що завдяки вкрай негативному спадку, який дістався Україні від адміністративно-командної системи Радянського Союзу, а також відсутності корінних змін в організації освітнього процесу за першу чверть століття української незалежності, вчинення корупційних злочинів, що є руйнівними для науки, зі сторони більшої частини викладачів та інших працівників навчальних закладів, не сприймається як щось злочинне чи зухвале.

По цій самій причині, велика кількість осіб, які пройшли багаторічну та поступову кар'єру від рядових наукових співробітників та викладачів у радянську епоху та перші роки незалежності, і тепер почали отримувати посади у вищих рядах освітньої ієрархії воліють сповна скористатися своїми адміністративними повноваженнями і не бажають їх віддавати.

Тобто на сьогодні ми маємо значну кількість керівників та інших посадових осіб закладів вищої освіти, які прагнуть зацементувати свої широкі повноваження, а тому намагаються палко протидіяти будь-яким демократичним реформам. І варто зазначити, що, незважаючи на часом шалений тиск прогресивної та демократичної частини українського суспільства, деяким керівникам закладів вищої освіти доволі успішно вдається утримувати свої надзвичайно широкі повноваження, протидіяти академічній свободі, студентському самоврядуванню тощо.

Це відбувається частково і через те, що, зважаючи на доволі низький рівень економічного благополуччя більшої частини громадян України, керівники вищого та середнього рівня у системі вищої освіти мають змогу чинити тиск та робити погрози стосовно тієї невеликої кількості працівників освітньої галузі, які мають сміливість висловлювати свою думку, як правило, протилежну думці керівництва та відкрито вказувати на конкретні прояви корупції, хабарництва та казнокрадства. Отже, завдяки існуванню в українській правовій та державно-структурній системах низки недоліків, працівники освітньої сфери, а також деякі керівники вищих навчальних закладів, мають змогу і надалі займати свої високі посади. Адже для цього їм потрібні всього лише декілька «корисних» зв'язків у центральному апараті профільного міністерства чи іншому органі державної влади. І маючи такі впливові зв'язки, представники старої корупційної системи доволі вдало продовжують утримувати у своїх руках владні повноваження і контроль за освітнім процесом.

Цілком закономірно вважається, що своєрідним обов'язком держави у цьому випадку мають бути подальше закріплення принципів непорушності академічної автономії вищих навчальних закладів і, більш того, активна й усебічна протидія спробам зловмисного втручання будь-яких суб'єктів у законну повсякденну діяльність вищих навчальних закладів. В той же час обов'язком суспільства та громадськості має бути чинення безперервного інтенсивного тиску на державні органи та політичні кола країни задля більш ефективної роботи двох останніх інституцій у окреслених вище напрямках.

Наслідком такого впливу українського суспільства на державу та її окремих можновладців стало подальше прийняття представниками владної верхівки цілої низки нормативно-правових актів, спрямованих на належне врегулювання відносин у сфері функціонування та охорони академічної автономії в Україні. Зрозуміло, що хоча прийняття та введення в дію таких нормативно-правових актів і є значним кроком назустріч принципово якісному реформуванню вітчизняної освітньої системи, проте, не варто не помічати того, що окреслений вище закон та наступна за ним постанова мають низку суперечливостей та недоліків. Серед таких можна назвати відсутність на сьогоднішній день достатніх можливостей з практичної реалізації тих стандартів і норм, що прописані у зазначених вище нормативно-правових актах. Мова йде про науково-технологічний розрив між рівнем оснащення України та розвинених країн Західної Європи і Північної Америки.

Зокрема, на прикладі це підтверджується відсутністю в українській державі передових сучасних засобів зі своєчасного виявлення фактів плагіату у наукових працях, а також інших фальсифікацій. Тобто, незважаючи на ті позитивні зміни, що мають настати у зв'язку з нещодавнім

набранням чинності зазначеними вище правовими актами, актуальна ситуація з академічною автономією та організаційним забезпеченням діяльності освітньої системи ще потребує чимало вдосконалень.

Незважаючи на ті відносні успіхи, які були досягнуті в результаті впровадження у вітчизняну освітню систему частини норм та стандартів розвинених країн Заходу, що супроводжувалось закріпленням принципів академічної автономії у законодавстві, система вищої освіти все ще потребує нових і рішучих змін.

Одержано 16.11.2020

УДК 378(477)

Олександр Миколайович МУЗИЧУК,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України,

декан факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8367-2504>

ПІДГОТОВКА СЛІДЧИХ У ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ: ТРАДИЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Підготовка слідчих у Харківському національному університеті внутрішніх справ здійснюється з 1992 року, коли на базі спеціального факультету МВС України при Українській юридичній академії (нині - Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого) було утворено Харківський інститут внутрішніх справ в складі якого функціонував слідчо-криміналістичний факультет з правом першого набору у кількості 300 осіб.

Назву факультету було обрано не випадково, оскільки важливою складовою у створенні дієздатних правоохоронних органів стала підготовка власних національних кадрів, у яких на той час відчувався гострий дефіцит і, особливо слідчих та криміналістів. Тому, зрозуміло, новостворений факультет відразу став базовим у навчальному закладі.

З часом виникла потреба у фахівцях більш широкого кругозору. Міністерство внутрішніх справ України підвищило вимоги до слідчих, які мали бути не лише вузько орієнтованими спеціалістами, а й фахівцями-правознавцями. До того ж, 22 листопада 1994 року згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 787 та наказом МВС України від 28 грудня 1994 року № 712 на базі Харківського інституту внутрішніх справ було створено Університет внутрішніх справ. Тим же наказом МВС України слідчо-криміналістичний факультет перейменовано в юридичний. Надання статусу «Університет» навчальному закладу вимагало від працівників факультету ще більшої відповідальності та віддачі у своїй роботі. Сумлінна праця керівництва Університету, науково-педагогічних працівників мала наслідком зростання авторитету та престижу як в цілому навчального закладу, так і факультету зокрема. Випускники факультету добре зарекомендували себе на практичній роботі, що стало причиною збільшення набору на навчання.

Про авторитет факультету свідчить той факт, що урочисте відкриття його нового навчального корпусу (нині – корпусу 1/4) відбулося у 1999 році за участі Президента України Л. Д. Кучми.

2 березня 2001 року Указом Президента України № 125/2001 Університету внутрішніх справ надається статус Національного, у зв'язку з чим наказом МВС України від 12 березня 2001 року № 196 навчальний заклад отримав назву «Національний університет внутрішніх справ».

Молода держава потребувала вдосконалення підготовки працівників для органів внутрішніх справ. Тому наказом МВС України від 15 березня 2006 року № 263 затверджується Концепція розвитку системи освіти МВС України та Програма реформування системи освіти МВС України. Це вплинуло і на долю факультету. Так, у березні 2006 року на базі факультету було створено навчально-науковий інститут підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання (наказ ХНУВС від 5 жовтня 2007 року № 997).

Запровадження у 2011 році нового етапу реформування системи МВС викликало кардинальні зміни принципів і стратегії підготовки курсантів у відомчих ВНЗ і вплинуло на структуру системи ВНЗ МВС України. Це поставило перед структурним підрозділом нові завдання і виклики. З метою належної реалізації поставлених завдань, згідно наказу МВС України від 9 квітня 2011 року № 128 «Про організаційно-штатні зміни у ВНЗ МВС», навчально-науковий інститут підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання було перейменовано на факультет підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання.

Відповідно до змін у штатній структурі ОВС України, пов'язаних із ліквідацією штатних підрозділів дізнання, та згідно наказу МВС України від 30 серпня 2012 року № 757 «Про організаційно-штатні зміни у вищих навчальних закладах МВС» факультет з підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання було перейменовано у факультет з підготовки слідчих.

У 2016 році факультет з підготовки слідчих отримав чинну на сьогоднішній день назву «Факультет № 1».

За 28 років функціонування факультету неодноразово змінювалися його назви: слідчо-криміналістичний, юридичний, слідства та дізнання, підготовки слідчих, факультет № 1 тощо, але ніколи не змінювалась його специфіка – підготовка високопрофесійних слідчих для органів досудового розслідування системи ОВС України (Національної поліції).

Відповідно до відомчих нормативних актів факультет був та залишається базовим з підготовки слідчих серед закладів вищої освіти Міністерства внутрішніх справ України зі специфічними умовами навчання.

За роки функціонування факультету з його стін вийшло більше шести тисяч випускників, які успішно працюють на посадах слідчих, значна їх кількість обіймає керівні посади в Національній поліції України, ГУНП областей а також інших органах державної влади та місцевого самоврядування. Щороку на факультеті відбуваються зустрічі його випускників, фотокартки найкращих з яких розміщуються на дошці «Випускники – наша гордість». Варто лише відзначити, що дві найвищі посади в Національній поліції з фаху досудового розслідування обіймають саме випускники слідчого факультету ХНУВС (Максим Цуцкідзе, випускник 2006 року, який очолює Головне слідче управління Національної поліції України; Олександр Ковтун, випускник 2003 року, який очолює Управління дізнання Національної поліції України).

Важливою для ефективної роботи слідчого є якісно налагоджена взаємодія з експертними підрозділами, роботу яких координує Сергій Кримчук, випускник 1999 року слідчого факультету ХНУВС, який обіймає посаду директора Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру і є керівником Експертної служби МВС України.

Набувши практичного слідчого досвіду, частина випускників перейшла на роботу до інших правоохоронних органів, органів державної влади та місцевого самоврядування, деякі з них є відомими адвокатами, очолюють юридичні корпорації та компанії, зокрема зарубіжні.

Значну увагу висвітленню професійного шляху та кар'єрного зростання випускників факультету приділено не випадково, оскільки саме випускники є свідченням якості професійної підготовки будь-якого навчального закладу, а їх адаптація до служби та професійні успіхи – запорукою впевненої конкурентоспроможності факультету у справі підготовки слідчих.

Пишається факультет своїми здобутками у науково-дослідній сфері, завдяки яким вирішуються важливі проблеми у правоохоронній сфері. Науково-педагогічний склад факультету бере активну участь у законотворчій діяльності. Основним напрямом діяльності у даній сфері є взаємодія з комітетами Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, з питань науки, освіти та інновацій, з питань правової політики. Окрім власне законотворчої роботи, науково-педагогічний склад факультету бере активну участь у розробленні нормативно-правового забезпечення діяльності Національної поліції. Більшість наукових розробок готується на замовлення слідчих підрозділів органів Національної поліції, що підкреслює їх практичне значення. Як підсумок науково-дослідної роботи науково-педагогічного складу факультету протягом календарного року, видається збірник наукових праць, у якому подано методичні рекомендації, пропозиції і зауваження до проектів нормативно-правових актів та наукові роз'яснення окремих положень чинного законодавства, насамперед з питань слідчої діяльності.

Узагальнення практики застосування положень Кримінального процесуального кодексу України свідчить про необхідність нових підходів до організації навчального процесу та наукової діяльності з метою виявлення проблемних питань кримінального провадження та пошуку шляхів їх вирішення. У цьому напрямі важливого значення набуває запровадження у навчальний процес інноваційних методів навчання слідчих.

Вирішуючи завдання щодо вдосконалення освітнього процесу та наближення його до практичної складової, представниками факультету розроблено навчальну програму «Єдиний реєстр досудових розслідувань» (надалі - ЄРДР). Основною метою запровадження зазначеної програми є закріплення у курсантів теоретичних знань та здобуття практичних умінь і навичок з питань початку досудового розслідування, а саме внесення необхідних відомостей про вчинення злочину до ЄРДР.

Дана програма забезпечує реалізацію вимог статті 214 Кримінального процесуального кодексу України та Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затвердженого наказом Генерального прокурора України від 30.06.2020 № 298.

Навчальний ЄРДР представляє собою WEB орієнтований програмний продукт, який зовнішньо імітує інтерфейс ЄРДР, за допомогою якого у курсантів виникає можливість ознайомитися та отримати практичні уміння та навички з роботою ЄРДР.

Функціональні можливості зазначеної початкової програми надають змогу розподілити ролі між викладачем, який є адміністратором і виступає в якості керівника органу досудового розслідування, та курсантом, який виступає в якості слідчого.

На практичних заняттях курсанти мають змогу самостійно внести до ЄРДР усі необхідні відомості, перелік яких передбачено частиною 5 статті 214 КПК України. На подальших заняттях курсанти мають змогу вносити додаткові відомості залежно від ходу розслідування злочину згідно запропонованої фабули.

З цією метою в навчальній програмі відтворено весь функціонал та можливості ЄРДР, що в подальшому допоможе майбутньому слідчому ефективно виконувати завдання на початковому етапі досудового розслідування. В свою чергу, викладач має змогу перевірити правильність внесеної курсантом інформації та надати рекомендації з допущених помилок.

Рецензентами навчальної програми ЄРДР стали представники Головного слідчого управління Національної поліції та Слідчого управління ГУНП в Харківській області, прокуратури, правозахисних організацій, які надали позитивні відгуки щодо її використання в освітньому процесі та поширення серед інших закладів вищої освіти системи МВС України.

Як приклад іншого проекту, в якому взяли участь представники науково-педагогічного складу факультету, можна привести реалізацію програми Custody Records, яка представляє собою автоматизовану систему обліку дій із затриманими особами, в якій міститься електронне досьє на кожного затриманого. Навчання спеціалістів, які працюватимуть із Custody Records планується здійснюватися в Харківському національному університеті внутрішніх справ.

Важливим напрямом діяльності кафедр факультету є застосування в освітньому процесі практичної складової, а саме проведення бінарних занять за участю працівників Національної поліції України, Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України в Харківській області, Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса, а також представників правоохоронних органів.

Під час бінарних занять практичний працівник разом з викладачем кафедри детально обговорюють проблемні питання, з якими найчастіше стикаються слідчі у практичній діяльності, як правило, зосереджуючи увагу на типових помилках, що можуть допускатись на практиці під час проведення розслідування кримінальних правопорушень, при виявленні та вилученні слідів злочину з місця події, тактики проведення окремих слідчих дій, призначенні судових експертиз тощо.

Організація ефективної практичної підготовки дає можливість сформувати навички застосування теоретичних знань у практичній площині й допомогти майбутнім слідчим здійснювати свою повсякденну професійну діяльність на належному рівні.

Використання сучасних науково-технічних засобів та технологій у навчальному процесі сприятиме більш ефективному закріпленню курсантами теоретичних знань та практичних

навичок складання процесуальних документів, дозволить підвищити рівень теоретичної та практичної підготовки курсантів і слухачів магістратури, а також поглибити рівень практичної спрямованості наукових досліджень із слідчої проблематики.

Науково-педагогічний склад факультету працює над вирішенням проблем кримінального процесуального законодавства, які знижують ефективність досудового розслідування. Так, потребують вирішення і узгодження питання про визначення системи органів досудового розслідування та підслідності кримінальних правопорушень. Потребують удосконалення стадії досудового розслідування. Окремим проблемним питанням є реалізація на практиці процесуальної самостійності слідчого. Доречно звернути увагу на перегляд порядку проведення такої слідчої (розшукової) дії, як обшук. Потребують удосконалення підстави для закриття кримінального провадження тощо.

Окремо, хочу привернути увагу до проблеми штучного та суб'єктивного підходу деяких політиків, керівників цивільних ЗВО юридичного профілю та науковців щодо розуміння сутності так званих «правничих професій», а саме відсутності серед таких професій слідчого, що може призвести до: порушення основних завдань та засад кримінального провадження (відсутність юридичної освіти у слідчих поставить їх у нерівне становище з такими учасниками кримінального провадження як адвокат, прокурор та суддя); ситуації за якої слідчі Національної поліції, які розслідують 97 % усіх кримінальних справ матимуть усічені компетентності щодо кваліфікації кримінальних правопорушень; відтоку кваліфікованих кадрів із слідчих підрозділів за відсутності юридичного стажу.

Натомість, підтвердженням якісного рівня підготовки слідчих на факультеті № 1 ХНУВС є не лише позитивні відгуки стейкхолдерів, насамперед, керівників слідчих підрозділів, а й позитивний висновок групи експертів, які у поточному році, під час акредитації освітньо-професійної програми 081 «Право» поставили високу оцінку рівню правничої підготовки курсантів та випускників першого (бакалаврського) рівня. Сказане також підтверджується високим прохідним балом випускників першого (бакалаврського) рівня, які вступали у 2020 році на другий (магістерський) рівень. Зокрема, якщо загалом по Україні майже 55% правників-бакалаврів не спромоглися отримати прохідний бал для вступу до магістратури, то серед випускників факультету № 1 таких лише 25 %.

Важливим аспектом є і відсоток працевлаштування випускників факультету № 1 за фахом, а саме на посаду слідчого (дознавача) Національної поліції, який становить 99 % на відміну від загальнодержавного за спеціальністю 081 «Право» - не більше 12 %.

Випускники юридичних факультетів цивільних ЗВО не бажають працювати в органах Національної поліції, оскільки не пристосовані до виконання службових обов'язків в умовах субординації, ненормованого робочого дня, не мають практичних навичок розслідування кримінальних правопорушень, відповідних баз практик та, як правило, звільняються на перших роках служби.

Загалом якщо проаналізувати сучасний кадровий склад слідчих підрозділів Національної поліції, то необхідно констатувати, що 93% слідчих є випускниками ЗВО саме зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, і відповідно лише 5% - випускниками цивільних ЗВО юридичного профілю.

Слідчий є тією процесуальною фігурою, роль якої далеко не обмежується простим алгоритмічним застосуванням криміналістичної техніки. На нього покладається фундаментальні завдання: комплексно (у поєднанні кримінально-правових, кримінально-процесуальних, криміналістичних, кримінологічних та інших суміжних із ними знань), самостійно здійснювати всебічне, повне та об'єктивне розслідування кримінального провадження.

Тому підготовка слідчих для підрозділів Національної поліції, які здатні якісно та в повному обсязі виконувати покладені на них кримінальним процесуальним законодавством України обов'язки та втілювати принципи верховенства права в життя, є можливою виключно в межах вищої освіти за спеціальністю 081 «Право».

Загалом, руйнація сталої практики підготовки слідчих у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи МВС України стане причиною зростання злочинності і як наслідок – зниження довіри до правоохоронної системи у цілому, буде перешкодою щодо виконання

основного завдання кримінального провадження, яким є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений. Як наслідок, населення України буде позбавлене кваліфікованої юридичної допомоги щодо охорони, захисту а у разі необхідності відновлення їхніх прав, свобод та законних інтересів.

Дотримуючись позитивних традицій у підготовці слідчих, на факультеті № 1 систематично ініціюються та проходять подальшу апробацію перспективні проєкти, які розвивають у майбутніх слідчих додаткові знання, уміння та навички необхідні для неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, надання громадянам кваліфікованої юридичної допомоги тощо. Як приклад таких ініціатив, можна привести утворення Школи наукового лідерства, метою діяльності якої є формування спільноти з числа активних курсантів факультету № 1, надання знань, умінь, навичок, формування рис характеру, необхідних для участі у наукових, громадських, творчих заходах регіонального, всеукраїнського та міжнародного рівнів, сприяння самореалізації курсантів факультету та формуванню індивідуальної освітньої траєкторії, усебічна організаційна підтримка обдарованих курсантів факультету, координація наукової, громадської, творчої роботи курсантів.

Варто підкреслити, що за неповні два місяці роботи Школи наукового лідерства її учасники прийняли участь: у Всеукраїнському конкурсі відео-робіт «Молодь за безпеку дорожнього руху»; Всеукраїнському конкурсі есе «Україна-ЄС: вплив Європейського Союзу на розвиток реформ в Україні»; Всеукраїнському конкурсі есе у рамках заснування Клубу випускників Академії НАТО в Україні; Всеукраїнському конкурсі есе на тему «Права людини в епоху розвитку штучного інтелекту»; III етапі конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України, секція: мистецтвознавство; Всеукраїнському конкурсі творчих та/або наукових робіт за напрямками прокурорсько-слідчої діяльності серед студентів, які навчаються за спеціальністю 081 «Право» у закладах вищої освіти, на тему: «Прокуратура та громадські активісти: чи можливе налагодження взаємодії» та ін.

Учасники Школи наукового лідерства отримують додаткові уміння, знання та навички на форумах, вебінарах та онлайн-курсах, серед яких: онлайн-конференція «Східне партнерство ЄС у часи катаклізму та нових конфігурацій у сусідстві»; майстер-клас «European Solidarity Corps: твій шлях до успіху»; онлайн-курс «Критичне мислення та адвокатура як фундамент вільного суспільства» Левітт Інституту; прями ефіри із юристами від Асоціації випускників юридичного факультету КНУ ім. Шевченка; науково-практичний семінар на тему: «Особливості організації кінологічної діяльності правоохоронних органів в Україні»; вебінар «Офіцер чи звичайний користувач»; онлайн-стажування «Вектор прав людини. Суд людською мовою» та інші.

До 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ учасниками Школи наукового лідерства проведено круглий стіл на тему «Сучасні аспекти підготовки курсантів (слухачів) у закладах вищої освіти МВС України» за результатами якого підготовлено пропозиції та видано збірку тез доповідей.

Я переконаний, що отримані учасниками Школи наукового лідерства знання, уміння та навички сприятимуть формуванню у них здібностей необхідних не лише для роботи слідчим а допомагатимуть формуванню їх як особистості, лідера та професіонала у сфері права.

Одержано 16.11.2020

УДК 159.9:371.3:343.8

Уляна Володимирівна НАСТОЯЦА,

старший викладач кафедри психології

Академії Державної пенітенціарної служби (м. Чернігів);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4697-2206>

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ

Професійна діяльність в Державній кримінально-виконавчій службі (ДКВС) пред'являє певні вимоги до своїх співробітників як до фахівців, що є носіями не тільки статусу посадової особи, наділеної певними правами і повноваженнями, але й володіють необхідною ерудицією, широким кругозором, професійними знанням, умінням спілкуватися з людьми, вмінням зберігати своє психічне здоров'я, тобто співробітники повинні володіти певними компетенціями.

Соціально-психологічна компетентність має свою специфіку. Наприклад, у формі спілкування в процесі роботи виступає не як звичайна форма взаємодії, а як діяльнісна категорія. Адже службова діяльність в пенітенціарних установах нерозривно пов'язана із спілкуванням, як з фактора, що супроводжує її, перетворюється в категорію кардинальну, професійно значущу.

Особливості соціально-психологічної компетентності співробітників ДКВС полягають в тому, що фахівці постійно взаємодіють із людьми не соціалізованими, які є носіями кримінальних цінностей. Саме тому соціально-психологічна компетентність співробітника ДКВС набуває великого значення, ніж у людини, що працює в іншій сфері. Ця особливість обумовлюється необхідністю володіння співробітником глибокими соціально-психологічними знаннями життєдіяльності суспільства в цілому і субкультури засуджених зокрема [1].

Служба співробітників ДКВС проходить в особливих та екстремальних умовах (масові заворушення, групові непокори, захоплення заручників та ін.). Вимоги до рівня розвитку соціально-психологічної компетентності у співробітників, що діють в екстремальній ситуації, підвищуються. Так як це обумовлено необхідністю співробітника розуміти та передавати інформацію, оперативно вирішувати конфліктні ситуації саме при дії стрес-чинників, при цьому оптимально використовувати власні ресурси. Ряд авторів виокремлюють наступні компоненти соціально-психологічної компетентності, що необхідні для дій співробітників в екстремальних ситуаціях: вміння формулювати висловлювання, застосовуючи при цьому відповідні знання просодії (інтонації, інтенсивності та сила вимови); володіння специфічними до даної професії навиками невербальної комунікації зокрема кінетикою - здатність контролювати вираз обличчя, очей, пози, руху при спілкуванні; здатність вилучати максимум достовірної інформації при проведенні бесіди, опитування засуджених; мати сформовану конфліктну компетентність; вміння взаємодіяти з людьми «групи ризику» - агресори, схильними до суїциду та особами які мають психічні розлади; володіти знаннями психології натовпу, методів словесного впливу на великі групи, особливостей організації переговорів в умовах масових заворушень. Отже, для підготовки співробітників до дій в екстремальних ситуаціях необхідно розширення соціальних знань і підвищення рівня розвитку соціально-психологічних умінь і навичок.

Аналіз літератури з вивчення особливостей соціально-психологічної компетентності у співробітників ДКВС дозволив сформулювати основні напрямки роботи по формуванню даного феномену: по-перше, набуття співробітниками ДКВС необхідних соціальних знань (про субкультуру засуджених, про способи поведінки в екстремальних ситуаціях); по-друге, формування психологічної готовності до ефективного міжособистісного спілкування в екстремальних, конфліктних ситуаціях; по-третє, формування професійно-етичної і моральної складової соціально-психологічної компетентності. Дані напрямки слід враховувати при проведенні психологічної роботи із співробітниками [2].

Під психологічною роботою ми розуміємо впорядкований та структурований психолого-акмеологічний вплив на особистість, яка включена до відповідних соціальних процесів, а також

методи психологічного впливу на особистість, що дозволяють розвивати компоненти, які входять до складу соціально-психологічної компетентності.

При виборі методів психологічного впливу психологу необхідно враховувати особливості об'єктів впливу, оскільки характер психологічної роботи із співробітниками ДКВС має свою специфіку. Так, ряд вчених виокремили такі бар'єри, що виникли під час надання психологічної допомоги службовцям: по-перше, проблема службовця суб'єктивно розуміється як зовнішня; по-друге, співробітник висуває вимогу швидкого і конкретного результату; по-третє, по відношенню до психолога службовець підсвідомо прагне зайняти захисну позицію, знецінює діалогічну активність консультанта; в-четвертих, службовець більш закритий до дискусій щодо своєї професійної діяльності і навіть у колі людей свого співтовариства [3].

М. Ковзель, аналізуючи специфіку психологічного консультування військовослужбовців, виділяє таку особливість: приблизно у 1/3 випадків психологічна допомога ініційована не самими службовцями, що потребують допомоги, а іншими особами (в основному командирами частин, підрозділів або самим психологом) [4].

Психологічна робота із співробітниками ДКВС, спрямована на становлення соціально-психологічної компетентності, може включати як групові, так і індивідуальні методи роботи. Активні групові методи можна умовно об'єднати в три основні блоки: тренінги, групові консультації; ігрові та дискусійні методи. Тому всі ці методи включені до нової програми первинної професійної підготовки психологів відділів (секторів) по роботі з персоналом установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДКВС.

Використання індивідуальних форм роботи з даного напрямку обумовлена тим, що самі труднощі, які виникають у людей з недостатньо розвинутою соціально-психологічною компетентністю є зовсім різними.

Таким чином, специфіка психологічної роботи з співробітниками ДКВС спрямована на становлення їх соціально-психологічної компетентності і має такі особливості:

1) високий ступень психологічної закритості співробітників, потреби в швидких і конкретних результатах, ініціювання психологічної допомоги іншими особами, а не самим співробітником;

2) широкий спектр необхідних соціальних знань: психологічна готовність до ефективного міжособистісного спілкування в екстремальних, конфліктних ситуаціях; велика значимість професійно-етичної і моральної складової соціально-психологічної компетентності.

Список бібліографічних посилань

1. Ятчук М. Сучасний стан розробленості проблеми формування психологічної компетентності працівників Державної кримінально-виконавчої служби України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Психологія. 2017. Вип. 1. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn_2017_1_14

2. Настояща У.В. Соціально-психологічні особливості професійної діяльності персоналу ДКВСУ (державна кримінально-виконавча служба). *Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка*. Том VI: Психологія обдарованості. Випуск 16. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка. 2019. С. 339.

3. Степанова Л. А. Акмеологические методы : диагностика и развитие аутопсихологической компетентности гос. служащих. Москва: Эдельвейс. 2001. 104 с.

4. *Настольная книга войскового психолога, офицера по организации общественно-государственной подготовки и военно-социальной работы*. Вып. 44. За права военнослужащих. Москва. 2003. 384 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 343.1

Анна Олександрівна НАУМОВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4273-8068>

УМОВИ І ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА НА РЕАБІЛІТАЦІЮ: ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА І ПРАКТИКИ

Аналіз положень КПК і матеріалів слідчої та судової практики, свідчить про те, що процесуальні засоби захисту особи в кримінальному судочинстві від незаконної та необґрунтованої підозри, звинувачення і засудження більш формальні, в порівнянні з нормами Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року. Так, про початок розслідування свідчить факт реєстрації інформації про кримінальне правопорушення в Єдиному реєстрі досудового розслідування без проведення попередньої перевірки цієї інформації. Слідчий невідкладно в письмовій формі повідомляє прокурора про початок розслідування, підстави початку розслідування та інші дані, передбачені частиною 5 ст. 214 КПК України. Вважаємо, що повідомлення слідчого про початок розслідування, без прийняття процесуального рішення, не створює правові підстави для кримінального переслідування.

Ігнорування авторами КПК і законодавцем правових підстав початку публічного кримінального переслідування від імені держави, в зв'язку із вчиненням особою злочину, призводить до порушення основних принципів кримінального судочинства – верховенства права та законності. Практика «автоматичного» початку розслідування погіршила правовий захист осіб, щодо яких проводиться розслідування, так як вони фактично позбавлені можливості оскаржити необґрунтоване кримінальне переслідування. Як свідчать результати наукових досліджень тільки 40% заяв і повідомлень з числа зареєстрованих в базі єдиного обліку мали ознаки злочину [1, с.7], тобто 60% – складають кримінальні провадження які закриті, як правило, з реабілітуючих підстав.

Офіційна статистика внаслідок її недосконалості не дозволяє достовірно визначити як кількість осіб, конституційні права і свободи яких були порушені або обмежені органами досудового розслідування, так і кількість реабілітованих осіб. Однією з причин є недосконалість кримінального процесуального законодавства та правового механізму поновлення порушених прав і свобод, відшкодування майнової, фізичної шкоди і усунення наслідків моральної шкоди реабілітованому.

Проблема реабілітації осіб, незаконно і необґрунтовано притягнутих до кримінальної відповідальності, незаконно засуджених, та відшкодування їм шкоди, посідає особливе місце в системі кримінально-процесуального права як у правовій науці, так і в правозастосовній практиці. Означена проблема була предметом наукових досліджень. Окремі її аспекти розглядалися в працях Б. Т. Безлепкіна, Л. В. Бойцової, Р. В. Гаврилюка, Т. М. Добровольської, О. В. Капліної, О. П. Кучинської, П. А. Лупинської, М. І. Миролюбова, М. І. Пастухова, І. Л. Петрухіна, М. С. Строговича, Т. Т. Таджиева, І. Я. Фойницького, М. Є. Шумили та інших авторів. Дослідники проблем реабілітації виокремили не тільки підстави виникнення права на реабілітацію, але і її умови. Зазначена проблема була розглянута в роботах таких авторів, як Б. Т. Безлепкін, А. М. Глибіна, О. О. Корнеєв, В. І. Радченко та інші.

Варто погодитися з точкою зору А. М. Глибіної, яка вважає, що умовою виникнення права на реабілітацію є незаконне або необґрунтоване кримінальне переслідування та незаконне засудження [2, с. 9].

Заслуговує на увагу точка зору О. О. Корнеєва, який визначає, що умова – це зовнішня обставина, яка посилює чи гальмує дії причини (підстави), а їх взаємозв'язок має велике значення для реабілітації невинуватого. Найважливіші умови, які безпосередньо впливають на розвиток процесу, називають факторами. Автор пропонує класифікувати умови реабілітації. Він поділяє умови виникнення права на реабілітацію на загальні та окремі. До загальних умов реабілітації О. О. Корнеєв відносить: соціальну цінність інституту реабілітації, удосконалення законодавства

про реабілітацію, необхідний рівень реалізації правових норм щодо реабілітації, ступінь обізнаності реабілітованих щодо змісту правових норм про реабілітацію, рівень правосвідомості та правової культури суб'єктів реабілітації. До окремих умов реабілітації автор відносить: набрання законної сили акта про реабілітацію; визнання органом кримінального переслідування або судом права реабілітованого на відшкодування шкоди; відновлення прав та свобод, що відображено у відповідному акті про реабілітацію; ясність для реабілітованого пояснень щодо порядку відшкодування шкоди, відновлення прав та свобод, визначених у повідомленні; реалізація бажання реабілітованого звернутися з вимогою відшкодувати завдану йому моральну та майнову шкоду, поновити порушенні кримінальним переслідуванням чи засудженням права та свободи; додержання прокурором обов'язку принести офіційне вибачення від імені держави реабілітованому; згода реабілітованого на розраховані суми завданої шкоди; реальне виконання відповідних актів про реабілітацію та відшкодування в повному обсязі завданої шкоди; поновлення порушених прав і свобод [3, с. 54–56].

Зазначене дозволяє зробити висновок, що умовами реабілітації слід вважати зовнішні обставини, за наявності яких починають діяти підстави реабілітації, тобто процесуальні засоби, які підтверджують незаконність і необґрунтованість кримінального переслідування, незаконність засудження особи, її право на поновлення порушених прав та свобод і відшкодування завданої шкоди.

Аналіз юридичної літератури, вивчення матеріалів практики дозволяють виокремити низку умов виникнення права на реабілітацію. Зокрема:

1) на досудовому провадженні:

- незаконна постанова про порушення кримінального провадження;
- незаконна постанова про пред'явлення обвинувачення;
- незаконне затримання;
- незаконна постанова про застосування запобіжного заходу.

2) на стадії судового провадження:

- неправосудний вирок суду
- постанова суду, ухвала судді про застосування примусового заходу медичного характеру, коли не мало місце суспільно небезпечне діяння, немає складу злочину, з приводу якого порушена справа, чи діяння не вчинене особою, щодо якої розглядається справа;
- постанова суду, ухвала судді про застосування примусового заходу виховного характеру, коли не мало місце суспільно небезпечне діяння, з приводу якого порушена справа, чи не вчинене це діяння особою, щодо якої розглядається справа.

Зазначене свідчать про право особи на реабілітацію при наявності визнання факту незаконного і необґрунтованого кримінального переслідування, незаконного засудження, незаконного застосування примусового заходу виховного чи медичного характеру.

Дискусійним серед науковців є питання щодо підстав реабілітації. Так, О. О. Подопригора вважає, що правовою основою для реабілітації є винесення рішення, яким підозра, звинувачення чи обвинувальний вирок визнаються незаконними або необґрунтованими [4, с. 87]. Дещо іншої точки зору дотримується О. М. Матвєєв, який до підстав процедури реабілітації для учасників кримінального судочинства відносить: по-перше, сам факт порушення їхніх прав; по-друге, встановлення обставин, які можуть бути покладені в обґрунтування правового позову і встановлення факту порушення прав під час кримінального судочинства (в тому числі постановами про припинення кримінальної справи і постановами про відмову в порушенні кримінальної справи у зв'язку з відсутністю складу та події злочину); по-третє, заява про факт порушення прав зі сторони конкретного учасника кримінального судочинства, наділеного певним обсягом процесуальних прав і обов'язків [5, с. 19–24].

Підставами виникнення права на реабілітацію, вважає А. М. Глибіна, є фактичні дані, що виключають кримінальну відповідальність і свідчать про невинуватість особи, залученої в орбіту кримінального процесу [2, с. 9].

Водночас М. Є. Шумило визначає, що підставами для повної реабілітації є виправдувальний вирок, постанова або ухвала суду про закриття кримінальної справи [6, с. 295].

Порівняльний кримінально-процесуального законодавства РФ, Республіки Казахстан, Республіки Білорусь та інших держав СНД свідчить про те, що на законодавчому рівні визначені підстави виникнення права на реабілітацію. Так, в КПК РФ підстави реабілітації поділяються на:

1) підстави виникнення права на реабілітацію (ст. 133 КПК РФ):

- у підсудного, щодо якого винесено виправдувальний вирок;
- у підсудного, кримінальне переслідування у відношенні якого припинене у зв'язку з відмовою державного обвинувача від обвинувачення;
- у підозрюваного або обвинуваченого, кримінальне переслідування відносно якого припинено з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 5 і 6 частини першої статті 24 і пунктами 1 і 4–6 частини першої статті 27 КПК РФ;
- у засудженого у випадках повного або часткового скасування обвинувального вироку і закриття кримінальної справи з підстав, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 27 КПК РФ;

– у особи, до якої були застосовані примусові заходи медичного характеру, – в разі скасування незаконної або необгрунтованої постанови суду про застосування цих заходів;

2) підстави визнання права на реабілітацію (ст. 134 КПК РФ), такі як вирок, ухвала, постанова суду, постанова прокурора, слідчого, дізнавача, в якій визнають за виправданим або особою, щодо якої припинено кримінальне переслідування, право на реабілітацію [7].

Водночас у статті 39 КПК Республіки Казахстан зазначені і такі підстави реабілітації, як виправдувальний вирок суду та постанова органу кримінального переслідування про закриття кримінальної справи з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 5, 7, 8 частини першої статті 37 КПК Республіки Казахстан (за відсутністю події злочину; за відсутністю в діянні складу злочину; за відсутністю скарги потерпілого; по відношенню до особи, відносно якої є вирок суду, що набрав законної сили за тим же обвинуваченням, або інша не скасована судова постанова, що встановила неможливість кримінального переслідування; щодо особи, про відмову від кримінального переслідування якої за тим же обвинуваченням є не скасована постанова органу кримінального переслідування) [8].

Викладене, дозволяє зробити висновок про те, що підставами виникнення права на реабілітацію є приводи або причини, які виражені в юридичному акті, за наявності яких особа має право на реабілітацію.

У чинному КПК України відсутня глава «Реабілітація», не визначені підстави права на реабілітацію. Проведені нами дослідження показали, що 82 % опитаних прокурорів та 95 % – правозахисників вважають щодо доцільності виокремлення в КПК окремої глави «Реабілітація». Вважаємо, що чинний КПК необхідно доповнити главою 25-1 «Реабілітація», у якій передбачити і положення про **підстави виникнення права на реабілітацію**. Такими є:

I. Підставами виникнення права на реабілітацію підозрюваного, обвинуваченого є:

- постанова слідчого про закриття кримінального провадження на досудовому розслідуванні;
- постанова судді про закриття провадження під час попереднього розгляду.

II. Підставами виникнення права на реабілітацію підсудного є:

- постановлення виправдувального вироку;
- ухвала (постанова) суду про закриття кримінального провадження у зв'язку з відмовою прокурора підтримувати державне обвинувачення.

III. Підставами виникнення права на реабілітацію засудженого є:

- ухвала (постанова) суду про закриття кримінального провадження у зв'язку з відмовою прокурора підтримувати державне обвинувачення, якщо потерпілий не вимагає продовження розгляду провадження;
- ухвала касаційного суду про скасування вироку, постанови чи ухвали і закриття кримінального провадження;
- ухвала касаційного або апеляційного суду за нововиявленими обставинами та наявності доказів, які підтверджують невинуватість засудженого у вчиненні злочину, про скасування вироку постанови чи ухвали і закриття кримінального провадження.

IV. Підставами виникнення права на реабілітацію виправданого в частині мотивів і підстав виправдання є:

– ухвала апеляційного суду про зміну виправдувального вироку, постанови чи ухвали про закриття провадження, коли висновки суду першої інстанції не відповідають фактичним обставинам справи і вплинули на вирішення питання про мотиви і підстави виправдання;

– ухвала касаційного суду про зміну виправдувального вироку, постанови чи ухвали про закриття кримінального провадження з мотивів і підстав виправдання.

V. Підставою виникнення права на реабілітацію неповнолітніх, щодо яких застосовано примусовий захід виховного характеру, є постанова апеляційного суду про скасування незаконної і необґрунтованої постанови суду і закриття провадження з тих мотивів, що не було доведено вчинення суспільно небезпечного діяння особою.

VI. Підставою виникнення права на реабілітацію неосудних осіб, щодо яких застосовано примусовий захід медичного характеру, є постанова апеляційного суду про скасування незаконної і необґрунтованої постанови суду і закриття провадження з тих мотивів, що не було доведено вчинення суспільно небезпечного діяння особою.

Вважаємо що вищевказані пропозиції реально забезпечать захист особи від незаконного та необґрунтованого кримінального переслідування та незаконного засудження.

Список бібліографічних посилань.

1. Вакулік О.А. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2015. с.7
2. Глыбина А. Н. Реабилитация и возмещение вреда в порядке реабилитации в уголовном процессе РФ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Томск, 2006. 24 с.
3. Корнеев О. А. Институт реабилитации в уголовно-процессуальном праве России : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Челябинск, 2005. 244 с.
4. Подопригора А. А. Реабилитация в уголовном процессе России : дисс.... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2004. 179 с.
5. Матвеев А. Н. Правовой институт реабилитации в Российском уголовном процессе : автореф.дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 . М., 2009. 25 с.
6. Шумило М. Є. Реабілітація в кримінальному процесі України : монографія. Х. : Арсіс, 2001. 320 с.
7. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18 декабря 2001 года № 174-ФЗ. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30407315
8. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V ЗПК. URL: <https://zakon.uchet.kz/rus/docs/K1400000231>

Одержано 16.11.2020

УДК 316:378.22

Ірина Сергіївна НЕЧІТАЙЛО,

доктор соціологічних наук, доцент,

професор кафедри соціології та психології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0656-0370>

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ТА ЙОГО ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

Питання міждисциплінарності в освітньому процесі широко обговорюється в сучасному науковому дискурсі. Слід зазначити, що це питання є актуальним не тільки для вітчизняних, але й для багатьох закордонних університетів світу, навіть тих, які посідають перші позиції у світових рейтингах [1; 2; 3; 4].

Міждисциплінарність – це поєднання парадигм, методів, ідей тощо двох або більше наук, галузей, академічних дисциплін для виконання певних освітніх та/або наукових завдань, які за своєю суттю можуть бути як глобальними так і локальними. Глобальне завдання передбачає,

наприклад, підготовку спеціалістів за міждисциплінарними освітніми (совітно-професійними, освітньо-науковими) програмами, тобто такими, що змістовно вибудовуються на перетині двох або декількох спеціальностей [5, с. 270]. Локальні завдання передбачають імплементацію принципів міждисциплінарності у навчальні, науково-дослідні та інші практики учасників освітнього процесу – виконання наукових робіт, дослідницьких проєктів, студентських курсових та інших проєктів, кваліфікаційних робіт тощо на перетині двох або декількох академічних (навчальних) дисциплін [6, с. 100].

Таким чином, міждисциплінарність характеризується перетином «традиційних кордонів» між певними науковими школами та/або академічними дисциплінами. Міждисциплінарний підхід застосовують до складних предметів, які можна зрозуміти, тільки об'єднавши інструменти двох або більше областей (сфер) наукового пізнання.

Багато з проблем, які виникають у сучасному суспільстві, вимагають міждисциплінарного підходу до їх вирішення. Наприклад, проблеми, пов'язані зі здоров'ям населення, соціальною нерівністю та дискримінацією, екологічною ситуацією та багато інших, неможливо досягнути внутрішніми ресурсами однієї науки (спеціальності, дисципліни). Вирішення цих, як і багатьох інших, навіть досить локальних проблем, потребує втручання фахівців, які вміють балансувати на перетині різних наук (спеціальностей, дисциплін) бачать ситуацію всебічно і багатогранно. Саме таких фахівців потребує й сучасний ринок праці, який характеризується вкрай високою динамічністю, як в цілому, так і на рівні окремих професій.

Якщо поглянути на ситуацію з позиції можливостей молодого спеціаліста, випускника сучасного університету, який виходить на ринок праці, то найперспективнішими є ті з них, які під час навчання отримали комплекс компетентностей, що дозволяють працевлаштуватися не тільки за спеціальністю (наприклад, в організацію яка спеціалізується на проведенні соціологічних досліджень), але й в дотичних сферах – PR, HR, GR, державному управлінні, аналітичних центрах, що збирають та обробляють соціальні дані та інших.

До речі, саме по собі завдання застосування компетентнісного підходу до організації та реалізації освітнього процесу в сучасних університетах, потребує включення у освітні (освітньо-професійні, освітньо-наукові) програми такого змісту, який дозволяє отримати результати навчання, що відповідають вимогам високо динамічного ринку праці та забезпечують гнучкість професійних траєкторій випускників.

Таким чином, міждисциплінарність не є «даниною моді» та сліпим прагненням «підлаштуватися» під європейські стандарти освіти. Вона є нагальною необхідністю і запорукою повноцінної реалізації компетентнісного підходу, ефективності освітніх програм та успіху сучасного університету в цілому.

За даними Британської академії, існує багато способів застосування міждисциплінарності [1]. Так, науковці можуть налагодити співпрацю між дисциплінами, щоб визначити питання, які становлять спільний інтерес, або винайти нові підходи до питань у межах кожної відповідної дисципліни. Як правило, це можуть бути дисципліни, що лежать в межах однієї галузі. Наприклад, в межах галузі 05 «Соціальні та поведінкові науки» економіка (спеціальність 051) та політологія (спеціальність 052) формують вивчення політичної економії. Втім, слід зазначити, що провідні закордонні ЗВО практикують поєднання і вельми віддалених дисципліни, наприклад, таких як філософія та інженерія, взаємна інтеграція яких утворює філософію інженерії, що спеціалізується на дослідженнях етики інженерного штучного інтелекту тощо.

Міждисциплінарність у науково-дослідній діяльності передбачає, що окремі науковці можуть застосовувати методи з інших областей до питань, які вони намагаються вирішити в межах їх основної спеціальності. Наприклад, соціологія може застосовувати певні тестові методики (як базові інструменти психології) для збору даних в дослідженнях, об'єктом яких є маленькі діти, не здатні використовувати стандартні опитувальники [7, с. 70; 8, с. 177].

Міждисциплінарність у викладанні передбачає застосування педагогічних методик, методів та технологій, які спрямовані на виведення логічних зв'язків між змістом різних навчальних дисциплін. Наприклад, одним із методів може бути практика проведення окремих занять або викладання цілих навчальних модулів командою викладачів, які є представниками різних галузей

та/або спеціальностей, які здатні працювати разом і демонструвати комплексний підхід до розгляду того чи іншого питання (тієї чи іншої теми) навчального курсу. До речі, спеціальна підготовка викладачів до такої командної роботи практикується у Ворицькій інтернаціональній академії вищої освіти (Велика Британія) [1].

Окрім того, що міждисциплінарність в освіті забезпечує гнучкість професійних траєкторій випускників, вона також позитивно позначається на їх творчих здібностях (у значенні креативності, тобто здатності *перетворювати* об'єкти праці та оточуючого середовища в цілому). У статті, опублікованій Лігою європейських дослідницьких університетів (далі за текстом – ЛЄДУ) зазначається, що міждисциплінарність є потужною рушійною силою наукового прогресу та інновацій [3].

Результати досліджень доводять тісний зв'язок між здатністю мислити на перетині різних дисциплін та творчими здібностями людей. Найбільш креативними працівниками є ті люди, які можуть встановлювати зв'язки між різними сферами діяльності. К. Робінсон (сучасний англійський письменник, громадський діяч, радник з питань розвитку творчого мислення у систем освіти та інновацій, у державних та громадських організаціях) зауважує, що творчість (креативність) залежить від здатності людини перетинати дисциплінарні кордони. Саме такі «творчі мислителі» досягають найбільших успіхів у бізнесі, політиці, медіа-сфері, творчих галузях, інженерії, наукових дослідженнях та багатьох інших сферах діяльності [3].

Ключовий посыл університетів, що входять до ЛЄДУ, полягає в наступному: як дисциплінарність, так і міждисциплінарність, є однаково важливими для розвитку науки і освіти та вирішення безпрецедентних суспільних проблем. На думку лідерів ЛЄДУ, заклади освіти, яким вдасться побудувати грамотну політику дотримання дисциплінарності та міждисциплінарності, які навчатися використовувати потенціал міждисциплінарних досліджень та міждисциплінарної освіти, матимуть багато користі для себе, для своїх співробітників, студентів, випускників та для суспільства в цілому.

ЛЄДУ також формулює рекомендації щодо міждисциплінарності: на базі університету організувати платформи, фізичні та/або віртуальні коворкінги для зустрічей представників різних наук, галузей та спеціальностей, їх спільних дій у напрямку вирішення тих чи інших проблем; адаптувати практики найму та просування по службі науково-педагогічних працівників, представників адміністративного і допоміжного персоналу, з урахуванням наявних міждисциплінарних знань та навичок; розвивати підтримку з боку університетських підрозділів (зокрема, факультетів та кафедр) практик міждисциплінарного викладання. Зазначені рекомендації цілком можуть бути застосовані сучасними вітчизняними ЗВО, які прагнуть до розвитку.

Прив'язуючи все вище викладене безпосередньо до теми конференції «Шлях успіху і перспективи розвитку», присвяченої 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ, зазначимо, що, по-перше, реалізація міждисциплінарності в освітньому процесі – це, дійсно, шлях до успіху, а по-друге, у ХНУВС на цьому шляху вже багато зроблено. До структури університету входять кафедри, які об'єднують представників різних галузей та спеціальностей, інтегрують їх знання, досвід і зусилля у напрямку вирішення спільних навчальних та дослідницьких завдань, реалізації загальнокафедральних тем (наприклад, йдеться про такі кафедри, як: соціології та психології, поліцейської діяльності та публічного адміністрування, соціальних та економічних відносин, фундаментальних та юридичних дисциплін та ін.). Слід зазначити, що окремі кафедри вже мають досвід реалізації міждисциплінарного підходу до організації і реалізації освітніх програм. Так, наприклад, на кафедрі соціології та психології реалізуються освітні програми, які мають на меті підготовку не просто психологів, а фахівців, здатних розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сферах, пов'язаних із застосуванням права, а також у секторі безпеки та оборони України. Такий досвід свідчить про спроможність та значний кадровий, методичний та методологічний потенціал «інтегрованих» кафедр у впровадженні міждисциплінарних освітніх (освітньо-професійних, освітньо-наукових) програм, які є важливим інструментом розвитку не тільки університету, а й вищої освіти в цілому, на чому зауважує В. Бахрушин – академік Академії наук вищої школи України та відомий експерт з питань освіти [9].

Висновок. Таким чином, міждисциплінарність освітньої та наукової діяльності та, зокрема, впровадження і реалізація міждисциплінарних освітніх програм є запорукою розвитку й успіху

сучасного університету, оскільки забезпечує його «гнучкість» та здатність відповідати на виклики сучасного ринку праці та суспільства в цілому, готуючи конкурентоспроможних фахівців, які вгідно відрізняються своєю адаптивністю до різних видів професійної діяльності (не обмежуючись професією за спеціальністю), розвиненим критичним мисленням та значним творчим потенціалом.

Список бібліографічних посилань

1. Interdisciplinarity (2018) (based on materials of Warwick International Higher Education Academy) [E-source]. – URL: https://warwick.ac.uk/fac/cross_fac/academy/keythemes/interdisciplinarity/.
2. Interdisciplinarity: how universities unlock its power to innovate (2016) [E-source]. – URL: <https://www.leru.org/news/interdisciplinarity-how-universities-unlock-its-power-to-innovate>.
3. More about interdisciplinarity (2017) [E-source]. – URL: <https://www.ucl.ac.uk/basc/prospective/faq/interdisciplinarity>.
4. Santos C.M. Interdisciplinarity in education: overcoming fragmentation in the teaching-learning process / Carla Madalena Santos, Rubia Amanda Franco, Diego Leon, Daniel Bovolenta Ovigli & Pedro Donizete Colombo Júnio // International Education Studies. – 2017. – Vol. 10. – № 10. – Pp. 71-77.
5. Машкіна І. Досвід міждисциплінарного проектно-орієнтованого навчання при підготовці магістрів за спеціалізацією «соціальна інформатика» / Машкіна І., Носенко Т. // Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. – 2017. – №3. – С. 266–273.
6. Третько В. Міждисциплінарний підхід у підготовці майбутніх магістрів міжнародних відносин / В. Третько // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2013. – Вип. 6. – С. 94–102.
7. Нечитайло І. С. Використання ситуативних тестів у емпіричній соціології: евристичний потенціал та специфіка / І.С. Нечитайло // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах „Грані”– 2014. – № 5 (109), Травень-2014. – С. 69–74.
8. Нечитайло І.С. Поняття скритої учебної програми: актуалізація і концептуалізація в проблемном поле соціології образования / И.С. Нечитайло // Вістник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: «Соціологічні дослідження сучасного суспільства». – №993. Вип. 29. – С.176-180.
9. Бахрушин В. (2017) Куди рухатися вищій освіті? [Електронний ресурс] / В. Бахрушин // Освітня політика. Портал громадських експертів. – Режим доступу: <http://education.ua.org/ru/articles/1078-kudi-rukhatiya-vishchij-osviti>.

Одержано 16.11.2020

УДК 371.39

Антон Олегович НОВІКОВ,

*курсант навчальної групи ТЕдбср-18-1
спеціальності «Експлуатація авіаційних електрифікованих комплексів»
Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Оксана Анатоліївна САВЧЕНКО,

*голова циклової комісії філологічних дисциплін,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист,
викладач української мови та літератури
Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4808-5894>*

«ШЕДЕВР» ЯК «ГОЛОВНА РОБОТА» МИТЦЯ (АВТОПОРТРЕТ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В МОЛОДОСТІ)

Значення слова “шедевр” як “головна робота” митця не завжди має одне значення. Шедевральні речі завжди мають бути унікальними за рівнем виконання, професіоналізму, майстерності.

У житті так буває, що неймовірні обставини появи на світ твору мистецтва нарікають його шедевром. Будемо говорити про відомий автопортрет Тараса Шевченка в молодості.

Упродовж свого творчого життя Шевченко створив понад 30 малярських та графічних автопортретів, в яких проходить бачення його думок, почуттів, переживань. Протягом двадцятирічного періоду художник створив різнопланові та різножанрові твори, які характеризують його унікальний талант і майстерність: від романтичного юнака (ранній автопортрет 1840 року) до збагаченої досвідом, але вже хворої виснаженої людини, яка прожила нелегке життя (автопортрет 1861 року).

Автопортрет 1840 року є тонким ліричним вступом художника до його великої саги психологічного самоаналізу.

Викупили Шевченка з кріпацтва 1838 року. Це стало відправною крапкою у житті поета, художника, ця подія осяяла його життя. Ми можемо уявити собі стан 24-річного юнака, який на решті здобув жадану волю, маючи можливість здобути академічну освіту і зреалізувати себе у мистецтві.

Відзначився Тарас Шевченко величезною працелюбністю, систематичною самоосвітою, коли навчався у Петербурзі. Позначені роки його навчання в академії дали йому той старт, який вивів його на шлях мистецтвознавця, художника, творця. Творче зерно, яке пригнічувала неволя, тепер дало щедрі сходи [1, С. 109].

Живучи у холодному вологому Петербурзі, Тараса Шевченка часто огортала туга за рідними, за Україною. Але усвідомлення того, що він, син закріпачених селян і сам недавно кріпак, тепер вільний громадянин і вчиться на професійного художника у прославленій академії, у знаного професора-художника, зігрівало душу, вселяло надії, примножувало сили. Він пишався тим, що зможе себе віднайти у тій, найціннішій йому сфері, яка дає можливість йому бути окриленим, вільним, заявити про себе на повний голос.

У 40-х роках, коли у Шевченка виростали творчі крила, у цей період він багато і плідно працював як поет і художник, випереджаючи академічну програму. Займався самоосвітою, відвідував зустрічі з відомим митцями, громадськими діячами, інтелігенцією. Крім занять із спеціальних мистецьких дисциплін, багато читав, заповнюючи прогалини у загальній освіті, цікавився історією своєї батьківщини, інших європейських країн. І, звичайно, писав вірші. 1840 року побачила світ його перша збірка - "Кобзар". Це те, що давало йому можливість почуватися впевненим у тому, що він робить ту справу, яка йому до душі [3, С. 93].

Саме в період духовного і творчого піднесення Шевченко вирішив намалювати автопортрет. Коли він студював у Петербурзі, усі студенти Петербурзької Академії мистецтв полюбили створювати автопортрети. Вони створювали їх щороку до своїх іменин або днів народжень, на яких зображували себе. Так само Шевченко планував створити автопортрет до двадцятишестирічного віку. Він товаришував з одним із вихованців академії. Його звали Василь Штернберг. Вони разом працювали над автопортретами. Шевченко почав роботу над своїм портретом у період 1839-1840 років. Створили їх в один період, автопортрети Шевченка і Штернберга — яскраві твори романтизму, який переважав у той часу творчості багатьох художників. Ці твори були подібні своїм глибоким психологізмом, тонкістю самоаналізу, вишуканими засобами виразності, властивим живописові романтизму взагалі і ліричному портретові зокрема [1, С. 111].

Кожен з них зацентрував увагу в автопортретах на різних сторонах своїх характерів, уподобань, інтересів. Василь був на чотири роки молодший за Шевченка і як не старався зобразити себе серйозним і зосередженим, не міг приховати майже дитячої безпосередності, лагідності й довірливості. В автопортреті юнака переважає ліризм, яким милуєшся, зворушений до нестями!

Автопортрет Шевченка неоднозначний, якщо порівнювати з портретом Штернберга. Його ліризм поєднується з драматизмом, замріяність — з тривогою, добросердечність — із сумом, бадьорість - з легкою втомою. Гарний, сповнений гідності й граціозності поворот голови до глядача — і ми бачимо зосереджене обличчя молодої людини. Світло вихоплює з півтемряви лише обличчя — все інше тане, ховається в напівпрозорих тінях. У порівнянні з яскраво освітленим чолом звертають на себе увагу сховані у тіні очі. Шевченко вдається до типового для малярства романтизму засобу — за допомогою світла й тіні підкреслити, виділити те, на що перш за все має звернути увагу глядач. Найяскравіший елемент портрета – це очі. Художник їх загінює. Звернімо увагу на

те, що погляд очей проникає, сповнює нас запитаннями, дає можливість нам заглибитися у внутрішній світ людини, яка змальована. Погляд Шевченка нагадує гостре, насторожене, драматичне заглиблення у життя, яке воно є, у внутрішній світ людей, їхні уподобання, інтереси, радощі, сумніви, переживання [1, С. 112].

Ці запитання і докір, зовсім не схожі на погляд юнака, який думає глибоко. Погляд, який прикритий стомленими червонуватими повіками на очах двадцятишестирічного Тараса, здається дивним на округлому, без жодної зморшки обличчі. Рожеві, злегка припухлі уста, ніжна заокругленість гладенько поголених щік і підборіддя, ідеально чисте чоло, обрамлене пасмами волосся, - цей погляд вражає до глибини душі, він не дає заспокоїтися тим, хто докладає зусиль, щоб змінити той стан речей, який не задовольняє, цей різкий майже трагічний злам брів, який вселяє надію і сподівання у найкраще майбутнє прийдешніх поколінь...

У не по літах серйозному погляді відбилося нелегке його життя: сирітство, поневір'яння, пригноблення, яких він зазнав у кріпацтві. Це юнак, якого суворі обставини рано зробили дорослим, який зазнав лихих перепитів у своєму нелегкому житті, й у той же час ми споглядаємо інтелігента, який за пізнання прекрасного заплатив значну ціну. Ось тому, захоплюючись молодим привабливим обличчям, окрасою якого є передусім високе, мовби витончене з мармуру, чоло, ми все ж таки відчуваємо і роздвоєність зображуваного характеру. По-перше, гідність, зумовлена усвідомленням недавно здобутої волі і причетності до когорти обранців долі, а по-друге, драматичне переживання за народ і, ймовірно, інтуїтивне передбачення непростого прийдешнього [2, С. 51].

Художні засоби, які використав художник, особливо колір і світло, допомагають митцю здійснити свою мрію скрізь помітні різкі контрасти. Маючи вчителя Брюллова, Шевченко опанував мистецтво творення легких напівпрозорих тіней, в той же час він здобув навичок щедро давати яскравого світла, що й ці тіні ставали темнішими, ніби згущувалися від потоку світла. У нього ніби змагаються теплі і холодні відтінки, де немає місця спокійним кольорам. Митець використовував яскраві фарби. Зокрема наявність червоного на зеленувато-голубуватому фоні всього автопортрета зосереджують увагу глядача і дають привід для міркувань [1. С. 112].

Автопортрет 1840 року знаходиться у Державному музеї Тараса Григоровича Шевченка у Києві, він є найціннішим твором виставки, як і всі художньо-мистецькі твори митця. Український народ пишається малярськими і графічними роботами художника, зберігає, презентує їх у всьому світі, бо вони є надбанням України, українського народу.

Висновок. Підсумовуючи зазначене вище, можна констатувати, що творчість Тараса Григоровича Шевченка унікальна своєю багатовекторністю, а саме: малярські й графічні роботи, поетичні, прозові та драматичні твори. Автопортрет Тараса Шевченка, розглянутий нами, вразив глибиною, психологізмом, вмінням бачити найпотемніші куточки людської душі. Кожний витвір мистецтва, створений Шевченком, закарбував у своєму змістові всі його поривання, сподівання, мрії, думки митця про щасливе життя українського народу на своїй рідній землі.

Список бібліографічних посилань

1. Степовик Д. В. Скарби України. Тарас Шевченко. Автопортрет. Київ: Веселка, 1991. 192 с.
2. Тарас Шевченко: І слово вічнеє, і образ невідцвітний... К.: Символ-Т, 2014. 192 с.
3. Шевченківська енциклопедія. В 6 томах: Т. 1. Київ, 2012. 744 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 629

Марина Олександрівна НОЖНОВА,

викладач циклової комісії «Аеронавігація»

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4306-0973>;

Володимир Іванович ЖУРІД,

викладач циклової комісії «Аеронавігація»

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Дмитро Арестакесович ГІНОСЯН,

викладач циклової комісії «Аеронавігація»

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПЕРЕДПОЛЬОТНА ПІДГОТОВКА ЛЬОТНОГО СКЛАДУ ТА РОЗРОБКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Передпольотна підготовка грає дуже важливу роль у виконанні польотів. Екіпажі повітряних суден мають бути забезпечені різноманітною інформацією, необхідною для прийняття рішення на виліт та безпечного виконання польоту. Обов'язки забезпечення передпольотною інформацією та надання рекомендацій стосовно подальшого польоту покладено на льотних диспетчерів, що забезпечують польоти у кожній сучасній авіакомпанії. Дуже часто не менш важлива інформація, що надходить до льотного диспетчера має динамічний характер та час на її сприйняття та аналіз стає значно менший. Тому доцільно розробити систему підтримки прийняття рішень льотного диспетчера під час підготовки передпольотної інформації.

Статистика показує, що майже 50% авіаційних подій сталося через порушення національних авіаційних правил, експлуатаційних посібників, інструкцій та вимог передпольотної підготовки. У деяких випадках тимчасові економічні вигоди мають пріоритет, і безпека польоту стає під високим ризиком.

Іноді через брак часу льотний екіпаж виконує підготовку до польоту під час недостатнього строку, що призводить до невідомості ситуацій, а найгірше - до авіаційних подій. Характер, зміст та складність інформації різняться, тому важливо надати інформацію таким чином, щоб пілоти могли легко її досягнути.

Існує можливість підвищити ефективність підготовки передпольотної інформації за допомогою інформаційного забезпечення офіцера льотних операцій під час надання рекомендацій льотним бригадам щодо можливості вильоту вертольотів. Такі програми допомагають створити оптимальні оперативні польотні плани з високою точністю щодо вітру, температури, приймати NOTAM, SNOWTAM, графіки погоди та звіти, графічні зображення маршруту та профілю польоту та іншу пов'язану інформацію, яка передбачається відповідним польотом. Кожен оператор вертольоту обирає власну систему планування польотів, що підходить для цілей, стратегії та вимог польотних операцій.

Під час планування польотів та підготовки передпольотної інформації спеціаліст аеронавігаційної інформації стикається з низкою труднощів, наприклад, комп'ютер обчислює лише найкоротший маршрут, не враховуючи особливостей експлуатації даного ПС (обмеження, пов'язані з технічним статусом) або особливостей зон ОПП. Крім того, такі системи не дозволяють виводити часткову інформацію, коли необхідно підтримувати льотний екіпаж у процесі прийняття рішень.

Тому необхідно розробити інформаційну підтримку для прийняття правильних, безпечних рішень та що надасть в такому динамічному середовищі, точну, повну та упереджену інформацію для оцінки всіх факторів, які можуть впливати на рішення про виліт та намір продовжувати безпечний рейс.

Відповідно до вимог ІКАО щодо планування польотів, автоматизовані передпольотні інформаційні системи для проведення інструктажів та планування польотів повинні мати можливість:

- а) забезпечувати постійне та своєчасне оновлення системної бази даних та моніторинг дійсності та цілісності інформації, що зберігається перед польотом;
- б) дозволяти доступ до системи операторами та членами льотного екіпажу, а також іншими зацікавленими користувачами аеронавігації за допомогою відповідних засобів зв'язку;
- в) використовувати процедури доступу та опитування на основі скороченої простої мови на основі користувальницького інтерфейсу, керованого меню, або інших відповідних механізмів;
- г) забезпечити швидке реагування на запит користувача на інформацію.

Система повинна мати два режими роботи:

- передпольотний інформаційний режим;
- режим підтримки рішення про виїзд.

Передполітний інформаційний режим

У цьому режимі роботи диспетчер може встановлювати вихідні дані:

- вертодром вильоту;
- маршрут польоту;
- вертодром призначення;
- альтернативний вертодром;
- тип ACFT.

Інформація, взята з бази даних, зібрана та розподілена в інформаційні блоки відповідно до встановлених початкових даних (DEP AD (аеродром вильоту), DES AD (пункт призначення аеродром), FLT ROUTE (маршрут польоту), ALT AD (альтернативний аеродром), ACFT (оперативна інформація за типом ACFT)).

Потім, диспетчер може вибрати та запитати будь-яку зацікавлену інформацію з інформаційного блоку (тобто авіаційна, погодна, картографічна та експлуатаційна інформація). Це буде відображатися на екрані. У цьому режимі виконуються наступні завдання передпольотної підготовки:

- а) Аналіз відправлення, призначення, альтернативних AD та маршрутних повітряних суден інформація, перевірка тимчасової аеронавігаційної інформації, що міститься в NOTAM (обмеження та попередження);
- б) Аналіз прогнозу відправлення, призначення, альтернативних AD та маршрутів, прогнозованих та фактичних погодних умов - METAR, TAF та значні погодні графіки;
- в) Вибір та визнання аеронавігаційних карт щодо обраних вертодромів і маршрут;
- г) Аналіз обмежень ACFT (зліт, посадки, максимальна експлуатація тощо).

Режим підтримки рішення про виліт

У цьому режимі система аналізує можливість вильоту ПС щодо фактичних умов. Для аналізу можливості вильоту система бере інформацію з вибраних інформаційних блоків та вхідних даних та поміщає їх у модуль підтримки прийняття рішень. Після запиту диспетчера база даних збирає дані, необхідні для оцінки кожного коефіцієнту, отримує та порівнює результат кожного із затвердженими умовами. Відповідно до оцінки кумулятивних факторів, система видає рекомендації щодо можливості вильоту ПС і, у разі негативної відповіді, повідомляє, який фактор не задовольняє. На цьому етапі система для підготовки передпольотної інформації виконує такі завдання:

- аналіз придатності відправлення вертодрому за встановленими стандартами фактичних метеорологічних умов;
- аналіз прогнозованих небезпечних погодних явищ на маршруті польоту;
- аналіз фактичних та прогнозованих метеорологічних умов призначення вертодрому;
- аналіз технічного стану вертодрому вильоту та призначення;
- аналіз повітряної обстановки;
- вибір альтернативного вертодрому;
- аналіз готовності льотного екіпажу;
- аналіз технічної готовності та льотної придатності ПС;
- перевірка поданого та підтвердженого плану польоту;
- перевірка наявності обмежень ваги ПС.

Висновок. Основною метою створення системи підтримки прийняття рішень для офіцера польотних операцій є надання диспетчеру з інформаційної підтримки щодо передбачуваного польоту та отримання оціненого рішення про можливість вильоту ПС з подальшим наданням консультацій до ПОС. Така система надаватиме аеронавігаційну, метеорологічну, картографічну та експлуатаційну інформацію на запит користувача і призначений для аналізу передпольотної інформації офіцеру польотних операцій. Більше того, система може служити засобом для передпольотної підготовки льотного екіпажу, можливої консультація з диспетчером, тим самим забезпечуючи ефективність передпольотної підготовки екіпажу.

Ця система матиме два режими роботи:

- передпольотний інформаційний режим;
- режим підтримки рішення про виїзд.

Система дозволить швидко перемикатися між двома режимами для повторного передпольоту підтвердження інформації. Інформація буде доступна на екрані.

Існує необхідність у створенні бази даних, яка буде містити інформацію про вертодром, аеронавігаційні карти та характеристики повітряних суден.

Список бібліографічних посилань

1. Models of Decision Making Operators of Socio-Technical System /Tetiana Shmelova, Yuliya Sikirda, - International Publisher of Progressive Information Science and Technology Research, USA, Pennsylvania, 2018. – P. 33-75
2. Analysis of the Development Situation and Forecasting of Development of Emergency Situation in Socio-Technical Systems / Yuliya Sikirda, Tetiana Shmelova, - International Publisher of Progressive Information Science and Technology Research, USA, Pennsylvania, 2018. – P. 76 -107

Одержано 16.11.2020

УДК 342.951

Світлана Юрївна ОБРУСНА,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри державно-правових дисциплін

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9354-923>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДУ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Стрімкий розвиток комп'ютеризації, сучасних інформаційних технологій, безумовно, вплинув на всі сфери людської діяльності, став незмінним засобом ефективного управління, у тому числі й у сфері організації роботи суду та здійснення правосуддя.

Функціонування електронного суду ґрунтується як на загальному, так і спеціальному законодавстві. Нами проаналізовано найбільш концептуальні положення вітчизняного законодавства, що регламентують впровадження електронного суду.

Загальний характер щодо судочинства мають акти, що регулюють функціонування електронного документообігу. Вперше на законодавчому рівні питання електронного документу та електронного цифрового підпису були врегульовані Законом України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» у якому зазначалося, що електронний документ при дотриманні всіх вимог має однакову юридичну силу зі своїм паперовим аналогом [1].

Поняття електронного документу та електронного документообігу, визначення юридичної сили електронних документів, права, обов'язки та відповідальність суб'єктів електронного документообігу у 2003 році було визначено Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» [2]. Одночасно з ним був прийнятий Закон України «Про електронний

цифровий підпис», який визначив статус електронного цифрового підпису, врегулював відносини, що виникають в ході його використання [3].

З розвитком електронного документообігу виникла потреба удосконалення законодавства, що регулює вказану сферу, тому вище названий закон втратив чинність та було прийнято Закон України «Про електронні довірчі послуги», метою якого є врегулювання відносин у сферах надання електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації [4].

Вперше в українському законодавстві було визначено терміни «Інтернет», «адреса мережі Інтернет», «адресний простір мережі Інтернет», а також повноваження держави щодо управління та регулювання зазначеної діяльності, права, обов'язки та засади відповідальності фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у даній діяльності або користуються телекомунікаційними послугами у Законі України «Про телекомунікації» [5].

Вагомим нормативно-правовим актом в аспекті запровадження електронного суду став Закон України «Про доступ до судових рішень», яким врегульовано відносини щодо забезпечення доступу до судових рішень, ухвалених судами загальної юрисдикції, та ведення Єдиного державного реєстру судових рішень [6].

Правовим підґрунтям подальшого вдосконалення концепції національної політики щодо впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери суспільних відносин став Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», прийнятий з метою вдосконалення державного управління, відносин між державою і громадянами, становлення електронних форм взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і фізичними та юридичними особами [7].

Крім загального, прийняте спеціальне законодавство, що регулює впровадження і функціонування електронного суду. Це, зокрема, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» п. 9 ст. 152 якого покладено обов'язок на Державну судову адміністрацію впровадження електронного суду; здійснення заходів щодо організації обміну електронними документами між судами та іншими державними органами і установами [8].

З жовтня 2017 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», у якому визначено зміст категорії «єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система», яка, по суті, і визначає структурні елементи поняття «електронний суд».

Ними є: ведення електронного діловодства; збереження справ та інших документів в електронному архіві; обмін документами та інформацією в електронній формі між судами, іншими органами системи правосуддя, учасниками судового процесу; проведення відеоконференції в режимі реального часу; віддалений доступ користувачів цієї системи до будь-якої інформації, що в ній зберігається, в електронній формі відповідно до диференційованих прав доступу; аудіо- та відеофіксація судових засідань, їх транслявання в мережі Інтернет у порядку, визначеному законом та інше [9].

Численні норми, що унормовують функціонування електронного судочинства містять також процесуальні кодекси: Господарський процесуальний кодекс, Кодекс адміністративного судочинства, Цивільний процесуальний кодекс, Кримінальний процесуальний кодекс, а також підзаконні акти, що безпосередньо регулюють впровадження і функціонування електронного судочинства.

Одним із фундаментальних підзаконних нормативно-правових актів концептуального спрямування в напрямку впровадження електронного суду стала «Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки». Відповідно до «Стратегії...» було визначено пріоритетні напрямки реформування судової влади. Це зміни в системі судоустрою, судочинстві, суміжних правових інститутах. Вони передбачають як внесення змін до Конституції та Законів України, так і впровадження невідкладних заходів, що забезпечать необхідні зрушення у функціонуванні відповідних правових інститутів та впровадження електронного судочинства [10].

Також суттєвим кроком до запровадження електронного судочинства стало затвердження Радою та з'їздом суддів України «Стратегічного плану розвитку судової влади України на 2013 –

2015 роки» [11] та «Стратегії розвитку судової влади України на 2015 – 2019 роки» [12]. У зазначених документах окремими напрямками передбачалося використання інноваційних технологій щодо організації роботи судів та вдосконалення судових процедур. Крім того, наголошувалося, що однією із таких інновацій має стати запровадження електронного суду.

Як відомо, практичним кроком щодо впровадження електронного суду мав би стати запуск роботи Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі ЄСІТС) з 1 березня 2019 року. Але Державною судовою адміністрацією України було відтерміновано її запуск відповідно до рішення Вищої ради правосуддя та враховуючи результати обговорення питання з судами, іншими органами та установами системи правосуддя.

07.11.2019 року Державною судовою адміністрацією затверджено Концепцію в новій редакції, якою змінено підходи до побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи до складу цільової архітектури якої входять: центральна система обробки та зберігання даних, захищена телекомунікаційна мережа, інформаційно-телекомунікаційні системи автоматизації діяльності судів, органів та установ системи правосуддя, комплексна система захисту інформації. Для побудови ЄСІТС передбачаються 4 етапи, кожен з яких характеризується певними завданнями в межах загального впровадження системи та розрахований на впровадження починаючи з 2020 року та має кінцевий термін у 2023 році [13].

Пандемія коронавірусної інфекції COVID-19, хоча й визначила низку викликів перед судовою владою, але й певною мірою прискорила процес судової діджиталізації. Досить слушним стало прийняття Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019)» відповідно до якого внесені зміни до процесуальних кодексів в тому числі про те, що у судовому засіданні учасники справи можуть брати участь в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів для учасників цивільних, господарських та адміністративних справ [14].

Державною судовою адміністрацією було розроблено порядок проведення відеоконференції зв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду. Так, передбачено використання EasyCon або інших доступних для суду та учасників судового процесу засобів, що забезпечують проведення судових засідань в режимі відеоконференції зв'язку [15].

Для учасників кримінального провадження, статтею 20-5 Перехідних положень Кримінального процесуального кодексу України, в редакції закону №558-ІХ, визначено порядок здійснення судового контролю під час карантину [16]. Зокрема, слідчий суддя або суд можуть розглядати питання кримінального провадження у режимі відеоконференції за власною ініціативою. Це не стосується обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Останнє можливе, якщо мова йде про розгляд клопотання про продовження строків тримання під вартою та відсутність заперечення обвинуваченого проти відеоконференції.

Не зважаючи на ці позитивні кроки у напрямку використання дистанційного правосуддя, експерти наголошують на ризики щодо різного тлумачення суддями цих норм, застосовувати норми про зупинення процесуальних строків у період карантину, не звертатися до відеоконференції для розгляду справи [17]. Такі ризики можливі за відсутності повноцінної роботи ЄСІТС та спеціального законодавства, яке б регламентувало роботу не лише дистанційного правосуддя, а й електронного суду в цілому.

Нині проводиться робота над розробкою законопроекту щодо організації дистанційного електронного правосуддя, що активно обговорюється у суддівській спільноті, засобах масової інформації. Основними його пропозиціями є доступ до суду у режимі відеоконференції з офісу адвоката; використання будь-яких месенджерів для зв'язку із судом; робота через електронний кабінет; подача документів до суду виключно в електронній формі; скасування вимоги про «очне» судові засідання; дистанційний доступ до діловодства суду усіх працівників; можливість підписання тексту рішення без особистої присутності у суді; авторозподіл справ між усіма суддями України відповідної спеціалізації тощо [18].

Щодо змісту вказаних пропозицій можна дискутувати, але деякі видаються досить прийнятними. Це, наприклад, стосується скасування територіальної підсудності, що значно зменшує ризики корупції. Адже існуючий нині авторозподіл справ не у повній мірі заважає місцевим юристам вступати у неправомірні домовленості із суддями. Тому що у межах одного регіону такі зв'язки вже, здебільшого, налагоджені. Крім того, це значно зекономить державні кошти, може зменшити кількість відкладених справ через неявку на засідання, зекономить час учасників процесу, сприятиме забезпеченню відкритості судового процесу тощо.

Висновок. Проблемними та такими, що потребують законодавчого регулювання чи удосконалення нині залишаються низка питань, пов'язаних як із онлайн-правосуддям в умовах карантину, так і в цілому з роботою електронного суду. Це, зокрема, захищеність засобів комунікації та питання конфіденційності інформації, забезпечення судів спеціальним обладнанням, процедури отримання цифрового підпису, участь у онлайн-засіданнях вільних слухачів, процедури подання документів під час судового засідання, тощо. Тому вважаємо доцільним прийняття окремого закону «Про електронний суд», яким було б унормовано як окремі питання судового адміністрування, так і здійснення правосуддя.

Список бібліографічних посилань

1. Про платіжні системи та переказ грошей в Україні (перша редакція). Закон України № 2346-III від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>
2. Про електронні документи та електронний документообіг. Закон України від 07.11.2018 № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/851-15>
3. Про електронний цифровий підпис. Закон України від 22.05.2003 № 852-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15>
4. Про електронні довірчі послуги. Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>
5. Про телекомунікації. Закон України від 18.11.2009 № 1280 - IV. (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>
6. Про доступ до судових рішень. Закон України від 22.12.2005 № 3262-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>
7. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки. Закон України від 9.12.2007 № 537-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>
8. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 02.06.2016 № 1402 - VIII. (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n1495>
9. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів. Закон України від 3.10.2017 № 2147- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#n784>
10. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 – 2020 роки. Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text>
11. Стратегічний план розвитку судової влади на 2013 – 2015 роки: затверджений рішенням Ради суддів України від 21 грудня 2012 року № 43. Рада суддів України. Окреме вид. 16 с.
12. Про Стратегію розвитку судової влади України на 2015 – 2019 роки: Рішення XII (позачергового) з'їзду суддів України від 24 вересня 2014 року. З'їзд суддів України. Окреме вид. 25 с.
13. Про забезпечення створення і функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Наказ ДСА від 07.11.2019 року № 1056 URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/media/ECITC_Koncepcia.pdf
14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019). Закон України від 30.03.2020 р. № 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>
15. Порядок роботи з технічними засобами відеоконференцз'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесі за участі сторін поза межами

приміщення суду. Наказ ДСА України від 23.04.2020 р. № 196.
URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/dsa_pres_slujba_2019/dsa_pres_slujba_2020/N19620

16. Про внесення зміни до пункту 20-5 розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні та розгляду окремих питань під час судового провадження на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19). Закон України від 13 квітня 2020 року № 558-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/558-20#Text>

17. Ухвалений закон для боротьби з коронавірусом створює ризик «заморожування» правосуддя. URL: <https://www.pravo.org.ua/ua/news/20874314-uhvaleniy-zakon-dlya-borotbi-z-koronavirusom-stvoryue-rizik-zamorogevannya-pravosuddya>

18. Суддя Верховного Суду заявив про підготовку законопроекту про дистанційне правосуддя. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/164561-suddya-verkhovnogo-sudu-zayaviv-pro-pidgotovku-zakonoproektu-pro-distantsiynе-pravosuddya>

Одержано 15.11.2020

УДК 378.091.33:811.161.2

Олена Борисівна ОВЕРЧУК,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри українознавства факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4859-0452>

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ КУРСАНТІВ

Проблема якісної підготовки майбутніх поліцейських кадрів, що на належному рівні володіють державною мовою, правовою, інформаційною, комунікативною культурою, демонструють творчу активність, вміння аналізувати свою діяльність і передбачати її наслідки сьогодні є однією із пріоритетних у сучасному освітньому процесі. Такі освітні виклики вимагають від викладачів, що працюють у закладах зі специфічними умовами навчання, перегляду традиційних підходів до процесу підготовки фахівців та пошуку, розробки й використання більш ефективних технологій, які б, у першу чергу, були спрямовані на підвищення якості зазначених компетентностей.

Серед існуючих сьогодні в педагогіці інтерактивних форм активізації навчальної діяльності найбільш продуктивними для розвитку комунікативних здібностей видаються тренінгові технології, організація яких передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, вироблення спільного рішення на підставі аналізу відповідних ситуацій, тощо. На важливості застосування тренінгових технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців наголошують і більшість науковців, що займалися дослідженням окресленої проблематики, серед яких В. Борисенко, Л. Бондарева, І. Вачкова, Н. Дівінська, О. Довгопол, Н. Лук'янчук, І. Мельникова, Г. Марасанова, В. Плешаков, О. Терещук та інші.

Тренінг (англ. training) – це спеціальне тренування, навчання чому-небудь; термін, за допомогою якого позначають різні методи, призначені для формування й розвитку в індивіда корисних звичок, умінь і навичок [1]. Як форма навчання, що з'явилася ще на початку ХХ століття й застосовувалася переважно в психології та психотерапії, сьогодні він став не лише важливою, а й необхідною складовою освітнього процесу вищої школи. Адже використання тренінгових технологій на відміну від традиційних форм навчання має певні переваги. Так, неформальне, невимушене спілкування, яке характерне для тренінгу, робить процес навчання цікавішим; орієнтація тренінгу на пошук, а не отримання правильної відповіді передбачає варіативність вирішення поставлених завдань; технологія тренінгу дозволяє повністю охопити потенціал курсанта, з'ясувати обсяг його компетентностей, виховати, з одного боку, здатність самостійності при прийнятті рішень, а з

іншого, – взаємодії в досягненні мети. До того ж у контексті впровадження компетентнісної парадигми освіти тренінгові технології є ефективними та перевіреними інструментами роботи викладача в умовах інтенсифікації та економії аудиторного часу [2].

Навчальна дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням», метою якої є підготовка курсантів до ефективної комунікації у професійному й науковому середовищах, відрізняється безпосередньою практичною спрямованістю. Саме тому тренінги, які наближають навчальний процес до реальних ситуацій, у межах дисципліни повинні стати ефективним способом не тільки засвоєння теоретичних знань, але й вироблення навичок їх практичного застосування в майбутній професійній діяльності, розширення комунікативних компетентностей курсантів.

У процесі тренінгу на заняттях з української мови за професійним спрямуванням може застосовуватися низка методів активного навчання, а саме: відеозаписи, робота в парах, робота в групах, прес-конференція, інтерв'ю, дискусія, ділові та рольові ігри, «мозкова атака», експертні групи, підготовка презентацій тощо. До того ж доцільним буде використання методів і процедур психодіагностики, які дозволять визначати індивідуальні якості людей, їх темперамент, характер, особистісні риси, здібності, рівень знань та навичок. Вони не лише сприятимуть оптимізації взаємодії «викладач-студент», а й нададуть можливість самооцінки й самоаналізу особистості курсанта. Наприклад, у межах курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» під час вивчення тем, що передбачають розвиток навичок письмового й усного професійного спілкування можна застосовувати ділові й рольові ігри, які допомагають імітувати майбутню професійну діяльність курсантів, максимально наблизитись до реальної ситуації, зокрема «Листування як спосіб спілкування», «Стандартні етикетні ситуації», «Прийом відвідувачів», «Телефонна розмова», «Прийняття на роботу», «Нарада» та інші. Вони покликані виробити в курсантів вміння вирішувати проблеми, що виникають у практичній діяльності, творче мислення, здатність оцінювати діяльність, сформувані вміння кваліфікованої оцінки певної професійної ситуації, проблеми й вибору оптимального рішення. Під час відпрацювання компетентностей публічного спілкування продуктивними будуть ділова гра «Цензори і ритори», дискусія «Культура спілкування як показник особистої культури: за і проти». Доречними тут також будуть вправи на удосконалення орфоепічної й інтонаційної вправності, уміння передавати й розпізнавати міміку й жести, емоційні стани та ін. Під час вивчення особливостей наукового стилю та термінологічної лексики ефективному засвоєнню матеріалу сприятимуть вправи «Ми – науковці», «Україномовна правничка термінологія у персональному словнику», дискусія «Якою повинна бути наукова мова права?», «мозкова атака» «Сучасні проблеми юридичної наукової мови».

Отже, впровадження тренінгових технологій у навчальний процес закладів зі специфічними умовами навчання набуває все більшого поширення. Адже їх використання сприяє соціалізації особистості курсанта, формуванню умінь співробітництва, отримання знань шляхом спільної діяльності, розвитку когнітивних творчих процесів і, що особливо важливо, розвиткові комунікативних компетентностей.

Список бібліографічних посилань

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Москва : Изд-во ИКАР, 2009. 448 с.
2. Долгопол О. Тренінгові технології на заняттях з української мови за професійним спрямуванням. Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки : Зб. наук. праць. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського. № 2 (65), травень 2019. С. 9-84.

Одержано 15.11.2020

УДК [378.011.3-057.175:81'243](477)

Олена Олександрівна ОРЛОВА,

кандидат педагогічних наук,

завідувач кафедри іноземних мов факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9956-9082>

ПРОФЕСІЙНИЙ РІВЕНЬ ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗВО УКРАЇНИ

Фундаментальні зміни, які відбуваються з безпрецедентною швидкістю в системі освіти, ставлять вдосконалення вищої професійної освіти, зокрема в аспекті забезпечення високих вимог суспільства до особистості вчителя, на перше місце в сучасній освітній практиці. Соціальний попит на майбутнього вчителя іноземної мови у вищих навчальних закладах - компетентного, толерантного фахівця в галузі міжкультурної комунікації, конкурентоспроможного на ринку праці, який прагне до особистого та професійного самовдосконалення – акцентує увагу на важливості особистого потенціалу викладачів та формування його / її професійного іміджу.

Поняття іміджу по-різному трактується, оскільки «імідж» є міждисциплінарним поняттям і передбачається в різних галузях знань, включаючи професійну педагогіку. Незважаючи на зростаючий інтерес до педагогічної іміджелогії, різні питання формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов все ще потребують більш глибоких досліджень.

В ідеології імідж трактується як певний синтетичний образ, який формується у свідомості людей стосовно конкретної людини, містить велику кількість емоційно забарвленої інформації про об'єкт сприйняття та спонукає до певної соціальної поведінки (Ненко, 2018). На думку Грейліха (2010), професійний імідж учителя - це емоційно забарвлений стереотип сприйняття вчителя у свідомості студентів, колег, соціального середовища та масової свідомості. Значна частина проведеного дослідження пов'язує імідж зі стереотипами, ідеями, традиціями, що існують у масовій свідомості. Він поєднує загальні інваріанти, такі як особистісні характеристики, соціальні характеристики, ознаки певної ідеології, зразки поведінки, зовнішній вигляд тощо. Імідж виражає добровільне бажання людини приєднатися до системи групових ролей, а також спонтанну орієнтацію ролей і посилення такої готовності, комунікативні «правила гри».

На основі результатів опитувань, проведених Бургуеном та Харві (2018), Йонассоном (2014), Лін Чін-цзян (1994), Минбаєвою та Єсеновою (2016); Серман (2019) робиться висновок, що професійний образ учителя - це емоційний образ, який складається з багатьох формуючих компонентів. Таким чином, в контексті сучасних досліджень поняття «образ» буде трактуватися як складне утворення, що містить семіотичні, когнітивні, образні компоненти та має ряд властивостей: порівнянну сталість, динамічність, асоціативність, схематичність, відкритість (неповноту).

Професійний імідж майбутнього вчителя іноземної мови - різнобічне явище, яке виникає в соціальному середовищі та функціонує як регулятор соціальних відносин. Це сукупність зовнішніх зорових характеристик та поведінкових актів, інтеграція культурологічних, лінгводидактичних, психолого-педагогічних знань, умінь та навичок викладача, індивідуальна здатність синтезувати зовнішню чарівність та духовність, для успішної соціальної адаптації до професійних успіхів. Професійний імідж має характер професійного стереотипу, імідж представника професії; він менш складний і не повинен містити безліч різних характеристик. Цей образ може змінюватися залежно від суспільства, оскільки кожна соціальна група має власні установки та специфіку сприйняття (Євтушенко, Бабошко та Бушля, 2016). Ефективність професійного та особистісного розвитку вчителя, успішність усієї педагогічної діяльності в цілому залежить від рівня сформованості професійного іміджу. За професійним іміджем учитель демонструє свою готовність долучитися до системи зв'язків з громадськістю шляхом придбання соціальних ролей, що відповідають соціальним потребам і бажанням; прагне підійти до професійно привабливого іміджу і зайняти гідне місце в соціальній структурі.

На основі проведеного дослідження наводяться характеристики високого, достатнього, середнього та низького рівнів формування професійного іміджу майбутніх учителів.

Високий рівень: глибоке знання поняття професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови та компонентів, що формують зображення; висока мотивація до формування професійного іміджу вчителя, ознаки сформованого бажаного професійного іміджу - сукупність особистісних якостей (знань, умінь, навичок, досвіду та цінностей, які прагне мати фахівець).

Достатній рівень: неповні знання про професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов, наявна мотивація набуття необхідних навичок для формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови, достатня самооцінка, не сформовані особистісні якості для формування бажаного професійного іміджу .

Середній рівень: фрагментарні знання про професійний імідж майбутнього вчителя іноземної мови, нестабільна мотивація до формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови, середня самооцінка знань про професійний імідж; ідеї формування професійного іміджу формуються стихійно.

Низький рівень: загальні уявлення про професійний імідж майбутнього вчителя іноземної мови, що стихійно сформувалися на побутовому рівні; низька мотивація до розвитку професійного іміджу, висока самооцінка; інтуїтивна поведінка та відсутність здатності регулювати власну поведінку з огляду на закономірності.

Висновки. На основі проведеного дослідження та аналізу отриманої інформації щодо формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов були зроблені наступні висновки:

- професійний іміджу викладача іноземної мови - це сукупність зовнішніх візуальних характеристик та поведінкових актів; інтеграція культурологічних, лінгводидактичних, психолого-педагогічних знань, умінь та навичок викладача, індивідуальна здатність синтезувати зовнішню чарівність та духовність, для успішної соціальної адаптації до професійних успіхів;
- майбутній вчитель в Україні по-різному сприймає професійний імідж вчителя іноземної мови;
- знання українських студентів про професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов формуються спонтанно;
- рівень сформованості професійного іміджу вчителя іноземних мов переважно низький або середній;
- формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови вимагає спеціально організованої діяльності у навчальному процесі вищого навчального закладу;
- динаміка розвитку професійного іміджу майбутнього вчителя іноземної мови може бути забезпечена шляхом запровадження певного комплексу організаційних, особистісних та педагогічних умов.

Список бібліографічних посилань

1. Ненько Ю. (2018). Професійний розвиток учителя англійської мови: деякі практичні аспекти. Гірська школа українських Карпат, №19, 83-86. <https://doi.org/10.15330/msuc.2018.19.83-86>
2. Bourgoin, A., & Harvey J-F. (2018). Professional image under threat: Dealing with learning-credibility tension. *Human Relations*, 71(12), 1611-1639. <https://doi.org/10.1177/0018726718756168>
3. Jónasson, J. T. (2014). The professional image and ethos of teachers – Why do we care, and what can it mean? The Pestalozzi Programme Council of Europe Training Programme for education professionals “The Professional Image and Ethos of Teachers”. 24-25 April 2014, Council of Europe, Strasbourg. <https://www.coe.int/t/dg4/education/pestalozzi/Source/Documentation/T21/FinRepEn.pdf>
4. Серман Л. (2019). Проблема професійного іміджу викладача іноземної мови в контексті глобалізації. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово.* – 2019. – No 3(55). [https://doi.org/10.31471/2304-7402-2019-3\(55\)-390-397](https://doi.org/10.31471/2304-7402-2019-3(55)-390-397)
5. Євтушенко Г., Бабошко А., Бушля Д. (2016). Імідж сучасного викладача: сутність та особливості формування. *Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 11*, 630-634. 2016. <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/132.pdf>

Одержано 15.11.2020

УДК 271.2:94(47)

Юрій Григорович ОСАДЧИЙ,

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри юридичних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5133-5092>

ПРО АНАФЕМУ ГЕТЬМАНУ ІВАНУ МАЗЕПИ

Після переходу на бік Карла XII анафема на Мазепу була проголошена 10 листопада 1708 р. у Глухові в присутності Петра I, царських сановників, новообраного гетьмана Івана Скоропадського та представників української козацької старшини і церковної ієрархії. Крім того, українські архієреї виступили з пастирським посланням до народу, в якому погрожували відлученням від церкви всіх, хто надасть співчуття «лиходієві і клятвопреступнику» або перейде на бік ворога [2. С. 109 - 110].

Прихильники скасування анафеми вважають, що зрада Мазепи Петру I носила не релігійний, а політичний характер. Виходячи з цього, вони заявляють, що оцінку вчинку гетьмана повинна була давати не церква, а політики. Анафема ж Мазепі, яка стала політичною розprawою над ним, є абсолютно безпрецедентною [3].

Взагалі виголошення церковних анафем з політичних мотивів й справді – акт вельми сумнівний. Адже в такому разі можна дійти до абсурду і почати оголошувати анафемі і опозиції, і дисидентам, і навіть ворожим державам.

У свою чергу опоненти прихильників скасування анафеми вважають, що у випадку з Мазепою було не порушення норм канонічного права, а слідування давньої традиції, оскільки анафемі за державну зраду проголошувалися і раніше. Зокрема, у 1026 році у Візантії при безпосередній участі імператора Костянтина VIII оголошувалася анафема організаторам і учасникам заклоту, який стався в місті Невпакте [8]. Ще до Мазепи Російська православна церква піддавала анафемі самозванця Лжедмитрія (Гришку Отреп'єва) і Степана Разіна. При цьому церква виходила з того, що їх анафематствование було не політичним актом, а моральною оцінкою зради [5].

Супротивники анафемі вказують на те, що вона була оголошена Мазепі на вимогу світської влади, а саме, за наказом Петра I, що знову - таки заборонено церковними канонами [4]. До того часу цар практично прибрав в свої руки управління Російською православною церквою, яка стала слухняним знаряддям у руках царя і в рішенні їм політичних питань.

Однак прибічники збереження анафемі Мазепі вважають, що в той час архієреї Російської православної церкви просто не могли вчинити інакше. Вони прекрасно розуміли, яку небезпеку, в умовах навали шведів-протестантів, несе зрада Мазепи для православної церкви, і для Росії, як незалежної православної держави [1].

На думку тих, хто ратує за скасування анафемі сумнівність її канонічного статусу визначається ще й тим, що вона була оголошена двома окремими групами архієреїв Російської церкви (в Глухові та Москві) під час богослужіння, без попереднього схвалення цього рішення Архієрейським собором – вищого органу ієрархічного управління Російської православної церкви [4, 8].

У відповідь на це захисники правомочності анафемі Мазепі вказують на її одностайне визнання усіма російськими архієреями, що прирівнювалося до офіційного соборного рішення [8]. Заперечень не було.

Прихильники скасування анафемі звертають увагу на те, що вона була винесена Мазепі дуже швидко, практично одразу після його переходу на бік Карла XII [3]. Однак церква зобов'язана не тільки викривати грішників, але і, проявляючи милосердя і терпіння, закликати їх до покаєння. Тому накладення анафемі можливо лише після неодноразових марних спроб викликати каяття у вчиненні злочину, а, отже, на його порятунок. У випадку ж з Мазепою нічого цього не було зроблено [4].

Поспішність у винесенні анафемі Мазепи, опонуюча сторона пояснює тим, що в той час православні архієреї чудово усвідомлювали, чим може загрожувати її затягування. Насамперед,

проголосивши за клятвопорушення анафему колишньому гетьману, церква, охолодила голови нових Мазеп. Крім того, архієреї не могли не віддавати собі звіт про те, яких утисків зазнала б православна церква і в Україні, і в Росії у разі перемоги шведів, спільником яких став Мазепа [7, 8].

Як вважають супротивники анафема гетьману, за клятвопорушення, вчинене ним, за церковними канонами покладалася не анафема, а відлучення на певний термін від причастя [4]. Вони також стверджують, що синод Російської православної церкви і сам визнав неправочинність анафема Мазепі, вилучивши пізніше його ім'я зі списку анафематствования [3].

Прихильники збереження анафема пояснюють, що з чину Православ'я, через втрату актуальності, постійно зникали анафематствования тим чи іншим особам. Але імена Отреп'єва і Мазепи були збережені [4, 8].

Шанувальники гетьмана вважають відвертою непорядністю проклинати у церковних храмах Мазепу, який був відомий величезними жертвами на користь православної церкви [4].

Однак, як вважають прибічники збереження анафема, щедра церковна благодійність Мазепи не повинна бути індульгенцією, що звільняє його від відповідальності за вчинені злочини. Адже в такому разі можна вчинити і заупокійну службу по Адольфу Гітлеру, так як на гроші, виділені його урядом, у Німеччині в 1936 - 1938 рр. були капітально відремонтовані 19 православних храмів, а в Берліні для Російської церкви споруджено новий кафедральний собор Воскресіння Христового [8].

Як вважають прихильники скасування анафема Мазепі, з набуттям державної незалежності церковне життя в Україні змінилося. На проведеному в червні 1992 р. Всеукраїнському православному соборі, у результаті об'єднання Української православної церкви з Українською автокефальною православною церквою, була утворена єдина Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ КП). Собор своїм рішенням скасував також приєднання Київської митрополії до Московського патріархату, яке відбулося в 1686 р. Тим самим УПЦ КП показала, що вона не має ніякого відношення до рішень Російської православної церкви, в тому числі й до анафема Мазепі. Обраний у 1995 р. Предстоятелем УПЦ КП Філарет (Михайло Денисенко), наділений титулом «Патріарх Київський і всієї Русі-України», визнав Мазепу видатним державно-політичним діячем, а анафему5 йому незаконною та недійсною [5, 6].

Крім УПЦ КП анафему Мазепі не визнають і інші церкви. Так, 6 липня 1959 р. Собор єпископів Української греко-православної церкви Канади (вона об'єднує переважно канадців українського походження), що відбувся в місті Едмонтоні, оголосив акт анафематствования Мазепи Російською православною церквою «брутально політичним», а тому і «неканонічним» і на цієї підставі постановив вважати анафему гетьману «недійсною та неіснуючою». Не визнає анафему Мазепі і продовжує служити панахиди за нього і греко-католицька церква [5].

Останнім часом щороку 20 березня в день народження Мазепи урочисті молебні в його честь відбуваються у всіх церквах і монастирях УПЦ КП. Очолювана Філаретом церква проявляє особливу наполегливість у скасування неканонічної анафема Мазепі. Але, як вважають противники скасування анафема, відверту парадоксальність цим вимогам додає те, що про неканонічне відлучення гетьмана від церкви заявляє УПЦ КП, яка сама не визнана в православному світі, оскільки в свій час була заснована з грубими порушеннями церковних канонів. Крім того, в 1997 р. архієрейський Собор Російської православної церкви видав «Акт про відлучення від церкви монаха Філарета (Денисенка)», мотивуючи своє рішення його розкольницькою діяльністю. На думку антифіларетівців церковна реабілітація Мазепи призведе до визнання церквою помилок у прийнятті своїх рішень, у тому числі і анафема Філарету за церковний розкол [8].

У свою чергу, прихильники скасування анафема вважають, що рано чи пізно церковне визнання Мазепи відбудеться. Вони продовжують наполягати на тому, що гетьман був відлучений від церкви без строгих канонічних мотивів і підстав. Як вважають служителі церкви, посмертне скасування анафема тій або іншій особі теоретично можливо. Але повноважний на це церковний орган може зняти її тільки при наступних умовах: якщо буде переконливо доведено, що церковне прокляття на померлого християнина було накладено без канонічних підстав або під тиском світської влади. Тим не менш, в будь-якому разі рішення має приймати церква. Однак, згідно з церковними канонами, знімати анафему з Мазепи може тільки та церква, яка її наклала, тобто Собор єдиної Російської православної церкви [4].

Висновок. Отже, аргументів «за» і «проти» правомірності анафеми Мазепи достатньо. Неоднозначність існуючих нині оцінок і тлумачень анафеми пояснюється багатьма суперечливими обставинами того часу, коли вона виносилася. Тоді вчинки всіх головних дійових осіб послідовністю і особливою порядністю не відрізнялися. Але до сьогоднішнього дня незаперечним фактом залишається те, що проголошена понад 300 років тому анафема Мазепі продовжує діяти, так як офіційної постанови православної церкви про її зняття немає.

Список бібліографічних посилань

1. Анисимов Василий. Мазепа – это преданный анафеме клятвопреступник [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rusk.ru/st.php?idar=173938>.
2. Бантыш – Каменский Д.Н. История Малой России. Часть третья. От избрания Мазепы до уничтожения Гетманства. Москва: Тип. Семена Селивановского, 1830. 335 с.
3. Глущенко Андрей. Богословие канонов, а не «Богословие Мазепы» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rus.ruvr.ru/2011/04/11/48756102/>.
4. Глущенко Андрей. Существуют ли канонические основания для анафемы Ивану Мазепе? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rus.ruvr.ru/2011/04/11/48756102/>.
5. Ковалевська О.О. Зняття анафеми з Мазепи: історія питання та сутність реалій // Історія та правознавство. 2008. № 11. С. 4-6.
6. Ковалевська Ольга. Повість про правду і кривду: з історії накладення церковної анафеми на гетьмана Івана Мазепу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mazepa.name/history/anafema.html>
7. Новиков Андрей. «Мазепенское» богословие. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.otechestvo.org.ua/main/20095/1517.htm>.
8. Новиков Андрей. Почему не может быть снята анафема с Ивана Мазепы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mgarsky-monastery.org/kolokol.php?id=927>

Одержано 16.11.2020

УДК 342.9

Іван Іванович ОСИПЧУК,

здобувач Науково-дослідного інституту публічного права (м. Київ);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9254-1981>

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Питання забезпечення національної безпеки Української держави останнім часом стоять дуже гостро. Це пов'язано із загостренням як зовнішніх так і внутрішніх загроз, які в більшості випадків залежать від нормального функціонування об'єктів критичної інфраструктури. Вагома роль в нормальному функціонуванні об'єктів критичної інфраструктури належить відповідним державним інституціям, які мають повноваження в зазначеній сфері. Однак, саме це питання на сьогодні нормативно не врегульовано. Так, в Концепції «Створення державної системи захисту критичної інфраструктури» визначені основні проблеми, які потребують свого розв'язання в тому числі і питання невизначеності повноважень, завдань і відповідальності центральних органів виконавчої влади та інших державних органів у сфері захисту критичної інфраструктури, а також прав, обов'язків та відповідальності власників об'єктів критичної інфраструктури [1]. Тому виникає потреба у визначенні системи таких суб'єктів та місця в ній Служби безпеки України.

Наголосимо, що в зазначеній Концепції чітко визначено, що запровадження системного підходу до розв'язання проблеми створення системи захисту критичної інфраструктури є одним із пріоритетів у реформуванні сектору безпеки і оборони України [1]. Звідси випливає, що суб'єктами забезпечення критичної інфраструктури в тому чи іншому обсязі є суб'єкти сектору безпеки і оборони.

Так, в Законі України «Про національну безпеку України» суб'єкти забезпечення національної безпеки визначаються за допомогою категорії «сектор безпеки і оборони», що на нашу думку, є дискусійним. Отже, під останньою законодавець розуміє систему органів державної влади, Збройних сил України, інших утворень відповідно до Законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під цивільним демократичним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України [2]. Аналіз наведеної категорії свідчить, що виходячи із закріпленого положення майже всі державні інституції тим чи іншим чином є суб'єктами забезпечення національної безпеки в цілому та критичної інфраструктури зокрема. Основними критеріями, які відрізняють таких суб'єктів від всього кола публічних інституцій є: 1) знаходяться під цивільним демократичним контролем; 2) діяльність спрямована таких суб'єктів спрямована на захист національних інтересів України від загроз. Однак, якщо брати до уваги саме ці критерії віднесення до суб'єктів забезпечення критичної інфраструктури маємо ситуацію, що всі державні інституції належать до останніх. В деякій частині можна погодитись із думкою законодавця, що безпека держави та захист її національних інтересів це завдання кожної державної інституції, однак такий підхід не дає уявлення, а хто в цілому несе відповідальність за нормальне функціонування об'єктів критичної інфраструктури? Відповідь на це питання вочевидь повинна знаходитися в площині відповідальності або спеціально створеного суб'єкта, який би акумулював діяльність в цьому напрямі або в певній системі органів з правоохоронними функціями, що наділені відповідним, специфічним правовим інструментарієм, який надав можливість забезпечити відсутність несанкціонованого впливу на об'єкти критичної інфраструктури. Одним із таких суб'єктів на сьогодні є Служба безпеки України. В Законі України «Про Службу безпеки України» в ст. 1 наголошено, що Служба безпеки України – це державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України [3]. При цьому саме мета створення певного державного органу в цілому та у сфері захисту критичної інфраструктури є головним та найбільш стабільним критерієм від якого напряму залежить функції держави та політики останньої в цій сфері тощо. Наголосимо, що саме метою створення Служби безпеки України є створення умов та вчинення нормативно-визначених дій, спрямованих попередження та не допущення не санкціонованого впливу на об'єкти критичної інфраструктури.

Наступним критерієм віднесення до кола суб'єктів, що безпосередньо здійснюють захист об'єктів критичної інфраструктури є компетенція. Під компетенцію Служби безпеки України щодо захисту об'єктів критичної інфраструктури, доцільно розуміти сукупність прав і обов'язків, якими останні наділяються по застосуванню правового інструментарію необхідного для виконання одного із напрямків правоохоронної функції держави, а саме захист національних інтересів. Додамо, що організаційна побудова Служби безпеки України і система взаємозв'язків та взаємодії з іншими суб'єктами, які задіяні в захисті об'єктів критичної інфраструктури є вагомим чинником, який визначає приналежність останньої в якості основного суб'єкта забезпечення останньої. Організаційна структура Служби безпеки України складається з Центрального управління Служби безпеки України, підпорядкованих йому регіональних органів, органів військової контррозвідки, військових формувань, Антитерористичний центр, а також навчальних, науково-дослідних та інших закладів.

Таким чином, ми вважаємо, що саме такі критерії як мета створення, компетенція, організаційна структура та правовий інструментарій є ключовими критеріями віднесення Служби безпеки України до одного із основних суб'єктів захисту об'єктів критичної інфраструктури.

Список бібліографічних посилань

1. Про схвалення Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури : розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 06.12.2017 № 1009-р URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/1009-2017-%D1%80>.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

3. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2229-12>.

Одержано 12.11.2020

УДК 340.1:316.324.8

Ірина Вікторівна ПАНОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

*завідувач кафедри правоохоронної діяльності та поліцейстики факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4325-5428>

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕТОДУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРАВІ

Тривалі дискусії щодо стану розвитку галузі інформаційного права України обумовлюють об'єктивну необхідність розробки обґрунтованих підходів до впорядкування відповідної сфери суспільних відносин, використання того чи іншого комплексу юридичних засобів.

Значну роль у формуванні методів правового регулювання інформаційних відносин відіграли як гуманітарні, так і природознавчі науки, особливо технічна та біологічна інформатика тощо, на межі яких формуються нові наукові дисципліни і через які адаптуються їхні методології до конкретної сфери суспільних відносин щодо інформаційного ресурсу.

Інформаційне право, як комплексна галузь права, об'єднує норми ряду галузей права, кожна з яких містить як норми, що регулюють відносини щодо охорони і використання конкретного інформаційного ресурсу (скажімо архівів), так і норми права, спрямовані на використання інформації, інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури в цілому.

Метод правового регулювання містить систему способів правового регулювання та має свою структуру: встановлення меж регульованих відносин, ухвалення відповідних нормативно-правових актів, що регулюють поведінку суб'єктів права, наділення учасників суспільних відносин правоздатністю та дієздатністю, визначення меж відповідальності за порушення цих установлень [1, с.235]. Тобто зазначені способи нерозривні між собою і в такий спосіб спільно впливають на суспільні відносини, впорядковують їх.

Метод правового регулювання інформаційних відносин варто розглядати, не ставлячи його в залежність від пошуків підстав класифікаційної основи в побудові системи права. Передусім необхідно виявити основні властивості загального методу правового регулювання, оскільки їх дія поширюється на будь-яку галузь права, в тому числі і на метод правового регулювання інформаційних правовідносин, а потім, відповідно, галузевого методу. Для цього слід визначитися з тим, що є носієм цих властивостей. Таким носієм властивостей загального методу правового регулювання є правова норма, причому загальна правова норма, яка була б відірвана від конкретних суспільних відносин, і яка покликана регулювати їх, тобто така, що є лише дефініцією і визначена загальною теорією права.

Відмінність у методах правового регулювання втілюється головним чином в обсязі правових можливостей суб'єктів. Будучи юридичним критерієм, метод правового регулювання інформаційних відносин поєднує імперативний та диспозитивний аспекти:

імперативний, при якому регулювання зверху донизу здійснюється на владно-імперативній основі. Юридична енергія надходить на окремі ділянки правової дійсності зверху від відповідних державних органів і, відповідно до цього, становище суб'єктів характеризується відносинами субординації, прямої супідрядності;

диспозитивний, коли йдеться про відносини між рівноправними суб'єктами, що складаються на основі волі їх учасників. Правомірні дії тут є індивідуальним, «автономним» джерелом юридичної енергії, і відповідно до цього – положення суб'єктів характеризується договірними відносинами взаємної координації [2, с. 257-259].

Галузевий метод правового регулювання є особливою, неповторною трансформацією загального методу правового регулювання, полягає в специфічному комплексі основних і додаткових способів правового регулювання, що існують тільки в системі інформаційно-правових норм, і першочергово взаємозумовлений, нерозривно пов'язаний з відповідною групою суспільних відносин – предметом правового регулювання (інформацією та інформаційною інфраструктурою), має відображати такі розпізнавальні юридичні властивості галузі інформаційного права: поєднання імперативного і диспозитивного способів правового регулювання, порядок формування прав і обов'язків суб'єктів, особливості підстав виникнення, зміни і припинення інформаційних правовідносин, особливості санкцій, закріплених у нормах даної галузі права.

Така єдність системи елементів галузевого методу правового регулювання дає змогу ефективніше групувати правові норми, точніше і більш дієво впорядковувати суспільні відносини.

Слід підкреслити, що своєрідне поєднання імперативності і диспозитивності є визначальною рисою галузевого методу правового регулювання відносин в інформаційному праві. Адже встановивши домінування імперативності або диспозитивності, як основних способів правового регулювання, можна оцінити загальну спрямованість, орієнтування галузевого методу правового регулювання, в тому числі можливість розміщення рівнів правового регулювання тощо [3, с. 35-38].

Для інформаційного права галузевий метод корисний не стільки своїми класифікуючими, системостворюючими властивостями, скільки іншими завданнями і можливостями, які ще криються в глибинах правової матерії.

Як зазначалося вище, методи правового регулювання інформаційних відносин реалізуються через характер правових норм. Вони можуть бути імперативними, тобто вимагають від сторін правовідносин належної поведінки (норми-приписи), або можуть забороняти діяти певним чином (норми-заборони). Виходячи з того, що більшість учених допускає поділ способів (прийомів) правового регулювання на імперативний (який складається з вказівки і заборони внаслідок сутнісної подібності цих способів) і диспозитивний (до якого входить дозвіл), можна стверджувати, що імперативність і диспозитивність правового регулювання присутні, тобто є наявними у будь-якій галузі права. Відповідне застосування імперативності і диспозитивності, як універсальних способів, буде ключовою, визначальною сутністю галузевого методу правового регулювання. Саме способи визначають галузеві методи правового регулювання різноманітних правовідносин.

В системі інформаційного права імперативний метод використовується для встановлення відповідних обов'язків суб'єктів владних повноважень, обов'язків розпорядників інформації надавати та оприлюднювати інформацію, порядку реалізації права на доступ до інформації, врегулювання діяльності в сфері телекомунікації тощо.

Норми інформаційного права можуть мати й диспозитивний характер, тобто надавати суб'єктам правовідносин певну волю дій зі встановлених взаємних прав і обов'язків (норми, що дозволяють) або пропонувати кілька варіантів поведінки (рекомендаційні норми). Диспозитивний метод як можливість суб'єктів вибирати варіанти поведінки у межах, встановлених чи не заборонених правом більше властивий для цивільного права, міжнародного приватного права, господарського права. У системі інформаційного права диспозитивний метод є менш поширеним і використовується, наприклад, у правовому регулюванні договорів про надання інформаційних послуг, про створення і розповсюдження реклами тощо.

Сучасний етап розвитку інформаційного суспільства не можливо забезпечити в рамках адміністративного, або цивільного права з огляду на підвищення рівня життя, починаючи від дозвілля, побуту, глобального інформаційного обміну, електронної торгівлі, дистанційного навчання, створенням дедалі новіших інформаційно-програмних та апаратних засобів, без яких вже важко уявити подальше існування та розвиток людства [4, с. 32]. Тож обґрунтування ефективних підходів до впорядкування інформаційних відносин за допомогою юридичних засобів потребує чіткого визначення способів впливу на учасників таких правовідносин, адже інформаційне право має особливий предмет правового регулювання, який потребує використання декількох методів правового регулювання.

У той же час поєднання імперативного і диспозитивного способів правового регулювання, порядок формування прав і обов'язків суб'єктів, особливості підстав виникнення, зміни

і припинення інформаційних відносин виступають як елементи змісту і становлять структуру галузевого методу правового регулювання відносин в інформаційному праві.

Виходячи зі змісту галузі інформаційного права, можна говорити про єдиний правовий метод, що передбачає використання універсальних диспозитивного (приватноправового) й імперативного (публічно-правового) способів правового регулювання, який можна визначити як змішаний метод правового регулювання інформаційних відносин.

Змішаний метод правового регулювання інформаційних відносин реалізується через характер правових норм. Вони можуть бути імперативними, тобто вимагають від сторін правовідносин належної поведінки (норми-приписи), або можуть забороняти діяти певним чином (норми-заборони). Норми інформаційного права можуть мати й диспозитивний характер, тобто надавати суб'єктам правовідносин певну волю дій зі встановлених взаємних прав і обов'язків (норми, що дозволяють) або пропонувати кілька варіантів поведінки (рекомендаційні норми).

Список бібліографічних посилань

1. Теория права и государства: Учеб. для юрид. вузов / В. С. Афанасьев, А. Г. Братко, В. Н. Бутылин и др. / Под ред. В. В. Лазарева. – М.: Право и закон, 1996. – 421 с.
2. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів 3-14 юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів] М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова та ін.; За ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. - Харків: Право, 2002. – 432 с.
3. Чабаненко М.М. Методи правового регулювання аграрних відносин: дис.. ... канд.. юрид. Наук: 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. / М.М. Чабаненко – Х., 2005. – 183 с.
4. Панова І.В. Парадигма сучасного інформаційного права України / І. В. Панова // Інформація і право. – 2014. – № 2 (11). – С. 31-40.

Одержано 16.11.2020

УДК 342.92(477)

Оксана Олександрівна ПАНОВА,

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування

факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3533-5076>

АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ВИРОБНИЦТВА, ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ПЕРЕСИЛАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ АБО ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН БЕЗ МЕТИ ЗБУТУ В НЕВЕЛИКИХ РОЗМІРАХ (СТ. 44 КУПАП)

Підтримання правопорядку, забезпечення безпеки та недоторканості людини і громадянина, є невід'ємними обов'язками держави, в особі державних органів різних рівнів.

Наркоситуація, що склалась в нашій державі та в світі в цілому призводить до того, що особливе місце в системі забезпечення національної безпеки стає протидія та попередження вживання наркотичних засобів та їх прекурсорів. Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року [9] зазначає, що «ситуація, що склалася сьогодні у сфері обігу наркотиків, спричинена загальним високим рівнем вживання їх особами не за медичним призначенням, що становить 33 особи на 10 тис. населення (у 2003 році - 21 особа); активізацією діяльності міжнародних наркосиндикатів та здійсненням транзитного переміщення наркотиків територією України. За даними соціологічних досліджень, 35 відсотків першокурсників професійно-технічних училищ та 25 відсотків студентів вищих навчальних закладів мають досвід вживання наркотиків» [9]. Таким, чином, деліктологічна характеристика адміністративних правопорушень у сфері

незаконного виробництва, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах сприятиме їх профілактиці та попередженні, що в умовах сьогодення є вельми актуальним з практичної точки зору.

Деякі проблемні питання визначення адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин були предметом досліджень таких учених, як К. Афанасьєв, О. К. Волох, І. П. Голосніченко, С. Т. Гончарук, О. М. Джужа, Н. І. Золотарьова, Т. П. Мінка, В. К. Колпаков, В. Я. Марчак, Д. Й. Никифорчук, С. Д. Подлінев, С. І. Саєнко, О. М. Стрільців, М. С. Хруппа та інші. Однак з огляду на складність досліджуваної проблеми варто зауважити, що вона залишається досить актуальною.

Унікальність злочинності у сфері наркообігу полягає у її самовідтвореності, адже на зміну одному наркотрафіку приходять інші, що свідчить про недостатню роботу як правоохоронних органів, так і держави цілому. Поява нових форм і проявів, перехід торгівлі наркотичними засобами в інтерактивний характер – все це зумовлює залучення до наркобізнесу все більшого кола людей, які на ряду зі складною соціальною, економічною та політичною ситуацією в країні, скоюють нові злочини з метою отримання бажаного.

Зростання популярності наркотиків синтетичного походження пояснюється: 1) яскраво вираженим стимулюючим впливом; «розважальною» ідеологією; 2) зручністю і швидкістю вживання; 3) великою тривалістю наркотичного ефекту; 4) відсутністю очевидних видимих ознак вживання; 5) можливістю самостійного виготовлення (деяких видів); 6) безпекою від зараження ВІЛ та іншими вірусними захворюваннями; 7) відносною дешевизною тощо [10].

Все це зумовлює розгляд та дослідження особливостей адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері незаконного виробництва, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах.

Отже, незважаючи на те, що детермінанту «адміністративної деліктології» було вивчено та досліджено багатьма вченими, починаючи з радянських часів, проте хочеться наголосити, що зважаючи на особливості та пережитки радянської системи, використання зазначених «детермінантів», повинно відбуватись з особливою обережністю, адже такі визначення, як «проступок», «правопорушення», «адміністративна відповідальність», «зміст правопорушення», тощо, вимагають свого перегляду та опрацювання з урахуванням умов сьогодення.

Б. Є. Абдурахманов вважає, що адміністративна деліктологія – соціально-правова наука, де процес вивчення ґрунтується на дослідженні стану, масштабів та поширеності адміністративних правопорушень, особи – порушника адміністративно-правових норм, причин та умов, які сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, прогнозуванні динаміки розвитку адміністративної деліктності, що дасть змогу розробити високоефективні заходи профілактики адміністративної деліктності, а також наукові прийоми та методологію адміністративно-деліктологічних досліджень, які ґрунтуються на положеннях адміністративного законодавства, судовій практиці, адміністративноюрисдикційній діяльності уповноважених державних органів, порівняльно-правовій нормотворчості, вивченні наукових основ різних видів адміністративних правопорушень з метою виявлення властивих їм спільних ознак, принципів та закономірних зв'язків [1, с. 8; 4, с.62].

У свою чергу М. І. Нікулін визначає поняття «адміністративна деліктологія» як відносно самостійну систему знань, завданням якої є дослідження та вивчення адміністративної деліктності як соціально-правового явища, її тенденцій, закономірностей (властивих для сучасності, минулого і майбутнього) та причин, що сприяють проявам протиправної поведінки, а також розроблення й оцінка заходів запобігання адміністративним правопорушенням з метою вдосконалення теорії та практики зниження рівня адміністративної деліктності [7, с. 14; 4, с.63].

З наведених визначень випливає загальний фактор, що виокремлюється майже всіма науковцями, а саме огляд адміністративного правопорушення крізь призму його антисоціальної парадигми, що включає структуру, стан, розвиток, даного явища, особливості соціально-правової природи суб'єкта, що порушує встановлені норми поведінки, а також особливості застосування методів, форм та способів запобігання вчиненню правопорушення.

У науковій літературі пропонується визначити наступним чином систему адміністративної деліктології [3, с. 17]:

1) у рамках Загальної частини адміністративної деліктології повинні розглядати: об'єкт та предмет адміністративно-деліктологічних досліджень, їх співвідношення; методи, система і принципи адміністративної деліктології; співвідношення адміністративної деліктології з іншими науками. При цьому важливо зупинитися на взаємообумовленості з адміністративним правом, соціологією права та кримінологією. Таким чином, реалізується функціональний підхід до адміністративно-деліктологічних досліджень;

2) у рамках Особливої частини адміністративної деліктології повинні розглядати: теоретичні основи попередження адміністративних правопорушень; адміністративно-деліктологічна характеристика та профілактика правопорушень у сфері охорони природного середовища, дорожнього руху, на транспорті, що посягають на права громадян, на інститути державної влади та порядок управління, на громадський порядок, та громадську безпеку і т. д. Таким чином, реалізується галузевий підхід до вивчення адміністративної деліктології.[6, с. 49]

В нашому дослідженні ми використаємо зазначений поділ з метою надання повні та об'єктивної адміністративно-деліктологічної характеристики правопорушень у сфері незаконного виробництва, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (стаття 44 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Стаття 44 КУпАП передбачає відповідальність за незаконне придбання, виробництво, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів і психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах. У теорії адміністративного права панує позиція, що предметом вказаного проступку є наркотичні засоби та психотропні речовини. І це дійсно так, оскільки предмет – це речі матеріального світу, відносно яких учиняються адміністративні правопорушення. Зазначимо, що чинне законодавство визначає наркотичні засоби як включені до Переліку речовини природного чи синтетичного походження, препарати, рослини, які становлять небезпеку для здоров'я населення в разі зловживання ними. Психотропні речовини – це включені до Переліку речовини природного чи синтетичного походження, препарати, природні матеріали, які здатні викликати стан залежності та справляти депресивний чи стимулюючий вплив на центральну нервову систему або викликати порушення сприйняття, або емоцій, мислення чи поведінки і становлять небезпеку для здоров'я населення в разі зловживання ними [2, с. 165].

Щодо предмета зазначеного правопорушення, то на наш погляд, цікаву точку зору висловила Золотарьова Н. І. у своєму дисертаційному дослідженні «Провадження у справах про адміністративні правопорушення, що посягають на правові відносини обігу наркотичних засобів та психотропних речовин», так, вона вказує на те, що предмет адміністративних проступків у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин має потрійну природу, а саме: 1) предмет суспільного відношення, що охороняється регулюючими нормами у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин; 2) предмет проступку, як конкретні наркотичні засоби та психотропні речовини, що використовувались при протиправних діяннях; 3) предмет протиправного впливу – те, за допомогою чого вчиняється проступок [5, с.7].

Об'єктом зазначеного правопорушення є суспільні відносини, що виникають з приводу обігу наркотичних засобів в країні.

Об'єктивна сторона визначається у дефініції самої статті та вказує на ті дії, що повинен здійснити суб'єкт протиправних дій, а саме: виробництва, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин

Суб'єктом зазначеного правопорушення є фізична, осудна особа, що досягла шістнадцятирічного віку.

Щодо суб'єктивної сторони, то у відповідності до самої назви статті 44 КУпАП вона повинна бути для суб'єкта читкою та зрозумілою, а саме незаконного виробництва, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин БЕЗ МЕТИ ЗБУТУ в невеликих розмірах. Саме розуміння особи, що все що їм здійснюється, повинно бути виключно для власного споживання.

Цікавість стаття 44 КУпАП викликає ще й тим, що у частині 2 ст. 44 КУпАП містить заохочувальну норму, згідно з якою особа, яка добровільно здала наркотичний засіб або психотропну

речовину, яка була в неї у невеликих розмірах, яку вона виробила, придбала, зберігала, перевозила, пересилала без мети збуту, звільняється від адміністративної відповідальності за дії, передбачені цією статтею. Добровільна здача – це дії особи, яка мала можливість володіти ними й надалі, але з власної волі здала їх представникам влади. Усна чи письмова заява про бажання добровільно здати наркотичні засоби та психотропні речовини, зроблена особою (або виявлена в неї) під час затримання чи обшуку, сама по собі не може визнаватися підставою для звільнення від відповідальності [11, с. 82].

Добровільний характер поведінки винного в цій ситуації означає, що особа мала можливість продовжувати протиправну діяльність чи переховуватись від органів правосуддя (об'єктивний критерій), усвідомлює таку можливість і не бажає нею скористатись (суб'єктивний критерій). Припинення незаконної діяльності з власної волі є вільним від впливу зовнішніх обставин, які вказують на те, що правоохоронні органи володіють відомостями (чи скоро їх матимуть) про кримінальний характер дії винного [8; 11, с. 83].

Висновок. Таким чином, з огляду на здійснену адміністративно-деліктологічну характеристику правопорушень у сфері незаконного виробництва, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах, можемо зазначити, стаття 44 КУпАП має ряд особливостей, а саме:

По-перше, має норму, до алгоритму дій, за умови виконання яких, особа не буде притягнута до адміністративної відповідальності;

По-друге, невизначеність у нормі статті таких понять як: «виробництво», «придбання», «зберігання», «перевезення», «пересилання», наркотичний засіб», «невеликий розмір наркотичного засобу», вимагають від особи, що буде притягати правопорушника до відповідальності, додаткових знань, щодо особливостей встановлення зазначених факторів, а також обізнаності з нормативно-правовими актами, що регламентують зазначені питання.

Список бібліографічних посилань

1. Абдрахманов Б. Е. Административная деликтология в республике Казахстан (концептуальные теоретические и методологические проблемы): дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.02; Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Республика Казахстан Алматы 2010. 303 с.
2. Грянка Г. В. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері незаконного виробництва, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. Вип. 24. С. 163-170
3. Дерюга А. Н. О некоторых вопросах системы административной деликтологии. *Государство и право*. 2009. № 7. С. 13–18.
4. Заярний О. А. Правове забезпечення розвитку інформаційної сфери України: адміністративно-деліктний аспект: *монографія*. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 700 с
5. Золотарьова Н. І. Провадження в справах про адміністративні правопорушення, що посягають на правові відносини обігу наркотичних засобів та психотропних речовин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2000. 20 с.
6. Муза О. В. Виникнення і розвиток адміністративно-деліктних правовідносин. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 1. С. 49-53
7. Никулин М.И. *Проблемы науки административной деликтологии*. Дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.14; Моск. ун-т МВД России. Москва: РГБ, 2006. 461 с
8. Про судову практику в справах про злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4 (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // *Вісник Верховного Суду України*. № 4.2002.
9. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: розпорядження КМУ від 28.08.2013 № 735-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80#Text> (дата звернення 15.11.2020)

10. Пупцева А. В. Актуальные проблемы противодействия незаконному распространению наркотиков в современных условиях. URL: <http://www.science-education.ru/pdf/2013/6/874.pdf> дата звернення 15.11.2020)

11. Стрільців О. М., Бараш Є. Ю., Шевчук Г. В., Тараніч Є. А. Адміністративно-правова протидія Національною поліцією незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів: *монографія*. Київ: нац. акад. внутр. справ, 2018. 133 с.

Одержано 15.11.2020

УДК 342.51

Людмила Анатоліївна ПАРФЕНТІЙ,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8896-4928>

ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ ЄДИНОГО ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Протягом останніх років в українському суспільстві дуже активно обговорюється необхідність створення єдиного правоохоронного органу в сфері забезпечення економічної безпеки. Метою створення такого органу є ліквідація податкової міліції, оптимізація структури та чисельності органів, які здійснюють боротьбу зі злочинами у сфері економіки.

На сьогоднішній день функції та повноваження у даній сфері розпорошені між різними правоохоронними органами, що зумовлює низьку ефективність їхньої діяльності та складнощі у взаємодії. Будь-який уповноважений орган може прийняти заяву про будь-який злочин і розслідувати його доти, доки прокурор не визначить іншу підслідність. До правоохоронних органів - суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави відносять органи Національної поліції України, Служби безпеки України, підрозділи податкової міліції Державної податкової служби України та Національне антикорупційне бюро України.

Крім того, створення єдиного правоохоронного органу у сфері економічної безпеки має на меті усунення проблеми тиску на український бізнес, представники якого скаржаться на надмірну кількість безпідставних запитів від Служби безпеки України, Державної податкової служби України, Державної митної служби України, силовий тиск інших правоохоронних органів. Експерти зазначають, що правоохоронці, щоб отримати привід контактувати з підприємцем, можуть здійснювати умисне включення до обставин, які підлягають доказуванню, подій, що не мають відношення до розслідуваного кримінального провадження, а також різні маніпуляції з розширенням, змінами фабул розслідуваної кримінальної події тощо [1].

Виходячи з цього, проблема криється не в нормативних конструкціях законодавчих актів, що визначають повноваження Служби безпеки України або іншого правоохоронного органу, а в системі організації досудового розслідування. Факторами, що призводять до тиску на бізнес є [1]:

1) широка дискреція прокурора в питаннях досудового розслідування (однак її обмежувати не можна, оскільки це може призвести до колапсу процесу розслідування всіх правоохоронних органів);

2) характер злочинів, підслідних правоохоронному органу (наприклад, Службою безпеки України особлива увага звертається на злочини, що стосуються руху неконтрольованих фінансових потоків).

Нещодавно Верховна Рада України прийняла в першому читанні законопроект №3087-д «Про Бюро економічної безпеки України», в якому Бюро економічної безпеки України визначається як державний правоохоронний орган, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності [2]. Відповідно до законопроекту директор Бюро економічної безпеки

призначатиметься Президентом України за поданням конкурсної комісії. Гранична чисельність працівників бюро встановлюється на рівні чотирьох тисяч осіб, посадовий оклад яких буде не менше 20 прожиткових мінімумів. Також законопроектом пропонується Службу безпеки України позбавити повноважень щодо розслідування економічної злочинності та доповнити Кримінальний процесуальний кодекс України статтею 222-2 «Шахрайство з податком на додану вартість».

На думку експертів, для того щоб бути дійсно важливим органом для фінансової безпеки держави, Бюро економічної безпеки України має відповідати двом ключовим критеріям [3]:

1) об'єднати розслідування всіх економічних злочинів проти фінансових інтересів держави, запобігати таким злочинам, розробляти нові методи розслідування та мати дуже сильну аналітичну складову під час розслідування економічних злочинів;

2) бути політично та операційно незалежним органом.

Члени Української Ради Бізнесу, до складу якої входить 91 бізнес-асоціація різних секторів економіки, та інші експерти, проаналізувавши проєкт закону №3087-д «Про Бюро економічної безпеки України», підготовлений до другого читання, зазначили такі його позитивні аспекти [4, 5]:

1. Створення Бюро економічної безпеки може сприятливо вплинути на бізнес в Україні, зокрема, усунувши додатковий тиск від численних перевірок органів, які здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства, та досить часто не можуть між собою визначити межі своїх повноважень.

2. Створення Бюро економічної безпеки України має розв'язати проблему уніфікації органів, що ведуть боротьбу зі злочинами у сфері економіки, а також унеможливити конфлікт професійних інтересів цих органів. Проєктом здебільшого усувається дублювання функцій Національної поліції, Служби безпеки України та податкової міліції під час розслідування економічних злочинів. Із завдань Служби безпеки України виключається захист економічних інтересів держави та підрозділ з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю.

3. У законопроекті деталізуються підслідність і перелік статей, які можуть розслідуватися детективами бюро. Причому розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до компетенції бюро, зможуть здійснювати виключно детективи бюро. Забороняється доручати здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень іншому органу досудового розслідування. Це запобігатиме зловживанням з боку інших правоохоронних органів, унеможлививши відкриття кримінального провадження за статтею Кримінального кодексу, що не належить до їхньої підслідності.

4. Бюро економічної безпеки перебуватиме в системі органів Кабінету Міністрів, що є оптимальним відповідно до світового досвіду.

5. Встановлюється гранична чисельність працівників Бюро економічної безпеки України – до 4 тисяч осіб, – що дозволить зосередитись саме на системних порушеннях та стане передумовою здійснення аналітичного дослідження фінансових операцій.

6. Запроваджуються світові практики встановлення довіри до правоохоронних органів шляхом проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа.

7. Передбачаються на рівні закону гідні зарплати для працівників Бюро економічної безпеки України – щонайменше 20 прожиткових мінімумів для працездатних осіб;

8. Проєктом визначаються спеціалізовані прокурори, які здійснюватимуть нагляд за діяльністю Бюро економічної безпеки України, що призведе до підвищення якості роботи розслідувань.

9. Кандидати на посаду директора Бюро економічної безпеки України обираються конкурсною комісією, засідання конкурсної комісії відкриті, забезпечуються відео- та аудіофіксація і трансляція засідань в режимі реального часу. Співробітники Бюро економічної безпеки України також відбираються на конкурсній основі.

Однак законопроект №3087-д «Про Бюро економічної безпеки України» має також серйозні недоліки та прогалини, на які звертають увагу профільні бізнес-асоціації та експерти [3, 5, 6, 7]:

1. Розслідування всіх економічних злочинів проти фінансових інтересів держави повинен здійснювати єдиний правоохоронний орган. Тому важливо на рівні Кримінального процесуального кодексу України позбавити інші правоохоронні органи можливості розслідувати злочини, віднесені до підслідності Бюро економічної безпеки. Зробити це потрібно шляхом чіткої вказівки

в законі про ліквідацію податкової міліції та «економічних» або «антикорупційних» підрозділів в інших правоохоронних органах.

2. Бюро економічної безпеки України має бути центральним органом виконавчої влади, діяльність якого координує Кабінет Міністрів через міністра фінансів. Це забезпечить «цивільність» органу, сприятиме тому, щоб він мав швидкий та законний доступ до інформації з баз даних і реєстрів Державної податкової служби, Державної митної служби, Державної служби фінансового моніторингу, які координує Міністерство фінансів України.

3. Бюро економічної безпеки фактично буде підконтрольне лише Президентові України. Зокрема, це засвідчує порядок призначення та звільнення директора бюро Президентом України та проведення конкурсного відбору на посаду директора (ст. 13 проєкту), порядок формування Ради громадського контролю (ст. 31 проєкту), контроль за діяльністю Бюро економічної безпеки (ч. 3, 4 ст. 32 проєкту) тощо. У законопроєкті на Президента покладені наступні повноваження: створення органу, ухвалення рішення про аудит ефективності, затвердження положення про громадську раду, визначення організаційної структури бюро, призначення та звільнення директора Бюро економічної безпеки. Зазначені повноваження, надані Президенту законопроєктом всупереч Конституції, створюють передумови для політичного втручання в операційну діяльність органу.

4. Згідно положень ст. 13 законопроєкту очолюватиме бюро директор, який призначається на посаду Президентом України за поданням комісії з проведення конкурсу. Призначення директора бюро на підставі указу Президента України може обумовити негативні наслідки в майбутньому за аналогією з призначенням директора Національного антикорупційного бюро України. А вже 28 серпня 2020 року Конституційний Суд України дійшов висновку, що призначення А. С. Ситника директором Національного антикорупційного бюро України на підставі указу президента не входить до повноважень глави держави та робить таке призначення незаконним. Тому в майбутньому указ про призначення директора бюро також можуть визнати неконституційним. Створювати орган і призначати керівника повинен уряд. Це відповідає його повноваженням і завданням згідно Закону України «Про Кабінет Міністрів України» та враховує висновки Конституційного Суду щодо призначення керівника Національного антикорупційного бюро України.

5. Законопроєктом пропонується, щоб конкурсна комісія складалася винятково з представників, які делегуються від Президента, Верховної Ради та Кабінету Міністрів. Тобто конкурсна комісія формується політиками, що робить керівника залежним від політичного впливу. Натомість у комісії обов'язково мають бути експерти з фінансових розслідувань, представники громадськості. Можна запрошувати міжнародних фахівців або представників профільних міжнародних організацій, що займаються протидією фінансовим злочинам.

6. Можуть виникнути проблеми з кадровим набором працівників бюро, адже участь у конкурсі здебільшого братимуть колишні працівники податкової міліції та «економічних» підрозділів Служби безпеки України і Національної поліції України, тобто існує ризик, що в новий орган прийдуть працювати вивільнені та недобросовісні працівники цих органів. Тим більше, що проведення конкурсів на інші посади, крім посаду директора, у законопроєкті не деталізовано. Відповідає за це керівник новоствореного органу, що з огляду на його політичну заангажованість при обранні несе ризик створення репресивного правоохоронного органу.

7. Передбачений законопроєктом штат Бюро економічної безпеки України (4 тис. осіб) є надто великим, достатньою є чисельність у 1,5 тис. працівників. Роздутий штат зумовить додаткові витрати та зниження ефективності діяльності органу. За розрахунками експертів Європейської Бізнес Асоціації, якщо в бюро працюватимуть 4 тис. осіб, річне навантаження на одного працівника буде 0,34 справи, тобто одна розкрита справа за три роки [7].

8. Громадський контроль у законопроєкті прописаний формально та не має дієвих важелів впливу при неякісній або упередженій роботі органу. Відсутній вплив громадського контролю на роботу конкурсних комісій з відбору кандидатів на керівні посади. Не передбачена робота Ради громадського контролю в дисциплінарних комісіях.

9. Відсутність критеріїв ефективності діяльності Бюро економічної безпеки України. Керівник органу повинен звітувати перед парламентом і Президентом, і в законопроєкті зазначено показники, за якими він звітує, але відсутня система оцінювання та порівняння. Це мають бути не

тільки кількісні показники (наприклад, кількість зареєстрованих проваджень), а й якісні: важливість і складність справ, розмір відшкодованої шкоди тощо.

10. У законопроекті не зазначено, хто формує стратегію діяльності Бюро економічної безпеки України, на що вона спрямована, за якими критеріями оцінюється Верховною Радою чи Президентом.

11. Аудит є не незалежним, а політично вмотивованим, що несе ризик суб'єктивної оцінки політиками, а не об'єктивної оцінки діяльності правоохоронного органу.

12. Згідно законопроекту одним з повноважень Бюро економічної безпеки України є можливість проведення негласних слідчих (розшукових) дій (зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж), що може призвести до додаткового тиску на посадових осіб даних компаній.

Висновок. Створення в Україні єдиного правоохоронного органу у сфері економічної безпеки є дійсно необхідним для нашої держави та вітчизняного бізнесу. Але важливо, щоб відбулося створення не чергового правоохоронного органу із заплутаною підслідністю, а нового органу зі збалансованим акцентом не тільки на розслідуванні, а й на превентивних заходах реагування і глибокій аналітиці економічних процесів в Україні та світі, який відповідатиме за розслідування економічних злочинів проти держави та консолідує повноваження всіх нинішніх правоохоронних органів у даній сфері. Крім того, не менш важливо, щоб створення нового правоохоронного органу відбулося з урахуванням всіх недоліків, які завадили ефективно виконувати свої функції іншим слідчим органам (порядок конкурсного відбору та призначення керівників і їхніх заступників, розмежування підслідності справ, повноваження оперативно-технічних підрозділів і їхнє матеріально-технічне забезпечення. Тому законопроект №3087-д «Про Бюро економічної безпеки України», прийнятий парламентом у першому читанні, потребує доопрацювання з метою усунення недоліків, виявлених профільними експертами.

Список бібліографічних посилань

1. Катамадзе Г. Законопроект «Про Бюро економічної безпеки України» жодним чином не вирішує проблеми тиску на бізнес. *ГОРДОН*. 2020. URL: <https://gordonua.com/ukr/blogs/grigol-katamadze/zakonoproekt-pro-bjuro-ekonomichnoji-bezpeki-ukrajini-zhodnim-chinom-ne-virishuje-problemi-tisku-na-biznes-1524320.html>.

2. Про Бюро економічної безпеки України : Проект Закону № 3087-д від 02.07.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69331.

3. Пластун М. Чому створення Бюро економічної безпеки - погана ідея? *112.ua*. 2020. URL: <https://ua.112.ua/mnenie/chomu-stvorennia-biuro-ekonomichnoi-bezpeky-pohana-ideia-550634.html>.

4. Бізнес закликає якнайшвидше прийняти проект про Бюро економічної безпеки №3087-д та відхилили шкідливий №3959-1 (заява). *Українська Рада Бізнесу*. 2020. URL: <https://urb.org.ua/biznes-zaklika%D1%94-yaknajshvidshe-prijnyati-pro%D1%94kt-pro-byuro-ekonomichno%D1%97-bezpeki-%E2%84%963087-d-ta-vidhilili-shkidlivij-%E2%84%963959-1-zayava/>.

5. Овчаров Д. Економічна безпека: як створення спеціалізованого бюро впливатиме на бізнес. *mind*. 2020. URL: <https://mind.ua/openmind/20215421-ekonomichna-bezpeka-yak-stvorennya-spezializovanogo-byuro-vplivatime-na-biznes>.

6. Острікова Т. Реформувати не можна залишати як є: де ставити кому. *Економічна правда*. 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/10/1/665746/>.

7. 5 причин, чому бізнес не підтримує запропоновану концепцію Бюро економічної безпеки. *Європейська Бізнес Асоціація*. 2020. URL: <https://eba.com.ua/5-prychyn-chomu-biznes-ne-pidtrymuje-zaproponovanu-kontseptsiyu-byuro-ekonomichnoyi-bezpeky/>.

Одержано 16.11.2020

УДК 130.2

Вікторія Анатоліївна ПЕРЦЕВА,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри українознавства факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5203-761X>

КУЛЬТУРА ЯК СИСТЕМА: ОСОБЛИВОСТІ ПОБУТУВАННЯ

Культура – це спосіб регуляції, збереження, відтворення й розвитку суспільства. У такій якості культура представляє не лише діяльність, але й залучення до неї, що дозволяє ідентифікувати себе з певною системою цінностей і водночас розпізнати образ і елементи інших культур. Згідно з сучасною наукою, культура – це усе те, що створено руками й розумом людини, це споживання цих цінностей, а також це рівень розвитку того чи іншого суб'єкта – соціальної групи, етнічної спільноти, конкретного суспільства.

Ми підтримуємо цей підхід, оскільки він і дозволяє розглядати культуру як систему детермінант, що визначає процеси самоідентифікації, а також як систему цінностей суспільства, що містить етнокультурні традиції. До того ж, треба пам'ятати, що етнічна ідентичність може не збігатися з декларованою ідентичністю (розуміння про себе як про етнічну спільноту), яка виявляється в «самоназиванні» і залежить від соціальної ситуації.

У повсякденному житті людина може ефективно користуватися «перемиканням» етнічних кодів, яке абсолютно не відповідає його справжній ідентичності. Звідси й головний висновок: щоб зрозуміти культуру того або іншого співтовариства, необхідно вивчити його поведінку в повсякденних життєвих ситуаціях. Одними з перших усвідомили необхідність об'єктивного аналізу залежності між потребами людини й засобами їх задоволення, які виробляє та надає культура, антропологи. Так, функціональна обумовленість явищ культури стала предметом пильного вивчення Броніслава Малиновського [1]. У його розумінні культура служить потребам людини й насамперед трьома його основним потребам: базовим (необхідність в їжі й задоволення інших фізичних потреб), похідним (потреби в розподілі їжі, розподілі праці, у захисті, у регулюванні репродукції, у соціальному контролі) та інтеграційним (потреби в психологічній безпеці, соціальній гармонії, життєвих цілях, у системі пізнання, законах, релігії, мистецтві). Отже, кожен аспект культури має свою функцію в межах однієї з названих вище потреб.

Культура за своєю сутністю є системним механізмом, за допомогою якого людина може краще й легше розв'язувати специфічні проблеми, які ставить перед ним середовище, що оточує його, задовольняючи свої потреби. Вжити цій системі, забезпечуючи її адаптивність, допомагає традиція. До того ж під адаптацією ми розуміємо не лише пасивне пристосування, а й активний процес взаємодії системи з середовищем. Незалежно від того, чи йде мова про культивування традицій або про цілковиту відмову від них, у центрі завжди опиняється традиція. Отже, традиція є універсальним механізмом, який дозволяє досягати необхідної для існування соціальних організацій стабільності, і без дії цього механізму життя людей у будь-якій спільноті просто неможливе.

Таким чином, традиція в ціннісному, змістовному плані акумулює в собі певну систему норм, звичаїв і світоглядних установок, що містить найважливішу частину «класичної» спадщини цього суспільства, культурної єдності, пізнавального процесу. А у функціональному плані традиція виступає посередником між сучасністю й минулим, механізмом зберігання й передачі зразків, прийомів і навичок діяльності (технологій), які входять в реальне життя людей і не потребують особливого обґрунтування й визнання, окрім посилення на свою давність і вкоріненість у культурі. До того ж передача здійснюється за допомогою численного повторення й тиражування традиційних дій і стосунків (звичаїв), церемоній та обрядів (ритуал), символічних текстів і знаків.

Отже, відповідаючи на «виклики» дійсності й задовольняючи свої потреби, людина також вибудовує свої стосунки та дії відповідно до інших людей, зі своїми й чужими спільнотами. Згідно з сучасними науковими дослідженнями наша мова й навіть наші емоції є результатом як громадського життя, так й історії народу, до якого ми належимо.

Тобто, будь-який культурний елемент треба сприймати тільки в цілісному культурному контексті, частиною якого він є. Така взаємодія створює певне культурне поле. А сенс подальших соціальних дій залежить від їх локації усередині культури, адже тільки культура визначає їх значення, їх символічний сенс. Поза межами цього культурного поля взаємодії бути не може, а без цього, у свою чергу, не можна зрозуміти сучасний стан культури в нашу епоху масових комунікацій, глобалізації, і, як наслідок, її універсалізації.

Звісно, процеси культурної універсалізації мають і негативні наслідки. Якщо розширення культурних контактів у сучасному світі сприяє зближенню народів, їх взаємозбагаченню – з одного боку, то з іншого – посилення інтеграційних тенденцій універсалізації значною мірою трансформує традиційну культуру, руйнуючи її цілісність і самодостатність. У зв'язку з цим порушується унікальність локальних культур, на зміну яких приходять універсальний культурний гіпертекст, що презентує все різнобарв'я світової культури. У цьому випадку національні культури втрачають специфічний «грунт», оскільки універсалізація нівелює національні межі. Як наслідок, національні й етнічні проблеми отримують загострений, а іноді хворобливий характер у сучасному світі, оскільки вони або активно поділяються людьми, або користуються пасивним визнанням. Культура у свідомості людини репрезентує, представляє будь-які факти, які мають для нього значення. А означають вони те й тільки те, що відбивається в культурній репрезентації.

Висновок. Отже, культура є надскладною системно-цілісною єдністю – фактично, надсистему. Тому й досягнути культуру в усій повноті конкретних форм її існування, у її будові, функціонуванні й розвитку можна тільки з позицій системного мислення. Усі інші підходи дозволяють зафіксувати, схопити, вичленити хоча й надважливі, але все ж приватні її особливості, і тому мають однобічність. Системний підхід до розуміння культури дозволяє інтегрувати усі її різнобічні трактування, долаючи певну альтернативність, і характеризувати з точки зору її організації, певної структурної стійкості, фіксуючи, насамперед, увагу на функціональній взаємодії її структурних елементів.

Список бібліографічних посилань

1. Малиновський Б. Научная теория культуры: Сборник. Москва : ОГИ, 2005. 184 с.

Одержано 13.11.2020

УДК 338.2:330.322

Світлана Анатоліївна ПЕТРОВСЬКА,

кандидат економічних наук,

старший викладач кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1992-4161>;

Владислав Анатолійович ЦИБУЛЬКО,

студент магістратури навчальної групи СФ-Пзб-19-1м

Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ДО РЕГІОНУ

Обсяги залучених інвестицій та напрями їх освоєння є критеріями визначення рівня економічного розвитку регіонів, їх конкурентоспроможності та можливостей забезпечення регіонального добробуту. Залучення інвестицій на регіональному рівні, крім суто економічних завдань підвищення ефективності розвитку місцевого виробництва, дає можливість вирішувати також соціальні та екологічні завдання.

Сучасні науково-практичні підходи щодо залучення інвестицій до регіону та їх регулювання набули розвитку у дослідженнях Н. Андрєєвої, І. Бланка, О. Герасименко, У. Гладкої, Г. Купалової, В. Марцин, Т. Уманець, С. Харічкова, Ю. Хвесик та ін.

Нестабільна соціально-економічна ситуація в останні роки погіршила становище із залучення інвестиційних ресурсів до регіонів. Недостатня інвестиційна привабливість, високий

ступінь ризику та відсутність гарантій безпеки для інвесторів зумовили погіршення показників інвестиційної діяльності по Україні в цілому та по регіонах.

Вирішення значної кількості проблем регіону можливе за умов використання залученого інвестиційного капіталу, оскільки внутрішні можливості є досить обмеженими. Такий стан справ спонукає як державу, так і окремих економічних суб'єктів до пошуку джерел інвестування, і ключовим завданням є створення сприятливої інвестиційної привабливості.

Необхідність залучення інвестицій в економіку регіону обумовлює потребу розроблення заходів, які направлені на підвищення результатів економічної діяльності.

За нестабільного стану економіки і недостатності інвестиційних ресурсів найважливішого значення для конкретного регіону набуває конкуренція за інвестиції між економічними суб'єктами зокрема та регіонами в цілому. Капітал відповідно до законів ринку переходить зі слабких регіонів в економічно сильні, з вищою інвестиційною привабливістю. Тому основним завданням для керівництва регіону повинно бути забезпечення високої його інвестиційної привабливості [1; 2].

На сьогоднішній день залучення інвестицій у реальний сектор економіки регіону є питанням його динамічного розвитку. Будуть інвестиції – буде розвиток реального сектору економіки а отже, буде й соціально-економічне процвітання регіону. Оскільки інвестиції – один із основних та надійних важелів розвитку економіки регіону. Залучення інвестиційних коштів в економіку регіону сприяє активізації його розвитку, впровадженню нових технологій, використанню передового зарубіжного досвіду, зростанню малого і середнього бізнесу, відкриттю нових робочих місць та інше. Не вдасться залучити – криза виробництва, економічний спад, зменшення рівня доходів домогосподарств регіону та ін.

Конкурентоспроможність регіону визначається такими факторами. По-перше – рівнем інвестиційної привабливості регіону, по-друге – ефективністю системи державного регулювання залучення інвестицій у регіон. Тому, забезпечення прийняттого рівня та постійне підвищення інвестиційної привабливості регіонів має стати пріоритетним напрямом державної регіональної політики.

Сталий розвиток регіонів обумовлює необхідність проведення послідовної та ефективної регіональної політики, реалізація якої пов'язана із проблемою підвищення інвестиційної привабливості регіону. Для регіону це означає, з одного боку, можливість підвищення ефективності розвитку, а з іншого – право зайняти гідне місце в системі територіального устрою та сприяти економічному зростанню в країні.

Покращання інвестиційної привабливості регіону залежить від компетенції державних та місцевих органів влади, послідовності їх дій і комплексності заходів, що проводяться.

Державна політика в інвестиційній сфері має створювати передумови для стимулювання інвестиційної діяльності в регіонах: стабільне законодавчо-нормативне забезпечення, зниження рівня коруптованості, реформування відносин власності, оптимізація податкового законодавства та ін. Вона має передбачати такі заходи:

- оптимізація кадрового забезпечення регіону;
- фінансово-кредитне регулювання та професійно-консультативна допомога регіону;
- стимулювання розвитку науково-дослідної діяльності.

Регіональна політика щодо стимулювання іноземних інвестицій має формуватися за такими напрямами:

- збільшення обсягів іноземних інвестицій за рахунок проведення інтенсивного маркетингу;
- підвищення інвестиційної привабливості регіону шляхом полегшення доступу інвесторів до об'єктів інвестування;
- розвиток інфраструктури та підвищення рівня ефективності використання соціально-економічних факторів та природних ресурсів;
- стимулювання припливу інвестицій у високотехнологічне виробництво;
- сприяння зміцненню науково-технічного потенціалу регіону;
- налагодження процесу співпраці місцевих органів влади із потенційними інвесторами.

Розроблення стратегії просування регіональних ресурсів, продуктів та послуг на внутрішньому і на зовнішніх ринках сприятиме залученню інвестицій до регіону. Реалізація такої стратегії

передбачає формування системи інформаційного забезпечення інвестиційної діяльності в регіоні та втілення комплексу відповідних заходів:

- забезпечення потенційних інвесторів необхідною інформацією на стадії планування інвестиційних проектів шляхом створення і подальшого використання інвестиційної карти регіону;
- залучення до складання бізнес-планів інвестиційних проектів висококваліфікованих фахівців;
- закріплення договірних зобов'язань регіональних управлінь статистики щодо надання необхідної для моніторингу інвестиційних проектів інформації;
- активізація використання інформаційно-комп'ютерних технологій, формування корпоративних мереж і використання мережі Internet для надання достовірної та оперативної інформації про потенційні можливості інвестування в регіон [3].

Вирішенню проблем, пов'язаних із залученням інвестицій до регіону, сприятиме організаційно-економічний механізм [3], який включає умови, сфери регулювання та комплекс організаційно-економічних інструментів, згрупованих у функціональні блоки: субсидії; гарантії; тарифи, ціни; програми, плани; нормативи; пільги; податки; організаційні заходи. Цільове використання механізму та його інструментів сприятиме розвитку регіональних ринків, підвищенню ефективності взаємодій між агентами економічної діяльності й підвищенню ефективності регіональної та державної інвестиційної політики.

Список бібліографічних посилань

1. Буряк А. А. Організаційно-економічний механізм залучення прямих іноземних інвестицій в промисловість регіонів України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2017. Вип. 1. № 56. С. 188–195.
2. Сімків Л. Є., Потьомкіна Н. Ю. Особливості залучення іноземних інвестицій в регіонах України: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 15. С. 404–408. URL. <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/82.pdf>.
3. Sabadash V. V., Petrovska S. A., Petrovskiy M. V. Formation of the organizational and economic mechanism for attracting investment to the region. *Mechanism of Economic Regulation*. 2017. № 2. P. 50–61.

Одержано 16.11.2020

УДК 629

Марина Олександрівна НОЖНОВА,

викладач циклової комісії «Аеронавігація»

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4306-0973>;

Володимир Іванович ЖУРІД,

викладач циклової комісії «Аеронавігація»

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Дмитро Арестакесович ГІНОСЯН,

викладач циклової комісії «Аеронавігація»

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПЕРЕДПОЛЬОТНА ПІДГОТОВКА ЛЬОТНОГО СКЛАДУ ТА РОЗРОБКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Передпольотна підготовка грає дуже важливу роль у виконанні польотів. Екіпажі повітряних суден мають бути забезпечені різноманітною інформацією, необхідною для прийняття рішення на виліт та безпечного виконання польоту. Обов'язки забезпечення передпольотною інформацією та надання рекомендацій стосовно подальшого польоту покладено на льотних диспетчерів, що

забезпечують польоти у кожній сучасній авіакомпанії. Дуже часто не менш важлива інформація, що надходить до льотного диспетчера має динамічний характер та час на її сприйняття та аналіз стає значно менший. Тому доцільно розробити систему підтримки прийняття рішень льотного диспетчера під час підготовки передпольотної інформації.

Статистика показує, що майже 50% авіаційних подій сталося через порушення національних авіаційних правил, експлуатаційних посібників, інструкцій та вимог передпольотної підготовки. У деяких випадках тимчасові економічні вигоди мають пріоритет, і безпека польоту стає під високим ризиком.

Іноді через брак часу льотний екіпаж виконує підготовку до польоту під час недостатнього строку, що призводить до невідомості ситуацій, а найгірше - до авіаційних подій. Характер, зміст та складність інформації різняться, тому важливо надати інформацію таким чином, щоб пілоти могли легко її осягнути.

Існує можливість підвищити ефективність підготовки передпольотної інформації за допомогою інформаційного забезпечення офіцера льотних операцій під час надання рекомендацій льотним бригадам щодо можливості вильоту вертольотів. Такі програми допомагають створити оптимальні оперативні польотні плани з високою точністю щодо вітру, температури, приймати NOTAM, SNOWTAM, графіки погоди та звіти, графічні зображення маршруту та профілю польоту та іншу пов'язану інформацію, яка передбачається відповідним польотом. Кожен оператор вертольоту обирає власну систему планування польотів, що підходить для цілей, стратегії та вимог польотних операцій.

Під час планування польотів та підготовки передпольотної інформації спеціаліст аеронавігаційної інформації стикається з низкою труднощів, наприклад, комп'ютер обчислює лише найкоротший маршрут, не враховуючи особливостей експлуатації даного ПС (обмеження, пов'язані з технічним статусом) або особливостей зон ОПП. Крім того, такі системи не дозволяють виводити часткову інформацію, коли необхідно підтримувати льотний екіпаж у процесі прийняття рішень.

Тому необхідно розробити інформаційну підтримку для прийняття правильних, безпечних рішень та що надасть в такому динамічному середовищі, точну, повну та упереджену інформацію для оцінки всіх факторів, які можуть впливати на рішення про виліт та намір продовжувати безпечний рейс.

Відповідно до вимог ІКАО щодо планування польотів, автоматизовані передпольотні інформаційні системи для проведення інструктажів та планування польотів повинні мати можливість:

- а) забезпечувати постійне та своєчасне оновлення системної бази даних та моніторинг дійсності та цілісності інформації, що зберігається перед польотом;
- б) дозволяти доступ до системи операторами та членами льотного екіпажу, а також іншими зацікавленими користувачами аеронавігації за допомогою відповідних засобів зв'язку;
- в) використовувати процедури доступу та опитування на основі скороченої простої мови на основі користувальницького інтерфейсу, керованого меню, або інших відповідних механізмів;
- г) забезпечити швидке реагування на запит користувача на інформацію.

Система повинна мати два режими роботи:

- передпольотний інформаційний режим;
- режим підтримки рішення про виїзд.

Передполітний інформаційний режим

У цьому режимі роботи диспетчер може встановлювати вихідні дані:

- вертодром вильоту;
- маршрут польоту;
- вертодром призначення;
- альтернативний вертодром;
- тип ACFT.

Інформація, взята з бази даних, зібрана та розподілена в інформаційні блоки відповідно до встановлених початкових даних (DEP AD (аеродром вильоту), DES AD (пункт призначення аеродром), FLT ROUTE (маршрут польоту), ALT AD (альтернативний аеродром), ACFT (оперативна інформація за типом ACFT).

Потім, диспетчер може вибрати та запитати будь-яку зацікавлену інформацію з інформаційного блоку (тобто авіаційна, погодна, картографічна та експлуатаційна інформація). Це буде відображатися на екрані. У цьому режимі виконуються наступні завдання передпольотної підготовки:

а) Аналіз відправлення, призначення, альтернативних AD та маршрутних повітряних суден інформація, перевірка тимчасової аеронавігаційної інформації, що міститься в NOTAM (обмеження та попередження);

б) Аналіз прогнозу відправлення, призначення, альтернативних AD та маршрутів, прогнозованих та фактичні погодні умови - METAR, TAF та значні погодні графіки;

в) Вибір та визнання аеронавігаційних карт щодо обраних вертодромів і маршрут;

г) Аналіз обмежень ACFT (зліт, посадки, максимальна експлуатація тощо).

Режим підтримки рішення про виліт

У цьому режимі система аналізує можливість вильоту ПС щодо фактичних умов. Для аналізу можливості вильоту система бере інформацію з вибраних інформаційних блоків та вхідних даних та поміщає їх у модуль підтримки прийняття рішень. Після запиту диспетчера база даних збирає дані, необхідні для оцінки кожного коефіцієнту, отримує та порівнює результат кожного із затвердженими умовами. Відповідно до оцінки кумулятивних факторів, система видає рекомендації щодо можливості вильоту ПС і, у разі негативної відповіді, повідомляє, який фактор не задовольняє. На цьому етапі система для підготовки передпольотної інформації виконує такі завдання:

- аналіз придатності відправлення вертодрому за встановленими стандартами фактичних метеорологічних умов;

- аналіз прогнозованих небезпечних погодних явищ на маршруті польоту;

- аналіз фактичних та прогнозованих метеорологічних умов призначення вертодрому;

- аналіз технічного стану вертодрому вильоту та призначення;

- аналіз повітряної обстановки;

- вибір альтернативного вертодрому;

- аналіз готовності льотного екіпажу;

- аналіз технічної готовності та льотної придатності ПС;

- перевірка поданого та підтвердженого плану польоту;

- перевірка наявності обмежень ваги ПС.

Висновок: Основною метою створення системи підтримки прийняття рішень для офіцера польотних операцій є надання диспетчеру з інформаційної підтримки щодо передбачуваного польоту та отримання оціненого рішення про можливість вильоту ПС з подальшим наданням консультацій до ПОС. Така система надаватиме аеронавігаційну, метеорологічну, картографічну та експлуатаційну інформацію на запит користувача і призначений для аналізу передпольотної інформації офіцеру польотних операцій. Більше того, система може служити засобом для передпольотної підготовки льотного екіпажу, можливої консультація з диспетчером, тим самим забезпечуючи ефективність передпольотної підготовки екіпажу.

Ця система матиме два режими роботи:

- передпольотний інформаційний режим;

- режим підтримки рішення про виїзд.

Система дозволить швидко перемикатися між двома режимами для повторного перед польоту підтвердження інформації. Інформація буде доступна на екрані.

Існує необхідність у створенні бази даних, яка буде містити інформацію про вертодром, аеронавігаційні карти та характеристики повітряних суден.

Список бібліографічних посилань

1. Models of Decision Making Operators of Socio-Technical System /Tetiana Shmelova, Yuliya Sikirda, - International Publisher of Progressive Information Science and Technology Research, USA, Pennsylvania, 2018. – P. 33-75.

2. Analysis of the Development Situation and Forecasting of Development of Emergency Situation in Socio-Technical Systems / Yuliya Sikirda, Tetiana Shmelova, - International Publisher of Progressive Information Science and Technology Research, USA, Pennsylvania, 2018. – P. 76 -107.

Одержано 16.11.2020

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Наталія Сергіївна ПІСТРЕНКО,

*викладач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Сучасна Україна – багатоконфесійна держава, де діє понад 35,5 тис. релігійних організацій, котрі представляють понад 50 різних напрямів і течій. На нинішньому етапі українського державотворення релігія як форма суспільної свідомості та церква як інститут громадянського суспільства – стали важливими чинниками політичного процесу. Беззаперечним є той факт, що такі відносини завжди відігравали важливу роль у життєдіяльності держави та її суспільства.

Конституція України у ст. 35 визначила, що кожен має право на свободу світогляду й віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноосібно чи колективно релігійні культу й ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. При цьому свобода думки, совісті і релігії охороняється також ст. 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і є однією з основ «демократичного суспільства» в розумінні цієї Конвенції. Також Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», прийнятий 23 квітня 1991 року зі змінами, гарантує не лише право на свободу совісті громадянам України та здійснення цього права, але й передбачає, що в Україні всі правовідносини, пов'язані із свободою совісті й діяльністю релігійних організацій, регулюються законодавством України.

Гармонізації державно-церковних відносин покликана сприяти наступна законодавча позиція, викладена у ст. 5 Закону: «Релігійна організація не повинна втручатися у діяльність інших релігійних організацій, в будь-якій формі проповідувати ворожнечу, нетерпимість до невіруючих і віруючих інших віросповідань. Релігійна організація зобов'язана додержувати вимог чинного законодавства і правопорядку».

Найважливішим позитивним здобутком зазначеного нормативно-правового акта стало визначення принципів взаємодії держави і церкви, до яких слід віднести відокремлення церкви (релігійних організацій) від держави, невтручання держави у внутрішні питання церкви, відокремлення школи від церкви (релігійних організацій) та невизнання державою якоїсь однієї релігії як провідної.

Церква як соціальний інститут може сприяти процесу державного будівництва, виступаючи партнером держави, інтегруючи та консолідуючи суспільство, сприяючи налагодженню комунікації між різними соціальними групами соціуму, підтримку реалізації національних стратегій, і негативно впливати, роз'єднуючи суспільство.

Слід сказати про так зване «партнерство» держави з традиційними релігійними організаціями. Зокрема, І.А. Тарасевич та Л.М. Волоснікова на підтримку такої позиції наводять приклад, що в більшості західноєвропейських країн «склалися й закріплені юридично партнерські відносини взаємного співробітництва держави з історично вкоріненими, традиційними релігійними організаціями, до яких висловлює свою належність або краще ставлення більшість громадян цих держав».

Однак, вважаю, встановлення партнерських стосунків з релігійними організаціями на українському просторі може призвести до постійних протиріч у відносинах між державою та церквою, що буде суперечити передбаченій законом рівності всіх релігій, віросповідань та релігійних організацій, а також привести до конфліктів інтересів кожної зі сторін.

Висновок.

Вважаю, що конституційно-правове регулювання відносин церкви та держави може бути сформульовано як центральний, стрижневий елемент правового регулювання, який здійснює цілеспрямований позитивний правовий вплив на сферу взаємних відносин різноманітних релігійних конфесій, з одного боку, та держави й релігійних конфесій – з іншого. Разом з тим, необхідна

органічно побудована система різноманітних засобів, що в єдності складають відповідний механізм, який не лише розкриває сутність тих чи інших державно-правових відносин (управлінських, фінансових, державного та місцевого будівництва тощо), але й сприяє виробленню шляхів його подальшого вдосконалення.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
2. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 р. №987-ХІІ. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1991. № 25. Ст.283.
3. Про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Волосникова Л. М., Тарасевич И. А. Нравственно– мировоззренческая функция : Журнал российского права, 2006.

Одержано 11.11.2020

УДК 347.77.038

Олена Вікторівна ПИХУРЕЦЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7512-951X>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ СУБ'ЄКТИВНИХ ВИКЛЮЧНИХ ПАТЕНТНИХ ПРАВ

Створення нових провідних технологій, їх подальший розвиток і промислове застосування не тільки стимулює науково-технічний прогрес, але і породжує проблеми з їх правомірним застосування. Це, перш за все, стосується встановлення оптимального режиму охорони патентних прав, досягнення балансу інтересів різних сторін у цих правовідносинах, створення ефективних правових механізмів захисту майнових та особистих немайнових прав суб'єктів прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності з урахуванням загальносупільних (публічних) інтересів.

Одним з найважливіших засобів правового регулювання будь-яких відносин, у тому числі й пов'язаних з об'єктами патентного права, є встановлення меж здійснення суб'єктивного права. Патентні права відносяться до виключних, монопольних прав і, відповідно, будь-яке використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка є припустимим тільки з дозволу праволодильця. Але в інтересах суспільства та з метою забезпечення доступу до знань та досягнень, міжнародним законодавством та законодавством України встановлені чітко визначені випадки обмеження виключного права на результати технічної творчості. Завдяки яким можна визначити межі здійснення патентних прав.

Слід вказати на відсутність єдиного науково-теоретичного фундаменту для визначення суб'єктивних меж чи обмежень здійснення цивільних прав (В.І.Синайський [1, с.208], В.П.Грибанов [2, с.24-25], У.Маттеї [3, с.208], К.Скловський [4, с.109], О.Соловйов [5, с.74]), що негативно позначається на правозастосовній практиці, де використання неузгоджених, нечітких і неоднозначних трактувань ряду основних положень патентного законодавства призводить до зловживання правом на винаходи, корисні моделі та промислові зразки. Не додає оптимізму ще й те, що судова практика у галузі патентного права в Україні тільки починає формуватися, а отже адекватний правовий захист від зловживань патентними правами на цей час відсутній.

Власне вимоги до здійснення права на винахід, корисну модель та промисловий зразок, як цивільного права охоплюються ст.13 ЦК України [6] – здійснення його має відбуватися у межах, встановлених договором або актами цивільного законодавства. У п.п. 2-3 та 5 ст.13 ЦК України зазначено дії вчинення, яких заборонено цивільним законодавством. Межі здійснення цивільних

прав виражаються через заборону на здійснення певних правових можливостей у певних законом випадках і (або) при певних обставинах.

Законами України «Про охорону права на винахід та корисну модель» від 15.12.1993 № 3687-ХІІ [7] та «Про охорону права на промисловий зразок» від 15.12.1993 № 3688-ХІІ [8] передбачено монопольне право патентоволодільца на використання запатентованих винаходу, корисної моделі та промислового зразку, як об'єктів патентного права. У цих законодавчих актах визначено способи здійснення виключного права на винахід, корисну модель та промисловий зразок та зазначено межі виключного майнового права. Так, Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» в п. 2 ст. 28 встановлює, що «патент надає його власнику виключне право використовувати винахід (корисну модель) за своїм розсудом, якщо таке використання не порушує прав інших власників патентів».

Виходячи із аналізу національного законодавства при визначення меж здійснення патентних прав слід виходити з призначення права. Так, на думку О.С.Іоффе, під межами здійснення цивільних прав потрібно розуміти межі, що впливають з їхнього цільового призначення [8, с.311]. У самому понятті «призначення права» знаходить своє втілення принцип поєднання суспільних і особистих інтересів. Але, вважаємо, що не слід зводити межі здійснення права тільки відповідно до їхнього призначення, оскільки існує і багато інших критеріїв для встановлення таких меж.

Отже, стосовно виключного суб'єктивного патентного права можна відмітити наступні межі його здійснення, які визначаються відповідно до:

1. терміну дії виключного майнового права (винахід – 20 років (в окремих випадках можна подовжити на 5 років), на корисну модель – 10 років і на промисловий зразок – 15 років);

2. території дії виключного майнового права (дія патентних прав жодним чином не поширюється на територію, не підвідомчу установі, що видала патент. Тому, бажаючи одержати охорону у межах іншої території, повинні отримати окремий патент у кожній з держав окремо при дотриманні встановлених строків і порядку закордонного патентування);

3. обсягу охорони (що визначається формулою винаходу чи корисної моделі або сукупністю суттєвих ознак промислового зразка);

4. вилучень зі сфери патентної охорони окремих об'єктів (п.3 ст.6 Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» та п.3 ст.5 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки»);

5. вилучень зі сфери патентної охорони окремих видів використання (ст.31 Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» та ст.22 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки»:

а) без комерційної мети;

б) з науковою метою або в порядку експерименту;

в) за надзвичайних обставин (стихійне лихо, катастрофа, епідемія тощо) з повідомленням патентоволодільца та виплатою йому відповідної компенсації;

г) використання на транспортних засобах (в конструкції чи при експлуатації транспортного засобу іноземної держави, який тимчасово або випадково перебуває у водах, повітряному просторі чи на території України, за умови, що винахід (корисна модель) використовується виключно для потреб зазначеного засобу);

6. права попереднього користувача (коли будь-яка особа, яка до дати подання заявки на винахід, корисну модель, промисловий зразок або, якщо було заявлено пріоритет, до дати пріоритету заявки в інтересах своєї діяльності добросовісно використала винахід, корисну модель, промисловий зразок в Україні або здійснила значну і серйозну підготовку для такого використання, має право на безоплатне продовження такого використання або використання, яке передбачалося зазначеною підготовкою);

7. принципу «вичерпання прав» (у випадку введення в господарський обіг виготовленого із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі) чи промислового зразка продукту (товару) будь-якою особою, яка придбала його законним шляхом);

8. обмежень добровільного характеру (наприклад, за ліцензійним договором або коли патентоволоділець подає до установи для офіційної публікації заяву про готовність надання будь-якій

особі дозволу (відкрита ліцензія) на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) чи промислового зразка);

9. обмежень примусового характеру (у випадку не використання або недостатнього використання в Україні протягом трьох років від дати публікації відомостей про видачу патенту або від дати, коли використання винаходу (корисної моделі) чи промислового зразка було припинено, то будь-яка особа, яка має бажання і виявляє готовність їх використовувати, у разі відмови правоволодільця прав від укладання ліцензійного договору може звернутися до суду із заявою про надання їй дозволу (примусова ліцензія) на використання винаходу (корисної моделі) чи промислового зразку;

10) анулювання патенту.

Відповідно, патентні права не є універсальними, їх обсяг, термін й територія дії є обмеженими. Обмеження патентних прав продиктоване прагненням суспільства стимулювати інноваційну діяльність без шкоди для технічного прогресу. Інтереси суспільства й правоволодільців багато в чому не співпадають. Зрозуміло, що суспільство зацікавлене в тому щоб створювалося якнайбільше винаходів, корисних моделей і промислових зразків, визнаючи виключні права на результати технічної творчості. Разом з тим, існує і зацікавленість у тому, щоб передові досягнення (технології) якомога швидше ставали доступними суспільству.

Список бібліографічних посилань

1. Синайский В.И. Русское гражданское право. М.: Статут, 2002. 638 с.
2. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав. М.: Статут, 2001. 411 с.
3. Маттеи У., Суханов Е.А. Основные положения права собственности. М.: БЕК, 1999. 305 с.
4. Скловский К. О возможности ограничения права собственности договором // Хозяйство и право. 1999. № 5. С. 109-113.
5. Соловьев А. К вопросу о природе пределов и ограничений права собственности // Підприємництво, господарство і право. 2004. № 10. С.74 -78.
6. Цивільний Кодекс України // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40 С.356.
7. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>
8. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3688-12>
9. Иоффе О.С. Советское гражданское право. Общая часть. Право собственности. Общее учение об обязательствах: Курс лекций. Л.: Изд-во ЛГУ, 1958. 511 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 342.95:[351.74:636.7.043](07)

Олена Валеріївна ПОГОРІЛЕЦЬ,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії

з проблем забезпечення діяльності поліції

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4739-4441>

КАНІСТЕРАПІЯ, ЯК ОДНА З МОЖЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ СЛУЖБОВИХ СОБАК ПІСЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ЇХ НЕСПРОМОЖНОСТІ НЕСТИ СЛУЖБУ

Міністерством внутрішніх справ України було прийнято Концепцію розвитку кінологічних служб центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ, та Національної гвардії України до 2020 року [1], яка є новим і сучасним засобом управління кінологічними службами з боку МВС.

Особливості кінологічного забезпечення правоохоронних органів закріплені у відповідних відомчих нормативно-правових актах, які регулюють діяльність кінологічних підрозділів Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій МВС, Національної гвардії України та інших правоохоронних органів,

відповідно до виконання ними певних оперативно-службових завдань (забезпечення публічної безпеки та порядку, протидія злочинності, забезпечення охорони державного кордону, конвоювання осіб, узятих під варту тощо), комплектуванням кінологічних підрозділів кінологами та їх підготовка, а також розведення, вирощування, утримання службових собак в правоохоронних органах.

Кінологічні підрозділи правоохоронних органів України у своєму сучасному вигляді створені відносно недавно.

Важливим нормативним документом щодо застосування службових собак є наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України» від 01.11.2016 року № 1145 [2], який крім основних завдань та функцій кінологічних підрозділів, визначає ряд організаційних питань, а саме: порядок використання службових собак під час здійснення службових завдань кінологами НПУ, правила утримання, придбання, ветеринарного забезпечення та списання службових собак.

Аналогічні кінологічні підрозділи створені та діють в інших правоохоронних органах. Так, наказом МВС України від 11.07.2018 № 597 затверджена «Інструкція з організації діяльності кінологічних підрозділів ДСНС» [3]; наказом МВС України від 26.03.2018 № 234 затверджена «Інструкція з організації кінологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України» [4]; наказом МВС України від 05.08.2014 № 772 затверджена «Інструкція з організації службової кінології в Національній гвардії України» [5].

Всі вищезазначені нормативні акти чітко визначають перелік неусувних вад, хвороб та недоліків, що виключають використання собаки (цуценяти) у службовій і племінній діяльності.

До основних недоліків віднесені: 1) Слабке чуття, через яке собака втрачає свої професійні якості; 2) Старість (8-10 років), у такому віці собака не відповідає заявленим критеріям для проходження служби у кінологічних підрозділах правоохоронних органів; 3) Травматичні ушкодження, хвороби що призводять до незворотної втрати працездатності і не виправдовують витрат на лікування; 4) Недоліки основних типологічних властивостей нервової діяльності (надвисока або вкрай низька збудливість). Згідно вимог нормативних актів службові собаки в даних випадках підлягають вибраковці, оскільки їх ідентифікують такими, що не можуть нести службу.

Подальша доля службових собак у відставці ніякими нормативно-правовими актами не визначена. Лише в «Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів ДСНС» зазначено, що службові собаки, вибракувані на підставі перерахованих вад підлягають реалізації, а реалізація вибракуваних службових собак здійснюється відповідно до законодавства України» [6].

Таким чином, держава, зокрема правоохоронні органи України, не контролюють подальше прилаштування колишніх службових собак, оскільки не передбачено жодного фінансування на їх утримання. Тому наразі у кінологічних підрозділах є актуальною проблема забезпечення службових собак певним видом діяльності, відповідним місцем мешкання та харчування після відправки їх у відставку.

Зарубіжний досвід вказує на ефективні, економічні методи вирішення вказаної проблеми, а саме обрання варіанту залучення тварини до іншого виду діяльності, в якому фізичний її стан займає не вирішальну роль. Прикладом такого варіанту є використання собак для емоційної підтримки вразливих соціальних категорій під час соціальної роботи чи навіть кримінального провадження.

Так в Гонконгу діють програми усиновлення поліцейських собак після закінчення строку їх служби (по досягненні дев'ятирічного віку): кінологи, котрі на протязі декількох років працювали з собаками забирають їх додому як домашніх улюбленців, а іншим допомагають знайти нову родину. Всі особи, бажаючи забрати службову собаку, котра досягла пенсійного віку, проходять перевірку, в процесі якої встановлюються перспективні матеріальні та психоемоційні умови проживання собак. Кінологічний підрозділ не передає на утримання службових собак пенсійного віку особам, котрі взагалі не мають досвіду утримання таких тварин [7].

З появою в лексиці українців діагнозу «посттравматичний стресовий розлад» та низки супутніх діагнозів прийшло також поняття «каністерапія»: в дослівному перекладі – «лікування собаками».

Каністерапія – це абсолютно новий для України метод реабілітації за допомогою спеціально навчених і відібраних собак. Сам термін «каністерапія» виник у 60-ті роки ХХ ст. у США.

У Європі дуже розвинута каністерапія – наприклад у Польщі спеціальність «каністерапевт» входить до класифікатору професій. У Чехії, Іспанії є освіта за дипломом «каністерапевт». У Ізраїлі існує післядипломна освіта та видається диплом державного зразка за спеціальністю «каністерапевт». Наприклад, у медзакладах та реабілітаційних центрах Білорусі проводять заняття каністерапії з дітьми, а в Польщі з собаками приходять в онколікарні. Метод офіційно визнаний також у Литві, Німеччині та Норвегії. Таким чином, у всьому світі, є великі доробки і досягнення у цьому напрямку.

В Україні лише за останні 5-7 років цей метод став відомим. Це не тільки реабілітація, це може бути абілітація для дітей, які народилися із певними особливостями психофізичного розвитку: із синдромом Дауна, із ДЦП, із розладами аутичного спектру.

Каністерапія, як метод, дуже багатогранний і може застосовуватись у різних випадках. Це і спілкування з людьми похилого віку, які знаходяться у спеціалізованих будинках, це і взаємодія з людьми, які тривалий час знаходяться в медичних установах, з людьми, які хворіють на онкологію або іншими тяжкими хворобами, жінками або молоддю після насильства. Це спілкування з людьми, які мають постравматичний синдром.

Каністерапію використовують у медичній та соціальній реабілітації. Каністерапія може використовуватися як психотерапевтична методика, що сприяє розвитку розумових і емоційних здібностей, поліпшенню рухових функцій і моторики, а також для посилення ефективності розвитку особистості при корекції, реабілітації та соціальної адаптації дітей з нестандартними особливостями розвитку [8, с. 121].

Каністерапія часто застосовується у соціальній роботі: з людьми, що переживають кризову ситуацію; з незрячими або людьми зі зниженим зором («собака-поводир»); як спосіб полегшення соціальної адаптації та подолання наслідків соціальної ізоляції; у реабілітації правопорушників; з людьми, що мають певні функціональні обмеження (виключно під суворим контролем соціального працівника); допомога невеличким хворим та їх родичам (спілкування з собакою допомагає прийняти безвихідь ситуації, подолати відчай, та жахи). Також каністерапія допомагає при депресії, адже собака постійно потребує активності й уваги. Не варто забувати про те, що її регулярно потрібно виводити на прогулянки, через що у людини просто не залишиться часу на депресію.

Україні, для того щоб цей напрямок реабілітації і терапії став визнаним державою, потрібно пройти достатньо довгий шлях. Допомогу в цьому надають іноземні фахівці. Зокрема, є ряд осередків в Україні, які співпрацюють з Америкою, з Канадою, з Росією, з Білоруссю.

З 2015 року в Україні працює сумісний українсько-канадський проєкт із психологічної та/або фізичної реабілітації бійців АТО «Друг героя», що здійснюється за допомогою службових собак [9].

Некомерційний канадсько-український проєкт «Друг героя» має на меті допомагати бійцям відновитися після пережитого на фронті.

Інший проєкт «Соціальна реабілітація людей з інвалідністю» в транскордонному регіоні завдяки створенню умов та підготовці спеціалістів у галузі каністерапії профінансував Європейський Союз за програмою транскордонного співробітництва «Білорусь – Україна» у розмірі 136 тисяч євро. В Україні цю ініціативу реалізовували на території чотирьох областей: Волинської, Житомирської, Чернігівської та Київської [10].

Під час каністерапії розмір, порода чи вік собаки великого значення не мають. Майбутній собака-терапевт має бути розумним, слухняним і, звичайно, не може бути агресивним. Він має бути соціалізованим, і хотіти контактувати з людьми.

До речі, службові собаки, які відслужили свій строк у відповідних кінологічних підрозділах правоохоронних органів, у свій час пройшли жорсткий відбір. У зв'язку зі специфікою напрямків роботи службових собак вони проходили відбір та дресирувались з врахуванням відповідного темпераменту, який впливав на характер і поведінку службової собаки при несенні служби. У тварин такі ж типи темпераменту, що у людей. Тому до нервової системи службової собаки пред'являються високі вимоги. Собака, навчена на пошук вибухових речовин і вибухових пристроїв, не

може мати тип темпераменту холерик. Вона повинна бути як мінімум сангвиником, а ще краще флегматиком.

Варто відзначити, що сангвінік, навпаки, підходить для всіх видів пошуку. Це універсальний тип темпераменту.

Таким чином, найбільше потенційних терапевтів серед порід собак-компаньйонів: золотистих ретриверів, лабрадорів, цвергшнауцерів, метисів, бордер-коллі.

На мою думку, для подальшого втілення Концепції розвитку кінологічних служб центральних органів виконавчої влади, варто внести відповідні зміни до нормативно-правових актів правоохоронних органів, шляхом конкретизації підстав, способів реалізації (платної, безоплатної, на договірних засадах тощо) службових собак, які закінчили нести службу за віком та станом здоров'я, в яких також передбачити шляхи забезпечення службових собак певним видом діяльності (в т.ч. каністерапією тощо), відповідним місцем мешкання та годуванням після відправки їх у відставку.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Концепції розвитку кінологічних служб центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ, та Національної гвардії України до 2020 року : Наказ МВС України від 24.05.2017 № 442 // ІАС Консультант : сайт. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=0A0SEF60A6> (дата звернення: 14.11.2020).

2. Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України : Наказ МВС України від 01.11.2016 № 1145 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16> (дата звернення: 14.11.2020).

3. Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів ДСНС : Наказ МВС України від 11.07.2018 № 597 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0896-18> (дата звернення: 14.11.2020).

4. Про затвердження Інструкції з організації кінологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України : Наказ МВС України від 26.03.2018 № 234 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0459-18> (дата звернення : 14.11.2020).

5. Про затвердження Інструкції з організації службової кінології в Національній гвардії України : Наказ МВС України від 05.08.2014 № 772 // База даних (БД) «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1213-14> (дата звернення: 14.11.2020).

6. Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів ДСНС : Наказ МВС України від 11.07.2018 № 597 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0896-18> (дата звернення: 14.11.2020).

7. Hong Kong Police Dog Unit // Hong Kong Police Force : сайт. URL: https://www.police.gov.hk/ppp_en/11_useful_info/pdu/index.html (дата звернення: 14.11.2020).

8. Татаринцева Н. А. Каністерапія как метод работы с молодыми людьми с ограниченными возможностями здоровья (18–30 лет). ВНЕ РАМОК, ВНЕ ГРАНИЦ, 2016, 121с.

9. Програма з каністерапії. Сумісний українсько-канадський проект із психологічної та/або фізичної реабілітації бійців АТО Друг Героя. URL: <http://heroscompanion.org/> (дата звернення: 14.11.2020).

10. Проект «Соціальна реабілітація людей з інвалідністю». Всеукраїнське громадське об'єднання «НАЦІОНАЛЬНА АСАМБЛЕЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ УКРАЇНА». URL: <https://naiu.org.ua/> (дата звернення: 14.11.2020).

Одержано 18.11.2020

УДК 349.2

Артем Юрійович ПОДОРОЖНІЙ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6649-8978>

ДО ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ США ТА ЯПОНІЇ ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

Визначаючи шляхи удосконалення правового регулювання притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності не можна оминати увагою зарубіжний досвід регулювання вказаного інституту. Адже визначення позитивного досвіду провідних країн Європи та Світу, дасть можливість окреслити вектори розвитку українського законодавства у зазначеному напрямку. Особливо це є актуальним в контексті намагання адаптації українського законодавства до міжнародних стандартів. В цьому контексті відзначимо, що переважна більшість правників, при дослідженні цього питання, спираються на досвід провідних держав Європи. Втім, ми переконані, що не можна обмежуватись дослідженням досвіду лише європейських країн, а тому вважаємо за доцільне приділити увагу досвіду країн дальнього зарубіжжя, серед яких в першу чергу слід вказати Сполучені Штати Америки та Японію.

Особливістю правового регулювання праці в США є відсутність трудового права як самостійної галузі. Labor law (колективне трудове право) і Employment law (індивідуальне трудове право) разом складають підгалузь підприємницького права. Єдиний кодифікований законодавчий акт у сфері праці відсутній. Частина норм трудового права міститься в розділі 29 Зводу законів США «Колективне трудове право», а інші в Законах: «Про справедливі умови праці» 1938 г. (Fair labor standards act); «Про рівну оплату праці» 1963 г. (Equal pay act); «Про громадянські права» 1964 року (Civil rights act); «Про дискримінацію за віком при наймі» 1967 г. (Age discrimination in employment act); «Про гігієну і безпеку праці на робочому місці» 1970 г. (Occupational health and safety act); «Про інвалідів» 1990 г. (American with disabilities act); «Про відпустку за сімейними та медичним обставинам» 1993 (Family and medical leave act). А також в: Національному законі про трудові відносини - Законі Вагнера 1935 г. (Wagner Act, National labor relation act); Законі про регулювання трудових відносин - Законі Тафта - Хартлі 1947 г. (Taft-Hartley act, Labor management relations act); Законі про звітність і розкритті фактів в трудових відносинах - Законі Лендрама - Гріффіна 1959 г. (Landrum-Griffin act, Labor management reporting and disclosure act) [1, с. 129-134; 2].

Кожен окремих штат, вправі приймати свої закони в сфері праці, ці закони можуть погіршувати становище працівників порівняно з федеральним законодавством. Джерелами трудового права виступають також колективні договори, адже законом встановлено лише мінімальний термін дії колективного договору - 3 роки [3]. При відсутності колективного договору вся повнота дисциплінарних повноважень надається роботодавцю, але в рамках федерального законодавства і законодавства штатів. У цій країні панувала так звана інституційна теорія, введена в обіг французьким вченим П. Дюраном. Відповідно до цієї теорії дисциплінарна влада виводилася із обов'язку керівника організувати роботу підприємства, захищати його інтереси, а також інтереси інших пов'язаних з ним осіб. Це частково пересікається з теорією правотворчої сили соціальної автономії підприємства. Вихідним положенням було те, що законними визнавалися будь-які заходи дисциплінарної відповідальності, які прямо не заборонялися позитивним правом. Допускалася відповідальність і за проступки, прямо не передбачені в нормативно-правових актах, перелік яких не міг бути закритим [4].

Важливою засадою щодо притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності є проведення дисциплінарного слухання, яке має проводитися в розумні терміни і в будь-якому місці. На слуханні роботодавець повинен: пояснити причини притягнення працівника до відповідальності;

навести докази; дати працівнику можливість висловити своє бачення щодо дисциплінарного проступку. Якщо в ході слухання було виявлено нові факти, то роботодавець може зупинити його, з метою більш детального вивчення проблеми та перенести слухання на інший час. В Сполучених Штатах Америки дуже важливим є визначити повний перелік об'єктивних підстав за яких працівника може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності. Роботодавцю слід визначити, яким чином будуть реалізовуватись дисциплінарні заходи. Вкрай важливо, щоб роботодавець документував всі аспекти дисциплінарних заходів, вжитих проти співробітника. Це дозволить запобігти можливій відповідальності в судових позовах або скаргах, поданих співробітниками. Після проведення розслідування слід включити конкретні відомості про інцидент. Крім того, необхідно документувати подальші дії, які будуть зроблені в разі продовження неналежної поведінки.

Наступна країна, досвіду якої ми хотіли б приділити увагу в контексті представленого наукового дослідження, є Японія. Ця держава славиться своєю «Довічною зайнятістю», і закон тут дуже захищає співробітників. Багато транснаціональні корпорації намагалися звільнити непотрібного або проблемного співробітника в Японії, тільки щоб побачити як працівник пред'явить позов про відновлення та відшкодування збитків (і в більшості випадків виграє). Основним законом у сфері трудових правовідносин в Японії, є Конституція, яка визначає основні принципи трудового права, зокрема: право і обов'язок всіх людей на працю, а також права працівників організувати, торгувати і діяти колективно.

Що ж стосується дисциплінарної відповідальності, то в Японії будь-які дисциплінарні стягнення та порядок їх застосування чітко регламентуються законодавчими нормативно-правовими актами, і будь-яке відхилення від них є підставою для притягнення уповноважених осіб до відповідальності. Зазвичай, на практиці японські роботодавці схильні використовувати менш суворі санкції, такі як догани, призупинення та пониження в посаді, за все, крім найгірших злочинів, але ці санкції також можуть бути оскаржені. Одним із проблемних питань дисциплінарної відповідальності є звільнення працівника з посади за вчинення дисциплінарного проступку. Таке стягнення може бути застосовано лише у випадках серйозних проступків, таких як: злочинна поведінка на робочому місці, тривала або повторне відсутність на роботі. Звільнення за менші проступки також може бути можливим у випадку, якщо працівник був попереджений про свою неправомірну поведінку і при цьому ні як не змінився у своєму ставленні до роботи. В такій ситуації роботодавець повинен повільно і поступово просуватися вперед і мати переконливі докази на випадок оскарження його дій в суді. Будь-яке дисциплінарне стягнення повинно бути здійснено у відповідності до письмових правил роботи роботодавця, які самі по собі повинні бути розумними та відповідати високим японським стандартам. Існує також нормативний 30-денний період повідомлення, який може бути скорочений за згодою Регіонального бюро по трудовим нормам.

Завершуючи наукове дослідження відзначимо, що Україна за своїм менталітетом, а також економічним та політичним становищем, значно відрізняється від США та Японії, однак це не виключає можливості застосовувати наступний їх досвід у вітчизняних реаліях:

- по-перше, в Україні необхідно встановити обов'язковість проведення дисциплінарного розслідування, а також визначити детальний порядок дій роботодавця;

- по-друге, слід розширити перелік дисциплінарних стягнень такими заходами як: відсторонення працівника від трудової діяльності на певний період часу без збереження заробітної плати та премії (за грубі правопорушення); а також відсторонення працівника із збереженням ставки, але без премії (за проступки середньої тяжкості); позбавлення працівника квартальної премії (розмір залежить від тяжкості проступку);

- по-третє, встановити дисциплінарну відповідальність працівника за вчинення дій, що суперечать норма етики і моралі, навіть якщо ці порушення були вчинені не під час виконання трудових обов'язків.

Список бібліографічних посилань

1. Предпринимательское право Российской Федерации / Отв. ред. Е.П. Губкин, П.Г. Лахно. М.: Юрист, 2005. 1001 с.
2. West's encyclopedia of American law: 2nd edition / Project editors Jeffrey Lehman. San Francisco: Tomson Gale, 2005. Vol. 4. 526 p.; Vol. 6. 486 p

3. Правовое регулирование труда в США [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://narodirossii.ru/?p=12864>

4. Лушников А.М., Лушникова М.В.. Курс трудового права: Учебник: В 2 т. Т. 2. Коллективное трудовое право. Индивидуальное трудовое право. Процессуальное трудовое право. - М.: Статут, 2009 1151 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 349.2

Євген Юрійович ПОДОРОЖНІЙ,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри трудового та господарського права факультету №2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1677-1937>

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОФЕСІЇ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ

Конкурентоспроможність працівників поліції в значній мірі залежить від конкурентоспроможності професії поліцейського взагалі. Цей зв'язок зумовлений тим, що від престижу професії залежить кількість бажаючих працювати та якість конкурентного середовища, що зумовлює можливість відбору серед найбільш конкурентоспроможних працівників. Конкурентоспроможність професії складається з іміджу та престижу професії, її стабільності, відповідного соціального стану та громадського визнання, що з ним пов'язане, можливістю просування по службі, самореалізацією, правовою та соціальною захищеністю, умовами праці та ін.

На нашу думку конкурентоспроможність професії працівника поліції найбільш характеризують правові норми, що регулюють такі питання: професійний відбір на службу в НПУ; порядок прийняття, переміщення і просування по службі; присвоєння, зниження та позбавлення спеціальних звань; професійна підготовка персоналу; атестація; робочий час і час відпочинку; оплата праці; дисципліна праці; виховання персоналу та психологічне забезпечення проходження служби; забезпечення безпеки професійної діяльності працівників поліції; порядок і процедура припинення служби; соціальне забезпечення.

Національна поліція, усвідомлюючи, що людські ресурси є головною умовою ефективності будь-якої організації, протягом всього часу розбудови поліції приділяло питанням розвитку та вдосконалення кадрової роботи саму пильну увагу: через систему наказів, інструкцій та розпоряджень спрямовувало і регулювало цю діяльність. Неодноразово різні аспекти роботи з кадрами обговорювалися на колегіях Нацполіції і приймалися відповідні рішення.

Одним із чинників конкурентоспроможності професії є позитивний імідж працівників поліції. Рівень престижу поліції впливає на їх укомплектованість висококваліфікованими фахівцями, стабільність кадрів, стан дисципліни, взаємодії з громадськістю й інші значимі явища та процеси.

Гідний рівень конкурентоспроможності професії працівника в значній мірі залежить від громадської думки щодо роботи служб і підрозділів поліції. Негативні явища, що мають місце у середовищі працівників НПУ призводять до помітного зниження їх професійної активності, знівечення образу працівників поліції, підриву поліції з середини [1, с. 11]. Викоріненню фактів грубого, неухважного ставлення працівників поліції до громадян має сприяти окремого підзаконного акта, наприклад «Про невідкладні заходи щодо поліпшення рівня загальної та професійної культури взаємодії працівників поліції із громадянами». Він має передбачати відповідальність за бездушність, нетактовність працівників поліції, взаємодію із засобами масової інформації щодо викорінення цих недоліків. Підвищена увага має надаватися заняттям із соціально-гуманітарної підготовки особового складу, метою яких є оволодіння необхідним рівнем правосвідомості, визначення духовних та естетичних потреб, мотивів поведінки під час виконання службових обов'язків.

На формування позитивного іміджу значний вплив мають засоби масової інформації. У складі апарату центральних і місцевих органів виконавчої влади створюються управління (відділи) з питань взаємодії з засобами масової інформації та зв'язків з громадськістю апаратів центральних і місцевих органів виконавчої влади. Їх метою є практична реалізація державної інформаційної політики, забезпечення ефективної взаємодії органів державної. Як зазначає В.С. Венедіктов, обмеженість пропозиції робочої сили кандидатів на посади працівників органів внутрішніх справ, вимагає більш широкого використання реклами. При цьому необхідно зауважити, що реклама щодо прийому на службу (навчання у вищих відомчих закладах освіти) за своєю сутністю є інформацією, спрямованою на досягнення суспільно корисних цілей, і розповсюдження якої не має на меті отримання прибутку. Будь-який канал поширення рекламних послань слід вибирати виходячи з його раціональності, тобто поширенню реклами повинна передувати спеціальна робота з аналізу особливостей каналів масової інформації за такими критеріями: а) охоплення (тобто до якого можливого числа адресатів (потенційних кандидатів на службу або навчання) вдається донести інформацію за звичайних середніх умов); б) доступність (іншими словами, чи зможе рекламодавець скористатися даними каналами в потрібний момент, а якщо ні, то наскільки дані обмеження знизять ефективність реклами); в) керованість (тобто чи отримає рекламодавець можливість передавати цим каналом повідомлення саме для тієї цільової групи впливу, яка необхідна); г) авторитетність (наскільки цей канал користується повагою серед суб'єктів ринку праці). Вважаємо, що вказані заходи дозволять значно збільшити кількість потенційних кандидатів на службу в органах внутрішніх справ та навчання в вищих відомчих закладах освіти за рахунок раніше не охоплених заходами професійної інформації верств населення і на цій підставі підвищити вимоги до рівня професіоналізму органів, служб і підрозділів внутрішніх справ [2, с. 370].

Рівень конкурентоспроможності професії працівника поліції також пов'язаний з соціальним статусом, якого набувають працівники зі вступом на службу. Під соціальним престижем розуміється співвідносна оцінка індивіда, соціальної або професійної групи, соціального інституту, яка розділяється членами даного суспільства або групи на підставі певної системи цінностей. У більш вузькому смислі – визнання колегами або співгромадянами переваги індивіда або групи, що витікає з порівняння їх з іншими [3, с. 84]. Домінуюча в суспільстві і державі система цінностей обумовлює висоту соціального престижу причетністю до пануючої цінності та визначає критерії оцінювання. Так, критеріями престижу професії служать характеристики трудової діяльності, міра її складності і кваліфікованості, ступінь творчої змістовності, розмір заробітної плати, можливість користуватися пільгами, іншими благами матеріального і нематеріального характеру, інші чинники. Значення ступеня престижності важко переоцінити. За влучним висловом Блеза Паскаля, «чим би людина не володіла на землі – прекрасним здоров'ям і будь-якими благами життя, вона все-таки не задоволена, якщо не користується пошаною в людей... Вона почуває себе незадоволено, якщо не займає вигідного місця в розумах людей» [3, с. 84].

Окрім зазначеного престиж професії визначається рівнем захисту відповідних працівників державою. Так, держава гарантує захист життя, здоров'я, честі, гідності, житла, майна осіб рядового та начальницького складу НПУ, членів їх сімей та близьких родичів від злочинних посягань та інших протиправних дій. Образа працівника НПУ, опір, погроза, насильство та інші дії, що перешкоджають виконанню покладених на нього завдань, тягнуть встановлену законом відповідальність.

Безсумнівно, конкурентоспроможна професія повинна надавати можливість працівнику гідно існувати в сучасних умовах. Дешевий працівник є небезпечним для оточуючих. Дешева праця, яка зумовлює низький рівень життя, приводить працівника до втрати відповідальності не тільки перед суспільством, але й перед самим собою. Такій людині практично нічого втрачати [4, с. 104]. Органи поліції України в сучасних умовах опинилися у ситуації гострої конкуренції з недержавними структурами. Вони не спроможні забезпечити своїм працівникам конкурентно високий рівень грошового утримання, реалізувати повною мірою надані законодавством соціальні гарантії та компенсації. І це навіть з урахуванням суттєвого підняття заробітної плати працівникам поліції. Результатом цього є високий рівень плинності кадрів, причиною якої є не тільки звільнення за негативними мотивами, але й за власним бажанням. Як показує аналіз якісного складу

окремих груп працівників, звільнених з органів Нацполіції, переважаючи їх кількість звільняється за власним бажанням. Найчастіше за власним бажанням службу залишають професійно підготовлені, дієздатні працівники, тим самим руйнується професійне ядро поліції. В той же час некомплект кадрів, що притаманний майже всім підрозділам поліції, поновлюється часто-густо випадковими людьми, які за своїми професійними та моральними якостями не відповідають вимогам служби.

Важливим елементом розбудови сучасної системи соціального захисту працівників органів Нацполіції, який має позитивно вплинути на конкурентоспроможність професії працівника поліції, є встановлення мінімального гарантованого рівня матеріального забезпечення. Окрім цього, працівники поліції мають право на визначені чинним законодавством України доплати та компенсації.

В рамках представленої проблематики необхідно також вказати, що держава гарантує особам рядового та начальницького складу НПУ соціальний захист під час проходження служби. Однак слід зазначити і те, що сьогоднішній стан соціального захисту осіб рядового та начальницького складу НПУ не можна вважати належним, оскільки переважна більшість норм у цій сфері є декларативними. Причиною цього є, в першу чергу, недофінансування органів Нацполіції, що триває з перших років її утворення [5, с. 19].

Сучасний стан соціально-правового захисту цієї категорії працівників є «дуже нервовим та болючим». Незважаючи на положення Конституції України та інших нормативних актів, рівень соціального захисту працівників поліції бажав би бути кращим – через велику кількість невирішених соціально-економічних і політичних проблем значна частина положень чинного законодавства у цій сфері просто не знаходять гідної практичної реалізації. Наприклад, не у повній мірі фінансуються соціальні програми в інтересах працівників органів Національної поліції. Не зважаючи на те, що в різних рішеннях органів державної влади й місцевого самоврядування виявляється піклування про особовий склад поліції, однак реальних змін на краще чекати поки що не доводиться.

Одним із видів соціального захисту, передбаченого законодавством України, є пенсійне забезпечення. Право на пенсію нерозривно пов'язано з трудовою діяльністю людини у суспільному виробництві. Досягнення пенсійного віку є підставою для припинення трудових відносин працівників з роботодавцями, через що у держави виникає необхідність у пенсійному забезпеченні громадян. Вибираючи ту чи іншу професію працівник бажає бути впевненим у своєму майбутньому. Конкурентоспроможна професія повинна гарантувати працівнику відповідне пенсійне забезпечення. Чим буде воно вище тим кращим буде рівень конкурентоспроможності професії.

Отже, основними завданнями соціального забезпечення конкурентоспроможної професії мають стати: а) можливість реалізації працівниками поліції конституційних прав на соціальний захист; б) запровадження дієвої системи пенсійного страхування, що дасть можливість працівникам поліції після виходу на пенсію мати гарантований рівень доходів, що забезпечував би відповідний рівень конкурентоспроможної професії; в) впровадження принципу заінтересованості кожного працівника під час його активної трудової діяльності у власному матеріальному забезпеченні при виході на пенсію; г) врахування результатів трудової діяльності кожного працівника при визначенні розміру пенсії шляхом встановлення залежності розміру пенсії від трудового вкладу (вислуга, заохочення, безперервний трудовий стаж) і страхового стажу.

Не можна також не вказати, що значний вплив на рівень конкурентоспроможності професії мають обмеження, що передбачені законодавством для працівників поліції. Так, вони не можуть займатися іншою оплачуваною роботою на умовах сумісництва, за винятком наукової, педагогічної, творчої та медичної практики; їм забороняється бути членами будь-яких політичних партій, рухів та інших організацій, які мають політичну спрямованість; вони не можуть займатися підприємницькою діяльністю особисто або через посередників, сприяти фізичним і юридичним особам у здійсненні підприємницької діяльності, використовувати своє службове становище з метою одержання за це винагороди у грошовому чи іншому вигляді, послуг, пільг тощо; їм забороняється використовувати своє службове становище в інших корисних цілях; вони не можуть приймати участь у страйках і несанкціонованих демонстраціях та мітингах; їм забороняється використовувати у неслужбових цілях засоби матеріально-технічного, фінансового та інформаційного забезпечення, інше службове майно та інформацію без попередньої згоди відповідних керівників і матеріально відповідальних осіб; вони не можуть вчиняти дії, які можуть заподіяти шкоду інтересам

служби або негативно вплинути на репутацію органів Нацполіції, дискредитувати орган у якому проходять службу.

Таким чином, за сучасних умов конкурентоспроможна професія перш за все повинна надавати людині можливість гідно існувати. Зазначене проявляється у: по-перше, загально-соціальному визнанні престижності професії поліцейського, чого можна досягти через різного роду освітні та просвітницькі програми; по-друге, гідному рівні оплати праці поліцейського, його матеріально-технічному забезпеченні; та по-третє, соціальному забезпечення поліцейського.

Список бібліографічних посилань

1. Матюхіна Н. П. Управління персоналом органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 “Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право” / Н. П. Матюхіна ; Нац. ун-т внутр. справ. Х., 2002. 38 с.
2. Венедиктов В. С. Професіоналізм як важливий чинник сучасної конкурентоспроможності працівників ОВС України / В. С. Венедиктов // Вісн. Нац. у-ту внутр. справ. 2004. Вип. 28. С. 364–371
3. Философская энциклопедия / гл. ред. Ф. В. Константинов. М. : Изд-во Советская Энциклопедия, 1970. Т. 5. 740 с.
4. Травин В. В. Основы кадрового менеджмента / В. В. Травин, В. А. Дятлов. 2–е изд. М. : Дело, 1997. 336 с.
5. Порядок проходження служби в ОВС : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Іншина, О. М. Музичука. Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2009. 256 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 342.9(477):352/354

Світлана Миколаївна ПОПОВА,

*доктор юридичних наук, кандидат економічних наук,
професор, професор кафедри правоохоронної діяльності
та поліціїсти факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3958-4133>*

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

На сьогоднішній день державна політика України у сфері місцевого самоврядування спирається на інтереси жителів територіальних громад і передбачає децентралізацію влади – тобто передачу від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування значної частини повноважень, ресурсів та відповідальності. Це перш за все ґрунтується на вимогах Європейської хартії місцевого самоврядування та кращих світових стандартах суспільних відносин у цій сфері [1].

З одного боку, децентралізація виступає однією з форм розвитку суспільної демократії та збереження єдності держави та її інститутів, спрямована на досягнення певних цілей, таких як:

- зменшення сфери впливу держави на суспільство через механізм саморегуляції, вироблений самим суспільством;
- активізація потенційних можливостей населення на вирішення власних потреб та інтересів;
- зменшення витрат держави і платників податків на утримання держапарату, армії, правоохоронних структур [2, с. 25].

З іншого ж боку, в умовах нинішньої політичної нестабільності, економічної та соціальної кризи, зовнішньої агресії, децентралізація може призвести до поглиблення наявних та появи нових негативних тенденцій у розвитку держави й суспільства. Це слід передбачити й бути готовими до таких викликів:

– поглиблення регіональних ідентичностей серед населення, сепаратистських настроїв у окремих регіонах;

– посилення сваволі чиновників та місцевих еліт і зростання незадоволення населення регіонів владою, включаючи центральну, яка демонструватиме неспроможність захистити інтереси та права регіональних громад;

– небезпека відцентрових тенденцій через у край низький рівень відповідальності держави перед адміністративно-територіальними суб'єктами [2, с. 26].

Так, у проведенні реформи щодо децентралізації влади з реальною передачею повноважень місцевому самоврядуванню існує багато проблем, ризиків та перешкод. Але «альтернативи децентралізації немає, бо саме здійснення успішної децентралізації влади є запорукою ефективного територіального розвитку та забезпечення справжнього народовладдя в Україні» [2, с. 26].

Попри все, за думкою низки зарубіжних дослідників, децентралізація – найуспішніша з українських реформ. Вона почалася ще у 2014 році, коли Кабінет Міністрів України схвалив основний концептуальний документ – Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади [3].

Для реалізації положень Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади і завдань Плану заходів щодо її реалізації, передбачалося в першу чергу внести відповідні зміни до Конституції України, а також сформувати пакет нового законодавства. Це дозволило б вирішити питання утворення виконавчих органів обласних та районних рад, реорганізації місцевих державних адміністрацій в органи контролю-наглядового типу, дати чітке визначення адміністративно-територіальної одиниці – громаді.

Проект змін до Конституції України був розроблений та переданий на широке публічне обговорення. Його підтримало суспільство та, навіть, високо оцінила Венеційська Комісія. Але політичні обставини не дозволили Верховній Раді України прийняти подані Президентом України зміни до Конституції України щодо децентралізації. Тому Кабінет Міністрів України з 2014 року розпочав реформу в межах чинної Конституції України [4].

У державі були запроваджені нові адміністративні одиниці – об'єднані територіальні громади (ОТГ). Так місцеве самоврядування отримало повноваження та ресурси, які раніше мали лише міста обласного значення. А 17 липня 2020 року в межах децентралізації Верховна Рада України скоротила кількість районів в Україні шляхом їх укрупнення.

Власне парламентом було ліквідовано 490 старих, абсолютно неефективних, диспропорційних районів і створено 136 нових, укрупнених районів, кожен із яких має не менше 150 тисяч населення, що відповідає європейській системі статистики і підходу до формування субрегіонального рівня. Також уряд затвердив 1470 об'єднаних територіальних громад, які наразі покривають 100% території країни, і їх зовнішні кордони тепер збігаються з кордонами районів.

Реформою децентралізації передбачена концентрація основних коштів і повноважень саме на рівні громад. Об'єднані громади вже мають право розпоряджатися 100% єдиного податку та податку на майно. Натомість на районному рівні залишається утримання об'єктів комунальної власності. Ключова місія району – координація роботи різних інституцій для ефективного виконання державних програм. На рівні обласних адміністрацій залишається політика розвитку регіону, питання екології та утилізації сміття, підготовка професійних кадрів для регіональної економіки, утримання великих обласних лікарень.

Раніше Президент України призначав за поданням Кабінету Міністрів України Голову обласної державної адміністрації, а Голова обласної державної адміністрації уже формував своїх у підпорядкуванні голів районних адміністрацій. Теперішній етап реформи децентралізації має покласти край пострадянській регіональній вертикалі «столиця – область – район». Відтепер центральні органи виконавчої влади матимуть більш тісні зв'язки з областю, районом і з кожною громадою, тому що будуть існувати прямі міжбюджетні відносини з кожним рівнем. Це посилює вплив і відповідальність громад, однак водночас зміцнює їх зв'язок із центром.

Такі перетворення в державі відбуваються на основі вже сформованого основного пакету нового законодавства. А саме:

– Законів про внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів України. Завдяки цим змінам відбулася фінансова децентралізація (місцеві бюджети зросли на 206,4 млрд. грн.: з 68,6 млрд. грн. в 2014 році до 275 млрд. грн. в 2019 році);

– Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Цей закон дав змогу почати формувати спроможний базовий рівень місцевого самоврядування;

– Закону України «Про співробітництво територіальних громад». Цей закон створив механізм вирішення спільних проблем громад: утилізація та переробка сміття, розвиток спільної інфраструктури тощо;

– Закону України «Про засади державної регіональної політики». Державна підтримка регіонального розвитку та розвитку інфраструктури громад за час реформи зросла у 41,5 разів: з 0,5 млрд. грн. в 2014 році до 20,75 млрд. грн. у 2019 році. За рахунок цієї підтримки в регіонах та громадах реалізовано у 2015 – 2019 роках більше 12 тисяч проектів;

– пакету законів щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг. Це дозволило делегувати органам місцевого самоврядування відповідного рівня повноваження з надання базових адміністративних послуг: реєстрацію місця проживання, видачу паспортних документів, державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб, підприємців, об'єднань громадян, реєстрацію актів цивільного стану, речових прав, вирішення земельних питань тощо [4].

Нова законодавча база значно посилила мотивацію до міжмуніципальної консолідації в країні, створила належні правові умови та механізми для формування спроможних територіальних громад сіл, селищ, міст, які об'єднують свої зусилля у вирішенні нагальних проблем. Також вже виправдала себе нова модель фінансового забезпечення місцевих бюджетів, які отримали певну автономію і незалежність від центрального бюджету.

25 жовтня 2020 року вже на новій територіальній основі на рівні громад і районів в Україні відбулися місцеві вибори. Наразі існує необхідність у прийнятті ряду важливих законів, зокрема «Про засади адміністративно-територіального устрою України», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про державний нагляд за законністю рішень органів місцевого самоврядування», «Про місцевий референдум», а також оновлення законів «Про місцеве самоврядування» та «Про місцеві державні адміністрації».

Висновок. Проведення децентралізації в Україні – передача від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування значного обсягу повноважень, ресурсів і відповідальності – передбачає більший рівень ефективності діяльності й підзвітності органів місцевого самоврядування, кращі перспективи місцевого розвитку, а також упровадження демократії та захист прав людини. Але наразі реформування територіального устрою в державі вимагає впровадження низки одночасних нововведень в українському законодавстві. Для подальшого розвитку та ефективного завершення реформ необхідні зміни до Конституції України щодо децентралізації.

Список бібліографічних посилань

1. Європейська хартія місцевого самоврядування: документ № 994_036 від 16.11.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

2. Попова С.М. Значення децентралізації влади в умовах сучасного розвитку держави // Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції»: тези доповідей учасників XII Міжнародної науково-практичної конференції (24 – 25 травня 2019 року, м. Суми) / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. – Суми: Видавничий дім «Ельдорадо», 2019. – 260 с. – С. 25 – 28. URL: http://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/24-25_05_2019/pdf/9.pdf

3. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1.04.2014 р. № 333-р // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>

4. Навіщо децентралізація? URL: <https://decentralization.gov.ua/about>

Одержано 16.11.2020

УДК 351.74/.76

Олексій Юрійович ПРОКОПЕНКО,

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Дмитро Олексійович БУЛАТІН,

*викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВЗАЄМОДІЇ З ГРОМАДОЮ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЄЮ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄС

Німеччина. Сучасна загальна концепція законодавства країн ЄС щодо поліції ставить за основу взаємодію поліції з громадськістю, як команди, що проводить в першу чергу превенцію правопорушень. Репресивна функція дедалі відходить на другий план. Не є винятком і Німеччина. Поліція цієї держави мала власний досвід взаємодії з населенням при здійсненні превентивної діяльності, наприклад в програмі «**Працівники орієнтовані на громадян**» (Bürgerorientierte Polizeiarbeit). Дана програма призвела до реформації поліції у відносинах с громадянами шляхом реорганізації самої структури поліції. Були ліквідовані бюрократичні процеси, що заважали в прийнятті рішень – компетенція прийняття рішень була посилена на місцях. Це позитивно відобразилось на гнучкості та швидкості виконання рішень на місцях, в тому числі і по розвитку взаємодії з різноманітними верствами населення у конкретному регіоні.

Також завдяки реформі деякі підрозділи були об'єднанні, наприклад загони швидкого реагування та районних органів поліції, що дало змогу громадянам налагодити превентивну діяльність з більш широким контингентом співробітників правоохоронних органів.

Навчання персоналу та прийом на роботу в правоохоронні органи був орієнтований на місце народження та проживання співробітника. У «своєму» районі співробітник міг більш активно та чітко залучати громаду до співпраці [1].

Відомою є програма Німеччини із взаємодії поліції з населенням «Поліція та громада пліч-о-пліч» (Bürgernahe Polizeiarbeit) [2]. Програма базується на таких принципах [2, с. 15-17]:

– розвиток взаємодія поліції з громадою при здійсненні превентивної діяльності є першочерговим, невід'ємним завданням не тільки поліції, а і всієї урядової системи. Адже поліція не є повністю ізольованим органом і діє разом з різними виконавчими структурами, на які також позитивно впливає взаємодія з громадою для здійснення ефективної роботи в превентивному напрямку;

– зміна в стилі управління, а саме зменшення опору поліцейської субкультури до реформ та підвищення обізнаності керівництва всіх рівнів про підходи взаємодії поліції та громади при здійсненні превентивної діяльності. Якщо якийсь підхід виявиться не дієвим в конкретному регіоні, то приймається оперативне рішення про його заміну саме в цьому регіоні. Додаткове навантаження підходів повинно розглядатись з позиції ефективності, а не наказу;

– реальна, якісна статистика злочинності та результатів попередження правопорушень, через взаємодію поліції з громадою при здійсненні превентивної діяльності. Результати статистики повинні базуватись на рекомендації громади. Потрібно залучати більше людей до опитування. За проекти ефективного опитування від громадянських організацій або окремих громадян запроваджувати винагороду та різні заохочення, як наприклад, екскурсії до поліцейської академії, з проходженням практичних занять: стрільба, рукопашний бій, тощо;

– наголос на інформації про потреби місцевої громади з питань безпеки. Миттєве реагування на вирішення потреб з залученням ініціаторів їх вирішення від громадськості;

– доступність, ефективність освіти та навчання з питань превентивної діяльності не тільки співробітників поліції, а і громадян, працівників органів місцевого самоврядування та місцевих державних структур всіх рівнів;

– підвищення знайомства працівників поліції з громадою. Збільшення регулярних та ситуаційних зустрічей з громадою по питанням превентивної діяльності. Саме особисте знайомство поліції з громадськістю мають критичне значення для якості взаємодії;

– кооперативність в роботі поліції з громадою. Важливо забезпечити роз'яснення та донести до громадян думку про важливість вирішення питань пов'язаних з превентивною діяльністю разом. Краще вирішення питання затягнеться в часі, але пройде в тісній взаємодії поліції з громадою. Це дасть спільне бачення безпеки в конкретному регіоні і в країні в цілому, а також усвідомлення того, що поліція є частиною громадського суспільства та підвищить загальний авторитет взаємодії з поліцією.

Окрім принципів, стратегій та тактичних завдань у питаннях взаємодії поліції з громадою при здійсненні превентивної діяльності, дана програма надає перелік практичних проектів взаємодії, які вже зарекомендували себе як ефективні.

Австрія. «Безпека. Разом в Австрії» (Security. Together in Austria) [2, с. 112].

Керівний принцип цього проекту – активна участь громадянського суспільства в розробці та плануванні внутрішньої безпеки держави. Відбувається профілактична робота по попередженню правопорушення за допомогою обговорених способів проведення превентивної діяльності. Фактично поліція надає роз'яснення, допомагає у формулюванні та моделює план розвитку превентивної діяльності в державі на основі відповідних пропозицій від громадськості.

Бельгія. «Консолідація сусідства» (Neighbourhood Conciergerie) [2, с. 113].

Розроблена місцевою громадою служба спрямована на поліпшення відносин між мешканцями шляхом обміну інформації між собою та співробітниками поліції. Фактично це соціальна сітка спілкування району де мешкає особа за участю реальних представників поліції. Основною метою проекту є поліпшення життя в середині мікрорайону шляхом позбавлення психологічного бар'єру самотності перед злочинністю. В даному просторі всі діляться питаннями та інформацією. Особи що працюють по обслуговуванню даної програми повинні проживати в конкретному мікрорайоні її запровадження. Це дає змогу збільшення зацікавленості і занурення у вирішенні питань превентивної діяльності саме в цьому районі.

Болгарія. «Дитячий відділ поліції» (Child Police Station) [2, с. 114].

Довгострокова програма профілактики заснована Міністерством внутрішніх справ, яка діє серед підлітків. Запроваджуючи даний проект поліція збільшила процент взаємодії з громадськістю при здійсненні превентивної діяльності, адже займається проблемою, що близька до почуттів кожної сім'ї. Проект реалізується на позакласних навчаннях. Ідея полягає у тому, щоб дітям невимушено пояснити необхідність захисту свого життя і життя їхніх друзів. Розігруються в ролях, за участю дітей, практичні небезпечні ситуації та шляхи їх вирішення вдома, в школі, в магазині, тощо. Роз'яснюються не тільки права дітей, а і відповідальність за суспільство, необхідність командної роботи в проведенні превентивної діяльності міста, району, багатоповерхового будинку і держави загалом. Особливий наголос на недопустимість дискримінації в навчальних закладах за кольором шкіри, віросповідання чи відсталості в навчанні.

Основною причиною створення даного проекту виступила ініціатива великої кількості молодих людей, що надавали запити до поліції через різноманітні держані установи, громадські організації та релігійні спільноти. В сучасному ритмі технологічного процесу, молодь є більш проінформованою і намагається якомога раніше приймати активну участь у розвитку превентивної діяльності в державі.

Хорватія. «Разом ми можемо зробити більше» (Together we can do more) [2, с. 116].

Завдяки цій стратегії поліція визначила найбільші потреби громади, систематизувала їх та мобілізувала різні громадські групи по визначених напрямках роботи. Це дало більшу ефективність по здійсненню превентивної діяльності в містах. Визначивши конкретний напрямок роботи кожної мобілізованої групи місцевих громад поліція отримала змогу більш чітко визначати цілі та аналізувати результати дій. Найбільш успішні показники виявилися у запобіганні зловживання наркотиками, вандалізму та насильницьких дій з боку однолітків.

Польща. Польща стала першою країною соціалістичного блоку, що провела внутрішній демонтаж радянської системи та вийшла на міжнародну арену, як нова демократична держава. Вона

одна з перших заявила, що бути членом Європейського союзу є її стратегічною метою [3, С. 49–53]. Тому трансформація поліції Польщі у напрямку взаємодії з громадою при здійсненні превентивної діяльності викликає особливий інтерес.

Для поліції Польщі Community Policing є основним елементом філософії роботи, що базується на відкритості та взаємодії з громадою. Дана обставина виступає важливим чинником у підвищенні рівня правопорядку на місцевості, а, отже, і підвищення загального рівня життя суспільства. Одним з ключових понять на яких ґрунтується тісна взаємодія Польської поліції та громади при здійсненні превентивної діяльності є поняття «Кримінальна превенція». Саме кримінальна превенція виступає стимулом до підвищення бажання взаємодії громади з органами правопорядку і слугує засобом налагодження партнерських відносин між поліцією та суспільством [4].

Для розвитку взаємодії поліції та громади при здійсненні превентивної діяльності були розроблені та успішно реалізовані наступні програми:

«Карта охорони національній безпеці» (National Security Threat Map) [2, с. 130].

Завдяки цій програмі громадяни приймають участь у превентивній діяльності поліції в районі їх проживання, шляхом надання анонімною інформації про існуючі загрози та небезпеку. Карта складається з двох частини, які є рівноцінними по своїй значимості : інтерактивна та статистична. Інтерактивна частина, де жителі і мають змогу надавати «сигнали» про ймовірну небезпеку і бачити негайне відображення на карті. Статистика в свою чергу показує активність у здійсненні превентивної діяльності та рецидив різних видів порушення правопорядку. Карта є «живим» інтерактивним засобом взаємодії польської поліції з громадою при здійсненні превентивної діяльності.

«Академія безпеки» (Academy of safety) [2, с. 145].

Проект освіта з питань безпеки суспільства, включаючи дітей, молоді та людей похилого віку. Окрім проведення семінарів, в даному проекті регулярно використовується моделювання надзвичайних ситуацій, щоб більш практично підійти до ознайомлення громади з превентивною діяльністю запобігання насильству та агресії. Проект призвів стрімкого розвитку взаємодії поліції з громадою та органами місцевого самоврядування при здійсненні превентивної діяльності в регіонах за місцем мешкання громадян. Партнерами програми виступили всі аварійні служби та майже всі неурядові організації та навчальні заклади. В рамках програми були проведені безкоштовні консультації з психологами, юристами, проводились мистецькі конкурси та змагання. Для підвищення рівня безпеки дорожнього руху була проведена превентивна дія, як розповсюдження серед студентів понад 4000 світловідбиваючих елементів одягу та предметів.

На ряду з цими програмами були проведені інші, що добре себе зарекомендували у Великобританії, таких як «Безпечне місто» (Bezpieczne miasto) Завдяки чому у 1997 році було досягнуто згоди між воєводськими комендатурами поліції та органами місцевого самоврядування щодо напрямку розвитку та розміру безпосередньої участі у реалізації локальної політики безпеки кожної сторони. Було зроблено висновок, що збільшення кількості патрулів поліції, без залучення громадськості, суттєво не впливає на запобігання злочинності, до того ж наражає на небезпеку самих охоронців правопорядку. Збільшення авторитету поліції та партнерська взаємодія з громадою при здійсненні превентивної діяльності є дієвим напрямом на подолання злочинності в регіоні [5, С. 603-604].

Однією з своєрідних форм суспільного діалогу, для підвищення взаємодії є проведення на громадських консультацій з різноманітних питань що стосуються проведення превентивної діяльності в регіоні. З цією метою регулярно втілюються проекти, як наприклад «Зустрічі з представниками локальних спільнот», що проводиться воєводською комендатурою у Гданську. Завдяки чому постійно розширюються і оновлюються реальні контакти представників громадськості, утворюється загальна атмосфера довіри та партнерства [5, С. 604-605].

Список бібліографічних посилань

1. Bürgerbefragungen der Polizei. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=44466
2. Bürgernahe Polizeiarbeit in der Europäischen Union heute. Toolbox Reihe Nr 14. EUCPN. CEPOL. URL : https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/Toolbox%2014_DUI_LR.pdf.

3. Ложечкін В.С. Етапи європейської інтеграції. Республіки Польща (1989 – 2004 pp.). Наука. Релігія. Суспільство. 2009. № 2. С. 49–53. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_4_100.

4. Waszkiewicz P. Traktat o dobrej przewencji kryminalnej. Towarzystwo Inicjatyw Prawnych i Kryminalistycznych. Paragraf 22. Warszawa–Newark. 2015. 404 p. URL : https://www.researchgate.net/profile/Pawel_Waszkiewicz/publication/286450063_Traktat_o_dobrej_przewencji_kryminalnej/links/5669f0c508ae1a797e378254/Traktat-o-dobrej-prewencji-kryminalnej.pdf

5. Проневич О.С. Німецька та польська моделі партнерської взаємодії поліції та населення на локальному рівні. Форум права. 2011. №4. С. 600-606. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_4_100.

Одержано 16.11.2020.

УДК 347.763

Галина Олегівна ПРОХОРЧЕНКО,

кандидат технічних наук,

доцент кафедри управління експлуатаційною роботою

Українського державного університету залізничного транспорту (м. Харків);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1158-3953>

ЖИТЛОВО-ПОБУТОВІ УМОВИ ПРАЦІВНИКІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ У 30-Х РОКАХ ХХ СТ.

У період перших п'ятирічок житлові умови українських залізничників, в цілому, не відрізнялися від таких в інших регіонах країни. Незважаючи на що зберігався гострий житловий дефіцит, в розробці та реалізації житлової політики СРСР вже в 1930-і pp. досяг помітних успіхів, випередивши деякі індустріально розвинені країни Заходу. У ті роки 70% квартир заселялися покомнатно і лише близько 30% - породиною. Комунальне розселення стало дієвим виходом з важкої житлової кризи, що залишився з царських часів з його масової убогості і антисанітарними умовами побуту значної частини сільських та міських жителів [1, с. 226].

Комунальна квартира була результатом неможливості здійснити принцип породиного заселення і економії коштів під час індустріалізації, при швидкому зростанні міст і робітничих селищ. При абсолютному збільшенні житлове будівництво в період перших п'ятирічок все ж не встигало за швидкими темпами урбанізації: якщо в 1926 р в СРСР в містах проживало 26 млн. чол., то в 1940 р - понад 63 млн. чол. За три роки третьої п'ятирічки ввели в експлуатацію 42 млн. кв. м житлової площі, але в поселеннях міського типу наростав житлова криза. Тільки представники управлінського апарату, кваліфіковані фахівці, діячі науки і культури, окремі працівники могли отримати окрему квартиру. Причиною гострої житлової кризи стало розподіл матеріальних і фінансових ресурсів в інтересах технічної модернізації: фінансові, матеріальні та трудові ресурси направлялися на будівництво заводів, транспортних магістралей і т.п. на шкоду об'єктам житлового будівництва. Тим часом, до 1940 р водопроводами в країні було забезпечено 512 міст, почалася теплофікація і газифікація міст. Житла робітників стали більш комфортними, а їх оздоблення, наскільки це було можливо в умовах тісноти, естетичним [2].

В СРСР до кінця 1934 р житловий фонд залізничного транспорту збільшився, в порівнянні з 1930 р, на 17,6%, склавши 6,8 млн. кв. м., причому у відомчих будинках проживало 349 тис. чол. Близько 40% робітників і службовців, які обслуговували поїзда, не маючи житлової площі поблизу місця роботи, приїжджали з сільської місцевості. Багато жили в вагонах і землянках, тільки 25% залізничників були забезпечені квартирами в будинках НКПС.

У роки першої п'ятирічки житлове питання стояло надзвичайно гостро. Багато залізничні станції середнього та малого розміру представляли собою саманні будівлі. Вони були просторіше міського житла, але в них не було комунальних зручностей, а часто і електрики. Особливості умов життя і побуту залізничників, пов'язані з розкиданістю лінійних підрозділів транспорту,

працюватиме цілодобово персоналу, викликали необхідність формування власного житлового фонду, своєї системи культурно-побутового обслуговування працівників та їх сімей. У роки передвоєнних п'ятирічок, завдяки заходам, вжитим партійно-державним керівництвом, умови життя і побуту залізничників поступово поліпшувалися. Керівництво та профспілкові організації доріг стали приділяти більше уваги житлово-комунальному господарству. Житловий фонд залізничного транспорту до кінця 1934 р збільшився в порівнянні з 1930 р на 17,6% і склав 6,8 млн. кв. м. У відомчих будинках проживало 349 тис. чол. Однак до 40% робітників і службовців, пов'язаних з обслуговуванням поїздів, не мали житлової площі поблизу місця роботи і приїжджали з сільської місцевості. Багато жили в вагонах і землянках. Тільки 25% залізничників були забезпечені квартирами в будинках НКПС [1, с. 227].

У роки першої п'ятирічки житлове питання стояло надзвичайно гостро. За два-три роки будувалися не тільки столові, обмінні пункти, а й житлові будинки для робітників. Це виправдовувалося розмовами про те, що не вистачає фінансів і будматеріалів, при тому, що внутрішні ресурси підприємств використовувалися слабо. Важливою проблемою було те, що підготовлені молоді кадри - кваліфіковані робітники і службовці низової ланки, проживали в своїх станицях на відстані 5 км і більше від підприємства. Була гостра необхідність наблизити їх до місця роботи, але в місті для них не було житла. До кінця 1934 року успішно йшла перевірка квартир робітників і їх ремонт. Управління, політвідділ і профспілкова організація зуміли налагодити систематичне забезпечення робочих вугіллям для опалення осель. В основному, це вважалося обов'язком профспілкових організацій, і вони навчилися з нею справлятися.

У роки другої п'ятирічки партійні комітети, в яких перебували великі залізничні вузли, проводили кампанію по організації допомоги територіальних організацій транспорту. При цьому важлива частина зусиль спрямовувалася на вирішення житлової проблеми залізничників і облаштування населених пунктів, в яких вони проживали.

У період соціалістичної реконструкції активізувалася культурне життя залізничних колективів, під неї була підведена вагома матеріальна основа.

Наведені факти дають підстави стверджувати, що житлова проблема у містах і селищах міського типу в СРСР в межах досліджуваного періоду не була вирішена. Це пов'язано як з виключно швидкими темпами урбанізації в країні, так і з пріоритетом промислового будівництва перед житловим. Більшість постійних працівників великих залізничних вузлів проживало в комунальних квартирах. Тимчасові або нові часто жили в бараках, землянках і т.п. працівники. Персонал станцій, які розміщувалися в станицях, по житловим умовам не відрізнявся від інших жителів, маючи самановий будинок.

У другій п'ятирічці партійно-політичні органи і галузеві профспілкові організації реалізували ряд програм допомоги транспорту. При цьому вони надавали натиск на виконкомрад для вирішення соціальних проблем залізничників. В рамках даних програм кращим працівникам надавалися квартири, проводився ремонт, електрифікація і радіофікація житла. Також здійснювалося благоустрій населених пунктів, що примикали до залізничних вузлів і станцій. Важливим напрямком допомоги транспорту стало будівництво «бригадних будинків» - малих готелів для міжрейсового відпочинку локомотивних і поїзних бригад, в місцях проживання залізничників будувалися будинки культури і клуби, стадіони і спортивні майданчики.

Список біографічних посилань

1. История железнодорожного транспорта России и Советского Союза. Т. 2: 1917 - 1945 гг. - СПб., 1997. - 416 с.
2. Зинич М.С. Повседневная жизнь населения СССР в предвоенные годы. 1938-1941 гг. // Мир и политика. 2012. № 12 (75).

Одержано 15.11.2020

УДК 340.15(477)

Тетяна Анатоліївна ПУЗАНОВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6658-6054>

ПРАВОВА ОХОРОНА МАТЕРИНСТВА ТА ДИТИНСТВА У СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Становлення і розвиток правової охорони материнства і дитинства в області трудових відносин в другій половині ХІХ - початку ХХ ст. відбувалося головним чином в сфері промислового та ремісничого виробництва, виключаючи державну службу, сферу управління чи іншу працю, що вимагає вищої та спеціальної освіти. Багато в чому це пояснюється тим, що жінки зазнавали дискримінації в усіх професійних групах [1, с. 313]. У той же час активне залучення жінок і дітей в промисловість, сприяло зародженню законодавства з охорони материнства і дитинства.

До другої половини ХІХ ст. у Російській імперії було відсутнє законодавство з охорони материнства і дитинства в сфері трудових відносин. Іноді жінки приступали до роботи через кілька днів після пологів, щоб була можливість нести додаткові витрати, пов'язані з пологами.

Найбільш обговорюваними питаннями при прийнятті перших законів, що регулюють працю дітей, вагітних жінок, жінок-матерів були: 1) вік допущення до роботи дітей; 2) нормування праці жінок і дітей; 3) шкільна освіта дітей; 4) страхування материнства.

Таким чином, обговорювані законодавчі заходи з охорони материнства і дитинства були викликані, з одного боку, необхідністю охорони життя дітей і загальною визнаною цінністю репродуктивних функцій жінок, з іншого боку, прагненням держави до подолання конкуренції і економічних конфліктів між промисловцями.

У проекті статуту про промисловість запропоновано недопущення на підприємства дітей, які не досягли 12-річного віку. Неповнолітні від 12 до 18 років не повинні були працювати більше 10 годин на добу, їм заборонялась робота в нічний час. Крім того, промисловці повинні були забезпечувати здобуття освіти малолітніми працівниками, які перебували в їхньому закладі. Для цього на підприємстві створювали «школи грамотності». Незважаючи на те, що проекту не судилося здійснитися багато в чому через активні протести промисловців.

Надалі питання про обмеження праці малолітніх, а також організації шкільної освіти дітей неодноразово обговорювалося в урядових колах, однак, законодавчого оформлення не знайшлося.

Варто зазначити, що промисловцям було вигідно законодавче обмеження праці робітників з метою створення єдиних умов роботи промислових закладів. Також підприємцям було вигідніше приймати на роботу грамотних дітей, оскільки для розвитку виробництва потрібні були освічені фахівці. Особливо помітно це виявлялося в виробництві з обробки металів, у друкарнях та ін.

1 червня 1882 році був виданий закон «Про малолітніх, які працюють на заводах, фабриках і мануфактурах», що забороняв працю дітей, які не досягли 12 років. Робота малолітніх у віці від 12 до 15 років обмежувалася 8 годинами на добу, не більше 4 годин поспіль. Заборонялося застосування праці малолітніх в нічну зміну, а також в недільні та святкові дні. У разі, якщо працюючі малолітні не мали хоча б якоїсь освіти, їм надавалась можливість відвідувати навчальні заклади не менше 3 годин щодня або 18 годин на тиждень.

Одночасно з виданням закону 1882 року міністерством фінансів був затверджений список особливо небезпечних виробництв і окремих галузей промисловості, які завдавали шкоди здоров'ю, на яких було заборонено використовувати працю малолітніх дітей, які не досягли 15-річного віку. Зазначений перелік не поширювався на жінок.

Доповненням до Закону 1882 році був виданий Закон «Про шкільну освіту малолітніх, які працюють на заводах, фабриках і мануфактурах, про тривалість їх роботи і про фабричну інспекцію» від 12 червня 1884 року, згідно з яким власникам фабрик, заводів і мануфактур надавалась можливість відкривати школи для початкового навчання малолітніх працівників.

Закон 1882 р. як і закон 1884 р. не покладав на підприємців ніяких зобов'язань щодо відкриття та утримання шкіл. Обов'язки виникали лише тоді, коли підприємець влаштовував за своїм бажанням при фабриці школу вищого типу. У цьому випадку він повинен був надати можливість відвідувати школу і тим малолітнім працівникам, які закінчили початкове училище. У разі ж відсутності школи при фабриці, всі турботи про надання малолітнім дітям можливості відвідувати школу покладались на фабричну і навчальну інспекцію.

Однак, на практиці відсутність правової норми, що зобов'язувала підприємців створювати умови для здобуття дітьми шкільної освіти, призводила до того, що навіть при наявності школи діти разом з батьками в навчальний час йшли на роботу. Крім того, підприємці, які за власним бажанням і на свої кошти відкривали школи при фабриках, скаржилися на відсутність законодавчо встановлених обов'язків з облаштування шкіл для всіх промисловців, що ставило б їх в рівне становище.

В кінці XIX ст. спостерігалася економічна криза, яка особливо позначилась на мануфактурній промисловості. Зазначені події супроводжувалися скороченням виробництва і звільненням працівників. Підприємці у 1884 році, стурбовані конкуренцією фабрик і продуктивністю праці, подали прохання градоначальникам, в якому вказувалося, що мануфактурна промисловість досягла за останні роки такого розвитку, при якому криза неминуча, і що єдиним засобом його усунення є загальна заборона нічних робіт. В першу чергу, це стосувалося праці жінок і дітей [2, с. 153].

Іншою причиною, що викликала необхідність законодавчого врегулювання праці, стало почастищення з кінця XIX ст. робітничого руху, в якому активну участь брали працюючі жінки і підлітки.

3 червня 1885 року був виданий Закон «Про заборону нічної роботи неповнолітніми і жінками на фабриках, заводах і мануфактурах», що забороняв у вигляді експерименту на три роки, починаючи з 01 жовтня 1885 року, нічні роботи жінками і підлітками, які не досягли сімнадцятирічного віку на бавовняних, полотняних і вовняних фабриках. Міністру фінансів було надано право поширювати дію закону 1885 року і на інші галузі промисловості. Поступово, між 1885 і 1897 роками йому були підпорядковані всі виробництва по обробці волокнистих речовин. Тим самим, закон 1885 року створив вкрай неоднакові умови для жінок і підлітків в різних галузях промисловості. У текстильному і сірниковому виробництвах нічна праця жінок та підлітків була заборонена, а в інших дозволена.

Закони 1882 року і 1885 року носили тимчасовий характер та були введені у вигляді експерименту на певний термін. Оскільки термін дії тимчасових правил закінчився, знову підлягали з'ясуванню питання про допущення до роботи дітей і жінок в промислових закладах.

24 квітня 1890 року було видано Закон «Про зміну постанов про роботу малолітніх, підлітків та жінок на фабриках, заводах і мануфактурах та про поширення правил про роботу і навчання малолітніх в ремісничих закладах». Малолітнім віком від 12 до 15 років дозволялося працювати протягом 6 годин в день. Раніше заборонена нічна робота малолітніх дітей тепер допускалася у виробництві скла. В особливих випадках (наприклад, тривала зупинка робіт при посиленому надходженні замовлень перед ярмарками) нічна робота жінок і підлітків у віці від 15 до 17 років могла бути дозволена за умови спільної роботи з батьками.

Слід зазначити, що в даний період були відсутні спеціальні норми, присвячені питанню обмеження праці вагітних жінок і жінок-матерів на особливо шкідливих виробництвах. Встановлені обмеження застосування праці жінок дотримувалися лише деякі виробництва. Так, в Статуті про промисловість з'являється стаття, яка забороняє жінкам займатися підземними роботами в рудниках, копальнях і каменоломнях у губерніях Царства Польського. У 1906 році була встановлена заборона для осіб зі слабким здоров'ям, жінок та осіб віком до 15 років працювати на виробництві цинкоплавильними печами.

У Законі «Про тривалість і розподіл робочого часу в закладах фабрично-заводської промисловості» від 2 червня 1897 року були сформульовані такі основні поняття як робочий і нічний час, надурочна робота. Встановлювався максимальний робочий день тривалістю 11 з половиною годин, але не більше 10 годин у нічний час доби, робота в неділю заборонялася. Однак, умови праці жінок та дітей цей закон не порушував.

Підводячи підсумок, можна зробити висновок про те, що правове регулювання відносин у сфері охорони материнства і дитинства в середині XIX - початку XX ст. здійснювалося шляхом виділення в якості особливих суб'єктів права дітей, жінок в період вагітності та жінок, які мають малолітніх дітей. Законодавча охорона материнства і дитинства в сфері праці стала результатом широкого залучення жінок та дітей в промислове виробництво.

Список бібліографічних посилань

1. Ворошилова С.В. Правовое положение женщин в России в XIX- начале XX вв.: диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук: специальность 12.00.01 / Ворошилова Светлана Вячеславовна; ГОУВПО «Саратовская государственная академия права». - Саратов, 2011. - 406 с.

2. Быков, Александр Николаевич (1860-1919). Фабричное законодательство и развитие его в России: [В 2-х ч.] : Лекции, чит. в СПб. политехникуме и в Технол. ин-те в 1908-9 учеб. г. / А. Н. Быков. - СПб. : тип. «Правда», 1909. - 282 с.

Одержано 15.11.2020

УДК 342.711

Олександр Іванович РАДЧЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1572-8048>

КАТЕГОРІЇ ГРОМАДЯН І КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП РІВНОПРАВНОСТІ ГРОМАДЯН: СПІВВІДНОШЕННЯ ЗМІСТУ

Відомо, що будь-яке суспільство не є монолітною категорією, а складається з низки груп або спільнот. Розмежування цих груп відбувається за різними критеріями, починаючи від соціального статусу, етнічного походження та релігійних переконань особи і закінчуючи наявністю чи відсутністю у неї громадянства.

Для сучасної держави ключове значення має стійкий політико-правовий зв'язок між нею і особою, який у юридичній науці позначається терміном «громадянство» у державах з республіканською формою правління та «підданство» у державах, де панує монархія.

Незважаючи на панівну, починаючи з XVII ст. ідею рівності громадян, якою просякнуте конституційне законодавство переважної більшості країн світу і яку покладено в основу конституційно-правового статусу сучасної людини, її буквальний зміст і практичне застосування подекуди суттєво різняться.

У будь-якій країні можна виокремити дві великі групи громадян держави залежно від підстав і механізму набуття громадянства.

Перша – це ті особи, які набули громадянство держави за народженням, тобто стали громадянами, фізично народившись на території своєї держави або ж від батьків (одного з батьків)-громадян цієї держави. Як правило, саме ця категорія є найчисельнішою у сучасних державах, оскільки саме за цією підставою найчастіше особи набувають громадянство.

До другої, не менш значимої для держави, категорії її громадян можна віднести тих осіб, що набули громадянство в інший спосіб. Найчисельнішою з-поміж них є група так званих натуралізованих громадян. Натуралізація – це процес набуття громадянства держави шляхом прийняття до громадянства. Існують різні чинники, що сприяють процесу натуралізації: економічні, родинні, етнічні, релігійні тощо. Проте, у будь-якому випадку, для держави особа, яка натуралізується, певний час буде залишатися чужою або не такою рідною як ті, що народилися на території держави або мали батьків-громадян цієї держави. Для того, аби набути громадянство таким шляхом необхідне бажання (воля) особи, викладена у його особистій заяві та згода на це самої держави. Як правило, за відсутності серйозних загроз державі з боку претендента на її громадянство, наприклад наявність

судимості за тяжкий чи особливо тяжкий кримінальний злочин, держава не чинить спротив бажанню особи стати її громадянином. Формально натуралізовані громадяни мають ті ж самі права, що інші категорії громадян, зокрема ті, що набули громадянство за народженням. Так, згідно зі ст. 24 Конституції України «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками»². Схожа норма міститься й у Законі України «Про громадянство». Так, у п. 6 ст. 2 зазначеного закону закріплено принцип рівності перед законом громадян України незалежно від підстав, порядку і моменту набуття ними громадянства України.³ Проте, така лояльність до окремих категорій громадян притаманна не усім державам.

За конституційною практикою, що склалася наразі у світі, усі громадяни є рівними незалежно від підстав, часу та порядку набуття ними громадянства. Не є винятком й Україна. Більше того, законодавство багатьох країн містить норми, які прямо забороняють вчиняти дискримінаційні дії за ознакою набуття громадянства. Як слушно зауважує О.П. Васильченко, «рівноправність повинна припускати рівність суб'єктивних прав учасників суспільних відносин»¹.

Однак, ця рівність є відносною.

У світі країни неоднаково підходять до питання рівноправності різних категорій громадян залежно від підстав і часу набуття ними громадянства держави. У переважній більшості випадків ця підстава не має значення і законодавство держави не поділяє своїх громадян на певні категорії за вищезгаданим критерієм.

Проте, існують й винятки. Так, у Сполучених Штатах Америки президентом може стати виключно громадянин Сполучених Штатів Америки за народженням, що впливає з положень абц. 5 розділу 1 статті II Конституції США.⁴ Іншими словами, будь-який натуралізований громадянин США за жодних обставин не може претендувати на пост глави держави.

Іншим прикладом неоднакового ставлення американської держави до своїх деяких своїх громадян є можливість застосування такого механізму припинення американського громадянства як його позбавлення. І хоча ця процедура у світі давно сприймається як не зовсім демократична та така, що безпідставно і всупереч волі громадян (а мова йде про категорію натуралізованих громадян) обмежує деякі їхні політичні права, насамперед право на громадянство. Показовою у цьому сенсі стала ситуація навколо колишнього громадянина США Івана Дем'янюка, який після завершення Другої Світової Війни емігрував до США та натуралізувався там. Стисло нагадаємо цю історію.

Іван Дем'янюк народився у 1920 році у селі Дубові Махаринці (нині Вінницька область), пережив Голодомор, у 1940 був призваний до лав Червоної армії. Брав участь у боях за Крим, у 1942 потрапив у німецький полон.

Після війни опинився у Західній Німеччині, звідки у 1952 році емігрував до США. Тут тепер вже Джон Дем'янюк почав працювати механіком на заводі Ford. У 1958 році отримав американське громадянство. Тоді здавалося, що його, хоч і не проста, біографія мало чим вирізняється з-поміж тисяч інших не менш драматичних персональних історій сучасників Другої світової.

Все змінилося у 1970-х, коли в розпорядженні влади США опинився перелік українських емігрантів, які нібито співпрацювали з нацистами. У списку було прізвище Дем'янюка, а також копія посвідчення з фото, начебто виданого йому в тренувальному концтаборі «Травники». У 1981 році Івана Дем'янюка позбавляють громадянства США, у 1986 році екстрадують до Ізраїлю. Місцевий суд доводитиме, що він є охоронцем концтабору «Треблінка» на прізвище «Іван Грозний» - саме «Грозного» в Іванові Дем'янюку впізнали одразу кілька вцілілих в'язнів концтабору. Проте, у 1993 році Верховний суд Ізраїлю несподівано виправдав Івана Дем'янюка. У тому ж таки 1993 році Іван Дем'янюк повертається до США, у 1998-му його відновлюють в американському громадянстві.

Спокійне життя тривало недовго: проти Івана Дем'янюка в США знову відкрили справу, в якій, щоправда, ані прізвище «Іван Грозний», ані «Треблінка» вже не згадувались. Цього разу його звинуватили в тому, що він був охоронцем в концтаборах «Собібор» та «Майденек».

Незабаром Івана Дем'янюка знову позбавили громадянства і наказали виїхати з країни. Згодом запит на його екстрадицію надіслала Німеччина, де проти нього відкрили справу.

Зрештою, 12 травня 2011 року суд у Мюнхені визнав його співучасником вбивства майже 28 тисяч людей у концтаборі «Собібор» і засудив до п'яти років в'язниці. Втім, чинності вирок німецького суду так і не набув: Іван Дем'янюк помер у березні 2012 року - до того, як суд встиг розглянути його апеляцію.⁵

Таким чином, цього натуралізованого громадянина США двічі позбавляли його американського громадянства, що в принципі було не можливо стосовно громадянина США за народженням. І такий підхід має місце в країні, яку у світі досить часто порівнюють з іконою сучасної демократії.

Висновок. Загалом не підтримуючи ідею поділу громадян країни за часом і підставами набуття громадянства, все ж таки вважаємо за доцільне дослідити з точки зору державних інтересів та з позиції національної безпеки України деякі аспекти відповідальності натуралізованих громадян України. Адже, приймаючи до свого громадянства держава йде на зустріч побажанням особи, розраховуючи, у свою чергу, на абсолютну лояльність та відданість натуралізованого громадянина новій Батьківщині. Вчинення таким громадянином тяжких і небезпечних злочинів проти своєї нової держави (основ національної безпеки), як то державна зрада, диверсія, терористичний акт тощо навряд чи можна вважати «вдячністю» за його прийняття до громадянства. Фактично такий громадянин з власної волі переводить себе до категорії громадян, чії політичні права можуть бути обмежені суттєвіше, ніж політичні права громадян за народженням, тобто своїми діями спонукає державу, яка прийняла його до свого громадянства, до вчинення певних дій. Відтак вважаємо цілком природно, що держава повинна мати ефективний юридичний інструментарій, аби дати адекватну відповідь на загрозу своїй безпеці з боку натуралізованого громадянина. І одним з таких механізмів наразі залишається перегляд рішення про натуралізацію, закономірним результатом якого може стати позбавлення громадянства.

В умовах збройної агресії Росії проти України, окупації нею частини української території, питання доцільності абсолютної рівноправності різних категорій громадян (за народженням й натуралізованих громадян) набуває неабиякої актуальності та, вочевидь, потребує законодавчого врегулювання.

Список бібліографічних посилань

1. Васильченко О.П. До питання про співвідношення категорій рівності та рівноправності. *Право і громадянське суспільство*. 2013. № 3. С. 67-73. URL: <http://lclaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-4-2013/item/123-do-pytannia-pro-spivvidnoshennia-katehorii-rivnosti-ta-rivnopravnosti-vasylchenko-o-p>
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
4. Конституция Соединенных Штатов Америки от 1787 г. Соединенные Штаты Америки: Конституция и законодательство. Под ред. О.А.Жидкова. Перевод В.И.Лафитского. М.: Прогресс, Универс, 1993.
5. Netflix випускає серіал про українця Івана Дем'янюка. Ось історія цієї людини. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-50289527>

Одержано 16.11.2020

УДК 342.92

Сергій Анатолійович РЕЗАНОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування

факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7429-5273>

ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗМІН ДО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ СТОСОВНО ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЮ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ (COVID-19)

Незважаючи на заходи щодо зменшення кількості захворювань на коронавірусну хворобу (COVID-19) кожного дня збільшується динаміка росту інфікованих осіб.

Окрім інших заходів, «режимом карантину» було встановлено ряд тимчасових заборон і обмежень, які потребують ретельного контролю за їх виконанням Національною поліцією. Потрібно також зауважити, що певні заборони обмежують права та свободи громадян закріплені Конституцією України.

Зокрема, відповідно до постанови КМУ України від 11.03.2020 № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» заборонено:

– перебування в громадських місцях без вдягнутих засобів індивідуального захисту, зокрема респіратора або захисної маски, у тому числі виготовлених самостійно;

– переміщення групою осіб у кількості більше ніж дві особи, крім випадків службової необхідності та супроводження осіб, які не досягли 14 років, батьками, усиновлювачами, опікунами, піклувальниками, прийомними батьками, батьками-вихователями, іншими особами відповідно до закону або повнолітніми родичами дитини;

– перебування в громадських місцях осіб, які не досягли 14 років, без супроводу батьків, усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів, інших осіб відповідно до закону або повнолітніх родичів дитини;

– перебувати на вулицях без документів, що посвідчують особу, підтверджують громадянство чи її спеціальний статус [1].

Для безумовного виконання громадянами вище зазначених заборон та обмежень Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнено статтею 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей». **Об'єктивна сторона** правопорушення виражається в ухиленні (порушенні) особи від правил, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства, а також рішеннями органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами [2].

Але й на цьому законодавець не спинився, Верховною Радою України було прийнято законопроект «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)», яким статтю 44³ доповнено частиною другою такого змісту: «Перебування в громадських будинках, спорудах, громадському транспорті під час дії карантину без вдягнутих засобів індивідуального захисту, зокрема респіраторів або захисних масок, що закривають ніс та рот, у тому числі виготовлених самостійно, - тягне за собою накладення штрафу від десяти до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [3].

Відповідно до цього ж законопроекту право розгляду вказаної частини надається Національній поліції.

Детальним аналізом Закону України «Про Національну поліцію» не виявлено спеціальних повноважень представників поліції під час надзвичайних ситуацій. Пункт 24 статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» закріплює лише завдання щодо сприяння забезпечення поліцією відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості [4].

Виходячи з цього можна спрогнозувати певні труднощі під час провадження по вказаній категорії адміністративних правопорушень.

Зокрема, розгляд справи про адміністративне правопорушення передбачає винесення постанови, яку можна скласти на місці правопорушення за умови встановлення особи порушника (тобто перевірити документи, які можуть засвідчувати особу). У випадку їх відсутності потрібно особу затримувати (доставляти) до територіального відділу поліції.

Але проаналізувавши статтю 262 КУпАП приходимо до висновку, що у закріпленому у ній переліку адміністративних проступків відсутня стаття 44³. А отже і відсутні підстави адміністративного затримання для встановлення особи та винесення відповідної постанови [3]. Законопроектom також зміни до статті 262 не вносяться.

Поліція має право здійснювати адміністративне затримання до особи яка вчинила адміністративне правопорушення, за умови, що останнє кваліфіковане працівником поліції (ст. 262 КУпАП) як:

- дрібне хуліганство (ст. 173 КУпАП);
- насильство в сім'ї (ст. 173-2 КУпАП);
- порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій (ст. 185-1, ст. 185-2 КУпАП); - поширювання неправдивих чуток (ст. 173-1 КУпАП);
- вчинення злісної непокори законному розпорядженню чи вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образи їх (ст. 185 КУпАП);
- публічні заклики до невиконання вимог поліцейського (ст. 185-7 КУпАП);
- прояв неповаги до суду (ст. 185-3 КУпАП);
- вчинення незаконного доступу до інформації в автоматизованих системах (ст. 212-6);
- порушення правил про валютні операції (ст. ст.162–162-2 КУпАП);
- порушення правил обігу наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 44, ст. 106-2 КУпАП);
- незаконний продаж товарів або інших предметів (наприклад, ст. 164- 5, ст. 204-3 КУпАП);
- торгівля з рук у невстановлених місцях (ст. 160 КУпАП);
- розпивання спиртних напоїв у громадських місцях чи появи у громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль (ст. 172-20 КУпАП);
- зайняття проституцією (ст. 181-1 КУпАП);
- порушення правил дорожнього руху (всі статті гл. 10 «Адміністративні правопорушення на транспорті, в галузі шляхового господарства і зв'язку» КУпАП);
- порушення правил полювання, рибальства і охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу (ст. 85 КУпАП);
- порушення правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду через територію України (ст. 204-1 КУпАП); - інші види адміністративних правопорушень протоколи за вчинення яких відповідно до п. 1 ч. 1ст. 255 КУпАП мають право складати уповноважені посадові особи Національної поліції, за умови, що складення протоколу є обов'язковим, однак його неможливо скласти на місці [2].

Висновок. Таким чином, ефективне та законодавчо обґрунтоване виконання завдань щодо забезпечення тимчасових обмежень представниками Національної поліції можливе тільки після внесення відповідних змін до Закону України «Про Національну поліцію» та Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Список бібліографічних посилань

1. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : постанова КМУ України від 11.03.2020 № 211. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п> (дата звернення: 12.11.2020).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-Х / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. ст.1122.

3. Закон про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : проект Закону України від 17.07.2020 № 3891. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69540 (дата звернення: 12.11.2020).

4. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 08.10.2019).

Одержано 13.11.2020

УДК 81'25:355.343.18

Ольга Андріївна РЕЙДА,

*старший викладач кафедри іноземних мов
Білоцерківського національного аграрного університету;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2227-7994>;*

Катерина Сергіївна ІВЛЄВА,

*старший викладач кафедри інтелектуальних комп'ютерних систем
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9539-4086>*

ОСНОВНІ ТРУДНОЩІ ПЕРЕДАВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ ЯВИЩ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕКСТІВ ВІЙСЬКОВОГО ХАРАКТЕРУ

Мова – це засіб спілкування, який існує у двох матеріальних функціональних формах — звуковій та графічній, які утворюють два види мовлення – усний та писемний. Здатність спілкуватись іноземною мовою означає, що особистість володіє іноземною комунікативною компетенцією, зміст якої зумовлений мовною, мовленнєвою та соціокультурною компетенціями.

Мовна компетенція включає мовні знання, які ще називають аспектами мови, — лексичні, граматичні, фонетичні та орфографічні, а також, відповідні навички. Мовленнєва компетенція включає чотири види компетенції, які відповідають чотирьом видам мовленнєвої діяльності (ВМД): уміння з аудіювання, говоріння, читання та письма. Існує також допоміжний вид мовленнєвої діяльності, який передає зміст висловлювання або письмового повідомлення засобами іншої мови, – **переклад**. Деякі спеціалісти вважають переклад п'ятим видом мовленнєвої діяльності, який подвоює компоненти комунікативного акту з метою адекватного та повноцінного передавання інформації, коли коди (мови), якими користуються, не співпадають.

Весь обсяг текстів для перекладу класифікують за використаними мовними засобами: образні засоби частіше за все є притаманні художнім текстам; наукові статті, технічна документація характеризуються наявністю великої кількості термінів. Науково-технічний переклад – це переклад спеціальний, а оскільки у військових перекладах доводиться мати справу з текстами, що містять дуже багато військових термінів, то їх також можна зарахувати до спеціального виду перекладу. Тобто **військовий переклад** є одним з видів спеціального перекладу з яскраво визначеною військовою комунікативною функцією.

Військовий переклад є одним з видів спеціального перекладу з яскраво вираженою військовою комунікативною функцією.

Актуальність представленого дослідження зумовлена, з одного боку, тенденцією до стрімкого поширення нових військових термінів та розширенням зв'язків України з іноземними державами, отже, зумовлена спрямуванням сучасних перекладознавчих досліджень на комплексний підхід до подолання граматичних труднощів перекладу.

Характерною рисою військового перекладу є велика термінологічність та надзвичайно точне, чітке викладення матеріалу при відсутності образно-емоційних засобів. До власне військових матеріалів належать усі науково-технічні матеріали та акти управління, пов'язані із життєдіяльністю

військ та військових закладів збройних сил. Військово-художня література, військова публіцистика та військово-політичні матеріали є військовими лише за своєю цілеспрямованістю і тематикою, а загалом мають усі риси, притаманні суспільно-політичним, публіцистичним та художнім текстам. Однак, усі військові матеріали відрізняються від інших насиченістю спеціальною військовою лексикою, широким використанням військової та науково-технічної термінології, наявністю стійких словосполучень, характерних лише для військової сфери спілкування, великою кількістю військової номенклатури та спеціальних скорочень, використовуваних лише у військових матеріалах.

У військовому перекладі дуже велике значення має точність перекладу, бо перекладений матеріал може слугувати основою для прийняття важливих рішень, проведення військових операцій тощо. Саме тому адекватність перекладу військових матеріалів передбачає точне передавання не лише змісту матеріалу, а й його структурної форми, порядку розташування матеріалу, послідовності викладення.

Основні принципи, способи, прийоми та методи перекладу взагалі та спеціального перекладу зокрема є характерними і для військового перекладу. Однак через іншу комунікативно-функціональну спрямованість цей вид перекладу має специфічні риси, пов'язані з особливостями граматики, лексики та стилю іноземних військових матеріалів.

Синтаксичні явища, характерні для військових матеріалів, можуть створювати труднощі під час перекладу. Зв'язок слів у реченні оформлюється граматично. Граматичні форми та конструкції виражають граматичне значення, пов'язане із лексичним значенням слів. Саме тому під час перекладу необхідно враховувати як граматичні зв'язки слів, так і граматичне значення переданих форм і конструкцій.

Вибирати граматичні засоби під час перекладу потрібно, урахувавши їх значення та зіставляючи близькі граматичні явища двох мов. У граматичних системах обох мов є як співвідносні граматичні явища (категорія частин мови, категорія числа та ін.), так і явища, що не мають відповідностей в іншій мові (артиклі, герундій), тому потрібно знати особливості граматичних відповідностей і невідповідностей, способи їх передавання засобами іншої мови, добре розумітися на системі лексико-граматичних значень обох мов, враховувати весь комплекс складної взаємодії їх лексики та граматики. При цьому завжди треба пам'ятати, що вибір граматичної форми в перекладі залежить не лише від граматичної форми оригіналу, а й від її лексичного наповнення.

Основні труднощі передавання граматичних явищ англійських текстів є характерними і для військових матеріалів англійською мовою. Однак найбільші труднощі зазвичай виникають під час перекладу конструкцій з дієсловом-присудком у пасивному стані, герундіальних, дієприкметникових та інфінітивних зворотів, а також неповних речень і кліше (у бойових документах).

Граматичні конструкції в англійській та українській мовах мають відмінності:

1. Пасивні конструкції в англійській мові вживаються частіше, ніж в українській мові;
2. Пасивні конструкції англійської мови мають свої особливості, які відрізняються від пасивних конструкцій української мови.

Більш поширене вживання пасивних конструкцій в англійській мові пов'язане із загальним характером граматичної будови англійської мови, і перш за все майже повною відсутністю відмінків. Якщо українською мовою одну і ту ж думку можна висловити у різний спосіб: *це обладнання закупили згідно з контрактом або це обладнання було куплено згідно з контрактом*, то англійською мовою можлива тільки одна конструкція: *This equipment was bought according to the contract.*

У сучасній англійській мові виконавця дії позначають приблизно у 20% випадках вживання пасивних конструкцій. Виконавця дії позначають у формі прийменникового звороту із прийменником *by*: *This article was written by a journalist.* — *Ця стаття була написана журналістом.*

Важливою характеристикою англійського військового та науково-технічного стилю є прагнення до стислості і компактності викладення, що відображається у широкому використанні еліптичних (неповних) конструкцій. Неправильне розуміння таких конструкцій призводить до нісенітниць у перекладі: *a remote tank (a remote operated tank); a liquid rocket (a liquid fuelled rocket).*

У військовій та науково-технічній літературі часто випускають, тобто не вживають означений артиклі там, де в текстах іншого типу його вживання вважають абсолютно обов'язковим.

Через послідовність та доказовість наукового способу викладення матеріалу наявне підвищене використання причинно-наслідкових сполучників і логічних зв'язок типу *since, therefore, thus, so* тощо.

Частоту використання пасивних конструкцій можна пояснити тим, що описуючи процес або механізм, увагу зосереджують на них самих, а не на тому, хто виконує дію. В англійській військовій мові безособовості досягають саме широким використанням пасивних конструкцій: *The question is being studied...* Питання вивчають...; *The problem is investigated ...* Проблема досліджується... і т. д.

Висновок. Отже, найтипівішими граматичними труднощами перекладу англійських віськових текстів є переклад конструкцій пасивного стану, інфінітивних і дієприкметникових конструкцій. Лексичне й граматичне значення англійських дієслівних форм, їх синтаксична функція, входження до складу зворотів, контекстуальне оточення, граматичні особливості українського дієслова, норми мови перекладу визначають обсяг граматичних трансформацій, які зачіпають як морфологічні характеристики слів, так і синтаксичну будову речення загалом.

Список бібліографічних посилань

1. Азимов Э. Г. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. СПб: Златоуст, 1999. 472 с.
2. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика / И. С. Алексеева: СПб: Союз, 2001. 288 с.
3. Балабін В. В. Основи військового перекладу (англійська мова): підручник / В. В. Балабін, В. М. Лісовський, О. О. Чернишов. – К: Логос, 2008. 334 с.
4. Балабін В. В. Сучасний американський військовий сленг як проблема військового перекладу / В. В. Балабін. К.: Логос, 2002. 314 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 37.062.3

Алла Володимирівна РЕУТА,

*викладач вищої категорії циклової комісії
технічного обслуговування авіаційного транспорту
Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6495-6560>;*

Інна Олексіївна ДЄРЯБІНА,

*викладач вищої категорії циклової комісії
технічного обслуговування авіаційного транспорту
Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5164-2976>*

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Одним з основних компонентів для навчання є взаємодія між людьми. *Але ситуація, пов'язана з загрозою поширення захворювань*, які викликані коронавірусом китайського походження, створили новий формат надання освітніх послуг, зокрема організація дистанційного (електронного) навчання в закладах освіти в досить короткий термін часу.

Підхід дистанційного навчання це можливість навчатися та отримувати необхідні знання **віддалено від навчального закладу** в будь-який зручний час, використовуючи пристрої, що базуються як на комп'ютерній, так і на комунікаційній технології. До таких пристроїв можна віднести персональні комп'ютери, цифрове телебачення, мобільні телефони. Комунікаційна технологія дозволяє використовувати Інтернет, пошту, форуми для обговорення та програмне забезпечення для співпраці.

Організація дистанційного навчання викладачем дає можливість йому постійно підвищувати свій професійний рівень та педагогічну майстерність, використовуючи нові мультимедійні технології, різні сучасні програмні ресурси і освітні послуги, а також доступно організовувати віддалений обмін та співпраці між колегами [1]. Це також надає можливості, створенню та розвитку електронного навчання для більш глобальні аудиторії; вирішує питання зменшення видавничої діяльності та пов'язаних з ним витрат, оскільки навчання на базі Інтернету стає стандартом. Електронне навчання також пропонує індивідуальний підхід викладача та надання особистих інструкцій здобувачам. Здобувачі можуть легко внести електронне навчання у свій насичений графік життя. Якщо вони працюють на підприємстві, то можуть як і раніше працювати з дистанційним (електронним) навчанням. Якщо здобувачу потрібно робити навчання вночі, то ця опція доступна. Електронне навчання заохочує здобувачів до вивчення інформації за допомогою гіперпосилань та сайтів у всесвітній мережі Інтернет. Здобувачі вміють знаходити інформацію, що стосується їх особистих ситуацій та інтересів. Електронне навчання дозволяє здобувачам вибирають навчальні матеріали, які відповідають їх рівню знань, інтересу, та що вони повинні знати, щоб ефективніше виконувати діяльність [2]. Дистанційне навчання більше орієнтоване на того, хто дійсно навчається, і він цікавиться тією інформацією, яку хоче дізнатися. Електронне навчання є гнучким і його можна налаштувати для задоволення індивідуальних потреб здобувачів. Виходячи з практичного досвіду та аналізу ситуації, можна зробити висновки:

- 1) електронне навчання включає максимальну кількість учасників з максимальним діапазоном стилів навчання, уподобань та потреб;
- 2) індивідуальна та класна робота може бути запланована навколо роботи та сім'ї;
- 3) скорочує час подорожі та витрати на поїздку до ВУЗу для здобувачів;
- 4) здобувачі можуть навчатися в будь-якому місці, де вони мають доступ до комп'ютера та Інтернету з'єднання;
- 5) модулі навчання з самостійним темпом дозволяють здобувачам працювати у власному темпі;
- 6) гнучкість долучатись до дискусій у дошках оголошень, на яких розміщено теми в будь-яку годину або віддалено відвідувати однокурсників та інструкторів у чатах;
- 7) електронне навчання може вміщувати різні стилі навчання та полегшувати навчання через різноманітні заходи (наприклад, проведення лекцій та дискусій використовуючи сервіс *Zoom*);
- 8) за результатами дистанційного навчання, більш глибоке самостійне освоєння навчальних дисциплін, де формується самостійне знання та впевненість у собі. Все це спонукає здобувачів брати на себе відповідальність та мотивувати до навчання.

Звісно дистанційне навчання з використанням комп'ютерних технологій має свої переваги, але комп'ютер ніколи не замінить людського спілкування. Як і жодна інша форма навчання, електронне навчання обіцяє забезпечити єдиний досвід, який відповідає різним стилям навчання слухачів, але стикається з проблемою візуального, «живого» контакту викладача та здобувача та їх кінестетичного сприйняття.

Далі ми розглянемо недоліки електронного навчання, де основною проблемою є доступ до комп'ютера, а також до Інтернету (повільне підключення до Інтернету чи старші комп'ютери можуть не зробити доступу до курсу). Для здобувачів, які мають навички роботи з комп'ютером на рівні початківця, іноді може бути складно організувати свої комп'ютерні файли. Без хороших організаторських навичок роботи з комп'ютером. Здобувачі можуть втрачати або неправильно подавати звіти, через що вони запізнюються з поданням завдання. У деяких здобувачів також можуть виникнути проблеми з встановленням програмного забезпечення, яке є необхідні для заняття. Також потрібно мати хороші навички письма та спілкування. Коли викладачі та інші здобувачі не зустрічаються віч-на-віч, можна неправильно трактувати, що малося на увазі. Наступні моменти можна вважати кількома недоліками або недоліками електронних навчання також. Здобувачі з низькою мотивацією або поганими звичками до навчання можуть відстати в навчанні. Без рутинних структур традиційної аудиторії здобувачі можуть загубитися або плутаються в курсовій діяльності. Можуть відчувати себе ізольованими від викладача та однокурсників.

Викладач може бути не завжди доступний, коли здобувачі навчаються або потребує допомоги. Всі ці проблеми впливають на зменшення мотиваційної діяльності в навчанні. Тому в ході організації дистанційного навчання також необхідно враховувати особливості психології сприйняття, комунікативну здатність та організованість здобувача. Приділяти увагу причинно-наслідковим зв'язкам в ході дистанційного навчання.

Список бібліографічних посилань

1. <https://learning.ua/blog/201810/dystantsiine-navchannia-za-i-proty>
2. <https://mon.gov.ua/osvita/visha-osvita/distancijna-osvita>

Одержано 16.11.2020

УДК 343.54(477)

Світлана Василівна РОМАНЦОВА,

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0888-5934>*

ПОЛІТИКА ЗАХИСТУ ВІД СЕКСУАЛЬНИХ ДОМАГАНЬ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Сексуальні домагання – це дії, неприйнятні для особи щодо якої вони вчиняються. Сексуальні домагання можуть здійснюватися у вербальній чи невербальній формах. Це, зокрема, такі види небажаної сексуальної поведінки, як дотики та інші фізичні контакти, репліки із сексуальним підтекстом, жарти та натяки сексуального характеру, а також нав'язливі компліменти, показ порнографічних матеріалів та інші дії із сексуальним забарвленням.

У 2019 році прийнято Конвенцію Міжнародної організації праці №190 щодо викорінення насильства та домагань у світі праці, яка є першим міжнародним стандартом у цій сфері. Міжнародна організація праці (МОП) визначає сексуальні домагання у сфері праці як ряд неприйнятних форм поведінки та практика чи погроза їх застосування, незалежно чи це одиничний чи повторний випадок, метою, результатом чи можливим наслідком якого є спричинення фізичної, психологічної, сексуальної чи економічної шкоди[1].

Зі ст. 40 Стамбульської конвенції випливає, що країни – учасниці Конвенції вправі самостійно визначати, будуть вони відносити сексуальні домагання до кримінально караних дій чи застосовуватимуть щодо такої небажаної для жертви поведінки сексуального характеру, що принижує людську гідність, адміністративні або інші правові санкції. Йдеться про сексуальне домагання у формі небажаної вербальної, невербальної або фізичної поведінки сексуального характеру, метою або наслідком якої є порушення гідності особи, зокрема, шляхом створення залякувального, ворожого, принизливого або образливого середовища. Акцент на намірі винуватого порушити гідність потерпілої особи через створення подібного небезпечного середовища, відображений у вдосконаленій ст. 154, міг би надати правозастосувачам орієнтири для розмежування примушування до вступу в статевий зв'язок і злочинів, передбачених ст. 152, ст. 153[2, с.38].

Передбачене статтею 154 КК України примушування до вступу в статевий зв'язок є підстави визнати одним із проявів сексуальних домагань (при тому, що наразі вказане примушування може констатуватись і за відсутності будь-якої залежності (підпорядкування) потерпілого від винуватого – за наявності горизонтальних зв'язків між людьми). Однак, більшість Європейських країн, положення щодо сексуальних домагань охоплюють стосунки не лише по горизонталі, а й по вертикалі, а також сексуальні домагання не лише у трудових, а й у інших суспільних відносинах.

Сексуальні домагання, не пов'язані з примушуванням, передбаченим ст. 154, на сьогодні не утворюють підстави для кримінальної відповідальності[3, с.154]. Однак, основна проблема, що постає у зв'язку зі встановленням кримінальної відповідальності за сексуальні домагання, полягає в складності чітко визначити і коректно відобразити в тексті КК ті ознаки сексуальних домагань,

що не пов'язані з фізичними контактами або вербальними чи конклюдентними діями, які не мають на меті примусити потерпілу особу здійснити акт сексуального характеру (залицання, чіпляння, доторкання, жести, словесні коментарі тощо).

Згідно зі ст. 198 КК Швейцарії несе відповідальність особа, яка вчиняє сексуальне домагання фізично або з використанням непристойної мови. Хоч, на відміну від попередньої редакції, цієї кримінально-правової заборони, швейцарський законодавець певною мірою конкретизував, у чому можуть полягати сексуальні домагання (раніше останні визначались як будь-яка сексуальна дія всупереч волі іншого), очевидно, що поняття непристойної мови є оцінним і, відповідно, спроможне породжувати труднощі на практиці. Сказане, як видається, стосується і § 184 КК ФРН, згідно з яким будь-хто несе відповідальність, якщо він фізично торкається та домагається іншої особи в сексуальній манері [3, с.156].

У Загальних рекомендаціях № 19 до Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» зазначається, що «сексуальне домагання включає таку небажану поведінку сексуального характеру, як фізичний контакт та пропозиції, натяки сексуального характеру, демонстрацію порнографії та сексуальні вимоги, вчинені словами або діями. Така поведінка може бути образливою та може становити загрозу здоров'ю та безпеці; вона є дискримінаційною, коли жінка має вагомі підстави вважати, що її відмова може нашкодити її працевлаштуванню, найму та просуванню службовими сходами включно, або коли це створює вороже середовище на роботі». Декларація про викорінення насильства щодо жінок 1993 року класифікує сексуальні домагання як «фізичне, сексуальне і психологічне насильство, яке відбувається в суспільстві загалом, зокрема згвалтування, сексуальне насильство, сексуальні домагання і залякування на роботі, в навчальних закладах та в інших місцях, торгівля жінками і примусова проституція» [4].

У травні 2002 року Рада і Парламент Європейського Союзу змінили директиву Ради ЄС 1976 року про рівне ставлення до чоловіків і жінок у сфері працевлаштування та заборонили сексуальні домагання на робочому місці як форму дискримінації за ознакою статті. Директива вимагає від усіх держав членів Європейського Союзу ухвалити закони про сексуальні домагання або внести поправки в чинні закони; як наслідок, відтоді у Європі національні законодавства про сексуальні домагання переживають великі зміни. Наприклад, у Німеччині «загальний закон про рівне ставлення» (2006) точно окреслює поняття сексуального домагання. Крім випадків застосування фізичного насильства, це ще й небажаний фізичний контакт, хтиві погляди, сексуальні коментарі, сексистські жарти, відтворення порнографічного матеріалу. За словами директорки Німецького федерального антидискримінаційного агентства Крістін Людерс, у законі є кілька прогалин: позов про сексуальні домагання слід подати до суду протягом двох місяців (а жертвам треба більше часу для обдумування юридичних дій, особливо якщо вони травмовані і турбуються про свою безпеку на роботі); закон захищає працівниць (працівників) університету, але не студенток (студентів), яких домагаються [5].

Комісія рівних трудових можливостей у США на своєму офіційному сайті дає таке тлумачення сексуальних домагань: «Переслідування може охоплювати «сексуальні домагання» або небажаний сексуальний досвід, вимоги надання сексуальних послуг та інші словесні чи фізичні домагання сексуального характеру. Однак переслідування не обов'язково повинно мати сексуальний характер і може охоплювати образливі зауваження про стать людини. Як жертва, так і переслідувач можуть бути як жінкою, так і чоловіком, також жертва і переслідувач можуть бути одностаттєвої статі. Переслідувачем може бути керівник потерпілого, керівник в іншому відділі, співробітник або особа, яка не є працівником роботодавця, а наприклад, клієнт або замовник» [6].

Висновок. На даному етапі можливо аргументувати позицію, що сексуальні домагання в Україні охоплюються складом злочину сексуальне насильство, однак, ратифікація Стамбульської Конвенції буде сприяти встановленню самостійної кримінальної відповідальності за сексуальні домагання, а це дозволить ідентифікувати випадки та притягувати винуватих осіб до відповідальності. Водночас, необхідна розробка Кодексів корпоративної культури та Інструкцій про порядок розслідування сексуальних домагань на робочому місці на кожному підприємстві, установі, організації, а також проведення відповідних навчань та належної поінформованості, наразі у цьому напрямку працює МВС України і МО України.

Список бібліографічних посилань

1. Конвенція Міжнародної організації праці щодо викорінення насильства та домагань у світі праці №190 / URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_712057.pdf.
2. Харитонов О.В. Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству: науково-практичний посібник. Х.: ТОВ «Вид-во «Права людини». 2018. С. 58.
3. Дудоров О.О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. Київ. 2019. 288 с.
4. Декларація про викорінення насильства щодо жінок від 20 грудня 1993 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_506.
5. You too? Sexual harassment in the German workplace. URL: <https://www.dw.com/en/you-too-sexual-harassment-in-the-german-workplace/a-41215231>.
6. Sexual Harassment. URL: https://www.eeoc.gov/laws/types/sexual_harassment.cfm.

Одержано 15.11.2020

УДК 343.137.5

Віталій Володимирович РОМАНЮК,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6077-4591>*

ЗДІЙСНЕННЯ ДОСЛІДЧОЇ ПЕРЕВІРКИ ЗА ЧИННИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою, є значущим законом у сфері кримінальної юстиції та є великим кроком влади в справі модернізації правової системи України. Чинний КПК України відображає європейські стандарти та європейську філософію розслідування й судового розгляду кримінальних проваджень. Авторами КПК України було запропоновано відмовитись від дослідчої перевірки та стадії порушення кримінальної справи взагалі з метою усунення вагомої перепони у кримінальному провадженні, викладеної у Розділі 3, Глави 19 КПК України. Крім того, це дало надію громадянам України реалізувати право на захист своїх інтересів одразу після надходження заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення і усунути конфлікти між правоохоронними органами і громадянами, адже кожне звернення буде зареєстровано, розглянуто та вирішено.

Положеннями статті 214 КПК України передбачено процедуру початку досудового розслідування шляхом внесення слідчим чи прокурором протягом 24 годин відомостей, викладених у заяві чи повідомленні про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань [1].

Відтак, за зареєстрованою в ЄРДР заявою одразу розпочинається досудове розслідування. Виключення, як і у КПК 1960 р., зроблено для проведення огляду місця події, який здійснюється до внесення відомостей про ознаки кримінального правопорушення до ЄРДР. При цьому факт проведення огляду місця події за ознаками певного кримінального правопорушення також має бути одразу зареєстрований у Реєстрі. Введення Єдиного реєстру досудового розслідування істотно змінило алгоритм дій слідчого у кримінальному провадженні, забезпечило реалізацію права громадянина на звернення про вчинення кримінального правопорушення до правоохоронних органів та унеможливило відмову в реєстрації його звернення. Нагадаємо, що раніше існував такий порядок: реєструвалась заява, по ній протягом від трьох до десяти днів уповноваженні органи повинні були провести дослідчу перевірку, за результатами якої орган дізнання,

слідчий або прокурор приймали такі рішення: порушити кримінальну справи, відмовити у порушенні кримінальної справи або направляти за належністю [2].

Дослідча перевірка за попереднього КПК вважалась своєрідним фільтром, через який відсіювались заяви, що не містили складу злочину і не мали судової перспективи. В загальній масі розглянутих заяв, матеріали, за якими приймалось рішення про відмову у порушення кримінальної справи, складала близько 70-80 відсотків.

Внаслідок реформування кримінального процесуального законодавства, досудове розслідування розпочинається не з моменту складання постанови про порушення кримінальної справи чи проведення сукупності дослідчих дій у вигляді дослідчої перевірки, а з моменту внесення до ЄРДР відомостей, що містять ознаки кримінального правопорушення.

В той же час, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 № 2617-VIII [4] та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 17.06.2020 № 720-IX [5] доповнено та внесено зміни до Кримінального, Кримінального процесуального та інших кодексів, якими передбачено перелік засобів для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а саме: відібрання пояснення; проведення медичного освідування; отримання висновку спеціаліста і зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; вилучення знарядь і засобів вчинення кримінального проступку, речей і документів, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

Як висновок, варто зазначити, що КПК України 2012 року суттєво змінив національну систему кримінального процесу, проте, з часом з'ясувалось, що і вона потребує подальшого вдосконалення. З одного боку, ліквідація дослідчої перевірки дозволила уникнути повторного проведення процесуальних дій та експертних досліджень (наприклад, замість опитування провести допит особи; замість довідки спеціаліста – висновок експерта), а отже істотно зменшило навантаження на слідчого, а з іншого часткове відновлення елементів дослідчої перевірки при проведенні дізнання за кримінальними проступками свідчать про нагальну необхідність більш швидкого реагування на вчинення такого виду кримінальних правопорушень як кримінальний проступок. Крім того, КПК України виступив своєрідною гарантією для заявника при його зверненні з заявою про кримінальне правопорушення.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI / База даних «Законодавство України» // Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17>.

2. Сторчоус О.В. Роз'яснення щодо особливостей проведення досудового розслідування за новим кримінально-процесуальним кодексом (частина 1) URL: [http://lespravo.com.ua/art/47- ROZ' YaSNENNYa_schodo_osoblivostey_provedennya_dosudovogo_rozsliduvannya_za_novim_krimin/](http://lespravo.com.ua/art/47-ROZ%27YaSNENNYa_schodo_osoblivostey_provedennya_dosudovogo_rozsliduvannya_za_novim_krimin/).

3. Баганець О.В. Новий Кримінально-процесуальний кодекс: права захисту зменшено, кількість кримінальних справ зростає у сім разів. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/37591/Novyj_Kryminalnoprocesualnyj_kodeks_prava_zahystu_zmensheno_kilkist/.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#top>.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень»: Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-20#Text>.

Одержано 13.11.2020

УДК 343.123.1

Анна Василівна РОСЬ,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7021-3672>*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ ДІЗНАННЯ

З 1 липня 2020 року в національному кримінальному процесі фактично почав діяти процесуальний інститут – дізнання. Адже, хоча таку форму досудового розслідування, як дізнання, КПК України 2012 року передбачав з моменту його прийняття, проте, за відсутності відповідних змін у кримінальному законодавстві, зазначений інститут існував суто формально. Тож, лише з набранням чинності 1 липня 2020 року Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII від 22.11.2018 р., яким вносилися відповідні зміни як до КПК України, так і до КК України, та було запроваджено кримінальні проступки, і розпочав свою дію інститут дізнання.

Однак, і теоретична складова, і шостий місяць застосування відповідних нормативно-правових положень щодо провадження дізнання на практиці, свідчать про те, що правова регламентація кримінального процесуального інституту дізнання залишає бажати кращого. І, зрештою, що до цього призвело: чи то недосконалість законодавчої техніки, чи то відсутність розуміння суті питання вітчизняним законодавцем, вбачається не вкрай важливим. Натомість важливим є результат і, як наслідок, наявність певних проблемних питань та необхідність якнайшвидшого їх вирішення.

Перш за все, привертає до себе увагу далека від досконалості регламентація строків проведення дізнання.

Так, за загальним правилом, відповідно до частини 1 статті 219 КПК України, строк досудового розслідування обчислюється з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження.

Надалі частини 2 та 3 цієї ж статті 219 КПК України визначають строки досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР до дня повідомлення особі про підозру та з дня повідомлення особі про підозру до закінчення досудового розслідування (до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження).

Таким чином КПК України встановлює, так би мовити, дві системи координат у вирахуванні строків досудового розслідування. Проте, якщо з обчисленням строків розслідування злочинів питань не виникає, і, відповідно до положень зазначених частин 2 та 3 статті 219 КПК України, чітко визначено, що строк досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР до дня повідомлення особі про підозру у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину становить дванадцять місяців, а щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину – вісімнадцять місяців, а з дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування злочину (незалежно від його тяжкості) повинно бути закінчене протягом двох місяців. Стосовно кримінальних проступків законодавець чітко визначає лише, протягом якого строку має бути закінчено їх розслідування з дня повідомлення особі про підозру, а саме: сімдесяти двох годин, двадцяти днів або одного місяця (той чи інший строк визначається залежно від певних обставин кримінального провадження). Не вдаючись наразі до питання, зокрема достатності наведених строків

розслідування кримінальних проступків, це, на наш погляд, може бути темою окремої дискусії, але на це теж звертається увага окремими науковцями та практичними працівниками, в даному випадку ми лише зазначимо на тому, що законодавець взагалі не визначає, скільки має тривати дізнання з моменту внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР до дня повідомлення особі про підозру у його вчиненні. З цього приводу в юридичній літературі висувається припущення, що законодавець, мабуть, «забув» зазначити, який має бути строк дізнання з моменту внесення відомостей до ЄРДР і до повідомлення особі про підозру, з чим ми теж можемо погодитися. І це припущення може бути правдою, зважаючи на те, що в попередній редакції аналізованої норми КПК України такий строк було визначено і він становив 6 місяців. Проте можна висунути ще, як мінімум, одне припущення, що законодавець, не встановлюючи цей строк, вважає, що розслідування кримінального проступку має визначатися строками давності притягнення до кримінальної відповідальності. Чи так це насправді, ми можемо лише здогадуватися, але, враховуючи практичну складову цього питання, саме з цих міркувань, принаймні, до відповідної законодавчої «кореляції» у визначенні строків дізнання, мають виходити практичні працівники, обмежуючи строк дізнання з моменту внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР до дня повідомлення особі про підозру строками давності, встановленими статтею 49 КК України, тобто двома роками – у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі, та трьома роками – у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачено покарання у виді обмеження волі (п. п. 1, 2 ч. 1 ст. 49 КК України).

У цьому зв'язку доречним буде зазначити, що і в статті 49 КК України, а саме при формулюванні частини другої цієї статті, законодавець припустився, скоріш за все, технічної помилки, доповнивши новим положенням: *«а з часу вчинення кримінального проступку - п'ять років»*, замість останнього (третього), передостаннє (друге) речення. Через те, наразі маємо таке формулювання: *«Перебіг давності зупиняється, якщо особа, що вчинила кримінальне правопорушення, ухилилася від досудового розслідування або суду. У цих випадках перебіг давності відновлюється з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання, а з часу вчинення кримінального проступку - п'ять років. У цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення кримінального правопорушення минуло п'ятнадцять років»*. Натомість частина 2 статті 49 КК України, як вбачається за логікою побудови, має бути все ж таки сформульована таким чином: *«Перебіг давності зупиняється, якщо особа, що вчинила кримінальне правопорушення, ухилилася від досудового розслідування або суду. У цих випадках перебіг давності відновлюється з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання. У цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення кримінального правопорушення минуло п'ятнадцять років, а з часу вчинення кримінального проступку - п'ять років»*. Також доцільно в останньому (третьому) реченні аналізованої норми термін «кримінального правопорушення» замінити терміном «злочин», оскільки кримінальні правопорушення, відповідно до частини 1 статті 12 КК України, поділяються на кримінальні проступки і злочини. Тож, кримінальні проступки є одним з видів кримінальних правопорушень, так само, як і злочини.

Ще одне не менш «цікаве питання» впливає з положення, передбаченого частиною 3 статті 214 КПК України, згідно з яким для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до ЄРДР можуть бути вилучені знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей. У контексті зазначеного звертає на себе увагу розділовий сполучник «або», який, знову ж таки, за логікою законодавця, безапеляційно вказує на якийсь *альтернативний* варіант вилучення знарядь і засобів вчинення кримінального проступку, речей і документів, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, окрім як під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей. І цей варіант вилучення викликає неабиякий інтерес, проте, на жаль, принаймні для нас, залишається нерозгаданою таємницею. Хіба що, можливий правомірний варіант вилучення, який ми можемо навести, – це огляд місця події, який, як загальновідомо, у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, та під час якого можуть вилучатися певні речі та документи. Але в цьому випадку нівелюється сам сенс наявності відповідного *спеціального* положення ч. 3

ст. 214 КПК України щодо з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до ЄРДР шляхом вилучення певних речей і документів, бо можливість вилучення під час огляду місця події і так вже передбачена загальною нормою, яка розповсюджується на всі провадження, в тому числі щодо кримінального проступку.

З іншого боку постає ще одне питання – яким чином можуть бути вилучені певні предмети й речі до внесення відомостей до ЄРДР, якщо їх виявлення можливе під час проведення саме процесуальних дій (затримання особи, особистого огляду або огляду речей), та які, відповідно до інших положень КПК України можуть проводитися виключно після внесення відомостей до ЄРДР? Тож, ця норма видається ще й цілком нелогічною.

Певний подив викликає і стаття 298-3 КПК, України, згідно з частиною першої якої, речі і документи, що є знаряддям та/або засобом вчинення кримінального проступку чи безпосереднім предметом посягання, виявлені під час затримання, особистого обшуку затриманої особи або огляду речей, вилучаються уповноваженою службовою особою Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань. Відтак, жодної альтернативи вилучення, окрім як під час затримання, особистого обшуку або огляду речей, зі змісту цієї норми не випливає. Натомість відповідно до четвертого абзацу частини першої цієї ж статті «про вилучення речей і документів складається *протокол* або робиться відповідний запис у протоколі про затримання». Відтак, крім цілком зрозумілого протоколу затримання, про вилучення речей і документів можливе складання ще якогось незрозумілого протоколу. Тож, можна припустити, що йдеться про протокол з однойменною назвою. Тим більше це припущення виглядає реалістичним, враховуючи той вище згаданий *альтернативний* варіант вилучення речей і документів, про який йдеться в частині 3 статті 214 КПК України, крім вилучення під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей. Однак, за наявності такого припущення КПК України має зазнати відповідних, пов'язаних з цим, змін задля того, щоб таке «вилучення» мало все ж таки правовий характер.

У підсумку можна зазначити, що це звісно не всі проблемні питання, які постають у зв'язку із запровадженням кримінальних проступків, але й вони цілком очевидно вказують на необхідність подальшого вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства.

Одержано 16.11.2020

УДК 371.39

Оксана Анатоліївна САВЧЕНКО,

*голова циклової комісії філологічних дисциплін,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист,
викладач української мови та літератури
Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4808-5894>*

ОБРАЗ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА КАВАЛЕРІДЗЕ

Його доля нагадує гілку грузинського дерева, яку прищепили і яка розквітла на українській землі. Іван Петрович Кавалерідзе любив українську мову, слухав із задоволенням українські пісні, спілкувався з українцями. Усі творчі починання митця пов'язані з полтавським краєм. Родина митця жила на Полтавщині, зокрема його дід.

Дивний, вражаючий і по-своєму романтичний його життєвий шлях. Іван Кавалерідзе досягнув значних вершин у різних витворах мистецтва, зокрема у скульптурі, кіно-драматичному мистецтві. Він майстер своєї справи, геніальний в усьому.

Кавалерідзе мав почесне артистичне звання — народний артист України. Якщо пояснювати значення слова “артист” з позиції стосовно Івана Кавалерідзе — це людина, що сягнула

найвищого рівня майстерності у художньо-мистецькій сфері. В образотворчому мистецтві, у драматургії він був таким же істинно народним артистом, як і в режисурі кіно, за яку, власне, і одержав почесне звання. Кінофільми “Злива”, “Запорожець за Дунаєм”, “Тригорій Сковорода”, “Повія”, п’єси “Вотанів меч”, “Перша борозна”, пам’ятники Тарасові Шевченку у Полтаві, Григорію Сковороді у Лохвиці, Чорнухах — неймовірне поєднання, яке зібране в одній особі у різних та унікальних по-своєму видах мистецтв! Багато хто з літературознавців, мистецтвознавців, кіномитців можуть сперечатися в якому з жанрів мистецтва Кавалерідзе зреалізував себе сповна.

За освітою Іван Кавалерідзе — художник, навчався мистецтву скульптури у Київському художньому училищі, в Петербурзькій академії мистецтв і в приватній студії у Парижі. Здобутки митця у мистецтві скульптури найбільш вражаючі. Якщо говорити про кіно та драматургію, митець осягнув неосяжне. Загалом можна сказати, що він енциклопедист у мистецькій справі та багатопланово обдарований геній в усіх жанрах, які опанував [2, С. 137].

Що поєднує різнопланові жанрові твори Івана Кавалерідзе? У чому полягає його мистецька сутність? Що ж найбільше любив, цінував, поважав, у чому був найбільше зреалізований митець?

Кавалерідзе цікавився історією, захоплювався визначними історичними подіями, багато читав про видатні історичні постаті, аналізував, співставляв, поєднував, думав. Головне у його настроях був дух людини, яка віддана своєму народові. Можна побачити у його мистецьких творах романтику, честь, порив, неймовірно ніжні почуття, пристрасть, високий рівень культури, освіченості. Щодо Образів, які створював Іван Кавалерідзе, то можна говорити, що це визначні постаті, які сягають неймовірних висот, вражають своєю складністю, інколи суперечать тому, що робить митець, або ж він просто ними надихається. Княгиня Ольга, Тарас Шевченко, Федір Шаляпін, Лев Толстой — це тільки в скульптурі. І, звичайно, Григорій Сковорода.

Постать філософа, мандрівника для митця близька найбільше. Понад півстоліття Іван Кавалерідзе вивчав і творив образ Григорія Сковороди. Характер митця чимось був подібний до особистих рис характеру філософа. Бо мав такий же вільнолюбивий, незалежний характер. Григорій Савич імпував художнику своїм світобаченням, ідейно-філософським спрямуванням, думками про сутність людини, її покликання та призначення на цій землі. Сковородинське бачення події з погляду вічності, крізь призму Всесвіту глибоко запало в душу Кавалерідзе під час навчання у вищих навчальних закладах, коли був зовсім юним і молодим.

Більше й детальніше дізнався він про філософа, навчаючись у Київській гімназії, в Київському художньому училищі. Чим більше Іван Петрович заглиблювався у філософію Сковороди, тим більше було його нестримне хотіння заглибитися і зрозуміти, ким був філософ зокрема [1, С. 123]. Захоплюють його поетичні доробки, вражають своєю глибиною притчи-діалоги. Проникнення Кавалерідзе у світ Григорія Сковороди почалося з його байок. “Байки харківські” відкрили перед майбутнім скульптором силу моральних принципів філософа. Прочитавши їх, він був вражений їхньою неперевершеною змістовністю, яка рухає людину у напрямку розуміння самої себе, її призначення у земному просторі. Ще виразніше відчув він суголосність своїх духовних порухів з настроями поезії Сковороди, коли познайомився із збіркою його поезій “Сад божественних пісень”. Коли автор творив свої шедеври у скульптурному та кіно-драматичному мистецтвах, він завжди намагався відшукати ту неймовірно трепетну, близьку до порядної сутності, справжню правду [3, С. 175].

Розмірковуючи про створення образу Григорія Савича, він не міг уявити, у якому виді мистецтва зможе його створити. В 1911 році, працюючи над пам’ятником княгині Ользі, який повинен був встановлений у Києві, він створює в уяві пам’ятник Сковороді.

Коли лохвиччани замовили пам’ятник Григорієві Савичу, Іван був несподівано вражений пропозицією, від якої він не міг відмовитися, бо все життя мріяв попрацювати над образом митця. Багато хто знав про його глибоку любов і повагу до українського філософа. Пам’ятник Сковороді було включено до відомого плану монументальної пропаганди. Для Москви монумент поету створила скульптор Надія Крандієвська. Він був установлений у 1918 році. І ось 1922 року з нагоди 200-річчя з дня народження Сковороди місто Лохвиця замовляє Кавалерідзе пам’ятник своєму землякові.

Цей період у житті митця був неймовірно напруженим, зокрема осінь 1922 року. Були хвилювання, сумніви, але було бажання творчо підійти до створення образу філософа. Невідомо, чи

упорався б митець із цим складним завданням, якби не носив у серці і в думках образ філософа задовго до початку роботи [3, С. 176].

Іван Петрович дослідив багато зразків із зображенням Сковороди, знайомився з критичними літературознавчими матеріалами про постать філософа, читав його твори. З попередніх зображень Григорія Сковороди в гравюрах і на картинах Іванові потрібен був один взірєць, який відповідав би його власному — виношеному, омріяному образу в усіх його деталях: постаті, виразі обличчя, жестах. Цей взірєць повинен був лише уточнити деякі елементи, а саме: одяг, зачіску. Все інше “домальовувала” уява,

Лохвицький пам’ятник відрізнявся від попередніх, створених різними митцями, зображень філософа. Художник створив зовнішність Сковороди, яка не копіювала, не наслідувала ні один із взірців, які він споглядав. Протягом чотирьох місяців напруженої роботи Кавалерідзе створив образ, який вражає глядача своїм новаторством, сміливим трактуванням зовнішності й характеру, неперевершеною схожістю зовнішньо та змістовною сутністю. У ньому — простота постаті, сила життєвої правди, самозаглиблення філософа, ясний погляд, звичайна людська замріяність і пророче бачення щасливої будуччини свого народу. Художник працює над ідеєю, яка констатує головний посыл, що Сковорода-мандрівник, сіяч правди.

Починаючи з лохвицького пам’ятника, “сковородинська” тема стає для митця справою життя, якій він відданий, бо постать Сковороди йому близька за світобаченням і розумінням сутності життя. Митець наваяв велику кількість погрудних портретів філософа, кілька барельєфів, меморіальну дошку для будинку Києво-Могилянської академії, поставив кінофільм про нього. Вінцем “сковородіани” став пам’ятник, споруджений 1977 року в Києві на Червоній площі. Погрудні пам’ятники встановлені в селах Чорнухи на Полтавщині та Сковородинівка на Харківщині.

Філософ, мандрівник, поет, байкар Григорій Савич Сковорода любив цей світ, людей, які хотіли осягнути неосяжне, зрозуміти сенс життя. Немовби наслідуючи свого героя, визначний митець Іван Петрович Кавалерідзе до кінця життя залишався вірним образу Сковороди, думки якого ще в молодості стали для нього зерном, що дало щедрий ужинок, який переданий нам, нащадкам, і прийдешнім поколінням українців [3, С. 177].

Висновок. Підсумовуючи зазначене вище, можна сказати, що постать Григорія Сковороди залишила у творчій спадщині Івана Кавалерідзе неабиякий відбиток на його життєвому і мистецькому шляху. Саме особистість філософа надихала художника, драматурга, режисера, скульптора створювати неперевершені витвори мистецтва, які стали визначними пам’ятками національної культури. Особистості таких українців мотивують прийдешні покоління вивчати українську історію, культуру, літературу, знати й поважати видатних людей минувшини, щоб творити майбутнє своєї країни.

Список бібліографічних посилань

1. Зеров М. Українське письменство. Про латиномовні поезії Григорія Сковороди. Київ: Либідь, 2002. 364 с.
2. Мовчан Р. “Перший інтелігент” у вирі національного відродження. Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2004. № 2, С. 137 — 146.
3. Степовик Д. В. Скарби України. Іван Кавалерідзе. Пам’ятник Григорію Сковороді у Лохвиці. Київ: Веселка, 1991. 192 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 343.9.01:316.4.057.4

Карина Анатоліївна САЛАСВА,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального права
та кримінології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2991-946X>

ТЕНДЕНЦІЇ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВАНДАЛІЗМОМ, У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ

Сучасні світові суспільні, політичні та економічні процеси опинилися у кризовому становищі через пандемію коронавірусу. При цьому тривала така ситуація у світі призводить до негативних наслідків як для держав, так і для населення. Кризові явища охопили не тільки окремі соціальні утворення (держави, регіони, верства населення, а також соціальні групи) та людство в цілому.

Через напружену карантинну ситуацію в Україні останнім часом зростає загальна агресивність при вирішенні особистих, національних та соціокультурних потреб. Через це прапорційно зростає кількість проявів жорстокості та насильства, що спричиняє шкоду законним інтересам особи, соціуму й державі. Бажання до руйнування, знищення чи пошкодження об'єктів культурного, історичного, соціального, політичного, інфраструктурного значення є прогнозованим та прямим об'єктивним наслідком.

Вандалізм та кримінальні правопорушення, пов'язані з ним, відносяться до агресивних проявів, які з року в рік набувають нових видозмінених форм. Проте пандемія коронавірусу внесла свої корективи в діяльність не тільки держави і суспільства, а також суттєво вплинула на кримінально-правову статистику.

Вандалізм — це прояв агресивної протиправної поведінки, що проявляється в умисних кримінальних правопорушеннях, наслідком яких є заподіяння шкоди будь-якому майну, релігійним, культурним, історичним чи духовним цінностям, транспортній інфраструктурі, вчинений з особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, у громадському місці. Зважаючи на те, що велика кількість кримінальних правопорушень, передбачених різними розділами Особливої частини Кримінального кодексу України, можуть бути вчинені з ознаками вандалізму, необхідно звернутися до статистичної інформації, аби дослідити тенденції його вчинення з період пандемії та нові закономірності.

Відповідно до проведенного дослідження відсоткового співвідношення кримінальних правопорушень, пов'язаних з вандалізмом, у загальній структурі злочинності, встановлено, що їх питома вага дорівнює приблизно 0,5 % [1, с. 51]. Незважаючи на досить невелику кількість таких проявів серед усіх кримінально протиправних діянь в Україні, їх питома вага залишається стабільною вже протягом п'яти років. Дослідивши кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, вчинених у громадських місцях, з період з 2015 по 2020 роки станом на жовтень кожного року (цей місяць року ми обрали задля забезпечення об'єктивного порівняння показників за аналогією), виявилася цікава закономірність. Наприклад, за даними Офісу Генерального прокурора станом на жовтень 2015 року було зареєстровано 84727 кримінальних правопорушень, 2016 — 97843, 2017 — 70579, 2018 — 67552, 2019 — 60770, а станом на жовтень 2020 — 44703 [2]. Як ми бачимо, рівень злочинності у громадських місцях поступово знижувався протягом останніх 6 років, а в 2020 році зменшився вдвічі порівняно з 2016.

Оскільки вандалізм та кримінальні правопорушення, пов'язані з ним, є частиною злочинності у громадських місцях, то таку тенденцію до зниження можна підтвердити і щодо цих проявів. Крім того, кримінальні правопорушення, пов'язані з вандалізмом, вчиняються виключно у громадських місцях, тому топографія досліджуваного явища також має свої особливості. За даними проведенного емпіричного дослідження спостерігається чітке переваження вчинення цих діянь у

місцях загального користування, а саме на вулицях (47%), кладовищах (25%), у місцях масового відпочинку громадян (18%), під'їздах і внутрішніх подвір'ях багатоквартирних будинків, на прибудинковій території (7%), а також в інших громадських місцях (3%). Обрання саме таких місць вчинення вандалізму та кримінальних правопорушень, пов'язаних з ним, пояснюється тим, що вандал через свої морально-психологічні якості (зневажливе ставлення до загальноприйнятих норм моралі, етики, правил співіснування, до всього, що користується загальним визнанням, повагою, протиставлення себе колективу, громадським інтересам, непристойне ставлення до свого оточення) обирає саме громадське місце, території чималого потоку людей і умови, за яких його кримінально протиправний результат в подальшому стає відомим великій (невизначеній) кількості людей [1, с. 56].

Виявлена нами закономірність також підтвердилася даними Міністерства внутрішніх справ [3], а також експертними висновками [4]. Проте, незважаючи на загальну тенденцію зняження показників рівня злочинності взагалі та злочинності, пов'язаної з вандалізмом, зокрема, у період тривалості карантинних заходів стрімко підвищився рівень так званої «побутової» злочинності, тому як ми бачимо, у кожного правила є свої виключення.

Тож, зменшення рівня вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з вандалізмом, у період пандемії коронавірусу має свої пояснення.

1. Злочинці також люди, як і законотрухняні громадяни, зі своїми страхами, соціальними потребами, правами тощо, тому вони також хочуть зберегти своє здоров'я, тому менше часу проводять поза межами дому. Крім того, постійне інформування засобів масової інформації про темпи поширення COVID-19, також загальновідомість фактів тяжких наслідків перебігу захворювання, відобразилися на бажаннях вандалів перебувати у громадських місцях та вчиняти руйнівні дії.

2. Закриття кафе, кінотеатрів, обмеженість громадського транспорту, відміна масових заходів тощо також посприяли тому, що зменшилися кількість проявів вандалізму та кримінальних правопорушень, пов'язаних із ним. Це пояснюється тим, що злочинцям стало нецікаво проводити час у громадських місцях через відсутність вуличних розважальних заходів та різноманітності проведення часу.

3. Тенденція зниження рівня вказаної злочинності також пов'язана із зменшенням кількості перебування людей на вулицях, через що можливість вчинення будь-яких дій з пошкодження, руйнування чи знищення майна, зводиться до мінімуму. Як зазначає В. І. Шакун, менша кількість злочинів вчиняється там, коли воно занадто проглядається. Надійне конструювання навколишнього середовища забезпечує кращий огляд місцевості. До того ж, приміщення і входи до них, місця спільного користування, громадські парковки, майданчики для дозвілля і пішохідні доріжки мають добре проглядатися, це зменшить вирогідність того, що злочинець зможе сховатися або буде помічений [5, с. 154]. Такі заходи здатні привести до появи у порушника відчуття страху, оскільки підвищується ймовірність того, що його побачать. Застосування технічних засобів і можливостей у місцях, де найчастіше вчиняються кримінальні правопорушення, пов'язані з вандалізмом, й збираються особи, схильні до правопорушень, створять додаткові перешкоди для прийняття кримінально протиправного рішення, оскільки очевидність для вандалів має велике значення, адже вона стає на заваді при реалізації деструктивних дій.

Сучасний населений пункт використовує технічні можливості до забезпечення безпеки та правопорядку у ньому, до того ж відкритість простору та відсутність масового потоку людей, перешкоджає розвитку умов для вчинення актів вандалізму та кримінальних правопорушень, пов'язаних з ним.

4. Наостанок, рівень досліджуваної злочинності прямо прапорційний рівню всієї злочинності, тому оскільки у 2020 році за оцінками органів внутрішніх справ [3] та статистичних даних офісу Генерального прокурора України її показник знизився, то це корелювало зниженню рівня вчинення актів вандалізму та кримінальних правопорушень, пов'язаних із ним. Безумовно, на нашу думку, сама ситуація з пандемією та її соціальні, економічні та політичні наслідки для ситуації в Україні посприяли тому, що через невпевненість у майбутньому та невідомість тривалості пандемії, люди почали більше перейматися власною безпекою та здоров'ям, а не вчиняти правопорушення.

Висновки. Отже, підбиваючи підсумки, злочинність як соціально-негативна, небезпечна поведінка, а також як соціальне та кримінально-правове явище взагалі нікуди не зникає. Вона є мінливою, змінюється залежно від соціальної, економічної та політичної ситуації у регіоні, країні та світі, проте безперечно нікуди не зникає. Тому не реагувати на наявність злочинності та не вживати конкретних кроків щодо її стримування за будь-яких умов, у тому числі у період пандемії коронавірусу та інших особливо складних для суспільства, не потрібно. Злочинність існує за будь-яких умов, проте направленість запобіжних заходів та їх обсяг завжди регулюються залежно від поширення тієї чи іншої групи кримінальних правопорушень у регіоні чи державі.

Список бібліографічних посилань

1. Бочарова К. А. Запобігання злочинам, пов'язаним з вандалізмом: монографія / за заг. ред. С. Ю. Лукашевича. Харків : Право, 2018. 216 с.
2. Офіс Генерального прокурора України. Статистична інформація. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 12.11.2020 р.).
3. Антон Геращенко: з початку карантину поліція склала чотири тисячі адмінпротоколів. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/29714_Anton_Gerashchenko_Z_pochatku_karantinu_policiya_sklala_chotiri_tisyachi_adminprotokoliv.htm (дата звернення: 14.11.2020 р.).
4. Коронавірусна та посткоронавірусна злочинність: первісні карантинні припущення. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/koronavirusna-ta-postkoronavirusna-zlochynnist-pervisni-karantynni-prypushheniya/> (дата звернення: 14.11.2020 р.).
5. Шакун В. І. Урбанізація і злочинність : монографія. Київ : Видавництво Української академії внутрішніх справ, 1996. 256 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 342.924

Олена Юріївна САЛМАНОВА,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6376-1160>

ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ ВИПРАВНИХ РОБІТ ЯК ВИДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СТЯГНЕННЯ

Виправні роботи є заходом адміністративної відповідальності, яке накладається за правопорушення з підвищеним ступенем суспільної шкідливості (дрібно розкрадання, дрібно хуліганство, злісна непокора та ін.) і застосовується тільки районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами (суддями). Зміст стягнення, порядок та строки його застосування визначаються Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП).

Суть виправних робіт полягає в тому, що із заробітку порушника відраховується до 20% в дохід держави. Причому, відрахування провадяться з усіх видів виплат, за винятком пенсій і допомог, які одержуються в порядку соціального страхування і соціального захисту, а також виплат одноразового характеру.

Застосування виправних робіт, крім відрахувань із заробітку, спричиняє деякі інші правообмеження для порушника: забороняється надавати чергову відпустку під час відбування виправних робіт; в цей період забороняється звільнення за власним бажанням.

Строк виправних робіт не може перевищувати двох місяців. Виправні роботи відбуваються за місцем постійної роботи порушника, тому вони не можуть застосовуватися до непрацюючих громадян (пенсіонерів, учнів тощо). Не застосовується цей вид стягнення також до військовослужбовців, поліцейських та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів.

Виправні роботи можуть застосовуватися тільки як основний вид адміністративного стягнення та накладається у межах, установлених КУпАП та іншими законами України.

При накладенні виправних робіт судом (суддею) враховуються характер вчиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність.

Строк виправних робіт обчислюється місяцями або днями. Виправні роботи накладаються не пізніше як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні - не пізніше як через три місяці з дня його виявлення. Строк погашення виправних робіт складає один рік з дня закінчення виконання накладеного стягнення, якщо правопорушник у цей період не вчинив нового адміністративного правопорушення. Постанова про накладення виправних робіт оголошується негайно після закінчення розгляду справи судом (суддею). Копія постанови протягом трьох днів вручається або висилається особі, щодо якої її винесено.

Постанова судді про накладення виправних робіт набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги. Її може бути оскаржено протягом десяти днів з дня винесення постанови особою, яку притягнуто до адміністративної відповідальності, її законним представником, захисником, потерпілим, його представником, а також прокурором. Апеляційна скарга, подана після закінчення цього строку, повертається апеляційним судом особі, яка її подала, якщо вона не заявляє клопотання про поновлення цього строку, а також якщо у поновленні строку відмовлено. Апеляційна скарга подається до відповідного апеляційного суду через місцевий суд, який виніс постанову. Місцевий суд протягом трьох днів надсилає апеляційну скаргу разом із справою у відповідний апеляційний суд. Постанова апеляційного суду набирає законної сили негайно після її винесення, є остаточною й оскарженню не підлягає. Після закінчення апеляційного провадження справа не пізніше ніж у п'ятиденний строк направляється до місцевого суду, який її розглядав.

Копія рішення по скарзі на постанову про накладення виправних робіт протягом трьох днів надсилається особі, щодо якої її винесено. В той же строк копія постанови надсилається потерпілому на його прохання.

Постанова про накладення виправних робіт обов'язкова для виконання державними і громадськими органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами і громадянами, підлягає виконанню з моменту її винесення, якщо інше не встановлено КУпАП та іншими законами України.

Постанова про накладення виправних робіт звертається до виконання судом (суддею), який виніс постанову.

За наявності обставин, що ускладнюють виконання постанови про накладення виправних робіт або роблять її виконання неможливим, суд (суддя), який виніс постанову, може відстрочити її виконання на строк до одного місяця.

У випадку видання акта амністії, якщо він усуває застосування адміністративного стягнення; скасування акта, який встановлює адміністративну відповідальність або смерті особи, щодо якої було розпочато провадження в справі, суд (суддя), який виніс постанову про накладення виправних робіт, припиняє її виконання.

Не підлягає виконанню постанова про накладення виправних робіт, якщо її не було звернуто до виконання протягом трьох місяців з дня винесення. В разі оскарження постанови перебіг строку давності зупиняється до розгляду скарги. У разі відстрочки виконання постанови перебіг строку давності зупиняється до закінчення строку відстрочки.

Постанова районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду (судді) надсилається на виконання Державній кримінально-виконавчій службі, не пізніше дня, наступного за днем набрання нею законної сили. Виправні роботи відбуваються за місцем постійної роботи порушника.

Виправні роботи відповідно до статті 31 КУпАП відбуваються за місцем постійної роботи порушника.

На підставі постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді виправних робіт із заробітку порушника протягом строку відбування ним адміністративного стягнення провадяться відрахування в дохід держави у розмірі, визначеному постановою.

У певних випадках (у разі втрати працездатності, призову на строкову військову службу, взяття під варту тощо) за поданням Державної кримінально-виконавчої служби, виправні роботи замінюються штрафом, розмір якого визначається із розрахунку, що один день невідбутих виправних робіт дорівнює одному неоподаткованому мінімуму доходів громадян.

Відбування виправних робіт обчислюється часом, протягом якого порушник працював і з його заробітку провадилось відрахування. У строк відбування стягнення зараховується час, протягом якого порушник не працював з поважних причин і йому відповідно до закону виплачувалась заробітна плата. До цього строку також зараховується час хвороби, час, наданий для догляду за хворим, і час проведений у відпустці по вагітності і родах. Час хвороби, спричиненої сп'янінням або діями, зв'язаними з сп'янінням, до строку відбування виправних робіт не зараховується.

На власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу за місцем відбування порушником виправних робіт покладається: правильне і своєчасне провадження відрахувань із заробітку порушника в доход держави і своєчасний переказ відрахованих сум у встановленому порядку; трудове виховання порушника; повідомлення органів, що видають виконанням даного виду стягнення, про ухилення порушника від відбування стягнення.

У разі ухилення порушника від відбування виправних робіт постановою суду (судді) за поданням Державної кримінально-виконавчої служби, невідбутий строк виправних робіт може бути замінено штрафом або адміністративним арештом.

Заміна виправних робіт штрафом застосовується за умови, що санкція статті, за якою на порушника накладено адміністративне стягнення, передбачає можливість застосування штрафу. Розмір штрафу в такому разі визначається із розрахунку, що один день невідбутих виправних робіт дорівнює одному неоподаткованому мінімуму доходів громадян.

Заміна виправних робіт арештом застосовується за умови, що санкція статті, за якою на порушника накладено адміністративне стягнення, не передбачає можливості застосування штрафу. Строк арешту визначається із розрахунку, що одна доба арешту дорівнює трьом дням виправних робіт, але не може перевищувати п'ятнадцять діб.

Аналіз судової практики щодо обрання виправних робіт як виду адміністративного стягнення свідчить про те, що цей вид стягнення застосовується за найбільш шкідливі адміністративні проступки. Відсоток виправних робіт, у порівнянні з іншими видами адміністративних стягнень (зокрема штрафом), є невеликим, у тому числі у зв'язку із недосконалістю нормативних засад застосування виправних робіт та реалій економічного розвитку держави.

Висновок: Як правило, виправні роботи найчастіше застосовуються за вчинення адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок, громадську безпеку, а також на встановлений порядок управління. З урахування тенденції збільшення наукових пропозицій щодо переведення вказаних адміністративних проступків в категорію кримінальних, виправні роботи як вид адміністративного стягнення можуть зникнути із системи адміністративних стягнень. Тому, для вирішення вказаного питання, на наш погляд, було б доцільно, провести детальний аналіз правозастосовної судової практики а також узагальнити діяльність Державної кримінально-виконавчої служби стосовно фактичного застосування виправних робіт у сучасний період розвитку адміністративно-деліктних відносин в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n1567>.
2. Про затвердження Порядку виконання адміністративних стягнень у вигляді громадських робіт, виправних робіт та суспільно корисних робіт: Наказ Міністерства юстиції України від 19.13.2013 № 474/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0457-13#Text>
3. Адміністративна відповідальність в Україні [Текст]: навч. посіб./ А.Т.Комзюк, В.А. Гумєнюк, Г.В. Джагупов, О.Ю.Салманова, О.О.Небрат та ін.; за заг. ред. А.Т. Комзюка. Харків, 2007. 80 с.
4. Сквірський І.О. Виправні роботи як вид адміністративного стягнення за законодавством України: теорія, досвід та практика застосування: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Харків, 2007. 20 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 005.338.2

Надія Миколаївна САПИЧ,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Карина Олександрівна ХАМЛИКА,

студентка магістратури Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОЄКТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

На сучасному етапі економічного розвитку України проектний менеджмент [4] визнається найбільш ефективним інструментом ведення справ. Кількість проблем (енергетичних, екологічних, ресурсних, соціальних) весь час збільшується, а вирішити їх можна тільки із застосуванням інноваційних технологій і управлінських рішень.

Організація роботи по конкретним ідеям властива більшості зарубіжних компаній і все активніше впроваджується в Україні, і не лише у бізнесі, але і в державних органах.

Необхідно зрозуміти відмітні особливості впровадження проекту від інших способів діяльності. Впровадження проекту характеризується такими особливостями:

- Орієнтованість на конкретний результат. Усі дії, що виконуються під час впровадження ідеї, взаємозв'язані і спрямовані на досягнення заздалегідь встановленої меті. Важлива саме завершеність, якщо відбувається здійснення якихось процесів без відчутного результату - то це не проект.

- Обмеженість в готівкових ресурсах. Як правило, будь-яка ініціатива реалізується з урахуванням наявних ресурсів, в першу чергу фінансових, людських і тимчасових. Завжди встановлюється точний або приблизний термін завершення усіх робіт, а також складається кошторис і графік реалізації.

- Унікальність. Мається на увазі те, що передбачається уперше випустити який-небудь продукт або впровадити нову послугу.

- Проектування - це заходи по складанню і розробці від виникнення концепції до втілення її в реальність.

Для втілення ідеї в життя складається план, який є сценарієм усіх подальших дій з розбиттям на відрізки у часі здійснюваних процесів. Процеси можуть проводитися як паралельно, незалежно один від одного, так і в тісному взаємозв'язку. Інноваційні розробки вимагають глибинних знань в різних сферах людської діяльності: економіці, будівництві, фінансах, роботі з людьми.

Реалізація ідеї завжди спричиняє за собою певні зміни, а щоб ними якісно управляти, призначається людина, що має специфічні знання, - проектний менеджер. Можна сказати, що проектний менеджмент - це професійна діяльність людини, суть якої полягає в тому, щоб використати найсучасніші знання, методи, засоби, технології для оптимального розподілу ресурсів і дії на людей з метою досягнення необхідного результату. Традиційне операційне управління не здатне оперативно змінюватися і інтегрувати в умови зовнішнього середовища, які постійно розвиваються і змінюються. Проектне управління роблять, враховуючі етапи життєвого циклу ідеї:

- Ініціація (попереднє оцінювання термінів, необхідних ресурсів, постановка завдань і аналіз ризиків).

- Планування (пошук інвестора, розрахунок бюджету, цільових показників, ризиків і розкладу дій).

- Реалізація (контроль над виконанням плану і досягненням проміжних результатів, поетапне фінансування, внесення необхідних змін до плану).

- Закриття (оцінка міри виконання поставлених завдань, згаяного часу, прибутковості задуму, робота над помилками).

Використання проектного менеджменту (Project management) [3] в міжнародній практиці є інструментом реалізації новаторських задумів і високоефективною технологією управління в

нестабільних і невизначених системах, які швидко розвиваються і змінюються. Це в першу чергу відноситься до податкових, законодавчих, ресурсних систем. Застосовуючи таку систему управління, можна вирішити складні проблеми виробничого, наукового і соціального характеру. Деякі керівники фірм використовують Project management на окремих напрямках своєї діяльності, нових технологіях, що вимагають просування, і товарів, або ж вирішують з їх допомогою окремі прикладні завдання з творчою складовою. Створюється своєрідне "підприємство усередині підприємства", яке не робить негативного впливу на головні виробничі завдання. Крім того, класичним прикладом цього підходу може служити виробництво великих комплексних продуктів (авіакосмічна галузь, суднобудування, військово-промисловий комплекс). Проте існують і так звані проектно-орієнтовані компанії, способом існування яких є унікальна діяльність впродовж певного періоду часу, спрямована на кінцевий результат. Їх відмітними особливостями є:

- стратегічний підхід;
- командна робота;
- самоорганізація;
- відкритість в комунікаціях;
- орієнтація зовні.

Project management [3] початково виник і розвивався у вузькоспеціалізованих галузях. Проте вже через декілька десятиліть, невпинно розвиваючись і доводячи свою ефективність, він охопив різні сфери бізнесу. Особливо помітний його вплив в таких сферах, як: ІТ- сектор і розробка нового програмного забезпечення; розробка нових видів промислової продукції і їх впровадження; реконструкція і будівництво; проведення конструкторських, дослідницьких і наукових робіт. Як у корпоративному секторі, так і в державних структурах ідеї часто об'єднують в портфелі або програми. Декілька взаємозв'язаних ініціатив, орієнтованих на досягнення одного загального результату, можуть об'єднуватися в програму. Приміром, програма поліпшення надання громадянам медичної допомоги може включати проекти по поліпшенню підготовки медичних кадрів, модернізації і закупівлі устаткування, розробці нових стандартів лікування і випуску сучасних дієвих ліків від певних хвороб. Якщо ж йдеться про портфель, то тут передбачається наявність ініціатив різної спрямованості, об'єднує їх тільки єдине джерело фінансування.

У спеціалізованій літературі іноді можна побачити відмінності в розумінні термінів "Project management" і "проектне управління". Це пов'язано з різним підходом до базових понять, видом ідеї і іншими чинниками. За стандартом ISO 9000 [1] проект - це процес, тоді як по нормах ІСВ ІМРА [2] - це дія або зусилля. Відповідно, в цьому питанні частенько під менеджментом розуміється деяка професійна культура і діяльність в соціальних системах, а під управлінням - дія на реалізацію певних процесів. Проте у більшості джерел ці поняття визнаються тотожними з поправкою на специфіку ринкових стосунків.

Щодо функцій проектного менеджменту, то project management - це синтетична дисципліна, яка об'єднує як професійні, так і спеціальні знання. Останні ілюструють особливості тієї області, до якої відноситься почин (будівництво, екологія, дослідження, освіта). Проте велике значення має вивчення і аналіз закономірностей, властивих реалізованим ідеям з різних напрямів людської діяльності.

До традиційних функцій проектного управління можна віднести:

- цільовий задум (формування задуму, його ініціація і розробка концепції);
- планування (створення чіткої структури і послідовності виконання процесів, взаємозв'язків між ними, календарне планування робіт, контрактів, постачань ресурсів);
- організація (виконання затвердженого плану, створення офісу і формування команди, обмін інформацією, укладення і супровід контрактів, розміщення замовлень на товари і послуги);
- мотивація (розробка і впровадження системи стимулювання усіх учасників робіт);
- контроль (підготовка і подання звітності про хід робіт, моніторинг вартості і термінів виконання, контроль якості, вивчення заходів по зменшенню ризиків, виконання договорів).

До функцій загального (традиційного) менеджменту відносяться:

- стабілізація існуючого стану;
- чітко обмежене коло завдань для виконання;

- повноваження, затверджені керівниками;
- робота проводиться в стійких організаційних структурах;
- відповідальність визначена прописаними функціями визначення успіху - досягнення певних проміжних результатів;
- низький рівень мінливості умов роботи.

Виходячи з вище перелічених чинників, можна зробити висновок, що головні ознаки функціонального управління - це стабільність і передбачуваність.

Стосовно принципів проектного управління, то вони відрізняються від функціонального наступним:

- їх діяльності властива невизначеність, йде постійна робота зі змінами;
- повноваження можуть бути чітко не розподілені;
- коло завдань може змінюватися залежно від різних умов дії;
- завдання можуть бути міжфункціональними, але у рамках проектного циклу;
- діяльність спрямована на інновації;
- вирішення конфліктів - одне з найважливіших завдань;
- результативність визначається по досягненню кінцевої мети.

Отже, управління такого типу спрямоване на те, щоб в нестабільних умовах вийти на необхідний результат за певний відрізок часу з обмеженим ресурсом. Для цього необхідно підібрати і організувати роботу висококваліфікованого персоналу, а також впроваджувати нові технології і управлінські рішення. В той же час, не можна повністю протиставляти один одному ці дві управлінські системи. Вони можуть перетинатися і взаємно доповнювати одна одну.

Відмітною особливістю проектного управління є те, що основні права, а також відповідальність за досягнутий результат зосереджені в руках нечисленної групи людей або взагалі однієї людини - проектного менеджера. Це не значить, що проектний менеджер має знати усі специфічні особливості кожного процесу, його справа використати свої навички для підбору і найбільш ефективного розподілу фахівців, а також розподілу праці між ними.

Основна функція менеджера полягає в тому, щоб контролювати виконання трьох основних параметрів:

- Якість робіт. Є перевірені методи управління матеріальними і людськими ресурсами, такі як діаграми завантаження використовуваних ресурсів, матриці відповідальності виконавців. Тут проблема може полягати в тому, що нелегко формулювати завдання, а потім самому ж їх і контролювати. У таких випадках використовуються розроблені методики по контролю якості.

- Час. В допомогу керівникові тут розроблені різні програми по формуванню і контролю календарних графіків виконання робіт.

- Бюджет. Фахівець формує фінансовий план і стежить за тим, щоб не було перевищення витрати коштів.

Нерідко правильно підібраний проектний менеджер визначає успіх усього підприємства. Цей фахівець повинен безпомилково управляти зовнішніми і внутрішніми чинниками, що впливають на впроваджувану ініціативу:

- Відносно *зовнішніх чинників* від менеджменту потрібно:

- оперативна адаптація усіх процесів до зовнішніх умов, що змінюються;
- управління стійкою взаємодією з іншими суб'єктами, що мають відношення до виконуваних робіт.

- Дія, що управляє, на *внутрішні чинники* полягає в таких діях:
  - раціональний розподіл і своєчасний перерозподіл виділених ресурсів;
  - постійна координація взаємодії між учасниками проекту.

Окрім контрольованих і керованих внутрішніх параметрів, таких як витрати на розробку, виробництво продукту, маркетинг, обсяги виробництва, капіталовкладення, ціна, існує цілий ряд зовнішніх неконтрольованих параметрів. До них можна віднести економічні умови, екологічну ситуацію, конкуренцію, смаки споживача, правове поле, соціальне оточення, доступ до ресурсів. Вплинути на них дуже важко, тому структура повинна встановлювати і своєчасно змінювати свою діяльність з урахуванням цих чинників.

На сьогодні все більша кількість бізнес структур, державних і муніципальних організацій вводять у свою повсякденну діяльність елементи проектного управління.

Висновок. Головна відмінність проектного менеджменту від традиційного підходу - те, що спочатку формулюється завдання (ставиться мета), а потім вже виконавці створюють чіткий календарно-фінансовий план досягнення цієї мети. Такий підхід дозволяє:

1. на 20-30% підвищити загальний рівень ефективності реалізації проектів
2. підвищити швидкість оборотності фінансових коштів (близько 50%)
3. поліпшити показники задоволеності клієнтів (близько 30%)
4. посилити лояльність співробітників компанії і їх задоволеність своєю діяльністю (близько 30%).

Переваги проектного менеджменту:

1. цілісність горизонтальної цільової спрямованості;
2. оптимізація комунікативного ланцюжка і синхронізація напрямів діяльності кожного учасника процесу;
3. розмежування відповідальності відповідно до спеціалізації підрозділів;
4. можливість застосування досвіду (і команди) з одного успішного проекту в іншому подібному;
5. зведення до мінімуму ризику прийняття глобально помилкових рішень;
6. гнучкість і простота рішення типових завдань.

Недоліки проектного менеджменту:

1. дублювання функціональних обов'язків або зростання навантаження на керівника проекту;
2. стресові ситуації (переоцінка можливостей співробітників, техніка і ін.);
3. «перегорання» (особливо в тривалих і високонавантажених проектах);
4. конкуренція між командами, якщо проектів декілька;
5. занепокоєння членів команди тим, що буде після завершення проекту.

Список бібліографічних посилань

1. ISO 9000:2015(E). (Системы менеджмента качества. Основные положения и словарь).https://web.archive.org/web/20151117153935/http://www.parkerquality.com/quality/iso-90012015/https://ru.wikipedia.org/wiki/ISO_9000 (дата звернення: 16.11.2020).
2. Управление проектами: Основы профессиональных знаний, Национальные требования к компетентности специалистов, *Воропаев В.Н.*, М.: ЗАО «Проектная ПРАКТИКА», 2010 -256 с. ISBN 5-904574-03-1/ (дата звернення: 16.11.2020).
3. Project-менеджер - це керівник проекту, який координує дії команди та відповідає за досягнення цілей: <https://www.work.ua/career-guide/project-manager/>(дата звернення: 16.11.2020).
4. Що таке проектний менеджмент і професія проектного менеджера у АТ <https://www.quality-assurance-group.com/shho-take-proektnyj-menedzhment-profesiya-proektnogo-menezhera-it/>(дата звернення: 16.11.2020).

Одержано 16.11.2020

УДК 316.012

Микола Миколайович САППА,

*доктор соціологічних наук, кандидат фізико-технічних наук, професор,
професор кафедри соціології і психології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2242-1004>*

ПОКОЛІННЯ Z: НЕОБХІДНІСТЬ ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

За теорією поколінь Н. Хоува і В. Штрауса визначені ними *соціальні покоління* це групи людей, які народжені у один приблизно двадцятирічний період і які володіють такими загальними

критеріями: вікове положення в історії, що має на увазі під собою переживання одних і тих же історичних подій в приблизно однаковому віці, загальні, єдині вірування і моделі поведінки та відчуття причетності до даного покоління [1].

Теорію поколінь сьогодні в різних країнах активно розробляють соціологи і психологи, пристосовуючи опис характеристик і вікові рамки поколінь до місцевих соціальних змін та історичних умов. Найбільша увага приділяється «поколінню Z», роком народження якого називають 1991 рік - час створення мережі Інтернет, а дехто пропонує вважати точкою відліку існування цього покоління 2001 рік - часу входження Інтернету до повсякденного життя [2]. В Україні, на думку деяких дослідників, це покоління з'явилося пізніше – в період з 2000 по 2004 роки.

Як показали зарубіжні дослідження, люди покоління Z набувають завдяки соціальним змінам у суспільстві світобачення, цінності, психологічні особливості, уміння і звички, що помітно відрізняються від тих, що набули попередні покоління [3]. Так у США американський психолог Ш. Постник-Гудвін визначає такі психологічні особливості молоді покоління Z:

- *Нетерплячість* (виросли в онлайн-середовищі та звикають до того, що їхні бажання завжди будуть виконані у віртуальній реальності, але щоб зробити це в реальному житті, часто недоцільно просто натиснути на кнопку).

- *Зосередження на короткострокових цілях* (у всьому прагнуть отримати негайні результати, як в Інтернеті).

- *Залежність від Інтернету* (сидять у соціальних мережах, грають в Інтернет-ігри, постійно розповідають про своє життя в блогах і спілкуються в контакті, Skype тощо).

- *Фрагментарність образного мислення* (не виховані на книгах, а тому максимум, що вони можуть читати, це будь-які статті, найчастіше – міні-новини, формат твітів і статусів у соціальних мережах).

- *Швидко стають дорослими* (виросли в епоху економічної депресії; а від них усі очікують тільки одного – бути успішним).

- *Орієнтація на використання* (знають, чого хочуть і як це отримати, тому мають у своєму арсеналі десятки аргументів, які використовують, коли просять щось у батьків).

- *Цінують чесність, тому в соціальній мережі відкриті* (багато хто живе у світі фантазій, але деякі пишуть правдиво та чесно, інколи – дуже відкрито, чим шокують старше покоління).

- *Віртуальний світ на першому плані* (у виборі між особистою зустріччю та спілкуванням у кіберпросторі віддають перевагу другому способу).

- *Техніку знають краще, ніж розуміють почуття людей* (запитують не у вчителів і батьків, а в Інтернеті, тому збільшується комунікативна відстань дітей від їхніх батьків і переривається ланцюг соціального наслідування, передавання досвіду).

- *Є розумними виконавцями* (легко піддаються впливу) (цітую за роботою 4).

Транспортуючи цю ситуацію на сферу освіти, легко побачити, що існує педагогічна проблема: світобачення та цінності у поколінь викладачів та їх учнів не співпадають однозначно. Накопичені фаховими викладачами за роки педагогічної практики освітні технології втрачають свою актуальність, бо помітно змінюється об'єкт навчання. Таким чином, сучасна психолого-педагогічна проблема полягає в тім, що без фахового знання особливостей сучасних учнів – школярів, студентів, курсантів, не можна запропонувати сучасні концепції і соціальні технології з їх навчання, виховання та соціалізації.

На жаль, в Україні не проводились масштабні соціально-психологічні дослідження поколінь. Відомо лише всеукраїнське опитування «Українське «покоління Z»: цінності та орієнтири», що було здійснене у 2017 році за підтримки Фонду ім. Фрідріха Еберта (Німеччина) [5]. За словами організаторів, ця праця є однією з найвсеохопніших спроб зрозуміти та оцінити настрої української молоді не лише за останні роки, але й, можливо, за весь час незалежності України. Зосереджуючись на молоді віком 14-29 років, воно є зрізом одночасно кількох поколінь. Однак, охоплюючи широкий спектр досліджуваних тем – від родини і дозвілля до зовнішньої політики, проведене всеукраїнське опитування не дає необхідних відомостей про психологічні особливості української молоді покоління Z.

Висновок. Виходячи з вищенаведеного, в Україні край необхідною стає розробка на ґрунті теорії поколінь концепції педагогічної взаємодії з молоддю покоління Z, проведення наукових досліджень з виявлення її психологічних та соціологічних особливостей, цінностей, інтересів і уявлень, проведення наступного педагогічного аналізу результатів та розробки необхідних соціально-психологічних технологій ефективної взаємодії з учнями з урахуванням їх особливостей.

Список бібліографічних посилань

1. Ожиганова Е. М. Теория поколений Н. Хоува и В. Штрауса: возможности практического применения / *Бизнес-образование в экономике знаний*. 2015. №1. С. 94-97.
2. Покоління Z: Проблема визначення дат покоління / *Вікіпедія*. – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Покоління_Z.
3. Коростіль Л.А. Покоління Z: пошук способів педагогічної взаємодії / *Народна освіта*. 2018. Вип. 1. С.82-88. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5229.
4. Сапа А.В. Поколение Z – поколение эпохи ФГОС / *Инновационные проекты и программы в образовании*. 2014. №2. С. 24–30.
5. Результати загальнонаціонального опитування «Українське покоління Z: цінності та орієнтири». Київ. 2017. 135 с. URL: <https://pon.org.ua/novyny/5980-cnnost-ta-oryentiri-ukrayinskogo-pokolnnya-z-nove-doslzhennya.html>

Одержано 15.11.2020

УДК 159.922

Олена Юріївна САШУРИНА,

аспірант кафедри соціології та психології

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4857-7645>

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛЩЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Позитивна психологія підкреслює важливість забезпечення розуміння закономірностей оптимального, благополучного життя, в цьому контексті досліджуються особистісні характеристики, що відіграють буферну роль, здатні відігравати роль ресурсів та резервів професійної діяльності.

В руслі системного підходу особистість володіє або має доступ до широкого кола різноманітних психологічних ресурсів, серед яких як структурні елементи самої особистості (риса характеру і темпераменту, здібності, мотивація тощо), так і міжособистісні зв'язки і стосунки людини. Психологи-практики оперують поняттям «ресурсний стан», в якому підкреслюється важливість не тільки володіти ресурсом як таким, а й усвідомлювати його наявність і доступ до нього [1].

Проблема психологічних ресурсів прямо пов'язана з різними аспектами професійної діяльності фахівця, адже вони прямо впливають на обидві її сторони: процесуальну (мотивація праці, задоволеність, психологічна витратність) і результативну (ефективність праці, цілепокладання). Наприклад, працівник, який не має достатньої кількості усвідомлених ресурсів, буде працювати неефективно внаслідок постановки цілей, що передбачають незначну втрату ресурсів («працювати, щоб не втомлюватись»).

М. Селігман і К. Петерсон пропонують досить розлогий перелік з 24 позитивних ресурсів особистості «Manual of Sanities», організованих в 6 груп: 1) мудрість і пізнання (креативність, допитливість, гнучкість мислення, інтерес до навчання, мудрість); 2) сміливість (хоробрість, наполегливість, щирість, життєва енергія); 3) гуманність (любов і доброта, соціальний інтелект); 4) соціальність (причетність до спільної справи, неупередженість, лідерство); 5) помірність (здатність прощати, скромність, розсудливість, самоконтроль); 6) духовність (почуття прекрасного, вдячність, надія, почуття гумору, релігійність) [2].

Аналіз літературних джерел засвідчує, що працівники поліції відносяться до професійної спільноти, якій найбільш загрожує гострий або хронічний стрес, що ставить під загрозу їх психосоціальне благополуччя і фізичне здоров'я. Серед відомих чинників цього: контакт з чужими стражданнями; спроби надати допомогу людям, які переживають травматичні події, що включає поліцейських до групи «професійних помічників».

Відповідно до моделі «Робочі вимоги-ресурси» (JDR, Bakker and Demerouti [3]), стресори у поліцейських пов'язані як з загально професійними вимогами (наприклад, контроль дорожнього руху, патрулювання, профілактика злочинності), так і з вимогами робочого місця (наприклад, наявність системи підтримки збоку керівників чи колег, автономність в управлінні своєю роботою, контроль над вже зробленою роботою тощо). Відповідно, і ресурси, які можуть бути спрямовані на задоволення цих вимог, можуть відноситись до робочого місця чи мати особистісну природу.

Д.А. Маран та ін. виокремлюють такі емпірично верифіковані ресурси у професійній діяльності поліцейських [4]:

1. Досвід роботи, що пов'язаний з обранням більш ефективних стратегій опанування стресу з плином часу. Крім того, для працівників з досвідом ймовірним є досягнення більшої автономії і більший контроль над власною роботою. Також досвід пов'язаний із заняттям вищих ієрархічних сходинок в колективі, що дозволяє впливати на вимоги, що висувуються до самого працівника, а також контролювати події, що відбуваються.

2. Почуття самоефективності, переконаність в достатності власних здібностей для вирішення завдань.

3. Емоційна підтримка від колег, керівництва і сім'ї.

4. Вдячність громадян.

Х. Зонг та ін. відмічають, що ресурсом поліцейського є здатність до кар'єри. За їх даними, офіцери поліції з низьким рівнем кар'єрних домагань потребують супроводу при визначенні робочих ролей, виборі освіти, потребують підтримки інших для формування почуття психологічної безпеки. Дослідники оперують поняттям «узгодження цілі і себе», щоб описати інтеграцію зовнішньої і внутрішньої мотивації у таких поліцейських [5].

А. Пурба та Е. Демоу зазначають, що найбільший негативний вплив на психологічні ресурси поліцейських чинять організаційні стресори, які самі працівники вважають репресивними, надмірними, непотрібними, неконтрольованими. Серед них: відсутність підтримки, тяжке робоче навантаження, міжособистісні конфлікти з колегами та керівниками, дефіцит часу, забюрократизованість, переважання покарань в управлінському стилі керівників. Серед наслідків впливу організаційних стресорів на поліцейських: професійний стрес, тривога, депресія, психопатологічні симптоми, вигорання, суїцидальні думки [6].

Висновок. З наведеного видно, що найбільшим негативним внеском у психологічні ресурси особистості поліцейського відрізняються організаційні стресори (відсутність атмосфери взаємної підтримки; нерівномірність розподілу службового навантаження; наявність горизонтальних і вертикальних конфліктів; постановка керівниками завдань, які неможливо виконати у відведений час; надмірна формалізованість праці). Пропонується враховувати це при формулюванні пропозицій психологів за результатами вивчення соціально-психологічного клімату у поліцейських колективах.

Список бібліографічних посилань

1. Сашуріна О.Ю. Психологічні ресурси особистості: концептуалізація поняття / Psychological resources of the individual under the conditions of modern challenges. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020. P. 7-13.

2. Ващенко І. В., Іваненко Б. Б. Психологічні ресурси особистості в подоланні складних життєвих ситуацій. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Вип. 40, 2018. С. 33-49.

3. Bakker A.B., Demerouti, E. The job demands-resources model: state of the art. *J. Manage. Psychol.* Vol. 22, 2007. P. 309–328. doi: 10.1108/02683940710733115.

4. Maran D.A., Zito M, Colombo L. Secondary Traumatic Stress in Italian Police Officers: The Role of Job Demands and Job Resources. *Frontiers in psychology*. 2020. Vol. 11. P. 1435. doi: 10.3389/fpsyg.2020.01435.

5. Zong Z.X. et all. Repairing Police Psychological Safety: The Role of Career Adaptability, Feedback Environment, and Goal-Self Concordance Based on the Conservation of Resources Theory. *Sage open*. 2020. Vol. 10/2. doi: 10.1177/2158244020919510

6. Purba A., Demou E. The relationship between organisational stressors and mental wellbeing within police officers: a systematic review. *BMC public health*. 2019. Vol. 19/1. doi: 10.1186/s12889-019-7609-0.

Одержано 16.11.2020

УДК 340.68

Віктор Станіславович СЕЗОНОВ,

кандидат юридичних наук,

старший судовий експерт Харківського

науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2580-2953>

АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОКУМЕНТООБИГУ В УКРАЇНІ

Поняття юридичного документа застосовується як у загальній теорії юридичної науки, так й у різних галузевих науках. Юридичний документ потребує вивчення як на макрорівні, так і на мікрорівні, оскільки поняття «документ» охоплює різні категорії та класифікаційні групи документів у цілому і дає передусім загальне уявлення про документ як такий. Прийняття в Україні аналогів європейських стандартів спонукає до подальшого розроблення вітчизняних відповідників міжнародних стандартів. Цей процес має ґрунтуватися на науковому аналізі досвіду, переваг та недоліків керування документаційними процесами.

Правове регулювання аспектів, пов'язаних з використанням документів обумовлене його матеріальною формою і змістом. Свого часу Отто Франк ще у 1949 році наголошував, що документ є предметом, створеним людиною, завдяки розвитку матеріальної культури людства, тому документ дозволяє формувати уявлення про людський розум чи рівень розвитку суспільства у певний часовий проміжок [1]. Оскільки документ ціниться як «продукт» (або «результат») певної людської діяльності, його збереження є запорукою формування і узагальнення історичних аспектів функціонування державних органів, розвитку особистості. З плином часу такі документи стають документальними матеріалами і набувають першорядної ваги і навіть номінальної вартості. Відповідно, оскільки документ створює людина, і його зміст зафіксований на будь-якому матеріальному носіїві, який теоретично може стати об'єктом посягання і потребує правового захисту з боку держави.

Вагомим чинником формування системи правового регулювання документообігу слід також вважати розвиток інформаційного суспільства. У зазначеному аспекті глибоке дослідження юридичних документів є надзвичайно актуальним, оскільки суспільство активно розвивається і сьогодні перебуває на стадії становлення нового етапу – інформаційного, яке розглядає юридичний документ як єдиний спосіб передачі юридичної інформації [2, с. 4]. Отже, стрімкі суспільні перетворення без сумніву збільшують вагу документа. І так само очевидним є те, що знаходяться бажані його досліджувати, проте, як бачимо з наявних наукових праць, вчені торкаються здебільшого практичних аспектів у частині підготовки документів, їх тлумачення, класифікаційних груп і оминають вивчення документа як окремої категорії, не аналізують існуючі визначення, не приділяють увагу характеристикам документа і акценти розставляють переважно в межах тієї чи іншої юридичної галузі, а не в цілому. Зокрема, у сучасний період науковці приділяють все більше уваги поняттю електронного документа, оскільки це обумовлено розвитком на сучасному етапі

системи електронного документообігу з використанням електронного цифрового підпису в органах державної влади та місцевого самоврядування, збільшенням різновидів електронних юридичних документів, які функціонують у різних сферах і процесах та з огляду на адаптацію вітчизняного законодавства у сфері електронного документообігу до законодавства Європейського Союзу [2, с. 5]. Документи сьогодні використовуються в різних галузях людської діяльності, ділянках знань, сферах життя. Вони залишають на собі відбиток тієї сфери діяльності суспільства, яку забезпечують і являють специфічні документаційні системи (зовнішньоекономічна, банківська, юридична, дипломатична, фінансово-економічна, медична тощо). Найбільш розгалуженою є система управлінських документів. Вони є об'єктом дослідження різних наукових дисциплін, тому поняття «документ» багатозначне і залежить від того, у якій галузі й для чого він використовується. Поступово сформувалося юридичне документознавство як система науково обґрунтованих засад щодо юридичної техніки та лінгвістичних вимог до створення юридичних документів. Правове регулювання діловодства відіграло важливу роль у правничій сфері в усі часи, функціонал цієї системи залежить як від технічного оснащення взагалі, так і від документаційного чинника зокрема. Тому залишається надзвичайно важливим вдосконалення його системи. Серед спеціалістів, які присвятили свою діяльність дослідженню поняття «документ», спостереженням навколо функціонування українського справочинства та справочинства в цілому, слід назвати Г.Г. Воробйова, А. С. Токарську, І.М. Кочан, М.А. Комарова, С. Г. Кулешова, Ю.Н. Столярова, Г. Н. Швецову-Водку, А.В. Корж, А.В. Красницьку та інших. Юридичне документознавство – це поєднання засад юридичної техніки та лінгвістичних вимог до створення юридичних документів. У діловодстві документообіг розглядається як функція комунікації, реалізація якої має співвідноситися, субординуватися із загальними цілями діловодства – інформаційним забезпеченням діяльності апарату управління, його документування, збереження та використання раніше створеної інформації. Термін «документообіг» з'явився у спеціальних наукових джерелах в 1920-і роки. У працях таких фахівців у галузі управлінської праці та діловодства як З. Дрезен, Р. Майзельс, Д. Покровський, П. Кержевцев та інші сформульовано основні положення його організації.

Документообіг – це рух документів в організації з моменту їх створення чи одержання до завершення виконання або відправлення. Організація документообігу це правила, відповідно до яких відбувається рух документів в установі. Організація документообігу передбачає раціональний рух документів, що включає як операції з документами, так і всі їх переміщення в апараті управління, тобто їх одержання, розгляд, передачу на виконання, організацію виконання, засвідчення, оформлення та відправлення. Теоретичні основи організації документообігу: оперативність руху; однаковий порядок проходження однотипних категорій документів; однократність операцій однакового цільового призначення; виключення зайвих інстанцій. Головне правило документообігу – оперативний рух документів найбільш коротким шляхом з мінімальними витратами часу й праці. Первинну основу документообігу містять такі організаційні документи як статут, положення, накази про розподіл обов'язків, організаційна структура установи. Організація документообігу включає всі операції з прийому, передачі, складання, узгодження, оформлення, засвідчення та відправлення документів. Стосовно управлінського об'єкта виділяють вхідний, вихідний і внутрішній документопотоки. Вхідний документопотік будь-якої організації складається з документів вищих організацій, документів від підвідомчих організацій, документів від несупорядних організацій, звернень громадян. Вихідний документопотік складається з документів, створених у певній організації та відправлених за її межі. Внутрішній документопотік складають документи, створювані та використовувані в самому апараті управління, що не виходять за його межі. Розгляд пропозицій (зауважень), заяв (клопотань), скарг і прийом громадян є важливою частиною роботи органів державної влади, засобом отримання інформації, однією з форм зміцнення і розширення зв'язків з громадянами. Номенклатура справ – це систематизований перелік найменувань справ, створений у діловодстві установи, оформлений у відповідному порядку із зазначенням строків зберігання справ. У діловодстві є три види номенклатури справ: типова, примірня та конкретна (індивідуальна). Типова номенклатура справ встановлює типовий склад справ для установ, однорідних за характером діяльності, з єдиною системою індексації, і є нормативним актом. Примірня номенклатура справ встановлює примірний склад справ, однорідних за характером

діяльності, але різних за структурою, і має рекомендаційний характер. Широке застосування отримали типові та примірні номенклатури справ, що складаються для однорідних за характером діяльності організацій. Вони дозволяють установити єдину систему формування справ, уніфікувати заголовки до однорідних документів, установити для них єдині терміни зберігання. Номенклатура справ установи складається у трьох примірниках, на кожному з яких обов'язково заповнюється гриф погодження з експертною комісією і посадовою особою, відповідальною за архівний підрозділ установи. Перший примірник – недоторканий, зберігається у структурному підрозділі, другий передається в канцелярію установи, а третій використовується для формування справ і пошуків потрібного документа. Виконані документи з метою їх забезпечення та обліку, зберігання та швидкого розшуку формуються у справи. Справа – це окремий документ або сукупність документів, що стосуються одного питання і підшиті в окрему обкладинку. Формування справ – це групування виконаних документів у справи відповідно до номенклатури справ. При формуванні справ слід виконувати основні вимоги: – справи відкриваються аркушем внутрішнього опису документів; – у справах групуються тільки оригінали виконаних, правильно оформлених документів без чорнових записів; – у справу включаються документи лише з одного питання або групи споріднених питань; – документи справи групуються у хронологічній послідовності; – документи постійного і тимчасового терміну зберігання слід групувати в окремі справи; – вносити у справу лише один примірник кожного документа; – групувати у справи загального провадження документи одного календарного року, за винятком перехідних справ; – справи повинні мати не більше 250 аркушів при товщині 3 – 4 см. Правильне формування справ сприяє оперативному пошуку потрібних документів підприємства, схоронності їх, упорядкуванню діловодства. Оформлення справи включає оформлення обкладинки, нумерацію аркушів, брошурування, складання внутрішнього опису в кінці справи, скріплення справи печаткою та поставлення її на інвентарний номер. Наприкінці року кожна номенклатурна справа закривається підсумковим записом, у якому зазначається кількість документів. Цей запис робиться на останній сторінці, підписується особою, яка формує справу, скріплюється печаткою відділу. Оскільки всі документи постійно зберігати неможливо, тому систематично проводиться експертиза цінності документів – визначення політичного, економічного, соціально-культурного, практичного, правового та іншого значення документів з метою відбору їх на державне зберігання чи встановлення терміну їх зберігання на основі прийнятих критеріїв. Експертна комісія створюється наказом керівника з числа кваліфікованих працівників, які мають досвід роботи і добре знають галузь, а також завідувачем канцелярії, завідувачим архівом і керівником бухгалтерії. Документи знищуються згідно з рішенням експертної комісії за актом, що підписується членами комісії й начальником органу. До затвердження акту знищення документів забороняється. Після знищення документів у журналах обліку робляться відмітки про знищення із зазначенням номера акту і його реєстрації. У процесі управлінської діяльності має бути якісна обробка всіх вихідних документів, рух яких проходить за певними маршрутами від створення чи надходження до відправлення, передавання на зберігання та знищення. Упорядкування документообігу, усунення зайвої документації скорочує час проходження документів за інстанціями структури, сприяє підвищенню загальної організованості роботи управлінського апарату

Висновок. Варто підсумувати наступне: 1. Документ є предметом, створеним людиною, завдяки розвитку матеріальної культури людства, тому документ дозволяє формувати уявлення про людський розум чи рівень розвитку суспільства у певний часовий проміжок. 2. Документи використовуються в різних галузях людської діяльності, ділянках знань, сферах життя. Вони є об'єктом дослідження різних наукових дисциплін, тому поняття «документ» багатозначне і залежить від того, у якій галузі й для чого він використовується. 3. Документообіг – це рух документів в організації з моменту їх створення чи одержання до завершення виконання або відправлення. Організація документообігу – це правила, відповідно до яких відбувається рух документів в установі. 4. Діловодство відіграє важливу роль у правовій сфері, що залежить як від технічного оснащення, так і від документального чинника. Тому нині надзвичайно важливим є вдосконалення його системи. 5. Законодавчі акти, що стосуються окремих сторін документування і нормативно-методичні документи, що регламентують ведення діловодства, видавались ще до здобуття Україною

незалежності. Варто зазначити, що до цих пір чинними є деякі акти, які регламентують український документ сьогодні, однак роки їх прийняття досить давні. 6. На сучасному етапі державотворення в Україні також напрацьовано і введено у дію широку нормативну базу діловодства. У юридичному аспекті нормативно-правова база діловодства є сукупністю законів, підзаконних нормативних актів, методичних регуляторних документів, що регламентують технологію створення, оброблення, зберігання та використання документів у діяльності певної установи, а також ті, що регламентують процеси діловодства та структурно-функціональне забезпечення цього процесу. 7. Питання створення і роботи з кадровими документами частково розглянуті в Кодексі законів про працю України, фінансово-господарськими – в Господарському Кодексі України, правовими – в Цивільному Кодексі України та Кримінальному Кодексі України, бухгалтерськими – в законах України про бухгалтерський облік, документування звернень громадян та організування роботи з цими документами деталізовані в Законі України «Про звернення громадян» порядок роботи з конфіденційними документами, що становлять державну таємницю розглянуто в Законі України «Про державну таємницю», особливості роботи з електронними документами розкриваються в законах України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронні довірчі послуги» та ін. 8. Також слід відзначити групу правових актів нормативної бази з діловодства, що мають міжвідомчий характер. Це насамперед: Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну; Типова інструкція з діловодства в міністерствах, інших центральних та місцевих органах виконавчої влади; Регламент організації взаємодії органів виконавчої влади в електронній формі; Інструкція з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації. 9. До правових актів нормативної бази належать також національні та міжнародні стандарти, які визначають вимоги до складання документів, вимоги до побудови формулярів-зразків, систем організаційно-розпорядчої документації, вимоги до її оформлення за певними схемами класифікації документної інформації тощо. Найбільшу кількість унормованих загально-документознавчих термінів та їх тлумачень, що застосовують в сучасній Україні, містить розроблений УНДІАСД Національний стандарт України ДСТУ 2732:2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять». Зважаючи на наявність у країні певної кількості посібників з різними рекомендаціями щодо їх застосування, планується випустити збірник нових форм організаційно-розпорядчої документації. 10. Зміни в політичній та економічній ситуації в Європі фактично призвели до створення єдиного економічного простору, що змусило держави у складі Європейського Союзу відмовитися від деяких національних особливостей господарювання, у тому числі й від національних особливостей культури документаційного забезпечення управління. Діяльність сучасних корпорацій, компаній та фірм, яка давно вже вийшла за межі національних кордонів, поява транснаціональних корпорацій зумовили потребу вироблення єдиного стандарту роботи з документацією. 11. Прийняття в Україні аналогів зазначених стандартів спонукає до подальшого розроблення вітчизняних відповідників міжнародних стандартів, присвячених зазначеній технології. Безперечно, цей процес має ґрунтуватися на науковому аналізі досвіду, переваг та недоліків керування документаційними процесами за кордоном, можливостей застосування норм профільних міжнародних стандартів в Україні. 12. Сучасна система правового регулювання документування та документообігу має вирішувати питання, пов'язані з основними положеннями щодо: визначення поняття категорії «електронний документ», його типів і видів; умов надання юридичної сили; вимог до оригіналів, дублікатів і копій документів; порядку засвідчення документів (електронно-цифровий підпис); правил реєстрації, зберігання, передавання і отримання електронних документів з інших організацій, головних принципів юридичної відповідальності за порушення порядку їх використання, порядку доступу до електронних версій тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Gering E. Die Gründer und Mitbegründer der Deutschen Gesellschaft für Dokumentation im deutschen NS-Staat. URL: <https://homepages.unituebingen.de/gerd.simon/GeringKruess.pdf>. P. 18-20

2. Гиляка О. С. Юридичний документ: поняття, особливості, види : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2017. 238 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 342.951:351.82

Вадим Сергійович СЕЛЮКОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6690-6484>

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПЛЕМІННОЇ СПРАВИ В КІНОЛОГІЧНИХ ПІДРОЗДІЛАХ В УКРАЇНІ

Розведення службових собак має проводитися у спеціально підготовлених підрозділах, де забезпечено належні умови для утримання вагітних сук, а також щеніння та вирощування цуценят. Такими підрозділами можуть бути як територіальні осередки кінологічних служб різних підрозділів так і один (декілька) центрів розведення службових собак.

Головними завданнями кінологічних підрозділів щодо розведення службових собак має бути: удосконалення, закріплення найкращих породних, племінних та робочих якостей собак службових порід шляхом їх цілеспрямованого відбору та добору; здійснення заходів з організації, планування та проведення племінної справи; пошук ефективних методів розведення, вирощування, годування, утримання та виховного дресирування всіх племінних собак та визначення можливостей для запровадження їх у практичну діяльність [1]. Ці завдання повинні мати виключно практичний характер, тобто бути реалізованими, такими на реалізацію яких дійсно спрямовується діяльність племінного підрозділу. Сучасний стан племінної діяльності знаходиться у занепаді через те, що процес розведення службових собак «відходить» від встановлених правил і дуже рідко працівники, які відповідальні за процес розведення приділяють увагу саме майбутньому собаці на службі. Іноді така діяльність поєднується із бізнесом і виключає її ефективність для службової кінології. Тому доречно зосередити діяльність племінних підрозділів на виконанні завдань, що перед ними стоять.

Крім того, за організацію та здійснення племінної роботи має відповідати окремий працівник підрозділу, який володіє спеціальними знаннями у вказаній сфері. Такі працівники мають займатися виключно розведенням службових собак. В умовах звичайних кінологічних підрозділів важко домогтися того, щоб організація племінної справи була налагоджена належним чином. Вона здійснюється у виняткових випадках, коли існує реальна потреба у службових собаках та коли є підходящі плідник та самка. Враховуючи викладене стосовно підрозділів, які займаються розведенням службових собак, зазначимо, що, на нашу думку, організації племінної діяльності, що здійснюється окремим підрозділом є більш ефективною, однак існують поодинокі виключення.

Кінологічні підрозділи, які займаються розведенням службових собак уповноважені: розробляти плани племінної роботи; підтримувати зв'язки з приватними племінними розплідниками та розплідниками інших міністерств і відомств в Україні; оформляти і видавати внутрівідомчі племінні родоводи (сертифікати) на племінних і службових собак, вирощених у підрозділі, вести їх облік у повному обсязі; за договором направляти необхідні документи в кінологічні організації на вирощених собак для отримання родоводів від міжнародних організацій, що наділені правом їх видачі; проводити оцінку екстер'єру, конституції та родоводу у межах компетенції і добір племінних собак; планувати і проводити належні організаційні та практичні заходи з питань племінної роботи; брати участь у заходах, що проводяться громадськими кінологічними організаціями (семінари, племінні виставки, чемпіонати, племінні огляди собак тощо) [2]. Надання підрозділам

зазначених можливостей сприятиме розширенню «горизонтів» племінної справи. Реальна здатність реалізувати зазначені повноваження може свідчити про налагоджену взаємодію та організацію племінної діяльності та належному рівні. Відособлене розведення службових собак не забезпечить реалізацію поставлених перед підрозділом завдань щодо розведення службових собак.

Племінні собаки комплектуються за рахунок кращих собак служби, які мають високі показники у службовій діяльності, або придбаних собак, із подальшою їх підготовкою за загальним і спеціальним курсом дресирування. Допускається використання плідника, який не є службовою собакою, але володіє необхідними якостями.

Одним з головних завдань, які повинні бути реалізовані під час відбору собак для племінної справи є з'ясування їх племінної цінності. Племінна цінність проявляється у здатності тварини чи групи тварин народжувати приплід певної якості у порівнянні з тією або іншою групою тварин.

Визначальними факторами в теорії розведення тварин щодо визначення їх племінної здатності є: власний фенотип; фенотип та генотип батьків та «бокових» родичів; фенотип та генотип потомства. Виходячи з повноти використання усіх цих даних роблять висновки і щодо рівня племінної роботи.

Фенотип конкретної собаки визначається за результатами оцінки за певними характеристиками. До таких якостей відноситься екстер'єрно-конституційні особливості (відповідність стандарту); зріст та фізичний розвиток особини; наявність робочих якостей, включаючи особливості вищої нервової діяльності; здатність давати потомство; стійкість до хвороб. Варто наголосити, що у племінній роботі використовуються виключно чистопородні собаки, які обов'язково відповідають стандарту. Стандарт – це мінімальні вимоги, яким собаки певної породи повинні відповідати за походженням, особливостями поведінки, конституції, екстер'єру та іншим показникам. Стандарт може змінюватися, якщо змінюються вимоги, що пред'являються до породи [3, с.113-114]. Важливим фактором, який має враховуватися є темперамент батьків, який майже на 100 % передається потомству [4, с. 31-34].

Племінний собака повинен мати відповідні документи (дипломи, сертифікати, родовідна картка), що свідчать про: чистокровність його походження; отримання (підтвердження) рівня загальної та спеціальної підготовки; проходження двох екстер'єрних виставок за підписом різних суддів з відповідною оцінкою екстер'єру (оцінка – не нижче «дуже добре», бажано «відмінно»). Основною вимогою відбору має бути саме облік усього комплексу характеристик необхідних для розведення. Однобічний відбір, коли увага зосереджується виключно на одній ознаці, завжди призводить до небажаних результатів.

Забороняється використовувати у племінній справі собак з меланхолійним та флегматично-меланхолійним типом вищої нервової діяльності, а також собак з важкою формою хвороб, що виключають службову діяльність, з пасивно-оборонною реакцією поведінки, які проявляють боягузтво до пострілів та сильних звукових подразників, нечистопородних представників, собак рихлого, ніжного типу конституції, з ожирінням або надто худих.

Крім того важливими умовами є зрілість собак для здійснення в'язок. Так, для псів (кобелів) мінімальним віком для в'язок є досягнення ними 2-річного віку, для сук – 18 місяців. Максимальний вік для використання в розведенні для кобелів і сук має складати 8 років, однак можливі виключення, які засвідчуються рішенням комісії для допуску до розведення. Гранична кількість приплодів, які за життя може дати сука має становити 6 разів, не більше одного разу на рік. Для кобелів такого обмеження не встановлюється.

Діяльність у напрямі розведення вимагає не тільки зважених дій працівників, але потребує планування та документування. В більшості кінологічних підрозділів нормативно закріплено обов'язковість формування поточних планів племінної діяльності (на 1 рік), крім того, деякі створюють і перспективні плани племінної діяльності (на 3 або 5 років). Планування є процесом досить дієвим для підвищення ефективності різного роду діяльності. В племінній діяльності кінологічних підрозділів саме на виконання певного плану і спрямовується уся діяльність.

Основною метою планування племінної справи є забезпечення необхідної кількості поголів'я службових собак для кінологічних підрозділів конкретного міністерства або відомства. Потреби у службових собаках визначає керівник кінологічного підрозділу і повинен запланувати

отримання відповідної кількості цуценят (або запланувати в'язку собак у власному підрозділі, якщо він придатний для здійснення племінної діяльності).

Планування здійснюється на календарний рік з 1 січня по 31 грудня, а сам план готується до 1 листопада поточного року. План племінної справ повинен включати:

- 1) основні завдання з реалізації перспективного плану племінної справи в поточному році;
- 2) аналіз виконання попереднього річного плану племінної справи, основні недоліки та проблемні питання, що виникали;
- 3) характеристика племінного поголів'я, їх оцінка за конституцією, екстер'єром, службовими якостями та напрямом підготовки;
- 4) характеристика генеалогічних груп, позитивні якості, наявність екстер'єрних недоліків і вад, характерних для представників певних груп, ліній, та їх поширення в породі;
- 5) кількість щенят, яку планується отримати згідно з планом;
- 6) кількість запланованих інбридингів за кожним плідником із зазначенням їх ступеня;
- 7) кількість в'язок племінних собак на рік [1].

Враховуючи дані поточних планів видаються направлення на в'язку, підбираються партнери для в'язки та проводиться бонітування. Бонітування – комплексна оцінка племінних та підконтрольних тварин за племінними та продуктивними якостями і типом тварин [5]. Його метою є визначення племінної цінності тварин на основі її комплексної оцінки за породністю, розміром та іншими показниками шляхом огляду і зоотехнічних записів у різному віці [6, с. 18].

На всіх племінних собак заводиться облікова картка племінного собаки. Бонітування племінних собак варто проводити один раз на квартал. Під час його проведення можливо використувати засоби фото- та відеозйомки. Результати бонітування використовуються в майбутньому під час складання плану племінної справи.

Отже, варто підсумувати, що на всіх етапах здійснення племінної роботи важливим залишається якісний відбір племінних собак і дотримання правил утримання, розведення та вирощування потомства для подальшої службової діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Інструкції з організації кінологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України: наказ МВС України від 26.03.2018 № 234 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0459-18>
2. Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: наказ МВС України від 01.11.2016 № 1145 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16>
3. Кинология. Учебное пособие для вузов / Г.И. Блохин, М.Ю. Гладких, А.А. Иванов и др. Москва: ООО «Издательство Скрипторий 2000», 2001. 432 с. с ил.
4. Ильин Н. А. Генетика и разведение собак. Ленинград: СКХГИЗ, 1932. 164 с.
5. Про племінну справу у тваринництві: Закон України від 15.12.1993 № 3691-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3691-12>
6. Фізіологія та патологія розмноження дрібних тварин: навчальний посібник / Харенко М.І., Хомин С.П., Кошовий В.П. та ін. Суми: ВАТ «Сумська обласна друкарня», видавництво «Козацький вал», 2005. 554 с.

Одержано 16.11.2020

УДК [316.354:351.74](477.54)

Олексій Олександрович СЕРДЮК,

кандидат соціологічних наук, доцент,

заступник завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5733-6432>

БЕЗПЕКА ТА ДОВІРА: МОНІТОРИНГ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ПРО РОБОТУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Одним з успішних прикладів співпраці академічної спільноти та практичних підрозділів правоохоронних органів є щорічне моніторингове соціологічне дослідження «Публічна безпека та довіра до правоохоронних органів», яке проводиться на регулярній основі з 2013 року [1-5] Харківським національним університетом внутрішніх справ (науково-дослідною лабораторією з проблем протидії злочинності) спільно із Соціологічною асоціацією України та Головним управлінням Національної поліції в Харківській області. Цей дослідницький проект підтримано Консультативною місією Європейського Союзу [6]. Крім того, дослідження є компонентом комплексної регіональної Програми забезпечення публічної безпеки і порядку та протидії злочинності на території Харківської області на 2020–2022 роки, у минулі роки воно виконувалось в межах аналогічних програм. Воно також включено до Плану заходів на 2021–2023 роки з реалізації стратегії розвитку Харківської області на 2021–2027 роки.

У ході дослідження вимірюються ключові показники громадської думки про ефективність роботи правоохоронних органів Харківщини, такі як: рівень довіри до правоохоронних органів (поліції у цілому, патрульної поліції, прокуратури, служби безпеки України та суду, який не є правоохоронним органом, але у свідомості громадян завершує умовну ланку правоохоронного процесу), сприйняття рівня та динаміки злочинності, ефективність виконання покладених на поліцію завдань, поведінкові маркери, що відбивають стан забезпечення публічної безпеки та порядку.

Унікальною рисою дослідження є визначення ключових проблем правоохоронної діяльності на місцевому рівні й очікувань місцевих мешканців від правоохоронних органів, що направлено на таргетування (націлювання або орієнтацію) конкретних завдань у роботі поліції та правоохоронних органів узагалі на потреби місцевої громади. Задля цього респондентам ставились відкриті запитання: «Які найбільш гострі проблеми, пов'язані із захистом правопорядку, існують у вашому місті (селищі, селі)?» та «Чого ви очікуєте від місцевих правоохоронних органів?». Контент аналіз висловлювань місцевих мешканців дозволяє побудувати т.з. «дерево проблем» [1, с. 83] та порівняти його з пріоритетними завданнями, встановленими адміністративним шляхом.

Українським законодавством закріплено практику врахування громадської думки для оцінювання роботи поліції як один із головних компонентів поліцейської реформи. По-перше, у законі України «Про Національну поліцію», так, у ч. 3 ст. 11 цього зазначено, що «рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції», також на це вказано у ст. 86 та ч. 1 ст. 87. По-друге, у порядку проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 № 58 (публікація – Урядовий кур'єр від 15.02.2018 № 32), який визначає механізм проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції, принципи, індикатори та механізм оцінювання. По-третє, у наказі Національної поліції України від 07.05.2018 № 449 «Про визначення критеріїв оцінювання діяльності органів і підрозділів Національної поліції України», який визначає три критерії оцінювання: 1) рівень довіри населення до Національної поліції України; 2) результати внутрішнього опитування поліцейських щодо рівня задоволеності службою, їх мотивації й управлінської діяльності керівництва; 3) результативність та ефективність діяльності органів і підрозділів Національної поліції України щодо виконання пріоритетів, визначених Планом основних заходів на відповідний рік.

Харківським національним університетом внутрішніх справ задовго до прийняття вказаних нормативних актів велась робота, спрямована на втілення європейських та світових стандартів

організації поліцейської діяльності [7-8]. На початку 2000-х років на Харківщині було проведено низку експериментів з упровадження моделі community policing у діяльність поліції на місцевому рівні, одним з основних компонентів цих експериментів було оцінювання громадської думки про роботу поліції. Ці експерименти виявились результативними, були високо оцінені керівництвом МВС, неодноразово повторювались [9], але не отримували продовження внаслідок закінчення зовнішнього фінансування та відсутності централізованої політики з боку керівництва МВС. Наразі модель community policing знайшла підтримку з боку керівництва Національної поліції у вигляді проекту «Поліцейський офіцер громаді», підготовку яких нещодавно було розпочато на базі Харківського національного університету внутрішніх справ.

Методика дослідження «Безпека та довіра» включає 2 методи збору інформації: 1) опитування віч-на-віч за місцем проживання респондентів із використанням паперового опитувальника (N=4500) за двоступеневою квотною вибіркою (на першому рівні – обрання населеного пункту, на другому рівні – квотна за ознаками статі та віку в населеному пункті: м. Харків – N=1530; Харківська область – N=2970.); 2) інтернет-опитування (веб-опитування). У 2020 році внаслідок пандемії COVID-19 для збирання первинних даних використовувався тільки метод інтернет-опитування [1, с. 6]. Усього було зібрано 13160 відповідей, із яких 8473 – повних (опитувальник заповнено повністю), із них м. Харків – N=2086, Харківська область – N=6387. Дані опитування віч-на-віч та інтернет-опитування відрізняються, але зміни основних показників відбуваються синхронно, що дозволяє зробити висновок – дані, незалежно від способу їх збирання, показують однакову динаміку (збільшення або зменшення показників). Дані інтернет-опитування виявляються ближчими до даних загальнонаціональних опитувань, проведених іншими соціологічними дослідницькими організаціями, тому ми у подальшому плануємо орієнтуватись саме на методологію інтернет-опитування, тому що вона швидко і без додаткових витрат дозволяє отримувати валідну інформацію.

Висновок: за 7 років регулярного дослідження була відпрацьована методика та методологія інтернет-опитування, яка не потребує грошових витрат і може бути реалізована шляхом адміністративних зусиль органів державної влади та місцевого самоврядування. Це дозволяє масштабувати дослідження «Безпека та довіра» на інші регіони України. Перевагою цього дослідження є орієнтація на виявлення місцевих проблем на рівні районів області та обласного центру, чого не дозволяють зробити загальнонаціональні опитування віч-на-віч внаслідок їх великої собівартості. І, наприкінці слід зазначити, що провідна роль академічної наукової спільноти у реалізації подібного дослідницького проекту певною мірою гарантує його незалежність від адміністративних зловживань, зміни методології та процедури, а також дозволяє прозоро обговорювати усі проблемні аспекти у експертному та науковому колі.

Список бібліографічних посилань

1. Сердюк О. О. Публічна безпека та довіра до правоохоронних органів 2020 : за результатами досліджень 2013–2020 років, проведених у Харківській області : [монографія] / Сердюк О. О., Бобро Н. В., Щербак І. В., Кузіна І. І., Даниленко І. В. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Голов. упр. Нац. поліції в Харків. обл. – Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. – 151 с. <https://doi.org/10.32631/sf2020>
2. Сердюк О. О. Публічна безпека та довіра до правоохоронних органів 2019 : За результатами досліджень 2013–2019 років, проведених у Харківській області : [наук. звіт] / Сердюк О. О., Базима Б. О. ; вступ. слово: Д. Швець ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Голов. упр. Нац. поліції в Харків. обл. – Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2019. – 228 с. – DOI: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.17933.6960>
3. Сердюк О. О. Публічна безпека та довіра до правоохоронних органів : За результатами досліджень 2013–2018 років, проведених в Харківській області : [наук. звіт] / Сердюк О. О. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Голов. упр. Нац. поліції в Харків. обл. – Харків: ХНУВС, 2018. – 128 с. – DOI: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.12963.50721>.
4. Сердюк О. О. Публічна безпека та довіра до правоохоронних органів : За результатами досліджень 2013–2017 років, проведених в Харківській області : [монографія] / Сердюк О. О., Бугайчук К. Л. ; за заг. ред. Сокурєнка В. В. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Голов.

упр. Нац. поліції в Харків. обл. – Харків : ХНУВС, 2017. – 360 с. – Режим доступу: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/1487>.

5. Сердюк О. О. Публічна безпека та довіра до поліції: результати соціолого-кримінологічного дослідження громадської думки / Сердюк Олександрович, Баранник Олена Борисівна, Щербакова Ірина Василівна // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». – 2016. – Вип. 37. – С. 129–135. – Режим доступу: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/78>.

6. Serdyuk A. Sociological monitoring «Public safety and trust to law enforcement agencies» as a step to developing Community Policing in Kharkiv region / Alexey Serdyuk, Timothy G. Shilston, Valerii Sokurenko // Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series «Sociological studies of contemporary society: methodology, theory, methods». – 2017. – Vol. 39. – P. 194–201. – Режим доступу: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/1526>.

7. Бандурка А. М. Взаимодействие милиции и населения: к итогам харьковского эксперимента : монография / Бандурка А. М., Бек А., Голованова М. В. и др. Харьков : Нац. ун-т внутр. дел, 2003. 288 с.

8. Бандурка О. М., Соболев В. О., Московец В. І. Партнерські відносини між населенням та міліцією : підручник. МВС України, Нац. ун-т внутр. справ. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 352 с.

9. Діалог поліції та громади як соціальна технологія впровадження принципів community policing у місцевій громаді : метод. рек. / О. П. Копіна, О. С. Мірошник, О. О. Сердюк ; Фонд Місц. Демократії ; Лаб. мир. рішень ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : [ХНУВС], 2018. – 124 с. DOI 10.13140/RG.2.2.18466.94404

Одержано 18.11.2020

УДК 342.9

Маргарита Сергіївна СИРОМ'ЯТНИКОВА,

*науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем забезпечення діяльності поліції
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3861-1400>*

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ УГОДИ ПРО ПОДАТКОВИЙ КОМПРОМІС ТА ПОДАТКОВОЇ АМНІСТІЇ

Проблеми правового регулювання забезпечення сплати податків характеризуються актуальністю, оскільки забезпечення податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів є запорукою виконання соціальних зобов'язань держави. Правові інститути угоди про податковий компроміс та податкової амністії мають суттєве значення у забезпеченні надходжень до бюджетів. Саме тому вивчення правового статусу суб'єктів угоди про податковий компроміс та податкової амністії є актуальним.

У законодавстві та доктринальних розробках українських науковців запропоновані наступні визначення податкового компромісу та податкової амністії. На думку дослідника Т. Г. Голованя, податковий компроміс – це режим звільнення від юридичної відповідальності платників податків та/або їх посадових (службових) осіб за зниження податкових зобов'язань із податку на прибуток та/або податку на додану вартість [1, с. 58]. І. О. Трубін визначає податковий компроміс як рішення податкового органу, прийняте за погодженням із платником податків у межах адміністративної апеляційної процедури та узгоджене з керівником податкового органу вищого рівня, стосовно задоволення частини скарги такого платника під зобов'язання останнього погодитися з рештою податкових зобов'язань, нарахованих контролюючим органом [2, с. 41].

В українському законодавстві підстави і порядок застосування податкового компромісу врегульовані у підрозділі 9-2 «Особливості уточнення податкових зобов'язань з податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість під час застосування податкового компромісу» розділу

XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України. Згідно із п. 1 підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» ПК України Податковий компроміс – це режим звільнення від юридичної відповідальності платників податків та/або їх посадових (службових) осіб за заниження податкових зобов'язань з податку на прибуток підприємств та/або податку на додану вартість за будь-які податкові періоди до 1 квітня 2014 року з урахуванням строків давності, встановлених ст. 102 ПК України [3].

Сутність податкової амністії знайшла своє відображення у таких визначеннях дослідників. Т. М. Шульга стверджує, що податкова амністія – це специфічний вид звільнення від відповідальності за порушення податкового законодавства, що здійснюється державою з метою легалізації прихованих доходів платників податків та повернення частини несплачених податків до бюджету [4, с. 262]. Д. М. Стародуб визначає податкову амністію як проведення легалізації доходів фізичних осіб в Україні з чітким визначенням кола відповідальності, від якої звільнятимуться суб'єкти «разового» чи «нульового» декларування [5, с. 38].

Як випливає із наведених визначень, суб'єктами угоди про податковий компроміс та податкової амністії, є платники податків та держава. Правовий статус юридичних та фізичних осіб як платників податків встановлено у Податковому, Цивільному та Господарському кодексах України. Згідно із ч. 1 ст. 15 ПК України, платниками податків визнаються фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з цим Кодексом або податковими законами, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів згідно з цим Кодексом [3]. Таким чином, платниками податків є фізичні та юридичні особи.

Як передбачено ст. ст. 24–42 ЦК України, фізична особа характеризується право- та дієздатністю, іменем та місцем проживання. Відповідно до ст. ст. 50–52 ЦК України, право на здійснення підприємницької діяльності, яку не заборонено законом, має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. До підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин. Фізична особа - підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення. Згідно зі ст. ст. 80–81 ЦК України, юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Вона наділяється цивільною право- і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді, створюється шляхом об'єднання осіб та (або) майна [6]. Отже, загальні засади правового статусу юридичних і фізичних осіб визначені у Цивільному кодексі України.

Водночас, у ГК України більш детально врегульовано правовий статус підприємств, їх об'єднань, різних видів господарських товариств. Зокрема, у ч. 1 ст. 62 ГК України, підприємство визначено, як самостійний суб'єкт господарювання, створений органом державної влади або місцевого самоврядування для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами. Згідно із ч. 1 ст. 80 ГК України, існують такі види господарських товариств, як акціонерні товариства, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, повні та командитні товариства [7]. Отже, платники податків як суб'єкти угоди про податковий компроміс та податкової амністії можуть мати різну організаційно-правову форму та форму власності, бути як фізичними, так і юридичними особами.

Держава в угоді про податковий компроміс та під час податкової амністії виступає в особі податкових органів. Відповідно до ст. 41 ПК України, контролюючими органами у сфері оподаткування є податкові та митні органи. Функції контролюючих органів визначені у ст. ст. 19-1–19-3 ПК України [3]. М. К. Золотарьова зазначає, що органи державної податкової служби України є органами податкового контролю, які спостерігають за фінансово-господарською діяльністю платників податків та інших платіжів з метою оптимізації їх діяльності щодо належного виконання податкового та іншого законодавства, уповноважені здійснювати перевірки щодо своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати податків і зборів, а також щодо дотримання

платниками податків вимог іншого законодавства, контроль за виконанням якого покладено на органи податкової служби України [8, с. 92].

Отже, правовий статус суб'єктів угоди про податковий компроміс та податкової амністії визначено у різних законодавчих актах, які встановлюють як загальні засади правового статусу фізичних і юридичних осіб, так і правовий статус органів влади.

Список бібліографічних посилань

1. Головань Т. Г. Проблеми впровадження податкового компромісу в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 5 (14). С. 55–59.
2. Трубін І. О. Застосування податкового компромісу та податкової амністії. *Фінансове право*. 2014. № 2 (28). С. 39–42.
3. Податковий кодекс України: закон України від 2 грудня 2010 року. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-1> (Дата звернення: 15 листопада 2020 року).
4. Шульга Т. М. Поняття податкової амністії та міжнародний досвід її застосування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 261–263.
5. Стародуб Д. М. Правове регулювання декларування доходів фізичних осіб: ретроспективний аналіз. *Фінансове право*. 2014. № 4. С. 36–38.
6. Цивільний кодекс України : закон України від 16 січня 2003 року. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (Дата звернення: 15 листопада 2020 року).
7. Господарський кодекс України : закон України від 16 січня 2003 року. *Режим доступу*: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-1> (Дата звернення: 15 листопада 2020 року).
8. Золотарьова М. К. Історія, проблеми та перспективи розвитку державних податкових інспекцій як місцевих ланок державної податкової служби. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 6. С. 91–93.

Одержано 15.11.2020

УДК 347.1

Катерина Олегівна СКРИННІКОВА,

*кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри
цивільного права та процесу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3721-4462>*

ПИТАННЯ НАЯВНОСТІ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ У ВИПАДКАХ НАДАННЯ НЕЯКІСНИХ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

В сучасних умовах введення приватної медичної практики досить часто постає питання регулювання наявності завдання шкоди життю та здоров'ю пацієнтів наданням неякісних медичних послуг. В судовій практиці почали зустрічатися випадки неоднозначного законодавчого регулювання завдання шкоди неякісними медичними послугами і як наслідок питання про відкодування витрат на лікування та наявності моральної шкоди. Часто судами при вирішенні спорів, в таких категоріях справ, виникають складнощі у аналізі наявності моральної шкоди.

Виникають питання саме правового регулювання захисту прав пацієнтів, які пов'язані з наданням медичних послуг, оскільки обов'язок доказування наявності завданої шкоди покладається саме на пацієнта. Однак, не завжди пацієнт приділяє достатньо уваги збиранню доказів, саме в процесі отримання медичної послуги. Пацієнт звертаючись до медичної установи за наданням медичної послуги, перш за все має на меті отримати якісну медичну послугу та не припускає того, що існує можливість отримати її неякісно, і більш того що може виникнути необхідність доказування “неякісності” медичної послуги.

Медичні послуги мають ризиковий характер, тобто будь-яка медична послуга несе ризик непередбачуваного перебігу хвороби та наслідків для життя і здоров'я пацієнта. Мається на увазі те, що лікар не може надати гарантії позитивного перебігу захворювання, не може передбачити

чіткого терміну в який обов'язково пацієнт видужає. Лікар при наданні медичної послуги діє в інтересах пацієнта який потребує покращення стану здоров'я, вживає всіх необхідних заходів спрямованих на покращення стану здоров'я пацієнта що звернувся до медичного закладу.

Коли ж можна говорити саме про "неякісність" медичної послуги? Однозначної відповіді немає, оскільки аналізуючи чинне законодавство такого чіткого поділу на якісні медичні послуги та неякісні медичні послуги не закріплено в жодних нормативно-правових актах. Аналіз якості послуг проводиться через результати отримані після надання такої послуги, тобто чи покращився стан здоров'я пацієнта після надання послуги і чи зменшилися або повністю пропали ризики для стану здоров'я. І ось тепер можливо казати про результати надання медичної послуги. У випадках коли медична послуга призвела до покращень стану здоров'я пацієнта, можна казати про "якісність" наданої послуги, а якщо бажані покращення стану здоров'я не відбулись? Чи завжди ми можемо казати, що послуга надана неякісно, якщо ж бажані результати не настали? В такому випадку неможливо не погодитись с А. А.Герц яка стверджує, що відповідальність за неналежне медичне втручання має застосовуватися лише в тих випадках, коли через недбалість медичних працівників відбувається збільшення вже наявного ризику для здоров'я, якщо цього ризику не було або якщо неналежні дії медичних працівників викликали появу нового ризику, то виникає підстава для застосування відповідальності [1, 317].

Для настання цивільно-правової відповідальності, необхідною є наявність певних умов, а саме: протиправність поведінки (дій або бездіяльності) особи, яка вчинила цивільне правопорушення; шкода, як наслідок протиправної поведінки; причинний зв'язок між шкодою та протиправною поведінкою; вина [2, 319].

Ось з цими підставами на практиці і виникають проблеми. Полягають вони в тому, що було порушено медичним працівником? В лікуванні деяких захворювань існують протоколи лікування, але не можливо в цих протоколах передбачити всі можливі варіанти перебігу хвороби і алгоритм дій медичного працівника в цих багаточисленних випадках. Лікар діє в інтересах пацієнта для покращення стану його здоров'я, і відповідальність має наставати саме в тих випадках коли можна стверджувати що лікар не вжив всіх необхідних заходів для настання позитивних змін для здоров'я пацієнтів.

Тобто, якщо лікар зробив все можливе для того щоб отримати позитивний результат стану здоров'я пацієнта, однак бажаного результату не настало, ми не можемо казати про притягнення такого лікаря до цивільно-правової відповідальності. Лікар не створював загрози життю та здоров'ю пацієнтів, а навпаки вживав всіх необхідних заходів на отримання позитивного результату, проте отримання результату стало неможливим саме через певні хронічні захворювання самого пацієнта, які стали перешкодою в отриманні бажаного.

А якщо розглядати випадок дій медичного працівника які мають підстави цивільно-правової відповідальності? Як вирішувати питання відшкодування моральної (немайнової) шкоди?

Постановою Пленуму Верховного суду України №4 від 31.03.95 року про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди зазначено, що відповідно до чинного законодавства моральна шкода може полягати, зокрема: у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності (в тому числі інтелектуальної), прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, при настанні інших негативних наслідків.

Суд, повинен з'ясувати, чим підтверджується факт заподіяння позивачеві моральних чи фізичних страждань або втрат немайнового характеру, за яких обставин чи якими діями (бездіяльністю) вони заподіяні, в якій грошовій сумі чи в якій матеріальній формі позивач оцінює заподіяну йому шкоду та з чого він при цьому виходить [2].

При вирішенні питань пов'язаних з моральною шкодою завданою при наданні медичних послуг досить складним є питання оцінки моральної шкоди, законодавець не вказує чіткої диференціації, а лише підкреслює можливі критерії оцінки такої шкоди. Саме тому в судовій практиці зустрічаються випадки неоднакового трактування моральної шкоди та можливості її відшкодування саме в тому розмірі в якому пацієнти того вимагають від медичних закладів.

Список бібліографічних посилань

1. Герц А. А. Договірні зобов'язання у сфері надання медичних послуг: дис. докт. юр. наук: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Київ, 2016. 421 с.
2. Про судову практику у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31.03.1995 року. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>

Одержано 16.11.2020

УДК 354.31(477):340.134

Дмитро Вікторович СЛИНЬКО,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7960-615X>

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОМЧОГО НОРМОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ В ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Розбіжність суспільних інтересів породжує конфлікти й протиріччя в соціальному середовищі, тому від правотворчості певною мірою залежить оптимальний алгоритм досягнення цілей правового регулювання — законності й правопорядку. У наш час кожна цивілізована держава існує задля людини, для захисту загально визнаних людських прав та свобод. Натомість, держава повинна розробляти і створювати норми права для людини і в ім'я людини, які будуть: 1) відповідати безпеці людини і вимогам часу; 2) обумовлювати середовище, у якому є можливим гідне функціонування людини у відповідності зі стандартами належного рівня життя [1]. Безумовно, правотворчість слід розглядати як найважливішу ланку механізму правового регулювання суспільних відносин. За допомогою правотворчої форми державної діяльності здійснюється визначення сфери правового регулювання, формується основа державного життя, у правову систему вводяться методи, засоби й способи юридичного впливу, одним із суб'єктів здійснення такого впливу виступає Міністерство внутрішніх справ України.

Безпосередньою умовою правотворчої діяльності МВС є об'єктивна потреба у нормативному впорядкуванні певних суспільних відносин. Результатом відповідного правотворчого процесу виступають нормативні приписи, які дістають закріплення у відповідних нормативно-правових актах.

Однією з форм правотворчого процесу в діяльності Міністерства внутрішніх справ України виступає відомча нормотворчість. Вона полягає у розробці правових норм, їх вдосконаленні, зміні та доповненні, скасуванні, тобто у правовому регулюванні, виданні нормативних юридичних актів, спрямованих, як правило, на регулювання внутрішньоорганізаційної діяльності органів внутрішніх справ [2, с. 59]. Це обумовлюється тим, що переважна більшість функцій або завдань міністерства чи відомства, навіть такі, що на перший погляд являються суто оперативною діяльністю, потребують певного відомчого нормативного забезпечення [3, с. 57].

На думку О.Л. Дзюбенко, відомча нормотворчість є діяльністю уповноважених керівників центральних органів виконавчої влади, які в межах своєї компетенції створюють відомчі підзаконні акти. Це здійснюється шляхом створення, зміни, доповнення, скасування правових норм, спрямованих на регулювання суспільних відносин, які належать до сфери їх управління [4]. У свою чергу, І.М. Вороніна наголошує, що під відомчою нормотворчістю варто розуміти суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави (уповноважених на те органів виконавчої влади), які з метою реалізації законів України і нормативно-правових актів вищих органів державної влади в межах свої повноважень приймають відомчі нормативно-правові акти, що деталізують механізм реалізації державної політики у правоохоронній сфері [5, с. 43].

На нашу думку, з метою розуміння сутності відомчої нормотворчості в діяльності МВС України, доцільно звернутися до наступного визначення нормотворчої діяльності. Нормотворча діяльність – це напрямок діяльності структурних підрозділів апарату МВС, що здійснюється за встановленою законодавством процедурою з метою підготовки та прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання службової діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ [6, п. 1.2]. На думку А.О. Рибалкіна та Д.І. Криворучка, результатом цієї діяльності є створення правових норм, які направлені на регулювання відомчої діяльності, а також спрямовані на тих суб'єктів, які у своїй діяльності підпорядковуються МВС України. При цьому дослідники звертають увагу, що зміна чинних і відміна застарілих правових норм сприяють утвердженню нових норм і також входять до складу нормотворчості як його допоміжні прояви [7, с. 102].

Аналіз безпосередньої відомчої нормотворчої діяльності Міністерства внутрішніх справ України, актів, що регламентують її здійснення [8, 9, 6] та поглядів вчених-правників [10, с. 16-17; 11, с. 58-74; 12, с. 9; 13, с. 22-24] дозволяє виокремити такі основні стадії відомчого нормотворчого процесу в діяльності МВС України:

1. Збір, вивчення та аналіз інформації, яка стосується суспільних відносин, що вимагають врегулювання;
2. Розробка концепції відомчого нормативного акта;
3. Визначення структури, ідеї та змісту відомчого нормативного акту;
4. Визначення етапів і термінів підготовки проекту відомчого нормативного акту, конкретних виконавців та ступіню секретності;
5. Розробка проекту відомчого нормативного акту та його доопрацювання з урахуванням наявних зауважень та пропозицій;
6. Комплексна оцінка проекту та підготовка остаточного тексту проекту відомчого нормативного акту;
7. Візування та погодження проекту відомчого нормативного акта;
8. Подання проекту відомчого нормативного акту на підпис;
9. Здійснення державної реєстрації відомчого нормативного акту;
10. Оприлюднення чи отримання адресатом відомчого нормативного акту.

Акти, які виступають кінцевим результатом відомчого нормотворчого процесу (безпосереднього правотворчого процесу) в діяльності МВС України, мають відповідне призначення. Як зазначає В.В. Копейчиков, призначення відомчих НПА полягає у наступному: 1) встановлення прав одного суб'єкта відповідно до обов'язків іншого; 2) роз'яснення, конкретизація змісту (значення) прав чи обов'язків, викладених у законі в загальних рисах; 3) розширення (звуження) змісту права одного суб'єкта і звуження (розширення) права іншого; 4) введення нових чи доповнення попередніх вимог до здійснення суб'єктом свого права; 5) роз'яснення, конкретизація змісту (значення) контрольної функції органу управління, який підвідомчий відповідному міністерству [14, с. 164].

До найбільш суттєвих ознак відомчих нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України відносяться такі: 1) є офіційним документом, який приймається за дорученням, від імені і в інтересах держави; 2) має юридичну природу; 3) має обов'язковий характер для адресатів; 4) носить владний характер і є засобом владного впливу. Владність актів, як відзначає І.П. Петрова, обумовлюється природою державного управління, характером взаємовідносин між МВС України (суб'єктом управління – органом виконавчої влади) і керованим об'єктом [15, с. 98].

Отже, призначенням відомчого нормотворчого процесу в діяльності МВС України виступає формулювання нових норм права, які притаманні соціуму. Інакше кажучи, в результаті здійснення відомчого нормотворчого процесу відбувається моделювання суспільних відносин, які з позицій держави або громадянського суспільства є бажано-припустимими чи необхідно-обов'язковими.

Список бібліографічних посилань

1. Гладкий В.В. Отдельные вопросы правотворческой деятельности Национальной полиции Украины / В.В. Гладкий // *Zakon.ru*. 2016. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.academia.edu/24508498/>.
2. Административная деятельность органов внутренних дел. Часть Общая. Учебник / Под ред. А.П.Коренева. М.: МЮИ России. Изд-во «Щит-М», 1998. 336 с.

3. Рибалкін А.О. Нормотворчість органів внутрішніх справ (аспекти загальної теорії): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Запорізький юрид. ін-т. Запоріжжя, 2005. 185 с.
4. Дзюбенко О.Л. Теоретичні аспекти відомчої нормотворчості // Право і суспільство. 2009. № 4. С. 12-16.
5. Вороніна І. М. Актуальні питання відомчої нормотворчості в системі органів внутрішніх справ // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. №17(1). 2015. С. 43-45.
6. Про затвердження Інструкції з організації нормотворчої діяльності в Міністерстві внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 27 липня 2012 р. № 649 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0649320-12#Text>.
7. Рибалкін, А.О., Криворучко Д.І. Окремі питання нормотворчості органів внутрішніх справ: проблеми та шляхи вирішення // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : Збірник наукових праць / засновник Дніпропетровський юридичний інститут МВС України. 2015. - № 1 (75). С. 101-107.
8. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України Кабінет Міністрів України; Постанова, Положення, Перелік від 28.10.2015 № 878 // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>.
9. Про затвердження Положення про Департамент юридичного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 15 жовтня 2014 року № 1075 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/MVS837>.
10. Червяков Н. Н. Проблемы совершенствования ведомственного нормотворчества : На материалах МВД РФ: автореф. дис.. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история государства и права ; история учений о праве и государстве» / М., 2000. 21 с.
11. Соловьев А. А. Правотворческая деятельность органов внутренних дел субъектов Российской Федерации (На материалах ГУВД Московской области) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01: М., 2003 236 с.
12. Рибалкін А.О. Нормотворчість органів внутрішніх справ (аспекти загальної теорії): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Х., 2005. 18 с.
13. Урумов А. В. Правотворчество органов внутренних дел Российской Федерации: автореф. дис.. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история государства и права ; история учений о праве и государстве». Волгоград, 2007. 31 с.
14. Теорія держави та права / Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та інші; За ред. В.В. Копейчикова. Стер. вид. К.: Юрінком Інтер, 2000. 320 с.
15. Петрова І. П. Нормативно-правове регулювання організації і діяльності міліції України [Текст]: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Державна податкова адміністрація України, Національна академія держ. податкової служби України. Ірпінь, 2004. 221 с.

Одержано 13.11.2020

УДК 343.983.7

Руслан Леонтійович СТЕПАНЮК,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри криміналістики,

судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8201-4013>;

Олена Володимирівна МАТАРИКІНА,

завідувач сектору молекулярно-генетичних досліджень

відділу біологічних досліджень та обліку

Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ТИПОВІ СИТУАЦІЇ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У сучасний період важко переоцінити значущість судової молекулярно-генетичної експертизи у вирішенні завдань з розкриття та розслідування тяжких і особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я людини, проти статевої свободи і статевої недоторканності, терористичних актів, транспортних катастроф тощо. Разом з цим у слідчій практиці мають місце певні труднощі в окремих аспектах залучення експерта-генетика, які у першу чергу пов'язані з недостатнім рівнем обізнаності слідчих і прокурорів з сучасними можливостями криміналістичного дослідження ДНК, специфікою вилучення та зберігання слідів і зразків біологічного походження, вилучених у зв'язку з розслідуванням, особливостями оцінки результатів цієї експертизи та їх використання в доказуванні. Однією з причин такого становища вбачається дефіцит спеціальної літератури наукового та навчально-методичного характеру, присвяченої питанням призначення судової молекулярно-генетичної експертизи у кримінальних провадженнях за різними категоріями кримінальних правопорушень.

На наш погляд, перспективним у формуванні науково-обґрунтованих рекомендацій з вищевказаної проблематики є застосування ситуаційного підходу, який давно й успішно використовується криміналістами для формування теоретичних і прикладних рекомендацій організаційного, тактичного та методичного характеру, оскільки дозволяє врахувати головні обставини, що впливають на обрання варіантів дій в конкретній обстановці, що склалась на певний момент розслідування. У зв'язку з цим поняття слідчої ситуації є важливою теоретичною категорією криміналістики, а врахування специфіки ситуації при побудові практичних рекомендацій дозволяє конкретизувати їх і максимально наблизити до практичних потреб.

Стосовно призначення судової молекулярно-генетичної експертизи в практичній діяльності спостерігаються помилки слідчих і прокурорів, пов'язані з тим, що практичні працівники не повною мірою враховують специфіку слідчої ситуації, яка утворилась на певному етапі розслідування, а намагаються діяти, спираючись на доступні їм формалізовані переліки запитань експерту або доповіді за іншими кримінальними провадженнями. Але якщо окремі компоненти конкретної слідчої ситуації відрізняються, то рішення, успішні в іншому кримінальному провадженні, можуть призвести до помилки через неспівпадіння головних факторів, які формують слідчу ситуацію.

Серед різних складових слідчої ситуації найбільш вагомим в аспекті призначення судової молекулярно-генетичної експертизи є інформаційний компонент, який формується виходячи з результатів проведення тих слідчих (розшукових) дій, в ході яких було вилучено сліди біологічного походження та/або біологічні зразки, які в подальшому стають об'єктами експертного дослідження. Від цього суттєво залежить перелік завдань, які постають у зв'язку з розслідуванням і можуть бути вирішені експертом. Таким чином, на підставі аналізу сучасної слідчої й експертної практики маємо змогу визначити деякі типові слідчі ситуації призначення молекулярно-генетичної експертизи та надати рекомендації щодо дій слідчого в цих ситуаціях.

Ситуація 1. На місці події або в ході іншої слідчої (розшукової) дії було виявлено сліди невідомої особи (осіб), які можуть містити ДНК.

Специфіка цієї ситуації полягає в тому, що на момент призначення молекулярно-генетичної експертизи у слідчого немає відомостей про підозрюваного, потерпілого або інших осіб, чий зразок ДНК необхідно порівняти з тим ДНК-профілем, який можливо міститься у виявленому сліді. Тому головним завданням експерта-генетика є встановлення такого профілю та його перевірка за базами даних криміналістичного обліку генетичних ознак людини. Варто відзначити, що відповідно до вироблених у світовій експертній практиці вимог, для правильної інтерпретації результатів ДНК-аналізу сліду невідомої особи, експертіві також необхідно надати зразки всіх відомих осіб, які навмисно контактували з об'єктом дослідження під час огляду або іншої слідчої (розшукової) дії. Якщо було виявлено кілька слідів невідомої особи (осіб), їх можна порівняти між собою на предмет збігу генетичних ознак.

Результатом проведеної експертизи може бути встановлення ДНК-профілю (індивідуальних генетичних ознак) сліду, який у такому випадку направляється до Центрального обліку генетичних ознак людини та перевіряється із базою даних, або неможливість такого встановлення, якщо слід непридатний для ідентифікації. Одержаний ДНК-профіль у подальшому може бути використаний під час розслідування для порівняння з іншими слідами або зразками осіб, якщо виникне така потреба.

Ситуація 2. На місці події або в ході іншої слідчої (розшукової) дії було виявлено сліди, які можуть містити ДНК. Встановлено особу (осіб), чий зразок необхідно порівняти зі слідами на предмет збігу генетичних ознак.

Така ситуація є найбільш поширеною у практиці, оскільки генетичні ознаки виявлених слідів біологічного походження в усіх випадках варто порівнювати зі зразками тих осіб, які могли їх залишити. Наприклад, ДНК зі слідів на місці вбивства слід порівняти з ДНК потерпілого та очевидців, які були присутні на місці події. За наявності підозрюваного у нього необхідно відібрати зразки для експертного дослідження для проведення їх порівняльного аналізу з вилученими слідами біологічного походження. Основними завданнями експертизи в цій ситуації є встановлення генетичних ознак сліду, генетичних ознак зразка, а також наявності або відсутності збігу ознак у сліді та зразку.

Ситуація 3. Виявлено труп або частини трупа невпізнаної особи.

В цій ситуації за допомогою молекулярно-генетичного аналізу може бути встановлено особу потерпілого шляхом порівняння його ДНК-профілю з профілями, що містяться в базі даних криміналістичного обліку генетичних ознак людини, або із застосуванням технологій визначення біологічної спорідненості людей. В останньому випадку, крім зразків біологічного матеріалу від трупа (*кров, кісткові решітки, нігті, зуби*), експертіві необхідно надати вільні зразки (зубні щітки, станки для гоління тощо) зниклої особи та експериментальні зразки (букального епітелію, слини, крові) прямих родичів (батько, мати, син, донька) зниклої особи (осіб). Експерт вирішує завдання щодо встановлення генетичних ознак наданих зразків, наявності або відсутності біологічної спорідненості осіб, що перевіряються. Якщо прямі близькі родичі зниклої особи відсутні, але є інші родичі за чоловічою лінією (рідний брат, онук тощо), можна здійснити дослідження *за Y-хромосою, що також дозволяє встановити біологічну спорідненість*.

Ситуація 4. В ході досудового розслідування виникла необхідність визначити біологічне батьківство певної особи (осіб).

Такі ситуації нерідко складаються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із викраденням дитини, торгівлею людьми тощо. У таких випадках за допомогою криміналістичного ДНК-аналізу вдається з високою долею ймовірності встановити наявність або відсутність біологічного батьківства. Експертіві слід надати біологічні зразки дитини та ймовірних батька та матері та поставити питання чи може певна особа бути батьком (матір'ю) певної дитини.

Зазначені типові слідчі ситуації є найбільш поширеними під час розслідування кримінальних правопорушень. Але їх перелік може бути продовжений. Зокрема, трапляються випадки, коли в ході досудового розслідування виникає потреба встановити і порівняти ДНК-профіль затриманої особи із раніше встановленим ДНК-профілем виявленого сліду, здійснити пошук безвісти зниклих осіб за базами даних криміналістичного обліку генетичних ознак людини, зіставити висновки кількох раніше проведених молекулярно-генетичних експертиз тощо. Тактичні завдання, що

виникають в таких ситуаціях також можуть бути успішно вирішені за допомогою судової молекулярно-генетичної експертизи.

Насамкінець відзначимо, що можливості криміналістичного дослідження ДНК у вирішенні завдань розкриття та розслідування кримінальних правопорушень постійно розширюються. Вдосконалюються існуючі та розробляються нові технології ДНК-аналізу у зв'язку з чим модернізуються експертні методики. Тому необхідно приділяти увагу оновленню науково-практичних рекомендацій для слідчих, детективів і прокурорів щодо призначення судової молекулярно-генетичної експертизи у кримінальному провадженні. На нашу думку, застосування ситуаційного підходу до формування таких рекомендацій видається перспективним напрямом подальших наукових досліджень.

Одержано 13.11.2020

УДК 159.9

Олександр Анатолійович СОКОЛОВ,

*старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки
факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9738-5378>*

СПЕЦИФІКА ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПАТРУЛЬНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З РІЗНИМ СТАЖЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Питання відповідальності в професійній діяльності стають все більш значущими в умовах швидкоплинних соціально-політичних і соціально-економічних змін (Х. Гайсельхарт, Л. Дементій, Є. Єрмолаєва, Д. Леонтєв, О. Лук'янов, С. Посохова). Однією з ключових особливостей сучасного світу і бізнесу є його нестабільність (volatility), невизначеність (uncertainty), складність (complexity) і неоднозначність (ambiguity) (К. Робертс вводить поняття VUCA-світ), що призводить до необхідності нових підходів до управління організаціями, таких як теорія хаосу (Д. Гольдштейн, С. Langton), лідерство складності (Б. Браун). Як відзначають філософи, суспільство набуває нових рис: дискретність, взаємовплив різних підходів і культурних уявлень, мозаїчність свідомості індивіда (Ж. Ф. Ліотар, З. Бауман). Все це обумовлює необхідність переосмислення професійної відповідальності не тільки як зовнішньої відповідності працівника займаній посади, але і як внутрішнього ресурсу працівника і важливої компоненти організації в цілому.

Психологічні вимоги, які висуваються до особистості та професійної діяльності працівника сучасної поліції, на цей момент обумовлені високим рівнем соціальної відповідальності, а також складністю роботи та наявністю постійного ризику [4].

Зважаючи на складну і багатовимірну природу феномена професійної відповідальності, слід визнати недостатню розробленість механізмів відповідальності, її особистісних, організаційних, соціально-ситуаційних детермінант. Відсутня ясність і визначеність в розумінні того, що впливає на типи професійної відповідальності в умовах організаційних змін. Великий внесок у розвиток теоретико-методологічного аналізу відповідальності як системної якості внесли вчені К. Абульханова-Славська, О. Асмолов, О. Брушлинський, Л. Дементій, Т. Гайова, К. Муздибаєв, В. Прядеїн.

Феномен відповідальності в професійній сфері розглядається в різних напрямках:

- відповідальність як професійно-важлива якість керівників різних рівнів (Н. Гришаєва, О. Шалдибіна), вчителів (Є. Алфьорова, М. Кох, О. Куванова), юристів і адвокатів (А. Знаменська, О. Перлин), майбутніх поліцейських (І. Клименко), майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі (Н. Крошка), військовослужбовців (Т. Беспалова, О. Немчінінов, М. Семененко), психологів-консультантів (О. Корабліна); зв'язок відповідальності з успішністю і кар'єрним просуванням (Н. Желасівська, В. Купченко, Н. Лейфрід, О. Яковлева);

- відповідальність як відношення до професійної діяльності досліджувалися І. Веренікіной, І. Тетеревковою;

- педагогічні умови виховання відповідальності вивчалися Є. Алфьоровою, Т. Беспаловою, Ж. Завадською, Р. Зялаєвою, А. Капто, О. Красильниковим, Т. Манцуровой, А. Мухаметшиним, І. Мар'єнко, В. Сахаровою, О. Цибуленко, О. Чмелевою, Л. Шевченко, Д. Шепетько;

- екологічна відповідальність як моральна якість особистості, що виявляється в гуманному і раціональному відношенні особистості до природного середовища і реалізується в повсякденній професійній діяльності (М. Карпова, С. Осипова, І. Сураєгіна, С. Шобон);

- професійна відповідальність і страхування професійних помилок психологів і психіатрів (В. Мотов, Е. Кочнева, Т. Чиркова), медичних працівників (О. Воропаєв, А. Діліс, Ю. Ісаєв), юристів (В. Шаров, М. Морозов, І. Андріаді);

- соціальна відповідальність бізнесу (С. Алямкін, Ю. Благов, І. Панарін, Б. Цветкова, Е. Швєнько, Ю. Чечурова, Р. Чистов).

За Л. І. Дементій, відповідальність – «властивість особистості як суб'єкта життєдіяльності, що проявляється в її здатності співвідносити необхідне й бажане в соціально необхідний та особистісно-оптимальний спосіб» [1, с. 13].

Професійну відповідальність Крошка Наталія Петрівна визначає як форму відповідальності особистості, психологічну характеристику особистості фахівця, яка сприяє усвідомленому і якісному виконанню ним професійних обов'язків, а також готовності відповідати за свої професійні дії перед собою, колегами, колективом і суспільством [5]. Авторка виокремлює структурні компоненти професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі: когнітивний (система засвоєних особистістю знань про сутність професійної відповідальності та їх усвідомлення); мотиваційно-афективний (індивідуальна система мотивів і смислів соціально-відповідальної поведінки, емоційні переживання, які регулюють професійну відповідальність, професійно-важливі якості фахівця ракетно-космічної галузі); діяльнісно-поведінковий (вибір та реалізація певної лінії поведінки та вчинків у професійних ситуаціях) [5].

На думку І. Клименка, відповідальність виступає важливою якістю в діяльності працівників поліції, що характеризується потребою особистості виконувати соціальні та професійні вимоги, рефлексувати результат своєї активності й здатністю керувати емоційними переживаннями. Формування професійної відповідальності у вищому навчальному закладі має здійснюватися цілеспрямовано в навчальному процесі, що передбачає психологічні технології, які сприяють розвитку самостійності, ініціативності, здатності прогнозувати й рефлексувати свої дії, приймати рішення відповідно до встановлених моральних і професійних принципів, уміти здійснювати самоконтроль [3].

Специфічно складні умови протікання діяльності працівників Національної поліції визначають особливу важливість розвитку потенційних можливостей, особистісних особливостей, здібностей та вміння ефективно пристосовуватися до цих умов, формувати і зберігати високий рівень активності нервово-психічного стану і працездатності, тобто вміння формувати оптимальний стиль життєдіяльності, активну життєву позицію, оптимальний рівень саморегуляції психофізіологічних функцій. Здатність до регуляції своєї поведінки немислима без навичок саморегуляції свого психічного стану. Специфіка правоохоронної діяльності визначає підвищені вимоги до здатності працівників до довільної регуляції свого стану і поведінки [2].

Відповідальність – специфічна для зрілої особистості форма саморегуляції і самодетермінації, що виражається в усвідомленні себе як причини здійснюваних учинків та їх наслідків, і в усвідомленні та контролі своєї здатності виступати причиною змін (або протидії змінам) у навколишньому світі і власному житті [4].

Відповідальність є підґрунтям службової активності, сумлінного ставлення кожного працівника правоохоронних органів до своїх службових обов'язків, а також особливим методом, що забезпечує ефективне функціонування службових повноважень, однією з правових гарантій належного виконання завдань у межах компетенції та повноважень у конкретній галузі державного управління.

Зважаючи на те, що відповідальність є однією з базових моральних властивостей особистості та виступає як характеристика її морально-етичної сфери, в умовах реформування правоохоронної системи нагальною потребою є створення методологічних підходів до вивчення професійної відповідальності правоохоронців у галузі психологічної науки та розгортання емпіричних

досліджень у цьому напрямку. У цьому сенсі важливим є визначення поняття «професійна відповідальність працівника поліції» на ґрунті створення відповідної системної моделі зазначеного феномену та визначення психологічних детермінант його функціонування має особливу теоретичну та практичну значущість для розуміння професіоналізму працівників поліції в цілому.

В якості психодіагностичного інструментарію для досягнення поставленої мети було застосовано структурно-функціональний опитувальник відповідальності В. Прядейна, який дозволяє діагностувати складові динамічного, мотиваційного, когнітивного, результативного, емоційного та регулятивного компонентів відповідальності.

Для статистичної обробки даних було застосовано t-критерію Стьюдента для незалежних вибірок.

Вибірку склали інспектори Національної поліції України з різним стажем роботи. Досліджувана вибірка – 80 інспекторів: 1 група - 40 інспекторів зі стажем роботи до 5 років в системі МВС, 2 група – 40 інспекторів зі стажем роботи 5 та більше років.

Було встановлено, що за шкалою «Соціоцентрична мотивація» у першій групі показник (23.50 ± 0.66) є вірогідно більшим порівняно з другою (21.35 ± 0.46), при $t = 2.67$, $p \leq 0,05$, що відбиває більшу вираженість у цих досліджуваних відповідальності у виконанні відповідальних справ, яка обумовлена бажанням бути серед людей, колективу, суспільства та пов'язана з почуттям обов'язку, переважанням громадських інтересів.

За шкалою «Егоцентрична мотивація» вірогідно більший показник (18.00 ± 0.88) визначено у другій групі порівняно з першою (15.13 ± 0.74), при $t = 2.50$, $p \leq 0,05$. Отже, патрульні поліцейські з більшим стажем характеризуються більшою вираженістю особистісно-значущої мотивації, вираженої в бажанні звернути на себе увагу в процесі реалізації відповідальних справ, отримати винагороду, уникнути особистих ускладнень, можливого покарання.

Також, у другій групі, на відміну від першої, вірогідно більші показники виявлені за шкалами «Динамічна ергічність» (26.90 ± 0.95 та 23.38 ± 1.09 , при $t = 2.43$, $p \leq 0,05$), «Регулятивна інтернальність» (25.35 ± 0.50 та 23.00 ± 0.62 , при $t = 2.95$, $p \leq 0,05$). Наявні відмінності свідчать про те, що респонденти з більшим стажем відрізняються більш розвинутою здатністю до самостійного, без додаткового контролю, ретельного виконання важких і відповідальних завдань; більшою самостійністю, самокритичністю та незалежністю при виконанні відповідальних справ.

Відсутність відмінностей за низкою гармонійних структурно-функціональних складових відповідальності дозволяє стверджувати, що представники обох груп рівною мірою характеризуються наступним: здатністю до глибокого і цілісного уявлення якості, розуміння стрижневої основи відповідальності, її суті; самовідданістю та сумлінністю суб'єкта діяльності при виконанні колективних справ; переживанням позитивних емоцій при виконанні відповідальних справ; наявністю труднощів внутрішнього порядку, такі як тривожність, невпевненість, поганий настрій тощо під час виконання завдань; суб'єктивною спрямованістю, що характеризується великою особистісною енергією, рішучістю, бажанням зайняти лідирувати при виконанні відповідальних справ.

Не було встановлено вірогідних відмінностей і за деякими агармонійними структурно-функціональними складовими відповідальності. Відповідно до цього, представники обох груп рівною мірою характеризуються наступним: недостатньою завадостійкістю; фокусуванням на окремих аспектах відповідальності; зорієнтованістю діяльності на особисте благополуччя та власний розвиток; появою негативних емоцій при необхідності виконання, в ході реалізації і при неуспіху в відповідальній справі; залежністю від інших людей та зовнішніх обставин у виконанні відповідальних справ; наявністю труднощів, котрі виникають в процесі виконання завдання, що залежать від характеру виконуваної діяльності та особливостей оточення.

Таким чином, емпірично визначено, що патрульним поліцейським з більшим стажем роботи більш притаманною є здатність до самостійного, без додаткового контролю, ретельного виконання важких і відповідальних завдань; більша самостійність, самокритичність і незалежність при виконанні відповідальних справ; більш виражене бажання звернути на себе увагу в процесі реалізації відповідальних справ, отримати винагороду, уникнути особистих ускладнень, можливого покарання. Працівники поліції з меншим стажем роботи характеризуються більш вираженою соціоцентричною мотивацією при виконанні відповідальних справ, пов'язаною з почуттям обов'язку, переважанням громадських інтересів.

Список бібліографічних посилань

1. Дементий Л. И. Ответственность как ресурс личности: монография. М.: Информ-Знание, 2005. 188 с.
2. Клименко І. В. Гармонійна та негармонійна відповідальність курсантів – майбутніх правоохоронців у контексті програми психологічного супроводу. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: психологічні науки*. 2017. № 2 (7). С. 99–111.
3. Клименко І. В. Симптомокомплекс відповідальності курсантів – майбутніх правоохоронців у контексті програми психологічного супроводу. *Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці*. 2017. № 3 (17). URL: <http://expertize-journal.org.ua/psihologicheskaya-ekspertiza/769-klimenko-i-v-simptomokompleks-vidpovidalnosti-kursantiv-majbutnikh-pravookhorontsiv-u-konteksti-programi-psikhologichnogo-suprovodu> (дата звернення: 12.12.2017).
4. Клименко І. В. Формування відповідальності у майбутніх правоохоронців у процесі професійної підготовки. *Право і Безпека*. 2017. № 2 (65). С. 152–157.
5. Крошка Н.П. Модель розвитку професійної відповідальності в майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі. *Психологічний часопис*. 2018. № 6. С. 109-120.

Одержано 16.11.2020

УДК 342.95

Володимир Іванович СТРЕЛЯНИЙ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правоохоронної діяльності та поліціїсти факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4608-3062>

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ СТАРОСТИ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Сьогодні в Україні відбувається активне реформування публічної адміністрації на місцевому рівні, тобто «децентралізація». Основу такого реформування становлять скорочення кількості адміністративних ланок як державної влади, так і місцевого самоврядування. Майбутнім результатом таких перетворень має стати максимальне наближення всіх послуг держави до населення, та передача більшості питань функціонування громад на рівень (у відання) самих громад.

На сучасному етапі реформування, дійсно, є велика кількість проблем організаційного, правового, фінансового, кадрового та іншого характеру. Існує багато скептиків такої реформи, які вказують на непоодинокі недоліки децентралізації. Однак, в будь-якому випадку, тільки громада може знати, що саме є нагальною проблемою для неї, а що можна відкласти. А враховуючи євроінтеграційні сподівання України, іншого шляху немає.

Проте, на нашу думку, основним задумом децентралізації є створення так би мовити «місцевої ініціативи» в широкому розумінні цього слова – розуміння людей про власну відповідальність за свій добробут на місцевому рівні. Місцеве населення має зрозуміти, що кошти витрачені на фінансування певного об'єкту є їх коштами, і ніхто їх не надасть з центру, вразі якщо певний об'єкт не буде належним чином берегтися чи експлуатуватися. Крім того, має змінитися відношення до підприємництва на місцях. Місцеві підприємці стають основою надходжень бюджету громади. Адміністративні органи громади стають надзвичайно зацікавленими в збільшенні доходів підприємців, адже чим вищі доходи місцевих жителів, тим більші надходження до місцевого бюджету. Ініціатива в створенні додаткових робочих місць уже не обмежується тільки самими підприємцями, органи місцевого самоврядування можуть виступати ініціаторами та інвесторами створення необхідної інфраструктури. Так, вже є позитивні приклади створення заготівельно-збутових або сервісних кооперативів, на які покладаються завдання створення умов для розвитку господарської діяльності жителів громади, укрупнення товарних партій товарів, які виробляються

на території громади тощо. Тому, все більше уваги має надаватися формуванню такої ініціативності в місцевого населення та посадових осіб органів врядування громади. Особи, які мають здійснювати функції місцевого самоврядування в умовах децентралізації неодмінно мають бути ініціативними, користуватися повагою в громаді та відповідати іншим критеріям, які мають запит у місцевих мешканців. Проте, для належного функціонування посадових осіб, їх правовий статус має бути виписаний досконало з точки зору законодавства.

Однією з посадових осіб, які будуть функціонувати в об'єднаних територіальних громадах, є старости. Основу їх правового статусу складає ст. 54-1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», яка передбачає основні засади затвердження на посаду старости та його основні повноваження.

Не вдаючись до повного аналізу названої статті слід вказати на певні організаційно-правові проблеми функціонування інституту старост. Так, ч. 1 встановлює «Староста затверджується сільською, селищною, міською радою на строк її повноважень за пропозицією відповідного сільського, селищного, міського голови». Норма проста і чітка, однак містить досить серйозний недолік - не передбачає альтернативності внесення кандидатур на посаду старости. Досить часто в практиці на посадах старост місцеві жителі хочуть бачити одну кандидатуру, а на розгляд сесії головою об'єднаної територіальної громади (далі - ОТГ) вноситься інша. Найчастіше такі ситуації виникають, коли на посаду старости претендують і підтримуються населенням колишні сільські голови сіл, які увійшли до складу ОТГ, але новообраний голова ОТГ пропонує іншу кандидатуру. Такої ситуації не було на початку реформування та створення ОТГ, адже старости в редакції законодавства 2015 року обиралися саме населенням відповідного старостинського округу. Вбачається можливим передбачити можливість внесення кандидатури старости за ініціативою жителів відповідного старостинського округу або певної частини депутатів відповідної ради ОТГ. Це дозволить уникнути конфліктів як на території ОТГ, так і в роботі ради, крім того, збільшить довіру членів ОТГ до органів публічної адміністрації ОТГ.

Ч. 2 ст. 54-1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає: «Староста є членом виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради за посадою і працює в ньому на постійній основі». Вбачається надмірною деталізацією текст «... працює в ньому на постійній основі». Адже, основною формою роботи виконавчого комітету є його засідання, на постійній основі працюють тільки органи виконкомів рад, а виходячи із системного аналізу Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», не вбачається що інститут старост є органом виконкому. Територіально, виконком знаходиться за місцем знаходження ради, а староста має бути перебувати здебільшого на території старостинського округу. В дійсності ніхто не заперече, що окремі органи виконкомів можуть знаходитися не за адресою ради, але й не виключені ситуації, коли голова ОТГ може наполягати на роботі старости саме в виконкомі з посиланням на вказану норму закону. Тому, вбачається доцільним з тексту ч. 2 ст. 54-1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» виключити слова: «... і працює в ньому на постійній основі».

Наступною більш загальною проблемою є компетенція та компетентність особи старости. Так, ч. 3 ст. 54-1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає: «Порядок організації роботи старости визначається цим та іншими законами, а також Положенням про старосту, затвердженим сільською, селищною, міською радою». Однак, типового положення про старосту не розроблено, законодавець віддав дане питання на розгляд ОТГ. Нічого поганого в цьому не вбачається, однак, не завжди рівень знань посадових осіб ОТГ дозволяє розробити дійсно якісне Положення. У відкритих джерелах є велика кількість уже прийнятих положень про старост, які можна брати за взірць. Проте, у в такому випадку виникає спокуса значно обмежити можливості старост в порівнянні з тим, що вони могли б робити. І в цьому зв'язку збільшується роль законодавчої фіксації можливостей старост.

Так, п. 10) ч. 4 ст. 54-1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачено, що староста бере участь у здійсненні контролю за станом благоустрою відповідного села. На цьому його контрольні функції закінчуються. Зрозуміло, що положенням про старост відповідна рада можа надати йому більш широкі повноваження. Проте аналіз наявних у відкритих джерелах затверджених положеннях вказує, що рідко компетенція ширша, зазвичай іде цитування

змісту ч. 4 ст. 54-1 названого закону. Більше того в окремих випадках, доцільно законодавчо передбачити пряму вказівку на певні права старости. Так, пункт 2) частини першої статті 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає перелік статей за якими можуть складати протоколи «посадові особи, уповноважені на те виконавчими комітетами ... сільських, селищних, міських рад». Без сумніву, такими особами на території відповідного старостинського округу мають бути старости. Проте, проаналізовані положення про старост не мали такої вказівки про можливість складення старостами протоколів про адміністративні правопорушення.

На нашу думку, ч. 4 ст. 54-1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» доцільно доповнити п. 13) наступного змісту: «складає протоколи про адміністративні правопорушення, складання яких віднесено до компетенції посадових осіб уповноважених на те виконавчими комітетами сільських, селищних, міських рад (пункт 2 частини першої статті 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення);». Таке доповнення дозволить підвищити значення посади старости, наділити його контрольними повноваженнями та засобами адміністративного впливу.

Однак, слід наголосити і на проблемі компетентності старост. Ці питання піднімаються спільноту постійно, а саме щодо рівня фаховості старости та вимог до особи, яка може претендувати на таку посаду. На нашу думку, передбачити певні цензи доступу до цієї посади є недоцільним у зв'язку з наступним. Особа старости має користуватися повагою та авторитетом саме у населення відповідного старостинського округу, і далеко не завжди це особи, які мають вищу освіту чи певний фах. Інше питання, чи може староста компетентно виконувати свої повноваження, покладені на нього радою. У цьому зв'язку зростає значення організаційного забезпечення реформування ОТГ.

Сьогодні існують різного роду ініціативи щодо підготовки фахівців для ОТГ, в тому числі ті, що підтримуються міжнародними донорами із залученням високоякісних викладачів. Вбачається необхідність поширення досвіду теоретичної та практичної підготовки осіб, які претендують на посади старост, без формалізації певних вимог до посади старости. Адже, староста це уже має бути ініціативна особа, яка прагне змінювати на краще своє місце мешкання, і без саморозвитку, такі плани нездійсненні.

Підсумовуючи вищевикладене, слід наголосити, що реформування публічної адміністрації неможливе без належного наукового опрацювання законодавства з прогностичними сценаріями. Адже практики застосування законодавства немає і вона буде вироблена тільки після перших років роботи нових інституцій, а для їх роботи потрібне дієве законодавство. У цьому зв'язку зростає роль правової науки та її зв'язку з практикою законотворення.

Одержано 11.11.2020

УДК 629.7.066.3

Юрій Васильович СТУЩАНСЬКИЙ,

викладач вищої категорії,

викладач циклової комісії авіаційного і радіоелектронного обладнання

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3021-6756>

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ОСНАЩЕННЯ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ СИСТЕМАМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗІТКНЕНЬ У ПОВІТРІ

Безпілотні комплекси останніми роками переживають період бурхливого розвитку. На даний момент в світі існують сотні безпілотних авіаційних систем різних типів і класів – від мініатюрних, розмір яких всього декілька десятків сантиметрів, до багатотонних стратегічних апаратів з розмахом крила, як в авіалайнера.

Розширюються сфери їх застосування: участь в пошуково-рятувальних операціях, інформаційна підтримка в ході гасіння лісових пожеж, патрулювання територій, сільськогосподарські

роботи. Наприклад, в Індії безпілотні апарати застосовувалися для пошуку постраждалих при цунамі. Дуже цікавий і перспективний напрям у використанні безпілотних систем пропонують компанії паливно-енергетичного комплексу. Їм потрібно здійснювати постійний авіаційний моніторинг магістральних нафто- і газопроводів, високовольтних ліній електропередачі та інших технічних об'єктів галузі.

Наряду з цим розглядаються питання про застосування безпілотних літальних апаратів (БПЛА) для доставки поштових відправлень та в якості таксі.

При збільшенні інтенсивності застосування БПЛА можуть виникнути випадки зіткнення БПЛА не тільки між собою, а також з пілотованими повітряними суднами. Хоча польоти безпілотних ПС організуються та здійснюються згідно з вимогами нормативно-правових актів України у галузі цивільної та державної авіації з дотриманням правил польотів у повітряному просторі України та цих Авіаційних правил. Організацію таких польотів забезпечують користувачі повітряного простору (керівники авіапідприємств, організацій, власники або зовнішні пілоти ПС тощо), що планують або проваджують зазначену діяльність [1], але ці польоти мають узгоджувальну дозвільну систему. Контролювати повітряний простір, який використовується для цих польотів вкрай важко з організаційних та технічних причин. Тому забезпечити безпечні відстані між пілотованими та не пілотованими літальними апаратами організаційно не є можливим.

Виникає необхідність застосування бортових технічних систем попередження зіткнень у повітрі (БСПЗ) на БПЛА. На сьогоднішній день існують різні типи систем уникнення зіткнення. Одними з них є системи TCAS (Traffic alert and Collision Avoidance System). TCAS – це система, розроблена для запобігання зіткнень в повітряному просторі між авіацією. TCAS – це сукупність бортових пристроїв, які функціонують незалежно від наземної повітряної системи управління рухом і забезпечують захист для уникнення зіткнення для широкого спектру типів авіації. Існують системи TCAS двох типів: TCAS I і TCAS II.

TCAS I забезпечує вказівки авіатранспорту щодо близькості іншого авіатранспорту, щоб допомогти пілотові у візуальному баченні. TCAS I використовується для авіації, керованої турбінами, пасажирської авіації, що має більш ніж 10 і менш ніж 31 місце. TCAS I також використовується загальною авіацією.

TCAS II забезпечує поради щодо рятувальних маневрів у вертикальному вимірі - або збільшувати, або підтримувати існуюче вертикальне відділення між авіацією. Авіаційні авіалінії, у тому числі авіалінії регіональної авіації більш ніж з 30 місцями використовують TCAS II.

Іншим типом систем уникнення зіткнення є системи ADS-B (Automatic Dependent Surveillance – Broadcast). ADS-B – це докорінно нова технологія, яка дозволяє пілотам і авіадиспетчерам "бачити" і керувати авіацією з більшою точністю, і над далеким більшим відсотком поверхні землі, ніж коли-небудь було можливо [2]. ADS-B дозволяє визначати позицію, використовуючи глобальні навігаційні супутникові системи. ADS-B може використовувати декілька технологій різних каналів зв'язків, у тому числі Mode-S Extended Squitter (1090 ES), Universal Access Transceiver (978 MHz UAT), і VHF data link (VDL Mode 4). У Європі в основному використовуються Mode-S Extended Squitter, оскільки вони побудовані на технології, яка вважається кращою, відповідно до рекомендацій (Federal Aviation Regulations). Впровадження ADS-B в Європі почалося з використання ADS-B для огляду Землі і використання ADS-B для бортового нагляду.

Але при розробці таких технічних засобів, як безпілотні літальні апарати, сьогодні існує ряд проблем. Описані вище системи потребують надто високої точності при уникненні перешкод. Існуючі алгоритми обходу перешкод та уникнення зіткнення не дають змоги вирішити поставлену задачу при умові, що перешкода також рухається в певному напрямку назустріч об'єкту чи співнапрявлено з ним, та не дозволяють реалізовувати такі алгоритми в трьохвимірному просторі, а працюють лише у вертикальній площині. Також існуючі системи не дають змоги оцінити ризик при зіткненні з іншим авіатранспортом, оцінюючи такі потенційні втрати, як сам літак, кількість пасажирів на борту і т.д., оскільки збереження життя людини сьогодні є основним завданням будь-якої авіатехніки. Тому актуальною є задача розробки таких систем уникнення зіткнення безпілотних літаків, які б дозволили вирішити вищенаведені проблеми.

Аналіз світових тенденцій розвитку безпілотної авіаційної техніки свідчить про посилення вимог до забезпечення її безпеки не тільки шляхом покращення льотно-технічних характеристик безпілотної літальної апаратури (БПЛА), а також через забезпечення та зростання польотного ресурсу шляхом удосконалення інтелекту бортових систем автоматичного управління (САУ) [3]. Система прийняття рішень для вирішення даної задачі використовується для того, щоб здійснити уникнення зіткнення, подібно людині. Система уникнення зіткнення повинна допускати ризик зіткнення лише один випадок на мільярд. Для розробки БСПЗ безпілотної літальної апаратури необхідно не тільки вирішення ряду технічних питань, а і розробка алгоритму дії відповідного обладнання.

Висновок: Уникнення зіткнення – це не тільки технічне завдання, це завдання, яке пов'язане з безпекою людей. Вирішення цього питання необхідно розпочинати перш за все на законодавчому та організаційному рівні, розділивши використання повітряного простору безпілотною літальною апаратурою спеціального, комерційного та аматорського призначення. При модернізації та розробці БПЛА слід передбачити оснащення їх системами попередження зіткнень в повітрі. Ці системи повинні сполучатися технічно та за алгоритмом дії з системами диспетчерського контролю за повітряним простором та системами попередження зіткнень в повітрі літальної апаратури, які пілотуються людиною. Такий підхід дозволить значно підвищити безпеку польотів.

Список бібліографічних посилань

1. АВІАЦІЙНІ ПРАВИЛА УКРАЇНИ «Правила використання повітряного простору України» Наказ Державної авіаційної служби України, Міністерства оборони України 11 травня 2018 року № 430/210
2. Arinc TCAS Training program. – Режим доступу: <http://www.arinc.com/tcas/training.html>.
3. Прогнозування напрямків змін вимог до озброєння та військової техніки протиповітряної оборони / Д.А. Гриб, Б.І. Нізієнко, А.М. Печкін, А.М. Арасланов // Розвиток та застосування Повітряних Сил, удосконалення їх систем управління. – 2009. – №2(2). – С. 25–26

Одержано 16.11.2020

УДК 378.091.3:159.9-051

Дар'я Миколаївна СУПРУН,

*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри спеціальної психології та медицини
факультету спеціальної та інклюзивної освіти
Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (м. Київ);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4725-094X>*

ПЕРСПЕКТИВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Перед державною освітою України постають нові виклики, пов'язані з глобалізаційними процесами, для подолання яких є необхідною підготовка професіоналів в різних галузях, зокрема, фахівців органів внутрішніх справ. Вхідження в світову спільноту модернізації міжнародного порядку в контексті визначених пріоритетів майбутнього світоустрою вимагає від вищої освіти поетапно реалізовувати складові наявної мегасистеми цілісного освітнього простору, де прикметною ознакою її змісту є розбудова професійної підготовки фахівців на компетентнісно-орієнтованій основі. Сучасний фахівець спеціальної освіти має бути багатofункціональним, володіти високим рівнем професійної компетентності, бути готовим ввійти в практичну, науково-дослідну, методичну діяльність в реальних умовах практики, яка нерідко висуває складні проблемні питання.

Система вищої освіти сучасної України перебуває в стані реформування та визначення способів трансформації й удосконалення всіх етапів підготовки фахівців високого професійного рівня. Тобто, вища освіта має бути більш інноваційною, далекоглядною і відповідальною за результати. Реакція ж освіти на глобалізацію полягає в зміцненні інтегральності особистості, збереженні

й розвитку її особливостей та конкурентоспроможності, а також в орієнтації на сучасну економіку, нові кваліфікації й технології, за збереження традиційних і створення сучасних національних особливостей. Саме відповідно до концепції реформування вищої освіти, в тому числі в органах внутрішніх справ, освіта та освітня діяльність мають сприйматися та визнаватися державою засобом формування культурної, духовної та інтелектуальної сфер сучасного покоління. Варто виокремити зміни, що відбуваються у світі на початку XXI століття, а саме інтеграція України у європейський і світовий освітній простір і зумовлюють перебудову системи національної освіти на засадах інноваційності та демократизму, модернізації змісту й організації навчально-виховного процесу у вищій школі. Інноваційна реформа національної системи вищої освіти має бути спрямованою на зростання конкурентоспроможності навчальних закладів, що, в свою чергу, забезпечувало б економіку країни фахівцями, здатними втілювати інноваційні технології у всі сфери суспільного життя осіб з особливими освітніми потребами. Також, при реформуванні вищої спеціальної освіти України, з одного боку, мають враховуватись пріоритети збереження культурних надбань української системи освіти, а з іншого, – завдання поліпшення міжнародної співпраці, мобільності, працевлаштування випускників з України в Європейському чи міжнародному просторі, міжнародної конкурентоспроможності ЗВО.

Нагальною проблемою процесів перетворення в системі освіти, є суперечність між розширенням мережі навчальних закладів, збільшенням різноманітності форм навчання, примноженням спектру напрямів і спеціальностей, з одного боку, і необхідністю зберегти і підвищити якість підготовки фахівців, стійкість у функціонуванні системи освіти, з іншого [1,54]. Складна демографічна ситуація, перенасиченість ринку праці недостатньо кваліфікованими працівниками, перевирибництво в окремих сферах фахівців та їхня неспроможність конкурувати в сучасних умовах ринкової системи створили ситуацію прихованої кризи в освіті. З огляду на сучасні умови ефективна діяльність щодо забезпечення професійної підготовки базується на ряді концептуально нових підходів, що обумовлюють докорінні зміни організаційно-функціональних засад діяльності фахівців органів внутрішніх справ та підвищення їх авторитету, побудову відносин з громадянами на засадах партнерства, чітке визначення компетенцій фахівців щодо забезпечення реалізації загальноосвітніх стандартів прав людини.

Закцентуємо увагу на тому, що процес підготовки майбутніх фахівців має здійснюватись у новій особистісно-орієнтованій парадигмі, де буде уможливлено актуалізацію професійно важливих особистісних якостей, і яка буде орієнтуватись на формування професійної компетентності, що передбачає створення системи професійних навичок професійної культури спілкування, професійної рефлексії, самоуправління та управління професійною діяльністю, які дозволятимуть досягати професійного успіху, самореалізації, професійного самоздійснення. Саме вони є характерними мірилами формування та становлення особистості фахівця органів внутрішніх справ, професія якого є нагальною потребою у наш час [2, 51].

Беззаперечно, запровадження інноваційного навчання у вищій освіті потребує розробки та впровадження національної інноваційної, принципово іншої моделі організації навчального процесу, ключовою відмінністю та сучасним стратегічним пріоритетом якої має бути цільова зорієнтованість на формування особистості майбутнього фахівця до життя в умовах сучасного, динамічного суспільства, що забезпечує його становлення як активного суб'єкта змін та інновацій, здатного до самостійної ініціації та реалізації інноваційної діяльності. Проблема вдосконалення процесу оволодіння знаннями стає особливо актуальною, оскільки індивідуалізація навчання, насамперед, передбачає інтенсифікацію пізнавальної діяльності, яка ґрунтується на сучасних методах і технологіях навчання (проблемному, комп'ютерному цикловому та інших) [3, 111].

Слід зазначити, що ринок праці сьогодення висуває до майбутніх фахівців спеціальної освіти вимоги як щодо наявності базових професійно важливих якостей особистості, так і до здатності аналізувати свою професійну діяльність, удосконалювати професійні навички, засвоювати нові професійні напрямки, що потребує необхідності розвитку особистісного ресурсу. Тож, до основних напрямів професійної підготовки віднесемо наступні: реалізація взаємозв'язку між усіма дисциплінами навчального плану спеціальності, що дозволяє сформувавши ґрунтовні знання, вміння їх застосувати для вирішення професійних завдань (знаннява парадигма); вибір доцільних

засобів діяльності суб'єктів у ситуації, що відповідає культурі діяльності та спілкування (культурологічна парадигма); здійснення спільної продуктивної діяльності на засадах гуманізації відношень (гуманістична парадигма). Погоджуємося з загальним акцентом наукової спільноти сучасності, що професійна підготовка фахівців спеціальної освіти має бути спрямованою на формування особистості, яка володіє не тільки системою спеціальних знань та професійних дій, а й вирізняється сформованістю професійно важливих компетентностей, відповідним рівнем кваліфікації з урахуванням світових і європейських стандартів якості при збереженні національних здобутків і пріоритетів, а також здатної до плідної трудової діяльності в сучасних умовах [4, 122].

Висновок. Отже, розвиток суспільства на сучасному етапі характеризується надзвичайно складними процесами, що призводять до глибинних якісних змін, які охоплюють усі сфери життєдіяльності людини. В умовах глобалізації, інтеграції й ускладнення соціальної діяльності, значної кількості інформації, швидкого і постійного оновлення технологій фахівці органів внутрішніх справ мають змогу успішно функціонувати тільки в тому випадку, якщо вони матимуть певні життєві ціннісні орієнтації, якості і здібності, що забезпечать стійкість їх розвитку, соціальну мобільність, творчу особистісну позицію та гнучку адаптацію до усіх трансформацій. Це обумовлює необхідність заміни традиційної, «знанневої» парадигми вищої освіти на нову, що більшою мірою відповідає актуальним і перспективним потребам, як розвитку суспільства, так і потребам майбутніх фахівців досліджуваної категорії. Саме новітній освітній простір просуває ідею «трикутника знань», яка полягає в максимально тісному зв'язку освіти, дослідної діяльності та технологічних інновацій. Характерними рисами глобалізації в галузі освіти є уніфікація знань, загальне прагнення країн світу до досягнення високої якості освіти. Глобалізація, не дивлячись на відмінності в її оцінці, є об'єктивною реальністю, вимагає від національних систем вищої освіти нової цільової орієнтації, що враховує потреби в міжнародній солідарності щодо цінностей загальнолюдської етики. Водночас, важливою умовою інтеграції вищої школи України у світовий освітній простір має бути збереження національного досвіду, традицій, зміцнення і розвиток її безперечних переваг, до яких, передусім, відноситься науковість освіти, її фундаментальність та енциклопедичність. Досягнення конкурентоспроможної якості національної освіти в контексті соціальних змін стає пріоритетом модернізації також і освіти кадрів органів внутрішніх справ України. Здійснений нами аналіз процесу глобалізації, змінності, конкуренції, що з кожним роком владніше заявляють про себе у світі, зобов'язують нарощувати дослідницькі зусилля з осмислення ролі освіти у формуванні особистості, адекватної інноваційному типу суспільного прогресу – інноваційної особистості фахівця органів внутрішніх справ.

Список бібліографічних посилань

1. Синьов В. М., Пометун О. І., Кривуша В. І., Супрун М. О. Основи теорії виховання. Навч. посіб. К. : МП «Леся», 2000. 140 с.
2. Супрун Д. М. Теорія та практика професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.03. Київ, 2018. 657 с.
3. Супрун Д. М. Management – a component of psychologists' professional training (Менеджмент – складова професійної підготовки психологів). Навчально-методичний посібник для студентів, слухачів магістратури та практикуючих психологів. Київ, 2019. 390 с.
4. M. Sheremet, D. Suprun The future psychologists' motivation to work in the system of inclusive education / M. Fedorenko and others. // International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE). – Vol. 8 Issue-4S, November 2019. – pp.143-147. Collection is included to international peer-reviewed open access journals and indexed in SCOPUS Core Collection.

Одержано 14.11.2020

УДК 340.12

Діана Ростиславівна ТАТУСЬКО,

здобувач вищої освіти 2 курсу 4 групи

юридичного факультету

Львівського державного університету внутрішніх справ;

Наталія Ярославівна ЛЕПШ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін

юридичного факультету

Львівського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ДОСТУПУ ГРОМАДЯН ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

На сьогоднішній день доступ до певних інформаційних ресурсів є визначальною складовою нашого життя, оскільки інформація постає продуктом суспільного виробництва. Відкритість, прозорість та свобода інформації для українського суспільства залишається проблемою сьогодення та однією з головних потреб в системі прав кожного громадянина. Відповідно, у ч. 2 ст. 34 Конституції України проголошено, що: «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [1]. Окрім того, надзвичайно важливе місце посідає доступ громадян про саму діяльність органів державної влади [2].

Важливим поштовхом для розвитку законодавства у сфері забезпечення доступу до інформації в нашій країні стало прийняття у січні 2011 року Закону України «Про доступ до публічної інформації». Саме тому поняття «публічна інформація» закріплюється у ч. 1 ст. 1 цього Закону та представляє у собі 3 найважливіші ознаки. Найпершою та, мабуть, найголовнішою ознакою є те, що це «відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація». Тобто, це ті публічні відомості, які вже існують та про які нам відомо [3, с. 75]. Другою, та не менш важливою ознакою публічної інформації є те, що «інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень». Власне, тут закріплюється поняття того, що публічна інформація знаходить своє відображення в органах публічної влади. Проте, як зазначено в Конституції України визначена «безпосередня залежність публічної влади від народу, від громадян, оскільки їх воля покладена в основу конституційного ладу в Україні» [4, с. 28-29]. Третя ознака веде мову про «інших» розпорядників публічної інформації, відповідно, які не є суб'єктами владних повноважень. Ця ознака відображається так: «інформація, ... яка знаходиться у володінні ... інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом», саме тому їх перелік зазначено у ст. 13 Закону України від 13 січня 2011 р. «Про доступ до публічної інформації» [5].

Недосконалість законодавства України про інформацію, невідповідність сучасного рівня розвитку інформаційних відносин та неадекватність щодо вирішення проблем індивідів є однією з причин труднощів у сфері доступу громадян до публічної інформації. Насамперед, спершу цілком доцільно з'ясувати, що ж таке інформація та яка її сутність відповідно до чинного законодавства України. Так, згідно Закону України «Про інформацію» законодавець трактує визначення так: «інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [6; 7]. Важливий нюанс: у вищезазначеному нормативно-правовому акті не згадується поняття «публічна інформація».

Проблемні питання щодо доступу громадян до публічної інформації доречно визначити як саму потребу в більш лаконічному та стислому правовому врегулюванні присвоєння грифу «Для службового користування». Як приклад – можливість неправильного застосування цього реквізиту. Всі ми живемо в такому часі, коли трапляються різні випадки щодо необґрунтованого чи протиправного внесення до переліків видів службової інформації тих чи інших відомостей. Не раз можемо стати свідком будь-яких непередбачуваних випадків, коли приховуються важливі рішення держави, наприклад, інформація про володіння коштами з державного бюджету України,

володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном чи самі умови отримання цих коштів чи майна. Тим самим відбувається порушення прав громадян на доступ до інформації, що становить суспільний інтерес [6]. Цілком актуальна думка щодо цього О. Григоряна, який вказує, що «якість нормативно-правової бази щодо вільного доступу громадян до інформації про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування є головними чинниками такої відкритості», оскільки забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень повинно діяти на підставі прозорості та відкритості органів державної влади, місцевого самоврядування в реалізації самої інформаційної політики [8]. На сьогодні також присутня проблема забезпечення пасивного доступу громадян до публічної інформації, яка виражається щодо прийнятих рішень, оприлюднених на офіційних веб-сайтах органів публічної влади та ухвалених нормативно-правових актів. І тому зазначається, що відкритість такої інформації не можна вважати системною [6].

Варто звернути увагу на проблему щодо інформації, яка повинна застосовуватися лише «в особливих випадках». Аналізуючи інформаційний контекст з'являється доволі систематичне питання щодо визначення та забезпечення доцільності чи недоцільності віднесення інформації, яка може спричинити шкоду чи небезпеку. Однак, відповідь на це запитання відсутнє у Законі України «Про доступ до публічної інформації». Проте, у ч. 2 ст. 21 Закону України «Про інформацію», яка впливає на зміст конфіденційної інформації, вважається, що це є інформація про фізичну особу, а також інформацію, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою...». Відповідно, слід взяти до уваги, що загалом ця норма суперечить п. 6 ст. 2 Закону України «Про доступ до публічної інформації», де зазначається, що: «Не належать до інформації з обмеженим доступом відомості, зазначені у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування...».

Відтермінування у задоволенні запиту на інформацію та низка певних порушень, що пов'язані з безпідставною відмовою щодо цього запиту є також однією з причин незадовільного та стану забезпечення Закону України «Про доступ до публічної інформації». Це підтверджується, зокрема ч. 3 ст. 22 цього Закону, а саме тоді, коли розпоряднику тої чи іншої інформації відомо або має бути відомо хто нею, відповідно, володіє чи умисно відмовляється спрямувати цей запит належному розпоряднику з одночасним повідомленням про це запитувача. Згідно такого вислову, пропонується ч. 2 ст. 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації» доповнити таким пунктом: «Невиконання розпорядниками обов'язку направлення запиту належному розпоряднику з одночасним повідомленням про це запитувача відповідно до ч. 3 ст. 22 цього Закону» [9].

Висновок. Отже, аналізуючи все вищенаведене, можна зробити висновок, що згідно зі ст. 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка є у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом. Загалом, право на доступ до інформації інтерпретується як право особи на отримання доступу до офіційних документів, а також інформації про саму діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Відповідно, прийняття цього нормативно-правового акта здійснило поштовх у сфері додержання конституційних прав та свобод людини та громадянина в нашій державі. Але, на жаль, не обійшлося і без проблем вдосконалення національного законодавства у галузі інформації, приведення інформаційних відносин у відповідність з кращими європейськими і світовими стандартами. Ми повинні знати свої права, користуватися ними і не суперечити Основному закону. Тому, ця тема для нас досі залишається актуальною.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К. : Україна, 1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Мазак А.В., Малімон В.І., Онищук С.В. Доступ до публічної інформації: Навчально-методичні матеріали для тематичного короткотермінового семінару. Івано-Франківськ. 2012. УДК

303.6 ББК 76 Д 70. URL: <http://public.kh.gov.ua/content/documents/2/124/files/1.pdf> (дата звернення 16.07.2012 р.)

3. Паліюк В.П. Поняття «Доступ до публічної інформації» в контексті Закону України від 13 січня 2011 року «Про доступ до публічної інформації». В кн.: «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи»: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 13-14 квітня 2013 р. у 2-х частинах. К.: Центр правових наукових досліджень, 2013. Ч. I. 120 с.

4. Селіванов А. Публічна влада і громадянин в умовах застосування судової адміністративної юрисдикції (проблеми теорії і практики). *Право України*. 2006. № 9. С. 27–31

5. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939–VI. URL: [http:// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17](http://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17)

6. І. Березовська. Актуальні питання доступу громадян до публічної інформації та проблеми застосування Закону України «Про доступ до публічної інформації». 2016. УДК342.9.35.078.3 URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/37396/1/5_26-31.pdf

7. Про інформацію: Закон України від 13.01.2011 No 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

8. Григорян О. Світовий і вітчизняний досвід забезпечення прозорості та відкритості органів державної влади, місцевого самоврядування в реалізації публічної політики (інформаційний аспект). URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej15/txts/12GOOPIA.pdf>

9. Проблеми забезпечення доступу громадян до публічної інформації від органів державної влади. Л. Г. Чистоклетов, В. Й. Шишко. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. ISSN 2311-8040 URL: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/nvsy_02_2018/26.pdf

Одержано 16.11.2020

УДК 65.015

Сергій Олександрович ТКАЧЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

завідувач кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5816-4185>

СТРУКТУРА МОДЕЛІ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Стратегічне планування має суттєві елементи взаємозалежності зі стратегічним управлінням, що може ідентифікуватись як одна із його складових.

В той же час, стратегічне планування є інструментом, що дозволяє розв'язати управлінські рішення, та визначається як діяльність, пов'язана з визначенням цілей і завдань суб'єкта господарювання і їх досягненням, з підтримкою ряду взаємин між організацією й оточенням, які відповідають її внутрішнім можливостям і дозволяють добиватися визначених цілей, залишаючись сприйнятливою як до вимог зовнішнього середовища. Особливостями процесу стратегічного управління є складність, а в окремих випадках і неможливість повного опису об'єктів аналізу, суттєвий ступінь невизначеності набуття результатів при реалізації стратегій, наявність значної кількості частково керованих змінних, велика трудомісткість і тривалість процесу обробки даних, що потребує значних витрат і використання висококваліфікованих фахівців.

Наявність особливостей кваліфікації персоналу призводить до відмінностей суб'єктів за підходами щодо розробки й реалізації стратегії, а відповідно до односторонності розроблюваної стратегії, де кожним окремим критерієм можуть виступати клієнтська складова, якість та технологічний процес, фактори зростання доходів і прибутків, навчання й розвиток персоналу тощо, або всі зазначені фактори одночасно.

Таким чином, методичні засади розробки й реалізації стратегії мають ґрунтуватись на принципах універсальності та системності, що обумовлюється взаємодією загальної економічної

стратегії та факторними елементами розвитку підприємства, в тому числі взаємозалежністю факторів внутрішнього середовища.

Структурна модель стратегічного розвитку має містити у собі наступні складові:

- фінансова складова, що визначає стійке зростання капіталізації та орієнтована на економічну результативність і виступає індикатором відповідності стратегії елементам її реалізації яка вимірюється; показниками операційного прибутку, прибутковості позиченого капіталу та додатною вартістю, а також ступенем генерування грошових та фінансових потоків.

- бізнес-складова визначає надання споживчої вартості клієнтським параметрам та формує головні бізнес-процеси, які потребують вдосконалення, що дозволить створити й зберегти клієнтську базу в цільовому сегменті ринку, задовольнити очікування власників щодо досягнення фінансової стійкості та збільшення ринкової вартості суб'єкта, де інноваційний процес стає додатковим стимулом щодо ефективного управління, впровадження нового продукту та розширення клієнтської бази.

- клієнтська складова визначає пропозицію споживчої вартості для певного сегменту ринку, де результатом діяльності є задоволення потреб клієнтів, збереження споживчої бази, прибутковості, а також обсяг і частка цільового сегмента ринку. Саме вона дозволяє сформулювати стратегію, орієнтовану на споживача й цільовий сегмент ринку, що у майбутньому забезпечить виняткову прибутковості.

- Нематеріальна складова — визначає вплив на систему реалізації стратегії через взаємодію із елементами технологічного процесу, якісними критеріями персоналу та організаційною системою управління. Її основа вимагає додаткового інвестування в розвиток персоналу, вдосконалення інформаційних технологій і систем, створення взаємозв'язку між організаційними процедурами та характеризується комплексом загальних критеріїв і специфічних факторів характерних для відповідного конкурентного середовища. В свою чергу, організаційні процедури дозволяють проаналізувати мотивацію та її узгодження із загальною системою факторів, спрямованих на досягнення успіху.

Таким чином, основою щодо організаційного забезпечення процесу розробки й реалізації стратегії є розв'язання кадрових проблемних питань щодо забезпечення функціонування системи стратегічного управління.

Загальна система координаційного управління має визначати мету і завдання всієї структури, розподіл ресурсів, спрямованих на їх досягнення, контрольні заходи щодо виконання поставлених завдань, а також особисту відповідальність команди менеджерів.

Оперативна підтримка процесу стратегічного управління має спиратись на сформовані схеми щодо індивідуальної ролі кожного підрозділу, проте ефективна оперативна підтримка процесу стратегічного управління має бути централізованою, що забезпечить можливість коригування стратегії, її динамічну трансформацію щодо відповідності меті й завданням, вирішення проблемних питань стратегічних ініціатив, формування взаємозв'язку між стратегічним і операційним аналізом, а також відповідністю системи бюджетування.

На нашу думку, саме зазначені структурні елементи моделі стратегічного розвитку суб'єкта господарювання дозволяють досягти балансу між цілями різних рівнів у системі целепокладання та запланованими результатами й факторами їх досягнення, спрямовані на виконання єдиної стратегії.

Зазначені методичні принципи дозволять створити цілісну модель стратегії та сформувати корпоративне уявлення щодо перспективного розвитку.

Одержано 12.11.2020

УДК 347.73

Катерина Олегівна ТОКАРЄВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики

Харківського національного університету внутрішніх справ,

старший науковий співробітник

Науково-дослідного інституту правового

забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7891-226X>

ПРИНЦИПИ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ ЯК ПРИНЦИПИ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ

Будь-яке явище правової дійсності розвивається на основі відповідних принципів. Змістовний підхід до їх визначення закріплення сприяє більш глибокому розумінню відповідного явища та / або процесу. У сфері бюджетної діяльності одним з найважливіших інститутів є бюджетний процес, в межах якого відбувається середньострокове бюджетне прогнозування, складання проєктів бюджетів різних рівнів, їх розгляд, затвердження, виконання та контроль. Фактично саме бюджетний процес передбачає створення бюджету у правовому сенсі й подальшу його реалізацію.

Наразі існує чимало підходів до визначення категорії «принципи». Так, у тлумачному словнику надається декілька значень вищевказаного слова: а) основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.; б) особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; в) переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці [1]. У юридичній енциклопедії принцип характеризується як основна засада, вихідна ідея, що характеризується універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображає суттєві положення теорії, системи внутрішньодержавного і міжнародного права. Принцип є джерелом багатьох висновків, що відносяться до нього [11, с. 111]. На наше переконання, саме принципи є тими основними положеннями, що визначають особливості й подальші вектори розвитку права в цілому, окремих його галузей, інститутів та норм з урахуванням динаміки суспільних відносин, які регулюються правом, під впливом різноманітних чинників.

У теорії права принципи поділяються на відповідні класифікаційні групи. Вбачається логічною та аргументованою позиція С. С. Алексєєва, який поділяє принципи залежно від галузевого поділу права на: (1) загальноправові; (б) міжгалузеві; (в) галузеві; (г) принципи окремих правових інститутів [2, с. 242]. Наведену класифікацію принципів використовують як основну чимало науковців, не лише фахівців теорії права, а й представників відповідних галузей права. Це й не дивно, оскільки такий підхід передбачає врахування меж поширення певних засад, а також дозволяє встановити взаємозв'язок між різними елементами (складовими) системи права.

Про необхідність такого розподілу принципів при виокремленні принципів бюджетного процесу говорить й О. В. Болтинова. При цьому до кола останніх віднесено: 1) законність; 2) оформлення бюджету в форму нормативного правового акта; 3) розмежування компетенції між представницькими і виконавчими органами державної влади та місцевого самоврядування в бюджетному процесі; 4) спеціалізація бюджетних показників; 5) безперервність (циклічність) бюджетного процесу; 6) прозорість (відкритість); 6) плановість; 7) організація фінансового контролю на всіх стадіях бюджетного процесу [3, с. 45]. Однак, з наведеної класифікації принципів бюджетного процесу не зрозуміло, який з них до якої групи слід відносити. На нашу думку, у наведеному підході змішані основні засади бюджетного процесу та навіть окремі його стадії, а також загальноправові принципи, а це в свою чергу, суперечить вищевказаному розподілу принципів, які були взяті науковцем за основу. Крім того, вчена не розкриває зміст кожного із вказаних принципів.

На думку Т. В. Бугай, бюджетний процес ґрунтується на основних правових засадах, принципах, які гарантують чітке та неупереджене планування, цільове та ефективне використання коштів, здійснення постійного контролю за виконанням бюджетів, дотримання фінансової, а з

окрема бюджетної дисципліни та деталізують риси бюджету. Такими основоположними ідеями є принципи, які характерні бюджетній системі України взагалі, так і властиві безпосередньо бюджетному процесу [4, с. 634]. Висловлена позиція є доволі слушною. Однак у цьому контексті більш виваженим та обґрунтованим вважаємо підхід, запропонований Л. В. Товкун. Вчена пропонує виокремлювати три групи принципів, які лежать в основі бюджетного процесу: (а) загальноправові принципи; (б) принципи бюджетної системи, які характерні й для бюджетного процесу; (в) принципи властиві лише бюджетному процесу. Їх сукупність становить комплексну систему бюджетного процесу. Взаємозв'язок цих принципів виявляється у наявності спільної мети, узгодженості між собою та відсутності повторів змісту одного принципу в іншому. При цьому одні з цих принципів розвивають і доповнюють положення інших, або ж одні принципи виступають гарантіями інших, сприяючи розвитку останніх [8, с. 49]. Дійсно, наведена класифікація дозволить комплексно врегулювати бюджетний процес й відобразити взаємозв'язок бюджету, бюджетної системи й бюджетного процесу.

Наразі розглянемо принципи бюджетної системи, які віднайшли своє нормативне закріплення у ст. 7 Бюджетного кодексу України. До них належать: єдність бюджетної системи України; збалансованість; самостійність; повнота; обґрунтованість; ефективність та результативність; субсидіарність; цільове використання бюджетних коштів; справедливість і неупередженість; публічність та прозорість [5]. Для аргументації нашої позиції проілюструємо, яким чином деякі з принципів бюджетної системи відбиваються й у бюджетному процесі. Принцип прозорості певним чином зобов'язує органи влади оприлюднювати, надавати інформацію про бюджет та хід бюджетного процесу, а також звіти про виконання бюджетів відповідного рівня (державного й місцевих бюджетів) в установленій Бюджетним кодексом України термін та у визначених засобах масової інформації. У той же час допускається виключення окремих видатків із такої інформації про бюджет в тому разі, якщо це стосується державних інтересів та / або пов'язано із зберіганням державної таємниці (таємних видатків) [9, с. 60]. Також Законом України «Про відкритість використання публічних коштів» визначено умови та порядок забезпечення доступу до інформації про використання публічних коштів розпорядниками та одержувачами коштів державного і місцевих бюджетів, суб'єктами господарювання державної і комунальної власності, фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування [7]. Інформація про використання публічних коштів оприлюднюється на Єдиному веб-порталі використання публічних коштів, який є офіційним державним інформаційним ресурсом у мережі Інтернет. Доступ до інформації, оприлюдненої на єдиному веб-порталі використання публічних коштів, є вільним та безоплатним [7, ч. 2 ст. 2]. Завдяки цьому принципу бюджетного процесу відбувається своєрідний контроль за діяльністю всіх його учасників, відображаються цілі використання бюджетних коштів, дотримання встановлених законодавством строків на кожній стадії бюджетного процесу.

Принцип самостійності. Ця засада має вагоме значення для місцевих бюджетів, оскільки реалізується завдяки правам органів влади та місцевого самоврядування на самостійний розгляд і затвердження бюджетів і шляхом закріплення за відповідними бюджетами розміру доходів, що дає змогу здійснювати фінансування мінімально необхідних видатків. Йдеться про реалізацію конституційних приписів, зокрема, ст. 142 Конституції України, якою закріплено участь держави у формуванні доходів бюджетів органів місцевого самоврядування, фінансово підтримуючи місцеве самоврядування [9, с. 54-55].

Аналізований принцип отримав дещо інше змістове наповнення у контексті реформи бюджетної децентралізації, суть якої полягає у: розширенні самостійності місцевих бюджетів через можливість їх прийняття незалежно від прийняття державного бюджету; підвищенні платоспроможності громад (закріплено близько 50 джерел доходів); запровадженні стимулювання територіальних громад до об'єднання та переходу на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом та ін. [6]. На сучасному етапі головною ознакою самостійності місцевих бюджетів має стати не тільки їх нормативно-правове визнання такими, а й їх фактична самодостатність. Остання має розглядатись як спроможність повноцінно профінансувати заплановані видатки місцевих бюджетів за рахунок саме власних дохідних джерел, а не дотаційних чи субвенційних коштів Державного бюджету України [10, с. 36].

Разом із цим відзначимо, що наразі можна виділити межі дії принципу самостійності, зокрема, вони проявляються саме у процесуальному аспекті. Йдеться про те, що бюджетний процес на державному та місцевому рівні відбувається паралельно, у той же час місцева влада (відповідні місцеві ради) при затвердженні рішень про місцеві бюджети все ще залежна від затвердження закону про Державний бюджет на відповідний рік. Такий висновок робимо, виходячи з аналізу положень ст. 75 Бюджетного кодексу України. Підставою для складання Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами відповідних місцевих рад проектів місцевих бюджетів і підготовки проектів рішень про відповідні місцеві бюджети є інформація, зокрема:

(1) розрахунки прогнозних обсягів міжбюджетних трансфертів, методики їх визначення, організаційно-методологічних вимог та інших показників щодо складання проектів місцевих бюджетів, а також пропозицій щодо форми проекту рішення про місцевий бюджет (типової форми рішення).

(2) показники міжбюджетних відносин (включаючи обсяги міжбюджетних трансфертів для відповідних бюджетів) і текстових статей, а також організаційно-методологічних вимог щодо складання проектів місцевих бюджетів.

Така інформація доводиться Міністерством фінансів України Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад у тижневий строк з дня схвалення Кабінетом Міністрів України проекту закону про Державний бюджет України [5, ч. 8 ст. 75]. З огляду на наведене, можемо констатувати, що наразі принцип самостійності бюджетів у повній мірі не реалізується, оскільки місцеві бюджети ще не мають повної фінансової самостійності й дуже сильно пов'язані із державним бюджетом. З одного боку, такий взаємозв'язок й має бути, оскільки державний бюджет та місцеві бюджети є невід'ємними складовими бюджетної системи держави. З іншого боку, місцеві бюджети мають бути максимально фінансово незалежні від держави, в контексті фінансового забезпечення відповідних територій і наявності достатніх джерел для наповнення місцевих бюджетів, оскільки першочергова мета реформи фінансової децентралізації полягала саме у цьому.

Принцип публічності. На нашу думку, у п. ч. 1 ст. 7 Бюджетного кодексу України йдеться не про публічність, а про гласність – інформування громадськості з питань бюджетної політики, складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів. Як вбачається, зміст принципу публічності для бюджетного процесу має іншу сутність й полягає у тому, що за рахунок коштів, акумульованих у бюджеті відповідного рівня має відбуватися задоволення саме публічного інтересу. При цьому під публічним інтересом доцільно розглядати державний інтерес та інтерес територіальних громад (суспільний) [9, с. 59-60]. Вважаємо доцільним саме у такій редакції викласти принцип публічності у бюджетному законодавстві України. До цього додамо, що важливим є дотримання балансу між вказаними різновидами публічного інтересу, оскільки вони хоча й взаємопов'язані, але нетотожні.

На підставі проведеного аналізу принципів бюджетної системи підкреслимо, що вони виступають основою для всієї бюджетної сфери, у тому числі й бюджетного процесу, як інституту бюджетного права. Вони виступають тими вимогами, що покладені в систему взаємообумовлених та послідовних дій учасників бюджетного процесу, спрямованих на реалізацію комплексу стадій бюджетного процесу та на досягнення конкретного результату (як на кожній окремій стадії бюджетного процесу, так і у підсумку). На нашу думку, існує потреба у чіткому визначенні таких принципів, їх однозначному тлумаченню та відповідальності учасників бюджетного процесу у разі не виконання цих принципів.

Список бібліографічних посилань

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/pryncyp>
2. Алексеев С. С. Общая теория социалистического права. Москва, 1972. С. 242
3. Болтинова О. В. Принципы бюджетного процесса в Российской Федерации. *Вестник университета имени О. Е. Кутафина*. 2017. № 8. 42-48.

4. Бугай Т. В. Бюджетний процес в Україні: теоретичний аспект. *Глобальні та національні проблеми*. № 7. 2015. С. 632-637.
5. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n793>
6. Децентралізація дає можливості. URL: <https://decentralization.gov.ua/about>
7. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11 лют. 2015 р. № 183-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19>
8. Товкун Л. В. Бюджетний процес: значення та перспективи розвитку в сучасних умовах. *Наук. вісн. Ужгородського нац. ун-ту. Серія: Право*. 2017. Вип. 45. Т. 2. С. 48-52.
9. Токарева К. О. Структура бюджету: фінансово-правовий аналіз: монографія. Харків. Право, 2017. 185 с.
10. Чинчин О. В. Фінансово-правове регулювання виконання місцевих бюджетів за доходами в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2019. 212 с.
11. Юридична енциклопедія : в 6-ти т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 2003

Одержано 16.11.2020

УДК 37.013.32

Наталія Володимирівна ГУТОВА,

викладач циклової комісії природничих дисциплін

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0041-9154>

ТЕСТОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

Пошук досконалих методів вимірювання рівня навчальних досягнень студентів на сучасному етапі розвитку інформаційних технологій, а особливо зараз, в умовах дистанційного навчання, набуває надзвичайної актуальності, оскільки об'єктивізація процесу вимірювання, забезпечуючи зворотний зв'язок, дає можливість координувати цей розвиток. Отже, об'єктивні та точні методи вимірювання й оцінювання знань стають однією з рушійних сил наукового прогресу.

Найважливішим компонентом педагогічної системи і складовою частиною навчального процесу є контроль за навчальною діяльністю студентів, призначений для визначення успішності навчання кожного, аналізу отриманих результатів та корекції подальшого процесу навчання. Інструментом підвищення якості освіти разом із реформуванням змісту освіти виступає вдосконалення системи оцінювання, модернізація діагностики навчання студентів.

Тест як система завдань специфічної форми і відповідного змісту є науково обґрунтованим інструментом оцінювання знань, умінь і навичок студентів, допомагає здійснювати індивідуальний контроль результатів навчання кожного з них, мобільно керувати навчально-виховним процесом. Порівняно з традиційними формами контролю знань (контрольна робота, іспит, залік, диференційованих залік.) тестування нерідко виявляється більш ефективним. Адже недостатньо оцінити рівень знань, треба спрогнозувати, як студент зможе ці знання використати. Тобто, зростає роль психологічного тестування.[1]

Ефективне застосування тестів вимагає від викладача ознайомлення з типами тестових завдань, загальними підходами до їх створення та особливостями оцінювання.

Практика показала наступні переваги тестування над іншими формами контролю знань:

- упродовж досить обмеженого часу може бути перевірена якість знань, навичок у зазначеної кількості студентів;
- можливий контроль знань, умінь, навичок на необхідному, заздалегідь запланованому рівні;
- реальним є самоконтроль;

- знання оцінюють об'єктивно;
- увага студента фіксується не на формуванні відповіді, а на осмисленні її суті;
- створюють умови для постійного зворотного зв'язку між студентом і викладачем.

Проте тестовий контроль знань має й істотні недоліки:

- ймовірність випадкового вибору правильної відповіді;
- можливість при застосуванні тестів закритого типу оцінки тільки кінцевий результат (правильно - неправильно), у той час як сам процес, що привів до нього, не розкривається;
- психологічний недолік – стандартизація мислення без врахування рівня розвитку особистості;
- велика затрата часу на складання необхідного "банку" тестів, їх варіантів, трудомісткість процесу.

Валідність методу при вимірюванні успішності можна диференціювати за такими критеріями: валідність змісту; валідність відповідності; валідність прогнозу. [1]

Валідність за Л. Долінером:

- Очевидна (внутрішня) - тест є валідним, якщо про нього складається враження, що він вимірює саме те, що необхідно. Очевидна валідність не має жодного відношення до справжньої валідності і тільки допомагає створити атмосферу співпраці з випробуванням.
- Змістовна. Цей термін визначає, чи завдання тесту відповідає всім аспектам досліджуваного питання (тема, розділ та ін.).
- Функціональна - відповідність контрольного завдання тій пізнавальній дії, яка перевіряється.

Валідність за П. Клайном:

- Очевидна - тест є валідним, якщо про нього в опитуваних складається враження, що він вимірює саме те, що необхідно.
- Конкурентна - оцінюється по кореляції результатів даного тесту з результатами інших тестів.
- Прогностична - вивчаються кореляції між показниками тесту та деяким критерієм, що характеризує вимірювану властивість, але через певний час.
- Змістовна - якщо можна показати, що завдання відображають усі аспекти досліджуваної сфери, при умові, що інструкція до нього чітко сформульована.
- Конструктивна - включає в себе всі підходи до визначення валідності, перераховані вище.

Надійність методу вимірювання - це міра стійкості результатів, що впливає на точність, з якою можна виміряти ту чи іншу конкретну ознаку. Перевірка надійності методу стосується насамперед відновлення результатів при повторних вимірюваннях.

Тестові завдання для поточного оцінювання доцільно застосовувати на різних етапах заняття не більше як на 10-15 хвилин. На виконання завдання з однією правильною відповіддю рекомендують відводити одну хвилину. На завдання інших типів – півтори хвилини. У тесті необхідно розташувати завдання за принципом «від простого – до складного», щоб створити ситуацію успіху; підібрати завдання різноманітні за змістом і формою, щоб уникнути монотонності. [2]

1. Завдання з вибором однієї правильної відповіді. Таке завдання складається з незакінченого твердження та чотирьох або п'яти варіантів його продовження, серед яких тільки один правильний.

2. Завдання з вибором кількох правильних відповідей. Завдання такого формату передбачає вибір певної кількості відповідей із запропонованого переліку варіантів

3. Завдання на встановлення відповідності. Ці завдання передбачають утворення логічних пар.

4. Відкриті завдання з короткою відповіддю. У таких завданнях потрібно дати самостійно відповідь. Такі завдання складніші, бо в них не передбачено можливості здогаду.

5. Відкриті завдання з розгорнутою відповіддю. Зразком відкритого завдання з розгорнутою відповіддю з фізики є розв'язування складних задач

Тестовий контроль має багато переваг перед іншими видами контролю. Основна відмінність тесту від, наприклад, модульної або контрольної роботи полягає в тому, що він значно підвищує рівень навчального процесу, сприяє самостійній роботі кожного студента. Крім цього,

тестовий контроль дає змогу викладачу перевірити значний об'єм вивченого матеріалу та проаналізувати оволодіння цим матеріалом більшої частини студентів.

Отже, правильно організоване тестування дає змогу викладачу забезпечити управління навчальним процесом і сприяє підвищенню ефективності вивчення предмету.

Список бібліографічних посилань

1. Клайн Пол. Справочное руководство по конструированию тестов. Перевод Е. П. Савченко. – М.: «ПАН Лтд.», 1994. – 283 с.
2. Методичні рекомендації з організації тестового контролю освітньо-професійної підготовки вчителя. – Тернопіль: видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2004. – 100 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 371.132:371.125

Олена Іванівна ФЕДОРЕНКО,

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та психології факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4948-9524>*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІКИ СПІВРОБІТНИЦТВА ЯК ІННОВАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Педагогіка співробітництва є однією з найбільш всеосяжних педагогічних узагальнень ХХ століття, що стимулювала до виникнення інноваційні процеси в освіті. Назву технології було дано групою педагогів-новаторів, в узагальненому досвіді яких поєдналися кращі традиції радянської педагогіки (А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Шацький), досягнення російської (К. Ушинський, М. Пирогов, Л. Толстой) і закордонної (Ж.-Ж. Руссо, Я. Корчак, К. Роджерс, Е. Берн) психолого-педагогічної практики й науки.

Педагогіка співробітництва – «напрямок педагогічного мислення і практичної діяльності, мета якого демократизація й гуманізація педагогічного процесу» [2, с. 132]. Сутність педагогічного процесу полягає у співробітництві педагога з учнем (вихованцем, дитиною) [1, с. 72]. Для таких педагогів характерні доброзичливе ставлення до суб'єктів учіння, прагнення адекватно оцінити їхні можливості, збагнути мотиви поведінки, стимулювати творчість, особистісне зростання і гідність, а також здатність підтримувати соціально сприятливий морально-психологічний клімат у навчальній групі.

В рамках цієї технології було висловлено наступні ідеї.

Стосунки з учнями (студентами). Педагогіку співробітництва пов'язують перш за все з формуванням позитивного ставлення до навчання, для чого необхідно залучити їх до праці учіння, викликати почуття успіху, руху вперед, розвитку, що обумовлює спільну працю педагога і дитини. На перше місце виходять доброзичливі стосунки педагогів зі студентами.

Навчання без примусу. Педагоги виключають із своєї методики примушення до навчання. «Яким би слабким клас (група) нам не дістався, ми десятиліттями не ставили негативних оцінок, не скаржилися батькам на учнів, не давали зауважень на уроках — виявилось, що так навчати можна...» [1]. Тому педагогіка співробітництва спрямована на те, щоб дати людині упевненість в успіху, навчити її вчитися, не допускати відставання. Цій меті має підкорюватись контроль за пізнавальною роботою студентів.

Ідея складної мети, що спонукає студентів до подолання труднощі за умови переконання їх у можливості подолати труднощі.

Ідея опори, яка зводиться до того, щоб кожний студент міг відповідати досить вільно, не затримувати групу і не збивати темп навчального заняття. У цьому йому допомагає опора. Це головна нитка відповіді, правила, способу розв'язання задачі. Слабкі учні користуються опорою більш тривалий час, ніж сильні, але всі відповідають впевнено і заслуговують позитивної оцінки.

До цієї ідеї одночасно прийшли В. Шаталов (опорний конспект або сигнал) і С. Лисенкова (опорна схема). У В. Шаталова опорний сигнал (конспект) представляє собою набір ключових слів, знаків і інших опор для думок, які мають особливе розміщення на папері. Спочатку викладач пояснює новий матеріал. Потім повторює розповідь чи пояснення з використанням опорних сигналів. Студенти мають нанести відповідні опорні сигнали. Наступний етап – самостійна робота з навчальною літературою, усвідомлення і запам'ятовування інформації чи способів дій, потім письмове відтворення сигналу та усна доповідь за ним (або прослуховування відповідей товаришів). Після вивчення теорії передбачається виконання вправ, розв'язання задач шляхом вільного вибору.

Реалізація ідеї «опори» тісно пов'язана з ідеєю великих блоків, яка інтенсивно розроблялась П. Єрдієвим в таких напрямках: а) сумісне й одночасне вивчення взаємно пов'язаних питань програми; б) перетворення розв'язаної задачі в зворотну або аналогічну, що дозволяє вичерпувати певний зміст з кожною зміною вихідної вправи; в) деформування вправ для створення раціональної системи знань; г) посилення питомої ваги творчих завдань у процесі самостійного складання задач, прикладів, рівнянь і т. ін.

Досвід доводить, що зведення матеріалу у великі блоки дозволяє значно збільшити обсяг матеріалу, який вивчається, і одночасно знизити навантаження на учня (10-20 занять поєднує В. Шаталов у один блок), встановлювати логічні зв'язки, визначити провідну думку. Цей прийом може активно використовуватися студентами при вивченні великих обсягів навчальної інформації.

Ідея вільного вибору впроваджується, щоб дати дітям можливість відчути свої сили, самоствердитися. В. Шаталов пропонував для розв'язання 100 задач, щоб учень сам вибрав будь-які з них і в будь-якій кількості.

Як зазначали педагоги-новатори, свобода вибору – крок до розвитку творчої думки людини.

Ідея випередження, до якої прийшли всі новатори: на рік-два випереджав програму В. Шаталов, за рік починала вивчати важкі теми С. Лисенкова, коли вводила поняття «завтра». Випереджаючі програми несуть людині задоволення, викликають певну гордість, сприяють розвитку перспективного мислення. А, отже, мають всі перспективи для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Ідея самоаналізу, сутність якої у стимулюванні студентів до оцінки своєї діяльності, своїх можливостей, думок тощо. Є. Ільїн у своїй практиці спонукав старшокласників до роздумів щодо питань моралі, моральних вчинків, особистого життя, його цінності. Для цього він визначав певну деталь літературного твору, яка стає інструментом його аналізу. Учні поступово «рухаються» від деталі до цілого, значного, найбільш суттєвого. Такий прийом можливо використовувати при вивченні багатьох юридичних дисциплін – теорії і історії держави та права, криміналістики та ін.

У скандинавських країнах педагогіку співробітництва називають педагогікою діалогу, яка орієнтується на принципи педагогічного досвіду бразильського педагога Паоло Фрейре. Сутність такого діалогу полягає в гнучкій зміні орієнтації педагогічного впливу на учнів, який здійснює вчитель, виходячи із моральних принципів і загальнолюдських цінностей. Педагогіка діалогу виокремлює вчителя як провідну фігуру успішної педагогічної взаємодії з учнями (студентами) й покладає на нього відповідальність оперативно враховувати особистісні якості вихованців, що постійно змінюються під впливом зовнішніх обставин та індивідуального зростання.

Як цілісна технологія, педагогіка співробітництва поки не втілена в конкретній моделі, не має нормативно-виконавського інструментарію; вона вся «розсипана» по сотнях статей і книг, її ідеї ввійшли майже в усі сучасні педагогічні технології. Тому педагогіку співробітництва треба розглядати як особливого типу «проникаючу технологію», що є втіленням нового педагогічного мислення, джерелом прогресивних ідей, яка тією чи іншою мірою входить до багатьох сучасних педагогічних технологій як їх частина.

Цільовими орієнтаціями педагогіки співробітництва є: 1) перехід від педагогіки вимог до педагогіки відносин; 2) гуманно-особистісний підхід до особистості; 3) єдність навчання й виховання.

Філософською основою цієї технології є гуманістична філософія.

Педагогіка співробітництва є комплексною технологією, яка поєднує в собі біо-, соціо- і психогенний підходи до становлення особистості людини й орієнтована на всебічний і гармонійний

її розвиток. Реалізація і управління даною технологією відбувається в системі малих груп. Методи, що найчастіше застосовуються в рамках цієї технології навчання – проблемно-пошукові, творчі, діалогічні, ігрові.

Основні характеристики педагогіки співробітництва яскраво висвітлюються під час її порівняння з традиційною педагогікою. Аналіз цих двох протилежних дидактичних концепцій навчання наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз традиційного навчання і педагогіки співробітництва

Традиційне навчання	Педагогіка співробітництва
Найближча мета дидактичного заходу – засвоєння знань, вироблення навичок та вмінь, розуміння навчального матеріалу	Основна мета дидактичного заходу – розвиток інтелектуальних, духовних і фізичних здібностей, формування інтересів, мотивів, наукового світогляду
Зміст дидактичних заходів – знання, передбачені навчальними програмами предметної підготовки, і певний навчальний матеріал	Зміст дидактичних заходів засвоєння способів пізнання, перетворень у навколишньому середовищі та у собі
Рушійні сили навчання – погрози, заборона, накази, адресування, оцінка тощо	Рушійні сили навчання – радість творчості, відчуття свого інтелектуального збагачення, вдосконалення, розвитку світогляду
Основні методи навчання – пояснення, вправи, зубріння, дії за зразком	Методи навчання – спільна діяльність, пошуки, евристична бесіда, різноманітні форми співробітництва суб'єктів навчального процесу
Основна форма роботи – фронтальна	Основна форма роботи – спільний пошук, вибір оптимальних варіантів вирішення навчальної пізнавальної проблеми, переважання групових та індивідуальних форм роботи над фронтальною
Роль суб'єкта викладання – роль всевладного і всезнаючого начальника над об'єктом навчання	Основна роль суб'єкта викладання – помічник, старший, більш досвідчений товариш, порадник і соратник учнів у пошуках істини
Головний обов'язок суб'єкта викладання – повідомлення знань у такій формі, щоб полегшити їх засвоєння	Головний обов'язок суб'єкта викладання – організація і залучення суб'єктів учіння до активного процесу вирішення різноманітних дидактичних завдань
Основна функція об'єктів навчання – запам'ятати ці знання, відповісти на запитання суб'єкта й отримати за це оцінку	Основна функція суб'єктів учіння – активно співпрацювати в колективній діяльності, постійно вдосконалювати себе
Кінцевий результат учіння – відповідність знань, навичок і вмінь об'єктів навчання запрограмованим стандартам, яка з'ясується під час певного контролю	Головний результат учіння – здатність суб'єкта учіння самостійно переносити здобуті знання в нові ситуації, розуміти та вдосконалювати себе, опанувати професійну майстерність

Педагогіка співробітництва, як проникаюча технологія, широко застосовується в роботі вчителів за кордоном. Наприклад, в Англії: Саммерхілл (Педагогіка свободи за А. Нейлом); у США: Бруклайн (Демократія в дії), Нью-Йорк («Справедливе співтовариство» Л. Кольберга); Швейцарія: Іттиген (Вальдорфська школа) та ін.

Педагогіка співробітництва має багато переваг перед традиційною практикою навчання у ЗВО: дає можливість розкрити потенціал особистості студента, активно самореалізовуватись у процесі здобуття професії, розвивати здібності, формувати мотивацію професійної діяльності,

розвивати і удосконалювати уміння і навички міжособистісної взаємодії, набувати досвіду колективної співпраці та ін. Проте натепер в закладах вищої освіти теоретичні і практичні надбання педагогіки співробітництва використовуються дуже обмежено.

Список бібліографічних посилань

1. Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогического сотрудничества: Кн. для учителя. Киев : Освіта, 1991. 110 с.
2. Український педагогічний словник / за ред. С. У. Гончаренка. Київ : Либідь, 1997. 213 с.

Одержано 16.11.2020

УДК 355.541.1:351.741

Віталій Володимирович ФЕДОРОВ,

*завідувач кафедри вогневої підготовки факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6312-4746>;*

Ольга Борисівна ПСКУНОВА,

*викладач кафедри вогневої підготовки факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7221-4855>*

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИК І ТЕХНІК ПРАКТИЧНОЇ СТРІЛЬБИ ПІД ЧАС ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Цивілізаційні процеси, які відбуваються в Україні в останні роки, несуть із собою позитивні зміни суспільства й держави. Однак така трансформація часто супроводжується і негативними явищами. Так, за останні 7 років (порівняно з 1992-2012 роками) зросла кількість злочинів, передбачених ст. 115-120, 121 ч. 2 Кримінального кодексу України [3]. І хоча наведена статистика не дає розподілу цих злочинів за знаряддями, проте навіть побіжний огляд новин поточного року виявляє низку резонансних подій, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї.

Це означає, що поліцейські часто змушені діяти в умовах підвищеного ризику для власного життя і здоров'я. За повідомленням Департаменту комунікації НПУ, за перші два з половиною роки існування Національної поліції України під час виконання службових обов'язків загинули 24 й були поранені 1197 поліцейських (із них у зоні проведення АТО загинули 4 й отримали поранення 38 працівників поліції) [1]. Отже, застосування вогнепальної зброї стає ледь не повсякденною практикою кожного поліцейського і, відповідно, вимагає удосконалення системи вогневої підготовки.

Як правило до тяжких наслідків призводять психічна неготовність поліцейського до застосування вогнепальної зброї, грубе порушення заходів безпеки при поводженні з нею, а також нездатність адекватно оцінити конкретну обстановку й умови, за яких поліцейський змушений вдаватися до застосування зброї. Зокрема останній чинник пов'язаний із тим, що умови навчання і тренування поліцейського відрізняються від реальних умов несення служби.

Вогнева підготовка у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи МВС України здійснюється відповідно до Курсу стрільб для поліцейських, затвердженого наказом МВС України від 26.04.2019 року № 334. Ним визначені вправи, порядок і умови виконання яких покликані привити первинні навички поводження з вогнепальною зброєю у спокійній обстановці та переважно із середніх дистанцій. Проте під час виконання службових обов'язків поліцейському необхідно миттєво оцінити обстановку і зважити доцільність застосування зброї, що часто ускладнюється незначною (до 10 м) відстанню до цілі та іншими чинниками, такими як освітленість, температура повітря тощо. До того ж, вогневий контакт, як правило, відбувається на вулицях міст або у приміщеннях, де існує ризик появи на лінії вогню сторонніх осіб чи тварин.

Виходячи з цього, метою дисципліни «Вогнева підготовка» у системі навчання поліцейських має бути не лише прищеплення навичок швидкісного приготування до стрільби та ведення влучної стрільби по нерухомих і рухомих цілях з різних положень, а й формування психічної і тактичної готовності до ефективного застосування вогнепальної зброї, коли виникають підстави, передбачені ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію».

Використання і застосування вогнепальної зброї для більшості людей не є буденним явищем, тому перші заняття із ведення вогню викликають у курсантів почуття тривоги, страху, що спричиняє стан надмірної напруженості психіки стрільця. Постійні та регулярні тренування, а також формування стійких навичок поведінки з вогнепальною зброєю сприяють подоланню цих перешкод і дозволяють покращити результати виконання вправ, передбачених Курсом стрільб для поліцейських. Однак відмінні результати виконання справ зі стрільби не забезпечують готовність поліцейського до вогневого контакту зі злочинцем, який, на відміну від мішені в тирі, теж озброєний, рухається і прагне діяти на випередження.

Покращити рівень підготовки поліцейських можна шляхом впровадження у систему навчальних і тренувальних стрільб методик і технік практичної стрільби, які використовуються у дисциплінах Міжнародної конфедерації практичної стрільби (МКПС). Їх перевагою в першу чергу є мінімальний час на підготовку стрільця до пострілу. Так, кобура відкритого типу дозволяє одночасно захопити пістолет і вивільнити його від елементів замикання, витягування пістолета з кобури відбувається разом з вимиканням запобіжника, а винесення зброї на лінію вогню супроводжується досиланням патрона в патронник.

Також вправи з практичної стрільби включають у себе переміщення стрільця не лише по рівній поверхні, але і з перешкодами, стрільбу в русі або з найменш зручних позицій, стрільбу по рухомих мішенях, використання укриттів, швидке перезарядження зброї та заміну магазину.

І хоча Курс стрільб для поліцейських містить вправи на відпрацювання навичок ведення вогню із-за укриттів, в умовах фізичних навантажень, недостатнього освітлення, пересуваючись та змінюючи магазин тощо, однак і вони не забезпечують формування низки професійних компетенцій, пов'язаних із психічною і тактичною готовністю поліцейського до застосування зброї. Психічна готовність визначається здатністю за екстремальних умов правильно оцінити обстановку, яка склалася, й адекватно реагувати на злочинні дії осіб. Тактична готовність – це швидке й уміле орієнтування на місцевості з метою використання особливостей рельєфу чи побутових предметів для укриття, вміння безпечно і приховано змінювати бойову позицію, у разі потреби відкривати вогонь із незручних позицій тощо.

Перевага дисциплін МКПС полягає у тому, що вони не мають чітко закріплених і регламентованих вправ, а дозволяють відпрацьовувати окремі стрілецькі елементи, які у поєднанні сприяють підвищенню результатів стрільця на змаганнях.

До таких стрілецьких елементів зокрема належать:

- статичне ураження мішеней із-за правого та лівого укриття, що дозволяє змінювати як положення для стрільби, так і утримання зброї;
- статичне ураження мішеней через занижений (середній) порт, який не дозволяє вести вогонь зі звичної стійки, але й не вимагає переходу в положення на коліно;
- переміщення на середню (до 5 м) і довгу (понад 5 м) відстань без зарядження зброї та з її зарядженням;
- ведення вогню у русі [2].

Елементи практичної стрільби наближені до ситуацій, коли під час несення служби поліцейський має застосувати вогнепальну зброю, в першу чергу тим, що стрілець, виконуючи вправи, стрілець постійно рухається, часто доволі швидко, оскільки результат залежить не тільки від точності ураження мішеней, а й від часу виконання вправи. При цьому рух відбувається як у горизонтальній, так і вертикальній площині, оскільки у вправах можуть використовуватися середні й низькі порти, на шляху стрільця можуть траплятися перешкоди у вигляді тунелів чи естакад, а також нестійких конструкцій. Кожен стрілець має можливість визначити маршрут руху й уражати мішені у довільному порядку, виходячи із власного досвіду й конкретної обстановки. Також техніки практичної стрільби дозволяють комбінувати різні елементи, що створює широку варіативність вправ і можливість найрізноманітніших комбінацій умов ведення вогню.

Безперечно, запровадження методик і технік практичної стрільби у навчальний процес закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи МВС України потребує в першу чергу вдосконалення чинного Курсу стрільб для поліцейських. Однак, відпрацювання елементів практичної стрільби під час вогневої підготовки не лише покращить навички володіння вогнепальною зброєю, а й сприятиме формуванню психічної і тактичної готовності поліцейських до ведення вогню в екстремальних умовах. Це у свою чергу дозволить знизити ризики для життя і здоров'я працівників поліції під час виконання службових обов'язків та інших громадян.

Список бібліографічних посилань

1. З'ясувалося, скільки поліцейських загинуло в Україні // Аналітичний портал «Слово і Діло». URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/01/22/novyna/pravo/zyasuvalosya-skilky-policejskyyh-zahynulo-ukrayini> (дата звернення: 12.11.2020).
2. Стрілецькі елементи // Z&P Group. URL: https://ipsc-shooting.com/blog/bazovi_striletski_elementi_101228 (дата звернення: 13.11.2020).
3. Чи повернулася Україна в «лихі 90-ті»: як змінився рівень злочинності з 1992 року // Аналітичний портал «Слово і Діло». URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/09/10/infografika/suspilstvo/chy-povernulasya-ukrayina-lyxi-90-ti-yak-zminyvsya-riven-zlochynnosti-1992-roku> (дата звернення: 12.11.2020).

Одержано 16.11.2020

УДК 343.9

Михайло Ігоревич ФІАЛКА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5599-3335>

ЗЛОЧИННІСТЬ СЕРЕД ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ІСНУВАННЯ

У 2018 році від насильства поліції постраждало більш як пів мільйона людей. А понад 60 тисяч на собі відчули тортури. Такі дані Харківської правозахисної групи та Української Гельсінської спілки [1]. Цифри вражаючі. Одразу постає питання: який існує на сьогодні стан злочинності серед працівників Національної поліції та які тенденції спостерігаються при цьому.

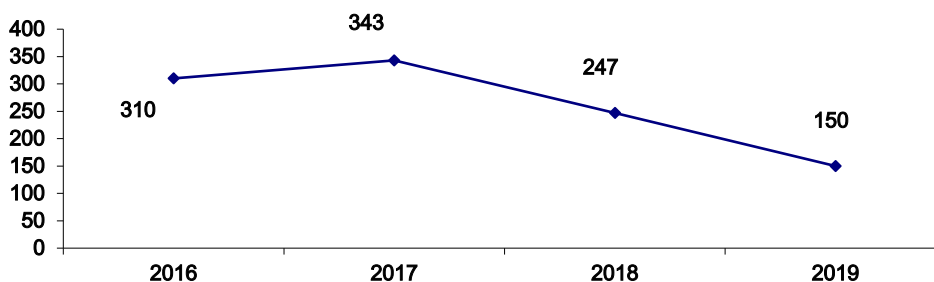
В першу чергу, треба одразу наголосити на тому, що інформація про таке явище як злочинність в Національній поліції України знаходиться за межами вільного доступу до інформаційного простору. Але, події які відбуваються в українському суспільстві на кшталт звалтування в Кагарлику або стрілянини в Броварах, примушують нас, як дослідників злочинності в Україні, більш ретельніше звертати увагу на порушення кримінального закону працівниками Національної поліції України.

Єдиним офіційним статистичним джерелом про стан злочинності в Україні залишаються «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення» (Форма №1) та «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення» (Форма №2), затверджені наказом Генеральної Прокуратури України від 23 жовтня 2012 р. № 100 [2].

Користуючись цими джерелами, ми здійснили аналіз статистичної інформації про кримінальні правопорушення, які вчинили працівники Національної поліції України, та виокремили окремі тенденції сучасного стану даного виду злочинності. Періодом нашого дослідження був обраний час, який охоплював термін з 2016 до 2019 року.

В першу чергу, нами було з'ясовано яка кількість працівників Національної поліції України було виявлено як такі, що вчинили кримінальні правопорушення та яку частку вони складають від загальної кількості виявлених осіб, що вчинили кримінальні правопорушення. Так, на

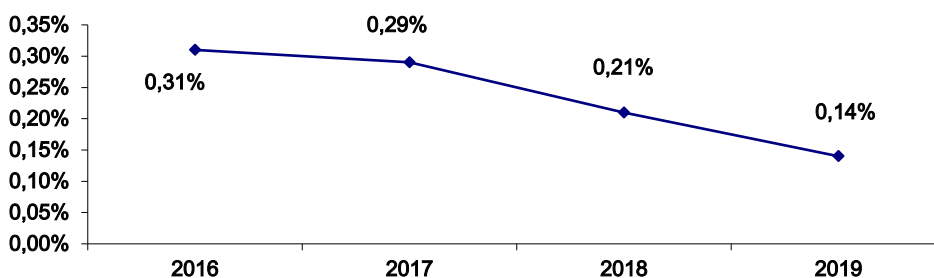
початку цього періода було обліковано 310 працівників Національної поліції (2016 р.), а вже на прикінці – 150 (2019 р.), які вчинили кримінальні правопорушення (Див. Рис. 1).

Рисунок 1 – Абсолютна кількість виявлених працівників поліції, які вчинили кримінальні правопорушення, в період 2016-2019 рр.

На перший погляд, чітко відслідковується тенденція зниження абсолютних показників виявлених осіб-поліцейських, які вчинили кримінальні правопорушення. Але, в таких ситуаціях завжди виникає запитання: який стан речей демонструють в цій ситуації відносні показники.

Питома вага працівників Національної поліції, які вчинили кримінальні правопорушення, в межах загальної кількості виявлених осіб-злочинців в період нашого дослідження складає в 2016 р. – 0,31%, в 2017 р. – 0,29%, 2018 р. – 0,21%, 2019 р. – 0,14% (Див. Рис. 2).

Рисунок 2 – Частка виявлених працівників Національної поліції від загальної кількості осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в період 2016-2019 рр.

Іншими словами, спостерігається зменшення частки працівників Національної поліції, які вчинили злочини, більш ніж в два рази. Ця тенденція офіційної статистики в Україні була нами з'ясована в першу чергу.

Але подальший аналіз статистичних звітів за вказаний період продемонстрував нам той факт, що кількість виявлених осіб не завжди співпадає з кількістю кримінальних правопорушень які статистично зафіксовані. Так, наприклад, на 150 осіб в 2019 році було виявлено і зареєстровано 177 злочинів.

Тому, наступним кроком, що було нами зроблено, так це те, що ми зафіксували та об'єднали в єдиній аналітичній вибірці абсолютну кількість кримінальних правопорушень, які були відображені в Формах №1 та №2, та їх відносний показник у виді питомої ваги в загальній структурі злочинності взагалі (усю вищезазначену інформацію розмістили в Таблиці 1).

Таблиця 1

**Кількість кримінальних правопорушень вчинених працівниками Національної поліції
в період 2016-2019 рр.**

Кримінальні правопорушення, які вчинені працівниками Національної поліції	Вчинені кримінальні правопорушення, шт. /(частка від загальної кількості)				Взагалі за період дослідження
	2016	2017	2018	2019	
Виявлено взагалі	382	416	312	186	1296
Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг	222 (58,1%)	226 (54,3%)	185 (59,3%)	119 (64%)	752 (58%)
Кримінальні правопорушення проти власності	39 (10,2%)	73 (17,5%)	28 (9%)	14 (7,5%)	154 (11,9%)
Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи	23 (6%)	26 (6,3%)	19 (6,1%)	6 (3,2%)	74 (5,7%)
Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення	17 (4,5%)	24 (5,8%)	15 (4,8%)	10 (5,4%)	66 (5,1%)
Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки	22 (5,8%)	21 (5%)	13 (4,2%)	9 (4,8%)	65 (5%)
Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту	11 (2,9%)	18 (4,3%)	13 (4,2%)	10 (5,4%)	52 (4%)
Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів	8 (2,1%)	8 (1,9%)	17 (5,5%)	2 (1,1%)	35 (2,7%)
Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності	13 (3,4%)	7 (1,7%)	6 (1,9%)	6 (3,2%)	32 (2,5%)
Кримінальні правопорушення проти правосуддя	13 (3,4%)	8 (1,9%)	6 (1,9%)	4 (2,2%)	31 (2,4%)
Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина	7 (1,8%)	-	3 (1%)	3 (1,6%)	13 (1%)
Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку	3 (0,8%)	1 (0,2%)	3 (1%)	-	7 (0,5%)
Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності	1 (0,3%)	1 (0,2%)	1 (0,3%)	2 (1,1%)	5 (0,4%)
Кримінальні правопорушення проти довкілля	1 (0,3%)	-	-	1 (0,5%)	2 (0,2%)
Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України	1 (0,3%)	1 (0,2%)	1 (0,3%)	-	3 (0,2%)
Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи	-	-	2 (0,6%)	-	2 (0,2%)
Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи	-	2 (0,5%)	-	-	2 (0,2%)
Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації	1 (0,3%)	-	-	-	1 (0,08%)

Проаналізувавши структуру злочинності серед працівників Національної поліції України за період дослідження (Див. Таблицю 1), нами було встановлено ряд тенденцій, а саме:

– абсолютна кількість виявлених кримінальних правопорушень поступово знижується від 382 (2016 р.) до 186 (2019 р.);

– традиційними кримінальними правопорушеннями, які домінують в структурі даного виду злочинності, залишаються кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності (58%) та кримінальні правопорушення проти власності (11,9%);

– серед загальної сукупності кримінальних правопорушень, які вчинили працівники Національної поліції, на рівні статистичної погрішності (*на рівні 1% та менше*) знаходяться кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (1%), кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (0,5%), кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності (0,4%), кримінальні правопорушення проти довкілля (0,2%), кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України (0,2%), кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (0,2%) та кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці (0,08%);

– динаміку зростання власної питомої ваги в структурі злочинності серед працівників Національної поліції демонструють кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності (з 58,1% в 2016 році до 64% в 2019 році), кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів (з 4,5% в 2016 році до 5,4% в 2019 році) та кримінальні правопорушення проти безпеки руху (з 2,9% в 2016 році до 5,4% в 2019 році);

– динаміку зменшення власної питомої ваги в структурі злочинності серед працівників Національної поліції демонструють кримінальні правопорушення проти власності (з 10,2% в 2016 році до 7,5% в 2019 році), кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи (з 6% в 2016 році до 3,2% в 2019 році) та кримінальні правопорушення проти громадської безпеки (з 5,8% в 2016 році до 4,8% в 2019 році).

Одночасно, з аналізом загальної структури злочинності серед працівників Національної поліції, ми звернули увагу на існуючі тенденції в групі кримінальних правопорушень, які складають більш ніж половину від абсолютної кількості виявлених, а саме – кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності.

Нами було встановлено те, що абсолютні показники у виді рівня злочинності в даній групі демонструють візуальне зниження з 222 кримінальних правопорушень в 2016 році до 119 – в 2019. Але, одночасно з цим, при визначенні питомої ваги даної категорії в структурі всієї злочинності серед працівників Національної поліції, було зафіксовано збільшення частки цієї групи кримінальних правопорушень з 58,1% (2016 р.) до 64% (2019 р.). Це пояснюється тим, що загальна злочинність серед працівників Національної поліції в період з 2016 року по 2019 рік зменшилась на 51%, а абсолютна кількість кримінальних правопорушень безпосередньо цієї групи, тобто кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, зменшилась за аналогічний період на 46%. Іншими словами, розбіжність темпу зниження склала 5%, що в свою чергу і створило ту ситуацію про яку ми наголошували раніше. Це по-перше.

По-друге, майже половину кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг складають суспільно небезпечні діяння, які пов'язані з прийняттям пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368). Але, при цьому, дане кримінальне правопорушення демонструє динаміку зниження в 2019 році відносно 2016 року 53%.

По-третє, абсолютні показники кримінальних правопорушень даної групи демонструють в межах періоду дослідження динаміку зниження (*Див. Таблицю 2*).

Таблиця 2

Кількість кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, які вчинені працівниками Національної поліції України в 2016-2019 рр.

Кримінальні правопорушення, які вчинені працівниками Національної поліції	Вчинені кримінальні правопорушення, <i>ит. /(частка від загальної кількості)</i>				Взагалі за період дослідження
	2016	2017	2018	2019	
Виявлено взагалі	222	226	185	119	752
Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368)	102 (45,9%)	110 (48,7%)	102 (55,1%)	48 (40,3%)	362 (48,1%)
Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365)	61 (27,5%)	31 (13,7%)	26 (14,1%)	24 (20,2%)	142 (18,9%)
Зловживання впливом (ст. 369-2)	30 (13,5%)	31 (13,7%)	19 (10,3%)	20 (16,8%)	100 (13,3%)
Службове підроблення (ст. 366)	13 (5,9%)	29 (12,8%)	10 (5,4%)	9 (7,6%)	61 (8,1%)
Декларування недостовірної інформації (ст. 366-1)	-	10 (4,4%)	18 (9,7%)	10 (8,4%)	38 (5,1%)
Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369)	10 (4,5%)	11 (4,9%)	8 (4,3%)	6 (5%)	35 (4,7%)
Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364)	5 (2,3%)	2 (0,9%)	2 (1,1%)	1 (0,8%)	10 (1,3%)
Службова недбалість (ст. 367)	1 (0,5%)	2 (0,9%)	-	-	3 (0,4%)
Підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4)	-	-	-	1 (0,8%)	1 (0,13%)

У структурі загальнокримінальних злочинів найбільш численними є кримінальні правопорушення проти власності (11,9%), проти життя та здоров'я особи (5,7%), у сфері обігу наркотичних засобів (5,1%), проти громадської безпеки (5%) та проти безпеки руху (4%).

При цьому, серед кримінальних правопорушень проти власності виділяють як найбільш поширені: шахрайство (40,3%), крадіжки (24,7%) та шахрайства (16%); у сфері обігу наркотичних засобів: незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (66,7%) та незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (33,3%); проти безпеки руху: порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (83%).

Окремо хотілось зупинитись на кримінальних правопорушеннях проти життя та здоров'я особи. В чому полягає проблема? Справа полягає в тому, що за чотири роки в статистиці Офісу Генерального прокурора зафіксовано на офіційному рівні усього 74 кримінальних правопорушення, які вчинені працівниками Національної поліції України. І ось тут, виникає бажання повернутись до того з чого ми розпочинали: понад 60 тисяч осіб в Україні в 2018 році відчули на собі тортури. І це за офіційними повідомленнями правозахисних організацій в нашій країні. Такий стан речей, перша ознака існування високого рівня латентності кримінальних правопорушень, які вчиняють працівники Національної поліції України. Певний латентний характер таких кримінальних

правопорушень відслідковується навіть в змісті Форми №2. Про що йдеться? Як ми вже наголошували, за чотири роки офіційно обліковано 74 кримінальних правопорушень. При цьому, 54 з них визначені в звіті під категорією «інші», тобто без вказівки на норму кримінального закону, а це майже 73% від загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи. Іншими словами, існує певна так би мовити «сіра зона», в якій, до речі, не зовсім зрозуміло які кримінальні правопорушення обліковані в статистиці.

Підводячи підсумок викладеному вище, існує можливість наголосити на тому, що злочинність серед працівників Національної поліції України має реальний об'єктивний характер, що підтверджується як реальною дійсністю в українському суспільстві так і офіційною статистикою. Це по-перше. По-друге, офіційна статистика демонструє факт зниження абсолютного рівня даного виду злочинності в останні чотири роки. По-третє, безумовними лідерами в кримінально-протиправній поведінці працівників Національної поліції України залишаються кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, а саме – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України). В-четвертих, злочинність серед працівників Національної поліції України носить високий рівень латентності, що в свою чергу, потребує додаткового самостійного дослідження.

Список бібліографічних посилань

1. Барбу С., Клименко С. «Злочинці в поножах»: резонансні злочини українських правоохоронців та хто їх покриває // «5 канал»: сайт / Інформаційно-аналітичний тижневик «Час. Підсумки тижня». 01.06.2020. URL: <https://www.5.ua/suspilstvo/zlochynsi-v-pohonakh-rezonansni-zlochynu-ukrainskykh-provookhorontsiv-ta-khto-ikh-pokryvaie-216290.html> (дата звернення: 07.11.2020).

2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення, Форма №1 (місячна) та Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, Форма №2 (місячна): звітність Офісу Генерального прокурора України, Наказ ГПУ від 23.10.2012 № 100/Генеральна прокуратура України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 06.11.2020).

Одержано 15.11.2020

УДК [378.016:811]:[378.6:351.74](477)

Віта Іванівна ФИЛИПСЬКА,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри іноземних мов факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0497-7196>

ІНОЗЕМНА МОВА ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ДОСЯГНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

Модернізація діяльності правоохоронних органів відповідно до європейських і світових стандартів у контексті зміни пріоритетів роботи поліції з державно зорієнтованих на суспільно зорієнтовані з урахуванням нових підходів до взаємин з населенням вимагає формування свідомої національно-мовної особистості. Високий рівень сформованості як рідної, так й іноземної комунікативної компетентності є особливо значущим для працівників правоохоронних інституцій, що зумовлюється декількома чинниками. По-перше, специфіка роботи правоохоронця вимагає від нього умінь не лише грамотно укладати безліч документів, а й виразно виглядати під час усної комунікації (вміти дискутувати, налаштовувати співрозмовника на свій бік, апелювати до почуттів, викликати довіру, переконати тощо). Звідси вільне володіння державною мовою в її усній і писемній формах є запорукою успіху правоохоронця у професії. По-друге, активізація транснаціональної злочинності, інтенсифікація співпраці національної поліції з Європол та Інтерпол,

активна участь працівників МВС у миротворчих місіях ООН тощо суттєво посилили значення іншомовної підготовки правозахисників [1].

Сьогодні постає питання як вивчати іноземну мову і який матеріал викладати для того, щоб відповідати цілям та вимогам професійно-орієнтованого навчання. Однією з особливостей вивчення мови професійного спрямування є те, що вона має бути максимально наближена до реальної професійної діяльності майбутнього фахівця. Отже, дуже важливо ретельно підібрати навчальний матеріал, який би доповнював та поглиблював знання студентів з профільних дисциплін та сприяв розвитку навичок роботи з професійно-орієнтованими текстами. Виділяється декілька критеріїв відбору фахових текстів. По-перше, це тематика та зміст. Текст, який повністю відповідає тематиці, допомагає студентам розширити знання з фаху, розкрити значення термінів, що в свою чергу спонукає студентів до участі в обговоренні матеріалу або веденні дискусій. Від змісту матеріалу залежить наскільки ефективно викладач зможе організувати навчальну діяльність студентів під час заняття, створити ситуації для пошуку та аналізу визначеної інформації, залучати їх до творчої діяльності, як при читанні текстів, так і в інших видах мовленнєвого спілкування. Не менш важливий критерій відбору фахових текстів - це доступність та зрозумілість матеріалу. Відсутність сленгу, рідковживаних та застарілих термінів є запорукою вдало підбраного матеріалу. Наявність схем, графіків та ілюстрацій суттєво покращує доступність матеріалу і дозволяє більш точно передати зміст навчального матеріалу. Ще один важливий критерій автентичних фахових текстів - це актуальність та сучасність, що визначає їх пізнавальну цінність. Такий текст викликає зацікавленість студентів та спонукає їх до самостійного пошуку додаткової інформації. Але постає питання де знайти текст, який би відповідав всім критеріям та потребам навчального процесу і забезпечував реалізацію навчальних, освітніх, розвиваючих та виховних цілей навчання професійно-орієнтованої іноземної мови. Мережа Інтернет є невичерпним джерелом інформації з будь-якої тематики. Проте, знайти потрібні тексти в готовому вигляді вкрай важко. Тому, для використання автентичних текстів у процесі навчання іноземної мови професійного спрямування необхідно провести адаптацію одного або навіть кількох відібраних автентичних текстів, об'єднаних спільною тематикою [2].

Визначивши тематику професійно-орієнтованих текстів та підібравши термінологічну лексику для засвоєння, слід створити комплекс лексико-граматичних вправ, пов'язаних зі змістом тексту, спрямований на вдосконалення фахового рівня студентів. Такі вправи враховують лексику та граматичні особливості, які зустрічаються в тексті і які потрібно опрацювати для того, щоб краще розуміти зміст тексту. Вправи супроводжуються чітко сформульованими завданнями, інструкціями та поясненнями, що полегшує їх виконання як в аудиторії, так і під час самостійної роботи вдома. Результативними є, наприклад, лексичні вправи, в яких студентам пропонується підібрати синоніми чи антоніми, поєднати слова англійською мовою з їхніми українськими еквівалентами і навпаки, утворити терміни за допомогою терміноелементів, пояснити значення термінів, вставити в речення пропущені слова, підібрати терміни до поданих визначень. Систематичність цих вправ, а також послідовне наростання складності та повторюваності сприятиме свідомому засвоєнню термінологічної лексики та професійної фразеології. Різноманітні лексичні вправи допомагають закріпити й активізувати отримані знання. Поступове ускладнення завдань та їх варіація сприяють розвитку в студентів логічного мислення. Для подолання граматичних труднощів під час роботи з професійно-орієнтованими текстами та для формування у студентів відповідних навичок є граматичні вправи, що відповідають тематиці текстів. Ефективними є вправи, що містять схематичний теоретичний виклад граматичних явищ. Більшість граматичних вправ підручника містить лексику попередніх практичних занять, що дозволяє досягнути максимальної повторюваності. Пропонується виконувати вправи як письмово, так і усно, для того щоб залучати різні види пам'яті [3].

Різні методи й засоби опанування навичками, необхідними для набуття комунікативної компетенції в сфері професійного спілкування іноземною мовою використовуються в навчальному процесі. У викладанні іноземної мови професійного спрямування важливого значення набуває інтерактивний метод навчання, де студент є активним творцем процесу навчання, здатним до взаємодії та активного спілкування. Основним методом у сучасній методиці навчання іноземної мови

є метод ситуативного навчання. Головною метою такого підходу є створення ситуацій, подібних до реальних, вирішення яких допомагає розвитку творчої, професійної та пізнавальної діяльності студентів. Пізнавальна діяльність студентів при цьому включатиме етапи пошуку, аналізу та вирішення проблеми. Акцент навчання переноситься не на оволодіння готовими знаннями, а на їх вироблення, співтворчість, обговорення. Для подолання проблеми, студенти залучають інші джерела інформації і свій особистий досвід [2].

З огляду на специфічні умови організації життєдіяльності та особливості організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі системи МВС вважаємо доцільним і бажаним впровадження до навчального процесу з вивчення іноземної мови методу «навчання у співпраці» (cooperative learning). Переваги його використання окреслені у самому його визначенні. Термін «навчання у співпраці» відноситься до тих студентів, які працюють в межах однієї команди над певним завданням або проектом за умов необхідності виконання роботи за певними критеріями, включаючи необхідність підзвітності та індивідуальної відповідальності кожного з членів команди за загальний зміст та результат роботи. Таким чином, безсумнівними перевагами використання цього методу є його соціальна спрямованість та структурна позитивна взаємозалежність [4].

Формування комунікативної компетенції є першочерговою метою вивчення іноземної мови професійного спрямування у вищому навчальному закладі. Особливої уваги сьогодні потребує питання створення освітнього середовища для формування та розвитку комунікативної компетентності студентів. Оскільки розвинена комунікативна компетентність має бути кінцевим результатом навчання, виникає необхідність цілеспрямованої діяльності щодо її формування [2].

Професійну мовно-комунікативну компетентність правоохоронця визначають як інтегроване особистісне утворення – сукупність знань, умінь, навичок, особистісних якостей, які дозволяють фахівцю ефективно користуватись мовою у професійній діяльності для забезпечення ефективного спілкування як із громадянами своєї держави, так і з іноземцями, службового документообігу, міжособистісної професійної комунікації, конструктивної медіації в екстремальних ситуаціях. У структурі професійної мовно-комунікативної компетентності правоохоронця як наслідок його професійно спрямованої мовної підготовки виділяють мотиваційно-ціннісний, когнітивний, емоційно-вольовий та комунікативно-діяльнісний компоненти [1].

У формуванні іншомовної комунікативної компетентності необхідно враховувати: мовну (лінгвістичну) компетентність, яка передбачає систему знань, умінь і навичок здійснювати іншомовну комунікацію в типових ситуаціях навчальної, трудової та культурної сфер спілкування, читати і розуміти тексти різних жанрів та видів із різним ступенем розуміння їх змісту; соціокультурну компетентність, яка включає фонові знання (сукупність відомостей про соціокультурні особливості народу, мова якого вивчається, та про стандарти комунікативної поведінки) прийняті в цій культурній спільноті; мовний і мовленнєвий матеріал, необхідний для розкриття соціокультурної інформації, реалії, вільні та сталі словосполучення, форми мовленнєвого етикету; навички і вміння оперування фоновими знаннями та мовним і мовленнєвим матеріалом соціокультурного плану; професійну компетентність, яка передбачає навички та вміння знаходження і оперування іншомовною професійно значущою інформацією, знання фахової термінологічної лексики, вміння читати й виділяти основне зі спеціалізованих текстів [5].

Система підготовки фахівців у вищих навчальних закладах МВС України має також передбачати й практичну роботу над голосом, дикцією, інтонацією, гучністю, тембром і темпом, що сприятиме оволодінню вміннями та навичками професійно зорієнтованої мовно-комунікативної компетентності [6].

Висновок. Формування професійної іншомовної комунікативної компетентності вимагає підпорядкування цілей навчання іноземної мови цілям вищої професійної освіти і відповідно розробки системи навчання, орієнтованої на практичні потреби майбутніх правоохоронців. Володіння іноземною мовою професійного спрямування забезпечить можливість повноцінно працювати з закордонними інформаційними джерелами, знайомитися з новими світовими технологіями та тенденціями в певній галузі, встановлювати контакти з зарубіжними партнерами в процесі професійної діяльності, сприятиме входженню у світове професійне співтовариство та забезпечить успішне функціонування в ньому.

Список бібліографічних посилань

1. Волік О., Мамонова О. Особливості викладання іноземної мови курсантам ЗВО МВС України (з досвіду роботи). *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич, 2020. Вип. 28. Т. 2. С. 260-265.
2. Вадаська С.В. Особливості викладання іноземної мови професійного спрямування *Сучасні методи викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі*. Київ, 2013. С. 37-46.
3. Цебрук І.Ф., Косило Н.В., Семотюк О.В. Специфіка підбору професійно-орієнтованого тексту та створення комплексу лексико-граматичних вправ при навчанні іноземної мови студентів медичних ВНЗ. *Актуальні проблеми викладання іноземних мов для професійного спілкування : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Д.*: Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, 2012. Т.2. С.93-98.
4. Лопутько О.А. Навчання у співпраці у процесі вивчення іноземної мови професійного спрямування. *Інноваційні технології навчання іноземних мов професійного спрямування: тези доп. наук.-метод. семінару*. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 35-38.
5. Костенко Н.І. Особливості формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів ВНЗ нефілологічних спеціальностей. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна"*. 2012. Вип. 5. С. 86-89.
6. Прохоренко-Дученко О.Ф. Формування мовно-комунікативної компетентності працівників ОВС: теоретичні і практичні аспекти. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. Вип.1. С. 236-245.

Одержано 16.11.2020

УДК 34.037

Наталія Олександрівна ФІЛПСЬКА,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9558-9422>

ПОЛІЦІЯ ТА ІНКЛЮЗИВНЕ СУСПІЛЬСТВО: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Сучасний демократичний світ, будучи хумацентричним, намагається дотримуватися принципу рівності всіх людей, незалежно від будь-яких особливостей та відмінностей — раси, національності, стану здоров'я, релігії тощо. Міжнародні договори закріплюють цей принцип та рівні права всіх без виключень. Ми хочемо привернути увагу до осіб з обмеженими можливостями як такої категорії, яка потребує особливої підтримки, створення умов задля реалізації ними своїх прав і свобод. Саме відсутність різних бар'єрів у суспільстві надасть цій категорії осіб можливість бути повністю включеними у суспільне життя та реалізовувати весь спектр своїх прав та свобод, виконувати обов'язки відповідно до індивідуальних можливостей, що є інклюзивним суспільством.

Ця мета може бути досягнута не лише зусиллями міжнародних організацій урядів держав, недержавних організацій, а й державними правоохоронними органами, про що свідчить досвід інших держав, які демонструють інклюзивний підхід у своїй роботі. Для України, на наш погляд, доцільно не лише ознайомитися із практиками інших держав у цій сфері, а й розглянути питання щодо розширення повноважень правоохоронних органів, зокрема, поліції, у питаннях інклюзії, комунікації, взаємодії з особами з обмеженими можливостями, які мають різні особливості, обумовлені нозологією.

Звернемося до досліджень, які проводилися нашими закордонними колегами. Так, канадські дослідники вважають, що більшість поліцейських зазвичай не вважають роботу поліції соціальною службою, якою вона насправді є, хоча й відрізняється від інших видів соціальної служби. В той же час, саме поліцейські можуть надавати деякі соціальні послуги, в тому числі й людям з

тими чи іншими вадами здоров'я. Консультативний комітет з психічного здоров'я та права, Комісія Канади з питань ментального здоров'я розробили змістовний документ щодо співробітництва поліції та осіб з обмеженими через ментальні вади можливостями [1].

Для наочності розглянемо досвід поліції провінції Альберта щодо впровадження інклюзії. Офіс генерального повіреного Альберти розробив оригінальний онлайн-курс «Робота поліції та особи з психічними вадами», за участю психолога, представників провінціальних корекційних закладів, а також поліцейським для всіх муніципальних поліцейських служб та корекційних закладів. Цей курс підходить і для поліцейських початкового рівня, і для підвищення кваліфікації поліцейських з певним досвідом. Курс описується як такий, що не є окремим сегментом, а є невід'ємною частиною постійного навчання. Більш широка структура навчальної програми, частиною якої є цей курс, заснована на методах навчання дорослих, постійній участі когорт (ongoing cohort participation) та розділенні базових навичок та знань (юридичних, тактичних, оперативних).

Означені цілі включають:

- надавати поліцейським загальну інформацію з питань психічного здоров'я;
- підвищувати обізнаність працівників поліції про вплив психічного захворювання на їх спілкування з громадянами;
- надати нові знання, підвищити рівень обізнаності поліцейських про прояви та симптоми найбільш частих порушень психіки, психічних захворювань;
- підвищення обізнаності офіцерів поліції про вплив та ступінь психічного захворювання та пов'язані із цим збитки;
- розширити загальні знання про психічні захворювання, які можуть стати у нагоді поліцейському;
- підтримувати розвиток десяти базових компетентностей поведінки офіцера;
- допомогти офіцеру при наближенні діяти обережно і таким чином, щоб не нашкодити собі або цій людині;
- допомогти офіцеру переводити особу з психічним захворюванням до більш підходящої системи, наприклад системи психічного здоров'я (можливо, мова йде про затриманих осіб з ментальними порушеннями та умови їх утримання – авт.);
- допомагати поліцейським розробляти ефективні методи оцінки результатів зустрічей між поліцією та громадянами.
- розвивати поведінкові навички.

Такий курс складається з 6 модулів – комунікація, деескалація та зворотні заходи; сприйняття та стигма офіцера; психічні розлади; процедура, звітність, повноваження та процес; втручання суїциду; розгляд, моделювання ситуацій (Placing Policing and Mental Illness into Context).

Наприкінці документу викладені рекомендації щодо проведення навчань для поліції з питань комунікації, співпраці із особами, які мають вади ментального (психо-інтелектуального) здоров'я.

Досліджуючи досвід Сполучених Штатів Америки щодо ролі та участі поліції у розбудові інклюзивного суспільства, слід розглянути декілька аспектів. По-перше, влада даної держави вживає заходів щодо отримання працівниками поліції необхідних навичок та знань через доступні ресурси – методичні рекомендації, інструкції, пояснення у форматі «питання-відповідь» тощо.

Юридичною гарантією захисту та перебудови середовища з урахуванням потреб осіб з обмеженими можливостями є Закон про американців з інвалідністю (Americans with Disabilities Act 1990, ADA) [2], на який спирається вся система захисту прав даної категорії осіб незалежно від виду інвалідності. Заслугує на повагу те, що у цій державі створено закон, який не є формальним та «мертвим», його положення «працюють». Норми ADA є керівними й для правоохоронних органів, які у США мають досить розгалужену, неієрархічну структуру, незвичну для сприйняття для українців. Перш за все наголошується та втілюється у життя теза, що, відповідно до ADA, люди з обмеженими можливостями мають право на такі ж послуги з боку правоохоронних органів, як і всі інші. Вони не можуть бути виключені або відділені від таких послуг, їм неможна відмовити у послугах або будь-яким іншим чином спілкуватися інакше, ніж з особами без вад здоров'я [3].

Департамент юстиції США, відділ громадянських прав, сектор прав осіб з обмеженими можливостями доступно, у питаннях та відповідях створили та видали для працівників поліції

роз'яснення щодо положень зазначеного Закону, а також щодо самих таких осіб, їх особливостей та необхідний навичок для ефективного спілкування з ними [4].

Обґрунтовано вплив цього нормативного акту саме на діяльність правоохоронних органів. Так, Департаментом визначено, що ADA має вплив практично на все, що роблять офіцери поліції та заступники:

- на прийом скарг громадян;
- допит свідків;
- арешт та затримання підозрюваних;
- роботу оперативного телефону (911) пунктів екстреної допомоги;
- надання екстреної медичної допомоги;
- забезпечення дотримання законів тощо.

Створено інформаційний ресурс, де кожний поліцейський може знайти необхідну інформацію, відповіді на найпоширеніші питання, які виникають щодо осіб з різними вадами здоров'я, що можуть впливати на сприйняття такої людини та які потребують певних знань та навичок для спілкування (наприклад, вади слуху, інтелектуальні, комплексні вади тощо).

Розроблені матеріали щодо дотримання нормативних вимог покликані допомогти працівникам правоохоронних органів штатів та місцевих влад зрозуміти, яким чином взаємодіяти з людьми, які мають обмежені можливості. Всі матеріали доступні за посиланнями, вказаними на сторінці Департаменту юстиції у відповідному розділі.

Крім того, US Department of Justice для працівників правоохоронних органів розробив спеціальні матеріали, якими офіцери можуть користуватися як інструкцією, підказками, рекомендаціями щодо роботи з певною категорією осіб з обмеженими можливостями, зокрема, з вадами слуху. Розроблено невеликі за обсягом, «кишенькові», аде досить змістовні хендбуки для правоохоронців, які під час несення служби можуть контактувати з особами з порушення слуху.

Описаний досвід проведення тренінгу (штат Індіана) для 25 поліцейських з різних правоохоронних органів щодо комунікації з особами, які мають розлади, наприклад, аутичного спектру (психічний розлад). Дана категорія осіб взагалі особлива тим, що може демонструвати несподівану, неочікувану поведінку, яку той же офіцер поліції може кваліфікувати як протиправну та застосувати силові заходи, які для даного випадку зовсім не доцільні, неефективні та можуть навчати бути протиправними. Головною метою заходу було досягнення взаєморозуміння та безпеки кожного були й підлітки та дорослі люди з аутизмом, іншими формами порушення інтелектуального розвитку [5].

Ще одна настанова департаменту поліції Citrus Height (Каліфорнія) проголошує, що політикою даного департаменту поліції є розумне забезпечення рівного доступу до правоохоронних служб, програм та заходів осіб з обмеженими можливостями, включаючи потерпілих, свідків, підозрюваних та арештованих. Департамент не буде або відмовляти будь-кому у доступі до послуг, прав або програмам через його інвалідність [6]. Більше того, у цій настанові міститься інформація керівником поліції призначає про посаду координатора ADA, якому делегує певні повноваження (п. 369.3). Координатор ADA співпрацює з міським координатором ADA щодо зусиль Департаменту поліції Citrus Heights із забезпечення рівного доступу до послуг, програм та заходів. Перелічено ще низку повноважень цієї особи, які безпосередньо пов'язані із дотриманням прав осіб з обмеженими можливостями, співпраці та взаємодії із відповідними організаціями, розробка процедур, які забезпечують доступ до допоміжних засобів, забезпечення рівного доступу даної категорії людей до всіх сфер життя суспільства та держави.

Наявність такої посади саме у правоохоронних органах, на нашу думку, несе певний сенс, бо фактично виходить, що до обов'язків координатора входить максимальне представництво інтересів осіб з обмеженими можливостями у правоохоронних органах та створення такого середовища, яке максимально сприятиме реалізації принципів рівності та включеності (інклюзії).

Таким чином, розглянувши практику та досвід держав Північної Америки, можна констатувати, що правоохоронні органи, зокрема, поліція відіграють специфічну, але дуже важливу роль у процесі створення середовища, де кожна людина є цінністю та може користуватися своїми правами, свободами та виконувати обов'язки, виходячи із власних можливостей, а не із пристосованості

середовища. Поліція є не лише каральним, а й соціальним органом, завданням якого є сприяння формуванню правової держави, поваги до прав кожної людини. Для включення осіб з обмеженими можливостями у соціум, поліції необхідно, перш за все, мати спеціальні знання та навички, необхідні для ефективної комунікації та взаємодії з різними підкатегоріями осіб з обмеженими можливостями. З цього випливає підвищення значення професійної підготовки поліцейських як під час їх навчання у навчальних закладах зі специфічними умовами навчання (початкова підготовки та отримання вищої освіти), так і під час підвищення ними своєї кваліфікації.

Список бібліографічних посилань

1. Police Interactions with Persons with a Mental Illness: Police Learning in the Environment of Contemporary Policing. Prepared for the Mental Health and the Law Advisory Committee Mental Health Commission of Canada By Terry G. Coleman, PhD(C) Dr. Dorothy Cotton. May 2010 // URL: https://www.mentalhealthcommission.ca/sites/default/files/Law_Police_Interactions_Mental_Illness_Report_ENG_0_1.pdf
2. Americans with Disabilities Act of 1990, as amended // URL: <https://www.ada.gov/pubs/adastatute08.htm>
3. Americans with Disabilities Act. Information for Law Enforcement // URL: <https://www.ada.gov/policeinfo.htm>
4. Communications with Persons with Disabilities. Citrus Heights Police Department. Citrus Heights PD Policy Manual // URL: <https://www.citrusheights.net/DocumentCenter/View/13141/Policy-369---Communications-with-Persons-with-Disabilities>.
5. Police training benefits those with autism and other disabilities /USA, Oregon/ // URL: <https://besafethemovie.com/police-training-benefits-those-with-autism-and-other-disabilities/>
6. Communications with Persons with Disabilities. Citrus Heights Police Department. Citrus Heights PD Policy Manual // URL: <https://www.citrusheights.net/DocumentCenter/View/13141/Policy-369---Communications-with-Persons-with-Disabilities>

Одержано 15.11.2020

УДК 332.2.021.8.003.27(477)

Вікторія Анатоліївна ФУРСА,

кандидат економічних наук, доцент,

*доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ НА СУЧАСНОМУ РІВНІ

Економічна стабільність завжди була й залишається пріоритетним завданням економістів - науковців. Проте зважаючи на циклічність економічної системи досягти її не так легко, а ще важче втримати. Тому поняття економічної стабільності актуальне для детальнішого дослідження. І оскільки часто стабільність ототожнюють із стійкістю, вартим уваги є визначення суті цих понять. Аналіз останніх досліджень і публікацій. У багатьох наукових працях вітчизняні та зарубіжні вчені і практики розглядають проблеми нестабільності та забезпечення економічної стійкості підприємств, можливості оцінки цих економічних категорій. Проте дискусійним залишається питання оцінки рівня економічної стійкості.

Проблеми забезпечення стабільності соціально -економічного стану та розвитку, циклічності, безпеки, стійкості, господарського росту досліджені у працях багатьох авторів як світової, так і вітчизняної економічної науки. Зокрема, такими відомими зарубіжними вченими є: І. Ансофф, Г. Клейнер, В. Маршев, А. Мур, В. Родіонова, М. Федотова, Е. Уткін та ін. Над означеним колом питань працювали і працюють вітчизняні вчені: О. Ареф'єва, В. Г. Андрійчук, І. Бочан, С. Бурий, В. Василенко, М. Войнаренко, Н. Гавловська, В. Геєць, І. В. Дем'яненко, Ю. Єгупов, Я. Жаліло та ін.

Термін «стабільність» (лат. *stabilis*) запозичений з природничих наук, де він означає стійкий стан, здатність до тривалого існування, збереження в часі. На практиці точність його визначення досягається завдяки виділенню різних окремих видів стабільності. Ця категорія потребує ретельної градації, оскільки у економічній літературі існує багато думок щодо її застосування. Стабільність асоціюється з порядком, незмінністю, рівновагою, стійким функціонуванням тощо.

Цей термін використовується для опису стану системи, її структури і окремих елементів або підсистем, процесів та відносин. Взагалі термін «стабільність» означає сталість, незмінність, тривале збереження стану протягом певного часу. Тому економічна стабільність – це сталий стан або стан рівноваги всіх елементів економічної системи протягом певного періоду в часі.

Часто термін «економічна стабільність» ототожнюють із терміном «економічна стійкість», проте таке ототожнення не є вірним. Термін «економічна стабільність» є ширшим, бо це стан, коли економічна система функціонує в стані рівноваги, зберігаючи незмінною свою структуру. Тоді коли економічна стійкість – це здатність зберігати показники на певному рівні, незважаючи на постійний вплив зовнішнього та внутрішнього середовища.

Показники економічної стійкості – це частина інформації, яка відображає стан всієї системи.

За допомогою показників можна оцінити, у якому напрямку рухається система: вдосконалюється, деградує або ж стагує. Проте особливу увагу варто приділити чинникам, які впливають на коливання показників стійкості. Ці чинники стійкості можна розділити на дві групи: чинники, що характеризують дії зовнішнього середовища (неконтрольовані); чинники внутрішнього стану (контрольовані).

Світовий, національний ринок та держава, як чинники зовнішнього впливу, диктують свої умови і потреби в глобальному масштабі. Тобто, для того, щоб підприємство мало змогу діяти на такому рівні, йому вже потрібно бути певною мірою конкурентоздатним, платоспроможним та ліквідним. І тут встановлюється чіткий зв'язок між внутрішніми і зовнішніми чинниками, адже саме внутрішні чинники забезпечують підприємству цю конкурентоспроможність, платоспроможність, ліквідність тощо за рахунок ресурсного потенціалу та правильних управлінських рішень.

У науковій економічній літературі стійкість підприємства частіше розглядається тільки з позиції його фінансового стану, платоспроможності, рівня ймовірності банкрутства тощо. Фактично стійкість підприємства зводиться лише до фінансової стійкості, яка, на нашу думку, є джерелом забезпечення життєдіяльності підприємства загалом.

Поняття «фінансова стабільність» є ширшим і припускає, що фінансова

система функціонує в стані рівноваги, зберігаючи незмінною свою структуру. У той же час під фінансовою стійкістю слід розуміти властивість фінансової системи повертатися до рівноважного стану після припинення негативного впливу, що вивело її з цього стану. Таким чином, фінансова стабільність припускає рівновагу фінансової системи, фінансова стійкість – тільки прагнення до рівноваги, а її досягнення можливе лише за відсутності негативних шоків.

В окремих випадках фінансова стійкість може розглядатися в контексті стійкості фінансового стану або платоспроможності як окремого фінансового інституту, так і сукупності інститутів.

Суть фінансової стійкості визначається ефективним формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів у процесі управління.

Фінансова стійкість – це критерій надійності партнера. Її оцінка є підставою для зовнішніх суб'єктів визначати фінансові можливості підприємства на тривалу перспективу. Тому, вважаємо, що запорукою стійкості підприємства є фінансова стійкість.

Стабільність розвитку підприємств та стійкість в умовах ринку можна забезпечити шляхом виконання наступних умов:

- суб'єкт господарської діяльності має бути сумісним із іншими структурами на макроекономічному рівні та спрямованим на виконання стратегічних завдань розвитку економіки в цілому;
- володіти певним рівнем самостійності та автономності, тобто представляти цілісний сформований організм, який постійно розвивається;

- зберігати свою сукупну властивість, функції при зміні його форми та структури;
- його відтворювальні процеси мають відповідати динаміці потреб в межах економічного суспільства та макросистеми;
- володіти потенціалом самоорганізації та саморозвитки.

Висновки. Узагальнюючи сказане вище, можна зробити висновок про те, що економічна стабільність підприємства обумовлює його подальший розвиток і забезпечується завдяки взаємодії внутрішніх складових системи. Та варто не забувати, що стабільність забезпечується й через стійкість, зокрема фінансову. Тому економічна стабільність та фінансово-економічна стійкість – взаємопов'язані. Саме такий зв'язок несе практичну цінність в економічних дослідженнях.

Список бібліографічних посилань

1. Атамас П. Й. Основи обліку в бюджетних установах : навчальний посібник / П. Й. Атамас. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 288 с.
2. Маляревський Ю. Д. Бюджетний облік і звітність : навч. посібн. / Ю. Д. Маляревський, Л. М. Сімченко, В. В. Ольховська. – Х. : Вид. дім "ІНЖЕК", 2003. – 208 с.
3. Шара Є. Ю. Бухгалтерський облік у бюджетних установах і організаціях : навч. посібн. / Є. Ю. Шара, О. М. Андрієнко, Л. І. Жидєєва. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 440 с.
4. Бюджетний кодекс України от 08.07.2010 № 2456-VI (діє з 25.01.2012 р.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2542-14>.

Одержано 16.11.2020

УДК 343.533

Вадим Борисович ХАРЧЕНКО,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2412-7909>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ КОМЕРЦІЙНОГО НАЙМЕНУВАННЯ, ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ І ГЕОГРАФІЧНОГО ЗАЗНАЧЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ

Захист прав інтелектуальної власності є одним із пріоритетів інтеграції України до світового ринку в системі Світової організації торгівлі та до європейської спільноти. Здійснення державного управління у сфері інтелектуальної власності напряду залежить від чіткого, об'єктивного, вдосконаленого механізму охорони окремих об'єктів права інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації², і перш за все, кримінально-правовими засобами.

У зв'язку з цим, актуальним є питанням визначення змісту суспільних відносин права інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації як об'єкту злочинного посягання, обґрунтування місця відповідного злочину в системі Особливої частини Кримінального кодексу України [1] (далі – КК), обсягу та змісту комерційного найменування, торговельної марки та географічного зазначення як предметів злочину, передбаченого натепер ст. 229 КК України, а також характеристики інших елементів складу зазначеного злочину.

Проблеми кримінально-правової охорони засобів індивідуалізації як самостійних об'єктів права інтелектуальної власності розглянуті в працях В. Б. Волженкіна [2], О. І. Перепелиці [3], С. В. Максимова [4], А. С. Нерсесяна [5], О. Крижного [6] та ін. Але в сучасних умовах питання кримінально-правової охорони зазначених об'єктів набуло особливої актуальності і значущості

---

² Для цілей даної статті під терміном «засоби індивідуалізації» будемо розуміти комерційне найменування, торговельну марку та географічне зазначення, так як не зважаючи на їх особливості, всі ці об'єкти утворюють окрему достатньо самостійну частину права інтелектуальної власності.

для гуманізації, систематизації та удосконалення національного законодавства і становлення України як правової демократичної держави європейського типу.

Саме тому нагальною є потреба визначення змісту суспільних відносин права інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації, як об'єкту злочину, та обсягу комерційного найменування, торговельної марки, географічного зазначення, як предмету злочину, а також з'ясування інших елементів складу злочину, пов'язаного із посяганням на право інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації.

Визначаючи основний безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 229 КК, більшість авторів зазначає його як засади добросовісної конкуренції у сфері господарської діяльності [7, с. 571]. Право інтелектуальної власності розглядається лише як додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт. Водночас, комерційне найменування, торговельна марка та географічне зазначення є перш за все об'єктами права інтелектуальної власності і саме ці чинники повинні визначати місце зазначеного посягання в системі кримінально-правової охорони.

На нашу думку, проблеми визначення основного безпосереднього об'єкту незаконного використання засобів індивідуалізації знаходяться у царині цивільного права. Тому намагання вирішити ці питання відособлено лише в рамках науки кримінального права заздалегідь приречене до необґрунтованих висновків [8, с. 125]. Виходячи із невизначеності царини комерційного найменування, торговельної марки та географічного зазначення в цивільному праві виникає помилкове ставлення до цих об'єктів права інтелектуальної власності і в науці кримінального права України та віднесення злочинних посягань щодо них (як предметів злочину) до розділу VII Особливої частини КК «Злочини у сфері господарської діяльності» [5, с. 26].

Для правильного визначення місця права інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації в системі кримінально-правової охорони слід зазначити, що злочин завжди спрямований на спричинення шкоди об'єктивно існуючим суспільним відносинам. При цьому структура суспільних відносин являє собою цілісну систему елементів, які її утворюють, мають взаємозв'язок та взаємодію між собою. У філософській і правовій науці структурними елементами суспільних відносин визначаються: 1) суб'єкт відносин; 2) предмет, з приводу якого ці відносини існують; 3) соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність) як зміст відносин [9, с. 27].

Ми вважаємо, що суб'єктами права інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації є будь-які фізичні або юридичні особи, які використовують або мають намір використовувати у подальшому ці об'єкти, з метою вирізнити їх, їх товари та (або) послуги з-поміж інших чи зазначити географічне місце їх походження. Таким чином віднесення незаконного використання комерційного найменування, торговельної марки, географічного зазначення виключно до злочинів у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання, залежно від основного безпосереднього об'єкту цього злочину [10, с. 199–200], не є обґрунтованим.

Обсяг правової охорони торговельної марки визначається наведеними у свідоцтві її зображенням та переліком товарів і послуг. Саме свідоцтво засвідчує набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку. Особливості набуття права інтелектуальної власності передбачені для торговельної марки, яка має міжнародну реєстрацію або визнана в установленому законом порядку добре відомою. Відповідно до ч. 3 ст. 494 ЦК, набуття права інтелектуальної власності на таку торговельну марку не вимагає засвідчення свідоцтвом.

Обсяг правової охорони географічного зазначення визначається характеристиками товару (послуги) і межами географічного місця його (її) походження, зафіксованими державною реєстрацією з дати якої і виникає право інтелектуальної власності на географічне зазначення. На відміну від розглянутих засобів індивідуалізації, набуття права інтелектуальної власності на комерційне найменування не вимагає виконання формальних дій і є чинним з моменту першого його використання та охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи його реєстрації. Таким чином обсяг правової охорони комерційного найменування визначається позначенням, яке використовує особа, сферою діяльності цієї особи (його промислом), а також регіоном його використання.

Зміст суспільних відносин права інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації (соціальний зв'язок) полягає у тому, що лише володілець такого права: 1) має право на використання комерційного найменування, торговельної марки або географічного зазначення; 2) має право

перешкоджати іншим особам неправомірно використовувати відповідний об'єкт, в тому числі забороняти таке використання; 3) має інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Під використанням засобів індивідуалізації слід розуміти їх нанесення на предмети, що ідентифікують володільця цих прав (вивіски, оголошення, рекламну продукцію, доменні імена тощо), або на товари чи прикріплені до товару предмети, або на предмети, пов'язані із наданням послуг. Також як використання слід розглядати застосування відповідного об'єкту при пропонуванні товарів і послуг, в діловій документації, в мережі Інтернет, тощо.

Таким чином, у разі вчинення злочину, комерційне найменування, торговельна марка та географічне зазначення є одночасно: 1) предметом охоронюваних законом про кримінальну відповідальність суспільних відносин, 2) предметом злочинного впливу та 3) предметом злочину.

Загально визнаний поділ безпосереднього об'єкту злочину в науці кримінального права України на основний, додатковий обов'язковий та додатковий факультативний, вказує саме на відносини права інтелектуальної власності як найбільш важливий об'єкт, що вирішальною мірою визначає суспільну небезпечність даного злочину, структуру відповідного складу та його місце в системі Особливої частини КК [11, с. 113]. Суспільні відносини, що складаються у сфері господарської діяльності, у разі незаконного використання засобів індивідуалізації, можуть виступати тільки як додатковий факультативний об'єкт. Тому встановлення, що в результаті вказаного злочинного посягання спричиняється шкода також і відносинам, які складаються у сфері господарської діяльності, є свідченням більш високої суспільної небезпеки порушення права інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації і повинне враховуватися при кримінально-правовій кваліфікації або призначенні покарання.

Виходячи із проведеного аналізу суспільних відносин права інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації як об'єкту злочину та безпосередньо комерційного найменування, торговельної марки або географічного зазначення як предмету цих відносин, предмету злочинного впливу та предметом злочину, слід визнати, що використання є незаконним у випадках: 1) незаконного перебування особи, його товарів чи послуг в цивільному обороті під повним або скороченим чужим комерційним найменуванням, яке вже знаходиться в цивільному обороті; 2) використання торговельної марки право на яку іншої особи засвідчується свідоцтвом або торговельної марки що має міжнародну реєстрацію чи визнана добре відомою; 3) визначення позначення товару чи послуги географічним зазначенням або використання географічного зазначення після дати реєстрації цього права за іншою особою [12, с. 101].

Тому, на нашу думку, доцільно застосувати щодо характеристики діяння, яке утворює вищезазначений склад злочину, бланкетну диспозицію, яка, не називаючи конкретних ознак, відсилає для встановлення змісту вчиненого діяння до інших нормативних актів, які не є законами про кримінальну відповідальність. На доцільність застосування бланкетної диспозиції щодо порушення прав інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації вказує і те, що прийняття нових нормативних актів щодо зазначених об'єктів, так само як і зміни існуючих цивільно-правових актів або окремих норм, не позначаються будь-яким чином на підставах і межах кримінальної відповідальності.

Висновок. Таким чином, на сьогодні можливо констатувати наступне:

1. Натепер у цивільному законодавстві України інститут права інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації потребує подальшого удосконалення з метою підвищення ефективності забезпечення охорони зазначених об'єктів кримінально-правовими засобами.

2. Застосовані у національному законодавстві України терміни «комерційне найменування», «торговельна марка», «географічне зазначення», «знак для товарів і послуг», «фірмове найменування» та «кваліфіковане зазначення походження товару» потребують систематизації та уточнення їх змісту.

3. За своїм основним безпосереднім об'єктом незаконне використання засобів індивідуалізації є злочином не у сфері господарської діяльності, а у сфері порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності.

4. При характеристиці суспільно небезпечного діяння, що утворює порушення права інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації, доцільно застосовувати бланкетну диспозицію, так

як нормами цивільного та господарського законодавства визначаються не лише випадки порушення цього права, а і зміст таких порушень.

5. Як норма про порушення прав на засоби індивідуалізації, так й інші норми щодо вчинення злочинів у сфері інтелектуальної власності, натепер потребують систематизації та окремо визначеного місця у системі Особливої частини КК України.

6. Норми кримінального законодавства України щодо злочинів у сфері інтелектуальної власності у цілому, так і щодо злочинного порушення прав на засоби індивідуалізації, зокрема, на сьогодні потребують керівних настанов та роз'яснень Верховного Суду України.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Офіційний вісник України. 2001. № 21. Ст. 920.
2. Волженкин Б. В. Экономические преступления / Б. В. Волженкин. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 1999. 312 с.
3. Перепелица А. И. Уголовная ответственность за хозяйственные преступления в сфере предпринимательской деятельности и связанные с проявлением недобросовестной конкуренции и монополизма / А. И. Перепелица. Харьков : Оригинал, 1997. 136 с.
4. Гаухман Л. Д. Преступления в сфере экономической деятельности / Л. Д. Гаухман, С. В. Максимов. Москва : ЮрИнфоР, 1998. 296 с.
5. Нерсисян А. С. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / А. С. Нерсисян; НАН України; Ін-т держави і права ім. Корецького. Київ, 2008. 213 с.
6. Крижний О. Проблеми кваліфікації незаконного використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікаційного зазначення походження товару / О. Крижний // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2008. № 2. С. 21–25.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 3-тє вид. переробл. та допов. Київ : Атіка, 2003. 1056 с.
8. Давиденко М. Л. Кримінологічна характеристика злочинів у сфері інтелектуальної власності [Електронний ресурс]. / М. Л. Давиденко, Л. В. Новикова // Форум права. 2009. № 1. С. 123–129. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-1/09dmlciv.pdf>
9. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: навч. посіб. / В. Я. Тацій. Харків : УкрЮА, 1994. 76 с.
10. Кримінальне право України: Особлива частина: підруч. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш [та ін.]; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 624 с.
11. Кримінальне право України: Загальна частина: підруч. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко [та ін.]; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 3-є вид., переробл. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 496 с.
12. Бошицький Ю. Л. Право інтелектуальної власності. / Ю. Л. Бошицький. Київ : Логос, 2007. 485 с.

Одержано 18.11.2020

УДК 159.9.3

Світлана Вячеславівна ХАРЧЕНКО,

кандидат психологічних наук, доцент,

професор кафедри педагогіки та психології факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5149-7892>

ХАРАКТЕРИСТИКА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ І СПІЛКУВАННЯ В КУРСАНТІВ ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Сучасні умови життя вимагають від поліцейського вміння швидко знаходити оптимальне рішення в нестандартних ситуаціях, гнучкості в реалізації завдань професійної діяльності тощо. Період навчання в ЗВО відповідає юнацькому віку, в якому формується «спеціалізована» креативність: здатність до творчості, що пов'язана з певною сферою діяльності. В процесі розвитку тих або інших властивостей особистості виникає питання щодо їх зв'язків з іншими якостями та поведінкою суб'єкта.

Дж. Гілфорд вказав на принципову відмінність між двома типами розумових операцій: конвергенцією і дивергенцією. Конвергентне мислення (сходження) актуалізується у тому випадку, коли людині, яка вирішує задачу, потрібно на основі безлічі умов знайти єдине вірне рішення. Конкретних рішень може бути і декілька, але ця множина завжди обмежена. Дивергентне мислення - це не спрямоване мислення, а здібність мислити вшир, тобто здатність бачення інших атрибутів об'єкта. Суть і призначення цієї здатності в тім, що вона безпосередньо забезпечує вихід за рамки раз початого напрямку рішення вихідного завдання. Один з основних показників дивергентності – оригінальність. У творчому процесі присутнім є як конвергентна, так і дивергентна складові. Чим більш різномірні елементи проблеми, тим більше креативним є процес її рішення [1].

Вважається, що креативність виявиться на досить високих рівнях розвитку інтелекту. Вона є властивістю, яка актуалізується лише тоді, коли це дозволяє оточення. Творчі люди незалежні, особистісні стандарти важливіше стандартів групи, неконформні. Гуманістичні психологи стверджують, що творчі люди характеризуються емоційною й соціальною зрілістю, врівноваженістю тощо.

Емпіричні дані свідчать, що навчання у вищій школі спрямоване більшою мірою на розвиток конвергентного мислення, пошуку єдиної правильної відповіді, з вираженим акцентом на відтворенні готових словесних форм, чим на розвиток творчих здібностей, уміння вдало формулювати саме свої думки [2]. Отже, важливим є питання щодо особливостей взаємозв'язків креативності особистості та особливостей спілкування курсантів ЗВО зі специфічними умовами навчання, що стало метою проведеного дослідження.

У дослідженні взяли участь 37 курсантів, які навчалися за ОПП «Психологія». У роботі були використані наступні психодіагностичні методики: методика діагностики вербальної креативності С. Медника, невербальний субтест методики діагностики креативності Е. Торренса «Фігурна форма», шкала визначення рівня соціальної креативності, методика «Особистісна агресивність та конфліктність» Ільїна Є. П., Ковальова П. О., методики діагностики рівня емпатичних здібностей В. В. Бойко, методика діагностики міжособистісних відносин (ДМВ), методика «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» (автор С. В. Духновський), а також r_s - критерій рангової кореляції Спірмена.

Данні емпіричного дослідження свідчать, що особливості спілкування осіб з більш високим проявом креативності в різних сферах (образна або невербальна сфера, вербальна сфера, соціальна сфера) істотно відрізнялися. Але загалом більш креативні учасники дослідження креативні особи не були схильні проявляти у спілкуванні запальність та емпатію.

З впевненістю можливо стверджувати, що низько креативні особи в вербальній сфері більш схильні к конфліктному та агресивному спілкуванню, ніж особи з високим показником оригінальності в цій сфері. Більш високий рівень креативності курсантів у вербальній сфері виявився

негативно пов'язаним з проявом у спілкуванні наполегливості, напористості, нетерпимості до думки інших, підозрливості.

Рівень вербальної креативності пов'язаний в групі дослідження зі скромністю, схильністю брати на себе чужі обов'язки, потребою в допомозі та довірі з боку навколишніх, у їх визнанні, прагненні тісного співробітництва з референтною групою, дружелюбних відносин з навколишніми. Крім того, рівень вербальної креативності у обстежених курсантів тісно пов'язана з зайвою зосередженістю, захопленістю думками про відносини, підвищеною заклопотаністю ними, наявністю дисгармонії в міжособистісних відносинах.

Також зазначимо, що креативність у вербальній сфері істотно не пов'язана з проявом емпатії у спілкуванні.

Креативні особи в невербальній сфері більш схильні к конфліктному та агресивному спілкуванню, ніж особи з низьким показником оригінальності в образній творчості. Більш високий рівень креативності курсантів у невербальній сфері виявився достовірно пов'язаним з проявом у спілкуванні безкомпромісності, мстивості, нетерпимості до думки інших та негативно агресивності. Особи з більш високий рівень креативності в невербальній мають невисокий рівень емпатії.

Більш високий рівень креативності в невербальній та соціальній сфері пов'язані з розвинутих вмінням розуміти іншого на основі співчуття, постановки себе на місце партнера.

Рівень невербальної креативності курсантів виявився пов'язаним з неконформними тенденціями, незалежністю думок, завзятістю у відстоюванні власної точки зору, тенденцією до лідерства та домінування та негативно пов'язаним з підкоряемістю, непевністю у собі та конформністю, схильність до компромісів, конгруентність та відповідальність у контактах з навколишніми.

Невербальна креативність достовірно пов'язана з залежністю, прагнення підкреслити свою причетність до інтересів більшості, нестриманістю у виливі дружелюбності, нерішучістю, униканням конфронтації між людьми, м'якосердям, альтруїзмом, гіперсоціальністю, вираженими зближувочими почуттями такими як єдність, спільність між людьми, дружелюбність, добросердя, вдячність, повага, любов.

Найбільш тісні зв'язки з емпатією мала креативність в соціальній сфері. Соціальна креативність достовірно пов'язана зі впевненістю у собі, вмінням бути гарним наставником і організатором, властивостями керівника, низьким рівнем запальності. Соціальна креативність виявилася незалежною від заклопотаністю відносинами, наявністю в міжособистісних відносинах дисгармонії.

Висновки. Отримані дані свідчать, що найбільш важливими щодо ділового спілкування та виконання завдань професійної діяльності майбутніх поліцейських є соціальна креативність як властивість особистості, що дозволяє знаходити оригінальні і конструктивні рішення в ситуаціях міжособистісної взаємодії. Саме на розвиток креативності в цій сфері й необхідно спрямовувати зусилля педагогів та вихователів.

Образна або невербальна креативність виявилася пов'язаною з такими особливостями спілкування, які можуть приводити до раннього, передчасного емоційного вигорання поліцейських, а також труднощами у встановленні відносин підпорядкування. З точки зору автора, високий рівень невербальна креативність не є бажаним для майбутнього поліцейського.

Для поліцейського бажаним є середній рівень вербальної креативності. З одного боку, для успішного ділового спілкування необхідним є вміння доносити власну думку для різних груп суб'єктів професійної діяльності, але її високий рівень пов'язаний з певними особливостями поведінки, які не сприятимуть збереженню психологічного здоров'я поліцейського.

Список бібліографічних посилань

1. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. Сп-б. 2002.
2. Харченко С.В. Особливості розвитку креативності студентів під час навчання у ВНЗ. / Матер. наук.-практ. конф. «Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи». Х. : ХДАДМ.

Одержано 15.11.2020

УДК 351.751

Анастасія Валентинівна ХОЛДОЄНКО,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ ВІД ВПЛИВУ ШКІДЛИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Чи замислювалися Ви, наскільки свідомість кожної особи є, як вразливою мішенню з однієї сторони, так і небезпечною зброєю – з іншої? Це можна пояснити тим, що у зв'язку зі стрімким розвитком суспільства, переходом до новітніх інформаційних технологій, засоби масової комунікації значно збільшили можливості інформаційного впливу на психічну діяльність та формування соціальної поведінки людини, групи людей і суспільства країни загалом.

У зв'язку з цим, небезпечним джерелом загрози вбачається істотний вплив негативної інформації на свідомість людини та маніпулювання нею. І. Л. Бачило зауважує, що нинішній етап розвитку інформаційних технологій характеризується можливістю інформаційної дії на індивідуальну і суспільну свідомість, аж до загрози інформаційних війн, внаслідок чого неминучою противоагою свободи інформації стає проблема інформаційної безпеки [1, с. 15].

Для нас не є новиною, що людина є соціальною істотою, її бачення, її поведінка в соціумі завжди залежить від впливу певних людей, громадської думки, прояву її у гарантіях та волі державних утворень. До того ж, на інформаційному рівні бачення поведінки кожної людини безперестанно піддається корегуванню через маніпуляції з боку інших.

Відомий фахівець з організації управління соціальними системами С. Паркінсон, зауважив: “В динамічному суспільстві мистецтво управління зводиться до вміння направляти у потрібному руслі людські бажання. Ті, хто досконало оволодів цим мистецтвом, можуть досягти небувалих успіхів” [2, с. 182].

Якщо інформаційний вплив на людину здійснюється іншою людиною свідомо за допомогою обману, то це може розглядатися як маніпулювання свідомістю, переважно у корисних інтересах маніпулятора. У такому контексті можна говорити і про створення умов для порушення прав і свобод людини, громадянина, спільноти людей, суспільства. Дуже часто маніпуляція інформацією чи дезінформацією відбувається з прихованою метою. Це зі свого боку позбавляє особу ще більшої свободи, ніж приміром фізичне примушення до певної діяльності.

Кожна маніпуляція свідомістю людини є взаємодією. Жертвою маніпуляції людина стає тільки з того моменту, коли під впливом одержаних даних, сигналів, повідомлень, відомостей вона перебудує свої думки, переконання, волю, життєві позиції і почне діяти за новою програмою. У тому випадку, якщо людина піддала сумніву одержані дані, захистила свою духовну і інтелектуальну програму, вона жертвою маніпуляції не стала. Також хочеться відмітити, що маніпуляція здебільшого є спокусою, а не насильством. Тому що кожна людина, яка має свободу духу і свободу волі, сама собою має на меті відповідальність за прийняті рішення. Одна з головних властивостей здійснення маніпуляції є те, що в один момент людина перестає слухати розумні аргументи – неначе сама воліє стати обуреною, бути в ілюзії. А все тому, що набагато простіше пасивно слухати потік інформації, ніж раціонально її фільтрувати, аналізувати та обмірковувати. І ще важливим є розрізняти та вміти шукати латентні значення у словах і діях людей. Для цього постійно потрібно бути уважним, об'єктивним та вчитися знаходити прихований сенс інформації.

Особливістю шкідливої інформації є те, що конституційною підставою для обмеження інформаційних прав за її розповсюдження є захист основ конституційного ладу держави, моральності суспільства і здоров'я громадян.

У чинному Законі України “Про захист суспільної моралі”, подається вичерпний перелік ознак продукції, виробництва та розповсюдження якої забороняються. Це, зокрема, продукція, яка:

- пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України;
- пропагує фашизм та неонацизм;
- принижує або ображає націю чи особистість за національною ознакою;

- пропагує бузувірство, блюзнірство, неповагу до національних і релігійних святинь;
- принижує особистість, є проявом знуцання з приводу фізичних вад (каліцтва), з душевнохворих, літніх людей;
- пропагує невігластво, неповагу до батьків;
- пропагує наркоманію, токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління та інші шкідливі звички [3, ст. 2].

Найбільш чітко питання співвідношення понять інформаційної безпеки та захисту від негативної інформації досліджено А. І. Алексенцевим, який розглядає захист від шкідливої інформації як одну з трьох складових інформаційної безпеки. На його думку, «інформаційна безпека – стан інформаційного середовища, що забезпечує задоволення інформаційних потреб суб'єктів інформаційних відносин, безпеку інформації і захист суб'єктів від негативної інформаційної дії» [4, с. 34].

На думку В. Д. Циганкова та В. М. Лопатіна, особливе місце серед об'єктів захисту в системі забезпечення інформаційної безпеки займає захист від дії шкідливої інформації. На відміну від випадків, коли держава повинна створювати умови для доступу до інформації і захисту інформації з обмеженим доступом, тут держава повинна створювати умови для захисту самої людини і суспільства від шкідливого впливу певного роду інформації [5, с. 145].

І. В. Панова шкідливу інформацію розглядає через призму принципів інформаційного права, виокремлюючи принцип заборони створення та розповсюдження інформації, яка є шкідливою або небезпечною для окремих осіб, суспільства та держави. Такий принцип, на її думку, має на меті захист прав та законних інтересів особи, суспільства або держави від впливу шкідливої інформації, наприклад пропаганди війни, насильства, жорстокості тощо. Розповсюдження такої інформації може призвести до порушення прав і свобод громадян у сфері обігу інформації, дестабілізації суспільства, порушенню стабільності та недоторканності держави [6, с. 46–47].

Врахувавши позиції науковців, можна визначити наступні форми впливу шкідливої інформації на свідомість людини: поширення помилкової (часткової, викривленої) інформації або ж правдивої, але невігідної інформації, що криється або трактується; завдання або загроза завдання шкоди життю, здоров'ю та іншим інтересам; легке сприйняття; приховування шкідливої направленості; інформаційно-психологічна дія (стимулювання необхідного різновиду поведінки).

Найбільш ураженим прошарком нашої країни від впливу шкідливої інформації є діти, котрі менше всього здатні фільтрувати відтворену інформацію або можуть не розуміти, коли вони стають жертвами маніпулювання. Тому, крім батьків та вчителів, в цьому процесі мають приймати участь ще й державні органи. Більше уваги приділяти соціальним проектам, вихованню майбутніх поколінь на основі культурних та духовних цінностей, утвердження належного стану моральності, традиційних уявлень про добро, честь, гідність, повагу та совість, що є усталеними в суспільстві. Необхідно зараз докласти зусиль для розвитку інформаційного суспільства в злагоді, інакше, втративши цей момент зараз, потім існує небезпека розвитку глобальної інформаційної війни, і головною зброєю якої може стати свідомість людини.

Державне регулювання випуску, змісту, обсягу інформації повинно здійснюватися більш контрольовано. На жаль, результати роботи державних органів не показують позитивних результатів, про що свідчать як власні спостереження, так і неоднократні нарікання з боку споживачів інформації. Тому слід розробити дієвий механізм захисту від впливу шкідливої інформації на свідомість людини, шляхом реформування вже існуючого інформаційного базису, створення єдиного органу, котрий проводить би відповідні експертизи, та які чітко встановлювали критерії віднесення продукції до такої, у якій відсутній негативний вплив на свідомість людини та суспільства в цілому. Як мірою покарання винних осіб, які порушують законодавство в сфері захисту суспільної моралі раціональним буде більш сувора санкція, така, як притягнення до юридичної відповідальності.

Важливим є також запозичення міжнародного досвіду у зазначених питаннях, з метою більш ґрунтовного аналізу та впровадження дієвих механізмів правового захисту свідомості людини від негативного впливу шкідливої інформації.

Список бібліографічних посилань

1. Бачило И. Л. Информационное право. Роль и место в системе права Российской Федерации / И. Л. Бачило. *Государство и право*. 2001. – № 2. – С. 15.
2. Паркинсон С.П. Законы Паркинсона / С.П. Паркинсон; пер. с англ. – М.: Прогрес, 1989. – С. 182.
3. Закон України "Про захист суспільної моралі" від 20 листопада 2003 року № 1296-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – 14. – Ст. 192.
4. Алексенцев А. И. Сущность и соотношение понятий «защита информации», «безопасность информации», «информационная безопасность» / А. И. Алексенцев // *Безопасность информационных технологий*. – 1999. – № 1. – С. 34.
5. Цыганков В. Д. Психотронное оружие и безопасность России / В. Д. Цыганков, В. Н. Лопатин. – М. : СИНТЕГ, 1999. – 145 с.
6. Панова І. В. Поняття та види загальних принципів інформаційного права України / І. В. Панова // *Вісн. Харк. нац. ун-ту внутр. справ*. – Вип. 45. – 2009. – С. 46–47.

Одержано 16.11.2020

УДК 351.74

Юрій Анатолійович ХОЛОД,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1264-7656>*

ІНСТИТУТ ПОЛІЦІЇ: ДЕМОКРАТИЧНИЙ РАКУРС

Демократична поліція й демократичне суспільство існують у єдності. Демократична поліція не може бути створена, якщо не будуть забезпечені умови для існування демократичного суспільства, що передбачає наявність культури терпимості та довіри, дійового законодавства й ефективно функціонуючих інститутів кримінального правосуддя.

За всі часи найважливішими завданнями держави було забезпечення безпеки, охорона громадського порядку, боротьба зі злочинністю. Поліція, що зародилася одночасно з державою – одно з найбільш ранніх ознак держави. Прообразом поліції у її сучасному розумінні були регулярні воєнізовані формування зі здійснення поліцейських функцій, що виникли у країнах Стародавнього Сходу та античних державах. Характерно, що сам термін «поліція» у сучасному його розумінні, тобто для визначення системи адміністративних органів, призначених для протидії правопорушенням та охороною громадського порядку, почав використовуватися порівняно недавно – з початку XVIII ст. У науковий та загальноживаний обіг термін «поліція» (давньогрецька *politeia*) увів Аристотель, котрий поліцією називав державне (міське) управління (давньогрецька *police* – місто - держава). Саме у цьому сенсі термін «поліція» увійшов до латинської мови (*politia*) і саме так використовувався середньовічними письменниками. Наглядові та репресивні органи, що виконували у Стародавній Греції, Римі та Візантії поліцейські функції, мали іншу назву. Так, у Спарті вища адміністративно-поліцейська влада належала колегії ефоров. В античному Римі у розпорядженні вищих магістратів для здійснення примусу були особливі посадовці – ліктори, віатори, еділи.

Окремі поліцейські реалії, що збереглися до сьогодні, вказують на історичні витоки поліції, що виникла з армії. Спочатку на Стародавньому Сході, а також в античній Греції функції по забезпеченню правопорядку покладалися переважно на збройні сили, котрі були єдиним універсальним інструментом для захисту як від зовнішніх ворогів, так й підтриманням внутрішньої безпеки. На армійські корені прямо вказує мілітаристська екіпіровка сучасних поліцейських служб переважної більшості країн, звання, стройова, бойова, фізична підготовка особового складу, військово-технічне озброєння, дисципліна та субординація за армійським зразком, назва окремих «силових»

служб та підрозділів поліції: наприклад, жандармерія (з французької «людина-зброя») існує у Франції, Бельгії, Нідерландах, Італії, Іспанії, Португалії, Індії, Туреччині, у всіх країнах Латинської Америки; карабінери (в Італії, Чилі), Корпус піхотної гвардії (в Аргентині) тощо.

Поліція перетворилася на орган із забезпечення правопорядку у національному масштабі в епоху абсолютизму. Впродовж XV – XVII ст. у низці європейських країн (епоха «поліцейських держав») відбулося значне розширення повноважень поліцейських органів, що здійснювали тотальну опіку над публічним та приватним життям [1].

Слід зауважити, що гіпертрофована діяльність поліції у період абсолютизму відіграла певну історичну роль. Поліція того часу була одним із способів встановлення державної основи, несла, стверджувала і скрізь закріпляла верховенство єдиної державної влади.

По інакшому, аніж у континентальній Європі, складалася діяльність поліцейських органів у Великій Британії. Тут, відповідно до стародавніх традицій, до початку XIX ст. керівництво і контроль за поліцією були сконцентровані у руках «світової» юстиції в особі місцевих суддів-дворян, а конкретно поліцейські функції покладалися безпосередньо на громадян: кожен володар будинку давав клятву сприяти розшуку і покаранню злочинців і зобов'язаний був рік відпрацювати у якості констебля.

Початком реформування абсолютистських національних поліцейських систем послужили демократичні здобутки Великої французької революції 1789 р., що були відображені у Декларації прав людини і громадянина.

У постреволюційний період у Франції, вперше у світовій історії, була вироблена і активно реалізовувалась ефективна доктрина поліцейської діяльності, яка була сприйнята іншими країнами і багато у чому послужила основою для сучасного розуміння ролі поліції у демократичному суспільстві.

Процеси розвитку поліцейської діяльності і національних поліцейських систем виражалися у тому, що якщо до кінця XVIII ст. було відомо 24 визначення поняття «поліція», то у першій чверті XIX ст. їх число досягло 100, а на початок XX ст. їх нараховувалось вже близько 150 [2]. Практично у всіх цих визначеннях визначався примусовий характер її дій, з одного боку, і загальносоціальний напрямок – з іншого.

Відповідно до сучасних визначень поліція – це «силовий» компонент виконавчої влади, призначений для виконання правоохоронних функцій. У демократичних державах поліція конституюється як одна із ланок виконавчої влади, яка покликана забезпечити реалізацію нормативно-правових актів, що належать до сфери її діяльності. Маючи усі необхідні засоби і навички застосування примусових заходів для підтримання встановленого правопорядку, вона об'єктивно відіграє роль «силового» гаранту у функціонуванні усієї власної системи. При цьому законодавці демократичних країн намагаються уникнути будь-якого гіпертрофування поліції, як силового механізму.

У демократичних державах вважається, що поліції необхідно надати достатні повноваження для виконання роботи, але обсяг цих повноважень не повинен ставити під загрозу добробут суспільства і громадян. При вирішенні цього завдання теорія та практика спирається на три поняття: законність, професіоналізм і підконтрольність. Наявність цих трьох умов обов'язкова для визнання демократичного характеру поліцейської організації, при цьому всі ці три поняття мають бути гармонізовані. Професійна поведінка та відповідальність підтримують законність; відповідальність допомагає зробити поліцію професійною; законність обумовлює наявність у поліції широких повноважень.

Важливою умовою реформування поліції на демократичних засадах у країнах, що звільнилися від авторитарних режимів є вирішення комплексу питань, пов'язаних з постійною адаптацією поліцейських структур до соціальних процесів, що відбуваються у конкретних умовах місця і часу. Проблема адаптації у сфері поліцейської діяльності є багатоаспектною. Вона охоплює: адаптацію функцій поліції до нових стандартів і пріоритетів, зумовлених змінами політичного режиму, зовнішньополітичної ситуації; адаптацію структури поліції до виконуваних нею функцій; адаптацію працівників поліції до професійної служби, нових критеріїв оцінки роботи, стресових та екстремальних навантажень [3].

Історія та сучасний стан поліції різних країн світу показує, що вона є надійним силовим гарантом існування будь-якої держави. Поліція здійснює стримуючий вплив на зростання кримінальних явищ та нейтралізує позаправові політичні акції, дозволяє підтримувати на належному рівні громадський порядок та внутрішню безпеку держави. При ускладненні внутрішньополітичного та економічного становища країни роль поліції невпинно зростає та посилюється.

Список бібліографічних посилань

1. Гессен В. Лекции по полицейскому праву, читанные в 1901-1902 гг. в Александровской военно-юридической Академии. СПб., 1902. 312 с.
2. Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. Энциклопедический словарь. Т. XXIV. СПб., 1898. 320 с.
3. Швець Д.В. Основні напрями адаптації поліцейської діяльності до соціальних змін. – зб.: Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми. – Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м.Харків, 17 жовтня 2019 р.) – Харків, 2019, 11 с.

Одержано 15.11.2020

УДК 159.922.2

Надія Ігорівна ЧЕПЕЛЄВА,

*викладач кафедри соціології та психології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2101-9571>;*

Євген Вікторович ПІДЧАСОВ,

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та психології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5057-4828>*

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ПОЛІЦІЇ

Службова діяльність поліцейських традиційно відноситься до складних видів професійної діяльності, вона супроводжується значними психофізіологічними і фізичними навантаженнями на працівників, багатьма факторами ризику для їх життя і здоров'я, стресогенністю, необхідністю протидіяти кримінальному оточенню, застосовувати заходи фізичного впливу, зброю, спеціальні засоби тощо. Дослідження свідчать про те, що складні умови роботи поліцейських нерідко призводять до порушень в психічній діяльності працівників поліції, появи посттравматичних розладів, схильності до девіантної поведінки та професійної деформації, зростання конфліктності, агресивності, психічного вигорання тощо. Тому в усьому світі важливим напрямком підвищення ефективності функціонування цього правоохоронного органу вважається організація і проведення спеціальної роботи щодо психологічного забезпечення діяльності поліцейських підрозділів.

Завданням психологічного забезпечення є створення сприятливих умов для оперативно-службової діяльності поліцейських, які б нейтралізували вплив негативних професійних факторів, всебічне забезпечення психічного здоров'я працівників, розвиток здатності успішно протидіяти стресам, конфліктам, емоційному вигоранню і іншим факторам професійного ризику.

Національна поліція України є відносно новим правоохоронним органом, в якому досвід психологічного забезпечення на даний час практично відсутній і проходить етап становлення. У багатьох же зарубіжних країнах психологічне забезпечення починається з етапу професійно-психологічного відбору кандидатів, аналізу їх індивідуальних якостей і здібностей. У поліції США і Великобританії законодавчо введені тривалі процедури професійного відбору кандидатів, в реалізації яких вивчається психологічна готовність особистості до роботи в поліції. І цим робота зі співробітниками поліції не завершується. Розроблені ґрунтовні програми психологічного супроводу, які є беззаперечно обов'язковими для проходження поліцейськими і фахівцями-психолог

даного супроводу має вирішальний голос щодо готовності до виконання службових обов'язків і станів поліцейських, що сприяють або не сприяють виконанню обов'язків. Але в першу чергу ці програми спрямовані на формування морально-психологічної стійкості поліцейських до факторів ризику професійної деформації, становлення особистісних якостей, що сприяють професійному і особистісному розвитку [2].

Основними складовими програми психологічного супроводу співробітників поліції є формування уявлень про емоційне вигорання, розвиток комунікативної компетентності, навчання конструктивній поведінці в конфліктах, розвиток навичок саморегуляції, заняття по аутогенному тренуванню, розвиток цілепокладання і управління часом [7].

Як основні засоби та процедури досягнення необхідних результатів в плані психопрофілактики і збереження психологічного здоров'я співробітників поліції використовуються такі засоби, як групова терапія, обмін досвідом в групах психологічної підтримки, індивідуальні співбесіди-консультації, дихальна техніка, аутотренінг за методом Шульца, медитація, психотехнічні вправи, арт-терапія, методи візуалізації, сенсорна інтеграція, психодіагностика на вході і виході з розвивально-корекційної роботи.

У процесі психологічного супроводу поліцейських широко використовуються технології подолання внутрішньо особистісних конфліктів, які нерідко супроводжують професійну діяльність працівників. Такі технології бувають когнітивними (спрямованими на раціональну сферу особистості), які охоплюють: 1) позитивне тлумачення ситуації і знаходження в ній моментів переваги; 2) рольова поведінка, коли особою приймається певна роль, і поведінка будується відповідно до неї; 3) ідентифікацію особи з більш успішними працівниками, з потужними організаціями та об'єднаннями. Та емоційні технології, до яких відносяться: 1) свідоме переформатування або відмова від сумнівних ситуацій, які, на думку суб'єкта, викликають проблеми та призводять до негативних емоційних переживань; 2) заміщення і сублімація негативних емоцій і хворобливих відчуттів [7].

Психологічна підготовка співробітників поліції отримала розвиток на різних рівнях професійного навчання. На початковому рівні її характеризують: розвиток у поліцейських професійно-значущих якостей уваги, спостережливості, пам'яті; навчання спілкуванню з населенням, колегами, із засобами масової інформації; навчання вмінню знімати стреси, які негативно впливають на самопочуття і стан здоров'я. В подальшому навчання поглиблюється формуванням більш складних системних якостей. Поліцейських вчать розуміти свою роботу в складному і динамічному соціальному полі, розвивають у них соціально-організаційні вміння, здатності до керівництва і вирішення проблем. Підготовка управлінської ланки поліції включає розвиток умінь керувати і вирішувати складні проблеми з розумінням соціально-психологічних залежностей і впливів, координувати дії співробітників, організовувати населення для вирішення правових проблем і розкриття злочинів. Для вдосконалення взаємин з громадянами психологічне навчання спрямовується на придбання навичок, які мають допомогти поліцейському уникнути конфліктів в процесі спілкування, та/або правильно поводитися в конфліктних ситуаціях. Поліцейських вчать налагоджувати контакти з різними групами населення, дітьми, жінками, представниками різних національностей, секс-меншин, громадськості та державних органів, а також засобів масової інформації, що передбачає максимально гнучкі комунікаційні якості.

Досвід роботи поліцейських менеджерів і психологів розвинених країн свідчить про зростання уваги до вивчення психологічних чинників ефективності роботи поліції, створення умов для збереження фізичного та психологічного здоров'я персоналу, ведення психологічного супроводу роботи поліцейських, що є безцінним досвідом для організації підготовки і психологічного супроводу поліцейських на вітчизняних теренах. Отже, діяльність поліцейських відноситься до числа складних, вона супроводжується значними фізичними і психологічними навантаженнями на працівників, нерідко несе загрози для їхнього життя і здоров'я. З метою підвищення ефективності діяльності поліцейських Національної поліції України надважливо здійснювати спеціальне професійно-психологічне забезпечення їх професійної діяльності, направлене на здійснення ефективного професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в поліцію, визначення їх психологічної готовності до правоохоронної діяльності, психологічну підготовку поліцейських до

виконання своїх обов'язків, проведення психопрофілактичної роботи, надання поліцейським всебічної психологічної допомоги та впровадження в діяльність поліцейських сучасних психологічних технологій.

Список бібліографічних посилань

1. Бобкова И. Е. Психологическое сопровождение профессионального развития руководителей структурных подразделений территориальных органов внутренних дел на начальном этапе управленческой карьеры / И. Е. Бобкова // Психопедагогика в правоохранительных органах. 2014. № 2 (57). С. 27-30.
2. Литвинова Г. А. Социально-психологическое обеспечение деятельности полиции Баварии (Германия) / Г. А. Литвинова // Юридическая психология. 2010. № 3. С. 32-36.
3. Мучински П. Психология, профессия, карьера / П. Мучински. 7-е изд. СПб.: Питер, 2004. 539 с.: ил. (Мастера психологи).
4. Поляков А. В. Психологическое сопровождение сотрудников полиции / А.В. Поляков // Ученые записки СПбГИПСР. 2014. Т. 22, вып. 2. С. 53-57.
5. Свон Р. Д. Эффективность правоохранительной деятельности и ее кадровое обеспечение в США и России / Р. Д. Свон. СПб.: Алетейя, 2000. 296 с.
6. Чарльз М. Т. Современное состояние и перспективы профессиональной подготовки сотрудников полиции (милиции) США и России / М. Т. Чарльз. СПб.: Алетейя, 2000. 268 с.
7. Федотов А. Ю. Системно-структурный подход в профессиональной подготовке сотрудников ОВД / А. Ю. Федотов // Психопедагогика в правоохранительных органах. 2015. № 1 (60). С. 3-6.

Одержано 15.11.2020

УДК 378.016:174-057.36

Павло Дмитрович ЧЕРВОНИЙ,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри педагогіки та психології факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8172-7732>

ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА. ЕФЕКТИВНА КОМУНІКАЦІЯ» ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ

Виховання курсантів на першому курсі здійснюється активно і всебічно. Виховний процес формує особистість першокурсника і здійснюється безпосередньо через спілкування. У результаті безпосереднього спілкування виникає потреба у відносинах, однак у всіх випадках вони протікає по строго визначених умовах закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання. Дотримання цих умов дозволяє цілеспрямовано формувати процес виховання, використовуючи в кожному конкретному випадку визначені засоби і методи впливу, що забезпечують підготовку до необхідної професійної діяльності.

На першому курсі курсанти проходять первинну професійну підготовку за професією 5162 «Поліцейські» в ході табірних зборів. Серед навчальних предметів викладається «Професійна етика. Ефективна комунікація». Мета цього курсу - сформувати в курсантів загально професійну компетентність «Оволодіння основами професійної етики» що дозволяє знати норми професійної етики, правила ділового етикету та спілкування з різними категоріями осіб; естетичні складові професійної діяльності поліцейського та уміти дотримуватися в процесі професійної діяльності морально-етичних норм. А також загально професійну компетентність «Оволодіння основами ефективної комунікації», що дозволяє знати види спілкування в професійній діяльності та їх характеристики; способи й засоби прийняття та передання інформації; методи спілкування з різними категоріями осіб та з особами, які перебувають у різних станах; поняття і види конфліктів та уміти ефективно вибудовувати модель спілкування з особами та представниками ЗМІ; застосовувати методи деескалації конфлікту; збирати інформацію, зокрема шляхом опитування.

Підручники переважно застарілі, навчальні посібники мають лічені сторінки на цю тему, нормативно правова база не дуже багата, однак до підготовки використав наукові публікації, де досліджувалися актуальні проблеми етичної поведінки поліцейських. На шість годин навчального предмету першокурсникам необхідно надати поняття професійної етики, зв'язати з ефективною комунікацією поліцейського та довести їм про необхідність дотримання професійної етики поліцейського як головної вимоги у службовій діяльності та навчанні. Тому складнощі були перетворені у перевагу. Перший курс мало що вивчав з етики, однак у цих молодих людей необхідно сформувані науковий світогляд, а також розвінчати стереотипи, що у них склалися щодо діяльності поліції. Таким чином курс лекцій був складений від загального до конкретного, від сучасного підходу до етичної проблематики, до конкретних випадків порушення професійної етики працівниками поліції.

Ми розробили курс з точки зору його корисності для професійного становлення майбутніх поліцейських. Отже, я опишу теми, розглянуті мною впродовж курсу та моя оцінка того, наскільки ці теми «працюють» на курс.

У першій темі були висвітлені загальні уявлення про мораль, етику та правові основи професійної етики працівників поліції. Професійна етика є складовою загальної етики, крім того це необхідно знати курсантам, адже на першому курсі у них ще немає належної філософської підготовки. Для цієї теми я використав підручники В. О. Лозового та О. В. Петришина «Професійна етика юриста», О. Шиманової «Етика і професійна етика», закон України «Про Національну поліцію України», закон України «Про запобігання корупції», закон України «про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України», наказ МВС України від 09.11.2016. № 1179 «Про затвердження правил етичної поведінки поліцейських» та наукову публікацію А. І. Берендєєва «Правова основа професійної етики працівників поліції».

Розглянуті такі основні питання цієї теми: «Правова основа професійної етики працівників поліції»; «Етика як філософське вчення про мораль»; «Взаємозв'язок етики з іншими науками»; «Поняття та принципи професійної етики»; «Види професійної етики»; «Кодекси професійної етики»; «Виникнення професійної етики та її настанови. Етапи виникнення професійної етики».

Особлива увага курсантів була звернена на офіційне джерело професійної етики - Конституцію України, а саме статтю 3 Конституції України, в якій проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю; статтю 28 Конституції України що встановлює, що кожен має право на повагу до його гідності, ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню, чи покаранню. Тобто жоден поліцейський не має права своєю поведінкою так чи інакше принижувати осіб, висловлюватися образливо, або іншим чином зневажати людину.

Також розглянуті такі закони, які складають правову основу професійної етики поліцейських, це закон України «Про Національну поліцію України», закон України «Про запобігання корупції», закон України «про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України».

Друга тема «Вираження основних принципів моралі у професійній діяльності працівників поліції» містить такі питання: «Сутність і специфіка моральних цінностей»; «Добро і зло як вихідні категорії етики»; «Етична поведінка поліцейських - це співпраця із суспільством»; «Деформації моральної і професійної (правової) свідомості у працівників юридичних професій».

Для цієї теми використав підручники В. О. Лозового та О. В. Петришина «Професійна етика юриста», Н.О. Стебліної «Етика у сфері соціальних комунікацій» та наукова публікація В. А. Трофименко «Нормативні акти етичної поведінки поліцейських як необхідна частина законодавчого забезпечення їхньої співпраці із суспільством» де аналізується нормативна база європейських країн із позицій наявності правил (кодексів) етичної поведінки поліцейського та національні Правила етичної поведінки поліцейських.

Третя тема «Діловий (службовий) етикет» містить такі питання: «Основні принципи службового етикету». «Правила службового етикету при накладанні стягнень». «Шість правил коригуючої поведінки керівника». «Основні принципи, яких повинні дотримуватися керівник і підлеглі у своїх взаєминах». Для цієї теми використав підручники В. О. Лозового та О. В. Петришина

«Професійна етика юриста», закон України «про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України».

Четверта тема «Ефективна комунікація» містить такі питання: «Спілкування. Основні відомості та особливості»; «Види професійного спілкування в поліції»; «Техніки та структура професійного спілкування поліцейських»; «Вербальні та невербальні засоби спілкування»; «Основні принципи партнерства поліції та засобів масової інформації». Для цієї теми використав підручники В. І. Розова «Комунікативна підготовка співробітників правоохоронних органів», В. Ф. Іванова та В. Є. Сердюка «Журналістська етика», Н. О. Стебліної «Етика у сфері соціальних комунікацій», Пам'ятку працівника Національної поліції України : Інформаційно-довідкові матеріали з питань професійного спілкування поліцейських І. В. Клименко, Д. В. Швеця, О. О. Євдокімової, Я. С.Посохової та методичний матеріал «Ефективна комунікація»; наукову публікацію В. В. Литвин «Професійне спілкування патрульних поліцейських із різними категоріями громадян».

Висвітлено ключові правила комунікативної стратегії поліцейського. Сформульовано основні положення, на яких повинна ґрунтуватись мовна поведінка поліцейського під час виконання ним службових обов'язків, основні принципи партнерства поліції та засобів масової інформації.

На завершення зазначу, що курс вийшов дуже діалогічним, завдяки практичним заняттям з одного боку та завдяки гостроті обговорюваних проблем - з іншого.

Висновок. Отже, потрібно приділити ще більше уваги розгляду професійної етиці, навести ще більше прикладів досліджень, які можна застосувати з точки зору відповідності етичним нормам, а в цілому спроба викладання цього курсу бачиться мені скоріше вдалою, що, звичайно, не означає, що потрібно зупинитися у нашому бажанні досягти найкращого.

Одержано 16.11.2020

УДК 821.162.1

Ігор Віталійович ЧОРНИЙ,

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри українознавства факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6079-1746>

ПОКАЗ ПРЕДСТАВНИКІВ ЗЛОЧИННОГО СВІТУ В ІСТОРИЧНИХ ДЕТЕКТИВАХ РІЧАРДА ЦВІРЛЕЯ

Однією з проблем, які постають перед авторами детективної прози, є питання щодо показу представників злочинного світу. Зазвичай це негативні персонажі, які діють поза межами закону, знаходяться у протистоянні з правоохоронцями/сищиками, вступаючи у гострий конфлікт з нормами суспільного життя та моралі. Проте бувають і винятки, коли зображені письменником злочинці викликають в читача певну симпатію, мимоволі слугуючи силам добра, допомагаючи вартовим закону розплутувати деякі кримінальні загадки.

У такому ключі вирішує зазначену проблему й сучасний польський письменник Річард Цвірлей, у творчому доробку якого налічується 25 детективних романів, що складають 3 цикли. Один із цих циклів присвячений сучасності, а два інших належать до досить популярного різновиду кримінального жанру – історичного детективу (або ж ретродетективу). Події першого з них, героями якого є польські міліціонери, відбуваються у буремні для Польщі 80-і роки ХХ століття, а дія іншого, головним героєм якого є комісар поліції з Познані Антон Фішер, охоплюють хронологічний відтинок з 20-х до середини 30-х років ХХ століття. Цей останній цикл налічує п'ять романів: «Там тобі буде краще» (2015), «Тільки мертві знають» (2017), «Вже нікого не чути» (2018), «Піду твоїми слідами» (2019) і «Заспівай мені коліскову» (2020). Практично в кожному з них серед центральних персонажів зустрічається «добрий злодій» Анатоль (Толек) Грубинський, який стоїть на чолі невеликого угруповання, що так або інакше допомагає поліції розкривати злочини і карати злочинців.

Уперше ми зустрічаємося з Толеком та його друзями братами Казмерчаками у романі «Там тобі буде краще», події якого відбуваються в 1924 році. Грубинський, що стає випадковим свідком убивства, пристає на пропозицію комісара Фішера допомогти у затриманні кривавого маніяка. У зображенні Цвірлея цей персонаж вийшов досить симпатичним, що зазначили читачі й критика. Толек непоганий зовні, людина щирої вдачі, щедрий і добрий. Він бере під захист юну повію Кшисю, якій загрожує маніяк. У автора прослідковується двоїсте ставлення до свого персонажа. Він не приховує від читача негативних рис Толека. Так, той є квартирним злодієм, майстром злому. Проте користується певним «кодексом честі». Ніколи не грабує бідних людей, не вимітає усі речі з однієї оселі і, головне, нікого не вбиває.

Поведінку Грубинського письменник пояснює соціальним становищем тогочасного польського суспільства і зокрема Познані. Нещодавно закінчилась Перша світова війна, після якої ця місцевість пережила ще два воєнних конфлікти: великопольське повстання, внаслідок якого Познань увійшла до складу Польщі, а також «більшовицьку» війну, після перемоги у якій, власне, і постала Польська держава. Гіперінфляція, безробіття, голод поставили познаняків у важкі умови виживання. Не дивно, що деяка частина молодих і здорових чоловіків, які повернулися з фронту, вимушена була стати на злочинний шлях. Так само, як і Толек, прийшли у «професію» злодіїв і незмінні спільники Грубинського брати Казмерчаки.

Змальовуючи взаємини злодюг і правоохоронців, Цвірлей показує їх досить складними. Поліція почасти заплющує очі на справи Толека й Казмерчаків. З одного боку, підкреслює письменник, Грубинський є досить спритним і вдалим злодієм. Його нікому з правоохоронців ніколи не вдавалось спіймати на гарячому. Відтак правоохоронці просто не порушують проти нього кримінальні справи, знаючи, що вони обов'язково розваляться. З іншого боку, Анатоль неодноразово робив поліції значні послуги, чим заслужив деяку «поблажливість» з боку Фішера та його колег. Ще одним фактором, про який пише романіст, є злочинне злиття поліції й криміналітету, коли дехто з поліцейських співпрацює зі злодіями, даючи їм інформацію щодо «цікавих» об'єктів і отримуючи за це свій відсоток з награваного (Вробель у романі «Вже нікого не чути»).

Є ще один важливий аспект, який стосується не стільки моральної, скільки законодавчої царини. Комісар Фішер та його колеги використовують злодіїв у тих ситуаціях, де вони самі не мають законних повноважень. Грубинський з Казмерчаками можуть застосовувати у пошуках істини такі методи, що неприйнятні для правоохоронців, які бояться заплямувати честь мундира: викрадення свідків і застосування силових методів дізнання, фальшування доказів тощо. І головне проблема покарання злочинців. Цвірлей змальовує такі ситуації, за яких злочинець може залишитися непокараним. Офіційна поліція безсила проти власних негідних співробітників, розголос щодо злочинів котрих може нашкодити іміджу правоохоронних органів. У таких випадках на допомогу приходять Анатоль зі своїми друзями (страда Сіверського у романі «Там тобі буде краще»).

Якщо брати Казмерчаки переважно статичні персонажі, то Толека Грубинського показано в розвитку. Він пройшов значний шлях від звичайного мілкого крадія до людини статечної, що кликає довіру в поліції та військової розвідки, якій доручаються досить делікатні справи (забезпечення успіху перемовин Фішера з Гітлером у романі «Вже нікого не чути»). Показана трансформація і людських якостей персонажа. З хлопця, який допоміг юній повії врятуватись від зазіхань офіцера поліції, Анатоль перетворюється на майже добропорядного сім'янина, люблячого батька двох дітей. Цикл наразі продовжується, тому не виключені ще більш разючі зміни долі «симпатичного злодія» з Познані.

Висновок. Таким чином, ми бачимо, що злодії в історичних детективах Річарда Цвірлея з циклу про комісара Антона Фішера відіграють важливу роль. Деякі персонажі поряд з головним героєм цього книжкового серіалу можуть вважатись центральними, виконуючи важливу сюжетотворюючу роль.

Список бібліографічних посилань

1. Świrlej R. Tam ci będzie lepiej. Poznań : Wydawnictwo Czwarta Strona – Grupa Wydawnictwa Poznańskiego, 2015. 552 s.

2. Świrlej R. Tylko umarli wiedzą. Poznań : Wydawnictwo Czwarta Strona – Grupa Wydawnictwa Poznańskiego, 2017. 520 s.

3. Świrlej R. Już nikogo nie słychać. Poznań : Wydawnictwo Czwarta Strona – Grupa Wydawnictwa Poznańskiego, 2018. 512 s.

Одержано 12.11.2020

УДК 349.2

Олена Василівна ЧОРНОУС,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1475-7990>

ДО ПИТАННЯ ПРО ЕЛЕКТРОННІ ТРУДОВІ КНИЖКИ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Трудова книжка працівника й досі, відповідно до чинного законодавства, залишається основним документом про його трудову діяльність.

Нагадаємо, основні правила, пов'язані з порядком ведення трудових книжок, їх зберіганням, виготовленням, постачанням і обліком, регулюються Інструкцією про порядок ведення трудових книжок працівників, затвердженою наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України, Міністерства соціального захисту населення України № 58 від 29 липня 1993 р., а також Кодексом законів про працю України та постановою Кабінету Міністрів України «Про трудові книжки працівників» № 301 від 27 квітня 1993 р.

Так, заповнення трудової книжки вперше провадиться власником або уповноваженим ним органом не пізніше тижневого строку з дня прийняття на роботу. До них заносяться відомості про роботу, заохочення, а також нагороди за успіхи в роботі, проте завжди існує так званий людський фактор, а від допущення помилок ніхто не застрахований. У разі виявлення внесення неточних або неправильних записів до трудової книжки чи в разі зміни ним прізвища, імені, по батькові та дати народження або зміни назви структурного підрозділу організації чи назви самої організації до трудової книжки працівника повинні бути внесені відповідні зміни або виправлення. Слід зауважити, що при влаштуванні на роботу працівники зобов'язані подавати трудову книжку, оформлену в установленому порядку.

Однак, цифровізація змінює й таку консервативну сферу як оформлення трудових відносин. А паперові трудові книжки, які десятиліттями слугували громадянам України та колишнього СРСР відходять на другий план, поступаючись у новому столітті електронним трудовим книжкам. У листопаді 2019 року Кабінет міністрів України схвалив проект закону про переведення трудових книжок в цифровий формат і вніс його на розгляд Верховної Ради. У Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України пояснили, що електронна трудова книжка має захистити працівника від «маніпуляцій» роботодавця.

За ухвалення в першому читанні проекту закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі» (№ 3623) проголосували 283 народних депутатів.

Законопроектом передбачено запровадження обліку трудової діяльності працівника в електронній формі, а також законодавче врегулювання питання автоматичного призначення пенсії за віком через особистий електронний кабінет на веб-порталі електронних послуг Пенсійного фонду України. Фактично законопроект пропонує скасувати паперові трудові книжки з метою, щоб вся інформація про роботу зберігалася в електронному вигляді — в Державному реєстрі обов'язкового соціального страхування, яким відає Пенсійний фонд України.

Незважаючи на те, що законопроект передбачає доволі тривалий перехідний період — 5 років, однак судячи з тексту документа, слід відмітити, що досить велика кількість нововведень можуть набуті чинності відразу після ухвалення закону. Пропонуємо зупинитись на деяких із них.

По-перше, якщо проєкт «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі» набуде статусу закону, «паперова» трудова книжка втрачає статус обов'язкового виду документа. Замість неї можна буде надавати виписку з реєстру застрахованих осіб з інформацією про стаж, про попереднє місце роботи тощо.

Однак, перехід з паперових трудових книжок на електронні книжки відбуватиметься повільно - впродовж найближчих 5 років дозволено буде використовувати як паперовий, так і електронний варіант книжки.

По-друге, пропонується, що відомості про трудову діяльність працівника до Державного реєстру через веб-портал електронних послуг Пенсійного фонду у вигляді сканованих або оцифрованих копій передбачених законодавством документів (трудової книжки, довідок тощо) вноситимуть як працівник так і роботодавець з обов'язковим накладенням кваліфікованого електронного підпису.

Однак, не кожен працівник в достатній мірі може володіти правовою інформацією щодо правильності ведення та заповнення трудових книжок, здійснення записів тощо.

По-третє, передбачається, що дані про стаж працівників вноситимуть до реєстру самі роботодавці. А працівники зможуть перевірити правильність внесених даних в особистому кабінеті на веб-порталі електронних послуг Пенсійного фонду — portal.pfu.gov.ua.

По-четверте, передбачається, що відразу після ухвалення закону трудова книжка більше не служитиме підтвердженням звільнення людини з попереднього місця роботи. Якщо зараз працівник вважається звільненим, коли роботодавець повертає йому трудову книжку, то за новими правилами в день звільнення він повинен буде отримати примірник наказу про звільнення. Мало того, якщо такий наказ запізниться, зарплату повинні будуть нараховувати до дня вручення наказу на руки.

Трудова книжка при цьому може зберігатися на руках у працівника. І, якщо він захоче, може попросити роботодавця при прийомі на роботу або при звільненні зробити по-старому запис у трудовій.

Як наслідок, можна виділити деякі переваги запровадження електронних трудових книжок - ведення кадрової інформації в спеціалізованих базах даних і захист цих даних від втрат, несанкціонованого доступу і підробок; зменшення кількості витраченого часу на паперову роботу; зручність електронної форми; створення можливостей для нарахування пенсій в автоматичному режимі.

Але є існують і недоліки: це небезпека злому і проблеми правового регулювання, технічні складності і відсутність у багатьох доступу до інтернету. Загальновідомо, що в багатьох європейських країнах і в Америці взагалі не існує трудових книжок: для прийому на роботу досить диплома про освіту, резюме та рекомендаційного листа з минулого місця роботи. В Італії, Німеччині і Франції співробітник може пред'явити спеціальну «робочу картку» добровільно, щоб підтвердити свою кваліфікацію. А в деяких країнах є електронні системи. В Іспанії, наприклад, є система Vida Laboral (трудове життя), до неї вносяться дані про всі прийоми на роботу і звільнення, звідти інформація автоматично надходить до міністерства праці і фонду соціального страхування.

Отже, вбачається, що основним завдання електронних трудових книжок є не стільки мета позбутися «радянського пережитку», скільки перенесення та забезпечення збереження повноти даних про страховий стаж працюючих українців до єдиного Державного реєстру обов'язкового соціального страхування, де, відповідно, на їх підставі розраховуються пенсії працівників. Для внесення всієї бази даних законодавець відводить п'ять років, але і після цього терміну в реєстрі можуть залишитись певні «прогалини». Тому законопроект передбачає, що дані за ті періоди, які не внесені до Реєстру, як і раніше, зараховуватимуться «в порядку і на умовах, передбачених раніше діючим законодавством». А це значить, що паперові трудові книжки і надалі виконуватимуть свою основну функцію – підтвердження страхового трудового стажу працівника. Процес цифровізації не можна вважати досконалим, а паперові трудові книжки рано відправляти «в макулатуру», так як з часом вони можуть бути працівникам в нагоді.

Одержано 16.11.2020

УДК 342.9

Сергій Олександрович ШАТРАВА,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач науково-дослідної лабораторії

з проблем забезпечення діяльності поліції

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7072-961X>

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ

На підрозділи Національної поліції покладається обов'язок щодо здійснення превентивних заходів пов'язаних з перевихованням та подальшою соціальною підтримкою дитини, яка потрапила у конфлікт із законом. В той же час, реалізація цих напрямів має посилити відповідальність сім'ї, суспільства та держави за процес виховання і становлення дітей, забезпечення додержання прав і свобод дітей, які потрапили у конфлікт із законом, шляхом підвищення рівня їх правового та соціального захисту, зменшення рівня дитячої злочинності [1].

В межах даної роботи ювенальну превенцію слід розглядати як спрямовану на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню дітьми правопорушень, а також має вплив на поведінку окремих дітей на території України, в її окремому регіоні, в сім'ї, на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форм власності, за місцем проживання, і в той же час, спрямовану на забезпечення їх прав і свобод.

Аналіз положень наказу МВС України 19.12.2017 № 1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» надає можливість виокремити основні напрями превентивної діяльності поліції у сфері ювенальної превенції через розуміння основних завдань підрозділів ювенальної превенції, якими є:

1) профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

2) ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики;

3) участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення;

4) вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми;

5) вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб [2].

Однак, з метою реалізації зазначених напрямів превентивної діяльності поліції у сфері ювенальної превенції, останні наділяються відповідною компетенцією щодо забезпечення охорони прав і свобод неповнолітніх осіб, а саме: планування і реалізація профілактичних заходів у дитячому середовищі щодо попередження негативних явищ серед дітей; контроль за дотриманням суб'єктами підприємницької діяльності вимог законодавства щодо заборони продажу неповнолітнім особам алкогольних, слабоалкогольних напоїв і тютюнових виробів, а також щодо дотримання обмежень перебування дітей у нічний час у закладах, в яких провадиться діяльність у сфері розваг, та закладах громадського харчування; вжиття заходів для запобігання і припинення стосовно дитини будь-яких протиправних діянь; притягнення до адміністративної відповідальності дітей віком від 16 до 18 років, які вчинили адміністративні правопорушення, а також батьків або осіб, що їх замінюють, які не виконують передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей; унесення до підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності обов'язкових для розгляду подань про необхідність усунення причин та умов, що призводять до вчинення дітьми адміністративних і

кримінальних правопорушень; участь у профілактичних заходах щодо запобігання дитячій бездоглядності та правопорушенням серед дітей; сприяння у межах компетенції веденню обліку дітей шкільного віку відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 684 «Про затвердження Порядку ведення обліку дітей шкільного віку та учнів»; затримування і тримання не більше 8 годин у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей, які залишилися без нагляду, на період до передання їх батькам, законним представникам або до влаштування їх до закладів відповідно до законодавства. Інформація про дитину в обов'язковому порядку вноситься до журналу обліку доставлених, відвідувачів та запрошених відповідного органу поліції із зазначенням часу доставлення та вибуття; проведення ознайомлювальних, попереджувальних і виховних бесід з дітьми та їх батьками, законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які сприяли вчиненню адміністративного чи кримінального правопорушення дитиною; відвідування дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, за місцем їх проживання разом із службою у справах дітей для з'ясування умов проживання; виклик дітей та їх батьків, інших законних представників під час провадження у справі про адміністративне правопорушення, учинене дитиною; залучення дітей до участі в просвітницько-профілактичних чи корекційних програмах; інформування відповідних місцевих органів державної влади щодо батьків, інших законних представників, які не виконують обов'язки щодо виховання дітей, жорстоко з ними поводяться чи вчиняють стосовно дітей домашнє насильство; ініціювання перед службами у справах дітей, відділами охорони здоров'я місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування питань про направлення дитини до відповідного закладу для надання необхідної медичної, психологічної допомоги; участь у судовому розгляді за участю неповнолітнього обвинуваченого відповідно до статей 496, 500 Кримінального процесуального кодексу України; вжиття заходів індивідуальної профілактики з дітьми, схильними до вчинення правопорушень [2].

В той же час, з метою зниження рівня впливу правопорушень та мінімізації факторів формування протиправної поведінки дітей необхідно запровадити цілісну систему заходів, що включатиме [3]: забезпечення дієвого правосуддя, соціально-виховні та реабілітаційні програми для неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом, профілактичні та освітні програми, адресні соціальні послуги, що можуть допомогти дитині набути навичок з розв'язання соціальних, побутових проблем, створення можливостей для навчання керувати власною поведінкою та виваженого ставлення до своїх вчинків, професійного розвитку та налагодження стосунків у сім'ї та громаді.

В цілому діяльність підрозділів Національної поліції щодо здійснення ювенальної превенції слід розуміти врегульовану нормами адміністративного права, виконавчо-розпорядчу діяльність спеціально створених підрозділів ювенальної превенції поліції, яка спрямована на здійснення загальної та індивідуальної профілактики адміністративних і кримінальних правопорушень, роботу з оточенням неповнолітніх щодо виявлення об'єктивних та суб'єктивних факторів, які спонукають останніх до вчинення правопорушень шляхом комплексу адміністративно-правових методів превентивного та примусового характеру.

Список бібліографічних посилань

1. Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: Указ Президента України від 24.05.2011 № 597/2011 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/597/2011>.
2. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0686-18>.
3. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 № 1027-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1027-2018-%D1%80>.

Одержано 16.11.2020

УДК [378.6:351.741](477)

Анатолій Миколайович ШЕВЧУК,

*курсант Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

Оксана Василівна ГУСАРОВА,

*викладач циклової комісії природничих дисциплін
Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9823-0044>*

MICROSOFT TEAMS – ПЛАТФОРМА ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СПІЛКУВАННЯ

В сучасному суспільстві значення інформаційних технологій виходить на першочерговий рівень. Великий обсяг різноманітної комп'ютерної техніки, доступне програмне забезпечення та його постійне оновлення, державна програма по інформатизації суспільства - «Держава в смартфоні», активно залучають до цього процесу всі верстви населення, особливо студентів та працівників різних галузей. Зважаючи на сучасні реалії всього світу, вплив пандемії, навчальні заклади переходять на змішане або дистанційне навчання, підприємства та фірми на віддалений режим роботи. Відповідно, одним з перших, стає питання про організацію спілкування в режимі онлайн: проведення занять, організація консультацій та нарад, участь у семінарах, вебінарах та інше. Однією із можливостей організації онлайн спілкування є використання платформи Microsoft Teams.

Microsoft Teams – сучасна корпоративна платформа, яка об'єднує в робочому просторі: чат, зустрічі, нотатки та додатки, призначена для організації відео та аудіо конференцій. Розроблена компанією Microsoft у 2017 році. Інтегрується з багатьма додатками Office, розроблена для використання в глобальній хмарі Office 365.

Основні можливості:

- проведення відео конференцій;
- організація одночасної спільної роботи, в режимі реального часу;
- доступ до спільних документів;
- програми та робочі цикли;
- спільний перегляд екрану.

Так як, Teams входить до додатків для спільної роботи, для розв'язання різноманітних завдань, надає можливість використовувати:

- SharePoint;
- Yammer;
- Skype;
- Групи Office 365.

Teams має такі функції, як «Команда» та «Канали»:

Команди - можуть об'єднувати в себе людей, контент та засоби, які відносяться до різних проектів або результатів в організації. При тому є можливість створювати команди тільки для визначених користувачів або відкриті групи, для великої кількості людей. Вони створюються для людей, які співпрацюють один з одним, усі бесіди, файли та нотатки доступні тільки для цих учасників.

Канали – це виділені розділи команди, які допомагають упорядкувати бесіди за різною тематикою, проектами або дисциплінами. Відповідно, канали можуть бути відкриті для усіх членів команди, або для визначеної аудиторії. Стандартні канали призначені для розмов, де можуть приймати участь всі учасники, а приватні – для визначених користувачів. В канали можна завантажувати інші матеріали – файли, документи для спільної роботи та інше.

Розглянемо використання Microsoft Teams, з двох сторін - для навчання та використання в межах організацій.

Завдяки можливостям, які надає цей додаток можна швидко організувати дистанційне навчання. Створити онлайн середовище, в якому буде організоване спілкування між студентом та викладачем. Використовуючи платформу, для організації навчання, команди використовують як групи студентів, а канали – навчальні предмети. В канали викладачі завантажують необхідні матеріали, додаткові файли, або документи для спільної роботи студентів.

Завдяки всім перерахованим вище можливостям, можна організувати живе спілкування викладача із студентами, який завжди залишається на зв'язку із студентом, відслідковує успішність всіх студентів з допомогою опрацьованих завдань. Завдяки сервісам, які доступні, студенти спільно працюють над завданнями, обмінюються файлами з викладачем та між собою, мають можливість створювати записку книжку групи в OneNote, виконують проекти, спілкуються, що допомагає краще засвоїти матеріал, вислухати думку викладача або одногрупника, не залишаючись один на один з незрозумілим новим навчальним матеріалом. В даному випадку навчання не тільки не страждає, а навпаки набуває іншого забарвлення, використовуючи різні додатки та функції Teams для організації більш індивідуального, захоплюючого та інтерактивного навчання.

Не менш доцільно використовувати Microsoft Teams в режимі роботи різних організацій для будь-яких галузей. Карантинні обмеження, знаходження кабінетів в різних будівлях, представництва організацій в різних містах або країнах, все це не сприяє організації живого спілкування, для вирішення поточних питань. В таких випадках, саме використання даної платформи надає безліч можливостей для організації нарад, або сучасних «мітингів». Враховуючи, що далеко не завжди нарада проходить тільки в усному режимі, а необхідно переглядати та ознайомлюватися з документами, редагувати їх та опрацьовувати, щоб не висилати кожному з учасників на електронну пошту, значно простіше розповсюдити його через дану програму. Співробітники організацій можуть постійно підвищувати свою майстерність, використовуючи Teams, приймають участь в вебінарах або тренінгах. Поділитися своїми надбаннями з колегами, порадитися з керівником, відіслати та отримати необхідну документацію, створити план роботи, запланувати наступну онлайн зустріч, все це просто зробити з Microsoft Teams та його додатками, що робить професійну діяльність людини більш активною, професійною та доцільною. Надає можливість скеровувати час та ініціативність працівника на виконання безпосередніх службових обов'язків, а не витратити час на відрадженья та інші організаційні питання.

Отже, Microsoft Teams – це сучасна платформа, яка дозволяє об'єднувати аудіо або відео спілкування, роботу над спільними документами та використання інших додатків використовуючи один контент. Це універсальна платформа з безліччю переваг. Так, в часи глобалізації та розосередженості користувачів не тільки в окремих містах, країнах, а навіть континентах, робота над спільним проектом значно спрощується. Обговорення робочих питань з усіма учасниками проекту можлива у реальному час. Звичайно, що актуальне питання і її використання в учбовому процесі. Тому що, використовуючи Teams організувати сучасне навчальне середовище для студентів можна швидко, цікаво та продуктивно.

Список бібліографічних посилань

1. Microsoft Teams. Більше можливостей для командної роботи. URL: <https://www.microsoft.com/uk-ua/microsoft-365/microsoft-teams/group-chat-software> (дата звернення: 13.11.2020).
2. Обзор команд и каналов в Microsoft Teams. URL: <https://docs.microsoft.com/ru-ru/microsoftteams/teams-channels-overview> (дата звернення: 13.11.2020).

Одержано 16.11.2020

УДК 378.635.174(477)(063)

Тетяна Анатоліївна ШЕВЧУК,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0162-7011>

ДО ПИТАННЯ ПРО НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Одним із дієвих інструментів сучасної правової дійсності є усвідомлення положення, згідно з яким теорія мертва без практики, а практика безсила без теорії [1, с. 22]. Кримінологічна наука і практика протидії злочинності незмінно стоять поруч, і по суті, неподільні, по-перше, попередження злочинності являється одночасно і предметом кримінологічної науки, і метою її досліджень, по – друге, попередження злочинності без наукової основи, перш за все кримінології, перетворилося б на спонтанні, безсистемні і головне, малоефективні і більшою мірою безрезультатні спроби будь що зробити для недопущення вчинення окремих злочинів, не кажучи вже про стримання злочинності в соціально допустимих рамках [2, с. 74].

XXI століття ознаменувалось великою кількістю постійно виникаючих системних загроз безпеці держав в різних її вимірах. Поширення інфекційних хвороб, зокрема гострої респіраторної хвороби COVID-19, тероризм, криза економіки, кібератаки, розповсюдження ядерної, хімічної, бактеріологічної зброї, корупція та безліч інших небезпек, що «нависають» по всьому світу, потребують вчасного виявлення, швидкого реагування та ефективної нейтралізації як на загальносвітовому рівні, так і на рівні окремих держав.

Ці глобалізаційні процеси неминуче накладають відбиток і на злочинність як історично мілнливе соціальне явище і на можливості потреб кримінального судочинства, що обумовлює необхідність формування якісного наукового підґрунтя щодо здійснення правоохоронної діяльності, як основи її ефективності та законності.

Досвід проведення успішних модернізацій в європейських країнах та сучасна демократична практика засвідчують важливість залучення до процесу формування державної політики науково – експертного середовища, що дає можливість ґрунтовного, незаангажованого аналізу всіх підходів і пропозицій щодо змісту, напрямів формування програм розвитку країни та отримання потужного наукового ресурсу на різних рівнях їх розробки, публічного обговорення і здійснення [3, с.203].

Як справедливо зазначає О.М. Литвинов, кінцевою метою будь-якої науки є створення знання, що містить відповіді на питання, які людина порушує. Повною мірою це твердження стоуєється і кримінології, яка не полишає спроби створити такий масив знань. Останнім часом надії на побудову цієї теорії значно зросли, тому що ми набагато більше дізналися про злочинність та протидію їй.

Динамічний процес розвитку наукових знань і кримінологічної практики у нових соціально-політичних, економічних і правових умовах сьогодення логічно призводить до якісних змін у сприйнятті та визначенні традиційних категорій і понять у сфері пізнання науки кримінології [4, с. 7].

Основною формою перетворення науки у практику протидії злочинності є проведення кримінологічних досліджень та впровадження їх положень та висновків у правозастосовчу діяльність.

Кримінологічне наукове дослідження, результати якого будуть впроваджені у практичну діяльність відповідних правоохоронних органів, повинно відповідати таким вимогам: належний рівень інформаційно-аналітичної та методологічної обґрунтованості дослідження; тематика, що відповідає сучасним змінам у суспільстві; високий рівень теоретизації наукових досліджень; достатня емпірична база як підґрунтя кримінологічних досліджень [5, с. 92].

Практична цінність будь якого дослідження вимірюється масштабами впровадження його результатів у правозастосовну діяльність, основними формами якого є: розробка нових або внесення обґрунтованих зауважень та пропозицій змін до існуючих законодавчих актів у сфері протидії злочинності; підготовка програмних документів регіонального та загальнодержавного рівня

щодо протидії злочинності на основі даних аналізу її стану; розробка науково обґрунтованих методичних рекомендацій для практичних працівників щодо використання інноваційного інструментарію протидії злочинності з урахуванням регіональних особливостей та потреб конкретного правоохоронного органу; здійснення аналітичних оглядів криміногенної ситуації в Україні та розробка на цій основі новітніх методик і технологій аналізу та прогнозування злочинності; розробка прогнозів розвитку криміногенної обстановки як в окремих регіонах України, так і по всій її території у найближчій і віддаленій перспективі (виявлення на основі прогнозування існуючих тенденцій розвитку злочинності, визначення комплексу криміногенних факторів; розробка планів розвитку системи протидії злочинності та ін.).

Перспективними та злободенними в напрямку удосконалення процесу практичного застосування основних положень і результатів кримінологічних досліджень у практику протидії злочинності є : усунення прогалин в організаційному забезпеченні впровадження, що проявляється, перш за все, у відсутності чіткого механізму взаємодії розробників (науковців) та безпосередньо користувачів/отримувачів інформації (практичних працівників); якісне підвищення рівня кадрового забезпечення (покращення рівня підготовки спеціалістів, розвинення у них вмінь та навичок застосування результатів наукових досліджень (відповідних методичних рекомендацій) у практиці протидії злочинності); підвищення якості самої наукової продукції (актуальна тематика, чіткі рекомендації, належна методологічна основа, забезпечення апробації основних положень і висновків робіт і т.п.).

Впровадження результатів наукових досліджень в практичну діяльність правоохоронних органів – це надскладний процес, який потребує інноваційних змін, перш за все, з метою усунення протиріч між високим науковим потенціалом і низьким практичним запитом на проведення кримінологічних досліджень.

У зв'язку з чим актуальним є питання підготовки фахівців – кримінологів для роботи в органах влади і управління, у правоохоронних органах. Нажаль, кримінологічна наука витісняється з навчальних програм незважаючи на те, що криміногенна ситуація в нашій країні стрімко погіршується, а темпи криміналізації суспільства становлять загрозу національній безпеці. З огляду на це в наукових колах є пропозиції щодо необхідності введення спеціальної освітньої програми для підготовки кримінологів. В системі правоохоронних органів мають бути створені кримінологічні підрозділи і введені посади кримінологів [6, с.65].

Одним із найефективніших напрямків взаємодії науковців з практичними працівниками є оприлюднення результатів наукових досліджень переважно шляхом їх спільної участі у міжвідомчих науково-практичних, науково-методичних конференціях, семінарах, круглих столах, дебатних клубах, спільних засіданнях, нарадах з найбільш значущих та актуальних проблем юридичної науки та правозастосовної практики.

Харківський національний університет внутрішніх справ не стоїть осторонь від вирішення означених проблем. Протягом всього часу його існування наукова спільнота вищу вносила суттєвий вклад в розвиток кримінологічної науки та укріплення зв'язків з практичними працівниками правоохоронних органів. Зокрема, працівники кафедри кримінального права і кримінології факультету №1 з початку 2020 року прийняли участь у таких наукових заходах з проблемних та актуальних питань сьогодення: науково-практична конференція «Держава і злочинність. Нові виклики в епоху постмодерну»; науково-практична конференція «Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук»; Міжнародна науково-практична конференція «Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України»; науково-практична конференція «Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми», Міжнародний науково-практичний круглий стіл «Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації»; міжвідомча науково-практична конференція: «COVID-19: судово-медичні та юридичні аспекти»; науково-практичний семінар «Використання технологій штучного інтелекту у протидії злочинності» та багатьох інших заходах, де в процесі обговорення та активної дискусії із представниками інших закладів вищої освіти та практичними працівниками висловлювалися провідні ідеї та теорії, формувалися основи подальшого розвитку та удосконалення кримінологічної науки, окреслювалися шляхи максимального її наближення до проблем практики.

Крім того, на кафедрі стимулюється залучення практичних працівників до наукової та навчально-методичної роботи, зокрема, написання монографій, підручників, навчальних та навчально-методичних посібників, проведення бінарних занять для курсантів різних курсів і факультетів, участь практичних працівників у засіданнях наукового гуртка кафедри.

На сучасному етапі розвитку держави в різних сферах суспільного життя підвищуються вимоги до рівня професіоналізму спеціалістів. Вони повинні бути не просто висококваліфікованими в своїй галузі, а й володіти навичкам орієнтування в досить широкому інформаційному просторі, вмінням аналітично мислити, аналізувати, узагальнювати, прогнозувати події і явища, знаходити оптимальні шляхи вирішення професійних задач. Сучасний спеціаліст тільки тоді в повній мірі засвідчить свою професійну компетентність, коли не стоятиме на місці, а буде в постійному пошуку, реальному поглибленні своїх знань, вмінь, досвіду. Не останнє місце в цьому займають науково-дослідницькі навички, використання яких у практичній діяльності є запорукою успішного виконання професійних обов'язків і сприяє укріпленню та розширенню сфери особистісного потенціалу.

Отже, якісне наукове забезпечення є фундаментом ефективного функціонування системи правоохоронних органів пошуку нових шляхів комплексного удосконалення кримінологічної основи правоохоронної діяльності, як базису протидії злочинності. Ця проблема є безумовно актуальною та злободенною і не може бути успішно вирішена одноразовими, короткостроковими компанійськими заходами. Як свідчить історична практика, ця діяльність повинна носити концептуальний, широкомасштабний, багаторівневий характер, опиратися на результати всебічного вивчення соціальних законів розвитку суспільства. І, безсумнівно, саме наукове осмислення цих глибинних процесів, їх різностороннє дослідження має слугувати міцною основою подолання кризи функціонування існуючої системи протидії злочинності.

Список бібліографічних посилань

1. Сіренко В. Ф. Актуальні проблеми забезпечення і охорони прав людини в Україні. Правова держава. Випуск 25. С. 16–43
2. Аванесов, Г. А. Кримінологія: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» 5-е изд., перераб. и доп. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 575 с.
3. Логунова М., Пшеничнюк О. Наукове забезпечення процесу формування й реалізації державної політики в умовах модернізації українського суспільства. Вісник Національної академії державного управління. 2012. №4. С. 201-210
4. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів ; за заг. ред. О. М. Литвинова. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 588 с.
5. Бесчастний В. М. Форми наукового забезпечення протидії злочинності. Правовий часопис Донбасу № 2 (60). 2017. С. 92-99
6. Дрьомін В.М. Сучасні функції кримінології. Науковий Вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція. 2017. №29 том 2. С. 64-67

Одержано 15.11.2020

УДК 004:316.4

Юрій Миколайович ШМЕЛЬОВ,

кандидат технічних наук,
заступник директора Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3942-2003>;

Олександр Іванович БАЗИК,

кандидат фізико-математичних наук,
науковий співробітник наукового відділу Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1165-3176>

ОСОБЛИВОСТІ ДЕФОРМАЦІЇ КРИВИХ СИЛИ СВІТЛА СВІТЛОДІОДНОГО МОДУЛЯ В БЛИЖНІЙ ЗОНІ ОСВІТЛЕНОСТІ

За означенням сила світла це кутова щільність світлового потоку в заданому напрямі від джерела. Вона може бути розрахована коли можна вказати тілесний кут, в якому поширюється світловий потік, тобто, коли у вершині кута знаходиться точкове джерело випромінювання. При наявності кількох джерел арифметично додавати вектори сили світла правомірно лише при їх однаковому напрямі і виходячих з однієї точки [1]. При вивченні неточкових джерел поняття сили світла застосовують на відстанях від джерела значно більших його геометричних розмірів – віддалі фотометрування, що відповідає дальній зоні освітленості. Використання категорії сили світла в ближній зоні, є проблематичним не тільки з точки зору класичного означення, а й зіснуванням альтернативного погляду на умови суперпозиції сил світла від просторового роз'єднаних джерел [2]. Питання алгебри сили світла в ближній зоні активізувалось у зв'язку з широким впровадженням світлодіодів в освітлювальному, світлосигнальному та іншому обладнанні різнопланового призначення. В запропонованій математичній моделі багатокомпонентного модуля з силою світла світлодіодів $I_k(r_k, \theta, \varphi)$ величина

$$I_M(r_k, \theta, \varphi) = \sum_{k=1}^N \frac{I_k(r_k, \theta, \varphi)}{[1 - 2r_k \cdot \sin \theta \cdot \cos(\varphi - \varphi_k) + r_k^2]^{3/2}}, \quad r_k = \frac{\rho_k}{r};$$

інтерпретується як сила світла модуля з N світлодіодами, полярними координатами ρ_k , φ_k та r , θ , φ – сферичними координатами. В дальній зоні $r \gg \rho_k$ і $I_M(r_k, \theta, \varphi) \approx \sum_{k=1}^N I_k(r_k, \theta, \varphi)$, що відповідає умовам, коли всі джерела знаходяться в одній точці. При переході в ближню зону на розподіл $I_M(r_k, \theta, \varphi)$ починає впливати характер розміщення діодів в площині модуля та статистичний вклад параметрів кожного в інтегровані характеристики. В першому наближенні зміну кривих сили світла (КСС) модуля при переході до ближньої зони апроксимується виразом:

$$I_M(r_k, \theta, \varphi) \approx \sum_{k=1}^N I_k(r_k, \theta, \varphi) + 3 \cdot \sin \theta \sum_{k=1}^N I_k(r_k, \theta, \varphi) \cdot \cos(\varphi - \varphi_k) \cdot \frac{\rho_k}{r}.$$

Другий доданок характеризує деформацію КСС модуля точкового джерела в меридіальній і в азимутальній площинах. Аналітичний аналіз показує, що характерними чинниками КСС модуля є розподіл в його площині середньозважених по силі світла величин $(I_k \cdot \rho_k)$ та $(I_k \cdot \rho_k^2)$. Крім віддаленості діода від полюса сферичних координат ρ_k на деформацію КСС впливає концентрованість діаграм направленості окремих діодів. Так, зміщення довготи максимуму вектора сили випромінювання θ_{max} діода суттєво більша для діодів з широкою діаграмою, а ніж з концентрованою (рис. 1). В азимутальній площині навпаки – зміщення для концентрованих суттєвіше, а ніж для широких діаграм. Підрахунки коефіцієнту невідповідності закону обернених квадратів $K(r_k)$ свідчить, що на умовно прийнятій границі ближньої зони ($K(r_k) \approx 0,95$) зміщення θ_{max} для ламбертівського джерела становить $\sim 30^\circ$. Це інтерпретує факт використання світильників з типами КСС Л і Ш для одержання рівномірної освітленості поверхні [3].

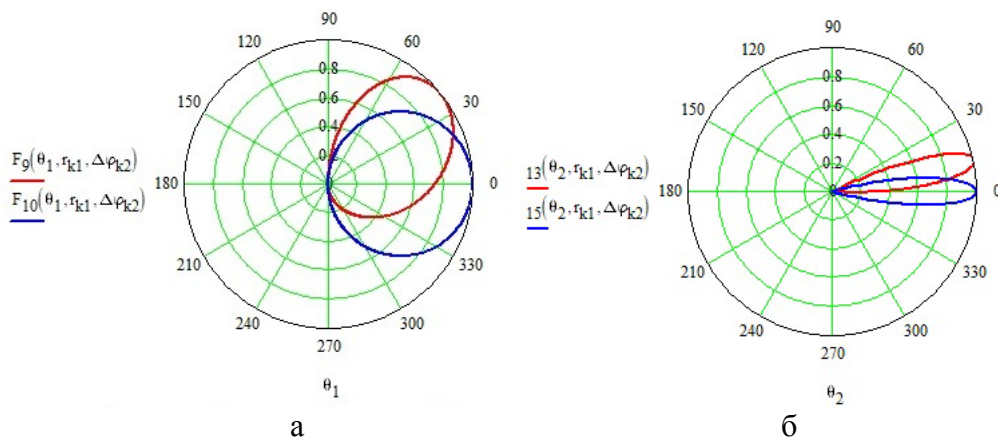

Рисунок 1 – Діаграми направленості сили світла ізольованого світлодіода в меридіальній площині:

- а) половинний кут діаграми $\alpha = \frac{\pi}{3}$;
б) половинний кут діаграми $\alpha = \frac{\pi}{12}$

Висновок. Запропонована аналітична модель досить проста для інтерпретації механізмів формування КСС, а також придатна для апріорного їх моделювання на персональному комп'ютері з введенням паспортних характеристик в матричному вигляді.

Список бібліографічних посилань

1. Фотометрія : навч. посіб. для студ. спец. «Світлотехніка та джерела світла» вищ. навч. закл. / І. А. Зеленков; Нац. авіац. ун-т. – К. : НАУ, 2003. – 212 с.
2. Несжмаков П. І., Купко О. Д., Терещенко В. В. Сучасний стан метрологічного забезпечення світлових вимірювань в Україні. *Український метрологічний журнал*, 2017, № 3. С. 17–23.
3. Кочетков Н. П., Широбокова Т. А., Галлямова Т. Р. Определение кривой силы света, обеспечивающей равномерное освещение горизонтальной рабочей поверхности. – «Достижения науки и техники АПК», 2013. № 8. С. 64–66.

Одержано 16.11.2020

УДК 340.69

Михайло Григорович ЩЕРБАКОВСЬКИЙ,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального процесу, криміналістики
та експертології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8413-9311>

СУДОВІ ЕКСПЕРТИЗИ – ОБОВ'ЯЗКОВА СКЛАДОВА КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАВОЗАСТОСОВНИКА

Судова експертиза – це багатоаспектне поняття, яке включає галузь наукового знання, процесуальну діяльність, процесуальний документ, навчальну дисципліну. Як процесуальна дія судові експертизи в даний час є однією з найбільш широко використовуваних форм застосування спеціальних знань у всіх видах судочинства, а висновок експерта є джерелом доказів у кримінальному, адміністративному, цивільному, господарському та виконавчому провадженні. Знання основ судових експертиз для правозастосовників є запорукою ефективного та своєчасного отримання об'єктивних даних про фактичні обставини правопорушення чи спору.

Багато років можливості судових експертиз та особливості їх призначення і використання результатів у доказуванні вивчалися в курсі криміналістики. Крім того, увага приділялася в

основному криміналістичним експертизам в кримінальному судочинстві. Але, по-перше, як вказано вище в сучасних умовах роль судових експертиз багато в чому зросла в інших видах судочинства і виконавчому провадженні; по-друге, крім криміналістичних існує широкий спектр інших судових експертиз; по-третє, правова і дослідницька процедура проведення судових експертиз не стільки на криміналістику а на розвинену судово-експертну наукову галузь.

Перші теоретичні основи судової експертизи як окремої галузі наукового знання були закладені в 70-і роки минулого століття, в яких було запропоновано називати нову науку «судовою експертологією» [1]. Спочатку паростки нової науки з'явилися в надрах криміналістики і були негативно сприйняті вченими-криміналістами, однак до початку нового століття на основі накопичених емпіричних даних та суттєвому розвитку теоретичних положень судова експертологія сформувалася як самостійна прикладна юридична наукова галузь. Судова експертологія спрямована на виявлення загальних закономірностей і загальних принципів формування, розвитку і використання в судочинстві судових експертиз, розробку окремих експертних теорій і понятійного апарату. У той же час в поняття «судова експертологія» як галузь наукового знання поряд із загальною теорією входять теоретичні і методичні засади провадження судових експертиз певних класів, родів і видів судових експертиз.

В даний час триває дискусія щодо предмету судової експертології і нерозривно пов'язаною з цим поняттям структурою науки. Існує дві точки зору з цих проблем. Представниця однієї групи вчених Т.В. Авер'янова вважає, що предметом науки про судову експертизу є «система світоглядних і праксеологічних засад як самої теорії, так і її об'єкта – експертної діяльності, окремих теоретичних побудов в цій області наукового знання, методів розвитку теорії та здійснення експертних досліджень, процесів і відносин – комплексне наукове відображення судово-експертної діяльності як єдиного цілого» [2, с. 43]. Іншої позиції дотримується О.Р. Росинська, яка пише, що «предметом судової експертології є теоретичні, правові та організаційні закономірності здійснення судово-експертної діяльності в цілому; закономірності виникнення, формування і розвитку класів, родів і видів судових експертиз та їх окремих теорій на основі єдиної методології, уніфікованого понятійного апарату і з урахуванням постійного оновлення і видозміни судово-експертних знань, і розробляються на основі пізнання цих закономірностей єдині для всіх видів судочинства уніфіковані експертні технології, стандарти експертних компетенцій і сертифікованих експертних лабораторій, єдине правове та організаційне забезпечення судово-експертної діяльності» [3, с. 218–219].

Таким чином, одне з основних відмінностей в підході до предмету науки про судову експертизу пов'язані з включенням положень, а в структуру – розділів, пов'язаних з правовим і організаційним забезпеченням судово-експертної діяльності. Без сумніву, ці аспекти нерозривно пов'язані і входять в поняття судово-експертної діяльності, однак ми підтримуємо думку тих дослідників, які доводять, що організаційні і правові питань не становлять наукові положення судової експертології. Наука – особливий вид пізнавальної діяльності, націлений на виявлення сутнісних зв'язків (законів), відповідно до яких об'єкти можуть перетворюватися в людській діяльності [4, с. 560-561]. Якщо правові та організаційні засади проведення судових експертиз включити в предмет судової експертології, то з урахуванням правових і організаційних відмінностей в здійсненні судово-експертної діяльності в країнах ближнього і далекого зарубіжжя можна дійти висновку про існування національних наук про судову експертизу в окремо взятій державі (держав). Однак така теза викликає сумнів у правомірності існування таких наук і їх об'єктивності [4, с. 39].

Разом з тим, викладання у навчальному процесі курсантам та студентам особливостей проведення судових експертиз в різних галузях вітчизняного судочинства, вимагає комплексного підходу. В даний час в більшості закладів вищої освіти юридичного профілю згідно із освітньо-професійними програмами підготовки фахівців в галузі права до вибіркових компонентів віднесені дисципліни «Судові експертизи», «Судова експертологія», «Судово-експертна діяльність» і таке інше, в програмах яких передбачено виклад різноманітних аспектів проведення судових експертиз. Багаторічний досвід викладання навчальної дисципліни «Судова експертологія» в Харківському національному університеті внутрішніх справ дозволяє зробити деякі узагальнення.

1. Судова експертологія, за своєю суттю, має тісні міждисциплінарні зв'язки з іншими навчальними дисциплінами. Для засвоєння особливостей судово-експертної діяльності курсант або

студент повинний володіти необхідним рівнем знань, які вивчались раніше: кримінальний, адміністративний та цивільний процес, кримінальне право, криміналістика, судова медицина. Викладання навчальної дисципліни щодо судових експерт обумовлює необхідність в концентрованому вигляді розгляд таких тем:

– теоретичні та методичні основи судових експертиз: поняття родового, видового, конкретного предмета і об'єкта судових експертиз; завдання, методи, методики, технології експертних досліджень; експертна ідентифікація та діагностика; класифікація судових експертиз на підставі спеціальних знань; стадії експертного дослідження; внутрішнє переконання експерта; психологія експертної діяльності; форми висновків експерта;

– процесуальні особливості проведення судових експертиз: нормативні акти, що регламентують проведення судових експертиз; доказове значення, допустимість, обґрунтованість висновку експерта як джерела доказів; підстави призначення експертиз; права, обов'язки і відповідальність судового експерта; форма висновку експерта;

– організація державних відомчих спеціалізованих експертних установ і їх функції; організація проведення експертизи в експертній установі; функції керівника експертної установи; порядок підготовки та перепідготовки судових експертів; експертно-кваліфікаційні комісії;

– криміналістичні положення тактики проведення судових експертиз на досудовому слідстві і в суді: підготовка матеріалів, отримання зразків для проведення експертного дослідження; експертні ситуації; взаємодія ініціатора проведення експертизи з експертом; формулювання питань експерту; оцінка висновку експерта; допит експерта; використання результатів експертизи для доказування і пошукової діяльності.

Зауважимо, що висвітлення процесуальних і криміналістичних питань не повторює положень основних курсів кримінального, адміністративного, цивільного процесуального права і криміналістики, а переломлюється в аспекті судових експертиз. Дидактичне завдання викладання дисципліни – засвоєння теоретичних знань щодо інституту судових експертиз та розробка практичних вмінь з підготовки матеріалів до призначення судових експертиз, формулюванні питань експерту, оцінка висновку експерта, встановлення доказового значення результатів дослідження та їх подальшого використання. Навчання спрямоване на вироблення у майбутніх правозастосовників готовності до вирішення практичних та евристичних творчих завдань.

На наш погляд, з урахуванням предмета науки судової експертології, інтегрованого викладу в навчальному процесі різних складових інституту судової експертизи в судочинстві навчальну дисципліну доцільно іменувати «Судово-експертна діяльність».

2. В процесі викладання дисципліни, пов'язаної з проведенням судових експертиз, відбувається часткове дублювання курсу криміналістики. У розділі криміналістичної техніки вивчаються так звані традиційні криміналістичні експертизи: почеркознавча, технічного дослідження документів, балістична, трасологічна, портретна. Формування цих експертиз нерозривно пов'язане зі становленням криміналістики і судової експертології, а їх наукові основи є предметною областю знання для обох наук. Як правило, навчальними планами з криміналістики виділяється вкрай мало часу на вивчення зазначених криміналістичних дисциплін. Ми вважаємо, що уривчастий виклад основ традиційних криміналістичних експертиз, по-перше, не розкриває всіх можливостей наведених експертних досліджень; по-друге, не дає уявлення не тільки про інші існуючі види криміналістичних, але й інших судових експертиз; по-третє, має місце повторення одного і того ж матеріалу під час викладання двох дисциплін.

Щоб уникнути непотрібного дублювання навчального матеріалу та нераціонального використання навчальних годин, представляється необхідним розмежування обсягу і змісту тем з криміналістичних експертиз в курсах криміналістики і судової експертизи. Очевидно, що раціонально виключити вивчення криміналістичних експертиз з курсу криміналістики, звільняючи таким чином навчальні години і приділяючи основну увагу в розділі «Криміналістична техніка» питанням збирання матеріальних слідів злочину і роботі спеціаліста.

Висновок. Судова експертиза і докази, що отримані в ході її проведення, є результатом діяльності не тільки судового експерта, а й слідчого, прокурора, судді, адвоката, державного виконавця, які беруть участь в підготовці, призначенні судової експертизи, а також оцінюють й

використовують її результати. У зв'язку з цим, очевидно, що для ефективного виконання покладених на правозастосовників завдань в межах своєї компетентності вони повинні володіти науковими, процесуальними, організаційними, тактико-криміналістичними основами судових експертиз та уміннями їх практичного застосування, а викладання дисципліни про судові експертизи має бути обов'язково передбачено у підготовці осіб, які навчаються за спеціальністю «Право» та «Правоохоронна діяльність».

Список бібліографічних посилань

1. Винберг А. И., Малаховская Н. Т. Судебная экспертология (общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз). Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1979. 183 с.
2. Аверьянова Т. В. Судебная экспертиза. Курс общей теории. Москва: Норма, 2009. 480 с.
3. Энциклопедия эпистемологии и философии науки. Москва: «Канон⁺» РООИ «Реабилитация», 2009. 1248 с.
4. Щербаковский М. Г. О предмете судебной экспертологии. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики*: матер. міжн. наук.-практ. конф., присвяченої 150-річчю з дня народження Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18-19 квітня 2019 р.). Харків: ХНДІСЕ, 2019. С. 38–40.

Одержано 15.11.2020

УДК 343.1:343.132(477)

Олександр Олександрович ЮХНО,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального процесу та
організації досудового слідства факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4771-0531>*

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРИ ВИКОНАННІ ДОРУЧЕНЬ СЛІДЧОГО, ДІЗНАВАЧА, ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

При виконанні письмового доручення слідчого, дізнавача, прокурора з питань проведення як окремих слідчих (розшукових) дій (далі-С(Р)Д), так і негласних слідчих (розшукових дій) (далі-НС(Р)Д) виникає запитання якими правами з процесуальної точки зору повинен керуватися оперативний співробітник при цьому. Вищезазначене вимагає окремого дослідження та наукового вивчення, оскільки до цього ще спонукає й введення з 01 липня 2020 року додаткових учасників кримінального провадження в особі дізнавача, який має право на проведення й НС(Р)Д та керівника органу дізнання. У сукупності висувається завдання удосконалення вказаних напрямів, як з теоретичного, так й з прикладного значення. Процесуальний інститут негласних слідчих (розшукових) дій (далі-НС(Р)Д) введений як новела у чинний КПК України у 2012 році окремою главою 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії». В ч. 1 ст. 246 КПК України визначено, що негласні слідчі (розшукові) дії - це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. Частина 2 цієї ж статті закріплює, що НС(Р)Д проводяться у випадках, якщо відомості про злочин, кримінальний проступок та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб [1]. За визначенням Є.Д. Скуліша, їх метою є забезпечення виявлення та оперативно-розшукове документування тяжких, особливо тяжких, резонансних та латентних кримінальних правопорушень, розслідувати які не можливо лише традиційними засобами кримінального провадження, а іноді надзвичайно складно, або взагалі неможливо [2, с. 108-114], що ми підтримуємо, але до цього вважаємо за доцільне додати, що НС(Р)Д, згідно з останніми доповненнями в чинне законодавство, можна використовувати й при досудовому розслідуванні кримінальних проступків, відповідно до наданих

ним таких процесуальних прав дізнавачам. Законодавець в КПК України передбачив форму взаємодії дізнавача, слідчого, прокурора з оперативними підрозділами з використанням саме такого процесуального акту, згідно якого слідчим, дізнавачем, прокурором реалізуються їх владно-розпорядчі повноваження, що направлені на виконання положень КПК України з питань проведення НС(Р)Д, який було названо «доручення». За визначенням А.М. Балашова, доручення надаються в письмовій формі, при цьому повинен дотримуватись встановлений законом порядок залучення вказаних органів до участі у досудовому розслідуванні, а також створюються додаткові гарантії точного дотримання порядку збирання доказів та встановлення істини у провадженні. Згідно його позиції доручення - це документ, що засвідчує право слідчого, прокурора на пред'явлення до відповідного правоохоронного органу вимоги, спрямованої на забезпечення своєчасного та якісного виконання завдання, що в ньому міститься [3, с. 29-30], що ми підтримуємо, однак, слід наголосити, що законодавцем не визначено конкретних підстав, процесуального порядку винесення, обсягу, меж та строків виконання таких доручень.

Досліджуючи проблемні питання підстав процесуальної діяльності працівників оперативних підрозділів по виконанню доручень слідчого, дізнавача, прокурора при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, слід зазначити, що законодавець дещо розширив повноваження учасників кримінального провадження зі сторони обвинувачення, надавши право слідчому, дізнавачу, прокурору приймати рішення про призначення і проведення НС(Р)Д. Ми приєднали не випадково до цього переліку суб'єктів дізнавачів, оскільки закон про запровадження в кримінальний процес розслідування кримінальних проступків прийнято і перед цим МВС України видано наказ від 20.05. 2020 року № 405 «Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України» (далі-Положення). Окрім цього, у наказі від 19.06. 2020 року № 468 «Про затвердження Змін до Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції» пунктом 10 закріплено одне із їх прав та обов'язків це «здійснення досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання». Таким чином до іншої уповноваженої особи, якій доручається проведення дізнання віднесено й дільничних інспекторів поліції, але це закріплено тільки на відомчому рівні МВС України, при відсутності такого положення в чинному КПК України. Враховуючи доцільність і актуальність запровадження органів дізнання на досудовому розслідуванні та відсутності досліджень з цього напрямку, ми вважаємо доцільним більш детально зупинитись на цьому питанні. Зокрема, розділом III вищевказаного Положення «Основні функції підрозділів дізнання» одним із завдань закріплено : «організацію взаємодії підрозділів дізнання з іншими підрозділами Національної поліції, слідчими та детективами інших правоохоронних органів, суб'єктами, що здійснюють судово-експертну діяльність, підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також прокурорами, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням». Крім цього, в п. 6 розділу У «Права і обов'язки дізнавачів» вказаного Положення закріплено, що дізнавач має право в порядку, передбаченому КПК України, доручати відповідним оперативним підрозділам поліції проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених ч. 2 ст. 264 та ст. 268 КПК України. Доручення дізнавача щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання. Згідно п. 4 начальник відділу (сектору) дізнання територіального підрозділу поліції повинен забезпечити в межах компетенції взаємодію відділу (сектору) дізнання територіального підрозділу поліції та підрозділів оперативно-технічних заходів ГУНП щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених ч. 2 ст. 264 та ст. 268 КПК України, оперативними підрозділами ГУНП та міжрегіональними територіальними органами поліції; забезпечувати ефективне використання дізнавачами оперативної інформації під час досудового розслідування кримінальних проступків, розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду [4]. Продовжуючи дослідження з піднятих питань слід зазначити, що відповідно до положень ч. 3 ст. 246 КПК України, при необхідності обмеження прав, свобод і законних інтересів особи, таким суб'єктам надано право звертатись з клопотанням до слідчого судді з питань отримання дозволу на виконання відповідних процесуальних дій. Вказаним учасникам кримінального провадження надано право самостійно визначати оперативно-розшукові та оперативно-технічні

підрозділи яким вони можуть надати доручення про проведення конкретних НС(Р)Д. У той же час, якщо аналізувати право дізнавача і слідчого, відповідно до положень п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України, то йому надано право доручати проведення НС(Р)Д лише відповідним оперативним підрозділам. Якщо ж аналізувати право прокурора щодо надання такого доручення, то він відповідно до положень п.п. 4, 5 ч. 2 ст. 36 КПК України може доручити їх проведення слідчому, органу досудового розслідування, дізнавачу або відповідному оперативному підрозділу [1]. Досліджуючі вказане питання слід визначити такі процесуальні форми взаємодії дізнавача, слідчого, прокурора й працівників оперативних підрозділів при виконанні НС(Р)Д : 1) доручення слідчого, дізнавача, прокурора про проведення далі С(Р)Д та НС(Р)Д органу досудового розслідування або відповідним оперативним підрозділам. При цьому законодавство передбачає два види доручень дізнавача, слідчого, прокурора : а) доручення за місцем проведення досудового розслідування кримінальних проступків і злочинів відповідно до положень п.п.4,5 ч. 2 ст. 36, п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України; б) доручення поза місцем проведення досудового розслідування відповідно до положень ч. 6 ст. 218 КПК України; 2) залучення до участі у проведенні С(Р)Д посадової особи іншого органу досудового розслідування (співробітника оперативного підрозділу, інспектора-криміналіста - як нового фахівця у відділі поліції та ін.) для надання допомоги у виявленні доказової інформації та належного використання спеціальних знань; 3) здійснення досудового розслідування декількома слідчими (слідчою групою) відповідно до положень ч. 2 ст. 38 КПК України.

У той же час, стосовно строків виконання доручень про НС(Р)Д, то в законі вони чітко не визначені, що спонукає суб'єктів надання доручень та виконавців, керуватися загальними положеннями досудового розслідування щодо них, в яких мова взагалі ведеться про «розумні строки». Однак законодавець відповідно до вимог ч. 1 ст. 28 КПК України крім цього використовує й словосполучення «об'єктивно необхідні строки». Таким чином конкретно строки таких дій законодавчо не визначено. З цих питань ЄСПЛ неодноразово визначав, що неможливо тлумачити поняття розумного строку як фіксовану кількість днів, тижнів тощо [5]. У зв'язку з вказаним, слід підтримати й думку окремих вчених, що «об'єктивно необхідні строки» найбільш логічно підходять до піднятого питання. В цьому питанні слід погодитись та підтримати наукову позицію С.Б. Фоміна про те, що суб'єктом, який встановлює процесуальні строки є слідчий (а на сьогодні ще й дізнавач). При цьому він посилається на законодавця який зазначив, що строки встановлюються законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом. Це означає, що у підзаконних актах не можуть встановлюватись кримінальні процесуальні строки, оскільки це вже врегульовано ст. 1 КПК України [6, с. 736-737], що ми підтримуємо. Аналогічну позицію займають й С.О. Сорока та Г.С. Римарчук, які зазначають, що строк виконання доручення має бути розумним і достатнім для його виконання, адже залежно від складності завдань, поставлених слідчим у дорученні, має визначатись і строк його виконання [7, с. 347-354], що на нашу думку слід віднести й до виконання доручень дізнавача, оскільки встановлені КПК України терміни розслідування ним проступків вдвічі менші ніж у слідчого. Найвні наукові позиції вчених, які узагальнив А.Н. Балашов та системне тлумачення положень ст. 41 та ч. 6 ст. 246 КПК України дає підстави зазначити, що письмове доручення слідчого, дізнавача, прокурора, про проведення НС(Р)Д є правовою підставою для їх проведення [3, с. 10; 26; 361]. За результатами дослідження встановлено, що відповідно до положень ч. 2 ст. 41 КПК України під час виконання доручень дізнавача, слідчого, прокурора співробітника оперативного підрозділу наділено та він користується процесуальними правами, обов'язками і повноваженнями слідчого. Однак, при внесенні змін до КПК України щодо запровадження на досудовому розслідуванні проступків, законодавець допустив технічну помилку і не зазначив, що при виконанні письмового доручення дізнавача про проведення НС(Р)Д, оперативний працівник користується правами дізнавача, яку на нашу думку слід законодавчо усунути. Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою, або звертатися з клопотанням до дізнавача, слідчого судді чи прокурора. Згідно ч. 3 цієї ж статті доручення дізнавача, слідчого, прокурора щодо проведення НС(Р)Д є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом [1]. Відсутність такого документу (доручення) в матеріалах кримінального провадження буде констатувати порушення процесуального порядку передбаченого КПК України при отриманні доказів, і як

наслідок наявності матеріалів за результатами проведення таких НС(Р)Д і додатків до них будуть визнаватися судом недопустимими доказами. Про неухильне виконання цих вимог чинного законодавства працівниками досудового розслідування і оперативних підрозділів під час кримінального провадження визначив Конституційний Суд України [8]. У зв'язку з вказаним, про дотримання законного способу отримання доказів і справедливого судового розгляду наголошував й ЄСПЛ у справі від 15.12. 2005 р. «Ваньян проти Росії» (скарга № 53203/99) [9]. В чинному КПК України з питань правового забезпечення досудового розслідування кримінальних проступків є й інші неузгодженості, прогалини, недоліки, що підлягає окремому дослідженню та усуненню в законодавчому порядку. Водночас дослідження в цьому напрямі тривають, а порушені у статті проблемні питання підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам науково-практичної конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 17 серпня 2020 року. Харків. 2020. 424 с.
2. Скулиш Є.Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за Кримінальним процесуальним кодексом України. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2012. Вип. 618 : Правознавство. С. 108-114.
3. Балашов А.Н. Взаимодействие следователей и органов дознания при расследовании преступлений. Москва. Юрид. лит. 1979. 112 с.
4. Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України. Затверджено наказом МВС України від 20.05. 2020 р. № 405 http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE34774.html
5. Справа Броуган та інші проти Сполученого Королівства. Рішення Європейського Суду з прав людини від 29.11. 1988 р. Практика Європейського Суду з прав людини. Рішення. Коментарі. № 4. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=430>.
6. Фомін С.Б. Засоби реалізації розумності строків кримінального провадження за новим КПК України. *Форум права*. Електрон. наук. фахов. вид. 2012. № 2. С. 736-737.
7. Сорока С.О., Римарчук Г.С. Взаємодія слідчого із співробітниками інших підрозділів під час досудового розслідування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 825. С. 347-354.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України від 20.10. 2011 р. № 12-рп/2011, справа № 1-31/2011. *Офіційний Вісник України*. 2011. № 84. Ст. 3091.
9. Дело «Ваньян против России» (жалоба № 53203/99): постановление Европ. Суда по правам человека от 15.12. 2005 г. //Stichting Justice Initiative/ URL: <https://www.srji.org/resources/search/27/>.

Одержано 11.11.2020

УДК 351.742(477)

Олена Геннадіївна ЮШКЕВИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0024-6070>

СТАН РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ «ЖАНДАРМЕРІЇ» В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Загальновідомо, що жандармерія (фр. Gens d'armes, букв. - "люди зброї") – це особливий вид державної поліції, організованої на військових засадах; поліція, що має військову організацію і виконує охоронні функції усередині країни і в армії (польова жандармерія чи військова поліція).

Як правило, організаційно входить до складу міністерства внутрішніх справ, а в деяких державах є частиною збройних сил; внутрішні війська [1, с. 124, 2].

Військова організація жандармерії полягає в структурі формувань аналогічної наявної в армії. Основними завданнями такого роду формувань є сприяння поліції в забезпеченні правопорядку і внутрішньої безпеки в державі, охорона членів уряду, державних об'єктів і спеціальних вантажів, здійснення конвойних функцій тощо. Військовослужбовці таких частин і підрозділів називаються жандармами (Франція, Турція), Центральна резервна поліція (Індія), Народна озброєна міліція (Китай), війська Поліції Арменії (Арменія), внутрішні війська (Азербайджан, Білорусь, Казахстан), Національна гвардія України (Україна).

У XII столітті у Франції був створений прообраз жандармерії - особиста гвардія короля. Вже після Великої французької революції це з'єднання слідувало за дотриманням порядку в арміях і всередині держави. Цю інституцію перейняла низка країн Європи під час наполеонівських воєн. У XIX столітті гвардії та жандармерії були персональними охоронними елітними бойовими підрозділами імператорів і царів. Жандармерії були зручними буферними силами в XX столітті, дозволяючи оперативно підсилювати регулярні збройні сили в разі небезпеки. Але розвиток технологій та методів ведення війни змінює правила. У нас немає великих військових операцій з участю сотень тисяч військових - війни ведуться переважно в гібридний спосіб, у кіберпросторі та точними військовими операціями нечисленними силами високопрофесійних військовослужбовців [3].

Сьогодні представником жандармерії в Україні є Національна гвардія України (далі - НГУ), військове формування з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій [4]. НГУ бере участь відповідно до закону у взаємодії зі Збройними Силами України у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони.

У процесі розвитку НГУ однією зі стратегічних цілей є визнання структури на міжнародній арені. Тому від моменту її створення постійно проводиться робота в цьому напрямку. У жовтні 2017 року Національній гвардії України було надано статус повноправного члена Міжнародної Асоціації сил жандармерії та поліції у статусі військової установи – FIER, на щорічному Саміті директорів та командувачів FIER, що проходив у місті Амман (Йорданія). Міжнародна Асоціація сил жандармерії та поліції у статусі військової установи – FIER – професійна міжнародна організація, яка об'єднує правоохоронні структури з військовим статусом по всьому світу та є потужною платформою для обміну досвідом з питань забезпечення громадської безпеки, протидії транснаціональної злочинності, тероризму, загрозам національній та міжнародній безпеці, а також формування спільної політики, спрямованої на забезпечення стабільності та безпеки міжнародному середовищі [5].

Слід відмітити, що НГУ активно співпрацює з жандармеріями іноземних країн. Так, в Івано-Франківську представники Національної гвардії України та Жандармерії Румунії презентували один із чотирьох проєктів, покликаних покращити ефективність підрозділів у спільній боротьбі з транскордонною злочинністю, збільшити рівень довіри населення прикордонних територій та поінформованість про діяльність цих структур. У проєкті під назвою «Зміцнення інституційного та технічного потенціалу підтримки спеціалізованих структур, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю», військова частина 1241, підрозділи якої дислоковані в Івано-Франківській і Чернівецькій областях, виступатиме керівником. Саме військова частина 1241 Західного оперативно-територіального об'єднання Національної гвардії України перемогла в листопаді минулого року у відкритому конкурсі на отримання понад 200 000 євро (близько 5,3 млн грн) від Європейського Союзу для реалізації чотирьох проєктів за тематикою «Запобігання та боротьба з організованою злочинністю, співпраця сил безпеки». Участь у проєктах дасть змогу закупити спеціальне обладнання та техніку (спеціальні автомобілі, квадроцикли, снігоходи, тепловізори, прилади нічного

бачення, навігаційні планшети, обладнання для психологічної підготовки та оцінки особового складу, який залучається до виконання завдань з ОГП, офісне обладнання, тощо). Крім того, у Нацгвардії вже триває робота щодо розширення географії можливих майбутніх проєктів. Наразі командуванням НГУ розглядається питання створення окремої військової частини, до складу якої планується включити окремих гірсько-патрульний підрозділ, у Закарпатській області [6].

Відповідно до ст. 6 Закону України "Про Національну гвардію України" військово-політичне та адміністративне керівництво Національною гвардією України здійснює Міністр внутрішніх справ України. Військово-політичне керівництво Національною гвардією України - це діяльність, спрямована на забезпечення реалізації державної політики у сфері діяльності Національної гвардії України, політичних та стратегічних цілей, принципів і напрямів її розвитку. Адміністративне керівництво Національною гвардією України - це діяльність, спрямована на всебічне забезпечення життєдіяльності Національної гвардії України, її функціонування та розвитку з метою виконання основних завдань державної політики у сфері її діяльності [4].

Згідно з частиною другою статті 12 Закону України "Про національну безпеку України" [7] до складу сектору безпеки і оборони входить також і Національна гвардія України, яка є військовим формуванням з правоохоронними функціями і діяльність якої спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України. Водночас, у рішенні Конституційного Суду України від 25 лютого 2009 року № 5-рп/2009 [8] зазначається, що системний аналіз положень Конституції України дає підстави вважати, що Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України мають окремі конституційні повноваження у сферах національної безпеки і оборони держави, але лише Президент України наділений конституційними повноваженнями здійснювати керівництво у цих сферах. Це означає, що Президент України, здійснюючи таке керівництво, спрямовує діяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони держави, зокрема Збройних Сил України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, на реалізацію основ (засад), визначених у пункті 17 частини першої статті 92 Конституції України [9] та Законі України "Про національну безпеку України" [7].

Крім цього, в умовах особливого періоду, здійснення силами спеціальних операцій, до складу яких входять і підрозділи НГУ, заходів із протидії військовій агресії РФ щодо України та захисту суверенних територій нашої держави, керівництво військовими формуваннями, в т.ч. і Національною гвардією України, належить не до сфери внутрішніх справ, політику у якій згідно із законом формує Міністерство внутрішніх справ України, а до сфери національної безпеки та оборони. Тому у зв'язку з існуючими правовими колізіями постала необхідність внести відповідні зміни до законів України "Про національну безпеку України" [7] та "Про Національну гвардію України" [4].

29.08.2019 було подано законопроект про перепідпорядкування Національної гвардії України безпосередньо Президенту України, яким пропонується внести зміни до окремих положень законів України "Про національну безпеку України" [7] та "Про Національну гвардію України" [4] щодо чіткого визначення механізмів реалізації конституційних повноважень Президента України з керівництва діяльністю НГУ; призначення вищого керівного складу НГУ; порядку створення, реорганізації і ліквідації оперативно-територіальних об'єднань НГУ, їх органів військового управління, з'єднань, військових частин та інших структурних одиниць НГУ; порядку передислокації самостійних підрозділів НГУ; надано більше можливостей командувачу НГУ для прийняття рішень в організації поточної діяльності цього військового формування тощо.

Запропонований проєкт Закону України також дасть змогу: удосконалити та оптимізувати питання соціально-економічного забезпечення діяльності Національної гвардії України; оперативно розв'язувати проблеми військової, організаційної, кадрової та повсякденної службової діяльності НГУ; ефективно та у правовому полі використовувати засоби і сили НГУ за призначенням; осилити контроль Глави держави за станом дотримання прав та свобод людини і громадянина при виконанні Національною гвардією України покладених на неї завдань.

Проте є певні побоювання щодо перепідпорядкування НГУ безпосередньо Президенту України.

В світі можна нарахувати лише кілька країн, в яких жандармерії підпорядковані президентам. У Російській Федерації Росгвардію створили 2016 року на базі Внутрішніх військ МВС, сумнозвісних ОМОНів, які славилися жорстокістю щодо мітингувальників; СОБР та подібних їм. У Сполучених Штатах Америки війська Національної гвардії є частиною виконавчої влади, яку очолює президент. Утім, там має місце подвійне підпорядкування: і президентові, і губернаторам штатів — обраним посадовцям. У звичайному стані підрозділи національної гвардії перебувають у віданні губернаторів. Лише у виняткових випадках можлива так звана федералізація цих підрозділів та передача під пряме управління президента. В інших країнах найпоширенішим є подвійне підпорядкування. Для здійснення функцій охорони громадського порядку жандармерії підпорядковуються міністри внутрішніх справ, а для виконання завдань з оборони країни — міністри оборони. Така модель діє у Франції, Італії, Іспанії, Португалії, Туреччині та Нідерландах. Менш поширеною є практика підпорядкування жандармерії лише МВС, як, наприклад, у Білорусі, Молдові, Тунісі. Міністри оборони жандармерії підпорядковуються у Польщі, Аргентині й Марокко; уряду - в Йорданії. Серед наших сусідів жандармерій немає в Словаччині й Угорщині. При цьому в Угорщині експеримент із запровадження жандармерії мав місце в 2004–2008 роках, але провалився [3].

Є питання щодо підпорядкування НГУ президентові, а не міністру оборони. Але для особистого контролю над НГУ є причина - міністр оборони може в критичний момент відмовитися виконати незаконний наказ і не спрямує військових проти людей. А президент як верховний головнокомандувач зможе віддати наказ, не пов'язаний з обороною, наприклад, розігнати небажане мирне зібрання. Хоча у критичній ситуації, під час загрози національної безпеки, президентові можуть знадобитися персонально підпорядковані військові підрозділи з повноваженнями діяти проти мітингувальників.

Дуже часто НГУ використовується задля допомоги - конвоювати підсудних і засуджених, не вистачає патрульних поліцейських на вулицях, іноді потреба є чергування на кордоні під час на мирних зібрань тощо. У зв'язку із цим слід провести ревізію функцій і повноважень, розмежувати військові та поліцейські повноваження в мирний час.

Таким чином, практика прямого підпорядкування національної гвардії очільникові держави є, радше, винятком з правил. Як ми побачили, численні спроби перепідпорядкування жандармерії (НГУ) безпосередньо Президентам не завжди були успішними. Це залежить від багатьох факторів у конкретній державі.

Список бібліографічних посилань

1. Яремчук В. Д. Історія держави і права зарубіжних країн: універсальний довідник / В. Д. Яремчук. Львів : Видавництво «БОНА», 2015. 400 с.
2. Жандармерія. URL: <https://ru.wikipedia.org>.
3. Жандармерія Зеленського. URL: <https://rpr.org.ua/news/zhandarmeriia-zelens-koho/>.
4. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>.
5. Нацгвардія: міжнародне співробітництво. URL: https://icdngu.atavist.com/international_cooperation.
6. Національна гвардія і румунська Жандармерія спільно протидіятимуть транскордонній злочинності. URL: <https://ngu.gov.ua/ua/news/nacionalna-gvardiya-i-rumunska-zhandarmeriya-spilno-protidiyatimut-transkordonnij-zlochinnosti-video>.
7. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України "Про деякі питання здійснення керівництва у сферах національної безпеки і оборони" від 25 лютого 2009 року № 5-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-09#Text>.
9. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Одержано 13.11.2020

Наукове видання

**ШЛЯХ УСПІХУ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
(ДО 26 РІЧНИЦІ ЗАСНУВАННЯ
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ)**

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції

(20 листопада 2020 року, м. Харків)

Відповідальні за випуск: *В. А. Греченко, О. О. Хань, Н. О. Волошина*

Комп'ютерне верстання: *А. О. Зозуля*

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 63,93. Обл.-вид. арк. 51,70.
Тираж 16 пр. Зам. № 2020-25.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008